BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
8
40 H
14
ROMA

Iudei

De ... et
tibus ...

Digitized by Google

DE ASSE

ET PARTIBVS EIVS, LIBRI Quinque, Gulielmi Budæi Pariſieſis à ſecretis regis Franciæ, nuper recogniti & ampliores facti, à furto'que uindicati.

Eiuſdem de Aſſe & partibus eius, BREVIARIVM.

Πολλὰ μωμήσασθαι ῥᾷόν ἐστιν ἢ μιμήσασθαι.
Multa cauillari promptius eſt q̃ æmulari.

COLONIAE, Opera & impẽſa Ioãnis Soteris. Anno M D XXVIII. Menſe Augusto.

8.40.H.14

GVLIELMVS BVDAEVS PARISIENSIS, REgius ſecretarius, ad optimũ quenq; & cãdidiſſimum uirum literarum & philoſophiæ ſtudioſum, præfatio in libros de Aſſe & partibus eius.

NATVRA COMPARatum eſſe uidemus, ut qui aliquid efficere ſe poſſe confidãt: ij ad id aggrediẽdum, auſpicandum, abſoluendum, toto (ut dicitur) pectore, totaq; cogitatione incumbãt. Idq; nihilo ſecius etſi abſq; rei familiaris detrimento, aut ualetudinis incommodo facere non poſſe intelligant, nedũ ſi nullum inde dignum operæ pretium expectent: tanta uis eſt naturæ ad ea impellentis ad quæ nos aptos fecit. Quum autem humanis animis nihil magis intelligentia ingenitum ſit, quæ parens eſt omnis inuentionis: fit eiuſdem naturæ inſtinctu, ut q̃ quiſque ingenio maxime præſtãt, tam is ad comminiſcendum ſemper aliquid maxime intẽtus ſit & pronus. Quod uidens (ut arbitror) Homerus ingeniorũ uertex, homines alpheſtas interdum appellauit: quaſi indagatores & inueniendi ui præditos. Interdum & uocabulũ pro hominibus uſurpauit, quaſi ſcilicet hoc hominis maxime proprium eſſe exiſtimaret, indagare & inuenire. Inde artium omnium conſummatio, quas Varro intra mille annos repertas & abſolutas fuiſſe tradit, cum uarias ſcilicet uſus meditãdo excuderet artes ut inquit Homerus Mantuanus. Verumenimuero res multæ præclaræ ab antiquis uel inuentæ, uel uſurpatæ, & in eorum uſu poſitæ,

Homines alpheſtæ.

ita uel æui ſitu ſqualidæ, uel incuria temporum neglectæ, uel rerum inclinationibus diu deſitæ fuerunt, ut iterum inueniendas in uſum ſuum eaſdem poſteritas habuerit. Quare uirorũ acrium doctorumq; diligentia tantum una & altera ætate effectum eſt commentãdo, ut antiquitas propemodum interpollata in uſum linguæ Latinæ ad nos perueniſſe uideatur. Quum igitur ad ea quæ reſtabant inueſtiganda, ita animatos æquales ætatis noſtræ ſtudioſos animaduerterẽ, ut certatim unuſquiſq; in cõmune negotium nauare operam contenderet, quaſi è medio deſumere ſibi gloriæ argumentum: auſus ſum & ipſe cum ad hæc ſtudia, nec parum nec leuiter incubuiſſem quæ comminiſci potueram in medium afferre: ſi fortè ipſa quoq; placere, & adiuuare laborẽ inquirentium poſſent. Itaq; annotationes primum in Pandectas edidi. In quibus non pauca contra receptam in uulgus hominum opinionem, & multarum ætatum ſententia præiudicatam, in iudicium deduxi: nõnulla etiã fortaſſe ne inter doctos quidem ſatis animaduerſa. Qua in re utinam mihi nõ obfuerit quòd tumultuoſius quàm decebat in medium attuli, quæ tumultuarie collegeram: ita enim incõſulto feruore me intuli in publicum, ut facilius culpam deprecari quàm nunc inficiari aut excuſare poſſim: auſus ipſe Mineruam (ut aiunt) Athenis uiolare, id eſt Accurſii autoritatem inter iuriſperitiſſimos obtrectare, quæ ſumma & optima pars eſt noſtrorum magiſtratuum. Nunc alteram lucubrationẽ grandioris incœpti operoſiorisq; profero: nõ in unum genus illam ſcriptorum editam: ſed in uniuerſum pertinentem ad antiquitatis interpretationem, & per omne propè genus autorum probiorum utraq; lingua patentẽ. Sed & illud intereſt quòd in illa commentatione cum ignorantiæ alumnis res mihi tatum fuit, quibus ferè ueritas retrorſum longius repetita perſuaderi uix poteſt. Docti autem uiri nullum mihi negotium faceſſere uidebantur, qui uel ipſi ueritatem ſuapte intelligentia deprehendere ſolent, uel dociles ad optimam quanq; doctrinam ſe præbere non grauantur. At uero huius ea ratio eſt & conditio, minime

Annotationes.

quidem ipſa popularis: ut quas res in iudicium affero, ijs de rebus cenſuiſſe recte nõ niſi ſolus & unus poſſim. Quo fit ut ſi in ſumma fortè operis (ò præcipitem ſcribendi ſortem non modo ancipitem) hallucinatus uidear, omnium ſcriptorũ recentiorum præiudicijs, & præcipue doctiſſimi cuiuſq; me damnatum iri neceſſe ſit. Huius anxietatis unum ſolatiũ habeo, quòd ſi ſecundũ me (ut ſpero) doctorum qui nunc ſunt ſuperſtites conſenſus pronuntiarit, in huius certaminis palma nullam ſibi partem fortuna uendicabit, nullam inde frondem hominum quiſquam præcerpturus eſt. Nam cum res attuli non fortè fortuna repertas, ut legendo fit interdum, ſed omnibus ueſtigijs indagatas, ijſq; partim exoletis, partim perplexe inuolutis: tum uero ita res nata tulit, ut enarratorũ lites nullas uertere in meam rem potuerim, quum eodem errore (niſi fallor) cõcordes ad unum offenderim: ſic fit ut nec repoſitũ cibum nec frigidũ attulerim, nec qui faſtidiũ mouere ſtomachis redundantibus poſſit. Primus enim (ut reor) inſtaurandam hanc partem uetuſtatis ſuſcepi, ab alijs non neglectam, ſed uel hactenus conclamatam, uel præuaricatione tranſmiſſam. Addidi etiam uocabula non è promptuaria penu ſumpta, quum ipſum per ſe operis argumentum ſuopte guſtu poſſet ad ſtomachos acriores facere, nulla etiam ſermonis iucunditate conditum. Titulum operis enim elegi qui rem tractandam implere recte intelligentibus poſſet, nec tamen profiteri Archimedeũ quoddam inuentũ uideretur, aut auidã ſpem legentiũ immani pollicitatione fruſtrari. Nam neq; eiuſmodi librum condidiſſe glorior, qui in arce Mineruæ ſtatim conſecrandus ſit: nec rurſus cuiuslibet induſtriæ eſſe cenſeo pondera & menſuras priſcorũ, numiſmatis Græci Latiniq; rationẽ æſtimationemq;, ſimul numerãdi colligendiq; modum hoc tempore explicaſſe, ac priſcã mundi opulentiã ad nummum perpendiſſe. Id quod niſi effeciſſe uidebor, propoſiti compos non ero. Mercimonij uero expoſiti explicatio docebit (ut eſt in ſermone hominũ) quid inſtitor rerũ nouarũ uiſendũ attulerit. Neq; uero uitio mihi uertetur (ut arbitror) quòd adhuc unus inuentus

ſim

ſim, qui res dẽſiſſimo ſitu uetuſtatis obductas refricare nunc auderem, reiq́; cõploratæ et ab alijs abiectæ explicationẽ ab longioribus ſeculis repetere, q̃ ut eorũ nunc redire ſcientia poſtliminio poſſet, præſertim accedentibus tot memoriæ noſtræ ſuperiorisq́; præiudicijs. Nõ ſum enim neſcius quoſdã de opere tantũ fama cognito, nec adhuc abſoluto ſententiam eam tuliſſe, propè ut bidental mouiſſe à quibuſdam exiſtimarer, qui tanto interuallo hunc lapidem molirer ab omnibus intactũ, aut certe inconcuſſum. Hoc aũt ea de cauſa *libentius ſuſcepi, ut æqualiũ poſterorumq́; ſtudia noſtrorum præcipue, ad parem aut maiorem contentionem excitarẽ, & in eandem cauſam mecũ q̃plurimi incũberent: ſimul otioſæ huius uitæ rationẽ, quam libẽs amplexatus ſum occaſionẽ præbẽte temporis cõditione, conſtare mihi apud patriã uolebam.* Cuius *rei indiciũ hoc eſſe uolo quòd nemini uni hunc librũ, ſed genio* Franciæ *patriæq́; dicare conſtitui.* Nullum *enim amplius præmiũ laboris propè ſeſquiãnui exoptaui, quàm ut gratiam uniuerſim à* Frãcis & *ſubinde à Pariſienſibus municipibus meis inirem.* Dolebam *etiam uehemẽter eam opinionẽ temere inualuiſſe, quaſi ingenia* Gallica *à quinquatribus* Mi*neruæ interdicto naturæ ſummouerẽtur.* Qua *de re in opere ipſo quid ſentirem explicui.* Itaq́; *ſub nomine iam dicto librum auſpicate proditurũ cenſui, ut uel genio uel* Mineruæ Franciæ *quaſiq́; in æde honoris publici dicatus eſſe uideatur.* Nunc *uiros doctos huius certaminis iudices, qui de captu noſtro ſcriptis alijs cognito, coniecturã facturi ſunt in huius operis ſummã, exorãdos habeo, ut* Areo*pagitarum more rem magis iudicandam q̃ reum animaduertãt: librum prius perlegant, relegantq́; argumenta probationesq́; expendant, ita quod uiſum fuerit ad extremũ pronuntiẽt.* Et *quando ita neceſſe eſt, ut ex oratione noſtra æſtimatio noſtri fiat, quum libris in publicum editis calculum ipſe iudicibus iam porrexerim, monitos eos uelim ut ſpecimen iudicij nõ à muſteo adhuc ſtilo noſtro tyrocinijq́; feruore exultanti, ſed ab auſteriore ſumant, aut qui iam intepuiſſe et cõſediſſe uideatur, nõ aliter atq; ſi de uino iudiciũ faciendum*

dum habeant, de amphora potius aut certe de dolio quàm de lacu ſumi par ſit. Poſtremo autem hoc libens ab omnibus lectoribus arbitris & ipſis operis poſtularim, ut cum mihi leuiores culpas condonarint, cui Ariſtarcho nullo uti licuit: ſicubi obſcuriores fuimus, q̄ ut abs quolibet lectore planè aut facile intelligamur, (ut certe interdum de induſtria fuimus, quoniam ita referre decori arbitrabamur) ibi ut dic̄ ipſi partim iudicij ſui diffundant quoad alios acriores conſuluerint, partim quaſi ſibi hæc inquirere non uacet, aut pigeat, de figuratis locis non liquere fateantur: potius quàm ut præpropere, aut inique quicquam de nobis pronuntient. Vale optime lector, et eandem in cauſam mecum primo quoque tēpore incumbe. Pariſiis Idibus Martij Anno domini.

M D XIIII.

RERVM
ET VOCVM INSIGNIVM
hoc opere explicatarum, Index.

Abdemonus tyrius 388.389
acacus 22
achilles Homericꝰ 42
actiacus exercitꝰ 243
addicere nūmo 79
adeſpota & res adeſpotæ 301
adytum in aula quid ſit 68
admiſſionales qui ſint 347
adminiſtrationis publicæ integritas ardua 642
adraſtia Nemeſis 59
aduocatorum honorarium 521
ædes Romæ magnificæ 257
æolidæ trāslatiue 350
æoli in aula 657
ænigmatis uſi ſunt priſci 388
ædilitia munera 131
ægypti redditus 299
ægyptij Iudæos exoſi ueritatem hiſtoriæ peruerterūt 387
ægyptiorū opes 396
ærarij Ro. copiæ 139
ærariū Ro. ſanctius à Cæſare direptū 142
ærarium Ro. ex tribus redditūum generibus 297
æris millia 111.115
æris centum millia ibi.
æs alienū Cæſaris dictatoris 164.167
æs alienum Milonis 278.280
æs alienum Curionis 279
æſopus mimus 182
æſopi patina 119.320
æſtimatio denarij & ſeſtertij 133
æſtimatio priſcorū numiſmatum 126
æſtimatio Talenti ære Gallicano 163
æſtimatio frumenti in Sicilia 404.406
æthiopiā Romana arma inuaſernut 249
agere res alias 69. & 395
agnatio 597
agones epitaphij 644
aius locutius 353
alaſtores dæmōes 609
albati ſcurræ 644
in Albū æternæ p̄uidentiæ relati 597
alæ equitū 55
alcioni apologus 648
alecto irrequieta 637
alexander magnus Homeri ſtudioſus 65 & 153
alexandri cōuiuæ 228
alexāder quas opes Suſis repererit 328
alexādri in nuptijs luxus 330
alexandri Auguſtale & prætoriū caſtrenſe 331
alexādri uinoſitas 451
alexādrocolaces 330

alexander Polyhiſtor 378
alexandria 303
alexiac⁹ Hercules 591 & 650 et 664
alogiſtia 595
amaſis q Pharao 398
ambitus Ro. 266
ambitus lex 281
ambitionis amplexus 643
ambitione perditos in aula notat 637
ambitioſorū ſpes 644
amymones 169
amphoræ forma 403 & 478
amphora 402 et 428 & 432
amphora quinquagenaria 477
amphoteroplus 86
amuſſis alba 591
anadyomene Apellis 157
anagnoſtæ ſerui 150 & 263
anantapodoton 620
anaphora 19
anatociſmus antiquorum 530
androſphinx 666

angelus Politianus 23 & 400
angeli Politiani panepiſtemon 403
anginariū pyrū 609
anima & animus 28
annibalis putei 305
anniuerſaria fœdera 339
annos ferre 598
anodyna catapotia 658 & 636
antæus ab Hercule uictus 355
anthypophora illis reſpondes qui literarū ſecularium ſtudiū damnant 617
anthropolatres 657
antigoni cyathi 444
antipathian ſegetū miſcere quid ſit 554
antonij cœna 241
antonius à Prato cãcellarius Frãciæ 673
apartilogia 225
apellis anadyomene 157
aphrodiſium 513
appion Polyhiſtor 389
apirocalia 63
apitij luxus 187.188

apocalypſis parcarum eſt cōmentariū 633
apocataſtaſis 677
apolides 660
aquæ Chryſulcæ uis 205
ara Lugdunen. 312
arbores in quinquuncem digeſtæ 23
archidicaſtes 301
archiplanus dæmon 649
argentū ſignatum 78
argētū Pariſinū 204
argentū cineraceū ibi.
argētū puſtulatū 205
argēti ad aurum analogia 310.207.210
argentea uaſa 257
argentū Rom. ſermone auro fuit celebratius 275
argentifodinæ memorabiles 304
argenteus quo CHRISTVS diuenditus 500
argentū quãdo primū Romæ ſignatū 505
argyraſpides 55.332
argyrocopium Lugdunenſium 311

argy

argyrocopiorum pyxides 207
arietes talentares 309
arimaſpea carmina 648
ariſtides 656
ariſtippei ibidē et 657
ariſtoteles quantū præmiū acceperit ab Alexādro pro animaliū hiſtoria 154
arma hecatombœa 158 & 491
arpennum 411
artes quæ nunc euiluerunt olim habitæ in pretio 152
artes liberales 659
artificia antiqua 277
arura 382
aruū ueruactū 410
as eſt libra & pōdo 3
as 31
as nummulus 77
as & aſſis dipondius 498
aſſis partes 1
aſſis in partes aut ī aſſem diuiditur res omnis 8
aſſes mille ualuerūt aureos decem 281
aſſis partes hodiernæ 524
aſſes ſtipendiarij 552
aſſes ſextarij 503
aſchematiſtos 11
aſiæ imperata ab Sylla uiginti millia talentûm 238
aſia deuicta luxuria ē Romā inuecta 244
aſia ꝑprie dicta 294
aſinareatina quāti ſit æſtimata 117
aſin⁹ memorabilis 116
aſpectus quadrantalis, 17. nonagenari⁹, ibi. trientalis, 18. triquetrus, ſextus, ſexagenarius, ſemiſſis, quadratus, tetragonus, hexagonus, ſexagenarius, ibidē
aſpēdius citthariſtes 51
aſſyriorū regnū 378
ata 464
ἀτίλη 427
athei philoſophi 636
athenienſiū cenſus 411
athenīēſes diuites 414
athenīēſiū reddit⁹ 415
atlantes in colūnis metaphorice 600
atrienſes 346
auaritia mira 306
auguſti genitura 123
auguſti imperiū 246
auguſti poteſtas 247
auguſti prouinciæ, legiones 251
auguſti geſta 248
auguſti teſtamētū 253
auguſti opera publica 254
auguſtus amicorum locupletator 274
auguſtus quantū bibere ſolitus 446
auguſtale 590
auguſtale Alexandri 330
auletes 300
aulæ pernicies 68
aulicaſtri 350
aulici ſacerdotes 593
aulici potentes 624
aulici epiſcopi 626
aulæ ſimulatio & actus 646
aulæ elogiū & crimina 660
aulicus Theramenes et curia 662
aurei uerſus Virgilij 266

aureus 190
aurea numiſmata & priſca expenſa 195 & 197
aureus Atticus ſtater 199
aureus centenis ſeſtertijs æſtimatus 112
aurei æſtimatio ĩ iure
auri pretiũ 202 (521
auri libra Ro. et uncia 203
auri ſumma nota 205
aurum olim Romæ rarũ 208.275
aurũ duodeuicenariũ et uicenariũ, duoetuicenariũ & undeuicenariũ 211
aurũ Toloſſanũ 307
auri celaturæ raro apud Romanos mentio 275
auri indicaturæ 203
auri metalla quondam in Gallia 306
auri ad argentũ analogia 207.210.310
auri metalla exhauſta hoc tempore 310
aurea domus Neronis 318
aureæ compedes Darij 333
auri & argenti talẽta non fuerunt æqualia 373
aureũ ſeculũ 377
auri libra 483
auri libra in iure 518
autolici 351.656
axiomata aulicademiæ 648
Babylonicũ talentum 287
babylonicorũ tricliniorũm pretiũ inſigne 143
baſilius & Nazianzenus et alij anteſignani 627
batus 482
bellatores ſugillat pontifices 602
belus rex 377
beroaldus 444
beroſſus hiſtoricus 388
bibliotheca Lucul. 172
bicongius Marci Ciceronis filius 446
bis et uicies ſeſtertiũm Nerõis prodigalitate profuſum 318
blondus 498
bonũ ſummũ 617
brochus 485
bruta fulmina 341
bulæa Themis 627
briareus aulicorũ 622
burbonianus dux magiſter equitũ 675
buſta Gallica Ro. 341
Cadus congiarius 454.477
cæſaris & aliorum æs alienũ 164.167
cæſar corruptor animoſiſſimus 171.281
cæſaris donatiuum & congiarium 238
cæſaris pecunia 245
caij principis prodigẽtia infamis 312
calderinus 444
calendariũ 81
caligulæ cœna 322
caligulæ domus 282
callipidæ in aula 643
cambyſes 287
cancellarius 347
cãcellariꝰ Frãciæ 672
canon frumentarius 474
canonici iuris ſeu pontificij libri taxantur 608

canon

INDEX.

canon penſitatio 312
canon redditũ 233
capito Coſſutiãus 144
caput Ciceronis quãti ſit æſtimatum 264
cardiulcus 663
cardinaliũ galeri 645
caſſiana iudicia, id eſt ſeueriſſima 596
cardines mathematici 18
caſtor & Pollux 661
cataſta 56
cataſtrophe fabulæ 55
catone hoc contenti ſimus 68
catorthomata 650
cauere capite 596
cauſia cardinalium 644
cedrinæ liburnicæ 516
cedrina ſtẽmata 50
celeno 590
cellulæ ſeptuaginta in Aegypto 390
cenſus Maronis 266
cẽſus Athenienſiũ 411
cẽſus ſenatorius 147. 95.128
cenſus equeſter 147. 128.129
cæcilius Claudius Iſidor⁹ quãtũ teſtamẽto reliquerit 135
cenſus primæ claſſis 499
centauri 642
cẽtena uerbũ in numeris antiquis ſæpe ſupplendum 314
cẽtenarij iudices 215
centeſima uſura 80
centies ſeſtertiûm 130 & 221
centies ſeſtertiûm compẽdioſa locutio 103
centũ æris millia 111
centuria 442
centuriale aruũ 604
centuſſis 3.496.524
cepio 308
ceramium 454
ceramiũ Thraciciũ idẽ eſt qđ Stamnũ 455
ceratiũ & ſiliqua 203
cæræ primæ hæredes 598
cernere hæreditatẽ ad quos pertineat 597
ceruical regis Perſarũ 333
chalcus 489
chamæleontes aulici 446
chares hiſtoricus 330
cheopina, χεῖν πίνειν 484
chiliades 164
chirobij 468
chœnix 447 & 455 465
choragus 54
choragium 620
choregia 419
chreſtologi 349
chriſtiãi hiſtoricis odio habiti 391.393
chriſti dogma 393
chriſto. Longol. 520
chriſtus Hercules alexicacus uerus 591 et 650.664
chriſtus Ianus geminus 633
chriſtus Mecurius cur ſit dicendus 632
chriſtianorum res per inuidiã ſilentio trãſmiſſæ 392
chryſammos 292.305
chryſitis 292
chryſomallæ oues 355
chryſoplyſium 204
chryſoplytes Pariſienſis ibidem
chryſulcæ aq̃uis 205

chus

chus menſura 450
cicero merito à Græcis accuſatus 20
cicero humana ſcripſit minerua 30
ciceronis domus 259
cicerõis caput quãti uẽditum 264
cicero prouinciã depoſuit 270
cicero Ciceronis filius temulentia notatus 430
ciceronis ſtomacho ferre 59
cimeliarchiũ 130
cintia lex 522
circus maximus à Cæſare dictatore extructus 277
ciſtophori 160
claſſes Ro. 412
claſſis primæ cenſus 499
claſſis xerxis 509 (513
claui denarũ librarum
claudij Iſidori opes 135
cleopatræ luxus in cõuiuio 241 (130
cleopatræ unio 168
clodij domus 278
cocci pretiũ 145
cochlea miranda 514
coctura 525
cælo eſſe 625
cœna Antonij 241
cœna uitelliana 319
cœna caligulæ 322
cœna recta 489
cœnationũ triginta capax contignatio nauis 513
cœnobiarcharũ ambitio et dinundinatio 558
cœnobiarcha.i.abbas 592
collimare 528
colophonẽ imponit diſputationi Budæus 228
columbarũ pretia 119
comitiales dies 362
cõparatio diuitiarũ noſtri tẽporis cum priſca opulentia 586
cõpetitores ſacerdotiorũ taxãtur 644
concilij gallicani autores carpit 624
confectaria 619
cõgiaria Auguſti 250
cõgiarius cadus 477
cõgij diuerſa acceptio 451
cõſpicilia oraculorum 595
conſcripti 599
conſulũ & prætorum Romanorũ qui duces erant exercituũ poteſtates 268
cõtignatio triginta cœnationũ capax 513
cõturbare id eſt pecuniã diſſipare 595
conuenæ Synclydes 307
cõuenæ & apolides in aula 660
cõuiuæ alexandri Perſarumq́; regũ 228
copiæ Romanæ 73
corculus Scipio 349
coronidẽ imponit diſputationi Budæus 228
corpus organicũ 24
corruptor animoſiſſimus Cæſar 171.281
corus 482
cothurnata ſcelera 590
cothurnus 625
cotula 447.428
craſſi diuitiæ 136.165
craſſus orator 257
cratetis in mãtica philoſo-

loſophari 666
crœſus et Midas 620
cruſtulũ ſanctificũ eu-
charistia 606
cubus 401.403
culei duplares 515
culei Trimodij 518
culeus 477 & 481
cuneus 352. Inter cu-
neos ſedere 364 &
cuneis eſſe ibi. 624
curiõis æs alienũ 297
cyathi nomina Græca
443
cyathiſſare 444
cyathꝰ 442. Stare ad
cyathum 443
cyathi amicitiæ, amo-
ris, Demetrij, Anti-
goni 444
cyathus ſecundum He
ſychium 456
cybium 476
cynici & momi Harpo
crates facti 640
cypria gaza publicata
271
cyria doxa 640
DActylotheca 284
darius 287
darius aureis compe-
dibus uinctus et tru
cidatus 333
darius filiam Alexan-
dro offert cum dote
opima 334
darius lõgimanus 325
darij Perſarum regis
luxus 231
darius ultimus 325
dauid & Solomonis o-
pes et imperiũ 381
dauid ditiſſimus regũ
368
decies centena 187
decies ſeſtertiûm et de
na ſeſter. 96.497
decumanus 612
decuma frumẽti in Si
cilia 406
decuſſis 3 et 33
decuſſare 5
dedere ob noxam 621
defrutarium 481
deiotarus rex 268
delumbare 352
demenſum 466
demetrij profuſio 415
demetrius poliorcetes
510
demiſſus animus 616
demoſthẽes de muneri
bꝰ trierarchiæ 416
demoſthenis facultates
422
demoſthenes ſilẽtiũ ma
gno uẽdidit 415(524
darij æſtimatio 133 &
denarius drachmalis
89
denarius diurnus 498
denarius Frãcorũ 524
denarius nummus 31
& 77.111
denarius quaternis ſe-
ſtertijs ualuit 89
denariꝰ ſeſter. 112.114
deprecatio ad lectores
& iudices huius ope
ris 460
dianome diuiſio 497
dibapha purpura 145
dicæodotes 301
dicẽdi facultas Gallis
olim uernacula 37
dicere ſacramẽto 360
dictũ memorabile Hy-
breæ oratoris 241
dichalcum 489 (545
didrachmũ 158.491 et
diẽ manibꝰ dicere 525
dies comitiales 362
diffundi uina 481
digiti arguduli 51
digitus 404
Διμοιρον 31

dynamis 24
diobolaris 490
dionyſiocolaces 330
dioſcuri 661
dipondius as 31.498
diuis officina 361
diuitiæ Claudij Iſidori 135
diuitiæ Craſſi 136
diuitiæ eleuantur 620
diuitiarũ noſtri temporis cũ antiqua opulẽtia collatio 586
diuitiæ Pythij 546
diuitiæ ut ſint præ ſtudio ſapientiæ contẽnendæ 635
dolium 480
doliũ quadragenariũ 478
domus Caligulæ et Neronis 282
domus Ciceronis 259
domus magnificæ Romæ et earum pretia 257
domus P. Clodij 278
donatiuũ Antonij 240
donatiuũ Cæſaris & congiarium memorabile 238
donatiuum Hadriani 256
dotata Megalia 496
donatiua uenialia 51
dotes Maſſiliẽſes 497
drachma 6.84.91
dramaticũ opus 11
ducenarij iudices 215
duella 6
duodecies ſeſtertiũm, cẽſus ſenatorius 95.128
dupondius 31
duracina Perſica 116
EDictũ perpetuũ, eſt lex euangelica 596.623
eiurare ueniæ petitionem 463
ἐκτινς 455
eloquentia 619
eloquentia quibus inuiſa 627
eloquentia publice neceſſaria 645
emblemata 276
emmelia 602
ἡμίδραχμον 31
ἡμίεκτον 456
encyclopædia 619
entelechia 20.24.25 & 28
enthuſiaſmos 63
epanaphora 19
ephectici 20 & 350
epheſtionis funus 329
epicataphora 19
epidecatum fœnus 87
epilogꝰ huiꝰ opis 554
epiſcoporum & cardinaliũ ĩpunitas 609
epiſcopi mali Chriſti aſſeclæ taxãtur 610
epiſcopi aulici taxantur 358
epiſcopi aulici 626
epiſtates 466
epitaphij agões 644
epiſtola Solomõis 369
epobelia 426
eſaias ſacrorũ uatum Homerus 605
eſaiæ dictũ memorabile 649
eſchematiſmenos 10 11
ethelodulia 637
ethologiæ 354
euboicũ talentũ 160
euchariſtiæ periphraſes 606
euerriculũ 622
euſtochia 529
euthanaſia 646
euthymia 616.635 et 646

exclamat in ambitionẽ eccleſiaſticorũ ordinum 588
exclamatio in tẽpora 650
exegematicũ opus 11
exegetes 301
expẽſare id eſt expenſum ferre 593. 346
experiri actione 56
exta regalia 644
FAſces ſummitten-tes 629
faſcinatiũ more laudare quid ſit 655
fauere linguis 626
felicitas Galliarũ 309
feras in populũ mittere allegorice 603 & 622
ferre animo Catõis et Ciceronis ſtomacho 59
fertilitas memorabilis & ſtupẽda ſoli 536 et 544
fertilitas ſoli Lutetiani 545
fertilitas tritici ĩ Africa 536
feudũ uulgo dicitur in fide eſſe 594
fidem bonam agnoſcere 601
fide mea eẽ iubeo 621
fidelia 479 & 487
fidutia pro commenda 592
fidutiaria ſacerdotia 599
figura 12
figuratæ laudes ibidẽ
figuræ ſcænicorũ 353
flos frugiperdus 656
flos & pollis 471
fœdera anniuerſaria 339
fœnus epedicatũ 87
fomẽtum præcalidum
formula indulgẽtior (359 597
formularum aucupia 668
franciæ bona 343
frãciæ regni redditus 232
frãci pṕharchici 234
frãciſcus rex 654
frãciſcus deloinus 655
franciſcus calendis Ianuarijs rex appellatur 671
frãcicanus ager 409
frãciæ ſumen ibidem
franciæ priſca numiſmata 519
frãciæ palladiũ 588
francomaſtix 462
frugiṕdæ arbores ibi.
frumentarius canon 474
frumenti ĩ Sicilia æſtimatio 404
frumenti in Sicilia decuma 406
fulmina bruta 341
fulmẽ ṕdigioſum 654
fumos uẽditare 349
funus Epheſtionis memorabile 329
furta Verris 72
GAleripetæ 339
galeri rubri 644
galliarũ felicitas 309
galli priſcis hiſtoricis ignotiſſimi 358
gallis dãnoſa in Gallia literarũ ſtudia 155
gallorũ elogiũ ex Strabone 68
galli olim fuerũt facũdiæ ſtudioſi 62
galli philhellines ibidẽ
gallis olim uernacula dicẽdi facultas 37
gallorum priſcorũ memora-

morabilia conſilia 66
gemmarum autoritatis ordo 169
genitura Auguſti 123
geodæſia 8
geryones tergeminus 650
gigantes terrigenæ 588.600
gloria huius uitæ uera 620
gloria uera & expreſſa 645
gomor 466
gramma 6
graphis 633.
græca lingua cuius Latina eſt diſcipula 21
quid Latinæ præſtet 23
græci & Latini priſci in magna ignorãtia uerſati 390
græcorũ ſcripta ſunt recentia 387
gregorius Naziãzen⁹ 629
groſſus ꝑ drachma Attica 125
guido à Rupeforti 348 & 350 & 673

Habe tibi res tuas 360
hadrianus imperator 256
hadriani donatiuũ ibi.
herba quincuncialis 9
hæredes primæ ceræ 598
hebræorũ inuẽta alijs gẽtibus ſunt aſſignata 386
hecatombœa arma apud Homerũ 491
hellanodicæ 655
hemimnæõ 90
heminæ 428
hemiſextus 456 484
hercules alexicacus 664.650.591
hermolai Barbari loc⁹ de uſuris 79
hermolai Barbari loca in Pliniũ 289. 554
hemixeſtos 440
herodotus & alij ſcriptores antiquiſſimi 384
heſtiaſis 419
heteroplus 86
hexagonus aſpectus 18
hexapeda & hexapedes 408

hybreas orator, eiuſq; memorabile dictum
hieremias 631 (240
hieroduli 590
hieroglyphica 64
hieronis liberalitas 482.512
hieronomi 611
hypogeon 18
hieroſolyma 382
hypomnematographus 308
hypophetes Paul⁹ 633
hippotrophium memorabile 372
hiſpania opibus abundans 303
hiſpani priſcis hiſtoricis ignotiſſimi 358
hiſtaſpis 287
hiſtoria memorabilis 399
hiſtoriæ ueritas à quibus ſit quærẽda 387
hiſtoricorũ in Chriſtũ & chriſtianos maleuolentia 398
honorarium 273
honorarium aduocatorum 528
horoſcopus 18
hoplitæ 422
huma-

humanitas interpollis 613
Ianus gemin⁹ chriſtus 633
idios logos 301
imperij Romani magnitudo 237
imperiũ Populi Romani 293
imperij Romani termini et monarchia 295
implere ſtipendia 635
indictio redditus 233
inducere ſentẽtiã 365
ineptus Græce an dici queat 22
in fide eſſe 594
infra quàm 175
inire nexum 595
in ordinib⁹ ſedere 651
innocens Græce an dici poſſit 22
inquirendũ etiã in ſcripta antiquorũ 434
inſtitutũ Perſarũ aduertendũ 397.398
in diuos relati 594
interpollis humanitas 613
inteſtinũ mediũ 29
intra quàm 175
ioãnes euangeliſta ſeruus receptitius domini 633
iocundus architectus 313 & 275
iromus rex Tyri 369. 388
iſodion & Iſodos 273
iſonomia 356
iſphora 419
italici 529
iudæorũ opulẽtia 366
iudææ terræ ſolũ 382
iudæi & eorum opes Græcis & Latinis incogniti 384
iudæi cõmerciorũ ignari & ideo ignoti 385
iudaicũ tributũ 546
iudices centenarij & ducenarij 215
iugerum 7.408
iugerũ Pariſinũ 409
iuliũ ſecundum notat 340
iupiter in membranas ſuas reſpicit 654
ius aulæ moribus cõſtitutum 624
ius prætoriũ 494
ius diuinum 624
iuſtinus martyr 390
ixionidæ 642
Lactes 30
lagena 485.486
lances argẽteæ memorabili põdere 257
laniſta 339
laoplanus 639
latina lingua eſt Græcæ linguæ diſcipula 21
latini & Græci priſci in magna ignorãtia uerſati 390
laudare more faſcinãtium 655
laurentij Vallẽſis laus 434
laurentij Vallenſis erratum 457
lectio ſacroſctã 629
leges ſumptuariæ 495
lex de ambitu 281
lex Cintia 522
legiones Auguſti 251
lẽtuli auguris opes memorabiles 274.587
leo x. pont. max. 342 & 600.602
lesbiæ ſtructuræ canones 608
libella 77
liberalitates Veſpaſiani 323

libra æs & pondo 3
libra, mina, pondo pro eodem ponũtur 91
libra nũmaria centum drachmas ualet 122
libra Romana eſt mina Græca 125
libra Pariſina, zygoſtatica & nummularia 124.515
libra auri 483
libra auri in iure 518
libripendes 78
libri huius lectio uicem præbet hiſtoriæ 119
libri quinq; Moſis ſeu pentateuchon 633
liburnicæ Cedrinæ Caij Cæſaris 516
linguis fauere id eſt ſilere 626
lyſanias 665
literæ unciales 10
literæ bonæ iacent nobilium culpa 44
literarum humaniorũ calumniatoribus reſpondetur 617
literarũ ſtudijs toti dediti 626
liticines ſacroſancti 340
lituus id eſt paſtoralis baculus 599
liturgiæ 419
locorũ in ſacris literis uocabula 377
locus memorabilis 65. 629.659
locus animaduertẽdus 351.425.538.221.668
locutius Aius 353
logodædalus Proteus 226
logos filius dei 632
longimanus Darius 324
longolius 520
loquendi mos priſcorũ circa numeros 103
l. Craſſus orator 257
lucullus 172.270
luculli bibliotheca ibid.
luculli luxus memorabilis ibidem
luculli otium 270
luculli piſcinæ 173
ludouici XII. coniugiũ 359
ludouicus XII notatur (653
ludouici XII. mors 654
ludus probandi numiſmatis 210
lucrius Aruernus 308
lugdunenſe argyrocopium 311
lugdunenſis ara 312
luxus nuptiarum Alexandri 330
luxus Romanorum 147 & 178 & 244
luxus Apitij 187
luxus Cleopatræ 241
luxus Darij 231
luxus Vitellij 321
luxus Neronis 322
MAcrobij de Herode locus animaduertendus 393
magiſtratuũ Romanorũ emolumẽta 266
magiſtratuum Romanorum in prouincijs commoda 271
magiſtratus qui indignos promouent 621
magiſtratus urbani ſe aulicis uenditantes (641
magni reges. Perſarũ 379
mamurra locupletatus 172
mancipio dare nummo ſeſtertio 79

man-

mācipiorū pretia 179
manethō hiſtoricꝰ 384
mareſcalli Græce dicē di polemarchi 678
margaritarum & cæterarum gemmarū autoritatis ordo 169
margarita Cleopatræ 168.170 (ibidē
margarita Seruiliæ
mariani muli 598
marlianū Budæi 410
marōis cēſus 266 (18
mathematici cardines
mathematicorum in demōſtrationibus mos 151
mediaſtini 621
medicorū ſtipēdia memorabilia 148.155
medimnus 402.404 & 408
medium inteſtinū 29
megalia dotata 496
memnonia regia 326
menſorū uocabula 6
menſuris & drachma Solonis utuntur Pariſiēſes 484
mēſtræ uſuræ 80
mēſuræ Pariſinæ 479
menſuræ Pariſinæ re-timent antiqua uocabula 484
meſuraniū 18
mercuriꝰ inſtitor 189
mercuriꝰ chriſtꝰ 632
meroē 377
metallorū redditus memorabilis 306
metalla auri in Gallia ibidem
metella uxor Syllæ 285
metempſychoſis 657
metreta et cadus 454
michaël Bodetus 310
midas et Crœſus 620
millia æris 111.115
mille nummûm quanti æſtimari debeat 127
mille Aſſes decem aureos ualebant 281
miliare apud Romanos ſtipendium 508 & 551 & 553
milites cauſarij 461
milonis æs alienū 278 & 280
milonis uoracitas 451
millies centena millia 314
mimorum ſalariū Romæ 182
mimi & planipedes 626
mina libra & pōdo 91
minerua et Pallas 64
minerua ī athenæo nō īlarario colēda 641
myriades 164
miſopatrides 586
mythiſtoria 384
modius 429 & 432
modius Pariſinus 515
monetæ īminutio 503
multarum modus 492
multa Demoſthe. 495
mulli piſcis pretiū 189
muli Mariani 598
munera ædilitia 131
NAbochodonoſor 378
nabochodonoſorus 380
narciſci diuitiæ 166
nati ītra pomœria 352
nauigiū mēorabile 516
nauiū diuerſarum magnitudo memorabilis 503
nauis frumētaria Hieronis regis 512
nauis ī qua cōtignatio capax XXX. cœnationū et reliquus eiꝰ apparatus 513

nauis magnitudo ingens 514
naues Philadelphi 511
nauis Philopatoris 512
nauis Philopatoris thalamegos ingentiſſima 516
naues onerariæ 517
nemeſis Adraſtia 59
nequam 194
neronis domus 282
nero æmulus Caij auũculi ſui 316
nero magiæ ſtudioſus 317
nero luſit aleã quadringentis in pũctum ſeſtertijs ibidem
nerõis domus aurea et quãti cõſtiterit 318
neronis pdigalitas ibi.
nexum inire 344. 595
nicolai Perotti erratũ 121
nobiliũ culpa iacẽt bonæ literæ 44
nomi id eſt præfecturæ 288
nomina uaſorum 31
numiſmatũ priſcorum recenſio 123
numiſma Ciceroñis ibi.
numiſmatis probãdi ludus 210
numiſmatũ diuerſorũ æſtimatio 126
numiſmata aurea expenſa 196
numiſma Auguſti 196
numiſmata priſca 197
numiſma extenuatum 519
numiſmata priſca Frãciæ ibidem
numiſmata antiqua peſſimo inſtituto noſtro tẽpore aliquandiu abrogata 524
nomophylaciũ 672
nonagenarius aſpectus 17
notæ antiquæ numerorum 191
nota ſeſtertij 181
nota auri ſumma 265
nouies millies ſeſtert. 321
noxa primigenia 602
numeri apud Plinium mendoſi 138
numerorũ quorundam reſtitutio 138. 139
numerorũ deprauandi ratio 143
numeri apud Plinium corruptiſſimi 217
numerorum uocabula 164
numerãdi mos priſcus 313
numerandi ratio apud Latinos Græcosq́; 314
numerus ſummus Romanorũ 413
nũmaria res & eã concernentia 199
nũmariæ rei apđ Græcos ratio 489
nũmus quadrãs 31
nũmo ſeſtertio mancipio dare 78
nũmo addicere ibidem
nũmus et ſeſtertius idẽ ſunt 78. 176
numerorũ antiquæ notæ 191
nuptiarum Alexandri Magni luxus 330
nus ſeu Nous 25

O Blationes redditus 233
obſeruare de cælo 612
odeum 678
œnochoi 443
œnophorus 485

offen

offendere ad populum 668
officinæ Pariſieſiium 276
officina ditis 361
οἶκος 427
ὁλκὴ 91
onerariæ naues 517
onocephali 361
onomatothetes 466
opera publica ab Auguſto extructa 254
opertanea ſacra 621
opes Perſarũ 324
opes Dauid 381
opes Aegyptiorũ 396
opobalſami pretiũ 531
opulentia Ro. 130
opum profligator memorabilis 312
oraculorum cõſpicilia 595
oracula metaphorice 596
orca 479
orcheſtra 353
ordines ibidem
organicũ corpus 24
ὀυδὲν πρὸς τὸν Διόνυσον 218
oues chryſomallæ 355
oxybaphus 431

PAeonia manus 609
pagina utraq; rationũ 598
palæ 304
palladiũ Frãciæ 588
pallas et Minerua 64
pallas libert⁹ Claudij *qui ter millies ſeſtertij poſſeſſor* Craſſo *ditior* 166
palimpſeſtos 158
panificium Pariſienſe 467
panis tria genera 468
panes Iulij pont. max. 473
panes Græcanici *ibid.*
paraſanga 352
partſini modij, talenta, & libra 515
paſtinare quid ſit 540
paſtophori 54. 628
patina Aeſopi 119
patinæ Aeſopi *&* Vitellij 320
pauonũ pretia 176
paupertas Ro. *priſcorum* 496
paulus apoſtolus hypophetes ſapiẽtiæ 633
pax genialis 339

pecuniæ ſignatæ uocabula 31
pedis diuiſio 7
pelta 371
penſitationum tria genera 312
perotti erratum 121
perpetuũ edictũ 596. 623
perſica duracina 116
perſarũ regnũ 287
perſarũ opes 324
perſarũ uia regia 325
perſarũ regnum euerſum 326
perſcribere 245
perſicarũ opũ ab Alexandro *captarũ ſumma* 328
perſarũ regis ceruical 323
perſarũ ſcamnũ ſuppedaneũ 333
perſarũ inſtitutũ 335
perſarũ reges magni 379
perſepolis 327
phæaces 648
pharao à Moſe *uexatur* 189
philologia 462
philopatoris nauis 516

philelentherus 657
philhellenes Galli 62
philoplutus 613
philologia ibidẽ
philoſophari in mãtica
cratetis 666
philoſophorum ſectæ
619
philoſophi quõ ſtudia
ĩſtituere debeãt 618
philoſophia uera 636
philoſophi reip. admini
ſtrãdæ nõ ĩepti 652
philoſophia eſt homini
neceſſaria 649
philoſophia proprie ap
pellata 659
philoſophia uranophrõ
ibidem
philoſophia cordatos
facit 663
philoſophia quãdo pro-
dire debeat 665
picturæ pretia & ho-
nor 155
pincerna 443
pindari cultor Alex.
153
pinta 484
pyrricha 602
piſcinarij ĩſignes 174
piſcinæ luculli 163
piſtoria opera 472
pitarchici Franci 234
pythij Bithynij memo-
rabiles diuitiæ 546
& 620
pyxides argyrocopio-
rum 207
planipedes et mimi me
taphorice 626
planus 639
platanus aurëa 332
plinij Iunioris diuitiæ
265
plinius Iunior de chri-
ſtianis 391
plinius Maior humana
ſcripſit Minerua 30
plinius interdũ memo
ria defectus eſt 13
plinij erratum 14
plinij hiſtoria 141
pliniani numeri corru
ptiſſimi 138 217
plinij laus 16
plinij hiſtoria natura-
lis quanti uendi po-
tuerit 264
plinius autor memora
biliũ rerũ oĩm 277
plinij dictũ pulchrum
431
plinius utrum Dioſco-
ridem legerit 449
plutacademica prolo-
quia 648
pocillatores 443
poëtæ Græcorũ anti-
quiſſimi 384
poëtarũ & rhetorũ an
nua ſalaria 152
poëmatis genera tria
11
poliorcetes Demetrius
510
politiani conatus 23
polytropus 628
pollis & flos 471
pomœria ĩtra nati 352
pomorũ pretia Romæ
miranda 116
põpeius quãtã pecuniæ
ſummã intulerit æra
rio in triumpho Mi
thridatico 234
põponius Atticus 263
pondo, libra, & as 3
pondo, mina, libra 91
pontificatus maximus
Ro. quanti fuit 167
põtificum taxat luxum
593
pontifices belligeran-
tes ſeu bellatores ta-
xat 602

poppeæ cædes 319
poppeæ luxus ibidem
portiũ Leonardũ plagij arguit 555
porcus Troianus 178
poſthumæ ratiões 621
præcalidũ 359
prælatorũ quos dicunt taxat ambiũ & dimĩdimationẽ 588
prærogatiua trib⁹ 611
præſcriptis uerbis agere 19
præſules & coriphæi 602
prætorium caſtrenſe Alex. 331
prætorij ſorices 154
pretiũ auri 202
pretia tabularũ pictarum 155
pretia pauonũ 176
pretia mãcipiorũ 179
pretiũ mulli piſcis 189
pretia ædiũ ſeu domuũ magnificarũ Romæ 257
pretia pomorũ 116
pretiũ aſini ibidem
pretiũ Babyloniorũ triclimariũm 143
pretiũ purpuræ 145
pretium cocci ibidem
pretia colũbarũ 119
pretiũ opobalſami 531
pretiũ uini apud antiquos 532
pretia uinearum 538
primæ ceræ hæredes 598
principes Romani abſtinuerũt nomine regio 296
prytaneũ 346 & 361 & 415
priſciani nõ eſſe, quæ de põderibus eius nomine legũtur 160
proceſſibus ſuis inimicus 361
procõſulare imperium 493
prodigalitas mira 312
proletarij 651
proludere 655
pronaum 37
pronæa 627
pronuba legatio 69
propædeumata 629
proreta 636
Proteus uetuſtatis typus 213
Proteas uinoſus 451
proteus logodædalus 226
proſcenium 352
prudentia 64

PROVERBIA

noctuã Athenis 490
bos ſuper linguã 491
Iouem in membranas reſpicere, quid nã ſit 604
prouidentia 627
prouinciæ Auguſti & Populi Roma. 248
prouinciarum ſub Auguſto adminiſtratio 300
proxenetæ ſacerdotiorum 363
pſegma 288
pſeudocatones 639
pſeudophiloſophia 632
pſychagogos 659
publica religione cõſecrati qui uulgo canonicati 605
purpuræ pretiũ 145
purpura hodie ignota 146
purpura inſigne imperatorum Ro. ibidem
purpura ſumitur pro magiſtratu ſummo ibidem

purpura dibapha 145
puſtulatum argentum 205
putei ab Annibale inchoati 305
QVadrans nũmus 31. 112
quadrans uas ibidem
quadrans pondus 32
quadrans 112 & 488
quadrantalis aſpectus 17
quadratus aſpectus 18
quadrantal 474
quadragies ſeſtertio 106. 129
quadragies millies ſeſtertiûm 323
quadringẽta ſeſtertia & quadringẽta millia 90
quanti mille nummûm æſtimari debeãt 127
quanti auri libra Ro. æſtimetur 203
quanti Plinius cõmentarios ſuos de naturali hiſtoria uẽdere potuerit 426
quartarius 484. 485
quaterdecies 309
quæſitores 622
quinarius nũmus 112
quinquieſdecies 309
quinquagenaria amphora 477
quingenties ſeſtertiûm 100
quincuncialis herba 9
quincũcialis ordinum ratio 32
quincunx 33
quirito 189
RAtiocinatio animaduertenda 170
reatina aſina 117
recocti aulici 624
redditus regni Frãciæ 232
redditus Aegypti 299
reges perſarũ magni 379
regio nomine abſtinuerunt principes Romani 296
regina à Saba 376
regna quomodo ſint in prouincias redacta 302
regnũ Aſſyriorũ 378
regnũ Perſarũ 287
relati inter diuos 594
relati in album æternæ prouidẽtiæ id eſt prædeſtinati 597
remora 641
renuntiari lætis auibus 600
res omnis diuiditur in Aſſem & eius partes 8
res tuas tibi habe, uerba diuorciũ faciẽtiũ 360
res alias agere 636
renũtiari magiſtratus 356
rhetorum annua ſalaria 152
remorũ lõgitudo in naui Philopatoris 512
romanorum publica et priuata opulẽtia 130
romanorum luxus 178 147
romanorũ tributorum ſumma ex Plutarcho 232
romani imperij magnitudo 293. 237
romano. opulẽtia 130
romani ærarij copiæ 139
romani imperij ratio 248

roma-

romana arma ī Aethiopiā penetrātia 249 599
romanorum magiſtratuum in prouincijs commoda 271
romæ exornatio 285
romanorum cenſus & claſſes 412
romanorū nūerus ſummus non ultra centū millia 413
romanorum priſcorum paupertas 496
roſcij in aula 639
roſcius mimus 182
roſcianum ſalariū Romæ ibi.
rude donati 343
SAba regina 376
ſacerdotes minores ære dominico fraudantur à potentioribus 589
ſacerdotes aulicos carpit 593
ſacræ res quare uerborum phucū reſpuant 631
ſacroſctā ſcripta 629
ſacerdotium opimū in Ponto 269
ſacerdotia fidutiaria 599
ſacerdotiorū cōpetitores taxantur 644
ſacrariū ueritatis 633
ſacras prouincias ante tēpus deceſſionis petentes 644
ſacramēto dicere 360
& 636
ſalamandra 449
ſalinator unde dictus 297
ſamijs uaſis non litandum 628
ſammaurianū Budæi 34
ſapientia 64
ſapiētiæ libri interpretis errata 614
ſardanapali pyra & opes atq; exitus 367
ſatyriſcorū ioci 639
ſcalmus & ad ſcalmū alligati 640
ſcamnū ſuppedaneum Perſarū regis 333
ſcarus piſcis 320
ſcauri magnificentia portentifica 282
ſcenicorū figuræ 353
ſcenæ decus proceres 364
ſcenæ ſeruire & populo ibidem
ſchemata 11.12
ſcotina ſcripta 629
ſcripta antiquorum exquirenda & examinanda 434
ſcrupulum 6
ſcrupulus 125
ſcrupula et reliqua uocabula ponderū 6.8
ſecare uiam 594
ſectæ philoſophorum 619
ſectoria improbitas
ſecularia 606 (644
ſeculum aureum 377
ſedere in ordinibus 650
ſelibra panis 468
ſemētis ratio 410
ſemiobolus 6
ſemiſſis aſpectus 18
ſemiſextariolus 440
ſemuncia uenire bona 281
ſemūcia 6
ſemuncia nūmi 281
ſenatori⁹ cēſus 95.528
ſenatoribus ſalaria cōſtituta adnotanda ſunt 152

ſenatus collatio ab Nerone exacta 319
ſeneca prædiues appellatus 543.587
ſeneca ad Neronē *accuſatur ibidem*
ſequeſtres intra ſepta 362
ſeria 487.478
ſermo interior 647
ſeruiliæ unio 168
ſeſcunx pro ſexcuns 1
ſeſcuplū & ſexcuplū 1
ſeſoſtris rex ſuperbus 380.397
ſequi 1.2
ſeſculyxes 2
ſeſquipondiū 147
ſeſſiones 608
ſeſtans 489
ſeſtertius as & ſeſtertius 31
ſeſtertij æſtimatio 133 405
ſeſtertius & nummus idem 78.176
ſeſtertius 77
ſeſtertij quaterni in denario 89
ſeſtertia quadringēta & millia quadringenta 90
ſeſtertia ſingula ibidē
ſeſtertia centū & centies ſeſtertiūm quid differant 91
ſeſtertiūm decies &c. 96.497
ſeſtertium 107
ſeſtertio pro ſeſtertiorum 105
ſeſtertij ibidem
ſeſtertio quadragies 106 & 126
ſeſtertius 31.112.114
ſeſtertijs cētenis aureꝰ æſtimatus 112
ſeſtertiūm duodecies 128
ſeſtertiūm centies ibi.
ſeſtertiūm quingēties 100
ſeſtertiūm centies 130 103. *de quibus locus animaduertēdꝰ* 221
ſeſtertia triginta 261
ſeſtertiūm uicies & ſepties millies 312
ſeſtertiūm nouies millies 321
ſeſtertij ualor 405
ſeſtius Niger 449
ſexcunx 1
ſextans 61
ſextarius 428
ſextarius Romanus 436
ſextula 6
ſextus et ſexagenarius aſpectus 18
ſextus & Clemētinæ *taxantur* 608
ſiciliquum 6
ſiclus 370
ſiclus apud Plinium 396
ſiderati 654
ſilentium improbū de rebus chriſtiãis 392
ſiliqua 6.31
ſiligo 472
ſylla uiginti talentūm millia imperauit Aſiæ 838
ſymbola 629
ſimilago ſimilaq; 471
ſymmoriæ 417
ſymmoriæ 422
ſympoſiacus antiquorū mos 440
ſimulatio aulica 646
ſynclydes cōuiuæ 360
ſyria terrarū maxima 381
ſiſyphidæ 637
ſitometrium 467

ſoli

ſoli mira fertilitas 535, 544
ſoli Luteciani fertilitas 545
ſolidus 375 & 519
ſolomõis ſymbola 629
ſolomonis philoſophia 395
ſolomonis ad Vaphrẽ Aegypti regẽ epiſtola 369
ſolomonis templũ 370
ſolomon 614
ſolomon encyclopædiã nouit 618
ſolomõ triſmegiſt⁹ 631
ſolonis drachma & mẽſuris utuntur Pariſienſes 484
ſolũ terræ Iudææ 382
ſophophilos 640
ſordes reorũ 67
ſorices prætoriani 154
ſpecilla 639
ſpintriæ 637
ſportula centum quadrantes 448
ſtater 6.375.546
ſtater aureus Atticus 199
ſtater multiplex 549
ſtater Cyzicenus ibi.
ſtater Atticus ibidem
ſtater Perſicus ibidem
ſtater Lyſimache⁹ 550
ſtipẽdium medicorum Romæ 148
ſtipendiũ militare 508 & 551.553
ſtipẽdia facere Mineruæ & æra nõ merere 461
ſtipẽdia emerita ibidẽ
ſtipẽdia implere 635
ſtomachus proprie dictus 486
ſtudiorum qui tenor tenendus 626
ſubſiciuum 7
ſublimipetæ 594
ſuetonij locus 76.97. & 104.105
ſufflamen 638
ſuffuſio oculorum 595
ſumma pecuniæ à Põpeio in ærarium illata 235
ſumma opum Perſicarum captarum ab Alexandro 328
ſummus atrienſis domini id eſt pontifex maximus 592
ſummũ bonum 617
ſummũ ius 624
ſumptuariæ leges 495
ſupraquam 175
ſupremus diſceptator & iudex Chriſtus 609
ſuſa & ſuſiani theſauri 326
TAbularũ pictarũ pretia 155
tacitus ſcriptorum uæcordiſſimus 398
talentum 157
talẽtũ Babylõicũ 287
talentũ Euboicum 160 & 29
talentũ Hebraicũ 395
talentũ magnũ 161
talentũ ſecundum Vitruuium 162
talenti mẽtio apud Romanos ibidẽ
talenti æſtimatio ære noſtro id eſt Gallico 163
talẽtum nõ unũ tãtum apud Hebræos 373
talẽta auri & argenti nõ fuerunt æqualia ibidem
talenta Pariſina 515
talenti ſignificatio 375

talentum nummarium & ponderale 376
talēta omnia ad formu mulam unam redacta 290
talentū Atticum ibidē
talentū pro ſiclo 369
talthybius domini 379 & 631
talthybiadæ 53
tarius Ruffus 587
tele 419
telephiū uulnus 69
teletarches Chriſtus 591
templi Solomonis impenſæ 370
templū Solomonis fuit typus eccleſiæ Chriſti 633
tertulliani locus memorabilis de chriſtiana re 393
terūcius 112 488
terūcius & quadrans 488
teſſera 401
teſſeræ ueniales 608
teſtamēta rupta agnatione poſthumorum 598
teſtamētum domini in procinctu nuncupatum 597
tetartemorion 17
τιταρτημόριον 31
tetradrachmū 158.545
tetrobolum 490
thalamegos nauis fluuialis Philopatoris
tharſeis 376 (516
theatrum metaphorice 353
theramēes aulici 662
theriotrophiū 178
theſauri Suſiani 326
theſeia amicitia 640
threnodiæ 606
thucydides ab exilio reuocatur ob hiſtoriam quam condidit 153
tiridates rex & eius aduētus Romā 316
tympana publicæ famæ pulſare 365
tollones 195
tollere manū de tabella neſcire 218
torquatus tricongius 446
trāquillitas animi 635
trāquillus de chriſtianis 391
translatitium 120
trecena pondo Romana 305
tribules 422
tribunitia poteſtas 493
tributū Romæ pro modo cēſus conferebatur 297
tributorū Populi Romani ſumma ex Plutarcho 232
tributū Iudaicū 546
triclinariûm Babylonicorum inſigne pretium 143
triens uas 31
trierarchiæ munera 416
trierarchia lex 423
trientalis 18
triquetrus & tetragonus aſpectus ibidem
τρίμοιρον 31
triobolum 491
trioboli homo ibidem
tripatinum 320
tripudium ſoliſtimum 654
triremes & quinqueremes & ulteriora uocabula nauium 509

τριττὺς 455
τριτημόριον 31
tritici in Africa fertilitas 536
τριῶν ἡμιδραχμον 31
tritici põd⁹ 436.439
triumuiralis partitio 247
triuncis 112
triunx ibidem
troianus porcus 178
tropus multiplex orationis 607
turdetania eadẽ quæ & Betica 303
turdus uocalis 120
tutelares regni uirtutes 676
V Ades locupletes 525
uadimoniũ fati id eſt mors 635
uaphris Aegypti rex 369
uariana clades 253
uaſorum nomina 31
uaſa argentea 257
uaſarium 272
ucalegon 354
uectores 657
uenatiões ædilitiæ 131
uenditare fumos 349
uenalia donatiua 51
uænire ſemũcia alicui⁹ bona 281
uentriculus 486
uerris furta 72
uerrinæ Ciceronis tertiæ locus 101
ueritas hiſtoriæ ab Aegyptijs et Chaldæis quærenda 387
ueritas apud Iudæos ſedẽ habuit ante aduẽtum domini 394
ueritas ignota priſcis ibidem
ueruactũ aruum 410
uero pro etiam 138
uerſuris autorare obæratos 361
ueſpaſianus tributis et uectigalibus grauis, liberaliſſimus fuit 322
ueterani 552
uia regia Perſarũ 325
uicies et ſepties millies ſeſtertiũm 312
uictimæ ĩauratæ 645
uina diffundi 481
uina ferre annos 599
uinea domini 604
uinearũ pretia 538
uini pretium apud antiquos 532
uinum Opimianum 528
uirgilij uerſus aurei 266
uirgilij cenſus ibidem
uitæ huius gloria 620
uitellij patina 320
uitellius & eius cœna 319
uitellianus luxus 321
uitem tenentes centurialem 590
uitis aurea 332 et 333
uitium aut uinetorum cultus 533
ulyxes 628
uncia auri quanti ſit 203
uncia in mẽſura 404
unciales literæ 10
unciaria uſura 87
unio ſeu margarita reginæ Cleopatræ 130.168
unio Seruiliæ dat⁹ ad Cæſarẽ redijt 168 & 170
uranognomon 636
uranophron 659
uranopolis 627

ura-

uranoſcopus 659
uſura centeſima 80
uſura olim menſtrua ibidem
uſura ſeſquicenteſima 82
uſura unciaria 87
uſuras concernens locus Hermolai Barbari 79
uſuræ ſpecies 85
utraque rationum pagina 598
uociferatum cõfuſum 364
uocabula multa iã diu non intellecta 35
uocabula locorum in ſacris literis ex ſcriptoribus non agnoſcuntur 377
uocabula menſorum 6
uocabula numerorum 154
uocabula pecuniæ ſignatæ 31
uocabula uaſorum ibi.
uolones 682
uulcani uincula 639

XEnagogi 659
xenonamia 344
xerxis Perſarum regis claſſis 509
xeſtes 484

ZOroaſtres 389

FINIS.

LOCORVM HOC IN OPERE A' BVDAEO PASSIM

apud autores uel reſtitutorum in melius, uel ſcitum doctius' que explicatorum, Index.

A. Gellij pagina 226.227
Appiani 237
Apocalyp. 314.487
Ariſtophanis 456
Celſi 435.472
Ciceronis pro Rabyrio 224
Eiuſdem epiſtolarum 261
Eiuſdem Verrinarum 101
& 108
Eiuſdẽ in Catone 438
Eiuſdẽ in Actione frumentaria 133
Cornelij Taciti 523
Curtij 326
Demoſthenis 425.426
Dioſcoridis 449
Herodoti 457
Iuuenalis 472
Liuij 106.160.209
Lucæ 467.498
Martialis 188
Matthæi 498
Plinij 5.12.17.78.106.114.118.119.120.132.137.146.149.150. tria 151.175.176.178.181. duo 185.189.192.193.194.202.211.217.245.249.257.258.276.278.283. duo 286.305.321.323.324.382.389.413.430.438.450.452.472.475.477.525.528.530.537.539.540.541.
Plutarchi 99.219.278.458
Sapientiæ libri interpretis errata 614.615
Strabõis 306.307
Sue. Tranquilli 76.97.98.104.105.280
Varronis 177

DE ASSE
ET PARTIBVS EIVS, LIBER PRIMVS.

ASSIS PARTES *Aſſis partes.*
ſunt quadrans, triens, ſemis,
bes & dodrans, & aliæ enu-
meratæ in lege Seruũ, ſub ti-
tulo, de hæredibus inſtituen-
dis, libro duodetriceſimo Pã-
dectarũ: quo in loco male ſex- *Sexcuns.*
cuns legitur per x, in priore
ſyllaba, & per s, in poſterio
re, inuerſa orthographia: quũ
uiceuerſa ſeſcunx & ſeſcũcia unciam ſignificet et unciæ dimidiũ: *Seſcunx.*
qui error etiam in ſeſcuplo inualuit, pro quo uocabulo ſexcuplum
per x plerunq; legitur in exẽplaribus, errore haud contemnendo.
Eſt enim ſexcuplum quod ſexies id capit ad quod relationẽ habet, *Sexcuplũ.*
græce hexaplum appellatur: ut ſenarius ſexcuplus eſt ſingularis
numeri. At ſeſcuplum per s ſcriptum, quod & ſeſquiplũ dicitur, *Seſcuplũ.*
numerũ hemiolium ſignificat, qui latine etiam ſeſquialter dicitur:
ut quum dicimus ſenariũ ſeſquiplũ eſſe quaternarij: continet enim
eum totũ, & inſuper dimidiã eius partẽ. Eadem ratione ſeſcunx
& ſeſcuncia hemioliã rationẽ ad unciam habet: & ſeſquipes ad pe
dem. Hæc autẽ omnia uocabula ab uncia declinata, per x in fine
ſcribenda ſunt: ut quincunx, ſeptũx, deunx, licet hoc perraro à li-
brarijs obſeruatũ ſit. Hoc autem ex eo intelligimus, quòd x recti
caſus in genitiuũ per c exire ſolet, ut phœnix phœnicis, felix feli-
cis. Sic igitur deuncis & ſeptuncis genitiui, deunx & ſeptunx re-
ctos ſuos expoſcunt. Porrò ſeſqui uocabulũ in appoſitione inuentũ *Seſqui.*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EMANUELE

pro hemiolio accipiendũ eſt: quod perinde eſt ac ſi dicas, tantundẽ & ſemis. Cicero in libro de oratore perfecto. Pes (inquit) qui ad hibetur ad numeros partitur in tria: ut neceſſe ſit partẽ pedis, aut æqualem eſſe alteri parti, aut altero tãto, aut ſeſquimaiorẽ: ita fit æqualis dactylus, duplus iãbus, ſeſqui pæon. Seſqui appellauit pæona: quia pes omnis pæon longa una ſyllaba & breuibus tribus cõſtat. At longa ſyllaba in temporũ metricorũ ratione duas breues æquare dicitur: ita fit, ut tres breues longã unam dimidio ſuperẽt: nam ternarius ad binariũ relatus, ſeſquialterã proportionẽ habet. Quomodo igitur dactylus æqualibus partibus conſtat, quia prima longa duabus breuibus æqualis eſt: ſic pæon alterã partem dimidio maiorẽ habet. Iambus etiã altero tanto maiorẽ, hoc eſt duplam: breuis enim ſyllaba longa eſt dimidiata. Fortaſſe aũt illa uerba Ciceronis ſic legerentur rectius: aũt altero tanto maiorẽ, aut ſeſqui: hoc ſenſu, ut pes altero tanto maior, in ſecunda ſui parte ſit duplus: quẽ autẽ non altero tanto, ſed dimidio maior eſt, ſit ſeſqui, ad priorem partẽ poſteriore parte relata, non aũt ſeſqui maior: quia ſeſquiplũ minus eſt duplo. Locus autẽ Ciceronis præpoſtere lectus uiros doctos haud ita pridem in errorẽ pertraxit. In cõpoſitione aũt ſeſqui itidem dimidio maius ſignificat, quod græco uocabulo hemiolium à noſtris etiam appellatur: ut ſeſquipes, ſeſquicubitus, ſeſquidigitus, ſeſquiiugerũ: unde ſeſquipedalia tigna apud Cæſarẽ, hoc eſt pedis unius & dimidiati, quod ad craſſitudinẽ referendũ eſt: & apud Horatiũ, ſeſquipedalia uerba: & ſeſquimẽſis, menſis & ſemis. Hoc autem ſeſqui ſignificat ſiue cum uocabulo componatur menſuram aut numeri aut temporis aut modi ſignificante: ſiue etiam cum alio quocunq; uocabulo, ut ſeſquiopera apud Columellam, & ſeſquiplaga apud Plautũ & Tacitũ, & ſeſculyxes in præfatiõe Plinij: quo uerbo ſi recte emendatũ eſt (nam eius uerbi ueſtigiũ nullũ in antiquis exemplaribus Plinij extat) ego hominẽ ſummẽ aſtutum & ueteratorẽ planẽ expolitũ intelligo. Fit eius uocabuli mẽtio apud Noniũ. Tacitus li. XV. Et ille multũ tremẽs quum uix duobus ictibus

Seſqui.

Seſculyxes

caput amputauiſſet,ſæuitiã apud Neronẽ iactauit,ſeſquiplaga in terfectũ à ſe dicendo. Plautus in Captiuis. Inde porro ibis in latomias lapidarias: ibi quũ alij octonos lapides effodiunt, niſi quotidianus ſeſquiopus effeceris, ſexcentoplago nomẽ indetur tibi: hoc eſt, niſi tu duodenos effoderis. Seſqui Græci non habent quo modo uno uocabulo ſignificẽt: nec ideo minus eleganter id exprimũt, hoc modo loquentes, ut Demoſthenes κατὰ Θεοκρίνου. Ἐν τῇ τοῦ Ἀριστομάχου οἰκίᾳ ἐδόθη τρία ἡμιμναῖα ὄντων τῶν ἀδωροδοκήτων. *Cũ ſeſquiminã dicere uellet,* τρία ἡμιμναῖα *dixit, hoc eſt, tres ſeminimas. Sic Xenophon* τρία ἡμιδαρεικὰ *pro ſeſq; darico dixit:* τοῖς στρατιώταις ἐπρίνοσεν ἡμιόλιον τὸν μισθὸν ἀντὶ δαρεικοῦ τρία ἡμιδαρεικά. *Militibus ſeſquipendiũ dedit, uel ſeſquiplum ſtipendiũ: & pro darico ſeſquidaricũ pepẽdit. Et in Oeconomico,* τὸ ἡμιπόδιον *ſeſquipes, ut* πενθημιπόδιον *duo pedes & ſemis, hoc eſt, quinq; ſemiſſes. Cæterum ſeſquitertiũ, ſeſqquartũ, ſeſquioctauũ, & alia quæ in proportionibus ſignificandis uſurpantur, & antehac, non modo à mathematicis, ſed etiam ab doctiſſimis uiris frequentata ſunt & prolata, recte nec ne, & latine dicta ſint an ſecus, alterius eſſe inſtituti nunc duximus: ſcio enim eſſe qui improbent. Verũ (ut diximus) ut ſeſquunx, ſic etiam ſeſquuncia dicitur: & deunx, & deuncis in recto, & as & aſſis, & ſemis & ſemiſſis, bes & beſſis. Varro libro primo de lingua latina aſſem ab ære dictũ eſſe putat: as* **As.** *enim & libra & pondo idem ſignificant, unde aſſipondiũ & du-* **Libra.** *pondius. Ab aſſe fiunt treſſis, quadraſſis, nonuſſis & decuſſis, pro* **Pondo.** *tribus, quatuor, nouem & decẽ aſſibus: & rurſus pro binis decuſſibus uiceſſis, & triceſſis pro tribus, hoc eſt tricenis aſſibus: & cen-* **Centuſſis.** *tuſſis pro denis decuſſibus, quo maius æris apud antiquos uocabulum nullũ fuit. Perſius: Et centũ Græcos curto cẽtuſſe licetur, id eſt centũ aſſibus. Decuſſem Vitruuius pro decade accipit li. ter* **Decuſſis.** *tio his uerbis: Platoni placuit denariũ numerũ ea re perfectum, quòd ex ſingularibus rebus, quæ monades apud Græcos dicuntur, perficitur decuſſis: quæ ſimul ac undecim aut duodecim ſunt*

 facta.

factæ, quot ſuperauerint non poſſunt eſſe perfectæ donec ad alterum decuſſim peruenerint. Alibi pro decuſſatiōe accipit libro X. quo in loco de cochlea, id eſt organo loquens, ſic inquit. Ita quo loci deſcribuntur lineæ, quæ ſunt in longitudine ſpectantes, faciendæ decuſſationes, & in decuſſationibus finita puncta: his ita emēdate deſcriptis ſumitur ſaligna tenuis, aut de uitice ſecta regula, quæ uncta liquida pice figitur in primo decuſſis pūcto, deinde traijcitur oblique ad incedentes longitudines & circuitiones decuſſium. Decuſſes & decuſſationes Vitruuius uocat rectas & exactas diuiſiones complanatorū capitū tigni et exaſceatorū: quæ decuſſatio fit ductis lineis quatuor ad centrū complanati tigni ſeſe interſecātibus, ita ut lineæ areolas octo faciant trigonas, quas uulgo facies appellamus: ob id octantes ab eodē autore dicūtur. Hoc aūt facile eſt intelligere, ſi quis per ambitū teretis materiæ, & in duobus ſummis capitibus leuigatæ cōplanatæq;, iiſdem ſpatijs octo pūcta adnotet, & à pūcto ad pūctū obuerſariū perpetuā lineā ducat, ſic enim fit, ut omnes lineæ per cētrū planitiei tranſeāt, & ſimilitudinem ſtellæ reddant. Plinius li. XVIII. de uentorū obſeruatiōe loquens: Obſeruato ſolis ortu quocūq; libeat die ſtantibus hora diei ſexta, ſic ut ortū eum à ſiniſtro humero habeant, contra mediā faciem meridies, à uertice ſeptentrio erit: qui ita limes per agrū currit, cardo appellatur. Circūagi deinde melius eſt, ut umbrā ſuam quiſq; cernat, alioquin poſt hominē erit: ergo permutatis lateribus, ut ortus illius diei à dextro humero fiat, occaſus à ſiniſtro, tunc erit hora ſexta quū minima umbra contra mediū fiat hominē. Per huius mediā lōgitudinē duci ſarculo ſulcū uel cinere lineā, uerbi gratia pedū uiginti cōueniet, mediāq; menſurā, hoc eſt in decimo pede circūſcribi circulo paruo, qui uocetur umbilicus: per hunc medium tranſuerſa currat alia linea: hæc erit ab exortu æquinoctiali ad occaſum æquinoctialē: & limes qui ita ſecabit agrū, decumanus uocabitur. Ducantur deinde aliæ duæ lineæ in decuſſeis obliquæ, ita ut à ſeptentrionis dextera læuaq; ad auſtri dexterā læuāq; de-

ſcendat,

ſcendat, omnes per eundē currant umbilicū, omnes inter ſe pares ſint, omniū paria interualla. Qui hunc locū Plinij intelligit, quid ſit decuſſare optime nouit. Quod ſi quis Pliniū eo in loco non facile intelligit, uideat Vitruuiū libro primo, & octogonum ſchema apud eum decuſſatū, quo in loco de colligendis uentorū flatibus loquitur. Verū quandoquidē eū in locū Plinij incidimus, obiter duo eius uerba emendanda duximus, id quod in hoc opere ſæpenumero faciemus, ſic enim fert inſtituti operis ratio, ut non cōtemnendum operæpretiū facturi uideamur, ſi in huiuſmodi diuerticula caſtigationū modice euagemur: nec ſi id facere aut nolimus aut nequeamus, curſum inoffenſum tenere tractatus hic noſter poſſit. Quandoquidē igitur in eam neceſſitatē incurrimus nonnunq̄ librorū caſtigandi, & eodē legentiū utilitas non parua nec ſine quadā oblectatione cōpetitura uidetur: Age uideamus an ab hoc loco haud abſurde auſpicaturi uideamur, q ut ſilētio præteriri potuit ſine præuaricationis nota, ſic ita obtuliſſe ſe uidetur, ut uitio uerti nobis nō poſſit, quaſi occaſionē eius quæſierimus: ſeqtur enim uerba Plinij ſupradicta cōtinuo hic uerſus: Quæ ratio ſemel in quoq; agro ineunda erit uel ſæpius ſi libeat, ita uitæ ligno facienda regulis paribus in tympanū exiguū ſed circinatū adactis. Sic in omnibus impreſſis libris legitur, cōniuente etiā Hermolao. Ego ex antiquis ſic reſtituendū puto: Vel ſæpius, ſi libeat uti, è ligno facienda regulis paribus: quorū uerborū apertus eſt ſenſus. Decuſſis ſignificationē Columella quoq; clare ſignificat li. V. de iugata uinea loquēs: Ferè aūt prædicta ætas læto ſolo truncoq; tres materias, raro quatuor deſiderat: quæ per totidē parteis ab alligatore diuidi debet: nihil enim refert iugum in ſtellā decuſſari atq; diduci, niſi in palmites adiungantur. Decuſſare proprie per mediū ſecare ſignificat, id quod oſtendit Cicero in libro de Vniuerſitate quū inquit: Hāc igitur omnē cōiunctionē duplicē in longitudinē diffidit, mediæq; accōmodans mediā quaſi decuſſauit. Martianus de coluris loquēs in VIII. Alij à cardine meridiano incohamenta circuli perhibentes, eun-

Decuſſare

Plinij locus.

Decuſſare

tes, eundẽ per arcticũ uerticẽ unde ortus eſt, denuo rettulerũt: qui
quidẽ alium ab ortu circulũ decuſſantes, in quatuor quadras mun
di ambiũ diſcreuerunt. Et decuſſatim apud eundẽ in primo. Hinc
roſis decuſſatim uinculatis ſertata contextio. Poſt unciã ſequũtur
Semuncia partes unciæ, ut ſemuncia, id eſt dimidiũ unciæ, & ſextula, ſexta
Sextula. pars unciæ, uerbũ etiã in teſtamẽtis uſurpatũ. Cicero pro Cecin
na: Teſtamento facto mulier moritur: facit hæc hæredẽ ex deun-
ce & ſemuncia Cecinnã, ex duabus ſextulis M. Fulciniũ libertũ
ſuperioris uiri: Ebutio ſextulã aſpergit. Hæreditatẽ .i. aſſem his
uerbis Cicero in deuncẽ, ſemunciã & tres ſextulas diuiſit: ex quo
liquet ſextulã tertiam eſſe partẽ ſemunciæ, & unciæ ſextã. Duas
ſextulas dixit pro tertia parte unciæ, quũ tamen aliud uocabulũ la
Duella. tinũ haberet, duellã ſcilicet: nam duæ ſextulæ duellã faciunt, quæ
tertia pars eſt unciæ, hoc eſt ſexta & triceſima totius aſſis. Poſt
hæc ſequitur drachma octaua pars unciæ, quæ ipſa geminata ſici
Drachma. liquũ efficit, aſſis duodequinquageſimã. Drachma in terna ſcrupu
Siciliquũ. la diſtribuitur, quæ à Græcis grãmata .i. literæ ideo dicuntur,
Scrupulũ quòd quatuor et uiginti literas Græci in alphabeto ſuo habẽt, quot
Gramma uncia ſcrupulos capit, & dies ciuilis horas. Scrupulũ rurſus in bi-
Semiobolus nos obolos diuiditur, ut obolus in binos ſemiobolos: ultra has minu
tias nullũ eſt uocabulũ facile Latinis uſurpatũ. Itaq; mẽſores poſt
Vocabula menſuras maiores (de quibus ipſis ſatis late in Annotationibus no
menſorũ. ſtris diximus) ad pedẽ deſcendentes & palmũ, nec habentes quo-
modo palmũ cõmode diuiderẽt (ut autor eſt Boëthius) id quod in
ter palmũ & digitum mediũ erat, unciã uocare inſtituerunt: ſecũ-
Stater do loco digitũ, tertio ſtaterẽ, id eſt ſemiunciã, quarto quadrãtem,
quinto drachmã, ſexto ſcrupulũ, ſeptimo obolũ, octauo ſemiobolũ,
Ceratiũ et quẽ Græci ceratiũ uocant, nono ſiliquã, decimo loco punctũ, unde
Siliqua. cimo minutũ, duodecimo momentũ poſuerunt: alij ſiliquã latine pu
tant eſſe id quod Græci ceratiũ dicũt, hoc eſt ſiliquæ fructus gra
num. Siliqua in Italia naſcitur hodie quoq;, longitudine digitali,
latitudine pollicari, ut autor eſt Plinius: intus habet grana, quæ
ſena

ſena ſingula ſcrupula pendent, hoc eſt, diobolũ. Pes igitur in duo denas uncias partitur: dicimuſq; ſemiſſem pro ſex pollicibus ut no ſtrates loquũtur.i. octo digitis. Spithame græco uocabulo dicitur menſura digitorũ duodecim: hanc noſtri dodrantẽ appellare ſolẽt. Palmus quaternos digitos ſignificat, & alio nomine quadrãs uocatur: eadẽq; ratio in reliquis ſeruatur, ut in triente & beſſe, quorũ ratio facilius pollicũ uſu q̃ digitorũ iniri poteſt, ut triens quaternos pollices ſignificet, & bes octonos, & uidẽ in minutijs: eſt enim pollex medius inter palmũ & digitũ, quã unciã Boëthius à menſoribus uocitatã eſſe dicit. Varro libro primo rerũ ruſticarũ. Iugeri (inquit) pars minima dicitur ſcrupulũ, id eſt decẽ pedes, & longitudine & latitudine quadratũ: ab hoc principio menſores nonnunq̃ dicunt in ſubſiciuũ eſſe unciã agri aut ſextantẽ. Hoc pugnare uidebitur cum antedictis, niſi intelligamus unciã agri duodecimã partẽ iugeri intelligi, unciæ autem quartã & uiceſimã ſcrupulum eſſe, hoc eſt drachmæ tertiã. Qua ratione fit, ut ducenta octo ginta octo ſcrupula ſint in iugero: quæ ſi centenario multiplicentur (hoc eſt denis quoquouerſus pedibus, ex ſententia Varronis ſupradicta) duodetriginta pedũ quadratorũ milia & octingenti pedes fient, quæ eſt menſura iugeri. Varronis igitur uerba ita intelligenda ſunt, ut ab uncia agri ad ultimã minutiã deſcẽdatur: quam uult eſſe ſcrupulũ, hoc eſt ducenteſimã & octogeſimã octauã partẽ iugeri: & iugerũ ducenteſimã partẽ centuriæ. Rurſuſq; à ſcrupulo quaſi metiendi initio ad unciam perueniri & ſextantem, & alia menſurarum maiorum uocabula. Subſiciuum autem uerbum eſt menſorum ut alia permulta, quorum Boëthius in geometria meminit: Columella uero libro ſexto iugeri partitionem faciens, minutias à dimidiato ſcrupulo inchoandas eſſe cenſet. ſic enim inquit: Vt à minima autem parte iugeri, id eſt ab dimidio ſcrupulo incipiam: pars CCLXXXVIII. pedes efficit quinquaginta, id eſt iugeri dimidium ſcrupulum. Verum numerus eo in loco corruptus eſt, non enim pars CCLXXXVIII. ſed pars DLXXVI.

Pedis diuiſio.

Iugerum

Subſiciuum

legendum eſt, ſic enim recta calculatio expoſcit, & facile eſt ex Varrone intelligere & ex iis quæ apud eundē Columellā ſequuntur: q̃q̃ et ipſa corruptiſſima ſunt: ſed hoc modo emendata totus locus ille ſic legendus: Vt à minima parte .i. à dimidio ſcrupulo incipiamus, pars DLXXVI. pedes efficit L .i. iugeri dimidiū ſcrupulum: pars CCLXXXVIII. pedes C. hoc eſt, ſcrupulum: pars CXLIIII. pedes CC. hoc eſt ſcrupula duo: pars LXXII. pedes CCCC. hoc ē ſextulā, ĩ qua ſunt ſcrupula quatuor: pars XLVIII. pedes DC. hoc eſt ſiciliquū, in quo ſunt ſcrupula ſex. Reliqua quæ ſequuntur eo in loco emendata ferè ſunt. Columella igitur minutias à ſemiſcrupulo incohādas eſſe cenſet: Nam ulteriores, inquit, perſequi ſuperuacuum eſt, pro quibus nihil dependitur mercedis, ſed ſuperiores tantum partes cadunt in æſtimationem facti operis: de mercede foſſorum & agricultorum intelligens. Ordo igitur huiuſmodi eſt, ut à dimidio ſcrupuli ad ſcrupulum tranſeat, à ſcrupulo ad ſextulam, in qua ſunt ſcrupula quatuor: idem eſt enim ſcrupulum quod gramma, quarta & uiceſima pars unciæ, et ſextula, ſexta pars. Porro à ſextula tranſitum facit ad ſiciliquum, id eſt ſcrupula ſena: nā drachma geminata ſiciliquū efficit: quare ſiciliquus quarta pars eſt unciæ: à ſiciliquo ad ſemunciā progreditur, in qua ſcrupula duodecim: ita ad unciam & ab ea ad ſextantem, deinceps ad quadrantem trientemq; & quincuncem: uſq; dum ad aſſem, id eſt iugerum perueniat. hic eſt eorum uerborum ordo ſurſum uerſus, & uiceuerſa deorſum, id eſt ab aſſe ad ſemiſcrupulū. Vncia autem à Boëthio non pro duodecima iugeri parte, ſed pro digito ac triente digiti accipitur, quem pollicem noſtri uocant: huiuſmodi autem uncia pedem habet pro aſſe, & eam non agricolæ ſed meſſores et geodætæ ſecuti ſunt, quorum olim apud Romanos ars fuit celebrata, & uocabula artis propria, q̃q̃ ea ſit alioquin ratio horum uocabulorum, ut omne corpus & res omnis deniq; in aſſem eiuſq; partes diuidi poſſit: ſiquidem Vitruuius libro tertio architecturæ ſenarium numerū in has partes diuiſit, his uerbis: Mathema

De ſcrupulo & reliqs uocabulis.

Geodæſis

Res omnis in aſſē eiuſq; partes diuiditur.

thematici uero cõtra diſputãtes,ea re perfectum eſſe dixerunt numerum qui ſex dicitur, quod is numerus habet partitiones eorum rationibus ſex numero conuenientes: ſic ſextantem unum, trientem duo, ſemiſſem tria, beſſem, quem dimœron dicunt, quatuor, quintarium, quem pentamœron dicunt, quinq;, perfectum ſex. Ne autẽ ſcrupuloſa hæc magis q̃ neceſſaria horum uerborum enarratio uideatur, ueniamus ad exempla, ut ex ijs intelligatur citra huius rei explanationẽ autores linguæ latinæ perfecte intelligi nõ poſſe. Columella libro decimotertio. Ad prædictum autem modũ muſti adijci debẽt hi odores, myrrhæ quincũx, calami põdo libra, caſſiæ ſelibra, amomi pondo quadrans, croci quincunx. Plinius libro decimotertio de citrinis menſis loquens: Qua in re non omittendum uidetur Tyberio principi menſam quatuor pedes ſextante & ſiciliquo excedentem, tota uero craſſitudine ſeſcunciali, operimento conchylij & laminæ per medium ueſtitam fuiſſe. Quibus uerbis Plinius menſam eam quatuor pedes lõgitudinis habuiſſe ſignificauit, et duos præterea pollices, & pollicis quadrantem, craſſitudine uero ſeſquipollicem æquauiſſe. Idem ibidẽ: Magnitudo ampliſſima adhuc fuit unius commiſſæ ex orbibus dimidiatis duobus à rege Mauritaniæ Ptolemæo, quatuor pedum & ſemipedis per medium ambitum, craſſitudine quadrãtali. Maiuſq; miraculum in ea eſt artis latente iunctura q̃ potuiſſet eſſe natura ſolidæ: à Nomio Tyberij Cæſaris liberto cognomen trahẽtis, tribus ſiciliquis infra quatuor pedes totidemq; infra ſemipedem craſſitudinis Plinius craſſitudinem quadrantalem dixit, quæ quatuor eſſet digitorum: longitudini autem quaternũ pedem tres pollicis partes, id eſt dodrãtem pollicis defuiſſe ſignificat, & tantũdem ſemipedali craſſitudini. Idem libro uigeſimoſeptimo: Aſplenum ſunt qui Hermioniũ uocant, folijs trientalibus multis, radice limoſa: & rurſus eodem libro: Inter omnes herbas litoſpermo nihil eſt mirabilius, alij ægonychon uocãt, alij dioſporõ: herba quincuncialis fere, folijs duplo maioribus q̃ rutæ. Quincuncialem herbam appellauit minorem ſemi Quincũcialis herba.

 pede

pede, & ſeptenum fermè digitorum, ſequitur enim poſt paulo: la
cere eam atq; humi ſerpere autores tradunt. Idem libro trigeſimo-
tertio de lapide lydio loquens. Sunt aũt modici quaternas uncias
longitudinis: binasq; latitudinis non excedẽtes. Vitruuius libro ter
tio. Craſſitudines aũt graduũ ita finiẽdas cẽſeo, ut neq; craſſiores
dextãte, neq; tenuiores dodrãte ſint collocatæ, ſic enim durus non
erit aſcẽſus. Dodrantẽ appellauit duodecim digitos, dextantẽ de-
cẽ pollices. Idẽ libro quinto: Superq; laterculis beſſalibus pilæ ſtru
antur, ita diſpoſitæ, uti bipedales tegulæ poſſint ſupra eſſe colloca
tæ. Beſſales dixit tegulas quæ octo pollicũ lõgitudinẽ habẽt. Liui⁹
libro quinto ab urbe cõdita: Terna iugera & ſeptũces uiritim di-
uiſerũt. Septũces dixit pro dimidiato iugero & duodecima parte
iugeri. Tertij Regũ ſeptimo: Craſſitudo aũt luteris triũ unciarũ
erat. Pro quo ſecũdi Paralipomenõ quarto legitur: Porro uaſtitas
eius habebat mẽſurã palmi. Palmus aũt, ut alibi diximus, quatuor
digitorũ eſt, & quadrãs appellatur, licet palmus pro dodrãte in-
terdũ uſurpetur. Hoc gloſſularij illorũ librorũ diuinaſſe magis q̃ in
tellexiſſe uidẽtur: quippe cũ diuus Hieronymus in præfatiõe libri
Iob ita ſcripſiſſet: Habeãt qui uolũt ueteres libros uel in mẽbranis
auro argẽtoq; deſcriptos, uel uncialibus (ut uulgo aiũt) literis one
ra magis exarata q̃ codices. Hæc inquã cũ enarraret interpres, un
Vnciales literæ. ciales literas eſſe dixit auri unciã appendẽtes, uel auri uncia con
ſtãtes: ignarus uidelicet horũ uocabulorũ ſignificationis, unciales
enim literas Hieronymus intelligi uoluit pollicis craſſitudine exa
ratas. Pari ignorantia & illa eiuſdem præfationis uerba imperiti
trãſmittũt. Obliquus enim (inquit ille) etiam apud Hebræos liber
Eſchematiſmenos. hic fertur, & lubricus, & (quod Græci rhetores uocant) Eſchema
tiſmenos, dum qui aliud loquitur aliud agit. Quod uerbum primæ
literæ aphæreſi acephalum factũ eſt: uulgo enim ẽ præciſa ſche-
matiſmenos in exẽplaribus lectitatur. Nicolaus Lyranus Hugui-
tionis autoritate fretus, mirifice hoc uerbum enarrauit, ueritas ta
men hoc habet, ut eſchematiſmenos liber Iob ab eo autore elegãter

dictus

dictus ſit, qui figuris uerborum ſententiarũq; uariatus & quodam modo uelatus atq; adeo ueſtitus ſit. Schemata enim id eſt figuræ duorum ſunt generũ, id eſt dictionis & ſententiæ: ſed quæ ſententiarum ſunt maxime in oratorio ſunt inſtrumento. Schemata enim à Græcis dicũtur quaſi geſtus quidam & cõfigurationes habitusq; orationis: quæ omnia propemodũ Cicero in tertio de oratore enumerauit, ſed ſimplici cõtentus nomẽculatura, ut qui oratoris magis perſonã q̃ rhetoris & ſophiſtæ in ijs libris ſuſcepiſſet, quomodo & in libro de oratore perfecto: quapropter Fabius quaſi Ciceronis enarrator, luculẽter & copioſe ex Cicerõis præſcripto de figuris diſſeruit. Ex cuius uerbis libro nono quid ſit ſchema diſcere facile poterimus: ſed ſi habitus quidã (inquit ille) & quaſi geſtus ſic appellandi ſunt, id demũ hoc loco ſchema dici oportebit, quod ſit à ſimplici ac in promptu poſito dicendi modo poëtice uel oratorie immutatũ: ſic enim uerũ erit aliã eẽ orationẽ aſchematiſton id eſt carentẽ figuris (quod uitiũ nõ inter minima eſt) aliã eſchematiſmenen id eſt figuratã. Hactenus Fabius. Ex cuius uerbis intelligimus diuũ Hieronymũ ut literarũ bonarũ nõ ignarũ ſic plerũq; nõ diſſimulatorẽ, librũ illũ Eſchematiſmenon .i. figuratũ ideo appellaſſe, quòd nõ ſimplici ac uulgari ſenſu res diuinas et in uera germanáq; philoſophia recõditas poſteritati tradiderit, ſed figurato ſtilo atq; à ſenſu cõmuni alieno et abhorrẽte, ut mirari nõ debeamus ſi arcanæ abditæq; doctrinæ ſenſum quilibet nõ capiat, quẽ Hier. obliquũ ac lubricũ appellat ob dialogorũ ambagẽ. Cũ aũt ſint poëmatis genera tria (ut ferè autores tradũt) dramaticũ .i. actiuũ uel actuoſum, exegematicũ .i. enunciatiuũ, & quod eſt inter utrũq; anceps mictũ .i. ex utroq; mixtũ: Dramaticũ eſt in quo perſonæ agũt ſolæ abſq; ulla poëtæ ipſius & autoris interlocutione, cuiuſmodi tragœdiæ ſunt & comœdiæ & quædã Vergilij Bucolica. Exegematicũ autem genus eſt, in quo poëta omnia narrat ſine ulla perſonarum interlocutione. In hoc omnia didaſcalico more & ſimplici traduntur, ut Georgica eiuſdem Maronis. Is igitur liber qui Iob inſcribitur,

Schemata. | Aſchematiſtos. | Eſchematiſmenos. | Poëmatis genera tria. | Dramaticũ opus. | Exegematicum.

bitur, uel id poëma potius (ut autor eſt Hieronymus*) dramatico et mimetico id eſt imitatiuo charactere conſcriptus eſt: ſiquidem in eo perſonarum actus uidemus uelut in ſcenam quandam prodeuntium, non popularibus oculis ſed philoſophicis inſeruientem. Porro cum ſchemata exornandis poëmatis & orationibus inuenta ſint: eũ etiam præbent uſum quod magis iis multo afficimur & permouemur, quæ figurate nobis q̃ quæ ſimpliciter & communi ſenſu traduntur: propter quod* Fabius *de ui figuratæ orationis loquens:* Nã *ſi frons, inquit, oculi, manus multum ad motum animorum ualet, quanto plus orationis ipſius uultus ad id quod intendimus conficere compoſitus? Eſt enim figura ſicut nomine ipſo apparet, conformatio quædam orationis remota à communi & primum ſe offerente ratione.* Tranquillus *in* Veſpaſiano: Amicorum libertatem, cauſidicorum figuras, ac philoſophorum contumaciam leuiſſime tulit. *Figuras* Tranquillus *appellat obliqua dicta, quæ nõ recta & ſimplici ſententia, ſed obliqua prætextaq́; imperatorẽ ipſum taxabãt. Idẽ in* Domitiano: Hermogenẽ Tarſenſem occidit propter quaſ*dam in hiſtoria figuras, librariis etiam qui eam deſcripſerant cruci fixis.* Ruffinus *contra* Hieronymũ *ſcribens:* Nam & ſanctum, *inquit,* Ambroſium *epiſcopum qualibus figuris laceret, qualibus obtrectationibus ſecet, in iis ipſis in quibus laudet* Origenem, *ex præfationibus eius edocebo. &* Hieronymus *ad* Ruffinũ: *Iam tuæ moderationis eſt & tuorum nullã occaſionem impatientibus dare, ne non omnes ſimiles mei inuenias qui poſſint figuratis laudibus delectari. Et apud eundem figuratæ controuerſiæ in eundem ſenſum intelligendæ.* Martialis *libro tertio epigrammatum:*

Figura. | Figuratæ laudes. | Schema.

Schemate nec dubio, ſed aperte nominat illam
Quam recipit ſexto menſe ſuperba Venus.

Vt ad rem longiuſcule digreſſi redeamus: res omnis in aſſis partes facile diuiditur. Plinius *libro ſecundo:* Lunam haud dubium *eſt lucere dodrantes ſemuncias horarum ab ſecunda adiicientem ad plenum orbem, detrahentẽq́; in diminutionem. Cuius dicti ſubobſcuri*

Locus Plinii animaduerſiõe dignus.

obſcuri huiuſcemodi ſenſus eſt. Lunam cum à coitu, quod interlunium dicitur, emergit, id quod fit ſecunda ſtatim die, lucere primum tres partes unius horæ nocturnæ, & inſuper quartam & uiceſimam horæ partẽ, ſeu mauis undeuiginti uiceſimas quartas horæ: à ſecunda deinceps ad plenilunium die quolibet tantũdem incrementi lucẽdo adijcere. Et rurſus à plenilunio eadem ratione eodemq; modo decrementi lucere minus minuſq; quotidie uſq; ad intermeſtrem lunam, quo tempore cum ſole coit. Idem libro decimooctauo de eadem luna loquens: Supra terras autem erit quandiu & ſol interlunio & prima tota die: ſecũda, horæ noctis unius dextante ſiciliquo: ac deinde tertia, uſq; ad quintamdecimam multiplicatis horarũ ijſdem portionibus. Quintadecima tota ſupra terras noctu erit, eademq; ſub terris tota die: decimaſexta, ad primæ horæ nocturnæ dextantem ſiciliquum ſub terra aget, eaſdẽq; portiones horarũ per ſingulos dies adijcit uſq; ad interlunium: et quãtum primis partibus noctis detraxerit, quod ſub terris agat, tantũdem nouiſſimis ex die adijciet ſuper terram. Dextantem & ſiciliquum decẽ eſſe uncias cum quarta parte unciæ nemo eſt qui ignoret. Ita quod Plinius libro ſecundo undeuiginti quartas & uiceſimas horæ dixerat creſcenti lunæ quotidie accreſcere amplius deinceps ampliuſq; lucendo, & uiceuerſa decreſcenti ratione eadẽ moduloq; eodem decedere, ipſe libro decimooctauo quaſi eorum immemor quæ ſecundo uolumine dixerat, uiginti quartas & uiceſimas & ſemis præterea dixit, id eſt unam quadrageſimã octauã. Dextans enim uiginti uiceſimas quartas ualet, & ſiciliquus unam duodequinquageſimã: ut ſuſpicari ſubeat, Pliniũ utrobiq; non eundem autorem eandemq; obſeruationem ſecutũ: q̃q̃ in nonnullis alijs quoq; locis uel amanuenſium culpa uel propria hallucinatione (ut fit in uaria ac multiplici lectione) lapſus eſt, tametſi id fidem excedere uidetur, uirum uſqueadeo & ingenio acrem, & induſtria accuratum apertis interdum in rebus lapſum eſſe: ac ne id quidẽ modo, ſed eidem etiam obliuionem antedictorum obrepſiſſe, præ- Plini⁹ interdũ memoriæ defectus eſt.

ſertim

ſertim cũ ad principem ſcriberet, & obſeruari prætereà ſe acribus obtrectatorum oculis captariq́; non neſciret, id quod facile intelligimus ex librorum præfationibus interdum amarulentis. Proinde apologiam Plinij licet quis meditetur, qui hæc & huiuſcemodi diluere ſe poſſe ſperet: Ego (quod ad me attinet) non uſqueadeo ſacroſanctam Plinij autoritatẽ (ac ne cuiuſq̃ quidem antiquorũ) debere eſſe cenſeo, ut non præſentiſſimum ueritatis numẽ fuiſſe ſemper, foreq́; apud æquos bonosq́; iudices meminerimus: cuius ut ſacerdotes multi olim fuerunt, ſic Plinius ipſe antiſtes mihi fuiſſe uidetur: non enim tantum maioribus ipſe tribuiſſe comperietur, ſi quis animaduerterit, ut eorũ quaq; in parte culpam ullam obruẽdã ſilentio cenſuerit poſteritati diſpendioſo, nedum ut cuiuſq̃ errata quo iure quáq; iniuria tueri inſtiterit. In quo mihi noſtræ memoriæ homines doctiſſimi abſurdula quadam religione obſtrinxiſſe æqualium ſuorum & poſteriorum iudicia uidentur: qui quidẽ ipſi eorum exemplo antiquitatis nomen nudum, uenerandum eſſe numinis inſtar duxiſſent. Ego uero antiquos quoque illos homines ut nos fuiſſe puto, & aliqua etiam ſcripſiſſe quæ parum intelligerent: nec ita annoſi æui prærogatiuã ſequor, ut nõ in opus hoc Plinianum eximium omnino & rerum propè omniũ ut digeſtione conſertum, ſic uarietate diſtinctum, errores quoſdam irrepſiſſe affirmare præfidenter auſim: quos nemo quantumuis acer, modo non impudens quoque ſit, defendendos recipere ſuſtineat: ſiquidem ut nunc mittam ea quæ in ſtirpibus, quæ in herbis, quæ in medicinis ex Dioſcoride & Theophraſto docti quidam & diligentes harum rerum obſeruatores adnotauerunt, in quibus ſæpe Plinius nunc exẽplariũ uitio, nunc æquiuocatione falſus eſt, dum uel opus immenſum lectionisq́; multiplicis urgeret, uel iudicium ipſe certum ijs rebus deſcribendis adhibere nequiret, quæ aut oculis non ſubiecerat, aut non ſatis meminerat. Vt igitur illa mittam quæ culpæ magis quàm crimini dari poſſunt, neminem eſſe arbitror eorum, qui Plinij ſtudioſi ſunt, qui Plinio patrocinari in eo uelit quod li-

Plinij erratum.

bro quarto de Hyperboreis dixit: Ponè eos, inquit, montes ultráq; aquilonem gens felix (ſi credimus) quos hyperboreos appellauere, annoſo degit æuo, fabuloſis celebrata miraculis. Ibi creduntur eſſe cardines mundi, extremiq; ſiderum ambitus, ſemeſtri luce & una die ſolis auerſi: non (ut imperiti dixere) ab æquinoctio uerno in autumnum: ſemel in anno ſolſtitio oriuntur ijs ſoles, brumaq; ſemel occidunt. & libro ſecundo: In Britania lucidæ noctes haud dubie repromittunt id quod cogit ratio credi, ſolſtitialibus diebus accedente ſole propius uerticem mundi, anguſto lucis ambitu ſubiecta terræ, continuos dies haberi ſenis menſibus, noctesq; è diuerſo ad brumam remoto, quod fieri in inſula Thyle Pytheas Maſſilienſis prodidit. Quæro, quonammodo hoc dictum tueri poſſemus, etiam ſi ab Eudoxo dictum eſſet: cum ratio ſpherica haud dubie deprehendat eos qui polum arcticum pro uertice habent, etiã æquinoctialem habere pro circulo finitore? Atqui qui æquinoctialẽ pro finitore habẽt, eos neceſſe eſt nullam noctem habere, ſed diem perpetuum quoad ſol fertur per ſigna ſeptentrionalia, id quod fit ab ariete ad libram id eſt ab æquinoctio uerno ad alterum æquinoctium, & uiceuerſa perpetuam noctem quoad ſol per ſigna auſtralia uiam facit, id eſt à libra ad arietem, ita ut illis annus uertens ſemeſtri luce & æquali nocte tranſigatur, unico per annum ortu atque occaſu ſolis. At hoc Plinius non ab æquinoctio uerno ad autumnũ, ſed à ſolſtitio ad brumã fieri locis illis contendit, qui rurſus libro quarto quaſi parum ſibi in ea re conſtans ita inquit, Vltima omnium quæ memorantur Thyle, in qua ſolſtitio nullas eſſe noctes indicauimus cancri ſignum ſole trãſeunte, nullosq; cõtra per brumam dies, hæc quidam ſenis menſibus continuis fieri arbitrantur. Ex quibus uerbis conijcio, quod Pytheas Maſſilienſis de ſolſtitio & bruma dixerat, id eſt de duobus tantum diebus, id Plinium de ſenis menſibus dixiſſe, propterea quòd ſpherici autores rationibus id demonſtrant: quare in hoc hallucinatus eſſe uidetur, quæ quod ab æquinoctio in æquinoctium fit, à ſolſtitio ad ſolſtitium

fieri

fieri ſcripſit. Strabo libro ſeptimo de Sauromatis loquēs, qui et Sarmatæ dicuntur, διὰ δὲ τὴν ἄγνοιαν τῶν τόπων τούτων οἱ τὰ ῥιπαῖα ὄρη καὶ τοὺς ὑπερβορέους μυθοποιοῦντες, λόγου ἠξίονται. καὶ Πυθέας ὁ μασσιλιώτης κατεψεύσατο ταῦτα τὰ τῆς παρωκεανιτίδος. προσχήματι χρώμενος τῇ περὶ τὰ οὐράνια καὶ τὰ μαθηματικὰ ἱστορίᾳ. Propter horum autem, inquit, locorum ignorantiam, ij qui riphæos montes & populos Hyperboreos fabulati ſunt, in hominum exiſtimationem uenerunt. & ipſe Pytheas Maſſilienſis mēdaciter hæc ſcripſit, quæ ad Oceani littus pertinent, illo uſus prætextu quod cæleſtium & mathematicarum rerum hiſtoriam ſcriberet. Martianus (quod miror) Plinium in hoc ſequutus eſt his uerbis in ſexto: In Britania, inquit, noctes decem & ſeptem horarum: ſolſtitiali uero tempore cum cæli uerticem ſol inuectus ſubiectas læuorſum terras perpetui diei continuatione colluſtrat. Itemq́, brumali deſcenſu ſemiannuam facit horrere noctem, quod in inſula Thyle compertum Pytheas Maſſilien. aſſeruit. Pomponius Mella de his loquens libro tertio ita inquit: In Aſiatico littore primi Hyperborei ſuper aquilonem riphæoſq; montes ſub ipſo ſiderum cardine iacent, ubi ſol non quotidie ut nobis, ſed primum uerno æquinoctio exortus, autumnali demum occidit: & ideo ſex mēſibus dies, & totidem alijs nox uſq; continua eſt. Si uerum eſt Plinij dictum, neceſſe eſt ut Mella autor probatiſſimus ignarus ſphericæ rationis fuerit, & unus eorum quos Plinius imperitos appellauit. Enimuero in ſupradictis lapſum eſſe Plinium per rerum mathematicarū ignorantiam ut perſuadere mihi nolim, ſic nequeam, ſi uelim: non

Plinij laus. enim rudimenta tantum mathematicarum artiū perdidiciſſe Plinius uidetur, id eſt ſphericæ diſciplinæ rationem, quam neceſſariā eſſe de ſitu orbis ſcribentibus Strabo nobilis geographus libro primo docuit, ſed etiam aſtronomiā ipſam non leuiter attigiſſe, eiuſq; aſſeclam diopticam. nam abſq; harum rerum peritia quonammodo ſtellarum erraticarum circulos, curſus, ſtationes, retrogreſſus, acceſſus terræ citimos, receſſuſq; ultimos, res omnino perplexas ex

plicari

plicare inaudita breuitate quiret? Adde triplicem umbrarum rationem luculenter ab eo ſciteq; expeditam: nam ſolis lunæq; magnitudinem & eorum deliquia ecquis enarrare expiditius aut docere potuit? ambages certe lunares, & deſultorij ſideris mirificas uiciſſitudines, nec elegantius quiſquam priſcorum, nec explanatius totidem uerbis complecti potuiſſet: tametſi rurſus in magnitudine lunæ etiam ſuo ſibi teſtimonio reprehenditur, quum mucrone umbræ terræ, luna in deliquio obſcuretur eodem ipſo autore, & ipſe tamē lunam maiorem eſſe terra dixerit, quæ duo dicta colliduntur inuicem, ſed ſic ſunt res mathematicæ. Neq; uero legitimam ipſam harum rerum ſcientiam nouiſſe tantum Plinius *uidetur, ſed etiam genethliologorum commēta non ignoraſſe, id quod ex libro eius ſeptimo intelligere poſſumus, quo in loco de ſpatijs uitæ longiſſimis loquens, poſcere, inquit, uidetur locus ipſe ſideralis ſcientiæ ſententiā.* Epigenes C X X I I. *annos impleri negauit poſſe:* Beroſus *excedi* C X V I I. *durat & ea ratio quam* Petoſyris *et* M?cepſos *tradiderunt, & trimorion appellant à trium ſignorum portione, qua poſſe in* Italiæ *tractu* C X X V I. *annos uitæ contingere apparet.* Negauere *illi quenquam nonaginta partium exortiuam menſurā, quod anaphoras uocant, tranſgredi, et eas ipſas incidi occurſu maleficorum ſiderum.* Quo *in loco non trimorion ut male emendatū eſt, ſed tetartemorion lego, ex antiquis exemplaribus in quibus artemorion legitur.* Eſt *autem tetartemorion græce qui latine quadrās dicitur, id eſt quarta pars ſigniferi circuli, hoc eſt tria ſigna.* Ad *cuius rei intelligētiam ſciendum, quòd numerus duodenarius & aſtronomicis, & genethliacis familiaris & accommodatus eſt, unde & aſpectus quadrantales obſeruāt et trientales ſextantesq;: hos duos extremos trinos & ſextiles uulgo uocant.* Quadrantalis *aſpectus, qui quadratus etiam appellatur, fit per trium ſignorum interſtitiū, & gradus nonaginta, ob id nonagenarius appellatus.* Plinius *libro ſecundo:* Martis, *inquit, ſtella ut propior, etiā ex quadrato ſentit radios ab nonaginta partibus, unde & nomen accepit.*

Plinij locus.

Tetartemorion.

Aſpect⁹ quadrantalis.

Nonagenarius aſpect⁹.

Is motus primus & ſecũdus nonagenarius dictus ab utroq; exortu. Trietalis eſt aſpectus qui in quatuor fit ſignis, hoc eſt in tertia parte ſigniferi quæ conſtat centũ & uiginti gradibus. Hũc triquetrũ Plinius uocat. Sextans aũt fit in ſexta parte ſigniferi, hoc eſt LX. gradibus & ſignis duob⁹, ob id ſexagenarius dictus. Semiſſis aſpectus eſt q fit per diametrũ, id eſt per lineã circuli dimetiẽtẽ. Hãc radiationẽ mathematici, id eſt Chaldæi, minacẽ malignãq; eſſe dicunt: hæc fit à ſigno uno ad aliud ſignũ quod ab eo ordine ſit ſeptimũ, ut ab ariete ad librã. Triquetrus aſpectus id eſt trigonus, qui trientẽ ſigniferi capit, quinto ſigno fit: ut, uerbi gratia, in duobus ſignis quæ tantũ inter ſe diſtent, quantum aries & leo: huiuſmodi radiatio læta felixq; eſſe dictitatur. Tetragonus id eſt quadrat⁹, fit in quarto ab eo à quo incohatur ſigno, id eſt ab horoſcopo, ut ab leone in ſcorpium. Hanc radiationẽ triſtem putãt. Hexagona eſt quam ſextantẽ diximus, quæ fit in tertio ſigno, eadem benignitate cum trigona prædita. Propterea Plinius de ſexagenario aſpectu loquens, hic numerus (inquit) ſexãgulas mundi efficit formas. Antedictis quatuor genethliaci etiam cardines quatuor addunt, ortũ ſcilicet & occaſum, & meſuranium quod & meſuranema dicitur (uocabulum ubiq; in Firmico deprauatum) hoc eſt locus medij cæli, & huic oppoſitum locũ quod hypogeon dicitur, hoc eſt punctum ſubterraneum inter ortum occaſumq; mediũ. Vt autem as ipſe mathematicus impleatur, & omneis ſuas partes habeat, addunt & alia quatuor loca, quæ pigra deiectáq; eſſe dicũt, quòd nullo fermè radiationis fœdere cum ortu, id eſt cum horoſcopo coniungãtur. Hæc ſunt in II. VI. VIII. & XII. ab horoſcopo ſigno. Horoſcopus eſt ea pars cæli quæ genituræ tẽpore ab orientali parte cæli emergit in hemiſpherium noſtrum, & ortus appellatur: quam ex Cicerone natalem horã appellare poſſumus: ex cuius obſeruatione natalitia prædicta fiunt, ut ipſe loquitur. Poſſumus etiam ex Plinio exortiuam horam uocare. Græci horoſcopum ab horæ natalis notatione appellauerunt. Huic pars per diametrum oppoſita in VII. (ut di-

Trietalis aſpectus qui et Triquetrus. Sextãs aſpectus. Semiſſis aſpectus. Quadrat⁹ et Tetragonus aſpectus. Hexagon⁹ et Sexagẽarius Cardĩes mathematici. Meſuraniũ. Hypogeon. Horoſcopus.

(ut diximus) ſigno in occidua cæli parte, occaſus appellatur. Ea aũt pars cæli quæ triginta partibus ab horoſcopo diſtat, in ſecũdo ſigno exiſtens ab eo in quo horoſcopus incohatur, anaphora appellatur, & interdũ epanaphora, quaſi pars iãiã emerſura. Quæ aũt pars ſigniferi totidem partibus in demerſu occiduũ punctũ ſigniferi præceſſerit, quot partib⁹ in emerſu anaphora ab horoſcopo relinquitur, ea pars cæli à mathematicis epicataphora dicitur: quod ſignificat præcipuẽ locũ cæli in VIII. ab horoſcopo ſigno: reliqua duo loca nomina habent malæ fortunæ & cacodæmonis. Hæc tãetſi uaniſſime à mathematicis diſputãtur, ideo tamen utilia ſunt cognitu, quòd & aſpectuũ radiationũq; adnotatio, aſtronomiæ etiã cum genethliologia cõmunis eſt. Vt autẽ ex ante dictis apparet, non trimorion, quod nihil (ut arbitror) apud græcos ſignificat, (trimœron enim græcũ eſt, nõ trimoriõ) ſed tetartemoriũ legẽdũ eſt: ita uerba illa Plinij ſupradicta intelligere me nõ potuiſſe fateor: Negauere illi quenq̃ nonaginta partiũ exortiuã menſurã quod anaphoras uocãt, trãſgredi. Her. Bar. neutrũ huic⁹ attigit. Proinde cũ Plinius huiuſcemodi multa & ſcite & cõcinne de rebus mathematicis ſcripſerit, nec cãdidi pfecto eſt nec recti iudicij, ob unũ & alterũ incõmodius dictũ, dicã ipſi imperitiæ uelut ad tribunal Rhadamãti ſcribere, aut q̃uis aliã formã intẽdere quæ tãtæ autoritati ignominioſa eſſe poſſit: petita tamẽ uenia cũ eo agere præſcriptis, ut ita dicã, uerbis, honorẽ præfantib⁹ licet: ne iure noſtro cedamus aſſerẽdæ ueritatis, cui nec tẽporis ſpatio, nec autoritate cuiusq̃ nõis præſcribitur. Nec.n. ætati huic noſtræ literarũ interpollatrici hãc legẽ pmulgauerĩ: Quod Plinius, quod priſci, quod primi meriti ſcriptores dixerint, ſcripſerint, quã rẽ cũq; inter monumenta ſua reliquerint, eiuſce rei æterna ac ſacroſancta autoritas eſto: qui huic uelut conſecratæ ſentẽtiæ derogauerit, abrogauerit, obrogauerit, is ob eã rẽ inteſtabilis & ſacer eſto: eũ literati oẽs ex conuentu certatim exigunto. Illam enim potius legem ipſe ſuaſerim: Qui diſcendi cupidi ſint, iuratiſſimi cuiuſque ſcriptoris

Anaphora et epanaphora.

Epicataphora.

maieſtate comiter conſeruanto: quod ſecus (ut ſunt humana) dictũ in eorum cuiuſq; libros irrepſerit, obrepſerit, fefellerit, qui de eo dicto indagandæ ueritatis ergo addubitet, addubitauerit, quæſtionem referat, rettulerit, quod eorum abſq; dolo malo aut liuore animi factum ſit, eius rei multa ne ſit, nec bonorum offenſio, quod inſtar eſt extremi ſupplicij. Proinde adnotatis locis hærendum eſſe

Ephectici. *cenſeo: ut eorum more philoſophorum qui* Ephectici *dicuntur (nos cũctatores appellare poſſumus) iudiciũ ſuſtineamus, potiuſquam ut quicquã arrogantia critica ſtatuamus de claſſicis autoribus, citraq; controuerſiam receptæ autoritatis.* Sunt qui Plinium *multa in mathematicis non intellexiſſe affirmant, quæ quidem ex græcis tranſcripſerit, quale eſt illud quod de ſignifero dicit capite decimoſexto ſecũdi libri quod omnino explanatius dici debuit, etiam ſi uere dictum eſſe uidetur et acute: id quod uix mihi perſuaſerim.*

Entelechia. *Eiuſdem notæ cum ſuperioribus eſt illa entelechia* Cicerõis, *cuius hæc ſunt uerba in primo* Tuſculanarũ. *Ariſtoteles longe omnibus* (Platonem *ſemper excipio) præſtans & ingenio & diligentia, cũ quatuor illa genera principiorũ eſſet complexus, è quibus omnia orirentur: quintam quandã naturam cenſet eſſe è qua ſit mens: cogitare enim & prouidere, & diſcere, & docere, & inuenire aliquid, & tam multa meminiſſe, amare, odiſſe, cupere, timere, angi, lætari: hæc et ſimilia eorũ in horum quatuor generum nullo ineſſe putat.* Q*uintũ genus adhibet uacans nomine, & ſic ipſum animũ entelechiam appellat, nouo nomine quaſi quandam continuatã motionem & perennem.* Entelechiã Cicero *continuum motum intellexit, quaſi* Ariſtoteles *endelechiam per d literã ſcripſerit, id eſt continuationem, & non entelechiã potius, quam actum & perfe-*

Cicero merito à græcis accuſatus. *ctionem doctiſſimi græcorum interpretãtur, ob id Ciceronem à græcis accuſatum non magnopere miror, utpote quos & orationibus ſuis exagitare non deſinit, quanquam ab ipſis præclara illa ingenij ornamenta, philoſophiam & oratoriam facultatẽ accepiſſe ſe non diſſimulat.* Q*uare ſi uerum fateri uolumus, eloquentiæ latinæ prin-*

næ princeps parensq; à Plinio iure ac merito dictus, diſerti non-nũquam magis uiri quàm oratoris officio functus eſſe iudicandus eſt. Si quidem eius ipſius autoritati credimus oratorē eum eſſe nō poſſe, qui non idem uir bonus ſit: Viri aũt boni eſſe perſuadere mihi nequeo, non modo græcos uiros, ſed etiam græcã ipſam linguã latinæ eloquentiæ autorem, ut inopem & ieiunã conuicioſe uocitare, & latinæ linguæ ueluti exuberantē copiam præ illius inopia admirari: niſi uero credimus Ciceronē recta fretum conſcientia, & ex animi ſui ſententia id dixiſſe, & non plane auræ populari Romanorum ſuorũ inſeruiſſe, cuius populi gratia nullum unquã numen præſentius eſſe credidit. Calumniæ igitur Cicero excuſari non poteſt, quaſi ita exiſtimauerit: nam præterquã quòd græcã omnem facundiã pernouerat, ut uel eo nomine græcis ipſis æqualibus admirãdus eſſet: Si cui etiam eloquentiæ græcæ elogia ex eius ſcriptis colligere uacet, & libeat, eum aliter cenſuiſſe haud dubie iudicabit. Fabius libro decimo de cõparatione Demoſthenis & Ciceronis loquens: Cedendum uero in hoc, inquit, quòd & ille prior fuit, & ex magna parte Ciceronē quantus eſt, fecit. Nam mihi uidetur M. Tullius cum ſe totum ad imitationē græcorũ contuliſſet, effinxiſſe uim Demoſthenis, copiã Platonis, iucunditatem Iſocratis. Idem libro duodecimo. Latina mihi facundia, ut inuentione, diſpoſitione, conſilio, cæteriſq; huius generis artibus ſimilis græcæ ac prorſus diſcipula eius uidetur: ita circa rationem eloquẽdi uix habere imitationis locum. Si igitur teſte Fabio, id eſt altero Cicerone, lingua latina diſcipula & imitatrix linguæ græcæ, cum ſe totam ad præſcriptum parentis ſuæ componere effingereq; inſtituiſſet, in ea parte artis oratoriæ, à qua eloquentia nomen accepit, imitationem implere non potuit, id eſt in eloquendi magnificẽtia, & ſublimitate, quonam modo præferendam hanc illi M. Tullius utriuſq; peritiſſimus exiſtimare potuit? Ceu uero ſi quam Protogenes tabulam ex nobili illa Apellis Anadyomene effingere ſtatuiſſet, omniaq; liniamenta ad præſcriptum ducere, tuq; id apogra-

Latina lĩgua diſcipula linguæ græcæ.

LIOTECA NAZ. ROMA

phum præſtantius eſſe exemplari ſuo contenderes: non aut impro bus eſſe aut ridiculus uiderere? At enim Venere nos græci & uerborũ ſuauitate non etiã copia ſuperauerunt. Hoc rurſus iudicandũ ad Fabiũ reijciamus, apud quẽ libro eodẽ ſic legitur: Itaq; tãto eſt ſermo græcus latino iucundior, ut noſtri poëtæ quoties dulce carmen eſſe uoluerũt, illorũ id nominibus exornent. His illa potentiora, quòd res plurimæ carẽt appellationibus, ut eas neceſſe ſit trãſferre aut circũire, & iam in ijs quæ denominata ſunt, ſumma paupertas in eadẽ nos frequẽtiſſime reuoluit: at illis non uerborũ modo, ſed linguarum etiã inter ſe differentiũ copia. Quare qui à latinis exigit illã gratiã ſermonis Attici, det mihi in loquendo eandem iucunditatẽ, & parẽ copiã: quod ſi negatũ eſt, ſentẽtias aptabimus ijs uocibus quas habemus. Quàm pugnantia ſint hæc uerba Fabij cũ uerbis Ciceronis, nemo non uidet: qui etiã (ſi dijs placet) alibi uociferatur omnia per ſe melius Romanos & ſapiẽtius quàm græcos inueniſſe, aut ab eis accepta meliora feciſſe. Et rurſus: Vt omnia, inquit, græcorũ perquiras, quid ſit ineptus non inuenies: & innocentiæ uerbum græce dici non poteſt. Equidem ἀπειρόκαλον apud illos tam ſignificans eſſe puto q̃ apud nos ineptum: nec minus fortaſſe ἀπίθανον, καὶ σκαιὸν, καὶ μάταιον: & innocentẽ nõ meliorẽ acaco eſſe iudico, quo uerbo Areopagita & literæ ſacræ utũtur. Atq; etiã Demoſthenes in oratione κατ' Εὐέργου. his uerbis: καὶ προσποιούμενος ἄκακος εἶναι ἐξηπάτησε τοὺς δικαστάς. Et rurſus: εἴ τις ἀγνοήσας τούτους, ἀκάκους ἡγήσατο καὶ ἀπράγμονας εἶναι. et κατ' Νεαίρας. Ἐλεήσασα αὐτὸν ἡ βουλὴ διὰ τὴν ἀκακίαν τοῦ τρόπου. Niſi ſi ſcrupuloſe ita diſcernentes dicamus ἄκακον ſimplicem, & fraudis neſcium ſignificare: innocentem autem eum qui cum ſecus agere poſſit, intra fines tamen æquitatis ſe continuerit. Nam ἄκακος apud Demoſthenem circumſcribendi ignarum ſignificat, & cui impoſtura non ægre fieri poſſit. Verum eſto ut acacos ad uerbum magis innocenti quàm ad ſignificationẽ reſpõdeat: εὐγνώμων, ἐπιεικὴς, ὅσιος, καθαρεύων, inocẽtis ſignificationẽ nõ im

Ineptus græce & innocens.

Acacus.

plebunt

pleбunt? atqui ego hæc plenius aliquid & exuperantius innocentia ſignificare puto. Meliora etiam his alia Cicero apud græcos inueniſſet, ſi græcorum partes tuendas ſuſcepiſſet. Has ob cauſas & alias huiuſcemodi, uiuus adhuc (ut autor eſt Fabius) obtrectatorũ ſermonibus ſæpe exagitatus fuit. Ingrati profecto eſt animi cum græcia latinos non modo diſciplinis, ſed etiam ſuis uerbis locupletauerit, eáq; adhuc teneant, nec beneficium nos, nec debitum agnoſcere. Præſertim cum græcia id nunquam repetitura ſit mutuum, quod uſu noſtrum fecimus. Mihi autem uidetur (ingenue enim pro loquar) lingua græca ad latinam relata, poëtæ, id eſt tragici autoris aut comici rationem habere. Latina autem actoris tantũ ſcenici, qui fabulam à poëta inuentam & emodulate ſcriptam, artifici ac numeroſa pronuntiatione in theatralem conſeſſum profert. Quid enim aliud & poëtæ & oratores noſtri quàm poëſi & orationi ciuitatem (ut ita dicam) Romanã dederunt, latinæq; linguæ ſuffragio ornauerunt? A græcis igitur neotericis entelechiæ interpretatio Ciceroni crimınoſe obiecta eſt, idq; meritiſſimo, cuius defenſionem Politianus ad ſui magis oſtentationem ſuſcepiſſe mihi uidetur, quàm diluendi criminis fidutiam habuiſſe. Nam ut in omnia ſeſe uerſet Politianus, cauſam haud dicere poterit, quin ſi Cicero ita uerba ſcripta reliquit, ut nũc in exemplaribus legũtur, non ille longe ab Ariſtotelis ſententia aberrauerit: id quod ut intelligatur, age Ariſtotelem ipſum autorem entelechiæ, teſtem dicti noſtri laudemus: hic autem in principio ſtatim ſecundi uoluminis de anima ita inquit: Λέγομεν δὴ ἕν τι γένος τῶν ὄντων τὴν οὐσίαν. ταύτης δὲ τὸ μὲν ὡς ὕλην ὃ καθ' αὑτὸ μὲν οὐκ ἔστι τόδε τι. ἕτερον δὲ μορφὴν καὶ εἶδος. καθ' ἣν ἤδη λέγεται τόδε τι. καὶ τρίτον, τὸ ἐκ τούτων. ἔστι δ' ἡ μὲν ὕλη δύναμις, τὸ δὲ εἶδος ἐντελέχεια. id eſt. Dicimus igitur unum genus entium eſſe ſubſtantiam: hæc autem partim materia eſt, quæ per ſe quidem ipſa non eſt hoc aliquid: altera pars eius forma & ſpecies, ſecundum quam tam dicitur hoc aliqd: ab his tertiũ eſt quod ex ambobꝰ cõſit: porrò

Græca quid latinæ præſtet.

Politiani conatus.

materia potentia eſt, forma autem entelechia. Idem libro eodem oſtẽdere clarius uolens quid ſit anima: διὸ ψυχή ἐστιν ἐντελέχεια ἡ πρώτη σώματος φυσικοῦ ζωὴν ἔχοντος δυνάμει. τοιοῦτον δὲ ὃ ἂν ᾖ ὀργανικόν. *Ideo anima eſt entelechia prima corporis naturalis uitam habentis poteſtate: tale autem eſt quodcunq; organicum eſt. Poteſtate uitã habens appellat, quod actu uitam non habet, qualis eſt dormiens, qui habitum tantũ habet: plus eſt enim actu habere, qualis eſt uigilãs: & paulo inferius:* εἰ δέ τι κοινὸν ἐπὶ πάσης ψυχῆς δεῖ λέγειν, εἴη ἂν ἡ πρώτη ἐντελέχεια σώματος φυσικοῦ ὀργανικοῦ. *Quod ſi cõmune aliquid in omni anima dicere oportet, erit*

Entelechia. *quidem prima corporis entelechia corporis naturalis organici. Entelechiam ubiq; pro perfectione & actu ponit: duo enim ſunt in rebus: actus, id eſt entelechia, quæ etiã interdũ ab eo energia appel-*

Dynamis. *latur: & dynamis id eſt potentia. Organicũ appellat corpus quod*

Organicum corpus. *ad aliquid conditum eſt, ut oculus ad uiſum, & auris ad auditum: naturale autem dixit ad differentiam opificialis & manu facti. Summa igitur antedictorum hæc eſt, ut ex Themiſtio Ariſtotelis clariſſimo paraphraſte intelligi facile poteſt: Animam primã eſſe perfectionem corporis, id eſt entelechiã: quod quidem corpus poteſtate in actũ prodeunte uitam habeat: atq; id quod ex duobus cõditum eſt et concretũ, iam integrũ factũ, animal eſt: forma enim, id eſt entelechia, licet in materia edatur, non tamen materiæ forma eſt, ſed ei⁹ forma eſt quod græce* σύνολον *dicitur, id eſt ex ambobus concretũ: omne enim tale ſimul atq; in aliquã ſpeciẽ formatum eſt, hoc aliquid eſſe cœpit: id ut facilius intelligeretur, hoc (inquit Ariſtoteles) ſpeculari partium exẽplo conuenit. Eſto igitur ut oculus ſit animal, animam eius eſſe, id eſt entelechiã, aſpectũ oportebit, cum ſit uiſus ſua oculis ſubſtantiæ ratio, id eſt forma & perfectio, ſic enim appellare ſolent rationẽ ſubſtãtiæ.* εἰ γὰρ ἦν ὁ ὀφθαλμὸς ζῶον, ψυχὴ ἂν αὐτοῦ ἦν ἡ ὄψις, αὕτη γὰρ οὐσία ὀφθαλμοῦ ἡ κατὰ λόγον. *At uero oculus materia eſt uiſus: quo defectus oculus, iã non eſt oculus niſi æquiuoce, quomodo oculus lapideus aut pictus.* ὁ δὲ

ὀφθαλ-

ὀφθαλμὸς ὕλη ὄψεως· ἧς ἀπολειπούσης οὐκ ἔστιν ὀφθαλμὸς πλὴν ὁμωνύμως. Proinde Ariſtotelis entelechia perfectio eſt et forma, cum corpus naturale à poteſtate, id eſt à materia nuda in actum prodijt, & animal eſſe cœpit, uel uiuum eſſe: quare entelechia etiam brutorum eſt & etiam ſtirpium, & eorum corporũ quæ uegetabilia ſunt: eſtq́; entelechia non continua motio, ſed perfecti corporis comprehenſio, id eſt τοῦ ἐντελοῦς συνοχή. Hoc enim etymum eius uerbi ſignificat. Quare liquido (ut arbitror) conſtat uerba illa Ciceronis de animo humano non eſſe cõſentanea cum entelechia Ariſtotelis. Quid illa quæ alio loco eiuſdem libri ſubdidit, diuinitatẽ animis humanis aſſerere uolens: Si autem eſt, inquit, quinta quædam natura ab Ariſtotele inducta, primum hæc & deorũ eſt & animorum. Hanc nos ſententiam ſecuti, his uerbis in conſolatione hæc expreſſimus. Animorũ nulla in terris origo inueniri poteſt: nihil eſt enim in animis mixtum atq; cõcretum, aut quod ex terra natum atq; fictũ eſſe uideatur, nihil'ue aut humidum, aut quidẽ aut flabile aut igneum. His enim in naturis nihil ineſt quod uim memoriæ, mentis, cogitationis habeat, quod & præterita teneat, & complecti poſſit præſentia, quæ ſola diuina ſint: nec inuenietur unq̃ unde ad hominẽ uenire poſſit niſi à deo. Singularis eſt igitur quædam natura atque uis animi ſeiuncta ab his uſitatis notisq́; naturis. Ita quicquid eſt illud quod ſentit, quod ſapit, quod uult, quod uiget, cæleſte & diuinũ eſt: ob eãq; rem æternũ ſit neceſſe eſt. Hæc ut præclare dicta ſunt à Cicerone de immortalitate animæ, ita referri nequeunt ad ea quæ Ariſtoteles de anima dixit quam entelechiam appellat, ſed ad ea potius quæ de intellectu uel mente Ariſtoteles mirifice diſſerit in tertio de anima, quæ mens ab eo non entelechia ſed Νοῦς dicitur. Entelechiam enim ſuam, id eſt animam Ariſtoteles interituram eſſe credidit. Quapropter Iuſtinus philoſophus idem & martyr in parænetico loquens de placitis philoſophorum, ita inquit. καὶ ὁ μὲν Πλάτων, ψυχὴ πᾶσα ἀθάνατος κέκραγε λέγων. Ἀριστοτέλης δὲ ἐντελέχειαν αὐτὴν ὀνομάζων, οὐκ ἀθάνατον ἀλλὰ

Entelechia.

Νοῦς.

γυτὴν αὐτὴν εἶναι βούλεται. καὶ ὁ μὲν ἀεικίνητον αὐτὴν εἶναι λέγει. Ἀριστοτέλης δὲ ἀκίνητον αὐτὴν εἶναι φησὶ, ἁπάσης κινήσεως προηγουμένην. *Et Plato quidē animam omnē immortalē eſſe nō tam dicit q̄ clamitat. Ariſtoteles aūt entelechiā ipſam nominans, non immortalē, ſed mortalem ipſam eſſe uult. Rurſus ille nunquā non mobilem eam eſſe tradit. Ariſtoteles etiā immobilē, licet ad omnē motum præeuntē. Plutarchus in quarto placitorū.* Πλάτων ἀεικίνητον τὴν ψυχὴν, τὸν δὲ νοῦν ἀκίνητον τῆς μεταβατικῆς κινήσεως. Ἀριστοτέλης ἀκίνητον τὴν ψυχὴν, πάσης κινήσεως προηγουμένην. τῆς δὲ κατὰ συμβεβηκὸς μετέχειν καθάπερ τὰ εἴδη τῶν σωμάτων. *Plato (inquit) nunquam non mouētem animam exiſtimauit: intellectum autem immotum duntaxat tranſgreſſili motu. Ariſtoteles immobilem animam eſſe cenſuit, & eandem motus omnis autorem, & motionis tamen accidētariæ non exortē, quomodo et formas corporū. Eum librū cū uerteremus, aliter hunc locū traduximus, aliud exemplar ſecuti. Verum his autoribus planū fit, illud Ciceronis dictum nō poſſe ad Ariſtotelē referri, qui entelechiā pro anima et forma, non pro mente & animo intellexit, nec entelechiā perpetē quandā motionem ſignificare, cum Ariſtoteles immobilem entelechiam eſſe dixerit motu ſuo et proprio. Idem Plutarchus eodem in libro hoc uerbū exponens ab Ariſtotele de anima prolatū, ita ſubdit:* τὴν δὲ ἐντελέχειαν ἀκουστέον ἀντὶ τῆς ἐνεργείας. *Entelechiam autē pro actu exaudire oportet. De quinta autē natura ab Ariſtotele inducta, Laërtius ita inquit.* εἶναι δὲ παρὰ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα καὶ ἄλλο πέμπτον ἐξ οὗ τὰ αἰθέρια συνεστάναι, ἀλλοίαν δ᾽ αὐτοῦ τὴν κίνησιν εἶναι, κυκλοφορικὴν γάρ. καὶ τὴν ψυχὴν δὲ ἀσώματον, ἐντελέχειαν οὖσαν τὴν πρώτην σώματος φυσικοῦ καὶ ὀργανικοῦ δυνάμει ζωὴν ἔχοντος. *Eſſe aūt præter quatuor elemēta & aliud quintū cēſuit, ex quo ætheria omnia cōſtituta ſint. Sed & eius alium eſſe motum utpote circularem. Animam etiam incorpoream eſſe uoluit, & entelechiam primam corporis naturalis organici poteſtate uitam habentis. Ex quibus uerbis apparet entelechiam non eſſe ab Ariſtotele*

in quin-

in quinta natura poſitam. Id autem de intellectu & mēte cēſuiſſe Ariſtotelem melius dici poſſet: de quo cum multifarie ac ſubtiliter Ariſtoteles & Themiſtius diſſeruerint, unum ex utroq; locū aſſumam qui id planum fieri poſſit, ne ſi iuſta diſputatione id probare conemur, in tædium abeat longior hæc multo digreſſio ꝙ initio deſtinaueramus. ἐπεὶ δ' ὥσπερ ἐν ἁπάσῃ τῇ φύσει ἐστί τι, τὸ μὲν ὕλη ἑκάστῳ γένει· τοῦτο δ' ὅτι πάντα δυνάμει ἐκεῖνα· ἕτερον δὲ τὸ αἴτιον καὶ ποιητικὸν, τῷ ποιεῖν πάντα, οἷον ἡ τέχνη πρὸς τὴν ὕλην πέπονθεν, ἀνάγκη καὶ ἐν τῇ ψυχῇ ὑπάρχειν ταύτας τὰς διαφοράς. καὶ ἔστιν ὁ μὲν τοιοῦτος νοῦς, τῷ πάντα γίνεσθαι, ὁ δὲ τῷ πάντα ποιεῖν, ὡς ἕξις τις, οἷον τὸ φῶς, τρόπον γάρ τινα καὶ τὸ φῶς ποιεῖ τὰ δυνάμει ὄντα χρώματα, ἐνεργείᾳ χρώματα. καὶ οὕτως ὁ νοῦς χωριστὸς, καὶ ἀμιγὴς, καὶ ἀπαθὴς, τῇ οὐσίᾳ ὢν ἐνέργεια. *Locus hic unꝰ eſt eorū quos Ariſtoteles offuſa caligine obſcuraſſe dictus eſt, ut à ſuis tantū intelligi poſſet: nos tamen ꝙ poterimus explanatiſſime uertemus: Quoniā uero (inquit ille) ut in uniuerſitate naturæ eſt aliquid, cuius altera pars unicuiq; generi materia ſit: eáq; idcirco ſic eſt, quòd oīa illa eſt duntaxat potentia. Altera pars eſt, quæ cauſa eſt & effectrix, ut quæ oīa faciat, cuiuſmodi rationē ars ad materiā obtinet, neceſſe eſt in anima quoq; has differētias eſſe, eſtq; intellectus quidam huiuſmodi ut omnia ſit: aliter uero ut omnia faciat, qui uelut habitus aliquis eſt, perinde ac lumen. Siquidē modo quodā lumen actu colores efficit, qui potētia colores ſunt: & ſic intellectus abſtractus, & nulla cōcretione permixtus impatibiliſq;, ſubſtātia ſua actus exiſtens. & paulo inferius.* ἀλλ' οὐχ ὅτε μὲν νοεῖ, ὅτε δὲ οὐ νοεῖ. χωρισθεὶς δ' ἐστὶ μόνον τοῦθ' ὅπερ ἐστί· καὶ τοῦτο μόνον ἀθάνατον. καὶ ἀΐδιον. *Sed nec interdum intelligit, & interdum non intelligit. Separatus uero id eſt demum quod eſt, & hoc ſolū immortale eſt & æternū. Hæc uerba paraphraſtice enarrans Themiſtius libro eodē ita inquit: Quum enim ſtatuiſſet Ariſtoteles in omni natura alterum pro materia haberi, alterum pro forma mouēte perficientéq;, neceſſe, inquit, eſt eaſdem differentias in anima reperiri,*

riri,& talem aliquem intellectũ adeſſe qui pars animæ rationalis præſtantiſſima ſit. Atq; hoc quoq; ex illis uerbis clariſſime innoteſcit quorũ pauloante mentionem fecimus. De intellectu, inquit, et ui ea quæ cõmentatur contemplaturq́;, nihil adhuc liquet: Sed uidetur diuerſum animæ genus eſſe, ſolumq́; id abiungi & ſeparari cõtingere, tanquã perpetuũ à morticino caducoq́;. Hactenus Themiſtius. Hoc ultimũ dictũ ideo addidimus, primũ ut planũ fieret, id qđ Cicero entelechiæ tribuit, Ariſtotelẽ non animæ, quã formã, id eſt ſubſtantiæ rationẽ eſſe uult, ſed intellectui tribuiſſe, duntaxat agenti, qui ab intellectu potentiæ differt, ut ars à materia: & hunc impatibilẽ eſſe immortalẽq́;, animã aũt mortalẽ, ſiue Ariſtoteles intellectũ & mentẽ, partẽ eſſe animæ diuinam præſtantiſſimamq́; intellexerit, ſiue aliud ab anima formalẽ rationẽ obtinẽte,
Animus. *quã entelechiã uocat. Priſci enim differentiã inter animum & ani*
Anima. *mã poſuerũt: Animus eſt (inquit Nonius) quo ſapimus, anima qua uiuimus. Sine animo anima eſt debilis. Varro. In reliquo corpore ab hoc fonte diffuſa eſt anima, huic animus ad intelligentiã tributus. Plinius lib. XXII. de iracũdia loquẽs: Ergo & animi aſperitas, ſeu potius animæ, dulciore ſucco mitigatur. Sed inde maior illa quæſtio exiſtit utrũ intellectũ illũ ſingulorũ eſſe hominũ ita exiſtimauerit, ut homo poſt obitum ſuum immortalis futurus ſit, an unũ uniuerſorũ. Ita enim hoc implicuiſſe diſputationũ ambage exiſtimatur, ut ingenia ſui ſtudioſorũ torſerit potius q̃ certũ aliquid*
Entelechia *fixũq́; reliquerit. Sunt tamẽ nihilo ſecius qui exiſtimẽt entelechiam*
duplex. *duplicẽ eſſe: unã illã quã diximus ex ſententia Themiſtij, Laertij & Plutarchi, quæ nomẽ eſt animæ nõ modo irrationalis, ſed etiã phyſicæ, & hæc à corpore naturali organico inſeparabilis eſt. Alterã dixerũt corpore ita ſeparabilẽ, ut à naui nautã, animã ſcilicet rationalẽ, quæ cum aliud ſit à corpore, nec corporis forma, corpus ipſum, id eſt ſubiectũ, cõponit, & moderatur, perficitq́;, & ita regit ut nauẽ nauta.* ἡ τις ἐντελέχεια ἔξωθεν οὖσα συντάττει καὶ διακοσμεῖ καὶ τελειοῖ τὸ ὑποκείμενον. ὅταν οὖν λέγῃ τις τὴν λογικὴν ψυ-

χὴν

χεῖν ἀντιλέχθαν, τὸ κεχωρισμένον εἶδος τοῦ σώματος λέγει. Secundum hoc nõnulla ex parte Ciceronis dictũ defendi poſſet, qui fortaſſe quod apud aliquẽ philoſophũ legerat de entelechia, hoc Ariſtoteli tribuit eius nominis autori, ut ſurrepere ſolet ſcribentibus ob liuio: utcunq; , quiduis potius cõminiſci par eſt, q̃ ut inter reos eius nomẽ autoris à nobis recipiatur, qui extra omnẽ ingenij aleã, id eſt extra omne diſcrimẽ iudiciorũ Plinij ſentẽtia poſitus eſt, iudicis ingeniorũ ſummi. Addã et aliũ locũ admonẽdi gratia. Idẽ Cicero in ſecũdo de natura deorũ, fabricã humani corporis nõ modo felicẽ & perſpicua, ſed etiã accurata & artifici facũdia deſcribẽs: Ex inteſtinis aũt, inquit, & aluo ſecretus à reliquo cibo ſuccus is quo alĩmur, permeat ad iecur per uenas quaſdã à medio inteſtino uſq; ad portas iecoris. Sic enim appellant ductas & directas uias quæ pertinent ad iecur, eiq; adhærent. Mediũ inteſtinũ Cicero dixit, quod græci meſenterion appellauerunt, & in primis Ariſtoteles quod tamen inteſtinũ non eſt, ut ex Ariſtotele apparet, qui de ea parte ita inquit. ὑπὲρ δὲ τῶν ἐντέρων τὸ μεσεντέριόν ἐστιν, ὑμενῶδες δ' ἐστὶ καὶ πλατὺ, καὶ πῖον γίνεται. Supra inteſtina autem meſenterium eſt, mẽbranaceũ latũq; & pingueſcens. Meſenteriũ ad uerbum Cicero mediũ inteſtinũ trãſtuliſſe uidetur, cum græce ex eo (ut puto) dicatur, quòd media inteſtina complectitur. Ab eo autẽ uenæ & fibræ permultæ ſurſum deorſumq; ad inteſtinorũ poſituram ferunt, cũ ipſum principibus uenis maiori & aortæ adnexum ſit, ut Ariſtoteles tradidit, id quod Cicero ſignificare haud dubie uoluit. Nam portarum iecoris appellationem Cicero ab eodem autore mutuatus eſt, qui pylas hepatos uocat his uerbis: προσπέφυκε δὲ τῇ μεγάλῃ φλεβὶ τὸ ἧπαρ. τῇ δ' ἀορτῇ οὐ κοινωνεῖ. διὰ γὰρ τοῦ ἥπατος διέχει ἡ ἀπὸ τῆς μεγάλης φλεβὸς φλέψ, ᾗ αἱ καλούμεναι πύλαι εἰσὶ τοῦ ἥπατος. Adhæret enim magnæ uenæ iecur nulla parte aortæ communicans. Siquidem uena illa quæ à magna proficiſcitur, per medium iecur pertendit ea parte qua portæ iecoris ſitum habent. Proinde Cicero medium inteſtinum pro meſenterio dixit, in ea

Medium inteſtinum.

in ea etiam parte elegantiſſimi libri in qua Ariſtotelem ipſum exquiſita deſcriptione ſuperaſſe uidetur. Theodorus Gaza uir non modo latine doctiſſimus, ſed etiam medicus, lactes pro meſenterio dixit: quo nomine ab Hermolao Babaro & aliis reprehēſus eſt, quaſi eo in loco hallucinatus uel in eo potius uerbo. At ego conſulto eū id feciſſe cenſeo, ut qui in eo uerbo Plinij autoritatem ſequi nollet.

Lactes.

Lactes enim non tā inteſtina ſignificant quàm pingue illud quod ambit inteſtina. Tranquillus de patina Vitelliana: In hac, inquit, ſcarorum iecinora, phaſianorum & pauonum cerebella, linguas phœnicopterorum, murenarum lactes commiſcuit. Quare immerito Hermolaus hoc uerbum ut liceter uſurpatum in Spartiano notauit. Noſtrates in piſcibus lactantias appellant.

Cicero et Plinius humana ſcripſere Minerua.

Verum ut notæ & Ciceronem & Plinium eximimus, idq; meritiſſimo, ſic humana Minerua ſcripſiſſe eos meminiſſe debemus, nō numine inſtinctos: ne muſas inſectatus eſſe uideatur, qui eius notæ autores ſemel, atque iterum ad diſquiſitionem doctrinæ conſultorum candido propoſito reuocauerit. Nec mihi ob id uideor litem meam facere, quòd controuerſiam tanto autori intentatam ueritatis indagandæ ſtudio commemoraui: cum mihi Angelus Politianus uir egregie doctus obtuliſſe ſe huic liti haud magna cauſæ fidutia uiſus eſſet. ſed redeamus tandem ad inſtitutum opus. His nominibus antiqui non ſolum uſq; ad aſſem, ſed etiam ultra uſi ſunt. Columella libro quarto: Auarius quidam dipondio & dodrante altum ſulcum, latum pedum quinq; faciunt. Dipondium & dodrantem dixit, pro pedibus duobus & digitis duodecim. Et libro tertio. Ab ipſo arboris crure pedale ſpatium intermittito, deinde ſulcum in quatuor pedes longum, in tres altum, in dipondium ſemiſſem latum cum feceris, patiere minime duobus menſibus eum tempeſtatibus uerberari. Vtuntur etiam hiſtorici, ut Liuius libro octauo ab urbe condita. Latinus ager & Falernus, qui populi Campani fuerat uſq; ad Vulturnum flumen, plebi Romanæ diuiduntur, bina in Latio iugera, ita ut dodrātem ex Priuernati complerent data, terna in Falerno, quadrā-

tibus

tibus etiā pro lōginquitate adiectis. Columel.lib.11.Sed iugerū ta lis agri quatuor operis expeditur:nā cōmode proſcinditur duabus, una iteratur,tertiatur dodrante, in lirā ſtatim redigitur quadrā te operæ. Dodrātē opere pro tribus partibus diei artificialis dixit, ut quadrantē pro quarta,hoc eſt pro nouē horis & pro tribus. Pli nius lib.XVIII. Iuſtū eſt proſcindi ſulco dodrātali iugerū uno die, iterari ſeſquiiugerū,ſi ſit facultas ſoli:ſi min⁹,proſcindi ſemiſſem, iterari aſſem,quādo & animaliū labori natura leges ſtatuit. Qua drantē græci τεταρτημόριον dicūt,& τριτημόριον trientē,δίμοι ρον beſſem,dodrantē τρίμοιρον, ſextantē ἑκτημόριον. Sunt & hæc uocabula ſignatæ pecuniæ nomina, ut docet Varro. As nummus erat libralis, dupondius nūmus bilibris, ſeſtertius nūmus duarū et ſemis librarū,dictus quaſi ſemiſtertius,græcorū imitatione, qui τρί τον ἡμίδραχμον dicūt duas drachmas & ſemis,& ἕβδομον ἡμι τάλαντον, pro talentis ſex et ſemis. Herodotus in I.ἄλλων σταθμὸν ἕβδομον ἡμιτάλαντον.Pollux.τρίτον ἡμίδραχμον αἱ δύο ἡμισυ δραχμαὶ,id eſt pendens ſex talenta & ſemiſſem:et apud eundē, τέταρτον ἡμιτάλαντον, id eſt quartū ſemitalentū,pro eo quod eſt, tria et ſemis talēta.Denarius decē librarū nūmus erat, cuius quar ta pars ſeſtertius, eo tēpore ſcilicet quo denarius decuſſi ualebat: erat aūt denarius argenteus nūmus quatuor & uiginti ſiliquas pē dens.Apud Priſcianum ita legitur:Siliquæ tres,obolū faciūt:duo autem oboli ſcrupulū, tria ſcrupula drachmā: ita duodeuiginti ſili quæ in drachma,ſic quatuor drachmæ in tribus denarijs, hoc eſt duæ et ſeptuaginta ſiliquæ. Hactenus apud Priſcianum legitur. Quadrans etiam nummus erat,ut apud Iuuenalem.

Τετρτημόριον. Τριτημόριον Δίμοιρον. Τρίμοιρον. Τρίτον. ἡμίδραχμον. Signatæ pecuniæ uocabula. As dupōdi⁹. Seſtertius. Denarius. Seſtertius Siliqua. Quadrans nummus.

Cædere Syluano porcum,quadrante lauare.

Et centum quadrantes ſæpe apud Martialem. Sic etiam ſextans nummus erat, cum populus Romanus in funere Menenij ſextātes contuliſſe dicatur à Valerio et Plinio. Sunt et uaſorum nomina, ut apud Perſium:

Sextans.

— Calidumq; trientem Excutit è manibus.—

Sunt

Sunt & pōderum. Plin. li. XXVII. Bibitur ad dolorē uuluæ & uitia: macerari oportet in ſextarijs tribus quadrantē radicis tuſæ per noctē & diem. & li. XXVIII. Ad tuſſim ueterē recens decoquitur quadrantis pōdere, in uini ſextarijs tribus. Idē. Ad hoc uitium im nittitur butyrū heminis quatuor cū rheſinæ terebinthinæ ſextante. Nec mirū eſt tam late uerborū iſtorū ſignificationē patere, cum cognata ſit & cōnexa ponderū ratio cū menſurarū ac numerorū rationibus: & ut aiunt illa carmina quæ Fauini eſſe dicūtur, ſi pondus menſuræ cōponimus, eadē eſt pars cyathi in ſextario quæ eſt in libra unciæ: & ut in ponderū minutijs ad ſcrupulū peruenimus, ſic in menſuris ad cochlear. Quinquuncialis aūt ordinū ratio in arbuſtis & uineis, & in quincūcē arbores diſpoſitæ cur dicantur, cōminiſci non potui: quid tamē ſit ex Fabio facile intelligimus, apud quē hæc uerba libro VIII. legūtur: Nullus'ne etiam frugiferis adhibendus decor? Quis negat? nam & in ordinē certaq; interualla redigam eas arbores. Quid illo quincūce ſpecioſius? qui in quācunq; partē ſpectaueris, rectus eſt. Sed protinus in id quoq; prodeſt, ut terræ ſuccū æqualiter trahāt. Cicero in Catone: Cum aūt miraretur Lyſander & proceritatē arborū & directos in quincuncē ordines, & humū ſubactā atq; puram & ſuauitatem odorū qui afflarētur è floribus, tum eū dixiſſe, mirari ſe nō modo diligentiā, ſed etiam ſolertiā eius. Colu. li. IIII. Hæc in quincuncē uinearū metatio expeditiſſima ratione conficitur. Hoc Demoſthenes in ea oratione quæ πρὸς Νικόστρατον *inſcribitur, ita expreſſit:* καὶ τὰς ἀναδενδράδας ἐξέκοψε, καὶ φυτευτήρια ἐλαιῶν τὰ εἰς στοῖχον κατέκλασε. *Arbuſtiuas uites excidit, et olíueta in uerſus quoquouerſum digeſta confregit. Quod uerbū Suidas aſſequi non potuit. Xenophon ipſe ex quo Cicero tranſtulit, ita ſcripſit.* ἐπεὶ δὲ ἐθαύμαζεν αὐτὸν ὁ Λύσανδρος, ὡς καλὰ μὲν τὰ δένδρα εἴη, δι' ἴσου δὲ τὰ πεφυτευμένα, ὀρθοὶ δὲ οἱ στίχοι τῶν δένδρων, εὐγώνια δὲ πάντα καλῶς εἴη. *Cum aūt locum coſitū miraretur Lyſander, quòd decoræ eſſent arbores, & ſtirpiū conſitarū æquabilis ſeries,*

Quinquuncialis ordinū ratio.

Arbores in quincūcem digeſtæ.

ſeries, ita in uerſus directos configurata uideretur, ut ad angulos rectos pulchre exacta eſſent omnia. Ex quibus uerbis cum Ciceronis collatis cōiicere ſtatim poſſumus quid ſit quinquuncialis ordo, etiam ſi nondum intelligimus, cur ita appellatus ſit. Fortaſſe autē antiqui ſic quincuncem appellauerunt exactam plantarum metationem, ut decuſſem exactam ſpatij diuiſionem. Theodorus Gazes Ciceronis interpres, directos in quincuncem ordines græce ita expreſſit. καὶ τὰ ὀρθοὺς εἰς πεντάδα εὐγώνιον στίχους, obſeruato ſcilicet Xenophonte Ciceronis uerba uertēs. Eo anno quo hæc ſcrēpſi, uineam habebam ſterilem & multis iam annis decoctricem. Huic cum auctionem diu (ut fit) minitatus eſſem niſi in poſterum ſaltem paria cum expenſorum ratione faceret, nec impenſiorē ipſa culturam ſentire uideretur, propſcripta etiam emptorem non inueniret (male enim iam audire cœperat, quaſi non damnoſam uineam, nūquam emancipaturus eſſem) ad extremum eouſq; damnatæ ſuccenſui, ut in hortum eam transformare meditarer arboribus conſitum, nondum tamen extirpatam. Hoc cum primum in mentem mihi ueniſſet, arboribuſq; eam ad ſoli naturam accomodatis conſeruiſſem, frugi me hominem exiſtimabam, omniq; religione ac ſuperſtitione ſolutum: Nam ultimi anni calamitate perculſus, tot ſuperiorum annorum ſterilitatem excipiente, temperare mihi non potueram quin præcipiti iureiurando negarem unquam me poſtea teruncium in eius uineæ culturam impenſurum. Quo iure iurando ſatis me defungi poſſe interpretabar, ſi hortum eam magis factam quàm adhuc uineam colerem, præſertim cum nullus inueniretur tam diuerſo Mercurio natus, qui ſibi eam indicari peteret. Sic autem rationem impenſæ ſubduxeram uix ut uiginti francicis eam mihi rem ſtaturam exiſtimarē: ſed conſitoris ſolertia quæſtuoſa eò me ſenſim perduxit noua indies cōminiſcendo, uiſendumq; operis abſoluti decorem ſpeciemq; pollicendo, ut à tenui illo & ſimplici primordio iuſtum tandem pomarium inſtituerim, iugerū paulo minus quatuor. In quo mihi ita euenit ut qui auctionem

facere prius prædij mei meditabar, & nummo propè modum addi cere paratus eram, idem ſubinde liceri magno cogerer particulas cõfinium agrorum, ne inſtituti pomarij modulatio ambulationũq; metatio aliquo loco non quadraret. Intra id uillã ædificabam ſimul & ipſum muro undenum plus minus pedũ cingebam, craſſitudine in ſummo ſeſquipedali, in medio atq; imo proportione emodulata. Hoc ſammaurianũ prædium mihi futurum inſtar amœni cuiuſpiã tuſculani ſperabã, quarto ab urbe lapide ſitum, in quo liberiores ſo lutioresq; cõgreſſus cum dilectiſſima mihi philoſophia exercens me cum ipſe ſæpius commodiusq; uiuerẽ. Hoc faciens, didici duplicem quinquuncialis ordinis rationẽ eſſe, alterã noſtrates ſcacariã, qua ſi alueolatam appellant: Sumpſit enim formã à poſtica parte aluei in quo ſcrupos hodie luſitantes promouent & reducunt: altera ratio reticulata dici poteſt: non in quadras ut prior, ſed in Rhombos conformata, ea forma qua ſpecularia apud nos plerunq; uidentur, in feneſtris lumen uitro tranſmittentibus. Ego quadris uſus ſum pe dum quoquouerſus quaternũdenum. Huiuſmodi ordinũ obſeruatio Normannis ſolennis eſt inſtituẽdis pomarijs, quorũ arboratores è ſeminarijs plantulas transferentes, ita ſtellatim decuſſare norunt ordines, ut in quamcunq; partem te uerſes, rectam ſemper ſeriem uideas, nuſquam obliquante proſpectu in longinquum. Hæc habui de his uocabulis quæ ſtrictim primum dicerem, quæq; uelut proœmium huius operis eſſe uellẽ. Itaq; quando de integro ſermonẽ inſtauraturi hac eadem de re ſumus, ut eorũ uocabulorum uſum magna ex parte obſoletum latinitati reddamus (ſic enim futurum ſpe ro) facturum me operæpretium exiſtimaui, ſi non modo rem hanc totam, latis per ſe ſatis finibus patentem proſequerer & abſoluerem, ſed etiam ſi diſputationem aliam ad hunc locum non nihil per tinẽtem, & ueluti cognatã adiungerẽ, tãetſi iã alto ſitu obſcuritatis errorisq; ſqualentẽ, uix ut nitorem priſtinum lingua latina hac in parte receptura uideretur. Cum enim de aſſe & libra pondoq; & rei nũmariæ uocabulis multa ab enarratoribus neotericis dicta

Sammauria nũ Budæi.

ſint

ſint, antiquorumq́; monumēta iiſdem uocabulis ſcateant, nondum (quod ſciam) à quoquam ſcriptorum noſtræ aut auorum longeq́; ſuperioris memoriæ deprehendi potuit, quem modum pecuniæ his uerbis ſtatuere debeamus. Proinde ita tulit animus, ut rem per ſe ſubobſcuram, & cum multa ambage autoritatum implicitam, tum uero gloſſulariorum errore perplexiorem factam, ſimul corruptis exemplaribus propemodum comploratam, explicare nihilo ſecius improbo inſanoq́; (ut dicitur) labore aggrederer: ſiquidē ſcitum illud comici poëtæ meminerā, nihil tam difficile eſſe quin quærendo inueſtigari poſſit: & dignā rem prorſus exiſtimabā, in quā toto pectore incumberē. Atqui cum ad hanc ætatē ex quo poſt tenebricoſa ſecula literis ſenſim lux effulgere cœpit, eò iam profectus labores eruditorum hominum euaſerint, ut ad linguæ latinæ inſtaurationem perpauca deſiderentur, nemo tamen (ut ſpero) inficiabitur hanc operam adhuc deſideratam eſſe. Planum enim facturum me confido, neminem intra octingentos annos, ac plures fortaſſe recte hæc uocabula intellexiſſe, duntaxat eorum qui commētarios ediderunt, qui in uulgus emanarint. An aūt id aſſecutus ſim quod anxie perquiſiui, lectorum erit iudicium. Verum enimuero eam à me ſuſpicionem longe amoliri uelim, quaſi aut ingenij ſingulari quodam acumine fretus, aut reconditæ doctrinæ fidutia eam rem totam ſuſceperim, quam uiri tot doctiſſimi ne primoribus quidem digitis ſine noxa tractauerunt, id quod mox apparebit. Iure autem meritoq́; facturum me arbitror, ſi in ordinem lautiorem literis ſtudētium admittendum me cenſeam, quibus aliquando ipſis liceat poſt emerita audiendi uel legendi potius ſtipendia: (non enim tam fortunatus fui, ut in hac diſciplina uocalem præceptorē haberem) ſtilo ſpecimen ſui facere. Proinde cum aliorum ſcriptis his in rebis adiutus ſim, quas ipſe per me aſſequi non potuiſſem, & in id uideam literatos ferè conſpiraſſe, ut uelut ſymbolā quiſq́; ꝙ poſſet lautiſſimam in medium conferret, quaſiq́; in muſæo donarium aliquod poſteritati uiſendum conſecraret: commotus & ipſe

 ſum

ſum & æmulationis ſtimulis uſqueadeo exagitatus (neq; nũc primũ) ut impenſiore ſtudio eum locũ inter ſcribentes tenere poſſe nõ diffiderẽ, quem multi aut ingenij præſtantia freti, aut ingenti aliquo ſtudiorũ adminiculo ſubnixi, certatim ſibi aſſerere quotidie uidebantur. Itaq; alterã iam aleam iacimus, quandoquidẽ prior illa (de Annotationibus noſtris loquor quas in Pandectas edidimus) non incõmodiſſime cecidit, tametſi incurſura ipſa in primorum ordinũ offenſionẽ uidebatur. Quippe rem per ſe inuidioſam, ferocius q̃ par erat in iudiciũ, quaſi in theatrum adduximus ſcribendi tyrocinio, id quod tum demũ ſenſimus, cum iam opere edito (quod domi ſimul noſtræ, & in officina chalcographaria cudebatur) q inferbuerat animus, paulatim deflagrauit: et hactenus tamẽ ĩpune ferre nobis cõtigit ab ijs etiã ad quos ea res maxime ptinebat, nedũ ab illis hominibus quiſcũ neceſſitudo nobis humaniorũ literarũ nomine intercedit: quanq̃ impunitatẽ mihi ſtolide fortaſſe promitterem, niſi etiam gratiã me iniſſe ijſdẽ ab ipſis iuris peritiſſimis experimento didiciſſem: uſqueadeo quòd cãdido atq; ingenuo propoſito ſuſceperis, etiã ſi in eo tranſigendo (ut eſt humana conditio) ſecus nonnihil imprudens admiſeris, nõ ſolet id ferè non bene tandẽ uertere: niſi ſi forſan id eſt ueritatis numen, ut rem principio inuiſam, aduerſoq; rumore exploſam, ad extremũ etiã popularẽ reddere plauſibilẽq; potuerit. Quorũ enim hominũ odium inexpiabile contraxiſſe muſteo adhuc opere uidebar, eorum nunc occurſum uix fero, de pollicitatione me reliqui uoluminis conuicioſe appellãtium. Quorũ autoritati tantũ tribuo, ut rem depoſitam, neſcio an abiectã retractare denuo coactus ſim. In qua ipſa cum occupatus eſſem, animi cauſa (ut fit) auocamentũ quærentis, parergon hoc arripui, initio quidẽ modulis diuerticuli deſtinatũ: rerum autẽ ſerie perpetua aliam atq; aliã deinceps cõmentationẽ ingerente eò uſq; progreſſum me eſſe ſenſi, ut ex parergo, id eſt operis inſtituti diuerticulo plenũ opus factũ ſit, ut græci dicũt, ὥς τι κ, ἐκ πάρεργου ἔργον γίγνεται. Hæc ſatis ad exteros, Italos & alios ubicunq; gentium

tium literatos, quibuſcũ ſacris iiſdem initiati ſumus, quibus quidẽ ipſis in muſei cella contigit incubare, non etiam qui ex pronao (ut aiunt) muſas ſalutauere. Eorũ enim nullũ ex albo reijcimus, quando id fieri nõ poſſe putamus, ut qui literarũ humaniorũ ſtudio ſint expoliti, non iidẽ quoq; ſint iudices nobis æqui. Ab noſtris aũt metuendũ nihil erat, niſi quoſdã homines primariæ autoritatis aut dictitare aut muſſitare cõperiſſem, cũ unũ tantũ genus hominũ literarũ bonarũ ſtudio aptũ atq; etiã natum eſſe, tum uero nos operã & oleum perdere qui in eo uitæ inſtituto ingenia exerceamus, nõ aliter ac lienoſos qui inſtituantur ad curſum. Hoc quũ noſtratium quidam reſciſſent, primũ mirari autores, deinde eo magis ſuccenſere, poſtreo re planè intellecta fremere. Sed reliqua, ut arbitror, ſilentio nunc premẽda, ut omnia in poteſtate habeamus ſi fortè illi æquiores eſſe cœperint. Niſi uero obſcurũ eſſe poteſt, cur homines Franci externa ingenia ſeſe exoſculari dictitent, nec ſtomachi ſui doctos in Gallia uidiſſe. Quos ſi ueritati inſeruire potius q̃ animo ſuo indulgere exiſtimarẽ, aut ea eſſe eruditiõe, ut latine loquẽtes intelligere ſine magiſtri opa & prætoris poſſent, facilè (niſi fallor) oſtenderẽ cur adhuc factũ ſit, ut dicendi facultas olim uernacula Galliarũ, literis iãdiu in Italia illuſtratis, in Galliã nõ reuerſa ſit, tranſalpinarũ ipſam rerũ plus q̃ & par eſt & utile, cupidã. Qua (malũ) opinione fallere ſe in re tam clara hominũ iudicium credunt, qui ne in iis quidẽ fefellerũt, quæ integumẽtis oĩbus cõpoſiti uultus ſpecioſi'q; ſermonis egerũt? Vſqueadeo enim oẽs hominũ ſenſus iã innotuere in uulgus, ut fidẽ quidã non faciant, uel ſi arã utraq; manu tenẽtes, auſi ſint ſanctiſſime deierare. Ita'ne uero ſi Frãci quidã hoĩes aut male obſequioſi, aut ex ingenio ſuo uiuẽtes, nec per iſtorũ geniũ iurare didicerũt, nec ſolitis hac ætate lenociniis eorũ ſe potentiæ uenditare: ſatis digna cauſa fuit quã ob rem calcata charitate patriæ, odio trãſuerſi aut liuore raperẽtur? mihi certe non uidetur. Atqui ſi ingeniorũ ipſi & doctrinæ (quæ nos quoque in externis mirifice agnoſcimus) admiratores ueros credi

Dicẽdi facultas Gallis olim uernacula.

ſeſe uolebãt, benigne igitur uel exteris faceret, idq; eo noĩe, ut intelligeretur, cur uiros ipſi doctos præmijs aſciſceret. Sic enim eloquẽtiã & poeticã et literas elegãtiores patriæ diceretur uel dediſſe uel reddidiſſe. Nũc cũ id non faciũt, uideant quæſo ne externis uerba dare potius q̃ nobis facundiã optare uideãtur: imò (ut planẽ loquar) ne ſubdolã mentẽ pdãt, aut certe maleuolã, qui priuato uel ſtudio uel odio inſtincti (nã quã aliã cauſam cõijcere quiſquã poſſet?) ſuggillationẽ patriæ inurere nõ timeãt. De qua q̃ bene alioq ſint meriti publica fama uiderit. Sed criticã ſeueritatẽ cognoſcere in hoĩbus impſtis prætiũ eſt operæ, Galli oĩno hoĩes nec ad poeticã artẽ nec ad oratoriã nati. Quis hoc iudiciũ facit? hoĩes germana in Frãcia nati, in ſinu Franciæ aliti & educati, & nũc in gremio eiuſdẽ hoc dictitãtes. Qua igitur tandẽ fidutia hoc iudicare præſumũt? age quid tũ poſtea? Qui à patria honeſtiſſimũ quodq; decus meriti immeriti tulerũt, egregios ciues & patriæ amãtiſſimos. Audiamus porrò, ſolis hominũ Italis hæc ſtudia capeſſere iure ac moribus licet. Sic enim fert cæli ſoliq; natura, ut infantes etiã illic diſerte numeroſeq; uagiãt. O acre iudicũ hominũ, quibus tamẽ ipſis inter claſſica recitãteis Italos exaudire tãtũ uacauit. Siccine Frãcos hoĩes pituitoſum fel habere ad iracundiã putãt, ut craſſa quoq; ad ſtudia præcordia, eorũ ut ſtomachũ improbitate tãta prouocare gaudeãt? q̃q̃ latius patet hæc contumelia, q̃ ut in literarũ ſtudioſis cõſumatur. Ad eos enim etiã pertinet qui literarũ ipſi imperiti, ingenioſos tamen liberos & ſpei magnæ genuiſſe ſe arbitrãtur. Porro etiã patet. Solis enim Italis doctos eſſe licet ac diſertos per iudices iſtos noſtros, muſarũ (credo) & Apollinis ſanctiſſimos antiſtites. Qui ea fidutia utriuſq; facultatis, atq; etiã linguæ utriuſq; iudiciũ præſumũt, quòd ut Aſcræus olim poeta ex tempore factus ad fontẽ pegaſeiũ creditur, ſic ſe anno uno aut altero cũ doctis ſup mẽſam loquitãdo uberem harũ rerum ſcientiã hauſiſſe credi uolũt. Quippe qui naſci in Italia doctos, non ſtudio annorũ triginta & amplius fieri putẽt. En quibus te approbes, ſi Mineruæ ſuffragio

doctus haberi uelis. Heu miſerã cõditionẽ noſtrã, qui intabeſcimus literis, hasq; indignitates exorbere ac uorare cogimur, cõcoctu ſanè difficiles ſtomachis æſtuantibus et bilioſis: idq; eo magis, qđ ius nobis non eſt ad primores aut principẽ prouocãdi, quorũ iſti ignorantiæ impoſturã ex animi ſui ſentẽtia factitant. Illa autẽ illa ſingularis eſt temeritas uel amentia, obtrectationis (ut ita dicã) tragulas in uniuerſos intorquere, ſi quoſdam fortè priuatim incõmodos atq; inuiſos obſtinarit ferire. Illi'ne ut irato animo tantum indulgendũ putent eſſe, ut propter unum aut alterũ expungendos à caluo (ut dicitur) ad caluũ è numeris eximant? uel quod quidam eorum huius calumniæ architecti dictitant, ſe cum omnia ſtudioſorum diuerſoria luſtrauerint, adhuc tamen quod quærunt extra gẽtem Italã deſiderare. Ecquod igitur capitalius uerbum ullum hoc uerbo eſſe poteſt? Quaſi uero quiſquam ignoret, ſic eos bonos doctosq; cis alpes inquirere, ut qui diuerſiſſima uia congredi cum hoſtibus feſtinant. Deus te perdat ſimultas, quæ oculis clauſis in hominũ obtrectationẽ impingis, & uelut mẽte capta propoſitũ male uolũ tuum prodis. Tu ut tuorũ ingenia damnes, quorũ partim nec periculum feceris, nec alium feciſſe quenquàm noris? partim ne facere quidem tu animo affirmaris, nec faciendum curare, cum tu id ſi uelis, facere fortaſſe non poſſis? tum deinde exteros (ſi dijs placet) commendatione inani quaſſaq; proſequâre, ut licentiore calumnia poſsis in quos uelis deſæuire? Hic hic nigræ ſuccus loliginis, ut perlepide inquit Poëta. Cedo igitur cui unquàm doctrinæ nomine benigne feceris, aut cui tu omnino non tua cauſa bene tantum cupiueris? Heu candor Mecœnatum eorum, quos & uidere nobis, & obſeruare contigit: qui ſimul & ſtudioſis ſunt & reipublicæ deſiderati, inſigni ad poſteros inclinatione rerum. Superi immortales, quantum inter animos hominum intereſse dicemus? Illos ut heroicis annis editos, nihil appoſitius quàm uiſcera charitatis appelles. Ita uniuerſas cogitationes ſuas ad homines noſtros iuuandos contulerant. Iſti huiuſmodi ani- Hora. 1. Ser.

mum rebus noſtris exhibent, ut ad delendum Francici nominis ſplẽdorem incubuiſſe uideantur: quos tamen & ipſos non adeo liuidos eſſe crediderim, ut niſi tranſalpinis rebus oculos cupidius adieciſſent, premendi noſtros gratia in cælum laudibus ferrent exteros. Quid enim conſilij eos cepiſſe dicas? an ut eloquẽtiæ ac literarum gloriam deſperare nos cogant? quid id eorũ refert? quandoquidem huius ætatis decreto, nihil cũ literis aulico comitatui: an ut gratiã ab Italis ineant? Sed quo inter Gallos ab Italis gratiã? Reſtat igitur ut aut priuatis ſtudijs indulſerint, aut non modo proterui, ſed etiã propẽ modũ amentes iudicentur. Equidẽ libens ab ipſis audierim, utrũ'ne ſtudia literarũ bonarũ hodie flagrantiſſima quãlibet iniquo tẽpore, reſtinguere illa ſua obtrectatione ſperarint, an oblectandi ſui gratia potius ingenia prouocarint. Illud certe obtinere nulla autoritate poſſunt, ut oratorũ uel poëtarũ & hiſtoricorum libros nobis ẽ manibus ut prophanis excutiãt, quas bonis iamdudum autoribus contrectãdis inauguratas habemus. Nam qui famæ dudum per ora hominũ iure uel iniuria obſtrepenti moderari nequierunt, quominus in circulis, in ambulationibus et ſobrijs & baſilicanis, pro caſtris, pro concione, deniq; nuſquã non actus eorũ obtrectaret, non cauillabunde modo ſed etiã tumultuoſe: ecquid ſe illi iuris habituros putant in eorũ Mineruã qui literas dedicerunt? ſcilicet hoc illud eſt, hominibus uenuſtis cupido inceſſit Gallicũ ſtilũ prouocandi, à quo ſibi metuendum nihil putant, ut quẽ hebetẽ eſſe & plumbeũ dictitent. Nẽpe hac fiducia illudunt, Francicamq; Mineruam ut infantẽ & inermẽ deſpicantur, nec ægide terribilẽ. At ego ut Italos Francis ingeniorũ acumine præſtare nunc inficiari nolim, ſic non facile conceſſerim ut præſtent etiã docilitate. Quippe ut primis omniũ latinorũ Italis poſt annos centũ licuit ſtilũ ſuũ ad cotem priſcæ uenæ exacutũ, ſcribendo dicendoq; explorare: ſic noſtris obuiũ eſt, ut omnibus & antiquos & recentiores ſcribendo autores emulari. Nam ſalẽ eodẽ nobis pretio quo Italis præberi, docere iſtos potuerunt actores theatrici, qui ſatyricis eos ſalibus totos ſæ-

tos ſæ-

tos ſæpe perfricant, queis acriores non puto ultra alpem aut pyrenen inueniri. At enim innocentia ſuccinctis omniũ rerum ſecuris eſſe licet. Equidẽ hoc fatebor, ſi intra uallũ innocẽtiæ ſtatiua ſe ſemper habuiſſe rebus gerendis adminiſtrandisq́; contẽderint. Dicere igitur hoc audeant, & ego illis ordines omneis iudices ferã, ni conſtantis famæ teſtimonio reuincuntur, ut ne ad populũ quidẽ prouocare audeant. Quare ego ſuaſerim eis potius (ſi me autorẽ nõ reſpuant) ut infenſo animo uel alioqui male affecto uſqueadeo ne obſequantur, quin ſeſe ſuũq́; etiã faſtigiũ reſpiciãt, rationẽ anteactæ uitæ habeant, nec in extremo ſummoq́; actu ſub perſona primariũ partiũ indecorũ aliquid aut proloquantur, aut agant. Etenim quũ ſint eorũ nõnulli præteriti tẽporis continentia & grauitate ita obſtricti, ut peccare ne tantulũ quidẽ ſine crimine maximo nequeãt: ij meminiſſe debẽt uitæ ſuæ curſum non ad amuſſim popularẽ exigi, ſed ad eam quã ſibi ipſi in mediocri fortuna præſtituiſſe creduntur, ut ſi à priſtinæ probitatis et integritatis orbita ingreſſum quoquo modo detorquere uideantur, quicquid recte ac præclare ante fecerunt, protinus non uirtutis fuiſſe ſed ambitionis exiſtimetur. Nam qui alijs moribus uiuere prouecta iam ætate & ad inſtituta tranſire uidentur utilitati ſeruientium, ultimũ utiq; ſalutaſſe recta conſilia atq; honeſta dicuntur, perinde atq; ij ſolent qui ad temporariam modeſtiam belliſſime compoſiti ſimul ac ſe euaſiſſe ad res ſecundas ſentiunt, tanquã emeritis ſimulationis ſtipendijs, ambitũ & cupiditatẽ profiteri perfricta fronte obdurataq́; non uerentur. Aut igitur ſibi poſt hac imperent ſtudioſos Galliæ nõ odiſſe, procul ambitione ſummotos: aut ſi male loqui pergant, & utcunq; doctis incõmodare, quoſdam etiam expectent iuſto dolori tandẽ obſecuturos: nec ſibi eo n mine blandiantur quaſi in ſinu Iouis poſiti male audire nequeant, aut quaſi dolorẽ animo quantũuis iniuſtum Gallica ingenia ſtilo exigere nõ poſſint. Qui enim quaſi Ariſtarchos ſe oratiõis latinæ aut etiã architectos intulerũt, quũ minime ipſi eſſe didiciſſent artifices dicendi Gallicæ fortaſſe doctrinæ,

 Italicæ

Italicæ diſcipulæ, extremam propediem manum acceſſiſſe ſentiẽt quum ex atrio libertatis, ſuis ipſi maledictis reſpondentes audiẽt. Neq; enim ex uno aut altero opere debuerunt omne genus ſtructuræ omniumq́; æſtimare. Sed quid hoc crimen perſequor, quũ iidem ipſi qui literas Gallis adimunt non iam ſcientiã nobis elegantiorũ artium, ſed etiam prudentiã omnino quaſi ſenſum cõmunẽ abſtulerint? Quæ contumelia non ad unũ tantum eundẽq; neglectũ ordinẽ, ſed ad ſingulos uniuerſosq́, pertinet. Notũ eſt enim quod eius ſocietatis mancipes, quã minime decebat, nihil penſi habere dicuntur, quo minus errata ſua luculenta clauo ductitãdo admiſſa, ignominia patriæ obliterare nitantur. Proh ſupreme ſeruator? nonne ſatius erat nos culpã agnoſcere quæ negari nõ poteſt, q̃ clauũ (ut dicitur) clauo protrudere, et culpã crimine expũgere? Antiqui Romani dixerũt maieſtatẽ in populo, autoritatem in ſenatu eſſe: inde crimina maieſtatis appellata læſæ aut imminutæ: at nunc inueniri eſſe dicũtur, qui non cõtenti rempublicam nõ iuuiſſe, imminuere etiã maieſtatẽ clariſſimæ gẽtis cupiãt: & qui doctos poſſe Gallos fieri cum negauerint, inſuper prudẽtes in Gallia nec reperiri cõtendant nec inueniri. Qui quũ hæc dicunt, inexpiabili ſe inuidia flagrare nõ animaduertũt. Quaſi uero cuiquam perſuaderi poſſit quæſtionẽ decretã de uiris bonis & prudentibus hoc tẽpore fuiſſe, quos uelut optiones ſibi in rebus tranſigẽdis conſtituendisq; coopta rent. Verũ hos paulisper mittamus quibuscũ ex æquo non licet hãc iniuriã expoſtulare: ac uideamus cuiuſmodi Homerus poëtarum ſapientiſſimus, Achillẽ ſuũ finxerit, ut ex eo ſcire poſſimus an res noſtra publica recte atq; ordine hoc tempore cõſtituta ſit: & mirari homines deſinant, quod per hoſce annos primũ hominibus Francis animus cũ re ſimul concidiſſe uiſus eſt. Ille igitur rerum humanarum perſpicaciſſimus æſtimator, quũ ſub Achillis perſona fortem ac ſtrenuum militẽ eundemq́; ducẽ formare ſtatuiſſet, deã illi Mineruã inſtantẽ identidẽ finxit, quaſiq; cõdocefacientẽ monitiõe poſtica, nõnunq̃ cæſarie reprehenſantẽ cum præcipuẽ eum ferri atq; ira

Achilles Homericus.

ira excandeſcere ſenſit. Achillem aũt inducit inter iram & ratiocinationem alternantes, Mineruæ tãdem monitis obtemperãtem, ſtrictum enſem in uaginã ira ſuppreſſa edomitaq́; condentẽ. Videre eſt illã quidem imperioſe uetantẽ, hunc aũt iram obſequioſe prementem. Illa ni pareat ipſe numini, uindictã interminatur: hic ponit uim animi, ne non paruiſſe dicatur. Memorabile figmẽtum, ac memoria etiam atq; etiam tenendum, quo quid aliud poëtã ſignificaſſe arbitremur, q̃ animæ duas partes irã & rationem? ſiquidem ille furorem iræ ac ferociã animi ratus circa præcordia graſſari, rationis principatum ac moderamen animi parte ſumma capitis ſedere cenſuit & uigere, uelut ſpeculatorẽ à natura præfectũ, qui omnia circũſpectaret, atq; ut auriga quadrigis, ſic feruori ipſe animi atq; alacritati moderaretur. Proinde quũ ille poëta fons ingeniorum dictus, talem ſtrenuum militem, eundemq́; ducẽ fortiſſimũ inducat, ut nuſquam ita deſtitutus, ita deprehẽſus ſit, quin præſto cõſilium & rationem habeat, (hoc eſt enim Mineruã uelut præſtitem habere uel antiſtitem) planũ fit utiq; qui ſapientia & prudentia careant, res ab eis maximas nec bello nec pace geri poſſe. Porrò prudentia ipſa aut ſumma dote naturæ datur, aut literarum cognitione cum ſapiẽtia cõparatur: at utrunq; nobis adimunt qui nobis nec natura imbui nec ſtudio inſtitui concedunt. Caput uero erroris eſt, quòd nobilium natio indecoram eſſe literarum cognitionem claris penatibus ortis ſemper exiſtimauit. Hac enim opinione effectum eſt, ut rerum noſtrarum ſumma in tenebris plerũq; denſiſſimis hallucinetur. Nam quũ primores procerũ ignorantiã literarũ percupide ſibi uendicent, ac nihil ſui muneris eſſe in pacis artibus credant, euenit ut plurima aulæ conſulta ex paucorũ commodo fiant, qui in rem ipſi ſuam ſuarũq́; neceſſitudinũ concipere edicta principis conſultaq́; didicerunt. Sic fit ut regio nomine paucorũ regimẽ obũbretur, nomen olim inuiſum apud eos qui reſpublicas in populis et ciuitatibus cõdiderũt. At enim quoſdã regibus ſubſeruire neceſſe eſt, q̃ iis muneribus fungãtur q̃ p ſe reges obire iã nequeant,

queunt, quis negat? Sed ſi eo amplius legitimum iam & regiũ eſſe cœpit illis omnia credere ac delegare, quibus ab latere & auribus principibus eſſe contigit, ſint ſane omniũ potentes, quando eò deliciarum uentũ eſt & inertiæ immunis & feriatæ: ſed ſint eiuſmodi qui optimates uocari & cupiant & debeant, quiq; latus principis cingentes maieſtatẽ eius auguſtiorẽ faciant. Nec dicatur unũ omniũ regem maximũ ſolo corporũ ſtipatu, quaſi adminiculo ſubnixum, non animi uirtute ac ſcientia niti. Delectũ modo hominum principes habere inſtituant, literiſq; & ingenijs & induſtriæ fauere: ſic fiet ut nec doctorũ Francia nec prudentiũ inops reperiatur. Sed enim eo tẽpore doctos & ſapientes neceſſe eſt latere et ſecedere, quo tẽpore diſſimiles ijs homines in lucem prodiere. Huius igitur mali cauſa eſt nobiliũ inſtitutũ qui res conſentaneas & mutua ope nixas, generis claritatẽ literarũq; peritiam, collidi inter ſe & diſſidere putant: quo errore factũ, ut diſciplinæ olim ingenuæ appellatæ ad plebẽ iamdiu tranſierint, non tantũ à nobilibus, ſed etiã (o mores perditos) à ſacricolis repudiatæ, ne non ſatis generoſus eſſe & lautus antiſtitũ ordo præſulumq; putaretur. Inde autẽ illa extitit indignitas non tantũ incõmoda, ſed memoria noſtra etiã ferè dira quòd principes natura boni, ſed blandimẽtis in curiæ capti atq; immunitatis cui à pueris inſueuerunt, autoritatẽ regiam recte perperam, digne indigne factis accõmodant, quãdo ſemel omnia amicis permiſere. Qui ſi literas ſcirent ipſi, gẽtileſq; ſceptrorũ, nec ſacroſancta utiq; nomina inuidiæ opponerẽtur, nec tam licenter ob oculos principales cercopum præſtigiæ ludificari pergerent, quarum ſemper impunitas moribus noſtris fuit uel à iuriſdictione ſumma. Adde quòd ſenatus ille ſelectorũ prætorianus et caſtrenſis interpres principis placitorũ, pauciſſimis ſæpe uiris, hominibus haud ita multis cõſtat partim literarum neſcijs, partim iuris ſui magis quàm publici conſultis: unde uiſi ſunt aliquando turbines ex caligine denſa conſiliorũ oborti, late ſpes populariũ fortunaſq; percellere, nequicquam ſuperũ hominumq; fidem populo implorante.

Nobiliũ culpa iacent literæ.

plorante. Quid illud quale eſt? quod cũ omnia pro poteſtate arbi trentur, cũ ita comitijs noſtris præſint, ut ſine eorũ auſpicijs pauci renuntientur: non ſatis eorũ quidam habuiſſe dicũtur, meritos & graues permultos, & ſecundo rumore cõmendatos, aut aliquo uirtutis ſpecimine cognitos præterire, niſi etiam proterua cõniuentia transmiſſos aut ignominia afficere conarentur, aut huiuſmodi eſſe omnino ſcire ſe inficiari? Præterijſſe dico? Quid ſi etiã obnũtiaſſe cõſtat, quaſi latẽs aliquod uitiũ obueniſſet? ſiue id ſimultati datum eſt, ſiue ut ij tantũ præficerẽtur quos eis commodũ fuit. Qui ſi de cælo ſeruaſſent, ut exiſtimari uolũt, pernicioſas ſæpe renuntiationes diſturbare potuiſſent. Quantã aũt indignitatẽ homines hauri re cogũtur, cũ certo certius ſit nihil ſapere principi poſſe quod his prægustatoribus non ante placitũ ſit & probatũ? Quin igitur urgemus ut confeſſionẽ ab inuitis exprimamus? Neceſſe eſt enim ut uel ſtupentia linguã palatumq; ſe habere fateantur, uel certe amori odioq; ſeruientia, qui inſulſos à ſapiẽtibus internoſcere uel nolint uel nequeant, tametſi huiuſmodi hominũ conatum non magis improbum eſſe q̃ irritum puto: ſiquidẽ ſtudij ardorẽ reſtinguere premendo, aut ſecundæ famæ ſplendorem obſcurare nituntur. Nam ut palma arbor in põdus attolli dicitur, ſic uirtus ſuppreſſa ſtudio maiore erigitur. Opinionem aũt nõ uanis rumuſculis collectã, ſed claris induſtriæ documentis emanantem quis inhibere poteſt? Splendet enim ſplendet ſolidæ & expreſſæ uirtutis exiſtimatio, etiam relictæ in umbraculis, aut procul ab ambitu remotæ: ut uiceuerſa in quibuſdã fulgor adumbratæ uirtutis aut ſapientiæ obruitur plena luce, cũ ſummo magiſtratu gerendo tanq̃ ad radios ſolis ipſi aut ad faſces admouẽtur. Equidẽ (ut ad eos redeã quos interim omiſerã) libẽs ipſe ſuaſerim aut etiã poſtularim, ſi qui ſunt ex ea ſecta Philoxeni ſuperſtites, qui rerũ Gallicarum tranſactores ideo in Italiã petendos eſſe duxit, ut noſtrates homines rerũ actu ſummoueret, nõ quòd eorũ ſolertiã præ noſtrorũ admiraretur, cõmodis ipſi ut immodicis comiter ornamentisq; perfruentes quæ noſtrarum

*ſtrarum rerum clade quæſita nullus eſt qui non norit, externos ita
ſuauientur ſi placent, ut Francos non deſpuant, ſatius id eſſe cen-
ſeo q̃ offirmata iniquitate eorũ abrumpere patientiã qui res tacen
das effari ſtentorea uoce poſſint. Neq; uero negauerim ſæpe è re
Gallica fuiſſe, in rebus tranſalpinis externorũ operam experiri.
Quoſdã enim aſcititios nouimus nõ modo induſtrios, ſed & explo
ratæ fidei, qui egregiã & ſingularẽ operam & quietis cõſilijs &
bellicis rebus nauauiſſe dicũtur. Sed ſi in rebus domeſticis non mo
do externo milite ut iam fieri cœpit, ſed etiã in omni parte reipublĩ
cæ externorũ operã aſciſcendã cenſebimus, magis id adeo ut pau-
corũ cõmodis ſeruiãt, q̃ ut publice proſint, quæ tandẽ noſtrorũ erit
functio, aut quãdo ſuæ tutelæ Francia reſtituenda dicetur? O tem
pora? o mores? Francia quæ olim ſibi, alijſq; & ſummæ rei chriſtia
næ ſupereſſe uiſa eſt, nunc degener & infans, ne ſuis quidẽ rebus
ſatis eſt uel agendis uel eloquẽdis. Rem ſuapte natura indignam,
autores eius etiam fecerunt atrocem, indigni omnino ipſi qui uel
intra uerba peccarent, nedum ut uiris ſtudioſis omni ope incommo
darent, quos ſuffragio ſuo (ut ſcimus) prærogatiuo benigne ſuble-
uare debebãt. Quod ſi hoĩes innocenter induſtrios teſtimonio ſuo
fraudaſſe uiri boni exiſtimatur officio nõ cõuenire, q̃d cauſæ ẽ q̃n
magnũ in ſeſe dedecus admiſiſſe uideãtur, q etiã cupide fecerũt ut
odiſſe crederẽtur? Vtinã aũt fieri poſſet, ut ſeſe noſtræ querelæ in
eos tantũ impingerent, qui culpæ autores ipſi aut affines eſſe di-
cuntur liberius omnino nobis deſtomachari liceret: nũc aũt uererĩ
ſubinde mihi ſuccurrit, ne aberrante hominũ conīectura in eos uis
doloris incũbat in quos minime uellẽ. Sunt enim in quibus ne gut-
tã quidem criminis huius hærere uelim, q̃q̃ eorũ culpa tolerabilior
eſſet: ſed & eiuſmodi nonnulli feruntur, ut ſi ſtomachũ rurſus mo-
uerint, patientiã omnino tibi imperare non poſſis. Quo fit ut rem
ſpinoſam tractare uix innoxie queas, & tamen tanta uis eſt numi
nis ad ſtilum manum urgentis, ut periclitari malis quàm rumpi de
generi patiẽtia. Næ ego ſatis admirari nequeo quorũdã hominum*

amentiam, qui in rebus ipſi ſecundis famæ ſuæ conſulere uel negligunt uel neſciunt. Nos tres uiros uidimus, qui ad magnos honores aſſumpti cælũ noſtrũ impleuerunt nominũ ſuorũ celebritate. Quorum duo tũ æquales, tũ ſimul in actu ſummo rerũ Francicarũ fuerunt. Hos ita inter ſe iunctos diceres ut aërem & ætherẽ. Quicquid enim potẽtiæ alterutri accedebat, alteri id omnino deceſſiſſe uidebatur, ut inter illa duo elementa ea eſt uiciſſitudo, quicquid alteri deperit, in alterũ ut infernè ſuperneq́; transeat. Verum æthereus ille tum ſumma quæq; ſibi uendicans, tum ad cælũ hominum uoce obſeruantiaq́; elatus, tã proxime etiã olympũ euaſerat, ut qcquid Iunoni Iupiter inter ſuauia diceret, latere eum uulgo non putaretur. Quũ aũt ille alter faſtigio fortunæ inferior libramento tantũ ſuo ſtaret, doctrina ſcilicet induſtria & maieſtate ſummo paribus magiſtratui, hic ui maiore fati ſupra omniũ aſpectũ ſublime ferebatur. Qui cum uotis tantũ non ſuis parcarũ fuſos conuolui exiſtimaret ac confideret, arrectiſſimã quanq; ceruicẽ ſubmitti ſibi uolebat. Cũ aũt ille alter erudition Varro, animo irrequieto & uerſatili Porcius, libertate nõ obnoxia Cato, ſuperioris magis illius ſuccũberet impotẽtiæ q̃ animo ſatis æquo cedere uideretur, id ad huius felicitatẽ fortunæ deeſſe tandẽ uideri cœpit, ut ille uelut obex è medio tolleretur. Id quod decimo magiſtratus anno obitus eius fortuito quũ contigiſſet, fatis iam haud dubie nobis male cogitatibus, ibi ille Seianus, ut uidebatur, gaudio immodico perfuſus (quod alacritate futili & geſtiente prodebat cũ ſuo comitatu) oĩa iam infra, ſupra, nutu uerti ſuo uolẽs ſuffecit ſtatim in locum demortui, quẽ iamdiu deſignatũ habebat, ſiquid illi contigiſſet, ex cohorte obſeruãtiũ: quo facto cũ in oẽis ſeſe partes libere uerſare cœpiſſet: (nullũ enim Catonẽ eſſe ſuperſtitẽ ſciebat cuius ſuperciliũ ſuprema ſors aulæ uereretur) inde iam aperte domus eius cupiditatis, ambitionis obſeruãtiæ clientelaris diuerſoriũ fuit. Cernere erat omnium ordinum non colluuiem (nam id tolerabile eſſet) ſed quicquid penè in quoque ordine decoris eſſe uidebatur, certatim

ſeſe

ſeſe addicētes aut ſpei alicuius certæ, aut repræſentati præmij au toramēto, aut poſtremo noxæ metu, ſi minus ipſe cultus cōtemni ui deretur: quæ ut minima numero, ita potiſſima pars erat. Nā qui oīa in poteſtate habebat quæ tūc erāt ampliſſima, is unus oībus ſufficere poſſe merito credebatur. Quē aūt plus iure ac legibus hoīes poſſe non dubie uidebant, extra eius præſidia agēti ſecuro uix eſſe hominū opinione fas erat. Quin eouſq; inualuit hominū opinio, huius ut impotentia atq; illius obitu, aculei ſeueritatis, ſummæ etiā iuriſdictioni excuſſi eſſe uiderentur. Habuit pro cohorte prætoria non modo candidatos principis, ſed etiā miniatos, quorum ſtipatu ſe maxime uir clarus mirabatur, fremente ipſo Ioue Tarpeio hominum eorū miniatore, qui ſibi eas opas exprimi ægerrime ferebat, id quod eum ipſe uidi audiuiq; in Vrbe dictitantē fremebunde, cū apud eum eſſem: quæ res in exitiū penè uertit dominicæ familiæ, euentu primordijs congruo. Quis enim neſcit uelamēta illa beata non tam cocco imbuta q̃ cruore fuiſſe? O caram ſemper Franciæ mercē, & bellorū pretijs comparatā: & ſic quoq; (ſi dijs placet) nunc licemur? Verū in eo eius in reliquoq; comitatu literatū nullū hominē agnouiſſes: niſi ſi quis erat forte unus inter externas cliētelas, tam procul enim id genus hominū ab eius ueſtibulo ſummoue batur, q̃ ipſe longe aberat ab eruditione iuſta & liberali. Et alioquin nullus ei fermè eorum cordi erat, quos ille uir egregius de medio ſublatus fouiſſe uiſus erat. Quippe ut ille uirtutis et doctrinæ columen ijs fauerat præcipue, qui aut ceruicē non obnoxiā, aut indolē ingenij præ ſe ferre uidebantur: ita hic interioris aulæ manceps & dictator in comitatu regio, in delicijs nunq̃ uiſus eſt eos habere, quos meritorū prærogatiua magis q̃ ſuffragio aulicæ obſeruantiæ fretos eſſe ac cōmendatos ſuſpicabatur. Etenim cū proſtitutæ frontis homines in fidē ferè libēs recipiebat, ſicut amare & ſcortari à lenone ſunt qui iucūdius eſſe putant, tum omnia beneficentiæ ſuæ accepta ferri uolebat, uir cætera egregius (ne meritis eū laudibus fraudē) & in primis cōmendabilis animi ſublimitate,

ſordibus auaritiæ, atq; omni obſcœna uoluptate maiore: dignuſq; qui uiam ueram intelligeret aſſequendæ gloriæ tantiq; faſtigij ſuſtinendi et perferendi, quod regium pene æquauit arbitrium. Cæterum ſoliuagus accipiter (ut eſt in hominũ prouerbio) nec in prædatu ſociabilis: ut qui in rerum actu collegam ferre non poſſet: nã qui geneſim ſummam habere ſe arbitrabatur, nullũ non faſtigium ſibi ſecundũ eſſe cenſuit. Hic cum fortunam perpeti ſibi fauore aſpirantem multum iam fatigaſſet, tandem grãdioribus inceptis obrutus, q̃ quibus par eſſe poſſet (ut neminẽ ſolitarius rerũ arbiter, ut dictũ eſt, in conſortiũ admittebat) ipſe quoq; fato conceſſit. Vnus (ut arbitror) omniũ quos ætas noſtra meminit, æſtu perpetuo iactatus, inuſitatæ ante ſe felicitatis, ut præter omniũ fermè opinionem acciderit quòd ei fortuna ſummã manũ negauit, fauoriſq; ſui colophonẽ, deſtituta tot hominũ ſpe, & præſertim cohortis miniatulæ iam ad comitia honorũ faſtigij uerticiſq; properantis, quæ lõgius ipſa expectatione hominũ protracta ſunt. Tantæ aũt potentiæ non unum aut alterũ, ſed cõplureis ſucceſſores reliquit ex ſinu tamẽ ſuo ante mortẽ productos. Nullus enim adhuc poſthumus ſucceſſor mortuum agnatus eſt, tãetſi eorũ unus fortunæ ſe litaſſe confidens cuius alũnus erat, uelut ſolus ſummi rerũ arbitrij creuiſſet hæreditatẽ, tãtos repẽte ſpũs ſuſtuliſſe uiſus eſt, ut præter inſolentiam in uultu eminentẽ ferociã quoq; territãtẽ loquẽdo exhalaret. Is in ſummo magiſtratu diſſimillimus ſui factus, uſqueadeo oĩa ſibi ſuſcipere permiſit: & ad extremũ tueri quicquid ipſe ſuſcepiſſet ſouẽdũ, ut dignos indignos, quos ſibi morigeros ſemel expertus eẽt, in omni parte reipu. præficiẽdos curarit: moratos uero perinde ac moroſos inutiles repub. exiſtimãs q̃ potuit lõgiſſime in ſeceſſus ablegauit: utriſq; enim iratos ſuperos eſſe credebat. Videlicet fortunæ indulgentia corruptus, atq; immemor perſonæ quam gerebat, quòd uirtuti debebatur, illiberali obſequio dãdũ eſſe cẽſuit. Ex quo factũ eſt, ut quã exiſtimationẽ primis et ſecũdis uitæ actibus collegerat, eã ipſe in ultimo eodẽq; ſummo actu totã effudiſſe uideatur.

Aliquandiu aũt autoritate graſſatus aſſeclis ſuis promouẽdis, quũ orbis formã nouam mũdo ſtupẽte cœpiſſet architectari, ſubita manus iniectione uim parcarũ expertus eſt, uir(ut omnes arbitrantur)ſummo magiſtratu dignus,ſi ſummũ ſemper magiſtratũ ſperauiſſet ac nunquã adeptus eſſet: uſqueadeo in ſecũda ei ſorte conſenuiſſe & uita perfunctũ eſſe præſtabat. Sed qui fortunæ oĩa tribueret,ut cuius præſentiſſimũ numẽ in reb⁹ humanis eſſe exiſtimabat,ne extremũ quidẽ fortunæ obſequiũ remittendum eſſe cenſuit. Hic eſt ferè eorũ exitus qui modũ nõ nouerũt adhibere felicitati. Verũ ille quoq; mortuus eſt, cũ ſummi honoris cõuulſa maieſtate, tũ uero ſummæ curiæ laceſſita ſeueritate: ſeminibus earũ rerũ iactis quæ inſigni noſtrarũ rerũ clade poſtea expiatæ ſunt, & ea tamẽ morte felix exiſtimatus. Horũ uero omniũ obitus ut ſucceſſorũ gaudio:ita ſecũdi & ultimi riſu & cauillis omniũ exceptus eſt, ueluti ludos ſibi fortuna nobiſq; factitãte. Nã primus ille & ſummus uita ſuo nõ etiã noſtro tẽpore excedẽs, orbã nõ dubie rẽpublicã noſtrã reliquit & deſtitutã: alios uix ſtatuas, utrũ ex rebus ipſorum proſperis raptos, an potius dedecori impẽdenti exẽptos eſſe dicas. Tãetſi ſecũdus eo nomine deſideriũ ſui nõ modicum reliquit,quod eã rerũ inclinationẽ quæ ſecuta eſt morari uidebatur,etiã ſi ipſum eius fundamẽta primũ ieciſſe cõcuſſo orbe noſtro oẽs opinabãtur, Sed tamẽ utcũq; intererat ſuperſtitẽ eũ eſſe: eo enim ueluti tibicine fultas res noſtras crediũ ẽ quãuis inclinatas impulſaſq;,tamẽ nondũ ſic collapſuras fuiſſe. Accedit quod grãdiora incepta ſic reliquiſſe uidebatur,ut Apelles Venerẽ, quæ manũ nõ inuenit operis incohati præſcriptũ exceptura. Verũ,o fluxã rerũ humanarũ memoriã,hic cũ totũ occidentẽ nominis ſui uel gloria uel ſtrepitu uel elatis ſpiritibus impleuiſſet, ſic anima repẽte concidit exhalata, ut nullius propè modũ nunc in ore ac ne in memoria quidẽ uerſetur. In quo mihi poſt hoc regnũ conditũ homo maxime falſus eſſe opinione uiſus eſt. Nam qui cedrina familiæ ſuæ ſtẽmata quæſiuiſſe ſperabat & confidebat, ne ſui quidẽ memoriã niſi exilẽ atq; fugacẽ reliquit

Cedrina ſtemmata.

reliquit poſteritati, ſed ſcilicet cõmuni principum primorũq; Galliæ errore in quærẽdæ ueræ gloriæ circulo ipſe lapſus eſt. Nã quẽ beneficẽtia & ſuffragatione ingenia literatorũ excitare debebat, atq; ad oĩa publice cõmoda honeſtaq; toto pectore incũbere, ut rerũ præclare geſtarũ ueluti quibuſdã gradibus in cælũ (id quod exoptabat) hominũ ore ferretur, monumentisq; æternis ſcriptorũ poſt mortem cõderetur, is ut Aſpẽdius ille chariſtes, qui oĩa ſibi intus ceciniſſe dicitur, in libera penus ampliſſimæ diſpẽſatione ſibi ſuisq; prolixiſſime frãgẽs, publicæ opulẽtiæ diſpẽdio ſe ſuosq; augẽdos eẽ cũ cohorte amicorũ aſſeclarũq; ratus eſt. Atq; etiã (o ſtultum hominem) libẽs fecit, ut ornandis aſſentatoribus, ac ſupprimẽdis doctis & grauibus, autoritatẽ, & extruẽdis inſanis ac portẽtoſis prætorijs opulentiã uaniſſime cõſumeret: illã quidẽ (ſi ſuperis placet) ex donatiuis uenialibus exuberantẽ, uacationibusq; diuenditis ſacroſanctorũ munerũ. Eorũ nõ abſimilis qui ex materia carioſa & uermiculãte ſtatuas ſibi erigẽtes, prorogare eis ſeſe in æuũ ſuisq; memoriã arbitrãtur. Sic Bagoarũ apud Perſas immodica potẽtia, nihil poſt obitũ eorũ præter memoriã ſolã eunuchorum relinquebat. Deus immortalis quantũ intereſt inter hominũ cogitationes actus & inſtituta? Primus ille tot ingenij dotibus inſtructus, in muneribus obeundis remiſſus & cõpoſitus (niſi ſi iracũda ſeueritas uitio ei data eſt) ita ſe in magiſtratu geſſit, ut in ei⁹ funere ſummi honoris maieſtas, Frãciciq; noĩs ſplẽdor & claritas, elata fuiſſe uideantur, cuius rei opinionẽ auxit ſecuta rerũ inclinatio. At cõtra ſecundus incitatus & uibrãs. Tertius eo amplius præceps, eo maxime nomine memoriã ſui rebus Gallicis inuſſere, quod felicitati et gloriæ Frãcicæ funus indixiſſe exiſtimãtur. Hæc eſt enim omniũ opinio, hic ſermo, quem fama tumultuoſe his annis circũtulit. Cui opinioni etſi iudicium meum non interpono, me tamen ipſorum miſeret, qui cum eſſent in loco præcelſo conſpicuoq; poſiti: in ſeſe nõ inquiſiuerũt ipſi, nec obſeruari ſe oĩm oculis tũc meminiſſe potuerũt. Viri alioqn cõmẽdabiles, ſi ferẽdo ipſi oneri maioris fati fuiſſent. Cer-

Aſpẽdius citharistes.

Donatiua uenialia.

te alter eorum qua erat animi præſtãtia errore magis q̃ propoſito lapſus uideri poteſt. Præclarũ enim ſibi eſſe uir literarum neſcius exiſtimauit, cohorte millenaria futilium hominũ ſtipato, ultro per alpas citroq; cõmeare, quos partim annuis cõgiarijs à rationario publico principisq; donare inſtituerat, partim optimo quoq; præmio uirtutis teſtatiſſimæ ſacro profanoq; ornare. Qui ſi memoriã ſui perpetuã cupiebat, monumentis utiq; præclare rerũ geſtarum eam fulcire debebat & ſtabilire. Ad eiuſmodi autẽ monumẽta cõdenda architectorũ manus adhibendas eſſe intellexiſſet, niſi planẽ neſcius liberalis doctrinæ atq; elegantis fuiſſet. Heu uana hominũ opinio, qui eorũ ſortẽ ſuſpiciunt ut beatã qui rerũ potiuntur in aula ſtrepitu plauſibili, quũ nullã aut exilẽ ipſi ſui relinquant memoriã poſt unũ aut alterũ q̃ moriũtur diẽ. Ego quidẽ uel miſerabiles eſſe puto, præſertim quũ inclinationes temporũ & momenta rerum uelut Tantali ſaxũ capiti principũ ac fortunis eorũ impendeant. Quin & imperiũ ipſum quid eſt quod tãtopere admiremur, ut numeris omnibus felicitatis ac beatæ uitæ coagmẽtatũ, niſi principes ipſi ſibi memoriæ poſteritatis inſeruiendũ eſſe cenſeant? Quũ poſtridie funeris inter regẽ uerũ perpetuũq; & diurnum ludicrũq; nihil intereſſe putẽ, quales ſunt aut pſonati reges in theatro, aut q in peruigilio epiphaniæ, quũ regalia agimus, regnũ ad ſeſquihorã fabæ luſu ſortiuntur. Refert igitur non quantum quiſq; potentiæ aſſecutus ſit, aut quàm numeroſis hominum cultus ſit cliẽtelis, ſed quid in uita memorabile geſſiſſe, quos mores, quos homines fouiſſe ac promouiſſe prodatur. Enimuero ſi & principes & rerũ potientes hoc intelligerẽt, tantũ intereſſe inter utrũq; fungendi uel principatus uel honoris inſtitutũ, atq; ſi per uitæ agendæ curriculũ hos quadrigis albis ſublimes atq; ingenti plauſu trãſuectos fuiſſe, illos plebeia & humili rheda nec ſecundo populo curſum peregiſſe diceremus, credo, ut eſt Gallorũ animus gloriæ cupidiſſimus, nihil utique antiquius habituros fuiſſe, q̃ ut bonorũ & grauiũ exiſtimatiõi approbare ſe poſſent, & poſteritati in alia atq; alia ſecula oſtentare, quæ

re, quæ hominũ ipſa iudiciũ nec per ſordes facere nec per ambitionem ſolet. Ecquẽ enim eſſe uel principẽ uel à principe proximum aut ſecundũ putamus, qui ſi germanæ gloriæ ſpeciẽ intueri ac perſpicere poſſe, eamq́; regni uel potentiæ præmiũ unicum in hac uita ꝓpoſitũ eſſe intelligeret, in flexu uel ætatis uel inclinationũ rerũ quoquo modo hæreret, ac non ad extremã uſq; metã ſibi ſemper inſtaret? Equidẽ nullũ nec regũ eſſe arbitror, nec ĩ aula præpotẽtiũ, duntaxat eorũ qui ſimiles ſunt animo antedictorũ. Age uero ſi id quoq; ſcirent, rerũ geſtarũ præmiũ ſolidũ perpetuũq́; eſſe non poſſe, n:ſi ab ijs decretũ conſtitutũq́; qui dicẽdi præconio laudes ducũ clariſſimorũ pronuntiare didicerũt: num etiã tum Galliã literatis & facũdis fuiſſe cariturã putamus? Certe ita exiſtimo noſtros ut alios quoq; nihil non aſſequi poſſe, ſimul ut cœperint aſſequi uelle. Et rerũ ſuarũ præcones Franciã non quoslibet, ſed etiã Talthybiadas editurã, ſi modo hoc principes intellexerint, priſcorũ regũ clariſſima geſta ideo in obſcuro iacere, quòd rite initiatos eloquẽtiæ ſcriptores non inuenerint ipſi nec æqualeis nec poſteros. Quũ aũt per literarũ ignorantiã incuriãq́; hoc principibus ſcire uel intelligere non liceat, fit ut q̃libet ſublimes ipſi & erecti, hoc præſtare nequeant, quin à recto curſu felicitatis gloriæq́; exorbitẽt. Etenim cũ habenas ferè ignaris rectoribus cõmittant, illiq́; in temonẽ peritos admittere raro in animũ inducant, qui fieri tandẽ poteſt, ut inoffenſo curſu plaudẽdoq́; ad metã perueniãt? Simul illa res alioquin illuſtres infuſcat deformatq́; indignitas, quod ĩ currũ ſæpe aſſumptos huiuſmodi uidemus, qui ſi res recte atq; ordine procederẽt, pedites ipſi quidẽ ad frenos adambulare deberent. Vtinã aũt ex eius officina quẽ ſuperius diximus ut ex equo quodã Troiano primores omnes uiri heroicis animis uiſendi prodijſſent. Quidã enim eorum arduos eius ſpiritus & liuore auaritiaq́; maiores, aliasq́; eius uirtutes non æmulati, ut eſt natura humana docilis in ſiniſtra, uitium illud eiuſdem imitati ſunt. Etenim uir ille animi nimius, admiratione ſummi apicis captus, quũ externarum tribuum ſuffragia im-

Thalthybiadæ.

menſis pollicitationibus liceri inſtituiſſet, hirudines illas bellorũ æra
rio noſtro admouiſſe compertus eſt, quæ exanguem ipſæ rei Fran-
cicæ opulentiã ſuctu iugi ſorptuq́; reddiderunt. Olim autẽ eluſus
cum peteret ut Cæſaris cãdidatus, didicit uti foro ut tempora tũ
ferebant. Quam cupiditatẽ nulli non notam, ut tamen prætextu
aliquo obtegeret uel perlucente, quũ emiſſarios emerendis obſequio
centurijs ad capita claſſium dimittere ſtatuiſſet, tum demũ exter-
nos admirari, & præmijs aſcitos præferre noſtris omni ope inſti-
tit. Ex quibus internuntios, & ſponſionũ ſequeſtres præpopere de
legit, quoſdã ita futileis, ut qui ſtrophis maxime inclaruiſſent, eos
ipſe appoſitiſſimos tranſigendis negotijs arbitraretur. Nec nunc
fando audita narramus. Oculis enim hanc indignitatẽ in Italia et
in Vrbe haurire mihi contigit: cum minime uidere putaremur q̃d
nulli non oculato patebat, & præterea irridenteis uidebam Galli-
cam ſimplicitatem homines peracutos: qui hominum delectum ha
bere non noſſemus, tum etiã quũ copia ingeniorũ domeſtica nõ ca-
reremus: & nos miramur iterum nos repulſam uerticis honorũ ſa
craéq; dictaturæ tuliſſe? Ex eo iam tempore motorios omneis actus
atq; etiam turbulentos uidimus in theatro ditionis Francicæ. O
beatam futuram te Francia, ſi intra te tantum felix eſſe uoluiſſes.
Nam ex quo tempore extra fines auitos proſilire tibi uiſum eſt, cũ
chariſſima pignora longiſſime amandaſti ad te nunq̃ reditura, tũ
uelut abdicatis tuis, alienis ſinũ pãdere deſtinaſti. Quod ſi in rẽ
atq; exiſtimationem tuam futurũ uidebatur, ut ad te aut gẽte aut
cognatione potentatus pertinenteis omni ope repoſceres: idq́; quan
do niſi Marte diſceptante atq; arbitro conſequi nullo modo poſſes:
uirium tuarũ ſpecimen facere extra fines oportebat: oportuerit ſa
nè, quandoquidẽ arduum eſt rebus temperare proſperis. Sed quis
te ſuperũ infenſus ita præpoſteram egit: ut choragis paſtophoris
pyrricham ſaltare præclarũ eſſe duceres? uidelicet nondum intel-
ligebas nec rei nec famæ tuæ ita rationem habituros: quin, quo iu-
re quáq; iniuria corollariũ illud belli aſſequi connicerentur: primũ

uenerant

uenerandiſſimũ (ut uocant) & ad extremũ beatiſſimũ, nulliſq́; cã
cellis iudiciorum ambitionẽ perditã coërceri in ijs hominibus poſ-
ſe: quos fretos uertice ſacroſancto uidemus iudices prouocare di-
gitis argutulis. Verum ille primoré impetu retro actus quũ ui ma
iore rem aggredi ſtatuiſſet, omnesq́; iam tribus aut laturus aut ab-
laturus uideretur, (& erat tum Argyraſpidũ cohorte ſuccinctus,
præter alas obequitãteis) ibi tũ repente (o lubricũ gradũ felicita
tis) à fortuna deſtitutus, uel ijs potius plagis indutus (ut eſt mens
cæca mortaliũ) quas ipſe texuerat, anxietati animi par eſſe nõ po
tuit ut multi opinantur: deprehenſa enim felicitas cito curis grauĩ
oribus angẽtibuſq́; ſuccubuit quarũ inſolens erat. Hic & alter im-
matura morte rapti hoc lucri feciſſe dicũtur, ne actuũ ſuorũ cata-
ſtrophen uiderẽt patriæ luctuoſam. Vtinã aũt eius ſequaces, quorũ
ad ſtomachũ Gallica nõ facit oratio, nõ magis Italiã q̃ Italos ada-
marẽt, aut certe Italicã doctrinã cum Italia, literæ (ut opinor) bo
næ ex Italia non modo ad nos ueniſſent, ſed etiã propè modum in
Franciã cõmigraſſent, & iã Franci homines eſſent capaces eloquẽ
tiæ. Sed quoto cuiq; unq̃ in Francia ſtipendiũ datum eſt dũtaxat
non pudendũ? Amicos ipſe ex Italia habui, à quibus non ſine lachry
mis diuulſus ſum, quum prouincia paucorum crimine ingrata fa-
ceſſere ſe dicerent. Neq; uero neq; inquam Gallorum ingenia ad
literas perdiſcendas ſint inepta: ſed quia literæ lautiores nihil ad
rem ampliandã patrimoniaq́; factitanda hodie pertinere noſcun-
tur, elegantiæ ſuæ frugẽ hominibus quæſtuarijs atq; ambitioſis ap
probare nequeũt. Rem aũt facere q̃ gerere aut geſtas res ſcribere
maioris multo artificij magiſq́; expetendi apud nos eſſe creditur.
Quo igitur tãtopere Italos ſi nõ ad eruditionẽ Gallorũ? At res ipſa
clamitare uidetur nõ Italicã doctrinã ex Italia, ſed cõmoda, ſed or
namẽta, ſed qđ dicere nũc muſſito paucis hoĩbus queri, quorũ hiãti
cupiditati fortuna q̃uis ꝓfuſa ſatisfacere neq̃t. Habeãt illi ſanè ſibĩ
oĩa, qđ abſq; captiõe noſtra fiat: abſtineant modo uerborũ cõtume
lia, et aliũ prætextũ cõſilijs ſuis inueniãt. Sed q̃ præclare natura,

quæ ſimulationi ſedem in fronte, ſermoni in ore dedit? conſpicuo ut in loco diu fallere non poſſent: ſit enim perraro frons ut ita ſermoni ſubſeruiat, aut uerba fronti congruant, quin male tandẽ conſcia mens quoquo modo prodatur. Scitũ etiã illud aiunt, diu neminem perſonam ferre poſſe. Verumenimuero quãdo ad cardinem huius cauſæ perueniſſe me ſentio, atq; ad id aperiendũ quod in aliud tẽpus reſeruandum eſſe duxi, uela iam querelæ mihi contrahenda ſunt. Qua de re enim agitur explicare amplius non ſtatui. Ignoſci autem dolori noſtro (cui nonnihil datũ eſſe non nego,) ab omnibus æquum eſt, qui uel patriæ iuſta charitate ducũtur, uel quos omnino nõ pœnitet quantum in literis diſcendo profecerint, uel certe qui ingenioſos liberos ſperant ſeſe genuiſſe olimq; gẽtem illuſtraturos. Ego ne ut patriæ quæ me genuit, quæ me aluit, quæ me utcunq; docuit, deniq; cui obſides liberos dedi, ignominia affectæ nõ condoleſcerem? non ijs natalibus ortus ſum. Calumniã paſſæ nõ patrocinium qualecunq; præſtarẽ? haud ita ad hæc ſtudia incubuiſſe uiſus ſum. Immo uero quum in patria literas didicerim, non actione populari potiſſimũ experirer, an uſui patriæ et ciuibus eſſe poſſem? Ecquæ autẽ tandem popularior eſſe poteſt actio q̃ quæ ſuum populi ius tuetur? quæ ignominiã popularẽ ſingulorũq; propulſat? Equidẽ ſic contendo, qui ingenuis ipſe parentibus natus ſit, auũq; ac proauum ciere non ignobiliſſimos poſſit, nec ſe in ſeruitutẽ aliquãdo abduci à plagiarijs hominibus paſſus ſit, ut inter uenalitios in cataſta illiberalis obſeruãtiæ ſeruili pretio indicaretur, idẽq; ijs ornamẽtis quæ nec uirtutẽ nec ingenio, ſed potentibus in aula ſup paraſitando quæruntur; literarũ ſtudium antiquius duxerit, ſi nec aduerſa Minerua hoc ſe facere confidat, dicẽdiq; ſtipendia nõ grauetur implere, illuſtrandi quoquo modo nominis ſui ius ei eſſe debere, ſi quid ipſe fortaſſe in medium comminiſci & proſequi ſtilo poſſit, neq; ea ſpe illum prohiberi citra iniuriam poſſe. Hos ius ſit ſane Italorum ciuile aut propriũ, modo nobis eo uelut translatitio liceat uti: quãquam reliquæ ferè gentes melius de ſe meritæ, id ius

non

*non magis Italicũ eſſe q̃ prouinciale cõtendunt. At Italorũ extant
opera quæ priſcã literarũ elegãtiam inſtauraſſe nobis ac retuliſſe
iure creduntur. Quid tum? num per eos qui iam ſcripſerũt cõſum
ptum omne argumentũ oſtentãdi ingeniorũ putamus? aut num Ita
li quia primi hoc certamẽ inſtituerũt, ideo ſolis eis gloriã hanc ſpe
rare iure occupationis licet? Ego uero quod ad hoc pertinet ſic pro
pemodũ cenſeo, Italos hactenus meruiſſe ut iure (ut ita dicã) ſuo li
teris lautioribus ſtudere uideantur: neq; inuitus fecerim ut Italiæ
alũnis uelut maiorũ gẽtiũ ſcriptorib⁹ ſedẽdi ĩ orcheſtra hui⁹ theatri
ius tribuã. Sed qs iã omni gradu atq; in quintã claſsẽ deiectos aut
ſummotos Gallos eſſe patiatur? aut q̃ſnã eſt eorũ qui edicto quidẽ
ignauioris metus nõ prohibeãtur poſtulare, quiq; iniuriarũ poſſint
reos uel in tyrocinio quoquo modo inſimulare, qui libens hoc cõmit
tat, ut ad ſe delatã certis autoribus contumeliam tranſmittens ſilẽ-
tio, ſocordi etiã animo remiſiſſe uideatur? tametſi quod ad me per
tinet, abſit ut quenquã ea de re reum deferre uelim aut poſtulare,
eorum quidem quos alijs nominibus & ueneror & probo, ſi tamen
ſecum agi ciuili animo pati ſibi perſuaſerint, nec nunc eos mihi ui-
deor poſtulare, ſed inſignem iniuriam apud eos ipſos expoſtulare
ſi quidem audire ipſis uacat, & exaudire nos poſſunt. Verum eſto
(quod tamen pace dictum aliarum prouinciarum uelim) Itali ho-
minum ſoli hactenus hoc nomine in cælo eſſe dicuntur aliarum gẽ
tium opinione: hoc eſt enim Italos hodie omnium ore celebrari. Sed
ſi Herculem & Liberum & Caſtores in cælum ingentia merita
ſubuexiſſe traduntur, cur non poſſint olim & alij ſcribendi indu-
ſtria, parem & ſimilem Italis laudem mereri, atq; adeo ius ipſum
ſperare Quiritium? Neq; enim maiorum illi dij gentium quos etiã
ſelectos antiqui uocauere, conſcriptos illos deos meritorum ſuf-
fragijs in cælum admiſere, Itali in doctorum ordinem laudemq;
adoptare grauabũtur, qui ingenij aut doctrinæ cõmendatione ui-
debũtur inclaruiſſe: ſed etiam mediusfidius etiamq; uereor ne ine
ptire uidear, qui tanq̃ ad palum magno ſudore depugnem. Quis*

enim aut Italus alius quenquam unquam aut Gallum aut aliũ ex iure manu cõſertũ uocauit ob id quod hanc ſpem laudis uſurpaſſe diceretur, quaſi in alienã poſſeſſionẽ temerarius inuaſiſſet? Noſtrũ eſt hoc crimen, qui etiã nullo uindicante, ius omnibus cõmune Frãcis abiudicamus, etenim externis q̃ noſtris iuſtioribus utimur: quos tamẽ ut iudices iniquos, ita minime infeſtos aduerſarios in re ipſa diſceptanda experiemur, ut ſpero. Nam quibus ingenia noſtra probare non poſſumus, ſi in certamen dicendi ueniretur, ij ne uelitari quidẽ & laceſſere pugnã latino more nedum pugnare iuſto marte poſſent ac certamine. Niſi ſi eorũ fortaſſe quiſpiã haſtas (ut dicitur) amentatas à comitatu ſuo mutuaretur, quo minus nobis anxie hæc cauſa agenda fuit. Apud hos enim ſi quid uel ſcitũ dixeris uel non inſulſum, ſtupida id aure ut fatuũ deuorant & tranſmittunt. Enimuero hæc actio etſi ita mihi cõpetit, quaſi caput & fortunas meas ut & omniũ Gallorũ in ea agi putem, tamẽ ita occupaui nõ ut cupide anteuerterim, ſed ita res nata tulit primæ ut eſſent meæ partes, nõ etiã ut breui ampliſſimæ futuræ. Erat & alioquin ſi cuiuſq̃, certe meũ, in hanc cauſam quoquo modo deſcẽdere, qui in his ſtudijs bonã partẽ ætatis iã cõtriuiſſem, nullius ſpe aucupij lucriq; prouocatus. Proinde ita exiſtimari ab oĩbus uelim tantũ nõ integrã à me cauſam relictã eſſe ſucceſſoribus, ut ne libatu quidẽ magnope præflorata uideatur. Nã neq; mihi ipſi ita præſcribi põt quaſi oẽm aquã meã dicendo cõſumpſerim: ut ſi reos eoſdẽ aut alios repetere olim in mẽtẽ ipſi uenerit, nõ multæ uerũ horæ indulgeri mihi debeant. Cũ enim ſic agendũ duxi ne rei cardinẽ attingerẽ, tum uero ſic temperandũ ne iugulũ cauſæ quoquo modo peterẽ: nam quos et merita & faſces alioquin reuerẽdos faciunt, eorũ ſartã (ut aiũt) & tectam eſſe exiſtimationẽ decebat. Tametſi qui fieri poteſt ut ſtili modũ teneas? qui etiã hominũ patiẽtia irritati, nihil ſibi uideãtur reliqui feciſſe (in hac re quidẽ) quo nocẽtiores fiant? Quotus aũt quiſq; faceret, ut à quib⁹ alioquin læſus publico etiam nomine iniuria affectus eſſet, nec ſe hilum profeciſſe modeſtia ac ſilentio intelle-

intellexiſſet, ab eis gratiã inire turpi patientia cuperet? atq; iniuriam propulſare cum poſſet, commodis ipſe ſuis potius quàm exiſtimationi patriæ conſulendum eſſe duceret? equidẽ ipſe eouſq; Ariſtippeus eſſe nõ poſſim: Proinde ut ſit penes eos arbitriũ quo quiſq; in numero in Francia eſſe debeat, malim tamẽ non neſcios literarũ oderint quàm deſpiciant. Quid enim agas ubi tute aquã fluere tibi noris, & aut crimẽ agnoſcere aut reſpondere cogaris? Atq; equidem propè eſt ut dicam tanti eſſe in Gyarũ ablegari, aut in Seryphum, dum aculeo dimiſſo libertas intereat. Qui ſi indignatione iuſta orationis meæ uela implere uoluiſſem, rerum dicendarũ copia facundũ me fortaſſe ut quẽlibet, indignitas etiam reddere uehementẽ potuiſſet. Quin & libertatis fines bono & populari principe tã late patere q̃ ueritatis puto. Intra quos tãq̃ intra liberi⁹ præſcriptũ expatiari licebat, niſi reorũ magis q̃ rei rationẽ mihi habendam eſſe meminiſſem. Nec uero fortuna q̃libet improba tãta ſe flagrare inuidia diutius ſuſtinebit, tantã ut in magnis uiris iniquitatem fauore immodico proſequi non deſinat, ſi illi in poſterum incõmodi ac moleſti eſſe pergant: aderit enim aderit uotis euocata Nemeſis. Cui animaduerſionem eorum qui conſecrãtes, qui rebus ſecũdis inſoleſcunt, Adraſtiam cognomento quaſi ineuitabilem uocauerunt. Interim nos æquitate animi fretos ſuaui ſecundarum rerum aduerſarumq; condimento, deuoratas omneis indignitates concoquere oportebit, nec à laudabili uitæ inſtituto hominum iniquitate aut temporum abſiſtere. Huiuſmodi enim ſtomacho eos eſſe conuenit, qui ad literarum ſtudia amore ſapientiæ non quæſtus gratia incubuiſſe ſe dicunt. Quippe huius uitæ in ſeipſo uerſatur inſtitutũ, nec aliud extra ſe inuitamẽtum maius habere poteſt, quod quidem ab hominibus pẽdeat aut à fortuna. Is quidem certe ſtudioſi nomine indignus eſt, qui ſeſe frui in ſtudio non arbitratur optabilius eſſe, q̃ ſe in ius ditionẽq; fortunæ atq; iſtorum per ambitum permittere. Proinde hæc & huiuſcemodi nõ Catonis aĩo (ut aiũt) ſed Ciceronis ſtomacho ferenda ſunt. Ita autem mihi ſuperos oẽis

Nemeſis. *Adraſtia.*

propi-

propitios eſſe uelim(nulla enim religione maiore aſtringere fidem meam poſſum)ut rerum indignitate, non cuiuſquam odio incēſus hactenus ſtilo indulſi. Quare in primis eam mentē potentibus atq; autoritate præditis dari opto, ut in uniuerſum prodeſſe uelint, ac ſingulis nō obeſſe. Nihil enim nec generoſius uelle nec innocentius poſſunt. Sin(quod abſit)id fieri nequit, id nobis diuinitus dari ut aut ne poſſint ſtudijs noſtris incommodare, aut certe incommodando ne poſſint nos ab æquanimitatis gradu quoquo modo deturbare, in quo hactenus ſecuritate felices acquieuimus. Erit tamē aliquando(interim enim ariolari iuuat)principū prouidentiæ cauere, ne eorū nomina factioſe ſupprimantur, qui publice aut honorifici aut utiles eſſe poſſunt: & prudentiæ uidere, ſi quæ familiæ ciuile faſtigium præpetes exceſſerint, ut in claſſes circunciſis(ut dicunt)alis in ordinesq́; redigantur. Nunc perorationis loco ingenia Gallorū qualia ſint, antiquitatis autoritate docebim⁹, ſolertis æſtimatricis ingeniorū gentiū. ne gallomaſtiges Franci nimiū poſthac ſibi placeāt, quaſi ſoli inter neſcios iudicio præditi. Quo citius aūt hoc documēto perfungar, unum tantū eius rei autorē laudabo nec Italum ipſum nec Gallū, & claſſicum alioqui teſtem, ne à quoquā

Strabo. *refelli tantū elogium poſſit, is erit potiſſimū Strabo, genere Cap-*
Gallorum *padox, eruditione græcus, iudicio priſcus, cōuerſatione incolatuq́;*
elogium. *Romanus, terrarū multarū peragrator ut ex geographia eius patet. In cuius libro quarto de Gallis loquēs ita inquit:* τὸ δὲ σύμπαν φῦλον ὃ νῦν γαλλικόν τε καὶ γαλατικὸν καλοῦσιν, ἀρειμάνιόν τε ἐστὶ καὶ θυμικὸν καὶ ταχὺ πρὸς μάχην, ἄλλως τε ἁπλοῦν καὶ οὐ κακόηθες, διὰ τοῦτο ἐρεθισθέντες μὲν ἀθρόοι συνίασι πρὸς τοὺς ἀγῶνας, καὶ φανερῶς, καὶ οὐ μετὰ σκέψεως. *Vniuerſa autem, inquit, natio eorum hominum qui Galli nunc & Galatæ appellantur, Martis ſtudio flagrans, animo eſt ſtrenuo & celeri ad conſerēda prælia. Alioqui mente candida & ſimplici, & ab improbis moribus aborrēte. Itaq; iniuria laceſſiti conferti coëunt in certamina aperte nulloq́; periculi adeundi reſpectu, eam ob rem tractabiles ſe modera-*

tuq́;

tuq; faciles præbent primo cuiq;, ducem ſe eorum imperatoremq; profeſſo. Idem inferius: πλὴν βίας καὶ τόλμης οὐδὲν ἔχοντες τὸ συναγωνιζόμενον. παραπεισθέντες δὲ εὐμαρῶς ἐνδιδόασι πρὸς τὸ χρήσιμον. ὥστε καὶ παιδείας ἅπτεσθαι καὶ λόγων. Præter uim et præſentiam animi nihil ad certamina adhibentes. Quod ſi quid temere ſuſceperint, facile utilitati cedunt: ob quod et doctrinæ inſtitutionē, et literarū ſtudia, capeſſunt. Et rurſus de gymnaſio Maſſilienſi: ἐν δὲ τῷ παρόντι καὶ τοὺς γνωριμωτάτους ῥωμαίων ἀντὶ τῆς εἰς ἀθήνας ἀποδημίας ἐκεῖσε φοιτᾶν φιλομαθεῖς ὄντας. ὁρῶντες δὲ τούτους οἱ γαλάται καὶ ἅμα εἰρήνην ἄγοντες, τὴν χολὴν ἄσμενοι πρὸς τοὺς τοιούτους διατίθενται βίους, οὐ κατ' ἄνδρα μόνον, ἀλλὰ καὶ δημοσίᾳ, σοφιστὰς γοῦν ἀποδέχονται τοὺς μὲν ἰδίᾳ, τοὺς δὲ πόλεις κοινῇ μισθούμενοι καθάπερ καὶ ἰατρούς. Hæc autem Maſſilienſium inſtitutio, Romanorū hodie nobiliſſimū quenq; pellexit, adeo ut pro peregrinatione quam ſtudiorū cauſa Athenas pridē ſuſcipiebant diſciplinarū cupidi, nunc illuc ſe conferant: quorū æmulatio Gallos quoq; excitauit ut pace per Galliam cōpoſita, ipſi ociū à rebus bellicis amplectentes ad diſcendi inſtitutū animū appellerent, non uiritim modo, ſed etiā uniuerſim per urbes: Quippe qui dicendi magiſtros (quos ſophiſtas appellant) priuato publicoq; impēdio oppidatim ſuſcipiant, ſalarium illis ſtatuentes perinde ac medicis. Nec literas Gallis Strabo, nec animum ſtudijs liberalibus aptum promptumq; negat, etiam ſi eis ad prælia animos geſtientes tribuat. Quanto igitur noſtri maligniores, qui Francos præcipuam Gallorum partem in orbem Barbariæ redigentes, ſtudioſorum induſtriæ ſummuſſim obloquuntur? Fidem apud uulgus comitatus regij facientes, quod ne nomina quidē diſciplinarum unquā ſuſpicari potuit. Quod ſi olim Galli literis apti fuerunt, quæ tandem inuidia eſt, nunc quoq; in Gallia literarū bonarū ſtudiū cum ſucceſſu excitari: ſiquidem publice nunc honos facundiæ ut quondam habeatur? niſi uero Strabonis ætate, quo tēpore hominē deus induit, fieri id potuit Gallis adhuc ſemiferis, id nunc non poterit,

quo

quo tempore gens nulla moribus aut manſuetioribus aut elegantioribus uiuit. Quibus ſi ipſis diſciplinarum expolitio & naturæ præſtantis condimentum adderetur, undiq; certe & lauti Franci & perpoliti fuiſſent. Ex illo autem priſco Galliarum inſtituto emanauit illud Satyrici poëtæ:

Galli olim facūdiæ ſtudioſi.

Gallia cauſidicos docuit facunda Britannos.

Notum eſt etiam certamen græcæ latinæq; facundiæ Lugduni olim inſtitutū ad arā diuo Auguſto cōſecratā: ad quā idem Satyricus alludens in prima Satyra inquit:

Aut Lugdunenſem rhetor dicturus ad aram.

Proinde nunc quum totus graias latiasq; habet orbis Athenas, digna tantum merces artibus ſtatuatur: & ſpondebo non modo oratoriam & poëticam in Galliam, ſed etiam Gallogræciā poſtliminio reddituram, & iſtos futuros ridiculos qui nullum exemplum eſſe contendunt hominis Franci in literis latinis priſcisq; eruditi. Qui, ſi quando quis exiſtat utraq; lingua ſe ſcire profitentes, Anacharſin (ut opinor) in Scythia eſſe dicent, aut etiam prodigioſum indictisq; ſupplicationibus procurandum & expiandum. Hos uix ſtatuas utrum ignorantiæ damnes aut potius temeritatis, qui ſe nobis Ariſtarchos tam fidēter ingerant. Quis enim præter eos ignorat linguæ olim græcæ ſtudiū tam ſolenne in Gallia fuiſſe, q̄ nūc eſt linguæ latinæ? Cuius rei iterum eūdem autorem citabimus, his

Philhellenes Galli.

uerbis de Maſſilia ſcribentem: καὶ φιλέλληνας κατεσκεύαζε τοὺς γαλάτας ὥστε καὶ τὰ συμβόλαια ἑλληνιστὶ γράφειν. Eadem urbs Maſſilia Gallos linguæ græcæ ſtudioſos fecit, & eouſq; amātes, ut contractus & conuenta apud eos græco ſermone concipiantur. Hæc Strabo autor grauiſſimus de maiorib⁹ noſtris ſcripſit. Quod igitur nec eloquētia nec ſtudia elegantiora atq; humaniora in Gallia hactenus celebrata magnopere fuerunt, nec cælo imputari clementiſſimo, nec naturæ omnino gallicæ eidemq; humaniſſimæ debet, ſed quorundam hominum ruſticitati aut potius iniquitati, qui primos ordines in rerum noſtrarum adminiſtratione duxerunt,

eorumq; qui hoc dicunt ignorantiæ, uel (ut græci appellant) apiro caliæ, quod uitiũ eſt eorũ qui nec bona ſua nouerũt, nec eorum uſu acquieſcunt qui ſerijs in rebus operã bonã ac ſtrenuã nauare didicerunt. Neq; uero quo nomine appellẽ nũc habeo, quibus nihil non accerſitũ placet, niſi ſi mirari nõ debemus ijs oĩa uernacula ſordere, quos tranſalpina cõmercia nimiũ iuuare fama eſt, nec iuuare tantũ ſed etiã adiuuare. Habet nimirũ quippiã externorũ admiratio, quod nec fronti promi uidetur, nec ore ab iſtis laudando faſcinantibus: quod utinã in rem tandẽ noſtrã atq; exiſtimationẽ exeat. Cæterũ illi mihi uehemẽter falli uidẽtur opinione, qui cordatos uiros in Gallia ideo deſiderari putãt, quòd innata in arma alacritas parũ prudẽtiæ in cõſilijs agitãdis habeat. Hoc quũ uulgo noſtrates homines dicũt, euẽta rerũ conſiderãtes, tũ dogma iã eſſe cœpit ab eadẽ ſecta cum ſuperiore conſtitutum. Vtrunq; enim aſtruere maxime refert eorum. Quaſi uero natura diſſidium inter cor & manus ingenerarit. Ego uero in utranq; partem uiros animorum ualere puto quum recte animi ipſi formantur doctrina & inſtitutis, & præſertim in ijs gentibus quæ naturæ plena dote prædıtæ, & corpora & mentes ad omnia uerſatiles habent: cuius rei quũ Gallis Strabo teſtimonium præbet, tum uſus ipſe docet. Argumentum huius rei ualidiſſimũ afferre poſſem ex Græcorum Romanorũq; imperio: nam & Macedones inter græcos adnumero: Vtrunq; autem imperium non minus animis excolendis, q̃ corporibus exercendis quæſitũ eſt, & retentũ: quippe idem numẽ Palladis & Mineruæ, & Martios animos loricatis pectoribus, et togatis præcordijs aut palliatis uim iudicandi cenſendiq; inſpirare creditũ eſt, neq; id quidem modo, ſed etiam ſtudioſis uim illam numeroſa, ſolutaq; oratione dicendi. Quare antiqui Enthuſiaſmum appellauerũt uim dicendi ſcribendiq; diuinitus inſeruefactam. Eodem id pertinet quod à Catullo & Virgilio dictũ eſt, ciuitatum arces Palladi eẽ ſacratas. Vrbes enim priſci tam prudentia & literarum ſcientia, quàm robore & fortitudine capi retineriq; hoc figmento ſignificare uo-

Apirocalia.

Enthuſiaſmos.

re uoluerunt. Aegyptij uero in ijs quæ Hieroglyphica apud eos di-
cebantur,(id eſt ſacra quædam monumenta,non literis uocabula,
ſed ſcalptis rerũ animaliũq́; figuris ſignificãtia)Mineruam hemi-
ſpherio cæli ſuperiore,Iunonẽ inferiore intellexiſſe dicuntur. Ma-
crobius etiã autor eſt priſcos ſummã ætheris partẽ,quam ætherem
dicimus,Mineruã appellaſſe,ex qua mundi parte ſolari uirtute ho-
mini prudẽtia ingenerari putatur,propter quod Palladẽ Iouis ca-
pite editã poëtæ fabulati ſunt. Ex quo intelligimus prudentiã &
ſapientiã ueluti iure ſuo cæteris uel rebus uel hominibus emin̄ere.
Qui igitur fieri poteſt ut ampla imperia quæ ſupra modũ ulnarũ
quibuſdã nos complecti uidemur nec manibus ſatis conſertis quæri
& retineri ſine prudentia poſſint? Prudentia porrò(ut Græci di-
cunt) eſt ἀκρίβεια νοῦ, mentis cõſumatio, ſeu mentis exacta cõſti-
tutio. Ariſtoteles: ἡ μὲν γὰρ σοφία ἐστὶ περὶ τὰ μετ᾽ ἀποδείξεως, καὶ
ἀεὶ ὡσαύτως ὄντα. ἡ δὲ φρόνησις οὐ περὶ ταῦτα, ἀλλὰ περὶ τὰ ἐν
μεταβολῇ ὄντα. Sapientia,inquit, uerſatur in ijs quæ demonſtra-
tione conſtant,& ſemper eodẽ ſtatu manent. Prudentia nõ item,
ſed in ijs quæ uiciſſitudinẽ admittunt. Et rurſus: ἔστι δὲ χείρων φρό-
νησις τῆς σοφίας, περὶ χείρω γάρ ἐστιν. ἡ μὲν γὰρ σοφία περὶ τὸ ἀΐδιον
καὶ τὸ θεῖον. ἡ δὲ φρόνησις περὶ τὸ συμφέρον ἀνθρώπῳ. Sapiẽtia autẽ
(inquit)præſtantior eſt prudentia, utpote quæ circa æterna diui-
naq́; uerſetur,quũ prudentia circa deteriora occupata ſit, ſcilicet
circa ea cotẽplanda quæ homini cõmoda ſunt. Et rurſus: αἱ γὰρ ἀρε-
ταὶ πᾶσαι πρακτικαί εἰσιν. ἡ δὲ φρόνησις ὥσπερ ἀρχιτέκτων αὐτῶν
ἐστίν. ὅπως γὰρ ἂν αὕτη προστάσσῃ, οὕτως αἱ ἀρεταὶ καὶ οἱ κατ᾽ αὐτὰς
πράττουσιν. Cũ aũt uirtutes omnes ſint adminiſtratiuæ,prudẽtia
illis architecti uicẽ præbet: nam quo modo illa agendum iuſſit, ſic
ipſæ adminiſtrant,& qui ſecundũ eas agunt. Ex dictis ſatis liq̃t,
ſapientiã & prudentiã cognatas eſſe uirtutes, prudentiáq́; aliarũ
uirtutũ moderamen tenere: quo fit ut omnia nobis tollant,qui ciui-
liũ diſciplinarũ ſcientiã nobis cũ iudicio utilitatis negant. Hoc eſt
enim tollere ſapientiã & prudentiã, quas ciuitatũ conditores uno
nomine

nomine complexi ſunt eloquẽtiæ. Niſi uero nobiſcum eos agere benigne ob id putemus, quod uelut uæcordi Galliæ ſtrenuã manum geſtientemq; cum gladio relinquant. Quid enim eſt aliud Gallos ad prælia promptos dictitare, bellis autem gerendis aut opportune ſuſcipiendis conſilium ipſis non ſuppetere? Quod ipſum quid eſt aliud, quàm hominem (ut dicitur) ex homine tollere? Nonne ſi animæ principem partem à corpore humano ſuſtuleris, quæ remanebunt, cõmunia cum ſimijs nobis erunt? Equidem ut heroum olim geſta memorabilia non ſine Theſeo facta fuiſſe dicuntur, id etiam apud Græcos prouerbio atteſtante: ita ſine ſapientia & literarũ peritia contendere & aſſerere nõ dubitauerim nullos unquã populos rerũ potitos eẽ. Siquidẽ nec Aſſyrij Chaldæis, nec Perſæ Magis, nec Macedones literis græcis, nec Alexander Ariſtotele præceptore caruiſſe memorantur. Qui etiam ipſe Homero quaſi puluino indormire gaudebat, capiteq; incumbere eius poẽſi, eiusq; Iliadem gloriæ armis aſſequendæ inſtrumentũ eſſe dictitabat & uiaticum. Eant igitur illi quouis gentiũ, nec patriæ ſeſe poſthac imputent: qui humanarũ rerum intelligentiã earum dicendo explicationem regno Franciæ explodunt, ultra alpes & pyrenen proterue ſummouẽtes, tanquam ferre cælũ noſtrum eximiæ dotes humanæ mentis nequeant ſacrarũ literarũ tantum ſtudio iuriſq; accommodatum, utrunq; enim ſtudium nobis homines benigni religioſiq; largiuntur. Atqui ſi uerum fateri licet, huiuſmodi elogia Gallorũ paucorũ hominũ crimine inualuerũt, quorũ maxime interfuit paucà conſulto ac ciuiliter agi, quibus ut quidq; uiſum eſt ipſis, ita pro diſceptato, conſulto, decreto, atq; etiam tranſacto habitum eſt plerunq;. Eſt artis aulicæ inuentum, in ijs quæ paucis placita ſunt, imperioſa placita principum adumbrare. Ita fit ut quæ priuatim paucis conducunt, ea regni totius ceruicibus capitali licentia iniungantur, ut ne gemere quidẽ populo oneri ſuccumbenti liceat. Hoc cum nunc omnes & ſciant & obſcure non ferant (ut mos enim iam noſter & noſtris & exteris innoteſcit) ridiculum eſt quod acuti qui-

Alexander Magnus Homeri ſtudioſus.

dam homines fucũ ſe facere perinde ordinibus ut plebi arbitratur. Ego autẽ ſic contendo, ſi acreis rerum conſultos decretis aulicis faciendis adhiberi moris fuiſſet, & quidem bona fide adhiberi, nõ ut arbitri tantũ oculati & ſpectatores eſſent rerum præiudicio ſanctiore tranſactarũ, (id enim iã diu translatitiũ eſſe conſtat) haud dubie nõ magnopere conſilio pegrino accerſitoq́; egeremus. Quod genus nonnulli homines graues feſtiue amplecti feruntur, rei magis ſuæ (ut dicitur) q̃ publicæ prouidentes: quod tamen ipſa uiderit prouidentia, nunc enim earum rerũ iudicium libens ſuſtinuerim.

Mẽorabilia Gallorũ priſcorũ cõſilia.

Quanto uero deteriores priſcis Gallis nunc ſumus, quorũ tantum fuiſſe ſtudium audiendi attente quicquid in medium conſuleretur, autor eſt idem Strabo: ut ſi quis cenſente alio cõmitteret, ut interfari uel aliter obturbare uideretur, uiator ilico magiſtratus minitabundus enſe ſtricto in eum inſurgeret: ἴδιον δὲ τὸ ἐν τοῖς συνεδρίοις συμβαῖνον· ἂν γάρ τις θορυβῇ τὸν λέγοντα καὶ ὑποκρούσῃ, προσιὼν ὁ ὑπηρέτης ἐσπασμένος τὸ ξίφος κελεύει σιγᾶν μετ᾽ ἀπειλῆς. Sed tunc apud Gallos in medium conſilia agitabãtur, ſicut et non ita pridem homines conſulti cenſere in conſeſſu libere iubebãtur: nunc mos inoleuiſſe fertur ita publica ſcita faciẽdi, ut in potẽtiorum ſententiã omnes pedibus eant. Conſilij (ut fertur) eſt una mens & eadem ſententia, tanta eſt inter homines cõcordia & charitas, quãdo in collegiũ nẽo aſſumitur niſi à collegis adoptatus, in uerbaq́; collegarum adactus, uel ſalutator ferẽtarius (ut utar nũc uerbo comico) uel ui fati cuiuſdam mirifici admiſſus. Hoc ſiue uerum fortaſſe, ſiue (quod malim uideri) mendacio permixtum eſt, indignum certe eſt, quòd famam id circunferentem ultra alpes et pyrenen cõpeſcere negligimus, id enim referre rerum noſtrarum puto. Sed enim illud (ut aiunt) miro præconio dignũ, omniq́; memoria prædicandum, quòd paludatos duces uidimus rerum bellicarum callentiſſimos imperia à togatis accipere coactos, qui nunquã caſtra ante uidiſſent. Togatis dico: quid ſi etiã ab infulatis? adeo martios oẽs ſpiritus hoĩes Frãci gerimus. Euge memorabile exemplum

plum,& inſignē in omne æuum memoriā huius ſeculi facturū: ſed infenſum Martis numen (ut exitu tandē patuit) præpoſterū ordinem rerū auerſatum eſt, & tantā indignitatem ſecutæ eueſtigio clades expiauerunt. Ecquonā unq̄ tempore poſt uiuorū memoriam congruentius rerū euenta cœptis reſpōdere uiſa ſunt? Vt enim nil non præpoſtere geſtū eſt, ita nihil non exitū dirum habuit, unde æterna nota (quod refero mœrens) patriæ eſt inuſta. Fatis certe non noſtris moribus imputanda, ut intemperijs actos tū fuiſſe nos putem, qui nec ius nec fas reſpiceremus, diraſq́; imprecanteis oppreſſos obaudiremus. Eorū fortaſſe uicē dolere nos debemus, ſiqui ſunt qui in cōmuni crimine inſontes, aliena inuidia uel flagrarint uel afflati ſint. Sunt enim & mortui & ſuperſtites quos uarie fama premit eodem in reatu, ad poſteros etiam non dubie tranſitura. Quo magis mirū eſſe poteſt, quòd oēs nunc uultus noſtri uelut ſordibus excuſſis ferocem etiā præferunt ſecuritatē: nec de ore famæ componendo laborare quoquomodo uidemur. Verum hoc tempus mittamus quod tragicos penè euentus omneis habuit, & humana fortaſſe prouidentia maiores, quod utinam ipſum eximi hominum memoriæ poſſet, ne tragœdias excitare libēs rebus iam lætioribus uidear. Quod enim bene cœptum eſt agi, ſpero deum approbaturum, quo hilarius etiam nunc uelut in portu naufragiū cōmemoro, ut naufragi raſi ac pileati ſolēt, præterito facti periculo loquaciores. Vtinā igitur fatalibus minis ſemel defuncti ſimus, nec uerſuram fecerimus (quod ominari nolim) mutato creditore. Qua in re ſi ſpes non fefellerit, & bene omnia eueniant, nullas mortalium partes cōſilijq́; noſtri omnino fuiſſe credā, ſed oīa prouidentiæ ſupernæ accepta referenda cenſebo, quæ priuata (ut arbitror) pietate nō publica exorata, luxatā rerū noſtrarū ſummā, molli (ut aiunt) & facili articulo tractatā, nec opinātibus nobis repoſuit in ſedem, admoto tēpeſtiui laxamēti fomēto, ut tantiſper utriſq; partibus reſpirare, quietiſq́; conſilijs animum intendere apellaréque liceret. Hic ſunt qui obnixe & refractarie fortaſſe contendant res

Frācicas nō poſſe in eodē cardine uerſari gloriæ atq; felicitatis, ſi iiſdē manibus uſura ſit reſurgēs, quibus è gradu deiecta eſſe dicti tatur. Quod ſi omnibus itidē perſuaſum eſſet, adiurādos per chariſſima pignora quoſdā eſſe dixiſſem, ut pauliſper iſtinc faceſſentes, ualidiores manus ne dicā terſiores, habenas rerū tenere pateretur, præſertim quū quorundā aut ætas aut ratio uitæ, receptui canere iādiu uideatur. Sed ſi eodē capite (ut ſperamus) iiſdēq; manibus dominus in gradū nos reponat, erit omnino cur diuinū beneficium grādius exiſtimare poſſimus. Quare in eā ſpem ſigillatim concipere uota debemus, quandoquidē ea publice nūcupare non ſolemus: & fortaſſe præſtat (quod aiebat Auguſtus*) contentos eſſe hoc* Catone, *quandoquidē ſpes iam hilarior affulſit diuina benignitate. Tāta eſt enim contagio in illo cercopū conuēticulo, uix ut inuenias qui fidem bonam illuc adoptatus agnoſcat: alios confeſtim eoſdē eſſe credas, ita ſui diſſimiles fiunt homines triduo uerſipelles, & quaſi ad fluuium lethen biberint priſtinæ ſuæ ſortis omnino obliuiſcūtur: immo uero humanitatis ipſius atq; mortalitatis. O ueneficorum atq; faſcinatorū conciliabulū cauendum auerſandumq;. Vſqueadeo ſenſus omneis humanos afficere aulica illa delinimenta cernuntur, quaſi uenena* Circeia *ac magica, partim ut honeſtatis & officij, partim ut actus omnis liberalis obliti eſſe uideantur. Quotus enim quiſq; eorū qui in adytū ſemel illud beatū aſcenderit, ad familiaris poſtea & ciuilis amicitiæ officia, aut omnino ad æqui boniq; intelligentiam deſcēdit, priuſq̄ præceps ruit, aut inde depulſus eſt? Tum demū aūt placidos eos uideas & māſuetos, uitā execrātes aulicā, ſeq; ipſos deuouēteis inferis, ſi unq̄ impoſtrici pellaci crediderint tenaciq; remoræ, cui⁹ olim uiſendæ cupido ignaris inceſſerat: uidelicet quaſi ab aula ſibi exiliū cōſciſcere præoptarit, q̄ in ea cōſeneſcere morū atq; animorū certiſſima internicione: quū ſciamus neminē adhuc eorū quibus in eam naſſam ambitionis penitus inſinuaſſe contigit, ad quietem municipalem ciuiliaq; inſtituta niſi retrogradū atq; itidem reſtitantem reuertiſſe. Vnde ioci baſilicani,*

cani,

cani, unde circulares, conuiuialesq; in oppidis excitantur fabulæ, quum ij quos excuriatos uocant, uelut ciuitate donati inter municipes cœpere profiteri. Hos cernere eſt aulæ relictæ deſiderio uultuoſos, animosq; conſpicue deſpōdenteis, ut qui tabifico dolore ægreſcentes, ad extremã maciem lenta tabe deſiderij perareſcant. Vtinam igitur ij magiſtratus qui rebus iam accisis in id tẽpus protracti ſunt, quo pacificatoriæ legationis & pronubæ mentio, auſpice (ut ſpero) prouidentia excitata eſt: (cordi enim id ſuperis quoque fœdus eſſe credendum eſt, qui omnia in unum cõgruentia tempus appoſite temperarunt) utinam inquam ijs magiſtratibus inſtinctu quoq; diuino ueniat in mentem, nunc nobis omnia eſſe prona ſi ad priſtinam concupimus & contendimus reuolui felicitatem, hoc modo meminerint futuris benefactis præterita errata eſſe obliteranda, ut uelut in telephio uulnere fabulantur, ſic in noſtrarum rerũ clade eadẽ manus uulnifica medicaq; dicatur fuiſſe. Sic enim per me licebit eis coronam quoq; gramineam ſperare quo nullum honorificentius præmium eſſe poteſt. Eſt in antiquorum prouerbio, ſero Phryges ſapere: nos igitur ab ijs (ut fertur) oriundi, ſero ſaltẽ reſipiſcamus. Sed per deum ſuperosq; omneis inter cæſa (ut ſolemus) & porrecta, alias res agere, aut nugari deſinamus. Quiſnam autem noſtrũ nouit an diuinæ ſatis miſericordiæ ijs cladibus litatum ſit? at nos rei uoti tanti pariter et dãnati exiſtimatione noſtra ſumus, nec exoluere animos religione in præteritũ magnopere laboramus: tum hoc gallicum ſemper fuit erit'q;, accinctos ſtatim ut diſcinctos gloriari, ut eſt in prouerbio ſacro. Hic me interdũ meticulus ſecurum eſſe non ſinit, ut qui ſciam ex propugnatoribus oppugnatores futuros. Verum ne odioſus eſſe uidear religione nimia et ominoſa præſertim quum maioribus auſpicijs (ut fama eſt) & luſtratiore exercitu res geſturi poſthac ſimus: Tandem ad inſtitutũ cum ſpe noua reuertar. Iuuenalis Satyra quarta. Mullum ſex millibus emit: Aequantem ſanè paribus ſeſtertia libris, id eſt, inquit, Merula pendentem libras ſex pro numero ſeſtertiorum: nam mille

nummos ſeſtertius ualebat. Scribit enim Plinius Aſinium Celerem ſeſtertijs octo mullum emiſſe, quod pretium fuiſſe octo milliũ num mûm Macrobius tradit: Comprobari etiam hoc ab Horatio poteſt illo in loco:

Si quadringentis ſex ſeptem millia deſunt
Plebs eris.—

Erat enim legitimus cenſus equeſtris quadringentorũ milliũ. Merula in hoc lapſus, ſingulos ſeſtertios mille nũmos eſſe dixit. Tranquillus in Cæſare: Annuam etiã habitationem Romæ uſq; ad bina millia nummûm. In Italia non ultra quingenos ſeſtertios remiſit. Seſtertios quingenos pro quingentis nummis poſuit, Quo in loco Philippus Beroaldus: Interdum, inquit, hæc obſeruatio apud eruditos cuſtoditur, ut ſeſtertios genere maſculino uſurpent ſignificantes minutulam ſummam, Seſtertia uero neutro genere pro maioribus ſummis, ut quadringenta ſeſtertia pro quadringentis capiantur, quæ ſumma eſt cenſus equeſtris. Sed hæc non ſemper ad regulam, inquit, ſunt exigenda. Antonius uero Sabellicus quãtum eo in loco addubitauerit facile intelliget qui eius commentarios legerit. Idem: Tranquillus in Auguſto: Senatorum cenſum ampliauit, ac pro octingentorum millium ſumma duodecies ſeſtertium taxauit, ſuppleuitq; non habẽtibus. Quo loco idem Sabellicus ſic omnes, inquit, Tranquilliani codices quos uidimus habent: ſed minuere id fuiſſet cenſum nõ augere, ſi ex octingentis millibus nummûm ad duodecies ſeſtertium contraxiſſet. Quare aut hæc noſtra, aut nulla, quod uideã, alia quadrare poterit lectio. Erit igitur uera lectio non duodecies ſeſtertiũ, ſed duodecies cẽties ſeſtertium, ut ex parte tertia auctus ſit cenſus, quod idem ualet acſi dicas: uoluit Auguſtus ut ſinguli ſenatores qui octingenta poſſederant ſeſtertia, mille & ducenta poſſiderent. Habuit enim ſeſtertium mille nummos: hactenus ille. Cuius uerba Beroaldus diſſimulans duodecies cẽties legit, et iidem ut Sabellicus interpretatur: ut ſit ſeſtertiũ pro mille nũmis. Hæc eius emẽdatio cuiuſmodi ſit, poſtea uiderimus: nunc

ad r

ad reliquas autoritates pergamus. Idem Tranquillus in Cæſare: Ludis Decius Laberius eques Romanus mimum ſuum egit, donatusq́; quingentis ſeſtertijs & annulo aureo ſeſſum in quatuordecim ex ſcena per Orcheſtram tranſijt: quingenta ſeſtertia haud dubie pro equeſtri cenſu poſuit, ſed qui iam auctus eſſet. Salluſtius in Catilina: Ad hoc ſi quis indicauiſſet de coniuratione quæ cõtra rempublicam facta erat, præmia decreuerunt ſeruo centum ſeſtertia & libertatem: libero impunitatem eius rei, et ducenta millia ſeſtertium. Vbi interpres Laurentius (ut arbitror) Vallenſis ſeſtertium duas libras & ſemis ſignificare dixit, & nihil præterea addidit. Plinius libro IX. Duo fuere maximi uniones per omne æuum: utrunq; poſſedit Cleopatra Aegypti reginarũ nouiſſima, per manus orientis regum ſibi traditos. Hæc cum exquiſitis quotidie Antonius ſaginaretur epulis, ſuperbo ſimul ac procaci faſtu, ut regina meretrix, lautitiã eius omnem apparatumq́; obtrectans, quærẽte eo quid aſtrui magnificẽtiæ poſſet: reſpondit una ſe cœna cẽties ſeſtertiũ abſumpturã, cupiebat diſcere Antonius, ſed fieri nõ poſſe arbitrabatur. Et paulo inferius: At illa abſumpturã ſe ea in cœna taxationem confirmans, ſolãq; ſe cẽties ſeſtertiũ cœnaturã, inferri mẽſam ſecundã iuſſit. Ex præcepto, miniſtri unũ tantũ uas poſuere ante eã aceti, cuius aſperitas uisq; in tabẽ margaritas reſoluit: gerebat auribus tum maxime ſingulare illud & uere unicũ naturæ opus. Itaq; ſpectante Antonio quidnã eſſet actura, detractũ alterum merſit, ac liquefactum abſorbuit. Sic in omnibus exẽplaribus legitur. Iamprimum Plinius his uerbis ſignificat cẽties ſeſtertiũ immẽſam eſſe ſummã: ut quã imperator prodigẽtiſſimus Antonius una cœna abſumi poſſe non crederet, & quanti unio æſtimatus ſit toto orbe nobiliſſimus. Quõ igitur credibile illud Trãquilli in Vitellio: Indicebat aũt aliud alij prandiũ eadẽ die, nec cuiq; minus ſinguli apparatus quadringentis millibus nũmũ cõſtiterũt. Sic enim ibi legitur non quadragenis: ut in Nerone. Quadringentis in punctum ſeſtertijs aleam luſit. Plinius eodem libro Lolliam

Paulinã quæ fuit Caij principis matrona, nec ſerio quidẽ aut ſolẽni cerimoniarũ aliquo apparatu, ſed mediocriũ etiã ſpõſaliũ cœna uidi ſmaragdis margaritisq́; opertã alterno textu: fulgẽtibus toto capite crinibus ſpiris collo monilibꝰ digitisq́;, quæ ſumma quadringenties ſeſtertiũ colligebat, ipſam confeſtim paratam nuncupationem tabulis probare: nec dona prodigi principis fuerant, ſed auitæ opes, prouinciarũ ſcilicet ſpolijs partæ. Hic eſt rapinarum exitus: hoc fuit quare M. Lollius infamatus regum muneribus in toto oriente, interdicta amicitia à C. Cæſare Auguſti filio uenenũ biberet, ut neptis eius quadringenties ſeſtertio operta ſpectaretur ad lucernas. Ego ex antiquis exemplaribus non nuncupationẽ ſed aucupationẽ lego, hoc ſenſu: Lolliam paratam ex tabulis domeſticæ rationis aui ſui probare, quo titulo Lollius unumquẽq; lapillorũ unionumq́; comparaſſet. Aucupatio enim lucrum ſignificat. In antiquis etiam libris non ſpiris, ſed ſpira legitur, id eſt crinium conuolutorum orbe. Cicero in prætura Vrbana. Dixi in prima actione me planum eſſe facturũ C. Verrem ſeſtertiũ quadringenties contra legem abſtuliſſe. Atrocia autẽ furta Verris fuiſſe in Sicilia, quam rapinis propemodũ exhauſit, ex actionibus ipſis Verrinis licet planè conijcere. Quorũ tamen ſummã Cicero non ultra quadringenties taxauit, cũ omnia oratorie augeret, quãti ſcilicet Plinius rapinas orientis in M. Lollio æſtimatas dixit: quod omnino diſſentaneũ eſt ab eo quod Tranquillus de cœnis Vitellianis dixit & alea Neronis, ſi ſeſtertiũ quadringenties & ſeſtertia quadringenta idem eſſe intelligamus, ut Tranquilli enarratores uoluerũt. Tranquillus de Claudio loquens antequàm ad principatum aſſumeretur: Poſtremo etiam ſeſtertium octogies pro introitu noui ſacerdotij coactus impendere, ad eas rei familiaris anguſtias decidit, ut cum obligatam ærario fidem liberare nõ poſſet, in uacuum lege prædiatoria uenalis pependerit. Vix hoc conuenire poteſt cũ eo quod Saluſtius dicit de centum ſeſtertijs quæ ex præmio indicij ſeruo decreta ſunt publice, ut ducenta libero. Quid illud eiuſdẽ

Plinij locus.

Furta Verris.

Plinij

Plinij libro XXIX. *ubi de medicorum ſtipendijs loquitur: Quintus uero Stertinius imputauit principibus, quod ſeſtertijs quingenis annuis contentus eſſet: ſexcena enim ſibi quæſtu urbis fuiſſe numeratis domibus oſtendebat: par & fratri eius merces à* Claudio *Cæſare infuſa eſt.* Quingena *ſeſtertia annuam mercedem fuiſſe dicit medicis ſub* Romanis *principibus, & quadringẽties ſeſtertium, ut immenſas rapinas in Lollium crimino ſe extulit.* Quid il*lud Trãquilli de teſtamento* Auguſti,*quonam modo explicari poterit? aut quid animi tandem eo in loco interpretes habuerunt?* Le*gauit (inquit) populo* Romano *quadringenties, tribubus tricies quinquies ſeſtertium, prætorianis militibus ſingula millia nũmũm.* Co*hortibus urbanis quingenos, legionarijs trecenos nummos.* Ex *hoc certe loco admoneri illi debuerunt: quomodo enim populo* Ro*mano ſatisfacere quadringenta ſeſtertia potuiſſent, id eſt tertia pars cenſus ſenatorij, præſertim cum in ſingulos legionarios trecenos ſeſtertios legaret?* Magnum *autem militum numerum tunc fuiſſe ex eiuſdem autoris lectione nouimus, qui in eodem* Auguſto *quodam loco ſic inquit:* Ex *militaribus copijs legiones & auxilia prouinciatim diſtribuit: claſſem* Miſeni *& alteram* Rauennæ *ad tutelam ſuperi & inferi maris collocauit.* Hunc *principem* Oro*ſius libro* VI. *ſcribit quatuor & quadraginta legiones habuiſſe ad tutamen orbis, id eſt imperij* Romani. *Euſebius aũt autor eſt cẽſu ſub* Auguſto *acto* Romanorum *capitum, quadragies ſemel centena millia cenſa fuiſſe.* Age *tranſeamus ad reliqua quæ ſequũtur in eodem loco* Tranquilli: Reliqua *inquit legata uarie dedit, produxitq; quædam ad uicena ſeſtertia: quibus ſoluendis annuam diem finijt excuſata rei familiaris mediocritate: nec plus peruẽturum ad hæredes ſuos quàm millies & quingenties profeſſus, quamuis uiginti proximis annis quaterdecies millies ex teſtamentis amicorum percepiſſet: quod penè omne cum duobus paternis patrimonijs, cæteriſq; hæreditatibus in rempublicam abſumpſiſſet.* O *dignũ etiam atq; etiam locum qui planè enarretur, quod hactenus factũ*

Copiæ Romanorum.

non eſt. Idem de Nerone: *Diuitiarum & pecuniæ fructum non alium putabat quàm profuſionẽ, ſordidos ac deparcos eſſe quibus ratio impenſarum conſtaret.* Laudabat *mirabaturq́; auunculum* Caium *nullo magis nomine, quàm quòd ingentes à* Tyberio *relictas opes in breui ſpatio prodegiſſet.* Quare *nec largiendi nec abſumendi modum tenuit. In Tiridatem, quod uix credibile uideatur, octingenta nummûm millia diurna erogauit, abeuntíq́; ſuper ſeſtertium millies contulit.* Quæro, *quonam modo conſentaneum fuit* Neronem *principem profuſiſſimum Tiridati Armeniorum regi non plus quàm mille ſeſtertia dono dediſſe, cum manenti diu in* Vrbe *octingenta diurna penſitaret?* Idem de Caligula loquẽs: *Nepotinis ſumptibus omnium prodigiorum ingenia ſuperauit: in extructionibus prætoriorum atq́; uillarum omni ratione poſthabita nihil tam efficere concupiſcebat, quàm quod effici poſſe negaretur.* Et *paulo infra: Ac ne ſingula enumerẽ, immenſas opes totũque illud Tyberij Cæſaris uicies ac ſepties millies ſeſtertiũ, nõ toto uertente anno abſumpſit.* Quo *autem intelligere poſſimus immenſam quãdam pecuniæ congeriem his uerbis ſignificari, addemus id quod idem de Tyberio in uita eius ſcripſit: Procedente (inquit) demum tempore ad rapinas cõuertit animum: Galliarũ & Hiſpaniarum Syriæq́; & Græciæ principes confiſcatos conſtat, ob tam impudens calumniarum genus, ut quibuſdam non aliud ſit obiectum, quàm quòd partem rei familiaris in pecunia haberent.* Quantæ *uero pecuniæ ex ijs confiſcationibus exaggerari potuerint, uno patebit exemplo apud eundem in* Caligula *qui Tyberij ſucceſſor fuit, de quo in initio principatus cum optimum principem ſimularet, ita inquit: Si quibus regna reſtituit, adiecit & fructum omnium uectigaliorum & redditũum medij temporis, ut* Antiocho *Comageno ſeſtertium millies confiſcatum.* Quæ *quanta ſit ſumma mox fortaſſe conſtabit.* Age *uero porro etiam etiã*q́; *pergamus, et autores alios linguæ latinæ percenſeamus, ut & rei difficultas appareat, & huius ſuſcepti laboris neceſſitas ac preti*

operæ

operæ, ſi diuina tandem benignitate propoſiti compos euaſerim, & huius ærumnæ (ut ita dicam) umbratilis Hercules. Iamprimum Tacitus libro duodecimo: Fixum eſt ære publico ſenatuſconſultũ quo libertinus ſeſtertij ter millies poſſeſſor, antiquæ parſimoniæ laudibus cumulabatur: de Pallãte liberto Claudij principis loquẽs: Cuius immodicas opes intelligimus ex illo ſatyrici loco ſaty. 1. Ego poſſideo plus Pallante & Licinis. & ex Tranquilli uerbis in Claudio: Libertorum ante omnes ſuſpexit Narciſſum ab epiſtolis & Pallantem à rationibus: quos decreto quoq; ſenatus non præmijs modo ingentibus, ſed & quæſtorijs prætorijsq; ornamentis ornari libenter paſſus eſt. Tantum prætera acquirere & rapere, ut querente eo quondam de fiſci exiguitate, non abſurde ſit dictum, abundaturum ſi à duobus libertis in conſortium reciperetur. Eius autem ſenatuſconſulti in Pallantis gratiam à ſenatu expreſſi meminit Plinius iunior, ad Montanum ſcribens his uerbis indignabundus: Videbis, deinde indignaberis ſi legeris:, quod niſi legeris, non potes credere. Eſt uia Tyburtina intra primum lapidem, proxime adnotaui monumentum Pallantis ita ſcriptum: Huic ſenatus ob fidem pietatemq; erga patronos ornamenta prætoria decreuit, & ſeſtertium centies quinquagies, cuius honore contentus fuit. Equidem nunquam ſum miratus quæ ſæpius à fortuna quàm à iudicio proficiſcerentur: maxime tamen hic me titulus admonuit, quàm eſſent mimica & inepta quæ interdum in cœnum, in has ſordes abijcerentur. Quæ denique ille furcifer & recipere auſus eſt & recuſare. Tranquillus rurſus in Othone: Nec quicquam prius pro poteſtate ſubſcripſit quàm quingenties ſeſtertium ad peragendam auream domum. De aurea domo Neronis loquens qui iam ſeſe interemerat. Et in Galba: Ad Neronis medium principatum in ſeceſſu plurimum uixit: ne ad geſtandum quidem unquam aliter iter ingreſſus, quàm ut ſecum uehiculo proximo decies ſeſtertium in auro offerret. Idem Tacitus libro iidem ſupradicto: Eodem Nerone oratore,

Bononienſi

Bononienſi coloniæ igni hauſtæ ſubuentum centies ſeſtertij largitione. Cicero in Philippica illa nobili: Vbi eſt ſepties millies ſeſtertium quod in tabulis quæ ſunt ad Opis petebatur? Funeſtæ quidẽ illius pecuniæ: ſed tamen ſi ijs quorũ erat non redderetur, quæ nos à tributis poſſet uendicare. Tu autem ſeſtertium quadringenties quod Idibus Martijs debuiſti, quomodo ante calendas Aprilis debere deſiiſti? Et rurſus: Syngrapha ſeſtertij centies per legatos uiros bonos, ſed timidos & imperitos ſine ſua, ſine reliquorum hoſpitum regis ſententia facta in gynæceo: ex ſyngrapha quid ſis acturus meditere cenſeo, & pro Flacco: Vel quod ait Luceius Lucium Flaccum ſibi dare cupiſſe, ut fide ſe abduceret, ſeſtertium uicies, & eum tu accuſas auaritiæ quẽ dicis uicies uoluiſſe perdere? Tacitus libro decimotertio de Nerone loquẽs: Sed nobili familiæ honor auctus eſt, oblatis in ſingulos annos quingenis ſeſtertijs, quibus Meſſala paupertatẽ innoxiã ſuſtentaret. Aureo quoq; Cottæ & Aethereo Antonio annuam pecuniã ſtatuit princeps, quanquã per luxum habitas opes diſſipaſſent. Quo in loco ne quinquagenis legẽdum putetur: Tranquillus de eodem: Senatorũ, inquit, nobiliſſimo cuiq;, & à re familiari deſtituto annua ſalaria, & quibuſdam quingena conſtituit. & de Veſpa. Expleuit cenſum ſenatorũ: conſulares inopes quingenis ſeſtertijs annuis ſuſtentauit. Et rurſus in Nerone: Pompeium Paulinũ uectigalibus publicis præpoſuit cum inſectatione priorum principũ, qui grauitate ſumptuũ iuſtos reditus anteiſſent, ſe annuum ſexcenties ſeſtertiũ reipublicæ largiri. Et rurſus: Cladem Lugdunenſem quadragies ſeſtertio ſolatus eſt princeps, ut amiſſa urbi reponerent, & uerũ: Bis & uicies mille ſeſtertium donationibus Nero effuderat. ubi non mille, ſed millies contra fidem exemplarium lego. Verũenimuero quandoquidẽ immenſa ac caliginoſa autoritatum ſylua reſtat, apud iuratiſſimum quenq; autorum linguæ latinæ ſparſarũ, tempus iam uerſandi cardinem ipſum obſcuritatis eſſe duco, et illud fortaſſe præfandi per parodiam: Pandite nunc helicona deæ: ne ſi in denſiores ſenſim te-

Sueto. lo.

nebras

nebras inſinuemus, nulla (ut ſic dicam) face explicationis prælucẽte, interim lectores magis in hallucinationem inducere, quàm lucem aliquam afferre tenebricoſis locis uidear. Proinde ut rem obſcuram illuſtrare quoquo modo poſſim, lucẽ ab ipſo capite rei accerſendam habeo. As igitur qui & aſſis dicitur ut antea dictũ eſt, libralis nummulus erat: quod nomen inditũ eſt nummo, iam inde ab eo tempore, quo Romanus populus ære graui pro nummo utebatur.

As nũmulus.

Plinius libro uigeſimoprimo de Scipione cognomento Suarione loquens: Nec ei fuit in bonis funeris impenſa: aſſes ergo contulit populus ac funus elocauit: quáq; parte ferebatur, flores è proſpectu omni ſparſit. Tranquillus in Auguſto: Ex nocturno uiſu ſtipem quotannis die certo emendicabat à populo, cauam manum aſſes porrigentibus præbens. Idem nummus libella dicitur per diminutionem à libra, quanquam libella argentea eſſet, ut autor eſt Varro.

Libella.

Cicero in Verrẽ actione tertia: Ecquis Volcatio ſi ſua ſpõte ueniſſet, unam libellã dediſſet. Libellam pro aſſe poſuit, ex eo dictam quòd libra æris ualebat, id eſt aſſe: cũ aũt minimã pecuniolã ſignificare uolebant, aſſem & libellam dicebant. Idem pro Roſcio comœdo de pœna plus petẽtium loquens: Si petierit ſeſtertia quinquagintatria hic: niſi planũ facit ſeſtertia quinquagintatria ad libellam ſibi deberi, cauſam perdit, id eſt, ſi minimo quidem nummo minus debitum fuit, ex formula plus petitionis cauſa cadit. Plautus in Pſeudulo: Si quidem hercle etiam ſupremi promptas theſauros Iouis: tibi libellam argenti nũquam credam. Simile illud Ciceronis in Verrem actione tertia: Ecquis Volcatio ſi ſua ſponte ueniſſet, unam libellam dediſſet? Libella autem argenti ideo dicitur quòd nummulus erat argenteus ut prædiximus. Quin & ſignata ſtatim argentea pecunia conſtitutum, ut denarius nummus libris decem æris ualeret, & ſeſtertius dipondio & ſemiſſe: qua ratione quaterni ſeſtertij denariũ unum æquabãt, ut autor eſt Feſtus. Diu aũt populus Romanus æreo nummo uſus eſt, cuius rei teſtis Plinius libro trigeſimotertio his uerbis: Argentum ſignatum eſt anno

Denarius ſeſtertius.

Vrbis quingẽteſimo octogeſimoquinto, Q. *Fabio conſule, quinq; annis ante primũ Punicũ bellũ, et placuit denarius pro decem libris, quinarius pro quinq;, ſeſtertiũ pro dipõdio ac ſemiſſe. Idẽ* Populus

Argentũ ſignatũ. Romanus *ne argẽto quidẽ ſignato ante Pyrrhũ regẽ deuictũ uſus eſt. Libralis unde etiam nũc libella dicitur, & dipondius appendebatur aſſis. Quare æris grauis pœna dicta, et adhuc expẽſa in rationibus dicũtur: itẽ impẽdia & põdera: quin & militũ ſtipendio-*

Libripẽdes. *rũ, hoc eſt ſtipis ponderãdæ pẽſatores libripẽdes dicũtur: qua conſuetudine in ijs emptionibus quæ mãcupi ſunt, etiã nũc libra inter*

Plinij locus. *ponitur*. Hactenus Plinius. Ego *in uerbis ſupradictis ex antiquis exẽplaribus duo uerba emẽdanda cẽſeo, ut pro põdera depẽdere legatur, & pro mãcupi mãcipij, quid aũt ſit dare & uẽdere mancipio, nos primi ut arbitror docuimus in annotationibus in pãdectas editis. Fuit aũt hic ordo rei nũmariæ, ut primũ* Romani *ære graui, id eſt nummo rudi et informi uſi ſint: poſtea ære ſignato, quod fuit ſub ſexto demũ rege: deinde argẽto ſignato anno* Vrbis *quingenteſimo octogeſimoquinto autore* Plinio, *his uerbis: Seruius rex primus ſignauit æs: antea rudi uſos* Romæ Remeus *tradit. Signatum eſt nota pecudũ, unde & pecunia appellata:* Maximus *cenſus*

Idẽ nũmus et ſeſtertius. *centũ decẽ millia aſſiũ fuit illo rege, et ideo hæc prima claſſis.* Nũ*mũ aũt & ſeſtertiũ idẽ fuiſſe notius propè erat, q̃ ut probari deberet, niſi in hoc* Merula *uir doctus falſus eſſet, ut ſupra admonuimus: &* Calderinus *uir ingenioſus nũmũ apud* Iuuenalẽ *Satyra ſexta denariũ eſſe dixiſſet.* Cicero *in* Verrẽ *actiõe* IIII. *Facta eſt ſpõſio ſeſtertijs quinq;: coëgit* Scãdilius *recuperatores aut iudicem poſtulare, & paulo poſt: Coëgit enim, inquit,* Scãdiliũ *quinq; illa millia nũmũ dare, ac nũerare* Apronio. *Et rurſus inferius*: Cogit Scãdiliũ Apronio *ob ſingularẽ improbitatẽ, atq; audaciã prædationemq́; nefariæ ſocietatis ſe ſeſtertia quinq; millia mercedis nomine, ac præmij dare: quinq; ſeſtertia, quinq; millia ſeſtertiũ, & quinq; millia nũmũ pro eodẽ dixit.* Vitruuius *libro primo: Ab ſenatu* Popoloq́; Romano *petijt, ut liceret trãsferre oppidũ, cõſtituitq́; mœnia.*

mœnia,& areas diuiſit,nūmoq́; ſeſtertio ſingulis municipib⁹ mācipio dedit.i. ſeſtertijs ſingulis areas ædificaturis ciuibus uēdidit, q̄ res inſtar donatiōis,imaginē uēditiōis habet: quō & nūmo addicere Suetonio in Cæſa. & Valerio lib.v.M.(inqt) Cornuto prætore funus Hircij & Pāſæ iuſſu ſenatus locāte, q tūc libitinā exercebāt, tum rerū ſuarū uſum, tum miniſteriū ſuū gratuitū polliciti ſunt: perſeuerātiq; poſtulatiōe extuderūt, ut exequiarū apparatus ſeſtertio nūmo i pſis præbētibus addiceretur. Ab huiuſmodi cōſuetudine emanauit illud Vlpia.in l.ſi qs,de acqrēda poſſ. Si qs cōduxerit,& rogauerit præcario uti poſſideret,ſi qdē nūmo uno cōduxit,nulla dubitatio ē qn & præcariū ſolū teneat. Col.li.IIII. Vinitor licet ſit emptus ſex uel potius ſeſtertijs octo millibus, cū ipſum ſolū ſeptē iugerū totidē millibus nūmorū partū,uineasq́; cū ſua dote.i.cū pedanētis et uiminibus binis millibus in ſingula iugera poſitas duco,ſit tū in aſſem cōſummatū pretiū ſeſtertiorum XXIX. milliū. Huc accedūt ſemiſſes uſurarū ſeſtertia tria millia & quadringēti octuaginta nūmmi biēnij tēporis: quo uelut infantia uinearū ceſſat à fructu: ſit in aſſem ſumma ſortis XXXII. millium quadringētorū octoginta nūmorū, qđ quaſi nomē ſi ut fœnerator cū debitore ita ruſticus cū uineis fecerit,eius ſummæ ut in perpetuū prædictā uſurā ſemiſſiū dominus cōſtituat,percipere debet in annos ſingulos MDCCCCL. ſeſtertios. Mirū uideri nō debebat ꝑ ſeptē iugerū,octo iugerū apud Col. lectitari:niſi & apud Hermolaū in altera editiōe itidē legeretur, ea parte in qua caſtigationes cōdidit in librū decimūquartū Plinij, ubi hic locus citatur ad comprobationē eorum quæ de uſuris ſemiſſibus triētibuſq; & cēteſimis ipſe doctiſſime ſcripſit: Ita ut primus errorē non modo iuriſperitorū,ſed et omniū neotericorū oſtēderit: quē locū ſi ad calculū exigere uoluit, facile fuit animaduertere errorem exemplarium. Quonam modo enim ex octo millibus (quod pretium ſerui uinitoris Columella ſtatuit) & altero tanto, id eſt octo iugerum pretio, & octies binis millibus (quæ ſumma pro pedanda uincienda'que uine

Nūmo ſeſtertio mancipio dare.

Addicere nūmo.

Locus Hermolai de uſuris.

*uitæ iugerum octo taxatur) confieri ſumma undetriginta millium
poſſit? Quòd ſi ſolum ſeptem iugerum legatur, conueniet ratio.
Id enim in promptu eſt, uel in digitos calculũ deducenti. Porrò cũ
in ſemiſſibus uſuris millenarius quilibet ſexagenariũ pariat, et quin
genarius tricenariũ, ex uiginti millibus ſumma fit uſuræ mille du-
centi nummi, & ex decem millibus ſexcenti: ex quibus ſexaginta
ideo deducuntur, quòd ſors non triginta, ſed undetriginta ſit mil-
lium: quare ſemiſſis uſuræ ſumma erit annua mille ſeptingẽti qua
draginta nummi, quæ in biennio duplicata tria millia qudringen
tos octoginta nummos ſeſtertios efficit. Sic fit as ſortis et uſurarũ
triginta duo millia quadringẽti octuaginta nummi. Rurſus ſi hãc
ſummam ſub ſemiſſibus uſuris occupatam eſſe ſtatuas, cum trigin
ta millia ratione antedicta mille octingentos pariant, & duo mil-
lia centum & uiginti, id eſt mille & nongentos uiginti: & ſi qua-
dringentos octuaginta pro quingentis intelligas, ut ex iis triceni
nummi annui pariantur, fiet ſumma uſurarũ mille nongenti quin-
quaginta nũmi: alioquin ſi ſcrupuloſe exigas (quod Columella ne-
glexit) tot nũmi huic ſummæ deerunt quot uiginti in anno pariũt,
id eſt unus & circiter quadrans unius, id quod ideo explicare uo-
luimus, quia Hermolaus inexplicitũ reliquit, cõtentus admonuiſſe
loci: nec aliquid præterea addidit, quàm id quod ſequitur: Ex his
uerbis (inquit ille) euidentiſſime colligitur ex uſuris ſemiſſibus non*
Centeſima *quinquagenos de centenis, ſed ſenos duntaxat in annũ redire cre-*
uſura. *ditoribus: ſicuti quaternos ex trientibus. Hoc quoq; ut arbitror ad-
dere debuit, ſi in mentẽ ei uenit, cur cẽteſima uſura diceretur, quã
do id plurimũ ualet ad fidem faciendã erroris deprehenſi, qui per
diu fefellerat. Atqui cum hæc ratio centeſimæ duodenos nũmos*
Menſtruæ *annuos in ſingulos centenarios pariat, & mẽſtruos ſingulos, faci-*
olim uſuræ. *le patet ideo centeſimã dictam, quod cẽteſimo menſe ſortẽ æquet:
uſurarũ enim dies olim in ſingulos menſes cedere exiſtimabantur,
ut hodie moribus huius urbis tertio quoq; menſe cedunt earũ penſi-
tationum dies quæ pretio legitimo accepto prædiis imponuntur,*

& mã

*& mancipio dantur, & citra uitium fœnoris inſtar habent. Dici-
tur etiam centeſima uſura, ideo (niſi fallor) quia centeſimus nūmus
pro fœnore ſtatuitur. Centū enim nummi ſortis, pariunt ſingulos
nummos menſtruos: A Græcis ἑκατοστὴ dicitur. Plutarchus in Lu
cullo: πρῶτον μὲν τὴν ἑκατοστὴν ἐκέλευσε καὶ μὴ πλέον εἰς τοὺς τόκους
λογίζεσθαι. Vbi τὴν μερίδα ſubintelligo. Quòd autem menſtruæ
eſſe cenſerentur uſuræ calendariū uocabulū docet, quo iuriſconſul* calendariū.
*ti utuntur. Proinde cum centeſima uſura pro aſſe intelligatur, di-
midiata ſemiſſis dicitur, & ſemis rurſus dimidiatus, quadrans. Si
milisq́; ratio in trientario fœnore ſtatuitur, quod Antoninus Pius
Romanorum princeps tanq̄ minimum exercuiſſe dicitur: ut patri
monio ſuo plurimos adiuuaret. Vidi homines iuriſperitiſſimos quī
adhuc centeſimam uſurā cum Accurſio intelligerent, nec Hermo-
lao aſſentirentur, & ijs iuriſconſultis qui cum eo ſentiunt, calculo
(ut arbitror) offenſi, quem non facile expediunt homines eius ar-
tis ignari: quæ cauſa fuit, ut eū locū explanādum ducerē. Verū ne
de hoc poſthac dubitetur, locus eſt apud Pliniū in epiſtolis ad Tra
ianum his uerbis rem manifeſtans: Pecuniæ publicæ domine pro-
uidentia tua & miniſterio noſtro etiā exactæ ſunt, & exiguntur,
quæ uereor ne ocioſæ iaceant: nam & prædiorū comparandorum
aut nulla aut rariſſima occaſio eſt, nec inueniuntur qui uelint de-
bere reipublicæ præſertim duodenis aſſibus, quanti à priuatis in-
ueniantur. Deſpice ergo domine nunquid minuendā uſurā, ac per
hoc idoneos debitores inuitandos putes: etſi nec ſic reperiūtur, di-
ſtribuendam inter Decuriones pecuniā ita, ut recte reipublicæ
caueāt: quod quanquā inuitis & recuſantibus minus acerbum erit,
leuiore uſura cōſtituta. Duodenos aſſes appellat plenā centeſimā,
eo modo loquendi quo nūc in ea re utimur, duodecimū denariū uel
decimūquintum dicentes. Cicero in prætura urbana obijcit Verrē
quod pecuniam ſibi attributā ad coemptionē frumēti publici, apud
publicanos relictā unde erat attributa, duabus cētesimis fœnera-
tus ſit. duas cēteſimas Cicero quatuor & uiginti aſſes in centena*

f *rios*

rios ſingulos dixit. Demoſthenes orator in ea oratione quã contra Aphobum unum ex tutoribus ſuis habuit, hoc apertiſſime docet: ait enim patrem ſuum Demoſthenẽ Aphobo quem tutorem ſibi dederat, in teſtamẽto octoginta minas reliquiſſe dotis nomine, ut uxorem ſuam Demoſthenis matrẽ, uxorem duceret, quas cũ ille accepiſſet, matrẽ tamen uxorẽ nõ habuit. ſic igitur inquit: τὴν μὲν δὴ προῖκα τοῦτον τὸν τρόπον ἔχει λαβών. μὴ γήμαντος δ' αὐτοῦ τὴν μητέρα τὴν ἐμὴν, ὁ μὲν νόμος κελεύει τὴν προῖκα ὀφείλειν ἐπ' ἐννέα ὀβολοῖς. ἐγὼ δ' αὐτὴν δραχμῇ μόνον τίθημι. γίνεται δὲ ἄν τις συνθῇ τό, τε ἀρχαῖον καὶ τὸ τῶν δώδεκα ἐτῶν, μάλιστα τρία τάλαντα. *Verum iſte dotem huiuſcemodi pacto habuit: quare cum matrem meam uxorem non duxerit, lege quidem iubente debet dotem cum uſuris nouenûm obolûm reſtituere. Sed fac drachmales tãtum uſuras eum debere, has ſi cum ſorte aliquis ſupputauerit, duodecim annorũ ſpatio tria large talenta inueniet. Ego cũ hanc rationẽ inirẽ, ſic colligebam: octoginta minæ cẽtenariæ octo millia drachmarũ ualent, ſiue octogies centenas. Cũ aũt in centeſimis uſuris quilibet centenarius ſiue quælibet mina in anno duodenariũ pariat, ſi octogies duodenas drachmas ducerem, futuras in ſumma drachmas nõgẽtas ſexaginta, quæ ſumma ſi duodecies ducatur, fiẽt undecim millia drachmarũ & quingentæ præterea & uiginti, ex quibus cẽtum & quindecim minæ fiunt, & uiginti drachmæ ſuperãt. Quibus ſi octoginta minas, id eſt ſortem addas, fiunt cẽtum nonagintaquinque minæ: ita tria talenta fiunt & quindecim minæ, cum* LX. *minæ talentũ faciant, ut infra uidebimus.* Propter quod De*moſthenes exacte ſummam colligere nolens, large uel prolixe tria talenta dixit pro tribus talentis & quadrante, nouem autem obolos pro ſeſquidrachma poſuit. Qua ratione ſeſquicenteſima uſura procederet, quam ipſe, ut omnino aduerſario defenſionis anſam præcideret, ad centeſimã retraxit. Vſuræ ſeſquicẽteſimæ taxatæ erãt ex lege decem tabularum in rei uxoriæ actione, eodẽ autore in oratione* κατὰ Νεαίρας, *ita enim inquit.* Νόμος κελεύει ἐὰν ἀποπέμπῃ

Vſura ſeſquicenteſima.

πέμπῃ

πέμπῃ τὴν γυναῖκα, ἀποδιδόναι τὴν προῖκα. ἐὰν δὲ μή, ἐπ' ἐννέα ὀβολοῖς τοκοφορεῖν. Lex iubet eum qui uxorem repudiarit, do tem reſtituere, alioquin moræ tempore interuſurium pendere ſeſquidrachmale. Ea autē actio σίτου δίκη uocata eſt à Solone, ut ex eodem oratore nouimus. Itidē alio loco, ταύτας τοίνυν ἔχει τὰς τριάκοντα μνᾶς ἀπὸ τοῦ ἐργαστηρίου, καὶ τὸ ἔργον αὐτῶν ὀκτὼ ἐτῶν. ὃ ἐὰν ἐπὶ δραχμῇ τις θῇ μόνον, ἄλλας ὁμοῦ τριάκοντα μνᾶς εὑρήσει. Has igitur (inquit) triginta minas habet officina, & partum eorum octo annorū, quē ſi quis drachmali uſura occupatū eſſe ponat, alteras pariter triginta minas inueniet. Triginta minæ quotānis tricies duodenas drachmas pariunt, id eſt trecentas et ſexaginta, quæ octies ductæ, duo millia & octingentas octoginta drachmas ualent. Hoc in loco orator numerū auxit mina una & quinta parte minæ, ſuperiore autem exemplo numerū diminuit, uel quia exacti calculi tædium uitare uolebat, uel ut ſummas potius rotūdas faceret: utrobiq; tamen clarum eſt eum drachmalem uſuram dixiſſe quam latini centeſimā dicunt. Eſt enim drachma centeſima pars minæ. Sic fit ut cēteſima uſura æquare ſortē dicatur, qā cēteſimo mēſe drachma in minā euadit. Vt enim Rōani ab aſſibus, ſic Græci à drachmis uſuras denoīarūt, ut nos hodie à denarijs. Quòd aūt mēſtruæ eſſent uſuræ, aptius etiā ex oratiōe Aeſchinis cōtra Cteſiphōtē oſtēdetur. Crimimoſe enī obijciēs Dēoſtheni quòd ꝑ quodā Athenienſiū plebiſcito (qđ Græci ψήφισμα appellāt) cuius ipſe autor fuerat, à tribus ciuitatibus, in quarū gratiā id ꝓmulgatū erat, talēta tria dari ſibi ſtipulatus eſſet: Cū Oritæ (inqt) bello exhauſti id diſſoluere nō poſſent, fœnus ei talēti ſpopōderūt quoad talētū ſoluiſſent: ἀναγκαζόμενοι δ' οἱ ὠρεῖται καὶ οὐκ εὐποροῦντες, ὑπέθεσαν αὐτῷ τοῦ ταλάντου τὰς δημοσίας προσόδους. καὶ τόκον ἤνεγκαν δημοσθένει τοῦ δωροδοκήματος δραχμὴν τοῦ μηνὸς τῆς μνᾶς, ἕως τὸ κεφάλαιον ἀπέδοσαν. i. Coacti aūt Oritæ cū pecuniæ inopia premerētur, uectigalia publica in talēti ſummā ipſi oppignerauere, et fœnus Dēoſtheni ſceleratæ mercedis interim pepēderūt,

drachmas mẽſtruas in ſingulas minas, quoad ſortem reddiderũt. Hoc unum exemplũ maius eſt q̃ ut altero adminiculo egeat, quanq̃ & alijs exemplis non caremus. Cicero ad Atticũ li. VI. Et tamen ſic nunc ſoluitur: triceſimo quoq; die talenta Attica XXXIII. & hoc ex tributis, nec id ſatis efficitur in uſurã menſtruã. Simile eſt illud apud Athenæũ circa finẽ libri XIII. ex oratiõe Lyſiæ. οὗτος ὦ ἄνδρες δικασταὶ ὀφείλων ἀργύριον ἐπὶ τρισὶ δραχμαῖς σωσίμῳ τῷ τραπεζίτῃ, προσελθὼν πρὸς ἐμέ, ἐδεῖτο μὴ περιιδεῖν αὐτὸν διὰ τοὺς τόκους ἐκ τῶν ὄντων ἐκπεσόντα. κατασκευάζομαι δ' ἔφη τέχνην μυρεψικήν. ἀφορμῆς δὲ δέομαι. καὶ οἴσω δέ σοι ἐννέα ὀβολοὺς τῆς μνᾶς τόκους. *Hic eſt iudices, qui cum uerſurã feciſſet à Soſimo trapezita ternis drachmis, ad me uenit, orãs ut ſe fœnore obrutum & facultatibus lapſum ne deſpicerem. Eſt mihi (inquit) in animo unguentariã factitare, ſed facultas nõ ſuppetit. Si mihi mutuam pecuniã dederis, nouenos tibi obolos in ſingulas minas penſitabo. Hæc uerba ita intelligẽda eſſe dico, ut ternas drachmas prius pro tribus centeſimis, & nouenos obolos pro ſeſquicenteſima accipiamus. Qui enim q̃rebatur ſe graui fœnore ad inopiã redactũ, & ad pignorũ diſtractionem, ab amico poſtulat, ut dimidio leuiore uſura pecuniã ſibi mutuet: ut cum officinã unguentariã inſtituerit, liberare ſe eo quæſtu ære alieno poſſit. Siquidẽ ſingulæ drachmæ in ſingulas minas, ac ſingulos menſes penſitatæ centeſimam unã faciũt, quæ centeſimo menſe ſortẽ æquat. Ita ternæ drachmæ ternas centeſimas faciunt. Noueni autẽ oboli ſeſquidrachmã tantũ*

Drachma. *ualent, cum drachma ſex obolos penderet. Fœnoris autem nautici exemplũ eſt apud Demoſthenem in oratione, quæ* πρὸς Λακρίτου παραγραφὴν *dicitur, his uerbis:* ἐδάνεισαν ἀνδροκλῆς καὶ ναυκράτης ἀρτέμωνι καὶ ἀπολλοδώρῳ φασηλίταις ἀργυρίου δισχιλίας δραχμάς. ἀθήνηθεν εἰς μένδην, καὶ ἐντεῦθεν εἰς βόσπορον. ἐὰν δὲ βούλωνται τῆς ἐπ' ἀριστερὰ μέχρι βορυσθένους, καὶ πάλιν ἀθήναζε, ἐπὶ διακοσίαις εἰκοσιπέντε τὰς χιλίας. ἐὰν δὲ μετ' ἀρκτοῦρον ἐκπλεύσωσιν ἐκ τοῦ πόντου ἐφ' ἱερόν, ἐπὶ διακοσίαις τὰς χιλίας. *Id eſt: Androcles &*

drocles & Naucrates pecuniã fœnerati ſunt Artemoni & Apollodoro Phaſelitis ad tria millia drachmarũ, hoc ẽ triginta minas: cõuenitíq; ut Athenis pecuniã Mẽdan exportarẽt, indéq; ĩ Boſphoron, aut etiã ſi placeret ſiniſtrorſum nauigare ad Boryſthenẽ uſq;, & rurſus Athenas cũ mercibus redire. Statutus aũt modus fœnoris in millenas drachmas ducẽtæuicenæquinæ drachmæ. Quòd ſi poſt arcturũ portũ exeãt è ponto ad ſacrũ promontoriũ nauigaturi, tricenæ in millenas. Hoc perinde eſt ac ſi diceret, in denas minas ternæ minæ uel binæ cũ quadrante minæ: quæ ratio longe abeſt ab illa centeſima Accurſianorũ. Hoc enim conuento fœnus non in menſem ſtatutũ intelligo, ſed ſemel in maris cõmeatum remeatumq́;, & in eius negotiationis exitũ. Hæc autẽ quæ retuli, uerba ſunt ſyngraphæ nauticæ. Ipſe Demoſthenes in oratiõe, quæ παραγραφὴ πρὸς παραίνισον inſcripta eſt, centũ et quinq; minarũ totidẽ drachmas mẽſtruas τὸν γιγνόμενον τόκον eſſe dicit, hoc eſt iuſtam & legitimã uſuram: μισθοῦται δὲ παρ' ἡμῶν τὸν γιγνόμενον τόκον τοῦ ἀργυρίου, πέντε καὶ ἑκατὸν δραχμῶν τοῦ μηνὸς ἑκάστου. Quibus uerbis circa principium eius orationis poſitis ſignificat, cõtractum illum nomine quidem conductionẽ fuiſſe, ſed reuera mutuũ uſurarium. Quem contractum ne quis improbandum cenſeret, addidit uſuræ loco penſitationẽ menſtruã ſe ſtipulatũ, quantã ſcilicet uſurã ſtipulari per leges liceret. Eã autẽ eſſe in ſingulas minas drachmas ſingulas. Idem ἐν τῷ πρὸς Νικόστρατον. τίθημι οὖν τὴν συνοικίαν ἑκκαίδεκα μνῶν Παμβωτάδῃ, ὧν αὐτὸς οὗτος προὐξένησεν, ἐπὶ ὀκτὼ ὀβολοῖς τὴν μνᾶν δανείσαντι τοῦ μηνὸς ἑκάστου. Oppigneraui igitur diuerſorium meum in ſedecim minas Pambotadæ qui eam pecuniam repræſentauit, in ſingulas minas octonis obolis quolibet menſe creditori fœnoris nomine conſtitutis, atq; hæc & hoc ipſo interprete & proxeneta facta eſt conſtitutio. Hæc uſura centeſimã triente excedit. Vſura autẽ apud antiquos duplex fuit, terreſtris & nautica: Terreſtris menſtrua erat: nautica uerũ duplex fuit, una quæ in alterã tãtum nauigationẽ ſtatuebatur, (hæc

Vſuræ ſpecies.

 à Græ

à Græcis heteroplus dicitur) altera ita contrahebatur, ut non aliter deberetur, nec ipſa, nec ſors eius, quàm ſi nauis cum mercibus ſoſpes domum rediiſſet. Hanc amphoteroplum dicunt, quaſi in commeatum remeatumq́; taxatam: de quo locutus eſt Modeſtinus in l. prima de nautico fœnore. Demoſthenes πρὸς Φορμίωνα. καὶ δύο μὲν ἐδάνεισαν αὐτῷ δισχιλίας δραχμὰς ἀμφοτερόπλουν, ὡς ἀπολαβεῖν Ἀθήνησι δισχιλίας ἑξακοσίας δραχμάς. *Et hic quidem (inquit) mutuo dedit duo millia drachmarum pecuniæ utrobiq; traiectitiæ, ut Athenis duo millia drachmarum & eo amplius ſexcentas reciperet. His uerbis liquet id quod ſupra diximus, uſuram nauticam non menſtruam fuiſſe, ſed una in omne tempus nauigationis, & negotiationis conſtitutione taxatam. Fuit enim pecunia à Lampide nauclero Phormioni fœnerato mutuata Athenis in Pontum, & à Ponto Athenas. Et hæc ratio maior eſt ſeſquiquarta, & iure pandectarum non admiſſa. Nam legitima uſura traiectitiæ pecuniæ non poteſt duplam centeſimam excedere, ut autor eſt Papinianus in lege, nihil intereſt. A Græcis* ἔφεκτος τόκος *uocatur, id eſt ſuperſexta uſura. Cuius exemplum luculentum eſt in ſupradicta Demoſthenis oratione: Nouiſſimum exemplum addemus ex Iſæo in oratione* περὶ τοῦ Ἁγνίου κλήρου, *in qua bona cuiuſdam defuncti recenſens & nomina, ita inquit:* χρέα δὲ ἐπὶ τόκοις ὀφειλόμενα περὶ τετρακισχιλίας, ὧν τὸ ἔργον ἐπ' ἐννέα ὀβολοῖς ἑπτακόσιαι καὶ εἴκοσι δραχμαὶ γίνονται τοῦ ἐνιαυτοῦ. *Nomina autem uſuraria ad quatuor millia drachmarum, cuius quæſtus ſingulis annis ſeptingentæ uiginti drachmæ fiunt fœnore nouenum obolorum. Poſt hæc uerba quis controuerſiam referre audeat eorum quæ diximus? Cum enim centeſima in ſingulos millenarios centum & uiginti annuas pariat, ſequitur ut ſeſquicenteſima centum & octoginta pariat: qui numerus quadruplicatus ſeptingentas et uiginti efficit. Noſtra autem ratio hodie in penſitationibus & uectigalibus, quæ prædiis imponuntur, beſſales uſuras referre quodammodo uidetur: ſed qui innocentius ſtipulari uolunt religione obſtricti, aut ciuili fœnori detrahere aliquid, aut pretio addere ſoleat.*

Amphoteroplus.

lent. Vnciaria uſura eſt cum centenarius ſingulos parit, ut in lege Titium, de adminiſtratione tutorum. Qui autem religione ſoluti ſunt, & hodie Epidecatum probant, nos uectigal decimarum appellare poſſumus; quod nec boni uiri probant, & inciuile iam exiſtimatur, ex quo ſcilicet tēpore idem Hermolaus rem uſurariam male eſſe intellectam à iuris enarratoribus docuit. Quandoquidē autem Pauli reſponſum in capitulo ſi hæres ad legem Falcidiam, uideo à iuris enarratoribus abſurde eſſe intellectum, de eoq́; ipſe à uiris nō mediocriter in eo ſtudio eruditis, interrogatus, Pauli ſententiam penè ænigmaticam, Hermolai uero interpretationem ſenſi planè uideri ieiunam, ipſoq́; Pauli dicto illis obſcuriorē, licet ipſe aliter exiſtimem, idcirco mei muneris eſſe duxi, inſtitutoq́; operi & propoſito conuenire, eius reſponſi uerba enarratius explanare. Item ſi reipublicæ (inquit Paulus) in annos ſingulos legatum ſit: cum de lege Falcidia quæratur, Marcellus putat tantum uideri legatum, quantum ſufficiat ſorti ad uſuras triētes eius ſummæ quæ legata eſt, colligendas. Hic primum hoc præfandum habeo, Quod cum ad Falcidiam exercendam legatorum ratio initur, ut conſtare inde poſſit, an ultra dodrātem à teſtatore legata producta fuerint, ea legata quæ certā ſummam nō habent, legitimo pretio æſtimantur. Eſto igitur exempli gratia ut ſeni aurei reipublicæ relicti ſint annui in perpetuū: notū eſt eius ſummæ redditū ab hærede alicūde cōparandū reiq́; publicæ ab eo mācipandū, unde ſtabilē obuētionē eius ſummæ habere quotānis poſſit, aut pro eo pretiū dādum. Nūc igitur ſi ratione legatorū ineūda quæratur quantū hæres eo nomine imputare in rationem debeat, reſpondere poſſis ex Marcelli opinione & Pauli ſententia, non tantū imputandū quanti ſex aurei annui emi poſſunt trāslatitio et plerūq; uſitato pretio: uel quāta eſt pecuniæ ſumma quæ ſi fœnerato collocetur, ſenos aureos quotannis parere poteſt ciuili & legitimo fœnore: Sed uberius ac plenius huius legati æſtimationē ideo eſſe faciēdā, quod reipublicæ relictū eſt. Nā cum per legē eos in tractatu de uſuris Iuſtinianus

Epidecatum fœnus.

Auguſtus ſanxerit, legitimam & ciuilem uſuram eſſe ſemiſſem: ſi priuato ipſe homini ponas aureos ſenos quotannis eſſe relictos à teſtatore, hæres tum non ultra centum aureos pro eo legato deducere in eam rationem poterit. Siquidē centenarius ſortis (ut ex prædictis apparet) duodenariū quotannis parit fœnoris tum quidem cum uſura procedit centeſima: quare in uſura ſemiſſe quæ dimidia eſt centeſimæ, ſenarius anniuerſarius è cētenario conficitur. Sic fit ut legatū ſenum aureorū priuato homini relictū, non ultra centum aureos æſtimari debeat, cum ea ſumma fœnori data, uulgo ſenos aureos pariat iuris conceſſione. At nunc cū reipublicæ huiuſmodi legatum eſſe relictū poſitum ſit, opinione Marcelli æſtimatio erit ſuperioris ſeſquipla: quippe cū uſura trientalis ſubſeſquipla ſit & hemiolia ſemiſſis, hoc eſt tertia parte minor, ut quaternarius ſubſeſquiplus eſt ſenarij: ſenarius enim tertia ſui parte ſuperat quaternarium, hoc eſt binario: quod perinde eſt ac ſi dicas, ſenariū continere quaternarium & quaternarij ſemiſſem, propter quod hemiolius eius dicitur et ſeſquiplus. In hac igitur ſpecie aureos ſenos legatos, cētum & quinquaginta aureis æſtimabit hæres, tantūq; legatarijs eo nomine expēſum feret. Quanto enim uſuræ modus à teſtatore taxatus minor eſt unde legatum annuū percipiendū, tanto eſt ſumma maior quæ pretiū eſt aut æſtimatio legati. Hic aūt licet teſtator non cōſtituerit ſummā, tamen iuris interpretatione taxaſſe exiſtimatur, Marcelli & Pauli opinione: ita enim conſtitui legatum annuum fundariq; teſtatorē uoluiſſe ipſi interpretātur, nō ut plerunq; percipi poſſet, ſed ut quouis tēpore: id quod tum euenit, cum pecunia leuiſſimo fœnore collocatur, uerbi gratia trientali. Siquidem ex ea prōptum eſt quouis tēpore nomen facere, mutuūq; eam accepturū inuenire, ita ut inde conditionē ſuam longe meliorē efficiat, ſi frugi eſt debitor: idq; omnino eſt quod reſponſum Marcelli Pauliq; ſignificat. Capitol. in Antonino Pio. Ipſe fœn⁹, inquit, triētariū hoc eſt minimis uſuris exercuit, ut patrimonio ſuo plurimos adiuuaret. Hodie aūt cū aut edicto aut lege municipali in hac urbe ma-

*be maximus pecuniæ fructus partuq́;,in emptitijs pẽſitationibus,
quas rentas quaſi redditus aut reddẽtes lingua uernacula uocat,
rationẽ beſſalis uſuræ habeat aut pluſculo pleniorẽ, (octoni enim
cum triente è cẽtenario conficiuntur) tantiq́, municipali priuile-
gio redimi quãdocunq; poſſunt penſiones in urbis ædificia uẽditæ,
quanticunq; emptæ ſint. Verũ,ut dixi,hodie ubi legatũ reipublicæ
factum eſſet,ipſe ex ſententia Pauli cenſerẽ ſi ſententiã rogarer,
octonorũ aureorũ legatum paulominus centũ & quinquaginta au
reis æſtimandũ in ratione Falcidiæ aut alia conſimili: quippe hæc
ſumma ſeſquipla eſt ſortis ex qua municipali lege octoni aurei fe-
rè annui percipiũtur, in ijs cõtractibus quibus pẽſiones in prædia
urbana aut ruſtica uendũtur: ita ut redhiberi poſſint ac relui, dũ
taxat cum ita cõmodum eſt & libitũ uenditori, non etiã emptori.
Seſtertius igitur & nũmus idem apud autores ſignificant: quoniã
quaterni denariũ ualent. Itaq; Cicero in Verrẽ actione quarta cũ
ita dixiſſet: Nam cũ ex Sicilia legibus frumentũ in cellã ſumere li
ceret, idq́; frumentũ ſenatus ita æſtimaſſet, quaternis ſeſtertijs tri
tici modiũ, binis ordei: iſte nũero ad ſummã tritici adiecto, tritici
modios ſingulos cũ aratoribus denarijs trinis æſtimauit. Hæc uer
ba uelut exponẽs paulo poſt ita ſubdidit: Verũenimuero cũ eẽt fru
mẽtũ ſeſtertijs binis aut etiã trinis quibuſuis in locis prouinciæ, duo
denos ſeſtertios exegiſti. Et itidẽ hoc declarat multis alijs in locis
eiuſdẽ actiõis. At uero denarius drachmæ põdus habebat dũtaxat
Atticæ. Pli. li. XXI. Drachma Attica (ferè enim Attica obſerua
tione medici utũtur) denarij argentei habet põdus. Plutar. in Syl
la: Potitꝰ rerũ Sylla cũ multos occideret, et libertini generis homo
quendã ex proſcriptis occultare conaretur, & proinde à ſaxo præ
cipitandus eſſet, obiecit Syllæ, quòd una ſimul in domo uitã egiſ-
ſent: cũ interim ipſe quidẽ pro ſuperiore habitaculo duo millia num
mûm, ille aũt pro inferiore tria millia mercedẽ penderet. Itaq; in-
ter utriuſq; fortunã mille nummos interfuiſſe, qui drachmas Atti
cas ducentas et quinquaginta ualebant. ὥστε τῆς τύχης αὐτῶν τὸ με*

Denarius quaternis ſeſtertijs ualuit.

Denarius drachmalis erat.

ταξὺ χιλίους νούμμους εἶναι, οἳ πεντήκοντα καὶ διακοσίας δραχμὰς ἀττικὰς δύνανται. Idē in Bruto: Teſtamēto cū legaſſet Cæſar ciui cuilibet ſeptuagintaquinq; drachmas: præterea reliquiſſet hortos qui trās Tyberim erant, ingēs beneuolētia & admirabile deſiderium omnes tenuit: de hoc apud Tranquillū in Cæſare ita legimus: Populo hortos circa Tyberim publice & uiritim trecenos ſeſtertios legauit: ſi ſeptuagintaquinq; quater multiplices, trecentos efficies: qua ratione quinq; & uiginti drachmæ cētenos ſeſtertios ualent. Idem Plutarchus in Antonio: Caius Cæſar adoleſcens hæres à Cæſare ſcriptus ex Appollonia rediit, debebat Romanorum cuiq; drachmas quinq; & ſeptuaginta ex teſtamento patris. Apud Appianum tamen in ſecundo bellorum ciuilium ita legitur. Populo horti trās Tyberim præbiti, ſingulis Romanorum ciuibus qui in urbe aderant quinq; & octuaginta drachmæ Atticæ collatæ. Sed errorē eſſe numeri nō dubie affirmauerim: q̄ppe idē Appianus ſeptuaginta quinq; drachmas pro tricenis nūmis dixit, ubi de Cæſaris liberalitate loquens: Singulis, inquit, ex populo minam unam Atticam dedit: de quo Tranquillus: Trecenos quoq; nūmos, quos pollicitus olim erat uiritim diuiſit. Quo ex loco probari uidetur minam Atticam quinq; & ſeptuaginta drachmarum fuiſſe, id quod apud Priſcianum legitur, quod tamē poſtea explicabimus: Sed interim cētenariam minam intelligere oportet. Nunc igitur cauſam tenemus cur ſeſtertia ſingula mille nummos ſeſtertios ſignificent: nam duæ libræ & ſelibra, ſeu (quod idem eſt) mnæ duæ & hemimnæon ducentas et quinquaginta drachmas ualent, quæ ſi quaternario multiplicentur, mille nūmos efficiunt. Quō igitur ſeſtertij dicti ſunt nūmi, quod duos aſſes & ſemiſſem ſinguli ualerent, id eſt dipondiū & ſemiſſem, ita ſeſtertia ex eo dicta ſunt, quòd duas libras ſingula et ſelibram argenti ualerent. Ita factum ut quadringēta ſeſtertia, & quadringenta millia ſeſtertiū nummorū antiqui pro eodē, ac ſine diſcrimine ſignificatus dicerent. Verum id adnotandum quod librā nunc & minā centenarias intelligimus, indifferen-

Seſtertia ſingula millia ſingula nummorū ſignificant.

Hemimnæon idē quod ſelibra.

Quadringēta ſeſtertia et quadringēta millia.

ferenter utẽtes, quod põdo etiã idẽtidem appellatur. Plinius libro uigeſimoprimo: Mna quã noſtri minã uocãt, pẽdet drachmas Atticas cẽtũ. quo in loco Hermola. mnã, inquit, librã, minã, põdo ꝑ eodem noſtri dicũt: ut græci μνᾶν, λίτραν, ὁλκὴν. quod dictum ut non uſquequaque uerum eſt, ita in re nummaria libram & minam pro eodem ferè uſurpari deprehendimus: uix ut differentiam animaduertere poſſis quamlibet obſerues accurate & latinos & græcos: idq́, cũ ex eo uidetur quod de ſeſtertijs diximus: tum uero ex ſequẽtibus magis comprobatur. ὁλκὴ aũt interdum pondus ſignificat, ut cum Dioſcorides dicit, ὁλκὴ τριωβόλου, pondus trium denariorum: aliquando drachmã, ut apud eundem Dioſcoridẽ idẽtidem. Drachma igitur nõ modo pondus denarij Romani, ſed etiam nummum ſignificat eodem pondere percuſſum ab Athenienſibus, quod præter autorum exempla etiam uerſus illi ſignificant:

Libra, mina, & põdo pro eodem ponũtur.

ὁλκή.

Drachma.

In ſcrupulis ternis drachmam, quo pondere doctis
Argenti facilis ſignatur pondus Athenis.

Ventũ iam eſſe ad locũ præcipitẽ, horrore quodã animi ſentio, inſtãtis & proximi periculi magnitudinẽ reputãtis: hoc eſt enim caput eius rei quã agimus, hic cardo totius operis, hæc deniq; alea ancipitis incœpti, ut oſtẽdere aggrediamur uel demonſtrare potius quid inter ſeſtertia cẽtum et ſeſtertiũ cẽties interſit: trãſitus omnino & lubricus & abruptus, ut aut in baratrũ quoddã errorũ præcipitaturus ſim, ſi in eo quicq̃ titubauerim, aut tenorẽ inoffenſum ſeruare cõmẽtatio hæc nequeat, ſi inibi uel tãtulũ à ueritate deflexerim. Cũ alioquin ita ſit hoc opus coagmẽtatũ, ita ex ſeſe tractatus hic aptus, nulla ut ferè pars cõuelli citra cõpaginis ipſius diſſolutionẽ poſſit. Ac mihi quidẽ audẽdũ omnino erat, & eorũ exemplo periclitãdum, qui res magni diſcriminis antea ſuſceperũt, ſi nõ etiã ea eſſet huius libri ratio, ut genium nullum (ut dicitur) habiturus ſit, niſi ſuperioris æui ſcriptorum placita deleuerit, ut ſi (quod abominor) propoſiti compos non euaſerim, deſignatoris ridiculi atq; temerarij opinionem ſubiturus ſim. Sed quid agas ubi eò iam peru-

Quid inter ſeſtertia centum et cẽties ſeſtertiũ interſit.

peruicaciæ uentũ eſt, ut et moderari tibi nequeas, & conſulere integrum non ſit? Quum eorũ occurſum uitare nõ poſſis, quibus hoc facturum te receperis, niſi ſi tibi publico interdixeris, id eſt niſi domeſticum tibi cõſcieris exilium, aut abſtruſum receſſum & lucifugum? Agedum ab ſtupore animi rurſus inſcrueſcamus, et ſtilũ iam languentem ad reliqua ſuſcitemus. Audeamus deniq; (quando eò uetum eſt) affirmare homines doctiſſimos quibus omnia propè modum debemus, toto (ut aiunt) cælo, id eſt cẽtuplicato erraſſe. Imprimum Cicero *in prætura urbana:* Dio *quidam fuit Caleſinus, qui cum eius filio prætore ſacerdote hæreditas à propinquo permagna uenisset, nihil habuit tum neq; negotij, neq; cõtrouerſiæ. Verres ſimulac tetigit prouinciã, ſtatim Meſſanã literas dedit, Dionem euocauit, calũniatores ex ſinu ſuo appoſuit qui illam hæreditatem Veneri Erycinæ cõmiſſam eſſe dicerent. Hac de re oſtẽdit ſe ipſum cogniturũ: poſſum deinceps totã rem expedire, deinde ad extremum id quod accidit dicere: Dionẽ ſeſtertiũ decies centena millia numeraſſe ut cauſam certiſſimã obtineret. Hoc cũ dicat* Cicero *in prætura urbana quæ ſecunda eſt in Verrẽ actio, idem in tertia actiõe hoc crimẽ repetẽs ita inquit: Simul atq; è naui egreſſus eſt, dedit operã ut Caleſinus ad ſe* Dio *cõtinuo ueniret. Hic eſt* Dio *iudices nunc beneficio* Quinti Metelli *ciuis* Roman⁹ *factus: de quo multis uiris primarijs teſtibus, multorũq; tabulis uobis priore actione ſatiſfactũ eſt, ſeſtertiũ undecies numeratũ eſſe, ut eam cauſam in qua ne tenuiſſima quidẽ dubitatio eſſet, iſto cognoſcente obtineret: ita ſeſtertiũ undecies* Q. Dionem, *quod hæreditas ei obueniſſet, nullamq; aliam ob cauſam, perdidiſſe.* Ex horũ locorum *collatione intelligimus quod decies centena millia ſeſtertium dixerat in ſecunda actione, hoc in tertio undecies ſeſtertium dixiſſe: q̃q̃ in illa non decies cẽtena, ſed undecies legendũ eſt, uel utrobiq; decies.* Quare *decies ſeſtertiũ nõ decẽ ſeſtertia ſignificat, ſed mille potius, hoc eſt decies centena millia, ſumma ſcilicet centuplicata. Quod autẽ undecies ſeſtertiũ amplior ſit ſumma q̃ quadringẽta ſeſtertia*

ſtertia, ex eadem oratione liquet: Sequitur enim ſtatim poſt illud Dionis crimē & aliud, quod his uerbis proſequitur: Accipite aliā in minore pecunia nō minus impudentē calumniā. Soſippus et Epi crates fratres ſunt Agrigentīſes: horū pater ab hinc duo & uigin ti annos mortuus eſt. In cuius teſtamēto quodā loco ſi commiſſum quid eſſet, multa erat Veneri: ipſos XX annos cū tot interea præ tores, tot quæſtores, tot calumniatores in prouincia fuiſſent, hære ditas ab ijs Veneris nomine petita non eſt: cauſam Verres cogno- ſcit: per Volcatium pecunias accepit ferè ad ſeſtertia quadringen ta millia ab duobus fratribus. Quadringenta ſeſtertia Cicero mi norem pecuniam decies uel undecies ſeſtertio appellauit. Quare iam ferè planum factum eſt decies ſeſtertium quadraginta par- tibus plus eſſe decem millibus ſeſtertium. Et rurſus ſtatim infra: Quæ uis erat Volcatio tanta, ut ſeſtertia quadringenta mil- lia duobus hominibus auferret? Ecquis Volcatio ſi ſua ſponte ue- niſſet unam libellam dediſſet? at ego amplius dico: ſeſtertium qua- dringenties accepiſſe te arguo contra leges. Ex his uerbis liqui- do apparere poteſt quadringenties ſeſtertium longe ampliorē ſum mam eſſe quàm ſeſtertia quadringenta: cum omnia Verris furta quadringenties ſeſtertium æſtimauerit, quæ innumera et incredi bilia ab eo recenſentur: ab uno enim homine, uno nomine, uno fur- to decies centena ſeſtertia accepiſſe dicit: ì tota aūt Sicilia triēnio & uarijs furtorū, expilationū, rapinarūq; nominibus quadringen ties ſeſtertiū (tanq̄ rem fidē excedentē) abſtuliſſe oratorie uocife- ratur: tanti enim æſtimari uoluit litem repetundarū Verri ob iu- riſdictionis furta, ob negotia faceſſita, ob improbas dinundinatio nes, ob interuerſas pecunias in frumēto imperādo, in locādis decī mis frumēti, & ob expilationes publicas priuatasq; ſignorū æreo- rū, et uaſorū argēteorū: quæ crimina inuſitata eſſe uidētur, & fi- dē excedētia ijs qui accuſationes illas perlegūt. Quare ipſe Cice- ro primā accuſationē ita claudit: Dicimus C. Verrē cū multa libi dinoſe, multa crudeliter in ciues Romanos atq; ſocios, multa in deos

deos hominesq; nefarie fecerit, tũ præterea quadringẽties ſeſtertiũ ex Sicilia cõtra leges abſtuliſſe. Sic enim legit Aſconius Pedianus, q̃q̃ in exẽplaribus CCCC. *ſeſtertia legatur etiã manu ſcriptis. Quapropter admirari hic ſubijt id quod Plutarchus de hoc ſcripſit his uerbis:* οὕτω δὲ τοῦ βέῤῥου καταδικασθέντος, ἑβδομήκοντα πέντε μυριάδων τιμησάμενος τὴν δίκην ὁ κικέρων, διαβολὴν ἔσχεν ὡς ἐπ' ἀργυρίῳ τὸ τίμημα καθυφειμένος. *Hac ratiõe Verre dãnato, crimini datum eſt Ciceroni quòd in litis æſtimatione præuaricatus eſſet pecunia corruptus, ut qui quinq; & ſeptuaginta myriadibus litem eam æſtimaſſet: id perinde eſt ac ſi tricies ſeſtertiũ dixiſſet. Et hic myriades drachmarũ intelligendum quæ tricies centena millia ſeſtertia ualent. Quare conijcio diu poſt exilium Verris Ciceronem orationes emendauiſſe: ut interdum moris erat, domi orationes limare & conficere, ut ex Cicerone eodẽ intelligimus in Catone, apud quẽ Cato ipſe ita inquit: Septimus mihi liber originum eſt in manibus, omnia antiquitatis monumẽta colligo, cauſarũ illuſtrium quaſcunq; defendi, nunc q̃ maxime conficio orationes. Et ex Plinio Iuniore in epiſtolis. Exiſtimo tamẽ potius apud Plutarchũ ita legendũ:* τριακοσίων ἑβδομήκοντα πέντε μυριάδων. *ut ſit centies quinquagies ſeſtertium: fortaſſe etiã maior ſumma errore librariorum deeſt. Quod aũt in diuinatiõe legitur: Sicilia tota ſi una uoce loqueretur, hoc diceret, quod argenti, quod auri, quod ornamentorum, in meis urbibus, ſedibus, delubris fuit: quod in unaquaq; re beneficio ſenatus populiq; Romani iuris habui: id mihi tu C. Verres eripuiſti atq; abſtuliſti. quo nomine abs te ſeſtertium millies ex lege repeto. Hoc (inquit Aſconius) per auxeſim dictum eſt. Cicero enim poſtea hanc ſummã ad quadringẽties cõtraxit, ut in multis locis repetit. Idem Cicero in eundẽ actione tertia. Heraclius eſt Hieronis filius Syracuſanus: homo in primis domi ſuæ nobilis, et ante hunc prætorẽ uel pecunioſiſſimus Syracuſanorum: nunc nulla alia calamitate niſi iſtius auaritia atque iniuria pauperrimus. Huic hæreditas facile ad ſeſtertiũ tricies ue*

nit te-

nit teſtamento propinqui ſui Heraclij: plena domus celati argenti optimi, multæq; ſtragulæ ueſtis, pretioſiſſimorũq; mãcipiorũ: erat in ſermone magnã Heraclio pecuniã ueniſſe: non ſolũ Heracliũ diuitem, ſed etiã ornatũ ſupellectile, argẽto, ueſte, mãcipijs, futurũ: & inferius: Poſteaquam, inquit, damnatus eſt abſens Heraclius, non ſolum illius hæreditatis de qua ambigebatur, quæ erat tricies ſeſtertium, ſed omniũ bonorũ paternorũ ipſius Heraclij: (quæ non minor erat pecunia) paleſtræ Syracuſanorum, hoc eſt Syracuſanis poſſeſſio traditur. Et rurſus inferius: Verum eſt illud præclarum. Syracuſani qui præfuerãt his Heraclij bonis uerbo redigendis, re diſpertiẽdis, reddebãt eorũ negotiorũ rationẽ in ſenatu: dicebãt ſcyphorũ paria cõplura, hydrias agẽteas, pretioſam ueſtem ſtragulã, multa mãcipia pretioſa Verri data eſſe: dicebãt quantum cuiq; eius iuſſu nummorũ eſſet datũ: gemebant Syracuſani, ſed tamen patiebantur. Repẽte recitatur uno nomine ſeſtertiũm CCL. millia iuſſu prætoris data: fit maxim⁹ clamor oĩm. Et paulo poſt de pecunia illa reddita à Verre loquens: Numerantur illa ducenta quinquaginta ſeſtertia Syracuſanis. Nonne ex hoc loco patet clariſſime ducenta quinquaginta ſeſtertia, hoc eſt ducenta quinquaginta millia ſeſtertium nummorum particulam unam eſſe tricies ſeſtertij? Quippe tricies ſeſtertium ſignificat tricies centena millia ſeſtertium nummorum. Quomodo & illud Suetonij Tranquilli in Auguſto. Senatorum cenſum ampliauit, ac pro octingentorum millium ſumma duodecies ſeſtertium taxauit, id eſt duodecies centena millia ſeſtertium. Quod cum in omnibus exemplaribus legeretur: Antonius Sabellicus uir alioquin diligens & doctus, emendaſſe ſe gloriatur, ut ſupradictum eſt, & pro duodecies ſeſtertium duodecies centies legendum eſſe contendit: cui etiã aſtipulatus eſt Philippus Beroaldus itidem ipſe doctus ac multæ lectionis, ambo nihil in ea re uidentes. Hoc et ex eodem autore alio loco oſtendi poteſt in Othone: Sperauerat (inquit) fore ut adoptaretur à Galba: id'que indies expectabat. Sed poſtquam Piſone prælato

Duodecies ſeſtertiũ cẽſus ſenatorius.

prælato ſpe decidit, ad uim cõuerſus eſt, inſtigante ſuper eũ dolore etiã magnitudine æris alieni: neq; enim diſſimulabat, niſi principem ſe ſtare non poſſe, nihilq; referre ab hoſte in acie, an in foro ſub creditoribus caderet: Ante paucos dies ſeruo Cæſaris pro impetrata diſpenſatione decies ſeſtertiũ expreſſerat: hoc ſubſidiũ tãti cœpti fuit, ac primo qnq; ſpiculatoribus cõmiſſa ẽ res, deinde decẽ alijs, quos ſinguli binos produxerãt, omnibus dena ſeſtertia repræſentata, & quinquagena promiſſa, per hos ſolicitati reliqui. Inſignis erat ille locus ad aĩaduertendã differentiã inter dena ſeſtertia & decies ſeſtertiũ, & tamẽ ibi quoq; Sabellicus decies ſeſtertiũ dena ſeſtertia interpretatus eſt, conniuente Beroaldo. Si enim qndecim ſpiculatoribus dena ſeſtertia repræſentata, hoc eſt ſingulis decem, iam centũ quinquaginta ſeſtertia fiunt: & ſi quinquagena promiſſa, hoc eſt ſingulis quinquaginta, ſeptingentaquinquaginta in ſumma fiũt, quæ ſimul iuncta nongẽta millia ſeſtertia faciũt. At Tranquillus dicit decies ſeſtertiũ ſubſidium tãti cœpti fuiſſe, id eſt inuaſionis imperij Romani. Iã igitur effectũ habemus, decies ſeſtertiũ nõ minus eſſe nõgentis ſeſtertijs. Martial. in I. epi.

Decies ſeſtertium et dena ſeſtertia.

Millia pro puero centum me mango popoſcit.
Riſi ego, ſed Phœbus protinus illa dedit.
Hoc dolet & queritur: dolet hoc mea mentula mecũ,
Laudaturq; meam Phœbus in inuidiam.
Sed ſeſtertiolum donauit mentula Phœbo.
Bis decies, hoc da tu mihi, pluris emam.

Calderinus uir ingenioſus bis decies ſeſtertiũ XX. ſeſtertia interpretatur, corrupto ſenſu epigrãmatis, cuius dubio ꝑcul huiuſmodi ſenſus eſt: Non mirũ eſſe ſi Phœbus puerũ centum ſeſtertijs licitatus eſſet, quanti Martialis emere nõ potuerat: quippe qui uicies cẽtena millia ſeſtertiũm ex quæſtu collegiſſet, hoc eſt uicies tantum quanti puerum mercatus erat: alioquin ſenſus erit abſurdiſſimus. Cicero XIII. epiſt. ad filiũ ſcribens: Titi Pinnij filio mire erudito, ſtudioſo & mõdeſto, pecuniam Nicæenſes grandem debent, ad ſeſter-

ſeſtertiûm octogies,& ut audio in primis uolunt ei ſoluere. Ibi interpres epiſtolarum, ſeſtertiûm, inquit, pro ſeſtertiorum ponitur & ſubauditur millia, id eſt ad octoginta millia ſeſtertiûm. Eleganter autē in his ſermonibus ponunt oratores & poëtæ aduerbia pro nominibus: ut debes decies ſeſtertiûm, quadragies ſeſtertiûm, et ſic in cæteris, & utūtur genitiuo ſyncopato in nominibus nummorū. Dicimus etiā hoc ſeſtertiū & hic ſeſtertius: Hactenus ille. Ego aūt octogies ſeſtertiûm, octogies centena millia ſeſtertiûm ſignificare affirmo, & grādem ob id pecuniā à Cicerone dictā. Hoc etſi ex prædictis ſatis confirmatū uidetur, non tamen ſcrupulo carebit ut uideo: ſi enim hoc uerū eſt (dicet aliquis circūſpectus obſeruator) quonam modo intelligi illud poteſt quod apud Tranquillū in Veſpaſiano legitur: Sed & in funere Fauo archimimus perſonā eius ferens, imitansq́; (ut eſt mos) facta ac dicta uiri, interrogatis palàm procuratoribus quanti funus & pompa conſtaret, ut audiuit ſeſtertiûm centies, exclamauit centū ſibi ſeſtertia darent, ac ſe uel in Tyberim proijcerent. Hic locus (ut arbitror) Tranquilli interpretes fefellit, ut idem eſſe putarent ſeſtertiū centies & ſeſtertia centum, quē tamen corruptū eſſe neceſſe eſt intelligere ex ijs quæ ante demōſtrauimus. Vtrobiq; aūt ſeſtertiū centies legendū eſſe argumentis probari nō leuiſſimis poteſt. Nam præterq̄ quòd ueritati non cōgruit, ut funus imperatorū centū ſeſtertijs æſtimaretur: quum Nero imperatorū omnium flagitioſiſſimus, qui deſtitutione conterritus, pugione ſeſe interemerat, furtim raptimq́; à libertis ſepultus: bis tantidē funeratus ſit: de quo idem Trāquillus. Funeratus eſt, inquit, impēſa ducentorū milliū: ſtragulis albis auro intextis quibus uſus calēdis Ianuarijs fuerat, reliquias Ecloge & Alexandria nutrices cū Actē concubina gentili Domitiorū monumento cōdiderunt. Cum igitur id ſimile ueri non eſt, ut poëta mimographus Veſpaſiani funus, ut deparci principis ita optimi, centum millibus nummorū æſtimarit, cum princeps nequiſſimus ante eum Nero ducētis funeratus fuiſſet, tum uero ſapiētis poëtæ nō fuiſſet,

Tranquilli locus.

g tan

tam licenter illudere faſtigio principali, ut ob paruam pecuniam euſq; commotum fingeret, ut uel in Tyberim ſe abijci præoptaret q̃ tantula pecunia funerari. Eodẽ igitur errore apud Trãquillum centum pro centies ſcriptũ eſt librariorũ tẽporumq́; uitio, quomodo apud Ciceronẽ in actione prima in Verrem quadringẽta pro quadringẽties, ut ſupra diximus, & apud Pliniũ nõ ſemel idẽ error deprehẽditur, ut infra oſtẽdetur. Maioris eſt illud anxietatis quod apud Plutarchũ in Antonio legitur his uerbis: Antonij munificẽtiæ unũ exẽplũ narrabo: cuidã ex amicis dari iuſſerat millia uigintiquinq;: hoc Romani decies appellãt. Procuratore aũt admirãte, & ut magnitudinẽ donatiõis oſtẽderet, in cõſpectu eius pecuniã depromẽte, rogauit Antonius quid hoc eſſet: illo aũt reſpõdente eã eſſe pecuniã quã dono dari iuſſiſſet: cõſpicatus hominis improbitatẽ, equidẽ, inquit, arbitrabar ampliorẽ pecuniã decies ſeſtertiũm cõtinere: hoc uero parũ eſt, itaq; tãtundẽ ſuperadde: ſic in Plutarcho latino facto legitur, & ille locus uno in loco ab Antonio Sabellico citatur, & ab Roberto Vulturio in libro de re militari, & ab alijs itidem qui de re nummaria ſcribentes locum eum uere traductum exiſtimauerunt, cuius tamen ſenſus pugnat cum eo quod omnes de ſeſtertijs cenſuerunt: nam cum illi omnes concordi errore decies ſeſtertiũm decem ſeſtertia ſignificare dixerint, Plutarchus ſi locꝰ ille nõ mẽdoſus eſt, uigintiquinq; ſignificare dixit. Ego cũ in eo quod tuẽdum ſuſcepi, pertinaciter hæreã, poſſim fortaſſe ſi alium exitum rei nõ inueniã, uel in hanc præcipuẽ defenſionem erumpere, ut dicam Plutarchum hominem græcum in Romanorũ conſuetudine falli non nihil potuiſſe. Sed cum ueritatem tueri alia uia poſſim, temerarium omnino eſſet et inſcitiæ plenum, futili utẽ umbone, & è medio ſumpto, autoris tanti eleuata autoritate, præſertim cum eius teſtimonio ut graui & irrefutabili uſurus ſim in ſequẽtibus. Proinde eum Plutarchi locum accurate mihi anxieq́; uerſanti, hoc etiam in mentem uenit, poſſe me & hoc quoq; eius dicto uti ad confirmandũ id quod dixerã, & id quod mihi obijci poteſt

in meam

in meã rem uertere. Primum igitur hoc dico, conſentaneum ueritati non eſſe uigintiquinq; millia nummûm magnificam donationem à Plutarcho dictã eſſe præſertim eius imperatoris qui bonam partẽ imperij Ro. *teneret et in ſuos uſus uerteret, ut infra oſtẽdemus: paruã aũt eſſe eam ſummã interim ſaltẽ ex eo liquebit, quòd* Mar*tialis puerũ amaſium centũ millibus emptũ eſſe in eo epigrãmate ſcribit, quod ſupra retulimus. Deinde hoc dico hũc errorẽ ex eo inualuiſſe, quòd hæc uerba q̃uis mẽdoſa, ueritati tamẽ magnopere alludunt: quõ enim ſeſtertius duos & ſemis aſſes ualet, & ſeſtertia ſingulas duas libras & ſelibrã, ut antea docuimus: ſic illud genus tertiũ ſeſtertij duo millia & quingẽtos nũmos ualere poſſe uidebatur.* Quare *pulchre ratio quadrare uidebatur, ut decies ſeſtertiũm uicena quina millia ualeret.* Ego *aũt cũ dixerim eius generis ſeſtertiûm centũ millia ualere, quod alij ſingula millia ualere dixerunt, ſed apud* Plutarchũ *tamẽ pro binis millibus & quingẽtis legi, ſic enim inquit Sabellicus: inueniẽda ratio eſt, & quidẽ huic loco cõſentanea, quæ hũc ſcrupulũ lectori eximere planè poſſit:* Vt *aũt hoc fiat neceſſe eſt accedere in ſingulas ſeſtertij huius unitates nonaginta ſeptẽ millia & quingẽtos nũmos: hoc uero pulchre fiet ſi ita apud* Plutarchũ *legamus: Cuidã ex amico dari iuſſerat uigintiquinque myriadas drachmarum: ſingulæ myriades dena millia drachmarũ, id eſt denariorũ ualẽt: quæ quinquies & uicies multiplicata, ducẽta quinquaginta millia denariorũ faciũt: quæ ſumma rurſus quater ducta (cum quilibet denarius quaternos ſeſtertios ualeat) mille ſeſtertia efficit, id eſt decies centena millia ſeſtertiûm.*

Locus Plutarchi.

Sic à Plutarcho *græce ſcriptum eſſe aliquando ne dubitarem, antequàm ſcilicet* Plutarchi *hiſtoriæ æreis formis editæ eſſent, fecit mos aliorum* Græcorũ *ipſiusq;* Plutarchi, *atq; ipſa rei ueritas, quã cõſertis manibus retẽtanti mihi nec mendæ librariorũ eripere, nec errores interpretationũ poſſunt.* Argumẽto *erit ille locus eiuſdẽ* Plutarchi in Galba: δοκεῖ δὲ μήδ' ἂν ἐπὶ τοῖς ἰδίοις μόνον ἐλέσθαι τὸν ὄθωνα κληρόνομον, ἀπολέσαι ἰδίως καὶ πολυτελῶς πεντακισχιλίων

μυριάδων ὀφλήμασι βεβαπτισμένον. Videtur autẽ Galba Othonem ne in priuato quidem patrimonio ſucceſſorẽ ſibi deſtinaſſe, ut quem ſciret & uitæ incontinentia luxuq́; præditũ & inſuper ære alieno merſum ad quinq; millia myriadum. Hoc ut recte interpres quinquagies decies centena millia collegit: ſic ego latine & uſitate

Quingẽties ſeſtertiũm.

quingenties ſeſtertiũ uerterem, quod genus loquendi aſſequi nemo recentiorum potuit: quæ cauſa eſt ut in libris è græco uerſis alias prorſus ſummas legamus q̃ in libris antiquis latinorũ, ut apud Appianũ identidẽ, & apud Oroſium uno in loco mox uidebimus: qui cum ſupra mille annos fuerit, priſcũ tamen morẽ non tenuit. Eum aũt morem Græcorũ fuiſſe ut non per numerũ nummorũ, nec per ſeſtertia, ſed per myriadas drachmarum omnes ſummas pecuniæ memoriæ traderent, duntaxat de Romanis ſcribẽtes, ex dicendis conſtabit cum eorũ autoritatibus utemur: ſed & de hoc more loquẽdi libro tertio uidebimus ex Demoſthene. Cum autẽ poſt primam huius libri editionẽ legere mihi hiſtoriã græcam eiuſdẽ Plutarchi cõtigit, recens ex officinis tranſalpinis publicatã, certã iam fidem habere cœpi eius quod coniectura exacta antea collegerã: ſic enim eo in loco hiſtoriæ legitur: τῶν φίλων τινὶ μυριάδας ἐκέλευσε πέντε καὶ εἴκοσι δοθῆναι· τοῦτο ῥωμαῖοι δεκίης καλοῦσι. amicorũ cuidam myriadas quinq; & uiginti dari iuſſerat: hoc Romani decies appellãt. Quanq̃ autẽ per ea quæ hactenus dicta ſunt ſatis demõſtraſſe uideri poſſim, quid ſeſtertium decies à ſeſtertijs decẽ differat, & ea quæ occurrere poterãt dubia diſſoluiſſe: iamq́; (ut arbitror) lectores cum ad hunc locũ accurata intentione legendo peruenerint, fidem dictis noſtris accõmodare non dubitaturi ſint, ulterioremq́; nobis probationẽ remiſſuri, quod ad hoc quidẽ attinet, hanc tamen in me legem ultro ferre planeq; ſancire hoc in opere ſtatui, ut nunq̃ perfunctus pollicitatione uidear, niſi ita omnia perſpicua fecero, ut negare omnino quiſq̃ ea quæ demõſtrauero citra improbitatem nequeat. Vt hoc aũt efficere poſſim utar rurſus Ciceronis autoritate, qui in actione tertia in Verrẽ, cũ multa Verri

furta

furta obiecisset per totā eam orationē, ad extremū, uelut ſummam criminum exaggerans unius tantū oppidi furta ac paucorū menſium colligere ſtatuit, ut de uniuerſis pecunijs per iniuriā ablatis documētum coniecturāq; daret: ait igitur ſe publicanorum tabulas conquiſitas obſignaſſe, & ad iudicium illud Verris attuliſſe, ut ex præſcriptis ſub nomine prætoris nauiū cōmeatibus cōſtare iudicibus ratio poſſet earū mercium quas Verres tūc Siciliæ prætor in Italiā deportādas curaſſet. Eius igitur hæc uerba ſunt circa finem orationis. Cū hæc paucorū menſiū ratio in his libellis ſit, facite, ut uobis triennij totius ueniat in mentem: ſic contendo, ex his paruis libellis apud unum magiſtrum ſocietatis repertis, uos iam coniectura aſſequi poſſe cuiuſmodi prædo iſte in illa prouincia fuit, quàm multas cupiditates, q̄ uarias, q̄ infinitas habuerit, quantā pecuniā non ſolum numeratam, uerum etiam in huiuſcemodi rebus poſitam confecerit, quæ uobis alio loco planius explicabuntur: nunc hoc attendite: His exportatiōibus quæ recitatæ ſunt, ſcribit ſeſtertia LX. ſocios perdidiſſe, ex uiceſima portorij Syracuſis. Pauculis igitur menſibus ut hi puſilli & contempti libelli indicant, furta prætoris quæ eſſent ſeſtertiûm duodecies, ex uno oppido ſolo exportata ſunt. Nego quenquam eſſe acutum ac perſpicacem lectorem qui poſt hæc uerba Ciceronis dubitare potuerit de eo quod aſtruimus. Quod ut omnibus etiam craſſioris Mineruæ lectoribus planū fiat, paucis uerbis rem explicabo. Cum enim affirmet Cicero ſocietatem publicanorum ex uiceſima portorij ſexaginta ſeſtertia, id eſt ſexaginta nummorum millia ideo perdidiſſe, quod Verres immunes merces tanquam prætorias nec tamen improfeſſas tranſportabat, & ex eo colligat furtiuas merces ad ſeſtertium duodecies ex uno oppido abſtuliſſe: certo iam certius habeo ſeſtertiûm duodecies mille ac ducenta ſeſtertia ſignificare. Si enim ſexagenariū uicenario multiplicaueris, mille & ducēta fient in ſumma: atqui Cicero furtorū ſummā à portorio uiceſimæ probare facile potuit. Si ergo uiceſima pars ſeſtertij duodecies ſexaginta ſeſtertia eſſe ab

Locus verrinæ tertiæ ciceronis.

eo dicitur, neceſſario ſeſtertiũm duodecies mille ac ducenta ſeſtertia eodem autore erit. Hoc etiam poſt Ciceronem Martialis libro primo epigrammatum, docere his uerbis potuit:

Si dederint ſuperi decies mihi millia centum,
Dicebas nondum Scæuola factus eques:
Qualiter o uiuam, quàm large, quamq; beate?
Riſerunt faciles & tribuere dei.
In ius o fallax atque inficiator eamus:
Aut uiue, aut decies Scæuola redde deis.

Sic enim et ipſe & alij poëtæ loqui ſolent ſine adiectione ſeſtertij, ut idem ad Calenum:

Non plenum modo uicies habebas,
Sed tam prodigus atq; liberalis
Et tam lautus eras Calene, ut omnes
Optarent tibi centies amici.

Vbiq; enim ſeſtertiũm ſubintelligendum. & in tertio:

Empta domus fuerat tibi Tongiliane ducentis:
Abſtulit hanc nimium caſus in urbe frequens.
Collatum eſt decies: rogo non potes ipſe uideri
Incendiſſe tuam Tongiliane domum?

Nec poëtas modo decies abſolute, ſed etiam proſa oratione loquentes ſolitos eſſe dicere, Plutarchus in loco ſupradicto docet: ἐγὼ πλεῖον ᾤμην ἔφη τὸ δεκάκις εἶναι. *Docebũt et autoritates priſcæ quæ à nobis ſparſim in ſequẽtibus citãdæ ſunt. Verũ Martialis aperte docet decies ſeſtertiũm maiorẽ multo pecuniã eſſe ſeſtertijs ducentis: quo in loco Calderinus nõ ducẽta ſeſtertia, ſed ducentos nummos ridiculo errore intellexit: ſic enim ducenta abſolute dicuntur à Martiale ut à Iuuenale quadringenta in prima Satyra.*

— Sed quinq; tabernæ
Quadringenta parant, —

id eſt cenſum equeſtrem. Et in quartadecima:

Sume duos equites, fac tertia quadringenta,

Orato-

Oratores plerunque adijciunt ſeſtertiûm. Rurſus Martialis:

Dederas Apici bis trecenties uentri:

Sed adhuc ſupererat centies tibi laxum.

quo in loco Calderinus, Apitius, inquit, habebat ſeptingenta millia: ſex cõſumpſerat luxu: & cum adhuc centũ ſupereſſent, ueritus ne nõ poſſet explere gulã ea pecunia, uenenũ bibit. Cẽties ille pro centum millibus intellexit, cẽtuplicato ſcilicet (ut alij oẽs) falſus. Martialis enim cẽties cẽtena millia intellexit, id eſt cẽties ſeſtertiûm: ortus eſt enim apud antiquos ille loquẽdi modus ex cõpendio ſermonis. Nam cũ primũ dicerent cẽties centena millia ſeſtertiûm nummûm: poſtea uſus obtinuit, ut cõpendioſe cẽties ſeſtertiûm dicerent, quem loquendi modũ nonnulli recentiores memoriæ ſcriptores non percipientes, centies talentũ protulerunt: quaſi ſeſtertiûm rectus aut accuſandi caſus ſit, & non potius genitiui. Poëtæ autẽ & alij interdum ſcriptores compendium illud iterum contrahentes, non centies ſeſtertiûm, ſed centies tantum dicunt: ut in exemplis ſupraſcriptis: ſubintelligi uolentes centena millia ſeſtertiûm, ut in illo Martialis epigrammate in ſecundo libro: Cẽties ſeſtertiûm compẽdioſa locutio

Illa illa diues mortua eſt Secundilla,

Centena decies quæ tibi dedit dotis.

Decies enim centena millia intelligendum: ut apud Iuuenalem:

— Et ritu decies centena dabuntur

Antiquo.—

quam magnam eſſe pecuniam ex Horatio in primo ſermonum intelligimus:

— Decies centena dediſſes

Huic parco, paucis contento quinq; diebus,

Nil erat in loculis.—

Aſconius quodã in loco: Luſcius notus cẽturio Syllanus diues ẽ uictoria factus, nam amplius cẽties poſſederat. Cæterũ ex obſeruatione antiquorũ didici, nũq̃ infra denariũ nũerũ ſic eẽ eos locutos, ut dicerẽt ſepties uel octies uel nouies ſeſtertiûm, ſed intra dena- Mos loquẽdi priſcorum.

rium per millia uel ſeſtertia loqui ſolitos. Cicero li. I. Epiſto. ad Atticũ: Lucio Cincio ſeſtertia nongẽta pro ſignis Megaricis ut tu ad me ſcripſeras curauit. & pro Cluẽtio: Initio permagnã pecuniã popoſcit, poſt ad id peruenit quòd cõfici potuit, & ſeſter. ſexcenta quadraginta millia deferri ad ſe domũ iuſſit. Idẽ: Sedecim dico iudices ut Oppianicus abſolueretur corrumpendos fuiſſe, ad Stalenũ ſexcenta & quadraginta millia nummûm eſſe delata. Et ad Ruffum ſcribens in V. epiſt. Nam de ſeſtertijs nõgentis millibus certe ita relatũ eſt ut tu ſiue frater tuus referri uoluit. Supra decem per aduerbiũ & genitiuũ antiqui ferè locuti ſunt, ut in exemplis omnibus ſuperius adnotatis. Non me latet apud Pliniũ lib. XXXVI. ad ſeſtertia mille legi, & ſeſtertijs mille ducẽtis, ſed uetuſta lectio non aſtipulatur impreſſis libris. Tranquil. in Cæſare. Seruiliã Bruti matrẽ ante alias dilexit, cui & proximo ſuo conſulatu ſexagies ſeſtertiûm margaritã mercatus eſt. Sic Pli. li. IX. de Lollio. Vt neptis eius quadringẽties ſeſtertiûm operta ſpectaretur ad lucernas: in quibuſdã tamen exemplaribus ſeſtertio legitur. Tranqul. in Calig. Nota res eſt Aponio Saturnino inter ſubſellia dormitante, monitũ præconẽ ne pretoriũ uirum crebro capitis motu nutantẽ ſibi, præteriret: nec dicendi finẽ factũ quoad XIII. gladiatores ſeſtertiûm nonagies ignoranti addicerẽtur. Quo tamen in loco non dicendi ſed licẽdi lego contra fidẽ exemplariũ, id eſt licitandi in auctione. Verũ ſeſtertiûm in ſuperioribus exẽplis gignendi caſu dicitur, ut apud Ciceronẽ in Verrẽ acti. I. Cognoſceret ex me populus Ro. quid ſit quòd iudicijs ad ſenatoriũ ordinem translatis, ſublatáq; populi Ro. in unũquenq; noſtrũ poteſtate, Quintus Calidius damnatus dixerit, minoris ſeſtertiûm tricies prætoriũ hominẽ honeſte non poſſe damnari. Quæ uerba licet notis ſcripta ſint in libris impreſſis, Aſconius tamen ita legit: In quo more loquendi (ut ſupra dixi) aliquid ſubaudiendũ facile intelligimus, ut ſit integrũ: Hominẽ prætoriũ damnari minoris tricies cẽtenis millibus ſeſtertiûm: &, quoad XIII. gladiatores nonagies cẽ

Suetonij locus.

tenis

tenis millibus ſeſtertiûm addiceretur Saturnino dorminãti. Seſtertiûm enim per ſyncopam pro ſeſtertiorũ dicitur, ut autor eſt Cicero in oratore perfecto: frequẽtius tamen per ablatiuum legitur, ut Tacitus libro decimoſexto: Cladem Lugdunenſem quadragies ſeſtertio ſolatus eſt princeps, ut amiſſa urbi reponerẽt. Plinius ad Caluiſium libro tertio epiſtolarum: Vt ſcias quãti uideantur poſſe emi, ſeſtertio tricies, non quia non aliquando quinguagies fuerint. Verũ ex hac penuria colonorũ & temporis iniquitate, ut reddutus agrorũ ſic etiã pretiũ retro abijt. Tricies ſeſtertio pro tricies centenis millibus dixit Plinius: tametſi uir alioquin & doctus & diligens opinione inueterata omnium enarratorum ductus, triginta millibus id uerbum interpretatus eſt. Valerius libro nono de Cnæo Domitio et L. Craſſo loquẽs: Quem cum continuo Craſſus quanti ipſe domum ſuam æſtimaret, interrogaret, atque ut reſpondit ſexagies ſeſtertio: quo ergo eam, inquit, minoris fore æſtimas ſi decẽ arbuſculas inde ſuccidero? ipſe tricies ſeſtertio inquit Domitius. Apud Ciceronem in Philippica ſecunda ſeſtertij in genitiuo legitur. Syngrapha ſeſtertij centies per legatos uiros bonos, ſed timidos & imperitos facta in gynæceo. Sic apud Tacitum libro duodecimo: Fixum eſt ære publico ſenatuſconſul. quo libertinus ſeſtertij ter millies poſſeſſor antiquæ perſimoniæ laudibus cumulabatur. Idem: Eodem oratore Bononienſi coloniæ igni hauſtæ ſubuẽtum eſt centies ſeſtertij largitione. In Tranquillo ſemel omnino legi, ubi in Tyberio ſic inquit: Publice munificentiam bis omnino exhibuit, propoſito millies ſeſtertio gratuito in triennij tempus. Illud apud Tacitum aut mendoſum eſt aut inſolens: bis & uicies mille ſeſtertiũ donationibus Nero effuderat, millies enim lego non mille. Liuius poëtarum more abſolute dixit libro octauo de bello Macedonico: In L. (inquit) Scipione malim equidem mendum q̃ mendacium ſcriptoris eſſe in ſumma auri atque argenti, & potius quadragies quàm ducenties quadragies litem æſtimatam: eo magis quòd tantæ ſummæ rationem etiam ab ipſo requiſitam P. Scipione

Seſtertio.

Seſtertij.

Taciti locus.

pione in ſenatu tradunt, librumq́; rationis eius cum L. *fratrem af-*
Liuij locus. *ferre iuſſiſſet, inſpectante ſenatu ſuis ipſum manibus compreſſiſſe, indignatum quod cum bis millies in ærarium retuliſſet, quadragies ratio ab ſe poſceretur: ubi tamen non compreſſiſſe ſed concerpſiſſe lego. Sic* Cicero *in frumentaria: Sic per triennium ad hanc*
Plinij locus. *frumenti emptionem centies & tricies erogatum eſt. Illud Plinij ad* Caluiſium *in quinto epiſtolarum: An cui de meo ſedecies contuli, ita lego: An cui de meo ſeſtertiûm decies contuli: huic* CCCC. *millium paulo amplius tertiã partem ex aduentitio denegem? quadringenta enim ſeſtertia tertia pars eſt duodecies ſeſtertiûm: & paulo amplior tertia parte decies ſeſtertiûm: id eſt mille ſeſtertiorum. Fuit autem cum exiſtimarem omnino ita loquendum eſſe ut poſt aduerbiũ ſemper genitiuum duralẽ ſubiungeremus: hoc modo qui ſupra relatus eſt, hominẽ prætoriũ minoris ſeſtertiûm tricies dãnari non poſſe: & ſexagies ſeſtertiûm margaritã mercatus eſt.* Et *apud* Corneliũ Nepo. *in uita* Põpo. *Tãtaq́; fuit moderatione, ut neq́; in ſeſtertiûm uicies quod à patre acceperat, parũ ſe ſplendi de geſſerit, neq́; in ſeſtertiûm centies affluentius uixerit. Aliquandiu igitur ita loquẽdũ arbitratus ſum, quoniam ſermo integer hoc poſcere uidetur, in quẽ contracta oratio ſic reſoluitur: ſexagies centenis millibus ſeſtertiûm nũmorũ margaritã mercatus eſt.* Quare
Seſtertio quadragies. *illũ loquẽdi modũ quadragies ſeſtertio ſolatus eſt: &, Libertinus ſeſtertij ter millies poſſeſſor: iudicabã errore legentiũ librariorũq́; ignorantia in exẽplaribus inualuiſſe.* Aliter *tamẽ nũc cẽſeo:* Quũ *huiuſmodi locutione etſi cõtra rationem recepta, tamẽ libri magnorum autorũ ſcateãt,* Quale *illud* Ciceronis *in* Saluſtiũ *ſimile ſupradictis: Ne cauſam diceret ſeſtertio duodecies cũ* Cẽſore *paciſcitur. uel cũ* Cæſare *potius, ut in antiquo legimus.* Vnũ *in prætura urbana locũ notaui pluraliter enuntiatũ, hoc modo: Hinc ſeſtertiûm quaterdecies* P. Tadio *numerata* Athenis, *teſtibus planum faciam.* Quod *ſic reſoluitur:* Quaterdecies *cẽtena millia ſeſtertiûm numerata, quæ autoritas omni refutatione maior mihi uiſa eſt.* Cõ

tra tot

tra tot tantorumq́; ſcriptorum autoritatem mouere nos nō poteſt Lampridij dictum in Heliogabalo. Nunquā minus ſeſtertijs centū cœnauit, hoc eſt argenti libris triginta: aliquādo aūt tribus millibus ſeſtertijs cœnauit, omnibus ſupputatis quæ impendit. Antiqui enim ſcriptores nō tria millia ſeſtertia ſed tricies ſeſtertiûm dicebant. Inter claſſicos aūt ſcriptores nec Lāpridius, nec Spartianus, nec Capitolinus numerari meruerūt. Auſim enim affirmare raro antiquos ultra mille ſeſtertia ſcripſiſſe: ac neſcio etiā an rariſſime mille dixerint: quomodo nunq̄ aduerbijs uſi ſunt infra denariū numerum, alioquin ambiget ſermo inter ſingulos millenosq́; nūmos: qui enim minus intelligas his Lampridij uerbis Heliogabalum tribus millibus nummûm cœnauiſſe q̄ ter millies millibus, id eſt tricies centenis millibus? & tamen Lampridius plus omnino centenis millibus dicere uoluit, id eſt centenis ſeſtertijs: alioquin etiam parum latine dicitur tria millia ſeſtertia, et tribus millibus ſeſtertijs: etiam ſi apud Ciceronem ita legatur pro Cluentio uel in libris mēbranaceis: Stalenus ſeſtertia ſexcenta quadraginta millia deferri ad ſe domum iuſſit. Et ſæpe alibi apud Columellā Pliniū. Et alios, quæ mendoſa eſſe facile conijcimus: nam & apud Ciceronem poſt alteram ab eo loco chartam ſequitur: Sexcenta & quadraginta nūmûm millia ad Stalenum eſſe delata. ſic pro Fonteio: Quid uociferabere decem millia talenta Gabinio eſſe promiſſa? ubi talentûm gignendi caſu lego, quomodo legendum eſſe apud Curtium ex mēbranaceo codice admonitus ſum: hic enim error uolumina paſſim iam olim occupauit errore librariorum, qui ea uerba numerorum quæ notis ſcripta erāt, uel una aut altera ſyllaba dimidiata: integra tranſcripſerunt, nec numerandi rationem antiquam, nec latine loquendi tenentes: & alioquin ſeſtertius nummus & ſeſtertium genere neutro caliginē multam legētibus offuderunt. Nam ut pro nummo ſeſtertium in recto dictum ſit mihi perſuadere nō poſſum, etiam ſi apud Feſtum Pliniūq́; ſemel legatur: ſed ex collatione antiquorum uoluminum ſuſpectum locum Plinij animaduerti. Vt autem

Seſtertium.

autem uſquequaque priſcam elegantiam, multa iam rubigine igno norantiæ exeſam: ita reddamus interpollem, ut ex priſtino nitore deſiderari nihil poſſit, unum tantum locum Ciceronis ex pretura urbana citabimus, qui ad hoc oſtendendum cum præcedentibus ſatis erit: in qua oratione de rationibus quæſturæ prouincialis relatis à Verre loquens ſic inquit, uerba ipſa rationum referens: Accepi uicies ducenta XXXV. millia quadringentos XVI. nummos: dedi ſtipendio, frumento, legatis, proquæſtori, cohorti prætoriæ ſeſter. Mille ſexcenta XXXV. mil. quadringentos decem & ſeptē nummos: reliqui Arimini ſeſtertiûm ſexcenta millia: hoc eſt rationes referre? Hoc modo aut ego, aut tu Hortenſi aut quiſquam hominum rettulit? Quæ uerba ex collatione Aſconij contra fidē exēplarium emendauimus: & niſi hoc modo legantur, ratio expenſi ac ceptiq; non quadrabit, quam neceſſe eſt quadrare ſi ſenſum Ciceronis percipere uolumus. Siquidem ille Verrem Carbonis quæſtorem pecuniam publicam auertiſſe criminatur, falſis ac commentitijs rationibus ad ærarium relatis: eas autem commentitias hoc argumento probat, quod acceptorum expenſorumq; paginæ ad nummum quadrarint, ita ut nihil ſuperfuerit reliquamenti: quod fieri uix potuit niſi in confictis rationibus. Cum igitur pagina accepti uicies centena millia & ducenta trigintaquinq; millia & quadringentos decem & ſeptem nummos habuiſſet, Verres ſeſtertia (ut ita dicam) mille & ſexcenta XXXV. quadringentos XVII. nummos uarijs nominibus expenſa reipublicæ tulit, & ſexcenta ſeſtertia Arimini depoſuiſſe ſeſe aſcripſit, ne de reſiduis pecunijs teneri uideretur. Notandus eſt ergo loquendi modus antiquorum: accepi uicies & ducenta, hoc eſt bis & uicies ſeſtertiûm: quod Cicero uel Verres potius dixiſſet, niſi minores illas ſummas addendas habuiſſet, id eſt XXXV. millia quadringentos nummos. Notandum tamen quod ſeſtertia mille ſexcenta dixit Verris uerba referens, quod rarum eſt. Cæterum illum Lampridij locum alioquin mendoſum eſſe ex ſequentibus apparebit, ut pro triginta libris CCL. legi de-

beat: niſi fateri malim Lampridij tempore priſcum illum morem loquendi iam obſoletum fuiſſe, ut et ipſam linguam propè latinam. Interim tamen hoc uelim lectores ſibi perſuadeant, ita me omnia percepta, probata, comprehenſa, perſpicua, indubitata, demonſtrata denique ac planè non controuerſa relicturum, ut poſthac referri earum rerum quæſtio ex ijs ſcriptoribus non poſſit qui ſecula ſua ſtilo nobilitarunt. Verum eò iam progreſſa eſt commẽtatio, ut primus hic liber finem accipere commode poſſit. Aſſis enim partiumq; eius ſignificatus, atque eorum uerborum uſum quàm latiſſime patentem apud antiquos expoſuimus, ita ut nihil addi ad prædicta (ut exiſtimo) poſſit, quin à nobis in ſequentibus expectandum ſit. Diximus quid ſit ſeſtertius, quid ſeſtertia, quid ſeſtertium cum aduerbijs numeralibus iunctum, uſum'que eorum uerborum oratoribus & poëtis multipliciter uſurpatũ addidimus: omnia'que (ut opinor) eodem pertinentia, citatis, enarratis interdum'que emendatis ſcriptorum autoritatibus, quæ in ordinem dicendorum incurrere uidebantur: hac igitur fine librũ primum claudemus, ut hoc uelut interſpiratu recolligere impetum ad ſecundum actum non minus argumentoſum poſſimus.

PRIMI LIBRI FINIS.

GVLIELMI

BVDAEI PARISIENSIS A' SECRE *tis regis Franciæ, de Aſſe & partibus eius, liber* SECVNDVS.

RESTAT PARS IM *mēſi laboris in hoc libro explē canda : etenim prima illa ope ra quaſiq; ærumna exantlata, demum quod actum erat parum uideri cœpit, niſi & altera lucubratio ei haud dubie cō nexa et uelut è ueſtigio ſequēs inſtauraretur. Siquidē exiſti maui,(ut eſt animus humanus nullo inuento niſi ſuis numeris omnibus cumulato explebilis)qui à nobis hactenus dicta probaſſent, haud tamen ipſos ijſdem acquietu ros, niſi ut antiqui pecuniæ calculi deprehenſa uocabula tenerē: ſic etiā eorū æſtimationē colligerē.* Etenim quonā tandē pacto cōmer *cium iuſtū plenum'q; cum ætatis priſcæ monimentis habebimus, ſi eorū numiſmatis indicatio exacta'q; æſtimatio nos fugerit?* Perin *de atq; ſi qui negotiatores in gente exterā & incognitā merces pe tant, quæ quanti ab ea gente indicētur non percipiant, ſed pro ſuo quiſq; captu pretiū ijs ſtatuant.* Quare *omnino faciendū nobis eſt in hoc opere, ut nihil poſthac memorabile aut apud quenq̄* Latino*rum, aut apud* Græcos *hiſtoricos de rerum pretijs, aut de publicis priuatiſq; opibus legatur, qn id à nobis ad nummū ære nobis æquali æſtimetur: ac ne id quidē modo, ſed etiā ut* Atticū *argentū* Rōa*no permutemus, ac porro etiā cōmentantes eouſq; pergamus, ut uel corollariū pronuntiatæ dicendarū rerū ſummæ addidiſſe iudicemur,*

mur. Quod cum effecerimus, (facturum enim omnino me recipio) quid iam cauſæ erit quin omnes libri Græci in latinā linguā aut latini ī uernaculā uerſi, hac oīno parte illuſtrati uideātur? Hoc aūt ut aſſequamur, ab integro rurſus ordiendā rem habemus. Itaq; ut antea dictū eſt, Seruius rex prim⁹ æs ſignauit: ſignatū eſt aūt nota pecudū, unde & pecunia appellata: Maximus aūt cenſus (inqt Plinius) centū et decē millia aſſiū illo rege fuit, & ideo hæc prima claſſis. Cum igitur apud antiquos millia æris legimus, millia aſſiū intelligere debemus. Liuius li. v. ab urbe cōdita de Camilli exilio loquēs: Abſens (inquit) quindecim millib⁹ grauis æris dānatur. De hoc loquens Plutar. in eodē Camillo, ita inquit: ἐκεῖνος μὲν οὖν μεταστὰς ὦφλε τὴν δίκην ἐρήμην, τίμημα μυρίων καὶ πεντακισχιλίων ἀσσαρίων ἔχουσαν, ὃ γίνεται πρὸς ἀργυρίου λόγον, χίλιαι δραχμαὶ καὶ πεντακόσιαι. ἀσσάριον γὰρ ἦν τὸ ἀργύριον. καὶ τὸ δεκάχαλκον οὕτως ἐκάλουν δηνάριον. Ille igitur cū ſolū iam uertiſſet, indēcta cauſa deſertoq; iudicio damnatus eſt, cuius multa xv. millium aſſiū fuit: qua ſumma ad argēti ſupputationē relata fiunt mille & quingentæ drachmæ: as enim tūc erat pecunia, & ita decuſſis denarius uocabatur: ex quo intelligimus denariū fuiſſe argenteū, & denis aſſib⁹ ualuiſſe: aſſis aūt à Plutar. pro æreo nūmo ponitur: nā latini aſsē nunq̄ argenteū numiſma appellauerūt. Iam igitur habemus ex Plutar. autoritate, centū & decē millia æris, quæ olim prima claſſis .i. ſummus cēſus fuit: undecim millia drachmarū ualuiſſe. Et ſupra ꝓbatū ē autoritate Plinij drachmā & denariū eodē pōdere fuiſſe. ita iā cōſtat, centū millia æris quadraginta ſeſtertiūm millia ualere, cū quaterni ſeſtertij denos æris aſſes ualeāt. Sic Camillus cū xv. æris millia diſſoluere nequiret .i. ſex millia nummūm, exilij cauſa ſolū uertit. Apellatiōe aūt æris aſsē intelligi conſtat ex Trāqllo in Auguſto. Caiū (inqt) & Luciū adoptauit domi per aſsē et librā emptos à patre Agrippa. Quod Trāql. aſsē et librā dixit, lex xii. tabularū per æs & libram dicebat. Quæ uerba in ii. libro Inſtitu. Iuſtiniani legūtur ſub titulo de teſtamentis.

Millia æris.

Denarius.

Cētum æris millia.

Gellius

Gel. li. XIIII. Tertiũ (inquit teſtamentorũ genus fiebat per familiæ emãcipationẽ cui æs & libra adhibebatur. Sed de hoc nos copioſe diſſeruimus in Annotationibus in Pandectas editis. As igitur æreus erat & paruæ æſtimationis, ut ſupra demonſtrauimus, & ex Catullo patet illis uerſibus:

Viuamus mea Lesbia atq; amemus,
Rumoresq; ſenum ſeueriorum
Omnes unius æſtimemus aſſis.

Denarius aũt argenteus decem libris æris, id eſt aſſibus decẽ ualebat. Et quinarius quinq;, hoc eſt denarij dimidio: ut, ſeſtertius quinarium dimidiatũ ualebat, hoc eſt duos aſſes & ſemiſſem. Erat & quadrans (autore Plinio) nũmulus, qui & trunciis uel triunx uocatus eſt, à tribus uncijs: ut enim ſeſtertius quarta pars eſt denarij, ita quadrãs quarta pars aſſis, hoc eſt libræ æreæ: quæ cũ erat argentea, non aſſis argenteus, ſed libella dicebatur, ut ſupra docuimus. Fuit etiã triens nũmus tertia pars aſſis. Cæterũ quẽ quadrãtẽ Plinius & triuncẽ appellat, Cicero teruncũ appellauit li. III. de finibus, his uerbis: Interit enim magnitudine maris Aegæi ſtilla maris, et in diuitijs Crœſi terũcij acceſſio. Et ad Atticũ li. V. Spero toto anno imperij noſtri terunciũ ſumptus in prouincia nullum fore. Varro: Teruncius (inquit) à tribus uncijs dictus, quòd ſit libellæ quarta pars, quomodo & quadrãs aſſis. Iã antea oſtendimus librã & minã centũ drachmarũ ac totidem denariorũ fuiſſe: qua ratione patet quadringentos ſeſtertios in libra fuiſſe: Nunc centum ſeſtertios uno aureo ualuiſſe docebo. Tranquillus in Othone: Nullo igitur officij aut ambitionis in quenq̃ genere omiſſo, quoties cœna principẽ acciperet, aureos excubanti cohorti uiritim diuidebat. Plutarchus in eodẽ: χρυσοῦν ἑκάστῳ διανέμων dixit, id eſt, aureũ ſingulis diſtribuens. Tacitus de eodẽ lib. XVII. Flagrantibus iam militũ animis uelut faces addiderat Meuius Pudẽs è proximis Tigillini: is nobiliſſimũ quenq; ingenio aut pecuniæ indigũ & in nouas cupiditates præcipuẽ, alliciẽdo, eò paulatim progreſ-

(margin: Quinarius. Seſtertius. Quadrans. Triuncis. Teruncius. Seſtertijs cẽtenis aureus æſtimatus.)

ſus eſt, ut per ſpeciẽ cõuiuij quotiẽs Galba apud Othonem epularetur, cohorti excubias agenti uiritim centenos nũmos diuideret: quã uelut publicã largitionẽ Otho ſecretioribus apud ſingulos præmijs intendebat. Aureũ Trãquil. et Plutarchus dixerũt, quod Tacitus cẽtenos nũmos dixit: Ita tamẽ ut intelligamus Othonem nõ manu ſua (ne in ſuſpicionẽ affectati imperij ueniret apud Galbam) Sed per Meuiũ Pudentẽ militibus dediſſe. Sed quòd aureus centũ nummis ualuerit, facile ex ſequẽtibus cõſtabit. Cũ hoc dicto pugnat id quod à Iuſtiniano principe dicitur in inſtitutiõe iuris ſub titulo de ſucceſſiõe libertorũ, his uerbis: Sed noſtra cõſtitutio ita cauſam de finiuit, ut ſi quidẽ libertus uel liberta minores cẽtenarijs ſint, id eſt minus centũ aureis habeãt ſubſtantiã (Sic enim legis Papiæ ſummã interpretati ſumus, ac ſi pro mille ſeſtertijs unus aureus computetur) nullũ locũ habeat patronus in eorũ ſucceſſione. Nos unũ aureũ centũ ſeſtertijs æſtimamus, Iuſtinian⁹ mille. Sed huic obiectiõi ita reſpõdeo, æſtimationẽ hoc in loco nõ iuſtã, et ut græci appellãt, argyrognomonicã eſſe, hoc eſt à collybo uel nũmulariorũ taberna petitam, ſed pro arbitrio legem condẽtis factam: cui hoc placitum eſt de centenarijs libertis ſancire, quod pridem lex Papia de millenarijs ſtatuerat. Id quod mihi ſatis indicare uidetur hæc particula, ac ſi. Si quis enim totum illum locum diligenter animaduertat, facile (ut opinor) iudicabit Iuſtinianũ legi Papiæ non in eo tãtum derogaſſe, quod patronus olim liberto etiã liberis intra numerum ternarium extantibus in quadrantem ſuccedebat, ſed etiam in eo quòd qui liberti olim cẽtenarij dicebantur à centum ſeſtertijs, nũc centenarij dicũtur à centum aureis, quæ multo minor eſt ſumma. Potuit & numerus corrumpi, ut mille pro centum legatur errore ex notulis orto, ut infra uidebimus. Leges Papiæ multæ fuerunt, uel una fuit multiplex. Meminit Cicero pro Archia legis Papiæ. Tranquillus in Claudio, Tertullianus & Lactantius libro primo. Mouere igitur dictum illud Iuſtiniani neminẽ debet cõtra tot tantorumq; ſcriptorum autoritates: ſeſtertius enim nũquam æreus

Seſtertius. fuit. Sed ab initio ſtatim duos aſſes & ſemiſſem ualuit. Aſſis uero æreus erat. Plinius de Ladano libro duodecimo: Pretia ſunt laudatiſſimo in libras aſſes XL. & de Hãmoniaco. Pretiũ optimi in libras aſſes XL. In antiquiſſimis tamẽ utrobiq; aſſes XXX. legitur: quãdo aũt nõ addit nomẽ nũmi, quiſnam intelligẽdus ſit hæſito. Vt de Caſia ibidẽ: Pretia nulli diuerſiora: optimæ ĩ libras XL. cæteris XV. Sic enim in antiquis omnibus legitur. Vtrũ'ne igitur aſſes, an

Plinij locus. ſeſtertios, an denarios intelligamus? Et rurſus ibidẽ de Myrobolano: Pretiũ in libras X. Sic enim in antiqs legitur, licet in impreſſis libras binas legatur. Sed obiter locus ille de Caſia emẽdãdus eſt, q ſic in impreſſis libris legitur: Frutex et caſia eſt, iuxtáq; cinnami cãpos naſcitur: ſed in montibus craſſiore ſarmẽto, tenui cute: quem conteri atq; in cinnamomo leuari et exinaniri pretium eſt. Ego ex antiquorum obſeruatione lego, quẽ contra atq; in cinnamomo labare & exinaniri pretiũ eſt: ſupra enim de cinnamomo loquens Plinius: Viliſſimũ uirgulti quod radicibus proximũ: quoniam ibi minimum corticis in quo ſumma gratia. Illud leuius erratũ de Ladano ſupradicto: ſunt qui herbam in cypro ex qua id fiat, Ladam appellent: etenim illi Ladanum uocant. In eo loco ſæpe hæſi, antequam ex antiquis Ledam & ledanum legendum eſſe deprehendi. Eodẽ in libro de Bdellio: Pretiũ ſyncero in libras decem tãtum. In antiquis non tantum ſed terni legitur: fortaſſe pro ſeſtertij. notum eſt enim ſeſtertium duabus uirgulis erectis & ſemiſſe ſcribi ſolitũ, ut hodie in Verrinis Ciceronis legitur: quod notam ternarij numeri librarij eſſe putauerunt, quantum conijcere poſſum. Verum aſſes XL. Plinius pro quatuor denarijs dixit: aſſes enim Plinius æreos nummos intelligit æris grauis libra ualentes. Cornelius Nepos de frugalitate Pomponij Attici loquens: Nec id, inquit, præteribo, q̃q̃ nonnullis leue uiſum iri putem: Cum imprimis lautus eſſet eques Romanus & non parum liberaliter domũ ſuam omnium ordinum homines inuitaret, ſcimus nõ amplius quàm terna millia æris peræque in ſingulos mẽſes ex ephemeride eum expenſum ſumptui ferre ſo-

*re ſolitum:atq; hoc nõ auditum ſed cognitum prædicamus. Millia
æris dixit ad differẽtiam millium nummûm uel ſeſtertiûm. Liuius
libro ultimo, de ſecundo bello Punico, de Scipione loquens: Argen
ti tulit in ærarium pondo cẽtum millia: militibus ex præda quadra
genos æris diuiſit. Et libro ſecundo de bello Macedonico de trium
pho Quintij: Duceni quinquageni æris in pedites diuiſi. Et rur-
ſus libro prædicto belli Punici: Legatis in ſingulos dona ne minus
quinum millium, comitibus eorum mille æris. Mille æris dixit pro* Mille æris
*centum drachmis, id eſt argenti libra. Sed genus nummi dati ex-
primere uoluit. Et libro nono de bello Macedonico: Senatuſconſul
tum factũ eſt ut ſingulis centena millia æris quæſtores urbani ex
ærario darent. Hoc in loco quadragena millia ſeſtertiûm intelligẽ
dum dico: quod niſi æris addidiſſet, ego centum ſeſtertia intellige
rem, quanquã ſi exempla in medium afferã, uix cõtrouerſias expe
diã. Plinius libro xv. de copia olei loquẽs: Vrbis quidẽ anno quin-
genteſimo quinto Appio Claudio Cæci nepote, L. Iunio cõſulibus,
olei libræ duodenæ aſſibus uæniere. Et mox anno ſexcẽteſimo octo
geſimo, M. Seruius ædilis curulis olei denas libras ſingulis aſſibus
præſtitit populo Romano per totum annũ. Idẽ libro decimooctauo
de arborũ frugiferarũ pretijs loquẽs: Nec minus miraculũ in po-
mo eſt, multarũ circa ſuburbana fructu annuo addicto binis millĩ
bus nummûm, maiore ſingularũ reddituq̃ erat apud antiquos præ
diorũ. Fidẽ hoc dictũ excedet ſi uera ſunt quæ diximus, ut nummi
appellatione ſeſtertiûm intelligere oporteat, & ſic arboris unius
uſumfructũ credamus in annos ſingulos duobus millibꝰ ſeſtertiûm
cõductũ à propola, ut in eo quæſtũ faceret, & in eadẽ urbe denas
olei libras aut etiã duodenas ſingulis aſſibus aliquãdo uænũdatas,
cũ ſinguli ſeſtertij dipondiũ & ſemiſſem ualuerint. Primũ hoc re-
ſpõdeo uilitatẽ illã olei ſemel aut iterũ cõtigiſſe, q̃q̃ nõ tã negotia-
tionem aut uenditionem fuiſſe puto quàm largitionem æditiam
ad plebeium fauorem emerendum, ut alibi dicetur. Poteſt etiam
numerus deeſſe in ſuperiori loco Plinij: cũ aſſibus tantũ legatur,*

*nõ ſingulis aſſibus ut in ſequẽti. Poteſt etiã uilitas tanta fuiſſe ali
quo anno, eo liquore exuberante qui ultra annũ non ſeruabatur, id
quod Plinius ipſe his uerbis ſignificat: Vetuſtas oleo tædiũ affert
non itẽ ut uino, plurimũq; ætatis annuo eſt, prouida ſi libeat intelli
gere natura: quippe temulẽtiæ naſcẽtibus uinis uti neceſſe nõ eſt:
quinimmo inuitat ad ſeruandũ blãda inueterati caries, oleo noluit
parci, fecitq; ea neceſſitate promiſcuũ & uulgo. Memoria noſtra
Pariſiis uno anno tanta fuit uilitas uini, ut inopia uaſorũ quidam
donare uel effundere cogerẽtur, quidã qui grãdioribus cuppis cõ-*

Mira pretia pomorũ Romæ.

*diderunt, anno ſequẽte magno uendiderũt. Quod aũt ad merce-
dem annuã ſingularũ arborũ attinet, non tam mirari id cõuenit q̃
id quod ab eodẽ li. XV. de perſicis duracinis dicitur, quod genus*

Duracina pſica.

*ætate Plinij inſitione repertũ eſt: Aeſtate (inquit ille) præcocia
intra XXX. annos reperta, & primo denarijs ſingulis uænũdata.
& paulo inferius: Pretiũ (inquit) ſingulis iam triceni nũmi fue-
re, nullius maiore, quod miremur, quia non aliud fugacius: Lõgiſſi
ma nãq; decerpto bidui mora eſt, cogitq; ſe uænundari. His uerbis
planè ſignificat ſingula perſica ſeſtertijs primũ quaternis uænũda
ta: poſtea augeſcente gratia (ut fit) aliquando pretiũ ad tricenos
nummos euaſiſſe: quare non mirũ eſt ſingulas arbores bina millia
nummûm annuo reddituu meruiſſe, cum ſeptem et ſexaginta poma
hanc ſummã conficere potuerint tricenis nũmis ſingula uænunda
ta. Cauſam autẽ aſſignãs tãti pretij ſubdit Plinius: Vndiq; pomũ
innocuũ expetitur ægris, uel agris ut in antiquis legitur. Huiuſmo
di hodie duracina (ut opinor) nomen retinẽt in Britãnia Aremo*

Memorabilis aſinus.

*rica. Tranſeamus ad reliqua. Idẽ Plinius li. VIII. Aſinũ quadrin
gentis nummis emptum Quinto Aſio ſenatori, autor eſt. M. Var
ro: Haud ſcio an omnium pretio animalium uicto, opera ſine dubio
geruli mirifica arando quoque. Sed mularum maxime progene-
ratione, patria etiam ſpectatur in ijs: Arcadibus in Achaia, in Ita*

Aſina Reatina.

*lia Reatinis. Sic omnia habent exemplaria etiã antiquiſſima. Pli-
nius admiratur aſinam Reatinam quadringentis nummis emptã,*

tam-

tametſi gerulam & aratricem & prolificam: exiſtimatq́; hoc pretium maius eſſe omnium animalium pretio nedum ueterimorum, et pluris tamen Romæ perſica XIIII. *uæniſſe eodem autore affirmauimus. Vereor ne hæc Plinij ſalebra huius inuenti noſtri curſum hactenus (ut arbitror) inoffenſum aut moretur aut planè interpellet, etſi quod ſequitur addam, ne commentarij noſtri proceſſus hæreat: Quæſtus (inqt) ex ijs opima prædia exuperat: notū eſt in Celtiberia ſingula quadragenis millibus nummorum emi ad mularū maxime partus. Si nummi ſemper ſeſtertij intelliguntur, quonam modo hæc loca duo conuenire poſſunt? Hic ſi dixero locū mendoſum eſſe, tranſultare utique confragoſa loca, non æquabili greſſu pertranſire dicar. Quod tamen quia & alibi neceſſario mihi faciendum eſt, hic à lectoribus impetrare illud habeo, mihi quidem non iniquis, ut ſi hoc inſtitutū meū hoc in loco haud dubie inſigni, approbauero: ualeat in futura quoq́; ſi qua fortè autorum interitu deſtituentur teſtimonio. Audiamus igitur Varronem ipſum li.* III. *Rerū ruſt. quē Plinius dicti ſui autorē locupletiſſimū eſſe cenſuit: in cuius dialogis Appius Claudius augur ad Axium ſenatorem ita inquit: Quod ſi ea ædificia uillæ non ſunt, quæ aſinū tuū quem mihi quadraginta millibus emptum oſtendebas, apud te non habent, metuo ne pro uilla emam Oſtiæ in littore Seianas ædes. Apud Pliniū quadringētis nummis legitur, apud Varronē ipſum quadraginta millibus, utrobiq́; corrupte: ut enim nummis pro millibus illic legitur, ſic quadraginta hic pro quadringentis, tāetſi uix intra fidē id ſtabit cum ad æſtimationē millium nummorū uenerimus. Hoc tamen cum ex Plinio uidetur, qui prius hoc pretiū Romæ admiratus, mox tranſlatitium in Celtiberia eſſe tradidit, tum uero ex eodem Varrone libro* II. *eiuſdem operis his uerbis: Qui non habent eum aſinum quem ſuppoſuerunt equæ, & aſinum admiſſarium habere uolunt, de aſinis quenq́; ampliſſimum & formoſiſſimū q̄ poſſunt eligūt, quiq́; ſeminio natus ſit bono, Arcadico, ut antiqui dicebāt, ut nos experti ſumus, Reatino, ubi tricenis ac qua*

dringentis millibus admiſſarij aliquot uænierũt : quo in loco trece
nis et quadringenis millibus lego: quanq̃ hic rurſus æſtuare neceſ-
ſe eſt. Idem enim Varro alibi de eligendo pecore loquens : Primũ
(inquit) ut bonũ pares pecus, ſcire oportet qua ætate quanq; pecu
dem parare habereq́; expediat: altera pars cognitio formæ: tertia
pars eſt quo ſeminio quærendum : hoc enim nomine aſini Arcadi
ci in Græcia nobilitati, in Italia Reatini, uſqueò ut mea memoria
aſinus uænierit ſeſtertijs millib⁹ ſexaginta, & unæ quadrigæ Ro
mæ conſtiterint quadringentis millibus. Semel iam teſtati ſumus,
ubicunq; apud antiquos ſeſtertijs & millibus cõiunctim dicitur, nõ
ſeſtertijs ſed ſeſtertiûm legendũ . Quare hic ſeſtertiûm nõ ſeſter-
tijs lego. Sed loca ſic citare neceſſe eſt, ut apud autores leguntur,
quod in uniuerſum dictũ eſſe uelim. Sed quod ad rẽ pertinet: Var
ro in perſona Scrophæ miratur aſinũ memoria ſua emptum ſexa-
ginta millibus, & aſinos quatuor iugales quadringentis . Quare
dubius maneat hic locus Plinij neceſſe eſt, ita tamen ut lotos qui-
dem pedes ex maculoſo loco conflictatione non multa expedierim.
Quanquam quis dubitet quadraginta millibus apud Plinium aſ-
ſerere , & tricenis quadragenis millibus apud Varronem : ne fi-
Plinij locus. *dem alioquin abnegare antiquis monumentis cogamur ? Atque ea*
dem opera locum Plinij inibi reſtituemus. Quod enim in omnibus
impreſſis libris legitur , Nec niſi ſpatioſe incubant alias atterun-
tur : uaria nanque ſomnio uiſa concipiunt: ictu pedum crebro, qui
niſi per inane emicuerit, repulſu durioris materiæ claudıtatem ili
co affert. Id ego ex antiquis exemplaribus lego : Nec niſi ſpatioſa
incubitant laxitate: uaria nanq;, & cætera . Illa enim duo uerba
alias atteruntur, temere ab emẽdatoribus ſunt addita: quæ ſuper-
uacanea eſſe ſatis ex eo apparet, quod ſequitur, claudos ilico fieri.
Et hic Hermolaus Barbarus uir ingenioſiſſimus gloriabitur ſe Pli
nium emendaſſe, altera etiam caſtigatione repetitum . Sed perga
mus porro. Idem Plinius libro x . Maxime tamen inſignis eſt in
hac memoria Clodij Aeſopi tragici hiſtrionis patina, ſexcentis ſe-
ſtertijs

ſtertijs taxata. In qua poſuit aues cãtu aliquo aut ſermone uocales, nũmis ſex ſingulas coëmptas: nulla alia inductus ſuauitate, niſi ut in ijs imitationẽ hoĩs mãderet, ne quæſtus quidẽ ſuos reueritus illos opimos & uoce meritos: dignus prorſus filio à quo diximus deuoratas margaritas. Ego antiquiſſimũ exẽplar habeo, in quo hoc uerbũ nũmis deletitio loco ſcriptũ erat, ut coijciã nõ nũmis ſed millibus prius ſcriptũ fuiſſe, omnino enim ſic legendũ eſt. Cẽtenariam enim patinã Aeſopi fuiſſe intelligimus, id eſt cẽtenis auibus ſtructã, millibus ſenis coëmptis, ut in ſumma ſexcẽta fierent ſeſtertia: de qua idẽ Plinius lib. x x x v. Nã nos, inquit, cũ unã patinã Aeſopi tragœdiarũ hiſtriõis in natura auiũ diceremus ſeſtertijs ſexcentis ſtetiſſe, nõ dubito indignatos legẽtes. Hæc & huiuſcemodi alia incredibilia omnino primore ſenſu uidebũtur, ſed cũ oĩa in diſcuſſionẽ uenerint, inuicẽ ſibi fidẽ ut faciãt peruincem᷑: opulẽtia enim Romana ſimul & luxuria intelligentur, quæ inſtar (ut arbitror) habebũt hiſtoriæ cuiuſdã uariæ et admirãdæ. Sic enim rẽ tẽperatã oportuit, ut non magis in abaculo manus occuparetur, q̃ animus rerũ intelligẽtia interim oblectaretur. Sed iã uideamus de columbis apud eundẽ Pliniũ lib. decimo: Harũ, inquit, amore inſaniunt multi, ac ſuper tecta exædificãt turres ijs, nobilitatẽq; ſingularum & origines narrant uetere iã exẽplo. Laxius eques Ro. ante bellũ ciuile Põpeianũ denarijs quadringẽtis ſingula paria uẽdicauit, ut M. Varro tradit. licet in oĩbus exẽplaribus et Laxius et uẽdicauit legatur, tamen & L. Axius & uẽditauit lego, cũ Varro de pullis earũ loquẽs, ita dicat: Romæ ſi ſunt formoſi, bono colore integri, boni ſeminis: paria ſingula uulgo uæneũt ducenis nummis, nec non eximia ſingulis millibus nummûm: quas nuper cum mercator tanti emere uellet à L. Axio equite Ro. minoris quadringẽtis denarijs daturũ negauit. Hactenus Varro. Si ergo paria ſingula colũbarũ nõ ſemel ſed ſæpe mille ſeſtertijs nũmis uẽdita ſunt, aliquãdo etiã mille & ſexcẽtis id eſt quadringẽtis denarijs: cur non & aues humano ſermone uocales ſex millibus eadẽ in urbe uendi potuerunt?

Patina Aeſopi.

Hui᷒ libri lectio uicem præbet hiſtoriæ.

Colũbarũ pretia.

Plinij locus.

*quas tamẽ apud Pliniũ ſex nũmis emptas legimus: errore eorũ ſe-
culorũ quæ in rei nũmariæ uerbis prorſus nihil uiderũt. Huius rei
irrefutabile argumentũ ex eodẽ ipſo autore referemus, qui libro eo
dem de luſcinijs loquẽs ita inquit: Certant inter ſe, palamq́; animo
ſa contẽtio eſt: uicta morte finit ſæpe uitã: ſpiritu prius deficiẽte q̃
cantu. Meditãtur aliæ iuniores, uerſusq́; quos imitentur, accipiũt.
Audit diſcipula intẽtione magna ac reddit, uicibusq́; reticẽt. Intel-
ligitur emẽdatæ correctio, & in docẽte quædam reprehẽſio. Ergo
ſeruorũ illis pretia ſunt, & quidẽ ampliora q̃ quibus olim armige-
ri parabãtur. Ex his uerbis ſignificatur luſciniarũ magna pretia
fuiſſe: cũ apud Columellam uinitor ſeruus octo millibus æſtimatus
ſit: & pluris armiger uænire uinitore ſolitus ſit: ut qui præſidium
uitæ domino afferre poſſet. Quòd ſi id quod ſequitur ſtatim apud
Pliniũ emendari à nobis potuiſſet, memorabile aliquod pretium in*
Plinij locus *mediũ attuliſſemus eius luſciniæ albæ quæ Agrippinæ dono data*
reſtitutus. *eſt. Id quoniã fieri nõ potuit, in uicẽ eius locũ aliũ eiuſdẽ capitis in
principio ſtatim reſtituemus: Noctuarũ genus in Creta inſula nõ
eſt, & etiã ſi qua inuecta ſit, emoritur: Nam hæc quoq; mira natu
ræ differẽtia: alia alijs locis negat, tãq̃ genera frugũ fruticũ'ue,
ſic & animaliũ nõ naſci, trãslatitiorũq; inuecta, mori. Mirũ quidẽ
eſt illud unius generis aliti aduerſum: quænam eſt ijs naturæ inui
dia. Sic in omnibus impreſſis legitur, cõniuente Hermolao, & hoc
totũ caput intactũ trãſmittente. Quæ uerba cũ mihi corrupta in-
ter legendũ uiderẽtur, tandẽ aditis antiquis exẽplaribus ita reſti-
tuenda duxi, ut poſt uerbũ animaliũ diſtinctio fiat uelut ſenſu fi-
nito: deinde ita inferamus: nõ naſci, trãslatitium: inuecta mori, mi
rum. Quid eſt enim unius generis ſaluti aduerſum? Trãslatitium*
Trãslatitiũ. *hic pro ſolito & in multis uſitato et cõmuni inter multos ponitur,
quod uerbũ maxime Plinianũ eſt. Ita patet in uno uerſu Plinij qua
tuor errata à caſtigatoribus relicta. De auiculis uocalibus Plinius*
Turdus *alibi: Agrippina coniunx Claudij Cæſaris turdum habuit (quod*
uocalis. *nunq̃ ante) imitantẽ ſermones hominũ. Cum hæc proderẽ, habebãt*

&

& Cæſares iuuenes ſturnũ, ñe luſcinias græco atq; latino ſermo
ne dociles: præterea meditantes in diẽ, & aſſidue noua loquentes
longiore etiã contextu. In diẽ aũt non in dies in omnibus libris legi
tur: ex quo intelligimus doceri ſolitas ut diebus diuerſis non eadẽ,
ſed ſubinde nouũ aliquid loquerẽtur. Summa igitur ſupradictorũ
eſt, mille ſeſtertiûm & mille nũmûm, duo millia ac quingẽtos æris
ualere: & mille drachmas decem millia aſſium, & quatuor M. ſe-
ſtertiûm. Porro centũ drachmas unã minã argenti efficere, quæ
& libra & pondo dicitur. At uero libras duas argẽti et ſemiſſem,
ſeu ut ueteres dixerunt duapondo & ſemiſſem mille nummûm ua
luiſſe. Hoc etſi ſatis antea confirmatũ eſt, tamẽ & auctarium hoc
addemus, ne cuiq; nõ ſatisfaciamus in ea re, in qua ab omnibus diſ-
ſentimus. Liuius libro ſecundo de bello Punico: In permutandis ca
ptiuis cõuenerat inter duces Romanorũ Pœnũq;, ut quæ pars plus
reciperet quàm daret, argenti pondo bina & ſelibras in militem
præſtaret: de quo conuento Plutarchus in Fabio loquẽs, Conuene
rat, inquit, inter Romanũ Pœnũq; ducem, ex captiuis, uirũ pro ui
ro cõmutare: & qui plureis reciperet quàm redderet, pro quolibet
drachmas ducentas et quinquaginta ſolueret. Plutarchus quinqua
ginta drachmas pro ſemipõdio dixit. Hic libẽs omiſerim ſi poſſim
errorẽ Nicolai Perotti hominis de lingua latina ut illa ætate be- Nicolai Pe-
ne meriti, qui in cõmentarijs ſuis de hac re loquẽs ita inquit: Põ rotti erratũ.
do licet aliquãdo pro libra inueniatur, proprie tamen ſignificat põ
dus duodecim librarũ: huiuſq; dicti autorẽ citat Liuiũ in loco ſu-
pradicto: quaſi Liuius pondo bina et ſex libras nõ ſelibras uocabu-
lo cõpoſito dixerit, quaſiq; in capita ſtatuerint imperatores illi tri
cenas libras argẽti, quod longe abeſt à uero: quanquam Perottus
homo elegantiarũ obſeruãtiſſimus uidere illud debuit, Liuiũ nõ põ
do bina & ſex libras dictũ unquã fuiſſe, ſed ſenas potius libras.
Hic nominare eos neceſſe non habui qui eius errorẽ totidẽ uerbis
in ſuos ipſi cõmentarios retulerunt. Idem Liuius libro nono de bel
lo Macedonico de cenſura Catoniana loquens: In cenſibus quoque

accipiendis triſtis & aſpera in oẽs ordines cenſura fuit: ornamẽta & ueſtẽ muliebrẽ & uehicula quæ pluris q̃ x v. milliũ æris eſſent, in cenſum referre uiatores iuſſit. Itẽ mancipia minora annis uiginti, quæ poſt proximũ luſtrum decem millibus æris aut eo pluris uæniſſet, ut ea quoq; decies pluris q̃ quanti eſſent æſtimarẽtur. De hac item cenſura Plutarchus in eodẽ Catone: Vt igitur (inquit) in omnes animaduerteret, coëgit ueſtis, carpenti, mundi muliebris & domeſticæ ſupellectilis decuplũ amplius in cẽſum referri, q̃ earũ rerũ pretiũ ſineret, ſi mille & quingentas drachmas exceſſiſſet. His autoritatibus fidẽ omnino facio centũ drachmas mille æris ualere, & pondo id eſt librã centũ drachmis, & mille æris par fuiſſe: at denariũ & drachmã eundẽ fuiſſe nũmũ, aut eiuſdẽ certe ponderis & æſtimationis autore Plinio demonſtratũ eſt, & denariũ quaternos ualuiſſe ſeſtertios. Quare in ſingula pondo et in ſingulas libras minasq; quadringẽtos ſeſtertios intelligere neceſſe eſt. Proinde operis inſtituti partem profligatã habemus, uel materiẽ potius (ut Plautino uerbo loquar) exaſceatã: quã ſi coagmentare in inſtar operis abſoluti uolumus, omnia ſcriptorũ dicta accõmodare rebus iam explicatis neceſſe eſt, ita ut in opere tot autoritatibus cõpactili nullus locus hiulcus, nulla cõmiſſura ſit conſpicua. Quod quãta uigilantia, quàm acri intentione, quanto labore ſit effectũ, quanto deniq; literarũ amore ſuſceptũ (nihil enim maius dicere de me poſſum) ex operis ipſius compage apparebit. Ego cum hæc proderẽ, quo magis exacte omnia perpenderẽ, libellã & ponduſcula in conſpectu habui, numiſmataq; antiqua aurea argenteaq; ſatis multa iam pridem, ut minime in hunc uſum parata, ſic admiratione uiſendæ antiquitatis in delicijs habita: eorum lectiſſimũ quodq; expenſare inſtiti diligentia, ut arbitror, nummulariorum æmula. Quippe adulterata quædã uiſuntur, & ad exẽplar archetyporũ fuſim cuſimq; ita effictа, ut pro archetypis fallãt, cuiuſdam (ut aiunt) pigmenti affrictu uetuſtatẽ ementientia. Vt igitur unumquodq; certiſſimã priſci æui notã habere uidebatur charactere

Libra nũmaria centum drachmas ualet.

ſtere uel collybo detrito, uel uetuſtate fugienti et æui ſitu obſcuro ita in libella à me ſtatuebatur. Inter argẽtea (ut auſpicato exordiar) unũ erat Ciceronis, una parte integrũ, in qua caput galeatũ, decora facie plenáq;, promiſſa cæſarie, & erecta è ceruice pendula. Ponè caput unicũ hoc uerbũ, R O M A, ſcriptũ erat, nihil in ambiuu: ex altera ꝑte quæ ſemeſa erat, currus triũphalis quadrigis trahebatur, ſubter quẽ inſcripta hæc duo uerba, M. T V L L I. ſupra hæc uerba X. litera maiuſcula, quã denariũ ſignificare arbitrabar ex Val. Probo. Alterũ fuit Cæſaris Dictatoris, in quo caput collecto ac redimito capillo, facie lõgiore, naſo decore prominẽti, oblongáq; ceruice. A tergo ſub charactere quodam obſcuro C A E S A R I S nomẽ ſcriptum erat prænomine nullo, ſed Dictatoris faciẽ ex ſcalptura antiqua noſcitare didici, quam Romæ uidi, cuius etiã exemplum ſcite effictũ habebam in gemma. Erat etiam Auguſti, ea facie quæ à Suetonio deſcribitur, criſpo capillo ſolutóq;, inſcriptione, C A E S A R I S A V G V S T I: à tergo ſimulacrũ ueſtibuli ædis ſacræ ternis altrinſecus his literis, M A R. V L T. uidelicet ob Martis Vltoris ædem ab eo extructã. Fuit & aliud eiuſdem eadem inſcriptione ijſdemq; liniamentis formæ, ſimilíq; capillo. In quo adnotaui faciem læua prominentẽ contra aliorum numiſmatũ morẽ etiam eiuſdem principis: ab altera parte erat ſtella radijs ad marginẽ uſq; numiſmatis expaſſis, crinito uno radio, trãſuerſaria inſcriptiõe D I V I I V L I I: quod intelligimus percuſſũ ab eo fuiſſe poſt ludos funebres Cæſari conſecratos in honorẽ ſtellæ crinitæ quæ ſeptẽ diebus apparuit. Tertij generis fuit etiã eiuſdẽ, ijſdẽ liniamẽtis habituq; eodẽ capitis, niſi quod oculus dexter eminebat cõtra q̃ in ſecundo: à tergo animal erat hircinis cornibus ac uilloſo mẽto, duobus tãtũ cruribus ijſdẽq; biſulcis, qbus quaſi brachijs orbẽ amplexabatur, oĩno armorũ tenus hircus, cætera piſcis, cuidam rei incũbens quã agnoſcere non potui, inſcriptiõe unius nominis A V G V S T I. Id fuit genus nũmi quod Auguſtus ſyderis capricorni nota percutere inſtituit ob geniture ſuæ honorem, quam ei olim

Recenſio numiſmatũ priſcorum.

Numiſma Ciceronis.

Theogenes mathematicus Apolloniæ exiſtēte uiuo adhuc Iulio Cæ ſare, prædixerat imperatoriā eſſe. Quare cū thema ſuū, id eſt horoſcopi configurationē inuulgari uellet, huiuſmodi nummum percuſſit, ut autor eſt Suetonius. Habebā unum à M. Agrippa ob conſulatum percuſſum, facie nec Iulij nec Auguſti, hac inſcriptione, CAESAR DIVI IVLII. F. *altera pars pura erat, in qua me dia hæc erant uerba ſcripta,* M. AGRIPPA COS. DESIG. *Vnū inſigne notaui Auguſti & Antonij in triumuiratu reipublicæ con ſtituendæ: ex altera parte Auguſti facies male expreſſa, hoc lemmate:* CAESAR IMP. IIIVIR. R. P. C. *in auerſa parte facies M. Antonij ea plenitudine oris quæ à Plutarcho deſcribitur, & ex Cicerone intelligitur in ſecunda Antoniana, criſpo ſolutoq́; capillo, ea ceruicis craſſitudine ex qua illā firmitatē corporis cōijcere poſſes quā ei Cicero in ea oratione obijcit, hoc lēmate.* M AR. ANTONIVS IIIVIR. R. P. C. *reliqua legere non potui, nec coniectura aſſequi quæ notis ſignificabātur. Cæterū ſcite expreſſa facies, & pulchrioribus literis circūſcripta q̄ ea pars quæ Auguſto dicata erat. Verū (ut quod nunc agitur agamus) cū horū aliorūq́; nūmorū pōdus ad libellā exigerē, id eſſe uerū deprehendi quod autore Plinio diximus, & ex Plutarcho & Appiano cōprobatur, drachmam ſcilicet Atticā denarij Romani pondus habere. Quod ut docere poſſim, rem ad pōdera noſtra examinabo: ſed ita ut à nemine nō intelligar. Librā noſtrates duplicē habēt. Zygoſtatica libra eſt quæ regia dicitur, qua negotiatores & pigmentarij aromatarijq́; utuntur, omnesq́; omnino qui appenſas merces uendi tant: hæc ſenumdenū unciarū eſt: Eius ſemiſſem monetarij & aurifices & uaſcularij librā ſibi fecerūt, marcā eā uocantes. Hac libra nunc utemur ad id docendū quod ſuſcepimus. Librā igitur Romani in duodecim uncias diſtribuebant, & unciā in octo drachmas. Huius libræ beſſem, ſelibrā noſtram regiā eſſe dico, cuius modus à zygoſtate publico ſtatuitur Pariſiis. Huius muneris fit mētio in lege altera de ponderatoribus libro decimo Codicis: hoc beſſe nunc utemur*

Libra Pariſina. *Libra Zygoſtatica.* *Libra nummularia.*

utemur pro libra quam marcam uocitamus, eamq; in uncias octonas diſtribuemus, unciamq; rurſus in totidem drachmas, & drachmas ſingulas in terna ſcrupula, ita ut hemidrachmium ſeſquiſcrupulum ualeat. Primũ hoc dico drachmã Romanã & Atticam à noſtris uocitari groſſum, & ſcrupulũ denariũ, & ſemigroſſum eſſe nobis ſemidrachmã Atticam, quã drachmam noſtri ſterlinos duos & dimidiatum dictitãt: qua ratione pondus noſtrũ facile congruet cum antiquo: Hoc modo teneamus libram noſtrã cum latina libra comparatam ſubſeſquiplam proportionẽ habere, quã habet bes ad aſſem: quippe cũ libra noſtra (de octonaria ſemper loquor quã marcam uocitari diximus) quatuor & ſexaginta groſſos capiat, id eſt octies octo: ſi trientẽ addideris beſſi, id eſt duos et triginta groſſos ſeu quaternas uncias, librã utiq; efficies plenã antiquã, ſex & nonaginta drachmis conſtantẽ, ut antea dictũ eſt: qui numerus exit ex unciarũ numero per drachmarũ numerũ multiplicato, hoc eſt ex duodenario in octonarium ducto. Hæc eſt exacta libræ ratio, tamen ſemunciam addere nos oportet, cum libra in ratione nũmaria cum mina græca exæquata ſit, & planè ſit centenaria. Erit ergo libra latina non modo ſeſquialtera noſtræ libræ id eſt ſeſquilibra noſtra, ſed etiã præterea quatuor drachmas habuiſſe intelligetur. Sed nihil hoc conturbare nos debet. Satis eſt enim ad facilem huius rei explicationem quòd groſſus noſter cum drachma Attica conuenit, & denarius cum ſcrupulo: groſſo autem uocabulo utar non uerecunde, cum latinum uerbum ſit, licet alio ſignificatu antẽ quis uſurpatum. Non me latet apud Plinium aliud de numero denariorum in libra lectitari, ſed illud mox uiderimus: nullam enim omnino aut præuaricationis ſuſpicionem, aut conniuentiæ lectorĩ relinquemus: omnia in diſquiſitionem uocabuntur, cum omnia diſſoluere poſſimus, uel Herculis nodo perplexa, ſuſtineant tantum lectores iudicia quoad omnia perlegerint. Interim tamen hoc affirmamus, in ſingulas libras centenas drachmas ſtatuendas eſſe: alioqui ſingula ſeſtertia contra omniũ ſcriptorum autoritatẽ denarijs denis

Groſſus pro drachma Attica.

Scrupulus ꝓ denario gallico.

Libra Romana eadẽ cum mina græca.

denis deficerentur, et ſingula millia quadragenis ſeſtertijs nũmus. cum luce clarius oſtẽſum ſit quaternos ſeſtertios in ſingulis denarijs drachmisq; Atticis fuiſſe. Verũ enimuero cũ numiſmata iã dicta cũ alijs permultis exquiſita libra penſitarẽ, deprehẽdi Tullianum illud & illud Auguſti capricorno ſignatũ aliaq; nõnulla, ita pẽdere drachmã id eſt groſſum noſtrũ, ut lanx ex æquilibrio facile cũ numiſmate uergeret: cõtra aũt duo illa quorũ alterum Cæſaris dictatoris & alterũ Auguſti ſtellatũ erat, tam maligne groſſum pendere ꝙ illa priora prolixe: ut tãtundẽ illis percuſſorũ auaritia deceſſiſſe diceres, quantũ illis acceſſiſſe benignitate ſeculorũ. Triũuirale æquilibriũ faciebat quaſi ſeueris magis ꝙ benignis autoribus. In Marci Agrippæ nũmo bilanx raptim ſidebat à ponduſculo: quæ in iuſto numiſmate etiã ſurrigi debet. In eo quarta et uiceſima pars (ut minimũ) nõ detrita ſed detracta uidebatur, in alijs uidẽ permultis par ferè deceſſio: ut in eo Auguſti qui à poſtica facie hãc inſcriptionẽ habet, OB CIVES SERVATOS: quã ambit corona graminea: ſed tamen ut quiuis facile iudicaret, drachmæ pondere inſtitutas eorum formas fuiſſe, eaq; ipſa tantidem oblocabilia. Habebam & recentiorum temporum ut Maximini imperatoris & aliorum principum, in quis & matris Alexãdri hoc lemmate: IVLIA MAMEA AVG. literis iam à Romanis degenerantibus ac ſemibarbaris, cæterũ argento & pondere ſupradictis deteriora. Hæc ſufficere arbitratus ſum ad examinationẽ ponderis quod non in meis tantum ſed etiam in alienis nummis exegi: quæ plurima & omniũ propè conſulum atq; principum uidi. Confectum igitur iam habemus, libram Romanam centum groſſos noſtros habuiſſe. Quare ſi huius temporis æſtimationem ſequi uolumus, in ſingula pondo Romana decem & ſeptem francicos, tres ſolidos turoneos, & nouem denariolos ſtatuere neceſſe eſt: æſtimationem nunc legitimam ſequor & edictalem, non negotiatoriam & uulgarem: edicto enim principali libra argenti undecim francicis æſtimata eſt, licet paſſim duodecim iam ueneat. Cũ enim, ut diximus, libra antiqua ſeſquili-

Aeſtimatio prædictorũ numiſmatũ.

quiliplex fuerit noſtræ, & præterea ſemunciam habeat, pro duodecim uncijs ſedecim fräcicos & decẽ ſolidos numerabimus: pro ſemücia decẽ & tres ſolidos & nouẽ denarios. Ita fit ut mille nummi, id eſt ſingula ſeſtertia, æſtimari à nobis duobus & quadraginta fräcicis, undeuiginti ſolidis, et quatuor denarijs debeãt: uel (ut ſumma rotüdetur, & minutiarũ tædio liberemur) tribus et quadraginta francicis, hi ducatos duos & uiginti, et triginta quinq; ſolidos turoneos faciunt: quibus ſi duos ſolidos & ſemiſſem addas, fiet ducati tres & uiginti. Ducatos legitima æſtimatione accipio, ut xxx. ſolidis Pariſinis ualeant, id eſt ſolidis turoneis triginta ſeptem & ſemiſſe. Hactenus igitur legitimam iuſtamq; æſtimationẽ in ſingula millia nũmûm habemus, niſi quòd octo denariolos addidimus .i. beſſem ſolidi. Huic ſummæ ad uulgarem æſtimationem argenti paulo minus quatuor francici deſunt: nam cum argenti libra octonaria uulgo duodenis francicis permutetur propter argẽti inopiam & numiſmatis ieiunitatem, in ſingulas uncias ad legitimum pretiũ bini ſolidi & ſemis accedunt, quas uncias in ſeſtertijs ſingulis tricenas ſingulas eſſe liquet ex ijs quæ ſupra diximus, atq; eo amplius quadrantem unciæ, id eſt binos groſſos, hi ſolidi paulo plus duobus ducatis ualẽt æſtimatione antedicta. Qua ratione fit, ut in ſingula ſeſtertia, ſi extendere pretium uelis uulgari iudicio, quinq; et uiginti ducatos ſtatuere, aut certe totidem noſtros ſolatos aureos poſſis. Ego tamen ad legitimam æſtimationẽ nihil adderem, ſi commodum aliquem numerum in eo nactus eſſem, quo ueluti radice uti ad maiorum ſummarum cumulationem poſſem: id quoniam fieri nequit, quindecim tantum ſolidos adijciam, ut mille nummûm quinq; & uiginti aureis coronatis æſtimetur, id eſt quadraginta tribus francicis & dodrãte, ita ut coronatũ quinq; et triginta ſolidis eſſe intelligamus, quãti ſcilicet locabatur ubere re nũmaria: ſolidos aũt ſemper appello qui duodenarij nunc dicũtur, in Italia nõ ignoti. Proinde tandẽ accedamus ad exẽpla, quaſiq; pedẽ cũ rerũ explicatione cõferamus: et primũ illud uideamus Trãquil. in Au-

Quãti mille nũmûm æſtimari debeat.

in Aug. quod corruptũ eſſe non emendatũ ab enarratoribus diximus. Senatorũ cenſum ampliauit, ac pro octingentorũ milliũ ſumma duodecies ſeſtertiũm taxauit. Sic enim legit Blõdus *in* Roma *triũphante. Tametſi hoc tẽpore ea uerba intelligi non poſſe exiſtimauit. Nos duodecies ſeſtertiũm docuimus ſignificare duodecies cẽtena millia ſeſtertiũm nũmũm: & in ſingula millia quinq; & uiginti coronatos taxandos cõſtituimus. Si igitur mille ac ducentos quinquies et uicies numeraueris, triginta millia coronatorũ cẽſum ſenatoriũ fuiſſe cõperies: & ex* Tranquillo *hoc noueris,* Auguſtũ *cenſum ſenatoriũ ex uiginti millib⁹ ad* XXX. *millia auxiſſe.* Quò *aũt expeditius lector rationẽ eorũ quæ dicenda ſunt ineat, hoc tenere oportet, centũ ſeſtertia duo millia & quingentos aureos coronatos ualere, hoc eſt centies uicenos quinos.* Vt *aũt ad hunc locũ ægre & ſuſpirioſe atq; anhelabũde euaſimus, ita ab hoc loco iã per prona eadẽq; amœna aliquandiu euagari licebit.* Idẽ Tranquil. *in* Cæſare: *Ludis Decius Laberius eques* Ro. *mimũ ſuũ egit: donatusq; quingentis ſeſtertijs & annulo: ſeſſum in quatuordecim ex ſcena per orcheſtrã traſiit. Laberius poëta donatus eſt cenſu equeſtri, id eſt coronatorũ noſtrorũ* XII. *millibus & quingentis: ſic enim loq mihi per anticipationẽ pmiſſũ, quaſi iã tũc aurei noſtri fuerint, quo expeditius hoc munere defungar.* Macrob. li. II. Sat. Laberiũ *aſperæ libertatis equitẽ* Ro. Cæſar *quingẽtis millibus inuitauit ut prodiret in ſcenam, & ipſe ageret mimos quos ſcriptitabat: ſed poteſtas nõ ſolũ ſi inuitet, ſed etiã ſi ſupplicet, cogit: unde ſe Laberius à Cæſare coactũ in prologo teſtatur his uerſibus:*

Neceſſitas cuius curſus tranſuerſi impetum

Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt. & reliqua.

Idẽ: *Publius mimographus* Romæ *productus per* Cæſaris *ludos, oẽs qui tũc ſcripta et operas ſuas in ſcenã locauerant, prouocauit, ut ſinguli ſecũ poſita inuicẽ materia pro tẽpore contenderent: nec ullo recuſante, ſuperauit oẽs, in quĩs &* Laberiũ: *unde* Cæſar *arridens hoc modo pronuntiauit: Fauente tibi me, uictus es* Laberi *à*

Syro: ſtatimq́; Publio palmam, & Laberio annulum aureum cum quingentis ſeſtertijs dedit. Simile eſt apud eundē Trāquil. in Tyberio: Munus gladiatoriū in memoriā patris, et alterū in aui Druſi dedit diuerſis tēporibus ac locis: primū in foro, ſecundū in amphitheatro: rudiarijs quoq; quibuſdā reuocatis autoramento centum millium. Non mirū Cæſarem mimographo poëtæ duodecim millia & quingentos aureos noſtros dediſſe, ſi Tyberius gladiatoribus qui iam immunitatem & miſſionē gladiaturæ uel meruerant uel impetrarant, duo millia & quingētos dedit in ſingulos, ut iterum depugnarent ſpectante populo. De cenſu equeſtri Plinius libro triceſimotertio: Tyberij demū principatus nono anno in unitatem uenit equeſter ordo, annulorumq́; autoritati forma conſtituta eſt. Et paulo inferius: Hac de cauſa conſtitutum, ne cui ius annuli eſſet, niſi cui ingenuo ipſi patri auoq; paterno ſeſtertia quadringēta cenſus fuiſſent, & lege Iulia theatrali in quatuordecim ordinibus ſedendi. Ex hoc dicto Trāquilli patet cenſum equeſtrē à quingentis ſeſtertijs ad quadringenta contractū, id eſt ad priſtinā formam redactū. Recenſeamus exēpla. Cladem Lugdunenſem (inquit Tacitus) quadragies ſeſtertio ſolatus eſt princeps, ut amiſſa urbi reponeret. Ego quadragies ſeſtertiûm ære noſtro cētū millia aureorū fuiſſe dico, quā pecuniā Nero ad reparandū Lugdunum oppidum cōtulit, & apud Pliniū: Aeſopi tragici hiſtrionis patina ſexcentis ſeſtertijs taxata eſt, id eſt quindecim millibus coronatorū. Quo in loco ne incredibile ſit quod ſupra diximus, aues centū canoras, aut hominis ſermone uocales ſenis millibus ſingulas emptas, fidem faciet Macrobius qui libro primo Saturnaliū de liberalitate Augusti loquens: Sublimis, inquit, Actiaca uictoria reuertebatur: occurrit ei inter gratulantes coruū tenens, quē inſtituerat hoc dicere: Aue Cæſar uictor imperator: miratus Cæſar officioſam auem uiginti millibus nūmûm emit. Socius opificis ad quē nihil ex illa liberalitate prouenerat, affirmauit Cæſari, habere illū & alium coruū, quē ut afferre cogeret rogauit, allatus uerba quæ

Cēſus equeſter. *Quadragies ſeſtertiûm.*

didicerat expreſſit, aue uictor imperator Antoni: nihil exaſperatus, ſatis duxit iubere illum diuidere donatiuum cum cõtubernali. Coruum ergo loquacẽ Auguſtus uiginti ſeſtertijs emit, id eſt quin gentis aureis noſtris. Et Cleopatra Aegypti reginarũ nouiſſima lautitiã epularũ Antonij omneq; eius apparatum obtrectans, quærente eo quid aſtrui magnificentiæ poſſet: reſpondit una ſe cœna centies ſeſtertiũm abſumpturam. Cupiebat diſcere Antonius, ſed fieri poſſe non arbitrabatur. Centies ſeſtertiũm æſtimatione prædicta ducenta quinquaginta millia aureorum coronatorum ualet, et quadringenties ſeſtertiũm decies centena millia aureorum, quanti idem Plinius æſtimauit ornatum Lolliæ Paulinæ, de qua ſupra diximus, et Cicero furta Verris in prouincia. Quoniam uero multa dicturi ſumus fidem propemodum excedentia, lectores præmonitos uelim, ne Romanas priſcaſq; diuitias, huius temporis opulentia publica priuataq; metiantur. Vrbem enim Romam totius propè orbis ſpolijs locupletem fuiſſe hiſtorica fide planũ fieri poteſt, ijs quidem certe qui latinos græcoſq; ſcriptores rerum geſtarũ lectitarint: non modo enim duces imperatoreſq; Romani ui aperta & bellica in hoſtico, ſed etiam proconſules prouinciarumq; præſides in pacato furtis rapiniſq; & expilationibus graſſabantur quà ſacrum, quà prophanum domum ſuam quiſque auertentes. Inde illud Satyrographi poetæ.

Cleopatræ unio.

Centies ſeſtertiũm.

De opulẽtia Romanorũ.

> Inde Dolobella eſt atq; inde Antonius, inde
> Sacrilegus Verres, referebant nauibus altis
> Occulta ſpolia & plures de pace triumphos.

Equidẽ (quod ad me attinet) cũ hæc quæ in hoc opuſculũ congeſſi animo reputarẽ, ea mihi ſpecies urbis Romæ animo obuerſabatur quaſi arcẽ quandã expilatorũ orbis terrarũ uiderẽ, & uelut cõmune gentiũ omniũ cimeliarchiũ (ut uerbo Iuſtiniani principis utar) .i. ſanctius cõditorium rerũ toto orbe eximiarũ. Vidimus iã de Lollio uerba hæc Plinij. Nec dona prodigi principis fuerãt, ſed auitæ opes, prouinciarum ſcilicet ſpolijs partæ: hic eſt rapinarum exitus.

Cimeliarchium.

hoc

hoc fuit quare M. Lollius infamatus regũ muneribus in toto oriente, interdicta amicitia à C. Cæſare Auguſti filio, uenenum biberet, ut neptis eius quadringenties ſeſtertiũm operta ſpectaretur ad lucernas. Hactenus ille. Quãtam igitur ſummam rapinarum Lollij fuiſſe exiſtimamus, cum decies centenis millibus aureorum æſtimarentur gemmæ, quæ ad neptem eius peruenerunt? Vidimus & de Caio Verre cui Cicero quadringẽties ſeſtertiũm litẽ æſtimandam eſſe contẽdit. Ingentia aũt commoda Romanorũ magiſtratuũ etiam urbana fuiſſe, ex hoc conijcere licet, quòd moris fuit, ut finito magiſtratu ludos ederent magnificos, & uenationes, ac munera darent, id eſt gladiatorũ multa paria ad uulgi oculos oblectandos depugnatura: quam ueluti mercedem populus & pretium accipiebat collatorũ ſuffragio ſuo magiſtratuum. Quem morẽ cõmemorãs Cicero in ſecũdo officiorum ita inquit: Quanquã intelligo in noſtra ciuitate inueteraſſe iam bonis tẽporibus ut ſplendor ædilitatum ab optimis uiris poſtuletur: Itaq; et Publius Craſſus tũ cognomine diues tũ copijs, functus eſt ædilitio maximo munere. Et paulum infra: Hũc eſt Scaurus imitatus. Munificẽtiſſima uero noſtri Pompeij munera ſecundo conſulatu, in quibus omnibus quid mihi placeat uides: uitãda tamẽ eſt ſuſpicio auaritiæ: nam Mamerco homini ditiſſimo prætermiſſio ædilitatis cõſulatus repulſam attulit. Quare etſi poſtulatur à populo, bonis uiris ſi non deſiderantibus, attamen approbantibus, faciendum eſt, modo pro facultatibus, ut nos ipſi fecimus. Etſi aliquando res aliqua maior atq; utilior populari largitione acquiritur, ut Horeſti nuper prandia in ſemitis nomine decimæ magno decori fuerunt. Ne M. quidem Seio id uitio datum eſt, quòd in caritate annonæ aſſe modiũ populo dedit. Magna enim ſe & inueterata inuidia nec turpi iactura (quando erat ædilis) nec maxima liberauit. Plinius libro octauo de hoc loquens: Leonum ſimul plurium pugnam Romæ princeps dedit Q. Scæuola P. filius in curuli ædilitate, cẽtũ aũt iubatorũ primus oĩm L. Sylla qui poſtea dictator fuit, in prætura. Poſt eum Pompeius

De muneribus ædilitijs & uenationibus.

magnus in circo DC. *ac in ijs iubatorum* CCCXV. *Cæſar dictator quadringentos, quanquam in antiquis libris uerbum* DC. *non legitur: ex quorũ obſeruatione locus ille mẽdoſus eſſe uidetur. Idem de uarijs id eſt pantheris loquens: Senatuſconſultũ fuit uetus, ne liceret Aphricanas in Italiam aduehere: contra hoc tulit ad populum* Gn. *Aufidius tribunus ple. permiſitq́; circenſiũ gratia importare: primus aũt Scaurus ædilitate ſua uarias* CL. *uniuerſas miſit, deinde Pompeius Magnus quadringentas decem, diuus Auguſtus quadringentas uiginti: ibidem emendandũ unum uerbũ cenſeo quanq̃ refragante antiquorũ exemplariũ fide: Ferunt (inquit Plinius) colore earũ mire ſolicitari quadrupedes cunctas, ſed capitis toruitate terreri: quãobrem occultato eo reliqua dulcedine inuitatas corripiunt. Hoc Plinij dictũ cũ ex Ariſtotele trãslatitiũ eſſe liqueat, nimirũ ex eo emendari debet. Is enim libro nono de hiſtoria animalium:* λέγουσι δὲ καὶ κατανενοηκέναι τὴν πάρδαλιν ὅτι τῇ ὀσμῇ αὐτῆς χαίρουσι τὰ θηρία, ἀποκρύπτουσαν ἑαυτὴν θηρεύειν, προσιόντα δὲ ἐγγὺς καὶ λαμβάνειν, οὕτω καὶ τὰς ἐλάφους. *Aiunt autem (inquit) oantherã intelligentẽ quòd odore ſui animãtes gaudeãt, occultare ſeſe & ita eas captare: quippe accedẽtes propius rapere, in quibus & ceruã. Odore igitur nõ colore apud Pliniũ legẽdum: quod ne à quoq̃ refelli poſſit, uel Plinio ipſo iudice uincam, qui libro uigeſimoprimo de odoramentis loquens: Animaliũ, inquit, nullum odoratũ, niſi de pantheris quicq̃ dictum eſt, ſi credimus. Idem Plinius: Annalibus notatũ eſt. M. Piſone M. Meſſala conſulibus Domitium Aenobarbũ ædilẽ curulẽ urſos Numidicos centũ, & totidem uenatores Aethiopas in circo dediſſe. Idem libro triceſimoquarto: In M. Scauri ædilitate tria millia ſignorũ in ſcena tantum fuere tẽporario theatro. Et rurſus libro triceſimoſexto* CCCLX. *columnas M. Scauri ædilitate ad ſcenam temporarij theatri, & uix uno menſe futuri in uſu, uiderunt portari ſilentio legũ. Et rurſus alibi: Scaurus fecit in ædilitate ſua opus maximũ omnium quæ unquam fuẽre humana manu facta: non temporaria mora, uerũ etiã æterni-*

Plinij locus.

æternitatis deſtinatione. Quibus uerbis ſignificat Scaurũ in ædili
tate ſua ad populi oblectationem ſcenam tẽporariam & ſtatim lu
dis factis diruendã, feciſſe: ſed quæ uinceret magnificẽtia clariſ-
ſimum opus omniũ quæ unquam facta ſunt, etiam eo animo ut per-
petua eſſent. Vitruuius in præfatione decimi libri ludorũ et mune
rum huiuſcemodi meminit qui priuato ſumptu fiebant, qui etiã eo-
rum ſumma induſtria et machinatione apparãdorum, prætoribus
ædilibusq; neceſſitatẽ iniungit. Quanti aũt ſtetiſſe Marco Seio li-
beralitatẽ putam⁹, q in caritate annonæ modiũ frumẽti aſſe popu
lo uẽditauit? quod Cicero dixit in loco ſupradicto: aſſes deni in de
nario fuerũt, & ſeſtertij quaterni. Hic æſtimatione à nobis inſtitu
ta tribus duodenarijs & ſemiſſe ualuiſſe deprehẽditur, cũ libra de
cem aureis æſtimetur: qua ratione ſeſtertius nummus decem dena-
riolis & ſemiſſe, id eſt obolo noſtro ualet, ſic aſſes ſinguli quater-
nis denariolis æſtimabuntur. Quãti aũt frumentum eſſet Romæ
ex Cicerone conijcere poſſumus, qui in frumentaria actione ita in
quit: Frumentũ emere in Sicilia debuit Verrés ex ſenatuſcõſulto,
& ex lege Terentia & Caſſia frumentaria: Emundi duo genera
fuerunt, unum cæterarum decimarũ, alterum quod præterea ciui
tatibus æqualiter eſſet diſtributũ. Illius decumani tantum quãtum
ex primis decumis fuiſſet: tritici modiûm DCCC. millia: pretiũ au-
tem cõſtitutum decumano in modios ſingulos ſeſtertijs ternis, duo
detricies: imperato, ſeſtertijs quaternis. Ita ut frumentum impera-
tum ſeſtertiûm duodecies in annos ſingulos Verri decernebatur
quod aratoribus ſolueret: in alteras decimas fermè ad nonagies.
Sic per trienniũ ad hanc frumẽti emptionẽ Sicilienſem propè cen
ties & tricies erogatum eſt: hanc pecuniam tantam tibi ex ærario
inopi atq; exhauſto, datam ad frumentũ: datam ut Siculis aratori
bus, quibus tanta onera reſpublica imponeret, ſolueretur: abs te la-
ceratum ſic eſſe dico, ut poſſim illud probare ſi uelim, omnem hanc
pecuniam domũ tuam reuertiſſe. Hunc locũ Ciceronis qui lõge ali
ter in exẽplaribus legitur, ſic emendandũ eſſe cenſui, quoad emen

Aeſtimatio denarij & ſeſtertij.

datiora reperiantur exemplaria, & eius hunc ſenſum eſſe, ut intelligamus triplicem frumentationem Siciliẽſem fuiſſe: Primam uectigalem, quæ decumana erat: alterã itidem decumanã non etiam gratuitam, ſed ut aratores Siculi alteram decumam darẽt, ternis ſeſtertijs in modios taxatã. Has duas certas ſtatiq; numeri frumenti fuiſſe, id eſt octingenũ millũ modiûm in ſingulas: tertiã non decumanam ſed incertã & pro neceſſitate reipublicæ indici ſolitam æqualiter ciuitatibus. Propterea igitur decumani nomine Cicero quotãnis duodetricies ſeſtertiûm imputauit Verri, quippe cum frumenti modius trinis ſeſtertijs æſtimatus eſſet, ſi ter octingẽta millia numeres, fiẽt uicies quater cẽtena millia nũmûm quotãnis: quare potius DCCCC. *millia legẽdum uidetur, ut fiãt ſepties & uicies cẽtena millia nũmûm: quæ ſi ter rurſus numeres: fiãt ſemel & octogies cẽtena millia nũmûm in triẽnio, ut ſit, quod Cicero dixit, fermè ad nonagies: omnia augens oratorie. Malim tamẽ locum mẽdoſum relinquere, q̃ hanc ſententiã aſſerere, præſertim cũ duodetricies nõ quadret in annos ſingulos. Non nihil tamẽ adminiculatur hic locus ad id quod de ſeſtertijs diximus, quũ cẽties & tricies ſeſtertiûm pro tãta pecunia dixerit. Verũ cũ publica & æterna frumẽti æſtimatio quaternũ eſſet ſeſtertiûm in Sicilia frumenti feraciſſima, quãti putamus fuiſſe Romæ in caritate annonæ? Et quantũ lucrũ cõtẽpſiſſe eũ qui aſſibus uẽdiderit ſi domi repoſitũ habuit: aut iacturã feciſſe ſi in Siciliã aut Carthaginẽ petierit? Nã ut in capita ciuiũ ſingulis modijs defunctus ſit, quod credibile nõ eſt, ut poſtea intelligetur, nõ minus q̃ trecẽta mllia hominũ plebeiorũ fuerunt. Legimus apud Euſebiũ quo tẽpore Cicero Quintiũ reũ patrocinio ſuo defendit, cẽſu Romæ acto inuẽta eſſe hominũ millia quadringenta ſexagintatria: ut ergo trecenta millia hominũ fuerint tantum, & Seius tot modijs defunctus ſit, nec pluris Romæ frumentum in annonæ inopia quàm apud Siculos in ſolita ubertate fuerit: Seius in populum mille ac ducenta milla nummûm, id eſt duodecies ſeſtertiûm dilargitus eſt, niſi quòd in ſingulos modios*

aſſem

eſſem ſeruauit. Quod ſi ad ueriſimile exigere hoc uelis, minimum hæc ſumma duplicabitur. Itaq; merito Lactãti⁹ libro ſexto ita ſcribit: Quid enim dicẽdum eſt de ijs qui populari leuitate ducti, uel magnis urbibus ſuffecturas opes exhibẽdis muneribus impendunt: niſi eos demẽtes ac furioſos qui præſtẽt id populo quod & ipſi perdãt: et nemo eorũ quibus præſtatur accipiat. Et rurſus alibi: Quid prodeſt perditæ nequitiæ beſtiarios facere locupletes et inſtruere ad flagitia? Plinius libro triceſimotertio. Non erat apud antiquos numerus ultra centũ millia: itaq; hic & hodie multiplicatur, ut decies cẽtena millia aut ſæpius dicantur. Fœnus hoc fecit nummusq; percuſſus, & ſic quoq; æs alienũ etiãnũ appellatur: poſtea diuites cognominati, dũmodo notũ ſit eũ qui primus acceperit hoc nomen, decoxiſſe creditoribus ſuis. Ex eadem gente M. Craſſus negabat diuitem eſſe niſi qui redditu annuo legionem tueri poſſet. In agris ſuis ſeſtertiũm uiginti millia poſſedit, Quiritiũ poſt Syllam ditiſſimus: nec fuit ſatis niſi totum Parthorũ eſuriſſet aurum, atq; ut nomen quidem optimum occupauerit (iuuat enim inſectari inexplebilem iſtam habendi cupiditatem) Multos poſtea cognouimus ſeruitute liberatos opulentiores, pariterq; tres Claudij principatu, Pallantem, Calliſtum, & Narciſſum. Atque ut hi omittantur tãquam adhuc rerum potiantur. C. Aſinio Gallo C. Martio Cyrino conſulibus ad ſextas calendas Februarias C. Cæcilius Claudius Iſidorus teſtamento ſuo dixit, quamuis multa ciuili bello perdidiſſet, tamen relinquere ſeruorum quatuor millia centum ſedecim. Iuga boum tria millia ſexcenta: reliqui pecoris CCL. ſeptem millia: in numerato pondo ſexcenta millia: qui funerari ſe iuſſit ſeſtertijs undecim millibus. Hæc uerba Plinij non modo ſic in impreſſis exemplaribus, ſed etiam in antiquis quibuſdam leguntur: quæ ſi uere leguntur, nugatoria ſunt quæ diximus, tametſi teſtatiſſima: in antiquiſſimo exẽplari legimus: in agris HS. M.M. poſſedit: ita ut duæ M.M. ſimilitudinem haberent literæ poſtremæ in græcorum alphabeto, ſed inuerſæ, cuiuſmodi & alibi in antiquis libris legimus.

Claudius Iſidorus.

Diuitiæ Craſſi.

Lego igitur, in agris ſeſtertiûm bis millies poſſedit, hoc eſt ære noſtro quinquagies centena millia aureorũ coronatorũ. Huius ſi uiceſimã partẽ pro redditu annuo ſtatuamus (ſiue in agris eum redditũ, ſiue in mãcipijs artificibus, ſiue in fœnore fuiſſe intelligimus) fient ducenta quinquaginta millia: quæ ſi ita diſpenſemus, ut gregarius miles quaternos in menſem aureos accipiat duodequinquagenos in annũ, decem cohortiũ quinquagenariarũ legio ali potuit. Reſtabunt decẽ millia, quorũ quinq; millia in quinquaginta centuriones ſtatuimus pro duplicando ſtipendio, et quinq; altera pro ijs qui à Græcis ὑπταξεῖς, id eſt ſupordinati dicũtur, ut cornicines, ſigniferi, caduceatores, & fabri qui machinas faciunt. Quòd ſi apud Plinium uiginti millia ſeſtertiûm legamus, ſignificabuntur quingenti aurei: ſi uicies ſeſtertiûm, quinquaginta millia: ſi uicies millies, immenſa ſumma. Errore igitur librariorũ lubrico quidem ipſo in notis numerorũ uel ſummarũ, ut poſtea uidebimus, factum eſt ut pro ſeſtertiûm bis millies, ſeſtertiûm uiginti mil. legeretur: aſtipulante ſcilicet tot ætatum ignorantia, præſertim quod ad hæc uerba perinet. Cum hoc dicto pugnare uidetur id quod Seneca libro de uita beata his uerbis inquit: M. Cato cũ laudaret Curium & Coruncanũ, & ſeculũ illud in quo crimen erat paucæ argenti armillæ, poſſidebat ipſe quadragies ſeſtertiûm: minus ſine dubio q̃ Craſſus, plus q̃ cenſorius Cato: maiore ſpatio proauum uicerat, q̃ à Craſſo uinceretur. Si igitur quadragies hic recte legitur, oportet M. Porciũ minus octoginta ſeſtertijs, hoc eſt duobus millibus aureûm noſtrorũ in cẽſu habuiſſe, quũ quinquaginta partibus Craſſus maiorẽ cenſum quadragies ſeſtertio habuiſſe legatur, & tamen pluribus partibus quadragies ſeſtertiûm maius fuiſſe cenſu Porciano dicatur à Seneca. Verum hoc eſſe falſum facile ex Plutarcho intelligimus, qui quæſtu & parſimonia patrimoniũ auxiſſe Catonem ſeniorẽ teſtatur. Ideóq; iuniorẽ Catonẽ hæreditatibus locupletatũ eſſe narrat. Hoc ideo diximus ne quid præterijſſe cõſulto aut oſcitanter uideremur: Sed & in ſequentibus nonnihil de Craſſi diuitijs

uitijs dicetur. Quòd autē ſequitur de Cæcilio: In numerato pondo ſexcenta millia, in antiquiſſimo libro HS · DC. legitur. Obſeruaui autem in antiquis, H & S cum apice, ſignificare ſeſtertium. Apice aūt porrectū ſuper quemcūq; numerū, millia ſignificare, ut DC. cum apice ſexcenta millia. Sexcenta autē millia pondo argēti æſtimantur à nobis ſexagies centena millia aureorū. Quæ cum immenſa ſit pecunia et maior cenſu Craſſi, qui Quiritiū poſt Syllā ditiſſimus ab eodē Plinio fuiſſe dicitur, legēdū puto ſeſtertiūm ſexcenties, quod ſignat quindecies centena millia coronatorū. Non enim memini me legiſſe ut latini pondo aut libras de numerata pecunia dicerent, etiam ſi minus Græci in hac ſignificatione utūtur. Nam quòd Liuius argenti pondo bina et ſelibras in milite præſtaret, dixit: ad argentū infectū retuliſſe mihi uidetur, quo etiam loquēdi modo nūc utimur cū argenti marcā uel auri dicimus, tātam pecuniā ſignificātes quanti edicto principis æſtimātur. Nec tamē me latet quòd Plinius in mētione citrinarū dixit, qui locus in ordinem tandē incurret & explicabitur à nobis. Illud quod ſequitur, q funerari ſe iuſſit ſeſtertijs XI. lego ſeſtertiūm undecies. Ne aūt fide careat quod de Craſſo diximus, citetur locus Plinij li. XVIII. apud quē de poſitione uillæ et modo agri colēdi loquentē, ſic in oībus libris impreſſis legitur: Modū agri in primis ſeruandū antiqui putauere, quippe ita cenſebant, ſatius eſſe minus ſerere & melius arare. Qua in ſentētia & Vergiliū fuiſſe uideo: uerūq; cōfitentibus latifundia prodidere Italiā. Iā uero et ꝓuincias ſex & ſemiſsē domini Aphricæ poſſidebāt cū interfecit eos Nero princeps. Nō fraudabo magnitudine hac quoq; ſua Gn. Pōpeiū, qui nunq̄ agrū mercatus eſt conterminū. Miror quid his uerbis ſignificari Plinij emendatores intellexerint. Ego ita reſtituendū locū affirmo: Verūq; cōfitentibus latifundia perdidere Italiā, iam uero & prouincias: deinde poſt diſtinctionē inferēdū, Sex domini ſemiſsē Aphricæ poſſidebant, cū interfecit eos Nero princeps. Non fraudando magnitudine hac quoq; ſua Gn. Pōpeio, & reliqua. Iam uero pro Plinij locus reſtitutus.

Vero ꝓ etiã. iã etiã, q etiã, locutio ẽ Pliniana: ut, illa uero, ꝓ immo etiã, uel q immo illa, li. XVI. cap. XXXIIII. et lib. XIIII. cap. XXII. illi uero & ueniente, pro immo etiã. Sic apud Ciceronẽ aut uero, pro aut etiã: & nec uero, pro nec etiã: apud Græcos ἤδη δὲ, & οὐ μὴν δὲ ſic dicitur, hoc eſt iã uero, & neq; uero. Sẽſus eſt igitur, latifundia perdidiſſe nõ modo Italiã ſed etiã ꝓuincias, hoc eſt ſteriles reddidiſſe, cũ ſolũ frugiferũ male cultũ maligne quoq; fruges redderet, & Aphricæ propè dimidiũ ab hominibus ſex opulẽtis obtinebatur: quo noĩe à Nerone principe rapaciſſimo cõfiſcati, inſuper etiã capite pœnas luerũt. Hoc aũt tũ cõtigiſſe exiſtimo, cũ Nero ſpe deſtitutus, quã de gaza antiqua Didonis cõceperat in Aphrica eruẽda, ad rapinas improbiſſimas et delationes excitãdas animũ cõſceleratũ intẽdit, ut autor eſt Tranquillus. Vt aũt ſciamus q̃ ſint numeri apud Pliniũ mendoſi, age conferamus Pliniũ cũ reliquis autoribus, atq; etiã ipſum ſecũ. Iãprimũ libro ſupradicto ubi de ærario Po. Ro. ut copioſo loquitur & opulento: Auri (inquit) in ærario populi Romani fuere Sex. Iulio L. Aurelio COSS. ſeptẽ annis ante bellum Punicum III. pondo DCCXXVI. argenti nonaginta duo millia, & extra numerum CCC & LXXV. Si priuatus homo Cæcilius Iſidorus ſexcenta millia põdo argenti habuit, quonam modo ærarium locuples exiſtimabitur, quod cẽtum millia nõ habuit? Idem paulo poſt: Intulit & Aemylius Paulus Perſeo rege Macedonico deuicto prædã pondo trium milliũ: à quo tempore populus Romanus tributum pendere deſiit. Plutarchus de triumpho Pauli loquens: Poſt armorum currus tria uirorum millia ſequebãtur, qui numiſmata ferebant argentea uaſis trecentis quinquaginta: uas erat quodlibet trium talentorũ: quatuor uiri ſingula uaſa portabant: alij crateras argẽteas & phialas caliceſq; ornatiſſimos & ingentes certo ordine deferebãt. Et paulo inferius: Poſtea ſequebantur qui aurea numiſmata gerebãt in uaſis trium talentorũ, ut ſupra de argẽteis dictum eſt: numerus uaſorũ fuit tria & octoginta. His uerbis Plutarchus autor eſt, mille & quinquaginta talenta

Mẽdoſi nũeri apud Pli.

lenta

lenta argenti,& ducenta undequinquaginta auri in ærariũ illata eſſe,præter uaſa aurea argenteaq;. Plinius tria millia pondo non addito auri argenti'ue:at ego dico uicies maiorem numerum apud Plutarchum eſſe quàm apud Plinium,id quod ex dicendis apparebit. Alioqui quonam pacto populus Romanus tributa pendere propter ærarij opulentiã deſiiſſet? Sequitur rurſus eodẽ Plinij loco: Sex. Iulio L. Martio COSS. hoc eſt belli ſocialis initio, octingẽta quadraginta ſex auri pondo fuere in ærario. Cæſar primo introitu urbis in ciuili bello ſuo ex ærario protulit laterum aureorũ XXVI. millia & numero pondo trecenta: nec fuit alijs tẽporibus reſpublica locupletior. Hactenus ille. Quomodo memorabile Plinius exiſtimauit in ærario Romano octingẽta tunc auri pondo fuiſſe,cũ Cæſar poſtea ſex & uiginti aureorũ laterũ millia ex ærario abſtulerit? de quo loquẽs Oroſius li. VI. ita inqt: Cæſar Romã uenit,negatãq; ſibi ex ærario pecuniã fractis foribus inuaſit, ptulitq; ex eo auri pondera IIII.MC.XXXV. argẽti pondera propè DCCCC. Oroſii nũerus multo minor eſt Pliniano, ut utrobiq; corruptũ eſſe appeat. Ego in antiquiſſimo exẽplari ita primũ illũ locũ legi: Auri in ærario Po.Ro. fuere Sex. Iulio L. Aurelio COSS. ſeptẽ annis ante Punicũ bellũ III. pondo XVI. DCCCX. argenti XXII.LXX. & in numerato LXII. LXXXV. CCCC. Sex. Iulio Martio COSS. hoc ẽ belli ſocialis initio auri XVI.XX.DCCC. XXIX. C. Cæſar primo introitu urbis ciuili bello ſuo ex ærario protulit laterũ aureorũ XV. argenteorum XXXV. & in numero HS. CCCC. nec fuit alijs temporibus reſp. locupletior. Intulit & Aemylius Paulus Perſeo rege uicto è Macedonica præda HS. II. III. à quo tẽpore Po. Ro. tributũ pẽdere deſiit. Hæc uerba inſerẽda huic operi duxi,ut legẽtibus iudiciũ integrũ ſeruaretur. Si qd tamẽ cõminiſci licet,hũc locũ ſic reſtituere poſſumus ex uetuſti exemplaris & aliorũ obſeruatione. Auri in ærario populi Ro. fuere ſeptẽ annis ante bellũ Punicũ III. pondo ſeptingenta millia uiginti ſex: argẽti nonaginta duo millia, & in numerato trecenties

Copiæ ærarij Romani.

&

& ſeptuagies quinquies. Item Sexto Iulio L. Martio conſſ. hoc eſt belli ſocialis initio auri pondo octingẽta millia XLVI. Et inferius: Intulit & Aemylius Paulus Perſeo rege uicto è Macedonica præda ſeſtertiûm ter millies. In Cæſaris autẽ mentione locus mutilatus ſic reſtituendus: Protulit laterũ aureorũ quindecim, argenteorum XXXV. mil. & in numerato ſeſtertiûm quadringẽties. In harum ſummarũ æſtimatione ineunda in ſingula pondo centenos aureos ſolatos ſtatuendos eſſe arbitror, quia in tanta copia auri neceſſe eſt partem fuiſſe mediocris notæ, utpote quod eſſet cõflatum è uaſis & ſupellectili, ſic fit ut ſingula centena millia cẽties centena millia aureorũ ualuerint: ita ſeptingenta millia, ſeptingenties centena millia ualuerunt. Argẽti aũt nonaginta duo millia denario multiplicata, nongentis uiginti millibus coronatorũ æſtimãtur, & trecẽties & ſeptuagies quinquies ſeſtertiûm, nongẽtis quadraginta circiter millibus. Sed uix ueriſimile eſt ſepties plus auri q̃ argenti fuiſſe. Quòd ſi uetuſtũ exemplar uerũ eſſe aliquis exiſtimauerit, ſic legendũ erit fortaſſe: Pondo ſedecies ſeptingẽta, argẽti nonagies bis octoginta quinq; millia (quanquã in uetuſto, uicies bis LXX. CCCC. legatur) et in numerato ſexagies bis octuaginta quinq;. Hæc ſumma immenſa eſt omnino, quippe ſedecies centena millia & ſeptingẽta pondo intelligo, quæ centies multiplicata millies & ſexcẽties cẽtena millia aureorũ ualent. Argenti aũt ſumma nonagies bis, decies multiplicata, noningẽties uicies centena, præter numeratã pecuniã. Quæ utrũ ad ſeſtertia, an ad aureos referenda ſit, mihi non liquet, quare nihil ſtatuo. Si tamẽ uetuſti numeros ſequi placeat, nõ uideo quomodo XXII. LXX. CCCC. aliter legere poſſumus quàm uicies bis ſeptuaginta millia quadringenta, quæ ſumma argẽti ad nũmum relata ducenties uicies ſepties centena, & quatuor millia coronatorũ efficit. Idemq́; cenſeo de eo quod ſeqtur: Belli ſocialis initio auri pondo XVI. XX. DCCC. XXIX. quod ſi non mẽdoſe legitur, utiq; ſic interpretandum eſt. Sedecies uiginti millia octingenta undetriginta, hoc eſt ſedecies cẽtena uiginti

ginti millia. Centena enim antiqui ſubintelligenda relinquere ſolebãt, eo modo quo in his uerbis quadringẽties ſeſtertiũm pro quadringenties cẽtena millia ſeſtertiũm, ut docuimus, & debere ducenties. Hoc more ſæpe locutũ Pliniũ docebimus libro quarto cum locus occurrerit. Cicero in prætura urbana: Accepi (inquit Verres) uicies ducenta triginta quinq; millia quadringentos quindecim nummos: hoc perinde eſt ac ſi dixiſſet Cicero, uicies bis centena XXXV. millia: ut manifeſte ex ſequẽtibus patet, & ex Aſconio Pædiano. Vt autem legamus XVI. millia pondo, ut in eo uetuſto legitur, ridiculũ eſt, cum apud Suetoniũ legamus Auguſtum una donatione in Cellam capitolini Iouis ſedecim millia pondo auri, et quingenties ſeſtertiũm contuliſſe. Quare lectionis fides ſit penes uetuſta exemplaria, ſi uſquam eſſe poteſt hodie: uerborũ aũt interpretatio, ſit penes antiquitatis ſtudioſos. Admirari nunc Plinium ſubit, ſæpeq; in hoc opere ſubibit, q res tot memorabiles omnis æui memoriæ prodere cõcupiuit, ſi per tot ſeculorũ cariem, incuriam, ignorantiam, & cõpendiariæ ſcriptionis diſcrimina pertinax exẽplarium fides ad nos euadere potuiſſet: ut ſi quando nullis adnitentibus, & inuentis uetuſtioribus libris reſtitui potuerit, unum eum autorem ſtudioſi harũ literarum habeãt, cui totius propè uetuſtatis cognitionem explicatã acceptam referre poſſint: utiq; quod ad eas res pertinet, quis inter ſcribẽdam rerum geſtarũ hiſtoriã locus eſſe nõ ſolet. Cuius rei reputatio magnũ mihi negotiũ in hac cõmentatione exhibuit, cũ res partim conclamatas, partim etiã elatas, tot doctorũ hominũ præiudicio ſemianimes à rogo referri poſſe atq; etiam à tumulo nõ diffiderem. Ne quid autẽ cõminiſci uidear, penes me futura antiqua exemplaria profiteor ut nulli non adire liceat quẽ quidem initiatũ his ſacris eſſe ſenſero. Credibiles fortaſſe has ſummas atq; etiã omnino credibiles facit locus Suetonij in Veſpaſiano his uerbis: Sunt contra qui opinẽtur ad manubias et rapinas neceſſitate cõpulſum ſumma ærarij fiſciq; inopia, de qua teſtificatus ſit initio ſtatim principatus, profeſſus quadringẽties mil

Plinij hiſtoria.

lies

lies opus eſſe ut reſpublica ſtare poſſet. Si enim Veſpaſianus ſperauit ſe quadringenties millies ſeſtertiûm cogere poſſe ad inſtaurandam dignitatem imperij Romani quæ à Nerone & ſucceſſoribus per luxus inuſitatos exhauſto ærario, cōciderat: ſimillimum ueri eſſe poteſt eo tempore quo imperium Romanum in ſenatus autoritate & populi poteſtate ſitum erat, potuiſſe ex orie͂tis Aphricæq; ſpolijs & uectigalium reſiduis, quartam eius ſummæ parte͂ in ærario coactam eſſe: maxima enim ſuperiorum ſumma non excedit centies millies ſeſtertiûm, id eſt bis millies & quingenties centena millia aureorū noſtrorum. Hæc adnotauiſſe non ab re fuit ut arbitror, & ſi nihil habui quod hoc loco ſtatuerem. Exiſtet enim fortaſſe aliquis qui uetuſtis exemplaribus diligenter euolutis, uel ueriſimiliora inueniet uel commentationi noſtræ faſtigium imponet, admonitione hac noſtra extimulatus. Magnam autem eſſe ſummã pecuniæ quam Cæſar ex ærario protulit ex calculo intelligere licet. Si enim XV. mil. laterum aureorum, fuerunt, nō dubio ce͂tum & quinquaginta millia pondo auri fuiſſe, cum quilibet laterculus decem pondo minimum fuerit: qua ratione fiunt aureorum ſolatorum centies quinquagies centena millia. Si autem huic ſummæ argenti æſtimatio addatur, cū eo quod in numerato fuit, imme͂ſa fiet ſumma. Quod uero in uulgatis exemplaribus & quibuſdam antiquis legitur, & numero pondo trecenta, omnino corruptū eſt: numeratam enim pecuniam non libris ſed ſeſtertijs ſignificabant antiqui.

Sãctius ærariũ à Cæſare expilatũ.

Appianus in ſecundo bellorum ciuilium: Theſauros (inquit) à nemine contactos uſq; in illum diem militibus rapere conceſſit, quos olim execratione propoſita conditos fuiſſe memorant, ut niſi in tumultu belli Celtici non promerentur: Ex quibus uerbis intelligimus Cæſarem uſq; ad fecem ærarium exhauſiſſe: quanquam Plinius dicat tunc ærarium locupletiſſimum fuiſſe, ſed intelligimus prælibatum à Pompeio & ſenatu. Tranquillus & Plutarchus de hoc ſiluerunt, ut & ipſe Cæſar in commentarijs ſuis. Lucanus in tertio Pharſaliæ de hoc loquens, ita inquit:

— *Tunc*

— Tunc conditus imo
Eruitur templo multis intactus ab annis
Romani cenſus populi, quem Punica bella,
Quem dederat Perſes, quem uicti præda Philippi:
Quicquid parcorum mores ſeruaſtis auorum,
Quod dites Aſiæ populi miſere tributum,
Victoriq; dedit Minoia Creta Metello,
Quod Cato longinqua uexit ſuper æquora Cypro,
Tunc orientis opes, captorumq; ultima regum,
Quę Pompeianis prælata eſt gaza triumphis
Egeritur, triſti ſpoliantur templa rapina,
Pauperiorq; fuit tunc primum Cæſare Roma.

Quibus uerbis magna uis auri argentiq; ſignificatur. Sic autē hic Pliniū locutū eſſe credo, coniecturā ex alijs autoribus faciens, & ex alijs ipſius locis: argumēto erūt etiam ea quæ poſtea dicentur à nobis, ſi quis dilígēter animaduertat. Hanc aūt deprauationē exēplarium induxit antiquorum librariorum inſtitutum, qui numeros & ſummas ſua quanq; notula ſcribebant: aliter enim ſeſtertios nummos, aliter ſeſtertia, aliter ſeſtertiūm gignendi caſu notabant, aliter libram, & talentum: aliter & denarium, & mille & millies non eodem modo. Quare per tot ſecula ueri rerū numeri alijs atq; alijs ſubinde traducibus exemplariū inſerti, ad noſtrā auorūq; memoriā peruenire nō potuerūt, præſertim accedēte librariorum culpa, qui pleraq; oculis ſolis, pauca etiā mente trāſigunt. Age quis illud libri octaui tueri poſſit? Metellus Scipioni triclinaria Babylonica octingētis millibus uæniſſe iam tunc poſuit in capitalibus criminibus, quæ Neroni principi quadringētis millibus ſeſtertiūm nuper ſtetere. Si ſtragula Babylonica octingētis millibus ab homine priuato cōparata ſunt, quonā modo memorabile eſt Neroni principi profuſiſſimo quadringentis millibus ſtetiſſe? In antiquis duobus exemplaribus quadringenties ſeſtertiūm legimus, in uno antiquiſſimo quadringētis, ſed ita ut conſpicue deletilem mēbranæ lo-

Numerorū deprauatorū ratio.

Inſigne pretiū tricliniariū Babylonicorum.

cum cerneres, & quadringenties principio fuiſſe intelligeres. Eſt alioquin locus non uno aut altero uerbo corruptus, in antiquorum enim nullo capitalibus criminibus legitur, ſed uel in Catonis, uel in Capitonis: nec poſuit, ſed ponit: nec Scipioni, ſed Scipio in recto. Locus igitur ſic reſtituendus: Metellus Scipio triclinaria Babylonica ſeſtertiûm octingentis millibus uæniſſe iam tunc, ponit in Capitonis criminibus, quæ Neroni principi quadringenties ſeſtertiûm nuper ſtetere: hoc ſenſu, ut Metellus Scipio Capitonem accuſauerit, & ei obiecerit quod triclinares tapetas quibus triclinia uel ſternebantur, uel obtendebantur, uiginti millibus aureorũ noſtrorum parare auſus eſſet: quæ tamen poſtea Nero decies cẽtenis

Capito. *millibus parauiſſet ad ornatũ aureæ domus. Capitonis Coſſutiani meminit Tacitus libro decimoſexto. Crimina, inquit, obliterari nõ ſinebat Capito Coſſutianus, præter animũ ad flagitia præcipitem inimicus Thraſeæ, quod autoritate eius concidiſſet, iuuantis Cilicum legatos dum Capitonem repetundarũ interrogant: cuius accuſationis meminit etiam Iuuenalis Satyra octaua, Capitonẽ Cilicum piratam uocans: ſed de hoc Capitone intelligi dictũ Plinianum non poteſt, quia & is Thraſeam Petum reum peregit ſub Nerone, quo nomine quinquagies ſeſtertiûm præmij loco tulit: Accuſatoribus (inquit Tacitus) Eprio & Coſſutiano quinquagies ſeſtertiûm ſingulis, Oſtorio duodecies & quæſtoria inſignia tribuũtur. Quo ex loco intelligere poſſumus, ꝙ ille ſceleratiſſimus princeps etiã perditus luxu & prodigentia fuerit, qui duobus calũniatoribus ad accuſandum uirũ egregiũ ſubornatis, ducenta quinquaginta millia coronatorũ dederit, id eſt centies ſeſtertiûm. Semel in uniuerſum teſtatus ſum, me ita in hoc tempore locuturũ, quaſi iam olim coronati noſtri percuſſi fuerint, ut expeditius tranſigere hoc negotium poſſim. Capitonis Fonteij meminit Horatius in primo Sermonum æqualis Mecœnatis. Hunc igitur uel patrem eius Metellus hoc nomine accuſaſſe uidetur. Capitalem aũt luxum Romæ fuiſſe non comperimus ne exilio quidem multatum, tãetſi probroſe obije*

obijci ſolium, ut de Lucio Craſſo uidebimus. Quare Tranquillus de Cæſare adhuc priuato loquens: Tabulas operis antiqui ſemper animoſiſſime cõparaſſe eum multi prodiderunt: ſeruitia recẽtiora politioraq́; immenſo pretio, & cuius etiã ipſum puderet, ſic ut rationibus uetaret inferri. Quo modo igitur capitalibus uerbũ apud Plinium cõgruere poteſt? Vtinã autẽ eo in loco Plinius per omnia emendari poſſet, ut in eo quod ſequitur in eodẽ capite: Vidimus iã & bidẽtium uellera purpura, cocco, cõchylio, ſeſquipedalibus libris infecta, uelut illa ſic naſci cogẽte luxuria. Ego ut uiuentiũ non bidentium lego, ſic ſenſu expoſcẽte, ita ſeſquipedales libras nõ intelligo. Quòd ſi labris legamus, tamẽ ſeſquipedalibus nõ cõgruit. Potius igitur ſeſquipondialibus legendũ cenſuerim, eo ſenſu fortaſſe, ut libræ purpuræ & conchylij centenis & quinquagenis drachmis cõſtarẽt. Nam de pretio purpuræ loquẽs libro nono ita inquit: Nepos Cornelius qui diui Auguſti principatu obijt: Me, inquit, iuuene uiolacea purpura uigebat, cuius libra denarijs centũ uænibat: nec multo poſt rubra Tarẽtina: huic ſucceſſit dibapha Tyria, quæ in libras denarijs mille nõ poterat emi: hac Lẽtulus Spinter ædilis curulis primus in prætexta uſus improbabatur: qua purpura qs non iam, inquit, triclinaria facit? Spinter ædilis fuit Cicerone cõſule. Dibapha tũc dicebatur quæ bis tincta eſſet, ueluti magnifico impendio, qualiter nũc omnes penè cõmodiores purpuræ tinguntur. Quod ſequitur corruptũ eſt: In cõchyliata ueſte cætera eadẽ ſine buccino, prætereá; ius tẽperaturæ æque pro indiuiſo humani potius excremẽto dimidia, & medicamina addũtur. Vbi ſic legendum cenſeo: Vis tẽperatur aqua. Sed ex uerbis Plinij purpuræ et conchylij pretia magna apparet fuiſſe. Coccus aũt quo hodie utimur in laneis ueſtibus, nõ excedit in libras ſingulas noſtras binos aureos: quod uero in ſerica ueſte crameſinũ appellant, non abſimile eſt cocco, radicibus adhærens cuiuſdã herbæ in Germania: nec excedit quaternos ducatos in libras, ut negotiatores noſtri aiunt. Ex quo apparet multo pretioſiores, et maioris luxus ueſtes antiquorum

Purpuræ pretium.

Dibapha.

Cocci pretium.

Purpura ignota. *rum fuiſſe. Purpura hodie negotiatoribus ignota eſt, etiamſi Damaſci in uſu eſſe quidã affirmant, ſed pretiũ antiquis pretijs non reſpondet. Athenæus libro duodecimo dipnoſophiſton, de luxu Ionum loquẽs: Theopompus aũt, inquit, libro decimoquinto autor eſt mille uiros Colophoniorũ per urbem errãtes uideri ſolitos in ueſte purpurea, quod regibus tum rarum erat, et magno ſtudio affectatum: purpura enim argento rependebatur.* ὅπερ ϗ βασιλεῦσι σπάνιον τότ' ἦν καὶ περισπούδαστον. ἰσοστάσιος γὰρ ἦν ἡ πορφύρα πρὸς ἄργυρον ἐξεταζομένη. *Cicero in Philippica ſecũda. Cõchyliatis Cn. Põpeij periſtromatis ſeruorũ in cellis lectos ſtratos uideres. Quãobrem deſinite mirari hæc tam celeriter eſſe conſumpta: non modo unius patrimonium quãuis amplum, ut illud fuit, ſed & urbes & regna tanta nequitia deuorare potuiſſet. Tranquillus in Nerone: Et cum interdixiſſet uſum amethyſtini ac tyrij coloris, ſummiſiſſetq́;, qui nundinarum die pauculas uncias uẽderet, præcluſit cunctos negotiatores. Quo in loco perculit lego, id eſt fortunis euertit. De hac Plinius ita inquit libro ſupradicto: Non eſt ſatis abſtuliſſe gemmæ nomen amethyſtum: rurſum abſolutus inebriatur tyrio ut ſit ex utroq; nomẽ improbum tyriamethyſtus. Olim etiã purpura, id eſt ſanguis piſciculi cum cocco quo nunc utimur, miſcebatur, id quod idem autor teſtatur his uerbis: Quin et terrena miſcere, coccoq́; tinctum tyrio tingere ut fieret hiſ byſſinum. ubi priſca*

Plinij locus. *his ſchymũ habent: quare hyſginũ lego, ex eodẽ Plinio libro triceſimoquinto in mentione purpuriſſi, & ex Vitruuio libro octauo his uerbis: Fiunt etiam purpurei colores infecta creta rubiæ radice et*

Purpura inſigne imperatorũ Romanorum. *hyſgino. Purpura inſigne Romanorũ imperatorum fuit. Plutarchus in Craſſo: Fertur eo die Craſſum nõ purpureum (ut Romanorum imperatorum mos erat) ſed atrũ paludamẽtum indutũ ad milites proceſſiſſe. Quapropter purpura pro ſummo magiſtratu*

Purpura pro magiſtratu ſummo. *ponitur à Plinio libro decimo, capite uigeſimoprimo de gallis loquẽte: Vt planè dignæ aliti tantũ honoris tribuat Romana purpura. Et ideo imperio Romano ad monarchiã deducto principes ipſi*

qui

qui etiã, ut olim, imperatores dicebãtur, quoniã regium nomen Ro
mæ infauſtũ inuiſumq́; erat, purpurã pro inſigni imperatorio ſer
uauerunt, ut autor eſt Capitolinus *in* Maximinis *& in* Gordia-
no. Plinius *libro uigeſimoſecundo.* Paludamentũ imperatoriũ coc-
co tinctũ fuiſſe dicit his uerbis: Iam uero inſici ueſtes ſcimus admi
rabili ſucco: atq; ut ſileamus Galatiæ, Aphricæ, Luſitaniæ *granis*
coccũ imperatoris dicatũ paludamẽtis, tranſalpina Gallia *herbis*
tyrium ac cõchyliũ tingit, omnisq́; alios colores, nec quærit in pro
fundis murices, ſeſe obijciendo dum præripit eſcã beluis marinis.
In titulo de ueſtibus holobryzis, uel holoſeris nunc murex nũc con
chylium nũc purpura uocatur, qua ſolus princeps utitur. Hæc obi
ter dicta ſint propter uerbũ ſeſquipedalibus, quod in Plinio *corru-*
ptũ eſſe apparet. Seſquipondiũ *aũt ſic latinũ eſt, ut dipondium &* **Seſquipondium.**
centipondium, ſeu centũpondium apud M. Catonẽ *&* Plautũ. *Eſt*
& aliud ibidem ulcus quod quia perſanare non poteram, ne attin-
gere quidẽ potius eſſe duxi. Cæterum *quod de cenſu ſenatorio &* **Cenſus equeſtris ſenatoriusq́;.**
equeſtri diximus non mirũ uideri debet, ut Romæ *ſenator eſſe non*
potuerit, qui minorem cenſum triginta millibus coronatorũ in cen
ſu habuerit: hoc enim ſtatutũ eo demũ tẽpore fuiſſe uidetur in quo
imperium Romanũ *in* Aſiam *tranſiit, aut certe extra* Italiã *pro-*
motum eſt. Quare Plinius *libro decimoquarto luxuriã poſteriorũ*
temporũ & rerum honeſtarũ incuriam inſectans: Reges, *inquit,* **Luxus Romanorum.**
innumeri honore artiũ colebãtur, & in oſtentatione has præfere-
bant, opem & immortalitatẽ ſibi per illas prorogari arbitrantes.
Quare *abundabant & præmia & operæ uitæ: poſteris laxitas*
mundi, & rerum amplitudo damno fuit, poſtq̃ ſenator cenſu legi
cœptus, iudex fieri cenſu, magiſtratũ ducemq́; nil magis exornare
q̃ cenſus: poſtquã cœpere orbitas in autoritate ſumma & potentia
eſſe, captatio in quæſtu fertiliſſimo, ac ſola gaudia in poſſidendo,
peſſum iere uitæ prætia, omnesq́; à maximo bono liberales dictæ
artes in contrariũ concidere, ac ſeruitute ſola profici cœptũ, eodẽ
tamen habendi quo eat ſpes omniũ tendente uoto. Sic enim legen-

dum cẽſeo ex uetuſtæ lectionis obſeruatione, licet in exemplaribus quæ circunferuntur, aliter extremum membrum legatur. Iudicem autem fieri cenſu Plinius ideo dixit, quòd equites etiã iudices uocabantur, propter equitum decurias quæ ex equeſtri ordine erant. Idem libro triceſimotertio. Laquearia quæ nunc & in priuatis domibus auro teguntur, poſt Carthaginem euerſam primo inaurata ſunt in capitolio cenſura L. Nummij. Inde tranſiere in cameras, parietes quoq;, qui iam & ipſi tanq̃ uaſa inaurantur, cum ſua ætas uaria de Catulo exiſtimauerit, quòd tegulas æreas capitolij inaurasſet primus. Idem paulo ſuperius. Et nos fecimus quæ poſteri fabuloſa arbitrentur. Cæſar qui poſtea dictator fuit, primus in ædilitate munere patris funebri, omni apparatu arenæ argenteo uſus eſt, ferasq́; argenteis uaſis inceſſere tum primũ uiſum: mox (quod etiam in municipijs æmulantur) C. Antonius ludos ſcena argentea fecit. Idem L. Murena. Item paulo inferius: Claudij ſucceſſor Nero Pompeij theatrum operuit auro in unum diem, quo Tiridati Armeniæ regi oſtenderet: & quota pars ea apparatus fuit aureæ domus ambientis urbem? Idem Plinius libro uiceſimonono de medicis loquens: Multos prætereo medicos, celeberrimosq́; ex ijs Caſſios, Carpetanos, Aruncios, Albutios, Rubrios. CCL. ſeſtertia annua mercede ijs fuere apud Principes. Q. uero Stertinius imputauit principibus, quòd ſeſtertijs quingenis annuis contentus eſſet. Sexcena enim ſibi quæſtu urbis numeratis domibus oſtẽdebat. Ducenta et quinquaginta ſeſtertia, id eſt ſex millia ducentos quinquaginta aureos annua mercede celebres multos medicos Romæ à principibus habuiſſe dicit. Stertiniũ uero etiã ſummam altero tanto maiorem, hoc eſt duodena millia quingẽtenos, cum priuato quæſtu & urbico denaquina millia cogere poſſet. Quapropter hoc etiã imputabat principibus, quòd centum ſeſtertia quæſtus eorũ gratia cõtineret. Sequitur apud Plin. Par & fratri eius merces, à Claudio Cæſare infuſa eſt: cenſusq́; quanquam exhauſtis opibus Neapoli exornata ita auctus, ut hæredi ſeſtertia CCC, relinqueret: quadrin-

Stipendium medicorum Romæ.

dringena Aruncius ſolus. Sic locum legit Hermolaus Barbarus quibuſdam uerbis contra fidem exemplarium additis, quod diuina re eſt non emẽdare. Ego ex uetuſtæ lectionis obſeruatione ſic legendum cenſeo: Cenſuſq; quanq̃ exhauſti operibus Neapoli exornata hæredi ſerſtertiũm trecenties reliquere: quantũ Athena id eſt Aruncius ſolus, ut intelligamus Aruncium cognomento Athenã dictum. Senſus eſt autẽ non qualis ab Hermolao ponitur, ut trecẽta duo fratres reliquerint hæredi, quod Plinius pro re prædicanda *Plinij locus.* *poſuit, ſed trecenties, quæ cẽtuplicato maior eſt pecunia, hoc eſt ſeptingenta quinquagintaquinq; millia. In quo inſignis fuit & cõcors noſtra auorũq; memoria omniũ hallucinatio, ut antea dictum eſt, qui neſcio quo fato uelut iure quodã ſic errore recepto, omnes uniuerſiq; pedibus ierunt in eius ſententiã quẽ primũ horũ uerborũ intelligentiã fefellit: quanq̃ partim eorũ rem egregie latinã multis in partibus geſſerint, partim græcorum penetralia, atq; etiã adyta reſerarint, ut acriore ui animi atq; ingenij q̃ ego, ſic maiore operæ pretio. Quo nomine ſimul eorũ memoriam & colo & ueneror, ſimul eorũ monumentis propemodũ acceptum fero quicquid literarum ſtudio doctrinæ (quantula in me eſt cunq;) aſſecutus ſum: id quod eò magis ex animi ſentẽtia dico, quòd nullius docti uiri quicq̃ eo nomine uoci debeo, quod quidẽ à prælegente acceperim, ut Phemius ille Homericus qui ſeſe αὐτοδίδακτον uocat. Alioquin & doctorum obſeruantiſſimus, & omnia eorũ cauſa cupiẽs. Sed ſic fuit fatũ meũ, ut mihi tantũ & libris operã ſatis multã, præceptoribus longe rariorẽ q̃ tõſoribus dederim. Cuius ſortis etſi magnopere me pœnitet, interdũ etiã ſuppudet, quod tamẽ celare pleroſq; nõ poſſum, palàm omnibus fateri non erubeſco, utiq; cum ea re cõmemoranda argumentũ mihi ueniæ præſtruere uidear. Iuuat igitur doctiſſimorum hominũ luculentã culpam in rebus arduis meminiſſe, non quòd uendibilius inuentũ meum ea re fieri ſperem, ſed quo mihi, iure etiam optimo, ueniam erratorũ haud dubiam ſpondeã, præſertim ſi nec inauſpicato conatu nec irrito in communẽ ſtudioſorũ*

cauſam incubuiſſe inueniar. Sequitur eodē loco Plinij: Tum Crinas Maſſilienſis arte geminata ut cautior religioſiorq́; , ad ſiderū motus ex ephemeride mathematica cibos dando horasq́; obſeruando, autoritate eum præceſſit, nuperq́. ſeſtertia C. *reliquit muris patriæ, mœnibus quoq; alijs penè nō minori ſumma extructis*. Lego *ſeſtertiûm centies, non ſine uetuſtæ lectionis aſtipulatu, alioquin quonāmodo cētum ſeſtertia ſufficere mœnibus* Maſſiliæ *poſſent? aut cur Plinius magnā hāc ſummā eſſe diceret? Sequitur ex eodem capite: Per quæ effectum eſt, ut nihil magis prodeſſe uideretur q̄ multitudo graſſantiū: neq; enim pudoris æmuli pretia ſummittūt*. Notum eſt *ab eodē Charmide unum ægrum ex prouincialibus ſeſtertijs ducentis conductum: Archontio uulnerum medico ſeſtertijs centum cōdemnato ademiſſe Claudiū principē, eidéq; in Gallia exulanti & deinde reſtituto, acquiſitū non minus intra paucos annos*. Lego: *Neque enim pudor ſed æmuli pretia ſummittunt, & Archontio uulnerū medico ſeſtertiûm cēties Claudiū ademiſſe: bonis eius confiſcatis. Sententia enim Plinij hæc eſt, q̄q̄ medici* Romæ *multa nefarie admitterēt artis ſuæ licentia, potius tamen eſſe cœpiſſe, ut plures eſſent q̄ pauci: quia olim cū pauci eſſent, pretia immodica aut ſtipulabātur ab ægris aut quouis modo exprimebāt, nullo enim pudore deterrebātur, ut immenſis mercedibus abſtinerent, ſed mutua (ut fit) æmulatione minoris operas ſuas addicere tunc cœperūt, cum multi extitere medici. Cum aūt uellet Plinius impudētiam flagitantium docere, Charmidis facinus tanq̄ exemplum improbitatis medicæ cōmemorauit, qui ægrū unū prouincialem ſanandū, quinq; (ut ita dicā) millibus coronatorū conduxit*. Vt *aūt doceret q̄ quæſtuoſa tunc medicina eſſet, uulnerariū* Archontiū *dixit ducētis quinquaginta millibus aureorū cōfiſcatione amiſſis, intra paucos annos totidē in exilio quæſiuiſſe. Huius dicti firmamentū erit, id quod ab eodē autore libro* XXVI. *dicitur, ubi de lichenibus loquitur: Siquidē, inquit, certū eſt* Manilium Cornutū *ex prætorijs, legatū* Aquitanicæ *prouinciæ ſeſter. ducētis elocaſſe*

in eo

in eo morbo curandũ ſeſe. Sic enim legi debet ille locus etiãſi aliter in chartaceis libris legatur. Præter loca ſupradicta etiã aliũ eodẽ cap. in trãſitu emẽdabimus, ubi enim legitur: Itaq; Hercule in hac artiũ ſola euenit, ut cuicũq; medicũ ſe profitẽti ſtatim credatur, cũ ſit periculũ in nullo mẽdacio maius: nõ tamẽ illud intuemur, adeo blanda eſt ſpirãdi per ſe cuiq; dulcedo. Lego ſperandi pro ſe, non ſpirandi per ſe. Hæc de medicorũ mercede ex hoc Plinij loco dicta ſunt à me, fide fortaſſe maiora nõnullis uidebuntur, utpote ab hodierno nõ modo cenſu, ſed etiã ſenſu aborrẽtia. Itaq; cũ hæc ſcribere cœpiſſem, in mentẽ mihi uenit, eã me rationẽ in his cõmentarijs ſequi eſſe neceſſe, quã geometræ & mathematici in demõſtrandis ſpeculamẽtis ſuis inſtituerũt. Quomodo enim illi ex primis ꝓbãt ordine ſequẽtia, et ſimul atq; theorema quoddã comperer ũt, illi ſtatim ut cõfecto adnectũt aſſuũtq; aliud, & illi rurſus aliud atq; aliud ſerie perpetua, cũ ſequẽtia cõſiſtere ſine antegreſſis nequeãt. Nã abſq; hoc foret, res ipſi in cõmunẽ ſenſum haud incurrẽtes rudibus adhuc animis approbare demõſtrareq; nõ poſſent, minutisq; eos aſſenſionibus uſqueadeo obſtringere, ut cũ prægreſſa pro cõptis habere ſe fateãtur, ſubeũtia quoq; inficiari nequeant, cũ hæc ex illis neceſſario cõſtant. Vt igitur Mathematicis neceſſe eſt primũ quodq; deinceps theorema, ita ei quicum diſputant approbare, ut omnẽ fatendi tergiuerſationẽ atq; etiam dubitationẽ eximant: ſic nos præcedentia (ut arbitror) ueluti propoſitiones quaſdam planè demonſtratas tenemus, ex quibus hæc quæ nũc agimus, ratione nõ ſolum probabili, ſed etiam propemodum neceſſaria, aſtruere poſſumus. Verumenimuero quando in lectorum animis quamlibet perſuaſis (de meo enim coniecturam facio) identidem (ut ita loquar) rebellaturam hæſitationem uideo, non committam ut hactenus cõteſtatis acquieſcens, non omnino compos propoſiti euadam. Spe enim decidiſſe uidebor, ſi re in iudicium hominum deducta, non protinus ſecundum nos ab omnibus pronuntietur. Equidem ut Caſtor & Pollux iudiciorum præſides obſtare mihi omni ope nu-

Mos mathematicorũ in demonſtrationibus.

mineq́; contẽdant, plures tamẽ ego tribus ingeniorũ ferã. Proinde
libens facio, ut re quanq̃ probata, rurſus autoribus ampliſſ.mis de
nuntiem teſtimoniũ, atq; interim argumentis ualidiſſimis cauſam
meã ita affirmẽ, ut omnẽ ambigentibus animis dubitatiõnẽ abſter-
geam. Interea exẽpla ad id quod agebamus citabũtur. Tacitus lib.
XIII*. de Nerone nondũ deterrimo principe loquens : Sed nobili*
familiæ honor auctus eſt, oblatis in ſingulos annos quingenis ſeſter
tijs, quibus Meſſala paupertatẽ innoxiã ſuſtentaret. Aureo quoq;
Cottæ & Atherio Antonino annuã pecuniã ſtatuit princeps, q̃q̃

Adnotãda ſenatoribus ſalaria cõſtituta.

per luxũ habitas opes diſſipaſſent. De eodẽ Trãquil. Nobiliſſimo
(inqt) cuiq; ſed à re familiari deſtituto, annua ſalaria & quibuſ-
dam quingena cõſtituit. Et de Veſpaſiano: Expleuit cẽſum ſena-
riũ, cõſulares inopes quingenis ſeſtertijs annuis ſuſtentauit. Si er
go ſenatores quidã Romani iam cõſulares facti duodecim millia
& quingentos aureos annuo ſtipendio à principibus habuerũt, cur

Artes olim ĩ pretio habitæ

incredibile ſit id quod de medicis dictũ eſt? Artes aũt hoc tẽpore
penè dixerim damnoſas, olim non modo Romæ ſed etiam in Aſia
quæſtuoſas uel locupletatrices potius fuiſſe autoritatibus docebo.
Imprimũ idem Tranq. de Veſpaſiano principe auaritia infami,

Rhetorũ annua ſalaria.

etſi cætera penè optimo: Ingenia (inquit) & artes uel maxime fo
uit: primus è fiſco latinis græciśq; rhetoribus annua centena cõſti
tuit: præſtantes poëtas necnon artifices coëmit. Annua cẽtena nõ
minus duobus millibus & quingentis aureis fuerũt: quæ ſi nũc in
breuiario principis anniuerſario legerentur, non dico uni nomini
expẽſa, ſed in uniuerſum literatorũ genus, ꝓdigij inſtar eẽ crede
retur, portẽtiq́; prima quaq; occaſione procurãdi ab ijs quidem ma
gnis uiris, qui ærariũ noſtrum libero penè arbitrio expenſant. Ex
quo intelligere licet unde Fabius Quintilianus ſaltus illos coëme-
rit qui à Satyrico celebrantur. Primus enim Romæ ex Hiſpania
ueniens ſtipendiũ è fiſco accepiſſe dicitur ab Euſebio ſub Domitia
no, quod tamẽ non eſſe uerũ ex dicto loco Trãquilli deprehẽditur.
Huius ætatis aliud eſt iudiciũ, præſertim in Gallia, ſuo ſibi ſuffra

gio

gio à ludo poëtico oratorioq́; exploſa, ut antea dictũ eſt. Viginti talentis unã orationẽ Iſocrates uẽdidit ut autor eſt Plinius in VI. id eſt aureorũ noſtrorũ duodecim millibus. Idẽ libro xxxiij. Hominũ primus & aureã ſtatuã & ſolidam Gorgias Leontinus Delphis in tẽplo ſibi poſuit, ſeptuageſima circiter olympiade. Tantus erat docẽdæ oratoriæ artis quæſtus. O tẽpora, o mores. Iſocrates Athenis, id eſt in urbe erudiriſſima, orationẽ unã tãti uẽdere olim potuit, quãti nũc Gallia prouinciarũ locupletiſſima eadẽ & doctorũ hominũ egentiſſima, nec Latias nec Græcas Athenas æſtimandas eſſe putat: & nos mirabimur ab omnibus nobis uerba dari quibuſcũ negotiũ habemus, cũ nec literas ipſi ſciamus, nec imperio eas obtinendo tuendoq́, conferre quicq̃ aut cõducere putemus? Thucydidẽ imperatorẽ Athenieſes (inquit idẽ Pli.) in exiliũ egere, rerũ conditorẽ reuocauere: eloquentiam mirati, cuius uirtutẽ damnauerant. Thucydides ab exilio publico decreto reuocatus eſt, ut hiſtoriã ſcriberet quæ nunc extat. Nũc uero quis dabit hiſtorico quantũ daret acta legenti? ut inquit ille Satyrographus. Vnde fit ut res à maioribus noſtris geſtas tam cõmemorare non poſſimus, q̃ qui terra editi auos citare nequeunt. Quanq̃ non magnopere fortaſſe refert noſtri tẽporis res geſtas obliuione trãſmitti, qui nihil aut pauca literis celebrãda geſſimus: certe multa ſilẽtio potius mandanda ſunt. Quominus mirũ eſt ſummos rerũ noſtrarũ arbitros nullo in numero beneficiariorũ habere inſtituiſſe literatos homines, ut qui res geſtas prodere æternæ memoriæ gaudeãt. Alexãder Magnus inter ſpolia Darij Perſarũ regis unguentorũ ſcrinio capto, quod erat auro gẽmisq́; ac margaritis pretioſum, uarios eius uſus amicis demõſtrantibus, quãdo tædebat unguenti bellatorẽ & militia ſordidũ: immo Hercule (inquit) librorũ Homeri cuſtodiæ detur, ut pretioſiſſimũ hũani animi opus q̃ maxime diuiti opere ſeruaretur. Idẽ Pindari uatis familiæ penatibusq́; iuſſit parci cũ Thebas caperet. Ariſtotelis philoſophi patriã condidit, tãtæq́; rerũ claritati tã benignũ teſtimoniũ miſcuit: autor idẽ Plinius. Diu addubitaui an

Thucydides ab exilio reuocatus ob hiſtoriã quã cõdidit.

Alexãder Homeri Pindariq́; cultor.

id quod ſequitur adderẽ. Veritus ſum enim ne temporũ noſtrorũ iniquitas fidẽ hiſtoriæ derogaret, in cachinnosq́; tandẽ res memorabiles abirent: ad extremũ tamen literarũ amor, & ueri admiratio peruicit ut ſubſcriberẽ. Apud Athenæũ libro IX. Dipnoſophiſtarũ Laurentius uir Romanus unus eorum ita inquit, de tetrace aue loquẽs: νομίζων δὲ καὶ περὶ τοῦ ἀριστοτέλους μνήμης ἠξιῶσθαι τὸ ζῶον ἐν τῇ πολυταλάντῳ πραγματείᾳ (ὀκτακόσια γὰρ εἰληφέναι τάλαντα παρ᾽ ἀλεξάνδρου τὸν σταγειρίτην λόγος ἔχει εἰς τὴν περὶ τῶν ζώων ἱστορίαν) οὐδὲν εὗρον περὶ αὐτοῦ λεγόμενον. Ego autem exiſtimans *uirũ doctiſſimũ* Ariſtotelem *dignã hãc auem putaſſe, de qua mentionẽ faceret, cũ tractatũ illũ eius tot talentis æſtimatũ adiiſſem: (nam Stagiriten ipſum octingenta talenta ab* Alexãdro *accepiſſe fama eſt ob hiſtoriã animaliũ) nihil quicq̃ in eo de ea aue inueni.* His Athenæi uerbis elogiũ habemus ſummi regis Alexãdri *in doctrinæ literarũ indicaturã, qui unũ tractatũ Ariſtotelis præceptoris ſui quadringentis & octoginta millibus aureorum noſtri tẽporis æſtimauit ac redemit.* De hoc loquens Plinius lib. octauo *ita inquit: Ariſtotelẽ in his magna ſecuturus in parte, præfandũ reor, Alexãdro magno rege inflãmato cupidine animaliũ naturas noſcendi, delegataq́; cõmentatione Ariſtoteli ſummo in omni ſciẽtia uiro, aliquot millia hominũ in totius Aſiæ Græciæq́; tractu parẽre iuſſa omniũ quos uenatus, aucupia, piſcatusq́; alebãt, quibusq́; uiuaria, armẽta, aluearia in cura erant, nequid uſquã genitũ ignoraretur ab eo: quos percontando quinquaginta fermè uolumina illa præclara de animalibus condidit. Si quinquaginta uolumina recte legitur apud Plinium, non omnia ad nos peruenerunt: noſtræ tamen ætati gratulandum, quòd libri de anima eorũ præſtantiſſimi nõ interciderunt, nã innumera propemodũ uolumina eum ſcripſiſſe ex* Laërtio *nouimus. Quàm male autem cum promis condis ærarij noſtri ageretur, ſi eius regis æmulos principes haberemus? q̃ lõge aũt abigerẽtur ab aula ſorices illi prætoriani diuiſorũ aſſeclæ, qui nobis ſericati ob oculos incurrunt arroſo argento princi-*

Præmiũ qđ Ariſtoteles ab Alexãdro accepit pro hiſtoria animalium.

pali

pali tumidi. O mirificã officinã, quæ q̃uis ſordidos homines, ſeſ-
quimenſe politos ad unguem nobis reddat. O inania, o ingrata, o
pudenda deniq; literarũ ſtudia, quibus aduerſis fatis nequicq̃ inta
beſcimus, quos iſti non ſapiẽtiæ amore captos ſed mente potius pu-
tãt. Verũ ut qđ inſtat agamus, idẽ Plinius libro ſupradicto: Me-
dicinæ ſcientiã (inqt) in Theombroto Ptolemæus rex Megalenſi
bus ſacris donauit centũ talentis, ſeruato Antiocho rege. Et libro
XXIX. Eraſiſtratus Chryſippi diſcipulus Ariſtotelis filia genitus
Antiocho rege ſanato, centũ talentis donatus eſt à rege Ptolemæo
filio eius: ut incipiamus & præmia artis oſtendere. Eraſiſtratũ &
Theombrotũ uel eundẽ fuiſſe intelligimus, uel Pliniũ nõ eundẽ au
torẽ utrobiq; ſecutũ. Cẽtũ talẽta LX. millia aureorũ ualuiſſe poſt
paulo docebimus. Idẽ li. VII. Ariſtidis Thebani pictoris unã tabu
lam centũ talentis rex Attalus licitatus eſt. Octoginta emit duas
Cæſar Dictator, Medeam & Aiacem Timomachi, in templo Ve
neris genitricis dicaturus. Candaules rex Bularchi picturã Ma-
gnetum exitij haud mediocris pari rependit auro. In antiquis legi
tur, medio criſpanti, quare ſic legendũ cenſeo: mediocris ſpatij re
pendit auro. Nã rependere pari auro nunquã à Plinio dictũ eſt:
& alioqui Plinius mediocri magnitudine tabulæ, pretij magnitu-
dinẽ ſignificare uoluit. Rependere auro plena eſt locutio. Cicero
de Orato. Cui pro Gracchi capite aurũ erat repenſum: quod Pli.
ipſe li. XXXIII. imitatus eſt his uerbis: Hæc paulatim exarſit ra
bie quadã non iã auaritia, ſed fames auri, utpote cũ Septimuleius
C. Gracchi familiaris auro repenſum caput eius exciſum ad Opi
miũ tulerit, id eſt πρὸς χρυσὸν ἀντισταθμιζομένην, uel τὴν κεφα-
λὴν πρὸς χρυσὸν ἰσοστάσιον. Quãta aũt autoritas artibus olim fu
erit, etiã ex eo cõijcere poſſumus quod idẽ libro XXXV. inquit de
Pãphilo pictore loquẽs: Docuit neminẽ minoris talento annis X.
quã mercedẽ Apelles & Melanthius ei dedere, & huius autorita-
te effectũ eſt Sicyone primũ, deinde & in tota Græcia, ut pueri
ingenui ante omnia graphicẽ, hoc eſt picturã in buxo docerẽtur,
reci-

Præmia medicorum memorabilia.

Pretia pictarũ tabularũ.

De honore picturæ.

reciperetur'q; ars ea in primum gradum liberalium. In uetuſtis ta men penè omnibus legitur, ut pueri ingenui omnia antigraphicem licet hoc Hermol. ex uetuſtis reſtituiſſe ſe dicat. Quare ſic ſuſpicor Plinium ſcriptũ reliquiſſe: Ingenui omnia ante graphice: quaſi hæc faſtigium doctrinæ puerili imponeret: quod tamen admonẽdi animo dictum à me exiſtimari uelim, non enim facile mutandam eſſe ſtructuram ueterẽ cenſeo. Non nihil hanc opinionẽ meã intendit id quod ſequitur: Semper quidẽ honos ei fuit, ut ingenui eam exercerent, mox ut honeſti, perpetuo interdicto ne ſeruitia docerẽtur. Cæterũ quod hic dicitur neminẽ docuiſſe minoris talẽto annis decem, non cõſentaneũ mihi uiſum eſt, ut cum tãta pretia tabularum legeremus apud Pliniũ, idem tamen docẽdi pretiũ tam paruũ poneret, atq; ita poneret, ut admirari nos uellet. Quare cum exẽplaria antiqua adirẽ, repperi nõ annis ſed annuis legendũ, nec decem ſed XL. *ut ſit: docuit neminẽ minoris talẽtis annuis quadraginta, quanq̃ in antiquiſſimo ſcriptũ erat quingẽta, in pagella quidẽ, ſed in margine quadraginta. Vt minimũ aũt annuis decẽ legendum, hoc eſt aureorũ ſex millibus, quod longiſſime abeſt ab eo ſenſu qui ex impreſſis percipitur, abſurdiſſimo illo quidẽ, cum etiã pluris hodie pictores inſtituantur. Atqui ne decoxiſſe doctrinã eam Apelli putemus, qui tanti picturam didicit, idem autor de eo loquens aliquanto poſt ita inquit: Pinxit & Alexandrũ Magnum fulmen tenentem in tẽplo Epheſiæ Dianæ uiginti talẽtis auri: digiti eminere uidẽtur, & fulmẽ extra tabulã eſſe. Immane tabulæ pretiũ, accepit aureos menſura nõ numero. Vel ut ex uetuſtiſſimo lego tabulæ pretium in nũmo accepit aureo, mẽſura non numero. Viginti auri talenta ut minimũ centũ ac uiginti millia aureorũ coronatorũ ualent: quod tamen exquiſitius poſtea uiderimus. Strabo libro decimo quarto de Co inſula loquẽs, & urbe eius cognomini: In ſuburbano eſt Aeſculapij tẽplum ualde nobile, ſimulachris multis refertũ, in quîs eſt Apellis Antigonus: fuit etiã pridem Venus è mari emergens, quæ nũc diuo Iulio Cæſari dicata eſt Romæ, quã Auguſtus*

bono-

honori patris cõſecrauit, ut generis autorẽ. Fama eſt Cois pro tabula centum talenta ex imperato tributo remiſſa eſſe: φασὶ δὲ ὅτι κώοις ἀντὶ τῆς γραφῆς ἑκατὸν ταλάντων ἄφεσιν γενέσθαι τοῦ προσαχθέντος φόρου. Interpres eo in loco lapſus Anadyomenen id eſt emergentem Venerem: nudam tranſtulit, quaſi apodyomenen. Eſt enim ἀνάδυσις emerſus, cui opponitur καταδύσις, quanquam & aliud ſignificat. Homerus: Anadyomene Apellis.

καρπαλίμως δ' ἀνέδυ πολιῆς ἁλὸς ἠΰτ' ὀμίχλη.

Plinius libro ſupradicto: Venerẽ exeuntẽ è mari diuus Auguſtus dicauit in delubro patris Cæſaris, quæ anadyomene uocatur, uerſibus Græcis tali opere dum laudatur uicto ſed illuſtrato. Huius enim inferiorẽ partem qui reficeret non poterat inueniri. Ego tamẽ ex ueteuſtis melius poſſe legi puto, uerſibus græcis tali opere dũ laudatur uicto. Sed per tot luſtra huius inferiorẽ partẽ corruptã qui reficeret non potuit inueniri. Per luſtra aũt cenſores olim ſarta tecta ædium ſacrarũ tuẽda locare ſolitos eſſe notũ eſt. Romanorũ igitur res nummaria ita propemodum cõſtituta fuit. Græci drachmis, minis, & talẽtis uſi ſunt. Talentũ multiplex fuit autore Feſto: Atticũ aũt ſex milliũ denariorũ fuiſſe dicit. τάλαντον (inquit Suidas) μνῶν ἐστὶν ἑξήκοντα· ἡ δὲ μνᾶ δραχμῶν ἑκατόν. Talẽtum inquit minarum eſt ſexaginta, mina autem drachmarum centum: hoc etiam legimus in uerſibus illis qui apud Priſcianum legũtur, & Fauini eſſe dictitantur: Talentũ.

Cecropium ſupereſt poſt hæc docuiſſe talentum:
Sexaginta minas, ſeu uis, ſex millia drachmas,
Quod ſummum doctis perhibetur pondus Athenis.

Priſcianus de põderibus: Scrupulus, inquit, ſex ſiliquæ. Drachma ſcrupuli tres. Vncia drachmæ octo, ſcrupuli XXIIII. unciæ XII. libra. Libra uel mina Attica drachmæ LXXV. Libra uel mina graia drachmæ XCVI. Talentum Athenienſe paruũ, minæ ſexaginta: magnũ minæ LXXXIII. & unciæ quatuor. Ad hoc probandum citat Liuiũ: ſed quoniã uerba Liuij apud Priſcianũ corrupta legun-

legūtur, ab autore ipſo repetēda ſunt, qui libro quarto de bello Ma
cedonico de Tito Quintio loquens Græciæ liberatore: Ingens, in
quit, numerus erat bello Punico captorū: Quos Annibal cū à ſuis
nō redimerētur, uænūdederat. Multitudinis eorū argumentū eſt,
quòd Polybius ſcribit centū talētis eam rē Achæis ſtetiſſe: cū quin
gētos denarios pretiū in capita quod redderetur dominis ſtatuiſ-
ſent: mille enim ducētos Achaia ea regione habuit. Hactenus Liui
us. Ex cuius uerbis intelligimus in cētum talentis millies ac ducen
ties quingētos denarios eſſe, hoc eſt ſexcēties mille: quod perinde
eſt ac ſi dicas, cēties ſex millia denariorū. Ita planū fit in quolibet
talēto ſex millia denariorum fuiſſe: cū centeſima pars eius ſummæ
ſint ſex millia. Rem per ſe odioſam q̄ potui facillime explicui, ſic'q;
ubiq; facturū me cōparaui, ne qui hūc librū in manus ſumpſerint,
Palimpſeſtos. idētidē neceſſe habeāt eo tātiſper depoſito palimpſeſtū ſumere: Sic
appellāt tabellā deletilē qua calculatores utūtur, quāq̄ Cicero pro
charta utitur deletitia. Addit hoc Priſcianus, denarios eo tempo
re nūmos argēteos fuiſſe ſiliquarū pondere uicenarū quaternarū,
id quod Liui⁹ in eo libro oſtēdit de triūpho eiuſdē Quintij loquēs
his uerbis: Signati argenti octoginta quatuor millia fuere Attico-
rū, tetrarchiā uocāt, triū ferè denariorū in ſingulis argenti eſt pō
dus: quo in loco Liuij nō tetrarchiā ſed tetradrachmū lego: non ex
Priſciano apud quē inanis areola pro hoc uerbo relicta eſt, ſed ex
Cicerone & Polluce libro nono de uocabulis rerū ad Cōmodum
Didrachmū. Cæſarem: qui autor didrachmum, tridrachmū, & tetradrachmū
Tetradrachmum. numiſmata olim fuiſſe tradit, cum'q; nūmum ab Athenienſibus bo-
uem appellatū eſſe ab eius pecudis nota, inde'q; ficta ab Homero ar
Arma Hecatombœa Homero. ma hecatombœa & enneabœa. Id etiā ex Priſciano ſatis intelligi
poteſt qui nummos illos Atticos fuiſſe ſcribit duarū & ſeptuagin-
ta ſiliquarū. Idem Liuius (inquit ille) oſtēdit libro XXXVII. ab ur
be condita, magnū talentum Atticū octoginta habere libras et pau
lo plus: cū ſupradictorū cōputatio manifeſtet octoginta tres libras
& quatuor uncias habere talentū, quod eſt denariorū ſex millium.

Liuij

Liuij uerba hæc citat: Talentũ ne minus pondo LXXX. *Romanis ponderibus pendat: uel ſic decreuit ſenatus, ut nõ plus q̃ ternæ libræ & quaternæ unciæ ſingulis talẽtis deſint. Hactenus Priſcianus. Cuius cõputationẽ ſic accipio: (nihil enim aliud addidit.) Cũ unũquodq; talentũ ſex millia denariorũ penderet, octo quoq; millia drachmarũ pepẽdiſſe ratione prædicta. Hæc octo millia ſi in cẽtenarios partiaris, octoginta utiq; libras cẽtenarias habebis. Atqui cũ libra antiqua quã Liuius ſecutus eſt, drachmarũ fuerit ſex et nonaginta, ſupererunt quater octoginta drachmæ, id eſt trecentæ & uiginti: ex quibus ratione dicta tres libræ conficiũtur, & inſuper tertia pars libræ, id eſt duæ & triginta drachmæ. Ita in talenta ſingula ternæ libræ cum triente tribuuntur ultra octoginta libras. Sciendũ aũt (inquit ille) quòd ſecundũ Liuij cõputationẽ centum minæ Atticæ, quarũ ſingulæ* LXXV. *drachmas habent, faciunt talentum magnũ. Minus aũt talentũ ſexagintą minæ ſecundũ Dardanũ faciunt. Maius aũt & minus fuiſſe docet Terentius in Phormione cum inquit: Si quis daret talẽtum magnũ. Italica autẽ mina drachmas habet (ut ſupra dictum eſt) nonaginta ſex, quæ libra eſt* XII. *unciarũ, hoc ẽ denarij* LXXII. *Qua cõputatione* LXXXIII. *libræ Romanæ & quatuor unciæ, quod magnũ talentũ eſſe diximus, cẽtum minas Atticas faciũt. Seneca in decimo epiſtolarũ ad Nouatũ:* XXIIII. *ſeſtertia, inquit, id eſt talentũ Atticum paruum.* XXIIII. *enim ſeſtertia ſexaginta libras habent. Hactenus apud Priſcianũ legitur. Quo dicto Priſcian⁹ ipſe ſibi cõtrarius eſt. Hac enim ratione talẽtũ magnũ ſeptẽ millia & quingẽtas tantũ drachmas habuiſſe probatur, quod Liuij ſupradicta ratione octo millia habebat, quippe cũ ſingula tetradrachma, id eſt quaternarũ drachmarũ nũmos ternis denarijs æſtimauerit, ſena quoq; millia denariorum octonis millibus drachmarũ æſtimauit: at hoc quàm ſit conſentaneum cum poſtremo dicto uideamus. In promptu eſt enim unicuiq; uidere, cũ centũ libræ cẽtenariæ decem millia drachmarũ ualeant, ſi inde quartam partem eximamus, ut libræ iam ſint ſeptua-*

ginta

ginta quinq; drachmarum, non plus q̃ ſeptem millia & quingẽta drachmas talentũ ualiturũ: quod tamẽ Liuiana computatione octo millia ualuit. Iã uero octoginta tres libras per numerũ drachmarum, id eſt nonagies ſexies multiplicemus, fiẽt in ſumma ſeptẽ millia nõgentæ ſexaginta octo drachmæ: his ſi trientẽ ſupradictũ, id eſt duas & triginta drachmas addiderimus, quæ ex quaternis illis exuberãtibus uncijs fiunt, numerũ omnino octo milliũ habebimus. Quare manifeſta eſt hallucinatio in calculo prædicto, quẽ Priſciani eſſe ideo nõ credo, quòd in tribus libris antiquis quos uidi, tractatus ille nõ uiſitur, uno etiã antiquiſſimo. Centũ igitur minæ Atticæ talentũ magnũ ut fecerint, non id talentũ erit cuius Liuius lo-

Euboicum talentum. *co ſupradicto meminit, ſed Euboicũ fortaſſe, de quo idẽ Liuius li. eodẽ ſic inquit, de pace loquens cũ Antiocho facta: Europa abſtinete Aſiaq; omni quæ cis Taurũ montẽ eſt decedite. Pro impẽſis deinde in bellũ factis, XV. millia talentũ Euboicũ dabitis, quingẽta præſentia, duo millia & quingenta cũ ſenatus populuſq; Ro. pacẽ cõprobauerit, mille deinde talenta per duodecim annos. Quid ſit aũt Euboicũ talentũ docet Feſtus his uerbis: Euboicũ talentũ nũmo*

Ciſtophori. *Græco ſeptẽ milliũ & quingentorũ ciſtophorûm eſt: noſtro, quatuor milliũ denariorũ. Ciſtophororũ aũt crebra eſt mentio apud Liuiũ, ut li. eodẽ in triumpho L. Scipionis: Tulit in triũpho argẽti pondo CXXXVII. millia. & paulo ſuperius de nauali triũpho L. Aemylij: Pecunia trãslata nequaq̃ tãta pro ſpecie regij triumphi tetracina Attica CCXXXIII. millia, ciſtophori CCCXXXII.*

Liuij locus. *mil. In ſuperiore exẽplo nõ tetracinũ & ciſtophori lego, ſed tetradrachmûm et ciſtophorûm genitiuo caſu. In hoc aũt tetradrachma & ciſtophori, & ubiq; apud Liuiũ ſic emendandũ cenſeo. Tetracinum enim quid ſit nemo ut arbitror nouit. Nec tamen dictũ Feſti cõuenit cũ ratione Liuiana, quæ talentũ ſex milliũ denariûm facit, niſi etiã corruptũ numerũ apud Feſtũ aliquis ſuſpicari malit: quanq̃ alioquin Feſtus ipſe ſibi non cõſtat, qui alibi talentũ Atticũ ſex milliũ denariûm facit: Rhodiũ ciſtophorûm quatuor millium,*

alia

alia etiam genera ponẽs nihil ad rem pertinẽtia. Quare potius adducor ut talẽtum apud Liuiũ ſit octogenariũ & proportionẽ epitritõ habeat, id eſt ſeſquitertiã, uel ut alij loquũtur tertiariã, ad talẽtum Atticũ minus, quod ſexagenariũ eſt. Sic enim ratio quadrabit, ut quam proportionẽ denarius ad drachmã habuiſſe dicitur: eã dem Liuianũ talẽtum ad uulgare, id eſt ad Atticũ habeat. Libras nunc cẽtenarias intelligi uolo: nam quod apud Priſcianũ legitur, ut talẽtum minus ſexagenariũ ſit, et libræ eius ſeptuaginta quinq; drachmarũ, nullo autore cõfirmari poteſt. Cum enim Suidas, Pollux, Feſtus, græci & latini talẽtum Atticũ ſex millium drachmarum eſſe dicãt & ſexaginta minarũ, neceſſe eſt ut LX. minas non Atticas ſed græcas intelligamus & cẽtenarias, quæ Atticas octoginta faciũt. Talẽti magni meminit Plautus in Moſtel. his uerbis: Talentum magnum.

— Si hercle nunc ferat
Sex talenta magna argenti pro iſtis præſentaria,
Nunquam accipiet. —

Locus aũt ille Liuij qui apud Priſcianũ citatur, nõ libro triceſimo ſeptimo legitur, ſed triceſimooctauo, his uerbis: Argẽti probi XII. millia Attica talẽta dato intra XII. annos pẽſionibus æquis. Talẽtum ne minus pondo LXXX. Romanis ponderibus pendeat. Vbi tamen ordinẽ uerborũ peruerſum eſſe credo: nõ enim latine XII. millia talẽta, ſed talentũ dicitur, quomodo & alibi & in loco ſupradicto locutus eſt Liuius. Quare hic Liuiũ ſcripſiſſe puto, argẽti probi Attica talẽta XII. millia, uel Atticũ talẽtum. Quod ſi de talẽto dicere ulterius pergam, exitum res nõ inueniẽt, uſqueadeo de talẽto diuerſa prodũtur & uaria ab autoribus. Suidas & Heſychius talẽtum apud quoſdã centum & uiginti quinq; librarũ fuiſſe tradũt, apud nõnullos genus fuiſſe numiſmatis. Non omittẽdum id quod Pollux inquit: Talẽtum Atticũ apud Atheniẽſes Atticas drachmas capere numero ſex millia: apud alios eundẽ numerum, ſed ſuarũ cuiuſq; loci drachmarũ. Id quod eõ pertinere poteſt quod de talẽto Liuiano dictũ eſt, ſiue Euboicũ ſiue aliud fuerit: ut quo-

l modo

modo Athenis & alibi talẽtum ſex millia drachmarum habuit uernacularum cuiuſq; loci, ſic Romæ ſex millia denariorũ habuerit, quæ tamen æquauerint pondere octo millia drachmarum. Talentum ſecundum Vitruuium. *Vitruuius libro decimo de teſtudine Agetoris Byzantij loquens:* Erigebatur autem machina in altitudinem ad diſſiciendum murum circiter pedes centum. Item à latere dextra ac ſiniſtra procurrendo perſtringebat non minus pedes cẽtum. Gubernabãt eam homines centum, habentem pondus talentũm quatuor millium, quod ſit quadringenta octoginta millia pondo. *His uerbis ſi emendate leguntur, autor eſt Vitruuius talentum cẽtum & uiginti pondo Romana continere, quod genus proxime accedit ad illud talentum quod Suidas & Heſychius poſuerunt. In alijs libris quadringenta nonaginta mil. legitur: qua ratione talentum centum & uiginti pondo & ſemiſſis fuit: quod ipſum ego non argenti talentum fuiſſe, ſed negotiatorium & mercimoniale puto, quod duplicem fortaſſe ad talentum argenti proportionem habebat, ut hodie libra argentaria & aurificum ſubdupla eſt zygoſtaticæ: & ſic ſinguli homines quĩna paulominus millia pondo Romana mouebant machinali libramento, noſtra circiter tria millia & ſexcenta, uſqueadeo diuerſa autores de talento ſcripſerunt. Nihilo tamen ſecius conſtituere omnino habeo quid ſit talentum, quantumq; ſit ad Romanum nummum relatum, ſiquidem ad ulteriora progredi ordine inſtituto cõtendo.* Talenti mentio apud Romanos. *Obſeruaui igitur Romanos nõ ante talẽti uocabulo uti cœpiſſe, ꝗ imperij fines ad eas uſq; gẽtes prorogauerũt, quæ hoc uocabulo ſignati argẽti utebantur. Tunc aũt eos ueriſimile eſt eodẽ genere talenti uti ſolitos, quo genere utebantur ij quibuſcum commercia aut belli aut pacis habuerũt, niſi ſi quãdo certis uerbis cõcepta fœdera aliud genus induxerunt, ut in Antiochi fœdere prædicto factũ eſt, quo cautũ eſt de talẽti quantitate. Ferè aũt talentorũ uocabulo uſi ſunt in rebus Græciæ & Aſiæ. Quare cum Græci & Aſiatici populi ſena millia drachmarũ et ſexagenas minas tribuãt, ego in colligẽdis ſummis hanc rationẽ ut potiſſimam ſequar: malo*

enim

enim extenuaſſe res uideri quàm in maius auxiſſe. Aqui nemo talentum apud ſcriptores rerum in Græcia aut Aſia à Romanis geſtarum minus fuiſſe libris ſexaginta contẽderit, ut arbitror. Denarij autẽ & drachmæ promiſcuã appellationem habebo, autoritate fretus Plutarchi et Plinij & ſcribẽtium concordia. Nec me deterrebit locus ille Liuianus in quo pro trium fortaſſe quatuor legendum eſt, quanquam & inter antiquũ denarium & drachmã Athenienſem potuit aliqua eſſe differentia, quod tamen non probo. Habeo enim antiquiſſimum in honòrem Romuli et Remi percuſſum, quibus infantibus lupa ſub ficu ubera præbet. Literæ exeſæ uetuſtatẽ præferunt. Pondus idem quod reliquis, qui drachmales ſunt: ab altera parte x litera denariũ ſignificare uidetur: ſed potuit tetradrachmus nummus maligne percuſſus eſſe in difficultate reipublicæ Athenienſium, ut aliquando Romæ factum eſſe docebimus, ita ut quatuor drachmarũ nũmus non multo plus tridrachmo ualeret: id eſt denarijs tribus. τάλαντον (inquit Suidas) μνῶν ἐστὶν ξ΄. ἡ δὲ μνᾶ δραχμῶν ρ΄. ἡ δὲ δραχμὴ ὀβολῶν ἕξ. Talentũ (inquit ille) minarũ eſt ſexaginta, mina aũt drachmarũ centũ, drachma oborũ ſex. Sed de minutis poſtea uiderimus, ne quid addubitatũ relinquatur: Nunc talentum æſtimabimus ſexcentis coronatis noſtris, hoc eſt ſexagies denis: denos enim aureos in libras cõſtitui mus. Hac ratione cẽtum talẽta centies ſexcẽtos aureos ualent, hoc eſt ſexaginta millia: quod prõptum eſt colligere, in digitos tantũ calculum deducẽti: cẽties enim quingẽti quinquaginta millia efficiunt, & cẽties centũ decẽ millia. Eadẽ ratione decẽ talẽta ſex millia coronatorũ ualẽt, & uiginti duodecim, triginta decẽ & octo, quadraginta quatuor et uiginti, quinquaginta aũt triginta et mille ſexcẽta millia. Quod ſemel dicẽdũ duxi ne lectores poſthac æſtimãdis ſummis hæreant. Ita fit ut quod græci L. talẽta argenti dicũt, Romani duodecies ſeſtertiũm dicãt, quæ ſumma cenſus eſt ſenatorij, qđ ita poſtea probabimus ut nemo in poſterũ ambigat. Veniamus ad hiſtoricorũ loca, Plutar. in Cæſ. Circa Pharmacuſam

Aeſtmatio talenti ære noſtro.

*inſulam à piratis capitur, qui per idem tēpus nauibus magnis et im
menſis claſſibus mare occupauerant: à quibus cum pro eo redimen
do uiginti poſcerētur talēta, deriſit, quòd qualē cepiſſent uirum,
ignorarent. Proinde quinquaginta ſe daturū pollicitus eſt. Tran-
quillus in eodem Cæſare: Numeratis deinde quinquaginta talen
tis expoſitis in litore, nō diſtulit quin eueſtigio claſſe deducta per-
ſequeretur abeuntes. Quinquaginta talēta triginta millibus coro
natorum æſtimo. Idem Plutarchus: Cæſar ex prætura prouinciam
ſortitus Hiſpaniam, cum proficiſcenti creditores magnis clamori-
bus impedimento eſſent, cōfugit ad Craſſum, qui Romanorū di-
tiſſimus, aduerſus Pompeij in republica potentiā acri Cæſaris in-
genio ac feruore ſimul egebat. Craſſo igitur contra inexorabiles
maxime ac importunos creditores octingētorum & triginta talē-
torū ſponſione interueniente, Cæſar in prouinciā abijt. Hoc perin
de eſt ac ſi dicā, CCCC. & nonaginta octo millia aureorum quæ
Cæſar debebat, Craſſum fide ſua eſſe iuſſiſſe. De quo Idem Tran
quillus: Ex prætura ulteriorē ſortitus Hiſpaniā, retinentes credito
res interuētu ſponſorū remouit. Appius in ſecundo bello ciuilium:
Cæſar deinde in Hiberiā delectus prætor, cum magnā facultatū*

Aes alienum Cæſaris dictatoris.

*partem ob ambitū ære alieno deuinxiſſet, huiuſmodi uerbis uſus eſ-
ſe dicitur: Bis millies & quingēties cētena millia ſibi adeſſe opor-
tere, ut nihil haberet. Quæ ſumma ære noſtro maior eſt bis et ſexa
gies cētenis millibus aureorū. Huius dicti fides ab exēplari Græ-
co petēda mihi uidetur. Nam latinis libris de græcis traductis fi-
dem poſt hac nō habere cōſtitui, luculētis exemplis cōmonefactus:*

Numerorum uocabula.

*ſed mox hoc uiderimus. Græci hunc numerum ſexcētas & uigintī
myriadas appellant. Lingua noſtra millionē uocat decies centena
millia. Hoc ſi imitari uolumus, chiliada chiliadum, ut græci, dicere*

Chiliades et myriades.

*poterimus, hoc eſt mille millenarios, uel millies mille. Græci rur-
ſus myriadem uocāt decem millia: ergo decies cētena millia cētum
myriadas dicūt, & mille myriadas centies centena millia. Quod
ideo præfandum duximus, ne legētes cōturbentur ſi uel iis uoca-
bulis*

bulis aliquãdo utamur, uel eos autores citemus qui ea uſurparunt. Plutarchus in Craſſo: Apud Romanos omnes conſtat uirtutes quas plurimas Craſſus habuit, unius auaritiæ ſordibus obſcuratas fuiſſe. Cuius uitijs clariſſimũ teſtimoniũ præbet magnitudo diuitiarum quas breui admodũ tempore ſibi cõparauit: nam cum trecẽta ſolum talenta ex paterna hæreditate accepiſſet, priuſquam aduerſus Parthos exercitum duceret, ſeptẽ millium & centũ talentorum ſummam coëgiſſe traditur, cum etiam decimã facultatũ ſuarum partem Herculi cõſecraſſet, & publicũ epulum dediſſet populo, ac tres minas in ſingula ciuiũ capita cõtuliſſet. Harum diuitiarum maximam partem (ſi uerum proferre licet) ex ciuilibus bellis atq; incẽdijs comparauit, calamitatibus publicis ad priuatas utilitates abutens. Et paulo poſt enumeratis prædijs quæ & in urbe et ruri ſectionibus quæſiuerat: Seruos præterea, inquit, circiter quingentos emit fabrilis artis & architecturæ peritos, nec ijs tantũ ad propriæ domus extructionẽ uſus eſt, ſed ciuibus ædificare uolentibus eorum operas mercede locabat, ac ſimul areæ ſpatium cuicunq; pro arbitrio ſuo ad ædificãdum uẽdebat. Cumq; ſignati argenti maximã copiã & agros mirifice cultos, in ijsq; cultorũ ingẽtem numerũ poſſideret, minimi tamen hæc omnia faciẽda uidebantur præ maxima turba ſeruorũ quos uarijs artibus inſtructos habebat: lectores, ſcribas, pictores, argẽtarios, procuratores, mẽſarios quos ipſemet ſumma diligẽtia curare, diſcẽtibus aſſiſtere, pleroſq; etiã docere cõſueuerat. Aiebat enim præcipuã domini curam circa ſeruos eſſe oportere, cũ ſint rei familiaris tanquã animata inſtrumenta. Septẽ millia & centũ talẽta bis & quadragies cẽtena millia aureorũ noſtrorũ ualent, & ſexaginta præterea: quã ſummã ſi Craſſus poſt decimatas facultates ſuas, & largitionẽ popularem habuit, quid exiſtimamus eũ integris facultatibus habuiſſe? quod ſi uerũ eſt eũ in ſingula capita ciuiũ Romanorum ternas minas dediſſe, ut cẽtũ millia ciuiũ fuerint ad donatiuũ nomina ſua dantiũ, minoris trecẽtis myriadibus, id eſt tricies cẽtenis millibus defungi

Craſſi diuitiæ male partæ.

largitione non potuit. Quare hūc locum ſuſpectum habebā, quod ad minas pertinet anteq̄ græcum exemplar uidiſſem, præſertim cum circa hæc tempora cenſu Romæ acto inuenta ſint quadringē ta ſexaginta millia paulo ante proſcriptionē Syllanam. Poſtea uero q̄ græcum librū legi, interpretis errorem intellexi. Plutarchus aūt ita græce ſcribit: διακοσίων γὰρ οὐ πλείω κεκτημένος ἐν ἀρχῇ ταλάντων, εἶτα παρὰ τὴν πολιτείαν ἀποθύσας μὲν τῷ ἡρακλεῖ τὴν δεκάτην, καὶ τὸν δῆμον ἑστιάσας, τρεῖς δὲ μῆνας ἑκάστῳ ῥωμαίων σιτηρέσιον ἐκ τῶν αὐτοῦ παρασχὼν, ὅμως πρὸ τῆς εἰς πάρθους στρατείας, αὐτὸς αὑτῷ θέμενος ἐκλογισμὸν τῆς οὐσίας, εὗρεν ἑκατὸν ταλάντων τίμημα πρὸς ἑπτάκις χιλίοις. *Cum enim ab initio non plus trecenta talēta poſſediſſet, poſtea cū ad rempublicā adminiſtrandā ſe contuliſſet, interim decimā facultatum ſuarū Herculi polluxit, epulū priuatim fecit, ſingulis ciuibus Romanis teſſeram annonariā trium menſium dedit: quibus peractis, tamen anteq̄ in Parthos expeditionem ſuſcepit cū rationē cenſus ſui iniſſet, ſeptem millia centūq; talentorū æſtimationē comperit. Interpres exemplari deceptus minas pro menſibus tranſtulit. Diximus ſupra apud Pliniū legendū eſſe de eodem Craſſo in agris ſeſtertiūm bis millies poſſedit, Quiritiū poſt Syllam ditiſſimus. Siquidem bis millies quinquagies centena millia aureorū ualet. Quare Claudij libertus Pallas, qui à Cornelio Tacito ſeſtertij ter millies poſſeſſor dicitur, uicies & quinquies centenis millibus Craſſo fuiſſe ditior perhibetur, quod etiā Plinius ſatis ſignificauit his uerbis: Multos poſtea cognouimus ſeruitute liberatos opulentiores, pariterq; tres Claudij principatu, Pallantē, Calliſtum & Narciſſum. Diuitiæ aūt Narciſſi in prouerbiū ueniſſe uidētur, cū Iuuenalis dicat:*

Pallas Craſſo ditior.

Diuitiæ Narciſſi.

> *Nec Crœſi fortuna unquam nec Perſica regna*
> *Sufficient animo, nec diuitiæ Narciſſi*
> *Indulſit Cæſar cui Claudius omnia. —*

Magis id mirum forſitan uideri poſſit quonam modo Demetrius Pompeij libertus unius ciuis Romani qui priuatum faſtigium, aut

certe

certe ciuile non exceſſit, tantas opes parare potuerit, de quo Plutarchus in Pompeio ita inquit: Demetrij coniugem qui Pompeij libertus plurimũ apud ipſum potuerat, quiq; cenſum trium milliũ talẽtorum reliquerat, Pompeius præter naturæ ſuæ mores, nec humane nec liberaliter habuit. De eius liberti inſolẽtia & faſtu et opibus multa ab eodẽ autore alio loco dicuntur. Sed quod de Cæſare ex Appiano dixeram, id uero uidendũ eſt, fidem enim excedere uideretur, ut ciuis Romanus, id eſt ante dictaturam bis millies & quingenties æris alieni habuerit. Iam primũ Plutarchus de eo ita inquit: Ad impenſas aũt profuſior, breuẽ ac momentaneã ſibi gloriã tã magnis opibus permutare uidebatur, cũ tamẽ re uera paruis ampliſſima cõpararet. Antea uero q̃ ullũ iniỹſſet magiſtratũ, mille ac trecentorũ talentûm cõflaſſe æs alienũ dicitur: mãdata deinde illi Appiæ uiæ cura, ingẽtes prodegit pecunias. Aedilis CCC. et XX. paria gladiatorũ exhibuit: circa ſpectacula, põpas atq; epulas profuſiſſimis ſumptibus uſus, uniuerſas ſuperiorũ munificẽtias obliterauit. Quas ob res affectã ſibi plebẽ reddidit, ut certatim honores excogitarẽt, qbus paria cũ illo facerẽt. Trãnq. de eo loquẽs: Depoſita prouinciæ ſpe pontificatũ maximũ petijt, nõ ſine profuſiſſima largitione. In qua reputãs magnitudinẽ æris alieni cũ mane ad comitia deſcẽderet, prædixiſſe matri oſculãti fertur, domũ ſe niſi pontificẽ non reuerſurũ. Plutar. aũt autor eſt dixiſſe eũ matri, aut põtificẽ hodie uidebis filiũ, aut exulẽ. Quãta aũt ſummi põtificatus eſſet dignatio, & q̃ opimus eius redditus, ex eo conijci poteſt quod Trãquillus in Claudio inquit: Poſtremo etiã ſeſtertiûm octogies pro introitu noui ſacerdotij coactus impẽdere, ad eas rei familiaris anguſtias decidit, ut quũ obligatã ærario fidẽ liberare non poſſet, in uacuũ lege prædiatoria uænalis pepẽderit. Si enim pro ſacerdotio uno Claudius tantum conferre non dubitauit, quid exiſtimamus de pontificatu maximo qui caput erat omnium, ut eſt hodie, & quem principes ipſi aſſumere ſolebant, ut ex numiſmatis apparet. Idẽ Trãquillus in Cæſare: Craſſum Pompeiũq; in urbẽ

Aes alienũ Cæſaris dictatoris.

Pontificatus maximus.

prouinciæ ſuæ extractos cōpulit, ut detrudendi Domitij *cauſa cō
ſulatū alterū peterent: perfecitq́; per utrūq;, ut in quinquenniū ſi
bi imperiū prorogaretur. Qua fidutia ad legiones quas à republi
ca acceperat, alias priuato alias publico ſumptu addidit. Idē alibi:*
Egit *cū tribunis plebis collegā ſe* Pōpeio *deſtinātibus, id potius ad
populū ferrēt, ut abſenti ſibi & quandocūq; imperij tempus exple
ri cœpiſſet, petitio ſecūdi cōſulatus daretur, ne ea cauſa maturius
& imperfecto adhuc bello decederet. Quod ut adeptus eſt, al-
tiora iam meditans, & ſpei plenus, nullū largitionis aut officiorū
in quenquā genus publice priuatimq́; omiſit: forū de manubijs in-
cohauit, cuius area ſuper ſeſtertiûm millies cōſtitit: munus populo
epulūq́; pronuntiauit in filiæ memoriā, quod ante eum nemo fecit.
Quorū ut q̃ maxima expectatio eſſet, ea quæ ad epulum pertine-
rēt, q̃uis macellarijs oblocata, etiam domeſticatim apparabat.* Et
paulo inferius: Legionibus *ſtipendiū in perpetuū duplicauit: fru-
mentū quotiens copia eſſet, etiā ſine modo copiaq́; præbuit: ac ſin-
gula interdū mancipia & prædia uiritim dedit. & rurſus inferi
us:* Tum *reorū obæratorū aut prodigæ iuuentutis ſubſidiū unicum
ac potētiſſimū erat.* Hæc *& huiuſcemodi alia etiā ſi poſt præturā*
Hiſpaniēſem *cōtigerunt, tamen eò pertinēt, ut intelligamus* Cæ-
*ſarē ingenio admodū profuſo ac magnifico fuiſſe, & quòd nō niſi
ſumma appeteret.* Eiuſdē *generis ſunt quæ ſequuntur apud eundē
autorē:* Munditiarū *lautitiarūq́; ſtudioſiſſimū multi prodiderūt:
uillā in* Nemorenſi *à fundamentis incohatā, quòd non tota ad ani
mū ei reſpōderet, totā diruiſſe, quanq̃ tenuē adhuc & obæratū. &*
Margarita *iterū alibi:* Ante *alias dilexit* M. Bruti *matrē* Seruiliā, *cui et pri-
mo*
Cleopatræ *ſuo conſulatu ſexagies ſeſtertiûm margaritā mercatus eſt.* Quod
& altera *hic dicitur de margarita ſexagies ſeſtertiûm empta, fidem facit*
Seruiliæ. *dicto* Pliniano *de margarita* Cleopatræ *cētis ſeſtertiûm æſtima
ta, id eſt aureis ducentis quinquaginta millibus.* Ego *cū inquirerē*
De *uniōibus.* *an id uerū eſſe potuerit, ſic rationē ducebā:* Dotē *omnē margari-
tarum (ut* Plinius *inquit, & gēmarij noſtri confirmant) in cando*

re, in

re, in magnitudine, in orbiculari forma, in læuore & põdere eſſe ſcimus, candorẽ noſtri nitorẽ Indicũ intelligũt: Quare in unionũ indicatione oĩa hæc obſeruãt. Cũ hæc proderẽ, percõtatus ſum à gẽmario quodã primi nominis mihi familiari, quẽ uidiſſet unq̃ pretioſiſſimũ unionẽ, quantũ pendere meminiſſet. Cũ de hoc uerba faceremus, & ille tricenarios ſe uidiſſe reſpõdiſſet, idq́; ut memorabile in præcipua bonitate cõmemoraret, ſuper ſermonẽ aduenit gẽmarius alter qui dixit pridie ſe unũ tenuiſſe quadraginta ceratia pendentẽ: hoc enim uerbo in gẽmis appendendis utũtur, quod infra à nobis exponetur. Is igitur cum rei pernoſcendi cupidũ me uideret, ait ſe poſtridie mihi eum oſtẽſurũ in manibus incluſoris aut uaſcularij, qui illigandũ eum monili conduxerat. Ea die ad conſtitutam horã non affui: tertio die cum ueniſſem ad eum, comperi ab incluſore redditũ, cæterũ eum eſſe in dactylotheca principali, tribus aureorũ millibus emptum: auellanæ magnitudine, orbiculatũ, eximiæ pulchritudinis, pondere, ut dixi, quadragenariũ. Ab alio gẽmario audiui, quo etiã familiariter utebar, unã ſe margaritã tenuiſſe exquiſita bonitate, pondere tricenariã quatuor millibus aureorũ emptã à duce Borboniana Ludouici regis XI. filia, uiragine cordatiſſima eadẽ & magnificentiſſima, ſocru ducis Borboniani qui hodie in eo genere principum multorũ opinione cenſetur, quos ſapientiſſime Homerus amymonas appellabat, ſignificare uolens ita omni reprehenſione maiores, ut ne naſuti quidem homines rhoncos liuoris improbi plenos exhalare ſoliti, & ipſe deniq; Momus aliquid in eis improbarent. Sed Plinius de unionibus loquẽs: Pondus (inquit) ad hoc æui ſemunciæ pauci ſingulis ſcrupulis exceſſere: hoc pondus ſex & octoginta ceratia, & beſſem ceratij æquat, cum in uncia centũ & ſexaginta ſint ceratia, & uiginti in drachma. Non mirũ eſt igitur ſi unio omnis æui maximus et omni dote bonitatis præſtãtiſſimus, tanti ea ætate æſtimatus eſt quo mũdus auro & argento exuberabat, ut ex ſequentibus liquido docebitur. Plinius lib. XXXVII. de adamante loquẽs ita inquit: Proximum

Amymones.

Ordo gemmarũ autoritatis.

mum apud nos Indicis Arabicisq́; margaritis pretiū eſt, tertia autoritas ſmaragdis perhibetur, pluribꝰ de cauſis. Hactenus Pliniꝰ. Ex cuius uerbis intelligimus margaritā in ordine gēmarū adamāti tantū cedere, licet hoc tēpore uix quartæ ſit autoritatis. Idem tamen libro nono: Principiū ergo, inquit, culmēq́; omniū rerū pretij margaritæ tenēt, Indicus has mittit oceanus. Ergo cū eo tpe unionū inter gēmas prima aut certe ſecūda eſſet indicatura, tuncq́; rerū pretia ad ſummū licitationis exercuiſſent, & ille Cleopatræ unio pōdere altero tāto præſtaret quē pretioſiſſimum memoriæ noſtræ unionē gēmarū inſtitores meminerūt, atq; eo amplius ſcrupulo nō abhorrere à fide puto tāti æſtimatū eſſe, ſimul quòd omnibus nūeris cōmendationis abſolutus erat, ſimul quòd ad culmen probationis & primatū peruenerat, & ita inclaruerat fama, ut natura ſpecimen ſui feciſſe in duabus margaritis exiſtimaretur, ut ex Plinio apparet. Huius pretij ratio ſic arbitror iniri poteſt. Quū ex illo gēmario quærerē quāti ex formula æſtimaretur plurimo margarita quæ pōdere quaternaria, & bonitate prima eſſet, triginta, inquit, aureis eiuſmodi emptā uidimꝰ. Quid octonariā, inquā, eiuſdem notæ quāti æſtimares? ait minimū ducētis. Cū ulterius rogitādo per acceſſiōes pergerē, ita reſpōdit, ut intelligerē acceſſionē pretij deinceps ex pōdere nō numero, ſed proportione fieri, ut qūo duplicādo pōdere ſupradicto octonaria margarita paulominus ſeptuplex quaternariæ æſtimatiōe facta eſſet, ſic in duodenaria & uicenaria et ulterioribus maiore deinceps maioreq́; ſurſum uerſus incremento pretiū augeſceret. Qua ratione ſi pretiū Plinianæ illi ſtatuamus, in immēſum quoddā pretiū abibit taxatio. Maius fortaſſe miraculū ſit Cæſarē centū quinquaginta millibus unionem unū emiſſe, ut adulteræ donaret: de quo Trāquillus ita ſcribit (ut ad rē redeamus:) In primo cōſulatu tria millia pōdo auri furatꝰ è capitolio, tantundē inaurati æris repoſuit, ſocietates ac regna pretio dedit, ut q uni Ptolemæo propè ſex millia talētorū ſuo Pōpeijq́; noīe abſtulerit. Hæc Trāquilli autoritas fidē facere poteſt ijs quæ à no-

Animaduertenda ratiocinatio

Vnio Seruiliæ datus.

ã nobis paulo ante dicta ſunt. Plutar. de eodẽ loquens: Inter hæc (inquit) res Gallica maxime Cæſarẽ extulit, qui in remotiſſimis locis cũ eſſet, bellaq; aduerſus Belgas Britãnosq; conſereret, aurũ argentũq;, ſpolia, cæterasq; diuitias ex hoſtibus partas (tanta horũ aderat copia) magno numero Romã miſit, horũ deinde largitiõibus animos ciuiũ tentans, ædilibusq; ad ſpectacula tribuens, prætoribusq; atq; conſulibus eorumq; uxoribus donãs, multos ſibi allexit. Quare in reditu ſupatis alpib⁹ cũ ad ciuitatẽ Lucanã hibernaret, uirorũ & matronarũ magnũ numerũ eò acceſſiſſe memorãt, cum plauſu lætitiaq; ingenti ſeſe offerentiũ. Conſulares uiri eò profecti ſunt ducenti, inter quos Põpeius & Craſſus fuere: proconſulũ quoq; ac prætorũ centũ et uiginti faſces ante Cæſaris fores inſpecti: alios aũt oẽs ſpe donisq; repletos Cæſar dimiſit, cũ Craſſo autẽ & Põpeio fœdus inijt. Idẽ in Pompeio de initijs ciuilis belli loquens: Cæſar (inqt) ualidius tũ rebus imminebat. Qui cũ nondũ lõge Italiã attigiſſet, ſedulo ad urbẽ deſtinabat milites, ut comitijs adeſsẽt: multos illic tũ ciues pecunijs alliciẽs, multos etiã primorũ muneribus demulcẽs, inter quos Paulus cõſul ob mille et quingẽta talẽta mutatus eſt, & Curio tribunuſplebis ingẽti ære alieno liberatus eſt. Hactenus ille. Ecqs eſt igitur qui animo cõcipere poſſit tantã corruptoris munificentiã, qui alterius tantũ cõſulis fauorem nõgẽtis millibus aureorũ redimere nõ dubitarit: q̃q̃ maior illa fuit Curiõis merces, q ſexcẽties ſeſtertiũm æris alieni habuit, ut autor eſt Val. li. IX. Ob illas rapinas Gallicas emanauit illď trimetrũ (iãbicũ Catullis:

Animoſiſſimus corruptor.

Curionis æs alienum.

Quis hoc poteſt uidere, qs poteſt pati,
Mamurram habere, quod comata Gallia
Habebat, & cuncta ultima Britannia?
Eo'ne nomine imperator unice
Fuiſti in ultima occidentis inſula,
Vt iſta ueſtra diffututa mentula
Ducenties comeſſet aut trecenties?

Quo ex loco ſatis conijcere eſt, ingentem eſſe ſummam trecenties

ſeſter

Mamurra. ſeſtertium, quo Catullus Mamurrã præfectum fabrum Cæſaris
locupletatũ eſſe à Cæſare ſpoliata Gallia & Brĩtania conqueri-
tur: de quo Plinius libro triceſimoſexto ſic inquit: Primum Romæ
parietes cruſta marmoris operuiſſe totius domus ſuæ in Cælio mõ
te, Cornelius Nepos tradit Mamurrã Formijs natũ præfectũ fa
brum Caij Cæſaris in Gallia: neq; indignatio ſit tali autore inuẽ
ta re. Hic nanq; eſt Mamurra Catulli Veronẽſis carminibus pro
ſciſſus, quẽ, ut res eſt, domus ipſius clarius quàm Catullus dixit ha
bere quicquid habuiſſet Comata Gallia. Quibus uerbis Plinius in
gentem luxum ædificij ſignificauit quod Cæſaris et Mamurræ ra
pinas non modo præ ſe ferre, ſed etiã clamitare uidebatur uoce la
Lucullus. te exaudibili. Age quid de Luculli diuitijs exiſtimare poſſum?, qui
cum reipublicæ infenſus priuatæ uitæ ſe dediſſet, ædibus & præ-
torijs extruendis, hortis & cœnationibus amœniſſimis incredibili
Bibliotheca ſumptu paratis, et bibliotheca inſigni utriuſq; linguæ libris refer-
Luculli. ta, atq; omnibus obuia & patẽti, opes bello quæſitas cõterere nõ po
tuit, cum interim quotidiano epularũ apparatu in prouerbiũ pro-
pè uenerit? Vnũ de eo dictũ Plutarchi referemus quod eſt in hãc
fermè ſentẽtiam: Quodã die, inquit, cum Cicero et Pompeius Lu
cullũ in foro ſedentẽ ocioſumq; offendiſſent, eo ſalutato dixerunt
ſeſe apud eũ eo die cœnaturos, ea demũ cõditione, ut nihil ad ſolitã
cœnam eorũ cauſa adderet: quo primũ recuſante, cœnãq; in diem
poſterum reijciẽte, illi ſeſe dicere neq; diem alium cõſtituturos, ac
ne poteſtatẽ quidem illi facturos, ut ſeruis aliquid in aurẽ impera
Memorabilis ret. Hic Lucullus deprehẽſum ſe uidẽs, id tandẽ orare eos inſtitit,
luxus Lucul ut uel eorũ uenia ſibi liceret palàm uni ex ſeruis dicere, ad Apolli
li. nis eo die ſe cœnaturũ: erat aũt Apollo triclinij aut cœnationis no
men, & ordinatas ille ita cœnationes habebat, ut taxata cœnarum
ſumma unicuiq; loco eſſet. Eo igitur audito famuli quid agi ille uel
let gnari, cœnã continuo appararunt impẽdio quinquaginta mil-
lium, tanta celeritate & lautitia epularũ, ut Pompeius & Cicero
conſtupeſcerent. Quinquginta millia, mille ac ducentos quinqua-
ginta

ginta aureos ualent. In Plutarcho tamen Græco hæc uerba legun tur: ἐιώθει δὲ δειπνεῖν ἐν τῷ ἀπόλλωνι πέντε μυριάδων. *Solebat autẽ cœnare in Appolline quinq; myriadibus: hoc eſt quinquagin ta millibus drachmarũ, quæ quinq; millibus aureorũ à nobis æſtimã tur & ducentis ſeſtertijs. Huiuſmodi multa à Plutarcho referun tur fidẽ omnino excedẽtia, ſi ex præſenti ſeculo æſtimentur. Athe næus libro duodecimo de ijs loquens qui luxu & delitijs olim cele bres fuerũt:* Νικόλαος δὲ ὁ περιπατητικὸς ἐν τῇ δεκάτῃ καὶ εἰκοστῇ τῶν ἱστοριῶν, λεύκουλόν φησιν ἀφικόμενον εἰς ῥώμην καὶ θριαμβεύσαντα, λόγον τε ἀποδόντα τοῦ πρὸς μιθριδάτην πολέμου, ἐξοκεῖλαι εἰς πολυτελῆ δίαιταν ἐκ τῆς παλαιᾶς σωφροσύνης. τρυφῆς τε πρῶτον εἰς ἅπαν ῥωμαίοις ἡγεμόνα γενέσθαι, καρπωσάμενον δυοῖν βασιλέοιν πλοῦτον μιθριδάτου καὶ τιγράνου. *Nicolaus, inquit, peri pateticus in decimo & in uiceſimo hiſtoriarũ tradit, Lucullũ cum Romam poſt expeditionẽ Ponticã rediſſet & ex eo bello trium phaſſet, rationes ad ærariũ rettuliſſe ob eius pecuniæ adminiſtra tionem. Quo facto ſe abrupta licentia ad uitã ſumptuoſam & ele gantem ex ciuili & priſca frugalitate Romanorũ contuliſſe, idq; exẽplum Romanis prodidiſſe, utpote qui duorũ regum opulẽtiam in cẽſum ſuum uertiſſet, publica uictoria ex Mithridate ac Tigra ne parta, ad priuata cõmoda uſus. Ex quibus uerbis intelligimus ut & ex locis pluribus Ciceronis orationũ, imperatores Romanos ra tiones quidẽ ſpecioſas ad ærariũ referre ſolitos, ſed ita tamen ut reliquorum lucuL ẽta fragmenta apud ſe retinerent. Ne minimum igitur Gallicarum rerum diſpẽſatoribus tanquam uiris ingenioſis & ſolertibus, publica fama plaudat: ſemper enim huiuſcemodi fue runt qui ex publicis actibus immodice creſcerent, ut Athenis Peri cles & Phalereus. Varro libro tertio de re ruſtica de piſcinis Lu culli loquẽs: Contra ad Neapolim L. Lucullus poſtq̃ perfodiſſet montem, ac maritimũ flumen immiſiſſet in piſcinas quæ recipro cæ fuere, ipſe Neptuno non cederet de piſcatu. In baiano aut Ar deæ tanta ardebat cura, ut architecto permiſerit, ut ſuam pecuniã conſu-*

Piſcinæ. *conſumeret, dummodo produceret ſpecus è piſcinis in mare, obie-
ctaculo quo æſtus quotidie ab ortu lunæ ad nonam proximã introi
re ac redire rurſus in mare poſſet, ac refrigerare piſcinas.* Colu-
mella libro nono: Attamen *ijſdẽ tẽporibus quibus hanc memorabat*
Varro *luxuriem, maxime laudatur ſeueritas* Catonis, *qui nihilo-
minus & ipſe tutor* Luculli, *grandi ære ſeſtertiûm millium qua-
dringentorum piſcinas pupilli ſui uenditabat.* Tum *enim celebres
erãt deliciæ popinales, cum ad mare deferebantur uiuaria: quorũ
ſtudioſiſſimi uelut ante deuictarũ gentium* Numantinus & *Iſauri
cus, ita Sergius* Aurata & Licinius Murena *captorũ piſciũ læta
bantur uocabulis.* Macrobius *libro tertio* Saturnaliũ: *Piſcinas autẽ
q̃ refertas habuerint pretioſiſſimis piſcibus* Romani *illi nobiliſſimi*
Piſcinarij. *principes* L. Philippus & Hortenſius, *quos* Cicero *piſcinarios ap
pellat, etiam illud indiciũ eſt, quod* M. Varro *in libro de agricultu
ra refert* M. Catonẽ *qui poſt Vticæ perijt, cum hæres teſtamento*
Luculli *eſſet relictus, piſces de piſcina eius quadraginta millibus
uendidiſſe.* Locus *aũt* Ciceronis *à* Macrobio *ſignificatus legitur li
bro primo ad* Atticũ *his uerbis: Sed poſteaq̃ primũ* Clodij *abſolu-
tione leuitatẽ infirmitatẽq; iudiciorũ perſpexi, tũ autẽ beatos hoĩes
(hos piſcinarios dico tuos) non obſcure nobis inuidere, putaui mihĩ
maiores quaſdã opes & firmiora præſidia eẽ quærẽda.* Plin. *libro
nono:* Eadẽ *ætate prior* L. Murena *reliquorũ piſciũ uiuaria inue-
nit: cuius deinde exẽplũ nobilitas ſecuta eſt,* Philippus, Hortẽſius,
Lucullus, *exciſo etiã mõte iuxta* Neapolim *maiore impẽdio q̃ uillã
ædificauerat:* Euripũ & *maria admiſit: qua de cauſa* Magnus Põ-
peius Xerxem *togatũ eum appellabat: quadraginta ipſius piſcinæ
à defuncto illo uæniêre piſces.* Ex *antiquo tamẽ meliꝰ legitur* XL.
ſeſtertijs è piſcina defuncto illo uæniêre piſces. Quare *apud* Co-
*lumellam nõ millium quadringentorum, ſed quadraginta legen-
dum uidetur, quod tamen idem autor grande æs appellauit: nos
mille aureis eam ſummã taxamus.* Idem Plinius *libro eodẽ:* Mure-
narũ uiuariũ priuatim excogitauit C. Hirius *ante alios, qui cœnis*

trium-

*triumphalibus Cæſaris dictatoris ſex millia numero murenarum
mutua appendit, nam permutare quidẽ pretio noluit, alia'ue mer-
ce. Huius uillã inter q̃ modicum XL. millibus piſcinæ uẽdiderunt.
Hoc dictũ Plinij eo pertinet quod ſupra diximus de magnificẽtia* **Plinij locus.**
*Cæſaris: quantũ enim æſtimamus reliquarum epularũ apparatum
fuiſſe, cum murenæ ſex millia numero fuerint, q̃uis uenales tot re
periri nõ poſſent? Verũ ille locus Plinij emẽdandus eſt, partim ex
uetuſtis in quibus ita legitur: Huius uillã intra q̃ modicũ XL. pi-* **Intra quàm.**
*ſcinæ uendiderunt (mille aũt adiectitiũ uerbũ eſt partim ex Var-
rone et Macrobio). Varro libro ſupradicto. Illæ autẽ maritimæ pĩ
ſcinæ nobiliũ potius eximaniũt marſupium quàm replent. Primum
enim ædificãtur magno, ſecũdo implẽtur magno, tertio alũtur ma
gno. Hirius circũ piſcinas ſuas ex ædificijs duodena millia ſeſter-
tiûm capiebat: eam omnẽ mercedẽ eſcis, quas dabat piſcibus conſu
mebat. Nec mirũ: uno tẽpore enim memini hunc Cæſari ſex millia
murenarum mutua dediſſe in põdus, & propter piſciũ multitudi-
nem quadragies ſeſtertio uillam uæniſſe. Duodena ſeſtertia Var
ro magnum ſumptum uocauit, nos trecentis aureis æſtimamus. Sic
igitur locum Plinij lego: Huius uillam intra quàm modicam qua-
dragies piſcinæ uendiderunt, id centum aureorum millibus. Villã
intra quàm modicam intelligo minorem etiam mediocri. Hoc enim
modica ſignificat quod notius eſt quàm ut exempla requirãtur. Ve
rum huius emendationis Macrobium autorem habeo, cuius hæc uer
ba trãſcribẽda duxi ex libro ſupradicto: Autor eſt Plinius C. Cæ
ſarem dictatorem cum triumphales cœnas populo daret, ſex mil-
lia murenarum à Caio Hirio ad pondus accepiſſe. Huius Hirij uil
lam quamuis non amplam aut latam, conſtat propter uiuaria quæ
habuit, quadragies ſeſtertiûm uænũdatam. Sic autem intra quàm
à Plinio dictum eſt, ut ſupra q̃ & extra quàm dicuntur ab autorĩ
bus, et infra q̃. Cicero: Stomachi aũt partes quæ ſunt infra q̃ cibus* **Infra quàm.**
deuoratur, dilatãtur: & arteria aſpera oſtiũ habet adiũctũ linguæ **Supra quàm.**
radicibus paulo ſupra quàm ad linguã ſtomachus adnectitur. Hic

tos in ſumma inuenies, ita ad nũmum cõuenit quod de nũmo ac de nario ſeſtertijſq; diximus. Apud Varronẽ mẽdoſe legitur: itaq; ſe nis bis dant: pro Seius bis dat. Seianæ enim uillæ apud eũ fit mentio & alioquin modius ſex pauonibus in mẽſem non ſufficeret, qui uix uni ſufficit, ut poſtea docebimus. Idẽ alibi de uillatica paſtione Seij loquẽs: Certe inquit Merula ibi uidi greges magnos anſerũ, gallinarũ, columbarũ, gruũ, pauonũ, necnon gliriũ, piſciũ, aprorũ, cæteræq; uenationis, ex quibus rebus ſcriba librarius eius in annos ſingulos plus quinquaginta mil. à uilla capere dicebat. Axio admirãte: certe noſti, inqt, materteræ meæ fundũ in Sabinis, q̃ eſt ad uigeſimũquartũ lapidẽ uia Salaria à Roma. Quid ni inquit? atqui in hac uilla qui eſt ornithon, ex eo uno quinq; millia ſcio uæniſſe tur dorũ denarijs ternis: ut LX. millia ea pars reddiderit eo anno uillæ: bis tantũ q̃ tuus fundus CC. iugerũ Reate reddit. Quid LX inquit Axius? LX. LX. derides? LX. inquã. Sed ut ad hũc bolũ perue nias opus erit tibi aut epulũ aut triũphus alicui⁹, ut tũc fuit Scipio nis Metelli, aut collegiorũ cœnæ q̃ nunc innumerabiles excandefa ciunt annonam macelli. Reliquis annis omnibus & hãc expectabis ſummam. Quotus enim quiſq; eſt annus quo nõ uideas epulum aut triumphũ, aut collegia coẽpulari? quæ nũc innumerabiles intendũt annonã. Nõne itẽ L. Albutius homo (ut ſcitis) apprime doctus: dice bat in Albano fundũ ſuũ paſtionibus ſemper uinci à uilla? agrum enim minus dena millia reddere, uillã plus uicena. Idem ſecundum mare quo loco uellet ſi paraſſet uillã, ſe ſupra cẽtum millia è uilla recepturũ. Age nõ Mar. Cato nuper cũ Luculli accepiſſet tutelã, è piſcinis eius XL. millibus ſeſtertiûm uẽdidit piſces? Ternis denarijs, id eſt duodenis nũmis turdos uæniſſe ad epulũ adijciale dicit: id eſt ære noſtro denis ſolidis turonicis & ſemiſſe. Si igitur quinquies duodena millia uel duodecies quina numeres cum quinq; tur dorum millia fuerint, LX. millia nũmorum efficies. Turdi apud nos hyeme non altiles ſed aucupio capti & continuo occiſi, uæneũt ſummum ſenis denariolis, id eſt ſolidi ſemiſſe. Florentiæ altiles aui

culas comedi adipe omnino obeſas, magnitudine alaudæ, ſapore admodum ſuaui, quæ tribus ſolidis noſtris emptitari dicebantur, ſæpe etiam pluris. Verum hoc adnotandum, quòd ager ducentorũ iugerum triginta millia reddere non poterat, cum uillatica paſtio XL. millia uno nomine redderet. Triginta millia ære noſtro ſeptingentos quinquaginta aureos ualent. Romanæ luxuriæ rationem inire in uniuerſum ex Plinij uerbis poſſumus, qui libro octauo de ſuibus loquens ita inquit: Et adhibetur ars iecori fœminarum ſicut anſerum: inuentũ Marci Apitij fico arida ſaginatis, uel (ut in recẽtioribus libris) carica à ſatietate necatis, repente mulſi potu dato. Neq; alio ex animali numeroſior materia ganeæ: quinquaginta propè ſapores, quum cæteris ſinguli. Hinc cenſoriarum legum paginæ, interdictaq; cœnis abdomina, glandia, teſticuli, uuluæ, ſincipita uerrina. Placuere autẽ & feri ueſicæ. Catonis cenſoris orationes aprinũ exprobrãt callum: in tres tamẽ partes diuiſo apro, media ponebant lumbos aprinos appellata. Solidum aprum Romanorũ primus in epulis appoſuit P. Seruilius Rullus, pater eius Rulli qui Ciceronis in conſulatu legem agrariam promulgauit: tam propinqua origo nunc quotidianæ rei eſt, & hoc annales notarũt. Ex his uerbis intelligimus Plinij tẽpore ſoliũ fuiſſe ſolidos apros inter fercula epularum apponere, etiam in quotidianis luxurioſorum epulis, quod etiã Seneca atteſtatur. Sed nihil maius eſt quàm ficis aridis ſues ſaginare, & mulſum ijs obijcere. Huiuſmodi ſues ex uiuarijs petebantur, quæ theriotrophia dicuntur, quale fuiſſe in Laurentina uilla Hortenſii oratoris apud Varronem legimus. Eodem pertinet porcus Troianus cuius in lege Fannia ſumptuaria mentio facta eſt, qui menſis inferebatur alijs animalibus farctus, ut olim equus ille Troianus armatis incluſis grauidus in urbẽ Troianam illatus eſſe dicitur. Sed in uerbis Plinij ſupraſcriptis ego duo uerba emendanda ſic cenſeo, ut legamus, placuere autem & feri ſues. Iam Catõis &c. ex uetuſti obſeruatione in quo legitur, & feris ueſicam: nullibi enim ut arbitror, ueſicæ aprinæ ſit mẽtio

[Margin: Luxuriæ Romanorum.] [Margin: Theriotrophium.] [Margin: Porcus Troianus.] [Margin: Plinij locus.]

inter

inter fercula antiquæ luxuriæ. Videamus de mancipijs Romanis. Plinius libro ſeptimo: Pretium hominis in ſeruitio geniti maximum ad hanc diem (quod equidem compererim) fuit grammaticæ artis Daphnidis Cn. Piſaurenſe uẽdente, & M. Scauro principe ciuitatis III. M. DCC. ſeſtertijs licente. Exceſſere hoc in noſtro æuo, nec modice hiſtriones, ſed libertatem ſuam mercati, quippe cum iam apud maiores Roſcius hiſtrio III. M. D. Anniũ mercaſſe prodatur. Sic in omnibus impreſſis exẽplaribus legitur, in ijs etiã quos Hermolaus caſtigando Plinio obſeruaſſe ſe dicit: quo magis mirum eſt Hermolaum conniuentibus oculis hæc uerba prætermiſiſſe, cum tamen eodem capite unum uerbum mutauerit contra fidem uetuſtæ lectionis, in quo ego ei non aſſentior. Quomodo autẽ ſummum pretium hominis ſerui eſſe poteſt tria millia & ſeptingẽti ſeſtertij, cum Columella libro quarto dicat, de uinitore ſeruo loquens: Sed ego plurimorum opinioni diſſentiens pretioſum uinitorem in primis eſſe cenſeo: is' que licet ſit emptus ſex uel potius ſeſtertiũm octo millibus, cum ipſum ſolum ſeptem iugerũm totidem millibus nummorum partum ſit. Quod ſi apud Plinium ſeſtertia genere neutro intelligas, immane erit pretium, etiam præterquam quòd latine loquentium conſuetudo refragatur, ut alibi diximus. Plutarchus in Catone maiore: Cum Babylonia ſupellex hæreditate ei obueniſſet, ut quàm primum uænundaretur curauit: nullam eius uillam tectorium habuiſſe, nec ullum mancipium ultra mille et quingentas drachmas emiſſe dicit: quaſi non delicatis & formoſis, ſed colonis ac robuſtis ſtabularijs & bubulcis ſibi opus eſſet. Mille & quingentæ drachmæ ſex millia nũmorũ ualent. Quod cõuenit cũ dicto Columellæ, q ſex uel potius octo millibus uult emi uinitorem, quem pretioſum uocat, id eſt centum quinquaginta uel ducentis aureis noſtris emptum. Liuius libro nono de bello Macedonico de cenſura eiuſdem Catonis loquens: In cenſibus quoque accipiẽdis triſtis & aſpera in omnes ordines cenſura fuit: ornamẽta & ueſtem muliebrem, et uehicula quæ pluris q̃ quindecim millium

Pretia mancipiorum.

Plinij locus.

æris eſſent, in cenſum referre uiatores iuſſit. Item mancipia minora annis XX. *quæ poſt proximũ luſtrum decẽ millibus æris aut eo pluris uæniſſent: uti ea quoq; decies pluris q̃ quãti eſſent æſtimarentur, & his rebus oĩbus terni in millia æris attribuerentur: hæc æſtimatio maior eſt tribus millibus ſeptingẽtis ſeſtertijs: Verũ ex Liuij loco intelligimus non impune olim id eſt cenſuræ tẽpore fuiſſe ijs qui pretia rerũ ultra modũ intẽdiſſent: propter quod emanauit dictũ illud Plinij in loco ſupradicto eodẽ capite ſtatim poſt uerba prædicta: Niſi ſiquis in hoc loco deſiderat Armeniaci belli paulo ante propter Tyridatẽ geſti diſpenſatorẽ, quẽ Nero* III.C.XXX. *manumiſit: ſed hoc pretiũ belli non hominis fuit, tam Hercules q̃ libidinis non formæ Paronetemi Spadonis Seiano* III. M.D. *mercãte à ſutorio priſco: quam quidem iniuriam lucrifecit ille, mercatus in luctu ciuitatis, quoniam arguere nulli uacabat. Quo in loco Peronetomi libentius legerim quàm paronetemi: quod quid ſignificare poſſit non uideo: πριονώμενος fortaſſe nomen Spadoni accõmodatũ quaſi exectis genitalibus etiam infibulatus. Legimus apud Senecam in epiſtola ad Lucillium libro quarto ſeruos anagnoſtas id eſt lectores literarũ peritos cẽtum millibus nũmorũ emptos, quod tum maximũ habebatur pretium. Caluiſius (inquit) Sabinus memoria noſtra fuit diues: hic eruditus uideri uolebat. Hanc itaq; cõpendiariam doctrinam excogitauit: magna ſumma emit ſeruos, unũ qui Homerum teneret, alterum qui Heſiodum: nouem præterea lyricis ſingulos aſſignauit. Poſtq̃ hæc familia illi cõparata eſt, ſuaſit illi Satellius ſtultorũ diuitum arroſor & quod ſequitur arriſor, ut grãmaticos haberet analectos, cum dixiſſet Sabinus cẽtenis millibus ſibi conſtare ſingulos ſeruos: minoris (inquit) totidem ſcrinia emiſſes. Quin & apud Plinium ipſum eodẽ in libro de exemplis ſimilitudinum loquentem ita legitur: Toranius M. Antonio tam triumuiro eximios forma pueros, alterum in Aſia genitum, alterum trans alpes, ut geminos uendidit: tãta unitas erat. Poſtquam deinde ſermone puerorũ detecta fraude à furente increpitus Antonio*

Anagnoſtæ.

tonio eſt, inter alia magnitudinem pretij requirente:(nam ducentis mercatus erat ſeſtertijs) reſpondit uerſutus ingenij mango ob id ipſum ſe tanti uendidiſſe: quoniā non eſſet mira ſimilitudo in ullis eodem utero editis. Tranquillus de Cæſare: Seruitia recentiora politioraq́; immenſo pretio cōparauit, & cuius etiam ipſum puderet, ſic ut rationibus uetaret inferri. Proinde uel refragāte exēplarium fide, hunc locum ita lego: Mar. Scauro principe ciuitatis CCC. millibus DCC. ſeſtertijs licente. Exceſſere hoc in noſtro æuo nec modice hiſtriones, ſed libertatē ſuam mercati, quippe cum iam apud maiores Roſcius hiſtrio CCC. L. annua meritaſſe prodatur: uel potius, ſeſtertia quingenta annua meritaſſe. Nota enim ſeſtertij potuit immutari in aliam notam, ut alibi ſæpe, ſicut tria III. in locum triū CCC. irrepſerant. Meritaſſe aūt uerbum nō ſine admonitione uetuſti unius exēplaris lego. Quod aūt ſequitur: niſi ſiquis in hoc loco deſiderat Armeniaci belli paulo ante propter Tyridatem geſti diſpēſatorē, quē Nero III. CXXX. manumiſit: ſuſpectū mēdi habeo, ut fortaſſe cēties uicies legendū ſit hoc modo: Quem Nero ſeſter. cēties uicies manumiſit: nam in uetuſto III. C. XX. legitur. Seſtertium enim antiqui lōguriolis binis & ſemiſſe notabāt, quā notā facile fuit in tria iota decidere. Omnino ſtatuendum eſt nōnulla etiā cōtra fidē quantūuis uetuſtæ lectionis emēdare cū argumētis ad hoc ualidis impellimur, ut alibi in eodē libro, ubi Plinius exēpla numeroſæ ſobolis ponit: Extat, inquit, in monumētis etiā medicorū, & quibus talia cōſectari curæ fuit, uno abortu duo puerperia egeſta. In omnibus libris ſic legi, præterq̄ in uno uetuſtiſſimo ubi duo dicit puerperia legitur, cū anxie obſeruarē propter Ariſtotelem qui duodecim dicit lib. VII. de hiſto. animaliū. ἤδη δὲ γινομένης διαφθορᾶς καὶ δώδεκα συνέβη καὶ διώδεκα ἐκπεσεῖν τὰ ἐπικυηθέντα. Iam cōtigit corruptione in locis muliebribus facta, et decem et duodecim ſuperfœtatos partus egeri. Quare hic duodecim puerperia lego. Illud eodem in loco magis ſuſpectum habeo q̄ emendare auſim: Quarto partu Dacorū nota in brachio redditur. Ariſtoteles:

Plinij locus.

Seſtertij nota.

ſtotelem: ἤδη δὲ ἀπέδωκε τῶν τοιούτων τι καὶ διὰ τριῶν· οἷον ἔχοντός τινος στίγμα ἐν τῷ βραχίονι, ὁ μὲν υἱὸς οὐκ ἐγένετο, ὁ δὲ υἱδοῦς ἔχων ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ συγκεχυμένον μέλαν. Iā tale quod aliquādo & in tertiā prolem rediјt: ſiquidem habētis inuſti puncti notā in brachio, filius ſine ea nota natus eſt: ex eo uero nepos eodem in loco brachij nigritiē quandā confuſam rettulit. Pliniū aūt eo in loco Ariſtotelē eſſe ſecutū facile eſt utriuſq; autoris collatiōe iudicare: ut fortaſſe non Dacorū ſed uel decorum uel dedecorū legendū ſit, pro eo quod Ariſtoteles ſtigma dixit. Veruntamen emendationem illam ſuperiorem inſigni aliqua autoritate confirmare oportet ne dubitandi argumentū cuiquam relinquamus. Audiamus igitur Macrobium libro tertio Saturnalium de ſaltatione hiſtrionica & hiſtrionibus ita loquentem: Cæterum hiſtriones non inter turpes habitos Cicero teſtimonio eſt. Quem nullus ignorat Roſcio & Aeſopo hiſtrionibus tam familiariter uſum, ut res rationeſq; eorum ſua ſolertia tueretur: & certe ſatis conſtat contendere eum cū ipſo hiſtrione ſolitum, utrum ille ſæpius eandem ſententiam uarijs geſtibus efficeret, an ipſe per eloquentiæ copiam ſermone diuerſo pronuntiaret. Is eſt Roſcius qui etiā Lucio Syllæ chariſſimus fuit, & annulo aureo ab eodem dictatore donatus eſt. Tanta autē fuit gratia & gloria, ut mercedem diurnam de publico mille denarios ſine gregalibus ſolus acceperit. Aeſopum uero ex pari arte ducenties ſeſtertiūm reliquiſſe filio conſtat. Hactenus ille. Mille denarij quatuor millia nummūm ualent, id eſt centum aureos noſtros: quā mercedem ſi per ſingulos dies anni accepiſſe Roſcium intelligeremus, fieret ſumma annuæ mercedis triginta ſex millia & quingēti, quæ computatione Romana ſeſtertiūm quater decies et ſexaginta millia dicitur. At ea ſumma tribus partibus maior eſt ea quam Plinius poſuit, id eſt trecentis & quinquagenis millibus. Quare mille denarios diurnos ſuſpicari poſſumus Macrobium intellexiſſe, ludorum tantum diebus accepiſſe Roſcium. Cicero in ea oratione quam pro Roſcio habuit, mercedem publicam Roſciū reſpuiſſe dicit

Roſcius & Aeſopus.

Salarium

dicit his uerbis: Roſcio cur tanti fuerit ut ſociū fraudaret, cauſam requiro. Egebat? immo locuples erat. Debebat? immo in ſuis ſummis uerſabatur. Auarus erat? immo etiā anteq̃ locuples, ſemper liberaliſſimus munificentiſſimusq; fuit. Proh deûm hominũq; fidem qui LLS. CCCLIII. CCCLIII. CCCLIII. quæſtus facere noluit: nam certe LLS. CCCLIII. CCCLIII. CCCLIII. merere & potuit & debuit: is per ſummā fraudem & malitiā & perfidiam LLS. LIII. appetiit? & illa fuit pecunia immanis, hæc paruula: illa honeſta, hæc ſordida: illa iucunda, hæc acerba. Cur hi numeri ter legantur nō intelligo: ſed CCCL.M. legendū puto, ut ex tribus III. fiat M. Eſt aūt alioquin oratio illa uel orationis fragmentū potius & mutilatū & in numeris ſuſpectū: magnā tamē fuiſſe mercedē Roſcij ex eo intelligimus, quod eodē in loco orationis ſequitur: X. his annis proximis (inquit) ſeſtertiûm ſexagies honeſtiſſime cōſequi potuit, noluit: laborē quæſtus recepit, quæſtū laboris reiecit: populo Romano adhuc ſeruire non deſtitit: ſibi ſeruire iampridē deſtitit. Hoc tu unq̃ Fāni faceres? ſed ſi hos quæſtus recipere poſſes, non eodē tempore & geſtū & animā ageres? Dic nunc te ab Roſcio LLS. L.III. tribus circunſcriptū eſſe, qui tantas & tam infinitas pecunias nō propter inertiā laboris, ſed propter magnificentiā liberalitatis repudiarit. Infinitas pecunias Cicero ſexagies ſeſtertiûm appellat: nec mirum, cum centum & quinquaginta aureorū noſtrorum millia eſſe iam docuerimus. Ergo ſingulis annis ſexcenta ſeſtertia, hoc eſt quindecim aureorum millia Roſcius merere recuſauit. Quod tum intelligimus factum fuiſſe, cum diues eſſe cœpit, cum etiam ad extremum annulo aureo, id eſt equeſtri ordine donatus ſit à Sylla. Re autem acrius penſitata, Plinij dictum de annuis trecentis & quinquaginta ſeſtertijs, uel de quingentis potius, intelligo de Roſcij mercede in ſeruitute exiſtente: ſiquidē in eadē oratione Ciceronis legimus Panurgū ſeruū comœdū tanti operas ſuas locaſſe, qui Panurgus Roſcij fuerat ſeruus. Sunt hæc uerba ex oratione tranſcripta. Panurgū tu Saturi propriū Fannij

Roſcianum Romæ.

dicis fuiſſe, at ego totũ Roſcij fuiſſe contẽdo: quod erat enim Fannij, corpus eſt: quod erat Roſcij, diſciplina. Facies non erat, ars erat pretioſa: nẽo enim illũ ex trũco corporis ſpectabat, ſed ex artificio comico æſtimabat. Illa mẽbra merere per ſe nõ amplius poterant XII. æris: diſciplina quæ erat ab hoc tradita, locabat ſe non minus LLL. CCCLIII. Nihil aũt certi conſtitui poteſt ex illa oratione quã nõ niſi impreſſam uidimus. In uolumine aũt antiquo orationũ Ciceronis quod legere nobis cõtigit, illa oratio cũ duabus aliis deerat. Quantũ tamẽ ex illo fragmẽto colligi poteſt, Panurgus ille comœdus qui cõmunis inter Roſciũ & Fanniũ erat, à Flauio quodam interfectus fuit: qui iudicio damni iniuriæ cõuentus, lite tranſactione deciſa, CCCL. ſeſtertia Roſcio dedit pro parte ſua: quare cũ Fãnius partẽ à Roſcio auferre uellet tanq̃ in rem cõmunem Roſcius tranſegiſſet, Cicero primã actionẽ Fannij depellere uolens, Roſciũ ait pro media tantũ parte decidiſſe, quippe qui amplius neminẽ eo nomine petiturũ non ſpopondiſſet: deinde etiã cõtendit Fanniũ alterũ tantũ à Flauio abſtuliſſe eodem nomine: propter quod Plinius non fruſtra dixit: Exceſſere hoc in noſtro æuo nec modice hiſtriones, ſed libertatẽ ſuã mercati: aucto enim in immẽſum peculio hiſtrionicis mercedibus, facile libertatẽ quãtumuis magno emebant. Quòd ſi quis apud Macrobiũ non mille denarios ſed mille nummos legat, erit ſumma annuæ mercedis paulo, id eſt quindecim tantũ millibus maior q̃ apud Pliniũ. Vt autẽ denarios mille etiã quotidianos per annũ totũ meruiſſe Roſciũ credã, & nihil in Macrobio mutandũ cenſeã, facit id quod ſequitur: Aeſopum ex pari arte ducenties ſeſtertiũm reliquiſſe filio. Vt enim triginta tantũ annua aureorũ noſtrorũ millia mereret, oportuit eum duodeuiginti annis ut minimũ artẽ exercuiſſe, ut ducenties ſeſtertiũm hæredi relinqueret. Plus autẽ quotannis meruiſſe ex eo cõiecturã facio, quòd uix annis duodeuiginti uox perdurare potuit ad actus fabularũ: deinde (quod maius eſt argumentũ) inuſitato luxu uitam tranſegiſſe dicitur: quare ut tantũ luxuriæ reſtaret, oportuit

eum

eum maiora multo ſtipendia ac magis opima feciſſe: de quo elogiũ illud extat Plinij li. x. *his uerbis: Maxime tamen inſignis eſt in hac memoria* Clodij Aeſopi *tragici hiſtriõis patina ſexcẽtis ſeſtertijs taxata, in qua poſuit aues cãtu aliquo aut humano ſermone uocales, nũmũm ſex millibus ſingulas coẽmptas: dignus prorſus filio à quo diximus deuoratas margaritas.* De *filio autẽ li.* IX. *locutus eſt his uerbis, cũ* Antonij & Cleopatræ *mentionẽ faceret: Nõ ferent tamen, inquit, hanc palmã, ſpoliabũturq́; etiã luxuriæ gloria.* Prior *id fecerat* Romæ *in unionibus magnæ taxationis* Clodius Aeſopi *tragœdi filius, relictus ab eo in amplis opibus hæres: (Ne triumphatu ſuo nimis ſuperbiat* Antonius *penè hiſtrioni comparatus) et quidẽ nulla ſponſione ad hoc productus, quo id magis regiũ erat, ſed ut experiretur in gloria palati quid ſaperẽt margaritæ: atq; ut mire placuere, ne ſolus hoc ſciret, ſingulos uniones conuiuis ad ſorbendũ dedit.* Quo *in loco non triumphatu ſed triumuiratu lego ex uetuſto libro.* Docuimus *ſupra hanc patinã* Aeſopi *patris quindecim millibus coronatorũ noſtrorũ ſtetiſſe.* Plinius *dicit uniones magnæ taxationis filium conuiuis ſingulis ſorbendos dediſſe.* Quod *ſi ducenties ſeſtertiũm ad id ſufficere potuit, cõiectura aſſequi poſſumus immanẽ eſſe ſummã ducenties ſeſtertiũm, præſertim cũ* Cicero *ſexagies ſeſtertiũm infinitã pecuniã appellauerit.* Athenæus *li.* XIIII. *de quodã* Amœbeo *citharœdo loquẽs, ita inquit: Mihi uero nihilo inferior eſſe uidetur antiquo illo* Amœbeo, *quẽ* Ariſteas *in li. de citharœdis ſcribit* Athenis *habitaſſe, domũq́; prope theatrũ habuiſſe: cũq́; in theatrũ cãtaturus prodiret, talentũ unum* Atticum *in dies ſingulos merere ſolitum eſſe.* ὃν φησιν ἀριστέας ἐν τῷ περὶ κιθαρῳδῶν, ἐν ἀθήναις κατοικοῦντα, καὶ πλησίον τοῦ θεάτρου οἰκοῦντα, ὅτι ἐξίλθοι ἀσάμενος τάλαντον ἀττικὸν τῆς ἡμέρας λαμβάνειν. Qui *hoc de citharœdo* Athenis *merente credere ſibi perſuaſerit, quid de* Aeſopo *et* Roſcio Romæ *credere hæſitabit? cũ talentũ* Atticũ DC. *aureis noſtris ualuerit.* Reſtat *igitur ut credamus* Roſciũ *non minus ſex & triginta millibus aureo*

Plinij locus.

rũ noſtrorũ meruiſſe annua mercede, dũtaxat publica, ut in ludis Romanis *& Megalẽſibus, cõpitalitijs, ſecularibus, & alijs qui pu blico ſumptu fiebãt. Nã & priuatis ludis, ut funebribus, & alijs q à magiſtratibus priuato apparatu fiebant, multas etiã pecunias me ruiſſe eos intelligimus. De publicis meminit Iuue. ſatyra* VI.

Si gaudet cantu nullius fibula durat
Vocem uendentis prætoribus.—

Exemplũ priuatorũ eſt apud Trãquillũ in Cæſare: Edidit *ſpecta cula uarij generis: munus gladiatoriũ & ludos etiã regionatim ur be tota, & quidẽ per omnes linguarũ hiſtriones. Ludis* Decius La*berius eques* Romanus *mimũ egit, donatuſq; eſt quingentis ſeſter tijs & annulo aureo. Inde illud Iuuenalis* VIII. *ſatyra:*

Conſumptis opibus uocem Damaſippe locaſti
Sippario, clamoſum ageres ut phaſma Catulli.

Idẽ Trãquil. in Aug. Feciſſe *ludos ſe ait ſuo noĩe quater: ꝑ alijs magiſtratib⁹ qui aut abeſſent aut nõ ſufficerẽt, ter & uicies: fecitq; nõnunq̃ uicatim ac pluribus ſcenis per oĩm linguarũ hiſtriones.* Et *poſt paulũ:* Ad *ſcenicas quoq; & gladiatorias operas & equitibus* Ro. *aliquãdo uſus eſt: ſpectãdi uoluptate teneri ſe neq; diſſimula uit unq̃ & ſæpe & ingenue profeſſus ẽ. Itaq; corollaria et præmia alienis quoq; mũeribus ac ludis, et crebra & grãdia de ſuo offere bat. Idẽ in* Veſpa. *Ludis per quos ſcena Marcelliani theatri reſti tuta dedicabatur, uetera quoq; acroamata reuocauerat,* Apolli*na ri tragœdo* CCCC. *Tarpeio Diodoroq; citharœdis* CC. *nonnullis cẽtena, qbus minimũ, quadragena ſeſtertia ſuper plurĩas coronas aureas dedit. Ex dictis liqdo apparet unde Aeſopus tãtæ luxuriæ ſufficere potuerit, q̃q̃ ante hæc tẽpora fuerit: ſed quib⁹ erat nõ mi nus ſtudiũ artis hiſtrionicæ, & maius fortaſſe, quo magis primores urbis* Romæ *populũ huiuſmodi ſpectaculis cõciliare ſibi conabãtur eo tẽpore quo oĩa in populi erãt poteſtate.* Quãtã *enim eſſe eã mu nificentiã putamus, quæ unico hiſtrioni una donatione decẽ millia aureorũ dederit? Quanq̃ Cæſar Laberio quarta parte plus dedit.*

Hanc

Hanc tamen Aeſopi prodigentiā Apitius nepotinis helluationibus exuperaſſe dicitur, ob quod in prouerbium Apitianæ cœnæ uenerunt: de quo Martialis in v. Epigram. *Apitij luxus perditiſſimi.*

Dederas Apiti bis trecenties uentri:
Sed adhuc ſupererat centies tibi laxum.
Hoc tu grauatus, ne famam & ſitim ferres,
Summa uenenum potione duxiſti.

Quod perinde eſt ac ſi diceret: Apiti ſexcenties ſeſtertiûm, id eſt quindecies centena aureorū millia (de noſtris ſemper loquor, iiſq; coronatis) inexplebili illa ingluuie helluatus, cū poſſes adhuc ducētis quinquaginta millibus (quod cēties laxū appellat) uitā lauto et elegāti uictu pducere, tamē uenenū miſer hauſiſti, ne patrimonio tāto ſupereſſes, quod iamiā te deſerturū uidebatur. Lōge aūt falſus eſt in hoc Calderinus, qui bis trecēties pro ſex millibus, uel ſexcentis millibus intellexit, cum ſeptingenties centena millia Martialis ſignificauerit, quomodo & alibi in 11. Epigram.

Illa illa diues mortua eſt Secundilla,
Centena decies quæ tibi dedit dotis.

Millia enim ſubaudiendum, ut apud Iuuenalem:

— Et ritu decies centena dabuntur
Antiquo. — *Quomodo idem alibi:*
Optima ſed quare Cæſonia teſte marito?
Bis quingenta dedit: tanti uocat ille pudicam.

Id eſt, decies centena millia, quod decies ſeſtertiûm dicitur. Plinius propterea Apitium nepotum omnium altiſſimū gurgitem appellat lib. x. Phœnicopteri linguā præcipui ſaporis eſſe Apitius docuit, nepotum omniū altiſſimus gurges. Et in IX. M. Apitius ad omne luxus ingeniū mirus. Suidas: ἀπίκιος μάρκος ὃν διαρκεῖ μυρίον ὄνομα ἐπὶ τε ἀσωτίᾳ καὶ πολυτελείᾳ, ἱκανὰς μυριάδας ἀργυρίου καταναλώσας εἰς τὴν γαστέρα. Apitius M. cuius adhuc nomen perdurat in luxum & in uſitatos ſumptus inſigne, multas argenti myriadas in uentrē abſumpſit. Martialis ex Seneca ſumpſiſſe *Decies centena.*

Apitius popinæ pſeſſor.

pſiſſe id uidetur, qui libro de conſolatione ad matrẽ Albinã ita inquit: Apitius noſtra memoria uixit, qui in ea urbe ex qua aliquãdo philoſophi uelut corruptores iuuentutis abire iuſſi ſunt: ſcientiam popinæ profeſſus, diſciplina ſua ſeculum infecit, cuius exitũ noſſe operæpretium eſt: Cum ſeſtertiũm millies in culinã congeſſiſſet, cum tot congiaria principũ et ingens capitolij uectigal ſingulis cõmeſſatiõibus hauſiſſet, ære alieno oppreſſus, ratiões ſuas tũc primũ coactus, inſpexit: ſuperfuturũ ſibi ſeſtertiũm cẽties cõputauit, et uelut in ultima fame uicturus in ſeſtertio centies ſi uixiſſet, ueneno uitã finiuit. Quãta luxuria erat cui ſeſtertiũm cẽties egeſtas fuit, immo cum putat pecuniæ modũ ad rẽ pertinere? (Sic enim lego) Seſtertiũm cẽties aliqs extimuit: et quod alij uoto petũt, ueneno fugit. Hactenus Seneca: quẽ ſi ſecutus eſt Martialis ut mihi uidetur, apud Martialẽ nõ bis trecẽties, ſed ter trecẽties legi debet. Is Apitius Tyberij tpe fuit ut ex XC. epiſtola eiuſdẽ Senecæ ad Lucilliũ patet his uerbis: Mullũ ingẽtis formæ Tyberi⁹ Cæſar miſſum ſibi cũ in macellũ deferri et uænire iuſſiſſet, amici, inqt, oĩa me fallũt niſi iſtũ mullũ aut Apitius emerit aut Publius Octauius. Vltra ſpẽ illi cõiectura proceſſit: licitati ſunt, uicit Octauius: et ingẽtẽ cõſecutus eſt inter ſuos gloriã, cũ V. ſeſtertijs emiſſet piſcẽ quẽ Cæſar uẽdiderat, ne Apitius quidẽ emerat. Idẽ Martialis in eodem V.

Infuſum ſibi nuper à patrono
Plenum maxime cẽties Syriſcus,
In cellariolis uagus popinis
Circa balnea quatuor peregit.
O quanta eſt gula centies comeſſe?

Admiratur gulã quæ CC. & L. millia aureorum uorare potuerit. Nõ omittẽdũ uidetur id quod à Plinio eodẽ loco dicitur: ſed qa locus ille uulgo corrupte legitur, ideo eũ ex animi mei ſentẽtia obſeruatis ueteribus libris referã: Aſinius, inqt, Celer è cõſularibus hoc piſce prodigus Claudio principe, unũ mercatus ſeſter. octo millibus: quæ reputatio aufert trãuerſum animũ ad cõtemplationẽ eorũ

Plinij locus. Pretiũ mulli piſcis.

que

qui in cõqueſtiõe luxus coquos emi ſingulos pluris q̃ equos quiritabãt. At nũc coci triũphorũ pretijs parãtur, et cocorũ piſces: nullus que propè iã mortalis æſtimatur pluris, q̃ qui peritiſſime cenſum domini mergit. Meminit Liuius lib. IX. de bel. Maced. de triumpho Manilij loquẽs: *Epulæ quoq; ipſæ et cura et ſumptu maiori apparari cœptæ: tũ cocus uiliſſimũ antiquis mãcipiũ et æſtimatione & uſu, in pretio eſſe: & quod miniſteriũ fuerat ars haberi cœpta. Vix tamẽ illa quæ tũ cõſpiciebãtur, ſemina erãt futuræ luxuriæ.* Hæc uerba cõgruũt cũ Pliniano dicto, qui triũphorũ pretijs cocos emptitatos princ:pũ Romanorũ tẽporibus admiratur, cũ olim Cato & alij ſeueriores urbis magiſtratus cõciones queribũdas ad populũ haberẽt: (quod quiritare à crebra Quiritiũ appellatione uocatur) ob id quod ineunte luxuria coci iam equorũ pretijs pararẽtur. Octo millia nũmûm ducẽtos aureos æſtimare ſolemus: uerũ apud Macrobiũ nõ octo millia legitur, ſed ſeptẽ. *Aſinius, inqt, Celer uir cõſularis ut Samonicus refert, mullum unum ſeptẽ millibus nummûm mercatus eſt. In qua re luxuriã illius ſeculi licet æſtimare, quòd Plinius ſecundus temporibus ſuis negabat facile mullũ repertum qui duas põdo libras excederet: at nunc & maioris ponderis paſſim uidemus, & pretia hæc inſana neſcimus.* Hactenus Macrobius. Iuuenalis de hoc dubitans Satyra quarta ita inquit: Quirito.

— Mullum ſex millibus emit
Aequãtem ſanè paribus ſeſtertia libris:
Vt perhibent qui de magnis maiora loquuntur.

Ita in cõtrouerſia apud autores duo millia manẽt. Cocũ igitur Plinius antiqua æſtimatione nõ pluris æſtimauit q̃ ducẽtis aureis, quãti Columella uinitorẽ uult emi: nõ igitur pretiũ hominis maximũ tria millia & ſeptingẽti ſunt ſeſtertij ut ſupra docuimus, ſed treceta millia. Multa huiuſce generis reſtabant, niſi hic liber iuſta iam magnitudine excreuiſſet. Quare hactenus de nũmo æreo argenteoq; dictũ ſit, quorũ explicatione aurea (ut ita dicã) cõmẽtatio excipiet, ampliore ipſa orſu ac teretiore filo ſupradictis attexenda.

LIBRI SECVNDI FINIS.

GVLIELMI

BVDAEI PARISIENSIS A' SECRE *tis regis Franciæ, de Aſſe & partibus eius, liber* TERTIVS.

LONGVM IAM ITER *emenſis partim remigio, partim uelificatu, cum ſcopulos omneis præteruecti uideremur:* Plinius *nobis manus improuiſus iniecit: ac cōſiſtere coactos, etiam propemodum retro cōuerſis uelis inhibuit, apud quem libro trigeſimotertio ſic legitur: Aureus nū-*

Aureus. *mus poſt annos* LXII. *percuſſus eſt quàm argẽteus: ita ut ſcrupulum ualeret ſeſtertios uicenos: quod efficit in libras ratione ſeſtertij qui tunc erat, ſeſtertios nongentos. Poſt hæc placuit* XL. *millia ſignari ex auri libris: paulatimq́; principes imminuere pondus: minutiſſime uero ad* XLV *millia. Si enim hæc uerba emendata ſunt, cauſam haud dico quin ſtilum uertere cogar: omniaq́; retexere quæ magno cum labore adhuc comprobaſſe uideor. Etenim cum duodenæ ſint unciæ in libra* Romana: & *in uncia, quaterna et uicena ſcrupula, fiunt in aſſe ſcrupula ducenta octoginta octo: eſt enim ſcrupulum ducenteſima octogeſima octaua pars aſſis, ut inquit* Columella: *ſi ergo ſcrupulum auri uicenos ſeſtertios ualet, et uicenario numerum illum multiplicemus: fiet ſumma quinq; millia ſeptingẽti ſexaginta ſeſtertij: quibus ſi ſemunciā addamus, ut ſit libra cẽtenaria quā ante inſtituimus, fiet ſex millia ſeſtertiûm: ſiquidem*

dem quatuor drachmæ, id eſt ſemuncia XII. ſcrupula ualent: quæ uicies multiplicata ducētos quadraginta efficiunt: ita fiunt ſeſtertij ſex millia, uel denarij mille & quingēti in auri libra: quæ ratio prorſus cū Pliniano dicto diſcrepat. Deinde quod ſequitur. Poſt hæc placuit XL. millia ſignari ex auri libris: quonāmodo explicari poteſt? nā ſi nongēti ſeſtertij in libra, quonāmodo XL. millia? quòd ſi millia æris intelligere libeat, nō ideo magis negotiū procedet, cū XL. millia æris ſedecim millia nūmûm ualeāt: & ea ratio quam ſequimur XV. millia æris auri librā ualere deprehēdit ſiquidem auri ſcrupulū uicenis ſeſtertijs ualet. In hoc nodo diſſoluēdo cū diu æſtuarim nihil cōminiſci potui quo locū hunc certo reſtituerē. Morem aūt antiquis fuiſſe nouimus, ut nō modo numeros notulis ſignificarent exarandi cōpendia ſectātes, ut nos quoq; facimus: ſed etiā ut denarios & ſeſtertios & ſeſtertia proprijs quodq; notis ſcriberēt. Priſcianus etiā illas in Verrinis Ciceronis ad tēpora ſua extitiſſe teſtatur, q̄q̄ Priſciani opuſculū illud de numeris & pōderibus eſſe nō putē ut antea dixi. Lubricā aūt ſcribendi rationē illā notulariā fuiſſe ex eo cōijcere poſſumus: quòd mille per M. purā ſcribebant: & per eandē literā ſingulis apoſtrophis hinc & hinc circunſcriptā, decē millia: eaq; rurſus ſic multiplicabāt per apoſtrophos, ut centū millia ſignificare uolētes, I. literam unitatis notam ternis utrinq; apoſtrophis cingerēt. Apoſtrophus aūt dextera, ſimilis eſt omnino literæ C. quæ tertia eſt in alphabeto, qua numerus cētenarius, ut nūc, ſic olim notabatur. Ita facile fuit uel duas uel tres apoſtrophos pro duobus aut tribus C. fallere, id eſt pro ducētis & trecētis, apud eos quidē qui rationē numerorū antiquariā ignorarēt: quanq̄ et is autor ſiue Priſcianus ſiue alius fuit, parū ſibi conſtare uideatur in ijs notulis declarādis. Iā apud Valeriū Probū X. litera quæ tertia eſt à fine alphabeti noſtri, nota eſt denarij nūmi, addita tamē à dextro latere uirgula trāſuerſa eadēq; litera pura, id eſt ſine uirgula, nota eſt decē milliū: apud Priſcianum aūt utrinq; apoſtropho circūſcripta. Idē Probus addit quālibet numerorū figurā, ſi eē

Notæ numerorum antiquæ.

ſi ei præponatur linea ex tranſuerſo directa, tot ſignificare millenarios, quot per ſe ac pura unitatũ nota eſt: ut uerbi gratia, $\overline{\text{I}}$. *mille, &* $\overline{\text{V}}$. *quinq; millia, &* $\overline{\text{X}}$. *decẽ millia, & itidẽ alias literas: Id quod mihi tractũ à Græcorũ more uidetur. Quare ſimile ueri eſt numeros antiquorũ autorũ ad noſtrã ætatẽ magna ex parte corruptos perueniſſe, qui quidem notis ſcripti fuerunt. Librariorũ enim ignorãtiæ et ſæpius incuriæ acceſſu emendatorũ uel temeritas uel hallucinatio, qualis eſt illa apud* Tranquillum *de cenſu ſenatorio quã antea adnotauimus.* Multos *apud* Pliniũ *locos huiuſmodi deprehendimus, quorũ partim expliciti ſunt, partim poſt explicabuntur. De aſino uidimus quadringentis ſeſtertijs empto apud* Varronẽ, *apud* Pliniũ *nũmis totidẽ: & itidẽ de auiculis uocalibus. Notabo nunc etiã alios duos interea dum & alij in ordinẽ ſuũ reijciuntur. Apud* Pliniũ *igitur lib.* XIII. *de citrinis mẽſis ita legitur:* Extant *hodie* M. Ciceronis *in illa paupertate, & quod magis mirum eſt illo æuo, emptæ libris* XI. *Cum his memorantur et* Galli Aſinij, *quæ libris* XI. *uænundatæ ſunt: et duæ à* Iuba *rege uendẽte, quarũ alteri pretiũ fuit libris* XV. *alteri paulo minus. Interijt nuper incendio quã* Cethegus *decedens libris* XIIII. *permutauerat: lati fundi taxatione ſi quis prædia tãti mercari malit. Sic quidem legitur in codicibus* Venetæ *impreſſionis etiã antiquæ, quam* Hermolaus *ſecutũ ſe eſſe teſtatus eſt: qui tantũ ipſe admonito latifundij pro lati fundi legendum eſſe, nihil præterea dixit.* Ego *impreſſos codices cũ antiquis conferens, ita in duobus legi:* Et *quod magis mirũ eſt illo æuo emptæ his memoratur, et* Galli Aſinij XI. *uænundatæ. & rurſus:* Incendio *ac tegus deſcendens his permutati lati fundi taxatione. his aũt pro ſeſtertijs legi facile eſt conijcere, quod uerbũ antiqui interdũ per aſpirationẽ &* S. *literã ſic ſcribebant* $\overline{\text{HS}}$. *quod duas libras & ſemis ſignificabat, aſpiratio aũt ex duplici* LL. *conſtat.* Hunc *locũ igitur ſic reſtituendũ puto ex uetu-* Plinij loc. *ſtæ lectionis obſeruatione:* Extant *hodie* M. Ciceronis *in illa paupertate, et quod magis mirũ eſt, illo æuo, emptæ ſeſtertijs* XI. *me-*

morantur

morantur & Galli Aſinij ſeſtertijs XI.*uænundatæ:ſunt & duæ à Iuba rege pendentes,quarum alteri pretium fuit ſeſter.* XII.*alteri paulo minus: interijt nuper incendio attegijs deſcēdens ſeſtertijs* XIIII.*permutata latifundij taxatione. In mentione aūt Ciceronis antiqui codices ſeſtertijs tantū habent ſine numeri adiectione.Cæterū uidere eſt pauculis in uerſibus quot errata fuerint:attegijs autē legendum puto pro Maurorū caſulis, quod nō ſine ſtomacho à Plinio dictū eſt, ut ex ſupellectili rusticæ domūculæ mēſa ſeſtertijs* XIIII. *parata ſit,id eſt trecētis quinquaginta aureis, quod Plinius pretium appellat latifundij, id eſt agri late patētis. Iuuenalis Satyrā decimaquarta:*

Dirue Maurorum attegias.—

Apud eundē Plinium li. decimonono in prædictis exēplaribus ita legitur, ubi hortorum meminit: Etiam ne in herbis diſcrimen inuentū eſt? oluſq; differentiā facere, in cibo etiā uno aſſe uænali? & in his aliqua quoq; ſibi naſci tribus negant, caule in tantū ſignato, ut pauperis menſa non capiat: ſylueſtres fecerat natura horridos ut quiſq; demeteret paſſim. Ecce altiles ſpectātur aſparagi, & Rauenna ternis libris rependit. *Hæc uerba Hermolaus,et qui ante eū Pliniū emendauēre, pari conniuētia trāſmiſerunt:cum tamē quædam ex antiquis exemplaribus emendari potuerint,quibus obſeruatis ſic legere locū hunc inſtitui:*Etiam ne in herbis diſcrimen inuētum eſt? opesq; differentiā fecēre in cibo etiā uno aſſe uænali? & in his aliqua quoq; ſibi naſci tribus negāt: caule in tantū ſaginato, ut pauperis menſa nō capiat. Syluestres fecerat natura corrudas, ut quiſq; demeteret paſſim, ecce altiles ſpectātur aſparagi. *Saginatum caulē dixit Plinius non ſignatū, ut altiles uerbum ſatis ſignificat. Antiqua aūt exemplaria horridas nō horridos habent: & opus non olus, & fecēre nō facere, in uetuſtiſſimo legimus. Plinius ipſe alio loco eodē in libro:*Hortorū iudicamus corrudā:*hunc intelligimus ſylueſtrē aſparagū*. Ex his uerbis ſatis apparet Pliniū loco ſuperiore corrudas non horridos ſcripſiſſe. Idem:Omnium hortenſio- Plinij locus

n rum

rũ laudatiſſima cura aſparagis: de origine eorũ in ſylueſtribus ceteris abũde dictũ. Eſt et aliud genus incultius aſparago, minus corruda, paſſim etiã in mõtibus naſcens, refertis ſuperioris Germaniæ campis, non inſcito Tyberij Cæſaris dicto, herbam ibi quandã naſci ſimillimam aſparago, uel (ut in antiquis codicibus) non inficeto Ty. Cæſaris dicto. Cæterum quod ſequitur in ſuperiore loco: & Rauenna ternis libris rependit, haud ſcio an ternis ſeſtertijs repẽdi legi debeat, uel ternis nummis. Plinius alibi: Nullũ gratius ijs ſolum q̃ Rauennatiũ. Quòd ſi ternis libris legamus, ad põdus referendum eſt, propterea quòd ſaginatos & altiles appellauit: ſed illud non cõuenit propter uerba quæ ſequuntur: Heu prodigia uentris, mirum eſſet non licere carduis pecori ueſci, non licet plebi. Vt autẽ libris pro aſſibus intelligã adduci nõ poſſum, cum legiſſe me non meminerim, nec id pretium eſſet quod plebem à macello arceret. Eiuſdẽ aũt annonæ fuit duracina perſica tricenis nummis aut uicenis uænire, & aſparagos ſingulos ternis nũmis. In eódem capite obiter & alia emendabimus: Aues ultra Phaſidem amnem peti, nec fabuloſo quidẽ terrore tutas, immo ſic pretioſiores, alias in Numidia atq; Aethiopia in ſepulchris aucupari, aut pugnare cũ feris, mandi ab eo cupientem quod mãdat alius: Lego ex antiquis: Alias
Plinij locus in Numidiæ atq; Aethiopiæ ſepulchra, aut depugnare cum feris mandiq́, capientem quod mãdat alius: ſic enim ſenſus argutior & magis Plinianus. Ibidem: Hortorũ Cato prædicat caules: hinc primum agricolæ exiſtimabantur priſci, & ſic ſtatim faciebant iudicium num quæ eſſet in domo materfamiliâs (etenim hæc cura fœminæ dicebatur) ubi indiligens eſſet hortus. Lego ex antiquis: & ſic ſtatim faciebant iudiciũ nequã eſſe in domo matrẽfamiliâs, id
Nequam. eſt parũ frugi, nec ad rem augendã acrem, hoc enim nequã ſignificat: ut ſeruos nequã dicebant qui bonæ frugi nõ eſſent. Et paulo inferius: Nam carnis deſideria etiam erãt in exprobratione: legendum gari, id eſt liquaminis: Reſpõdet enim præcedẽti mẽbro: Damnantes pulmẽtaria quæ alio egerent pulmẽtario. Et rurſus inferius

*rius: Hortos uillæ iungendos non eſt dubiũ, riuosq́; maxime haben
dos ſi cõtingat profluuio amne. Si minus è puteo pertica organis'
ue pneumaticis tollendo non hauſtu rigãdo. Lego: Si cõtingat præ
fluuio amne: ſi minus è puteo pertica organis' ue pneumaticis uel
tollenonum hauſtu rigando. Liuius libro octauo de bello Macedo-* Tollenones
*nico circa principiũ: Collectis rurſus animis in arietes tollenoni-
bus libramẽta plumbi aut ſaxorũ ſtipites robuſtos incutiebant. Hu
iuſmodi tollenonũ meminit Vegetius libro quarto: Dicuntur et tol
lones à quibuſdam à tollendis rebus uel hominibus: hic aũt à Plinio
pro eo hauſtorio accipitur, quod à græcis celoneũ dicitur. In uetu-
ſto codice tollon nouũ legitur: in alijs uel tollẽdo nõ: ex quibus faci
le erat cõijcere tollenonũ eſſe legẽdum. Sunt et alia in eodẽ capite
mẽdoſa, quæ intacta ideo relinquẽdo duxi, quia cõminiſci nihil po
tui, aliqua etiã uix digna q̃ attingãtur, ut illud in quo Hermolaus
conflictatus eſt: In remedio Saturnica ſigna: ubi ſaturica ex uetu-
ſtiſſimo lego pro Satyrica, more antiquo. Quod autẽ ſequitur: Tot
generibus uſq; ad infimã plebẽ deſcẽdente anima: legẽdũ mihi uide
tur annona, etiã ſi nulla autoritate exẽplaris ducqr. Hæc aũt ideo
cõmemoranda duxi, ut labefactatã eſſe exẽplariũ Plinianorũ fidẽ
lectores merito iudicare poſſint: qui hæc & huiuſcemodi alia toto
hoc opere ſparſa, accurate perpẽderint, nec unius aut alterius loci
autoritate rebus cõteſtatiſſimis fidẽ derogandã eſſe: quanq̃ dictum
Plinij ſupradictũ huiuſmodi eſt, ut res ipſa & mutilatũ & corru
ptum eſſe locũ clamitet, cum eius loci mẽbra mutuo collidantur. Si
enim auri ſcrupulũ uicenis ſeſtertijs ualuit, quonã tãdem modo in
libra ſeſtertij tantum nongenti? ſed ſint ſanè nongenti in libra ſe-
ſtertij, qui igitur fieri poteſt ut à noningentis ad XL. millia peruẽ
tum ſit? Quare relinquetur, ut Plinius hoc in loco ſuo ſibi teſtimo-
nio refellatur & concidat. In uno uenerandæ uetuſtatis libro ita le
gebatur: quod efficit in libras ratione ſeſtertij q tũc erãt D. nongẽ
ti: poſt hæc placuit X. XL. ſignari ex auri libris: ex quo cõijcio non
millia XL. ſed nũmos Pli. reliquiſſe ſcriptũ: et locũ mutilatum poſt*

 uerbum

uerbum ſeſtertij. In omnibus enim libris antiquis erant pluraliter legitur:& XL. ſignari non XL. millia: q̃ autem ancipites notæ fuerint inter nũmos & millia patuit ex ſupradictis. Nec eò tamẽ pertinet longa hæc diſputatio ut ueritatis aſſertionem in hoc loco poſitam putẽ, aleãq; huius operis in hoc uno cardine uerti. Nec enim uſqueadeo exilibus argumẽtis nixus ſum, ut ſi Plinius ipſe reuiuiſcat, & hunc locũ agnoſcere uelit ita ut lectitatur, aut ſi dies olim forte autographum Plinij, aut eius ætatis uolumen æquale protulerit (ut id fieri poſſe credamus) non ipſi etiã Plinio iudicem ferre auſim uniuerſam antiquitatẽ ni hoc perperam, ac falſo ſcriptũ ſit, ut & alia quædã quæ poſtea dicẽtur. Dixi ſupra argentea me numiſmata Romanorũ diligenter expendiſſe, ut id quod ratiocinatione & autoritate uetuſta colligebã, reapſe quoq; cõprobarem: in auro itidem faciendũ quum ſtatuiſſem, quatuor & uiginti numiſmata (tot enim aurea eoq; plura habebã) in altera lãce poſui, & ex aduerſo ſex uncias noſtras ſtatui. Quo facto cum leuius aurũ eſſe inuenirem, groſſulorũ duorum additamento cum pauculis minutijs rem ad æquilibrium perduxi. Has minutias noſtrates grana uocant. Nos momẽta latine appellare poſſumus. Hæc quatuor & uiginti ſunt in denario noſtro, quod ſcrupulum latine uocitatur. Quomodo enim in uncia latina quatuor & uiginti ſunt ſcrupula, ſic in noſtra quatuor & uiginti denarij: & ut drachma tria ſcrupula pendet, ſic groſſus tres denarios. Verũ hæc numiſmata cũ ſingillatim penſitarem in ijs fuerunt Tyberij Auguſti duo, in quibus effigies parũ iconicæ uidebãtur, unũ hac inſcriptiõe TYB. CAESAR DIVI AVGV. AVGVSTVS, *et in auerſa facie* PONTIF. MAXI. *ubi ſimulachrum ſedens. Alterũ utrinq; effigiem habebat, ut eodẽ habitu, ſic ſibi diſſimilẽ, cum hoc elogio notis ſcripto. Tyberius Cæſar Auguſtus tribunitiæ poteſtatis quindecies, & in altera parte: Tyberius Cæſar diui filius. Singulorũ pondus erat didrachmũ, id eſt denarij bini argentei quadrigati, de quibus ante diximus. Alterum fuit male imitatũ, ſed quod Auguſti fuiſſe ex in-*

Aurea numiſmata expenſa.

Augu.

ex indice cognouimus, qui fuit eiuſmodi quatenus legi per uetuſtatem potuit. Cæſar Auguſtus pater patriæ, et in poſtica facie: Cæſari Auguſto: hoc quanquam attritũ, grauiſſimũ tamẽ inuenimus, ut bina argentea traheret. Aliud eiuſdẽ principis erat iconica effigie qualis uulgo agnoſcitur, à poſtica parte quadrigatũ: lemmate tetragrãmato in infimo margine S.P.Q.R. ſignificante ſenatũ populumq́; Romanũ, et in auerſa parte nomen principis ipſius erat. Hoc iuſto pondere leuius erat circiter granulis duobus, ſed ita ut detritũ diceres quod ponderi deerat. Erat enim eiuſdẽ Auguſti et & Antonij in triũuiratu percuſſum, utrinq; effigiatũ, iiſdem elogijs q̃bus & argẽteũ illud cuius inter argẽtea meminimus, nec de coris characteribus, & cætera inſcite aſſimilatũ, põdere nõ detrito ſed iniquo, imminuto ſex momẽtis. Incidit in man⁹ meas et aliud in quo erat Auguſti effigies pulchre expreſſa, hoc titulo S. P. Q. R. Cæſari Auguſto COS. XI. TRIB. POT. VI. et in tergo: CIVIB. ET SIGN. MILIT. A PART. RECVP. Percuſſum in memoriam ſignorum quæ cum Craſſo amiſſa erant, & poſtea Auguſto à Parthis remiſſa ſunt. Appendi & aliorũ principum in quîs & Tyberij Claudij Auguſti, elegãter percuſſum hoc lemmate: TY. CLAVD. CAES. GER. IM. TR. P. iconicum, cuius imaginem ex Trãquillo agnoſceres, à tergo hoc elogio: CONSTANTIAE AVGVSTI, qđ q̃q̃ detritũ, põdus tamẽ iuſtũ aſſeruauerat. Appendi & Neronis Cæſaris et iconica & ſcite percuſſa hoc indice: NERO CAESAR AVG. IMP. In poſtica facie ſpicea erat corona, intus quatuor habens literas ex S. C. ſignificãtes decretam ei coronam, ambiẽte extrorſus hoc elogio: PONTIF. MAX. TR. PO. VI. COS. IIII. iuſto põdere aliquãto leuiora. Vnũ præterea Galbæ Neronis ſucceſſoris iconice effictũ, cum corona ſpicea ambiente marginem: in auerſa facie octo literarũ elogio hoc ſignificãte: Senatus populusq́; Ro. ob ciues ſeruatos: leuius etiã aliquãto Neronianis. Habui tũ & Veſpaſiani ſuperencilioſa fronte, & nitẽtis uultu. Habui & Neruæ & Traiani

Aurea numiſmata.

Numiſmata priſca.

*Hadrianiq; principũ, elegãter quidẽ expreſſa, ſed põdere leuiuſcu-
la, octonis circiter detractis minutijs: ſuus unicuique index erat,
prædictis titulofior: ut in Neruæ.* IMP. CAESAR, NER-
VA TRAIAN. AVG. GERM. P. M. TR. PO. COS.
II. P. P. *Imperator Cæſar Nerua Traianus. Auguſtus, Ger-
manicus. Põtifex maximus. Tribunitiæ poteſtatis. Conſul iterum.
Pater patriæ. Et in Traiani itidem, niſi quòd Dacici titulus ac-
ceſſerat. In cuius poſtica facie ſtatua equeſtris erat haſtam intor-
quens, accurate expreſſa, equo uehens incitato, cum honorifico hoc
elogio:* S.P.Q.R. *optimo principi. Hoc numiſma omnium quæ uidi
pulcherrimum erat, & facie auguſtiſſima: ſecundũ quod Hadria-
ni ſucceſſoris eius numiſma principalem dignationẽ atq; autorita-
tem auguſtã præferre maxime uidebatur: quod etiam ipſum eque-
ſtrem ſtatuã habebat, equo non pugnaci, ſed uiatorio inſidentem.
Cernere erat aſturconem tollutim gradientẽ, & uelut à lõgis iti-
neribus ſtrigoſum: credo ut princeps terrarũ peragrator intellige-
retur: ſic enim appellatus eſt. Appẽdi etiã Antonini Pij, M. Anto-
nini cognomẽto philoſophi, Aurelij & Seueri, imminutiore ſenſim
pondere. In quibuſdã à tergo eſt pro elogio: liberalitas Auguſti. In
Aureliano, hilaritas. In Seueriano, æternitas imperij: et ĩ Lucij ve-
ri, Victoria Auguſti alata. M. Antonini philoſophi huiuſmodi lem
ma habebat: M. Aurelius Cæſar Aug. Pij filius. tribunitiæ pote-
ſtatis tertiũ, cõſul iterũ. et in auerſa facie cõcordiæ ſimulachrum,
brachijs leniter expaſſis, cuius latera altrinſecus cingebãt chamæ-
teræ puſillæ ſingulæ, inuicem auerſantes: quibus utraq; manu laci
nias ſtolæ porrigere cõcordia uiſebatur. Hic M. philoſophus qui ve
rus ab Euſebio appellatur et ab Eutropio, Aurelius etiã dictus eſt,
Antonini Pij adoptione, ut autor eſt Capitolinus, qui etiã Fauſti-
næ uxoris noĩe nũmũ percuſſit hoc indice: Fauſtina Auguſta, Pij
Auguſti filia. Hæc ideo enarraui uerboſe fortaſſe quòd hodie hu-
iuſmodi multa circũferũtur numiſmata, ex qbus iudiciũ fieri uolo ſi
qd aut falsò aut temere cẽſuiſſe uiſus ſim: neq;.n. de meis tãtummõ*

iudicio

indicio facto acquieui. Aureum aũt Romanum Attici nũmi inſtar
percuſſum fuiſſe exiſtimare debemus cõiectura ab argẽteo nummo
ſumpta, de quo ante dictum eſt:ut aureus Atticus qui ſtater ab eis Aureus Atti-
appellatur, põdere didrachmus erat, ut autor eſt Pollux libro quar- cus ſtater.
to de uocabulis rerũ. ὁ δὲ χρυσοῦς στατὴρ δύο εἶχε δραχμὰς ἀτ-
τικάς. Aureus, inquit, nũmus duas drachmas Atticas habebat, de quo
etiã infra nõnihil dicetur. Quare cũ denariũ Romanũ didrachma-
li pondere fuiſſe cõſtet, aureũ quoq; Romanũ didrachmũ, i. duorũ
denariorũ põdere percuſſum fuiſſe merito iudicare debemus, quanquam quid
opus eſt argumẽtis cũ nũmi ipſi extẽt, uetuſtatis ſymbola aſſeruan-
tes, ne imponere nobis nouitij pro ueteranis poſſint? proinde cũ libra
Romana ſex & nonaginta drachmarũ fuerit, duodequinquaginta
nummi drachmi ex ea factitati ſunt à principio: quibus ſi ſemũciã
addideris, i. quatuor drachmas, ut ex libra fiat plena mina (Cum
librã & minã in re nũmaria idẽ fuiſſe docuerimus) erunt in libra
quinquaginta omnino numiſmata: ut apud Plinium quinquaginta
potius quam quadraginta legendũ ſit. Siquidẽ (ut dixi) cum illa numi-
ſmata uniuerſa quatuor & uiginti expenſarẽ, & unius nũmi loco
põduſculũ didrachmũ (groſſum nũc appellamus) adderẽ, minimo
minus ſex uncias in æquilibrio tenebã, hoc eſt libræ noſtræ argẽta-
riæ dodrãtẽ: ex quo intelligimus quinquagenos olim aureos in ſin-
gulis libris fuiſſe, duntaxat iuſti ac legitimi numiſmatis. Vetuſtos
aũt nũmos extare præter ea quæ dicta ſunt, etiã Põponius iuriſcõſul-
tus admonere nos poteſt, qui lib. VII. Digeſtorũ in titulo de uſufru-
ctu ſic inquit: Numiſmatũ aureorũ uel argẽteorũ ueterũ quibus pro gẽ-
mis uti ſolẽt, uſufructus legari poteſt. Auaritia aũt principũ uel tẽ-
porũ iniquitate imminutio põderis poſtea inualuit: id quod hodie apud
nos quanquam obmurmurante hominum ſermone nihilominus factitatur. In au-
reis enim noſtris binum ternumq; momentorum intertrimentum
lege quoque admittitur: remedium uiri monetales appellãt id quod
primum clemẽtia edictali nummulariorum mancipibus indultum, De re num-
ne cui fraudi eſſet ſi quis nummus ex multis leuiuſculus fefelliſſet. maria.

auaritia pro iure ſuo ſumpſit, ita ut nulli iam iuſto priſcoq; põdere ſignentur, & qui priſcorũ extant, aut oſtentationis gratia in delicñs habeãtur, aut prius accisi demũ in cõmercia & ad collybũ prodeant: hinc fit ut coronati qui cruciati cognominatur, iam cõmerciales non ſint, ut ſuperpondiales. Quòd ſi tam animoſe principes imminutæ monetæ crimina exercerẽt, q̃ imminutæ maieſtatis exercent, melius cũ rebus humanis ageretur, et minus fallerent adulteratores nũmi, quorũ tam ipſorum crimen multitudine reorũ, & interdũ potentia atrox eſſe deſiit. Sed ſic eſt ferè in omni parte ſui reſpublica noſtra, ut primorũ arbitrio (ne dicã libidine) nõ legum præſcripto gubernetur: quarũ legũ nulla tot, tãtis, tamq; terrificis uinculis aſtricta unquã memoria noſtra fuit ſanctio, ut non quilibet in aula ordines ductantiũ, aut reſoluere, aut reſcindere, aut abrumpere non toto anno uertente potuerit. Romani aũt nummi imminutionẽ ſic colligo. In uncia (ut dixi) noſtrates groſſulos octo ponunt, ut Romani octo drachmas, & ternos in groſſulo denarios qui latine ſcrupuli dicũtur. In ſingulis aũt denarñs uicena quaterna grana momentaue, pro quibus & ulterioribus minutñs uerbũ latinũ aſſignare non poſſumus. In uncia igitur quatuor & uiginti denarios ponimus, & granula ſeu momenta quingenta ſeptuaginta ſex, id eſt quater & uicies quatuor & uiginti. Atqui Romani quaternos aureos in uncias ſignabãt, et argẽteos octonos, ſiquidẽ argentei bini ſingulos aureos æquãt põdere. Ita quater duodenos in libras ſignaſſe deprehendũtur, id eſt in duodecim uncias, & binos ex ſemũcia, quæ minæ, id eſt libræ argentariæ accedit. Sic numerus quinquagenarius in librã impleri deprehẽditur. Agedũ igitur fac ex quolibet nummo in argyrocopio, id eſt in officina argentaria detracta eſſe octo granula (quandoquidẽ hãc deceſſionẽ in recẽtioribus ferè deprehendimus) detrimenti ſcrupulũ unũ in ternis nummis inuenies, & in denis octonis ſcrupula ſex, id eſt aureũ unũ, & duos aureos in tricenis ſenis, & in quadragenis quinis, duos aureos & ſemiſſem, & in quinquagenis eo amplius

us auri quadrantẽ. Quòd ſi ſeſquiplã huius detractionẽ poſueris, ut in ſingulos nũmos duodena granula deceſſerint, in libras quin quageni quaterni nũmi ſignari potuerũt, ita ut eo amplius ſextantes lucrifierent. Huiuſmodi autẽ ætate Plinij ſignatos fuiſſe affirmare non dubitẽ, quippe cũ Tyberianis & Claudianis ut grauiſſimis aliorũ principũ nummos opponerẽ, nõ anteq̃ decimũ granum addidi, prægrauare illi Veſpaſiani nummũ deſtiterũt, cũ interim collybo detritus non uideretur. Quòd ne cõminiſci uidear, à tergo in eo nũmo annonã eſſe dico: quanq̃ in nummo Domitiani nihil didrachmo, id eſt ponderi iuſto deerat, ſcite quidẽ ipſo aſſimilato, & in quo uultuoſam faciẽ agnoſceres, Veſpaſianũ genitorẽ liniamentis omnibus referentẽ. Illud Auguſtale ob Parthica ſigna percuſſum, duo amplius grana auctarij habebat. In Neruæ & Aurelij leuiter quidẽ detritis undecimi demũ põduſculi additamẽto examen neutrò propenſum ſtabat. Hadrianici autẽ octo circiter granorũ detractionẽ habebant: ſunt enim huiuſcemodi qui in poſteriore parte non equeſtrẽ ſtatuã, ſed ſalutẽ Auguſti habent, in II. *conſulatu eius ſignati: in antica parte imago eſt lintamẽta prioris illius male referẽs. Fortaſſe igitur apud Plinium legi poſſet: Poſt hæc placuit* L. *nũmos ſignari ex auri libris, paulatimq́; principes imminuere pondus: minutiſſime uero ad* LV. *nummos: nã ne millia legatur, ratio oĩno refragatur, ut antea diximus. Sed eo maxime quòd millia argenti ſignari ex auro non potuerũt, nec auri pondere imminuto ex* XL. *millibus* XLV. *millia fieri, niſi argentei nũmi pondus imminutũ intelligamus, quod conſentaneũ huic loco nõ uidetur. Vtcũq́;, locus ille corruptiſſime legitur: nec nos in eo fallimur quod dictũ eſt, re enim comprobatur. Romanis numiſmatibus pares omnino pondere ſunt Anglici nummi qui nobiles appellantur, dũtaxat Eduardei et roſati, põdere ſenum ſcrupulorũ. Hoc cum exactis uirorũ monetaliũ & ex nummulariorũ monumentis cõperimus, tum uero examinali experimẽto probare uoluimus, hoc tantũ intereſt, quòd roſati pondere pares, auri bonitate cedunt:*

Eduardei inſtar omnifariũ habent, in prima enim nota auri bonitatis cenſentur: quæ tamen ipſa à puritate exacta & obryza quadrante ſcrupuli diſtat: aiunt enim nullũ nummũ ad plenã puritatẽ exactũ eſſe. Sed iam illud uidendũ, quonãmodo auri ſcrupulus uicenos ſeſtertios ualere potuerit: quod anteq̃ explico hoc præfandũ habeo, me Plinij locũ ita legere inſtituiſſe quoad aliud inuenero: **Plinij locus.** *Ita ut ſcrupulũ ualeret ſeſtertios duodenos, uel biſſenos potius: qđ efficit in libras ratione ſeſtertiorũ qui tũc erant, denarios nongentos.* Et *inferius:* Paulatimq́; *principes imminuẽre pondus, minutiſſime* Nero *ad quinquaginta quinq; nũmos, ut intelligamus* Neronẽ *numiſma extenuaſſe eo tẽpore quo donationibus immodicis et prodigis impẽdijs exhauſtus, à ſenatu cẽties ſeſtertiũm annuũ exigere cœpit. Verũ eſto, ut recte apud* Pliniũ *ſeſtertijs uicenis legatur:* **Auri pretiũ.** Auri *nũc uncia ad puritatẽ excocti æſtimatione principali ſedecim frãcis, et quadrãte et eo amplius denarijs quinq; ualet: hãc æſtimationẽ finitimarũ gentiũ cõmercia intenderũt, pluris enim aurei noſtri permutãtur q̃ per edictũ liceat, cõniuentia tamẽ principali approbante, quod temporum difficultate conſtitui uix poteſt, id quod experimẽto uno & altero cognitũ eſt: fremẽte nequequã homine uno primario qui id ſe effecturũ per oĩa numina deierarat, præconialibus interdictis alijs ſuper alia perſonãtibus, quæ q̃libet minacia, & ab hoĩe iræ impotẽtiſſimæ manãtia (cuius tunc ferociæ recta & utilia conſilia cedebant) publicũ tamẽ cõſenſum peruincere non potuerũt.* Nos *autẽ ratione in argento inſtituta, neutrã harũ æſtimationũ ſequemur, ſed mediocrẽ, & eã quã Mercuriali (ut ita dicã) arbitratu approbare, id eſt negotiatorũ opinione poſſimus: id enim genus hominũ auri argẽtiq; rationẽ callere maxime mihi uidetur, uidelicet cõmercijs id aſſequentes.* Etenim *quãti unũquodq; ſit numiſma externarũ gentiũ iudicio cõdiſcunt, q̃ppe quæ aurũ argentũq; noſtrũ nullo reſpectu characteris, exploratũ tantũ appẽſumq; æſtimãt: & ut auri argẽtiq; grauis rationẽ uariare cũ nũmularia et cõſiſtere neceſſe eſt, ſic æquandæ rei arbitramen-*

libramentũ, in cõciliabulis & emptorijs recte atq; ordine fieri exiſtimatur. Auri igitur unciæ ſedecim francicos, & octo ſolidos cũ ſemiſſe pretiũ ſtatuemus, & pro ea ſumma nouẽ noſtros ſolatos taxabimus, ratione ducta quaſi ſinguli ſolati ſex & triginta ſolidis & ſemiſſe ualeant: etſi cum hæc proderẽ duodequaginta ſolidis ob locarentur. Qua ratione libra Romana centũ & duodecim aureos ſolatos & ſemiſſem ualebit, tantidẽ enim nec pluris ſingula pondo æſtimabimus Romanis & Aſiaticis opibus æſtimandis, ut extenuaſſe magis rerũ miracula q̃ auxiſſe uideamur. Tametſi poteramus cũra reprehenſionẽ aurũ argentũq; ex tẽporis huius cõditione æſtimare: præſertim cum Italia & omnes penè prouinciæ prolixius iſta æſtimare q̃ Gallia ſolitæ ſint. Cuius rei luculenta teſtimonia proferre poſſem, ſi quorundã noſtratiũ è miniſterio quæſtorio quæſtus immodicos cõmemorare uellem ex collybo factitatos: dum in Italia res geſſimus, aureis tunc noſtris uice mercis exportatis. Tanti igitur numiſmata Romana æſtimare poterã, quanti aurum argentũq; infectum nũc permutatur: modo ne nota uetuſtatis in pretiũ cederet. Sit igitur auri uncia primæ indicaturæ ſedecim francicis, & octo duodenarijs & ſemiſſe, quali nota percuſſi ſunt Eduardci prædicti, & Galliæ quondã uernaculi, qui pecude uillosa ſignati ſunt, nunc inuentu rari: ut pleriq; antiqui aiunt eos nũmularij nulli nummo bonitate ſecundos eſſe. Quod ut intelligatur ſcire hoc oportet, auri bonitatem in quatuor & uiginti caractis indicaturæ conſummari, ultra id nihil exquiri poſſe. Indicatura eſt quam lingua noſtra legem uocat, id eſt notam gradumq; bonitatis: eadem lingua caractas à ceratio uerbo græco uulgari inſcitia deflexit. Eſt enim ceratium minuti ponderis uocabulum, à grano ſiliquæ ductũ, qui fructus eſt arboris Italicæ prædulcis, digitorum hominis longitudine, & pollicis latitudine: nos in hac urbe importatum uidimus: intus ſunt grana quæ ceratia dicuntur nomine cũ fructu cõmunicato. Theophraſtus tamen aliter appellat: propterea Columel. li. III. Siliquã, inquit, græcã quidã ceratium

Quãti auri libra Romana æſtimatur.

Vncia auri.

Auri indicaturæ.

Ceratium.

uocant,

uocant. Vtitur eo uocabulo Dioſcorides. Aiunt Genuæ carubam
uocitari. Ex quo factum eſſe arbitror, ut noſtri ponduſculi certam
minutiam eo nomine appellẽt. Tradunt enim nummulariorũ pla-
cita quatuor & uiginti ceratia in auri libra eſſe, & in ſingulis ce
ratijs uicena quaterna grana, et in his rurſus ſingulis uicenas qua
ternas carubas, et poſtremo in carubis totidem minutula. Sed hic
ceratium nõ ad pondus ſed ad indicaturã referendum eſt. Cera-
tio enim ponderali gẽmarij tantũ utuntur, non aurifices, nec num-
mularij. Antiqui ſcrupuli appellatione in ea re utebãtur. Pli. lib.
XXXIII. de lapide Lydio loquens: His coticulis periti cum è lima
rapuerint experimẽtum, protinus dicũt quãtũ auri ſit in ea, quãtũ
argẽti, uel æris, ſcrupulari differẽtia mirabili ratione non fallẽte.
Scrupulũ dixit quod caractã noſtri dicũt. Aurum itaq; nummariũ
iam dictum, licet non ſit exacta probitate, in primã tamen notam
cedet, quod quadrante tantũ ceratij à primario abſit, q̃q̃ rariſſimũ
ſit primariũ inuenire. Huius ſemuncia octonis erit francicis et qua
ternis ſolidis & quadrãte ſolidi æſtimatione noſtra, & quadrans
unciæ, id eſt binæ drachmæ, quaternis francicis & binis ſolidis,
id eſt duodenarijs. Qua ratione ſcrupulũ, id eſt tertia pars drach
mæ quod denarium à noſtris dicitur, ternis denis ſolidis & beſſe
ualet. Eſt aũt ea ratio argẽti, ut quo purius inueniri non poſſit: id
Argentũ Pariſinũ & cineraceum. cineraceum & Pariſinũ uocetur, Pariſijs ad ſummã bonitatẽ exco
ctum. Apud nos enim non pridẽ uir quidam obſcuræ ſortis chryſo
plyſium inſtituit, id eſt lauãdi auri officinã, rem omnino quæſtuo-
Chryſoplyſium. ſam, ſed pauciſſimis hominibus cognitã: huius eſt id artificium, ut
ui aquæ medicatæ quam chryſulcã appellant quantulamcunq; auri
partem argẽto aut cuiuis metallo illitam aut confuſam, nullo diſpẽ
dio adimat, ita ut inauraturis nihil iam depereat mundo, niſi quod
uſu interteritur. Res omnino ſtupẽda, auri argentiq; quotãcunq;
portionẽ ex ære eximere, etiã (quod magis mireris) manẽte uaſcu-
li forma quaſſa interdũ & inani, ueluti quadã idea à materia ab-
ſtracta. Is moriens filio artem cum patrimonio non mediocri reli-

quit

quit, qui nũc unus Chryſoplytæ appellatione dignus eſſe exiſtima tur, uſqueadeo ea in arte præſtat, alioquin à paucis tentata, cæterum ualetudini noxia, fumus enim bulliẽtis eius aquæ hauſtus uita lia tabefacere dictitatur, et eum artificem magna uigilãtia ſatagare circa aquã neceſſe eſt, occaſionesq́; horarũ identidem obſeruare, et temperaturæ modũ noſſe, quapropter in ea functione alieno ſæpe miniſterio utitur eminus ipſe reſpectans. Imprimis iam locuples eo artificio factus, ac ſecunda etiã fama celeber: Cointius *appellatur. Quæ aũt aqua uim habet chryſulcã (id eſt auri ab argẽto abſtrahendi) in ea aurũ ſidit cum aqua deferbuit, argẽtum aũt aquæ confuſum uiſitur, & demũ auro exempto alio artificio ab aqua elicitur & eluitur. Argentũ igitur cineraceũ et Pariſinum in prima indicatione cenſetur. Tametſi à ſumma puritate ſex granis abſit, id eſt quadrante denarij. Hoc argentũ uulgo granalliũ dictum in fruſta formatur ſimilia ramẽtis ligni à terebra cõuolutis, quã formam accipere dicitur cum excoctũ & ferueſ in aquã demittitur, ſenſim enim caſitando & peſſum eundo, in lemniſcos plerunq; uel in clauiculas configuratur, quanq̃ & alias temerarias accipit formas. Eſt etiã cineraceum è* Germania *aduentitiũ quod in paſtillos grandiores uel in quadras formatur leuiter puſtuloſas, & noſtro bonitate ſecundũ eſt. Huiuſmodi ab antiquis puſtulatũ ut arbitror dictum eſt. Eſt aũt ea ratio indicaturæ in auro argentoq́; communis, ut quod excoctiſſimũ ſit uel aurũ, uel argentũ, in eo alieni metalli pars omnino decoqui non poſſit: ut uerbi gratia in auro ſexta & nonageſima pars cuiuſcunq; maſſæ, in argẽto octaua & quadrageſima. Siquidẽ non eadẽ eſt formula in auri, argentiq́; exploratione: nam omne corpus aureũ in quatuor & uiginti ceratia partiuntur, & pro modo tẽperaturæ uarias notas auri faciunt. Summa autẽ nota auri in quarto & uigeſimo eſt ceratio ad quadrantẽ abſoluto, id eſt ut quadrans tantum ceratij in tota maſſa æreus ſit aut argenteus. Argenteã aũt maſſam in duodena denaria partiuntur, quæ latine duodena ſunt ſcrupula. Culmen igitur bonitatis in*

Chryſoplytes Pariſienſis.

Vis aquæ chryſulcæ.

Puſtulatũ.

Summa auri nota.

XI. ſcrupulis & duodeuiginti granulis eſſe aiunt. Hæ igitur notæ non reapſe primæ ſunt, ſed pro prima nota cedunt: quandoquidem experimento cognitum eſſe fertur chryſurgicam diligentiam progredi porro non poſſe, etiam ſi uulgo aurum & argẽtum omnibus numeris abſolutũ appelletur. Præfecti tamen nummulariorũ quos pro uiris monetalibus habemus, affirmãt aurum non ad ultimũ modo quadrantem excoqui poſſe, ſed etiam eo amplius ad ultimi quadrantis quadrãtem, ita ut ad bonitatem numeris omnibus abſolutã nihil præter quadrantis quadrãtem deſit, quem ipſi appellant ſextamdecimam caractæ: eum enim quadrantem qui deeſt exquiſitæ auri uel argenti probati, quartã ceratij appellantes, in octauas binas partiuntur, & octauam rurſus unam in binas ſextaſdecimas. Decoqui igitur aiunt octauam et alteram ſextamdecimam ſumma induſtria poſſe, alteram ſextamdecimam non poſſe. Argentum uero ita decoqui poſſe ut nihil præter merum argentum ſuperſit: & huiuſmodi in hac urbe fuiſſe dicebãt cum hæc ſcriberem: uerum lege cautũ olim fuiſſe, ne cui argyrocopij mãcipi fraudi eſſet qui nũmum percuteret, ſi auri quod primæ notæ aſcriberetur ultimi ceratij dodrans tantũ aureus eſſet: uidelicet id prouidente legislatore, ne auri excoquendi difficultate nũmulariorũ mancipes in multã inciderent, & nummi ipſi ſæpe in publicum cõmitterentur: eam tamen mentem fuiſſe, ut pleriq; nummi exacta indicatura ſignarentur. Sed auaritia hominum factum, ut omnibus omnino nummis quadrans ille decederet, dum paſſim remiſſione ſummi iuris mancipes quaſi iure ſuo uti cœperũt: & id quod intra ſpem ueniæ relictum erat, ab omnibus & ſemper pro iure uſurpatũ eſt. Huius rei argumentum eſſe quod quadrãtale illud ſubſidiũ non lucro redemptorum cedere, ſed principũ ſolitũ ſit, quibus hoc lucrum refundere monetarij redẽptores, hoc eſt argyrocopiorũ mancipes, publico nomine ſæpiſſime coacti ſunt uirorum monetalium ſeueritate: hodieq; ita factitari aiebãt, licet in alio genere: ut ſi argyrocopiorum conductores (quos magiſtros nummulariorũ uocant) relatis pyxi-

dibus

dibus deteriora aliquãto feciſſe numiſmata iudicentur: quod notæ præſtitutæ deeſt, id reſarcire principi populi nomine cogantur. Pyxidas *appellant uaſcula in quibus numiſmatis cuiuſq; officinæ ſpecimina conduntur.* Reliquũ *eſt ut colligamus qualis fuerit argẽti ad aurum analogia.* Diximus *in uncia octonas eſſe drachmas, et in drachma terna ſcrupula: hac ratiõe ſcrupulus ſeſtertium unum & trientẽ capit, cum drachma & denarius quaternis ſeſtertijs ualeant.* Si *igitur ſcrupulũ auri uicenos ſeſtertios ualuit ut ex* Plinio *didicim⁹, auri ad argentũ ea fuit proportio quæ eſt quindecim ad unũ, cũ uiginti ſeſtertios quindecim argẽti ſcrupula ualuerit, quot ſcilicet unũ auri ſcrupulũ ualuit.* Hoc *aũt tempore ea ferè eſt aurĩ ad argẽtum analogia, quæ eſt duodecim ad unũ, paululo tantũ mĩnor: ſiquidẽ cum uncia auri edicto regio ſedecim francicis & quadrante taxata ſit, & argenti uiginti ſeptem ſolidis et ſemiſſe: ſi undecies hãc ſummã ſolidorũ numeres, fiẽt quindecim frãcici & duo ſolidi et ſemis, et minor erit ſumma: quòd ſi duodecies multiplices, fient ſedecim frãcici & ſemis, et paulo ſumma exuberabit.* Quòd *ſi æſtimationẽ à me inſtitutã ſpectes, eadẽ erit ratio: hoc eſt ſi analogiam duodetriginta ſolidorũ (tanti enim unciã argenti æſtimaui) & ſedecim francicorũ & octo ſolidorũ ſpectaueris, quanti aurum primariũ æſtimandum cenſui: ſex enim ſolidis tantũ exuberabit ſumma, ut prior illa quinq;.* Vt *aũt quindecuplex eſſet auri ad argentũ olim analogia, fieri potuit propter auri penuriã, quã* Romæ *tũc fuiſſe* Plinio *autori credẽdũ eſt, q lib.* XXXIII. *ſic inquit:* Romæ *quidẽ non fuit aurũ niſi admodũ exiguũ lõgo tpe: certe cũ à* Gallis *capta* Vrbe *pax emeretur, nõ plus q̃ mille pondo effici potuere.* Nec *ignoro* M. Craſſum *duo millia põdo auri rapuiſſe ſuo et* Põpeij *tertio cõſul... u è capitolini* Iouis *ſolio, à* Camillo *ibi cõdita: & ideo à pleriſq. exiſtimari duo millia põdo collata.* Sed *quod acceſſit, ex* Gallorũ *præda fuit.* Et *paulo inferius:* Ergo *(ut maxime) duo tãtũ* M. *põdo cũ capta eſt* Roma *anno* CCC.LXIIII. *fuere, cum iam capitũ liberorũ cẽſa eſſent* CLII. Mil, *et rurſus infra:*

Pyxides argyrocopiorũ

Auri ad argentum analogia.

Frequen-

Frequentior autē uſus annulorū non ante Gn. Flauiū Annij filiū deprehenditur: hic nāq; publicatis diebus faſtis tantā gratiā plebis adeptus eſt, alioquin libertino patre genitus, ut ædilis curulis crearetur, prateritis C. Petilio & Domitio, quorū patres cōſules fuerant: quo facto tanta ſenatus indignatione exarſit, ut annulos ab eo abiectos fuiſſe in antiquiſſimis reperiatur annalibus. Hoc primū annulorū ueſtigiū extat. Promiſcui autē uſus alterū ſecundo Punico bello, neq; enim aliter potuiſſent trimodia illa annulorum Carthaginē ab Annibale mitti. Idē inferius: Nullosq; omnino annulos maior pars gentiū hominumq; etiam qui ſub imperio noſtro degūt hodie habēt: nec ſignat oriens aut Aegyptus etiā nunc, literis cōtenta ſolis. Multis hoc modis ut cætera omnia luxuria uariauit: gemmas addendo exquiſiti fulgoris, cenſuq; opimo digitos onerādo, mox etiā effigies uarias celādo, ut alibi ars, alibi materia eſſet in pretio: alias deinde gemmas uiolari nefas putauit. Ac nequis ſignandi cauſa in annulis eſſe intelligeret, ſolidas induit: contra uero multi nullas admittunt gemmas, auroq; ipſo ſignant, ut Claudij Cæſaris principatu repertū. Ex his uerbis Plinij intelligimus annulos aureos non ornamenti cauſa ſed ſignandi inſtitutos, ſiue *aurea pala ſiue gemmea: id quod ſatis ex libris iuris ciuilis intelligitur in mentione obſignandorū teſtamentorū. De iure autē annulorum aureorū nos alibi diximus. Tyberio autē principe (inquit idem autor) anno ab urbe condita* DCCLXXV. *annulorū autoritati forma cōſtituta eſt: quo tempore ſtatutū ne cui ius eſſet annuli aurei geſtandi, niſi cui ingenuo ipſi patri auoq; paterno ſeſtertia* CCCC. *cenſus fuiſſent, & lege Iulia theatrali in quatuordecim ordinibus ſedendi.* Romæ autē argentū magis q̄ aurum olim abundaſſe ex eo coniicere poſſumus, quod idem autor alibi eodem libro inquit his uerbis: *Sed præter alia quidē miror populū* RO. *uictis gentibus in tributo ſemper argentū imperaſſe, nō aurū: ſicut Carthagini cum Annibale uictæ argenti pondo annua in* L. *annos, nihil auri. Nec poteſt uideri penuria mundi id eueniſſe, nam Midas &*

Rarum olim aurū Romæ.

& Crœſus in infinitum poſſederāt. Quo in loco numerus pondo deeſt in omnibus libris, ex Liuio reſtituēdus, qui pacem factam ea conditione inquit, ut decem millia talentûm deſcripta penſionibus æquis in annos quinquaginta ſoluerent. Aut igitur Pliniū numerum omiſiſſe calculi exigendi tædio dicendū eſt, aut locū ſic reſtituendum: Argēti pondo annua ſedecim millia in quinquaginta annos. Hoc aūt ſic colligo. Si decē millia talētûm in quinquaginta annos penſionibus æquis diſtributa ſunt, oportuit ducenta ſingulis annis pēſitari: at talētum octogenariū accipio, id eſt uel Euboicū uel Aegyptiū: quare ex ducenario numero per octogenariū ducto ſummam ſedecim milliū pondo colligo. Non me latet Hermolaū Barbarum in loco Plinij ſupradicto pro illis uerbis: ſed præter alia: legere, ſed ſpartaci: ita ut ad præcedētia referatur. Cui lectioni antiqua exemplaria aſtipulantur. Quod ſiquis ſequi malit, ſententia à uerbo equidē incipienda erit: & illa duo uerba, ſed ſpartaci, in ſuperiore ſententia includēda. Plinius: Talentū autē Aegyptiū pondo octoginta patere Varro tradit: Vbi fortaſſe capere Plini⁹ ſcripſit, qđ poſtea literis trāſpoſitis corruptū eſt. De Euboico teſtimonium eſt apud Liuiū lib. VII. de bello Maced. de pace cū Antiocho facta loquentē: Pro impēſis in bellū factis XV. millia talētûm Euboicorū dabitis: quingēta præſentia, duo millia & quingēta cū ſenatus Populusq; Roman⁹ pacē cōprobauerint: mille deinde talēta in XII. annos. Vbi non mille ſed millena lego. Et libro ſequēti ubi de confirmatione eius pacis loquitur: Argēti probi XII. millia Attica talenta dato intra XII. annos penſionibus æquis: talentum ne minus pondo octoginta Romanis ponderibus pendat: Quo in loco non Attica talenta, ſed Euboicorum talētûm lego. Niſi intelligamus Atticum magnū & Euboicum idem fuiſſe, ut utrunq; Liuius pro eodem uſurpauerit. Penuria igitur auri fieri potuit, ut auri ad argentum quindecuplex proportio priſcis temporibus fuerit: ideo ſcilicet quòd Romani ſtudioſiores argēti quàm auri tunc fuerunt. Pollux libro nono de uocabulis ad Commodū Cæſarem, aurū ad

Liuij locus.

argentum decuplam proportionem habuiſſe his uerbis affirmat: τὸ δὲ χρυσίον ὅτι τοῦ ἀργυρίου δεκαπλάσιον ἦν· σαφῶς ἄν τις ἐκ τῆς

Auri ad argentum proportio.

μενάνδρου παρακαταθήκης μάθοι. *Quod autẽ aurum decuplum argẽti eſſet, non obſcure ex Menandri comœdia quæ ſponſio uel pignus dicitur, uel depoſitũ apud argẽtarium potius, intelligere quiuis poſſit. Cum enim quodã in loco talenti aurei pondus dixiſſet, alio loco de eodẽ loquẽs, decatalãtum dixit, id eſt talẽtis decẽ æſtimabile. Herodotus aurũ* τρισκαιδεκαστάσιον *dixit, id eſt terdecies argento æſtimabile uel terdecies argẽto repẽdendum, ut infra dicetur. Ecce autem rurſus aliud aliudq́; occurſaculum. Si enim ea fuit auri analogia ad argẽtum quam diximus, quonammodo ſtare illud Tranquilli dictũ poterit in Cæſare: In Gallia fana templaq́; deûm donis referta expilauit, Vrbes diruit ſæpius ob prædã q̃ ob delictũ: unde factum ut auro abũdaret, terniſq́; millibus nummûm in libras promercale in Italia prouincijſq́; diuenderet. Multis iam teſtimonijs docuimus abſoluta nũmi appellatiõe ſeſtertium nũmum intelligi, ſeſtertiumq́; quartã tantũ partẽ denarij fuiſſe: quare etiã drachmæ, cum denarius drachmali pondere fuerit. Porrò etiã ratione & experimẽto .i. libra docẽte didicimus binos denarios aureis ſingulis repẽdi: & cẽtenos in librã (quæ duodenarũ unciarũ eſt et ſemunciæ) ſignari ſolitos. Cui conſequens eſt ut in libras ſingulas quadringentos nummos adnumerare debeamus. Qua ratione tria nummûm millia ſeptem libras et ſelibrã conficiunt. Ita apud Tranquillum auri ad argẽtum analogia dimidio minor eſt q̃ eſſe ex Plinij lectione collegerim: & quarta parte minor q̃ Pollux eſſe dixerit. Ita quicquid hactenus aſtruximus, corruat in ſeſe neceſſe eſt. Age nonne Plinius quodã loco libri triceſimitertij ita inquit: Miſcuit denario triumuir Antonius ferrũ, miſcuit æri falſæ monetæ. Alij è pondere ſubtrahunt, cum ſit iuſtum LXXXIIII. è libris ſignari.*

Ludus probãdi numiſmatis.

Quo in loco notãdum quòd idem autor inquit, legem latam à Mario Gratidiano, ut ludus .i. ſchola Romæ inſtitueretur probãdi numiſmatis, ut ægre fallere poſſent adulteratores nũmi. Igitur

(in

(inquit Plinius) ars facta denarios probare: tam iucũda è lege ple be uti Mario Gratidiano uicatim totas ſtatuas dicauerit: mirũq; in hac artiũ ſola uitia diſcũtur & falſum denarij ſpectatur exem plar, pluribusq; ueris denarijs adulterinus emitur: vbi tamẽ non iu cũda è lege plebe, ſediucunda lege plebi lego: admonitus ab antiqs exẽplaribus. Alioqn abſurda erit locutio. Sic ſupra: Nõ miſcuit æri falſæ monetæ, ſed miſcẽtur æra. Verũ ſi hoc uerũ eſt qđ Plin. dixit, nos luculẽto errore lapſi ſumus, uel Plutar. potius et Appian⁹ cæteriq;, qui cẽtenos denarios in libra ſtatuũt, cũ Plin. eo minus ſe decim ſtatuerit: qui etiã libro ſexto de publicano rubri maris loquẽs qui ad Taprobanẽ tẽpeſtate delatus percõtãti regi enarrauit Romanos & Cæſarẽ: Rex aũt, inquit, mirũ in modũ inter audita iuſtitiã Romanã ſuſpexit: quòd pares põdere denarij eſſent in captiua pecunia, cum diuerſæ imagines indicarẽt à pluribus factos: & hoc maxime ſolicitatus, ad amicitiã legatos miſit. Hoc dictũ Plinij pugnare uidetur cũ eo quod Plinius libro XXXIII. dixit de imminutione ponderis. Sed hoc Claudij tempore cõtigiſſe à Plinio dicitur: et de denario dictũ eſt, non de nummo aureo. Quare prius ad illud Tranquilli reſpõdeo: & olim id potuiſſe & hodie fieri poſſe ut libra auri nõ pluris q̃ ſeptẽ libris & ſemiſſe argenti uæneat: fac ut aurũ obryzum decuplex q̃ argentũ fuerit purũ, id quod Pollux inquit, potuit Cæſar aurũ ex donarijs tẽplorum & priuatis expilationibus congeſtum ita conflandum temperandumq; curaſſe, immo ut non hoc affectauerit Cæſar, potuit aurum ex omnibus notis conflatum ſimul & colliquefactum in eam indicaturam rediſſe quæ uno quadrante à primaria diſtat. Id hodie noſtri duodeuicenarium uocant. Vaſa enim raro ex auro tenuiſſimo et molliſſimo fiunt: ideo quòd illud aurum uſuram non fert atq; attrectationem ſine magno intertrimento. Quare aurũ uaſculariũ et uſuale: ferè uicenariũ aurifices eſſe dicũt: q̃q̃ & deterius multo reperitur cõſulto etiã tẽperatũ nõ mõ fortuitũ. Plerũq, tamẽ Pariſijs celatores et incluſores ĩ ſigillis et catellis ſpiriſq; et mũdo muliebri duoetuicena

Plinij locus.

Aurũ duodeuicenarium.

Aurum uicenarium.

Aurum duo-

etuicenariũ. Aurũ undeuicenariũ.

rio utuntur, quod duodecima parte à puriſſimo diſtat. Eſt *etiam in uſu undeuicenarium quod coticularium uulgo uocant.* Qui *aũt ſplẽdidiora geſtamina habere uolunt auro numiſmatico utuntur, quo aurei noſtri percuſſi ſunt: quorũ legitima & iuſta nota uno tantum ceratio indicaturæ deficiur.* Nõ *pridẽ aurifices in aureolis geſtaminibus ſolo undeuicenario utebantur: quod coticulariũ ideo uocatur quòd infra eam notã aurũ celare lege municipali uetitum eſt.* Superiores *aũt notæ nunc paſſim in officinarũ uſu ſunt uſq; ad nu miſmaticam.* Extant *hodie nũmi in* Germania *ſignati ex auro dodrantali, id eſt duodeuicenario: in quo quarta pars æris uel argẽti mixta eſt: uiſuntur etiam hodie* Philippei & Gulielmei Hollãdini *ex auro ferè ſeptunciali, id eſt cui ſeſquiquadrãs æris mixtus eſt, quos quindecim ceratijs temperatos appellãt.* Aurũ *primariũ æſtimatione quã nunc ſequimur, ualet in uncias ſenis denis libris et octonis ſolidis & ſemiſſe: qua ratione ceratiũ* XIII. *ſolidis & octo denariolis ualet.* Eſto *igitur (uerbi gratia) proportio auri ad argentum quæ eſt duodecim ad unum: hac ratione libra auri* Romana *duntaxat ſummæ notæ quaternis millibus & octogenis nũmis uænalis eſſe debuit, & auri uicenarij quaternis millibus, & duode uicenarij ternis millibus & ſexcenis.* Eadẽq; *ratio eſt in cæteris tẽperaturis, accedẽte decedenteq; ſemper auri portione pro eo quantum eſt æris quod in auro remanſit.* Fieri *igitur potuit, ut* Cæſar *aurum promercale tribus nũmũm millibus in libras habuerit, tũ ob auri abundantiã, tum ob craſſitudinẽ, etiã ut maiorẽ decupla pro portionem auri ad argentũ ſtatuas.* Chryſurgorũ *tamen placita auri appellatione non dignãtur quod infra dodrantem deſcendit.* Fortaſſe *etiã ternis millibus pro quaternis apud* Suetoniũ *legitur, mihi enim antiquũ uidere non cõtigit: ſed eo ſuſpectos numeros habeo quòd in* Tyberio *ita legitur:* Corinthiorũ *autem uaſorum prætia in immẽſum excreuiſſe, treſq; mullos* XXX. *millibus nummũm uæniſſe grauiter conqueſtus eſt.* Si *enim hoc uerũ eſſet, quonãmodo aut* Plinius *hoc tacuiſſet, qui prodigum appellat* Aſinium Celerem

rem quòd mullũ unũ Claudio principe octo millibus nũmũm emerit? Aut Iuuenalis qui ſex millibus emptũ mullũ ſatyrice exclamauit? Præterea quis credat tres piſces decẽ auri libris emptos? (Tanti enim empti ſunt ſi aurum tribus millibus uænijt:) & piſces eos qui Plinio autore binas libras põderis raro admodum exuperãt. Reſtat nunc ille ſcrupulus uel ſcopulus potius de denariorũ numero in libra teſtimonio Plinij, contraquã toto hoc opere cenſuimus: quem ſi eximere uel amoliri quoquo modo poſſim, rurſus ille alter exiſtet de millenis ſeſtertijs quæ libro tertio de inſtitutione iuris à Iuſtiniano principe pro uno aureo accipiuntur, ut antea diximus. Equidem tot difficultatibus offenſus hãc noſtrã cõmentationẽ ſubinde interpellãtibus, marinũ illum deũ Protei nomine à poëtis decantatũ, retẽtare mihi uiſus ſum. Protei aũt nomine uetuſtatẽ eſſe à priſcis adumbratã in præſentia interpretabor. Etenim ſenex ille fingitur, ad id etiã nomine accõmodato. Is cũ oĩa nouerit quæ ſint, quæ fuerint, quæ mox uentura trahãtur, ſiquãdo è ſpecu emergẽs & in littore apricans de rerum ueritate cõſulitur, omnia transformat ſeſe in miracula rerũ: nec prius in ſeſe redire dicitur, q̃ omni ope omnibuſq́; (ut aiunt) ungulis correptus, manibus uincliſq́; tenetur. Nam ſine ui nõ ulla præcepta dabit: neq; illũ orãdo flectes: uim duram ac uincula capto inijcias neceſſe eſt, ſi ueritatis documentum ab eo elicere uelis. Hunc Proteum non modo ego nunc captare, ſed etiã uincire iã uideor, necdũ tamẽ ſatis arctis nexibus retinere. Siquidem ueritatem rerum nunc in uaſto quodam ſinu uetuſtatis abſtruſam, nunc in mendis exemplarium uelut in alto quodam gurgite obſcuritatis obrutam in lucẽ ac ſolem elicere conor, haud intempeſtiue ut arbitror: quippe eo demum tempore quo lingua Romana maiorum æqualiumq́; noſtrorum diligentia prope modum reddita ſibi creditur: ut ſi hæc ætas paucarum adhuc rerum caliginem diſpulerit, priſca omnino lux oborta nobis exiſtimari poſſit. Veritatem igitur adhuc attigiſſe magis, atque etiam nunc palpare, quàm in poteſtate habere ipſe mihi uideor: idq́; adeo

Proteus.

o magis quòd numeroſa quædā cohors antiquorū ſcriptorū enarratrix ex aduerſo ſtare mihi uidetur, & Proteū ipſum altrinſecus retētare. Proinde inſtaurato cōmentādi impetu rurſus eodē incūbendum: quandoquidē forte (ut ſpero) fortuna ex alterius operis diuerticulo quod in manibus erat, in parergon huiuſcemodi tranſuerſum me rapuit impetus animi fortaſſe incōſultus. Verū multitudine rerū obuiam ſeſe ingerēte lōgiſſime digreſſus, inſtitutum curſum quē magnopere urgebā, nō modo differre, (ut ſperauerā) ſed etiā deſtituere atq; obliuiſci coactus ſum. Excreuit enim opus, quadruplo iam amplius ꝙ pro deſtinatis modulis. In quo iam ipſe in altū iterū iterūq; raptus ſum, haud ſine quadā utiq; culpa: ut qui expaſſis uelis peruicaciæ in altū magis ac magis quo res cunq; tuliſſet, ꝙ in littus quoddā certū meditatus uela facerē. Quare ultro citroq; iactatus emanſiſſe tandē me ſenſi, cū cœlū undiq; et undiq; pōtus eſſet: uidelicet in eo culpa fuit, quòd inexplorata improuiſaque rei abſoluēdæ difficultate ſtrenue magis ꝙ cōſiderate has mihi uices depopoſci. Cum enim hoc opus (ut ita loquar) menſes abhinc circiter decem locaretur, digito præcupide ſublato me obſtrinxi. Itaq; cū renūtiare eam redēptionem nequeā, & prædes annotationes meas, & omnē induſtriā meam atq; etiā exiſtimationem dederim, & identidem appeller ab ijs ad quos res emanauit, quaſi iam dies & ceſſerit & uenerit, omnino uetuſtati ipſi ut uenerādæ quidem, ſic maligne ueritatē promenti, nec mihi unquam ueritatis diſpendio ſacroſanctæ, manus inijcienda nobis eſt. Quam enim interdum ueritatem ipſa ad manum etiam aſpiciēdam porrexit, rurſus in tenebras ac caliginē condit: & cum rē profligatam ſperamus et ad lucem nos perueniſſe, tum uariæ illudunt ſpecies: adeo nunc in ſumma manu imponenda operiſq; ardui colophone labor propè oīs effuſus. Atqui certū eſt nobis nihil eorū quæ dicta ſunt antea interlmire, cū ſatis animaduerſa ſint, & cōprobata. Quid igitur? Proteo uim adhibere cum flecti oratione nō poterit: & planè affirmare corrupta eſſe exemplaria aut ſiquid eo facinoroſius erit atq; confiden-

fidentius, cuius tamen inuidiam laudatis autoribus ſummis amoliri à me poſſim, liuiq́; oppoſitis. Neq; enim cum hoc cōmiſerimus, noſtrum id exēplum erit: & magnos in hoc uiros crimineq́; maiores imitabimur. Iamprimum ad Iuſtiniani dictum ſatis iam reſponſum eſt: Cētenarij etiam olim dicti ſunt non qui centum ſeſtertia poſſidebāt, ſed qui centum millibus æris cenſi erant, ut ex Liuio appa ret in claſſium deſcriptione, & ex Plinio libro triceſimotertio his uerbis: Maximus cenſus CX. *millia aſſiū fuit illo rege, & ideo hæc prima claſſis. Quod ſi lex Papia poſt nūmum argēteum ſignatū lata ſit, centenarij etiam dici potuerunt qui ſeſtertia centum in cēſu habebant, quomodo ducenarij iudices dicti ſunt equites Romani, qui dimidiatū cenſum equeſtrem habebant, de quibus Tranquil lus in Auguſto: Ad tres inquit iudicum decurias quartā addidit, quæ ducenariorum uocaretur, iudicarentq́; de leuioribus ſummis: ij autem ius annulorum non habebant, autore Plinio his uerbis: Diuo Auguſto decurias ordinante maior pars iudicum in ferreo annulo fuit: ijq́; non equites ſed iudices uocabātur. Vt autem pro mille ſeſtertijs unus aureus haberetur, nulla autoritate antiqua defendi poteſt. Etenim docuimus ſupra aureum unum pro cētum ſeſtertijs ceſſiſſe Galbæ tēpore: qua ratione quinq; millia ſeſtertiūm in auri libra fuerūt, et auri ad argētū proportio ea fuit quæ eſt duodecim & ſemiſſis ad unum. Reſtat locus ille Plinij de quatuor & octoginta denarijs. Et alter libro triceſimoquinto longe nos retro agens, quo in loco ſic legitur: Timomachus Byzātinus Cæſaris dictatoris ætate Aiacem ei pinxit & Medeam, ab eo in veneris genitricis æde poſitas, octoginta talentis uænundatas. Talentū aūt Atticum ut ait Varro,* X VI. *ſeſtertijs taxatur: nos talentū Atticū ſexcētis coronatis taxauimus, & ſingula ſeſtertia quinis et uicenis. Qua ratione fit ut talentum quatuor & uiginti ſeſtertia ualeat, quod Plinius ſedecim ualuiſſe dicit. Ita fit ut aut in his uadis hære re neceſſe ſit atque conſeneſcere, aut aliquid non uulgare, nec mediocre cōminiſci, quādoquidem certū eſt retro actu non defungi.*

Centenarij.

Ducenarij iudices.

Quod ad prius igitur illud pertinet: Alij è pŏdere ſubtrahũt, cum ſit iuſtũ LXXXIIII. *è libris ſignari:* Hoc *affirmare non dubitauerim q́d* Hermolaus *in gloſſematis ſuis ſuſpicatus eſt eo loco, ubi talenti meminit,* Pliniũ *nõ* LXXXIIII. *ſed* LXXXVI. *ſcriptũ reliqſſe.* Ita *enim fateri ſcriptorũ autoritas cogit: cui ut aſtipulatur id q́d apud* Priſcianũ *legitur, librã duodenarũ unciarũ ſex et nonaginta drachmas habere, ita* Plinianæ *lectioni refragatur, in libra eadẽ* Romana *denarios duos & LXX. fuiſſe, id enim ibidẽ legitur.* Alioquin *piaculi inſtar eſſe nõ putẽ* Plinio *in hoc non aſſentiri, qui de re nummaria & auri argentiq́; temperatura parum accurate ſcripſit, nec pro eo quanta eius eſſe ſolet cæteris in rebus tradendis diligentia.* Quod *non magnopere mirandum eſt: quotus enim quiſq; hodie eorum qui literas didicerunt, diſertus in ea re inuenitur? ut uel numerum nummorum in libram noſtram ſtatuere certò poſſit, nedum rationem indicaturæ tenere?* Nihil *tamẽ de* Plinio, *id eſt de ingenio rerum omniũ capaci, temere affirmare uelim, niſi aut eum non ſemper idem de eodem dixiſſe, aut (quod uerius eſt) corruptũ eius permultis in locis librum eſſe.* Iam *primum libro* XXI. Drachma, *inquit,* Attica *(ferè enim* Attica *obſeruatione medici utuntur) denarij argentei habet pondus: eademq́; ſex obolos pondere efficit.* Nos *aũt ſupra docuimus in ſcrupulo binos eſſe obolos, & in drachma terna ſcrupula, quod cũ* Plinij *dicto congruit.* Docuimus *ex* Plutarcho *idem eſſe denariũ & drachmam.* Si Plutarchi *teſtimonium nõ ſatis eſt, audiamus* Strabonem *qui libro quinto* Geographiæ *circa finẽ ſic inquit:* Caſilinũ *oppidũ ſitum eſt ad flumen* Vulturnũ. In *eo* Præneſtini *uiri quingenti et quadraginta cum* Annibale *tunc florente uſqueadeo reſtitere, ut urgente fame medimnus frumenti ducentis drachmis uæniret, eo euentu ut uenditor fame mortuus ſit, emptor incolumis euaſerit:* ὥς θ' ὑπὸ λιμοῦ διακοσίων δραχμῶν πραθέντος μεδίμνου, ὁ μὲν πωλήσας ἀπέθανεν, ἐσώθη δ' ὁ πριάμενος. Valerius *de hoc loquens libro* VII. *non medimnũ ſed murem fuiſſe dicit his uerbis:*

uerbis: In illa obſidione & fide cum trecenti Præneſtini permanerent, euenit ut quidam murem captum ducentis potius denarijs uendere q̃ ipſe leniendæ famis gratia conſumere mallet. Sed credo deorum prouidentia effectum, ut & uenditori & emptori quẽ uterq; merebatur exitũ attribuerint. Valerius denarios latine dixit, quod Strabo græce drachmas. Plinius libro VIII. nũmos ducentos dixit non denarios. Vẽniſſe murẽ ducentis nũmis Caſilinũ obſidente Annibale, eumq; qui uẽdiderat fame interijſſe, emptorẽ uixiſſe, annales tradũt. Vſqueadeo uel uaria antiqui de re eadem tradiderunt, uel nũmis apud Pliniũ pro denarijs legitur. Rurſus Plinius eodem in loco libri XXI. *Mna quam noſtri minam uocãt, pendet drachmas Atticas centũ.* Idẽ libro XII. de thure loquens: *Micas cõcuſſu eliſas mannã uocamus: etiã tamen inueniuntur guttæ quæ tertiã partem minæ, hoc eſt XXXIX. denariorũ pondus æquent.* In uetuſto exemplari non XXXIX. ſed XXIX. id eſt undetriginta legitur: in duob⁹ alijs manu ſcriptis XXVIII. legitur. Si XXXIX. probamus ut omnia impreſſa habent exemplaria, mina centũ & decem & ſeptem denarios habet: ſi XXIX. ſeptẽ & octoginta: ſi XXVIII. quatuor & octoginta: & conuenit cum dicto Plinij libro XXXIII. niſi quòd illic de libra dicitur, hic de mina: id quod ſi admittamus, Plinius ſecum ipſe pugnabit. Ad illud alterum de talento Attico quod ex Varronis autoritate à Plinio ſedecim ſeſtertijs taxatur, id eſt quadraginta libris, dico in antiquis omnibus codicibus non XVI. ſeſtertijs legi, ſed ſedecim alijs: quod quomodo reſtituendum ſit neſcio. Sed q̃ dubia ſit fides numerorum ſummarumq; in Plinio & pecuniæ uocabulorũ multis iã exemplis docuimus: quibus tamen & unum aut alterum addemus ex eodem XXXV. libro: quo enim in loco de parethonio loquitur, ſic habent impreſſi codices: *Pretium optimo in põdo ſex librarum,* ubi manu ſcripti habent: *Pretium optimo in pondo C.XI. denarij.* Vnus uetuſtiſſimus ſic: *In põdo C.XI. & denarij* uerbum additũ erat lectoris manu: & C. loco deletili ſcriptum. Et paulo inferi-

Locus Plinij. Pliniani numeri corruptiſſimi.

us de uſta in impreſſis libris: Optima nunc Aſiatica habetur, pretium eius in libras æris quinis in manu aũt ſcriptis: Pretiũ eius in libras XVI. *denarij. Et paulo ſuperius de L. Nũmio: Nam cũ in præda uendenda rex Attalus ſex millibus ſeſtertiũm emiſſet Ariſtidis tabulam Liberum patrẽ continentẽ, pretium miratus, ſuſpicatus aliquid in ea uirtutis quod ipſe neſciret, reuocauit tabulã, Attalo multum querente. In reliquis non ſex millibus ſeſter. ſed ſedecim libris legitur, pro ſedecim talentis, ut arbitror. Græci enim ſeſtertij uocabulũ non nouerunt: et alioquin ſex millia ſeſtertiũm nõ erat pretium quod Nummius Corintho expugnata miraretur, & ob id addictã tabulã reuocaret. Strabo lib.* VIII. *de Corinthi euerſiõe loquẽs, hãc tabulã Romæ ſe uidiſſe affirmat ĩ æde Cereris cõſecratã, opus omnino ſpecioſum, propter quod etiã emanauit prouerbium apud Græcos,* οὐδὲν πρὸς τὸν Διόνυσον, *id eſt nihil ad Liberum patrẽ, hoc eſt, nihil hoc præ Ariſtidis Libero patre: Quod prouerbiũ uſurpari ſolet quoties res impares cõponũtur. Talentũ aũt Atticũ nẽo minus dixit eſſe* LX. *minis centenarũ drachmarũ, ut ſupra docuimus. Suidas omnino* LX. *minarũ eſſe affirmat, & minas centenarias eſſe. Quare apud Pliniũ ſic fortaſſe legendũ eſt: Talentũ autem Atticum, ut ait Varro, denariorum* VI. *millibus taxatur: antiqui enim denarium* X. *nota ſignificabãt ut ſupra dictum eſt à nobis: quod cum* VI. *iũctum pro* XVI. *exaudiũ eſt, & millibus pro ſeſtertijs: quorum uerborũ eadem ſæpe ſignificatio eſt, ut præcedẽtibus apparet. Hæc etſi abunde ſufficiunt cum ijs quæ antea tot autoritatibus autorum comprobata ſunt, hæſitatiunculã tamen manere ſcrupuloſis mentibus nolo, Protogeniſq; pictoris exemplo tabulas identidem reſpectans, tollere manum nequeo: urgeo memet ipſe, ſcriptorumq; meorum calumniator fio, nec mihi ſatisfacio niſi omnia tam clara quàm lucem reddo. Itaque ut ſemel hanc diſputationem finiam, recitanda ſunt ea teſtimonia quæ controuerſiam quamlibet ambiguam decernere ita poſſint, ut ultra referri quæſtio nequeat. Iam primum (ut mittam quod apud Priſcia*

Οὐδὲν πρὸς τὸν Διόνυσον.

Priſcianum legitur, Senecam ad Nouatum ſcribentem, talentum paruum Atticum dixiſſe quatuor & uiginti ſeſtertiorum fuiſſe, quæ ſexaginta libras ualent.) Plutarchus in Fabio: Progreſſus, inquit, dictator ad plebem uouit dijs omnia eius anni caprarum, ouium, ſuum, atque boum fœta, quæ Italiæ montes planitiesq́; ac flumina prataq́; ea in regione educarent, ſe mactaturum fore, & trecentos trigintatria ſeſtertia totidem'que denarios pro Megalefiacis ſpectaculis faciendis in impenſam ſe collaturum, tertiamq́; partem additurum. Hoc caput eſt octo myriades, & tria millia quingentæ octoginta tres drachmæ, & oboli duo. Hæc uerba Plutarchi prius quàm exemplar Græcum legiſſem, quum calculo proſequerer, nec numerus reſponderet ad rationem quam hactenus tenendam affirmaui, errore id factum Interpretis intellexi, qui quod tranſtulit non percepit, id quod facile calculo explanabitur. Trecenta ſeſtertia ſeptingentas ac quinquaginta libras ualent: & trigintatria ſeſtertia, octoginta duas libras & ſelibram, quum in ſingula ſeſtertia dipondium & ſemiſſem intelligamus, fiunt hæc in ſumma octingenta triginta duo pōdo et ſelibra. Si igitur in ſingula pondo centenas drachmas numeres ideo'que eum numerum centenario multiplices, facile drachmas octoginta tria millia & ducentas in ſumma inuenies, & præterea pro ſelibra quinquaginta: huic ſummæ ſi pro trecentis triginta tribus denarijs totidem drachmas adieceris, fient in aſſem octoginta tria millia quingentæ octoginta tres drachmæ. Huic iterum ſummæ ſi tertiam partem addideris neſcio quid ſummæ habiturus ſis: non enim id conuenit ut tertiam partem addas huius ingentis ſummæ, cum duo oboli tantum reſtent ex ſumma à Plutarcho poſita. Si autem trientem adieceris, id eſt duos obolos (denarius enim ſenis obolis conſtat) ſumma ad amuſſim quadrabit. Plutarchi locus. Interpres Plutarchi tritemorion, id eſt trientem pro trito morio, id eſt tertia parte, errore ductus accepit. Triētē enim Plutarchus pro triente denarij intelligi uoluit, non pro tertia parte ſummæ:

τὸ δὲ

θεὰς δὲ μουσικὰς καὶ θυμελικὰς ἄξειν ἀπὸ σηστερτίων τριάκοντα τριῶν, καὶ δηναρίων τριακοσίων τριάκοντα τριῶν, ἔτι τριτημορίου προσόντος. Hoc ex Liuio probari poteſt libro ſecundo de bello Punico: qui de Fabiano uoto loquens (in quo omnia ternario numero nuncupata ſunt) ita poſt alia uerba ſubdit: Eiuſdẽ rei cauſa ludi magni uoti, æris CCCXXXIII. millibus triente: præterea bubus trecẽtis: niſi tamen error eſt apud Liuiũ. Plutarchus alium autorẽ ſecutus eſt. Liuius enim pro CCC. millibus nummûm, id eſt totidem ſeſtertijs, millia æris dicit, et de denarijs tacuit. Trientẽ aũt tertiã partẽ aſſis intellexit, qui genus nũmi fuit ut poſtea uidebitur: ſatis tamẽ patet ex uerbis Plutarchi denariũ & drachmã pro eodẽ accipi, & centenos fuiſſe in libris. Suſpicari quis poſſet apud Liuiũ locũ eſſe mutilatũ poſt uerbũ millibus, itaq; reſtituẽdũ: CCCXXXIII. mil. trecẽtis triginta tribus aſſibus triente. Idẽ Liuius libro octauo de bello Macedonico de L. Scipione loquẽs, qui poſt triumphũ Aſiaticũ accuſantibus tribunis peculatus damnatus eſſe dicitur ob ſuppreſſam manubiarũ partẽ: De Scipione (inquit ille) iudiciũ factũ, quo cõmodior pax Antiocho daretur, Scipionẽ ſex millia pondo auri, quadringenta octoginta argẽti plus accepiſſe q̃ in ærariũ rettuleret. Et paulo inferius de ſumma dãnationis loquẽs: In L. Scipione malim equidẽ librarij mẽdum q̃ mendaciũ ſcriptoris eſſe in ſumma auri atq; argenti: ſimilius enim ueri eſt argẽti q̃ auri maius põdus fuiſſe, & potius quadragies, quàm ducẽties quadragies litem æſtimatam, eo magis, quòd tãtæ ſummæ rationẽ etiam ab ipſo requiſitam Publio Scipione in ſenatu tradunt, librumq; rationis eius cum L. fratrẽ afferre iuſſiſſet, inſpectãte ſenatu ſuis ipſum manibus concerpſiſſe, indignatũ quòd cum bis millies in ærarium rettuliſſet, quadragies ab ſe ratio poſceretur. Hactenus Liuius. Sex millia pondo auri æſtimatione à nobis inſtituta ſexcenta ſeptuaginta quinq; millia ſolatorũ ualent, cũ in ſingula pondo centũ & duodecim aureos & ſemiſſem numerus, id eſt nouenos in uncias & quadringenta octoginta argẽti pondo, quatuor millia octingẽtos coronatos

natos. Porrò ſi aureos ſolatos ad coronatos redigere uolum᷉, in ſingulos ſolatos deducere ſolidū & ſemiſſem oportebit, ſic enim ſingulas auri libras centum & duodecim ſolatis & ſemiſſe taxauimus: ut ſolati ſinguli triginta ſex ſolidis et ſemiſſe ualerēt: quare ex ſex centis ſeptuagintaquinq; millibus decies centena & XII. millia quingēti ſolidi decedant neceſſe eſt, quæ ſumma ad quinquaginta millia & ſexcētos uigintiquinq; francicos cōtracta, circiter unde triginta millia aureorū coronatorū ualet. Nihil enim refert exactè hoc colligere. Fit ſumma ſeptingēta & octo millia octingenti aurei, tanti æſtimamus peculatū L. Scipioni obiectū, & tamen lis ei æſtimata fuit ducēties quadragies ſeſtertiûm, quod nos æſtimare ſolemus ſexcēta millia coronatorū: ita centū & octo millia octingēti exuberant in priore ſumma, ſi tanti dānatus eſt quāta fuit petitio. Sed ſi decuplex tantū fuit auri ad argentū proportio, ut Polluci credere nunc uelimus, ſexta ferè pars hinc decedere debet. Ego enim hoc aurū ita æſtimaui, ut auri libra paulominus duodecim libris argēti ualuerit: Hæc ſexta pars centū decem & octo millia & paulo aliquid amplius efficit. Ad amuſſim aūt quadrare numerus non poteſt propter auri ad argētum analogiā hodiernā, quæ paulo minor eſt duodenaria, ut antea docuimus, & ego ita nūc deduxi, quaſi planè duodecuplex eſſet. Non dubito aūt tanti Scipioni litem æſtimatā eſſe, quātum iudicatū fuit eū auri atq; argēti interuertiſſe, id eſt in lite æſtimāda nihil rei remiſſum eſſe, ſed iudices decuplicem æſtimationē ſecutos, quæ communis erat præſertim in auro nō planè obryzo. Hæc ratio etſi odioſa eſt propter ſupputādi tædium, eò tamen pertinet ut intelligatur ducēties & quadragies ſeſtertiûm ingētem pecuniā fuiſſe, nec abſurdā me rationē iniuiſſe, in auri atq; argēti æſtimatione faciēda. Nunc uero compendiariam rationē ineamus. Cēties ſeſtertiûm ſignificat centies centena millia nūmûm, id eſt centies ducenas & quinquagenas libras, quæ ſunt quinq; & uiginti millia pōdo argenti. Sic ducēties & quadragies ſeſtertiûm ſexaginta millia argēti pondo ualet. Huius decima Animaduertēdus locus.

pars

pars eſt ſex millia, & illa eſt proportio auri ad argẽtum ex Pollu ce. Quare ad nũmum ratio quadrabit, ut ducẽties & quadragies ſeſtertiũm, & ſexaginta millia põdo argenti, uel auri ſex millia, ſexcẽtis millibus aureorũ noſtrorũ æſtimari debeãt: id tantũ excur ret quod pro quadringẽtis octoginta libris argenti taxauimus, id eſt quatuor millia et octingenti aurei. Intelligere aũt debemus, uel argenti in lite æſtimãda nullã habitã eſſe rationẽ præut erat aurī ſumma, uel annaliũ ſcriptores eam ſummã prætermiſiſſe, quæ extra rotundũ numerũ excurrebat. Parum enim expeditũ erat ſic lo qui, ut dicerent ducẽties & quadragies ſemel & aliquot præterea ſeſtertijs litẽ ei æſtimatã. Hoc aũt ex eodem libro Liuij cõfirmare poteſt, qui de cõditionibus pacis Aetolis datæ ita inquit: De pecuniæ ſũmma quã penderẽt pẽſionibusq́; eius, nihil de eo quod cũ con ſule cõuenerat mutatũ: pro argẽto ſi aurũ dare mallent, dare cõue nit, dum pro argẽteis decem, aureus unus ualeret. Et intellige de nũmis Aſiaticis nõ Romanis, quia aurei Romani duplici pondere q̃ argẽtei erãt, ut antea dictũ eſt, utpote didrachmi. Hæc ratio etſi pulchre quadrare mihi uiſa eſt, ſola tamẽ nequit ita hoĩm arbitriũ aſtringere, ut non libere negare poſſint nos ad ueritatis ipſius (ut ita dicã) cubile perueniſſe, etiã ſi multa eius ueſtigia luculẽta atq; expreſſa deprehẽdimus. Vlteriore igitur indagine lectorẽ eò per ducemus, ubi uel ab inuito cõfeſſio exprimatur ſe iam ueritatẽ non modo uidere ſed etiã palpare. Primus locus eſt apud Demoſth. in oratione quæ κατὰ ἀφόβου *inſcribitur, in qua orator enumerans fraudes tutorũ ſuorum et oſtendere uolens tribus propemodum ta lentis uno nomine ſe ab eis circũſcriptum ita inquit:* σκέψασθε τοίνυν ὅσον ἀργύριον ὄντων πρὸς τοὺς κλινοποιοὺς κλέπτουσι. τετταράκοντα μὲν μνᾶς αὐτὸ τὸ ἀρχαῖον. δέκα δὲ ἐτῶν τὸ ἔργον αὐτῶν δύο τάλαντα. δώδεκα γὰρ μνᾶς ἑκάστου τοῦ ἐνιαυτοῦ τὴν πρόσοδον αὐτῶν ἐλάμβανον. *Conſiderate igitur quantam iſti pecuniam ex lectarijs fabris interuertunt. Primum pro ſorte quadraginta minas pono, deinde pro quæſtu decennij eorum opificij duo talenta:*

ſiqui-

ſiquidem duodenas minas quotannis accipiebant eius mercedis no mine quam ſerui meruerunt. His uerbis apparet decies duodenas minas duo talenta ualere. Qua ratione ſexaginta minæ centenariæ talētum Atticum faciunt. Eodem pertinet locus à nobis in primo libro citatus, cum de uſuris cẽteſimis loqueretur. His enim exẽplis & alijs permultis eiuſdem orationis, quæ citare nunc longum eſſet, planum fit quicquid aliqui ſcripſerint de mina Attica: minã tamen Atticam ſemper centenariam intelligi, & huiuſmodi minas ſexaginta talentum efficere. Demoſthenes *enim non modo* Athe*nis & ad* Athenienſes *orationem illam habuit, ſed etiam atticiſſime locutus eſt, ut alibi in eadẽ.* ὅστις γὰρ ἐκ τεττάρων ταλάντων καὶ τρισχιλίων, τοῖς μὲν τρία τάλαντα καὶ δισχιλίας προῖκα δέδωκε, τῷ δ' ἑβδομήκοντα μνᾶς καρποῦσθαι, φανερὸν δή που πᾶσιν ὅτι οὐκ ἀπὸ μικρᾶς οὐσίας, ἀλλὰ πλέον ἢ διπλασίας, ἧς ἐμοὶ κατέλιπε, ταῦτα ἀφεῖλεν. *Verba* Demoſthenis *argumentantis ex uerbis teſtamenti patris ſui, quæ uerba ſic uerti latine poſſunt:* Qui *enim ex quatuor talentis & tribus millibus, his quidem tria talenta & bis millena doti dedit, illi uero ſeptuaginta minarum uſumfructum reliquit: nimirum hunc clarum eſt apud omnes non à tenuibus fortunis ea legata decerpſiſſe, ſed à ſumma altero tanto maiore, atque eo etiam pleniore quam mihi reliquerat.* Quam *autem ſummam his uerbis orator intellexerit, ex narratione eius orationis apparet his uerbis:* Θηριππίδῃ μὲν ἔδωκεν ἐκ τῶν ἐμῶν ἑβδομήκοντα μνᾶς καρπώσασθαι τοσοῦτον χρόνον ἕως ἂν ἐγὼ ἀνὴρ εἶναι δοκιμασθείην, Δημοφῶντι δὲ τὴν ἐμὴν ἀδελφὴν, καὶ δύο τάλαντα εὐθὺς ἔδωκεν ἔχειν. αὐτῷ δὲ τούτῳ τὴν μητέρα καὶ προῖκα ὀγδοήκοντα μνᾶς. Therippidæ *quidem uſumfructum ex bonis meis ſeptuaginta minarum dedit, quoad ego inter uiros cenſerer, id eſt quoad tutelæ meæ factus eſſem.* Demophontem *autẽ uoluit apud ſe ſororem meam habere cum duobus talentis. Huic autẽ ipſi quicum ago matrẽ meam uxorẽ ducendam cum dote octoginta minarum reliquit.* Hactenus Demoſthenes. *Ex cuius uerbis intelligimus*

mus duo talenta octoginta minas & ſeptuaginta, id eſt centũ & quinquaginta minas, tantũ ualere quantũ quatuor talenta & ter millenas: ubi ſubintelligendũ drachmas, ut ex græco apparet, propter quod millenas pro mille tranſtuli. Sic fit ut talentũ ſexaginta ſit minarũ, & mina centũ drachmarũ: minã enim Atticã ad cẽtum drachmas auxiſſe Solonẽ Plutarch⁹ in eius uita tradidit: utq; ubi Græci millia dicunt ex ſua perſona, drachmarũ ſemper intelligere debeamus. Quod eò pertinet quod legitur apud Plutarchum in Pompeio de uectigalibus Romani imperij, & in Antonio de decies ſeſtertio: ubi Interpretes male ſeſtertios intellexerũt, ut ſupra adnotauimus. Quàm multus aũt Demoſthenes in eo loquendi modo fuerit, licet ex eadẽ oratione perlecta intelligere, cuius loca uertere neceſſe nunc non habui. Alter eſt locus Cicerõis, ubi uelut cubile eſſe ipſum ueritatis quã quærimus exiſtimaui: is eſt aũt in oratione pro Rabyrio, in qua oratione de Gabinio loquens, qui ob Ptolemæi reductionẽ in Aegyptũ, & peculatũ inſignem in ea re admiſſum, decem millibus talentûm damnatus eſt, ita inquit: Redeo igitur ad crimen & accuſationẽ tuã. Quid uociferabâre decẽ millia talenta Gabinio eſſe promiſſa? huic uidelicet perblandus repe riundus fuit qui hominẽ ut tu uis auariſſimũ exoraret: ſeſtertiûm bis millies, ſed quadringenties magnopere cõtemneret. Ad intelligentiã horũ uerborũ hoc præfari habemus, Gabiniũ decẽ millibus talentûm damnatũ eſſe: nec prædes tantæ ſummæ dare, nec ex bonis eius auctiõe addictis eam ſummã ſeruari potuiſſe. Quare cum Rabyrius Poſthumus eius criminis affinis uideretur, accuſatus et ipſe fuit, quaſi impulſu eius Gabinius Ptolemæũ in regnum reduxiſſet, & quaſi pars peculatus ad eũ perueniſſet, ut quod eius pecuniæ à Gabinio ſeruari nõ potuerat, à Rabyrio dãnato exigeretur. Hunc igitur Cicero patrocinio ſuo defendit, cuius oratio & corrupta & mutilata lectitatur, nec eam in uetuſto libro orationũ Ciceronis repperi. Ea aũt uerba ſic legenda cenſeo: Quid uociferabâre decẽ millia talentûm Gabinio eſſe promiſſa? huic uidelicet perblandus

Locus Ciceronis.

blandus reperiendus fuit, qui hominem ut tu uis auariſſimum exoraret, ſeſtertiûm bis millies ſcilicet & quadringẽties magnopere contemneret. Hoc ſenſu, pugnat ſecum accuſatio tua: tu Gabinium auariſſimũ hominem fuiſſe criminabâris, & ut regem reduceret, talẽtis decem millibus conductũ eſſe: nunc Rabyrij impulſu feciſſe dicis ut regem deduceret, & ob id Rabyriũ in crimen uocas. Quo nammodo cõuenit hominẽ auariſſimum (ut tu dicis) Gabiniũ polli citatione bis millies & quadringenties ſeſtertiûm adduci ad facinus non potuiſſe, niſi & ſuaſore Rabyrio impelleretur? Cæterum nos ſingula talẽta ſexcentis coronatis aureis, & ſexaginta libris cẽtenarijs æſtimare inſtituimus, ſingulas autem libras denis aureis: ſexagies enim deni aurei ſexcenti in ſumma fiunt. Hac ratione cẽtum talẽta ſexaginta millia aureorum ualent, id eſt centies ſexcẽtos. Hæc ſumma decies multiplicata ſexcẽta millia aureorũ efficit, tot enim coronatorũ millia mille talẽtûm ualet. Sic fit ut decẽ millia talentûm ſexagies cẽtena millia aureorũ ualeant, hoc eſt decies ſexcentena millia. Rurſus æſtimatione noſtra quadringenties ſeſtertiûm millies mille aureos noſtros ualet, hoc eſt decies centena millia. Qua ratione bis millies & quadringẽties ſexagies centena millia ualet: & ita ad nummum ſumma latina cum ſumma græca conuenit, & eſt ea quã græci apartilogiam uocãt. Lingua noſtra uernacula latinæ linguæ imitatione rotundam rationem uocat. Horatius libro primo epiſtolarum: Apartilogia.

> *Mille talenta rotũdentur totidem altera porrò,*
> *Tertia ſuccedant.—*

De Gabinio & Ptolemæo Plutarchus in Antonio ſic inquit circa principiũ: μετὰ ταῦτα γαβίνιον ἐπὶ μυρίοις ταλάντοις πτολεμαίου πείθοντος εἰς ἄιγυπτον ἅμα συνεμβάλλειν αὐτῷ, id eſt Deinde cum Ptolemæus ſuadere cœpiſſet Gabinio, ut in Aegyptũ ſecum expeditionem ſuſciperet, pacta mercede talẽtorum decẽ millium. Qui locus latine nõ eſt conuerſus in exẽplaribus quæ uidi. Ex quibus uerbis liquet id quod dictum eſt de decem millibus talentorum.

Nego igitur quenq̃ eſſe tam hæſitatorem, qui modo hæc uerba & ſupputationẽ intellexerit (quotus aũt quiſq; etiã citra calculũ non intelliget?) ut de hoc quod hactenus egimus ultra addubitare poſſit, id eſt de ſeſtertiũm & talentorũ, & reliquorũ uerborũ intellectu, & ſummarũ auri argentiq; æſtimatione: nam de auri proportione ad argentũ nondũ planẽ ſtatuo. Ita Proteus ille Logodædalus, id eſt uerborũ uarietate fallax, & diu exẽplariũ mẽdis ueluti formarũ deſultoria uiciſſitudine ludificatus, in ſeſe tandẽ rediit, peruicaci noſtro propoſito uictus ueritatis inueſtigãdæ. Exoratum aũt unũquenq; lectorẽ uelim aut certe candidiſſimũ quẽq;, mihi ut uitio ne uertatur quòd monumẽta antiqtatis hactenus ſancta, atq; intacta temerare auſus ſim, homo ut inter literatos nouus nulliusq; maiorũ imaginibus fretus atq; ſubnixus. A quo enim tandẽ literariũ ſtẽma ingeniiq; cõmendationẽ Francus homo duceret? tãetſi in hodierna literarũ claritate nihil obſtat quo minus in poſterũ nonnulli ubiq; gẽtiũ, imagines ſibi gẽtilitateſq; cõparẽt, à quibus poſteritas fiduciam autoritatẽq; uẽdicet. Quos etſi ipſos ingenio & doctrina lõge me ſuperaturos nõ dubito, magni tamen meriti inſtar erit unũ me ex iis eſſe qui rei cõmendabilis exemplũ patriæ prodiderũt. Cedere aũt mihi in cõpenſationem poſtulo, quòd immutata haud ita pridẽ quædã loca nũc ſibi reſtituerim, ut paria feciſſe iudicari poſſim cũ eo quod magnorũ autorũ laudatione fretus atq; teſtimonio, cõmouere quædã nõ dubitaui trabali (ut aiunt) clauo fixa. Hæc & alia cõtra ius receptũ nõ ſine exẽplo admiſſa, per Philologiæ numẽ multis hodie mortalibus uenerandũ ignoſci ita mihi poſtulo, ſi etiã ſpõſione perfunctus corollariũ nõ unũ aut alterum, ſed multiplex addidero. Gellius libro v. noctium Atticarũ. Equus Alexandri regis, & capite & nomine Bucephalus fuit. Emptum Chares ſcripſit talẽtis XIII. & regi Philippo donatũ, æris noſtri ſumma eſt ſeſtertia trecẽta & XII. Hactenus Gellius. Talẽta decem ſex millia aureorũ ualent, & tria talenta mille & octingentos: fiũt ſeptẽ millia octingẽti aurei. Cẽtũ ſeſtertia duobus millibus

Logodædalus Proteus.

Gellii locus.

&

& quingentis ualent ea ratione qua in ſingula pondo denos aureos taxamus, ſic trecenta ſeſtertia ſeptẽ millia & quingentos coronatos ualent, & XII. trecẽtos hoc eſt triginta libras argenti. Quare ad nũmum cõuenit inter utranq; ſummã. De hoc Plinius: *Eidem* Alexãdro *& equi magna raritas cõtigit. Bucephalũ eum uocauerunt ſiue ab aſpectu toruo, ſiue ab inſigni taurini capitis armo impreſſi: ſedecim talẽtis ferũt ex* Philonici *Pharſalij grege emptum etiam tũ puero capto eius decore.* Recte *tamẽ apud* Gelliũ XIII. *legi ex Plutarcho patet in* Alexandrũ *qui tredecim talẽtis à* Philonico Theſſalo *emptũ dicit, ut forte apud Pliniũ* XVI. *pro* XIII. *legatur. Idẽ* Gel. *lib.* III. *Ariſtotelẽ quoq; traditũ eſt libros pauculos Speuſippi philoſophi poſt mortẽ eius emiſſe talentis* Atticis *tribus, ea ſumma fit nũmi noſtri duo & ſeptuaginta millia. Hactenus* Gel. *Nos diximus talentũ* LX. *librarũ eſſe, qua ratione tria talẽta centũ, ac nonaginta libras ualẽt, qui numerus ex duobus & ſeptuaginta millibus cõſit, ſi in ſingula millia, bina põdo et ſelibrã numeremus. Rurſus tria talẽta mille et octingẽtis aureis æſtimatiõe noſtra taxãtur; et eadẽ ſumma cõficitur ex ſeptuaginta duobus ſeſtertijs ſi ſeſtertia ſingula quinq; et uiginti aureis æſtimẽtur. Quare planũ facimus et talẽta nos et ſeſtertia iuſta æſtimatiõe taxaſſe. Apud eundẽ* Gelliũ *libro* I. *emendandũ unũ uerbũ huic dicto* *Gellij locus.* *cõtrariũ, ubi de* Laide *ſcorto* Corinthio *loquitur: Ad hãc, inquit,* Demoſthenes *clanculũ adit, et ut ſui copiam faceret petit: at* Lais *myrias drachmas id eſt decẽ drachmarũ millia poſcit: hoc facit nũmi noſtratis denariũm decem millia. Tali petulantia mulieris, atq; pecuniæ magnitudine ictus expauidusq;* Demoſthenes *auertitur, & diſcedens: ego, inquit, pœnitere tanti non emo. Sed græca ipſa quæ fertur dixiſſe lepidiora ſunt:* ὀυκ ὠνοῦμαι, *inquit,* μυρίων δραχμῶν μεταμέλειαν. *id eſt, non emo centum ſeſtertijs pœnitentiam. Ex his uerbis teſtimonium locupletiſſimum habemus autoris antiqui, qui* Hadriani *principis temporibus ſcripſit, drachmam & denarium eodem pondere fuiſſe, ſed quod decem millia de-*

p 2 nario-

nariorum cẽtum ſeſtertijs ualuerint, falſum eſt, tantum enim quadraginta ualent, minis ergo pro ſeſtertijs legendũ eſt. Athenæus *libro quarto dipnoſophiſtarum:* ὁ δὲ μέγας ἀλέξανδρος δειπνῶν ἑκάστοτε μετὰ τῶν φίλων ὡς ἱστορεῖ ἔφιππος ὁ ὀλύνθιος ἐν τῷ περὶ τῆς ἀλεξάνδρου καὶ ἡφαιστίωνος μεταλλαγῆς, ἀνήλισκε τῆς ἡμέρας μνᾶς ἑκατὸν, δειπνούντων ἴσως ἑξήκοντα ἢ ἑβδομήκοντα φίλων. ὁ δὲ περσῶν βασιλεὺς ὥς φησι κτησίας καὶ δίνων ἐν τοῖς περσικοῖς, ἐδείπνει μετὰ ἀνδρῶν μυρίων πεντακισχιλίων, καὶ ἀνηλίσκετο εἰς τὸ δεῖπνον τάλαντα τετρακόσια. γίνεται δὲ ταῦτα ἰταλικοῦ νομίσματος ἐν μυριάσι διακοσίαις τεσσαράκοντα. αὗται δὲ εἰς μυρίους πεντακισχιλίους μερισθεῖσαι, ἑκάστῳ ἀνδρὶ γίνονται ἀνὰ ἑκατὸν ἑξήκοντα ἰταλικοῦ νομίσματος. ὡς εἰς ἴσον καθίστασθαι τῷ τοῦ ἀλεξάνδρου ἀναλώματι, ἑκατὸν γὰρ μνᾶς ἀνήλισκεν ὡς ἔφιππος ἱστόρησεν. *Magnus autem, inquit, Alexander cœnãs ſemper & ubiq; cũ amicis, ut* Ephippus Olynthius *in eo uolumine prodidit quod de Alexandri obitu &* Ephæſtionis *ſcripſit: centenas minas in dies expenſas cœnæ ferebat, cum ad ſexagenos, aut ſummũ ſeptuagenos ad cœnam adhiberet. At uero Perſarũ rex, ut autores ſunt* Cteſias et Dinon *in hiſtorijs Perſicis, ad cœnã ſuam quindecim hominũ millia accipiebat, in eaſq; cœnas quadringena talenta expenſabat. Fiunt hæc* Italico *numiſmate myriades ducentæ & quadragintæ. Porrò hæ in quindecim millia hominum diſtributæ, fiunt in ſingulos centum & ſexaginta* Italici *numiſmatis. Quare hic ſumptus ſuperiorem illum Alexandrinũ æquat: quippe cum Alexãder centenas minas in dies expenderet. Hæc uerba* Athenæi *cum ad calculum reuocarẽ, ſic rationẽ inibam. Ducẽtæ & quadraginta myriades, id eſt ducenties & quadragies dena millia, more* Romano *uicies quater centena millia dicũtur. Cum igitur cõpendio ſermonis quater & uicies ſeſtertiũm dici ſoleat ab antiquis, ut nos in ſuperioribus docuimus, ſi nummos hic ſeſtertios intelligamus, & ad aureos noſtros redigamus, fient ſexaginta millia coronatorũ, id eſt duplex cenſus ſenatorius. At quadringenta talenta more à nobis inſtitu-*

Cõuiuæ Alexãdri et Perſarũ regũ.

inſtituto æſtimata ſiunt ducenta & quadraginta millia coronatorum, cum centum talenta ſexagenis millibus ſemper antea æſtimauerim. Quare talentorum æſtimatio quadruplex erit numiſmatis Italici contra ſentẽtiam Athenæi qui ignorare hoc non potuit, cum Romæ ſub Hadriano ſcripſerit, ut ex lectione eius intelligimus. Quod ſi ut antea apud Plutarchũ fecim⁹, nõ ſeſtertios nũmos ſed denarios, id eſt drachmas intelligamus, ut mos græcorũ poſtulat, ſumma ad nũmum quadrabit. Sexaginta enim aureorũ millia quater multiplicata ducenta & quadraginta millia fient, & quater et uicies ſeſtertiũm nonagies ſexies ſeſtertiũm fiet, cũ ſinguli denarij quaternos nũmos ualeãt. Græci enim uidẽtes denarios Romanos æquales eſſe ſuis drachmis, cũ myriadas dicerẽt, denariorũ intelligi uolebant, quandoquidẽ ſic Attici numerabant: quos alij omnes ſecuti ſunt ſcriptores. Hic locus colophonẽ (ut aiunt) diſputationi noſtræ demõſtrationibuſq; imponit. Age exigamus rem ad calculum. Ducẽtæ et quadraginta myriades drachmarũ uel denariorũ, id eſt uicies quater centena millia, ad minas cõtracta centenarias quatuor & uiginti millia fiunt, id eſt quadringẽties ſexagenæ minæ, at eãdem ſummã quadringenta talẽta ſexagenaria efficiunt: ita ratio cõuenit: alioquin ſi nũmos ſeſtertios aliqs improbior Athenæum intellexiſſe dixerit, talentũ Atticũ quindecim neceſſario minarum erit, quod nemo unq̃ ſcripſit. Nunc pergamus porro, et quatuor & uiginti millia minarũ in quindecim millia conuiuarũ diuidamus, fiet in capita ſeſquimina & denæ drachmæ, utpote cũ quindecies millies ſeſquimina, uicena bina millia & quingenas efficiat: ita reſtãt mille & quingẽtæ minæ ex numero ſupradicto, quæ centena quinquagena millia denariorũ ualẽt, in quindecim partes diuidẽda propter quindecim cœnãtium millia. Atqui numerus hic partiens denarius eſt numerus, cum in cẽtum et quinquaginta millibus decies quindecim millia inueniãtur, & decies quinquies decẽ millia, ita fit ut in ſingula millia conuiuarũ dena millia denariorũ accedant, & in ſingula capita denarij deni: ſic fiunt cẽteni, et ſexa

geni denarij in căpita, id quod Athenæus dixit. Et totidē *denarios nos ſedecim aureis noſtris æſtimare inſtituimus: qui numer⁹ ſi per numerum conuiuarū multiplicetur, ut quindecies ſenadena millia uel ſedecies quina dena millia multiplicemus, fient ducenta quadragena aureorum millia quanti quadringena talenta æſtimanda contēdimus. Porrò cum Alexāder in ſexaginta cōuiuas centenas minas impēderet, id eſt dena denariorum millia, hac ratione in capita ſeſquiminā & ſextantem minæ conſumebat, hoc eſt centū & ſexaginta ſex denarios & beſſem: quæ ſumma ſex denarijs in capita excedit. Quòd ſi in ſeptuaginta cōuiuas rationē ineamus, in capita ſingula minus erit ſeſquimina. Ita obiter locum Athenæi explicuimus, & extremā manum operi addidimus, quod ad hoc quidem pertinet.* Plutarchus *in* Antonio, *de* Curione & Antonio *loquēs ſic inquit:* Ex quibus *ſumptibus grande æs alienū ei, maiuſq; ꝗ pro ætate conflatū eſt, ducētūm quinquaginta talētorū. Hæc ſumma ad numiſma noſtrū reducta æſtimatione à me inſtituta, cētum et quinquaginta millia aureorū noſtrorū efficit, cū talentū aureos ſexcētos, & centū talēta centies ſexcētos ualeant, hoc eſt ſexaginta millia. Audiamus igitur nūc Ciceronē Philippica ſecūda, qui Antonium increpās cōtumelioſa oratione, ita inquit: Tenes'ne memoria prætextatū te decoxiſſe? Et paulo poſt: Recordare tēpus illud cū pater Curio mœrēs iacebat in lecto, filius ſe ad pedes meos proſternēs, lacrhymās te mihi cōmendabat: orabat ut te contra ſuū patrē ſi ſexagies ſeſtertiūm peteret, defenderē. Tantū enim pro te interceſſiſſe dicebat. Hactenus Cicero. De hac interceſſione Plutarchus ibidē meminit his uerbis: Pro quibus* CCL. *talētis cū interceſſiſſet Curio, pater id ægre ferēs, domo ſua expulit Antonium. Cum decies ſeſtertiūm à me, quinq; & uiginti millibus aureorum ſæpe ſit æſtimatū, in prōptu eſt ſexagies ſeſtertiūm centū & quinquaginta millia ualere, et ita utrāq; ſummā ad nummum cōgruere apud Ciceronē & Plutarchum. Idē Plutarchus in Antonio, Calphurniam Cæſaris uxorem tradit apud Antonium bonam partem*

pecu-

pecuniarum depoſuiſſe, quarum ſumma fuit ad quatuor millia talentorũ. At in uita Ciceronis idem autor ſcribit inimicitias inter Antonium *&* Octauiũ *ortas ob pecuniam Cæſaris auunculi eius ab* Antonio *interuerſam: Ab eo enim repetebat (inqt) Cæſar iunior ducentas quinquaginta myriadas. Hoc latine dici debet ducenties quinquagies centena millia drachmarũ, hoc eſt millies centena millia nummûm, uel loquendi compendio, millies ſeſtertiûm, quod nos æſtimare ſolemus uicieſquinquies cẽtenis millibus aureorum coronatorũ. At mille talenta, ſexcentis millibus aureorũ à nobis taxata ſunt. Quo fit ut quatuor millia, quater & uicies cẽtenis millibus aureorũ ualeant. Quare ſummæ ambæ quadrabũt, ſi tantũ hoc animaduertamus Plutarchũ excurrentẽ numerũ talentorũ (qui ſunt ferè centũ & quinquaginta ſex) addere quatuor millibus neglexiſſe. Sed ne mirũ aut incredibile potius uideatur tãti cœnas Perſicas conſtare regibus potuiſſe, hic mihi in mentẽ uenit ut adderẽ id quod memoriæ proditũ eſt de uaſis et ſupellectile et inſtrumẽto (ut ita dicã) luxuriæ Perſicæ. Poſt uictũ igitur Dariũ apud Iſſum in* Cilicia, *cũ* Alexander *Darium fugientẽ ſecuturus* Pamenionẽ Damaſcum *miſiſſet, ubi ueluti ſedem eius belli* Darius *eſſe ſtatuerat, comportatis illuc pecunijs omniq; ſplendore inſtrumenti uiatorij tam regij q̃ procerum: Damaſco iam in poteſtatẽ redacta* Parmenio *ad regem* Alexandrum *ſcribens de theſauris repertis, & impedimentorum copias enumerans, inter alia luxus caſtrẽſis miniſteriũ hoc catalogo recẽſuit:* παλλακίδας εὗρον μουσουργοὺς τοῦ βασιλέως, διακοσίας εἰκοσιεννέα. ἄνδρας στεφανοπλόκους ἓξ καὶ τεσσαράκοντα. ὀψοποιοὺς διακοσίους ἑβδομήκοντα ἑπτά. χυτρεψοὺς εἰκοσιεννέα. γαλακτουργοὺς τρεῖς καὶ δέκα. ποτηματοποιοὺς ἑπτὰ καὶ δέκα. οἰνοηθητὰς ἑβδομήκοντα. μυροποιοὺς τεσσαράκοντα. Pallacas, *inquit, inueni canẽdi peritas, et muſicæ uariæ artifices, ad regis oblectationẽ intentas numero trecẽtas undetriginta: uiros coronamentorũ artifices ſex & quadraginta: coquos ducẽtos & ſeptuaginta ſeptem. Figulos ad culinariũ inſtrumentum*

Luxus Darij Perſarũ regis.

tum in caſtris fingẽdũ, undetriginta: lactarios piſtores tredecim: potionũ temperatores cõcinnatoresq́; liquorũ, decem & ſeptẽ: & præter hos homines ſeptuaginta qui à ſacellãdis uinis erãt regi, et colo condiẽdis: unguentarios inſuper quadraginta. Si tãtus igitur ſplendor fuit tamq́; copioſus in ſtatiuis apparatus, quantũ concipere animo poſſumus eum fuiſſe apparatũ qui Babylõe aut Suſis aut Perſepoli fuit? Hoc igitur tandẽ cõfecto qđ uix abſolui poſſe ſperabamus, uideamus quonammodo intelligi poſſit id quod apud Plutarchum legitur de tertio Põpeij triumpho loquentẽ, quẽ de Aſia ſubacta egiſſe dicitur: Ex prænotatis (inqt) literis clare cognoſcebatur ex quo genere gentiũ triũpharet. Erant quippe regiones hæ: Põtus, Armenia, Cappadocia, Paphlagonia, Media, Colchis, Iberia, Albania, Syria, Cilicia, Meſopotamia. Præterea ij qui circa Phœniciã & Palæſtinen incolunt, Iudæi, Arabes, piratarũ etiam quotquot genera terra mariq́; debellata erant. Inter hæc notabãtur caſtella haud pauciora q̃ mille capta, ciuitates fermè noningentæ, piraticæ naues octingentæ, urbes colonijs Romanis habitatas eſſe undequadraginta: his quoq; addebatur uniuerſa Romanæ urbis

Sũma tributorũ Po. Ro. ex Plutar.

tributa ante id bellũ quinquagies decies centena millia fuiſſe. Cũ ijs uero quæ populo Romano ipſe quæſiuit octuagies quinquies decies centena millia. In ærariũ præterea uaſa aurũ argentumq́; ſignatũ ad uiginti millia talentorũ præter ea quæ militibus diuiſa ſunt: quorũ qui minimũ accepit, mille et quingẽtos æris tulit. Hæc uerba ſignificant tributa Po. Ro. ante Mithridatẽ uictũ, quingẽties ſeſtertiûm fuiſſe, & ex tertia expeditione Pompeij trecenties quinquagies acceſſionis factũ eſſe. Hæc ſumma ære noſtro uicies ſemel centena & uigintiquinq; millia aureorũ ualet. Intra quam ſummã ſi coartare uelimus impij Rõani redditũ, ridebimur ab ijs

Redditus regni Franciæ

qui nouerũt regni noſtri tributa. Quo anno hæc prodidi princeps noſter tantã fermè pecuniã ex ditione Gallica percepit. Quod ne cõminiſci uidear, ſcire licet apud nos tria eſſe pẽſitationũ genera ex quibus ærariũ noſtrũ conſtat, canonẽ, oblationẽ, & indictionẽ.

In Ca-

In Canone cenſentur ea quæ ſceptris ita hærent, ut cũ ſceptris na Canon.
ta, nec ſine ijs interitura uideantur, qualia ſunt portoria & iſago-
gica uel exagogica quæ in introitu uel exitu urbiũ uel locorũ alio
rum penſitãtur, & in uniuerſum uectigalia quæ multis nominibus
accepta ferũtur in ratiocinijs principalibus & poſſeſſiones præ-
diaq́;, quorũ etiã mancipiũ propriũ eſt diadematis Francici, nec in
cõmercio hominũ eſſe putatur, duntaxat ut perpetuo emancipari
poſſeſſiones poſſint. Huc accedunt regaliorũ clientelarũq́; iura, id
eſt iura quædam certarũ perceptionũ in eas poſſeſſiones aſcripta
quæ in fide ſunt diadematis: accedunt & cõmiſſa omnia & aduen
titia quæ aſſertorẽ non habent: Albana uulgo dicũtur. Adeſpota à
Græcis appellantur, quæ aſſertorẽ nullum atq; uindicẽ habent, ob
idq́; in fiſcũ cedunt. Strabo li. XVII. de Aegypto loquẽs: ἄλλος δέ ἐστιν ὁ προσαγορευόμενος ἴδιος λόγος, ὃς τῶν ἀδεσπότων καὶ τῶν εἰς καίσαρα πίπτειν ὀφειλόντων ἐξέτασις ἐστιν. *Eodẽ pertinẽt*
uno uerbo omnia in fiſcũ cedentia, ut caducorũ iura in externorũ
hominũ hæreditates qui ius ciuilitatis aut prouinciæ à principe nõ
impetrarunt. In ſecundo genere ſunt quæ oblationes dicũtur, uice Oblatione..
ſima & octaua & quarta in quibuſdã locis in res promercales ſta
tutæ: & ſalariũ uectigal, & exoticum, omnia à popularibus olim
principibus delata, unde nomen oblatio apud priſcos accepit. Ho
rum duorũ generũ ut æſtimationẽ certam facere nequo, ſic ad ſex
centa aureorũ millia hoc nomine accepta referri haud incerta ra-
tiocinatione colligo. Tertiũ genus indictio appellatur. Hoc caput Indictio.
ſtatam plerunq; habet ſummã paulo plus octingena & quinquage
na aureorũ millia, ita ut urbes inſignes ſtipendiariæ non ſint. Indi
ctio ob id appellata, quòd anniuerſarijs diplomatis indicitur: ex
quo tamen trans alpes res geſſimus, acceſſionibus quas ſuperindi-
ctiones appellãt identidẽ aucta eſt. Sic enim ſunt Galli homines,
ut prout quidq; principi aut collibuit aut collibuiſſe dictitetur, id
perinde ius faſq; eſſe credatur, omniũ haud dubie mortalium qui
quidẽ barbari non ſint, maxime (ut græce dicitur) pitharchici, id

Pitharchici Franci. *eſt principalibus edictis æquo animo obſequentes: nec ideo tamen minus libertatẽ loquendi uiuẽdiq; uſurpãtes principibus etiã haud inuitis. Sic enim fert huius regni genius nobis à deo omnipotente chriſtianiſſimi nominis (ut arbitror) cõmendatione cõceſſus, ut & obſequioſa alacritate ſeruiamus, & qui nobis imperant, liberos nos eſſe non nolint. Verũ quo anno hæc prodidi, uno edicto princeps ter & tricies centena millia francicorũ imperauit. Quibus acceſsit haud contemnenda ſumma quã cuiuſuis non eſt intelligere: Neoterico enim inuento hominũ in æraria officina perpolitorum factum eſt, ut dies penſitationũ ita cedant, ut inſequentis anni quadrans primus in ultimũ præcedentis incurrat. Sicq; quinq; quadrantes in uno aſſe reperiantur, nouo etiã aucupio trientes ex quadrantibus facti, quo perplexioribus inuolucris res argentaria intricaretur.* Hoc nomine dicere poſſem quantũ acceſſionis hoc biennio *factum ſit, populo ita deuorante ſtrophas argentarias ut nihil non concoxerit: id quod eò pertinet quod dixi de æquanimitate populi in accipiẽdis obeũdisq; imperijs. In quo utinã etiã felicitatẽ ſuã ac benignitatẽ diuinã principes agnoſcerent, nec fallere nos ij homines exiſtimarent qui huiuſcemodi commentis deum & ſuperos omneis aut accommodare conniuentiam aut arridere credunt. Verum ut ad rem redeamus, hoc affirmare auſim,* Indictionũ *capiti principem quo anno hæc prodidi non minus acceptũ retuliſſe, ſupputata cum ſorte ſupradicta repræſentatione, q̃ quanta ſit æſtimatio illa octingenties ſeſtertij.* Quare *apud* Plutarchũ *legendũ antea putabã quinquagies decies centena millia drachmarũ:* Græci *enim nunq̃ per ſeſtertiũm millia numeros colligere ſolent, ſed per myriadas chiliadasq; drachmarũ ut paulo ante diximus: nunc aũt quod antea conijciebã, certò opinor, ut paulo poſt oſtendã: hac ratione ſumma illa redditus* Romani *quadruplicato augetur, & fit ter millies & quadringenties ſeſtertiũm, id eſt octuagies quinquies cẽtena millia aureorũ noſtrorũ.* Summa pecuniæ à Põpeio *Summa aũt pecuniæ in ærariũ relatæ ab eodẽ* Pompeio *centies & uicies centena millia aureorũ,*

quod

quod nos duodecies millies mille aureos lingua uernacula dicimus Græci mille ac ducentas myriadas appellant: myrias enim numerum decies millenariũ ſignificat. Si præter hoc æſtimemus in capita ſingula militũ ſeſquilibrã argenti, id ẽ mille et quingentos æris, æſtimatio in immẽſum abibit: et tamen corruptũ id eſſe apud Plutarchũ Interpretis culpa facile oſtendemus ex Appiano, *qui in eo libro qui Mithridaticus dicitur de hoc loquens ita inquit:* Finiẽte *hyeme Pompeius præmia militibus exhibuit, uiritim mille & quingentas drachmas* Atticas: *ducibus eorũ cõdigna pariter impẽdit, quorũ ſumma decies ſexagies mille talenta attigiſſe creditur.* Hoc *membrũ extremũ quid ſignificet non intelligo, nec emẽdari certò poteſt niſi uiſo* Appiano Græco. *Huiuſmodi corruptos nũeros nõ ſemel apud eum autorẽ latinũ factũ offendi. Sed ex his uerbis intelligimus non mille & quingentos æris, ut* Interpres *exiſtimauit, ſed mille & quingẽtas drachmas, id eſt denas quinas libras argẽti, hoc eſt centenos quinquagenos aureos ſingulis militibus datos.* Ex Plutarcho *aũt ipſo* Græco, *qui poſt alterã etiã libri huius editionẽ ad nos peruenit, error* Interpretis *manifeſtus eſt, ſic enim in eo loco hiſtoriæ legitur:* πρὸς δὲ τούτοις ἔφραζε διὰ τῶν γραμμάτων ὅτι πεντακισχίλιαι μὲν μυριάδες ἐκ τῶν τελῶν ὑπῆρχον. ἐκ δὲ ὧν αὐτὸς προσεκτήσατο τῇ πόλει, μυριάδας ὀκτακισχιλίας πεντακοσίας λαμβάνουσιν. Et *paulo poſt:* τῶν δὲ στρατιωτῶν ὁ τουλάχιστον αἴρων κατὰ λόγον, δραχμὰς εἴληφε χιλίας πεντακοσίας. *Ex quibus apparet* Interpretẽ *nũmos ſeſtertios uel aſſes pro drachmis intellexiſſe errore luculẽto.* Qui *etiã tributa pro uectigalibus trãſtulit.* Plutarchus *enim iis ſummis uectigalia .i.* τέλη, *nõ tributa .i.* φόρους *ſignificaſſe mihi uidetur.* Quòd *aũt* Plutarchus *quinq; millia myriadũ ſcripſit, quingẽties cẽtena millia latine uerti debuit, uel qngenties ſeſtertiũm, ſiquidem ſeſtertios nũmmos intelligi uolebat: & ſecundo loco octingenties quinquagies.* Verum *quoniam* Plutarchus *more* Græcorũ *ſcripſit, ſumma quadruplicato excreſcit, & fit ter millies & quadringenties centena millia nummũm:*

in ærariũ illatæ triũpho Mithridatico.

uel ter

uel ter millies quadringenties ſeſtertiûm. Plutarchi autē uerba ſic uerti ad uerbum poſſunt : Ex ijs uero quæ ipſe ciuitati Romanæ iā quæſitis addidit, Romanos capere quotannis octo millia et quingentas myriadas drachmarū. Quæ ſumma quaternario multiplicata, efficit ter millies & quadringēties cētena millia. Plinius libro triceſimoſeptimo hūc triūphum magnifice deſcripſit. Sed adeo corruptus ad nos peruenit, ut ſatis habuerim locū notare quē trāſcribere nō poteram. Qui tamē locū illū legerit, Plutarchū mirabitur uiginti tātum millibus talētûm æſtimaſſe prædā in ærariū illatā. Apud Pliniū in eius triumphi deſcriptione ad ultimum ita legitur in codicibus omnibus impreſſis: Cætera triumphi eiuſdē q̄ ueriſſime ſubijciā. Reipublicæ datū mille talētûm, legatis & quæſtoribus qui oras maris defendiſſent ſeſtertia bina millia: cum militibus ſingulis quinquaginta. Hoc prorſus non conuenit nec cum Appiano nec cum Plutarcho: bina enim millia ſeſtertiûm quinas libras argēti ualent: & quinquaginta ſeſtertij uiginti drachmas. Præterea quis credat Plinium poſt bina millia dixiſſe quinquaginta? ſaltem quinquagena emēdatores ſcriberēt. In antiqs quos uidi ſic legitur: Cætera triumphi eiuſdē q̄ uirilia reipublicæ & quæſtoribus qui oras maris defendiſſent datum mille talētûm: militibus ſingulis ſena millia ſeſtertiûm. Et hactenus legitur. Fortaſſe autem ſic legi debet: Cætera triumphi eiuſdē quàm uirilia (ut hoc referatur ad ſuperiora in quibus Plinius mollitiem & delicias reprehendit) præfectis & quæſtoribus qui oras maris defendiſſent, datū mille talētûm, militibus ſingulis ſena millia ſeſtertiûm, comitibus ſingulis quinquagena: ut intelligamus comites, eos qui ſponte Pompeium ſecuti ſunt. Sena millia ſeſtertiûm millenas & quinquagenas drachmas ſignificant, quod conuenit cum ſupradictis. Quapropter admirari ſubit uel emendatorum licentiam uel librariorum incuriam, qui hunc locum ita corruperunt: ex quo coniecturam in uniuerſam Plinij emendationem facere licet. Appianus autor eſt in exercitu Pōpeij ab initio ſtatim peditū uiginti millia, & equitū quatuor fuiſſe,

& le-

& legatos ei quinq; & uiginti à ſenatu decretos. Vt ergo in ſingulos pedites mille & quingentas drachmas dederit et tria millia in equites, ſic enim fieri ſolitum ut equites uel duplex uel triplex donatiuum acciperent & duplex centuriones, Pompeius ultra mille talenta legatis & præfectis data non potuit minoris quadringentis & uiginti millibus argenti libris defungi, fiunt in ſumma cum mille talentis quadringenta octoginta millia pondo, quæ ære noſtro duodequinquagies centenis millibus aureorum æſtimatur: in ſingula enim pondo denos aureos numeramus: atq; in hoc ratione nullam habeo centurionatus, nec auxiliaris militis & euocati, & prouinciatim collecti. Appianus latinus*(ut diximus)ſummas argenti non modo incredibiles ſed etiam abſurdas refert, apud quē legitur, in eam largitionem Pompeium decies ſexagies mille talenta impēdiſſe. Ego autem ſexdecies interpretem ſcripſiſſe puto pro ſedecim talentorum millibus, quæ ære noſtro ſexies & nonagies centena millia aureorum dici poſſunt.* Hoc donatiuum *Pompeianum non modo credibile, ſed etiam contemnendum nec memorabile fecerunt illa quæ poſtea ſecuta ſunt donatiua, ad bella ciuilia legiones autorantia, ut poſthac oſtendemus.* Nunc uero *ſi* Romani *imperij magnitudinem non dico oſtendere ſed argumentis tãtum coijciendum relinquere uelim, longus de integro inſtaurãdus erit ſermo.* Plinius *libro ſeptimo de trophæis triumphisq; Pompeianis loquēs, ita inquit: Triumphi uero quem deduxit Pompeius ad tertium Calendas octobris, præfatio hæc fuit: Cum oram maritimã à prædonibus liberaſſet, & imperiũ maris Populo Romano reſtituiſſet ex* Aſia, Ponto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia, Syria, Scythis, Iudæis, Albanis, Iberia *inſula,* Creta, Baſternis*, et ſuper hæc de regibus* Mithridate *atq;* Tigrane *triũphauit: ſumma ſummarum in illo gloria fuit, ut ipſe in concione dixit cum de rebus ſuis diſſereret, Aſiam ultimam prouinciarũ accepiſſe, eãdemq; mediam patriæ reddidiſſe. Si quis è contrario ſimili modo uelit percenſere* Cæſaris *res, qui maior illo apparuit, totũ profe-*

Appiani locus.

Magnitudo Romani imperij.

cto ter-

ĉto terrarum orbem enumeret, quod infinitũ eſſe cõueniet. Aſiam hoc in loco Plinius pro peninſula Aſiæ accipit, quod regnum olim Lydiorum dictũ eſt. Trãquillus in Cæſare: Geſſit aũt nouem annis quibus cum imperio fuit hæc ferè: Omnem Galliã quæ à ſaltu pyrenæo alpibuſq́; & monte Gebenna, fluminibus Rheno & Rhodano cõtinetur, patetq́, circuitu ad bis & tricies centũ millia paſſuum, præter ſocias ac bene meritas ciuitates in prouinciæ formã redegit, eiq́; in ſingulos annos ſtipẽdij nomen impoſuit. Ab his duobus ducibus Romana res magnopere creuit. Quãta aũt peninſulæ Aſiæ fuerit acceſſio quæ Aſia proprio ac priuato nomine dicta eſt, ut autor eſt Plinius, ex eo cõijcere datur, quòd Plutarchus in Lucullo ſcribit Syllã quũ fœdere icto cũ Mithridate Aſiam recepiſſet, uiginti millia talentûm multæ nomine Aſiæ imperaſſe, eiq́; pecuniæ colligẽdæ Lucullũ qui ſecũ militauerat præfeciſſe, ut inde pecuniam ſignaret. Quãta aũt ſit pecunia nos ſupra docuimus. σύλλας δὲ τὴν ἀσίαν δισμυρίοις ταλάντοις ἐζημίωσε. Appianus in II. de bellis ciuilibus, de Cæſare dictatore loquens: Statim poſt triũphũ quæcũq; exercitui pollicit⁹ fuerat ampliore adhuc pecunia exoluit: militi drachmas Atticas quinq; millia, turmæ ductori bis totidẽ, tribunis militum equitibuſq́; duplo maius, ad hæc ſingulis ex populo minã unã Atticã. Apud Tranquillũ locus mutilatus eſt: veteranis, inquit, legiõibus prædæ nomine in pedites ſingulos ſuper bina ſeſtertia quæ initio ciuilis tumultus numerauerat, in equites uicena quaterna millia nũmûm dedit: populo præter frumenti denos modios ac totidẽ olei libras, trecenos quoq; nũmos quos pollicitus olim erat, uiritim diuiſit, & hoc amplius cẽtenos pro mora: annuam etiã habitationẽ Romæ uſq; ad bina millia nũmûm: in Italia nõ ultra quingenos ſeſtertios. Quadringẽtos ſeſtertios dediſſe uiritim populo Trãquillus dicit, & Appianus minã Atticã, quod idẽ eſt: quo cõprobatur id quod ſemper diximus, libram fuiſſe centenorum denariorum, et ſoluitur obiectum ſuperius factum ex Priſciano. Sed hic quina millia drachmarũ data dicit in ſingulos milites, & in

Viginti millia talentûm Aſiæ imperata à Sylla.

Donatiuum Cæſaris & congiarium memorabile.

& in equites ſingulos multo maiorem ſummam: ille in equites uicena quaterna millia nummûm, id eſt ſena millia drachmarũ:quare locum mutilatum eſſe oportet. Euſebius *autor eſt eo tẽpore quo* Sylla *dictaturam inuaſit, cenſu* Romæ *acto, inuenta eſſe hominũ quadringenta ſexaginta tria millia.* Appius *autem tradit cenſu poſt triumphum* Cæſaris *acto inuentum eſſe dimidio penè minorem numerum ciuium quàm quãtus ante bellum ciuile fuiſſet. Eſto igitur ut* Romæ *ducẽta & uiginti millia hominum fuerint eo tempore quo* Cæſar *centenas drachmas in populum diuiſit, id congiarium bis & uicies centenis millibus aureorum noſtrorum æſtimabitur. Age eſto ut uiginti millia ueteranorum fuerint (tot enim minimum eſſe oportuit ut ex* Hircio *nouimus in commentario de bello* Aphrico:) *ſi quina millia drachmarum, id eſt quinquaginta argenti pondo in ſingulos diuiſit, decies millies mille aureis noſtris id donatiuum conſtitit, id eſt cẽties centenis millibus. Adde nunc augmentũ pro cẽturione & equite & tribuno, & habitationes illas gratuitas* Romæ *& in* Italia *datas, certe in immẽſum res abibit ſi omnia æſtimẽtur.* Appianus *de triumphis eius loquens quos diebus quatuor inſtaurauit poſt omnia bella confecta:* Pecuniarũ, *inquit, in triumphis illatarum ſummã ad ſexaginta quinq; talẽtûm millia fuiſſe ferunt, & coronas ex auro fuiſſe addit duo millia & octingenta, quæ põdo amplius uiginti millia penderent.* Ex *quibus exercitui promiſſa præmia cum fœnore propemodum exoluit. Summa talentorũ æſtimatione noſtra undequadragies millies mille aureos noſtros ualet. Viginti millia pondo auri (ut minimũ) uicies cẽtena millia ſuperiori addit ſummæ, ut ſint ſemel & quadragies millies mille aureorum coronatorum, hoc eſt quadringenties ſemel centena millia. Cuius ſummæ bonã partem* Cæſar *ex* Gallorum *ſpolijs coëgit. Præter ea quæ impendit in emerendo fauore plebis et potentium* Romæ *ut* Pauli *&* Curionis *et aliorũ ut ſupra dictũ eſt. Omnia enim illa ante bellum ciuile cõtigerant. Sed triũphi ducti ſunt poſt bella ciuilia confecta.* Antonius *autẽ triũuir poſt mortem*

Cæſaris

Cæſaris bellū Philippēſe pariter cū Cæſare qui poſtea Auguſtus dictus eſt, geſſit cū Cæſaris interfectoribus: quo confecto morte Caſſii & Bruti, cū Cæſar Octauius Romā rediſſet, ipſe Antonius in Græciā ſe contulit, ut illic de donatiuo ſtatueret quod mili ti antea pollicitus fuerat, quodq; (ut Plutarchus inquit) quinum milliū drachmarū in ſingula capita fuerat, id eſt uicenûm milliū nūmûm. Quātus aūt fuerit exercitus eius ex eodē autore alio loco nouimus, qui de altero diſſidio Cæſaris et Antonij loquēs, et de bel lo Mutinenſi, quo tēpore Antonius Lepidi caſtra ingreſſus eſſe di citur, Munatiūq; ſibi adiūxiſſe: His rebus (inquit ille) elatus Antonius caſtra Lepidi ingreſſus, quodā ex cōpotoribus ſuis cum ſex legiōibus in præſidio Galliæ relicto, ipſe in Italiā rediјt, decē mil lia equitū & decē & ſeptem legiones peditū ſecū agens: quo tēpo re Cicero à Cæſare deſtitutus cum Antonio iterū in gratiā rediit. Vt autē omnia extenuare potius q̃ augere uideamur, ponamus equitū peditumq; octoginta millia capitū fuiſſe, plenæ enim raro legiones erant, equites etiā & centuriones in ordinē redigemus, ut in ſingula militū capita ſimplex donatiuū procedat, id eſt quingē ti aurei: ad eam largitionē quadringenties cētena millia aureorū noſtrorū taxanda ſunt æſtimatione iam dicta, ut promptū eſt col ligere. Quod an credibile ſit ex iјs quæ infra dicentur apparebit. Eodē tēpore Antonius cum Epheſum in Aſiā ex Græcia ueniſſet, & eò reges reginæq; orientis ad eum ſalutandum confluerēt, ſeſe ſuaq; ultro illi offerentes (ut autor eſt Plutarchus) diu illic per luxū inuſitatū debacchatus, cum de primoribus uiris pro arbitrio ſuo ſtatuiſſet, prædictarū rerū impendiјs exhauſtus, altera tandē uectigalia Aſiaticis populis imperare inſtituit. Ibi Hybreas quidam orator nobilis qui cauſam gentiū Aſiaticarū agendā receperat, huiuſmodi oratiōe uſus eſſe dicitur, memorabili certe, ac noſtris quibuſdā hominib⁹ etiā atq; etiā animaduertēda, ſi ipſis ab aulico faſtu feriari pauliſper uacaret, & animū aduertere huiuſcemodi acroamatis. Sed quando id fieri nō poteſt, proximū eſt ut optemus per

Donatiuum Antonij.

Hybreas orator.

ora id

ora id hominum ferri tandiu quoaduſq; ad principes permanarit.
Verum ille orator : Si potes, inquit, o Antoni alterũ uectigal eo- dem anno exigere, illud etiam poſſe te æquum eſt, binas ut eodem anno æſtates, binosq; etiam autumnos habeamus. Ducenta tibi ta- lentûm millia Aſia iam pepẽdit: hæc ſi tu nõ accepiſti, exige ab ijs qui acceperunt: ſin cum acceperis, iam non habes, quid nunc cauſæ eſt quin ipſi perierimus? ταῦτα εἶπεν. εἰ μὲν οὐκ εἴληφας, ἀπαίτει παρὰ τῶν λαϐόντων. εἰ δὲ λαβὼν οὐκ ἔχεις, ἀπολώλαμεν. *Hoc ſermone magnopere flexit Antoniũ Hybreas, ut quem plurima la tuiſſent eorum quæ fiebant, & erat non tam remiſſo animo q̃ ſim- plici, ideoq; omnia credens ijs quos circa ſe eſſe uoluerat. Inerat enim moribus hominis ſimplicitas: nec cito ad ſecus admiſſa animũ aduertebat. Verum ubi res perperã actas ſenſerat, ilico pœniten- tia ſubibat eius animũ, culpamq; ingenue etiam ad eoſipſos agnoſce bat ad quos res acta iniuriaq; pertinebat. Hic locus, ut alia pleraq; eius autoris mendoſe latinus factus eſt. Digna uero omnino hiſto- ria quæ in regiæ conſpicuo loco ſeſquipedalibus literis proſcribe- retur, uel in æs incideretur potius, ut & principes noſtri memi- niſſent quid ſui ſit officij, & qui rei argentariæ apud nos ſummã tenent, innocentius & cautius obirent ſua munera in poſterũ. Hic eſt ille M. Antoniꝰ qui Cleopatræ ultimæ Aegypti reginæ, Phœ niciam, Syriam, Cyprum, & Ciciliæ bonã partem, Iudæam bal- ſamiferam & Nabathæorũ Arabiã in ſtupri mercedẽ dedit: quĩ Antigonũ regem ſecuri percuſſit: qui expeditionẽ in Parthos cum cẽtum millibus peditũ equitumq; ſuſcepit: cui deniq; nobilis illa cœ na portẽtoſi luxus cõdicta eſt à Cleopatra, in qua centies ſeſter- tiûm, id eſt ducẽta & quinquaginta millia aureorũ uno ferculo ſe cundæ menſæ conſumpta ſunt. De hac re Athenæus in quarto di- pnoſophiſtarum ita propemodũ inquit, uerbis ex Rhodio Socrate tranſcriptis, qui bellum ciuile Cæſaris & Antonij ſcripſit: Quũ autẽ Cleopatra obuiã proceſſiſſet Antonio in Ciciliã, ibi conuiuiũ regium opiparumq; inſtruxit. In quo aulicũ omne inſtrumẽtum au*

Memorabile dictum.

Mirabilis cœna.

Cleopatræ luxus in cõuiuio.

Cæſaris bellũ Philippẽſe pariter cũ Cæſare qui poſtea Auguſtus dictus eſt, geſſit cũ Cæſaris interfectoribus: quo confecto morte Caſſii & Bruti, cũ Cæſar Octauius Romã rediiſſet, ipſe Antonius in Græciã ſe contulit, ut illic de donatiuo ſtatueret quod milites antea pollicitus fuerat, quodq; (ut Plutarchus inquit) quinum milliũ drachmarũ in ſingula capita fuerat, id eſt uicenûm milliũ nũmûm. Quãtus aũt fuerit exercitus eius ex eodẽ autore alio loco nouimus, qui de altero diſſidio Cæſaris et Antonij loquẽs, et de bello Mutinenſi, quo tẽpore Antonius Lepidi caſtra ingreſſus eſſe dicitur, Munatiũq; ſibi adiũxiſſe: His rebus (inquit ille) elatus Antonius caſtra Lepidi ingreſſus, quodã ex cõpotoribus ſuis cum ſex legiõibus in præſidio Galliæ relicto, ipſe in Italiã rediit, decẽ millia equitũ & decẽ & ſeptem legiones peditũ ſecũ agens: quo tẽpore Cicero à Cæſare deſtitutus cum Antonio iterũ in gratiã rediit. Vt autẽ omnia extenuare potius q̃ augere uideamur, ponamus equitũ peditumq; octoginta millia capitũ fuiſſe, plenæ enim raro legiones erant, equites etiã & centuriones in ordinẽ redigemus, ut in ſingula militũ capita ſimplex donatiuũ procedat, id eſt quingẽti aurei: ad eam largitionẽ quadringenties cẽtena millia aureorũ noſtrorũ taxanda ſunt æſtimatione iam dicta, ut promptũ eſt colligere. Quod an credibile ſit ex iis quæ infra dicentur apparebit. Eodẽ tẽpore Antonius cum Epheſum in Aſiã ex Græcia ueniſſet, & eò reges reginæq; orientis ad eum ſalutandum confluerẽt, ſeſe ſuaq; ultro illi offerentes (ut autor eſt Plutarchus) diu illic per luxũ inuſitatũ debacchatus, cum de primoribus uiris pro arbitrio ſuo ſtatuiſſet, prædictarũ rerũ impendiis exhauſtus, altera tandẽ uectigalia Aſiaticis populis imperare inſtituit. Ibi Hybreas quidam orator nobilis qui cauſam gentiũ Aſiaticarũ agendã receperat, huiuſmodi oratiõe uſus eſſe dicitur, memorabili certe, ac noſtris quibuſdã hominibꝰ etiã atq; etiã animaduertẽda, ſi ipſis ab aulico faſtu feriari pauliſper uacaret, & animũ aduertere huiuſcemodi acroamatis. Sed quando id fieri nõ poteſt, proximũ eſt ut optemus per

Donatiuum Antonij.

Hybreas orator.

ora id

ora id hominum ferri tandiu quoadusq; ad principes permanarit. Verum ille orator: Si potes, inquit, o Antoni alterũ uectigal eodem anno exigere, illud etiam poſſe te æquum eſt, binas ut eodem anno æſtates, binosq; etiam autumnos habeamus. Ducenta tibi talentûm millia Aſia iam pependit: hæc ſi tu nõ accepiſti, exige ab iis qui acceperunt: ſin cum acceperis, iam non habes, quid nunc cauſæ eſt quin ipſi perierimus? ταῦτα εἶπεν. εἰ μὲν οὐκ εἴληφας, ἀπαίτει παρὰ τῶν λαβόντων. εἰ δὲ λαβὼν οὐκ ἔχεις, ἀπολώλαμεν. *Hoc ſermone magnopere flexit Antoniũ Hybreas, ut quem plurima latuiſſent eorum quæ fiebant, & erat non tam remiſſo animo q̃ ſimplici, ideoq; omnia credens iis quos circa ſe eſſe uoluerat. Inerat enim moribus hominis ſimplicitas: nec cito ad ſecus admiſſa animũ aduertebat. Verum ubi res perperã actas ſenſerat, ilico pœnitentia ſubibat eius animũ, culpamq; ingenue etiam ad eoſipſos agnoſcebat ad quos res acta iniuriaq; pertinebat. Hic locus, ut alia pleraq; eius autoris mendoſe latinus factus eſt. Digna uero omnino hiſtoria quæ in regiæ conſpicuo loco ſeſquipedalibus literis proſcriberetur, uel in æs incideretur potius, ut & principes noſtri meminiſſent quid ſui ſit officij, & qui rei argentariæ apud nos ſummã tenent, innocentius & cautius obirent ſua munera in poſterũ. Hic eſt ille M. Antoniꝰ qui Cleopatræ ultimæ Aegypti reginæ, Phœniciam, Syriam, Cyprum, & Ciciliæ bonã partem, Iudæam balſamiferam & Nabathæorũ Arabiã in ſtupri mercedẽ dedit: quĩ Antigonũ regem ſecuri percuſſit: qui expeditionẽ in Parthos cum cẽtum millibus peditũ equitumq; ſuſcepit: cui deniq; nobilis illa cœna portẽtoſi luxus cõdicta eſt à Cleopatra, in qua centies ſeſtertiûm, id eſt ducẽta & quinquaginta millia aureorũ uno ferculo ſecundæ menſæ conſumpta ſunt. De hac re Athenæus in quarto dipnoſophiſtarum ita propemodũ inquit, uerbis ex Rhodio Socrate tranſcriptis, qui bellum ciuile Cæſaris & Antonij ſcripſit: Quũ autẽ Cleopatra obuiã proceſſiſſet Antonio in Ciciliã, ibi conuiuiũ regium opiparumq; inſtruxit. In quo aulicũ omne inſtrumẽtum au-*

Memorabile dictum.

Mirabilis cœna.

Cleopatræ luxus in cõuiuio.

reum erat, gemmis etiam cõſertum ſingulari uaſculorum opificio. Erant etiã parietes purpureis aureiſq; peripetaſmatis obtẽti. Duodecim igitur ad hũc modũ tricliniis conſtratis et inſtructis, Antoniũ ad conuiuiũ illud Cleopatra, quoſdãq; primorũ uocauit quos ei uiſum fuit. Ibi Antonio apparatus magnificẽtiam cum ſtupore admirante, renidens Cleopatra omnia ſe illi dono dare reſpondit: et ſubinde in diem poſterum cœnã ei condixit. Ad quã ille poſtridie cum ueniſſet, comitatus amicis & proceribus, eo ſplẽdore Cleopatra atq; ea opulentia conuiuiũ inſtruxit, ut heſternus apparatus deſpicabilis præ eo uideretur: ac nihilo ſecius peracto cõuiuio omnia itidem donauit. Viſenda ſanè munificẽtia, cum unicuiq; conuiuarũ permitteretur toralia & lectum in quo accubuiſſet, & uaſa aurea præterea auferre, ita ut cuiq; lectiſternio ceſſerant. His peractis ſub ingreſſum Antonii comites prout dignitate aliqua præcellebãt, ita partim lecticas geſtatorias cum ſeruis lecticariis, partim equos inſtratos argenteis ephippiis referebant: queis omnibus regina eo amplius face prælucẽtes aſſeclas digredientibus repræſentauit. καὶ εἰς αὔριον παρεκάλει συνδειπνῆσαι. πάλιν ἥκοντα μετὰ τῶν φίλων καὶ τῶν ἡγεμόνων, ὅτε καὶ πολλῷ κρεῖττον διακοσμήσασα τὸ συμπόσιον, ἐποίησε φανῆναι τὰ πρῶτα μικρὰ, καὶ πάλιν καὶ ταῦτα ἐδωρήσατο. τῶν δ' ἡγεμόνων ἐφ' ᾗ ἕκαστος κατέκειτο κλίνῃ, καὶ τὰ κυλίκια καθὼς ταῖς στρωμναῖς ἐμεμέριστο, ἑκάστῳ φέρειν ἐπέτρεψε, καὶ κατὰ τὴν ἄφοδον, τοῖς μὲν ἐν ἀξιώμασι φορεῖα σὺν τοῖς κομίζουσι, τοῖς πλείοσι δὲ καταργύροις σκευαῖς κεκοσμημένους ἵππους. πᾶσι δὲ λαμπτηροφόρους παῖδας αἰθίοπας παρέστησε. Mirabitur forſan quiſpiam quonã modo ducenta millia talentûm uno anno Antonius ex Aſia auferre potuerit. Aſiam hic intelligere oportet oriẽtale Po. Ro. imperium: quod quantũ fuerit ex

Triũuiralis partitio. partitione illa triũuirali intelligere licet, quæ mihi inſtar fuiſſe uidetur Homericæ regnorũ diuiſionis inter Iouẽ, Neptunũ & Plutonem, quæ ad phyſiologiã ipſa refertur triũ elementorũ. In ea partitione omnis ad orientem tractus Antonio, ad Heſperiam Cæſari

hoc

hoc eſt Octauio conceſſus. Vtriuſq; aũt imperij confiniũ Ioniũ mare factũ, Lepido Aphrica ceſſit. Ita ditio noſtra omniũ citra mare longe hodie clariſſima, portiũcula propè dixerim fuit nõ dico Romani imperij, ſed tertiæ partis eius. Poſtea aũt ſublato Lepido cũ triumuiratus ad duumuiratũ redijſſet, quãtæ fuerint Romani imperij uires æſtimare datur ex utriuſq; copijs: ſiquidem in Actiaco bello Antonius peditũ centum millia, equitũ duo & uiginti: & naues bellicas non pauciores quingentis habuit, & ſex reges in comitatu ſuo. Cæſar aũt naues bello aptas ducẽtas et quinquaginta, peditum octoginta millia, et equitũ parem Antonio numerũ: quo tempore ut diximus Lepido de medio ſublato, Antonius ab Euphrate & Armenia ad Ioniũ mare et Illyricum, Cæſar ab Illyrico ad Heſperium oceanũ, et ab oceano ad Thyrrhenũ Siculumq; mare, Libyæ uero quantũ Italiæ Galliæq; & Hiſpaniæ obiectũ eſt ad Herculeas colũnas obtinebat, Antonius uero à Cyrene ad Aethiopiã. Appianus aũt libro quinto bellorũ ciuiliũ Marcũ Antoniũ inducit Epheſi ad Græcas Aſiaticasq; gentes orationẽ habentem, dicentẽq; ſibi duodetriginta legiones eſſe, quæ cum auxiliaribus centum et ſeptuaginta peditum millia implerent, equitibus non adnumeratis: quas legiones reliquias eſſe dictitabat trium & quadraginta legionum quas Mutinæ habuiſſet cum Cæſare & Lepido communes. Itaq; cum præmia ijs reddere opus eſſet, & oriẽtales populi ita de eo & Cæſare meriti eſſent ut digni maxima multa uiderentur, ob pecunias Caſſio et Bruto Cæſaris interfectoribus collatas, ſe multæ eis nomine decem annorum tributa imperare continuo perſoluenda: quandoquidem tot annorum ipſi tributa Bruto & Caſſio biennio proximo penſitaſſent: ad extremumq; Græcos & Aſiaticos multis lachrymis impetraſſe, ut nouem annorum tributũ biennio perſoluerẽt, ſicq; factũ ut & populi & dynaſtæ Aſiæ conferre cogerẽtur. Ducẽta igitur millia talẽtũm quæ Plutarchus exacta eſſe ab Antonio dixit, ex ea collatione fuerũt quæ uno et altero anno in nouẽ annos indicta eſt. Hæc ſumma numiſmate noſtro cen-

Actiacus exercitus.

ties & uicies millies mille aureos ualet. Græci duodecies millenas myriadas dicunt, uel centies & uicies centenas myriadas: hac ſumma maiorem nullā (ut arbitror) dicturi ſumus uno tēpore congeſtā. Maiores ſummæ in ærario fuiſſe uidentur ut apparet ex ijs quæ libro ſuperiore adnotata ſunt. Plinius libro XXXIII. Meſſala orator proddidit Antoniū triumuirū aureis uſum uaſis in omnibus obſcœnis deſiderijs pudendo etiā crimine Cleopatræ. Et paulo inferius: Antonius in cōtumeliā naturæ uilitatē auro fecit: opus proſcriptione dignū. Idem autor eſt luxū tum primū Romanū populum inuaſiſſe, quū Aſia deuicta eſt: Aſia, inquit, primū deuicta luxuriā miſit in Italiā: ſiquidē L. Scipio trāſtulit in triumpho argēti pondo millia quadringēta quinquaginta, et uaſorū aureorū pondo centū millia. Anno urbis conditæ DLXV. eadem Aſia domita multo etiā grauius afflixit mores, inutiliorq; uictoria illa, hæreditas Attalo rege mortuo fuit. Tum enim hæc emendi Romæ in auctionibus regijs uerecundia exempta eſt, urbis anno DCXXVI. medijs LVII. annis erudita ciuitate amare etiā & non ſolū admirari opulentiam externā. Immēſo & Achaicæ uictoriæ momēto ad impellendos mores, quæ & ipſa hoc interuallo anno urbis DCVIII. Parthica ſigna et tabulas pictas inuexit, ne quid deeſſet: pariterq; luxuria nata eſt & Carthago ſublata, ita cōgruentibus fatis ut liberet amplecti uitia, & liceret peccare ex dignatione. In quibuſdā impreſſis libris legitur: & uaſorū aureorū pondo ducēta millia duplicato auri numero: in antiquis omnibus pondo mille quingenta: adeo fluxa fides eſt exemplariū in numeris tradēdis. Apud Liuiū non millia ſed mille utrobiq; legitur, quod luculentā facit diſcrepātiam: in quibuſdā antiquis mille legitur, in alijs per notas ſcriptum eſt, ut ad mille & millia ambiguū ſit. Sic aūt inquit Liuius libro ſeptimo de bello Macedonico: Tulit in triumpho uaſorū argenteorū (omnia celata erant) mille pondo, & CCCCXXIIII. aureorū mille pondo & XXIIII. Præter hæc etiā duo uerba in ſupradicto loco corrupta eſſe intelligo ex obſeruatione uetuſtæ lectionis: neque enim

Aſia demum uicta, luxuria Romā inuaſit, magis etiā donata.

enim Aſia domita lego, ſed donata. Scimus enim Attalum regem Aſiæ, Populũ Romanũ hæredẽ inſtituiſſe autore Trogo lib. triceſimoſexto: Deuictã igitur Aſiam Plinius prius dixit luxuriam miſiſſe in Italiam, quod fuit Antiochi tẽpore, poſtea etiam donatam, quod fuit Attalo rege hæreditatem Populo Romano relinquẽte. Parthica aũt ſigna corruptum eſſe ſatis ſcio: ſed quomodo reſtituẽdũ ſit affirmare nõ auſim: dicerẽ Corinthiaca, niſi in ueſtuto parta legiſſem, ut uictoriam partam intelligamus, id eſt ut parta uictoria ſtatuas & tabulas inuexerit Romam ex Achaia. Neq; uero ex Aſiaticis tantum tributis Antonius infinitã uim auri argentiq; collegit & prodegit, ſed etiam ex hæreditate Cæſaris pecuniam auertiſſe traditur. Plutarchus enim autor eſt, interfecto ſtatim Cæſare Calfurniam Cæſaris uxorem quatuor millia talẽtũm ad Antonium tranſportanda curaſſe. Maximam tamen pecuniã Cæſarem reliquiſſe ex ſecũda Antoniana intelligimus, quo in loco Cicero ita inquit: Vbi eſt ſepties millies ſeſtertiũm qđ in tabulis quæ ſunt ad Opis petebatur, funeſtæ quidẽ illius pecuniæ, ſed tamen ſi ijs querũ erat non redderetur, quæ nos à tributis poſſet uindicare. Tu aũt ſeſtertiũm quadringenties quod idibus Martijs debuiſti, quonãmodo ante Calendas Aprilis debere deſiiſti? Et rurſus Philippica v. Illa uero diſſipatio pecuniæ publicæ ferẽda nullo modo eſt, per quã ſepties millies falſis donationibus perſcriptiõibuſq; uertit: ut portento ſimile uideatur tantã pecuniam Populi Romani tam breui tẽpore perire potuiſſe. Perſcribere Cicero uocat quod lingua noſtra regiſtrare appellat. Vertit aũt pro auertit, puto eſſe mẽdoſum. Plinius libro XXXIII. Cæſar primo introitu urbis in ciuili bello ſuo ex ærario protulit laterũ aureorum XXVI. millia et numero pondo trecenta: nec fuit alijs tẽporibus reſpublica locupletior. Sic et in impreſſis codicibus et in duobus antiquis legi: In uno aũt uenerandæ antiquitatis qui in rebus meis erat, ita legitur: Laterũ aureorũ XV. Argenteorũ XXXV. & in numero HS. CCCC. quod ego interpretor ſeſtertiũm quadringẽties. Locũ aũt mutila-

Locus Plinij emẽdatus.

Cæſaris mortui pecunia.

Perſcribere.

tum eſſe in uulgatis exẽplaribus ex illo uetuſto conijcio, et ex Oro ſio hiſtorico qui libro VI. *ſic inquit: Cæſar Romã uenit, negatãq; ſibi ex ærario pecuniã fractis foribus inuaſit, protulitq; ex eo auri põdo* IIII. M. C. XXXV. *argenti pondo propè* DCCCC. *Numeros tamen Oroſii corruptos eſſe facile ex Plinio conijcimus: & alioquin quis credat Cæſarem ad bellũ ciuile contra ſenatũ eundẽ locupletiſſimũ ærariũ primoribus (ut inquit Plautus) digitis deli baſſe? uſqueadeo numeri per omnia in omnibus autoribus mendoſi ſunt: antiquitatis culpa quæ notarũ compẽdijs nimium gauiſa eſt.*

Imperiũ Augusti. *Verum opulentiſſimũ illud ſeculũ Auguſti principatus excepit, ſub quo principe latiſſime patuiſſe Romanũ imperiũ demonſtrabimus, & priuatim publiceq; locupletiſſimũ fuiſſe: licet poſt ea Germaniæ populi multi alijq; ad arcton uergẽtes acceſſerint, à quibus principes Romani cognomina ſumpſerunt. Strabo enim Græcus autor qui Romæ diu uerſatus eſt Auguſti Tyberijq; temporibus, libro* X VII. *circa finẽ ita inquit:* ἐπεὶ δ' οἱ ῥωμαῖοι τὴν ἀρίστην τῆς οἰκουμένης καὶ γνωριμωτάτην κατέχουσιν, ἅπαντας ὑπερβεβλημένοι, τοὺς πρότερον ἡγεμόνας ὧν μνήμην ἴσμεν, ἄξιον καὶ διὰ βραχέων τὰ τούτων εἰπεῖν. *Quoniã uero Romani terræ habitabilis optimam quãq; regionem ac celeberrimã obtinent, omnes ante ſe populis imperitantes ſupergreſſi, duntaxat quorũ memoriã norimus, dignum eſſe duxi, ut de eorum ſtatu breuibus diſſeramus. Et poſt paulũ:* τὴν μὲν οὖν εὐρώπην χεδόν τι πᾶσαν ἔχουσιν, πλὴν τῆς ἔξω τοῦ ἴστρου, καὶ τῆς μεταξὺ τοῦ ῥήνου καὶ τοῦ τανάϊδος παρωκεανιτίδος. τῆς δὲ λιβύης ἡ καθ' ἡμᾶς παραλία πᾶσα ὑποχειρία ἐστί. ἡ δὲ ἄλλη ἀοίκητός ἐστιν. ἢ λυπρῶς καὶ νομαδικῶς οἰκεῖται. ὁμοίως δὲ καὶ τῆς ἀσίας ἡ καθ' ἡμᾶς παραλία πᾶσα ὑποχείριός ἐστιν. *Europã igitur fermè omnẽ tenẽt, præter eã eius partẽ quæ ultra Danubiũ ꝓtẽditur, et eas gẽtes littorales quæ inter Rhenũ et Tanaim ad oceanũ uergũt. Africæ aũt ora quæ nobis obuerſa eſt, oĩno eis paret. Reliqua autẽ Africæ uel ægre habitãtur, uel Nomadũ more incoluntur: ſimiliter & Aſiæ omnis ora quæ in nos uergit, ab eis imperia*

ria accipit: niſi ſiquis Achæorũ *&* Zygorũ *&* Eniochorũ *rationẽ habendã putat, aut eorũ regiones in numero aliquo habendas cenſet, qui & latrocinia exercent &* Nomadũ *uitã degunt. At uero mediterranea & interiora partim* Romani *obtinent, partim* Par*thi, & qui ſupra eos ſunt barbari ſeptentrionẽ & oriẽtem uerſus, ut* Indi, Bactrij *&* Scythæ, *inde* Arabes *&* Aethiopes, *à quibus* Ro*mani ſemper ſenſim aliquid adimũt, ditioni ſuæ adiungẽtes:* προστιθέντες δὲ ἀεί τι παρ' ἐκείνων αὐτοῖς. *His uerbis apparet quàm late patuerit imperiũ* Romanũ *ſub* Auguſto. *Ex ſequentibus autẽ qualis fuerit ſtatus eius, & cuiuſmodi imperitãdi ratio:* ταύτης δὲ τῆς συμπάσης χώρας τῆς ὑπὸ ῥωμαίων, ἡ μὲν βασιλεύεται. ἣν δὲ ἔχουσιν αὐτοὶ καλέσαντες ἐπαρχίαν, καὶ πέμπουσιν ἡγεμόνας καὶ φορολόγους. εἰσὶ δέ τινες καὶ ἐλεύθεραι πόλεις, αἱ μὲν ἐξ ἀρχῆς κατὰ φιλίαν προσελθοῦσαι, τὰς δὲ ἠλευθέρωσαν αὐτοὶ κατὰ τιμήν. εἰσὶ δὲ καὶ δυνάσται τινὲς καὶ φύλαρχοι καὶ ἱερεῖς ὑπ' αὐτοῖς. οὗτοι μὲν δὴ ζῶσι κατά τινας πατρίους νόμους. *Vniuerſæ aũt (inquit) huius regionis quæ* Roma*nis paret, partim à regibus tenetur, partim* Romani *ipſi tenent & prouincias appellant, in quas & præſides & quæſtores mittunt qui tributa exigant. In quis tamen liberæ quædam ſunt ciuitates, quarum nonnullæ in* Romanorum *amicitiam ea lege uenerunt: nonnullis & ipſi poſtea honorem habentes libertate eas donauere. Sunt & dynaſtæ quidam ſub eis, id eſt potentatus nomine dominantes, & phylarchi, id eſt gentium principes, & ſacerdotia obtinentes, hi quidem ipſi legibus quibuſdam ſuis uiuentes:* αἱ δ' ἐπαρχίαι διῄρηνται μὲν ἄλλοτε ἄλλως. ἐν δὲ τῷ παρόντι ὡς καῖσαρ ὁ σεβαστὸς διέταξεν. ἐπειδὴ δὲ ἡ πατρὶς ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν προστασίαν τῆς ἡγεμονίας, καὶ πολέμου καὶ εἰρήνης κατέστη κύριος διὰ βίου, δίχα διεῖλε πᾶσαν τὴν χώραν. καὶ τὴν μὲν ἀπέδειξεν ἑαυτῷ, τὴν δὲ τῷ δήμῳ. *Prouinciæ uero alìas aliter, nec ſemper ijſdem finibus diuiſæ ſunt: nunc autem eam diuiſionis rationem tenent, quam* Cæſar Auguſtus *arbitratus eſt. Siquidem poſtquàm ei à patria imperij ſumma,* Poteſtas à po

pulo in Auguſtū trāſlata, impiumq; perpetuū delatum.

& pacis belliq; arbitriū perpetuū delata ſunt, in duas parteis uniuerſam ditionē partitus eſt, quarū unam ſibi, alterā populo attribuit: & ſibi quidem quæcūq; militari præſidio egēt retinuit, ut regiones barbaras, et gentibus nondū ſubactis finitimas: populo aūt eā partē conceſſit, quæ paci acquieſcēs facile ſine præſidio in officio cōtinetur. Rurſus utrāq; partē in ꝓuincias cōplureis diſtribuit, quarū alteræ populi dicūtur: et paulo inferius enūeratis populi ꝓuincijs, ī quas populus cōſules uel prætores mittebat, ita ſubdit: τὰς δ' ἄλλας ἐπαρχίας ἔχει καῖσαρ. ὧν εἰς ἃς μὲν πέμπει τοὺς μελλησομένους ὑπατικοὺς ἄνδρας. εἰς ἃς δὲ στρατηγικούς. εἰς ἃς δὲ καὶ ἱππικούς. καὶ βασιλεῖς δὲ καὶ δυνάσται. καὶ δεκαρχίαι τῆς ἐκείνου μερίδος καὶ εἰσὶ καὶ ὑπῆρξαν ἀεί. *Alias aūt prouincias Cæſar obtinet, ad quas regendas partim cōſulares, partim prætorios mittit, in quaſdā etiā equeſtris ordinis uiros. Huius portionis reges & potentatus & decarchiæ, id eſt decē primatus, quæ & decarchiæ dicuntur & ſunt nunc & ſemper aliis fuerunt. Ex iādictis forma imperij Romani, & ueluti incunabula principatus monarchiæ ineūtis habentur, quæ mihi magnopere pertinere uiſa ſunt ad intelligendā rationem Romani principatus. Nullus enim autor (quòd meminerim) tam aperte hæc tradidit, meliusq; ex ijs Tranquilli locus in eodē Auguſto intelligetur: Prouincias ualidiores, & quas annuis magiſtratuū imperijs regi nec facile nec tutū erat ipſe ſuſcepit, cæteras proconſulibus ſortito permiſit, & tamen non nullas cōmutauit interdū atq; ex utroq; genere pleraſq; ſæpius adiit. Vrbiū quaſdā fœderatas, ſed ad exitiū licentia præcipites libertate priuauit: alias aut ære alieno laborātes leuauit, aut terræ motu ſubuerſas denuo condidit, aut merita erga Rempublicam allegātes, latinitate uel ciuitate donauit. Et paulo poſt: Regna quibus belli iure potitus eſt, præter pauca, aut ijſdē quibus ademerat reddidit, aut alienigenis contribuit: reges ſocios etiā inter ſemetipſos neceſſitudinibus iunxit mutuis, promptiſſimus affinitatis cuiuſq; atq; amicitiæ conciliator & fautor: nec aliter uniuerſos q̄ mēbra*

De ratiōe Romani īperij.

Auguſti geſta.

parteſq; imperij curæ habuit. Rectorẽ quoq; ſolitus apponere ætate paruis aut mente lapſis, donec adoleſcerent aut reſipiſcerent: ac plurimorũ liberos & educauit ſimul cũ ſuis & inſtituit. Hactenus Tranq. Hic idẽ Auguſtus Aegyptũ poſt Antoniũ uictũ & Cleopatrã captã in prouinciæ formã redegit, ut autor eſt Strabo: cuius etiã arma Petronio duce in Aethiopiã penetrauerũt. Pli. lib. VII. de Aethiopia loquẽs: Intrauere aũt & eò arma Romana diui Augusti tẽporibus duce P. Petronio & ipſo equeſtris ordinis præfecto Aegyptijs: oppida eorũ expugnauit quæ ſola inuenerat, quo dicemus ordine: ſic enim legendũ eſt, quanquam in omnibus exemplaribus legatur nõ Aegyptijs ſed Aegyptus Aethiopiã expugnauit, nõ Petronius Aegyptijs præfectus: nota eſt hiſtoria ex Straboñe. Aelius etiã Gallus ab eodẽ principe in Arabiã Felicẽ Auguſto iubẽte expeditionẽ ſumpſit, & multa ibi oppida expugnauit: quã tamen non ſubegit, deceptus à Syleo duce quodã Nabathæorũ primario uiro, qui diuturna ludificatione Gallũ per deſerta fruſtratus eſt, exercitu interim penè conſumpto: ob quã cauſam poſtea Syleus ab Auguſto ſecuri percuſſus eſt, ut autor eſt Strabo lib. XVI. Nabathæi tamen & Sabæi Felicis Arabiæ incolæ Romanis tum parebant, ut idẽ autor eſt his uerbis: πρῶτοι δὲ ὑπὲρ τῆς συρίας ναβαταῖοι καὶ σαβαῖοι τὴν εὐδαίμονα ἀραβίαν νέμοντες, καὶ πολλάκις κατέτρεχον αὐτῆς, πρὶν ἢ ῥωμαίων γενέσθαι. νῦν δὲ κἀκεῖνοι ῥωμαίοις εἰσὶν ὑπήκοοι. Metropolis aũt Nabathæorũ urbs ẽ Petra à ſitu loci dicta. Domuit idẽ Auguſtus partim ductu partim auſpicijs ſuis Cantabriã, Aquitaniã, Pannoniam, Dalmatiã cum Illyrico omni. Item Rhetiã & Vindelicos ac Salaſſos gentes alpinas coërcuit, & Dacorũ incurſiones, tribus eorũ ducibus cum magna copia cæſis, Germanoſq; ultra Albim fluuium ſummouit: ex quibus Sueuos Sicambroſq; dedentes ſe traduxit in Galliã, atq; in proximis Rheno agris collocauit: nec ulli gẽti ſine iuſtis & neceſſarijs cauſis bellum intulit. Virtutis autẽ moderationiſq; fama Indos etiã ac Scythas auditu modo cognitos pellexit, ad amicitiã eius populiq; Ro.

Plinij locus.

Arma Rõana in Aethiopiam penetrauerunt.

ultro per legatos petendam. Parthi quoq; Armeniam uendicantẽ facile ceſſerunt, & ſigna militaria quæ M. Craſſo ademerant, repoſcenti reddiderũt, obſidesq; inſuper obtulerũt. In cuius rei memoriam ſignatus eſt ille nũmus, cuius ſupra mentio facta eſt. Deniq; pluribus quodã de regno cõcertantibus non niſi ab ipſo electũ comprobauerunt: autor Tranquillus. Strabo autẽ de Syria loquens in decimoſexto: Parthi, inquit, primũ quidem amicitiam Romanorum exoptãtes, Craſſum eos ultro laceſſentẽ bello ulti ſunt: nec minorẽ & ipſi cladẽ rettulerunt, cũ idem auſi eſſent Pacoro in Aſiã cum exercitu miſſo. Antonius aũt hortatore Armenio uſus, proditus infeliciter rem geſſit. Pacori aũt ſucceſſor Phraates uſqueadeo Cæſaris Auguſti amicitiæ cupidus fuit, ut trophæa ei remitteret, quæ de Craſſo Parthi pridem ſtatuerant, & euocato ad colloquium Titio tũc Syriæ præfecto, quatuor ei legitimos liberos obſides daret. ὁ δ' ἐκεῖνον διαδεξάμενος φραάτης τοσοῦτον ἐσπούδασε περὶ τὴν φιλίαν τὴν πρὸς καίσαρα τὸν σεβαστὸν, ὥστε καὶ τὰ τρόπαια ἔπεμψεν ἃ κατὰ τῶν ῥωμαίων ἀνέστησαν παρθυαῖοι. καὶ καλέσας εἰς σύλλογον τίτιον τὸν ἐπιςατοῦντα τῆς συρίας δ΄. παῖδας γνησίους ἐνεχείρησεν ὁμήρους αὐτῷ. *Poſt Actiacam autem uictoriam quantũ opes Romanæ creuerint ex Tranquilli uerbis intelligere licet: Inuecta (inquit ille) Vrbi Alexandrino triumpho regia gaza tantam copiam rei nummariæ effecit, ut fœnore diminuto plurimum agrorum pretijs acceſſerit. Senatorum cenſum ampliauit, ac pro octingentorum millium ſumma duodecies ſeſtertiũm taxauit, ſuppleuitq; non habentibus. Congiaria populo frequenter dedit, ſed diuerſæ ferè ſummæ: modo quadragenos, modo tricenos, nonnunquam ducenos quinquagenosq; nũmos: ac ne minores quidẽ pueros præterijt, quamuis non niſi ab undecimo ætatis anno accipere conſueuiſſent. Frumẽtum quoq; in annonæ difficultatibus ſæpe leuiſſimo, interdum nullo pretio uiritim admenſus eſt. Hic ſi reputare uelim quanti congiarium unum ducenorum nummorum cõſtiterit illi principi, uereor ne fidem detraham hiſtoriæ. Legitur aũt apud Euſe-*

Congiaria Auguſti.

Euſebiũ in chronicis poſt triumphũ Actiacũ Romæ cenſu acto inuenta eſſe Romanorũ ciuiũ quadragies ſemel centena & ſexagintamillia. Domino aũt noſtro iam nato & adoleſcente, Auguſtum cum Tyberio quẽ ſibi in filiũ adoptauerat, cenſum Romæ egiſſe, & inueniſſe capitũ Romanorũ ter & nonagies centena & ſeptuaginta millia. Fac igitur (ut omnia intra fidẽ ſtatuã) uicies centena millia ciuium fuiſſe ad congiariũ nomina dantiũ, quod ipſum ducenûm tantũ nummûm fuerit, id eſt quinquaginta denariorum ſeu ſelibræ Romanæ, oportuit decies centena millia pondo argẽti congiariũ conſtitiſſe, quod nos centies cẽtenis millibus æſtimare ſolemus. Quòd ſi ducenûm quinquagenûm nũmûm cõgiariũ ſtatuamus, uicies quinquies centena millia aureorũ ad ſummã illam accedẽt. Perge porro, & fac quadragies cẽtena millia ciuiũ fuiſſe, & ducenties quinquagies centenis millibus id congiarium neceſſario æſtimabis. Oroſius libro VI. Auguſtum poſt legiones in Sicilia à Pompeio receptas, XXX. millia ſeruorũ dominis reſtituiſſe tradit, et quatuor et quadraginta legiões ad tutelã imperij per prouincias inſtituiſſe. XLIIII. legiones ſub Auſto. *Tranquillus de hoc ita ſcribit: Ex militaribus copijs legiones & auxilia prouinciatim diſtribuit: claſſem Miſeni & alteram Rauennæ ad tutelam ſuperi et inferi maris collocauit. Et poſt aliquot uerſus: Quicquid autem (inquit) ubique militum eſſet, ad certam ſtipendiorum præmiorumq; formulam aſtrinxit, definitis pro gradu cuiuſq; & temporibus militiæ & cõmodis miſſionum, ne aut ætate et inopia poſt miſſionẽ ſolicitari ad res nouas poſſent: utq; perpetuo ac ſine difficultate ſumptus ad tuendos eos proſequẽdosq́ue ſuppeteret, ærarium militare cum uectigalibus nouis conſtituit. Strabo li. XVI. de Beryto loquẽs quæ eſt in Syria: ἄυτη κατεσπάσθη μὲν ὑπὸ Τρύφωνος· ἀνελήφθη δὲ νῦν ὑπὸ ῥωμαίων, δεξαμένη δύο τάγματα, ἃ ἵδρυσεν ἀγρίππας ἐνταῦθα. Hæc euerſa à Tryphõe, nũc à Romanis reſtituta eſt, duas legiões admittẽs, quas in ea Agrippa collocauit. Illa eſt Berytus colonia, cuius meminit Vlpianus in Pandectis titulo de cenſibus in principio.*

cipio. Apud Strabonem latinum barutus ubiq; legitur, credo quia ſic hodie uocitatur. Idem libro decimoſeptimo de Aegypto loquens in prouinciam redacta: ἐστὶ δὲ καὶ στρατιωτικοῦ γ΄. τάγματα. ὧν τὸ ἓν κατὰ τὴν πόλιν ἵδρυται. τὰ δ᾽ ἄλλα ἐν τῇ χώρᾳ. χωρὶς δὲ τούτων ἐννέα μὲν εἰσὶ σπεῖραι ῥωμαίων. τρεῖς ἐν τῇ πόλει. τρεῖς ἐπὶ τῶν ὅρων τῆς αἰθιοπίας ἐν συήνῃ φρουρὰ τοῖς τόποις. τρεῖς δὲ κατὰ τὴν ἄλλην χώραν. εἰσὶ δὲ καὶ ἱππαρχίαι τρεῖς. *Copiarũ autem militariũ tres ſunt legiones: quarũ una in urbe collocata, reliquæ duæ per regionem diſpoſitæ: & præter has nouem cohortes Romanæ, ternæ in urbe, ternæ in finibus Aethiopiæ ad Syenem pro locorũ præſidio, & tres per regionẽ ſparſæ, & inſuper tres equitũ turmæ opportunis locis diſpoſitæ. Libro autẽ quarto in mentione Britanniæ pacatam illam prouinciã una tantũ legione contineri in officio dicit, & paruo equitatu:* τοὐλάχιστον μὲν γὰρ ἑνὸς τάγματος χρῄζοι ἂν καὶ ἱππικοῦ τινός. *libro tertio de Hiſpania loquẽs: Bætica, inquit, plebi attributa eſt, ad quã prætor mittitur, qui legatũ habet et quæſtorem.* ἔχων πρεσβευτήν τε καὶ ταμίαν. *Et poſt aliquãto:* ἡ λοιπὴ δὲ, ἄυτη δ᾽ ἐστὶν ἡ πλείστη, τῆς ἰβηρίας ὑπὸ τῷ ὑπατικῷ ἡγεμόνι στρατιὰν ἔχοντι ἀξιόλογον τριῶν που ταγμάτων. *Reliqua autem Iberiæ (hæc aũt eſt plurima) à conſulari uiro regitur memorabilem exercitum habente, ad tres circiter legiones. Verum hæc et alia è græcis autoribus citata & græce plerunq; & latine in hos ueluti cõmentarios recõditioris antiquitatis referenda eſſe duxi & perſcribenda. Nam cum id non eſſe diſſentaneum generi ſcriptionis arbitrabar, tum uero ſi latina à me facta tantũmodo proferrẽ, ueritus ſum ne rerum penè incredibiliũ, fidem lectoribus parũ certam facerem ut mihi interpretes plurimi nunc faciunt, poſtq̃ pœnitere me cœpit multorũ, puderetq; quod eorũ teſtimonijs inconſulta ſecuritate & penè inerti uſus eſſem, qua etiã & ipſi uſi ſunt quælibet exemplaria inexplorato ſequẽdo. Sin græca tantũ uerba pro teſtimonio protuliſſem, non contẽnenda parte rerum enarratarũ maximam partẽ lectorum fraudauiſſem. Verũ Romanarum legionũ in*

Germa-

Germania non mediocres fuiſſe copias oportuit, cum Trãquillus dicat Varũ cum tribus legionibus et auxilijs in Germania cæſum. Vnde Variana clades dicta: de qua Plinius in ſeptimo: Iuxta hæc et Variana clades, & maieſtatis eius fœda ſuggillatio. Strabo in Cheruſcis hoc contigiſſe tradit. Ex ſupradictis autẽ coniectura fa cienda in uniuerſam Romani imperij amplitudinẽ. Huic principi reges amici et ſocij Populi Romani ſinguli in ſuo quiſq; regno Cæ ſareas urbes condiderunt, ut autor eſt Trãquillus, & cuncti ſimul ædẽ Iouis Olympici Athenis antiquitus incohatam perficere cõmu ni ſumptu deſtinauerũt, genioq; eius dedicare: ac ſæpe regnis reli ctis, non Romæ mõ, ſed prouincias peragranti quotidiana officia togati, ac ſine regio inſigni more clientũ præſtiterũt. Quo qd poſ ſet honorificẽtius homini cõtingere non uideo, à rebus quidẽ huma nis. Ad extremũ ipſe moriẽs legauit Populo Romano quadringẽ ties, tribubus tricies quinquies, id eſt unicuiq; tribui centena ſeſter tia (quinq; enim & triginta tribus erant Romanæ, ut ex Cicerone nouimus de lege agraria contra Rullũ.) prætorianis militibus ſin gula millia nũmûm, cohortibus urbanis quingenos, legionarijs trĩ cenos nũmos. Quam ſummã repræſentari iuſſit: nam & confiſca tam ſemper repoſitãq; habuerat: reliqua legata uarie dedit, produ xitq; quædã ad uicies ſeſtertiûm, quibus ſoluẽdis annuũ diem finijt: nec plus peruenturũ ad hæredes ſuos q̃ millies & quingẽties pro feſſus, quãuis uiginti proximis annis quaterdecies millies ex teſta mentis amicorũ percepiſſet: quod penè omne cũ duobus paternis pa trimonijs, cæteriſq; hæreditatibus in rempublicã abſumpſiſſe, au tor Trãquillus. Diximus ſupra autoritate Oroſii quatuor & qua draginta legionibus Auguſtum rem Romanã tueri inſtituiſſe, idq; argumẽtis haud leuibus credendũ eſſe collegimus. Si plenæ igitur legiones fuerunt, id eſt denis cohortibus conſtãtes, quarum prima millenaria, reliquæ quingenariæ eſſe ſolebãt, præter equitũ alas, quantũ numerũ hominũ in tot legionibus fuiſſe dicemus? nam eas non plenas fuiſſe ſub mortẽ Auguſti CHRISTO domino noſtro

Variana clades ſub Auguſto.

Teſtamẽtũ Auguſti.

recens

recens è uirgine nato credibile non eſt,cum omnia penè pacata eſſent,& in locum demortuorũ ſuccenturiari facile poſſet,præſertim ſub eo principe qui rem militarem ſeueriſſime rexit,& copiarum militariũ breuiarium,quod & pyctaciũ dicitur, apud ſeſe habuiſſe dicitur. Sed fuerint ſanè legiones quatuor et quadraginta, non iuſtæ plenæq́;,ſed quaternûm tantum milliũ ſingulæ, ut legionariorum peditũ centum et ſeptuaginta ſex millia fuerint, ut trecenos nũmos ſinguli acceperint,hæredibus hoc legatũ centũ et triginta duobus millibus pondo argẽti ſtetit, hoc eſt tredecies cẽtenis ac uiginti millibus aureorũ:quibus ſi nũc addamus prætorianas & urbanas cohortes & equitatum, neſcio q̃ magna ſumma acceſſura ſit. Legatum aũt populo & tribubus factum paulominus undecies centenis millibus ualet : quod ad hæredes peruenit, tricies ſepties centenis & quinquaginta millibus æſtimari debet. In uaria legata non dubito ingentem ſummã abſumptam : Præter cõgiaria autem quæ ſupra retulimus in uita ſæpe dediſſe:(nam frumẽtationes ternas in anno quaternorũ mẽſium, ne plebs frumẽtandi cauſa ab urbe & negotijs auocaretur, ex ærario publico inſtitutas eſſe exiſtimo): præter largitiones inquam prædictas etiã opera publica plurima & magnifica extruxit, in quibus priuatas propriasq́; opes abſumpſiſſe ſe elogio ultimo teſtatus eſt. Ex ijs præcipua ſunt forum cũ æde Martis ultoris in honorẽ cõfecti Pharſalici belli ob ultionẽ cædis Cæſarianæ ſuſcepti,quo nomine etiam nũmus percuſſus uiſitur. Aedes tonãtis Iouis in capitolio. Tẽplũ Apollinis ea parte palatinæ domus excitatũ quã fulmine ictã deſiderari à deo aruſpices pronũtiarãt:addita porticus cũ bibliotheca latina græcaq́;:quo loco iã ſenior ſæpe etiã ſenatũ habuit, decuriasq́; iudicũ recognouit. Quædã etiã opera ſub nomine alieno nepotũ ſcilicet & uxoris ſororisq́; fecit, ut porticũ baſilicãq́; Lucij & Caij. Item porticus Liuiæ & Octauiæ, theatrumq́; Marcelli. Sed & cæteros principes uiros ut pro facultate quiſq; uel momẽtis uel nouis uel refectis & excultis Vrbẽ adornaret, adhortatus eſt, multaq́; à multis extructa

Opera publica ab Augusto extructa.

ſtructa ſunt, ſicut à Martio Philippo ædes Herculis muſarum, à L. Cornificio ædes Dianæ, ab Aſinio Pollione atrium Libertatis, à Munatio Plãco ædes Saturni, à Cornelio Balbo theatrum, à Statilio Tauro amphitheatrum, à Marco uero Agrippa complura & egregia. Idem princeps aduerſus incendia excubias nocturnas uigiliasq́; commentus eſt: ad coërcendas inundationes, alueum Tyberis laxauit, ac repurgauit, cõpletum olim ruderibus & ædificiorũ prolapſionibus coarctatũ. Quo autẽ facilius undiq; urbs adiretur, deſumpta ſibi Flaminia uia Arimino tenus muniẽda, reliquas triũphalibus uiris ex manubiali pecunia ſternẽdas diſtribuit: ædes ſacras uetuſtate collapſas, aut incẽdio abſumptas refecit, easq́; et cæteras opulẽtiſſimis donis adornauit, utpote qui in cellã Capitolini Iouis ſexdecim millia pondo auri gẽmasq́; & margaritas quingenties ſeſtertiũm una donatione contulerit, quæ omnia autore Tranquillo nouimus. Sexdecim millia põdo auri æſtimatiõe noſtra (quæ eſt centum duodecim aureorum & ſemiſſis in ſingula pondo) duo deuicies centena aureorũ millia ualent: & quingenties ſeſtertiũm duodecies centena & quinquaginta millia: fit in ſumma huius donationis tricies centena & quinquaginta millia aureorum. Cum hæc & multo plura feciſſet, paulominus (ut diximus) quadragies centena millia hæredibus reliquit, cũ tãta etiam legata reliquerit, cum interim (quod mireris) ærarium publicũ non attigerit, quod non ſuum (ut pleriq; ſequentiũ principum,) ſed populi eſſe uoluit. Tria enim uolumina cũ teſtamẽto ſuo reliquit, unũ in quo mãdata de funere ſuo cõplexus eſt, alterũ indicẽ rerum à ſe geſtarũ, tertium breuiariũ totius imperij, quantum militum ſub ſignis ubique eſſet, quantum pecuniæ in ærario & fiſcis, & uectigaliorum reſiduis, & eorum ſeruorum libertorumq́; nomina à quibus ratio exigi poſſet, ut autor eſt Trãquillus. Hic neſcias utrũ magis mirẽre, potẽtiam'ne & opulentiã Romani imperij hac ætate inauditã & incredibilẽ, an principis frugalitatẽ & diligẽtiã, qui tãta opa effecere, tot ſumptus tolerare, tãtũq́; ſummis teſtari potuerit. Spartia

nus

Hadrianus. nus autor eſt Hadrianũ anteq̃ Antoniũ Pium adoptaſſet: Ceioniũ Cõmodum adoptaſſe, ob cuius adoptationẽ Circenſes ludos dedit, & donatiuũ populo ac militibus. Quem conſulẽ deſignatũ cum minus ſanũ uideret ſæpiſſime dictitabat, in caducũ parietẽ nos inclinauimus, & perdidimus quater millies ſeſtertiũm quod populo & militibus pro adoptione Cõmodi dedimus. Hæc ſumma à nobis centies centena millia aureũm noſtrorũ æſtimatur. Is princeps cũ magnificentiſſimus uideri uellet, & à nullo magnificẽtia ſuperari, cũ Phraſmeni Iberorũ regi ingentia dona dediſſet, & ipſe uiciſſim ab eo uiſenda accepiſſet, & inter alia auratas chlamydes, ipſe irridendis eius regis donis, trecentos noxios cum auratis iisdem chlamydibus in arenã miſit cum feris depugnaturos, aut à feris laniandos. Idem Spartianus alio libro de ſupradicto Cõmodo loquens, qui Aelius Verus poſt adoptionẽ dictus eſt: Pro eius, inquit, adoptione infinitam pecuniã populo et militibus Hadrianus dedit. Sed cum eum uideret homo argutior ægerrimæ ualetudinis, ita ut ſcutum ſolidius tactare non poſſet, dixiſſe fertur: ter millies perdidimus quod exercitui populoq́; pro eo dependimus. Sed quater (ut arbitror) hic ut ſupra legendũ eſt. Quin & illud mirari magnopere quis poſſit, quòd Auguſtus teſtamẽto ſuo inſeruit, ſe uiginti annis ꝓximis quaterdecies millies ex teſtamentis amicorũ percepiſſe: quam ſummã non minorẽ quinquies et tricies centenis myriadibus aureorum coronatorũ eſſe exſtimo, hoc eſt trecenties & quinquagies centenis millibus. Hæc enim & huiuſcemodi credi non poſſunt ab iis qui Romanorum opes publicas priuataſq́; animo non conceperunt. Quotus aũt quiſq; intra annos octingentos concepiſſe dici poteſt? Multa iam diximꝰ de Craſſo, de Pompeio, de Cæſare et aliis permultis qui ciuile faſtigiũ non exceſſerunt. Vidimus etiam quibus Romanorũ uictoriis luxuria Aſiatica admiſſa ſit in Vrbẽ & Italiam. Plinius igitur libro triceſimotertio de copia argẽti loquẽs ita inquit: Scimus lectos mulierũ iampridem totos operiri argento, et triclinia quædã, quibus argẽtũ addidiſſe primus traditur

Donatiuum Hadrinni.

Fellio

Follio eques Romanus, non ut operiret aut deliaca ſpecie faceret, ſed Punica. Idem & aureos fecit: nec multo poſt argẽtei deliacos imitati ſunt, quæ omnia expiauit bellũ ciuile Syllanũ. Paulo enim ante hæc facta ſunt: lancesq; centenis libris argenti, quas tunc ſuper quingentas numero Romæ fuiſſe conſtat: multosq; ob eas pro ſcriptos dolo concupiſcentiũ. Erubeſcant annales qui bellũ talibus uitijs imputauêre: noſtra ætas fortior fuit Claudij principatu: ſeruus eius Druſillanus nomine Rotundus, diſpẽſator Hiſpaniæ citerioris, quinquagenariã lãcem habuit, cui fabricãdæ officina prius exædificata fuerat, & comites eius octingẽtas quinquaginta octo librarum. Quinquagenariam in omnibus libris legitur, ſed tamen quingenariam lego: ſenſus enim omnino ita poſcit. Idem Delphinos quinis millibus ſeſtertiûm in libras emptos C. Gracchus habuit. L. uero Craſſus orator duos ſcyphos Mentoris artificis manu cælatos ſeſtertijs centum: confeſſus tamen eſt nunq̃ ſe ijs uti propter uerecundiam auſum: ſicut eundem ſex millibus ſeſtertiûm in libras uaſa empta habuiſſe. Seſtertia centũ, duobus millibus & quingentis aureis à nobis æſtimantur. Magnificam autem æſtimatricẽ cælaturæ eam ætatẽ eſſe oportet, quæ uaſa cælata in ſingulas libras ſenis ſeſtertijs emeret, id eſt centenis & quinquagenis aureis noſtris. Idem libro triceſimoſexto de luxuria Romanarũ ædium loquitur, quam repente inuaſiſſe Vrbẽ ſignificare uolẽs, Parua ſunt, inquit, cuncta quæ diximus, & omnia uni comparãda miraculo ante quã noua attingã: M. Lepido Q. Catulo COSS. ut conſtat inter diligentiſſimos autores domus pulchrior non fuit Romæ q̃ Lepidi ipſius: at Hercule intra annos trigintaquinq; eadem centeſimũ locum non obtinuit. Cõputet nunc in hac æſtimatione qui uolet marmorum molẽ, opera pictorum, impẽdia regalia, & cum pulcherrima laudatiſſimaq; certantes centũ domos, poſteaq; eas ab innumerabilibus alijs in hunc diem uictas. Idem libro decimoſeptimo: Nobiliſſimarũ gentium ambo Craſſus atq; Domitius cenſurã poſt cõſulatum ſimul geſſere, anno conditæ Vrbis DCLXII. frequentem

Lãces argẽteæ memorabili pondere.

Plinij locus.

Vaſa argentea.

Magnificæ ædes Ro.

Pretia domorum.

L. Craſſus orator.

iurgijs propter diſſimilitudinē morū. Tunc Gn. Domitius ut erat uehemēs natura, præterea accēſus odio, quod ex æmulatione auidiſſimū eſt, grauiter increpuit tāti cēſorē habitare, pro domo eius millia nūmorū identidē promittēs. At Craſſus ut præſens ingenio ſemper & faceto lepore ſolers, concedere ſe reſpōdit exceptis ſex arboribus: at ne uno quidē denario ſi adimerētur, emptā uolēte Domitio, Craſſus: utrū'ne igitur ego ſum, inquit, quæſo Domiti exēplo graui, & ab ipſa cēſura mea notādus, qui in domo quæ mihi hæreditate obuenit comiter habitē? an tu qui ſex arbores æſtimes? eæ fuēre loti, patula ramorū opacitate laſciuæ. Valerius lib. IX. Gn. Domitius L. Craſſo collegæ ſuo altercatione orta obiecit quòd columnas Hymetias in porticu dom⁹ haberet, quē quū cōtinuo Craſſus quāti ipſe domū ſuā æſtimaret, interrogaret, atq; ut reſpōdit ſexagies ſeſtertio: quo ergo, inquit, minoris fore æſtimas ſi decē arbuſculas inde ſuccidero? ipſe tricies ſeſtertio inquit Domitius. Tunc ait Craſſus: Vter igitur luxurioſior eſt, ego'ne qui decē columnas centū millibus nūmûm emi, an tu qui decē arbuſcularū umbrā tricies ſeſtertiûm ſumma cōpenſas? Tricies ſeſtertiū Omnibonus pro XXX. ſeſtertijs intellexit cū aperte ſenſus refragetur. Ex his uerbis Valerij intelligimus numerum in Plinio deeſſe. Valerius enim ante Pliniū fuit. In antiquiſſimo codice ſic ſcriptū inueni. Pro domo eius HS promittēs: quod ſignificat ſeſtertiûm: ſed numer⁹ deeſt, quē numerū cū librarij uel emēdatores nō perciperēt, millia nūmorum ſubdiderūt. In eodē codice nō cōcedere ſed addicere legitur, quod mihi placuit. Verū eas colūnas Hymetias Plin. lib. XXXVI. duobus in locis nō decē ſed ſex fuiſſe dicit. Quòd ſi domus Craſſi ſexagies ſeſtertiûm æſtimata fuit ab inimico, ita ut ne tāti quidem Craſſus addicere uoluerit, quin arbores inde tolleret, quid exiſtimabimus de alijs quæ poſtea factæ fuerūt? Siquidem L. Craſſus æqualis Q. Catuli fuit, cuius paulo ante mentio facta eſt ex Plin. Hoc aūt ex uerbis Plinij intelligimus in eodē XVII. Craſſus, inquit, orator fuit in primis nominis Romani: domus ei magnifica: ſed

Plinij locus reſtituēdus.

ſed aliquãto præſtãtior in eodẽ palatio Q. Catuli qui Cimbros cũ Mario fudit, multo uero pulcherrima cõſenſu oĩm ætate in ea colle Viminali C. Aquilij eqtis Romani, clarioris etiã tũ iuris ciuilis ſciẽtia, cũ tamẽ obiecta Craſſo ſua eſt. Hactenus Plinius. Si ergo Craſſus cẽſor ipſe C. & L. millibus aureorũ noſtrorũ habitauit: (tãti enim ſexagies ſeſtertiũm eſſe dico) nec tamen pulcherrimã tũ habuit, & quæ tũc pulcherrima domus fuit Romæ, poſt XXXV. annos cẽteſimã pulchritudinis no:ã nõ obtinuit, quantã magnificentiã ædiũ Romanarũ luxuriæ tẽpore cõcipiemus, cũ nulla iã cẽſura timeretur? Is enim eſt Craſſus dialogis Cicerõis de oratore nobilitatus, quẽ Cicero meminiſſe potuit nõ uidiſſe, et qui uaſa argẽtea ſenis ſeſtertijs in libras empta habuit. Plutar. in Mario de domo uel prætorio Marij loquẽs circa Miſenũ, ad uoluptatẽ etiam effœminatã cõdito: Hãc, inqt, domũ Cornelia fertur V. et LXX. drachmarũ millibus emiſſe: ταύτην λέγεται μυριάδων ἕπτα ἡμίσους κορνηλίαν πρίασθαι. Poſtea tẽpore non admodũ multo interlapſo Lucius Lucullus hãc eandẽ quingentis drachmarũ millibus emit et ducẽtis præterea: χρόνου δ' οὐ πάνυ πολλοῦ γενομένου, λεύκιος λεύκολλος ὠνεῖται μυριάδων πεντήκοντα καὶ διακοσίων. οὕτω ταχέως ἀνέδραμεν ἡ πολυτέλεια. Vſq; adeo celeriter luxuria excurrit. Poſterior ſumma L. millibus aureorũ coronatorũ ualuit & paulo plus: cũ prior non maior fuerit ſeptẽ mill. et quingẽtis. Cicero aũt nõ minoris quinquaginta millibus aureorũ coronatorũ habitauit. Ciceronis domus.

Gellius libro undecimo: Cicero cum emere uellet in palatio domũ, & pecuniam impræſens non haberet, à Publio Sylla qui tum reus erat mutuo ſeſtertiũm uicies tacite accepit: ea res tamẽ priuſq̃ emeret prodita in uulgus exiuit, obiectũq; ei eſt quòd pecuniã domus emendæ cauſa à reo accepiſſet. Tũ Cicero inopinata opprobratione permotus, accepiſſe ſe negauit, ac domũ quoq; ſe empturũ negauit: atq; adeo, inquit, uerum ſit accepiſſe me pecuniã ſi domũ emero. Sed cum poſtea emiſſet, & hoc mendacium in ſenatu ei ab inimicis obijceretur, riſit ſatis, atq; inter ridendum: ignoratis, inquit,

prudẽtis & cauti patrisfamiliâs eſſe quod emere uelit, empturum ſeſe negare propter cõpetitores emptionis? Hactenus Gellius. *Tanti aũt æſtimatã fuiſſe ſenatus etiã decreto Cicero ipſe teſtis eſt ſcribẽs ad* Atticũ *libro quarto, et de euẽtu actionis eius loquẽs quã pro domo ſua habuit, quæ hodie inter alias orationes extat: Secuta eſt (inquit) cõtẽtio de domo. Diximus apud põtifices, acta res eſt ac curate à nobis, et ſi unq̃ in dicẽdo fuimus aliquid, tũ profecto doloris magnitudo uim quandã nobis dicẽdi dedit. Senatuſcõſul. factũ eſt, id quod ad te miſi, nobis ſuperficiem ædium cõſules de conſilij ſentẽtia æſtimarunt ſeſtertiũm uicies, cætera in re ualde liberaliter. Tuſculanã uillã quingẽtis millibus. Formianũ ſeſter. ducentis quinquaginta millibus: quæ æſtimatio nõ modo uehemẽter ab optimo quoq;, ſed etiã à plebe reprehẽditur. Dices quid cauſæ fuit? dicũt illi quidẽ pudorẽ meũ, quòd neq; negârim, neq; uehemẽtius poſtulârim. Sed nõ eſt id: nã hoc quidẽ etiã profuiſſet. Verũ ijdẽ mi Tite Põponi, ijdẽ inquã illi quos ne tu quidẽ ignoras, qui mihi pẽnas incenderãt, nolũt eaſdẽ renaſci. His uerbis apparet domus ſuperficiẽ uicies ſeſtertiũm* Ciceroni *æſtimatã etiã ab ijs hominibus qui* Ciceronẽ *creſcere nolebãt. Ea aũt æſtimatio facta eſt propter* P. Clodiũ *qui plebiſcito obtinuerat cũ tribunus plebis eſſet ut* Cicero *in exiliũ pelleretur, & bona eius publicarẽtur: quo facto diſturbãda ædificia & ad ſolũ dirućda curauit. Cicero aũt reuerſus obtinuit ut publice dãnum illud ſarciretur. Huic æſtimationi fidẽ facit Saluſtius in inuectiua oratione quã in Ciceronẽ habuit his uerbis: Domũ ipſam tuã ui & rapinis funeſtã tibi ac tuis cõparaſti, uidelicet ut nos cõmonefacias q̃ cõuerſa reſpublica ſit, cũ in ea domo habitâris homo flagitioſiſſime, quæ P. Craſſi uiri clariſſimi fuit. Et poſt paulũ ita ſubdit: Sed ut opinor illa te magis extollunt quæ poſt conſulatũ cũ uxore de republica cõſuluiſti: cũ legis Plauciæ iudicia domi faciebatis, ex cõiuratis alios pecuniæ condemnabas, cũ tibi alius Tuſculanã, alius Põpeianam uillã ædificabat, alius domũ emebat: qui uero nihil poterat, hic erat calumniæ proximus: hic*

oppu-

oppugnatũ domũ tuã uenerat, aut inſidias ſenatui fecerat: deniq; de eo tibi cõpertũ erat. Quæ ſi tibi falſa obijcio, redde rationẽ quãtum patrimonij acceperis, quid tibi litibus accreuerit, qua ex pecunia domũ parauerís, Tuſculanũ & Põpeianũ infinito ſumptu exædificaueris: aut ſi retices, cui dubiũ poteſt eſſe, quin opulentiã iſtã ex ſanguine & miſerijs ciuiũ parauerís? Ex his uerbis ſatis apparet uicies ſeſtertiũm magnã pecuniã fuiſſe: nec immerito Ciceronẽ conqueſtũ apud Atticũ, quod Tuſculanũ ſuũ ædificiũ quingẽtis ſeſtertijs æſtimatum eſſet, quæ nos duodecim millia & quingẽtos aureos eſſe dicimus. Saluſtius enim infinito ſumptu ædificatũ eſſe obiecit. Blõdus libro nono Romæ triũphantis, in quo libro urbis Romæ Romanorũq; magnificentiã diligẽter magis q̃ docte oſtendiſſe uidetur, ait obſeruaſſe in epiſtolis Ciceronis Ciceronẽ uillas duodeuiginti numero habuiſſe, in queis præcipuas Tuſculanã, Formianam, Arpinatẽ, Ancanã, & Põpeianã: quas tamẽ eum ſimul poſſediſſe nõ credo, nec ipſe Blondus affirmat. Cicero in oratione pro M. Cælio: Sumptus unius generis obiectus eſt habitationis, XXX. millibus dixiſtis eũ habitare. Ex hoc loco conijci poteſt magnã eſſe pecuniã XXX. ſeſtertia: & præterea exẽplum habemus quanti domus locarẽtur anniuerſaria mercede. XXX. ſeſtertia ego ſeptingẽtos quinquaginta aureos noſtros eſſe dico. Ipſe in oratione pro domo ſua quodã in loco ita inquit: Nihil erat latum de me: nõ adeſſe erã iuſſus: nõ citatus affuerã: erã etiã tuo iudicio ciuis incolumis: cuius domus in Palatio, uilla in Tuſculano, altera ad alterũ conſulẽ trãsferebatur: ſenatꝰ cõſules uocabat: colũnæ marmoreæ ex ædibus meis inſpectãte Populo Romano ad ſocerũ cõſulis portabãtur. Sed emẽdandus locus in quinto epiſtolarũ, ubi ad P. Seſtiũ ſcribẽs ita inquit: Ego tua gratulatione cõmotus, quod ad me pridem ſcripſeras uelle te bene euenire quod de Craſſo domũ emiſſem. Emi eã ipſam domũ millibus nũmũm XXXV. aliquãto poſt tuã gratulationem. Itaq; nũc me ſcito tantũ habere æris alieni ut cupiã cõiurare ſi quiſq̃ recipiat. Huiuſcemodi mẽda eſt in XI. in epiſtola Decimi

Seſtertia XXX.

Cic. locus.

Bruti ad Ciceronem: *Cum ad rempublicã liberandam acceſſi mihi fuit ſeſtertiûm quatuor millibus amplius, ſeptem legionũ numerum alo: qua difficultate, tu arbitrare.* Verũ illic tricies quinquies ſeſtertiûm legendum puto. Si enim ſuperficies uicies æſtimata eſt, potuit area quindecies addere ad pretium. Huiuſmodi ædificia damnoſa ambitione exædificata taxans Saluſtius in Catilina ita inquit: *Operæpretium eſt cum domos atq; uillas cognoueris in urbium modum ædificatas, uiſere templa deorum quæ noſtri maiores religioſiſſimi mortales fecêre.* Ciceronem autem tanti domum emere potuiſſe argumentum eſt id quod ipſe in ſecunda Antoniana dicit: *Hæreditatem mihi negaſti obueniſſe: utinam hoc tuum uerum crimen eſſet. Ego enim amplius ſeſtertiûm ducenties acceptum hæreditatibus retuli: quanquam in hoc genere fateor feliciorem eſſe te: me nemo niſi amicus fecit hæredẽ: ut cum illo cõmodo quod erat, animi quidam dolor iungeretur: te is quem nunquam uidiſti L. Rubrius Caſſinâs fecit hæredem.* Quibus uerbis Antonium ut teſtamentarium taxat. Quanta autem ſit pecunia ducenties ſeſtertiũm ex eo conijciendum relinquitur quod Cornelius Nepos in uita Pomponij Attici ſcribit his uerbis: *Habebat auũculum Cæciliũ equitem Ro. familiarẽ L. Luculli: diuitẽ, difficillima natura: cuius ſic aſperitatẽ ueritus eſt, ut quẽ nemo ferre poſſet, huius ſine offenſione retinuerit beneuolentiã: quo facto tulit pietatis fructũ. Cæcilius enim moriens taſtamento adoptauit eum, fecitq; hæredẽ ex dodrante: ex qua hæreditate accepit circiter centies ſeſtertiûm.* Et infra: *Cum tanta inquit pecuniæ facta eſſet acceſſio, nihil de quotidiano uictu mutauit, nihil de uitæ conſuetudine: tantaq; uſus eſt moderatione, ut neq; in ſeſtertiûm uicies quod à patre acceperat, parum ſe ſplendide gefſerit, neq; in ſeſtertiûm centies affluentius uixerit quàm inſtituerat, pariq; faſtigio ſteterit in utraq; fortuna: nullos habuerit hortos, nullam ſuburbanã aut maritimam ſumptuoſam uillam, neq; in Italia, præter Ardeatinum & Nomentanum ruſticũ prædiũ: omniſq; eius pecuniæ reddituſ cõſtabat in epi*

roticis

roticis & urbanis poſſeſſionibus: ex quo cognoſci poteſt eũ uſum pecuniæ nõ magnitudine, ſed ratione metiri ſolitũ. Hic eſt Põponius Atticus Ciceronis familiariſſimus, ita ut Quintus frater ei charior nõ fuerit: cui rei (ut eiuſdẽ Cornelij uerbis loquar) indicio ſunt uolumina multa epiſtolarũ à conſulatu eius uſq; ad extremum tempus ad Atticum miſſarũ: quæ qui legerit, non multũ deſiderabit hiſtoriã contextã eorũ temporum. Qui Ciceroni in omnibus eius periculis ſingularem fidẽ præbuit. Cui ex patria fugienti ſeſtertia ducẽta et qnquaginta donauit, quæ nos ſex millibus & ducentis quinquaginta aureis noſtris æſtimamus. Ex prædictis luculentum mihi documentũ ſumi poſſe uiſum eſt ad ea quæ agimus intelligenda: Si enim eques Ro. ſplendide uixit in uicies ſeſtertiûm, ita ut in prædiorum tantũ fructu nõ etiã fœnore redditũ pecuniæ cõſtitueret, oportet oĩno magnã fuiſſe pecuniã uicies ſeſtertiûm, præſertim cũ is una donatione in Ciceronẽ tantã pecuniã contulerit. Eodẽ pertinet id quod ab eodem autore dicitur: Nec id (inquit) præteribo, q̃q̃ leue uiſum iri putẽ: cum in primis lautus eſſet eques Ro. & non parũ liberaliter domũ ſuam omniũ ordinũ hoĩes inuitaret, ſcimus non amplius q̃ terna millia æris peræque in ſingulos mẽſes ex ephemeride eũ expẽſum ſumptui ferre ſolitũ: atq; hoc nõ auditũ ſed cognitũ prædicamus, ſepe enim propter familiaritatẽ domeſticis rebus interfuimus. Terna millia æris, millenos ac ducenos ſeſtertios nũmos ualent. i. ære noſtro triginta aureos. Sic in dies ſingulos Põponius aureũ unũ noſtrũ in ſumptu domeſtico impẽdebat: quod intelligo de pulmentario ſumptu: qppe elegãs ille fuiſſe dicitur, & ſi nõ magnificus: ſplẽdidus, etſi nõ ſumptuoſus: uſus eſt enim (ut inqt idẽ Cornelius) familia, ſi utilitate iudicandũ eſt, optima: ſi forma, uix mediocri: nanq; in ea erant pueri literatiſſimi anagnoſtæ, optimi & plurimi librarij, ut ne pediſſequus quidem quiſquam eſſet qui nõ utrunq; horum pulchre facere poſſet: pari modo artifices cæteri quos cultus domeſticus deſiderat apprime boni. Anagnoſtas Cornelius appellat pueros legẽdi peritos, quibus Põponius ſuper cõui-

Põponius Atticus Ciceronis familiariſſimus.

uium utebatur, ut pleriq; Romanorũ: Nemo (inquit) in eius con uiuio aliud acroama q̃ anagnoſtẽ audiuit. Verũ ex ſupradictis ap paret fructuoſam Ciceroni atq; etiã auriferã eloquentiam fuiſſe: omnes enim artes olim magno cũ ſplendore exercebãtur. Nõ omit tendũ illud, quod caput amputatũ parẽti eloquẽtiæ Romanæ, deci es ſeſtertiũm ab Antonio triumuiro æſtimatũ eſt, id eſt quinq; & uiginti millibus aureorũ noſtrorũ: autorẽ enim Appianũ habemus in IIII. Ciuiliũ bel. qui ducenta & quinquaginta millia drachma rum Popilio Lænæ pro capite Cicerõis Antoniũ dediſſe ſcripſit: tanti caput eloquẽtiæ ab inimico æſtimatũ eſt. Diximus ſupra Iſo cratem dicendi præceptorẽ orationẽ unam talentis uiginti uendi diſſe. Theombrotũ medicũ, Antiochũ regem talẽtis centũ ſanaſſe. Appellẽ pictorem ſed literarũ peritũ Alexãdrum regem uiginti auri talentis pinxiſſe, quãti hodie ducatus non mediocris emi poſ ſit. Singula enim talenta auri nõ minus ſenis millibus ſeptingenis & quinquagenis ſolatis noſtris ualuerunt. Ariſtoteles Speuſippi pauculos libros tribus talentis emit, ut autor eſt Gellius. Quãti igi tur emptos exiſtimamus libros Ariſtotelis & Theophraſti, quos Strabo libro XIII. ab Appellicone Teio magno argento redẽptos eſſe tradidit, tineis iam & ſitu corruptos: ut qui iandiu in terram obruti fuerant. Plinius auunculus collectanea ſua quadringẽtis ſe ſtertijs uendere noluit, ut autor eſt Plinius Iunior. li. III. epiſto larũ his uerbis: Perire enim omne tẽpus arbitrabatur quod ſtudijs non impertiretur. Hac intẽtione tot iſta uolumina peregit, electo rumq; cõmentarios C. X. mihi reliquit, opiſtographos quidẽ & mi nutiſſime ſcriptos: qua ratione multiplicatur hic numerus. Refe rebat ipſe potuiſſe ſe cum procuraret in Hiſpania, uendere hos cõ mentarios Largio Licinio CCCC. millibus nummũm: & tunc ali quanto pauciores erant. Quis nunc regũ emere bibliothecã cõfer tiſſimã decem aureorũ millibus uelit? quãti à Plinio ciuis unus pri uatus regeſta quædã extemporanea licitari auſus eſt? & Plinius tamen tanti addicere noluit. Pliniũ autẽ Iuniorẽ diuitẽ fuiſſe mul ta eius

Caput Ciceronis quanti æſtimatũ ſit.

Quãti Plinius cõmentarios ſuos uẽdere potuit.

ta eius epiſtolarũ loca declarant. Imprimũ in VII. *epiſtolarũ ad* Coreliã *ſcribens ita inquit: Tu quidẽ honeſtiſſime, quòd tam impenſe & rogas & exigis, ut accipi à te iubeã pretiũ agrorũ nõ ex ſeptingentis millibus, quanti illos à liberto meo, ſed ex nongentis, quanti à publicanis partẽ uigeſimã emiſti. Inuicem ego & rogo & exigo ut non ſolũ quid te, uerũ etiã quid me deceat aſpicias.* Et ex *his uerbis & ex epiſtola paulo ſuperiore quã ad* Fabatũ *ſcribit, apparet eum ducẽta millia nũmũm pro acceſſione pretij contẽpſiſſe, emptrice etiã hoc petẽte: ne ratum non habere uideretur quod à liberto ſuo geſtũ erat Idem ad Caniniũ. Equidẽ cõmodius nihil inuenio q̃ quod ipſe feci: nam pro quingentis millibus nũmũm, quæ in alimenta ingenuorũ ingenuarũq́; promiſerã, agrum ex meis longe pluris actori publico publice mãcipaui, eundẽ uectigali impoſito recepi, tricena annua millia daturus: per hoc enim et reipublicæ ſors in tuto, nec reddiuus incertus, & ipſe ager propter id quod uectigali longe ſupercurrit, ſemper dominum à quo exerceatur inueniet.* Ex *his uerbis apparet Pliniũ patriæ ſuæ donaſſe annua ſeſtertia tricena: quæ à nobis ſeptingentis & quinquaginta aureis æſtimantur, pro quingentis ſeſtertijs in numerato, quæ pollicitatione patriæ facta debebat, id eſt duodecim millibus & quingentis aureis: qua ratione paulo plus ſedecim millibus & quingentis ſingula millia annua æſtimauit.* Idem *libro* V. *Saturninus qui nos reliquit hæredes, quadrantem reipublicæ noſtræ, deinde pro quadrante præceptionem quadringentorũ millium dedit.* Hoc *ſi ius aſpicias, irritum: ſi defuncti uoluntatẽ, ratum et firmũ eſt: mihi aũt defuncti uolũtas antiquior iure eſt: utiq; in eo quod ad communẽ patriã uoluit peruenire.* An *cui de meo ſeſtertiũm decies cõtuli, huic quadringentorũ millium paulo amplius tertiã partẽ ex aduentitio denegem?* His *uerbis ſignificat decies centena millia nummũm reipublicæ ſuæ antea dediſſe, & tũ quadringenta millia condonare per præceptionem à ſe hærede relicta, quæ ſtricto iure cogi non poſſet ſoluere: quæ duæ ſummæ* XXXV. *millia aureorum noſtrorũ*

Diuitiæ Plinij Iunioris.

ualent. Apud eundem epiſtola quarta ad Traianum liberalitatem ſeſtertij quadringentis pro quadragies legitur. Magnã enim eſſe pecuniã ex eo oſtẽditur, quod epiſtola alia ad eundẽ legitur: Theatrũ domine Niceæ maxima iã parte conſtructũ, imperfectũ tamẽ, ſeſtertiũ ut audio amplius cẽties hauſit. Seruius grãmaticus autor eſt Virgilium poẽtã tres libros Aeneidis ſuæ Auguſto recitaſſe, ſecundũ, quartũ & ſextum: ſed ſextum maxime ob Octauiã Auguſti ſororẽ Marcelli matrem, quẽ Marcellum Auguſtus ſibi adoptauerat, qui perijt anno decimooctauo ualetudine correptus. Hæc igitur Octauia cũ recitatiõi intereſſet, & Virgilius ad carmina illa ueniſſet circa finem ſexti libri quæ Marcelli luctum deſcribunt, defeciſſe animo illa dicitur cum ad illud uentum eſt:

Heu miſerande puer ſiqua fata aſpera rumpas
Tu Marcellus eris.—

Aurei Virgiliani uerſus *Aegre aũt refocillata Octauia ſilẽtiũ Virgilio imperaſſe dicitur, & dena ſeſtertia pro ſingulis uerſibus dari iuſſiſſe, q numero ſunt unus & uiginti. Quod ſi eſt uerum, Virgilius paucis uerſibus ſupra quinq; millia aureorũ meruit.* *Cenſus Maronis.* *De hoc poeta inquit Seruius aut quicũq; fuit q eius uitã ſcripſit: Bona aũt cuiuſdã exulantis non ſuſtinuit accipere: poſſedit propè cẽties ſeſtertiũm ex liberalitatibus amicorũ, habuitq; domũ Romæ in æſquilijs, q̃q̃ ſeceſſu Campaniæ Siciliæq; plurimũ uteretur. Quæcũq; ab Auguſto petijt, repulſam nunq̃ tulit: parentibus quotannis aurũ ad abũdantem alitum mittebat: quos iã grandis amiſit. Hæredem aũt fecit ex quadrãte Auguſtum. Centies ſeſtertiũm ducenta quinquaginta aureorum millia ualet. Quare nõ fruſtra Iuuenalis eius meminit ut copioſi in Saty. ſeptima. Qui autem diligenter reputauerit cõmoda magiſtratuũ non modo in prouincijs ſed etiam in Vrbe, is non mirabitur, tã diuites quoſdam fuiſſe.* *Ambitus Romæ ingẽs fuit ob cõmoda magiſtratuũ* *Argumentum eius rei ingẽs mihi uidetur ambitus Romæ flagrantiſſimus: Cuius unũ exemplum ſat erit ex Ciceronis ſumere libro ſecundo epiſtolarum ad Quintum fratrem. Sic enim ſcribit: Ambitus redijt immanis: nunquam fuit par: nõ di*

ro hyperbolas: uel ſeſtertiũm centies cõſtituunt in prærogatiuã pronuntiare. R*es ardet inuidia: tribunitij candidati compromiſerunt ſeſtertijs* CCCC.*in ſingulos apud* M. C*atonem depoſitis petere eius arbitratu: ut qui contra feciſſet, ab eo condemnaretur.* Hic *locus in impreſſis pridẽ libris corruptiſſime legebatur, in quibus etiam numerus ſeſtertiorum deerat: in recens impreſſis, ne reſtitutus quidẽ ſatis eſt: quare à me citari integer non potuit.* Male *tamẽ ſeſter.*CCCC.*legi ex eo apparet quòd idẽ* Cicero *libro quarto ad* At*ticum ita ſcribit de his comitijs loquens: Sequere nunc me in campum: ardet ambitus.* F*œnus ex triente idibus* Q*uintil. factũ erat beſſibus.*Et *poſt aliquot uerſus:* P*ompeius fremit.* Q*ueritur.* S*cauro ſtudet.* S*ed utrũ fronte an mẽte, dubitatur: exoche in nullo eſt: pecunia oĩm dignitatẽ exæquat.* M*eſſala languet, nõ quo aĩus deſit aut amicis careat.* S*ed coitio* C O S. *&* P*ompeius obſunt.* C*andidati iurarunt ſe arbitrio* C*atõis perituros.* A*pud eum ſeſtertia quingena depoſuerunt: ut qui à* C*atone damnatus eſſet, id perderet, & cõpetitoribus tribueretur.* S*i locus hic nõ mendoſus eſt, ſupra quingentis uel quingenis potius legi debet.* C*ui patri autoritas* Plutar*chi non latini facti, ſed græci ſuffragatur his uerbis:* ἔδοξεν οὖν αὐτοῖς τὴν ἀρχὴν μετιοῦσι εἰς ταὐτὸ συνελθοῦσι, παραβαλέσθαι δραχμῶν ἕκαστον ἀργυρίου δέκα δύο ἥμισυ μυριάδας, εἶτα μετιέναι τὴν ἀρχὴν πάντας ὀρθῶς καὶ δικαίως. Duodecim myriades et *quingentæ drachmæ quingẽta millia nũmũm ualent, ſicq́; ſumma quadrat ad nummum.* Hanc *hiſtoriã tetigit* Plini. *in præfatione:* C*ũ apd᷑* C*atonẽ (inqt) ambitus hoſtẽ, & repulſis tãq̃ honoribus ineptis gaudentẽ pecunias flagrãtibus comitijs deponerent cãdidati, hoc ſe facere pro innocentia (quod in rebus humanis ſummũ eſſet) profitebantur.* V*erũenimuero ex uerbis* C*iceronis apparet, animo ſum illũ fuiſſe ambitum, cum in tribũ prærogatiuã centies ſeſterũm pronuntiare candidati non dubitarẽt.* O*pportunè enim proportione & alijs tribubus aliqd diuidi quæ numero quinq; & triginta erant: aut certe tot tribubus quæ ad renuntiationem magiſtratus*

ſuffe

ſufficerent. Hoc ne *falſum putetur tãetſi creditu difficile*, Cicero *præfatiuncula fidem ſibi præſtruit*: Non dico, *inquit, hyperbolas uel hyperbolω̃s hoc eſt hyperbolice, utroq; enim modo legitur*. Argumentum *etiã ingẽtis ſummæ eſt quod* Cicero *ambiũ fœnus intendiſſe dicit, & dimidio maius feciſſe, hoc eſt ex triente beſſale*. Diximus *in præcedẽtibus, moris fuiſſe apud* Romanos, *ut ædiles & alij magiſtratus ludos uel munera magnifica facerẽt & ederẽt in theatro uel circo uel amphitheatro, quaſi populo uniuerſam quãdam mercedẽ ſoluentes ob lata ſuffragia*. Dedimus *& magnificentiæ exempla, indicia omnino ualida ad eam rem quã nunc ago cõficiendam*. Oportet *enim magna fuiſſe cõmoda eius honoris qui tãti æſtimetur*. Nunc *quanta fuerit poteſtas imperatorũ in bello, & proconſulum prætorumq́; in prouincijs ſuis, demonſtrandum eſt*. Iamprimũ Strabo libro duodecimo de Cappadocia & Paphlagonia loquens à Pompeio *certis finibus terminatis, ita inquit*: ὕστερον δὲ οἱ τῶν ῥωμαίων ἡγεμόνες ἄλλους καὶ ἄλλους ἐποίησαν μερισμοὺς, βασιλέας τε καὶ δυνάστας καθιστάντες. καὶ πόλεις τὰς μὲν ἐλευθεροῦντες, τὰς δὲ ἐγχειρίζοντες τοῖς δυνάσταις. τὰς δ᾽ ὑπὸ τῷ δήμῳ τῶν ῥωμαίων ἐῶντες. Poſt *ea autẽ* Romanorũ *duces alias atq; alias contributiones fecerunt, reges & dynaſtas conſtituẽtes: ciuitatumq́; partim immunitate donarunt, partim potẽtatibus attribuerunt, partim etiã ſub ditione* Romana *reliquerũt*. Ex *his uerbis intelligimus nõ modo* Pompeium *poſt* Ponticam *uictoriam hoc iuris uſurpaſſe, ſed etiã alios imperatores pro arbitrio ſuo ſtatuere ſolitos de ijs prouincijs quas armis domuerant*. Exemplũ *eius rei luculentum eſt eodem libro*. De *quadã enim regione loquẽs campeſtri & feraci & pecore copioſa, ita inquit*: Huius *regionis partem* Amaſini *obtinent, partẽ* Pompeius Deiotaro *dedit, ut* Pharnaciæ & Trapezuntiæ *adiacẽtia uſq; in* Colchidem *& minorẽ* Armeniam: *horumq́; locorũ regem eũ creauit, cũ aliàs haberet hæreditariam à patre tetrarchiam* Galatarũ *qui* Toliſtobogi *dicũtur*. καὶ τούτων ἀπέδειξεν αὐτὸν βασιλέα, ἔχοντα καὶ τὴν πατρῴαν τετραρχίαν:

Poteſtas conſulũ, & prætorũ Romanorũ, qui ductores erant exercituum.

Deiotarus.

χίαν:regem, inquit, horũ eum creauit. Hic idem Pompeius Tigranem Armeniæ regem potẽtiſſimũ, ſed uictoria Pompeij fractum, ad ſe uenientem & diadema ſuum ad pedes eius demittentem, genibusq; aduolutũ diadema uel tiaram regiã reſumere iuſſit, & in ſella regia ſedere, multa ſex milliũ talentûm ob culpam atq; iniquitatem irrogata, ut Plutarchus autor eſt, ut Appianus, ſex millibus talentûm ab eo dono acceptis. Strabo rurſus poſt aliquot chartas de Commanis Põticis loquẽs, quod ſacerdotium Dianæ dicatũ erat: παραλαβὼν δὲ πομπήιος τὴν ἐξουσίαν ἀρχέλαον ἐπέστησεν ἱερέα, καὶ προσώρισεν αὐτῷ χώραν δίσχοινον κύκλῳ. τοῦτο δ' ἐστὶν ἑξήκοντα στάδιοι πρὸς τῇ ἱερᾷ, προστάξας τοῖς ἐνοικοῦσι πειθαρχεῖν αὐτοῦ. *Accepto autem imperio Pompeius Archelaum ſacerdotio præfecit, & regionem ei attribuit duorum ſchœnorũ in circuitu, quæ ſexaginta ſunt ſtadia ſacram urbem ambiẽtia: iuſſitq; eius ambitus incolas imperio eius parẽre. Quale aũt fuerit aut quàm locuples ſacerdotium ex eo intelligitur quod idem autor ait his uerbis: Regum Ponticorum tempore diebus feſtis qui Dianæ ſacri erãt, ſacerdos Commanorũ diadema regium geſtabat, & ſecundum regem honori habebatur. Commana autem imperio eius ſuberat cum ſacris ſeruis qui Hieroduli dicebantur, numero non pauciores ſex millibus, in quos omnifariam poteſtatem habebat, præterquàm eos uendẽdi. Cicero autem hoc docet in lege agraria contra Rullum, cum dicit: non licere decemuiris à populo creatis ſtatuere de agro Pontico & Mithridãtico à Pompeio capto: Ita'ne uero, inquit, hos agros regios Mithridatis, qui in Paphlagonia, qui in Ponto, qui in Cappadocia fuerũt, cum adhuc imperator in bello uerſetur, in locis autem illis etiam nunc belli nomen reliquum ſit, eos agros quorũ adhuc penes Gn. Pompeium omne iudicium & poteſtas more maiorum debet eſſe, decẽuiri uendent. Eodem pertinent ea quæ apud Lucanum Pompeius ipſe gloriatur in ſecundo Pharſaliæ, cum auxilia undiq; euocanda differit, filio ob id allegato. Hoc tamen uerũ eſt quòd ea quæ ab his imperatoribus ſtatuebantur neceſſe erat ſenatuſcõ-*

Sacerdotiũ opimum in Ponto.

Hieroduli.

natuſconſulto cõfirmari, id quid eodẽ in loco Strabo docet his uerbis: διαπολεμήσας δὲ καὶ ἐπανελθὼν οἴκαδε, ἐξενίκησεν ὥστε τὰς τιμὰς ἃς ὑπέσχετο ὁ Λεύκολλος τῶν ποντικῶν τισὶ, μὴ κυρῶσαι τὴν σύγκλητον. Confecto aũt bello Romã reuerſus Pompeius, peruicit ne ea præmia quæ Lucullus quibuſdã Ponticis primoribus pollicitus fuerat, à ſenatu cõfirmarentur. ἄδικον γὰρ εἶναι κατορθώσαντος τοῦ ἄλλου τὸν πόλεμον, τὰ βραβεῖα ἐπ' ἄλλῳ γενέσθαι, καὶ τὴν τῶν ἀριστείων διανομήν. Iniquum enim eſſe bello eo ab alio confecto, in alterius arbitrio belli præmia, et decorũ militariũ collationẽ manere. Nemo aũt ignorat Põticũ bellũ Lucullũ bona ex parte geſſiſſe, ſed cũ ei Põpeius ante diẽ ſucceſſiſſet, cõficere nõ potuiſſe. Et Pompeium ex rebus geſtis Luculli triũphaſſe fortunæ iniquitate, quæ Lucullũ ſummo fauore euectũ repẽte deſtituit, ut uidere eſt Plutarchum in Lucullo legẽtibus. Cauſam tamen præbuit Cicero qui orationẽ pro Põpeio habuit ad populũ cum præturã ipſe gereret, quæ oratio pro lege Manilia inſcribitur. Ob hoc Lucullus reipublicæ infenſus in ociũ ſe cõtulit, ſingulariq́; lautitia & ſplẽdore ſumptuũ uitã pomnẽ uiuẽdi amœnitatẽ traduxit, ex ea ipſe prouincia ſummis opibus auctus: cũ tamen triumphi ſui die aureũ ſimulachrũ Mithridatis ſex pedũ lõgitudinis, clypeũq́; gẽmis cõfertũ, cũ immani ſumma auri & argẽti facti ſignatiq́; in ærariũ intuliſſet. Cicero in Piſonẽ præclari facinoris loco ponit quod prouinciã cõtempſerit: Ego Antoniũ, inquit, collegã cupidũ prouinciæ, multa in rẽ publicã molientẽ, patiẽtia atq; obſequio meo mitigaui: Ego prouinciam Galliã ſenatus autoritate exercitu & pecunia inſtructã & ornatã quã cũ Antonio cõmunicaui, quod ita exiſtimabã tẽpora rei publicæ ferre, in cõcione depoſui reclamãte Po. Ro. Idẽ cũ prouinciã Ciliciã obtineret, ad Atticum ſcribens de uitæ ſuæ integritate: Ipſe inquit in Aſiã profectus ſum Tharſo nonis Ianuarijs: Nõ me Hercule dici poteſt qua admiratione Ciciliæ ciuitatũ, maximeq́; Tharſenſium. Poſtea uero q̃ Taurũ trãſgreſſus ſum, mirifica expectatio Aſiæ noſtrarum diœceſum, quæ ſex menſibus imperij mei nulla

Lucullus.

Cicero prouinciam depoſuit.

nullas meas acceperat literas, nūꝗ hoſpitē uiderat. Illud aūt tēpus ante me fuerat in hoc quæſtu: ciuitates locupletes ne in hibernis mi lites reciperēt, magnas pecunias dabāt. Cyprij talēta Attica CC. *cōmoda magiſtratuum Romanorū ī prouincijs.* *qua ex inſula (nō hyperbolicos loquor) nūmus nullus me obtinente erogabitur: ob hæc beneficia quibus illi obſtupeſcūt nullos honores mihi niſi uerborū decerni ſino. Si hic numer⁹* CC. *talēta uere apud Ciceronē legitur, (ut uere legi puto,)* C. *&* XX. *millia aureorum noſtrorū eo nomine lucrifacere potuit ſi famā contēpſiſſet. Opulē tam aūt Cyprū olim fuiſſe ex eo cōijcimus, quod Ptolemæo Cy- pri rege cōfiſcato, Cato qui Clodij factione ad colligendā eius ga zam ablegatus eſt, paulominus ſeptē millia talētūm Romā depor- tauit ex auctione gazæ, ut autor eſt Plutarchus:* τῷ δὲ κάτωνι συ- νήχθη μὲν ἀργυρίου τάλαντα μικρὸν ἑπτακιςχιλίων ἀποδέοντα: *ꝗ̄ꝗ maior ob id pecunia fuiſſe uidetur, quod Cato aliquando in al- tercatione Pompeio obiecit ſe ex Cypro plus auri atq; argenti nul- lo exercitu detuliſſe, ꝗ̄ Pompeius ex omnibus triumphis cōcuſſo ter rarum orbe, ipſe inſtructus ingentibus copijs intuliſſet in ærariū: quo tempore Cyprus in prouinciā prætoriam redacta eſt factio- ne eiuſdem Publij Clodij Pulchri Ptolemæo infenſi ob negatam ei pecuniam ad redemptionis pretium cum à piratis interceptus eſſet: quæ hiſtoria à Strabōe narratur in fine libri decimiquarti.*

Cypria gaza publicata.

Idem Cicero pro lege Manilia: Difficile eſt dictu Quirites quan to in odio ſimus apud exteras natiōes propter eorū quos ad eas hoc anno cum imperio miſimus, iniurias ac libidines. Quod enim fa- num putatis in illis terris ueſtris magiſtratibus religioſum? quam ciuitatem ſanctam? quam domum ſatis clauſam ac munitam fuiſ- ſe? Vrbes iam locupletes & copioſæ requiruntur, quibus cauſa bel- li propter diripiendi cupiditatem inferatur. Idem Piſoni obiecit quod perfidiam trecentis talentis uendidiſſet, his uerbis: Idem'- que tu Rabocentum Beſſicæ gentis principem, quum trecen- tis talentis regi Cotto uendidiſſes, ſecuri percuſſiſti, cum ille ad te legatus in caſtra ueniſſet, & tibi magna præſidia & au-

xilia

xilia à Beſſis equitū peditūq́; polliceretur. Et paulo inferius: Nõne ſeſtertiûm centies & octogies quod quaſi uaſarij nomine in uẽ ditione mei capitis aſcripſeras, ex ærario tibi attributū Romæ in quæſtu reliquiſti? Nonne cū ducenta talenta tibi Apolloniatæ Romæ dediſſent, ne pecunias creditas ſoluerent, ultro Suffidiū equitem Romanū hominẽ ornatiſſimū, creditorẽ debitoribus ſuis addixiſti. Vaſariū Cicero appellat id quod publice dabatur magiſtratibus, ut muli, equi & uaſa, et reliqua quæ magiſtratus inſtrumẽtū impleret, id quod patet ex eo quod idẽ dicit in lege agraria cõtra Rullū, de deceuiris loquens, quos Rullus creandos eſſe cenſuerat ad agros diuidendos diuendendosq́; per prouincias: Dat (inquit) poteſtatẽ uerbo prætoriā, reuera regiā: definit in quinquẽnium, facit ſempiternā: tãtis enim cõfirmat opib⁹ et copijs, ut inuitis eripi nullo modo poſſit. Deinde ornat apparitoribus, ſcribis, librarijs, præconibus, architectis: præterea mulis, tabernaculis, cẽturijs, ſupellectili: ſumptū haurit ex ærario, ſuppeditat à ſocijs. Intelligimus ergo uaſarij nomine pecuniā publice dari ſolitam magiſtratibus euntibus in prouincias ex qua ſibi neceſſaria compararent, id quod poſtea Auguſti tẽpore ſenatuſconſulto conſtitutū eſt. Trãq. in Auguſto: Autor & aliarū rerum fuit, in queis, Ne acta ſenatus publicarentur: Ne magiſtratus depoſito honore ſtatim in prouincias mitterentur: Vt proconſulibus ad mulos et tabernacula quæ publice locari ſolebant, certa pecunia conſtitueretur. Meminit eius moris Cicero in quinta in Verrẽ actione: & Lampridius in Alexandro his uerbis: Iudices cū promoueret exẽplo ueterū ut & Cicero docet, et argẽto et neceſſarijs inſtruebat, ita ut præſides prouinciarū acciperẽt argenti pondo uicena, mulos et equos binos, ueſtes forenſes binas, domeſticas ſingulas, balneares ſingulas, aureos cẽtenos, coquos ſingulos, et ſi uxores non haberent, ſingulas concubinas, quòd ſine ijs eſſe non poſſint: reddituri depoſita adminiſtratione mulas, mulos, equos, muliones & coquos: cætera ſibi habituri, ſi bene geſſiſſent. Sed illa fuit priſcæ ſeueritatis imitatio, qualis in

Vaſariū.

lis in legibus ſumptuarijs intelligitur, de quibus infra dicturi ſumus. Cicero igitur Piſoni obijcit quod eo tempore quo Cicero exilio multatus fuit, Piſo et Gabinius prouinciarũ pactione cum Clodio Pulchro tribunoplebis Ciceronis inimico conſpirarint: ſicq; factum ut per tribunumplebis prouincias obtinuerint: Gabinius Syriam, Piſo Macedoniã, & Piſoni centies et octogies ſeſtertiũm uaſarij nomine decretũ ſit, ſi uerus eſt numerus, quã totam pecuniã fœnore Romæ occupauit: quæ non minor fuit quadringentis & quinquaginta millibus aureorũ noſtrorũ: Sunt & alia nomina pecuniæ imperandæ ciuitatibus, quã magiſtratus in rem ſuam uertebant, quæ Cicero eadem in oratione in Piſonem perſequitur: Qui modus, inquit, tibi fuit frumenti æſtimandi? qui honorarij? ſi quidẽ poteſt ui et metu exortum honorariũ nominari: quod cum peræque omnes tum acerbiſſime Bœotij & Byzantij Cheroneſes, Theſſalonica ſenſit. Frumẽtum æſtimãdum intelligo id frumẽtum quod in cellam prætoris uel cõſulis imperatur: Pro quo pecuniã imperabãt quãtam collibuerat. Honorariũ appello quod Græci εἰσόδιον et εἴσοδον, id eſt xenium aduẽtitium quod datur ingredienti quãq; urbem magiſtratui, ut hodie principibus noſtris cũ primũ urbes pompatice ingrediuntur. Sequitur in eadem oratione: Mitto aurũ coronarium quod te diutiſſime tõrſit: cum modo uelles, modo nolles. Lex enim generi tui & decerni, & te accipere uetabat niſi decreto triumpho. His accedit quod Romani imperatores ciuitatem Romanã dare poterant, ut autor eſt idẽ Cicero in oratione pro Cornelio Balbo his uerbis: Audebo etiam hoc contẽdere, nunq̃ eſſe condemnatum quem conſtaret ab imperatore noſtro ciuitate donatũ. His igitur & huiuſcemodi cauſis Romani ſenatores diteſcere in immenſum poterant. Auguſti autẽ tempore mirũ in modum auctũ eſt faſtigium Romanũ non modo publicum, ſed etiam priuatũ, licet luxus uitæ diminutus eſſet, exemplũ prodente principe: mittebat enim in prouincias couſulares & prætorios & equeſtris ordinis uiros quoſcunq; honore dignos iudicabat, qui etiam quo plures

Honorarium iſodion et iſodos.

Auguſti tempora.

s (ut

(ut Tranquilli uerbis loquar) partē adminiſtrandæ reipublicæ ca perent, noua officia excogitauit, curā operū publicorū, uiarum & aquarū, aluei Tyberis, frumenti populo diuidendi, præfecturā vr bis, triumuiratum legendi ſenatus, & alterū recognoſcēdi turmas equitum quotienſcūq; opus eſſet, cēſores creari deſitos longo inter uallo creauit, numerū prætorū auxit, exegit etiā ut quotienſcunq; conſulatus ſibi daretur, binos pro ſingulis collegas haberet. Ab ijs igitur quos locupletes nouerat ipſe, exigebat ut vrbem monumento aliquo inſigni ornarēt. Hunc morē tenuerūt & alij principes, ut ui dere eſt apud hiſtoricos: & Plin. in epiſt. lib. II. Firmius, inquit, inductus in ſenatū reſpōdit crimini noto. Secutæ ſunt diuerſæ ſen tentiæ conſulū deſignatorū. Cornutus Tertullus cēſuit ordine mo uendum. Acutius Nerua in ſortitione prouinciæ rationē eius non habendā, quæ ſentētia tanq̄ mitior uicit, cum ſit alioqui durior triſtiorq́;: quid enim miſerius q̄ exectū & exemptū honoribus ſenatorijs, laboribus & moleſtia nō carere? et reliqua quæ lōgius proſequi tur. Cæterū præterq̄ quod ſupra ex Tranq. diximus Auguſtū inuecta vrbi Aegyptia gaza tantā rei nūmariæ copiam effeciſſe, ut multū pretij prædijs accreuerit, ex eo cōijcere licet homines Roma nos inuſitatis opibus affluētes fuiſſe, quod intra XX. annos ſeſtertiūm quaterdecies millies ex amicorū teſtamentis accepiſſe ſeſe teſtatus eſt. Huic dicto fidē arrogat: id quod apud Senecā lib. II. de beneficijs ſcriptū eſt his uerbis: Lentulus augur diuitiarū maximū exemplū: anteq̄ illū libertini pauperē facerēt quater millies ſeſtertiūm ſuum uidit. Hic cum omnia incrementa ſua diuo Auguſto de beret, ad quē attulerat paupertatē ſub onere nobilitatis laborantē, princeps iam ciuitatis & pecunia et gratia, ſubinde Auguſto ſole bat queri, dicēs à ſtudijs ſe abductū. Quater millies ſeſtertiūm dico non minorem eſſe pecuniam centies centenis millibus aureorum coronatorum, ne fruſtra putemus eum diuitiarū maximum exemplum appellatū à Seneca homine ipſo prædiuite, ut à Iuuenale appellatus eſt, & ipſe fatetur apud Tacitum libro XIIII. in oratione ad

Auguſtus amicorum locupletator.

Memorabiles Lentuli auguris opes.

ne ad Neronem habita. Quem Tigillinus & alij eius inimici uarijs criminationibus apud Neronem adorti ſunt tanq̄ ingentes & primatum ſupra modū euectas opes in dies adhuc augeret, hortorum quoq; amœnitate & uillarū magnificentia quaſi principē ſupergrederetur. Tranquillus Lentuli his uerbis meminit in Tybe. Satis cōſtat Cn. Lentulū augurē, cui maximus cēſus fuit, metu & angore ad faſtidiū uitæ ab eo actum, & ut ne quo niſi ipſo hærede moreretur. Verumenimuero hoc animaduerſione dignū, raram auri mentionem apud antiquos reperiri, non modo pro eo quantæ priſcæ ætatis opes celebrātur ab autoribus, ſed rariorem etiam quàm pro noſtri temporis opulentia, & contra quàm hodie loquendi mos inoleuerit. Quotus enim quiſq; in cōmemorandis opibus hodie præſertim ingentibus argenti mentionem facit? Nam in uotis temerarijs quibus ſurdum numen Fortunam identidem fatigamus, primo quoque uerbo aurum nūcupari ſolet, tametſi apud nos in rationibus publicis ac priuatis argenteis ſummis omnia tranſigūtur: alioquin & ſponſionibus factitandis, & pignoribus deponendis, & circularibus fabulamentis aurum plerunque per ora hominum fertur. At uero apud antiquos argentum hominum ſermone celebratius fuit. Sed præter alia (inquit Plinius) equidem miror populum Romanū uictis gentibus in tributo ſemper argentū imperaſſe non aurum, ſicut Carthagini cū Annibale uictæ argēti pondo annua in quinquaginta annos, nec poteſt uideri penuria mūdi id eueniſſe, nam Midas & Crœſus in infinitum poſſederant. Eodem pertinere uidetur et illud eiuſdem Plinij dictum eodem libro: Mirum in auro cælando inclaruiſſe neminem, argento multos, maxime tamen laudatus eſt Mētor de quo ſupra diximus. Quatuor paria de niq; ab eo omnino facta ſunt, ac iam nullum extare dicitur, proximi Acragas & Boëthus & Mys fuere. Magna fama poſt hos celebratus eſt Antipater: quiq; Satyrū in phiala grauatum ſomno collocauiſſe uerius q̄ cælaſſe dictus eſt Stratonicus. Laudatur et Zopyrus qui Areopagitas & iudicium Oreſtis in duobus ſcyphis pondo duo-

Rara auri mētio apud priſcos.

Argentū hominū Romanorū ſermone auro celebratius fuit.

Auri cælaturæ rara mētio.

do duodecim æſtimatis. In uetuſtiſſimo non pondo, ſed HS, *id eſt ſe ſtertiũm legitur, quod ego interpretor ſeſtertiũm duodecies, id eſt cenſu ſenatorio: nam paulo ſupra dixerat:* Nec copia tãtum argen ti fuerat uitæ, ſed ualidius pœnæ metu pretium, idq; iampridem, *ut ignoſcamus nobis. Delphinos quinis millibus ſeſtertiũm in libras emptos* C. Gracchus *habuit.* L. *uero Craſſus orator duos ſcyphos, Mentoris artificis manu cælatos ſeſtertijs cẽtum, confeſſus eſt tamen nunq̃ ſe ijs uti propter uerecundiam auſum: ſicut eundem ſex millibus ſeſtertiũm in ſingulas libras uaſa empta habuiſſe. In quibuſdam antiquis utrobiq; pondo pro ſeſtertijs legitur, ſed male, ſeſtertijs enim in uetuſtiſſimo legitur quomodo et in impreſſis libris. Sequitur apud Pliniũ loco ſuperiore:* Fuit dein Pytheas, cui⁹ duæ unciæ XX. uænierunt. Vlyxes et Diomedes erãt in phialæ emble mate Palladiũ ſurripiẽtes. Fecit idem et cocos Mageireſia appella tos paruulis potorijs, è quibus ne exemplaria quidem licet exprimere: tam opportuna iniuriæ ſubtilitas erat. Habuit & Teucer cruſtarius famam, ſubitoq; hæc ars ita exoleuit, ut ſola iam uetuſtate cenſeatur. *In uetuſto exemplari non uiginti, ſed decem legitur, utrobiq; tamẽ deeſſe ſumma uidetur. Oportet autẽ opus pretioſum fuiſſe in quo tale fuit emblema. Magireſia etiam corruptũ eſt pro magiriſcia, cum magiriſcus diminutiue cocum ſignificet apud græcos. In antiquis etiam libris cruſtarius non legitur, ſed ſic:* Habuit & Teucer famã. *Verum hoc dictũ Plinij credibile facit id quod ſupra de Gracccho & Craſſo dictum eſt, qui cenſuræ tempore pœnæ metu deterreri non potuerunt, quin pretium argenti fabrefacti & cælati eouſq; intenderent, ut operis æſtimatio decuplo mate riam argenti excederet: hoc enim illa uerba Plinij ſignificant:* Validiuſq; fuit pœnæ metu pretium. *Pretioſa autẽ uaſa eſſe omnino oportuit, quæ ea arte fabrefacta eſſent quæ iam interijſſet propter ſubtilitatem. De emblematis in Annotationibus in libros iuris editis dicere me memini, cuiuſmodi artis exempla hodie non uiſuntur: nam & ante Plinij ætatem ars iandiu exoleuerat.* Officinæ

Emblemata.

Officinæ.

Pari-

Pariſienſes maxime auro & argẽto fabrefacto hodie nobiles ſunt, Pariſienſes.
priuatim etiam uno uico aurificibus dicato. Et tamen uaſa hodie
pondere, & inauratura cenſentur, & interdũ pictura. In ijs enim
rebus & in fabrica uaſcularij artem conſumunt. Cælatores ſigil-
lis & aureolis geſtaminibus, & mundo muliebri occupati ſunt, qui
bus omnibus rebus ars nequit inclareſcere. Quare hodie aurificiũ
acceſſionis ferè uicem habet, olim autẽ prætia huiuſmodi rerum ex
arte non ex materia ſtatuebãtur. Inde illud Plinij dictũ libro trice
ſimotertio: Quondã æs cõfuſe auro argẽtoq́; miſcebatur, & tamẽ
ars pretioſior erat: nunc incertum eſt peior hæc ſit an materia: mi
rũq́, cũ ad infinitũ operũ pretia hæc creuerint, autoritas artis ex-
tincta eſt. Quæſtus enim cauſa ut oĩa, exerceri cœpta eſt, quæ glo Antiqua ar-
riæ ſolebat: adeoq́; exoleuit fundẽdi æris pretioſi ratio, ut iam diu tificia.
ne fortuna quidẽ in ære ius artis habeat. Quoniã uero iam multa
de opibus Romanis, de primoribus uiris et eorũ magnificẽtia, et im
mani etiã quorundã luxu diximus, & eouſq; ſummas conſumptarũ
opũ auximus, ut fidẽ omnino facturi nõ uideamur, utemur nũc et
alio teſtimonio Plinij ut uериſimilia ſaltẽ dixiſſe uideamur, ijs qui
dẽ lectoribus qui res priſcas modulis noſtræ auorũq; memoriæ me
tientes, hactenus fidẽ hiſtoriæ accõmodare poſſunt, quatenus puſil
la animi ſenſa æſtimare eos ſinunt. Is igitur autor rerum omnium Plini⁹ autor
memorabiliũ et æſtimator acutus, et admirator diſertus, libro trice memorabiliũ
ſimoſexto poſt enumerata opera externa, de rebus tandẽ Romanis rerũ omniũ.
dicere ita orſus eſt: Verũ & ad urbis noſtræ miracula trãſire con
uenit, nongentorũq́; annorũ dociles ſcrutari uiros, & ſic quoq; ter
rarum orbẽ uictũ oſtẽdere, quod accidiſſe totiẽs penè quot referẽ-
tur miracula apparebit: uniuerſitate uero aceruata, & in quẽdam
unũ cumulũ cõiecta, nõ alia magnitudo exurget, q̃ ſi mundus alius
quidam in uno loco narretur. Nam ut circum maximũ à Cæſare Circus maxi
dictatore extructum lõgitudine ſtadiorũ trium, latitudine unius, mus à Cæſa
ſed cum ædificijs iugerũm quaternũm ad ſedem ducentorum LX. re extruct⁹.
milliũ, inter magna opera dicamus: nõne inter magnifica, baſilicã

Pauli forumq́; diui Auguſti, templum Pacis diui Veſpaſiani impe ratoris auguſti, pulcherrima operũ quæ unquam. Lego ex uetuſto exemplari, uires dociles nõ uiros. Baſilicæ Pauli meminit Plutar chus his uerbis in Cæſare: Cæſar uberrimas Gallorũ diuitias per omnes paſſim magiſtratus hauriendas permittens, Curionem tri-bunumplebis grandi fœnore obſtrictum liberauit. Paulo quoq; con ſuli mille & quingenta ſeſtertia præbuit: ex quibus nobiliſſimã ille in foro baſilicã Fuluiæ dicatã extruxit. Quo in loco non ſeſtertia, ſed talenta lego. Ex Appiano lib. II. bel. ciuil. Paulũ, inquit, Cæſar mille & quingẽtis talentis beneuolum ſibi reddidit, ut neq; pro illo quicq̃ ageret, neq; cõtra eũ quicq̃ moliretur. Curionẽ aũt ut pro eo omnia ageret, plurimo ære alieno obrutũ facile adegit. Paulus baſi licam admodũ ſplendidã ſuo nomine ex ea pecunia extruxit. Plu-tarchus ipſe in Põpeio talẽta non ſeſtertia dixit his uerbis: Cæſar multos ciues pecunijs ſibi allexit, multos etiam primorũ muneribus placauit, inter quos Paulus cõſul ob mille & quingẽta talenta mu-tatus eſt, & Curio tribunuſplebis ingenti ære alieno liberatur. Di ximus alibi hanc ſummam nongẽta millia aureorum noſtrorum ua lere, ne miremur eam baſilicam à Plinio inter opera magnificen-tiſſima cenſeri. Idem Plinius: Pyramidas, regum miramur opera, cum ſolum tãtum foro extruendo ſeſtertijs mille ducentis Cæſar dictator emerit, & ſi quidem impenſæ mouent captos auaritia ani mos, P. Clodius quẽ Milo occidit ſeſtertijs CXLVIII. millibus do-mo empta habitauerit, quod quidem non ſecus ac regum inſaniam miror. Itaq; et ipſum Milonẽ ſeſtertia ſeptingẽta millia æris alieni debuiſſe inter prodigia humani animi duco. Hæc uerba tot tãtiſq; mendis ſcatent, uix ut reſtitui poſſe confidam. Primum ſeſtertijs mille et ducentis pro duodecies ſeſtertio rarus fuit antiquis ſermo, ut alibi dixi: deinde in antiquis quibuſdam numerus corruptus eſt, ut omnino nihil elici poſſit. In uetuſtiſſimo HS libro legitur: Poſtre mo Tranquillus in Iulio de hoc ita ſcribit: Nullum largitionis aut officiorum in quẽquam genus publice priuatimq́; omiſit, forum de manu-

Domus P. Clodij. Aes alienum Milonis. Plinij locus.

manubijs incohauit, cuius area ſuper ſeſtertiũm millies cõſtitit. De Clodiana aũt domo ridiculum eſt pretium, quum Lucij Craſſi domus cuius Plin. meminit ut mediocris, tricies pluris uẽdi potuerit. Milonẽ aũt hoĩem egregie profuſum ſeptingẽta millia æris alienĩ debuiſſe non erat admiratione dignũ, quæ ſumma multo minor eſt decies ſeſtertio. Macrobius in II. Satur. Auguſtus delata ad ſe magnitudine æris alieni, quam quidam eques Romanus dum uixit, excedentem ducenties celauerat, culcitrã emi cubicularem in eius auctione ſibi iuſſit: & præceptum mirantibus, hanc rationem reddidit: Habenda eſt ad ſomnum culcitra in qua ille cum tantum deberet dormire potuit. Planum fit igitur locum mendoſum eſſe. In duobus antiquis libris quos uidi, talenta DCC. legitur, quod nõ probo, quia hæc ſumma minor eſt ducenties ſeſtertio, at Curionem ſexcẽties ſeſtertiũm debuiſſe autor eſt Valerius libro IX. his uerbis: Cõſimilis mutatio in domo Curionum extitit. Siquidẽ forum noſtrũ, & patris grauiſſimum ſupercilium, & filij ſexcenties ſeſtertiũm æris alieni aſpexit: contractum famoſa iniuria nobilium iuuenum. Publium autem Clodium perdita, ac uercordi luxuria fuiſſe ex eodem Valerio nouimus his uerbis de eo, eodem in loco dicente: Publij autem Clodij iudicium quanta luxuria & libidine abundauit? In quo ut euidenter inceſti crimine nocens reus abſolueretur, noctes matronarum & adoleſcentium nobilium magna ſumma emptæ, mercedis loco iudicibus erogatæ ſunt. Cicero ad Atticum libro primo de eo iudicio loquens ita inquit: Caluus per unum ſeruum, & quidem ex gladiatorio ludo confecit totum negotium, accerſiuit ad ſe, promiſit, interceſſit, dedit: Iam uero (o dij boni) rem perditam, etiam noctes certarum mulierum, atq; adoleſcentulorum nobilium introductiones nonnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt: ita ſummo diſſenſu bonorum, pleno foro ſeruorum XXV. iudices ita fortes tum fuerunt, ut ſummo propoſito periculo, uel perire maluerint quàm perdere omnia, triginta unus fuerunt, quos fames magis quàm fama commouit. De eo iudi

Curionis æs alienum.

cio iterum loquens, eodẽ libro: Afflicta (inquit) reſpu. empto cõſtu pratoq́; iudicio. Omnino igitur oportet magnas has eſſe ſummas, quas Plin. ob inſignem nequitiã inſaniæ regũ Aegypti comparandas duxerit, qui pyramidas ipſi mundi miracula conſtruxerũt. Vidi tria exemplaria ut ſupra dixi manu ſcripta in quibus ita de Clodio legitur: Talentis ducẽtis XL. VII. emit locũ quo habitauit, ſenſu etiã immutato quaſi aream domus tãti emerit. Sæpe ſupra teſtati ſumus exẽplaria Pliniana fluxam fidẽ habere, quod ad numeros quidem & ſummas pecuniæ pertinet: quid enim ſimile habet talentũ cũ ſeſtertio? q̃q̃ & in oĩbus autoribus id genus errati inualuit, ut multis exemplis docuimus. Rurſus ut ſeſtertiũm millies legam apud Tranq. adduci non poſſum, cũ ea ſumma fidẽ oĩno exceſſura ſit ſi ſuperficiẽ operis proportione areæ æſtimãdam relinquamus, potiusq́; ſeſtertia mille, & apud Plini. ſeſtertijs mille & ducentis probarim, ſi alterum eligere cogar, & ſi omnino minor ſumma eſt, q̃ ut Plinius inter miranda poneret. Quare nihil conſtituo niſi hoc tantũ, quòd hic locus corruptus eſt. Reliqua uero ex uetuſtiſſimæ lectionis obſeruatiõe ſic legenda contenderim: Et ſi quidem impenſæ mouent captos auaritia animos, P. Clodius quem Milo occidit ſeſtertiũm centies & quadragies octies domo empta habitauerit, quod equidẽ non ſecus, ac regum inſaniã miror. Itaq; & ipſum Milonem ſeſtertiũm ſeptingenties æris alieni debuiſſe inter prodigia animi humani duco. Vidimus ſupra Curionẽ grandi ære alieno liberatũ eſſe à Cæſare, & hac mercede rempu. prodidiſſe. Hoc æs alienũ Valerius ſexcenties ſeſtertiũm taxauit: ego mille & quingẽtis millibus aureorũ noſtrorum taxo. i. quindecies cẽtenis millibus. Milo ultra hanc ſummam ducenta & quinquaginta millia aureorũ debuit. Ne miremur Pliniũ id inter prodigia humanarum mẽtium poſuiſſe, tanti hominẽ obſtringere ſe creditoribus in animũ induxiſſe, ea lege ut pecunijs non diſſolutis ſolum uertendum eſſet, aut nexum ineundũ: nondum enim ſcripta erat lex ob alienũ, quæ eſt in Cod. Iuſtiniani in titulo de actionibus & obligationibus. Do

Lo. Tranq́l. emendatus.

Aes alienum Milonis.

mum, aũt illam Clodius ante paucos menſes q̃ à Milone occideretur, de Marco Scauro emerat in palatio, ut autor eſt Aſconius in Cicerõis Milonianam. *Ne aũt miremur Milonem tantũ æs alienũ cõflaſſe, idem Aſconius refert Milonem eo tempore conſulatus cã didatum, cum P. Plaucio & Q. Metello Scipiõe fuiſſe, cum ipſi candidati non ſolum largitione profuſa certatim populare ſtudiũ emereri contenderent, ſed etiam armatis factionibus ſuccincti pa lam uiderentur. Menſe aũt intercalari interfecto iam Clodio, Milonem aduerſariorum inuidia recreatum qui curiam incenderant, integrato impetu conſulatum ſolito etiam enixius & audacius petere cœpiſſe, ita ut aperte tributim in ſingulos millia aſſium dederit ad fauorem conciliandum. Ex quibus uerbis cõijcere licet, immenſam quandã ſummam in eum ambitũ effudiſſe, cũ præter magiſtratum ſummum, quẽ uiuo etiã Clodio petebat, accuſationẽ etiã inſtantẽ de cæde Clodiana ea renuntiatione redimere populi fauore conaretur. A qua ſpe cum decidiſſet, ipſe in exilium abijt. Mille aſſes decem aureis noſtris ualebant, quã mercedem ſuffragij uiritim repræſentare Milo non dubitauit. Nũc ſi quis parcus æſtimator in ſingulas tribus quæ* XXXV. *fuerunt, millenos redemptos ſuffragatores colligat, ad trecenta quinquaginta millia hoc nomine ſumptus euadet. Ob cuius rei infamiam lex ſtatim de ambitu à Pompeio noua & ſeuerior lata eſt. De eo Aſconius ita inquit: Milo dãnatus in exiliũ, Maſſiliã intra pauciſſimos dies profectus eſt. Bona eius propter alieni æris magnitudinẽ ſemũcia uænierunt. Semũcia uænire bona ſic dictũ eſt, ut addicere nũmo, de quo ante diximus, quod perinde eſt, ac ſi gratuito addicerẽtur. Semũcia enim hoc in loco quartã et uiceſimã partẽ aſſis nũmi ſignificat, quæ ſtipe noſtrate trientẽ Turonici denaricli ualet. Mirari hic rurſus ſubit animoſum corruptorem (ut ſupra diximus) Cæſarem dictatorẽ, q̃ Paulũ cõſulem aureorum nongentorũ millium æſtimatiõe redimere nõ dubitarit, atq; ea demũ lege, ne quid cõmodaret ei, mõ ne q̃d incõmodaret. Curionẽ tribunũ etiam quindecies centenũm milliũ,*

Mille aſſes ualuiſſe aureos decem.

Lex de ambitu.

Semũcia uænire

Semuncia nummi.

Cæſar corruptor animoſiſſimus.

ſed eo pacto ut in omnia ſe addiceret, ne ſexcentis millibus aureorũ pluris ſeſe indicaſſe tribunũ q̃ conſulem miremur. Profecto non uideo ad hanc ſeu magnificentiã, ſeu uæcordiã aliquid addi poſſe. Cæſar enim tũ ciuis tantũ Romanus erat, necdũ dictatura aſſumpta, et ſublato Põpeio animos maiores priuato faſtigio ſuſtulerat: nam quæ poſt dictaturam & triumphos deſtinauerat (ut autor eſt Tranquillus) ſi mors eũ nõ occupaſſet, æquare potuiſſent Alexandri magni incœpta. Idem Plinius loco ſupradicto, de Romanis domibus loquens: Cõputet (inquit) in hac æſtimatione qui uolet, marmorũ molem, opera pictorũ, impẽdia regalia, & cum pulcherrima laudatiſſimaq; certantes centũ domos: poſteaq; eas ab innumerabilibus alijs in hunc diẽ uictas. Profecto incendia puniunt luxũ, nec tamẽ effici poteſt, ut mores aliquid ipſo hoĩe mortalius eſſe intelligant. (uel moralius ut in antiquis.) ſed eas omnes duæ domus uicerunt. Bis uidimus Vrbẽ totã cingi domibus principũ Caij & Neronis: & huius quidẽ, ne quid deeſſet, aurea. Et paulo inferius: Nõ patiemur duos Caios, uel duos Nerões ne hac quidẽ gloria famæ frui: docebimusq; etiam inſaniam eorum uictam priuatis operibus M. Scauri: cuius neſcio an ædilitas maxime proſtrauerit mores ciuiles, maiusq; ſit Syllæ malum tanta priuigni potentia, q̃ proſcriptio tot milliũ. Hic fecit in ædilitate ſua opus maximũ omniũ quæ unq̃ fuere humana manu facta: non temporaria mora, uerũ etiam æternitatis deſtinatione. Theatrum hoc fuit: ſcena ei triplex altitudine, trecentarũ LX. columnarum, in ea ciuitate quæ ſex hymetias non tulerat ſine probro ciuis ampliſſimi. Iam pars ſcenæ è marmore fuit, media è uitro, inaudito etiã poſtea genere luxuriæ, ſummæ tabulis inauratis colũnæ ut diximus, imæ duodequadragenũm pedum. Signa ærea inter columnas ut indicauimus fuerũt tria millia numero. Cauea ipſa cœpit hominum LXXX. millia, cum Pompeij amphitheatri, totiens multiplicata Vrbe, tantoq; maiore populo, ſufficiat large XL. millia ſedere. Reliquus apparatus tãtus Attalica ueſte, tabulis pictis cæteraq; cura fuit, ut in tuſculanam uillam

Domus Caligulæ & Neronis.

M. Scauri magnificẽtia portentifica.

Iam reportatis quæ ſuperfluebant quotidiani uſus delicijs, incenſa uilla ab iratis ſeruis cócremarentur ad ſeſtertia M. *In antiquis non nullis bina millia ſeſtertia legitur.* Et Hermol. *concremarẽtur bina millia ſeſtertia legit ex antiquis quod miror, cum ſeſtertiûm in genitiuo legi debeat, uel præcedere bina millia, ſi in recto legatur. Etſi nõ eſt è more antiquo, ut dixim⁹: In antiqſſimo eſt cõcremaretur ad* HS. M. *quod ego interpretor ſeſtertiûm millies uel bis millies potius, concremaretur enim ſingulari numero legitur.* Admiratio aũt Plinij in eo cõſiſtit incẽdio, ut ex uerbis ſequẽtibus apparet: Quãdo hoc (inquit) certe incẽdij illius præmiũ habuit cõuectis ex orbe terrarũ reb⁹, ut nemo poſtea par eſſet inſaniæ illi, ſed ne ipſe qdem Scaurus cõparari ſibi poſſet. *Ex his enim intelligimus incẽſa uilla colliqfacta ſigna ærea: et arſiſſe tabulas pictas immẽſi pretij, & Attalicas ueſtes. i. tapetas pretioſiſſimos, quales aliquãdo Neroni quadringenties ſeſtertiûm conſtiterunt ad tricliniũ ornandũ, ut ſupra docuimus ex eodẽ Plinio. Senſus eſt igitur eo incendio factũ ut res eximiæ ex oĩ parte imperij Romani cõuectæ igne haurirẽtur, ita ut nemo poſtea imitari exẽplũ tanti ſpectaculi poſſet, ac ne ipſe qdẽ Scaurus iterũ edere tale poſſet: hoc enim ſignificãt uerba illa Plinij. Oĩno igitur ſeſtertiûm millies legẽdũ eſt. i. uicies & qnquies cẽtena millia aureorum noſtrorũ. Vel bis millies potius ex pleriſq; libris. i. quinquagies cẽtena: alioquin ridiculus eſſet Plini⁹, qui Scaurũ ſuperaſſe Caiũ et Neronẽ ingenia luxu & prodigentia mõſtrifica dixit, de quibus poſtea dicemus nõnihil ſi locus incurrerit. Verũ ubi legitur, reliquus apparatus tãtus Attalica ueſte, tabulis pictis cæteraq; cura fuit: legẽdũ cẽſeo, cæteroq; choragio fuit: admonitus ab antiquis, in quib⁹ tũ uorago legitur, tum corago & à* Val. lib. 11. *cuius hæc uerba ſunt: Clau. Pulcher ſcenã uarietate colorum adumbrauit uacuis ante pictura tabulis extentam, quã totam argento C. Antonius, auro Petreius, ebore Quintus Catullus prætexuit. Verſatilẽ fecerunt Lucius & Cinna locũ, quẽ argẽtatis choragijs P. Lẽtulus Spinter adornauit, trãslatũ antea Phœniceis*

Locus Plin. inſignis.

Plini. locus.

niceis indutum tunicis, M. Scaurus exquiſito genere ueſtis cultũ in
duxit. Cæterũ ubi legitur: iã pars ſcenæ è marmore fuit: lego, ima
pars: licet exẽplaria refragẽtur. Ipſe Plin. alibi eodẽ li. M. Scauri
ædilitate ad ſcenã theatri tẽporarij et uix uno mẽſe futuri in uſu,
uiderũt portari ſilẽtio legũ: Et poſt duos uerſus: Verũ eſto indulſe
rint publicis uoluptatib⁹, etiã' ne tacuerũt maximas earũ atq; adeo
duodequadragenûm pedũ Lucullei marmoris in atrio Scauri col-
locari? nec clã illud occulte'q; factũ eſt: ſatiſdari ſibi damni infecti
egit redẽptor cloacarũ, cũ in palatiũ extraherẽtur. Ex his uerbis in
telligimus diſſoluto theatro, quod ad unius circiter mẽſis tẽpus fa-
ctũ erat .i. quoad ludi finirẽtur, colũnas grãdiſſimas in atriũ dom⁹
Scauri, quæ erat in palatio, trãſlatas: atria enim periſtyllijs con-
ſtãt, ut uidere eſt apud Vitruuiũ lib. VI. ſicut et caua ædiũ. Addit
hæc Plinius: Nec poteſt uideri Scaurus rudi et huius mali impro-
uidæ ciuitati obrepſiſſe quodã uitæ rudimẽto. Iam enim L. Craſ-
ſum oratorẽ illũ, qui peregrini marmoris colũnas habuit in eodem
atrio, hymetias tamẽ, nec plures ſex aut lõgiores duodenûm pedũ,
M. Brutus in iurgijs ob id Palatinã Venerẽ appellauerat. Idẽ ali-
bi rurſus de ijs loquẽs qui marmora in domibus habuerũt; Inter hos
(inquit) primũ (ut arbitror) marmoreos parietes habuit ſcena M.
Scauri, non facile dixerim ſectos, an ſolidis glebis politos, ſicut eſt
hodie Iouis tonãtis ædes in capitolio. Idẽ lib. XXXVII. Gẽmas plu
Dactylotheca. res (quod peregrino appellãt nomine dactylothecã) primus omniũ
habuit Romæ priuignus Syllæ Scaurus: diu'q; nulla alia fuit donec
Põpeius magnus eam quæ Mithridatis regis fuerat, inter dona in
capitolio dicaret, ut M. Varro alij'q; eiuſdẽ ætatis autores confir-
mãt, multũ prælatã Scauri. Hoc exẽplo Cæſar dictator ſex dacty
lothecas in æde Veneris genitricis cõſecrauit. Et rurſus lib. XXX
IIII. In M. Scauri ædilitate tria millia ſignorũ in ſcena tantũ fuê
re tẽporario theatro. Ex ſupradictis coijcere licet nõ mirabilẽ ſed
ſtupendã, nõ magnificentiã, ſed luxuriã, et portẽtoſa impendia in
apparatu ludorũ Scauri, quorũ uix iniri ratio poteſt præ magnitu
dine,

dine. Fuit aūt Scauro (ut eiuſdē plinij uerbis loquar) uitricus Sylla, et Metella mater proſcriptionū ſectrix, et M. Scaurus pater toties prīceps ciuitatis, et Marianis ſodalitijs rapinarū prouincialiū ſinus. vel (ut in antiquo legitur) Mariani ſodalitij rapinarūq; prouincialiū ſinus. Metella uxor fuit Syllæ, ut autor eſt Plutar. quā ſectricē proſcriptionū Plin. uocat quaſi impetratricē redēptricēq; proſcriptionū, quæ ſub Sylla factæ ſunt. cui tamē morbo lāguenti Sylla repudiū miſit, ne felicitas ſua luctu uxoris contaminaretur, cū interim ipſe epulū magnificentiſſimū populo inſtauraret decima rapinarū et proſcriptionū Herculi pollucēda. Quoniā aūt hic liber iuſtā iā magnitudinē accepit, et multa nos trāſmittere neceſſe eſt, hac ueluti coronide ex Strabone ſumpta lib. v. finē ei imponemus. Is enim autor de vrbe Roma loquēs, & de Cæſaris Augusti prouidētia circa eā cōſtituendā: Tāta autē (inquit) aquæ copia per aquæ ductus in urbē inuehitur, ut amnes per mediam vrbē & per cuniculos influāt, oēsq; fermè vrbis ædes ciſternas, ſipūculos, et saliētes habeāt redundātes, quibus in rebus conficiendis Marcus Agrippa operā bona ex parte nauauit: qui etiā multis alijs operib⁹ vrbē Romā adornauit. Ad ſummā priſci illi Romani vrbis decorē neglexerūt, uidelicet in alijs rebus maioribus et neceſſarijs magis occupati. Recētiores aūt et maxime qui memoria noſtra fuerūt, nē illis quidē ea in cura ceſſerūt: ſed et vrbē monumētis permultis & ſpetioſis impleuerūt: ſiquidē Pōpeius et diuus Cæſar & Auguſtus et eius liberi amici et uxor ſororq; omne ſtudiū in vrbe extructis operibus ornāda ſumptūq; ſupergreſſi ſunt, quorū operū pleraque habet Cāpus Marti⁹. ὡς δ᾽ εἰπεῖν. οἱ παλαιοὶ μὲν τοῦ κάλλους τῆς ῥώμης ὠλιγώρουν, πρὸς ἄλλοις μείζοσι καὶ ἀναγκαιοτέροις ὄντες, οἱ δ᾽ ὕστερον καὶ μάλιστα οἱ καθ᾽ ἡμᾶς, οὐδὲ τούτου καθυστέρησαν. ἀλλ᾽ ἀναθημάτων πολλῶν καὶ καλῶν ἐπλήρωσαν τὴν πόλιν, καὶ γὰρ πομπήιος, καὶ ὁ θεὸς καῖσαρ, καὶ ὁ σεβαστὸς καὶ οἱ τούτου παῖδες, καὶ οἱ φίλοι, καὶ γυνὴ καὶ ἀδελφή, πᾶσαν ὑπερεβάλοντο σπουδὴν καὶ δαπάνην εἰς τὰς κατασκευάς. τούτων δὲ τὰ πλεῖστα ὁ μάρτιος ἔχει κάμπος. De hoc

Metella uxor Syllæ.

Vrbs Roma aquæ ductibus et extructis operibus mirifice exornata.

hoc Plinius ita inquit: Agrippa uero in ædilitate ſua aduecta uirginea aqua, cæteriſq; corriuatis atq; emendatis, lacus DCC *.fecit. Præterea fontes* CV*. caſtella centum* XXX*.complura etiam cultu magnifica & operibus. Iis ſigna* CCC *. ærea aut marmorea impoſuit, & columnas ex marmore quadringentas, ea omnia annuo ſpatio: adieciťq; ipſe in ædilitatis ſuæ commemoratione & ludos undeſexaginta diebus factos & gratuita præbita balnea* CLXX*. quæ nunc Romæ ad infinitum auxere numerum. Vicit anteceden tes aquarum ductus nouiſſimum impēdium operis incohati à Caio Cæſare, & peracti à Claudio: quippe à lapide* XL*. ad eam excelſitatem, ut in omnes vrbis montes leuarentur, influxere Curtius atq; cæruleus fontes, erogata in id opus ſeſtertia quingenta quinquaginta quinq; millia. Quòd ſi quis diligentius æſtimauerit aqua rum abundātiam in publico, balneis, piſcinis, domibus, euripis, hor tis ſuburbanis, uillis, ſpatiaq; aduenientis, extructos arcus, montes perfoſſos, ualleſq; æquatas, fatebitur nihil magis mirandum fuiſſe in toto orbe terrarum. Idem paulo ſuperius: Mirabantur cloacas operum omnium dictu maximum, ſuffoſſis montibus, atq;, ut paulo ante rettulimus, Vrbe penſili ſubter que nauigata: id Marcus Agrippa fecit in ædilitate poſt conſulatum, per meatus corriuatis ſeptem amnibus, curſu præcipiti torrentium modo rapere atq; auferre omnia coactis. Inſuper mole hymbrium concitati uada ac lito ra quatiunt, aliquando Tyberis retro infuſi recipiunt fluctus, pugnantq; diuerſi aquarum impetus intus, & tamen obnixa firmitas reſiſtit: trahuntur moles internæ tantæ non ſuccumbentibus cauſis operis. Verum in loco ſuperiore ubi legitur in impreſſis: Præterea fontes* CV*. in uetuſto ſapiētes legitur, quare ſalientes lego, ſenſus enim id expoſcit: ubi autem impreſſi habent erogata in id opus ſeſtertia quingenta* LV*.millia, antiqui nonnulli talenta, uetuſtiſſimus* HS LV.D *ordine notarum inuerſo: quare ſeſtertiûm quingenties quinquágies quinques lego.*

Plinij locus reſtitutus.

LIBRI TERTII FINIS.

GVLIELMI

BVDAEI PARISIENSIS A' SECRE

tis regis Franciæ, de Aſſe & partibus eius, liber

QVARTVS.

VENTVM IANDIV *eſſet ad finem huius operis, niſi aliarũ aliarumq́; rerum recordatio ſubiens identidẽ mihi negotium faceſſeret.* Alter *nunc de integro propè inſtaurandus mihi labor:* Perſarum *opes expendẽdæ, qui ſoli* Romanorum *fortunam ad terminos uſq;* Alexandri *euadere geſtientem retro in occiduã mundi partẽ inhibuere, à* Romanis *etiam ipſi longe ad orientem ſummoti.* Herodotus Alicarnaſſeus *libro tertio qui* Thalia *inſcribitur,* Darium Hiſtaſpis *filium qui poſt* Magorum *cædem hinnitu equi ad regnũ* Perſicum *aſſumptus eſt, in uiginti ſatrapias* Perſarum *regnum diſtribuiſſe dicit, et præfectos unicuiq; dediſſe, et tributa ſtata fixa'que indidiſſe, ea lege dicta, ut qui argentum tributi nomine penderent, talenti* Babylonij *pondere: qui aurum,* Euboici *afferrent.* Valet *autem, inquit,* Babylonicum *talentum* LXX. *minas* Euboicas. Quare *Dariũ apud* Perſas *ob hanc tributi formulam conſtitutam capelum uerbo græco, id eſt inſtitorem uel negotiatorem uocitatum ait, eo uerbo hominem ut quæſtuarium taxãtes.* Cambyſen *autem deſpoten, id eſt dominũ dictũ.* Nec Cyrus *enim nec* Cambyſes *tributa ad certã formulã, et præciſam redegerãt neceſſitatẽ, ſed dona tãtũ anniuerſaria*

Perſarũ regnum.

Babylonicũ talentum.

Darius.

Hiſtaſpis.

Cambyſes.

ria

ria à ſatrapijs accipiebant. Has ſatrapias quas Nomos Herodotus
appellat uerbo græco, Plini⁹ præfecturas uertit, Laurẽtius porti
ones ſubabſurde uocitauit. Herodot⁹ igitur has ſeu prouincias ſeu
præfecturas ab Helleſponto ad Indiam uſq; ſigillatim percenſens,
Nomi.i.præfecturæ. & quicquid unaquæq; quotãnis penſitaret, tandẽ ſummã colligẽs,
quod ſi (inquit) Babylonica pecunia ad pondus Euboicum rediga
tur, fient nouem millia quingenta quadraginta argenti talenta
τὸ μὲν δὴ ἀργύριον τὸ βαβυλώνιον, πρὸς τὸ εὐβοϊκὸν συμβαλλόμε
νον τάλαντον, εἶναι τεσσαράκοντα καὶ πεντακόσια καὶ ἐννεακισχίλια
τάλαντα. Aurum uero ramentitiũ ſi terdecies expendatur ad ar-
gentum, in ſumma reperietur ad rationem Euboicam eſſe quatuor
millia talentorũ ſexcentaq; & octoginta. τὸ δὲ χρυσίον τρισκαιδε-
καστάσιον λογιζόμενον τὸ ψῆγμα, εὑρίσκεται ἐὸν εὐβοϊκῶν ταλάντων
ὀγδώκοντα, καὶ ἑξακοσίων καὶ τετρακισχιλίων. In Laurentij inter-
pretatione mẽdoſe hic locus legitur. Ramẽtum auri pſegma ab He
Pſegma. rodoto dicitur quaſi auream ſcobẽ dixeris: Quibus (inquit) in unũ
coactis, fit ſumma eorũ quæ quotannis colligebantur, quaterdecies
millena quingena & ſexagena talenta Euboica: ſupra autẽ dixit:
τὸ δὲ βαβυλώνιον τάλαντον δύναται εὐβοϊκὰς ἑβδομήκοντα μνέ
ας. Valet aũt talentũ Babyloniũ ſeptuaginta Euboicas minas. Ex
uerbis Herodoti ut ſcire nõ poſſumus quantũ Euboicũ talentum fue
rit, ita intelligimus minus fuiſſe Babylonio: nos in ſuperioribus nõ
nihil de hoc diximus cum loca Liuij citaremus ex libris ſeptimo et
octauo de bello Macedonico. Feſtus Euboicum talẽtum quatu-
or millium denariorum fuiſſe dicit Romano nummo æſtimatum.
Quod ſi eſt uerũ, apđ Plin. li. xxxv. ubi legitur, talentũ aũt At
ticum (ut ait Varro) ſedecim ſeſtertijs taxatur, legẽdum eſſet Eu
boicũ: ſedecim enĩ ſeſtertia quadraginta minas ualẽt, & quatuor
millia drachmarum. Sed apud Pliniũ legẽdum potius exiſtimo de
nariûm ſex millia: quod olim ſic ſcribebatur, x.vi.m. ex quo ſede-
cim ſeſtertia facta: millia enim & ſeſtertia ut idem ſignificant, ſic
eadem

eadem nota ſcribebantur. Hermolaus Barbarus in gloſſematis in Plinium editis, dum autorum magis nomẽculaturæ quàm rei explicandæ ſtudet, explanandæ huius rei difficultatem propè conclamatam reddidit, autoritatumq́; inter ſe pugnantium congerie ueritatem obruit. Interdũ enim ea culpa ſummis ingenijs deprehenditur, ut ambitione inſtincti omnia magis cõſectari quàm ueri ſimillimum quodq; amplexari cupiant, quaſi diligẽtiores ſe doctioresq́; quàm conſideratiores exiſtimari maluerint. Ego cum rei obſcuræ & caligine quadam uariantium autoritatum obductæ, lucem aliquam afferre magnopere laboraſſem, nihil appoſitius ad illuſtrandam eam obſcuritatem inueni quàm quod Pollux in nono de uocabulis rerum inquit: quod equidem miror ab Hermolao non eſſe animaduerſum aut certe non explicatum, ut iudicare poſſis forulos quidẽ eum omnes diligenter excuſſiſſe, ſed uolumina (quod aiũt) ad lucernam Ariſtophanis non ſemper recognouiſſe, ac ne Pliniũ quidẽ ipſum, in quo tam ſeſe admiratus eſt quàm Peleus in machæra gloriabatur, ut eſt in prouerbio: uir alioquin et diſertus & elegans, et memoriæ ſuæ columen: nec modo doctrina multiplici, ſed etiam ſtilo graui, licet exultantiore, certe in quo candidum ingenium & bonã mentem agnoſcas, id quod opinione noſtra multis doctis uiris defuit. Cui utinã ipſi longior uita cõtigiſſet, præclaraq́; nũc opera morte eius ſuppreſſa nõ deſiderarẽtur, quæ extitura annos ab hinc XIIII. audierã cum domi eius pranderẽ cum Accurſio Menerio legato regio qui tũc Venetijs agebat, homine doctiſſimo: ſed uerba Pollucis hæc ſunt loco ſupradicto: τοῦτο γε μὴν οὐκ ἄκαιρον. ὅτι τὸ μὲν ἀττικὸν τάλαντον ἑξακισχιλίας ἐδύνατο δραχμὰς ἀττικάς. τὸ δὲ βαβυλώνιον ἑπτακισχιλίας. τὸ δὲ αἰγιναῖον μυρίας. τὸ δὲ σύρων πεντακοσίας καὶ χιλίας, ὡς πρὸς τὸν ἀττικῆς δραχμῆς λογισμόν. ὥσπερ οὖν καὶ τὰς μνᾶς τὰς ἀττικάς, τὸ μὲν ἀττικὸν ἑξήκοντα εἶχε. τὸ δὲ βαβυλώνιον ἑβδομήκοντα. τὸ δὲ αἰγιναῖον ἑκατὸν κατ' ἀνάλογον. ἡ μνᾶ δὲ ὡς παρ' ἀθηναίοις ἑκατὸν εἶχεν δραχμὰς ἀττικάς, οὕτω καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις τὰς ἐπιχωρίους, δυναμένας

Hermolaus Barbarus.

πρὸς λόγον τοῦ καθ' ἕκαστον ταλάντου κατά τε προσθήκην καὶ ἀφαίρεσιν. *Hoc aũt non abſurdũ erit dicere, quòd talentũ Atticũ Atticas drachmas ualebat numero ſex millia. Babyloniũ ſeptem millia. Aeginæũ decẽ millia. Syriũ mille et quingentas, dũtaxat ineunda ratione ſecundũ drachmæ Atticæ modũ, quippe ea ratione qua Atticum talentũ ſexagenas minas, Babyloniũ ſeptuagenas, Aeginenſe cẽtenas proportione capiebat. Porrò mina ipſa ut apud Atheniẽſes centenas habebat drachmas, ſic apud alios quoq; totidẽ ſuas cuiuſq; gentis, quæ pro ratione cuiuſq; talẽti plus minus'ue ualerent augmẽto uel decremẽto. Ex his Pollucis uerbis ad formulam unam omnia propemodũ genera talentorũ minarũq; redigere poſſumus. Quomodo enim Atticũ talentũ ſexagenas minas Atticas capit, & mina Attica cẽtenas ſuas drachmas, ſic Babyloniũ ſexagenas minas Babylonias, quæ cẽtenas ipſæ drachmas uernaculas capiũt, & Aeginenſe talentũ totidẽ minas Aeginẽſes, & Aegineticæ rurſus minæ, cẽtenas drachmas Aegineticas. Verũenimuero ut Babyloniũ talentũ proportionẽ ephectã id eſt ſeſquiſextã, uel(ut alij loquũ malũt)ſuperſextã, ad talentũ habet Atticum, ſexta enim parte hoc ab illo ſuperatur, ſic drachma Babylonia Atticam drachmã ſeſquiſexta proportione ſuperat: & ut Aeginẽſe talentũ proportionẽ ſuperpartientẽ ad Atticũ talentum habet, utpote quod ſemel id capit & duas inſuper eius partes(ita enim ſeſe habet centenariũ talentũ ad ſexagenariũ) ſic eãdẽ quoq; proportionẽ Aeginea drachma ad Atticã drachmã habet. Hoc aũt ex alio eiuſdẽ autoris loco probari poteſt, q cũ quodã in loco ita dicat:* ἡ μὲν δραχμὴ εἶχεν ὀβολοὺς ἕξ. *id eſt et drachma qdẽ obolos ſenos habebat, aliquãto poſt ita ſubdit:* ἀλλὰ μὴν τὴν μὲν αἰγιναίαν δραχμὴν μείζω τῆς ἀττικῆς εἶναι, δέκα γὰρ ἀττικοὺς ὀβολοὺς ἴσχυεν, ἣν οἱ ἀθηναῖοι παχεῖαν δραχμὴν ἐκάλουν, μίσει τῶν αἰγινητῶν αἰγιναίαν καλεῖν μὴ θέλοντες. *Atqui Agineticam drachmam maiorem Attica fuiſſe adnotãdum eſt, ut quæ denos obolos Atticos capiat: quos Attica tantum ſenos: quare Athenienſes craſſam eam drachmam uocabant, odio Aeginetárum*

Talenta oĩa ad formulã unã redacta Atticũ talentum.

netarum Aegineam *uocare grauati.* Ex *dictis apparet tantam habere proportionem decem obolos ad ſex, quantam centũ minæ habent ad ſexaginta: & ea eſt analogia talẽti Aeginæi ad* Atticum *talentum*. Hoc Hermolaus *cum non ignorauerit, tamen non explicuit ubi de talento loquitur, citandis (ut diximus) autoribus magis ꝙ rei enarrandæ intentus.* Verum Herodotus *primæ præfecturæ quadringenta talenta argenti attribuit, ſecundæ quingenta, tertiæ trecenta ſexaginta, quartæ quingenta, quintæ trecẽta quinquaginta, ſextæ ſeptingenta, ſeptimæ cẽtum & ſeptuaginta, octauæ trecenta, nonæ mille, decimæ quadringenta quinquaginta, undecimæ ducenta, duodecimæ trecenta ſexaginta, tertiædecimæ quadringenta, quartædecimæ ſexcenta, decimæquintæ ducenta quinquaginta, decimæſextæ trecenta, decimæſeptimæ quadringenta, duodeuiceſimæ ducenta, undeuiceſimæ trecenta: quorum ſummam non colligit, ſed ſupputata ratione inuenio ſeptem millia ſeptingenta quadraginta talenta in ſumma eſſe. Atqui ſi talentum* Babylonium *proportionem habet ephectam ad* Atticum *talentum, ſeptem millia ſeptingenta quadraginta talenta* Babylonia, *Attica ualent talenta nouem millia & triginta. Si enim hanc ſummam partiaris ſeptenario, numerus partiens erit mille ducenta & nonaginta, quot talentis creſcit ſumma ad* Atticum *modum relata: at* Herodotus Euboica *fieri talenta tradit nouem millia quingenta & quadraginta: quæ ſumma maior eſt* Atticorum *talẽtorum ſumma quingentis & decem. Ita fit planum talentum* Euboicum *minus eſſe talento* Attico *tribus ferè minis & triente, Hoc aũt promptum eſt ſic colligere. Fac ut ſingulis illis talentis ſexagenarijs id eſt* Atticis *(quæ nouem millia & triginta eſſe diximus) ternæ minæ cum triente, id eſt tribus & triginta drachmis & tertia parte drachmæ decedant, fient utique in ſumma ter nouies millia minarum, id eſt ſeptem & uiginti millia, & pro triente minæ, ter millia minarũ. Hunc numerũ triginta milliũ minarum ſi ſexagenario partiaris, ꝗngẽta talẽta cõſiẽt, hoc eſt quingẽties ſexagenæ minæ,* Talentũ Euboicum.

t 2 *& ſe-*

& ſexagies quingenæ, quod perinde ualet: ſic fiunt nouẽ millia & quingẽta talẽta Euboica. Rurſus ex talẽtis illis quingẽtis ternæ minæ cũ triẽte in ſingula decedãt neceſſe eſt, quia Attica pro Euboicis fecimus, fiũt deceſſionis mille & ſexcẽtæ ſexaginta ſex minæ, & bes præterea minæ. At uero ex Herodoti ſumma decẽ talenta Euboica reſtabãt, quæ quingẽtas & ſeptuaginta circiter minas ualẽt. Reſtãt mille nonaginta ſex minæ, quæ paulomin⁹ duodeuiginti ta[l]ẽtis ualẽt, qui numer⁹ excurrẽs facit ne ratio noſtra quadret. Quòd ſi talentũ Euboicũ minus Attico fuiſſe tribus minis & quadrãte ponamus, trecentæ tantũ minæ & quadraginta excurrẽt. i. circiter ſex talẽta. Et hac una ratione quãtum quidẽ obſeruarim iudicare poſſumus quantũ talentũ Euboicũ fuerit. Omnino aũt talẽtum Euboicũ proxime ad Atticũ accedit: quod quia quantũ eſſet ſatis ſuperq; deprehẽſum, cõprehẽſum, perceptũq, habemus et omnino cõpertũ, cætera quãta fuerint parũ huius operis referre puto: etſi id inquiſiuiſſe iuuat propter operis diuerticula, quæ uelut de ſtinato argumẽto appingentur oblectamẽti cauſa. Age uideamus quid ultra dicat Herodotus de tributis Perſicis: Indi (inqt) ut ſunt multitudine multo numeroſiſſima omniũ quos nouimus hominũ, ita tributũ cõferebãt aliorũ cõparatione maximũ, trecenta ſcilicet & ſexaginta pſegmatis talẽta. i. aurei ramenti. Ramentũ auri arena

Chryſitis. eſt aurea, ob id alio noĩe ab eodẽ autore Chryſitis dicta. Chryſam-

Chryſammos. mos etiã ad uerbum aurea arena dicitur lib. XI. codicis Iuſtiniani: Aurũ aũt ramentitiũ (inquit ille) inuenitur eſſe talẽtum Euboicorum quatuor milliũ ſexcentorũ & octoginta, ſi ita ratio ineatur ut pſegma terdecies tãto argẽti rependatur: hoc enim ſignificat uerbũ τρισκαιδεκαστάσιον, quod unius literæ immutatione in libris impreſſis aliud ſignificat. Laurẽtius eius loci intelligentiã parũ aſſecutus uidetur, niſi ſit error impreſſorũ: et alioquin numerus in eius interpretatione corruptus eſt, quod et ex græco cõtextu et ex calculo deprehẽditur: τὸ δὲ χρυσίον (inqt Herod.) τρισκαιδεκαστάσιον λογιζόμενον τὸ ψῆγμα, εὑρίσκεται ἐὸν εὐβοϊκῶν ταλάντων ὀγδώκοντα

τα καὶ

τα καὶ ἑξακοσίων καὶ τετρακισχιλίων. Si enim terdecies trecenta ſexaginta multiplices, quatuor millia ſexcenta et octoginta in ſumma inuenies. Meminiſſe aũt oportet id quod Herodotus ante dixerat, edicto Darij cautum eſſe ut aurũ Euboico põdere pẽſitaretur: alioquin nõ cõueniret ſumma, ſi Babylonia talẽta pſegmatis intelligerẽtur, et pſegma tredecies argẽto repẽſile. Cõgruit aũt quod ſequitur numero à nobis poſito. τούτων οὖν πάντων συντιθεμένων τὸ πλῆθος εὐβοϊκὰ τάλαντα συνελέγετο ἐς τὸν ἐπέτειον φόρον δαρείῳ μύρια καὶ τετρακισχίλια καὶ πεντακόσια καὶ ἑξήκοντα. His igitur omnibus in unũ coagmẽtatis Euboica talẽta numero quatuordecim millia DLX. annuo tributo colligebãtur. Quòd ſi reges Perſarum quaterna dena millia & quingena talenta uel Attica uel Euboica ex Aſia tantũ et paucis locis Libyæ tributorũ nomine percepiſſe dicũtur, quæ nos ad octuagies quinquies cẽtena millia aureorũ noſtrorum ut minimũ æſtimamus, quantũ Ro. imperij dicemus eſſe reddituũ? Præſertim cũ extra eas præfecturas Perſis ipſa dominatrix immunis relicta eſſet: ſic enim inquit Herodot⁹: περσὶς δὲ χώρη μοι οὐκ εἴρηται δασμοφόρος, ἀτελέα γὰρ πέρσαι νέμονται. Perſidis aũt regio una à me inter ſtipẽdiarias dicta nõ eſt. Perſæ enim immunes agros colũt. Aethiopes aũt et Colchi et alij quidẽ populi munera in Perſidem quotannis afferebant. Inter quos inſignis eſt penſitatio Arabum qui millena quotannis talenta thuris afferebant: ſed & recentioribus ſeculis aucta erant tributa prorogatione imperij Perſici facta, ut autor eſt Herodotus. Quare quod apud Plutarchũ in Pompeio latino facto antehac legebatur de uectigalibus & tributis imperij Romani poſt triumphum Ponticum, merito à nobis reprehenſum eſt & mendoſum. Iamprimum Antiochus ex fœdere cũ Lucio Scipione icto omnibus urbibus agriſq; exceſſerat cis Taurum montem uſq; ad Tanaim amnem, & à ualle Tauri uſq; ad iuga qua in Lycaoniam uergit, ut tradidit Liuius libro octauo de bello Macedonico. Quanquam apud Liuium Tanaim mendoſe legi puto, & pro eo reſtituendum eſſe Halym. Notum eſt enim ex

Imperiũ Po. Romani.

Herodoto in primo, Halym fluuium confinium olim fuiſſe Lydorum et Medorũ imperij. Meminit etiam Plinius Halyos fluminis in ſexto, à radicibus Tauri per Cataoniã Cappadociamq; decurrens. Ab his autem finibus ad Helleſpõtum Aſia eſt proprie dicta, à mari Aegæo et Pontico ambientibus in peninſulam confirmata, intra quam Lydij regni fines circunſcribuntur: unde Crœſi circunfluentes diuitiæ in prouerbium ceſſerunt. In ea Aſiæ parte Herodotus tres præfecturas ponit, millena ducena ſexagena Babylonia talenta annuo tributo penſitantes: quæ ratione Attica millena & quadringena & ſeptuagena ualent, ære autem noſtro octingena & octuagena bina aureorum millia, Romano more ſeſtertiũm trecenties quinquagies bis paulo plus dicitur. Atqui apud Plutarchum legitur ante triumphum Pompeianum uniuerſa Populi Romani tributa quinquagies decies centena millia fuiſſe. Cum ijs uero quæ Põpeius Populo Romano in ea expeditione quæſiuit, octuagies quinquies decies centena millia fuiſſe. Prior ſumma quingenties ſeſtertiũm dici latine potuit, id eſt mille & ducenta quinquaginta millia aureorum. Altera trecenties & quinquagies ſeſtertiũm priori ſummæ addidit, ut fuerint uniuerſa Populi Romani uectigalia & tributa cum augmento triumphi Pompeiani, uicies ſemel centena uicena quina millia aureorum noſtrorum, cum Pompeius imperio Populi Romani adiecíſſet Ciliciam, Syriam, Phœniciam, Paleſtinen, Iudæam, Meſopotamiam, Cappadociam, Armeniam, Colchidem, Iberiam, Albaniam, Scythas & Arabiæ partem: à Cilicia autem Phœnicia & Syria Palæſtinæ uſque ad fines Syriæ & Aegypti octingenta quinquaginta talenta Darium tuliſſe quotannis Herodotus tradit. A reliqua Syria, & Meſopotamia non minus quingentis, quæ ad Atticã rationem relata octingenta decem millia aureorum noſtrorum ualent. Ita paucæ prouinciæ ſummam illam quæ apud Plutarchum legitur pendere populo Romano potuerunt, abſque Cappadocia, Armenia, Colchide, Iberia, Albania, & Scythis, & Arabia, quas inter ſtipendiarias non nume-

Aſia proprie dicta.

numero. Quapropter Pompeius pro concione gloriatus eſt(ut autor eſt Plin. lib. VII.) *Aſiam ſe ultimam prouinciarum accepiſſe, eandemq́; mediam patriæ reddidiſſe: de Aſia Cherroneſo, id eſt peninſula loquens (quam proprie Aſiam eſſe uocitatam diximus) Lydorum olim regno, nunc Turcarum imperio. Hæc ab Antiocho, bello Aſiatico ablata fuerat: & ei poſtea Pompeius illas prouincias adiecit. Nunc ſi iam dictis Peloponneſum, Heliadem, inſulas Cycladas Sporadasq́;, atq; uno nomine Græciam, Theſſaliam, Epirum, Macedoniam, Illyricum, Italiam omnem, Siciliam, Sardiniam, & Corcyram, & ſuperi inferiq; maris inſulas, populos alpinos & Narbonenſem Galliam, cũ citeriore ulterioreq́; Hiſpania, & Africam adieceris (Hæc enim omnia iam tum ſub ditione Romana regebantur) quam ſummam tributorum colligere debeamus æſtimandum lectoribus relinquimus. Merito ergo illã Plutarchi ſummam ad drachmas Atticas non ad nummos ſeſtertios referendam cenſuimus: qua ratione quadruplicata redit ſumma: q̃q̃ eo tempore nec Aegyptus, nec reliqua Gallia, nec Britannia nec Germania Pannoniaq́; imperio Romano parẽrent. Diximus ſupra de ſtatu imperij ſub Auguſto. Appianus autem quem latine tantum uerſum uidere nobis contigit, in præfatione hiſtoriæ terminos Romani imperij ſub Hadriano principe, quo tempore ipſe hiſtoriam ſcripſit, late deſcribens, ponit terminos ab Herculeis columnis ad Aethiopas orientales, quod ad Libyam pertinet: Aſianæ autem ditionis terminos facit Euphratem fluuium & Caucaſum montẽ, maiorisq́; Armeniæ principium, & Colchos ad Euxinum pontum habitantes. In Europa autem Rhenum & Hiſtrum fines Ro. imperij fuiſſe dicit. Omnes autem inſulas quæcunq; intra mare internum ſunt ſitæ, Cycladas, Sporadas, Hyadas, Echinadas, & quæcunq; magnæ dicuntur à Græcis circa Libyam, Ioniam, Aegyptum, Myrtoum uel Siculum, & aliud quocunq; nomine mare dictum, Ro. imperio paruiſſe tum affirmat. Romanos autẽ regibus exactis uſq; ad ſeptingenteſimũ annum ſub ſtatu populari et ciuili*

Termini imperij Romani.

Imperium Romanum ad monarchiam deuenit.

qui politia græce dicitur, imperium ſuum propagaſſe. Quoad Caius Cæſar qui dictaturã perpetuam ſuſcepit: rep. oppreſſa & in poteſtatem ſuam redacta, reuera principem egit, licet nomẽ reip. antiquari noluerit: à quo tempore ad Appiani hiſtoriam ducenti ferè anni interceſſerunt, quibus Romanum imperium unius ſemper arbitrio rectum eſt, perinde atq; in regno fieri ſolitum eſt. Hoc tã tum intereſt quòd regio nomine principes abſtinuerunt, imperatores ſe dici contenti: quo nomine priſci duces Romani populi cenſebantur, ſed annua poteſtate creati. Eo autem ſpatio ducentorum annorum rem Romanam mirum in modũ creuiſſe dicit, ſuóq; tempore eam hominum expectationẽ fuiſſe ut porro progreſſura uideretur blandiente magis magisq; in dies rerum ſucceſſu. Eam tamen Romanis mentem fuiſſe, ut nominis ſui famã propagare inter barbaros, magis q̃ terminos prorogare imperij ſui cuperent: uidiſſéq; ſe nõnullarum gentium legatos ad imperatorẽ cum poteſtate miſſos, ut gentem ſuam quiſq; Romano imperio dederent: nec tamẽ admiſſos, quòd Romanus imperator ſua intereſſe non arbitraretur feris & inopibus imperare populis. Nam & eorum qui imperio parêrẽt, multos plus incõmodi q̃ cõmodi afferre: ſed quos derelinquere atq; abijcere puderet. Plurimi etiã eorũ q dicto Romanis audiẽtes non eſſent, reges tamen & principes à Romanis petere ſolitos & accipere. Magnitudinem uero Perſarum imperij percenſens, quod ex Aſſyriorũ, Medorũ, Perſarũq; regnis coaluit, nequaq̃ cũ dimidio imperij Romani cõparari iure poſſe contendit. Nã imperiũ Alexandri (quod celerius aleæ iactu uel fulgetræ potius emicãtis in modũ inuſitatũ & in gradũ nulli alij ſperandũ euaſit) in mẽbra diſtractũ eſt mortuo ſtatim Alexandro. Suo autẽ tẽpore Appianus tradit Perſis peditũ equitumq; & apparatus terreſtris ac maritimi ingentes copias fuiſſe, & Aegyptiorum talentûm quatuor & ſeptuaginta millia in theſauris condita. Redditus uero imperij Romani nec dicere quiſq̃ (ut opinor) nec animi certa coniectura aſſequi poteſt. Nec aliquis ſcriptorum aliquid de ea re tradidit

Principes Romani regio nomine abſtinuerũt.

quod magnopere memorandum ſit. Sed nec ſemper eadem ratio fuit, ſed alia atq; alia pro conditione temporum. Si tamen de hac re cõmentari quenq̃ iuuat, primũ hoc ſcire oportet, ærarium Romanum ex uectigalibus & tributis conſtitutum fuiſſe quomodo & hodie noſtrũ. Vectigalia trium generum fuerunt, ex agrorum cultu, ex merciũ traiectu, & ex paſcuis. Primum decimæ, alterũ portorium, tertiũ ſcriptura appellabatur: & præter hæc ſalarium. Cicero de imperio Gn. Pompeij: Nam in cæteris rebus cum uenit calamitas, tum detrimentum accipitur. At in uectigalibus non ſolum aduentus mali, ſed etiam metus ipſe affert calamitatẽ: nam cum hoſtium copiæ non longe abſint, etiam ſi irruptio nulla facta ſit, tamẽ pecora relinquuntur, agricultura deſeritur, mercatorum nauigatio conquieſcit: ita neq; ex portu, neq; ex decimis, neq; ex ſcriptura uectigal conſeruari poteſt. Quo tandẽ animo eſſe exiſtimatis aut eos qui uectigalia uobis penſitant, aut eos qui exercent atq; exigũt? cũ duo reges cum maximis copijs prope adſint: cum una excurſio equitatus perbreui tempore totius anni uectigal auferre poſſit? Cũ publicani familias quas in ſalinis habent, quas in agris, quas in portubus atq; cuſtodijs, magno periculo ſe habere arbitrentur? Salinas Ancus Martius Romanorũ rex tertius inſtituit, ut autores ſunt Liuius & Plinius. Sed ſalarium uectigal Liuius in cenſura cõmẽtus eſt, ob id ſalinator poſtea dictus, ut autor eſt Liuius libro undetrigeſimo. Tributa autem pro modo cenſus cuiuſq; conferebantur. Cuius rei tenuia documenta apud ſcriptores reperiuntur, quantum equidẽ meminerim. Liuius libro IX. de bel. Maced. de cẽſura Catoniana loquẽs: In cenſibus quoq; accipiendis triſtis et aſpera in omnes ordines cenſura fuit. Ornamenta & ueſtem muliebrem & uehicula quæ pluris q̃ quindecim millium æris eſſent in cenſum referre uiatores iuſſit. Item mancipia minora annis XX. quæ poſt proximũ luſtrũ X. millibus æris aut eo pluris uæniſſent, uti ea quoq; decies pluris q̃ quanti eſſent æſtimarentur, & his rebus omnibus terni in millia æris attribuerentur. Attribuerẽtur hoc

Aerarium Romanũ ex tribus generibus redditus conſtitutum.

Salinator unde dictus

Tributum Romæ pro modo cenſus cõferebatur.

loco ſignificat tributi nomine ſtatuerentur. Ergo Cato *deterrere*
uolens homines à luxu, pluris decies delicatam ueſtem & uenuſta
mancipia, q̄ quanti uendi poſſent æſtimauit, in æris ſingula millia
ternos aſſes tributi conſtituit. Tacitus lib. XIIII. *Eodem anno cre*
bris populi flagitationibus immodeſtiā publicanorū arguentis, du-
bitauit Nero *an cūcta uectigalia omitti iuberet, idq́; pulcherrimū*
donū generi mortaliū daret: ſed impetum eius multū prius laudata
magnitudine animi attinuere ſenatores, diſſolutionē imperij docen
do, ſi fructus quibus reſpu. ſuſtineretur, diminuerētur. Quippe ſub
latis portorijs, ſequens ut tributorū abolitio expoſtularetur: tempe
randas plane publicanorū cupidines, ne per tot annos ſine querela
tolerata, nouis acerbitatibus ad inuidiā uerterēt. Ergo *edixit prin*
ceps ut leges cuiuſq; publici occultæ ad id tempus proſcriberētur.
Omiſſas petitiones non ultra annum reſumerent. Romæ *prætor*
per prouincias qui pro prætore aut conſule erunt, iura aduerſus
publicanos extra ordinem redderent: militibus immunitas ſeruare
tur, niſi in ijs quæ uæno exercerent, aliaq́; admodū æqua, quæ bre
ui ſeruata, dein fruſtra habita ſunt: manet tamen abolitio quadra-
geſimæ quinquageſimæq́;, & quæ alia ex auctionibus illicitis nomi
na publicani inuenerant. Temperata apud tranſmarinas prouinci
as frumenti ſubuectio: & ne cenſibus negotiatorum naues aſcribe-
rentur, tributumq́; pro illis penderent conſtitutum. Non nihil etiā
de hoc dicitur in l. forma. In *titulo de cenſibus, in pandectis.* Stra
bo de Britannia loquens lib. quarto quam uectigalem ſub Auguſto
factā fuiſſe dicit: τέλη τε ὅυτως ὑπομένουσι βαρέα τῶν τε εἰσα
γομένων εἰς τὴν κελτικὴν καὶ τῶν ἐξαγομένων. Vectigalia etiam
ſic tolerāt grauia earū rerū quæ in Galliā *exportāt aut q̄ inde im*
portant. Et *rurſus: Ita nullo iam præſidio ad inſulæ cuſtodiā opus*
eſt. Non enim una plus legione opus eſt ad exigenda ab eis tributa
Conſtituta autē erat omnis impenſæ ratio exercitui pro modo tr
butorum. Alioquin minui neceſſe uectigalia ſi tributa inſuper im-
perarentur. Quod ſi uis inferretur, periculum eſſet ne ad defecti-
onem

onē ſolicitarentur. Sic enim illa Strabonis uertēda mihi uerba uiſa ſunt: εἰς ἴσον δὲ καθίσταται πᾶν τὸ ἀνάλωμα τῇ στρατείᾳ τοῖς προσφερομένοις χρήμασιν, ἀνάγκη τὸ μειοῦσθαι τὰ τέλη φόρων ἐπιβαλλομένων. ἅμα δὲ καὶ κινδύνους ἀπαντᾶν τινὰς βίας ἐπαγομένους. Age citā da una autoritas inſignis ad cōiecturā faciendā in uniuerſas opes Romani imperij. Ea erit ex eodem autore libro XVII. quo in loco Strabo oſtendere uolēs magnitudinem reddituum eius prouinciæ ita inquit: τῆς αἰγύπτου δὲ τὰς προσόδους ἔν τινι λόγῳ κικέρων φράζει, φήσας κατ' ἐνιαυτὸν τῷ τῆς κλεοπάτρας πατρὶ τῷ αὐλητῇ προσφέρεσθαι φόρον ταλάντων μυρίων β΄. φ΄. ὅπου οὖν ὁ κάκιστα καὶ ῥαθυμότατα τὴν βασιλείαν διοικῶν τοσαῦτα προσωδεύετο, τί χρὴ νομίσαι τὰ νῦν διὰ τοσαύτης ἐπιμελείας οἰκονομούμενα, καὶ τῶν ἰνδικῶν ἐμπορειῶν καὶ τῶν τρωγλοδυτικῶν ἐπηυξημένων ἐπὶ τοσοῦτον. Aegypti autem redditus Cicero quadam in oratione eleganter explicans Auletæ patri Cleopatræ dicit talenta duodecies millena & quingena quotannis ex Aegypto obueniſſe. Quare ſi is rex qui & diſſolutiſſime & nequiſſime regnum adminiſtrauit, tantum annuæ obuentionis habuit ex Aegypto, quid nunc exiſtimare conuenit, quantīq; æſtimare redditum eiuſdem prouinciæ tanta prouidentia adminiſtratæ, præſertim Indicis negotiationibus & Troglodyticis uſqueadeo adauctis? Siquidem ſuperiore tempore ne uiginti quidem nauigia Arabicum ſinum penetrare auſa ſunt, ut proras quidem nauium extra anguſtias illas exererent: At nunc & claſſes ingentes ad Indiam uſque uela faciunt & ad extrema Aethiopiæ. Ex quibus merces pretioſiſſimæ importantur, & inde rurſus in alia loca tranſmittuntur. Ita duplex inde uectigal cogitur, mercibus ſcilicet importandis & exportandis. Atqui eorū quæ magno uæneunt magnum quoq; uectigal eſt. ὥστε καὶ τὰ τέλη διπλᾶ συνάγεται, τὰ μὲν εἰσαγωγικὰ, τὰ δὲ ἐξαγωγικά. τῶν δὲ βαρυτίμων, βαρέα καὶ τὰ τέλη. Adde etiam (inquit) quòd Alexandria prædictarum merciū unū eſt receptaculū, ita ut ſola plerūq; eiuſmodi merces uēditet & exteris ſuppeditet.

Aegypti redditus.

καὶ

καὶ δὲ δὴ καὶ μονοπωλίας ἔχει· μόνη γὰρ ἡ ἀλεξάνδρεια τῶν τοιούτων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὑποδοχεῖόν ἐστι, καὶ χορηγεῖ τοῖς ἐκτός. Quæ ſint eiuſmodi merces ignorare nemo poteſt qui legem ultimam legerit tituli de publicanis in Pãdectis, propter quas inſtitutum eſt uectigal rubri maris, ut apud Plinium legimus. Ptolemæus pater

Auletes. Cleopatræ fuit ultimæ Aegypti reginæ. Qui omnibus flagitijs inquinatus etiam tibicinũ artẽ exercuit: ob quã cognomẽtũ auletæ id eſt tibicinis meruit. Hic ob nequitiam & facinoroſam uitam, ab Alexandrinis exactus, à Gabinio duce Romano qui tum Syriam obtinebat reductus eſt. Quo nomine Gabinio lis decem millibus talentûm æſtimata eſt accuſante Memmio, ut ex oratione Ciceronis pro Rabyrio Poſthumo in præcedentibus diximus. Pœnæ tamen capitali ereptum eum ſignificat Valerius libro octauo in principio: Cæterũ in qua oratiõe Cicero hoc dixerit, quòd Ptolemæus duodecies millena & quingena talenta ex Aegypto quotãnis percipiebat, neſcio. Niſi in hac eadem pro Rabyrio loco aliquo mutilato. Vel in ea oratione quæ non extat, quam pro Gabinio habuit, cui olim infenſiſſimus, poſtea reconciliatum ſe dicit, his uerbis: Mihi hæc Cai Memmi cauſa defendendi Gabinij fuit reconciliatio gratiæ: neque uero me pœnitet mortales inimicitias habere. Verũ duodecim millia & quingenta talenta Attica (Attica enim hic intelligi puto non Aegyptia, quæ quadrante Atticis maiora ſunt) ſeptuagies quinquies centena millia aureorum noſtrorum ualent. Quibus ſi augmentum addas ex Strabonis ſententia, fortaſſe centies centenis millibus redditum annuum Aegypti iure æſtimare poteris. Sed operæpretium facturus mihi uiſus ſum, ſi rationem adminiſtrandæ eius prouinciæ ſub Auguſto et Tyberio proſequerer ex eodẽ autore: De Actiaco enim bello loquẽs ab Auguſto cõfecto, & Antonio & Cleopatra captis, Aegyptũ ab eo dicit in prouinciæ formã redactã his uerbis: ἐπαρχία δὲ νῦν ἐστί, φόρους μὲν τελοῦσα ἀξιολόγους· ὑπὸ σωφρόνων δὲ ἀνδρῶν διοικουμένη, τῶν πεμπομένων ὑπάρχων ἀεί. ὁ μὲν οὖν πεμφθεὶς, τὴν τοῦ βασιλέως ἔχει τάξιν.

Quõ adminiſtrarentur prouĩciæ ſub Auguſto.

ὑπ

ὑπ' αὐτοῦ δ' ἐστὶν ὁ δικαιοδότης ὁ τῶν πολλῶν κρίσεων κύριος. ἄλλος δ' ἐστὶν ὁ προσαγορευόμενος ἴδιος λόγος ὃς τῶν ἀδεσπότων καὶ τῶν εἰς καίσαρα πίπτειν ὀφειλόντων ἐξεταστής ἐστι. παρέπονται δὲ τούτοις ἀπελεύθεροι καίσαρος καὶ οἰκονόμοι, μείζω καὶ ἐλάττω πεπιστευμένοι πράγματα. Nunc autem prouincia eſt tributa pēdens memorabilia, à uiris eiuſmodi adminiſtrata qui ſibi temperare nouerunt, quiq; ſemper rectores ad eam cum poteſtate mittuntur. Qui uero recturus mittitur, is uicem regis obtinet, ſub eoq; eſt is qui Dicæodotes dicitur, id eſt iura reddens, in Dicæodotes. cuius poteſtate ferè ſunt iudicia. Eſt et alius magiſtratus qui idios Idios logos, logos, id eſt priuata ratio dicitur: earum rerum indagator, quæ priuata ra adeſpotæ græce dicuntur, id eſt aſſertorē non habentes, uel nul- tio. lius dominio mancipatæ, et omnino earū rerum quæ in Cæſarem Adeſpota et recidunt. Horum uelut aſſeclæ ſunt liberti Cæſaris & diſpenſato res Adeſpores, quibus maiora minoraq; negotia permittuntur. His uerbis pro tæ. curator priuatæ rationis dicitur, qui ea perſequitur quæ fiſco obueniūt, non quæ ærario & populo, uel priuato principis patrimonio. Ex quo patet proprie eſſe hoc uerbū uſurpatū in lege procurator in titulo de edendo in Codice Iuſtiniani: licet aliter Accurſius opinatus ſit. Adeſpota aūt appellat quæ etiā Hermæa dici poſſent, uulgo albana ſpaua' que dicuntur. Deinde idem autor enumerātis copijs militaribus quæ ad eam prouinciā tuendā ſtatutæ ſunt. τῶν δ' ἐπιχωρίων ἀρχόντων, ὅ τε ἐξηγητής ἐστι κατὰ τὴν πόλιν, πορφύραν ἀμπεχόμενος, καὶ ἔχων πατρίους τινὰς, καὶ ἐπιμέλειαν τῶν τῇ πόλει χρησίμων. καὶ ὁ ὑπομνηματογράφος, καὶ ὁ ἀρχιδικαστής. τέταρτος δὲ ὁ νυκτερινὸς στρατηγός. Inter municipales aūt magiſtratus eſt qui exegetes dicitur, quaſi ſacrorū interpres, uel augur in ur- Exegetes. be, purpurā geſtās, & alijs honoribus prouincialibus inſignis: earū rerū procurationem habēs, quæ ciuitati cōducūt. Eſt etiā qui hypo Hypomnema mnematographus, id eſt à cōmentarijs dicitur, et q iudicibus præ- tographus. eſt, ob id archidicaſtes appellatus: & quartus, prætor nocturnus. Archidica Cicero pro imperio Gn. Pōpeij uectigalibus Romanis ita inquit: ſtes.

Nam

Nam cæterarũ prouinciarũ uectigalia Quirites tanta ſunt,ut his ad ipſas prouincias tutãdas uix contẽti eſſe poſſimus: Aſia uero tã opima eſt & fertilis, ut & ubertate agrorũ & uarietate fructuũ & magnitudine paſtionis,& multitudine earũ rerũ,quæ exportã tur,facile omnibus terris antecellat. Plin.autor lib.XXXIII. *poſt* Perſen regẽ Macedoniæ deuictũ,& gazã eius in ærariũ illatam, populũ Ro.tributa pẽdere deſiiſſe.Quæ tamẽ poſtea reſtituta eſſe ex eo cõijcio quòd Cicero in II.Philippica dixit: *Vbi eſt ſepties millies ſeſtertium quod in tabulis quæ ſunt ad Opis petebatur? funeſtæ quidẽ illius pecuniæ,ſed tamẽ quæ ſi ijs quorũ erat non redderetur quæ nos à tributis poſſit uindicare:* ubi petebat legendũ puto. Non omittendũ & id quod idẽ Strabo libro ſexto tradidit, Romanos initio plurimã Aphricæ et Aſiæ partẽ regibus ſibi ſubditis cõmiſiſſe,quos propter amicitiã et ſocietatẽ regnare permiſerunt: poſtmodũ aũt uel defectione regũ et uiolatis fœderibus,uel ſtirpiũ regiarũ interitu omnia fermè in prouinciarum formam redacta eſſe. Sic Attalicũ regnũ,ſic Syriũ,ſic Paphlagonũ & Cappadocum, & Aegyptiorũ & Mithridatis Eupatoris ad Romanos perueniſſe, adeo ut Tyberij tẽpore cuncta intra Phaſin & Euphratẽ præter quoſdã Arabas Romano tenerẽtur imperio, uel à regibus à Romanis impoſitis. Armenij uero,et Albani Colchis ſuperiores et Iberi,ſola ducũ præſentia in officio continebãtur. Sed cum Romanos uiderent uarijs negotijs,aut bellis implicitos,ſtatim ad res nouas ſolicitari gentes efferatæ ſolebant, ſicut et eæ gentes quæ trãs Iſtrum flumen & Euxinum pontum habitabant. Ioſepus autem in ſecundo de bello Iudaico Agrippam ad Hieroſolymitanos orationem luculentam habuiſſe cõmemorat,& de potentia & opibus Romani imperij magnifice diſſeruiſſe, ad deterrendos Iudæos ne ad rebellionem ſpectarent.In ea autem oratione circa mediũ ferè ita eum loquentẽ inducit: *Nam tertiam partẽ orbis terrarũ, cuius ne nationes quidem numerare promptũ eſt, ab Atlantico mari & columnis Herculis uſq; ad mare rubrũ ſitas, totã armis Romani ſubegerunt;*

Quonãmodo regna in prouĩcias redacta ſint.

gerunt:& præter annuas frumentationes quibus Romanã plebem octonis menſibus alunt, alia quoq; tributa pendunt:& quidẽ apud illos una tantũ legio cõparatur. Quanq̃ quid opus eſt exemplis lon ge petitis potentiã Romanã enarrare? cũ eam poſſitis de uicina uo bis Aegypto optime æſtimare. Hæc enim cũ ad Aethiopas uſq; por rigatur opulentamq́; Arabiam, conterminaq́; ſit Indiæ, ac ſeptingenties & quinquagies centena millia incolarũ habeat extra Alexãdrinum populum, tributa tamen obſequẽtiſſime penſitãs (quorũ magnitudinem æſtimare de cenſu ſingulorũ capitũ licet) Romano parere imperio non grauatur. Tametſi quãtum ſtimulũ defectionis habens Alexandriã urbem, cum multitudine hominũ & opibus abundantem, tum amplitudine & ambitu nõ imparem? ut quæ lon gitudine ſtadia triginta latitudine decem habeat. Tributorum ue ro multo amplius in ſingulos menſes penſitet, q̃ uos in annos ſingu los conferatis:& eo amplius Romano Populo quaternûm menſium frumentum ſuppeditet. Duæ autẽ legiones ciuitati inſidentes pro fundam Aegyptum cum illa Macedonum nobilitate frenant. De magnitudine Alexandriæ Strabo idem cum Ioſepo dixit: latitudinem paulo minorem ponens. Octo autẽ legionibus eo tẽpore Germania obtinebatur, ut inibi Ioſepus in perſona Agrippæ diſſerit: quod eò pertinet quod ſuperiore libro de legionibus ab Auguſto de lectis,& per orbẽ collatis diximus. Opimos aũt fuiſſe reddũus Hi ſpaniæ ex eo conijcere datur, quod de opulẽtia eius prouinciæ ſcri bitur præſertim Turdetaniæ quæ & Bætica dicitur. Strabo libro tertio miranda de fertilitate eius narrans quodam loco ita inquit: Quum uero ſupradicta regio tot bona ſuppeditet, maxime tamen admiratione digna eſt ob metallorum copiam, quibus uniuerſa Hi ſpaniæ regio ſcatet: non ubiq; ipſa frugibus exuberans, & præſertim ubi metallis copioſa eſt. Rarum eſt regionem inuenire utraque re uberem. Rarius etiam illud eandem regionem in paruo quodam agro metallis omne genus abundare. At uero Turdetania & finiti ma ei regio rationẽ nullã cõmendandi ſui eo nomine remittit ſcribere

Alexandria.

Hiſpania opibus abũdãs.

Turdetania eadẽ & Bætica.

bere de ea re uolentibus, uſqueadeo numeros omnes laudis in metallis impleuit, nihil ut ei abſit quod quidem memoratu dignum ſit: neq; enim aurum, neq; argentum, neq; æs, neq; ferrum alibi terrarū, aut tantum, aut tam eximium naſci adhuc compertum eſt q̄ in Turdentania naſcitur: ἡ δὲ τουρδιτανία καὶ ἡ προσεχὴς αὐτῇ, λόγον οὐδένα ἄξιον καταλείπει περὶ τὴν δὲ τὴν ἀρετὴν τοῖς ἐπαινεῖν βουλομένοις. οὔτε γὰρ χρυσὸς οὐδ᾽ ἄργυρος οὐδὲ χαλκὸς οὐδὲ σίδηρος οὐδαμοῦ τῆς γῆς οὔτε τοσοῦτος οὔτ᾽ οὕτως ἀγαθὸς ἐξήτασαι γεννώμενος μέχρι νῦν. *Ac ne aurum quidem ſolum effoditur, ſed etiam trahitur. Deferunt enim aurum amnes, & torrentes auream arenam, quæ etiam multis in locis aquarū indigis reperitur, ſed in his non apparet: in ijs autem locis quæ fluminibus alluuntur auri pſegma, id eſt ſcobs aurea reſplēdeſcit. Idem: Inter auri ramēta reper*

Palæ. *tas aliquando fuiſſe aiunt ſelibrales glebulas, quas palas appellāt, quæ perquā modicæ purgationis indigerent.* ἐν δὲ τοῖς ψήγμασι τοῦ χρυσίου φασὶν εὑρίσκεσθαί ποτε καὶ ἡμιλιτριαίας βώλους ἃς καλοῦσι πάλας, μικρᾶς καθάρσεως δεομένας. *Apud Strabonem latinum pilas corrupte pro palas legitur. Idem paulo inferius. Polybius autem argentifodinas commemorans, quæ ſunt circa Carthaginem nouam, ab Vrbe XX. fermè ſtadijs diſtantes, quatuor decurias operantium hominum fuiſſe ait, qui tunc in dies ſingulos uicena quina drachmarū millia populo Romano referrent, nos uigintiquinq; millia drachmarū aureis noſtris æſtimare inſtituimus, duobus millibus & quingentis. Qua ratione ex Carthaginēſibus metallis argēti Romanus populus noningena duodena millia, et quingenos aureos noſtros quotannis percipiebat. Sed huius ſummæ ut arbitror partem impendia auferebant, etiā ſi uincti foderent. Verba Strabōis hæc ſunt:* ὅπου τέτταρας μοίρας ἀνθρώπων μένειν τῶν ἐργαζομένων, ἀναφερόντων τότε τῷ δήμῳ τῶν ῥωμαίων καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν δισμυρίας καὶ πεντακισχιλίας δραχμάς. *Plinius libro III. Bætica à flumine mediam eam ſecante cognominata cunctas prouinciarū diuiti cultu, & quodā fertili, ac peculiari nitore*

Memorabiles argentifodinæ.

præ

*præcedit.Idem alibi:*Metallis plumbi,ferri,æris,argenti,auri tota fermè Hiſpania ſcatet,Bætica etiã minio. Vniuerſæ Hiſpaniæ Veſpaſianus imperator Auguſtus iactatus procellis reipublicæ, Latij ius tribuit,uel tactatum potius,ut referatur ad Latij ius. Idem libro triceſimotertio:Aurum arrugia quæſitũ non coquitur,ſed ſtatim ſuum eſt.Inueniuntur ita maſſæ, nec non in puteis denas excedentes libras. Palacas Hiſpani,alij Palacranas:ijdem quod minutum eſt balluce uocant. Strabo Palas dixit appellari maſſulas auri ſelibrales. Plinius Palacas, ſed denarũ librarum: ballucæ quatuordecim unciæ pro auri libra inferebantur à metallarijs ſanctione principũ,ut legimus in titulo de metallarijs li.11.Codicis:græce Chryſammos dicitur: lingua noſtra uernacula paleolas appellat auri ramenta quæ alluuione riuorum deferuntur,cuiuſmodi hodie circa Pyrenen inueniuntur: nos enim inde uidimus nonnullas ciceris magnitudine,quibus nulla excoctione opus eſſet:pleræq; tamen minutæ ſunt et tenues,unde nomẽ ſortitæ ſunt. Quapropter apud Pliniũ libro triceſimoquarto ita lego ex antiquis exẽplaribus: In ærarijs officinis & ſmegma fit: iam liquato ære atq; percocto, additis etiamnum carbonibus,paulatimq; accenſis,ac repente uehemẽtiori flatu expuitur æris palea quædã. Nec me latet Hermolaũ pala legere ex Strabone:nã Strabo palas appellauit maſſulas auri ſemiſſales.Plinius paleas appellat non glebulas,ſed ramẽtulas, palearum formam habentes, quod non magnopere mirum eſt Hermolaum in tranſcurſu non animaduertiſſe.Idem Plinius libro triceſimotertio de argenti metallis loquẽs: Mirum,inquit,adhuc per Hiſpanias ab Annibale incohatos puteos durare, ſua ab inuentoribus nomina habentes.Ex quibus Bebelo appellatur hodie qui CCC. pondo Annibali ſumminiſtrauit in dies ad mille quingentos paſſus cauato iam monte,per quod ſpatium Aquitani ſtantes diebus noctibuſq; egerunt aquas lucernarum menſura. Trecena pondo Romana,tricena millia drachmarũ efficiebant, quæ terna millia coronatorũ ualent. Quare hoc dictũ Plinij cõuenit cum ſuperiore Stra-

Chryſammos.

Plinij locus.

Putei ab Annibale incohati.

Trecena põdo Romana.

bonis loco, ut ſuſpicer Plinium de Carthaginenſibus argentifodinis locutum, quæ in citeriore Hiſpania erant, finitima Aquitanis. Polybius enim æqualis Annibalis ætatis fuit. Rurſus Strabo: φησὶ δὲ ποσειδώνιος μάρκον μάρκελλον πράξασθαι φόρον ἐκ τῆς κελτιβηρίας τάλαντα ἑξακόσια, ἐξ οὗ τεκμαίρεσθαι πάρεστιν ὅτι πολλοί ἦσαν οἱ κελτίβηρες καὶ χρημάτων εὐπορούντες. *Ait aūt Poſidonius Marcū Marcellū exegiſſe tributū ex Celtiberia ad talēta ſexcenta. Ex quo cōiecturā facere eſt Celtiberorū gentē numeroſiſſimam fuiſſe & pecunia abundantē. Tametſi regionē ieiunā incolerent. Plinius libro XXXIII. de metallis Hiſpaniæ loquēs: Vicena, inquit, millia pōdo auri ad hunc modū annis ſingulis Aſturiā atq; Galleciā et Luſitaniam præſtare quidā tradiderunt, ita ut plurimum Auſtria gignat: neq; in alia parte terrarum tot ſeculis hæc fertilitas. Vicena millia pondo Romana, tricena minimū noſtra ualent. Ingentia ſunt hæc teſtimonia de opulētia Hiſpaniæ, quibus accedit, et tertiū Trogi Pompeij, ut ex breuiario quarto et quadrageſimo Iuſtini nouimus. Strabo aūt de tēpore ſuo loquēs ita inquit, in mentione metallorū argēti quæ ſunt ad Carthaginē nouā:* ἔστι δὲ καὶ νῦν τὰ ἀργυρεῖα, οὐ μὲν τοι δημόσια, οὐδὲ ἐνταῦθα οὐδ᾽ ἐν τοῖς ἄλλοις τόποις, τὰ δὲ χρυσεῖα δημοσιεύεται τὰ πλείω. *Sunt autē & nunc argētifodinæ nō tamē publicæ, nec illic nec alibi, ſed priuatorum: auri aūt metalla pleraq; ſunt publica. Hactenus de Hiſpania. Cuius etiā Galliā æmulā aurifera ui fuiſſe eodē autore cōprobabimus. Quippe lib. III. de Turdetaniæ. i. Bæticæ metallis loquēs ita ſubdit:* ἀξιοῦσι δὲ γαλάται τὰ παρ᾽ ἑαυτοῖς εἶναι κρείττω μέταλλα ἐν τῷ τε κιμμερίῳ ὄρει, καὶ τὰ ὑπ᾽ αὐτῇ πυρήνῃ. τὸ μέν τοι πλεῖον τὸ ἐντεῦθεν εὐδοκιμεῖ. *Galli uero meliora eſſe ſua cēſent, quæ in Cimerio monte ſita ſunt, & quæ Pyrene ipſi ſubiacēt: illinc tamen aurum magis probatur quàm Gallicum. Vbi puto non Cimerio ſed Cemmeno legendum: Cemmeni enim montes* κεμμένον ὄρος, *apud Strabonem libro quarto: Aquitaniam à Celtis diſcludunt, quo loco Cæſar Gebennam uel Cebennam potius montem ponit: huius*

Mira auaritia.

Memorabilis redditus metallorum.

Metalla auri quondam in Gallia.

huius pars hodie Tarara uocitatur. Rurſus idem autor libro quarto de Narbonenſi litore loquens & ſinu qui Gallicus illic dicitur: ἔχουσι δὲ τάρβελλοι τὸν κόλπον, παρ᾽ οἷς ἐστὶ χρυσεῖα σπουδαιότατα πάντων· ἐν γὰρ βόθροις ὀρυχθεῖσιν ἐπὶ μικρὸν εὑρίσκονται καὶ χειροπλήθεις χρυσίου πλάκες, ἔσθ᾽ ὅτε μικρᾶς καθάρσεως δεόμεναι· τὸ δὲ λοιπὸν, ψῆγμά ἐστι καὶ βῶλοι, καὶ αὗται κατεργασίαν οὐ πολλὴν ἔχουσαι. *Tarbelli inquit eum ſinum obtinent, apud quos aurifodinæ ſunt omnium præſtantiſſimæ: in ſpecubus enim leniter effoſſis inueniuntur auri cruſtæ quæ manum implere poſſint, interdum modico purgamento indigentes: reliquum autem aurum ramenta ſunt & glebulæ, modicam & ipſæ operam poſcentes. Interior autem regio & montana melius ſolum habet: nam ad Pyrenen conuenarum eſt ciuitas qui eò ad incolendum conuenerunt, ubi oppidum Lugdunus. Hallucinatus eo loco interpres qui locum ita uertit: Nam ad Pyrenen conuenarum Synclydo eſt ubi oppidum Lugdunum, quaſi Synclydon nomen eſſet oppidi, cum genitiuus ſit pluralis conuenarum ſignificans. Synclydes enim collectitij alicuius loci habitatores dicuntur ut latinæ cõuenæ.* πρὸς μὲν τῇ πυρήνῃ ἡ τῶν κονουένων ἐστὶ συγκλύδων ἐν ᾗ πόλις λούγδουνον. *Plinius de Aquitania loquens: Mox in oppidum, inquit, cõtributi cõuenæ. Lugduni aũt oppidi in ea regione nõ meminit Strabo his uerbis: Tectoſages pyreneis propinqui ſunt montibus: paulũ etiã aquilonare latus cemmenorũ montiũ attigũt, terrã colẽtes auro multo præditã.* ἐφάπτονται δὲ μικρὰ καὶ τοῦ προσαρκτίου πλευροῦ τῶν κεμμένων· πολύχρυσόν τε νέμονται γῆν. *Apud ipſos autẽ theſauros ab imperatore Romano Scipione repertos in urbe Toloſſa et ablatos ait, à quibus aurũ Toloſſanum apud ſcriptores decãtatiſſimũ, in prouerbiũ ceſſit, ut autor eſt Gellius.* τὰ μὲν γὰρ εὑρεθέντα ἐν τῇ Τολώσσῃ χρήματα μυρίων που καὶ πεντακισχιλίων ταλάντων γενέσθαι φασί. τὰ μὲν ἐν σηκοῖς ἀποκείμενα, τὰ δ᾽ ἐν λίμναις ἱεραῖς, οὐδεμίαν κατασκευὴν ἔχοντα, ἀλλ᾽ ἀργὸν χρυσίον καὶ ἄργυρον *Poſidonius (inquit Strabo) ueriſimiliter*

Conuenæ Synclydes.

Aurum Toloſſanum.

tradit pecunias Toloſſæ repertas ad quindecim talentûm millia, quarũ partẽ in fanis, partem in lacubus cõſecratis reconditã fuiſſe, argentum aurumq; infectũ atq; rude. Et rurſus paulo inferius: Vt autẽ inquit Poſidonius, & alij complures, regio ipſa auro alioquin abundãs & homines habẽs ſuperſtitioni addictos, & ad parſimoniam in uictu aſſuetos, multis in locis Celticæ Galliæ *theſauros habuit, maxime uero lacus eis ſacroſanctos à prædonũ direptionibus theſauros præſtabãt, in quos ideo auri argentiq; pondera demiſerant.* Romani *uero quum ui & armis loca ea obtinuiſſent, auctioni lacus eos publice ſubiecerunt. Emptorũ autem plurimi molas argenteas ductiles inuenerunt.* μάλιστα δ' αὐτοῖς αἱ λίμναι τὴν ἀσυλίαν παρεῖχον, εἰς ἃς καθεῖσαν ἀργύρου ἢ καὶ χρυσοῦ βάρη. οἱ γοῦν ῥωμαῖοι κρατύσαντες τῶν τόπων ἀπέδοντο τὰς λίμνας δημοσίᾳ. καὶ τῶν ὠνησαμένων πολλοὶ μύλους εὗρον σφυρηλάτους ἀργυροῦς.

Lucrius. Aruernus. *Idem autor eſt* Lucriũ Aruernũ *patrẽ* Bititi *(qui* Bititus *cũ* Maximo Aemyliano & Domitio Aenobarbo *ducentorũ milliũ hominum exercitu conflixit) tantis delicijs diuitijsq; circunfluxiſſe, ut aliquãdo oſtendendarũ opum gratia curru uectus per campum ingrederetur, nũmos aureos argenteosq; huc atq; illuc ſpargens, quibus colligendis amici & comites occupati ſequerentur.* τοσοῦτον πλοῦτον λέγεται καὶ τρυφῇ διενεγκεῖν, ὥστε ποτὲ ἐπίδειξιν ποιούμενον τοῖς φίλοις τῆς εὐπορίας, ἐπ' ἀπήνης φέρεσθαι διὰ πεδίου, χρυσοῦ νόμισμα καὶ ἀργύρου δεῦρο κἀκεῖσε διασπείρων, ὥστε συλλέγειν ἐκείνους ἀκολουθοῦντας. *Auri* Toloſſani *meminit* Gel. *lib.* III. & Cice. *de natura deorũ lib.* III. *ob cuius raptũ quæſtionẽ*

Cepio. *habitam eſſe dicit.* Trogus *libro* XXXII. *Cepionẽ appellat eũ imperatorem qui aurũ Toloſſanũ abſtulit: quod ſacrilegiũ ei, & exercitui eius excidij cauſam fuiſſe tradit. Auri autem, inquit, fuere centum & decem millia pondo: argenti quinquies decies centena millia. Hæc ſumma uix dicere auſim quanti æſtimanda ſit: auri ſingula pondo minoris æſtimari centum aureis ſolatis nõ poſſunt etiã ut undecima pars æris in eo mixta fuerit. Qua ratione aurũ illud*

Toloſſa-

Toloſſanum centies & decies centenis millibus aureorum ualuit: quod ſi obryzũ fuerit .i. centenis & duodenis ſolatis in libras æſtimabile, centies uicies ter centenis & uiginti millibus ualuit. Quod autem ad argentum pertinet Trogum exiſtimarim non quinquies *Quinquieſdecies, & quaterdecies.* decies cẽtena millia pondo ſcripſiſſe, quæ ſumma quinquagies millies mille aureos ualet, ſed quindecies centena millia, quæ quindecies millies mille aureis coronatis æſtimantur à nobis, id eſt centies & quinquagies centenis millibus. Quod ſi quis Trogum quinquies decies ſcripſiſſe malit, tamen pro quindecies intelligam: quomodo apud Suetonium in Auguſto quaterdecies millies pro bis ſepties, id eſt quatuordecies. Cicero etiam ſic uſus eſt. Strabo ex Poſidonio quindecim millibus talentûm argenti æſtimaſſe aurũ argentum'que ſimul uidetur: quæ ſumma minor eſt minima prædictarum, id eſt nonagies centena millia aureorum. Apud Ioſepum libro ſupradicto Agrippa magnifice de Galliarũ ſitu & felicitate Gallorum domeſtica diſſerit: quos omne genus bonis apud ſe ſcatentibus totũ penè orbẽ irrigare, mirifico præconio uociferatur, & nihilo ſecius ſub mille & ducentis militibus Romano imperio parêre, quibus plures propemodũ ciuitates habeant, non animi mollitia, ut qui octoginta annis pro libertate dimicaſſent, ſed animi deſtinatione in obſequiũ eius gentis fixa cuius & uirtutẽ experti fuiſſent, & fortunam admirarentur. Multa adhuc adnotauimus, quæ fide caritura ſunt, ut opinor, præſertim apud eos (ut dixi) qui oĩa & præterita & futura præſentis tẽporis modulis metiũtur: unũ etiam addam ex eodẽ Strabone, qui de Bætica loquẽs πολὺ δὲ καὶ ἐσθὴς πρότερον. νῦν δὲ ἔρια μᾶλλον τῶν κοραξῶν, καὶ ὑπερβολή τις ἐστὶ τοῦ κάλλους. ταλαντιαίους γοῦν ὠνοῦνται τοὺς κριοὺς εἰς τὰς ὀχείας. Multa aũt ueſtis antea inde ueniebat: nũc aũt lanæ magis ꝗ̃ à Coraxis, pulchritudine eximia: ſiquidem propter hoc arietes talẽtari pretio emũtur ad admiſſurã. Coraxi aũt populi ſunt Colchorũ Stephano de urbibus. Talentum ſexcẽtis aureis æſtimamus: tãti aũt uẽditari arietes potuerũt apud eos, qui aſinos admiſſarios, uel etiam aſinas

Felicitas Galliarũ.

Arietes talẽtares in Bætica.

 ad fœ-

Auri metalla exhauſta hoc tẽpore.

ad fœturã,id eſt ad mularũ partus XL. *ſeſtertijs emerẽt,ut ſupra* ex Varrone & Plinio didicimus. Verũ enimuero cum tot olim auri metalla fuerint,& in Hiſpania,et in Gallia,hodie neutrobi eſſe dictitãtur quæ quidẽ cõmemorari digna ſint. Nã & Strabo ſuo iam tẽpore in Tmolo & circa Pactolũ & alijs in locis conſumpta fuiſſe auri metalla, autor eſt lib. XIII. Vidimus hoc anno ex Lingonenſi agro effoſſos lapides auro argentoq́; interſtinctos,ex quibus aurũ argẽtũq́; elicitur, hos metallarij pro experimẽto dederãt: qualis aũt ſubeſſet uena nondũ compertũ erat. Is ager in ditiõe eſt

Michaël Bodetus.

Michaëlis Bodeti antiſtitis Lingonẽſis,uiri cũ ſingulari,ac multiplici eruditione prædιti,tum uero ad priſcã normã continentiæ põtificiæ exacti. Cuius auſpicijs metallarij opifices ſpecimina ſupradicta auri argentiq́; metallorũ ediderũt. Poſtremo idem Strabo libro decimoquarto circa finem: Polybius,inquit,autor eſt tempore ſuo circa Aquileiam, & præſertim in Tauriſcis Noricis inuẽtam eſſe aurifodinã ſic natura commodã, ut cũ quis in duos pedes terræ ſuperficiẽ detraxiſſet, ſtatim aurum foſſitiũ inueniretur: effoſſionem aũt non infra quindecimũ pedem proceſſiſſe. Fuiſſe aũt aurum illud partim purũ magnitudine fabæ aut lupini, octaua tãtum parte decocta,partim pluſcula indiguiſſe excoctiõe, alioquin ualde utile. Verum cum Itali Barbaris in ea re operã nauare cœpiſſent,cõtinuo intra duos mẽſes aurum per totã Italiã tertia parte pretij uilius eſſe cœpit. Quod cũ Tauriſci animaduertiſſent,eiectis adiutoribus operis ſoli aurũ promercale expoſuerũt. Nunc autem,inquit,omnia auri metalla in Romanorũ poteſtate ſunt. συνεργαζομένων δὲ τοῖς βαρβάροις τῶν ἰταλιωτῶν, ἐν διμήνῳ παραχρῆμα τὸ χρυσίον εὐωνέτερον γενέσθαι τῷ τρίτῳ μέρει καθ' ὅλην τὴν ἰταλίαν. αἰσθομένους δὲ τοὺς ταυρίσκους μονοπωλεῖν ἐκβαλόντας τοὺς συνεργαζομένους. νῦν δὲ ἅπαντα χρυσεῖα ὑπὸ ῥωμαίοις ἐστί. Hoc dictum Strabonis eò pertinet quod ſupra de auri ad argentum analogia dictum eſt, quæ uaria olim fuiſſe deprehẽditur. Pollux decuplicem poſuit. Ex Plinio Romæ primum dimidio etiã

Auri ad argentum analogia.

maiorem

maiorem fuiſſe docuimus. Rurſus Trãquillo autore Cæſar dicta
tor aurum in libras ternis millibus nummûm uænundedit, quæ ra
tio ſubduplex eſt eius quã Plinius poſuit, quæ ẽ eiuſmodi, ut aurũ
quindecies argento repenſile fuerit. Si tamen locus emendate nũc
legitur, quod uix mihi perſuadeo, ut alibi dictũ eſt. Herodotus, nõ
modo aurum, ſed etiam pſegma aureum tredecies tanto argenti ta
xabile poſuit, cum tamẽ denæ quaternæ unciæ pſegmatis uel Chry
ſammi ſanctione principali pro ſingulis auri libris cedant, ut dixi
mus. Qua ratione ſeptima ferè parte pſegma auro obryzo uilius
fuiſſe conuincitur. Sic Herodoti æſtimatio proxime ad Plinianam
accedit. Porrò ex Tacito docuimus aureos ſingulos Romanos nũ
mis ualuiſſe centenis. Qua ratione auri drachma duodenis argen
teis et hemidrachmio ualuit: noſtri aũt tẽporis æſtimatione aurum
paulo minus duodecies argento rependitur. Intelligimus igitur ex
uerbis Strabonis interdũ ꝑpter auri copiam ex metallis exiſtentẽ,
auri pretiũ diminutũ etiã tertia parte: ſic fit ut Pliniana æſtimatio
ad Pollucis æſtimationẽ redeat. Noſtri aũt pleriq; opinantur iuſtã
auri ad argentũ proportionem decuplicem cenſeri. Sed auri pœnu
ria eſſe auctã, id quod ex iã dictis nõ uidetur eſſe uerũ. In uniuer
ſum aũt oſtendimus uarias auri indicaturas, quæ auri etiã pretia
euariare faciunt: nec aliud ſtatui (ut arbitror) ex antiquorũ lectio
ne de auri ad argentũ ꝓportione poteſt. Ad ea aũt quæ de Gallia
diximus, illud etiam addemus, Lugduni Argyrocopium fuiſſe Ro
mani imperij, id qđ Strabo lib. IIII. *his uerbis perhibuit: Lugdunũ*
in colle conditum, ubi Arar amnis Rhodano immiſcetur, Romano
tenetur imperio, ampliori quoq; dignitate uirorum ſecundum Nar
bonem florens, quibus uſui magno eſt emporium: ibi quoq; Romani
duces aureum numiſma argenteumq; ſignant: καὶ τὸ νόμισμα χα-
ράττουσι ἐνταῦθα τό τε ἀργυροῦν καὶ τὸ χρυσοῦν. *Fuit etiã ſignandæ*
pecuniæ officina Appolloniæ in Epiro. Ci. ad Gn. Plan. li. XIII.
epi. Cũ ſignaretur argentũ Appolloniæ, nõ poſſum dicere eũ præ
fuiſſe, neq; poſſum negare eũ affuiſſe. Lugduni aũt tẽplũ cõmuni

Argyrocopium Lugdunenſe.

Ara memorabilis Lugduni.

uniuerſæ Galliæ impenſa extructum eſt, & Cæſari Auguſto cõſecratum ea parte ante urbem ubi amnes confluunt: inibi'q; ara dignitatis eximiæ gẽtium ſexaginta titulo inſignis, dicatis ibi totidẽ gentium ſimulachris. Non omittendum etiam prouinciales olim ſtipendiarios tria genera penſitationum agnouiſſe, canonem, oblationem et indictionẽ, quæ etiam hodie populares in Gallia agnoſcũt. Hæc tria genera Cicero his uerbis cõplexus eſt in tertia in Verrẽ actione, autore Aſconio, ſic enim inquit de Sicilia loquens: Quando illa frumentũ quod deberet, non ad diem dedit? quando id quod opus eſſe putaret, non ultro pollicita eſt? quando id quod imperaretur, recuſauit? Age iam percenſeamus immenſas pecuniarum ſummas & impendia inuſitata quibus cõfirmari poſſit id quod ante diximus de redditibus opimis Romani imperij. Tranquil. in Calig.

Penſitationũ tria genera. Canon.

Nepotinis ſumptibus omnium prodigorum ingenia ſuperauit, commentus nouum balnearũ uſum, portentoſiſſima genera ciborũ atq; cœnarum, ut calidis frigidis'q; unguentis lauaretũr, pretioſiſſimas margaritas aceto liquefactas ſorberet: conuiuis ex auro panes & obſonia apponeret, aut frugi hominem eſſe oportere dictitans, aut Cæſarem: quin etiã nummos non mediocris ſummæ è faſtigio baſilicæ Iuliæ per aliquot dies ſparſit in plebẽ. In extructionibus prædiorum atq; uillarum omni ratione poſthabita nihil tam efficere cõcupiſcebat, q̃ quod poſſe effici negaretur: & iactæ itaq; moles infeſto ac profundo mari, & exciſæ rupes duriſſimi ſilicis, & campi montibus aggere æquati, & complanata foſſuris montium iuga, incredibili quidem celeritate, quum moræ culpa capite lueretur. Ac ne ſingula enumerem, immenſas opes totum'q; illud Tyberij Cæſaris uicies ac ſepties millies ſeſtertiũm non toto uertẽte anno abſumpſit. Idem alibi: Nouiſſime contrectandæ pecuniæ cupidine incẽſus, ſæpe ſuper immenſos aureorum aceruos patentiſſimo diffuſos loco, & nudis pedibus ſpatiatus, & toto corpore aliquãdiu uolutatus eſt. Vicies ſepties millies ſeſtertiũm, numiſmate noſtro ſexagies ſepties millies mille aureos & quingenta præterea millia ualuit: uel

Caius princeps inaudita prodigentia infamis.

Memorabilis opum immenſarum profligator.

Vicies & ſepties millies ſeſtertiũm.

uel(ut priſco more loquamur)ſexcenties ſeptuagies quinquies centena millia aureorum. Græci ſex millia ſeptingentas & quinquaginta myriadas aureorum dicerent. Priſcum aūt eum morē numerandi fuiſſe ex Plinio apparet libro XII. ubi de Arabia Felici loquens: Minima(inquit)computatione millies centena millia ſeſtertiū, annis oībus India & Seres, peninſulaq; illa imperio noſtro adimunt, nō dicit cētiēs millies, mille ſeſtertiū, ut nūc uulgo loquimur, ſed millies centena quod idem eſt. Sic alibi in II. Pars noſtra terrarum de qua memoro, ambiente (ut dictum eſt) oceano uelut innatans, longiſſime ab ortu, & ab occaſu patet, hoc eſt ab India ad Herculis columnas Gadibus ſacratas octuagies quinquies centena ſeptuaginta octo millia paſſuum, ſicut Artemidoro placet autori. Hoc apud Martianum Capellā totidem uerbis legitur: Longitudo ab ortu ad occaſum, hoc eſt ab ipſius Indiæ extremitate, uſq; ad Herculi columnas ſacratas, octuagies quinquies centena ſeptuaginta octo millia ſunt, ſicut etiam Artemidorus autor aſſeruit. Rurſus idem Plinius lib. eodem: Vniuerſum aūt hunc circuitum Eratoſthenes in omnium quidem literarum ſubtilitate, & in hac utiq; præter cæteros ſolers, quem à cunctis probari uideo, ducentorum quinquaginta duorum millium prodidit: quæ mēſura Romana cōputatiōe, efficit trecenties quindecies centena millia paſſuū. Hæc uerba cum ſic legerentur aqud Vitruuium libro I. nuper Iocundus architectus uir religioni initiatus, omnis antiquitatis peritiſſimus, tamen more noſtro referenda cenſuit, in ijs exemplaribus Vitruuij quæ egregie alioquin & ſolerter emendata imprimenda curauit: ſic enim in ijs legitur: Quæ ducēta quinquaginta duo millia ſtadiorum fiunt paſſus ſemel & tricies millies mille & quingēties mille. Huius aūt octaua pars quā uentus tenere uidetur eſt ter millies mille & noningenties tricies ſepties mille, et paſſus quingēti. Qui modus loquendi antiquitatem non reſipit, quare ſic locum potius lego(ex librorum prius impreſſorum obſeruatione, licet corruptus ille locus atq; etiā mutilatus in eis ſit)quæ fiunt paſſus tre-

Priſcus mos numerandi.

Iocundus architectus.

Locus Vitruuij reſtitutus

centies & quindecies centena millia. Huius aũt octaua pars quam uentus tenere uidetur, eſt tricies nouies centena triginta ſeptem millia, & quingenti paſſus. Hac lectione & uetuſta formula reſtituitur, & numerus ad paſſum conuenit.

Apocaly. locus.

Apocalypſeos cap. XI. *Et ſoluti ſunt quatuor angeli qui parati erant in horam & diẽ & menſem & annum: ut occiderent tertiam partem hominum, & numerus equeſtris exercitus uicies millies dena millia.*

Millies cẽtena millia

Δύο μυριάδες μυριάδων, ſic latine & priſco more uerti debuit: bis millies centena millia. Millies enim centena millia myriadum myriada ſignificat.

Numerandi ratio apud latinos græcoſq́.

Vltra quem numerum græci uocabulum non habent. Noſtrates centum milliones appellant, cum millionem dicamus millenarium numerum in ſeſe multiplicatum. Ergo bis millies centena millia duas myriadas myriadum ſignificat: & ter millies tres myriadas, & deinceps uſq; ad decies millies centena millia. Hoc eſt decẽ myriadũ myriadas: qđ uno uerbo noſtrates abaci ſtudioſi milliartum appellant, quaſi millionũ millionẽ. Romani igitur per cẽtenarios millenariorũ numerant nõ per millenarios, millenariorũ, ut græci ꝑ chiliadas chiliadũ aut myriadũ: qa apud priſcos Romanos nullus erat numerus maior centies millenario. Verũ apđ Pliniũ lib. eodẽ ubi legitur in codicibus poſt Hermolai emendationes impreſſis, tricies quater quĩquaginta millia, et quinquagies bis quĩdecim millia paſſuum, centena uerbũ ſubaudiendum eſt, ut recte admonuit. Hermolaus, quomodo & paulo poſt: Quæ menſura uniuerſa ab eo mari efficit octuagies quinquies ſeptuaginta octo millia.

Cẽtena uerbũ in numeris antiqs ſæpe ſupplẽdũ.

Superius enim centena additum eſt à Plinio: quod hic non legitur ſed ſubintelligendum relinquitur. Hoc autem liquere poteſt ex Martiano apud quem omnia iiſdem uerbis ut apud Plinium leguntur. Nam cum apud Plinium ita legatur in manu ſcriptis & in impreſſis ante Hermolaum: A Gange amne oſtioq́; eius quo ſe in eorum oceanum effundit per Indiam Parthienenq́; ad Myriandrũ urbem Syriæ in Iſſico ſinu poſitam LII. M. XV. *paſſuum decem & nouem: apud Martianum eadem uerba leguntur niſi quòd numerus ita*

effertur

effertur, quinquagies bis quindecim millia. Ex quo autore Hermolaus Plinium eo capite emendauit: quare coniectura ex hoc loco fieri poteſt ad ea quæ nos ipſi in Plinio mutauimus, ut millies ſeſtertiũm & quingenties & huiuſmodi alia aduerbialiter prolata, quæ confuſa ſunt in exemplaribus propter notarum compendia. Simile eſt illud quod ſtatim ſequitur apud Plinium: *Latitudo aũt terræ à meridiano ſitu ad ſeptentrionem dimidio ferè minor colligitur* LIIII. *mil.* LXII. ſic enim in manu ſcriptis & olim impreſſis legitur, cum Martianus dicat *quinquagies quater centena ſexaginta duo millia.* Quem à Plinio hæc & alia ſuperiora tranſcripſiſſe non dubito. Centena autem uerbum in his numeris ſubintelligendum relinqui planum fit ex eodem Martiano, qui de Europæ longitudine loquens ita inquit: *Europæ ſolius menſura octogies bis* XCIIII. Plin. libro IIII. *Longitudinem Europæ Artemidorus atq; Iſidorus à Tanai ad Gades* LXXXII. XIIII. *prodiderunt.* Sic enim in antiquis legitur, licet in impreſſis LXXXIIII. *Millia* legatur. Apud Martianum octogies bis centena nonaginta quatuor millia intelligo: apud Plinium ſic: octogies bis cẽtena XIIII. mil. paſſuũ, & ſic plerunq; & Plinius & Martianus locuti ſunt, & ante eos Cicero: qđ eò ualet quod ſupra diximus de cõpendio loquendi per aduerbia antiqs uſitato, ut centies ſeſtertiũm ꝑ centies centena millia ſeſtertiũ oĩno intelligi debeat, ut fortaſſe illi numeri libr. XXXIII. Plinij de ærario Romano rectè reſtitui uideantur à nobis ſupra lib. II. Macrobius in I. de ſomnio Scipionis numerãdi cõpendiũ refugiẽs, ita inquit: *Duplicatis igitur illis quadragies octies cẽtenis millib⁹, erit integra diametros cœleſtis circuli nonagies ſexies cẽtena millia ſtadiorũ, & inuẽta diametros facile menſurã nobis ipſius quoq; ambitus ꝑdit. Hanc enĩ ſummã q̃ diametrũ fecit, debes ter multiplicare adiecta parte ſeptima, et ita inuenies totius circuli per quẽ ſol currit ambitũ ſtadiorũ habere trecẽties centena millia, & inſuꝑ cẽtũ ſeptuagĩta millia.* Sed ut ad rẽ redeã, ſupradictas opes Tyberius aug. princeps nõ mõ deparcus et ſordidus, ſed

etiam

etiam rapax, annis tribus et uiginti confiſcauit. Caius aũt ſucceſſor intra annum primum imperij exhauſit cum annuis uectigalibus & tributis imperij. Quapropter idem autor de Nerone ita inquit: Diuitiarum et pecuniæ fructum non alium putabat q̃ profuſionẽ, ſordidos ac deparcos eſſe quibus ratio impenſarum conſtaret: prælautos uereq́; magnificos, qui abuterentur ac perderent. Laudabat mirabaturq́; auunculum Caium nullo magis nomine q̃ quòd ingentes à Tyberio relictas opes in breui ſpatio prodegiſſet. Quare nec largiendi nec abſumendi modum tenuit. In Tiridatem (quod uix credibile uideatur) octingenta nummûm millia diurna erogauit, abeuntiq́; ſuper ſeſtertiûm millies contulit. Nullam ueſtem bis induit. Quadringenis in punctum ſeſtertijs aleã luſit. Nunq̃ carrucis minus mille feciſſe iter traditur ſoleis mularũ argẽteis. Hactenus Tranq. Tiridates rex erat Armeniæ Vologeſis Parthorũ regis frater, in qua regione cum Corbulo præfectus res proſpere Neronis auſpicijs geſſiſſet, Tiridates rebus aduerſis perterritus ad colloquiũ cum Corbulone uenit. In quo colloquio Tiridates (ut inquit Tacitus libro XV.) de nobilitate generis multum præfatus, cætera temperanter adiungit: iturum quippe Romam, laturumq́; nouum Cæſari decus non aduerſis Parthorum rebus ſupplicẽ Arſacidem. Tum placuit Tiridatem ponere apud effigiem Cæſaris inſigne regium nec niſi manu Neronis reſumere. Et colloquiũ oſculo finitum. Dein paucis interiectis diebus magna utrinq́; ſpecie inde eques compoſitus per turmas & inſignibus patrijs, hinc agmina legionum ſtetere fulgentibus aquilis, in medio tribunal ſedem curulem, & ſedis effigiem Neronis ſuſtinebat. Ad quam progreſſus Tiridates cæſis ex more uictimis, ſublatum capiti diadema imagini ſubiecit. Poſtero die ſpatium orauit quo tantum itineris aditur fratres ante matremq́; uiſeret, obſidẽ interea filiam tradit literasq́; ſupplices ad Neronem: hæc cauſa fuit cur Tiridates Romã ueniret, cuius aduentũ ut honorificentiſſimum ſibi Nero omnibus uotis concupierat. In huius aduentum Nero Pompeij theatrũ operuit auro:

Nero æmul' Caij auunculi ſui.

Tiridates:

auro:de quo Plin.libro XXXIII. Nero Pompeij theatrum operu it auro in unum diem quo Tiridati regi Armeniæ oſtenderet. Idē libro XXX.de magia loquens, quam ob id inanem artem eſſe contendit,quod eam Nero ſcire maxime concupiuit nec potuit, cū nec ingenium nec facultates deeſſent.Magus(inquit)ad eum Tiridates uenerat, Armeniacum de ſeſe triumphum afferens,& ideo prouincijs grauis nauigare noluerat, quoniam expuere in maria alijsq; mortalium neceſſitatibus uiolare naturam eam fas non putant. Magos ſecum adduxerat. Magicis etiam ſcenis eum initiauerat: nō tamen cum regnum ei daret,hanc ab eo accipere artem ualuit. Tranquillus alibi de eodem ita inquit: Non immerito inter ſpectacula ab eo edita,& Tiridatis in Vrbem introitum retulerim, quē Armeniæ regem magnis pollicitationibus ſolicitatum, cum deſtinato per edictum die oſtenſurus populo propter nubilum diſtuliſſet, produxit quo opportuniſſime potuit,diſpoſitis circa fori templa armatis cohortibus, curuli reſidens apud roſtra triumphantis habitu inter ſigna militaria atq; uexilla: & primo per deuexū pulpitum ſubeūtem admiſit ad genua:alleuatumq; dextra exoſculatus eſt:dein precanti,tiara deducta diadema impoſuit, uerba ſupplicis interpretata prætorio uiro multitudine pronūtiantes:perductū in theatrum ac rurſus ſupplicantem iuxta ſe latere dextro collocauit. Ergo Tiridati Nero octingenta ſeſtertia diurna erogauit, quæ perinde æſtimo ac ſi uicena millia aureorum noſtrorum diceres. Diurna autem neſcio an q̄diu Romæ fuit intelligam,an ex quo intra fines Romani imperij eſſe cœpit. Diſcedente autem amplius uicies quinquies centenis millibus dono dedit.Quadringenis in punctum ſeſtertijs aleam luſit,id eſt denis aureorum noſtrorū millibus in ſingula puncta,non in ſingulos caſus aleæ. Huiuſmodi ludus ab eodem Tranquillo in Auguſto deſcribitur: Inter cœnam luſimus geronticos & heri & hodie. Talis enim iactatis ut quiſq; canem aut ſenionem miſerat, in ſingulos talos ſingulos denarios in medium conferebat,quos tollebat uniuerſos qui Venerem iecerat: hac

Tiridatis ad uetus Romā.

Nero magiæ ſtudioſus.

Quadringē tis in pūctū ſeſtertijs alea luſit.

imperij: de eo Plin. lib. XII. ita inquit: Periti rerũ aſtruxerunt non ferre thuris tantũ annuo fœtu Arabiã, quantũ Nero princeps nouiſſimo Põpæ ſuæ die concremauit: ubi Poppeæ legendum puto, de cuius morte Tacit⁹ lib. XVI. Poſt finẽ ludicri Poppea mortẽ obijt fortuita mariti iracundia, à quo grauida ictu calcis afflicta eſt: corpus nõ igni abolitũ ut Romanus mos, ſed regũ externorũ conſuetudine differtũ odoribus cõditur, tumuloq; Iuliorũ infertur: ductæ tamẽ publicæ exequiæ. De hac Poppea Plin. lib. XXXIII. ita inquit: Vaſa coquinaria ex argento Caluus orator fieri queritur, at nos carrucas ex argento cælare inuenimus. Noſtra quoq; ætate Poppea cõiunx Neronis principis delicatioribus iumẽtis ſuis ſoleas ex auro quoq; induere ſolebat. Idẽ lib. XI. Poppea certe Domitij Neronis cõiunx aſinas quingẽtas fœtas per oĩa ſecũ trahẽs, balneariũ etiã ſolio totũ corp⁹ illo lacte macerabat: extẽdi quoq; cutẽ credẽs. Euſebius in Chronicis & Oroſius VII. hiſt. autores ſunt Neronẽ ſenatũ Ro. coẽgiſſe ad conferendũ ſibi annuum centies ſeſtertiũm ad tolerandas expenſas imperatorias, hoc eſt ære noſtro ducena quinquagena millia aureorum, id quod poſt mortẽ Senecæ factum fuit, cum iam deterior fieri non poſſet Nero, et ad ſummum nequitiæ & improbitatis perueniſſet. Poſt Neronẽ Vitellius princeps ſucceſſit de quo ita ſcribit Trãquil. Sed uel præcipuæ luxuriæ ſæuitiæq; deditus, epulas trifariã ſemper, interdum quadrifariã diſpertiebat, in iẽntacula, & prãdia, & cœnas comeſſationesq;, facile omnibus ſufficiens uomitandi conſuetudine. Indicebat autem aliud a lij eadem die. Nec cuiq̃ minus ſinguli apparatus quadringenis millibus cõſtiterũt. Famoſiſſima ſuper cæteras fuit cœna ei data aduentitia à fratre. In qua duo millia lectiſſimorũ piſcium, ſeptem auium appoſita tradũtur. Hanc quoq; exuperauit ipſe dedicatione patinæ, quã ob immẽſam magnitudinem clypeum Mineruæ, id eſt ægida poliuchi dictitabat. In hac Scarorum iecinora, phaſianorum et pauonum cerebella, linguas phœnicopterum, murenarũ lactes à Carpathia uſque, freto que Hiſpaniæ petitarũ cõmiſcuit.

Poppeæ cædes.

Poppeæ luxus.

Collatio ſenatus exacta à Nerone.

Vitellius.

Cœna Vitelliana.

Hactenus

Hactenus Tranquillus. Equidem nihil maius dici aut excogitari in luxuria poſſe uideo, niſi margaritarũ liquefactarum hauſtus. Iam primum pauones uidimus Varronis tẽpore quinquagenis denarijs uænales, id eſt quinis aureis noſtris, quorũ cerebellis patina illa cõſtabat, ut iocinoribus Scarorũ, de quibus Plinius libro nono ita inquit: Nũc Scaro datur principatus, qui ſolus piſcium dicitur ruminare herbiſq; ueſci, non alijs piſcibus, mari Carpathio maxime frequens: proxima eſt his menſa generis duntaxat muſtelarum. Et paulo poſt: Ex reliqua nobilitate & gratia maxima eſt & copia mullis, ſicut magnitudo modica. Ex his uerbis apparet Scarũ primæ autoritatis fuiſſe apud ganeoſos homines: qui quanti uendi potuerit conijcere licet ex pretio mulli qui Claudio principe ſeptem uel octo millibus nũmûm emptus fuit ab Aſinio ut alibi dictum eſt. De Phœnicoptero idem Plinius libro x. Phœnicopteri linguã præcipui ſaporis eſſe Apitius docuit nepotũ omniũ altiſſimus gurges. Idem libro triceſimoquinto: Atq; ut luxu quoq; autoritas contingat figlinis, tripatinũ (inquit Feneſtella) appellabatur ſumma cœnarum lautitia: una erat murenarũ, altera luporũ, tertia myxonis piſcis, inclinatis iam ſcilicet moribus. Nam nos cum unã Aeſopi tragœdiarum hiſtrionis in natura auiũ diceremus ſeſtertijs ſexcentis ſtetiſſe, non dubito indignatos legẽtes. At Hercules Vitellius in principatu ſuo CC. ſeſtertijs condidit patinã, cui faciẽdæ fornax in campis ijs ædificata erat, quoniã eò peruenit luxuria, ut etiã fictilia pluris cõſtent q̃ murrina. Propter hanc Mutianus altero cõſulatu ſuo in cõqueſtione exprobrauit pontinarum paludes Vitellio. Memoria non illa fœdiore cuius ueneno Aſprenati reo Caſſius Seuerus accuſator obijciebat interijſſe centũ triginta conuiuas. Si hæc uerba uere leguntur, patina illa fictilis ducentis ſeſtertijs, id eſt non minoris q̃ quinq; millibus aureorũ noſtrorũ conſtitit, propter quod Plinius dixit pluris fictilia conſtare q̃ murrina, quorũ pretia Plinius magna ponit libro triceſimoſeptimo: Sed quonã modo fieri potuerit ut patina fictilis tanti conſtiterit inire rationem nequeo:

Scarus piſcis.

Tripatinũ.

Patina Aeſopi.

Patina Vitellij.

nequeo: nec ipſe Plin. hoc ſignificare mihi uidetur cũ pri⁹ dixerit Aeſopi patinã ſexcẽtis ſeſtertijs ſtetiſſe. Patinã enim pro ferculo poſuiſſe notũ eſt ex loco libri decimi qui à nobis diligenter (ut ſpero) explicatus eſt de centũ auiculis humano ſermone canoris, ſenis millibus emptis. Sed rurſus ſi Plinius de ferculo intellexit, quonam pacto Plinius nõ ineptus erit qui poſt ſexcẽta ſeſtertia, ducẽta dixit? Cum maius aliquid omnino & mirabilius dicere uellet, ut planè quis ex uerbis eius intelligere poteſt. Cum hic me ſcrupulus anxium olim hal uaſſet, libros antiquos adij in quibus decẽ talẽtis pro ducẽtis ſeſtertijs legitur, quod nec ipſum placuit, ut pote quod ſex tam tantũ partẽ ad ducenta ſeſtertia adderet, & alioquin nunquã Plinius & antiqui de rebus Romanis per talẽta locuti ſunt, licet in antiquis quibuſdã codicibus Plinij mendoſe ſæpe legatur hoc uerbum in mentione rerũ latinarũ. Quare ex uetuſtiſſimo exemplari decies ſeſtertiũm lego, quod addit quadrigẽta ſeſtertia ad patinã Aeſopi, id eſt aureorũ decẽ millia. Condidit aũt pro cõmentus eſt & autor fuit, intelligo. Quod aũt ſequitur, ſic lego: Propter hanc Mutianus altero cõſulatu ſuo in concione exprobrauit patinarũ paludes Vitellij memoriæ. Non illa fœdiore cuius ueneno Aſprenati reo Caſſius Seuerus & cætera, hoc ſenſu, ut nõ ſit fœdior illa patina in qua uenenum datum eſt tot conuiuis. Patinarum autem paludes figurate dictum eſt alluſione Pontinæ paludis, cum patina ipſa etiam fictilis eſſet & lutea, de qua Plinius libro tertio: A circeis palus Pontina eſt, quem locum XXIII. *urbium fuiſſe Mutianus ter conſul prodidit. Is eſt autem Mutianus cuius mẽtio crebra eſt apud Tacitum, qui Veſpaſianum ad capeſſendum imperiũ hortatus eſt, quẽ intelligimus ex uerbis Plinij Vitellio ſupplicio affecto, pro concione aliquando taxaſſe tempora Vitellij ob luxum perditiſſimum, uel alias conquirendo exprobraſſe patinæ fœditatem, ſi conqueſtione legatur. Tacitus de luxu Vitellij loquens libro decimoſeptimo: Ipſe abunde ratus ſi præſentibus frueretur, nec in longius conſultans, nouies millies ſeſtertiũm pauciſſimis menſibus interuer-*

Plinij locus memorabilibus mẽdis expurgatus.

Vitellianus luxus.

Nouies millies ſeſtertiũm.

teruertiſſe creditur. Hanc ego ſummam non minorem ducenties ui cies quinquies centenis millibus eſſe dico. Octauo autem menſe im perij ſui exercitus ab eo deſciſcere cœperunt. Paucos igitur menſes Tacitus, octo mẽſes, appellauit. Hic facere nõ potui quin maioris etiam luxuriæ exempli Vitelliani patinæ reminiſcerer, tametſi non quærerem, id erit ex Tranquillo in Nerone deterrimorum omnium principũ facinoroſiſſimo. Quo loco enim de luxu eius epulari loquitur: Indicebat, inquit, & familiaribus cœnas, quarum unã mellita quadragies ſeſtertiũm conſtiterunt. Ego mellitorum appellatione mellita dulciora fercula intelligo quæ ultimis menſis apponuntur, ut hodie ſaccharati miſſus epularum à piſtore dulciario, et omnia quæ bellariorum nomine continentur: & ſaccharei operis ſtrues in adijcialibus cœnis atq; nuptialibus quæ in lancibus argenteis ad oſtentationẽ traducuntur, magis ut delibentur interdum q̃ ut eſitẽtur. Hæc ſi centenis millibus aureorum noſtrorũ æſtimãtur, quãti cœna ipſa æſtimari poterit? Huic dicto fidem arroget an derogat id quod ſequitur neſcio. Seneca libro de conſolatione ad Albinã matrẽ ſuam inquit, de Caligula loquẽs: C. Cæſar Auguſtus quem mihi uidetur rerum natura edidiſſe ut oſtenderet quid ſumma uitia, in ſumma fortuna poſſent, centies ſeſtertio cœnauit uno die, & in hoc omniũ adiutus ingenio: uix tamen inuenit, quo modo trium prouinciarũ tributũ una cœna fieret. Quibus uerbis apparet, cẽties ſeſtertiũm immẽſam eſſe pecuniã, & quæ de Cleopatræ unione diximus ex Plinio nõ uanitate cõmẽtitia à nobis eſſe aucta, ſed modice æſtimatũ eius pretiũ: id quod in omnia penè in his libris prodita ualet. Maiora ſunt iſta omnino noſtræ ætatis captu: Sed de Vitellij helluatione ita inquit Ioſepus libro quinto de bello Iudaico: Octo mẽſes ac dies quinq; potit⁹ imperio iugulatur in media urbe: quem ſi uiuere diutius cõtigiſſet, eius luxuriæ ſatis eſſe imperiũ non potuiſſet. Vitellio ſucceſſit Veſpaſianus Auguſtus. Qui omiſſa ſub Galba uectigalia reuocauit, noua et grauia addidit, tributa etiã auxit, & prouincijs nonnullis duplicauit: quare cum nõnulli

Inauditus luxus & fidem excedens.

Caligulæ cœna.

Veſpaſianus tributis et uectigalib⁹ grauis.

nulli auariſſimum eſſe tradiderunt. Sunt contra, qui opinentur (in quis Tranquillus) ad manubias & rapinas neceſſitate compulſum ſumma ærarij fiſciq; inopia: de qua teſtificatus ſit initio ſtatim principatus, profeſſus quadringenties millies opus eſſe ut reſpublica ſtare poſſet: quod & ueriſimilius uidetur, quando male partis optime uſus eſt, in omne genus hominum liberaliſſimus. Quippe qui expleuerit cenſum ſenatoriũ, & conſulares inopes quingenis ſeſtertiûm millibus annuis ſuſtẽtauerit. Ingenia & artes uel maxime fouerit, primusq; è fiſco latinis græcisq; rhetoribus annua centena cõſtitue rit. Cæterum quadringẽties millies maiorem ſummam eſſe uideo q̃ ut Veſpaſianus ſperauerit quantauis parſimonia aut tributorũ exactione colligi poſſe: quare pro quadringenties quadragies legendũ eſſe uidetur, & ſic quidẽ maxima erit ſumma earũ quas adhuc diximus, id eſt millies centena millia aureorum coronatorum. Vltra enim hanc ſummam ne ludicra quidem uota hominũ procedere ſolent, etiãſi immenſum quid, maiusq; omni auri cõceptaculo exoptare contẽdant. Sed fortaſſe credibile hoc faciunt ea quæ in ſecundo ſcripſimus. Hæc ferè ſunt ex quibus Romanorũ opes conijcere magis q̃ cognoſcere poſſimus. Reliqua enim monumenta per autores ſparſa huiuſmodi ſunt, ut ex ijs certũ nullũ argumentũ ad conſtitutionem huius rei colligere poſſimus: ut quod Plinius libro uno & uiceſimo de gente quadã Pontica dicit: Gens, inquit, ea cũ cerã in tributa Romanis præſtet, mel quoniã exitiale eſt, nõ uẽdit. His dictũ unũ Plinij addemus, ne id præterijſſe uitio mihi uertatur. Is enim autor lib. XII. de felicitate Arabiæ loquẽs ita inquit: Verũ Arabiæ etiã nũc felicius mare eſt. Ex illo nãq; margaritas mittit: minimaq; cõputatiõe millies cẽtena millia ſeſtertiûm annis omnibus India et Seres Peninſulaq; illa imperio noſtro adimũt tãto nobis deliciæ & fœminæ conſtant. Libro aũt ſexto de curſu annuo & nauigatione in Indiã loquẽs, ita inquit: Nec pigebit totũ curſum ab Aegypto exponere, nũc primũ certa notitia pateſcẽte: digna res, nullo anno minus hic quingẽteſimis imperij noſtri exhauriẽte India, et merces re

Notãdæ liberalitates Veſpaſiani.

Quadragies millies ſeſtertiûm.

Memorabilis locus Plinij.

mittente quæ apud nos centuplicato uæneant. Ex horum locorum collatione dicere poſſemus millies ſeſtertiũm Plinium quingenteſimam imperij Romani taxauiſſe, non redditus publici, ſed uniuerſarum opũ publicarũ priuatarũq́; quaſi in Indiã quotannis quingẽteſima pars pecuniæ trãſportaretur ex ijs prouincijs quæ Romanæ ditioni ſubſunt. Ego aũt hunc locũ corruptũ eſſe puto: nam in uetuſtiſſimo exẽplari, nõ D. *ſed* DL. *legimus: et alioquin particula hic, omnino hoc loco abſurde ſita eſt. Quare ſic Pliniũ ſcripſiſſe puto:*

Plinij locus. *Nullo anno minus* HS *quingẽties imperij noſtri exhauriẽte India: licet lib.* XII. *Plinius millies ſeſtertiũm dixerit geminata ſumma. Alioquin quonãmodo Plinius inire rationẽ potuiſſet quingẽteſimæ imperij* RO. *nõ uideo, ne ſi breuiariũ quidẽ cẽſuale oĩm prouinciarum uidiſſet. Hactenus de* R*omanis opibus.* R*edeamus ad* P*erſicas.*

Perſarum opes. *Diximus ſupra quãta eſſent tributa Perſarũ auri argentiq́; Darij Hiſtaſpis tẽpore, præter cæteras obuẽtiones thuris & aromatum. Præfecturas aũt Parthorũ (ſic enim poſtea Perſæ appellati ſunt) Plinius decẽ & octo eſſe dixit his uerbis lib.* VI. *Regna Parthorũ duodeuiginti ſunt omnia: ita enim diuidunt prouincias circa duo (ut diximus) maria, rubrũ à meridie, Hyrcanũ à ſeptentrione. Ex ijs* XI. *quæ ſuperiora dicuntur, incipiunt à confinio Armeniæ Caſpijsq́; litoribus, pertinent ad Scythas, cum quibus ex æquo degunt. Reliqua ſeptẽ regna inferiora appellãtur. Sed Plinius de tempore ſuo loquitur. Herodotus aũt libro tertio: Præfecturas uiginti poſuit in regno Perſarũ ut diximus, in quibus regnũ Lydiũ ut præcipuum ponit. Ab eo tẽpore ad Dariũ ultimũ Perſarũ regẽ multi reges fuerunt: qua tẽporis intercapedine Perſarũ regnũ magnis opibus auctum eſt. Primus ille Darius qui à ſeptẽ Perſis, obtruncatis Magis, creatus eſt, omniũ hominũ pulcherrimus fuit, excepta brachiorũ et cubitorũ longitudine qua dehoneſtabatur, uſq; ad genua*

Darius. Longimanus. *protentorũ, ob quæ Macrochir, id eſt Lõgimanus appellatus eſt, ut autor eſt Strabo lib.* XV. *& is fuit qui tributorũ formulas inſtituit: τὸν δὲ διατάξαντα (inquit ille) τοὺς φόρους διαφέρον εἶναι τὸν μα-*

προχειρα καὶ κάλλιστον ἀνθρώπων, πλὴν τοῦ μήκους τῶν βραχιόνων καὶ τῶν πήχεων. ἅπτεται δὲ καὶ τῶν γονάτων. Huius ergo Darij tēpore uiginti erāt præfecturæ ſtipendiariæ præter immunes & munerarias, ab Helleſponto ad orientē tendentes inter duo maria. Ab Helleſpōto aūt et Aegeo mari māſiones qui ſtathmi græce dicūtur, certis ſpatijs ad Suſa regiā Perſidis miro ordine diſpoſitas fuiſſe dicit: ἔχει δὲ ἀμφὶ τῇ ὁδῷ ταύτῃ ὧδε. σταθμοί τε πανταχῇ εἰσὶ βασιλήιοι, καὶ καταλύσιες κάλλισται. διὰ οἰκεομένης τε ἡ ὁδὸς ἅπασα καὶ ἀσφαλέος. Sic aūt, inquit, res ſe habet circa uiā illam, māſiones ubiq; ſunt regiæ, & diuerſoria elegantiſſima. Omnis aūt uia per habitatā regionē tutāq; ducit. Deinde Herodotus rē ſingillatim perſequēs māſiones per Lydiā & Phrygiam uiginti numero ponit: Excipit aūt à Phrygia, inquit, Halys fluuius, in quo portæ ſunt quas omnino trāſire neceſſe eſt. Et tādē māſionibus omnibus enarratis uſq; ad Suſa ubi erat regia, ὅυθι, inquit, οἱ πάντες σταθμοί εἰσι ἕνδεκα καὶ ἑκατόν. καταγωγαὶ μὲν νῦν σταθμῶν τοσαῦταί εἰσι ἐκ Σαρδίων ἐς Σοῦσα ἀναβαίνοντι. Oēs aūt hæ māſiōes nūero ſunt centū & undecim: tot ſunt māſionū diuerſoria à Sardibus Suſa tendenti. Quòd ſi recte dimēſa uia eſt regia paraſangis, et paraſanga tricena ſtadia ualet ut certe ualet, à Sardibus ad regiā q̃ Memnonia dicitur, ſtadia ſunt XIII. millia & D. & paraſangæ quadringētæ quinquaginta. Cētena igitur & quinquagena ſtadia quotidie peragrāti uiatori, cōſumuntur dies ſolidi nonaginta. πεντήκοντα δὲ καὶ ἑκατὸν στάδια ἐφ' ἡμέρῃ ἑκάστῃ διεξιοῦσι, ἀναισιμοῦνται ἡμέραι ἀπαρτὶ ἐνενήκοντα. Hic fuit ſtat⁹ Perſici regni ſub Dario Macrochire: quibus ſi addantur quæ ab Ariſtotele in libro de mundo dicta ſunt, hæc erunt credibilia: Hoc regnum ab Alexandro euerſum eſt deuicto Dario, & in plures Alexandri ſucceſſores diuiſum, quoad Parthi denuo inſtaurauerunt cum Romanis ſæpe belligerantes. Maximas autem opes ſub Dario ultimo fuiſſe ex Quinto Curtio & Strabone docebimus. Iamprimum Curtius libro tertio de gaza Damaſci loquens Alexādro

Via regia Perſarum.
Paraſanga.

Euerſum regnum Perſarum. Darius ultimus.

prodita à præfecto qui eam eduxerat fugæ colore quæſito: Iacebant, inquit, totis cãpis opes regiæ, illa pecunia ſtipẽdio ingẽti militum præparata. Ille cultus tot nobiliũ uirorũ, tot illuſtriũ fœminarũ, aurea uaſa, aurei freni, tabernacula regali magnificẽtia ornata. vehicula quoq; à ſuis deſtituta ingẽtis opulẽtiæ plena: facies etiã prædantibus triſtis, ſiqua res auaritiã moraretur. Quippe tot annorũ incredibili & fidẽ excedẽte fortuna cumulata. Et paulo inferius: Sũma pecuniæ ſignatæ fuit talẽtûm duo millia & ſexcẽta: facile argenti pondus quingẽta æquabat. Sic enim in mẽbranaceo legimus. Idem lib. v. de Suſis loquẽs Alexãdro citra oppugnationẽ

Theſauri Suſiani.

traditis: Hic Abulites cũ donis regalis opulẽtiæ occurrit. Dromades cameli inter dona erãt uelocitatis eximiæ. XII. elephãti à Dario ex India acciti: nõ iam terror (ut ſperauerãt) Macedonum, ſed auxiliũ, opes uicti ad uictorẽ transferẽte fortuna. Vt uero urbẽ intrauit, incredibilẽ ex theſauris ſummam pecuniæ egeſſit, quinquaginta millia talẽtûm argẽti, nõ ſignati forma ſed rudi põdere: multi reges tantas opes longa ætate cumulauerant liberis poſteriſq;, quas una hora in externi regis manus intulit. In codicibus impreſſis millia uerbũ deeſt errore librariorũ. Hæc talẽta aut Babylonia fuerunt aut Attica: quare hæc ſumma minima computatione trecẽties centena millia aureorũ noſtrorum ualuit. Antea aũt idem autor dixerat eodẽ libro: Alexandro traditur Arbela, regia ſupellectili Darij'q; gaza repleta: quatuor millia talẽtûm fuere, præterea pretioſæ ueſtes, totius (ut ſupra dictũ eſt) exercitus opibus in illã ſedem congeſtis. Hac ſumma fit acceſſio quater & uicies cẽtenûm

Suſa.

millium aureorum, præter gazã Damaſci. Suſa (ut autor eſt Stephanus) regia eſt Perſarum quam Memnon cõdidiſſe dicitur, qua

Regia Memnonia.

re Strabo regiam Memnoniã appellauit: ab hac, Suſiana dicta eſt regio Perſidis citerior. Ab ea urbe Alexander Darium cedentem ſequens Perſepolin ueluti ad regni penetralia raptim contendit: cui præſto fuerunt quatuor græcorum millia, mutilis corporibus, quos Perſæ quondã bello captos uarijs ſuppliciorũ generibus affecerant.

cerät. Quare Alexander impetum cepit urbis eius excidēdæ, quæ antiqua regia erat Perſarum, olim à Cyro condita, qui et Perſarū ipſe regnum condiderat: ab ea enim ſede profectos aliquando Perſarum reges Græciæ bellum impium & Europæ intuliſſe: quare Perſepoleos excidio parētandum maioribus eſſe cenſuit, quos Perſæ uarijs cladibus traiecto Helleſponto & pontibus etiam iuncto laceſſiuerant. Perſepolis. *In ea igitur urbe quantas opes Alexander ceperit, uerbis ipſius Curtij autoris terſi atq; elegantis referemus: Multas urbes (inquit) refertas opulentia regia partim expugnauerat, partim in fidem acceperat. Sed urbis huius diuitiæ uicere præterita. In hanc totius Perſidis opes congeſſerant Barbari, aurum argentumq; cumulatum erat, ueſtis ingens modus, ſupellex non ad uſum modo, ſed ad oſtentationem luxus comparata. Et paulo infra: Ingens pecuniæ captiuæ modus traditur, propè ut fidem excedat. Cæterum aut de alijs quoq; dubitamus, aut credimus in huius urbis gaza fuiſſe centum & uiginti millia talenta, ad quæ uehenda (nanque ad uſus belli ſecum portare decreuerat) iumenta & camelos à Suſis & Babylone contrahi iuſſit. Sic in uulgatis libris legitur. Verum obſeruata uetuſta lectione, non centum & uiginti millia talenta lego refragante loquendi conſuetudine doctorum, ſed centum millia & uiginti talenta. Hæc ſumma quanti æſtimari numiſmate noſtro poſſit, ex præcedenti apparet. Quanta autem fuerit gaza Babylonica Curtius non addidit, licet Alexandrum recognouiſſe dicat. Strabo autem libro decimoquinto Alexandrum ait anguſtias Perſidis & Vxiorum qui Perſis contermini ſunt, & Perſicas deniq; ipſas portas ſuperaſſe ui bellica, penetrare feſtinantem ad caput ipſum regni & gazophylacia Perſarum, quæ tot ſeculis congeſta ac recondita fuerant.* ἃ καὶ αὐτὰ βίᾳ διῆλθεν ἀλέξανδρος κατὰ τὰς περσικὰς πύλας καὶ κατ' ἄλλους τόπους διεξιὼν τὴν χώραν, καὶ κατοπτεῦσαι σπεύδων τὰ κυριώτατα μέρη καὶ γαζοφυλάκια ἃ τοσούτοις χρόνοις συνεπεπλήρωτο. *Et paulo inferius de Cyro loquens: Omnes aūt Perſidis pecunias*

Suſa exportandas curauit, quæ theſauris ipſa & ſupellectili plena erant: nec ideo tamen illic regiam animo deſtinabat, ſed apud Babylonem, quam conſtituerat etiam ſupellectili & inſtrumento regio adornare, etenim illic quoq; theſauri conditi erant: πάντα δὲ τὰ ἐν περσίδι χρήματα ἐξεσκευάσασθαι εἰς τὰ Σοῦσα καὶ ταῦτα θησαυρῶν καὶ κατασκευῆς μεστά. οὐδὲ τοῦτ᾽ ἡγεῖσθαι βασιλείαν, ἀλλὰ τὴν Βαβυλῶνα. καὶ διανοεῖσθαι ταύτην προσκατασκευάζειν. κἀνταῦθα δ᾽ ἔκειντο θησαυροί. *Fama eſt (inquit) præter eas pecunias, quæ Babylone & eas quæ in caſtris erant, quæ inde ſumptæ non fuerant, ipſa per ſe quæ Suſis & in Perſide erant, quadraginta millia talentûm numerata & recognita fuiſſe.* φασὶ δὲ χωρὶς τῶν ἐν Βαβυλῶνι, καὶ τῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν παρὰ ταῦτα μὴ ληφθέντων, αὐτὰ τὰ ἐν Σούσοις καὶ τὰ ἐν περσίδι δ´ μυριάδας ταλάντων ἐξετασθῆναι. τινὲς δὲ καὶ πέντε λέγουσι. *Hoc non conuenit cum eo quod Curtius ſcripſit, quia Suſis & Perſepoli centum & quinquaginta millia Curtius inuenta dixit. Plutarchus XL. millia talentûm argenti inuenta dixit in regia gaza Suſis, & quinquaginta millia talentûm purpuræ hermionicæ. Sed uideamus quid ultra dicat.* ἄλλοι δὲ πανταχόθεν συναχθῆναι παραδεδώκασιν εἰς Ἐκβάτανα ρη´ μυριάδας ταλάντων. *Alij aũt uniuerſas undiq; coactas pecunias centũ & octoginta talentũ millia dicũt Ecbatana cõportata fuiſſe. Hoc confirmari non poteſt ex Curtio, quia locus ille libro quinto mutilatus eſt, licet eodem libro in mentione Philotæ ſignificet Parmenionem maximæ pecuniæ cuſtodem in Media fuiſſe. Verum ex Arriani libro tertio nouimus Alexandrum mandaſſe Parmenioni, ut pecuniam quæ ex Perſide exportata fuerat Ecbatanis in arcem conderet, ibiq; ad cuſtodiã ſex millia Macedonum cum amicis relinqueret. Tantum hoc refert quod Arrianus tradit Alexandrum Cyri theſauros Paſagardis, oppreſſis celeritate cuſtodibus, reperiſſe. Strabo autem dicit Cyrum Paſagardis regiam quidem ſuam ſtatuiſſe, ſed tamen pecunias Suſis condi uoluiſſe, Curtius igitur gazam Perſarum multis in theſauris condi*

Sũma Perſicarũ opũ ab Alexãdro captarum.

tam

tam, ad centum & quinquaginta ſeptem millia talentûm taxauit abſq; Babylonica pecunia. Strabo omnia complexus cẽtum & octo ginta poſuit. Hæc ſumma centies & octies millies mille aureos no ſtros ualet, ſumma haud dubie multo maior maxima omnium ſummarum, quas uno tempore coactas in rebus Romanis *legerimus: niſi ſi fidẽ habuerimus ijs quæ dicta ſunt in ſecundo de ærario* Ro*mano ex uetuſto exemplari, in quo iudicium meum uix interpone re auſim propter dubiam fidem exemplarium. Præter hanc ſummã poſt* Perſepolim *direptam dirutamq́;, cum* Alexander *iam in* Hyr*caniam ueniſſet, uiginti (inquit* Curtius*) & ſex millia talentûm ꝓ xima præda redacta erant, e quis* XII. *millia in congiarium mili tum abſumpta ſunt: par huic pecuniæ ſumma cuſtodũ fraude ſub tracta eſt.* Tantis *opibus* Alexandri *magnifica facta reſpondere uidentur.* Cum *enim in* Perſidem *ex* India *regreſſus intellexiſſet milites ſuos tam ueteranos conſumptis per luxum orientis ſpolijs in ſuper etiam ære alieno obſtrictos eſſe, edixit ut omnes milites æs alienum profiterentur: quod cum illi facere cunctarentur, tentari ſeſe rati quo facilius* Alexander *ſumptuoſos notaret, rex ſatis gna rus profeſſioni æris alieni pudorem non contumaciam obſtare, mẽ ſas totis caſtris poni iuſſit & decem millia talẽtûm proferri.* Tum *demum fide facta profeſſio eſt, nec amplius ex tanta pecunia q̃ cẽ tum &* XXX. *talenta ſuperfuere, adeo ille exercitus tot ditiſſima rum gentium uictor, plus tamen uictoriæ q̃ prædæ deportauit ex* Aſia. Autores Curtius *lib. nono et* Plutarchus *in* Alexandro. Ab *eadem munificentia eſt congiarium militare de quo ante diximus* XII. *millium talẽtûm: ſed inuſitata eſt illa ſublimitas animi,* Ephe*ſtionem chariſſimum ſibi, morbo defunctum, decem millibus talen tûm, id eſt ſexagies centenis millibus noſtris funeraſſe, ut auto res ſunt* Plutar. *in* Alex. & Arrianus *in ſeptimo.* Diodorus *libro* XVII. *de hoc loquens, ita inquit:* τοσαύτην δὲ σπουδὴν ἐποιήσατο πρὸς τὴν τῆς ἐκφορᾶς ἐπιμέλειαν ὥστε μὴ μόνον τὰς προγεγενημένας παρ᾽ ἀνθρώποις ταφὰς ὑπερβαλέσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐσομένοις μηδὲ

Epheſtiõis fu nus memora bile.

μίαν ὑπέρθεσιν καταλιπεῖν. Tanto autem ſtudio contendit in ac curando eius funere, ut non ſolum ſuperiorum ætatum omniumq́; hominum funebres apparatus ſuperauerit, ſed ne poſteris quidem quicq̃ reliquũ fecerit quod ipſi poſſent ſuperaddere. Deinde apparatu deſcripto ad extremum ita narationem claudit: φασὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀναλωθέντων χρημάτων γεγονέναι πλεῖον τῶν μυρίων καὶ δισχιλίων ταλάντων. Aiunt numerum conſumptæ pecuniæ maiorem duodecim millibus talentorum fuiſſe. Idem Alexander in nuptijs Statyræ Darij filiæ quam Suſis matrimonio ſibi iunxit, epulũ nouem millibus conuiuarum feciſſe traditur, & unicuiq; ad libamina peragenda auream phialam donaſſe, autore ipſo Plutarcho. Huius dicti finem facere poteſt Chares hiſtoricus qui Alexandri geſta ſcripſit, ut ex Athenæo nouimus. Ait enim poſt Darij mortem Alexandrũ nuptias ſibi amicisq́; celebraſſe ſplendidiſſimo apparatu: ſiquidem in eodẽ conclaui duos & nonaginta thalamos ſternendos iuſſiſſe. Erat autem conclaue prægrande centenarij lectiſternij facile capax. In quo ſinguli lecti toralibus ſtrati genialibus erant impenſa uicenûm minarum argenti. Inter quos uiſendus erat lectus regius pedibus aureis fultus. Epulum autem nuptiale in aula temporaria factum fuit excitatis tentorijs ſingulari ſplendore & opulentia. Huius aulæ ambitus quatuor ſtadiorum erat.i. duûm millium & quadringentorum pedum, uel paſſuum quadringentorum & octoginta. Firmamentum aũt præſtabant columnæ uicenûm cubitorũ, partim aureis laminis, partim argenteis contectæ, & inſuper lapillis pretioſis diſtinctæ: tum ambitũ ipſum cingebant Babylonica ſtragula aurea textura & beluata diſtincta. Nuptiarum celebritas diebus quinq; inſtaurata, cũ interim & muſici artifices & ſcenici, & omne genus acroamatũ in medium prodirent, ſui quiſq; ſpecimen artificij præbẽtes. Indéq; primum aſſentatores regis Alexandrocolaces dici cœperunt, qui antea à tyranno Siciliæ Dionyſiocolaces dicebantur: Omnia ſumma hilaritate Alexandro approbante. Tum ſubdit: οἱ δὲ πεμφθέντες φησὶ στέφα

Chares.

Nuptiarum Alexan. magni luxus.

Alexandrocolaces.

Dionyſiocolaces.

νοι, ὑπὲρ τῶν πρεσβευτῶν καὶ τῶν λοιπῶν, ταλάντων ἦσαν μυρίων πεντακισχιλίων. Coronæ autem à legatis, & alijs in ea celebritate miſſæ quindecim millibus talentûm æſtimabantur. Quapropter paulo ſuperius ita dixerat: καὶ ἔκτοτε οἱ πρότερον καλούμενοι Διονυσοκόλακες, ἀλεξανδροκόλακες ἐκλήθησαν διὰ τὰς τῶν δώρων ὑπερβολὰς ἐφ' οἷς καὶ ἥδετο ὁ ἀλέξανδρος. Proinde qui prius Dionyſiocolaces uocabantur, iam inde Alexandrocolaces dicti ſunt, propter munerum magnificentiam, exhilarato ob id etiam Alexandro. Quindecim millia talentûm non minus nonagies centenis millibus coronatorum ualuerunt. Hæc autem munera intelligimus Alexandro ab Aſia gentibus ſubactis & regibus, & dynaſtis ob honorem nuptiarum miſſa, ut hodie factitari uidemus: cum fortaſſe Alexãder literas ad præfectos prouinciarum ob id miſiſſet, & præterea ab ipſis Macedonum primoribus, quos uictoriæ aliæ ſuper alias in immenſum locupletarant. Magnificentiã aũt & nitorem inuſitatum Auguſtalis Alexandri Phylarchus his uerbis aio concipiendã dedit, ut idẽ autor refert: τὰς δὲ χρυσᾶς πλατάνους καὶ τὴν χρυσῆν ἄμπελον, ὑφ' ἣν οἱ περσῶν βασιλεῖς ἐχρημάτιζον πολλάκις καθήμενοι, σμαραγδίνους βότρυς ἐχούσης, καὶ τῶν ἰνδικῶν ἀνθράκων ἄλλων τε παντοδαπῶν λίθων ὑπερβαλλόντων ταῖς πολυτελείαις, ἐλάττω φησὶν ὁ φύλαρχος φαίνεσθαι τῆς καθ' ἡμέραν ἑκάστοτε γινομένης παρ' ἀλεξάνδρῳ δαπάνης. Nam aureas (inquit) platanos aureãq; uitẽ ſub qua Perſarũ reges ſedẽtes iura ſæpe reddebãt, audiẽdiq; gentiũ poſtulatis uacabãt, inferiores uideri quotidiano ſumptu Alexandrinæ regiæ Phylarchus perhibuit. Etiãſi uitẽ illã aureã ſpectabilẽ opulentia facerent uuæ in ea dependentes, ex ſmaragdis illæ quidem & carbunculis Indicis, atq; gẽmis alijs ſummæ taxationis aptæ.

Auguſtale Alexandri.

Pergit Plylarchus in hæc fermè uerba: Iam primum erat eius prætorium caſtrenſe centum lectorum capax, idq; aureæ columnæ octo numero continebant. Supra autem columnas aſſurgentia laquearia opere uermiculato auro aliaq; eximia materia coagmentato, ſummam prætorij partem decore faſtigabant

Prætoriũ caſtrenſe Alexand. mag.

bant. Ipſi plurimū quingēti Perſæ, quos illi melophoros uocabāt, id eſt haſtilia ferētes aureis malis præpilata, intrinſecus prætorium cingebāt, luteis ac purpureis ueſtimētis exculti. Poſt hos mille ſagittarij, partim flammeis induti ueſtibus, partim hyſgino tinctis, nō pauci etiā cæruleos amict⁹ habebāt. His quingēti Macedones præerant argēteis parmis inſignes, ob id argyraſpides dicti. (*Argyraſpides.*) *In auguſtali medio aurea ſella ſolio ſimilis ſtatuebatur, in qua reſidēs Alexāder de ijs rebus ſtatuebat, quæ regiā ſententiā poſcebāt, aut præfectos ad imperia accipiēda uocabat, cū interim ſtipatores undiq; regi appareret. Extrorſus uero elephantorū agmen ſuis ſtratis contectum prætorio circundabatur, & ſimul Macedones mille Macedonico cultu cōſpicui. Ab his rurſus Perſæ numero decē millia excubias agebāt. Quibus aūt purpurā ferre mos erat, quingēti tātū erant: ijs enim tantū ex ſupradictis Alexāder purpureā ueſtē dabat. Cūq; tot eſſent præfecti comitesq; Alexādro et miniſtri, nulli ad eū accedere nō accerſito ius erat. Huiuſcemodi (inquit ille) fuit dignitas, et auguſta ſpecies Alexandri in expeditione agentis poſt Dariū uictū. Sed quod Phylarchus de platanis et aurea uite dixit,* (*Platanus uitisq; aurea.*) *uidēdum id quale ſit. Idē igitur Athenæus circa principiū lib. XII. de luxu et delicijs loquēs ita inquit:* χάρης δὲ ὁ μιτυληναῖος ἐν τῇ πέμπτῃ τῶν περὶ ἀλέξανδρον ἱστοριῶν, εἰς τοσοῦτόν φησιν ἧκον τρυφῆς οἱ τῶν περσῶν βασιλεῖς. ὥστε ἔχειν τῆς βασιλικῆς κλίνης ὑπὲρ κεφαλῆς οἴκημά τι πεντάκλινον. ἐν ᾧ χρυσίου πεντακισχίλια διὰ παντὸς ἔκειτο τάλαντα. καὶ πρὸς ποδῶν ἕτερον οἴκημα τρίκλινον. ὃν τάλαντα τρισχίλια ἔκειτο ἀργυρίου. καὶ προσηγορεύετο βασιλικὸν ὑποπόδιον, ἦν δὲ ἐν τῷ κοιτῶνι καὶ λιθοκόλλητος ἄμπελος χρυσῆ ὑπὲρ τῆς κλίνης. τὴν καὶ ἄμπελον ταύτην ἀμύντας φησὶν ἐν τοῖς σταθμοῖς. καὶ βότρυας ἔχειν ἐκ τῶν πολυτελεστάτων ψήφων συντιθεμένους. *Chares aūt Mitylenæus lib. v. hiſtoriarū Alexādri Darij regis tēpore in eas iam delicias Perſarū reges prolapſos eſſe ſcribit, ut ad caput cubilis regij cōclaue unū eſſet pariete uno intermedio obſtructū ea magnitudine quæ quinq; lectos caperet, in quo ſemper eēnt* (*Perſarū regis ceruical,*)

condita

condita talẽta auri quinq; millia: hocq́; cõclaue ceruical regium appellabatur. E regione uero huius aliud eſſet cõclaue triclinũ ad parietem eum excitatũ ad quẽ cubilis pedes uergebãt, in quo argenti talẽta numero tria millia condebãtur: nam etiã ipſum trium tãtum lectorũ capax erat, & ſcãnum ſuppedaneum regis eſſe dicebatur. Scamnũ ſuppedaneum. uerum in ipſo cubiculo regio uitis erat aurea gẽmis inſuper incluſis locupletata, eaq́; uelut pergula regio cubili obtẽdebatur. Vitis aurea. Hãc uitem Amyntas in libro de mãſionibus regijs prodidit racemos etiam pẽſiles habuiſſe ex lapillis exiſtimatiſſimis aptos. Nec procul ab ea craterem aureũ collocari ſolitũ Theodori Samij opificio nobilem. Quinq; millia auri talentûm non minus millibus quinquaginta argenti ualuerunt, quæ nos trecẽties centenis millibus coronatorum æſtimãda eſſe cõtendimus. Tãti Perſarũ reges ceruicẽ ſuã inclinãdam eſſe cẽſuerunt, & præcipue Darius ille, quẽ tertio iã prælio, atq; etiã bello uictũ, amicorũ iuratiſſimi aureis cõpedibus uinctũ, cũ aliquãdiu traxiſſent, ad extremũ equũ cõſcendere negantẽ nefario ſcelere cõtrucidarunt. Hoc ſibi fortuna ludibriũ extremũ ex tanta ſuperbia cõparante, ut qui tanti caput ſuum recumbere, et pedes ſubniti uoluerat, tanti etiam manibus pedibusq́; uinciretur. Sic fert humana conditio, ut cum faſtigiũ ſuum longe ſupergreſſa ſit, continuo concidat. Quod utinam reges ſatis animaduerterẽt, animaduerſumq́; meminiſſent. Sed unde id in mentem illis ueniat? Darius enim ille Perſarũ regum ultimus literas etiam græcas ſciuit, ut autor eſt Curtius, nec id meminiſſe potuit, tum maxime florente philoſophia. Idem Curtius autor eſt libro quarto cum Alexãder ad Arbela caſtrametatus eſſet, qui uicus eſt Aſſyriæ Perſarũ clade, & Alexandri uictoria nobilis, legatos Darij iterum ad Alexãdrum ad pacem petendam ueniſſe, et redimendam matrem Darij cum duabus uirginibus: mandata autem Darij & conditiones huiuſcemodi attulerunt, quæ conditiones Darij incredibilem opulentiam latæ, & Alexandri inauditam animi fiduciam atq; celſitudinem non acceptæ, oſtendere potuerunt. Verba legatorũ hæc apud

Darius aureis cõpedibus uinctus trucidatusq́; ſuperbiæ abijciẽdæ regib⁹ exemplũ reliquit.

Darius Alexandro filiã ſuam cũ dote opima obtulit.

Curtium leguntur: Quid opus eſt armis, inter quos odia ſublata ſunt ? antea Darius imperio tuo finem deſtinabat Halym amnem, qui Lydiam terminat. Nunc quicquid inter Helleſpontũ & Euphratem eſt in dotem filiæ offert quam tibi tradit. Ochum filium quem habes pacis & fidei obſidem retine. Matrem & duas uirgines filias redde. Pro tribus corporibus triginta millia talentũ auri precatur accipias: ſic enim in antiquo lib. legimus, licet in impreſſis trigeſimum talentum auri legatur. Et inferius: Alexander legatis excedere tabernaculo iuſſis, quid placeret ad conſilium refert, diu nemo qđ ſentiret auſus eſt dicere, incerta regis uolũtate. Tandem Parmenio, antea ſuaſiſſe ſe ait ut captiuos apud Damaſcum redimẽtibus redderet: ingentem pecuniam potuiſſe redigi ex ijs qui multi uincti uirorũ fortiũ occupauerant manus, & nunc magnopere cenſere, ut unam anum & duas puellas itinerũ agminũq; impedimẽta, XXX. millibus talentũ auri ꝑmutet. Ingrata oratio regi fuit, itaq; ut finẽ dicendi fecit: Et ego (inquit) pecuniã ꝗ gloriã mallẽ ſi Parmenio eſſem: nunc Alexãder de paupꝑtate ſecurus ſum, & me non mercatorem memini eſſe, ſed regem. Hactenus Curtius lib. IIII. Cuius illa uerba corrupte uulgo leguntur, cum alias, tum etiã quòd XXX. talentis auri codices impreſſi habẽt, qđ nõ magnũ eſt pretium, hoc eſt minus quadringentis talentis argenti. Plutarchus decem millia talentûm oblata fuiſſe dicit, nõ adiecto auri uel argenti: puto igitur corruptum eſſe numerũ etiam in antiquo codice: nullæ enim opes eam ſummam æquare poſſunt: aut certe argenti legendum eſſe non auri. Tametſi talentũ auri fortaſſe nõ ſexagenarium erat, ut infra uidebimus. Apud Iuſtinũ epitome XIII. ubi legitur de opibus Alexandri: Erant enim in theſauris C. mil. talentûm: & in annuo uectigali, & tributo CCC. mil. Ego non CCC. ſed XXX. legendum cenſeo: non enim conuenit ut CCC. mil. annua eſſent, & centum millia tantum in conditis pecunijs: et alioquin XXX. mllia annui redditus fuiſſe cõijcere poſſum' ex ſupradictis. Hæc ferè ſunt quæ de opibus Perſarum comperimus, etiam di-

ri poſſunt. Quibus hoc inſtitutũ fuit (ut diximus ex Herodoto) ut aurum, atq; argentum graue in theſauris haberent. Strabo autem ita inquit, de hoc loquens: τὸν δὲ πλεῖστον χρυσὸν καὶ ἄργυρον ἐν ταῖς κατασκευαῖς εἶναι. νομίσματι δὲ οὐ πολλῷ, πρός τε τὰς δωρεὰς ἐκεῖνα κεχαρισμένα. νομίζειν μᾶλλον καὶ πρὸς κειμηλίων ἀπόθεσιν. τὸ δὲ νόμισμα τὸ πρὸς τὰς χρείας ἀρκοῦν, ἱκανὸν εἶναι, κόπτειν δὲ πάλιν τὸ τοῖς ἀναλώμασι σύμμετρον. Maximam autem auri atq; argenti partem in inſtrumẽto & ſupellectili eſſe, in nummo non multam: ſiquidem illa elegantiora, & ad munificentiam, & ad theſauros condendos apud eos exiſtimari. Nummi autem ſignati tantũ ſufficere quantum ſatis ſit ad uſum: ideoq; ſignari pro modo impendiorum. Hoc inſtitutum Perſarum ignoraſſe homines ij mihi uidentur, qui cenſent intereſſe reipublicæ ut uaſa aurea & argentea quàm pauciſſima in priuatis ſint cenſibus, & plurimum aurum argentumq; conſletur in officinis monetalibus, ut numiſma in cõmercijs exuberet. Nec me latet cenſura olim dignũ apud Romanos uiſum argentũ factum domi ultra paucula pondo habuiſſe: ſed ob aliã cauſam id inſtitutum, & in penuria argẽti. Verũenim uero quũ imperij noſtri redditus cõponerẽ cũ Perſicis, ſubquartã ferme proportionẽ habere deprehendi. Sic enim ratiocinabar, quaſi large annua quina dena talentûm millia Perſarũ reges referre in accepta potuerint. Huius ſummæ quartã partẽ quadragies centenis millibus francicorũ (hoc enim uocabulo noſtri in ratiocinijs principalibus utuntur) ubere ratione æſtimabam. Quam ſummam acceptã & expenſam memoria noſtra aliquot annis nouimus. Sic igitur ſtatuebam: Si tributa quæ quotãnis ex occaſione gerendarũ rerum uarie & libero principum arbitratu indicuntur, ad ſtatam fixamq; ſummam & formulam redigerentur, poſſe hilari populari conditione ad quinquies & uicies centena millia peruenire. Vectigalia autem (de quibus ante diximus) & patrimonium regium, ac diadematicum duodecies minimum conficere. Reliqua omnia quæ uices ſtatas non habent (qualia ſunt fortuita, & aduẽtitia, & omnia

Inſtitutum Perſarum animaduertendum.

omnia in fiſcum cedentia) in paginam liberalitatum ſeponebam, cum muneribus & magiſtratibus & omnibus diſpenſationibus quæ codicillis cōferuntur à rege: his enim rebus prolixe munifici principes eſſe poſſent, ſi certo quodam modo munificentiam temperare meditarentur, nec primo cuiq; aditum occupanti largiri. Hanc breuiarij principalis conſtitutionem, ſpondere auſim et fortunis omnibus meis cauere, populum Gallicum non modo ferre poſſe, ſi ei iniungatur, ſed etiam beneficij loco depoſciturum, duntaxat ea lege, ut ab iniuria militari incolumem ſe fore & ſartum tectum (ut dicitur) reſtipulari liceat, & ſemel quotannis ea conditione imperatis regijs defuncturum. Adde, ſi placet, & ſibi bona fide ſponderi id intelligat, neq; id quidem modo, ſed etiā corollarij nomine hoc additurum, ut ſi de aris & focis dimicandum ſit, repetitum ſe iri ubere aliqua indictione caueat. Semper enim ad incerta bellorum reges noſtri uelut ſanctius ærarium in populi benignitate obſequioſa reconditum habuerunt. Quòd ſi quis huius anni collationem reputet anni ſuperioris collationem excipientem, atq; in id tempus utranq; incurrentem, quo & uis maior ſeu cœli intemperies calamitatem, & uis improbior (quæ militaris eſt petulantia) pauperiē longe lateq; per rura fecere, nullus iam modus æſtimationis erit. Nam cum aliâs ferè ea populi imperia accipientis obſequentia, & tributa præſtationesq; alias imperantium duritia apud nos eſſe ſoleat, quæ eſt uinitoris, aut inſciti, aut minime indulgentis, qui pluribus palmitibus uitem q̄ pro ſtirpium uiribus onerare non ueretur, quum nihilo ſecius imperatas uuas uitis frugifera reddat, tum ſic actum eſt hoc biennio (quod miremur plebicola principe) quaſi poſtremum tributa atq; ſimul omnia iniungerentur, perinde ut cōductores agere iam ferè exactis luſtrorum annis aſſolent, qui prædio non ſuo mox futuro multorum annorū fructum exprimunt improbius. Sed ſcilicet fatali diraq; (ut ego quidem arbitror) omnium propè ordinum ignauia incuriaq; pari, inſignes anni fuerunt, eo utiq; tempore quo nemo fere Gallus indole Gallica inuentus eſt.

Etenim

Etenim per deum per'q; publicam conſcientiam, quoto cuiq; gloriæ ri licet ſua in rempublicam officia conſtitiſſe? Certe nulli ut uidetur eorum quidem certe qui à memoria, aut conſilijs principi, et ſuper ſanctiora officia fuiſſe dictitantur. Ecquãdo autem poſt hominum memoriam ſtrenuis magis gnauis'q; ducibus, & loricatis & togatis reſpublica indigere uiſa eſt? At utroſq; eam nunq̃ tantum deſideraſſe conſtat, quum populo id uociferante, omnes etiã ordines tumultuoſe admurmurarent. Heu diſſoluta inertia, plebei gementis uoce nõ commoueri? Nutrici regiæ ac publicæ iam exuctæ atq; aridæ, primores eius alũnos, neutiq̃ condoleſcere? Quòd ſi parum de comprimẽdo ore famæ laboramus, dum famem longe à noſtris priuatim penatibus arceamus, ne deum quidẽ res humanas credimus deſpectare? Ecquò igitur unq̃ tẽpore, maior (ut ita dicam) ſeges emerendæ gratiæ tum diuinæ tum humanæ fuit? Si ijs qui ad limina obſeruabant, publicæ charitatis guttulã paracletus ille ſpiritus ſubinſtillaſſet, qui totum ſe iam profundere creditur ſimul ac creare pontifices eiſdem libitũ eſt. At enim rex aures ferendæ ueritati non habet, nec oppidani homines ſcire poſſumus quid cũ principe in aula interiore agatur. Quot igitur eorum tandẽ, aut quoties ipſos uidimus ex curia eiectos, ob id quòd ingenue homines dicerẽt eos eſſe prolocutos, aut uicẽ publicã egregie conqueſtos? Hæc in pullata forſitan turba admitti excuſatio poteſt, quæ trans tectoria uultuum introſpicere præ hebetudine non poteſt, inter eos non poteſt qui aliã opinionẽ habent cum ex uſu ipſam aulico, tum ex ingenio principis plebicolæ & indulgentis, eorum'q; ipſorũ moribus confirmatam. Ego ut credam cauſam populi eos agere qui nihil nõ ſibi ſuis'q; impetrare auferre'q; non uerentur? aut regiæ charitatis igniculos excitare eos poſſe, qui beneficentiæ fines gentilitate, aut cognatione circunſcribentes, ad ſuffragationes aut pias aut honeſtas, frigidiores eſſe ſalamãdra uidentur? Quonam aut modo exiſtimabo diuinæ legis eos rationem ullam habere, quos in actu uniuerſitatis ſtipulationes priuatim identidem concipere notum eſt?

Quid eos deniq. penſi habere credã, quos populo ad extremã inopiam redacto, Craſſianis cenſibus penates ſuos augere nec piguit nec puduit? Atqui eò iam uetũ eſſe uideo, ut uelut in luſu talario populus damno ſemper iactu miſer, omnia ſua in mediũ cõferre teneatur, cum aulæ pauci alumni tanq̃ iactu Venereo fortunati, uniuerſa raptim, aut certe pignora uniuerſorũ auferant. Nos aũt ludi fortunæ ſpectatores procul'q; ab actu ſummoti, ut immunes, ita exortes, riſum interdũ rebus, interdum lachrymas ſuſpiriaq; accõmodemus. Hæc enim nõ tam Democrito ſpectatore quàm Heraclito indigent. Hac alea dudũ Gallia omnis æui decus gloriãq; perdidit, ut parciſſime loquar. Veruenimuero eſt in Græcorum prouerbio: teſſeras ſuperni Iouis nunquã non cadere cõmode & euenire, quo intelligi uolunt, deũ quũ rebus humanis lentã quidẽ manũ, ſed ineluctabilẽ admouit, eũ euentũ cuiq; rei dare ſolere, quẽ hominum promerita, aut ſecus admiſſa poſtulauerint. Quare qui luſu antedicto immodice creuerũt, cauere (ut opinor) etiã atq; etiã debẽt ne ſibi propter ea nimiopere gratulẽtur. Si enim deus uiciſſim aleam ſuã iecerit, iſti qui nũc Venerẽ ſibi cecidiſſe lætãtur atq; triũphãt, uerſa uice ludi ſero quidẽ caſu, ſed caniculari cõcidẽt. Siquidẽ nec impoſtura fieri iudicio diuino poteſt, nec diuinæ iuſtitiæ præſcribi ullo tẽpore aut titulo. Sui aũt amor nimius & charitas publica, tã inter ſe diſſidẽt, ut ne glutino quidẽ magiſtratus uel honoris ſociabilia eſſe poſſint. Tũ demũ igitur aula Frãciæ recte cõſtituta eſſe dicetur, quũ ij qui ſummã rerũ tenebũt, ſui & lariũ ſuorũ obliuiſci tãtiſper uidebũtur. Nũc aũt ita ad actum rerũ hoĩes partim irrepere, partim irrũpere uidemus et proſilire, ut quos tenues et ieiunos uiderimus pridie, diſtẽtiores ricinis cernamus poſtridie. En quiſcũ in tenebris micemus, ut in utranq; aurem reges ſecuri ſomno ſopiri poſſint, qui huiuſcemodi uicarijs atq; adminiſtratoribus habenas rerum cõcrediderunt. At etiã hoĩes eximiũ ſe decus meritos eſſe adeptos'q; cẽſebũt, ſi res dudũ acciſæ, benignitate diuina uberiores fieri iã cœpere citra pulueris tactum, ut eſt in prouerbio. Quaſi uero obſcu-

Adagium Græcum.

obſcurũ ſit ductores ipſos ordinũ impares grauioribus curis, cõſertis (ut aiũt) manibus optabũdos, fatis oĩa regẽda permiſiſſe caſuũq; temeritati. Quũ interim populus alienæ culpæ pœnas pendens (ut aſſolet) infulas, ac fercula propitiatoria circũferẽs, ueniã & pacẽ ſuperũm ſupinis ad aras manibus expoſceret atq; exoraret. Nũ etiã (ſi dijs placet) prouidẽtiam ſuã imputabũt, ij qui auras oẽs laxamẽti ſecuritatiſq; priuatæ captãtes, in pace tandẽ genialẽ fato auſpice deciderũt? Equidẽ ſacrilegij inſtar eſſe putarem, ſi id quod præter hominũ opinionẽ diuinitus fatis ita competẽtibus euenit, humana prudẽtia acceptũ ſibi ferri uellet. Quis aũt neſcit q̃ male parati ad occaſionẽ eramus, q̃ undiq; deprehẽſi & ſtupẽtes, niſi deus impetum iræ ſuæ repreſſiſſet? Gratias igitur ob id habere & agere clemẽtiæ diuinæ nõ noſtræ gratulari prudẽtiæ debemus. Neq; uero ex illa iactatiõe fœderũ anniuerſariorum ſatis ipſi uidemur in portum quendã fixi certiq; cõſilij reſpexiſſe, nec pignus certũ habemus pacis ſuperũm ueniæq; impetratæ. Cur enim has ego ſuperũm inducias potius quàm pacẽ uocãdas eſſe nõ putẽ, cũ aſpectũ & cœlum nos referre nõ uideã? ſimul ab iſtis galeripetis metuo (ut aperte loquamur) qui nos ſemper è tranquillo in æſtũ atq; in ſcopulum auferunt. Hic facere non poſſum, quin paululum excedam à propoſito, animoq; obſequar opere fatigato. Nam quum in mentem mihi earum rerum uenit, quas poſt decimum abhinc annum uidimus, mihi uidetur animaduerſio diuina, uelut laniſta quidam præpotens totius propè occidentis imperia inter ſe commiſiſſe: uidelicet ut uiciſſim bella populi propulſantes, & inferẽtes iuſtitiæ ſupernæ pœnas penderent inſolentiæ & tanquam ſanguinem mitterent opulentiæ exuberantis. Atque ut reliquos omittam, nos in Italia rebus geſtis feroces, Venetis bellum utcunq; indiximus, indictumq; ſtrenue geſſimus cum contemptu hoſtium, atq; ingenti uiriũ noſtrarũ fiducia, id etiam mira felicitate uno prælio, ductu et auſpicijs principis penè profligauimus. Huius clariſſimæ uictoriæ, quum laureã nõ ſceptris noſtris alligare, ſed in gremio ſummi Iouis (ut aiũt) de-

Galeripetæ purpuræ candidati.

y 2 ponere

ponere deberemus (ancipiti enim alea prælium commiſſum fuiſſe notum eſt, nec incruēto Marte cōfectū) pro eo ut benignitatē diuinā ſummāq; poteſtatē agnoſceremus, uictoria ipſi feroces, ſubinde gigantea propè immanitate theomachiā meditari inſtituimus, in ſuperosq; uelitari, quū interim & à nobis & ab hoſtibus ſacroſancti liticines bellicum occinerent. Heu fatalis furor utrarūq; partium. Quid? nos maiorum noſtrorū pietas non mouebat? illos heroicorum tēporū ſanctitatis nō pudebat? quū diuus Petrus Paulusq; & eorū ſequaces eccleſiæ architecti, non armorū ſplendentiū fiducia infeſti ad prælia graſſabantur, ſed cruce, ſed innocentia freti, cætera

In Iuliū II. *inermes, ad caſtra* CHRISTI *tuenda flagrantiſſimæ charitatis claſſico ciebantur. Nunc inania tantum ipſi nomina, quorum maieſtate apud populos ſacroſancta, ſacerdotū ordines primarij faſtus ſuos obumbrant. O dirā portētoſamq; uecordiā ſacroſanctæ poteſtatis. Quis enim unq̃ tantū animo cocepit nefas, ut ſacerdotū culmen, ut cleri magiſter, ut ſacrorū ſummus opifex, manus inauguratrices, ab altari calētes, in familiā domini armare ſuſtineret? animoq; plus q̃ gladiatorio graſſaretur ad Chriſtiani nominis columē mūdo ſtupēte delendū? Et nūc myſticū illū enſem cæſim punctimq; irrito (ut credimus) propoſito uibraret: nūc à Marte ſanguinariam frameā mutuaretur, & cōſternatos diris execrationibus (quæ fortaſſe in eū ipſum uerterūt) ad internicionē quoq; perſequi cōniteretur? En quos pedes, quas manus libēs exoſcularēre, inde ut os cruētum ac pollutū referes. Miſerū te tū Iuli, atq; intēperijs actū, qui uſquadeo iræ cæcæ indulgendū putāris. Tu ut tranſuerſus et præceps, uæſana animi cæcitate raperēre? et nec te nec decorū maieſtatis beatiſſimæ præ odio reſpiceres? ſed ordinē ampliſſimū, ſed ſenatum purpuratū, ſed Libani gloriā ſplendoreq; tecū rapiēs, inuitam bona ex parte & muſſitantē, arcis eccleſiæ ruina obruere nos teq; adeo ipſum cuperès? orbē etiā penè totū concuteres fulminibus ciendis collabefactū: ut nos odio & inuidia flagrantes igneq; deinde ardenteis inſpiceres, nec recuſares quin in rogum noſtrum flam*

manteme

mantem uoti compos inſilires? Proh ſuperi immortales, tantum'ne de ſummo ſanctuarij uertice licuit maleſuadæ noxæ, ut æſtro uindictæ percitũ per fas ageret nefasq́; præcipitẽ? ut uel corpus animũq́; in buſto inimicorũ properaret irrepẽdibilẽ? Non fuit iræ efferatiſſimæ ſatis retro nos in fines fulmine perterrefactos egiſſe, Italiæ adamatæ poſſeſſione cedentes cũ fremitu ac gemitu, niſi de aris inſuper focisq́; dimicare, extremaq́; deinde exẽpla timere coẽgiſſet: quũ ſub ipſo laniſta ſanguinario totus propemodum hic orbis nobiſcum pariter digladiaretur animo infeſtiſſimo. Vbinã erat igitur ille zelus domini, quæ eſt ira iuſta læſæ aut imminutæ uindex diuinæ maieſtatis? Hoc enim tantum ſignifero in aciem prodire ſacris cohortibus fas eſt, ſiquãdo prodire fas eſt. Num tandẽ ex æde charitatis aut fidei ſacello ancylia prõpſerat, et ſigna cruciata? Ecquid igitur eũ pudebat ſeruũ dei ſe uocare, cũ Franciã Christianorum decus, et põtificũ olim religionisq́; aſylũ, buſtis ipſe Gallicis inſignire geſtiret? quũ ſacerdos ſeptuagenarius Bellonæ ſacris operaretur, cui uel generis humani luculẽto diſpẽdio litare contẽdebat, tum quũ profanũ uulgus ad delubra pacis et concordiæ miſerabili ſpecie ſupplicatiões inibat? Enimuero uiſendũ ſpectaculũ patrẽ nõ modo ſanctiſſimũ, ſed etiã ſenio & canitie ſpectabilem, quaſi ad tumultũ Gallicũ è Bellonæ fano ſuos euocatos cictẽ, nõ trabea, nõ auguſtis inſignibus uenerandum, nõ põtificijs geſtaminibus ſacroſanctum, ſed paludamento & cultu barbarico cõſpicuũ, ſed furtali (ut ita dicam) confidentia ſuccinctũ, fulminibus illis brutis et inanibus luridũ, eminẽte in truci uultu cultuq́; ſpirituũ atrocitate. Profecto nos uidimus paucis annis multa quæ prorſus maiora fide poſteris uidebũtur. Hoc turbine, hac procella luxata eccleſiaſticæ autoritatis ac diſciplinæ compage, quonã modo fides recta niſi clauis trabalibus & æternis fixa, ſacrisq́; monumẽtis ſemel affirmata cõſtabilitaq́; ſtetiſſet? Verum o ſuperi boni, q̃ præſto manus ipſa dei affuit, quondam ipſa eccleſiæ architectatrix. Quàm autem ueluti numen tragicum ut dicitur, & è machina, nec opinato uiſa eſt

Leonis.x. præconium.

præſentiſſima opitulatrix? Nam illo pontifice de medio ſtatim ſublato, hunc mirificis comitijs eadẽ manus ſuffecit inteſtini protinus externiq; belli pacificatorẽ, qui caliginẽ ſanctuaria domini incubãtẽ diſcuſſurus haud dubie exiſtimatur, cæliq; liberum aſpectum oĩno redditurus: quum etiam eadem manus diuina Iulium ipſum ante mortem Titanici ſceleris cordolio tetigiſſe crederetur. Nos tamen eas pœnas (ut ingenue fatear quod negare non poſſum) merito pependimus, ob uictorias utiq; luculentas ſemper inſoleſcẽtes, ne non plane Galli priſcorũq; ſimiles Franci nũc eſſe uideamur. Siquidem ſupradictarum rerũ religione obſtrictis Gallicarũ copiarum animis (ferre enim diu piaculi religionẽ uiri Chriſtianiſſimi nequeunt) idem qui à noſtris deus in rebus ſecundis non agnitus fuerat, ex fauore ille quidem in iram uerſus (ſi tamẽ iraſci deus põt) lymphatico primũ pauore cõſternatos retro egit in Franciã: deinde etiã claſſicis circunſonantibus paulatẽis, de aris ac larib⁹ dimicare delicias ſuas Francos, aut certe tergiuerſari coëgit. Quo tumultu ac dedecore quã iã multũ pœnarũ uideremur ſupis pẽpediſſe, nec ideo uecordiã noſtrã expiatã eſſe putaremus: hoſtes aũt rurſus bellũ & tumultũ inferre, nos propulſare pigeret (neq; enim ſatis iã aĩorum nobis, præſertim quũ alibi man⁹ noſtræ diſtinerẽtur: neq; illis ſatis copiarũ aut apparatus fuiſſe dictitatur) factum eſt (oĩa moderãte ꝓuidentia) utriuſq; ut cõmoda pax eſſe crederetur, fremẽte tũ Simone aquilifero, qui primus incendia miſcere magno tumultu ſolebat, & rurſus extinguere, in utranq; partẽ alternans, ſæpe leues ob cauſas atq; indignas. Ita aĩaduerſio diuina ut laniſta clemẽs, duos populos ad internicionẽ iamiã digladiaturos, medio in certamine diremit, cõtẽta (ut ſpero) ad ſanitatẽ & modeſtiã utroſq; redegiſſe. Inuidia enim apd' ſupos utrinq; flagrabamus ob redundanteis opes. Itãq; eò uentum putabatur, ut illi hauſturi propediẽ de fece, nos etiam reſecturi de uiuo uideremur. Tãetſi in ea ſum opiniõe, ut nobis improuiſa tempeſtate iactatis, una & altera (ut dicitur) anchora ſicca reſtaret, ſi gubernãdi ſatis gnari in tumultu atque

q; trepidatione fuiſſemus. Quādo enim Francia oībus rebus inſtructa, deo qdē non aduerſo, undiq; deprehēſa eſt atq; ad incitos (ut dicitur) redacta? Hic mihi uereri ſubit, ne ī geniali fœdere præteritorū nobis obliuio ſurrepat, & ueluti rude donatos nos eſſe diuinitus exiſtimemus, quaſi iterū nobis bellū nō timendū ſit, dūtaxat pro portis, ꝑ laribus, pro pignoribus gerendū. Nā ne nusq̄ belligerem⁹, inquies, noſter aius ferre nullo mō poteſt. Sic opes iā nimias conteri iugi bello neceſſe eſt, & referre dicūt quorundā diſpenſatorum principes à rebus bellicis nunq̄ eſſe feriatos, ne trāquillo rerū ſtatu ratiões ipſis recognoſcere uacet. O beatā futurā Galliā, ſi tā ei cōtigiſſet heros habere frugi, quàm bonos habere ſolet. Nā mancipia, ut q̄ maxime unquā ꝓuincia dicto habet audiētia: etiā ſi ſuū ius ſeruiētibus cōſtat æqtate dominātiū. Iāprimū in ea ſummū Liberi patris cū Cerere certamē ut uini nobilitates nō poſſis ſine nomenculatoris opa numerare. Mitto tēperiē cæli & clemētiā, & quod utriuſq; maris cinctu & cōmercio cōmode comiterq; habitatur: ſoli ubertas tāta ē in uniuerſum etiā īter inopes frugū ſteriles q; ꝓuincias, ut quaſi annonæ præfecturam ſub cardine noſtro gerere exiſtimemur, prorſus (abſit inuidia uerbo) ut ieiunia indicere finitimis, uictumq; abſtemium cum libuit poſſimus, quum ſumen (ut ita dicam) occidentis arare uideamur, ſi in uniuerſum fiat æſtimatio. Adde animorū alacritatem ad res omneis inceptandas, tum dexteritatem corporū impigram atq; eximiam ad uices obeundas: quib⁹ ſi militaris diſciplina conſtantiam addidiſſet, nihil eſſet utiq; quod in nobis ab exteris requireretur: nam noſtris quidem ſatisfacere nullo modo poſſumus, qui nos in ordinē nuper Barbarorū coēgiſſe dicūtur, nec diſciplinas nobis politicas, nec prudentiā cōcedentes. Equidē proborū hoīm eſſe nō puto ingenitā ſimplicitatē in Francis improbare, q̄ in latebris mentis inſidias condere nō didicit. Atqui niſi Genius Francici diadematis iam inde ab incremento ſceptrorum ita fermè ſemper tuliſſet, ut oculis & auribus alienis uti decus regium crederetur, ſicq; plerunq; fierent imperij potentes ſe Frāciæ bona

miſſes, quicunces, trientes, ut fortuna tulit, homines, qui imperādi uetandiq́; impotentes eſſe & actu rerum deprehenduntur, qua ſumus rerum omnium inſtructi commoditate, Perſici quodam modo regni nunc inſtar obtineremus. Cui enim tandem prouinciæ itidē datum eſt, omnia ut pacis belliq́; ſubſidia, & ſua, et (quod dicitur) in numerato haberet? Ita nobis copiæ noſtræ equeſtres ſtato iugiq́; ſtipendio deſcriptæ in turmasq́; centenarias quinquagenariasq́; cēturiatæ, non dico præſto ſunt ſi ad delectum edictumq́; citētur, ſed etiā in procinctu, et arrectæ ad bellicum exaudiendum: ex quibus centurias habemus, cum ad præſidia regni omni in parte collocatas, tum uero ad incerta caſuum ſtationes agenteis, in quaſcunq́; partes incubuerit tumultus, protinus coituras. Quòd ſi et alias quoq́; ſuccenturiari oporteat, abunde eſt iuuentutis ad ſacramentum paratæ imperiáq́; manentis. Propter has aliasq́; prouinciæ præſtātias, Francia ab externis inter primas prouinciarum libentiſſime & uiſitur & habitatur, quippe uiſendam eam ſingularis præterea hoſpitalitas facit, incolendam autem omnium rerum expetendarū exteris commoditas. Sed & ſi milite externo accerſitoq́; uti libeat, pecunia large ſupereſt, & annona, unde alere copias & autorare perenni ſtipendio poſſimus: q̄q̄ per hoſce annos infeliciter id experiri ſtatuimus, ut ferè omnia agi præpoſtere cœpta ſunt fatali dementia. Siquidem eo errore quem græci xenomaniam appellant Xenomania. *id eſt nimium & inconſultum externorum ſtudium, luculenta clades illata ruſticam plebem afflixit. Cernere erat & noſtrū, & externum militem plebeculæ penu ſaginatum, ultro etiam temulentum illudere quaſi uictis, quem interim miſelli, & egētes & ſicci, alijs ſuper alias collationibus in deſidis ſtipendia militis omnia corradere atq; eo amplius corrogare cogerentur: & (quod ſine gemitu meminiſſe nemo poteſt) interdum nexum inire, ut eſt formulæ exigendi tributi, ſi pignora capi nequeāt. Sed ſic eſt uiſum dirī tēporis interregibus, quibus ipſis placere patrium nihil poteſt, quiq́; ante pedes poſitos trāſilientes, &* Colchos *nobis aut* Baſternas *petendos*

tendos uiros putãt:ob quod eos non dubie biennij Epinicia manent, ab ijs(ut opinor)decantanda qui eorũ olim actui ſupererunt. Sed enim(o miram uim numinis)ſic libitum eſt prouidentiæ,quæ res & uires mortaliũ tẽperat, omniaq; à ſe facta pro poteſtate mode ratur:cuius rei rationẽ inire mortales non niſi confuſam aut ambiguã poſſunt,ut tantæ rerũ noſtrarũ cõpetentiæ cõſiliũ quoq; publicũ nõ ſuppeteret:ne ſi bonis in rebus Franciæ et copioſis,bonam quoq; mentẽ reip.circunſpectãq; dediſſet,finitimos fortaſſe Gallia longiſſime ſummoue ret. Priuatim aũt noſtros cõſilio et ſolertia deſici ego qdẽ nõ cẽſeo,ac ne eos quidẽ ipſos q in mediũ cõſulere nobis exiſtimari uolũt: ut quos in augẽda re priuata et ſtrenue et ſolerter operã nauare uideamus. Hinc illi ſubiti penates imaginũ nouarũ, luminibus nũc officiẽtes antiqſſimæ cuiuſq; domus et generoſiſſimæ. Scilicet hic ẽ ille orbis fatorũ ſcitorũq; ꝓuidẽtiæ,quo genꝰ humanũ nutu dei uertitur:ĩ quo emergẽteis alias in ſolẽ familias, alias ſidẽteis in tenebras uidemus, inuicẽ inter ſe ſurſum deorſumq;impellẽtes et ſummouentes:quæ uiciſſitudo facit ut alternis flore antexoleſcãtq; interituræ tandẽ ſtirpes. Verũ hoc ridiculũ,quòd q ad centeſimũ ſe nepotẽ animi deſtimatiõe ꝓpagagãt,illuſtrẽ ſibi famã in oẽ æuũ pollicẽtes,ſæpe intra primos nepotes ſtirpitus exoleſcũt,& tã friuola ſpe hoĩes certã et diuinitus oblatã atq; expoſitam mutabũt æternitatẽ? Sed qdnã in cauſa eſſe dicemus quãobrẽ q ſuis cõmodis ſuorũq; cõſulere bene feliciter norũt,ijdẽ rebꝰ ipſi publicis ꝓſpicere non perinde uideantur? Nempe quòd aulicis inſtitutis cauetur ne quid è republica eſſe uideatur aut principis, quod non idem ceſſurum in rem priuatam paucorumq; manifeſto intelligatur,nec rurſus aliquid publice turpe,quod priuatim aut honorificũ eſſe poſſit aut luculenter compendioſum:non item uice uerſa, quicquid publice aut honeſtum aut utile ſit,id ut ad ſingulos quoq; eorũ pertinere uideatur. Nihil enim moribus huius ætatis publicum præter aërem et pluuiam cenſetur, cætera non tam publica eſſe, q̃ expoſita exiſtimantur in eorum utiq; prædam ceſſura qui anteuerte

y 5 re

re uerecundis & probis, & præripere poſſint: hic aulica uigilanti bus iura inſtrenuiſq; opitulari ferũt, uirtutiſq; præmia concedere uel improbe ꝑcaciterq́; occupanti. Proinde nulli in Gallia publica cõmoda domũ ſuã auertiſſe fraudi futurũ exiſtimatur, aut noxam publice quanta ſit illa cunq; nocuiſſe, q̃ quidẽ ipſe, eius ue amici in libras dãni dati unciolis decidere ſingulis nõ grauetur, & ea ſit ſo lertia ut uti foro norit. Quo fit ut tã maxĩe ferè actui ſummo præ poſitorũ diuitiæ circũfluãt, q̃ maxime uires opeſq́; publicæ & pri uatorũ facultates exhauriuntur. Sicut in ægris corporibus lien & uenter pellacia duo mẽbra, tũ maxime redundare dicuntur, quum cætera exucta defectaq́; uidentur. Quòd ſiquando nonnulli ut irudines diſtentæ, caput in ſorbtu popularis ſanguinis uiſi ſunt re liquiſſe, longo iã interuallo rediturum id exemplum non timetur, præſertim quãdo id quod olim capitale cenſebatur, nũc impulſis le gibus atq; euerſis, non tã criminoſum q̃ contumelioſum eſſe cœpit: contumelioſum? immo uero ingenioſum inter iſtos beatos & fortu natos, atq; etiã palmariũ, utpote inter quos nihil ignominioſius egẽ ti aut ridiculoſius innocentia eſſe credatur. Simul enim hoĩm fidẽ cum re & cenſu cõcidere arbitrantur. Iam uero quum hoc ſemper habuit Gallia, ut bona ſua interdũ ipſa neſciret, interdũ ſcire nol- let, tũ uero illa prægrauat indignitas & optimũ quemq; enecat (ſi id effari phas eſt quod nequit non expectorari) quòd ampliſſima familia domini copioſi, atrienſiũ paucorũ regitur arbitratu, qui ac cepti expenſiq́; paginas luculentas habentes in poteſtate, in rẽ pri uatã iuxta atq; publicã uerſa, publicæ rei expenſare licenter impu neq́; uidẽtur, neceſſitudini & obſeqo gratioſe tribuentes, quæ uirtu ti officioſæ & induſtriæ debebantur: unde factũ eſt ut ad ſummũ dedecus res noſtræ ſemel deuenerint. Quid enim ꝑ deũ rerum no ſtrarum olim fortunatorẽ, quid inquam nõ modo iniquius ſed etiã ad ſpeciem maieſtatis huius regni indignius ac fœdius eſſe poteſt? q̃ quod inertes quidam homines, atq; ab omni actu memorabili feri ati, in Prytaneo (ut ita dicã) copioſo ſaginantur cũ ſuis clictelis tã

quàm

q̃ de republica aut principe meriti præclariſſime? Quid pernicioſius, q̃ quòd ij nunc demenſum unicuiq; pro poteſtate ſtatuũt, qui meritos ab immeritis, dignos ab indignis lectores à mediaſtinis, non magis ĩternoſcere didicerũt, q̃ literarũ neſcij doctos ab imperitis? Qui etiã ſi id facere quoquo modo poſſint, tamẽ frugi bonæ hoĩes, aut aliquo artificio cõmẽdabiles, nunquã uel nequitia præditis aut uerberationibus ſeruis cẽſeant præferendos: quorũ quidẽ opera nõ in rebus dominicis, ſed peculiaribus uti poſſint. Ita dominicũ ipſum nomẽ tantarũ indignitatũ inuidiæ obijciunt. Omnia enim imperaſſe dominus dictitatur quæ paucis diſpenſatorũ cõmoda ſunt, uel temere cõplacita. Horum præcipue intereſt (id quod quidam nuper aſtruxiſſe dicuntur) ſolertes & cordatos in Francia non eſſe, ut qui hac uia graſſantibus ad peculium augendum ultra modum ſeruilem faſtigiumq; priuatum, perinde conniuentiam non poſſent accommodare. Verũ enim ex hoc iã inſtituto eò uentum eſt, ut quàm optime quiſq; de republica meritus eſt, tam peſſime plerunq; de eo principes mereantur: quippe aliter fieri non poteſt, quum huiuſmodi adminiſtri non modo diſpenſationibus, ſed etiam admiſſionibus in prætorio præſint. Quod ſi pauci interdum ad aulæ penetralia nõ exoratis iſtis admiſſionalibus euaſere, uiri uel doctrina præditi & ſolertia, uel grauitate & probitate laudabiles & eximij, dicere auſim uel maioribus eos fatis eouſq; euaſiſſe, uel (quod æque rarum eſt) benigno aliquo ſidere inſinuatos eſſe, uel deniq; ui maioris ingenij fortunam ſibi finxiſſe. Ex ea ferè nota uidimus Petrũ Cothardum ſummæ curiæ Lutetianæ principem, & Guidonem à Rupeforti Cancellarium Franciæ (legũ tutorem, morũ, ordinũq; cenſorem ac togatorum uerticem, hoc nomine ſignificamus, quẽ & pleniore & feliciore nomine Nomophylacem appellare poſſemus.) Horum autem duorum potiſſimum ideo meminiſſe me iuuat, quod eorum nominibus appellandis quum in memoria feliciorum temporum acquieſcere mihi uideor, inaniq; præteritorum meditatione recreari, tũ uero aſſentationi & gratiæ nihil dediſſe

dicar

dicar: utpote qui nec ab ipſis iam mortuis, nec ab eorum ſequacibus, qui ferme iam nulli ſunt, gratiam inire ſperem. Quos autem uiuos colebamus, omniq́; obſeruantia dignos eſſe cenſebamus, utinã memoriæ perpetuæ uel nunc uel in poſterum conſecrare poſſimus: uiros quidẽ illos diuerſiſſimis ingenijs æque de literis fermè literatisq́; meritos. Ille miro lepore ſtudioſos exoſculans, noſtros et externos benigne adiuuabat, feſtiuus, facetus, beneficus, comitate, iucunditate, & morũ facilitate nulli hominũ ſecũdus, ut uno uerbo abſoluam, præſidium, ſubſidiũq́; omnium, qui Mineruæ ſacramento dixiſſe profiterentur, nam & ipſe miro lepore inter ingenioſos literatosq́; præditus erat. Hunc illi aduerſam per diametrum geniturã habuiſſe diceres, ut Democrito Heraclitum ex aduerſo ſtetiſſe produnt: ſed ſub uultuoſa illa facie & propè dixerim truculenta, ſumma omnia latebant etiam ad humanitatẽ pertinentia. Nihil autem amplius in eo cognouimus (quum omnia eſſent ampliſſima) q̃ quòd æquabilẽ animi præſtantiã in aula imperioſa atq; moroſa ſeruauit ad extremũ, nõ ut in eo trucem animum, aut uitæ infenſum eſſe diceres, ſed citra ignauiã circunſpectũ, & generoſe cautum, tempori ita cedentem, ut conſertis (quod aiunt) manibus integritatem retentaret. Quo tẽperamento in loco ſanè lubrico, nõ ſine optimatium plauſu ſtetit, qui ſenſim increbuit, eo de medio ſublato: poſteritatis enim diſſimilitudine deſideriũ eius indies magis ac magis ſenſimus. Hic adhuc unus numeros omneis impleſſe gerẽdi ſummi magiſtratus exiſtimatur. Fuit ingenio ſummo, memoria longe æqualium tenaciſſima, animo ſibi ſemper inſtanti, uoluptatum uel neſcius uel contemptor. In illa celebritate ac ſtrepitu aulico hominem apud ſeſe dixiſſes ſemper eſſe. Reprehenſus fuit à multis (ne ab omni eum culpa uidear uindicaſſe) quòd dicerent eum ad rem paulo auidiorem (ut ætate adhuc uerecũdiore) fuiſſe, atq; iræ præcipiti non ſatis temperaſſe, & nihilo ſecius omnes probum fuiſſe eũ uirum non negant, ij quidem certe qui à uero non aberrant priuata ſimultate perciti. Equidem ut iram in eo præcipuẽ expertus ſum,

Guido à Rupeforti.

qui cum eo ſæpe habui negotium in munere publico, ita contendere auſim minime omniũ iracudorum maleficã ipſum habuiſſe iracundiam. Fuit enim huiuſmodi ut mira animi æquitate uerba propemo dum iurgioſa redirascentium ferret duntaxat liberaliora, etiam ſi in re præſenti ægre ferre admodum uideretur, uidelicet uir ingenui, & Catoniani ſpiritus, nemini fraudi eſſe uoluit generoſe libertatem in quenq̃ uſurpaſſe, eorũ quos male ſibi conſcios non eſſe intelligebat: alioquin uero quis negat nemini unq̃ homini mores un diq; abſolutos fuiſſe? Atq; haud ſcio an laudi id uerti debeat, uirum natura bilioſum, & iræ intemperantẽ, nunq̃ tamẽ iræ ad uindictã uſq; obſecutũ fuiſſe: Eidem quũ comitas in ſeueritate triſtioris naturæ culpa defuit, omniũ tamen quos quiſq; hodie meminit gratioſus et ſuffragator ueraciſſime fuit: neq; enim ut hodierni homines aut fumos uenditare ſolebat, aut ſæpius appellari de pollicitatione aut promiſſo ferebat: nec ut ueteratores aulici & flexiloqui ſolent, ancipites poſtulatores & ſuſpenſos ambitu luſtrali tenebat. Semel ſuffragium ſuum aut ſpõdebat aut negabat, fronte ut triſti, ita mi nime aulica & fallaci: opitulator non modo benignus tempore imperioſiſſimo, ſed etiam ſtrenuus & peruicax, tanta animi acrimonia & ſolertia, ut nullũ ferè moribus cõmendatum, tuẽdam ſuſceperit, quem nõ & pertulerit ad finẽ deſtinatum. Hic (ut ita dicã) Corculus in ſumma talis fuit, ut quum omneis flexus aulicos occaſionesq; memoriter teneret, minime tamen aulicus eſſe uoluerit & uerſipellis: eorũ diſſimillimus quos hodie hoc nomine uerſari decimo quoq; uerbo atq; obſoleſcere in ore uulgi nõ pudet, homines perfrictæ frontis, immo planos improbiſſimos, quos impoſturam factitare ore iuuat renidenti, eosq; petitores fruſtrari quos aulicæ uerſutiæ rudimentũ non poſuiſſe ſentiunt. Alios ex Chreſtologorum natione nouimus medicato ſermone afficiẽtes animos flagitantiũ, ut gaudio perfuſos ab eis diſcedere ſæpe uideas & ſpe bona geſtiẽ teis, ſed poſt intellectam ludificationẽ diras ijs imprecãteis, quibus tamen ipſi obaudientes (o proteruum ſermonem) fortunari ſe dictitant.

tant. En artes & diſciplinas quas aulica philoſophia mirifice pro fitetur. Quibus tamen nõnulli domeſticis pridẽ inſtitutis clariſſimi nunc aduerſo rumore inter aulicos agunt, etiam ſi ſe ſuosq́; ſecundis numinibus aulicis euaſiſſe gratulatur. Qui autẽ eius academiæ decretis iam perimbuti fuerunt, eos ad frugẽ aliquã bonã ciuilis & æquabilis uitæ redire perq̃ rarum eſt. Huiuſcemodi autem apud nos aulicaſtri degentes in oppidis uocitatur à populo, quo uerbo tam Ariſtippeos q̃ Ephecticos ueluti philoſophos Scepticosq́; ſignificant, illos ſalutigeros & morigeros, hos cunctatores & hæſitatores appellitantes, nulli uel amicitiæ ipſos uel cauſæ ita unq̃ addictos, quin ſtatim cum fortuna tranſire parati ſint: ſic enim homines Aeolidæ, uerſatiles ad omnẽ aulicã auram animos aiunt ſapientum eſſe debere. Quo fit ut municipes inuiuicẽ admonentes, uulgo eos in cornu fœnũ ferre dictitent ut inquit poëta lepidiſſimus. At

Guido à Ru peforti. *Guido ne in Ironum quidẽ conuentu diſſimulator fuiſſe dictus eſt: quod quidẽ ipſi uerti à quoq̃ uitio poſſit, alioquin ingenij et doctrinæ & ſeueritatis maieſtate maiores, æqualeisq́; longiſſime ſummouens, ut tum opinio fuit conſtãs. Cuius utinã ſublimitas non etiam luminibus poſteritatis obſtruxiſſe uideatur: eam enim formam ſummi honoris incohauerat, cui⁹ præſcriptis qui ſuccederet propius ue accederet nemo adhuc repertus eſt, ut Veneris quondã Coæ tabulam ijſdem liniamẽtis qui abſolueret, Apellis ſucceſſor nuſq̃ potuit inueniri: etenim qui ei proximus fuit ſextus aut ſeptimus magis q̃ ſecundus ei fuit. Mortuus aũt eſt uirtutis cõmendatione ſera cognitus quum triſtitia & ſeueritate popularis eſſe cœpiſſet. Quare illi ex aduerſo ac ſucceſſori contigit, neq́; enim ipſe ut Phidiæ ſignũ (quod aiunt) ſtatim aſpectus & probatus eſt, ſed primore aduẽtu nec plauſibilis nec gratioſus, decedens tandẽ omnibus nõ iniquis deſiderium ſui non modicũ reliquit. Alter contra, magna hominũ expectatione exceptus, præſumptaq́; ex præterito opinione gratus, ineundo etiã magiſtratu uibrãs ac coruſcãs extitit: ſed ilico à ſeſe deſciſcens, euanido ſplendore etiam ceſſit in prioris gloriã. Quippe ut*

pe ut incluſa in funda annuli bratteola fulgẽtem ſuapte ui carbunculum flagrãtiorem reddit: ſic ſucceſſore prouinciæ longe inferiore atq; obſcuriore ſubiecto, deceſſoris illuſtris gloria intenſius reſplendeſcit: quo maiore contẽtione animi adnitendũ erit ijs qui in poſterum eum honorẽ geſturi ſunt. Heroicæ enim uirtutis exuuias geſtare non cuiuſuis eſt capitis, etiam primæ notæ. Sed ſunt qui à fortuna quouis modo ſublati, cum in digitos aſſurrexerunt, ſuã ſtupide mirãtur magnitudinem. Vtinam aũt illi Herculi Theſeus aliquis me uiuo ſuboriatur, qui mõſtra reipublicæ ab eius obitu enata, præſtantiſſimæ uirtutis eius æmulatione tollat. Eius mors publice haud dubie acerba, mihi priuatim quoq; luctuoſa, omnibus ijs incommodiſſima fuit qui honeſtarũ rerum ſtudio fortunam ſibi factu ri uidebantur. Quod genus hominum quum maxime placiturũ in aula ſperaretur, frigere ſtatim ubiq; eo mortuo cœpit. Siquidẽ tantum monumẽtum ſupremis in faſcibus eſſe iam notũ eſt: ut quã in partem mores eius uergant qui eum honorẽ gerit, eiuſcemodi bona ex parte primarios ordines ſortiamur. Nam quum in eius ſodalitio & comitatu uelut ſeminarium antiſtitum & magiſtratuum habere Frãcia iam cœperit, fit ut ea in officina politos uel uiros uel homines uenerari quo iure quaq; iniuria cogamur. Quare ſi diutius illi uiro ex ſinu (ut ita dicam) beneficentiæ edito inter uiuos eſſe ſuperſtitesq; licuiſſet, & literatos utique uiros, & de meliore nota in ſcenam productos aulicam, ciuilem que uidiſſemus. Hoc enim nemo unquam à bonorũ cauſa, quos quidem comperiſſet & exploraſſet, aut firmius aut animoſius ſtetit: quanquam ſibi quidem ipſe certe & gloriæ ſatis ſtudioſis et prudentibus qui productore & commendatore ad tyrociniũ indigent, parum, per inquam parũ uixit, ipſe uero reipublicæ paululum: tam ſalubris enim ſideris occaſu ſæua mox orta tẽpeſtas turbinibus rapidis res Gallicas in omnes cœli plagas diuẽtilare cœpit. Qui duorum hominum ſpiritibus immodicis exciati, quum eorum quoque obitu conſopiti eſſe uiderentur, ingenti ſtupore hominum extiterunt inauditæ calamitates: quibus Animaduertendus locus.

quum

quum par nemo iam in aula ſupereſſet, Gallia tum primũ animos deſpõdere uiſa eſt: retuſo etiã illo mucrone ſtrenuitatis primoreq; Martis impetu, quo maxime ualere Galli exiſtimantur. Simul rei ſummæ gubernacula laurea partim excuſſa, partim emarceſcente, omnium ordinũ ore rediiſſe ad triarios dictitabantur. Verum ille à rupe forti fauſtũ cognomen ſortitus, eum ſemper animũ circa honeſtatis ſtudioſos, modeſtiæq; tenaces præſtitit (etiam ſi remittere frõtẽ atq; ſuperciliũ ne iis quidẽ uideretur) ut eius obitus diẽ atrũ & funeſtũ ſemper habere debeant. Qui aũt eius inſtitutis inſiſtere noluerunt, iam inde eo uiuo uirtuti eius infenſi, huiuſmodi fuerũt partim ut priuatis ſtudiis ſummi rerũ actus faſtigiũ inclinaſſe, magiſtratuumq; cenſurã (ut ita dicã) delumbaſſe uideatur, partim ut ex ſuo contubernio literatos & doctos exegiſſe iudicari debeant, eorũq; affines ambitionis, aſſentationiſq; neſcios, etiam ſi de lectu eorũ hominũ delectari ſeſe dicere conſueuerũt: ut omnia ferme uiri aulici diuerſiſſima actionibus ſuis animiq; ſententia proloquuntur, impudentia quorundã tam putida, ut aures defecatæ, harum rerũ inſolentes haurire hæc mendacia citra nauſeam quandã ſtomachoſæ indignationis nequeant. Sed nihil indignius q̃ quòd ſic quoq; fallere ſperant ipſi nos intra pomœria & natos & inſtitutos. O ſtultã et ridiculã opinionẽ ſi quidẽ ita putant, impudentem: & capitalẽ ſermonẽ, ſi non putant: ſed illudere proterue atq; improbe eorũ patientiæ gaudent quibuſcũ colloquuntur, qui ne tantulum quidẽ ipſi commouere ſe in illo regni theatro extra numeros poſſunt aut probitatis aut honeſtatis, quin aut riſu ſtatim acrium ſpectatorum, aut aduerſo murmure excipiantur omniũ cuneorum: uſqueadeo qui ſuſpici ſe ſupra alios uolunt, uel agentes ipſi uel loquentes latere nos nequeunt. Nonne quæ in adytis aulæ quaſiq; intra ſcenam ac poſt uelum aguntur: quæ illic numina, quibuſq; ſacris uictimiſq; colantur, ſolenne eſt nobis anniuerſariis ludis uelut ex proſcenio audire? ſatyriciſq; actibus ita in rem præſentẽ perduci, acſi reducto uelo opertanea ſacra introſpicere permitteremur?

Qui

Qui igitur fieri id poſſe dicamus? Nempe quòd Aius ille*(ut ita di cam)* Locutius *arcanum nihil eſſe ſinit eorũ quæ in aula geruntur, agũtur aut ſummiſſim dicũtur.* Quod *enim ad uniuerſos pertinet, id palam quoq; uult et facit omnibus ordinibus eſſe.* Sed *beatũ illud diuerſoriũ illi tantũ qui intus ſunt, rimis perlucere neſciunt.* Proh *ſuperi immortales, num quiſquam ſodali & contubernali uel etiam familiæ notior eſſe poteſt, quàm omnes eorũ mores & habitus, oẽs ſtatus, flexus, affectiones, motus corporis animiq;, omnes uultuum ſpecies & aſpectuũ omnibus nobis notæ ſunt iſtorũ qui ſeſe omnes pulchre latere putãt?* Quanta *igitur cautione, quàm circũſpecte, quàm religioſe in ſuo ſe actu gerere uel alieno inferre debent, qui acribus oculis theatri ampliſſimi ſeſe circunſpici ſentiunt?* Sed *quis eos hoc ſentire credat quibus in re ſibi gerenda ſatagentibus omni busq; ſenſibus occupatis conſulere famæ non uacat?* Atqui *ſi oculis cuneorum inſeruire non uacabat, aut ſi non magnopere id referre exiſtimabãt, uel ordinũ ipſi oculis uel orcheſtræ certe inſeruire de bebant.* Hoc *enim meminiſſe oportebat, qui exiſtimationi olim ſuæ conſulere neglexerunt, de ijs aliquãdo publice grauiter eſſe cõſultum.* Verum *hæc iam terricula infantiũ aut nouitiorum eſſe credũ tur.* Periti *autẽ rerum & quos ueteratores uocãt aulicos arcem ſi bi impunitatis nuper præſtruxiſſe exiſtimantur, cum immanium opum propugnaculis tutã, tum uero ualidis præſidijs cõtractarum affinitatum neceſſitudinumq; firmatã, quam expugnare nulla uis iudiciorum, nulla conſtituẽdæ reipublicæ formula ualeat.* Peſſi*me uero de ſe mereri iam putantur, qui uel famæ detrimento com modis ſuis non conſulunt interim dum diſpenſant.* Inane *enim et ie iunum nunc aucupiũ famæ eſſe creditur fortunis augẽdis quoquo modo parcere, ut integritatis opinionẽ honeſtatisq; tueantur.* Pro*inde non ita pridẽ qui rerum potiebãtur, ſcenicorum figuras uere cundis auribus tranſmittere aut deuorare uidebantur: hanc loquen di libertatem moribus atq; uſu inolitã tolli non poſſe* Francis *rege non uiolento intelligentes.* Nunc *uero aures iſtorũ ſenſim cauillis*

Aius Locutius.

ita occalluiſſe atq; inſueuiſſe uidemus, ut inter theatricas perſonas prodire optabile iam eſſe cœperit quorundã opinione, qui non niſi beatorũ & copioſorũ nomina in argumentis ſatyricis frequentari dictitant: quãdo illi auriti capitij licentia atq; impunitate ſummum ferè quodq; caput ſalibus ſuis perfricant. Vnde eò rem tandẽ uidemus euaſiſſe, ut quæ olim uitia figurate maximoq; cum lepore allegoriarum taxabãtur in ſummis magiſtratibus, quũ uel ſatyri cauillabundi inducerentur, uel uitia ipſa perſonata per proſopopœias prodirẽt, in ijs quas uulgo moralitates, nos antiquo uocabulo ethologias appellamus, ea nunc ſatyrico felle inſulſe, & ſimpliciter ac ſine uenuſtate ſchematũ enuntiẽtur: uidelicet quòd licẽtia peccãdi periiſſe frontẽ (ut inquit ille) de rebus arbitrãtur. En quibus ſeruire, quos colere & obſeruare, quorũ uoluntati lenocinari, deniq; quibus grauitatis & doctrinæ, atq; omniũ ingenij ornamentorum faſceis ſummittere neceſſe eſt, eos quidẽ qui aliquo in numero haberi in Francia concupiuerint: ut mirari iam homines deſinãt, quòd rari ſapiẽtes & eruditi in rerũ noſtrarũ adminiſtratione uerſentur. Nam ij quorũ maxime intereſt res probe adminiſtrari, quũ in ſpeculis eſſe deberent: Vcalegontes ferè ſub tecto ſecuri rerum euentuumq; dormitãt, ne diſcrimine quidẽ ipſi nuper fumigante excitati. Hic eſt ſtatus ferè Franciæ, qui ſi aliquãdo ipſe recte atq; ordine cõſtitutus fuerit, ut ij ultra in puppi ne imperitẽt, qui uel in tranſtris ſedere, uel inter uectores quouis loco eſſe deberẽt, tam opulẽta, ut opinor, erit Gallia, q̃ priſcis temporibus Hiſpania & Perſis fuiſſe perhibẽtur. Rex quidã Frãciæ Ludouicus (ut opinor) undecimus, quũ ſermo aliquãdo inter eũ & legatos magni cuiſdã principis incidiſſet de prouinciarum opulẽtia, illiq; magnifice de ſuis ſentire rebus opibusq; uiderẽtur: reſpondiſſe ita fertur, ut diceret pratum ſe graminoſum, & late patens habere, quodq; toties fieret reſtibile, quoties uiſum eſſet fœnificio opus eſſe. Quo dicto ſignificare uolebat, nunquam nõ imperata tributa populos ſibi ſubditos obedienter confeſtimq; pependiſſe. Nos autem ſic actum eſſe per hoſce

Vcalegon, οὐκ ἀλέγων.

annos

annos cum populis Franciæ ſcimus, ut eodem anno una & altera acceſſione tributa, modo dimidio, modo altero tanto, nonnũquam etiam ſeſquiplo excreuerint tãta animorum æquitate, ut uicẽ prin cipis plebem etiam dolẽtem uideres audiresq́;, qui tot in curas ipſe rebus gerendis diſtringeretur: perinde acſi ab eadem ſementi alte ra & tertia ſeges demeteretur in Francia, aut ex noualibus ſpici- legium inſtar iuſtæ meſſis exiſteret, uindemiamq́; racematio exci- piens, noua atq; integra fœtura denuo exuberaret. Verum rex il- le Ludouicus prato ſuo ampliſſimo florentiq́, identidem gloriaba- tur, ex quo eodem anno fœniſicium iterum & ſæpius cogeret, quã tumq́; placuiſſet. Erit olim fortaſſe rex alter breui qui chryſomal- las oues aureo uellere opimas uiſendasq́; habere ſe dictitabit, nõ il- las quidẽ apud Colchos, aut Iberos, ut in fabulis leguntur quondã fuiſſe, ſed clemente cœli tractu luculentis inerrantes latifundijs, toties attonſiles quot res extiterint gerendæ, uellere ſuccreſcente perenniter ac iugi fœcunditate. Illud uero ſingulare ac nulli æque prouinciæ datum, ut bellis continuis, inteſtinis uel externis exhau ſta, & uiris uiribusq́; ad ſummam inopiam uſq; defecta, unius ſta- tim aut alterius anni pace & commercio recreetur: et ut Antæum illum gigantẽ ab Hercule ſublatũ poëtæ fabulãtur quantũuis lucta fatigatum ac certamine confectum, ſimul atq; terrã matrem conti giſſet, integras ilico uires ſolitum recuperare: Ita Franciæ uires opesq́; quantum libet acciſæ, cum primum per pacem aut inducias tellurem aratro mouere licet, quaſi terræ tactu inſtaurari uiden- tur ac reſtitui incredibili celeritate. O rarã prouinciæ felicitatẽ. O reges undiq; beatos, ſi tantũ perſonã ſuam ſatis noſſe potuiſſent, & in actu ſummo rerum grauiſſimum quodq; negotium ductu ſuo tranſigi, nõ auſpicijs tantum ſuis ipſi cõcupiuiſſent: hoc deus ad cæ tera Galliæ addidiſſet, numeris omnibus cumulata felicitatis eſſet: nam quum clementiã in regibus, tum libertatẽ in ciuibus rariſſime deſiderauit. Quantum utiq; ferre monarchia poteſt liberaliter im perioſa. Illud enimuero, illud inquam acreis homines, rerumq́; non

[Margin: Oues Chryſomallæ. — Antæus.]

Z 2 neſcios

neſcios urit, angit, enecat: quod puſillis homunculis neceſſe perſæpe ſubſeruire, quos ut actores & uicarios principis aulica comitia ceruicibus iniungunt ſuccollaturæ ſuccidueq́; plebis illos quidem aut fortunæ ſuffragio, aut fauoris incõſulti redempti'ue aut alias perperam renunciatos. Huiuſmodi autem homines, quum fata Gallica pro poteſtate regant, quum liberalitates principis munificentiamq́; arbitrentur, quũ cuiuſcunq; noſtratiũ externorumq́; merita ancipiti trutina arbitrij ſui perpendant, & uoluntatis ſuæ modulis uiros magnos puſillosq́; metiantur, ſurſum deorſumq́; (ut aiunt) permiſcent omnia in Francia, facile quidem illa principe alioquin omnium prouinciarũ. Quid enim per deum immortalẽ recte atq; ordine adminiſtrare ſemiſſes actores poſſunt, qui nullũ ius ciuilitatis, atq; iſonomiæ nouerũt, quæ eſt æquabilis honorũ bonorumq́; diſtributio, pro dignitate, ac merito ciuium tẽperanda? Nam quod ius à peritis appellatur diſtributiuum, id ab Ariſtotele iuris ciuilis eximio conditore κατ' ἀξίαν dictũ eſt, quod eſt ſecundũ dignationem & promerita cuiuſq; ciuiũ ſtatuendũ. At huiuſcemodi uelut interreges iamdiu pertulimus frementibus nequicquam frendentibusq́; omnibus ordinibus ſuppreſſa procerum autoritate. Hic mihi manum inijcit reputatio fortunæ temeritatis, reſiſtereq́; pauliſper me cogit, ac ſui meminiſſe. Siquidẽ quum in omni mundi parte fortuna plurimũ pollere, & rerum eſſe domina diſpenſatrixq́; oculis capta exiſtimatur, tum uero ſuper omnia ipſam eſſe in Francia cæcam atq; hallucinatricẽ iudico. Haud ita pridem homines duos uidimus tãta ſubnixos potentia, ut ad reipublicæ officia uix decimus quiſq; non ex eorũ clientelis quaſi è ſeminario quodã magiſtratuũ prodire uideretur: quum etiã ipſi incrementa ſua fortunæ ac temeritati bona ex parte deberẽt. Horũ cum alter tẽpore paulũ prior, et faſtigio multũ amplior, eo prorſus eſſet ingenio, ut qui ſe ſubmittere maxime eius potentiæ uellent, hoſce ille maxime cæteris præficere uellet prolixeq́; augere: Alter eos præcipue promoueri concupiebat, ornamentisq́; immodicis creſcere & eminere, quos ſibi uſui

Iſonomia.

fore

*fore ſperabat ad potentiam uel augendam uel tuendam: aut ijs mo
ribus prædítos, ut ſibi morigeri eſſe omni genere obſequij miniſte-
rijq́; ſuſtinerent. Nam & ipſe impigre morigerando probatus, in
ſecundas gerendarum rerum à maiore adoptatus fuerat, quin &
aſſeclam comitemq́; illius potentiæ non ſocium poſtea ſemper egit,
haud grauate primos ſummoſq́; faſceis ſubmittens, atq; etiam ſubij
ciens illius fortunæ, cuius tum nutu omnia uertebantur: et memine
rat quas in leges quum ſummum magiſtratum iniret, ſurdo ſacra
mẽto ipſe adactus eſſet. Quoad illo de medio ſublato quum nutan
ti iam fortunæ uideretur imminere, alius ex eodem prodijt comita
tu uir eximus apud ordines aulicos egregie gratioſus, cuius matu-
ra iam & adulta autoritate ſolertiaq́; effectum eſt, ne ille prima-
riæ autoritatis aut hæres aut prædo, impotentiæ animi omnino in
dulgeret. Cui ſi ſpiritus omneis ſuos profundere libere licuiſſet, ne
curia quidẽ ſumma quantũuis obnixa ſubſtitiſſet. Quũ hoc rerum
ſtatu fors fortunaq́; ſpecimen facere potẽtiæ ſuæ uideretur, conti-
git (id quod neceſſe erat) ut quos caſus temerarius in aulã inſinua
uiſſet (aula aũt tum erat ferè comitatus ipſorũ) quum unũ aut alte
rum ſtipendiũ ijs ſupparaſitando feciſſent, ſtatim uel magiſtratu,
uel antiſtitio donati, quaſi militiæ præmio, macti eſſe uirtute obſe-
quij, atq; obſeruãtiæ iuberẽtur. Quod quũ mirificis exemplis apud
omneis innotuiſſet, eoq́; mores incubuiſſe uulgo dictitarentur, ut
nulla iam uia certius ad magiſtratus, honores, uirtutis decora &
diuitias ferret, q̃ ambitio & aſſentatio, & (ut planè loquar) corpo-
ris animiq́; fœda uenditatio: contraq́, honeſtarũ artiũ ſtodioſi, aut
ueritatis tenaces, oẽſq́; qui ſeſe eximere fortis fortunæ ditione cu-
piebãt, uel quos extra præſcriptum decori & honeſti pudebat pro-
ſilire, ſeſeq́; uẽditare, male de ſe ſuiſq́; mereri uiderẽtur, qui uel ſtu
dio literarũ miſeri intabeſcerent, uel inania & obſoleta iam nomĩ
na honeſtatis & uirtutis tãtopere amplecterentur, uel deniq; in ijs
rebus fouendis conſeneſcerent, quæ nihil ad id tẽpus pertinere cer-
nerentur. Quum ea inquam ferè eſſet conditio tẽporis, certatim*

 eò ad-

eò aduolanteis,atq; etiam migranteis uidebamus ubi contubernium eſſe fortunæ uidebatur, largitionisq; eius promptuariũ: quum inte rim paucis illis qui conſtantia et pudore ducebãtur domi agere feriatos ab omni actu publico neceſſe eſſet, qui quidẽ adiunctum cõpendium cum honore haberet. Sic paucis annis factũ, ut inuerſis ordinibus patricij ad plebẽ, & plebei ad patricios plauſibiliter tra ducerentur, quum uelut ſomno beatos redeunteis uideremus, quar to uel quinto, atq; etiã decimo equite nõnullos comitatiores factos, imaginibus nouis inſignes, quæ gentilitijs & Troiugenarum nunc claritate præſtant. Ita duorum hominũ potentatu, repagulis pudo ris & reuerentiæ legum, atq; exiſtimationis bonorum & grauium refractis, retuſaq; acie iudiciorum ſeueritatis, eò iam inſolentiæ & licentiæ uentum erat, ut accepta expenſaq; omnia non fortunæ (quod læteris) ſed fortunatoribus hominum referrẽtur, quos prin ceps indignitatis neſcius præfecerat (ut aſſolet) hominũ delectui. Qua potẽtia ipſi freti, quum diuinos ſibi honores popoſciſſent, nec defuiſſent homines primarij, qui ſe eorum cultus ingeſſiſſent antĩ ſtites, oraculorumq; interpretes, ab altaribus interim domini non pauci emanſitantes, iam mortalium ſenſu inauditæ rei miraculo ſtupẽte, prouidentia utiq; rerum humanarum curam abieciſſe, aut certe poſuiſſe à multis putabatur: & alioquin uſqueeò publica mẽs ſucceſſu rerum elata aberrauerat, ut Martis & Bellonæ numina inſtar propemodũ haberent omnis diuinitatis. Quibus rebus Fran cia Chriſtianorum partium ſignifera (me miſerum qui hæc memĩ niſſe cogor) quum cognomen illud ipſa ſuum & æternum impiauiſſet: ibi tum ibi uerum & unicum numen rapida noſtri orbis uertigine terribile, diuinitatis ſuæ maieſtatem aſſerere inſtitit mirifi ce, editis in ſuperbos quoſdã inſolenteſq; exemplis omnis memoriæ clariſſimis omniumq; gentium, ſi rerum diuinarum intelligentiæ dociles ipſi animos haberemus. Sed nos (o cæcæ mentes humanæ) monita diuina perinde ac fulmina terrifica, celeri tranſmittere obliuione gaudemus tãtiſper modo in cœlũ ſuſpectãtes, quoad orbis

concuſſu

concuſſu fragoreq; contremiſcimus,ſerenitate autem reddita, uel ſubſtillo adhuc cœlo,ne turbinum quidem recentium ueſtigijs admonemur,alias quoq; procellas ſæuiores impendere fortaſſe.Quæro ecquo unquam ſeculo dominus in noſtros,uel in ſuos potius atq; peculiares ſeruos rapidiorem iræ ſuæ terrorem, micantioremq; diſtrinxiſſe uiſus eſt? Diſtrinxiſſe dico? immo etiã ubraſſe,& contorſiſſe:tametſi contremefactas delicias ſuas,Francos perſequi pepercerit.Hoc quum heri & nudiuſtertius factũ ſit, quis iã ſatis meminiſſe dicetur,ſi quidẽ mens publica ex habitu,& fiducia ſingulorũ æſtimetur? Siccine fomento uno (præcalido fortaſſe) è re nata appoſito,doloris ſtatim & diſcriminis Franci obliuiſcũtur, ut uulnere percurato? Proh ſuprema & æterna dei prouidentia, uſq;adeo' ne dẽſa ſeculo noſtro erroris impij offuſa eſt caligo, ut ne fulminãte quidẽ deo ſurſum aſpicere poſſimus? Qui ſi cælũ ſuſpicere obliuiſcimur qn igitur oĩa intente circũſpectamus, ut ſenſu ſaltem hũano Gallia niteretur? nũc uero nec dextrorſum ipſi nec ſiniſtrorſum intuemur, nec retrorſum reſpectamus, ac ne id qdẽ qđ porro ẽ uidere cõtẽdimus:id demũ qđ oculis admotũ ẽ,aut etiã ad qđ idẽtidẽ offenſamus,aĩaduerſione dignũ eſſe cẽſemus:ut mirari nũc ſubeat eorũ uel inertiã,uel amẽtiã,quorũ oculis prĩceps ꝓ cõſpicilijs ſolet uti. Qui quũ coẽmũdis poſſeſſionibus,exædificãdis penatibus gentilitijs,noĩbus ſuis prodẽdis lõgiſſime proſpectare,& ad pronepotum uſq; ad nepotes porroq; etiam uideantur, exiſtimationi tamen populari non ſeruiant ad poſteros manaturæ, etiam ſi perpetuo ipſi tenore felicitatis (quod rariſſime euenit) uitam tranſegerint longiorem: quanq̃ quid felicitatem iſtorum uoco? quorum nulli ſecurum ſui poſſeſſorem eſſe licet, ex quo ciuilis, et municipalis uitæ tranquillitatem aulicæ potentiæ ſemel emanciparunt. Nam qui acquieſcere intra natalium modum, exigui eſſe animi aut degeneris arbitrantur, ij quàm altiſſime uolentes emicare, eò abripiuntur ſæpe,et efferuntur, unde ſine præcipitio in uitam deſcẽdere tranquilliorem nequeant. Atqui huiuſmodi eſt ferè eorum cõ-

ditio, qui ius in caput hominum, atq; in fortunas habere, aut decus opimum eſſe putant, aut culmen felicitatis. Quos equidem (ut nũc ſunt humana) crediderim potius gradum ad æternum præcipitiũ factitare, quàm ad ueram beatitudinem, uel tantulum proficere. Qui enim ſenſus omneis ſuos diuino deſponſos amori, cultuiq; reli gionis aſcriptos, humano obſequio & faſtui ſeculari ita mancipaue rit, ut ne animam quidem receperit cœleſti ſodalitio natã atq; cre-atam: quæ in manum ipſa dei mancipiumq; tum conuenit, quum in militiæ Chriſtianæ tyrocinio quiſq; noſtrum ſacramento primum dominico dixit nomenq; dedit luſtrali rore reſperſus, quonam mo-do is non perfidus & transfuga eſt, qui à deo in cuius uerba ſan-ctiſſime adactus eſt, ad eum mundi faſtum deſciſcit, cuius ipſe ob-ſequium rogatus eiurauit? Etenim anima uſq; adeo aulicæ potẽtiæ amore capta, quid aliud q̃ à ſponſo ſuo eodemq; domino diuertens, res ſuas ſibi habere eum iubet, ac cum dote ſua licet profectitia do-minica atq; paterna tranſit ad amorẽ impietatis? Sed deus ipſe iſta uiderit, cuius eſt prouidentiæ quicquid recte atq; ordine in cõmu-ne conſulitur, ut eius eſt conniuentiæ deſtinatæ quicquid nunc po pulus perpetitur. Cæterum (ut ad rem redeam) ſi per hoſce aliquot annos iſti hominum merita in diſpenſandis honoribus, & officijs publicis expenſa & ponderata quoquomodo fuiſſe contenderint, ſunt qui auſint affirmare, raro libripendibus ipſis eorum lancẽ com petitorum iſſe peſſum, qui meritis quãlibet amplis uel aurũ, uel ne ceſſitudinem, uel aliud quippiam commendatitium nõ addiderint, quod uirtutem doctrinamq; prægrauaret & famam quamuis illu ſtrem. Ita uiros eximios, qui aut ingenij ornamentis, ut prærogati-ua natalium, aut innocentiæ & doctrinæ ſuffragio renuntiari ſpe rent, & ſua creſcere induſtria, obſtrictos ijs eſſe graui quopiam au toramento neceſſe eſt, qui officinæ illius beatricis atque fortuna-tricis uideri mancipes gaudent atq; magiſtri: quorum ut quiſq; ma xime uel obſcuris uel exiguis natalibus ortus eſt, ita plerunq; eſſe ſolet pleniſſimus tumoris ac faſtidij. Vnũ tamen eorum genus ſem

per exitiabile fuit, qui diuturno graſſati obſequio, in omniumq́; potentium obſeruantiam cōpoſiti, oris tandem probitate obrepſerunt, ijs qui ſuper admiſſiones erant. Hoc genus & flexiloquum, & ad omnem rerum inclinationem aut fortunæ celerem euariationem Chamæleontea quoq; ipſum mutatione aliud atq; aliud eſſe ſolet, uſi ſunt ſæpe Onocephali qui numerum augerent, ut in omni ordine ferè hominum ſunt quos fortunæ tantum eſſe ludibria quaſiq́; acroamata iudices. Qui nec ingenio prædit, nec arte ulla ciuili intincti ſunt, nec natura aut ſciti, aut lepidi, ſed fruges tantum conſumere copioſi prytanei nati. Illi enimuero nos urunt aulici ueteranei uel uerius ueteratores, qui manubijs popularibus beati, proceresq́; obæratos uerſuris autorantes, eos proceſſibus ſuis ipſorum inimicos putant eſſe, & aduerſos qui ijs ſtudijs incumbunt quæ quæſtum non factitant: hos ſtipatos manipulis aſſeclarum uidere eſt, quos uelut tyrocinio deducunt in officinam ditis, ut illic argentariam factitent. Ii autem illorum pediſſequi ut literarum irriſores improbuli, ſic ærarij arroſores minutuli, à uulgo dictitantur: ad id tamē ſuccenturiati ab illis, ut uberrimum quodq; munus per manus traditū ſuſcipiant, quod quidem eſſe poſſit in aulæ commercio: ex manubijs enim popularibus ſuppeditantur iuuenes beatuli, quæ literatis & doctis ſacroſanctæ ſolent eſſe: ijs autem ſtationarijs ordinum ductores in ſua uerba adactis, firmiſſimum quodq; tenent reipu. præſidium, ne quando ſumma poteſtas ærariæ rei præſertim inclinatione rerum ex ſinu ſuo excidat, & nos conſilium publicum tantis hactenus copijs Galliæ non ſuppetijſſe miramur? Quis enim iam referre, uel honeſtatis, uel utilitatis publicæ putat qui quibus anteponantur? Nec uero Gallia quamlibet latis finibus patens, multis magiſtratibus atq; honoribus inſtructa multipliciterq́; deſcriptis, propinquis & neceſſarijs iſtorum cum numero permultis, tum uero cupiditate deuorantibus uberrimum quodq; munus, iam eſſe ſatis poteſt. Quare cum magnæ ipſorum cognationes, etiam affinitates dudum coiuiſſe uiſæ ſunt, quæ nulla ui uel le

gitima,uel aduerſarum factionum frangi poſſint uel diſſui,quid il lis tandem ſperandum eſt,qui ſuffragatores uel ſequeſtres intra ſepta non habent? nam meritorum quidem ſurdas preces inanesq́; nihil prodeſſe ſcimus,quum alioquin omnia in poteſtate ij teneāt, qui dies & horas ſoli comitiales nouerunt:quidni enim comitia uel differre poſſint,uel auferre,qui etiam iuſtitium edicunt, quum libuit & remittunt? Sed quid nominis appellemus, aut quid hominū potius eos eſſe dicamus,quorum haud ita pridem ſilentium plus regno noſtro nouimus incommodaſſe,q̄ omnium potuere concionantium uociferationes prodeſſe? Sirach ille philoſophus Iudæorum ſecundum Solomonem ſapientiſſimus triceſimo capite ſui libri ita inquit:Effuſa bona in ore compreſſo: fercula epularum oppoſita ſepulchro. O fœdiſſimam culpam, quum is animus in rerum non exhibetur actu, quem uel mores, uel anteacta uita ſpondere, uel frons denique impoſtricula uidebatur præferre. Silentium dico? Vtinam hactenus argui poſſent. Heu mores huius ætatis. Quonā tandem gentium germana uirtus abijt? cedo nunc Ariſtidem unum,unum Fabritium,aut Naſicam,quicum in tenebris micem,et ego Alcyonem uidiſſe me gloriabor. Cedo Catonem, aut alium quemuis liberi ſpiritus uirum, qui & rei publicæ charitate ducatur, & precarium ſe honorem habere non meminiſſe uelit. Cedo qui in actu publico pleraq; in priuatas rationes non referat, nec uelut fortunæ largienti publica, pandendum eſſe priuatum ſinum putet, exemplo Lucculliano atq; etiam Gabiniano. Cedo denique qui ſimplici innocentia & integritate,quàm multiplici lorica opū & propinquitatum aliarumq́; neceſſitudinum tectus eſſe malit, non modo aduerſus uim aulicam & improbam, ſed etiam aduerſus legitimā & ciuilē.Poſtremo oſtēde unū ex iſtis uultuoſis & perſonatis,qui aliquādo omnibus integumentis ſimulationū euolutum ſe uel amico & propinquo cognoſcendum dederit. Ita'ne uero iſti à conſpectu noſtro rapti,quum eos exceperint munia grandiora,iubeant non modo nos,ſed etiam honeſtatem, ac ueritatem ualere:

quaſi

quaſi ut in alienos mores(o maleficam uim Vertumni) ſic in aulicos immigrarint? & primos uitæ actus, quaſi obſides hominum exiſtimationi datos, ætate iam uergente perfide deſtituant? uideant quæſo etiam atq; etiam,ne id perinde eſſe credatur,atq; ſi maturā ſegetem laudum ſuarum,tædio ipſi uitæ compoſitæ tandem capti, repēte(ut ſic loquar)inarare,uerterēq; dicerentur. Atqui tales aliquando inuentos eſſe conſtat,qui dignitate uultus populo imponerent & oris probitate:ut nuces intus marcidæ ſpecioſo ſæpe fallūt legentes putamine. Rurſus idem Sirach cap. tertiō & triceſimo: Pabulum(inquit) & uirga & ſarcinæ aſello, panis & inſtitutio et opus mancipio. Quorſum(inquit) hæc philoſophi dicta? nēpe ut intelligatur uirum ſapientem priore loco eorum ſocordiam taxauiſſe, qui ſibi ac propinquis impigri & diſerti (ut claris innotuit exemplis) in cauſa tamen populari inuēti ſunt infantes ac remiſſi, idq; eo tempore quum eos gnauos eſſe,& facundos rerum ſummæ intereſſet. Quibus aliquando ipſis eorumq; collegis, aut ſucceſſoribus eam mētem dari uelim,ut uel pulpito faceſſant(ut dicitur)uel dicenda inculcandaq; in tempore proloquantur. Alterum illud ſymbolum ad regum eruditionem proditum eſſe cenſeo, ut craſſis ac pigris ingenijs ſordida ipſi munera reipublicæ & uelut clitellas publicas iniungerent,exigua quoque ſalaria geometrica pro portione ſtatuentes,ut Ariſtoteles docuit ratione pulcherrima: eximios autem uiros, quorum induſtria ſolertiaq; rebus in arduis uti poſſent, primario ut pane alitos ad ingenua munia tranſcriberent,ingenuis ipſos artibus inſtitutos, nec eos uitam agere ſinerent ignobiles & abditos, qui ornamento reipublicæ & uſui eſſe poſſent. Ecquod eſt enim per ſuperos immortales aut utilius regni adminiſtrandi,aut ſplendidius inſtrumentum ad finitimas etiam & longinquas nationes refulgens, quàm doctorum hominum multitudo, partim in comitatu regis agens, partim per uaria reipublicæ munia, diſtributa? Huiuſcemodi enim ſcrinia (ut dicitur) pectoralia,optimos & potentiſſimos principes circunferre neceſſe

tant. En artes & diſciplinas quas aulica philoſophia mirifice pro fitetur. Quibus tamen nõnulli domeſticis pridẽ inſtitutis clariſſimi nunc aduerſo rumore inter aulicos agunt, etiam ſi ſe ſuoſq; ſecundis numinibus aulicis euaſiſſe gratulãtur. Qui autẽ eius academiæ decretis iam perimbuti fuerunt, eos ad frugẽ aliquã bonã ciuilis & æquabilis uitæ redire perq̃ rarum eſt. Huiuſcemodi autem apud nos aulicaſtri degentes in oppidis uocitãtur à populo, quo uerbo tam Ariſtippeos q̃ Ephecticos ueluti philoſophos Scepticoſq; ſignificant, illos ſalutigeros & morigeros, hos cunctatores & hæſitatores appellitantes, nulli uel amicitiæ ipſos uel cauſæ ita unq̃ addictos, quin ſtatim cum fortuna tranſire parati ſint: ſic enim homines Aeolidæ, uerſatiles ad omnẽ aulicã auram animos aiunt ſapientum eſſe debere. Quo fit ut municipes inuiuicẽ admonentes, uulgo eos in cornu fœnũ ferre dictitent ut inquit poëta lepidiſſimus. At

Guido à Ru peforti.

Guido ne in Ironum quidẽ conuentu diſſimulator fuiſſe dictus eſt: quod quidẽ ipſi uerti à quoq̃ uitio poſſit, alioquin ingenij et doctrinæ & ſeueritatis maieſtate maiores, æqualeiuq; longiſſime ſummouens, ut tum opinio fuit conſtãs. Cuius utinã ſublimitas non etiam luminibus poſteritatis obſtruxiſſe uideatur: eam enim formam ſummi honoris incohauerat, cuiꝰ præſcriptis qui ſuccederet propius ue accederet nemo adhuc repertus eſt, ut Veneris quondã Coæ tabulam ijſdem liniamẽtis qui abſolueret, Apellis ſucceſſor nuſq̃ potuit inueniri: etenim qui ei proximus fuit ſextus aut ſeptimus magis q̃ ſecundus ei fuit. Mortuus aũt eſt uirtutis cõmendatione ſera cognitus quum triſtitia & ſeueritate popularis eſſe cœpiſſet. Quare illi ex aduerſo ac ſucceſſori contigit, neq; enim ipſe ut Phidiæ ſignũ (quod aiunt) ſtatim aſpectus & probatus eſt, ſed primore aduẽtu nec plauſibilis nec gratioſus, decedens tandẽ omnibus nõ iniquis deſiderium ſui non modicũ reliquit. Alter contra, magna hominũ expectatione exceptus, præſumptaq; ex præterito opinione gratus, ineundo etiã magiſtratu uibrãs ac coruſcãs extitit: ſed ilico à ſeſe deſciſcens, euanido ſplendore etiam ceſſit in prioris gloriã. Quippe ut

pe ut incluſa in funda annuli bratteola fulgẽtem ſuapte ui carbun culum flagrãtiorem reddit: ſic ſucceſſore prouinciæ longe inferiore atq; obſcuriore ſubiecto, deceſſoris illuſtris gloria intenſius reſplendeſcit: quo maiore contẽtione animi adnitendũ erit ijs qui in poſterum eum honorẽ geſturi ſunt. Heroicæ enim uirtutis exuuias geſtare non cuiuſuis eſt capitis, etiam primæ notæ. Sed ſunt qui à fortuna quouis modo ſublati, cum in digitos aſſurrexerunt, ſuã ſtupide mirãtur magnitudinem. Vtinam aũt illi Herculi Theſeus aliquis me uiuo ſuboriatur, qui mõſtra reipublicæ ab eius obitu enata, præſtantiſſimæ uirtutis eius æmulatione tollat. Eius mors publice haud dubie acerba, mihi priuatim quoq; luctuoſa, omnibus ijs incommodiſſima fuit qui honeſtarũ rerum ſtudio fortunam ſibi factu ri uidebantur. Quod genus hominum quum maxime placiturũ in aula ſperaretur, frigere ſtatim ubiq; eo mortuo cœpit. Siquidẽ tantum monumẽtum ſupremis in faſcibus eſſe iam notũ eſt: ut quã in partem mores eius uergant qui eum honorẽ gerit, eiuſcemodi bona ex parte primarios ordines ſortiamur. Nam quum in eius ſodalitio & comitatu uelut ſeminarium antiſtitum & magiſtratuum habere Frãcia iam cœperit, fit ut ea in officina politos uel uiros uel homines uenerari quo iure quaq; iniuria cogamur. Quare ſi diutius illi uiro ex ſinu (ut ita dicam) beneficentiæ edito inter uiuos eſſe ſuperſtiteſq; licuiſſet, & literatos utique uiros, & de meliore nota in ſcenam productos aulicam, ciuilemq́ue uidiſſemus. Hoc enim nemo unquam à bonorũ cauſa, quos quidem comperiſſet & exploraſſet, aut firmius aut animoſius ſtetit: quanquam ſibi quidem ipſe certe & gloriæ ſatis ſtudioſis et prudentibus qui productore & commendatore ad tyrociniũ indigent, parum, per inquam parũ uixit, ipſe uero reipublicæ paululum: tam ſalubris enim ſideris occaſu ſæua mox orta tẽpeſtas turbinibus rapidis res Gallicas in omnes cœli plagas diuẽtilare cœpit. Qui duorum hominum ſpiritibus immodicis excitati, quum eorum quoque obitu conſopiti eſſe uiderentur, ingenti ſtupore hominum extiterunt inauditæ calamitates: quibus Animaduertendus locus.

quum

quum par nemo iam in aula ſupereſſet, Gallia tum primũ animos deſpõdere uiſa eſt: retuſo etiã illo mucrone ſtrenuitatis primoreq́; Martis impetu, quo maxime ualere Galli exiſtimantur. Simul rei ſummæ gubernacula laurea partim excuſſa, partim emarceſcente, omnium ordinũ ore rediiſſe ad triarios dictitabantur. Verum ille à rupe forti fauſtũ cognomen ſortitus, eum ſemper animũ circa honeſtatis ſtudioſos, modeſtiæq́; tenaces præſtitit (etiam ſi remittere frõtẽ atq; ſuperciliũ ne ijs quidẽ uideretur) ut eius obitus diẽ atrũ & funeſtũ ſemper habere debeant. Qui aũt eius inſtitutis inſiſtere noluerunt, iam inde eo uiuo uirtuti eius infenſi, huiuſmodi fuerũt partim ut priuatis ſtudijs ſummi rerũ actus faſtigiũ inclinaſſe, magiſtratuumq́; cenſurã (ut ita dicã) delumbaſſe uideãtur, partim ut ex ſuo contubernio literatos & doctos exegiſſe iudicari debeant, eorũq́; affines ambitionis, aſſentationisq́; neſcios, etiam ſi de lectu eorũ hominũ delectari ſeſe dicere conſueuerũt: ut omnia fer mè uiri aulici diuerſiſſima actionibus ſuis animiq́; ſententia proloquuntur, impudentia quorundã tam putida, ut aures defecatæ, harum rerũ inſolentes haurire hæc mendacia citra nauſeam quandã ſtomachoſæ indignationis nequeant. Sed nihil indignius q̃ quòd ſic quoq; fallere ſperant ipſi nos intra pomœria & natos & inſtitutos. O ſtultã et ridiculã opinionẽ ſi quidẽ ita putant, impudentem: & capitalẽ ſermonẽ, ſi non putant: ſed illudere proterue atq; improbe eorũ patientiæ gaudent quibuſcũ colloquuntur, qui ne tantulum quidẽ ipſi commouere ſe in illo regni theatro extra numeros poſſunt aut probitatis aut honeſtatis, quin aut riſu ſtatim acrium ſpectatorum, aut aduerſo murmure excipiantur omniũ cuneorum: uſqueadeo qui ſuſpici ſe ſupra alios uolunt, uel agentes ipſi uel loquentes latere nos nequeunt. Nonne quæ in adytis aulæ quaſiq́; intra ſcenam ac poſt uelum aguntur: quæ illic numina, quibusq́; ſacris uictimisq́; colantur, ſolenne eſt nobis anniuerſarijs ludis uelut ex proſcenio audire? ſatyricisq́; actibus ita in rem præſentẽ perduci, ac ſi reducto uelo opertanea ſacra introſpicere permitteremur?

Qui

Qui igitur fieri id poſſe dicamus? Nempe quo'd Aius ille(ut ita di cam) Locutius arcanum nihil eſſe ſinit eorũ quæ in aula geruntur, agũtur aut ſummiſſim dicũtur. Quod enim ad uniuerſos pertinet, id palam quoq; uult et facit omnibus ordinibus eſſe. Sed beatũ illud diuerſoriũ illi tantũ qui intus ſunt, rimis perlucere neſciunt. Proh ſuperi immortales, num quiſquam ſodali & contubernali uel etiam familiæ notior eſſe poteſt, quàm omnes eorũ mores & habitus, oẽs ſtatus, flexus, affectiones, motus corporis animiq;, omnes uultuum ſpecies & aſpectuũ omnibus nobis notæ ſunt iſtorũ qui ſeſe omnes pulchre latere putãt? Quanta igitur cautione, quàm circũſpecte, quàm religioſe in ſuo ſe actu gerere uel alieno inferre debent, quĩ acribus oculis theatri ampliſſimi ſeſe circunſpici ſentiunt? Sed quis eos hoc ſentire credat quibus in re ſibi gerenda ſatagentibus omnibusq; ſenſibus occupatis conſulere famæ non uacat? Atqui ſi oculis cuneorum inſeruire non uacabat, aut ſi non magnopere id referre exiſtimabãt, uel ordinũ ipſi oculis uel orcheſtræ certe inſeruire debebant. Hoc enim meminiſſe oportebat, qui exiſtimationi olim ſuæ conſulere neglexerunt, de iis aliquãdo publice grauiter eſſe cõſultum. Verum hæc iam terricula infantiũ aut nouitiorum eſſe credũtur. Periti autẽ rerum & quos ueteratores uocãt aulicos arcem ſibi impunitatis nuper præſtruxiſſe exiſtimantur, cum immanium opum propugnaculis tutã, tum uero ualidis præſidiis cõtractarum affinitatum neceſſitudinumq; firmatã, quam expugnare nulla uis iudiciorum, nulla conſtituẽdæ reipublicæ formula ualeat. Peſſime uero de ſe mereri iam putantur, qui uel famæ detrimento com modis ſuis non conſulunt interim dum diſpenſant. Inane enim et ie iunum nunc aucupiũ famæ eſſe creditur fortunis augẽdis quoquo modo parcere, ut integritatis opinionẽ honeſtatiſq; tueantur. Proinde non ita pridẽ qui rerum potiebãtur, ſcenicorum figuras uere cundis auribus tranſmittere aut deuorare uidebantur: hanc loquen di libertatem moribus atq; uſu inolitã tolli non poſſe Francis rege non uiolento intelligentes. Nunc uero aures iſtorũ ſenſim cauillia

Aius Locutius.

ita occalluiſſe atq; inſueuiſſe uidemus, ut inter theatricas perſonas prodire optabile iam eſſe cœperit quorundã opinione, qui non niſi beatorũ & copioſorũ nomina in argumentis ſatyricis frequentari dictitant: quãdo illi auriti capitij licentia atq; impunitate ſummum ferè quodq; caput ſalibus ſuis perfricant. Vnde eò rem tandẽ uidemus euaſiſſe, ut quæ olim uitia figurate maximoq; cum lepore allegoriarum taxabãtur in ſummis magiſtratibus, quũ uel ſatyri cauillabundi inducerentur, uel uitia ipſa perſonata per proſopopœias prodirẽt, in ijs quas uulgo moralitates, nos antiquo uocabulo ethologias appellamus, ea nunc ſatyrico felle inſulſe, & ſimpliciter ac ſine uenuſtate ſchematũ enuntiẽtur: uidelicet quòd licẽtia peccãdi periſſe frontẽ (ut inquit ille) de rebus arbitrãtur. En quibus ſeruire, quos colere & obſeruare, quorũ uoluntati lenocinari, deniq; quibus grauitatis & doctrinæ, atq; omniũ ingenij ornamentorum faſceis ſummittere neceſſe eſt, eos quidẽ qui aliquo in numero haberi in Francia concupiuerint: ut mirari iam homines deſinãt, quòd rari ſapiẽtes & eruditi in rerũ noſtrarũ adminiſtratione uerſentur. Nam ij quorũ maxime intereſt res probe adminiſtrari, quũ in ſpeculis eſſe deberent: Vcalegontes ferè ſub tecto ſecuri rerum euentuumq; dormitãt, ne diſcrimine quidẽ ipſi nuper fumigante excitati. Hic eſt ſtatus ferè Franciæ, qui ſi aliquãdo ipſe recte atq; ordine cõſtitutus fuerit, ut ij ultra in puppi ne imperitẽt, qui uel in trãſtris ſedere, uel inter uectores quouis loco eſſe deberẽt, tam opulẽta, ut opinor, erit Gallia, q̃ priſcis temporibus Hiſpania & Perſis fuiſſe perhibẽtur. Rex quidã Frãciæ Ludouicus (ut opinor) undecimus, quũ ſermo aliquãdo inter eũ & legatos magni cuiſdã principis incidiſſet de prouinciarum opulẽtia, illiq; magnifice de ſuis ſentire rebus opibusq; uiderẽtur: reſpondiſſe ita fertur, ut diceret pratum ſe graminoſum, & late patens habere, quodq; toties fieret reſtibile, quoties uiſum eſſet fœniſicio opus eſſe. Quo dicto ſignificare uolebat, nunquam nõ imperata tributa populos ſibi ſubditos obedienter confeſtimq; pependiſſe. Nos autem ſic actum eſſe per hoſce

Vcalegon, οὐκ ἀλέγων.

annos

annos cum populis Franciæ ſcimus, ut eodem anno una & altera acceſſione tributa, modo dimidio, modo altero tanto, nonnũquam etiam ſeſquiplo excreuerint tãta animorum æquitate, ut uicẽ principis plebem etiam dolẽtem uideres audiresq́;, qui tot in curas ipſe rebus gerendis diſtringeretur: perinde acſi ab eadem ſementi altera & tertia ſeges demeteretur in Francia, aut ex noualibus ſpicilegium inſtar iuſtæ meſſis exiſteret, uindemiamq́; racematio excipiens, noua atq; integra fœtura denuo exuberaret. Verum rex ille Ludouicus prato ſuo ampliſſimo florentiq́, identidem gloriabatur, ex quo eodem anno fœnificium iterum & ſæpius cogeret, quã tumq́; placuiſſet. Erit olim fortaſſe rex alter breui qui chryſomallas oues aureo uellere opimas uiſendasq́; habere ſe dictitabit, nõ illas quidẽ apud Colchos, aut Iberos, ut in fabulis leguntur quondã fuiſſe, ſed clemente cœli tractu luculentis inerrantes latifundijs, toties attonſiles quot res extiterint gerendæ, uellere ſuccreſcente perenniter ac iugi fœcunditate. Illud uero ſingulare ac nulli æque prouinciæ datum, ut bellis continuis, inteſtinis uel externis exhauſta, & uiris uiribusq́; ad ſummam inopiam uſq; defecta, unius ſtatim aut alterius anni pace & commercio recreetur: et ut Antæum illum gigantẽ ab Hercule ſublatũ poëtæ fabulãtur quantũuis lucta fatigatum ac certamine confectum, ſimul atq; terrã matrem contigiſſet, integras ilico uires ſolitum recuperare: Ita Franciæ uires opesq́; quantum libet acciſæ, cum primum per pacem aut inducias tellurem aratro mouere licet, quaſi terræ tactu inſtaurari uidentur ac reſtitui incredibili celeritate. O rarã prouinciæ felicitatẽ. O reges undiq; beatos, ſi tantũ perſonã ſuam ſatis noſſe potuiſſent, & in actu ſummo rerum grauiſſimum quodq; negotium ductu ſuo tranſigi, nõ auſpicijs tantum ſuis ipſi cõcupiuiſſent: hoc deus ad cætera Galliæ addidiſſet, numeris omnibus cumulata felicitatis eſſet: nam quum clementiã in regibus, tum libertatẽ in ciuibus rariſſime deſiderauit. Quantum utiq; ferre monarchia poteſt liberaliter imperioſa. Illud enimuero, illud inquam acreis homines, rerumq́; non

Oues Chryſomallæ.

Antæus.

neſcios urit, angit, enecat: quod puſillis homunculis neceſſe perſæpe ſubſeruire, quos ut actores & uicarios principis aulica comitia ceruicibus iniungunt ſuccollaturæ ſucciduæq; plebis illos quidem aut fortunæ ſuffragio, aut fauoris incõſulti redempti'ue aut alias perperam renunciatos. Huiuſmodi autem homines, quum fata Gallica pro poteſtate regant, quum liberalitates principis munificentiamq; arbitrentur, quũ cuiuſcunq; noſtratiũ externorumq; merita ancipiti trutina arbitrij ſui perpendant, & uoluntatis ſuæ modulis uiros magnos puſillosq; metiantur, ſurſum deorſumq;(ut aiunt) permiſcent omnia in Francia, facile quidem illa principe alioquin omnium prouinciarũ. Quid enim per deum immortalẽ recte atq; ordine adminiſtare ſemiſſes actores poſſunt, qui nullũ ius ciuilitatis, atq; iſonomiæ nouerũt, quæ eſt æquabilis honorũ bonorumq; diſtributio, pro dignitate, ac merito ciuium tẽperanda? Nam quod ius à peritis appellatur diſtributiuum, id ab Ariſtotele iuris ciuilis eximio conditore κατ' ἀξίαν dictũ eſt, quod eſt ſecundũ dignationem & promerita cuiuſq; ciuiũ ſtatuendũ. At huiuſcemodi uelut interreges iamdiu pertulimus frementibus nequicquam frendentibuſq; omnibus ordinibus ſuppreſſa procerum autoritate. Hic mihi manum inijcit reputatio fortunæ temeritatis, reſiſtereq; pauliſper me cogit, ac ſui meminiſſe. Siquidẽ quum in omni mundi parte fortuna plurimũ pollere, & rerum eſſe domina diſpenſatrixq; oculis capta exiſtimatur, tum uero ſuper omnia ipſam eſſe in Francia cæcam atq; hallucinatricẽ iudico. Haud ita pridem homines duos uidimus tãta ſubnixos potentia, ut ad reipublicæ officia uix decimus quiſq; non ex eorũ clientelis quaſi è ſeminario quodã magiſtratuũ prodire uideretur: quum etiã ipſi incrementa ſua fortunæ ac temeritati bona ex parte deberẽt. Horũ cum alter tẽpore paulũ prior, et faſtigio multũ amplior, eo prorſus eſſet ingenio, ut qui ſe ſubmittere maxime eius potentiæ uellent, hoſce ille maxime cæteris præficere uellet prolixeq; augere: Alter eos præcipue promoueri concupiebat, ornamentiſq; immodicis creſcere & eminere, quos ſibi uſui fore

Iſonomia.

fore ſperabat ad potentiam uel augendam uel tuendam: aut ijs moribus præditos, ut ſibi morigeri eſſe omni genere obſequij miniſterijq́; ſuſtinerent. Nam & ipſe impigre morigerando probatus, in ſecundas gerendarum rerum à maiore adoptatus fuerat, quin & aſſeclam comitemq́; illius potentiæ non ſocium poſtea ſemper egit, haud grauate primos ſummosq́; faſceis ſubmittens, atq; etiam ſubijciens illius fortunæ, cuius tum nutu omnia uertebantur: et meminerat quas in leges quum ſummum magiſtratum iniret, ſurdo ſacramēto ipſe adactus eſſet. Quoad illo de medio ſublato quum nutanti iam fortunæ uideretur imminere, alius ex eodem prodijt comitatu uir eximius apud ordines aulicos egregie gratioſus, cuius matura iam & adulta autoritate ſolertiaq́; effectum eſt, ne ille primariæ autoritatis aut hæres aut prædo, impotentiæ animi omnino indulgeret. Cui ſi ſpiritus omneis ſuos profundere libere licuiſſet, nē curia quidē ſumma quantūuis obnixa ſubſtitiſſet. Quū hoc rerum ſtatu fors fortunaq́; ſpecimen facere potētiæ ſuæ uideretur, contigit (id quod neceſſe erat) ut quos caſus temerarius in aulā inſinuaſſet (aula aūt tum erat ferè comitatus ipſorū) quum unū aut alterum ſtipendiū ijs ſupparaſitando feciſſent, ſtatim uel magiſtratu, uel antiſtitio donati, quaſi militiæ præmio, macti eſſe uirtute obſequij, atq; obſeruātiæ iuberētur. Quod quū mirificis exemplis apud omneis innotuiſſet, eoq́; mores incubuiſſe uulgo dictitarentur, ut nulla iam uia certius ad magiſtratus, honores, uirtutis decora & diuitias ferret, q̄ ambitio & aſſentatio, & (ut planè loquar) corporis animiq́; fœda uenditatio: contraq́; honeſtarū artiū ſtodioſi, aut ueritatis tenaces, oēsq́; qui ſeſe eximere fortis fortunæ ditione cupiebāt, uel quos extra præſcriptum decori & honeſti pudebat proſilire, ſeſeq́; uēditare, male de ſe ſuisq́; mereri uiderētur, qui uel ſtudio literarū miſeri intabeſcerent, uel inania & obſoleta iam nomina honeſtatis & uirtutis tātopere amplecterentur, uel deniq; in ijs rebus fouendis conſeneſcerent, quæ nihil ad id tēpus pertinere cernerentur. Quum ea inquam ferè eſſet conditio tēporis, certatim

eò aduolanteis, atq; etiam migranteis uidebamus ubi contubernium eſſe fortunæ uidebatur, largitionisq; eius promptuariũ: quum inte rim paucis illis qui conſtantia et pudore ducebãtur domi agere feriatos ab omni actu publico neceſſe eſſet, qui quidẽ adiunctum cõpendium cum honore haberet. Sic paucis annis factũ, ut inuerſis ordinibus patricij ad plebẽ, & plebei ad patricios plauſibiliter tra ducerentur, quum uelut ſomno beatos redeunteis uideremus, quar to uel quinto, atq; etiã decimo equite nõnullos comitatiores factos, imaginibus nouis inſignes, quæ gentilitijs & Troiugenarum nunc claritate præſtant. Ita duorum hominũ potentatu, repagulis pudo ris & reuerentiæ legum, atq; exiſtimationis bonorum & grauium refractis, retuſaq; acie iudiciorum ſeueritatis, eò iam inſolentiæ & licentiæ uentum erat, ut accepta expenſaq; omnia non fortunæ (quod læteris) ſed fortunatoribus hominum referrẽtur, quos prin ceps indignitatis neſcius præfecerat (ut aſſolet) hominũ delectui. Qua potẽtia ipſi freti, quum diuinos ſibi honores popoſciſſent, nec defuiſſent homines primarij, qui ſe eorum cultus ingeſſiſſent antiſtites, oraculorumq; interpretes, ab altaribus interim domini non pauci emanſitantes, iam mortalium ſenſu inauditæ rei miraculo ſtupẽte, prouidentia utiq; rerum humanarum curam abieciſſe, aut certe poſuiſſe à multis putabatur: & alioquin uſqueeò publica mẽs ſucceſſu rerum elata aberrauerat, ut Martis & Bellonæ numina inſtar propemodũ haberent omnis diuinitatis. Quibus rebus Francia Chriſtianorum partium ſignifera (me miſerum qui hæc memi niſſe cogor) quum cognomen illud ipſa ſuum & æternum impiauiſſet: ibi tum ibi uerum & unicum numen rapida noſtri orbis uertigine terribile, diuinitatis ſuæ maieſtatem aſſerere inſtituit mirifice, editis in ſuperbos quoſdã inſolenteſq; exemplis omnis memoriæ clariſſimis omniumq; gentium, ſi rerum diuinarum intelligentiæ dociles ipſi animos haberemus. Sed nos (o cæcæ mentes humanæ) monita diuina perinde ac fulmina terrifica, celeri tranſmittere obliuione gaudemus tãtiſper modo in cœlũ ſuſpectãtes, quo ad orbis

concuſſu

concuſſu fragoreq; contremiſcimus, ſerenitate autem reddita, uel ſubſtillo adhuc cœlo, ne turbinum quidem recentium ueſtigijs admonemur, alias quoq; procellas ſæuiores impendere fortaſſe. Quæro ecquo unquam ſeculo dominus in noſtros, uel in ſuos potius atq; peculiares ſeruos rapidiorem iræ ſuæ terrorem, micantioremq; diſtrinxiſſe uiſus eſt? Diſtrinxiſſe dico? immo etiã uibraſſe, & contorſiſſe: tametſi contremefactas delicias ſuas, Francos perſequi pepercerit. Hoc quum heri & nudiuſtertius factũ ſit, quis iã ſatis meminiſſe dicetur, ſi quidẽ mens publica ex habitu, & fiducia ſingulorũ æſtimetur? Siccine fomento uno (præcalido fortaſſe) è re nata appoſito, doloris ſtatim & diſcriminis Franci obliuiſcũtur, ut uulnere percurato? Proh ſuprema & æterna dei prouidentia, uſq;adeo'ne dẽſa ſeculo noſtro erroris impij offuſa eſt caligo, ut ne fulminãte quidẽ deo ſurſum aſpicere poſſimus? Qui ſi cælũ ſuſpicere obliuiſcimur quĩ igitur oĩa intente circũſpectamus, ut ſenſu ſaltem hũano Gallia niteretur? nũc uero nec dextrorſum ipſi nec ſiniſtrorſum intuemur, nec retrorſum reſpectamus, ac ne id qdẽ qđ porro ẽ uidere cõtẽdimus: id demũ qđ oculis admotũ ẽ, aut etiã ad qđ idẽtidẽ offenſamus, aĩaduerſione dignũ eſſe cẽſemus: ut mirari nũc ſubeat eorũ uel inertiã, uel amẽtiã, quorũ oculis prĩceps ꝓ cõſpicilijs ſolet uti. Qui quũ coẽmũdis poſſeſſionibus, exædificãdis penatibus gentilitijs, noĩbus ſuis prodẽdis lõgiſſime proſpectare, & ad pronepotum uſq; ad nepotes porroq; etiam uideantur, exiſtimationi tamen populari non ſeruiant ad poſteros manaturæ, etiam ſi perpetuo ipſi tenore felicitatis (quod rariſſime euenit) uitam tranſegerint longiorem: quanq̃ quid felicitatem iſtorum uoco? quorum nulli ſecurum ſui poſſeſſorem eſſe licet, ex quo ciuilis, et municipalis uitæ tranquillitatem aulicæ potentiæ ſemel emanciparunt. Nam qui acquieſcere intra natalium modum, exigui eſſe animi aut degeneris arbitrantur, ij quàm altiſſime uolentes emicare, eò abripiuntur ſæpe, et efferuntur, unde ſine præcipitio in uitam deſcẽdere tranquilliorem nequeant. Atqui huiuſmodi eſt ferè eorum cõ-

ditio, qui ius in caput hominum, atq; in fortunas habere, aut decus opimum eſſe putant, aut culmen felicitatis. Quos equidem (ut nũc ſunt humana) crediderim potius gradum ad æternum præcipitiũ factitare, quàm ad ueram beatitudinem, uel tantulum proficere. Qui enim ſenſus omneis ſuos diuino deſponſos amori, cultuiq; religionis aſcriptos, humano obſequio & faſtui ſeculari ita mancipauerit, ut ne animam quidem receperit cœleſti ſodalitio natã atq; creatam: quæ in manum ipſa dei mancipiumq; tum conuenit, quum in militiæ Chriſtianæ tyrocinio quiſq; noſtrum ſacramento primum dominico dixit nomenq; dedit luſtrali rore reſperſus, quonam modo is non perfidus & transfuga eſt, qui à deo in cuius uerba ſanctiſſime adactus eſt, ad eum mundi faſtum deſciſcit, cuius ipſe obſequium rogatus eiurauit? Etenim anima uſq; adeo aulicæ põtẽtiæ amore capta, quid aliud q̃ à ſponſo ſuo eodemq; domino diuertens, res ſuas ſibi habere eum iubet, ac cum dote ſua licet profectitia dominica atq; paterna tranſit ad amorẽ impietatis? Sed deus ipſe iſta uiderit, cuius eſt prouidentiæ quicquid recte atq; ordine in cõmune conſulitur, ut eius eſt conniuentiæ deſtinatæ quicquid nunc populus perpetitur. Cæterum (ut ad rem redeam) ſi per hoſce aliquot annos iſti hominum merita in diſpenſandis honoribus, & officijs publicis expenſa & ponderata quoquomodo fuiſſe contenderint, ſunt qui auſint affirmare, raro libripendibus ipſis eorum lancẽ competitorum ijſſe peſſum, qui meritis quãlibet amplis uel aurũ, uel neceſſitudinem, uel aliud quippiam commendatitium nõ addiderint, quod uirtutem doctrinamq; prægrauaret & famam quamuis illuſtrem. Ita uiros eximios, qui aut ingenij ornamentis, ut prærogatiua natalium, aut innocentiæ & doctrinæ ſuffragio renuntiari ſperent, & ſua creſcere induſtria, obſtrictos ijs eſſe graui quopiam autoramento neceſſe eſt, qui officinæ illius beatricis atque fortunatricis uideri mancipes gaudent atq; magiſtri: quorum ut quiſq; maxime uel obſcuris uel exiguis natalibus ortus eſt, ita plerunq; eſſe ſolet pleniſſimus tumoris ac faſtidij. Vnũ tamen eorum genus ſem

per

per exitiabile fuit, qui diuturno graſſati obſequio, in omniumq́; po tentium obſeruantiam cōpoſiti, oris tandem probitate obrepſerunt, ijs quiſuper admiſſiones erant. Hoc *genus & flexiloquum, & ad omnem rerum inclinationem aut fortunæ celerem euariationem Chamæleontea quoq; ipſum mutatione aliud atq; aliud eſſe ſolet, uiſi ſunt ſæpe* Onocephali *qui numerum augerent, ut in omni ordine fere hominum ſunt quos fortunæ tantum eſſe ludibria quaſiq́; acroamata iudices.* Qui *nec ingenio præditi, nec arte ulla ciuili intincti ſunt, nec natura aut ſciti, aut lepidi, ſed fruges tantum conſumere copioſi prytanei nati. Illi enimuero nos urunt aulici ueteranei uel uerius ueteratores, qui manubijs popularibus beati, proceresq́; obæratos uerſuris autorantes, eos proceſſibus ſuis ipſorum inimicos putant eſſe, & aduerſos qui ijs ſtudijs incumbunt quæ quæſtum non factitant: hos ſtipatos manipulis aſſeclarum uidere eſt, quos uelut tyrocinio deducunt in officinam ditis, ut illic argentariam factitent. Ii autem illorum pediſſequi ut literarum irriſores improbuli, ſic ærarij arroſores minutuli, à uulgo dictitantur: ad id tamē ſuccenturiati ab illis, ut uberrimum quodq; munus per manus traditū̄ ſuſcipiant, quod quidem eſſe poſſit in aulæ commercio: ex manubijs enim popularibus ſuppeditantur iuuenes beatuli, quæ literatis & doctis ſacroſanctæ ſolent eſſe: ijs autem ſtationarijs ordinum ductores in ſua uerba adactis, firmiſſimum quodq; tenent reipu. præſidium, ne quando ſumma poteſtas ærariæ rei præſertim inclinatione rerum ex ſinu ſuo excidat, & nos conſilium publicum tantis hactenus copijs Galliæ non ſuppetijſſe miramur?* Quis *enim iam referre, uel honeſtatis, uel utilitatis publicæ putat qui quibus anteponantur?* Nec uero Gallia *quamlibet latis finibus patens, multis magiſtratibus atq; honoribus inſtructa multipliciterq́; deſcriptis, propinquis & neceſſarijs iſtorum cum numero permultis, tum uero cupiditate deuorantibus uberrimum quodq; munus, iam eſſe ſatis poteſt.* Quare *cum magnæ ipſorum cognationes, etiam affinitates dudum coiuiſſe uiſæ ſunt, quæ nulla ui uel le*

quaſi ut in alienos mores (o maleficam uim Vertumni) ſic in aulicos immigrarint? & primos uitæ actus, quaſi obſides hominum ex iſtimationi datos, ætate iam uergente perfide deſtituant? uideant quæſo etiam atq; etiam, ne id perinde eſſe credatur, atq; ſi maturã ſegetem laudum ſuarum, tædio ipſi uitæ compoſitæ tandem capti, repẽte (ut ſic loquar) inarare, uertereq; dicerentur. Atqui tales aliquando inuentos eſſe conſtat, qui dignitate uultus populo imponerent & oris probitate: ut nuces intus marcidæ ſpecioſo ſæpe fallũt legentes putamine. Rurſus idem Sirach cap. tertiõ & triceſimo: Pabulum (inquit) & uirga & ſarcinæ aſello, panis & inſtitutio et opus mancipio. Quorſum (inquis) hæc philoſophi dicta? nẽpe ut intelligatur uirum ſapientem priore loco eorum ſocordiam taxauiſſe, qui ſibi ac propinquis impigri & diſerti (ut claris innotuit exemplis) in cauſa tamen populari inuẽti ſunt infantes ac remiſſi, idq; eo tempore quum eos gnauos eſſe, & facundos rerum ſummæ intereſſet. Quibus aliquando ipſis eorumq; collegis, aut ſucceſſoribus eam mẽtem dari uelim, ut uel pulpito faceſſant (ut dicitur) uel dicenda inculcandaq; in tempore proloquantur. Alterum illud ſymbolum ad regum eruditionem proditum eſſe cenſeo, ut craſſis ac pigris ingenijs ſordida ipſi munera reipublicæ & uelut clitellas publicas iniungerent, exigua quoque ſalaria geometrica proportione ſtatuentes, ut Ariſtoteles docuit ratione pulcherrima: eximios autem uiros, quorum induſtria ſolertiaq; rebus in arduis uti poſſent, primario ut pane alitos ad ingenua munia tranſcriberent, ingenuis ipſos artibus inſtitutos, nec eos uitam agere ſinerent ignobiles & abditos, qui ornamento reipublicæ & uſui eſſe poſſent. Ecquod eſt enim per ſuperos immortales aut utilius regni adminiſtrandi, aut ſplendidius inſtrumentum ad finitimas etiam & longinquas nationes refulgens, quàm doctorum hominum multitudo, partim in comitatu regis agens, partim per uaria reipublicæ munia, diſtributa? Huiuſcemodi enim ſcrinia (ut dicitur) pectoralia, optimos & potentiſſimos principes circunferre neceſſe

eſt

eſt, quibus in ipſis ius, fas, & æquitatē omneq́; genus ciuilis humanioriſq́; doctrinæ condita ad uſum quotidianū habeant. At nunc is eſt reipublicæ noſtræ ſtatus, ut clitellæ generoſis equis, inſtrataq́; ſpecioſa imponantur aſinis. Proinde quum nec oculi, nec aures regis officium ſuum nunc agnoſcāt, & homines quidam in rebus ſuis acres, in re publica & principis aut languidi, aut hebetes, nec deligere ipſi idoneos uiros, nec hominū famam ſecundā aut incōmodā ſatis explorare nouerint, quid cauſæ eſt tandē quin omniū in republica perperā factorum crimina ad eos pertineāt? & quod Francia male nunc audit atq; ignominioſe ob doctorū ſapientumq́; penuriam, id ijs in crimen uerti debeat, per quos hic tales multos eſſe nō licet? Quid ſi etiam eorū nōnulli prorſus doctos & bonos, eorumq́; diſſimiles nouere, ſed procul eos gubernaculis ſummouent, ne uel eorum acta ad manus ipſi aſpiciant, ut in puppim fortaſſe admitti tandē uelint? Manauit enim hæc opinio in omneis iā ordines, cordatiores ideo homines iſtis ſuſpectos eſſe, quod prælucentē ipſi facem propius admoueri rebus gerēdis nolint. Certe uidimus huiuſmodi non admiſſos in conſortium, quum uox id publica uociferatu ſummo, ſed confuſo flagitaret. Aut igitur hoc fateātur neceſſe eſt, amuſſim ſe albā in lapide albo eſſe, qui inter gnaros ignaroſq́; diſcerniculum neſciāt, aut noſſe ſe quidē notæ melioris homines, ſed non tam ſcenæ & populo, aut etiā ueritati, q̄ potentiæ ſuæ & commodis inſeruire, principiſq́; ſenectuti aut infirmæ ualetudini hactenus illuſiſſe atq; impoſuiſſe. Vtrumuis autē fateantur paris erit impudētiæ. Etenim qui ſatis ſecūdas implere partes nequeunt, qua (malū) fronte primas tenere contēdunt? præſertim quum tot egregios actores inter cuneos inerteis exactoſq́; ſedere uideamus, & decus ſcenæ proceres longiſſime ſubmotos? eorum ſi ſagacitatē requirere nunc uacaret, aut id intereſſe rerum magnopere arbitraremur, quàm facile eſſet docere Franciā non modo oculis & auribus noſtro caruiſſe tempore, ſed (quod inſtar eſt monſtri) ne olfactus quidem ſenſoriū habuiſſe. Quā enim tandem cladem odorari ante

potuimus aduētante, q̄ ab ea oppreſſi? quid ante prouidere, q̄ in oculos incurrit? Quem rumorē belli prius auſcultatu captare, q̄ omnia claſſicis perſonare uiſa ſunt? Hūc ſtatū rerum in Gallia uidimus, quo ſtatu res geſtas ſi quis olim memoriæ mandare ſtatuerit, eorū quidē queis lotis manibus ſtilum capeſſere ducereq; licebit: luculentum ſanè argumentū ſcribendi, copioſumq; habebit, & ex eo poſteritas intelliget, q̄ magnifice ſeſe nonnulli in rerū adminiſtratione geſſerint. Quis enim amans patriæ, quum paulo acriorē animū ad hæc ſcribēda applicauerit, nō hoc præcipue docere contēdant, & perſuadere, quod Francorū natio inuidia prius rerū in Italia proſperrime geſtarū, deinde etiam odio & contēptu laborauit ob immutatum rerū ſtatum euentu propè interneciuo, non id uitiū gentis fuiſſe, quæ tot ſeculis documentū ſtrenuitatis ſuæ dedit, comis & innoxiæ, ut quidē ſunt iura belli, ſed tēporis fatalis, ſed ambitionis paucorū præcipitis, atq; inertis: quā uniuerſæ gētis ignominia expiari oportuit, ut exēplū ſeculis in poſterū proderetur, ſed quidlibet potius q̄ uniuerſæ gētis uel ſcelus uel erratū. Hæ (ut arbitror) ſunt cauſæ quāobrem Francia latius atq; auguſtius imperiū nō habet, ne mirū ſit reputantibus cū amplum ei & magnificū late imperitandi inſtrumentū ſemper fuerit, rerum tamen geſtarum rationem & gloriam haudquaquam pro portione cōſtare. Quare ſi moribus iam noſtris qui rerum ſummam tenent, tenebuntq; in poſterum, in diſquiſitionem conuētuum aliquando principe præſide uocarentur, nonnulli ſæpe qui naſutos ſeſe uideri uolunt, haud dubie (quod aiunt) apprime ſimi atq; ea parte deformes ab omnibus cernerentur. Proinde qui illorū ſunt adhuc ſuperſtites, ij maximopere laborare debent, ut præteriti temporis damna ſarcientes, publicē etiam dedecoris diſcutiant ſuggillata, ut quidem diſcuti poſſunt. Sic enim fiet ut uulgatæ opinionis & per omneis ordines peruagatæ ſententia inducenda, à qua uix prouocare quiſquam poteſt, publicæ etiam ipſi famæ tympana ſonitu hilariore ac feſtiuiore pulſent. Ad hoc autem ideo alacriore animo, ac ſpe meliore comparare

ſe poſſunt,

ſe poſſunt, quod rebus geſtis genialis huius anni anſam ipſis deus re- tinendi gubernacula dedit, etiam cum laude non uulgari: qua occa- ſione utinam & probe & ſolerter ipſi tantiſper dum licet & uacat utantur, ut nobis aliquando argumentum palinodiæ detur. Multa alia reſtabant eodem pertinentia, ſed hactenus Hercules & Liber pater, ut eſt in prouerbio. Vlteriusq; fortaſſe ciuili libertati aqua fluere non uidetur: proinde uelut animo iam recreato regeſta indi gnitate, ipſe reuertar ad uiam inſtitutã, quæ adhuc magna reſtat. Romanarum Perſicarumq; opum commentationẽ excipiet Iudæo- rum mentio, quorum reges Dauid & Solomon immanes diuitias poſſediſſe leguntur: quas eo magis leuiter excutiendas eſſe duxi, ne præuaricationis arguerer, quàm quòd explicandi de ijs aliquid fiduciam cõceperim. Iuuabat & alioquin in eas res inquirere, quæ (ut uulgi eſt opinio) ſola ſacrorum ſcriptorum autoritate ſubni- xa eſſe credũtur. Imprimũ igitur prioris Paralip. ca. 11. et xx. Dauid itaq; loquens ad Solomonẽ inducitur: Cõfortare & uirili- ter age, ne timeas, neq; paueas: ecce ego in paupertatula mea præ paraui impenſas domus domini, auri talenta centum millia, & ar- genti mille millia talentûm. Et 11. Regum VIII. Et percuſſit Da- uid Adadezer regẽ Soba, quãdo profectus eſt, ut dominaretur ſu per flumen Euphratẽ. Venit quoq; Syria Damaſci ut præſidiũ fer ret Adadezer, et percuſſit Dauid de Syria XXII. millia Syrorũ, facta eſt Syria Dauid ſeruiens ſub tributo: & tulit Dauid arma aurea quæ habebant ſerui Adadezer, et detulit ea in Hieruſalem. Libro autẽ tertio Regum capit. x. Nõ erat argentũ, nec alicuius pretij putabatur in diebus Solomonis, quia claſſis regis per mare cum claſſe Hiram ſemel per tres annos ibat in Tharſeis, deferens inde aurum, & argentum. Et paulo inferius: Fecitq; ut tanta eſſet abundantia auri & argenti in Hieruſalem quanta & lapidum. Hac hyperbole immenſa auri, argentiq; uis fuiſſe ſignificatur in theſauris Solomonis. Vidimus ſupra ſummas Perſarum opes cen- tum & octoginta millia talentûm fuiſſe poſt Darium uictum, qui- bus opor-

De Iudæorũ opulentia.

bus oportet ſeptem millia addere quæ Darius Ecbatanis fugiēs ſe cum in tumultu rapuit, ut autor eſt Arrianus,& ijs rurſus coniectura addere ſumptum eius belli. Hiſtoria autem regum dicit Dauid habuiſſe argenti mille millia talentûm, id eſt decies cētena millia, & auri centum millia, quæ minima computatione mille millia talentûm argenti ualent. Ita fit ut decies maiores fuerint Dauid opes quàm Darij. Exiſtimo autem & Perſicum talentum & Hebraicū idem cum Babylonio fuiſſe talēto: qua ratione ſumma, ſexta parte augetur. Quare fidem res illa habitura non uidetur hominū quidem ſenſu, etiā ſi autoritati ſacroſanctæ id creditur. Quanquā etiam magis illud hyperbolicum uidetur quod Cteſias de Sardanapalo ſcripſit, qui ducētis circiter annis Solomonis ætatem ſecutus, morte ſua regnum Aſſyriorum finiuit. Ait enim eum regē ab Arbace Mœdo obſeſſum fractis iam aduerſa pugna uiribus & uicto riæ ſpe abſciſſa, pyram in regia ſtruxiſſe altitudine pedū quadringentorum, in qua cubilia centum & quinquaginta poſuit aurea, totidem'que ex auro menſas. In medio autem pyræ contabulationem extruxit pedum quoquouerſus centenûm: in quo lecticas conſternendas cum curauiſſet, ſuperiorem contabulationis partem trabali materia contexit, & latera crebis ualidis'que tignis cinxit, ita ut exitus non pateret. Quo facto ipſe & uxor, & pallacæ uarijs in lecticis iacuerūt in eo ædificio concluſi. In quod etiam ipſum auri centies centena millia, argenti uero decies tantūdem congeſſit, id eſt millies centena millia talentûm, quod ipſe myriadem myriadum appellat, id eſt decies millena in ſeſe multiplicata, ut antea dictum eſt, cum præter eam ſummam liberis, quos ad Ninū regē belli initio miſerat, auri talenta numero tria millia dediſſet. Super his operibus cum inſtrumento regio multiplici, ac copioſa uarietate diſtincto, quum ipſe ita cum uxore et pellicibus eius recubuiſſet, pyram illi ædificio circundatam accendi per eunuchos, id eſt amicorum iuratiſſimos iuſſit. Eos enim ſolos conſcios conſiliorum extremorum fecerat. Quo facto ipſe cum illis opibus diebus quindecim

Sardanapali pyra & opes.

Sardanapali exitus.

confla-

cõflagrauit, ſtupentibus alijs præter cõſcios. Fumus enim in ſublime conuolutus ingentis cuiuſdam ſacrificij opinionem faciebat, apud eos quidem qui extra regiã erant. ἐπεστέγασε δὲ τὸ οἴκημα δοκοῖς μεγάλαις τε καὶ παχείαις. ἔπειτα ἐν κύκλῳ περιέθηκε πολλὰ ξύλα καὶ παχέα ὥστε μὴ εἶναι ἔξοδον. ἐνταῦθα προσέθηκε μὲν χρυσίου μυριάδας χιλίας, ἀργυρίου δὲ μυρίας μυριάδας ταλάντων. καὶ ἱμάτια καὶ πορφύρας καὶ στολὰς παντοδαπάς. ἔπειτα ὑφάψαι κέλευσε τὴν πύραν. καὶ ἐκαίετο πεντεκαίδεκα ἡμέραις. οἱ δὲ ἐθαύμαζον ὁρῶντες τὸν καπνόν. καὶ ἐδόκουν αὐτὸν θυσίας ἀποτελεῖν. ταῦτα δὲ μόνοι ᾔδεσαν οἱ εὐνοῦχοι. Redeamus ad Dauidem. Ioſepus libro ſeptimo antiquitatum de eo loquens ita inquit: Reliquit autẽ Dauid diuitias tantas quantas nemo alius regum nec Hebræorum, nec aliarum gentium. κατέλιπε δὲ πλοῦτον ὅσον οὐκ ἄλλος βασιλεὺς οὔτε Ἑβραίων οὔτε ἄλλων ἐθνῶν. Ingentes autem pecunias in ſepulchro eius conditas fuiſſe dicit, & in regum loculis, qui magna arte conditi ita erant, ut non facile inueniri poſſent.

Dauid ditiſſimus regum omnium fuiſſe uidetur.

Euſebius lib. IX. de præparatione euangelica autor eſt Eupolemum ita ſcriptum reliquiſſe. Dauid regem Syros & Phœnices uſq; ad Euphratem domuiſſe: Idumæos etiã & Ammonitas, Ituræos, Moabitas, Nabatæos, Nabdæos, Suronéq; Tyri ac Phœniciæ regem, bello ſubactos tributa Iudæis pependiſſe, Dauidq; petenti diuinitus locum fuiſſe demonſtratum quo loco ædificaturus eſſet templum. Sed cum ſanguine hoſtium & multis cædibus per bella uaria impiatus, hoc facere non potuiſſet, quàm maximum potuit apparatum feciſſe: itaq; comparaſſe eum æris, argenti, auri talenta non pauca, lapides etiam & ligna cupreſſi & cedri: nauesq; eum coëgiſſe Melanis Arabiæ ciuitate, miſiſſeq; in inſulam Vrphen in rubro mari ſitam metallis auri ſcatentem, unde in Iudæam innumerabilia penè auri põdo delata fuiſſe. Dauid autem morientem regnum Solomoni filio tradidiſſe. Qui cum templum ædificaturus eſſet deo ita uolente, literas ad Vaphren Aegypti regem ſcripſiſſe hoc exemplo: Rex Solomon Vaphri Aegypti regi amico paterno ſalutẽ. Scito me à Deo

Epiſtola Solomõis ad Vaphrem Aegypti regem.

magno Dauid patris mei regnũ accepiſſe. Cumq́; mihi pater man dauerit tẽplum deo condere, cœli & terræ conditori, ut etiã ad te ſcribere addidit: Peto igitur abs te ut artifices atq; fabros ad ædificandum templum dei mittere uelis. Vaphrem autẽ inter alia hoc reſcripſiſſe: Ad ædificandũ templũ dei fabros atq; miniſtros octua ginta millia hominũ ad te deſtinaui. Dabis igitur operã ut recte atq; ordine uiuant, & rebus neceſſarijs non careant, tẽploq́; dei cõ dito incolumes ad nos redeant. Itidem cum Solomon ad Suronem Tyri regem ſcripſiſſet, ſimile tulit reſponſum, & eundem numerũ operariorũ impetrauit, & præterea architectũ Tyrium matre Iudæa natum, uirum in architectura ſummũ. Congruit hoc cum eo quod dicitur tertio Regum, capite quinto, ubi rex Tyrius non Suron ſed Hiram appellatur. Ioſepus libro octauo antiquitatũ epiſtolam regis Hiram (quẽ Iromũ à Tyrijs uocitatũ eſſe dicit) & epiſtolam Solomonis ad eum, ad ſuã ætatẽ aſſeruatas eſſe affirmat, non modo apud Iudæos ſed etiã apud Tyrios. Libro aũt primo cõtra Apionẽ grãma. Sũt inquit apud Tyrios annorũ multorũ acta, quæ publica cura diligẽter aſſeruãtur, in quibus inter cætera hoc quoq; præſcriptũ eſt, quod Hieroſolymis tẽplum à Solomone exædificatũ eſt annis centũ et quadraginta priusq̃ Tyrij Carthaginẽ coloniam ædificarunt. Apparatus etiã conſtruendi tẽpli in ea acta relatus eſt. Iromus enim Tyriorũ rex amicus erat regis noſtri Solomonis. ἀντιγράφη δὲ παρ' ἐκείνοις ἡ τοῦ ναοῦ κατασκευὴ τοῦ παρ' ἡμῖν. εἴρωμος γὰρ ὁ τῶν τυρίων βασιλεὺς φίλος ἦν τοῦ βασιλέως ἡμῶν σολομῶντος. *Pergit Eupolemus & rurſum ita inquit: Totum autem aurum quod in templo columnis & uaſis templi fuit conſumptum, quadragies ſexies centena millia fuiſſe: argenti uero ad clauos & alia inſtrumenta mille ducenta triginta duo talenta, æris uero in columnis, fornicibus ac cæteris talenta decem & octo millia: miſiſſeq́; omnes in regiones ſuas Phœnices ſimul & Aegyptios, decem auri talenta ſingulis data. Talentum autem dico, inquit, quod ſiclum apellant: & Aegyptiorum quidem regi oleũ &*

Vaphris reſponſio.

Iromus rex Tyri.

Talentũ pro ſiclo.

mel magna quantitate miſiſſe. Suroni autem columnam auream quæ Tyri in templo Iouis conſpicitur. Hæc expoſitio poteſt rem facere credibilem. Sed quod dicitur quadragies ſexies centena millia non adiecto ſiclorum uel talentûm neſcio an librariorũ ſit uitium. Græcum enim exẽplar nõ uidi. Siclus inquit Hieronymus Ezechie. III. ſtater eſt hoc eſt drachmæ quatuor. Exodi XXX. capite ita legitur: Siclus XX. obolos habet: media pars ſicli offeretur domino. Quod exponẽs Ioſepus lib. III. antiquitatũ: Siclus, inquit, Hebræorum numiſma quatuor drachmas Atticas habet. Hac ratione ſi ſingulis operarijs qui centũ & ſexaginta millia erant, deni ſicli dati ſunt, hoc eſt quadragenæ drachmæ, fiunt quater & ſexagies centena millia drachmarũ. Ex quibus quatuor & ſexaginta millia põdo fiũt, eo numero per centenariũ diuiſo, fiunt hæc mille ſexaginta ſex talẽta & quadraginta auri põdo: quæ æſtimatione noſtra (in ſingulas enim libras centenos & duodenos aureos ſolatos et ſemiſſem numeramus) bis & ſeptuagies cẽtena millia ſolatorũ ualẽt: cũ fuerit illud aurũ nullo alio metallo cõcretũ. Quæ ſumma ſi in opificum mercedẽ impenſa eſt præter ſumptus cibariorũ, quo euaſurã æſtimationẽ operis cũ inſtrumento ſacrificali & ornamentis templi putamus? Nempe ad infinitum uiſum iri neceſſe eſt ſi quis apud Ioſepum uaſa templi legerit. Quod ſi ita ponamus ſummã ſuperiorem ut quadragies ſexies centena millia ſiclorũ fuerint in templo conſumpta, hæc ſumma iam paulominus quadruplicato creſcet. Sedecies enim centena millia ſiclorũ operarijs data ſunt, quæ ſexaginta quatuor millia pondo efficiunt: quæ ſi ternario multiplicentur, fiunt duodequinquagies centena millia ſiclorum, quæ in ornatum & ſupellectilem cedunt, cum Eupolemus ſcripſerit ſex & quadraginta mil. ſiclorũ auri, in templi inſtrumentum ornamentumq́; abſumpta fuiſſe: quibus nos ducenta millia addidimus, ut ſumma quadruplicato creſceret. Quod ſi uniuerſam ſummam exacte collegeris, bis & ſexagies centena millia ſiclorum in duobus ijs capitibus inuenies, quæ ducenties quadragies octies cẽtena millia drachma

Tẽplum Solomõis incredibili ſumptu extructũ inſtructũq́;

rum

rum ualent. Hæc ſi centenario partiantur, ducenta quadraginta octo millia pondo auri in ſumma efficiūtur. Quæ ut in ſingula pōdo aureos centenos ſtatuamus, ducenties quadragies octies centena millia aureorū ualent. Sed quoniā aurum fuit obryzū ut diximus, ſi in ſingula pōdo rurſus duodenos aureos & ſemiſſem addamus, fient in ſumma ducenties ſeptuagieſnouies centena ſolatorum millia. Quibus addere oportet mille ac ducentorum talentûm argēti æſtimationem. Fortaſſe expeditior erit calculus hoc modo. Ducenta quadraginta octo millia pondo auri, quatuor millia centum & triginta tria talenta efficiunt, & uiginti auri pondo: quæ duodecies totidem argenti talenta ualēt, id eſt undequinquaginta millia & ſexcenta talenta. Hæc ducenties nonagieſſepties centenis, & LX. millibus aureorum coronatorum ualent. Et hæc ſumma ſuperiori conueniet, ſi ad ſolatorum millia reducatur. Addit Eupolemus mille aurea ſcuta à Solomone fuiſſe facta. In tertio autem Regum capite decimo ita legitur: Fecit quoq; rex Solomon ducēta ſcuta de auro puriſſimo: ſexcentos auri ſiclos dedit in lamina ſcuti unius, & trecentas peltas ex auro probato, trecentæ'que minæ auri unam peltam ueſtiebant: poſuitq; eas rex in domo ſaltus Libani. Per hoc intelligimus in ornatum templi ſcuta aurea non ceſſiſſe, et accedere ad quantitatem auri ab Eupolemo poſitam. Peltam autem ſcutum eſſe breue nemo eſt qui ignoret Virgilio dicente: Pelta.

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis.

Aut hic locus igitur mēdoſe legitur, aut Ioſepus et Hieronymus nō recte ſiclū interpretati ſunt. Deinde trecētæ minæ Atticæ paulo plus ducētis uigintiquinq; libris noſtris zygoſtaticis ualēt, tantum autē pōdus uix gigas ſiniſtra manu uerſaret. Plinius inter miracula roboris refert Fuſium Saluium duo pōdera centenaria pedibus, totidem manibus, & ducenaria duobus humeris contra ſcalas tuliſſe. At libra noſtra quadrante maior eſt Romana: hodie iuſtum pondus baiularium centum & ſexaginta pondo eſſe dicunt. Poſtremo nec ſcuta nec peltæ ſolido auro conſtabant, ſed intus ligno,

quod laminæ aureæ conueſtiebãt. Apud Ioſepum libro octauo, non trecẽtæ minæ ſed tres leguntur: capite autem prædicto tertij Regum ita legitur: Egrediebatur autem quadriga ex Aegypto ſexcẽtenis ſiclis argenti, & equus centum quinquaginta: atque in hunc modum cuncti reges Syriæ equos uænundabant. Centenos quinquagenos ſiclos in ſingulos equos pretium ſtatuit, id eſt nummo noſtro ſexagenos aureos coronatos: quo fit ut quadrigæ, id eſt quaterni equi iugales quatuor & uiginti libris conſtiterint, quæ ducẽtis & quadraginta coronatis æſtimari poſſunt. Ex pretio hodierno intelligimus probabile id pretium fuiſſe, ut negotiatores Solomõis equos in Aegypto & in Syria ſexagenis coronatis emerint. Sæpe enim (ut teſtat⁹ ſum) per anticipationẽ loquor quaſi iam tũc aurei noſtri fuerint, ut expeditius defungar eo quod inſtitui. Liuius libro primo: Ita pedeſtri exercitu ornato diſtributóq; equitum ex primoribus ciuitatis duodecim ſcripſit centurias, ad equos emendos dena millia æris ex publico data, & quibus equos alerent uiduæ attributæ, quæ bina millia æris in annos ſingulos penderent. Hoc dictum ita accipio ac ſi centenos illic coronatos dixiſſet, et hic uicenos. Exiſtimo autem unumquenq; equitem binos equos habuiſſe. Dixit enim Liuius ad equos emendos dena millia, quibus uerbis ſignificat unumquenq; equitem equos habuiſſe non equum tantummodo: ita pretium equi quinquaginta aurei coronati fuerunt priſco illo ſeculo, & ſumptus annuus decem aureis æſtimatus. Syriam autem equis abũdaſſe ex Strabone intelligimus libro decimoſexto. Tradit enim Pellam urbem Syriæ fuiſſe à ſucceſſoribus Alexandri appellatam, de nomine Pellæ quæ patria fuit Alexandri, poſtea autẽ Apamia dicta eſt. Iuxta eam locum eſſe campeſtrẽ quem Orontes fluuius cum lacu quodam cherroneſum efficit: ibi locum fuiſſe recenſendo exercitui, & hippotrophium pulcherrimum hoc eſt locum equitio alendo deſtinatum. In eo fuiſſe equas regias numero ſupra XXX. millia, admiſſarios autem equos trecentos: ibidẽ & equiſones fuiſſe ſeu domitores equorũ, & laniſtas, & bellici lu-

Hippotrophiũ memorabile.

di ma-

di magiſtros, & quicũq; ad arma tyrones inſtituũt, ſtipẽdia merẽtes, quod mihi memorabile uiſum eſt: ἐνταῦθα δὲ *(inquit Strabo)* καὶ τὸ λογιστήριον τὸ στρατιωτικόν. καὶ τὸ ἱπποτρόφιον. θήλειαι μὲν ἵπποι βασιλικαὶ πλείους τῶν τρισμυρίων. ὀχεῖα δὲ τούτων τ΄. ἐνταῦθα δὲ καὶ πωλοδάμναι καὶ ὁπλομάχοι καὶ ὅσοι παιδευταὶ ἐμισθοδοτοῦντο. *Talenti autem ſignificationem non unam fuiſſe apud Hebræos puto quomodo & apud alias gentes nonnullas. Pollux libro nono Siculum talẽtum duplex fuiſſe tradidit, uetus et nouum: uetus quatuor & uiginti nummos ſignificaſſe, nouum duodecim: apud Suidam non nummos uigintiquatuor ualuiſſe dicitur ſed mnas, quod corruptum eſſe puto, ex Polluce qui ait:* δύναται δὲ ὁ νοῦμμος τρία ἡμιωβόλια. *Valet autem nummus tres ſemiobolos: licet apud Pollucem* ὀμόλια *pro* ἡμιωβόλια *legatur: quod ſic cõiectura aſſequor. Nummus ſeſtertius quartam partem drachmæ ualet. Drachma autem ſex obolos, quare tria hemiobolia, id eſt ſeſquiobolum nummus ſeſtertius ualuit. Talentum igitur apud Siculos uetus quidem ſenas drachmas ualuit, nouum autem ternas. Propterea Pollux* τὸ μέντοι σικελικὸν τάλαντον ἐλάχιστον ἴσχυε: *Siculum, inquit, talentum minimum quid ualebat. Eodem pertinet quod idem alibi eodem libro dicit:* ἠδύνατο δὲ τὸ χρυσίου τὸ τάλαντον τρεῖς χρυσοῦς ἀττικούς. τὸ δὲ τοῦ ἀργυρίου ἑξήκοντα μνᾶς ἀττικάς. *Valebat autem auri talentum tres aureos Atticos. Argenti uero ſexaginta minas Atticas. Homerus Iliados libro uiceſimotertio deſcribens agona funebrem quem Achilles ad tumulum Patrocli fecit: Talentum pro ſumma non magna poſuit. Primum enim præmium curuli certamini propoſuit fœminam captiuam cum tripode: Secundum equam prægnantem mula: Tertio autem loco uincenti lebetem: Quarto duo auri talenta: Vltimo phialam æream lebetis uicem præbentem.*

Talentũ unũ tantũ apud Hebræos.

Auri & argenti non æqualia fuerunt talẽta.

— τῷ δὲ τετάρτῳ
θῆκε δύο χρυσοῖο τάλαντα.—

Bina talenta dein quarto pronuntiat auri.

Ex his præmijs cum quibus duo auri talenta exæquat, apparet talentum paruum quippiam fuiſſe. Eo in loco enarratores talentum antiquum non ſimile recentiori fuiſſe tradunt. Aiunt enim uetus talentum ſecundum Polemarchum *autorem quatuor librarum fuiſſe. Secundum* Theophraſtum *quatuordecim. Secundum* Timæum *quatuor & uiginti. Ariſtotelem autem indefinitũ talenti pondus poſuiſſe. Cæterum paruam fuiſſe ſummam apud* Homerum *oportuiſſe, cum quarto loco aſſignauerit, & minus equa & lebete fecerit. Sunt qui dicant talentum auri apud Græcos paruum fuiſſe autore* Diphilo: *quod conuenit cum eo quod ex* Polluce *diximus. Huiuſmodi autem talenta intelligi prioris* Paralipomenon *uiceſimiſecundi exiſtimo, auri talenta centum millia, argenti mille millia talentorum, æris uero & ferri non eſt pondus, uincitur enim numerus magnitudine.* Dauid *autem circa finem regni Aſſyriorum regnauit. Cui tempori proximum fuiſſe* Homerum *nonnulli tradiderunt, ut autor eſt Euſebius.* Ex quo *coniectura capi poteſt de talento* Homerico & Dauidico. *Huic opinioni autoritatem præbere poteſt Ioſepus libro ſeptimo antiquitatum, apud quem* Dauid *ita loquens inducitur ad primores tribuum:* Fratres *noſſe uos uolo, quod cum templũ domini ædificare ſtatuiſſem, auri argentiq; magnam uim præparaui ad talẽta centum millia. Centum millia dixit, non mille millia, ut prioris* Paralipomenon *capite ſecundo et uiceſimo. Nec centũ millia talentũm auri, ſed auri & argenti centum millia talentũm.* Rurſus *cum dicitur tertij* Regum *decimo de regina* Saba: *Dedit ergo regi centum uiginti talenta auri & aromata multa nimis & gẽmas pretioſas.* Et *rurſus:* Erat *autem pondus auri quod offerebatur* Solomoni *per annos ſingulos ſexcẽtorũ ſexaginta ſex talentorũ auri, excepto eo quod offerebant uiri qui ſuper uectigalia erant, & negotiatores, uniuerſiq; ſcuta uendentes, & omnes reges* Arabiæ *ducesq; terræ.* Et *capite ſuperiore:* Miſitq; Hiram *in claſſe illa ſeruos ſuos uiros nauticos et gnaros maris cum ſeruis* Solomonis, *qui cum ueniſſent in* Ophir, *ſumptum inde aurum quadrin-*

dringentorum uiginti talentorũ detulerunt ad regem Solomonẽ. In omnibus his locis, ego talentũ magnum intelligo quemodo etiã cũ de ære & ferro loquitur hiſtoria. Pri. aũt Paralipo. XXIX. ita inducitur Dauid pro concione loquens inter primores tribuũ: De peculio meo & aurum & argentum do in templum dei mei, exceptis ijs quæ præparaui in ædem ſanctam, tria millia talenta auri de auro Ophir, & ſeptem millia talentorum argenti probatiſſimi ad deaurandos parietes templi: & ubicunq; opus eſt aurũ, de auro, & ubicunq; opus eſt argentũ, de argento. Et inferius: Polliciti ſunt itaq; principes familiarum & proceres tributũ Iſraël, tribuni quoq; & centuriones, dederuntq́; in opera domus domini auri talẽta quinq; millia, & ſolidos decẽ millia, argenti talenta decẽ millia & æris talenta decẽ & octo millia, ferri quoq; centũ millia talentorũ. De hoc loquens Ioſepus, ita inquit: Sed & tunc oblationis primitias faciens alia tria millia talentûm auri puriſſimi ſe præbiturũ eſſe ꝓnuntiauit, ad adytũ & currũ dei faciendũ. Cũq; tacuiſſet Dauid, à principibus et ſacerdotibus atq; leuitis certatim offerẽtibus, collata ſunt auri quidẽ talenta quinq; millia, et ſtateres decẽ, argenti uero talenta decẽ millia, ferri talenta millia multa: Hic etiam magna talenta intelligo. Sed adnotandũ quòd quos hiſtoria ſacra ſolidos, Ioſepus ſtateres dixit. Stater apud Græcos aureũ nummũ ſignificat, quo nomine et Perſæ et Macedones utebantur, unde Philippei ſtateres et Darici et Alexãdrei dicti. Stater etiã põdus eſt drachmarũ quatuor ut ante dixim⁹, qđ Hebræi ſiclũ dicebãt: ergo ſtateres hic ꝑ aureis nũmis, id eſt ſiclis intelligo. ſed de ſtatere et ſolido inferius loq̃mur ſi memoria nõ exciderit. Sũma diſputationis noſtræ hæc eſt: Aeſtimationẽ opulentiæ Hebraicæ fieri nõ poſſe ob talenti uarietatem, cum nec ipſe Ioſepus extricare hanc ambiguitatẽ potuerit. Nunc enim pro pondere, nunc pro numero, nũc ꝑ nũmo ponitur: ut apud Eupolemũ in loco ſupradicto: q̃q̃ et Græci eadẽ penè de uarietate ſignificatuũ talẽti tradiderũt. Quãtũ tamẽ cõiectura haud ariolatrice cõſequi poſſumus, qđ Eupolemus dixit

Stater. Solidus.

Talẽti ſignificatio.

quadragies ſexies centena millia in templum et eius inſtrumentū
abſumpta fuiſſe, de ſiclis, id eſt ſtateribus intelligendū, cuius ſum
mæ æſtimatio à nobis poſita eſt axacte ut arbitror. Itidemq́; cenſen
dū dixerim de talentis illis Sardanapali, ut fidē hiſtoriæ obiter ar
rogemus. In qua hoc mihi animaduertendū ſummopere uiſum eſt,
ad eorū quæ diximus confirmationem, quod Cteſias ita ſcripſit, ut
diceret: ἐνταῦθα περιέθηκε μὲν χρυσίου μυριάδας χιλίας. *Illic*
circūdedit auri myriadas mille, non adiecto talentûm ut in argen
to fecit, iidem ſcilicet ut Eupolemus in loco ſuperius citato: quæ
duo exempla indicant antiquū loquēdi morē, qualis eſt etiā hodie
apud nos, cū dicimus mille millia auri. Vt enim hac locutione mille
millia aureûm intelligimus, ſic illi mille millia ſiclorū auri ſignifi
cabant, uidelicet quod ſicli pondere apud eos nūmus aureus per-
cuteretur: ut apud Athenienſes & Macedones ſtateris id eſt qua
ternarū drachmarū. Quo factū eſt ut ſtater pro aureo accipere-
tur ut etiā apud Perſas. Huius opinionis argumentū ducitur ex uer
bis quæ ſequūtur: Argenti (inquit) ad clauos et alia inſtrumenta,
mille ducenta triginta duo talenta, æris uero decē et octo millia,
ſic ſingulis opificibus dena talenta data, id eſt deni ſicli ut ipſe in-
quit. Talentū ergo nūmariū Hebræorū tetradrachmū erat. Athe
nienſiū uero duodenariū erat, id eſt ternorū ſtaterū. Sic apud nos
Talentū nū- *interdū libra nūmaria eſt. Ponderale uero et librale Hebræorum*
mariū & pō *talentū Babyloniū fuiſſe puto, uel potius Aegyptiū, qualia erāt au*
derale. *ri talenta quæ ex Ophir inſula afferebantur, quam Vrphen Eupo*
Tarſeis inſu *lemus Græcus autor appellat. Tharſeis ſunt apud Græcos qui In-*
la. *dicā gentē fuiſſe putēt. Alij Carthaginē ſic appellatā ab Eſaia pu*
tant: quod de urbe ipſa à Didone ædificata intelligi non poteſt, cū
Ioſepus dicat poſt Solomonē centū & quadraginta annis conditā
Regina Sa- *eſſe à Tyrijs Carthaginē. Saba aūt regio fuit Aethiopiæ. Regina*
ba. *aūt quæ ad Solomonē uenit, & Aegypto & Aethiopiæ imperauit,*
ut Ioſepus tradidit. Sabæi populi ſunt Arabiæ Felicis. Sunt & op
pidani Sabæi, à Sabis oppido magno dicti, ut autores ſunt Strabo,

et Stephanus de urbibus. Eſt præterea Saba portus in Aethiopia. Strabo libro decimoſexto. εἶτα λιμὴν σαβά. καὶ κυνήγιον ἐλεφάντων ὁμώνυμον αὐτῷ. εἶτ' ἐν βάθει τούτων χώρα τήνεσις λέγεται. ἔχουσι δ' αὐτὴν οἱ τῶν ψαμμιτίχου φυγάδες αἰγυπτίων, βασιλευόμενοι ὑπὲρ γυναικὸς, ὑφ' ἣν ἐστι καὶ ἡ μερόη πλησίον τῶν τόπων ἐν τῷ νείλῳ οὖσα νῆσος. Poſtea portus Saba, & uenatio elephantorũ, locus à re ipſa appellat⁹. Poſt hæc regio interior quæ Teneſis dicitur, quã obtinent exules qui quondã à Pſammiticho rege Aegypti aufugerunt, imperio parent fœminæ, quæ regina eſt Meroës inſulæ non longe abhinc ſitæ, in Nilo flumine. In cuius ditione alia eſt inſula non longe ab iis locis ſita in eodẽ flumine, & ab exulibus habitata. Ex his uerbis planum fit unde fuerit regina quæ Solomonis fama excitata in Paleſtinen uenerit. Meroë inſula eſt quam Nilus efficit, ut inquit Plinius, & urbs eodẽ nomine quam Aethiopicam eſſe Stephanus dicit, & Strabo libro XVII. regiam eſſe Aethiopiæ: ἔστι γὰρ τὸ μέγιστον τῆς αἰθιοπίας βασίλειον ἡ μερόη πόλις ὁμώνυμος τῇ νήσῳ. Eſt autẽ maxima Aethiopiæ regia Meroë urbs eodẽ nomine quo inſula. Locorũ autẽ uocabula quæ in literis ſacris legũtur, apud hiſtoricos non agnoſci in cauſa eſt, quod ſcriptores Græci ab idiomate Hebraico uerba deflexerunt, ut ſermoni ſuo accõmodarent. Deinde Plinius libro ſexto de nauigatione ab Alexandria in Indiã loquens, ita inquit: Quæ omnia gentiũ portuum'ue, aut oppidorũ nomina apud neminẽ priorum inueniuntur, quo apparet mutari locorum ſtatus. Ingentes uero tunc opes in orbe fuiſſe argumẽto eſſe mihi uidetur aurei ſeculi appellatio ſub Saturno. Saturnus autẽ in Italia ante Troianũ bellũ centum fermè annis regnauit: & Dauid in Iudæa poſt Troiam captam totidẽ propè annorũ ſpatio, ut colligimus ex chronicis Euſebij. Lactantius tamen libro primo, Belum qui ab Aſſyrijs colebatur, trecentis annis bellũ Troianũ præceſſiſſe contendit, & ei equalẽ fuiſſe Saturnũ. Cui congruit illud quod lib. quinto dicit: Poſt Saturni tẽpora cultũ ſimulacrorũ inſtitutũ, ideoq; tunc iuſtitiam uerã fuiſſe cũ Deus uerus & unus coleretur.

Meroë.

Vocabula locorũ in literis ſacris ex alijs ſcriptorib⁹ nõ agnoſcuntur.

Aureũ ſeculum.

Belus.

Regnũ Aſſyriorum. Porrò regnum Aſſyriorum antiquiſſimum omnium regnorum fuiſſe conſtat: cuius CCCC. & ſecundo anno Belucho rege octauo regnante, Moſes populum dominicum eduxit ex Aegypto: autor Euſebius libro decimo de præparatione euangelica. Libro autem nono, Alexandrum Polyhiſtora cognomine, id eſt multiſcium dictũ

Alexander Polyhiſtor. in libro quem de Iudaica hiſtoria conſcripſit, autorem eſſe affirmat, temporibus Ioachim regis Hieremiam uaticinio functum eſſe, & propter cultum Baal Iudæis cladem prædixiſſe, et quod ad Tigrin & Euphratem ab Aſſyrijs capti opera eſſent facturi. Quod cum Nabuchodonoſor rex Babyloniorum audiuiſſet, Stibare Medorum rege in auxilium accerſito, centum et octuaginta peditum, equitum centum & uiginti millia, & decem curruum duxiſſe in Iudæam. Samaritnaas primum omnes urbes, Galilæam, Scythopolim & Galatidem euertiſſe, deinde Hieroſolyma, Ioachimq́; Iudæorum regem uiuum cepiſſe, aurumq́; argentum & æs, cæteraq́; omnia quæ in templo erant ornamenta arca excepta & tabulis, Babylonem abſtuliſſe. Poſtea cum Nabuchodonoſor mœnia Baby-

Nabuchodonoſor. loniæ ædificare cœpiſſet: morbo correptus diẽ obijt. Cui filius ſucceſſit qui propter morum nequitiam à ſororis ſuæ uiro inſidijs exceptus, altero anno regni ſui ſublatus eſt. Cui rurſus cum filius ſucceſſiſſet, nono menſe ijſdem inſidijs petitus Naboridam ſucceſſorem habuit, qui Babyloniæ muros ſecundũ amnem latere ac bitumine extruxit. Quem Cyrus aliquãto poſt Babylone capta cepit. Alpheũ aũt de Aſſyrijs & Nabuchodonoſore hoc modo ſcripſiſſe dicit: Nabuchodonoſorem Hercule robuſtiorem fuiſſe, uniuerſamq́; Libyam, Aſiamq́; uſq́; ad Armenios ſubegiſſe. Quem Chaldæi dicunt cum in regnum rediſſet, furore diuinitus captum magna uoce exclamaſſe: O Babylonij futuram uobis calamitatẽ prænuntio, quam nec Belus ipſe nec uis ulla deorum auertet: ueniet Perſes ſemiaſinus, id eſt mulus, qui uobis afferet ſeruitutem: quibus dĩctis repẽte è medio exceſſit. Hæc eſt ſumma hiſtoriæ Alexandreæ de Nabuchodonoſore, quã Euſebius pluribus uerbis refert. Quarti

Regũ

Regum XXIIII. legimus Nabuchodonoſorem Babyloniorū regē direptis Hieroſolymis regē ipſum Ioachim & familiam regiam cū theſauris & apparatu inſtrumentoq; templi aureo à Solomone cōparato & fabrefacto, ſecum in Babylonem abſtuliſſe. Aſtipulatur et Ioſepus in libro decimo antiquitatum. Videamus nunc de Cyro, & audiamus præconium Talthybij ſummi regis, id eſt Eſaiæ uatis, quo nullū poteſt eſſe maius teſtimoniū: Hæc dicit domin⁹ Chriſto meo Cyro cuius apprehendi dexteram, ut ſubijciam ante faciē eius gentes, & dorſa regum uertā, & aperiam corā eo ianuas, et portæ non claudentur. Ego ante te ibo, et glorioſos terræ humiliabo: et dabo tibi theſauros abſconditos et arcana ſecretorū, ut ſcias quia ego dominus accinxi te et non cognouiſti me: et reliqua. Hoc Eſaias cap. XLV. quod aūt de Babylōe intellexerit, cap. XLII. planū facit: Sed tace, et intra in tenebras filia Chaldæorū, quia non uocaberis ultra filia regnorū. Iratus ſum ſuper populū meū, contaminaui hæreditatē meā, et dedi eos in manu tua: nō poſuiſti eis miſericordias, dixiſti in ſempiternū ero domina: et reliqua ad eundē ſenſum effata à fatidico illo uiro et entheo, id eſt ſpiritu diuino pfuſo. Herodotus libro primo expeditiones Cyri ſcribens Nitocrim reginam aggerem circa Euphratem duxiſſe dicit, et crepidinem ſuperſtruxiſſe, timentē ne aliquādo urbs à Medis caperetur, quos imperio Aſiæ imminere intelligebat. Cyrus aūt (inquit) contra filiū eius nomine Labynitū expeditionē ſuſcepit, qui matri in regnū Aſſyriorū ſucceſſerat. ὁ δὲ δὴ κῦρος ἐπὶ ταύτης τῆς γυναικὸς τὸν παῖδα ἐστρατεύετο, ἔχοντά τε τοῦ πατρὸς τοῦ ἑωυτοῦ τοὔνομα λαβύνητον, καὶ τὴν ἀσσυρίων ἀρχήν. Hunc aūt Cyrū Herodotus regē magnū appellat, à quo reges Perſarū Megalos baſileas, id ē reges magnos appellari ſe uoluerunt: ut mirū non ſit magnum eū regē eſſe factū cuius dominus dexterā recturū ſe prædixerat. Verū & Aſſyriæ & Mediæ regna in Perſas eſſe uictoria Cyri trāslata nemo ignorare poteſt qui Herodotū aut breuiariū legerit. Hæc teſtimonium phibent dicto Pliniano lib. XXXIII. Equidē (inqt) miror populū

Talthybius domini.

Magni reges Perſarū

Romanum uictis gentibus in tributo ſemper argentum imperaſſe non aurum, ſicut Carthagini cum Annibale uictæ: nec poteſt uideri penuria mūdi id eueniſſe. Nam Midas & Crœſus infinitum poſſederant. Iam Cyrus deuicta Aſia pondo XXXIIII. millia inuenerat, præter uaſa aurea aurumq; factum, & in eo folia ac platanum uitemq;. Qua uictoria argenti qūingenta millia talentorū reportauit: & craterē Semiramidis, cuius pondus XV. talenta colligebat. Talentū autē Aegyptiū pōdo octoginta capere Varro tradit. Iam regnauerat in Colchis Galauces & Eſubopes, qui terrā uirginē nactus plurimū argenti auriq; eruiſſe dicitur in Suauorū gente, & alioquin uelleribus aureis inclyto regno: ſed & illius aureæ cameræ & argenteæ trabes narrantur, & columnæ atq; paraſtaticæ, uicto Seſoſtri rege tam ſuperbo: ut prodatur annis quibuſq; forte reges ſingulos è ſubiectis iungere ad currū ſolitus, ſicq; triumphare. His uerbis apparet Cyrum maiores multo opes reliquiſſe quàm quæ legantur inuentæ ab Alexādro. Nec mirum cum & Lydiorum opes et Iudæorum habuerit, quas Chaldæi è templo abſtulerāt. Quod de Nabuchodonoſore diximus ex Alexandro Polyhiſtore confirmat Ioſepus libro primo contra Apionem his uerbis: περὶ τούτων γοῦν συμφωνεῖ φιλόστρατος ἐν ταῖς ἱστορίαις, μεμνημένος τῆς τύρου πολιορκίας. καὶ μεγασθένης ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν ἰνδικῶν. δι' ἧς ἀποφαίνειν πειρᾶται τὸν προειρημένον βασιλέα τὸν βαβυλώνιον ἡρακλέους ἀνδρείᾳ καὶ μεγέθει διενηνοχέναι. καταστρέψασθαι γὰρ αὐτόν φησι καὶ λιβύης τὴν πολλὴν καὶ ἰβηρίαν. His igitur aſtipulatur Philoſtratus in hiſtorijs, quo in loco Tyri obſidionis meminit, & Megaſthenes in quarto uolumine Indicarū rerum, ubi oſtendere contendit prædictū Babylonium regem & fortitudine Herculem & magnitudine præſtitiſſe. Quippe qui Libyæ bonam partem ſubegerit & Iberiam. Reliqua autē omnia penè eadem ijſdemq; nominibus relata quæ apud Alexandrum. Strabo libro decimoquinto circa principium Nabocodroſorum uocat eū regem: Huic dicto, inquit, Megaſthenes conſentit dicens antiquis Indo-

Seſoſtris rex ſuperbus.

Nabocodroſorus.

Indorum hiſtorijs fidem nullam habẽdam: nec enim ab Indis unquã em iſſam expeditionem, nec in Indiam quenquã aliunde cum exercitu penetraſſe uictorem, præter Herculem, Liberum patrem & nuper Macedonas. Nam Seſoſtrim Aegyptium & Thearchonem Aethiopem uſq; in Europam progreſſos ait: Nabocodroſorum autem qui à Chaldæis ſupra Herculem commendatur, uſq; ad columnas exercitum admouiſſe. Ναβοκοδρόσορον δὲ τὸν παρὰ χαλδαίοις εὐδοκιμήσαντα ἡρακλέους μᾶλλον, καὶ ἕως στηλῶν ἐλάσαι.

Opes Dauid et Solomonis et eorũ imperium.

Tantas igitur opes Dauid & Solomon cumulaſſe dicuntur quantas alius nullus regum. Legimus autem capite octauo & decimo ſecundi libri Regũ, Dauid Syros omnes ſubegiſſe uſque ad fluuium Euphratem, & arma aurea ſpoliáq; opima eis ablata Hieroſolyma comportaſſe, tributáq; Syris iniũxiſſe. Magnitudini autem Iudaici imperij conſentanea eſt rei militaris cõſtitutio in duodecim phalangas uel cohortes mẽſtruas diſtributa, quæ ſingulæ cohortes uicena quaterna millia militum habebant, quarum deſcriptio legitur libro altero Paralipomenon capite uiceſimoſeptimo. Quanta autẽ fuerit Syria Plini⁹ his uerbis docet libro quinto de Arabia loquẽs:

Syria terrarũ maxima.

Iuxta Syria litus occupat, quondam terrarũ maxima & pluribus diſtincta nominibus: nanq; Palæſtina uocatur quà cõtigit Arabas, & Iudæa & Cæle, dein Phœnice, et quà recedit intus Damaſcena, ac magis etiãnum meridiana Babylonia, et eadẽ Meſopotamia inter Euphratem & Tigrim, quáq; trãſit Taurũ Sophene, citra uero etiã Comagene, et ultra Armeniam Adiabene, Aſſyria ante dicta, et ubi Ciliciã attingit Antiochia. Qui ſubtilius diuidũt, circũ Euphratem Syriã Phœnicen uolũt, & eſſe orã maritimã Syriæ, cuius pars ſit Idumæa et Iudæa, deinde Phœnicen, deinde Syriã: id quod præiacet mare, totũ Phœniciũ appellatur. Ipſa gens Phœnicum in gloria magna literarũ inuentionis & ſiderũ, naualiũq; ac bellicarũ artium. Sic in exẽplaribus legitur luculẽto uno errore. Cuius à uetuſto libro admonit⁹ ſum: qui enim fieri poteſt, ut cir Euphratem Syria Phœnice uocitetur? Sic igitur hunc locum lego:

Qui

Plinij locus. Qui ſubtilius diuidunt, circunfundi Syria Phœnicen uolunt: uel, circunfundi Syriã Phœnice uolunt, hoc ſenſu, ut Phœnicia undiq; circunſcribatur Syria, eſſe enim primũ oram maritimam Syriæ ab Arabia, cuius pars ſit Idumæa & Iudæa, deinde Phœnicen: deinde rurſus Syriã, quà ſcilicet uergit ad Antiochiã. Introrſus aũt Syria Damaſci claudi Phœnicen. Strabo libo XVI. Syrorũ, inquit, nomen tẽdere uidetur à Babylonia uſq; ad Iſſicum ſinũ, et ab hoc olim uſq; ad Euxinũ. Et paulo inferius: Qui de Syrorũ imperio ſcribũt, cum Medos à Perſis euerſos dicunt, Syros aũt à Medis, nullos alios Syros intelligunt q̃ qui Babylonẽ, ac Nini regni caput effecerunt.

Solũ terræ Iudææ. De bonitate autẽ ſoli terræ Iudææ Ioſepus libro primo contra Apionem ita inquit: Hecatæus uir Abderites philoſophus ſimul, et circa uitæ actiones induſtrius, Alexãdri Magni æqualis cum quo etiam floruit, & poſtea cum Ptolemæo Lagi conuerſatus eſt, hic librum de Iudæis accurate conſcripſit. Cuius ſummã colligẽs Ioſepus: Hic idem, inquit, magnitudinẽ regionis quam incolimus & pulchritudinem prodidit. ſiquidem ad tricies centena millia arurarum optimi & feraciſſimi ſoli incolunt illi, inquit: His enim finibus Iudæa patet. ὁ δὲ αὐτὸς οὗτος ἀνὴρ καὶ τὸ μέγεθος τῆς χώρας ἣν κατοικοῦμεν, καὶ τὸ κάλλος ἱστόρηκεν. τριακοσίας γὰρ μυριάδας ἀρουρῶν σχεδὸν τῆς ἀρίστης καὶ παμφορωτάτης χώρας νέμονται φησί. ἡ γὰρ

Arura. ἰουδαία τοσαύτη πλῆθός ἐστιν. Arura menſura eſt apud Græcos quinquaginta pedes capiens, ut inquit Suidas, id eſt octo ulnas & trientem, uel paſſus decem. Ita ut ulnam pro ſenis pedibus, & paſſum pro quinis accipiamus. De urbe autem ipſa ita inquit: Sunt autem Iudæorum caſtella multa & uici per regionem ſparſi, una autem urbs munita, ambitu fermè quinquaginta ſtadiorum, quam

Hieroſolyma incolunt hominum circiter centum & uiginti millia, Hieroſolyma uocãt. ἔστι γὰρ ἰουδαίων τὰ μὲν πολλὰ ὀχυρώματα κατὰ τὴν χώραν καὶ κῶμαι. μία δὲ πόλις ὀχυρὰ πεντήκοντα μάλιστα σταδίων τὴν περίμετρον. ἣν οἰκοῦσιν ἀνθρώπων περὶ δώδεκα μυριάδες. καλοῦσι δ᾽ αὐτὴν ἱεροσόλυμα. Verba ſunt non Ioſepi, ſed Hecatæi,

rei, ut neſcias an idem Ioſepus ſenſerit. Strabo libro decimoſexto Moſen refert ex Aegypto multitudinē ſecum hominū numeroſam eduxiſſe cum eis perſuaſiſſet Aegyptios ſacerdotes non recte de diuinitate ſentire, & colendum eſſe deum unum ſub nulla effigie, & reliqua eodem pertinentia. Deinde ita refert: τοιαῦτα λέγων ἔπεισεν εὐγνώμονας ἄνδρας οὐκ ὀλίγους. καὶ ἀπήγαγεν ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον ὅπου νῦν ἐστὶ τὸ ἐν τοῖς ἱεροσολύμοις κτίσμα, κατέσχε δὲ ῥᾳδίως οὐκ ἐπίφθονον τὸ χωρίον, οὐδ' ὑπὲρ οὗ ἐσπουδασμένως μαχέσαιτο. ἔστι δὲ πετρῶδες, ἔνυδρον. τὴν δὲ κύκλῳ χώραν ἔχων λυπρὰν καὶ ἄνυδρον, τὴν δ' ἐντὸς ἑξήκοντα σταδίων καὶ ὑπόπετρον. Hæc autem, inquit, cum diceret homines bona mente non ſanè paucos facile in ſuam ſentētiam adduxit, ut ſe in eum locum ſe quererentur, ubi nunc condita ſunt Hieroſolyma: quippe locum facile obtinuit, quē inuidere ei nemo iure deberet, nec cuius gratia certamen magnopere excitari poſſet, utpote qui petroſus ſit, & aquis ſcatens, cum omnis in circuitu regio ieiuna ſit & ſiticuloſa, intus ad ſexaginta fermè ſtadia lapidoſa. Et rurſus inferius: Prim⁹ pro ſacerdote regem ſe fecit Alexander: cuius filios Hyrcanum et Ariſtobulum Pompeius ſuſtulit, atque eorum munitiones ſubuertit: ipſa'que in primis Hieroſolyma ui capta ſunt. Ea munitio petroſa erat, ac bene ſepta, interius aquis abundans, exterius prorſus arida, foſſam habebat in ſaxo exciſam ſexagenūm pedum altitudine, latitudine ducenūm & quinquagenūm. Pompeius urbem cepit obſeruato ieiunij die, cum Iudæi omni opere feriati eſſent. Completa enim foſſa ſcalas muris admouit. κατελάβετο δ' ὥς φασι τηρήσας τὴν τῆς νηστείας ἡμέραν ἡνίκα ἀπείχοντο οἱ ἰουδαῖοι παντὸς ἔργου, πληρώσας τὴν τάφρον, καὶ ἐπιβαλὼν τὰς διαβάθρας. Hæc uerba Strabonis conſentanea non ſunt ijs quæ ex Hecatæo Ioſepus dixit. Neque uero magnopere mirandum res geſtas Hebræorum, eorum mirificas opes, nec Græcis, nec latinis ſcriptoribus teſtatas eſſe. In cauſa enim multa eſſe potuerunt. Primum quòd Iudæorum res geſtæ, & Græcorum hiſtoriæ in idem Iudæi & con-

tempus non incurrunt: à tempore enim Moſis ad Troianũ bellum octingentos ampli⁹ annos intereſſe Euſebius autor eſt, laudato etiã autore Porphyrio. Homerũ uero & Heſiodum multo recentiores Troiano bello fuiſſe conſtat. Linus aũt et Orpheus, Muſæus, Phemius et Ariſteas Proconneſius, ut ante Homerũ ſcripſerunt, ſic eorum antiquiſſimus una aut ſummũ altera generatione Troianũ bellum præceſſit: pleriq; Troiani belli æquales fuerunt, omnes hi poëtæ. Ioſepus tamen nullũ ſcriptũ opus apud Græcos extare dicit, quod quidẽ in cõfeſſo ſit uetuſtius Homeri poëſi eſſe. Cyri aũt tẽporibus, cuius auſpicijs templũ reſtitutũ eſt euerſo Chaldæorum regno, ſeptẽ Græcorũ ſapientes fuerunt, ut autor eſt Euſebius lib. decimo de præparatione, quo tẽpore uelut incunabula orientis philoſophiæ fuerunt. Herodotus aũt trecẽteſimo anno urbis Romæ cõditæ hiſtoriã condidit Thurijs in Italia, ut autor eſt Plinius libro duodecimo: cuius ſcripta Strabo non hiſtoriã ſed mythiſtoriã, hoc ẽ hiſtoriã fabularẽ exiſtimari uoluit, de eo ſic loquens lib. ultimo. πολλὰ δ' ἡρόδοτός τε καὶ ἄλλοι φλυαροῦσιν, ὥσπερ μέλος ἢ ῥυθμὸν ἢ ἥδυσμά τι τῷ λόγῳ τὴν τερατείαν προσφέροντες. Multa uero Herodotus, & alij quidã nugarũ plena ſcripſerunt, ueluti cantus illecebras, & modulamenta, uel condimentũ quoddã hiſtoriæ monſtrificam fabulationẽ adhibentes. Et libro ſecundo: Sed nec Perſarum (inquit) res geſtæ, nec Medorũ, nec Syrorũ propter fabularũ ſtudiũ multũ fidei ſunt aſſecutæ, cũ enim earum rerũ ſcriptores uiderent magnopere poëtas probari qui aperte fabulas conſcriberent, arbitrati ſunt ſua quoq; ſcripta ſuauiora fore, ſi hiſtoriæ forma ea dicerent, quæ nec uidiſſent ipſi, nec audiuiſſent ab ijs quidẽ qui ſcirent: quo fit ut facilius Homero & Heſiodo de heroicis rebus credatur, q̃ Eteſiæ et Herodoto et Hellanico, et cæteris eius generis ſcriptoribus, quoniam res huiuſcemodi libenter audiuntur. Ioſepus Herodotũ non conſulto mendacio, ſed ignorantia falſa ſcripſiſſe uidetur exiſtimaſſe. Manethon (inquit) hiſtoricus genere Aegyptius fuit, ſed qui Græcam eruditionẽ aſſecutus ſit, ut facile eſt iudicare, utpote

Rerũ opes Græcis et Latinis incogniti fuerunt.

Poëtæ Græcorũ antiquiſſimi.

Mythiſtoria

Herodotus et alij antiquiſſimi ſcriptores.

Manethon hiſtoricus.

utpote qui Aegyptiacam hiſtoriam græca uoce ſcripſerit ex ſacerdotũ annalibus interpretatus, ut ipſe inquit: hic Herodotũ in multis conuincit de rebus Aegyptiacis per ignorantiam mentitum. γέγραφε δὲ ἑλλάδι φωνῇ τὴν πάτριον ἱστορίαν, ἐκ τῶν ἱερῶν ὥς φησιν αὐτὸς μεταφράσας· καὶ πολλὰ τὸν ἡρόδοτον ἐλέγχει τῶν αἰγυπτιακῶν ὑπ' ἀγνοίας ἐψευσμένον. *Aſſignari etiã alia cauſa poteſt, cur res geſtæ Hebræorũ nobis ab hiſtoria nõ innotuerint. Quã ex eodem Ioſepo ſumemus, qui ijs reſpondens qui Iudæorum hiſtoriæ autoritatem eo præcipue eleuabant, quòd teſtimonia græcorum nulla extaret. Nos, inquit neq; regionẽ maritimam habitamus, nec negotiationibus libentes utimur, nec omnino earũ cauſa, aliarũ gẽtiũ commercijs aſſueſcimus: ſed ſunt urbes noſtræ longe à mari reductæ. Regionem autem bonam incolentes, eius cultu acquieſcimus.* ἡμεῖς τοίνυν οὔτε χώραν οἰκοῦμεν παράλιον, οὔτ' ἐμπορίαις χαίρομεν, οὐδὲ ταῖς πρὸς ἄλλους διὰ τούτων ἐπιμιξίαις· ἀλλ' εἰσὶ μὲν ἡμῶν αἱ πόλεις μακρὰν ἀπὸ θαλάσσης ἀπῳκισμέναι· χώραν δὲ ἀγαθὴν νεμόμενοι, ταύτην ἐκπονοῦμεν. *Phœnices autem & Aegyptios propterea cognitos à græcis ait, quòd ab Aegyptijs multa exportarentur ad alias gentes. Phœnicum autem qui maritimam oram accolunt quæſtui ſtudentes, negotiationes exercebãt. A quo uitæ genere cum Iudæi abhorrerent, peculiaribus inſtitutis, ac cultu diuinitatis gaudentes factum eſt, ut ſero fama eorum ad Græcos peruenerit.* προσούσης τοίνυν τοῖς εἰρημένοις καὶ τῆς περὶ τὸν βίον ἡμῶν ἰδιότητος, οὐδὲν ἦν ἐν τοῖς παλαιοῖς χρόνοις τὸ ποιοῦν πρὸς τοὺς ἕλληνας ἡμῖν ἐπιμιξίαν, ὥσπερ αἰγυπτίοις μὲν, τὰ παρ' αὐτῶν ἐξαγόμενα, τοῖς δὲ τὴν παράλιον τῆς φοινίκης κατοικοῦσιν ἡ περὶ τὰς καπηλείας σπουδὴ διὰ τὸ φιλοχρηματεῖν. *Hoc idem, inquit, et ijs cõtigit qui in Europa habitant. De Romanis enim qui in tantam potentiam iam indè olim creſcere ſenſim cœperunt, nec Herodotus nec Thucydides quoquõ modo meminerũt, nec omnino alius eorum æqualis ſcriptor. Sed ſero eorum nomen in Græcia auditum. Gallorum autem et Hiſpanorum res uſqueadeo ignotæ ijs*

Iudæi cõmerciorũ ignari atque ideo ignoti.

Galli et Hi-

ſpani priſcis hiſtoricis ignotiſſimi.

fuerunt qui exactiſſimi & accuratiſſimi ſcriptores fuiſſe uidentur, ut unus eorũ Ephorus Hiſpanos qui Iberi ab eo dicuntur, *unam eſſe ciuitatem exiſtimauerit, cum tam late fines eorum pateant: in uniuerſum autem ritus eorum qui nec fuerunt nec fuiſſe unquam dicti ſunt, ſcribere tanquam ita illis uterentur, non dubitarunt.* περὶ μὲν γὰρ γαλατῶν τε καὶ ἰβήρων, οὕτως ἠγνόησαν οἱ δοκοῦντες ἀκριβέστατοι συγγραφεῖς, ὧν ἐστὶν ἔφορος, ὥστε πόλιν οἴεται μίαν εἶναι τοὺς ἴβηρας, τοὺς τοσοῦτον μέρος τῆς ἑσπερίου γῆς κατοικοῦντας, καὶ τὰ μὴ γενόμενα παρ᾽ αὐτοῖς ἔθη μήτε λεγόμενα, γράφειν ὡς ἐκείνων αὐτοῖς χρωμένων ἐτόλμησαν. *Cauſa uero, inquit, earum quidem rerum ignorantiæ fuit, quòd illi ſecum ipſi uiuerẽt, commercia aliarum gentium auerſantes. Scriptorum uero menda cij, quòd uolebant illi quippiam ultra alios memoriæ mandaſſe uideri.* αἴτιον δὲ τοῦ μὲν μὴ γινώσκειν τ᾽ ἀληθὲς, τὸ λίαν ἀνεπίμικτον. τοῦ δὲ γράφειν ψευδῆ, τὸ βούλεσθαί τι δοκεῖν πλέον τῶν ἄλλων ἱστορεῖν. *Illud etiã non inter poſtrema aſſignari cauſæ poteſt quod* Euſebius *libro decimo de præparatione inquit, oſtendere uolens literas primum ab* Hebræis *inuentas eſſe, quarum inuentum* Phœnicibus *gloriæ ducitur: Primus, inquit, qui literas* Græcis *dedit,* Cadmus *ex* Phœnicia *erat: multi* Syros *literas primum comperiſſe aſſerunt.* Syrij *autem etiam* Hebræi *ſunt: nam* Iudæa *in* Syria *ſemper à ſcriptoribus habita eſt, et* Phœniciam *etiam apud priſcos appellatam eſſe conſtat, quæ nunc* Palæſtine Syriæ *dicitur.*

Hebræorum inuenta gentibus alijs aſſignata ſunt.

Ex hoc Euſebij *loco conijciendum relinquitur, multa* Hebræorum *geſta aliarum gentiũ nomine poſteritati eſſe tradita. Super omnia eſt autem quod* Ioſepus *his uerbis dixit:* τῶν δὲ εἰς ἡμᾶς βλασφημιῶν ἤρξαντο μὲν αἰγύπτιοι. βουλόμενοι δ᾽ ἐκείνοις τινὲς χαρίζεσθαι, παρατρέπειν ἐπεχείρησαν τὴν ἀλήθειαν. οὔτε τὴν εἰς αἴγυπτον ἄφιξιν ὡς ἐγένετο τῶν ἡμετέρων προγόνων, ὁμολογοῦντες, οὔτε τὴν ἔξοδον ἀληθεύοντες, αἰτίας δὲ πολλὰς ἔλαβον τοῦ μισεῖν καὶ φθονεῖν, τὸ μὲν ἐξαρχῆς, ὅτι κατὰ τὴν χώραν αὐτῶν ἐδυνάστευσαν ἡμῶν οἱ πρόγονοι, κἀκεῖθεν ἀπαλλαγέντες ἐπὶ τὴν οἰκεί-

αν, πα

σαν, πάλιν εὐδαιμόνησαν. Quæ uero probra & maledicta in noſtrates iactata ſunt, ijs cauſam et originẽ Aegyptij præbuerunt, quorũ gratiæ nonnulli ſcriptores inſeruire cupientes, ueritatẽ rerum geſtarum peruertere aggreſſi ſunt, nec maiorũ noſtrorũ aduentum in Aegyptum ut re uera fuit, ingenue fatentes, nec inde egreſſum bona fide commemorantes. Cauſas autem multas Aegyptij odij & inuidiæ habuerunt, quis in noſtram gentem extimulati ſunt. Iamprimum quòd noſtri olim rerum in patria eorum potiti ſunt. Deinde quòd illinc digreſſi, in propria patria ſecunda omnia nacti ſunt. Poſtremo rituum diſſentio ingens eis odium in nos accendit, tantũ religione noſtra et recte diuinorũ cultu, ab ea quam ipſi uerã pietatem putant differente, quantũ diuina natura brutis animalibus præſtat. εἶθ' ἡ τούτων ὑπεναντιότης πολλὴν αὐτοῖς ἐνεποίησεν ἔχθραν, τοσοῦτον τῆς ἡμετέρας διαφερούσης εὐσεβείας πρὸς τὴν ὑπ' ἐκείνων νενομισμένην, ὅσον θεοῦ φύσις ζώων ἀλόγων διέστηκεν. Item in principio ſtatim operis, docere uolens nõ à Græcis antiquarum rerũ hiſtoriam requirendã eſſe, ſed ab Aegyptijs & Chaldæis, quorũ fuit inſtitutum, ut eorum ſacerdotes & philoſophi circa ſcribendam hiſtoriã uerſarentur, mirari ſeſe inquit eos qui tantũ Græcis tribuũt in hiſtoria, cum ipſe docere paratus ſit Græcos non modo adulto iam mundo (ut ita dicam) ſed etiam propemodum ſeneſcente natos, eorumq́; inuenta omnia eſſe recentia. εἰ δὲ δεῖ μὴ ταῖς ματαίαις δόξαις ἐπακολουθεῖν, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τὸ δίκαιον λαμβάνειν τῶν πραγμάτων, τὰ μὲν παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἅπαντα νέα καὶ χθὲς καὶ πρώην, ὡς ἂν εἴποι τις, εὕροι γεγονότα, λέγω δὲ τὰς κτίσεις τῶν πόλεων καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπινοίας τῶν τεχνῶν, καὶ τὰ περὶ τὰς τῶν νόμων ἀναγραφάς. Quod ſi non uanis (inquit) opinionibus accõmodare aſſenſum uolumus, ſed ab ipſis rebus ueritatẽ ſumere, uniuerſa quidẽ apud Græcos, recẽtia inuenimus heri (ut dicitur) acta, aut nudiuſtertius: urbes, inquã, cõditas, artiũ cõmentationes, et leges populis ſcriptas. Proinde qui uetuſtæ hiſtoriæ ueritatem noſſe cupiat, hunc oportere dicit ab Aegyptijs,

Aegyptij Iudæos exoſi, ueritatem hiſtoriæ peruerterunt.

Veritas hiſtoriæ ab Aegyptijs et Chaldæis requirẽda.

Recẽtia Græcorũ ſcripta.

Antiquiſſimæ hiſtoriæ a

Græcis non repetendæ. Tyrijs, & Chaldæis exquirere, ex quibus autoribus Ioſepus mirâ diligentia ſacræ hiſtoriæ autoritatem cõfirmauit, in duobus illis li-

Libri duo refutatorij de antiqtate Iudæorũ. bris qui περὶ ἀρχαιότητος ἰουδαίων ἀντιῤῥητικοὶ κατὰ ἀπίωνος γραμματικοῦ inſcripti ſunt, id eſt de antiquitate Iudæorum refutatorij contra Apionem grammaticum, quos latine ita uerſos legimus, ut præſtabilius fuerit nunquam fuiſſe editos: adeo & corru-

Beroſſus. pti ſunt librariorum uitio, & interpretis ignorantia. Inter Chaldæos magnum honorem habuit Beroſſus, qui græco ſermone hiſtoriam conſcripſit, cuius loca quædã in eo opere citat ſacræ hiſtoriæ conſentanea. Ex Tyriorũ autem annalibus citat teſtimonia de cen-

Iromus Solomoni amicitia iunctus. tũm & uiginti talentis auri ab Iromo Solomoni datis ad ornatum templi, redonatũq; eum à Solomone terra Zabuloni in Galilæa docet. Amicitiæ aũt inter eos cauſam fuiſſe cõmune ſapiẽtiæ ſtudiũ: inuicem enim problemata diſſoluenda miſſitare ſolitos; in quibus ferè Solomon præualebat. Huius rei, inquit, teſtem Dionem citabo autorem in Phœnicũ hiſtoria probatiſſimũ, cuius hæc ſunt uerba: Ababylo moriente filius eius Iromus regnauit. Hic partes urbis oriẽtales aggere cinxit, & pomœria protulit, aſcendensq; in Libanũ materiem incidit ad Fanorum extructionem. Regem aũt Hieroſo-

Antiqſſima ſecula ænigmatis utebantur. lymorum Solomonem ad eum aiunt ænigmata miſiſſe, et ab eo alia repopoſciſſe, ea lege ut qui diſſoluere non poſſet, diſſoluenti, mulctæ nominæ, pecunias penderet. Quam conditionem cũ Iromus accepiſſet, nec reſoluere ambages potuiſſet, multã ingentem pecuniam pependiſſe. Poſt Tyrium quendam hominẽ nomine Abdemo-

Abdemonus Tyrius. num extitiſſe, qui problemata ambigua ſolueret; aliaq; inuicẽ proponeret: quæ cum Solomon nõ reſoluiſſet, pecunias multas inſuper rependiſſe. ἔπειτα δὴ ἀβδήμονόν τινα τύριον ἄνδρα τὰ προτεθέντα λῦσαι. καὶ αὐτὸν ἄλλα προβαλεῖν, ἃ μὴ λύσαντα τὸν σολομῶνα, πολλὰ τῷ εἱρώμῳ προσαποτίσαι χρήματα. Idem Ioſepus Menandrum Epheſium hiſtoricũ fuiſſe dicit, qui ex uernaculis cuiuſq; prouinciæ uel gentis actis, regũ ſingulorũ tẽpore res geſtas apud Græcos Barbaroſq; memoriæ mãdabat. γέγραφε δὲ οὗτος τὰς ἐφ'

ἑκά-

ἠκρίβου τῶν βασιλέων πράξεις παρὰ τοῖς ἕλλησι καὶ βαρβάροις. ἐκ τῶν παρ' ἐκείνοις ἐπιχωρίων γραμμάτων σπουδάσας τὴν ἱστορίαν μαθεῖν. Is igitur de Iromo rege Tyri loquens, qui Iram in libris Regum dicitur, ita inquit: ἐπὶ τούτου δέ τις ἦν ἀβδήμονος παῖς νεώτερος, ὃς ἐνίκα τὰ προβλήματα ἃ ἐπέτασσε σολομῶν ἱεροσολύμων βασιλεύς. Huius regis tẽpore extitit Abdemon⁹ puer iunior, qui uincebat oĩa problemata, à Solomone Hieroſolymorum rege iniuncta. Hoc congruit cum eo quod dicitur in tertio Regũ de regina Saba, quæ fama Solomonis excitata, uenit Hieroſolyma ut eius ſapientiam quæſtionibus ambagioſis excuteret. Solomo nemq; nunquam non ex ſententia animi reginæ ſatisfeciſſe. Hic ridere ſubit Plinij ſecundi uanitatem, qui libro triceſimo de autoribus magicæ artis loquens: Eſt & alia, inquit, magicæ factio à Moſe etiamnum & Lotope ac Iudæis pendens, ſed multis millibus annorum poſt Zoroaſtrem: tanto recẽtior eſt Cypria. Sic enim in antiquis legitur, niſi quòd muſæ & in alijs muſa, non Moſe ſcriptũ eſt. Diximus ſupra Euſebio autore, regnum Aſſyriorum uetuſtiſſimum omnium regnorum fuiſſe, & anno eius quadringenteſimo ſecundo Belucho octauo rege Moſen populum Iudaicum ex Aegypto abduxiſſe. De Zoroaſtre ita legitur apud Suidam: Zoroaſtres aſtronomus fuit Nini regis Aſſyriæ tempore. ζωροάστρης ἀστρονόμος ἐπὶ νίνου βασιλέως ἀσσυρίων. Euſebius in Bactris regnaſſe dicit Nini æqualem & Abrahami. Apion autem grammaticus genere Aegyptius qui etiam polyhiſtor dictus eſt à Gellio ob hiſtoriæ ſcribendæ diligentiam, in quarto hiſtoriarum libro aduerſus Iudæos: Inacho, inquit, regnante apud Argiuos & Amaſide apud Aegyptios, Iudæi duce Moſe ab Aegyptijs defecerunt, autor Euſebius. Ioſepus tamen Techmoſin regẽ appellat Pharaonẽ non Amaſin ex Manethone hiſtoriographo Aegyptio, qui græce ſcripſit. Porphyrij autem computatione Moſes etiam Semiramidis æqualis recipitur. Iuſtinus martyr in Parænetico: ἐν δὲ τοῖς χρόνοις ὠγύγου τε καὶ ἰνάχου οὓς καὶ γηγενεῖς τινὲς τῶν παρ' ὑμῖν ὑπειλήφα-

Abdemonus puer.

Zoroaſtres.

Apion polyhiſtor.

Pharao à Moſe uexatur.

σι γεγενῆσθαι, μωϋσέως αἱ τῶν ἑλλήνων μέμνηνται ἱστορίαι, ὡς ἡγεμόνος τε καὶ ἄρχοντος τοῦ τῶν ἰουδαίων γένους. οὕτω γὰρ πολέμων τε ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ἑλληνικῶν μέμνηται, καὶ ἀππίων ὁ ποσειδωνίου. Tẽporibus, inquit, Ogygis & Inachi quos terra natos quidam ex ueſtris exiſtimauere, Moyſis hiſtoriæ meminerunt ut ductoris & principis Iudæorum gentis. Sic enim Polemon in primo Helleniacon meminit, & Appion Poſidonij in libro quẽ cõtra Iudæos ſcripſit, & Ptolemæus Mendeſius qui Aegyptiaca ſcripſit, cum ijs conuenit: & multi item alij quos nominatim citat. Hic

Iuſtinus martyr.

est Iuſtinus qui orationem contra gentiles pro Chriſtianis ſcriptã Antonino Pio porrexit: In qua cum Alexandriæ eſſet in Pharo ſe

Septuaginta cellulæ ĩ Aegypto.

uidiſſe ueſtigia ſeptuaginta domuncularum affirmat ad id tempus incolumia: ἀλλ᾽ ἄνδρες ἐν τῇ ἀλεξανδρείᾳ γενόμενοι, καὶ τὰ ἴχνη τῶν οἰκίσκων ἐν τῇ φάρῳ ἑωρακότες ἔτι σωζόμενα, καὶ παρὰ τῶν ἐκεῖ ὡς τὰ πάτρια παρειληφότων ἀκηκοότες, ταῦτα ἀπαγγέλομεν ἃ καὶ παρ᾽ ἑτέρων ἔξεστιν ὑμῖν μανθάνειν. Nos uero cum Alexandriæ eſſemus ueſtigia cubiculorum adhuc aſſeruata in Phari arce conſpicati, & ab incolis qui hoc à maioribus per manus traditum ſeſe habere dicunt, percunctati, hæc uobis cõmemoramus: quæ etiam ab alijs diſcere facile poteritis ſi id cordi uobis eſt. Quod dictum Hieronymus ignoraſſe uidetur qui Euſebio & Auguſtino in eo inficiando aduerſatur in præfatione Geneſeos. Quonammodo igitur Moſes multis millibus annorum poſt Zoroaſtrẽ fuit, qui tot teſtimonijs proximus ſeculo æqualiũ Zoroaſtris fuit? Sed uidelicet

Priſci græci & latini in magna ignorantia uerſati.

illa eſt ignorantia priſcorum qui mundum æternum eſſe crediderũt. A qua opinione profecta eſt illa uanitas Genethliacorũ q quadringenta et ſeptuaginta annorũ millia monumẽtis cõprehenſa cõtinere ſeſe ingenti fidutia mentiebãtur, ut autor Cicero in primo de diuinatione. Strabo Moſen non magum fuiſſe dixit, ſed oraculis deditum, quales fuiſſe Amphiaraus & Orpheus & Muſæus leguntur. Iuſtinus hiſtoricus Ioſeph in Aegypto magicas artes edoctum, cito inſinuatum apud regem fuiſſe dicit: Cuius autoris epitomen

tomen triceſimam ſextam qui legerit, & Cornelij Taciti librum unum & uiceſimum, facillime intelliget ſemina quædã ueritatis per totum orbẽ diſſeminata fuiſſe, ſed præimbuta mendacijs Aegy tiorũ. Quo factum eſt ut hiſtorici Græci & Latini uaniſſimi interdũ à nobis fuiſſe deprehẽdantur, qui ſacrã hiſtoriam & incorru ptam habemus. In quo profecto eorũ uicem dolere deberemus, niſi in pleriſq; eorum improbam mentem cerneremus, blandiente ſemper ipſis in Iudæos maledicentia ob unius dei cultum. Sed inuidia uæcors aduerſus Chriſtianũ nomen Tacito, Suetonio, & Plinio iuniori fuit, q̃q̃ cũ fuerint illi æquales maledicta eorum ſacrilega, ac nefaria etiam inuicem colliduntur. Tranquil. in Nero. Afflicti ſupplicijs Chriſtiani genus hominum ſuperſtitionis nouæ ac maleficæ. Tacitus XV. *de incendio urbis loquens per Neronem excitato: Ergo abolẽdo rumori Nero ſubdidit reos, & exquiſitiſſimis pœnis affecit: quos propter flagitia inuiſos uulgus Chriſtianos appellat, autor nominis eius Chriſtus, qui Tyberio imperitante per procuratorẽ Pontiũ Pilatũ ſupplicio affectus erat: repreſſaq; in præſens exitiabilis ſuperſtitio rurſus erumpebat, non modo per Iudæã originem eius mali, ſed per urbẽ etiam. Et poſt aliquot uerſus enumeratis cruciatuũ generib⁹: Vnde quanq̃ aduerſus ſontes (inqt) & nouiſſima exẽpla meritos, miſeratio oriebatur. Hominẽ nefariũ Tacitũ, aduerſiſq; placitis prouidentiæ genitũ, qui æqualiũ ſuorũ ſenſui ſeruiens, non ſuo iudicio, prodere hoc exemplũ nefariæ mentis non ueritus ſit. Audiamus Plinium ad Traianum ſcribentẽ cũ Aſiæ præeſſet prouinciæ, quum ueluti elogium Chriſtianorũ mitteret, de pœna reorũ (ut aſſolebat) ad principem referens: Affirmabant autem (inquit) hanc fuiſſe ſummam, uel culpæ ſuæ uel erroris, quod eſſent ſoliti ſtato die ante lucem conuenire, carmenq; Chriſto quaſi deo dicere ſecum inuicẽ, ſeq; ſacramento nõ in ſcelus aliquod obſtringere, ſed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria cõmitterẽt, ne fidẽ fallerẽt, ne depoſitũ appellati abnegarẽt, qbus peractis morẽ ſibi diſcedẽdi fuiſſe, ruſuſq; coeũdi ad capiẽdũ cibũ, pmiſcuũ*

Maleuolẽtia quorundam hiſtoricorũ.

Tranq. de chriſtianis.

Tacitus ſcriptorum uæcordiſſimus.

Plinius iunior de Chriſtianis.

tamẽ et innoxium. Quod ipſum facere deſijſſe poſt edictũ meum, quo ſecundum mandata tua hetærias eſſe uetueram: ſic enim legi debet pro ſodalitatib⁹. Quid ſimile habẽt hæc obiecta Pliniana cũ criminibus Taciti extrema exẽpla ſuppliciorũ meritis? eodẽ enim tẽpore hæc à Plinio & Tacito dicta ſunt. Verũ Plinius ad principem ſcribens (quod ad res humanas attinet optimũ, ſed imbutum errore Domitiani, cui ſublato ſtatim Nerua ſucceſſerat) mentiri aut noluit, aut nõ auſus eſt. Tacitus Domitiani beneficio ad dignitates prouectus, ut ipſe fatetur in principio ſtatim libri decimiſeptimi, quod nomen ille princeps ſceleratiſſimus ſæuitiæ pugiõe cõficere nixus erat irrito propoſito, id iſte ſceleratiore hiſtoriæ ſtilo, toxico mendacij oblito, repetere inſtitit, uæcordiũ omniũ ſcriptorũ perditiſſimus, ſi recte uerba eius æſtimẽtur. Nam Tranquillo cũ idẽ eſſet obſequendi tẽpori ꝑpoſitũ, ꝗ potuit tamẽ ipſe breuiſſime defunctus eſt, Chriſtianumq; nomen uno uerbo reſpuit, ne amplecti uideretur. Plinius in fine epiſtolæ ex animi ſui ſententia locutus, cum principẽ conſuleret, & mẽdacio locus non eſſet: in principio ita uera falſis tẽperauit, ut acta ſua principi ſeuero et perſpicaci approbauerit. In quo pretiũ eſt operæ uim ueritatis animaduertere, quæ nonnunꝗ inuitis erumpit, ita fallens inter mẽdacia, ut ab audientibus demũ agnoſcatur, cũ interim loquẽtes adhuc habere, ſe in poteſtate eam putent. Suppliciũ (inquit) minatus perſeuerantes duci iuſſi, neq; enim dubitabam qualecunq; id eſſet quod faterentur, pertinaciam certe et inflexibilem obſtinationẽ debere puniri. O miſerum te Plini, et improbe principali gratiæ inſeruiẽtẽ, qui ueritate oppugnanda diligẽtiã tuam principi approbare uoluiſti. Hoc acri uir ingenio Traianus intelligens, ne damnare imprudẽtiæ præſidẽ uideretur alioquin ſibi gratum, et nomini tunc inuiſo potrocinium præbere edicto ſuo non auſus, conquirendi (inquit) non ſunt Chriſtiani, ſi deferãtur et arguantur puniẽdi ſunt.

Improbũ ſilẽtiũ de rebus

Alioquin aũt in omnibus ſcriptoribus mirum ſilẽtium uel improbũ potius de rebus Chriſtianis agnoſcas ueluti coniuratorũ atq; ex cõ

pacto

pacto ſcribentium, ijs etiam tẽporibus cum res inſignes ac memora biles auſpicijs Chriſti geſtæ ſunt: id adeo ex re unica quam in medium afferam iudicare quiuis poterit. Macrobius libro ſecundo Sa tur. de iocis Auguſti Cæſaris loquens: Cũ audiſſet (inquit) inter pueros quos in Syria Herodes rex Iudæorũ intra bimatum iuſſit interfici, filium quoq; eius occiſum, ait melius eſt Herodis porcum eſſe q̃ filium. Ecquis unquam hoc memoriæ tradidit dũtaxat Ethnicorũ, quod Macrobius in tranſitu tanquã rem notam perſtrinxit? mirari igitur deſinamus cur nulla apud Plinium & alios rerũ miracula relata, ſcriptorum ſacrorũ tẽporibus compe tant, & cum orthodoxa rerũ conſcriptione congruant, & malignitati ſcribentium aut metui potius tribuamus opinioni principũ & populi blandientium. Tertullianus in Apologe. Ad Romanos loquẽs de morte Chriſti: Nam ſp̃m (inquit) cũ uerbo ſponte dimiſit præuento carnificis officio eodẽ momento dies mediũ orbẽ ſignante ſole ſubducta eſt: deliquiũ utiq; putauerunt qui id quoq; ſuper Chriſto prædicatum non ſcierunt, & tamen eum mundi caſum relatum in archiuis ueſtris habetis. Et paulo inferius: Ea omnia ſuper Chriſto Pilatus & ipſe iam pro ſua conſcientia Chriſtianus, Cæſari tunc Tyberio nũtiauit. Euſebius in Chronicis de anno decimooctauo principatus Tyberij loquens: Solis facta defectio & tenebræ ſuper terram. Bithynia terræ motu concuſſa, & in urbe Nicena ædes plurimæ corruerunt. Quæ omnia ijs congruunt quæ in paſſione domini acciderunt, tum ad hoc probandũ Phlegonta citat autorẽ exactũ Olympiadum adnotatorẽ. Cuius ut hiſtorici & Olympiadum ſcriptoris meminit Suidas, Trallianumq; fuiſſe dicit, Adriani libertum, uel Auguſti ut alij putauerunt. Is igitur huius rei locupletiſſimus eſſe teſtis poteſt in Aſia genitus ubi is terræ motus accidit. De eo motu Plinium locutũ eſſe nõ dubito cum inquit libro ſecundo: Maximus terræ memoria mortalium extitit motus Tyberij Cæſaris principatu, duodecim urbibus Aſiæ una nocte proſtratis. Solis autem deliquium Plinium ignorare non potuit ſi in archiuis Romanis per

Chriſtianis apud autores Loc⁹ Macrobij aiaduertendus.

Memorabilis locus Tertulliani.

ſcriptum fuit, ut qui acta Romana diligenter percenſuiſſe intelli gatur: ſed Plinius id dicere uoluit, quod occultũ principes eſſe uolebant. Parum enim plauſibile dogma Chr.ſti apud homines ſuperbos & uoluptarios eſſe oportuit, quod elatos animos, & corpora ſibi indulgentia maxime execratur. Tametſi charitas illa iuſtitiæ parens & diuitiarũ contẽptus & abdicatio, magis ab humanis placitis abhorrebant, utpote quæ ne hodie quidẽ ſatis feſta fronte excipiantur ab ijs etiam quos ſequaces Chriſti maxime eſſe conueniebat. Eodẽ ptinet quod idẽ Plin. lib. xxx. dicit de arte magica loquẽs: Hæc (inquit) umbrarũ inferorũq; colloqa promittit, quæ oĩa ætate noſtra princeps Nero uana falſaq; comperit: quippe nõ cithare tragiciq; cantus libido illi maior fuit, fortuna rerũ humanarum ſumma geſtiente in profundis animi uitijs, primũq; imperare dijs concupiuit, nec quicq̃ generoſius uoluit: nemo unq̃ ulli artiũ ualidius fauit. Hoc dictum Plinij fidem facit, ijs quæ à Tertulliano, Euſebio & Suida ſcripta ſunt de Simone Mago Samaritano qui apud Neronem gratia ualuiſſe dicitur & cum diuo Petro corã cõmiſſus eſſe. Satis aũt nobis eſſe debet quòd compertũ habemus locupletiſſimis teſtimonijs, ueritatẽ in utroq; religionis noſtræ inſtrumẽto pleniſſime comprehenſam, in poteſtate ſemper cultorum ueri dei fuiſſe: Manaſſe tamen ad alios interdum ueritatem, non germanam illam & incorruptam, ſed in Aegypti primum officinis adulteratã, Athenis autem poſtea in porticu, Academia & Lyceo, nunc ſedentaria nunc obambulatrice philoſophia uarie interpolatam, nec ante ſibi redditam quàm dominus noſter in Iudæa, id eſt in ueritatis ipſius incunabulis, ad manum etiam uiſendam hominibus porrexit, deinde & Græcis hominibus et Latinis barbariſq; intelligendã, miſſis quoquo gentiũ interpretibus, dedit. Cæterũ admirari ſubit tẽporũ noſtrorũ felicitatẽ, q mũdo iã uergẽte nati, tamen lõgiſſime prſum retrorſumq; cernim⁹ (ut Maronian⁹ ille Prote⁹)

Chriſti dogma.

Veritas apd Iudæos ſedẽ habuit ante aduentũ domini.

Veritas antiquis ignota.

Quæ ſint quæ fuerint quæ mox uentura trahantur:

cum priſci illi Græci Latiniq; autores, ſeſe in eo admirarentur

quaſi

quaſi in hiſtoriæ campo expatiantes, omnia oculis ſubijcerent quæ à condito æuo geſta ſunt, quos ne admota quidem & proxima uidiſſe deprehendimus. Sed utinã tã conſertis manibus compertam comprehenſamq́; ueritatẽ ſemel retinere poſſemus, ꝗ protinus agni tam feſtiuis oculis hilares exoſculamur. Hæc enim ueluti faſtidioſa eſt uel hoſpita uel amica. Cui cum ſecularium rerum amorẽ quaſi æmulam quandam ſuperinduximus, ſenſim ipſa ex mente noſtra quaſi ex cõtubernio faceſſit, animumq́; noſtrũ ſibi ſuas res habere iubet, clam remiſſo nũtio, cũ interim ſecuri (ut dicitur) alias res agamus. Verũ ut ad rẽ redeamus, nos hoc tenere conuenit q̃d cap. nono libri ſecundi Paralip. dicitur: Solomonẽ regẽ imperitaſſe ab Euphrate ad Palæſtinen & uſq; ad limites Aegypti, gloriaq́; & diuitijs circunfluentibus omnes reges non modo æquales, ſed cuiuſcunq; etiam ætatis haud dubie ſuperaſſe. Quod Græcos latinosq́; hiſtoricos tacuiſſe non magis mirũ eſt, ꝗ ſophiam eius id eſt germanam ſapiẽtiam apud philoſophos uiros id eſt ſophiæ indagatores inauditam fuiſſe, cum eam tãdiu tantaq́; indagine ſed irrita inueſtigarint. Quæ res in dubiũ uenire utiq; non poteſt, cũ eius hodie monumenta in manibus uerſentur. Quæ ſi ſatis animo comprehenſa haberemus, omnẽ antiquam philoſophiam (quod ad mores attinet, & inſtitutionẽ animi) nugas meras eſſe iudicaremus. Hactenus de rebus Hebræorum dictum ſit, in quibus talenti & ſicli appellatio promiſcue poſita, impedimento fuit ne inire rationẽ craſſa ſaltẽ æſtimatiõe tantarũ opũ poſſemus: ubi tamẽ talentũ auri ꝓprie accipi probabile eſt, qualia erant ſexcenta & ſexaginta ſex quæ ei quotannis à prouincijs finitimis offerebãtur, ut decimo cap. III. Regũ dicitur, & octauo libro Ioſepi, & ea talenta quæ regina Sabarum obtulit, et rex Hyram: Ibo ego talentum (ut minimũ) ſeptuagenariũ intelligi debere cenſeo. Qua ratione ut aurũ ad argentũ undecuplex tantũ fuerit, talentũ ſeptẽ millibus et ſeptingẽtis aureis noſtris coronatis ualuit. Ex quo ſupputari ſumma quotãnis poterit, ſi q̃s aĩ cauſa id facere, & redditũ eius colligere uoluerit. Eorũ autẽ

Solomõis philoſophia.

Talentum hebraicum.

autem quæ ſupra diximus eundem ipſum Solomonem poſtremo lo co autorem citabimus: ſic enim inquit capite altero ſui Eccleſiaſtæ: συνήγαγόν μοι καί γε ἀργύριον καί γε χρυσίον, καὶ περιουσιασμοὺς βασιλέων καὶ τῶν χωρῶν. *Congeſſi mihi tum argentũ tum aurum & facultates regum ac prouinciarũ. Sed ijs quæ de ſiclo diximus refragari uidetur id quod apud Plinium legitur libro decimooctauo ubi de pondere tritici loquens ita inquit: Nunc ex ijs generibus quæ Romam inuehuntur, leuiſſimum eſt Gallicum atq; è Cherroneſo aduectũ: quippe non excedunt in modiũ uicenas libras ſi quis granũ ipſum pōderet. Adijcit Sardiũ ſex libras uel ſelibras. Alexandrinum & trientes, hoc eſt & ſicli pondus. Triẽs non quatuor drachmas hic ſignificat, ſed quatuor uncias. Sed antiqua exẽplaria & pridẽ impreſſa non ſicli ſed Siculi habent hoc eſt frumenti ex Sicilia: hoc enim uerbũ Hebraicum eſt, ut autor eſt Suidas et Ioſepus ut diximus, quo nec Græci nec Latini uſi ſunt, etiãſi apud Plinium errore emendatorũ ſæpe legatur, ut libro decimoſeptimo in principio. Fuit & arborum cura legibus priſcis, cautumq́; eſt* XII. *tabulis, ut qui iniuria cecidiſſet alienas, lueret in ſingulas ſiclos æris* XXV. *ubi antiqua omnia habent: Lueret in ſingulas æris* XXV. *& libro duodecimo: Itaq; optimi thuris libra ſiclorum* XVI. *pretium habet, ſecunda* XII. *In antiquis: optimi thuris libra* XVI. *pretium habet, ſecunda* XV. *Quo magis miror* Hermolaum Barba*rum libro decimooctauo capite ſexto, hoc uerbum agnouiſſe quod nunquam* Romani *agnouerunt: eo enim in loco antiqua exemplaria mil. ſeſter. habent, non mille ſiclũm. Præter ea autem quæ diximus et Aegyptiorũ opes famigeratas ſcimus, cum Plinius libro triceſimoſexto de pyramidibus Aegypti loquens ita dixerit: Dicantur obiter & pyramides in eadem Aegypto regum pecuniæ otioſa ac ſtulta oſtentatio. Et libro quinto: Aegyptus ſuper cæteram antiquitatis gloriam* XX. *millibus urbium, ibi Amaſe regnante habitata præfert. Strabo libro ultimo ad Thebas ſupra Memnoniũ regũ Aegypti ſepulchra eſſe tradidit, eaq́ue ſe uidiſſe cum in comitatu*

Siclus apud Plinium.

Aegyptiorũ opes.

Aelij Galli eſſet in Thebaide, conditoria autem eſſe circiter XL. mirifica ſpecie ſtructuræ uiſenda, in ſpecubus ſaxo exciſo. Intra autem conditoria obeliſcos quoſdam eſſe literis inſcriptos opulẽtiam regum qui tunc erant declarantibus, & eorum ditionem uelut uſq; in Scythas & Bactrios & Indos, & quæ nunc Ionia dicitur imperitantium: ad hæc tributorum magnitudinem, & copiarum militarium ad decies centena millia hominum. ἐν δὲ ταῖς θήκαις ἐπί τινῶν ὀβελίσκων ἀναγραφαὶ δηλοῦσαι τὸν πλοῦτον τὸν τότε βασιλέων, καὶ τὴν ἐπικράτειαν ὡς μέχρι σκυθῶν καὶ βακτρίων καὶ ἰνδῶν καὶ τῆς νῦν ἰωνίας διατείνασαν, καὶ φόρων πλῆθος, καὶ στρατιᾶς περὶ ρ΄. μυριάδας. Conuenit hoc cum dicto Pliniano quod ſupra retulimus et Seſoſtri Aegypti rege ſuperbiſſimo, qui iunctis ad currum regibus triumphare ſolitus erat. Huius regis meminit Herodotus in ſecundo, eum dicens primum omnium regum longis nauibus Arabicum ſinum præteruectum, & populos rubri maris accolas in poteſtatem ſuam redegiſſe: Indéq; retro iiſdem ueſtigijs reuerſum & coactis ingentibus copijs tranſgreſſum in continentem infeſto exercitu obuias ubiq; gentes ſubegiſſe, ex Aſiáq; in Europã tranſgreſſum Thraces & Scythas ui domuiſſe, unde digreſſus ad Phaſim amnem iter contendiſſe dicitur. Huius autem regis memorabile inſtitutũ prodidit Herodotus: ὁτέοισι μὲν νῦν αὐτέων ἀλκίμοις ἐνετύγχανε. καὶ δεινῶς γλιχομένοισι περὶ τὴν ἐλευθερίην, τούτοισι μὲν στήλας ἀνίστη ἐς τὰς χώρας, διὰ γραμμάτων λεγούσας τό τε ἑωυτοῦ ὄνομα, καὶ τῆς πάτρης, καὶ ὡς δυνάμει τῇ ἑωυτοῦ κατεστρέψατο σφέας. ὁτέων δὲ ἀμαχητὶ καὶ εὐπετέως παρέλαβε τὰς πόλις, τούτοισι δὲ ἐνεγράφε ἐν τῇσι στήλῃσι κατὰ ταῦτα καὶ τοῖσι ἀνδρηίοισι τῶν ἐθνέων γενομένοισι, καὶ δὴ καὶ αἰδοῖα γυναικὸς προσενέγραφε, δῆλα βουλόμενος ποιέειν ὡς ἦσαν ἀνάλκιδες. Quaſcunq; autem nactus erat gentes ſtrenuas, & pro libertate tuenda acriter & percupide dimicantes, per horum ille regiones ſtelas, id eſt cippos lapideos ſtatuebat, literis ſignificãtes ipſius regis nomen, & patriam, & ut copijs eos proprijs ac uiribus ſubegerit

Seſoſtris.

Memorabile inſtitutum.

gerit

gerat. Quorum uero urbes nullo negotio aut incruento certamine cepiſſet, apud hos itidem ut apud illos qui ſtrenuitatis ſpecimẽ edi derant, cippos quoq; ſtatuebat, atq; eo amplius muliebria genitalia aſculpebat: ſignificare uolẽs eos ignauos eſſe. Idem Herodotus autor ſub Amaſide rege (cuius tempore Moſem ex Aegypto egreſſum eſſe diximus) Aegyptum beatiſſimam & à flumine Nilo, & à regionis ſolo fuiſſe, urbesq; habitatas tũc numero uiginti millia fuiſſe. καὶ πόλιας ἐν αὐτῇ γενέσθαι τὰς ἁπάσας τότε δισμυρίας τὰς οἰκεομένας. Huius eſt autem memorabilis ſanctio, ut ſinguli quotannis apud nomarchen, id eſt cuiuſq; præfecturæ præſidem profiterentur unde uiuerent. Qui autem hoc non faceret, aut genus uitæ approbare præſidi nõ poſſet, huic pœna extremum ſuppliciũ eſſet. Qua lege poſtea Athenienſes tralatitia uſi ſunt prorſus inculpabili. Sed uerba ipſa Herodoti ponenda ſunt ad uerbum: Νόμον τε αἰγυπτίοισι τόνδε ἄμασίς ἐστι ὁ καταστήσας, ἀποδεικνύναι ἔτεος ἑκάστου τῷ νομάρχῃ πάντα τινὰ αἰγυπτίων ὅθεν βιοῦται. μὴ δὲ ποιεῦντα ταῦτα, μηδὲ ἀποφαίνοντα δικαίην ζωὴν, ἰθύνεσθαι θανάτῳ. σόλων δὲ ὁ ἀθηναῖος λαβὼν ἐξ αἰγύπτου τοῦτον τὸν νόμον, ἀθηναίοισι ἔθετο, τῷ ἐκεῖνοι ἐς αἰεὶ χρέωνται ἐόντι ἀμώμῳ νόμῳ. Id eſt: Hic aũt eſt Amaſis qui legem hanc tulit: demonſtrare unumquenq; apud præſidem cuiuſq; loci, unde uiuat: quod qui non fecerit, aut demonſtrare uitæ ſuæ rationem iuſtam non potuerit, hunc morte multandum. Solon autem Athenienſis ſumptã hanc legem ex Aegypto Athenienſibus promulgauit, qua illi ſemper uſi ſunt lege ſanè inculpata. Hac lege iuriſdictionem exercuiſſe Areopagitas teſtis eſt Athenæus libro quarto his uerbis: ὅτι δὲ τοὺς ἀσώτους, καὶ τοὺς μὴ ἔκ τινος περιουσίας ζῶντας, τὸ παλαιὸν ἐκάλουν τε οἱ ἀρεοπαγῖται καὶ ἐκόλαζον, ἱστόρησαν φανόδημος καὶ φιλόχορος, ἄλλοι τε πλείους. Quòd autẽ patrimoniorum profligatores, eoſq; qui nullis facultatibus uictitarent, Areopagitæ in iudicium uocarent, pœniſq; & ſupplicijs afficerent, memoriæ mandarunt Phanodemus & Philochorus pluresq; alij. Deinde idem autor Athe-

Amaſis qui Pharao dicitur.

Memorabilis conſtitutio.

næus huiuſmodi exemplum eius rei ſubdidit ad dictum confirmandum. Siquidem Menedemus, inquit, et Aſclepiades erant iuuenes, ambo philoſophiæ quidem ſtudioſi, ſed egeſtate prædit. Hos Areopagus pro poteſtate accitos interrogare inſtitit, quonam pacto fieret ut cum dies ipſi totos philoſophis operam darent, nihil in cenſu habentes, bona nihilominus habitudine corporis uiderētur. Ad hæc illi reſpondentes, cum piſtorem quendam accerſiri poſtulaſſent, & ille accerſitus ueniſſet, eum interrogandum dixerunt: qui cum rogātibus Areopagitis dixiſſet unaquaq; nocte illos in piſtrinum deſcendere ſolitos, ibiq; frumentum molentes, pro nocturnis operis drachmas utrunq; ſingulas ferre, admiratus ſenatus, ducentas eis drachmas ob uirtutem decreuit. Sed ipſa uerba ſubijciam ne comminiſci uidear: Μενέδημον γοῦν καὶ ἀσκληπιάδην τοὺς φιλοσόφους, νέους ὄντας καὶ πενομένους, μεταπεμψάμενοι ἠρώτησαν, πῶς ὅλας ἡμέρας τοῖς φιλοσόφοις συσχολάζοντες, κεκτημένοι δὲ μηδὲν, εὐεκτοῦσιν οὕτω τοῖς σώμασι. καὶ οἱ ἐκέλευσαν μεταπεμφθῆναί τινα τῶν μυλωθρῶν. ἐλθόντος δὲ ἐκείνου, καὶ εἰπόντος ὅτι νυκτὸς ἑκάστης κατιόντες εἰς τὸν μύλωνα καὶ ἀλοῦντες, δύο δραχμὰς ἀμφότεροι λαμβάνουσι. θαυμάσαντες οἱ ἀρεοπαγῖται, διακοσίαις δραχμαῖς ἐτίμησαν αὐτούς. *Verum quandoquidem uerboſa iam eſſe cœpit hæc diſputatio, nec tamen omnia attigimus eodem pertinentia, & liber pro portione huius operis longior iam eſſe uidetur, abrūpendus eſt ſermo qui finem non inuenit. Ad alteram'que partem commentationis feſtinandum, quam ſic quoq; iam fatiſcēte ſtilo aggredi me ſentio.*

Memorabilis hiſtoria.

GVLIELMI

BVDAEI PARISIENSIS A' SECRE

tis regis Franciæ, de Aſſe & partibus eius, liber

QVINTVS ET VLTIMVS.

RESTAT MENSV*rarum tractatus, cũ cauſam connexam cum prædictis habens, tum uel ut appendix huius operis. Menſura aũt multiplex ab Ariſtotele in nono libro metaphyſices ponitur. Sed nunc menſuras appello quib⁹ fruges et liquores metimur. Angelus Politianus uir*

Angelus Pol litianus.

memoria noſtra utraq; lingua apprime doctus, in decimo epiſtolarũ de menſuris ex profeſſo ſcribẽs: Incipiendum (inquit) ab amphora conſecrata Romanis in capitolio ne cui uiolaretur. Capit hæc omnino quantum teſſera quoquo uerſus in area pedũ quatuor: duplex amphora modius eſt, aut, ſi mauis græce, medimnus, eademq́; triplex efficit ſextariũ. Sextarij dimidiũ cotula uocatur & hemina. Quatuor uero ſextarij chœnica complent: ita ſex congium, qui latine chus dicitur. Inde forſan ſextarij nomen quòd eũ ſexies congius capit. Scribit tamen Pollux cotulam chœnicis eſſe tertiam partẽ: chœnicas octo & quadraginta medimno continet. Hæc Politianus ſupreſſo autore (ut ferè aſſolet) ex uulgatis carminib⁹ illis ſumpſit quæ apud Priſcianum incerto autore leguntur. Nam non eſſe Priſciani argumentũ eſt, quòd in antiquis uoluminibus Priſciani non inueniuntur. In his aũt carminibus intelligendis quoties q̃q; lu

culentis

culentis erroribus Politianus lapſus ſit, ex ſequētibus apparebit,ut niſi Politiani ſtilum agnoſcerem, Politiani epiſtolam eſſe omnino negaturus fuerim. Eiuſdē flagitij eſt quod talentū Atticum maius tribus et octoginta minis eſſe dixit, nec ullum pondus Attico talento maius eſſe. Carmina autem illa ſic ferè leguntur.

Pes longo ſpatio latóq; notetur in anglo:
Angulus ut par ſit quem claudit linea triplex.
Quatuor ex quadris medium cingatur inane
Amphora ſit cubus,quam ne uiolare liceret,
Sacrauere Ioui Tarpeio in monte Quirites.
Huius dimidium fert urna,ut & ipſa medimni
Amphora, terq; capit modium. Sextarius iſtum
Sexdecies haurit quot ſoluitur in digitos pes.

Dico his uerſibus ſignificari, Amphoram ex area excitari quoquo uerſus pedali, quaternis quadris pedalibus inanitatem amphoræ cingentibus. Ita ut quaterni undiq; anguli teſſerales tribus lineis concludātur ſinguli, quibus ipſis tres dimēſiones teſſeræ ſignificātur qui cubus græce dicitur, id eſt ſchema ſex in ſitus ſeſſile. Hoc enim uerba illa ſignificant. Cubus & teſſera.

Angulus ut par ſit quem claudit linea triplex.

Tres enim dimenſiones notantur, longitudo, latitudo, altitudo. Huius dicti teſtem interim citabimus Iſidorum Hiſpalēſem, in hac re interdum non refellendum, licet in multis lapſus ſit. Amphora (inquit ille) recipit uini uel aquæ pedem quadratum. Quòd ſi hūc teſtem refutare placet, prodeat Feſtus teſtis locupletior, qui his uerbis teſtatur: Quadrantal antiqui uocabant amphoram quod uas pedis quadrati octo & quadraginta ſextarios capit. Politianus duplicem amphoram modium eſſe tradidit, & (quod uix intelligere poſſum) triplicem amphoram ſextarium efficere. Ego autem amphoram unam ternos modios capere dico, & duodequinquaginta ſextarios: nec medimnum & modium eundem eſſe modum, ſed medimnum modios ſenos capere. Suidas, μέδιμν& μέ-

τρον ἐςὶ ξηρῶν, διον πυρῶν ἢ κριθῶν. μέδιμνον οὖν μοδίων ἕξ. Medimnus, inquit, menſura eſt aridorum, ut tritici uel ordei. Medimnum igitur menſura eſt ſex modiûm. Hactenus ille. Sed audiamus teſtem unum qui uice ſit omnium, is erit Cicero, qui in frumẽtaria, ita inquit ad Verrem: Accipis ſeſtertios quindecim pro medimno, tanti enim eſt illo tempore medimnum: retines ſeſtertios duodecim, tanti enim eſt frumẽtum Siculienſe ex lege æſtimatum. Eſt eiuſmodi æſtimatio legis ut cæteris temporibus tolerabilis Siculis, te prætore etiam grata eſſe debuerit. Eſt enim modius lege ſeſtertijs tribus ut æſtimatus fuit ante te prætorem, ut tu in epiſtolis ad amicos tuos gloriaris, ſeſtertijs duobus, ſed fuerit tribus ſeſtertijs, quoniam tu tantum à ciuitatibus in modios ſingulos exegiſti, tu non modo omnes accipere quod oportebat noluiſti, ſed etiam dare quod non debebant coẽgiſti. Idem alibi: Pretium autem ſenatuſconſulto conſtitutum decumano in modios ſingulos ſeſtertij terni. Et iterum: Duobus pretijs unum & idem frumentum uendidiſti, ſemel ciuitatibus ſeſtertijs quindecim in medimnum. Iterum Populo Romano, à quo ſeſter. xx. in medimna pro eodem illo frumento abſtuliſti. Et alibi: Hoc reprehendo, quòd cum in Sicilia ſeſtertijs binis tritici modius eſſet, ut iſtius epiſtola ad te declarat, ſummum ſeſtertijs trinis: tum iſte pro tritici modijs ſingulis ternos ab aratoribus denarios exegit. His locis & alijs eiuſdem orationis liquet medimnum quinquies modium capere: quod de Sicula menſura intelligendum, nam Romanum medimnum ut Atticum ſenos modios cepiſſe, eodem autore eadem'que oratione probabimus poſtea. Nunc quod inſtat de amphora uideamus, quonammodo intelligi poſſit quod Politianus dixit: Sit igitur area quoquo uerſus pedum quatuor, ſi ex ea corpus quadrantale & teſſerarium facere uelis, neceſſe eſt addenda dimenſione tertia, id eſt altitudine, tertiam quoque multiplicationem arealis numeri excitari. Quomodo enim bis bina bis, primam teſſeram faciunt octo angulis conſtantem, & ter trina ter, ſecundam, qui numerus eſt uicenarius ſeptenarius

Medimnum.

Amphora.

narius, eodem modo quater quaterna quater, tertiam teſſeram faciunt, unitatibus quatuor & ſexaginta concretam. Sit igitur planities uel interuallum quadratum, quaternûm quoquo uerſus pedum: Huic ſi altitudinem bipedalem imponam, fiet octo pedes quadrati, qui duos & triginta pedes ualent, hoc eſt bis quater quaternos. Hos pedes ſi ex quadratis cubicos, id eſt teſſerarios reddere uelim, eum numerū ut duplicem neceſſe eſt, hoc modo, quater quatuor quaternos, ſic fiunt bis duo & triginta, id eſt quatuor et ſexaginta. Vt enim quadrata forma ex numero quocunq; fit in ſeſe ductο, ſic ex quadrata iterum exurgit cubica. Quaternio enim radix eſt numeri quem nunc quærimus: is in ſeſe multiplicatus ſedecim efficit, & iam formam quadratam capit. At is numerus quadratus iterum quater multiplicatus in teſſeram euadit, & fiunt ſexaginta quatuor. Quare aut Politianus exiſtimauit amphoram tot pedes habere in conceptaculi inanitate, aut teſſeræ naturam ignorauit. Vtrumlibet autem dixeris luculenter hallucinatus comperitur. At alterutrum uix de eo homine credere fas eſt qui Panepiſtemona librum condidit, quo omnium rerum artiumq; ſcientiam profiteri uidetur. Vitruuius libro quinto de teſſera ita inquit: Cubus eſt corpus ex ſex lateribus, æquali latitudine planitierum per quadratum: is cum eſt iactus, quam in partem incubuit, dum eſt intactus immotam habet ſtabilitatem, ut ſunt etiam teſſeræ quas in alueum ludentes iaciunt. Amphoræ autem capacitatē cum ego noſſe cuperem, quadrātal, id eſt uas cubicum ex tabellis quatuor faciendum locaui, ita ut intus pedale quoquo uerſus eſſet, factumq; ad rudiculam exegi, quæ intus quidē erecta, æquilibris eſſet ad ſumma uaſis labra. Iaces uero & porrecta in imo atq; ſummo, latera bina ſtringeret. Semipedē accipimus id ſpatiū quod digiti utriuſq; manus ſuppreſſis pollicibus occupant: etenim palmus (ut inquit Vitruuius) à quaternis manuū digitis inuētus eſt, & à palmo pes factus ſedecim digitorū: noſtri pedē duodecim pollicibus partiūtur, quas uncias antiqui uocauerūt ut autor eſt Boethius, id quod oſtēdit Pli-

Panepiſtemon Politiani.

Cubus.

Amphoræ forma & capacitas.

nius libro x v. *de ſiliquis loquens: Quum inquit digitorum hominis longitudo illis, & interim falcata, pollicari latitudine. Pollicarem dixit pro unciali, ut differẽtiam adnotare facile ſit inter digitale & pollicare. Frontinus:* Aquarũ, *inquit, moduli aut ad digitorum aut ad unciarũ menſurã inſtituti ſunt: digiti in* Campania *& in*

Digitus. *pleriſq; Italiæ locis, unciæ in* Apulia *obſeruãtur.* Eſt *aũt digitus(ut*

Vncia. *conuenit) ſextadecima pars pedis, uncia duodecima. Idẽ alibi:* V*nciæ ergo modulus habet diametri digitũ unũ & trientẽ digiti. Hactenus ille. Vulgo pedẽ metiũtur opifices manibus in pugnos cõtractis & porrectis pollicibus altrinſecuſq; obuerſis. Nos huiuſmodi pedẽ habuimus, ſed ab ijs petitũ qui modũ pedis publice ſtatuere ſolent. Hoc uas aũt tritico cũ impleuiſſem, cũ menſuris noſtris compoſui implendo deplendoq; ſubinde. Hoc faciens deprehẽdi uas illud teſſerarium, id eſt amphoram meam cumulatã, huius urbis quadrãtem radio æquatum capere: nec aliam eſſe inter utranq; mẽſuram differentiam, quàm quæ eſſe ſoleat inter menſuram raſam et faſtigatam, ut amphora cũ eo auctario quod liberaliores uẽditores cõdonare ſolẽt, quadrantẽ noſtrũ hoſtimento admẽſum omnino æquare poſſit. Quadrantẽ appello eius mẽſuræ quartã partẽ quam ſex-*

Medimnus. *tarium triticariũ diximus. Secundũ hoc medimnus erit quã minã dicimus. Lingua enim uernacula primũ mimnũ per ſyncopen, poſtea minã pro medimno dixit. Ita ſextarius ille noſter triticarius in bina medimna uel quaternas amphoras diuiditur, et inde in duodenos modios quos boſſellos appellam⁹ uel bæotios potius. Sed hæc quæ cõiectura aſſequimur, argumẽtis adiuuãda ſunt. Tranquillus in Cæſare: Populo præter frumẽti denos modios ac totidem olei li*

Aeſtimatio frumẽti in Sicilia *bras, trecenos quoq; nũmos quos pollicitus olim erat, diuiſit. Si Cæſar totidem modios tritici uiritim quot olei libras diuiſit, intelligimus modium non magnã menſuram fuiſſe: quæ Ciceronis teſtimonio plerunq; binis, raro ternis ſeſtertijs ualebat. Qua ratione medimnus quinis denis ſeſtertijs, & ſæpe denis tantum ualebat: quod tamen intelligo in uilitate annonæ: Nam Cicero in frumentaria*

duas

duas æſtimationes ex ſenatuſconſulto factas ponit: unã alterarum decimarum quas aratores non gratuitas pendere cogebantur populo Romano, ſed ita ut in modios ternos ſeſtertios acciperent: alteram æſtimationem ponit frumenti quod interdũ ciuitatibus imperabatur, ut Romano populo præbere certũ numerum frumenti cogerentur, & pro eo in modios denarios ſingulos acciperent, id eſt quaternos ſeſtertios. Qua ratione medimnus quinis denarijs æſtimabatur, quod fiebat cũ annonæ penuria metuebatur ut opinor. Legitima ergo æſtimatio erat trinis ſeſtertijs in modios Siculos qui maiores erant Atticis & Romanis, licet idem eſſet medimnus. Videamus an hoc tẽporibus noſtris congruat. Apud nos cõmodam tritici primarij annonã eſſe aiunt, cum medimni bini, id eſt ſextarius quinis & uicenis ſolidis turonicis uæneũt: ab eo pretio ad tricenos iuſtam æſtimationẽ eſſe. Deorſum autẽ ad uicenos, iam ad uilitatẽ ſpectare: quod ſupra hæc aut infra eſt, caritatis et uilitatis appellatione cẽſeri. Cum hæc literis mandarẽ pretiũ diuerſis anni partibus à uicenis ſolidis ad uicenos binos & ſemiſſem plerunq; euariauit, tãetſi minime ubere biennij prouẽtu: ſed ferè ita euenit cũ exportare ad externos non licet, uix iam ut annona agriculturæ impendia ferat, cũ paucis annis equis aratorijs quibus noſtri utũtur, magnopere pretiũ acceſſerit. Verũ ſi medimnus in Sicilia mediocri anno quinïſdenis ſeſtertijs ualebat, planũ fit nõ memorabili nos errore aut in nũmi cõiectura aut in menſura falli, quippe quindecim ſeſtertij æſtimatione noſtra ſolidis tredecim & ſeſquidenario lo ualẽt. Seſtertiũ enim denis denariolis & obolo taxauimus. Quare non mirũ eſt ſi Cicero ſæpe in Sicilia modium frumẽti binis ſeſtertijs eſſe dixit in magna ubertate. Qua ratione duo medimna decem et ſeptẽ ſolidis & ſemiſſe uæneũt: nam apud nos ſæpe minoris ualere memini. Cicero in Frumẽtaria: Frumentũ, inquit, emere in Sicilia debuit Verres ex ſenatuſconſ. & ex lege Terentia & Caſſia frumẽtaria. Emundi duo genera fuerũt, unũ cæterarũ decumarũ, alterũ quod præterea ciuitatibus æqualiter eſſet diſtribu- *Seſtertij ualor.*

C 3 tum.

tum. Illius decumani tantū quantū ex primis decumis fuiſſet, triti-ci modia DCCC. millia. Pretiū aūt cōſtitutū decumano, in modios ſingulos ſeſtertij terni, duodetricies: imperato ſeſtertij quaterni. Ita ut frumentū imperatū, ſeſtertiūm duodetricies in annos ſingu-los Verri decernebatur quod aratoribus ſolueret: in alteras decu-mas fermè ad nonagies: ſic per trienniū ad hanc frumēti emptionē Sicilienſem propè cēties et tricies erogatū eſt. Decumanū frumē tum appellat Cicero alterius decumæ frumentū, quū aratores da re non uectigalē ſed uænalē cogebātur. Puto aūt nō utrobiq; duo-detricies legendū, ſed ſecūdo loco duodeuicies, nihil tamē certi ha beri poteſt quoniā locus ille corruptiſſime legitur: ſed nec duodetri cies priore loco ſatis cōgruit, cū octingēta millia modiūm quater et uicies tantūmodo ualuerint æſtimatione ternorū ſeſtertiorū. Igi-tur DCCCC. M. Ciceronē ſcripſiſſe dicendū eſt, non DCCC. ut ſit uicies ſepties. Quòd ſi addatur XXX. mil. cōgruet duodetricies. Ter aūt duodetricies fermè nonagies cētena millia ſeſtertiūm ua-let. Quibus ſi ter duodecies addas fermè centies et tricies ſeſter-tiūm erit, quod à Cicerone oratorie auctū eſt. Sic in alteras decu mas quotānis ex Sicilia nongēta millia modiūm Romā exportabā-tur, qui modij primū ad menſurā Romanā, deinde ad noſtrā redu ci debēt: Propterea quòd quini Siculi modij ſenos Romanos uale bāt. Qua ratione ſeptingēta & quinquaginta millia Siculorum, nongēta millia Romanorū & Atticorū ualēt, quæ ad medimnos Atticos relata centū & quinquaginta millia fiūt. His adde cētum & quinquaginta millia modiūm Siculorū quæ centū et octoginta millia Romanorum ualēt, fiunt decies cētena et octoginta millia. Hæc enim ſumma ſeſquiquinta eſt nongentorū milliū, quæ ad ſex-tarios Pariſinos reducta nonaginta millia fiūt, & duodenario di-uiſa ſeptē millia, & quingēta modia Pariſina. Sic ex duabus deci mis Romani quindecim millia modiūm noſtrorū trāſportabant ex Sicilia, præter id quod ciuitatibus quaternis ſeſtertijs imperaba-tur. Sed ſeptē millia & quingēti modij noſtri ea ratione quā Cice ro ſta-

Decuma frumenti in Sicilia.

to ſtatuit, id eſt tribus ſeſtertijs in modiũ Siculũ, ære noſtro ſexaginta ſeptem millia & quingentos aureos noſtros ualent, quæ Romano more uicies ſepties ſeſtertiũm dicuntur. Quare ſumma oĩno non congruit, propter quod locum Ciceronis corruptum eſſe dixi, nec modo corruptum eſſe puto, ſed etiam mutilatum, inter uerbũ fuiſſet & uerbum tritici: DCCC. enim millia non eſt alterarũ decumarũ numerus, ſed frumenti imperati, ut ex alijs locis oratiõis colligitur. Numerus aũt alterarũ decumarũ deeſſe mihi uidetur. Sed & maior ſumma eſſe debet in triennio q̃ centies & tricies, cũ quotãnis nonagies in alteras decumas daretur, id quod ex alio loco orationis oſtenditur: nam Cicero eius ſummæ quinquageſimas binas ad ſeſtertiũm tredecies taxauit: qua ratione trecenties & uicieſquinquies eſſe oportuit. Cæterũ non duodetricies imperato frumẽto Ciceronẽ ſtatuiſſe puto, ſed bis & tricies, cũ quaternis ſeſtertijs in modiũ æſtimaretur: ſumma enim ad nummũ quadrat. Sextarius noſter ferè eſt q̃tũ iumentũ uiatoriũ ferre poteſt, hos in modio duodenos Parienſes habẽt. Idẽ Cic. in eadẽ oratione: Iugera profeſſi ſunt aratores imperio atq; inſtituto tuo: nõ opinor quenq̃ eſſe min⁹ ꝓfeſſum q̃ quantũ araſſet, cũ tot cruces, tot iudicia, tot ex cohorte recuperatores ꝓponerentur. In iugere Leontini agri medimnũ ferè tritici ſeritur perpetua atq; æquabili ſatiõe. Ager efficit cũ octauo bene ut agatur. Verũ ut oẽs dij adiuuent, cũ decimo: quod ſi quãdo accidit, tũ fit ut tantũ decumæ ſit quãtũ ſeueris, hoc eſt ut quot iugera ſunt ſata, totidẽ medimna decumæ debeãtur. Hoc cũ ita eſſet, primũ illud dico, pluribus medimnũ millib⁹ uæniſſe decumas agri Leontini q̃ quot millia iugerũ ſata erãt in agro Leõtino. Et rurſus: Agri Leontini decumæ anno tertio uænierũt medimnis XXXVI. millibus, hoc eſt tritici modijs ducẽtis ſedecim millibus. His uerbis planũ fit medimnũ ſenos modios capere, cũ prior numerus ſenario multiplicatus poſteriorẽ efficiat. Idẽ: Oſtendã neminẽ aratorẽ minus trib⁹ decumis dediſſe: atq; hoc in beneficij loco petitũ ab Apronio: ut ĩ iugera ſingula ternis medĩnis decidere licerẽt. Deĩde ĩferi

us ita ſubdit: Profeſſio eſt agri Leontini ad iugera XXX.*millia. Hæc ſunt ad tritici medimna nonaginta, id eſt tritici modia quingenta quadraginta millia, tres quinquageſimas, id eſt tritici modiũm* XXXII.*millia quadringentos. Ab omnibus enim ternæ præterea quinquageſimæ exhibebantur. Hæc exempla Ciceronis corruptiſſime hodie leguntur: ſed partim ex locorũ collatiõe, partim calculo emendantur, quæ ideo citanda duxi, ut probarem medimnum ſenos modios Romano more capere. Si enim quingenta quadraginta millia ſenario partiaris, fient ſexies nonaginta millia. His etiam exẽplis autoritatẽ habemus agri Leontini qui fertilitate commendabilis erat iugera ſingula ſingulis medimnis, id eſt ſenis modijs ſeri. Et plerunq; cũ octauo, raro cũ decimo fœnore ſatũ frumentũ redire. Primum igitur ſtatuamus quanta ſit iugeri menſura. Columel. lib.* VI. *Duo (inquit) actus iugerum efficiunt longitudine pedum ducentorũ quadraginta, latitudiue pedum centum uiginti. Quæ utræq; ſummæ in ſeſe ductæ quadratorũ pedũ faciunt millia uiginti octo & octingentos. Iam autore Columella et calculo confirmatore nouimus ducentos & quadraginta pedes (quæ longitudo eſt iugeri) centies & uicies multiplicatos (qui numerus eſt latitudinis) octo & uiginti millia quadratorum pedum & octingentos efficere. Hic numerus octingentas hexapedas efficit, qua menſores & fabri ſic utũtur, ut antiqui Romani decempeda. Eſt enim hexapus ſiue hexapeda menſura ſex pedum. Quæ quadrata ſex et triginta pedes habet: Porro centũ hexapedæ quadratæ tria millia & ſexcentos gedes efficiunt. Quadringentæ hac ratione quatuor decim millia & quadringentos explent, quæ menſura eſt ſemijugeri Romani ex Columella. Ita iugerum octingentas hexapodas noſtras habebat. Quare quod apud Varronem et ipſum Columellã legitur actum quadratum undiq; finiri pedibus centum uiginti, eumq; duplicatum iugerũ facere, id de iugero quadrato intelligendũ eſt, non abſolute de iugero, quod parũ apud uarunq; declaraũ eſt. Sed cum uterq; dicat ſcrupulum denũ eſſe pedum quadratorũ*

Medimnus

Hexapeda

Hexapedesq;.

Iugerum.

dratorum, et in iugero eſſe ſcrupula ducenta & octoginta octo, planum fit calculo, de iugero quadrato non intelligi, cum dicitur iugerum pedum eſſe uiginti octo milliũ & octingentorũ. Si enim in ſingula ſcrupula centenos pedes numeres, quot ex denis pedibus quadratis exurgunt, patet uel in digitos deducenti ducenties octuagies octies cẽtenos pedes fieri, id eſt uiginti octo millia octingentos: at iugerum quadratum altero tanto maius eſt. In agro Pariſino non una eſt menſura, propterea iuſtiſſimam eligam, & quæ latius in eodem agro patet. Perticam noſtram uicenũ quinũ pedum eſſe aiunt longitudinis. Hæc quadrata ſexcenos uicenos quinos pedes continet, qui numerus centies multiplicatus ſexaginta duo millia & quingentos pedes quadratos efficit: tot enim tantiſq; perticis iugerũ noſtrum quod arpennum appellamus, conſtare dicitur. Huiuſmodi iugero licet aliqui utantur, alij tamen affirmant grandiſſimã illam eſſe menſuram, ſed iuſtam agri noſtri perticam uicenũm binũm pedum eſſe longitudinis, quæ quadrata quadringenos octuagenos quaternos pedes habet. Et hæc iã apud pleroſq; plena exiſtimatur. Qua ratione centenarium iugerũ quadraginta octo millia quadringentos pedes habet quadratos. Eſt & minima menſura, quæ perticis duodeuicenarijs utitur quæ pedes trecenos uicenos quaternos habent, & centenæ in iugero, pedes quadratos cõficiunt numero triginta duo millia quadringẽtos. Sũt etiã q perticis quidẽ plenis ſed iugero ſexagenario utantur. Quo fit ut illis iugerũ triginta ſeptẽ millia quingẽtos pedes habeat: nos aũt mediã menſurã obſeruabimus quã dicũt germanã noſtrã eſſe, q̃ duos & uiginti pedes ꝑticæ ſtatuit, & quadraginta octo millia quadringẽtos pedes habet, hæc ad iugerũ Romanũ cõpoſita eandẽ habet proportionẽ, quã quadringẽti octogĩta quatuor ad ducẽtos octoginta octo, q̃ ut maior eſt multo ſeſquipla, ſic paulo minor eſt dupla. Eiuſmodi arpennũ pingui ſolo alternis propemodũ meſſibus medimnũ duodecimũ reddit. Huiuſmodi ferè eſt fertilitas in eo tractu q peculiari noĩe Frãcia appellatur, ex eo (ut arbitror) quòd ſit ſumen (ut dicitur)

Iugerum Pariſinum.

Francianus ager. Franciæ ſumen.

tur) Franciæ, in quo agro triticũ mutilis ſpicis naſcitur nõ ut ferè in Italia ariſtatis. In eo nos prædiũ Marlianũ habemus. Neq; nunc de ſumma ubertate, aut ſoli, aut tẽporis loquimur ſed de ea q̃ plerũq; uiſitur. Notũ eſt in eo agro arpenna duodeuicena in annos ſingulos ſingulis modijs noſtris oblocari tritici lectiſſimi: q̃q̃ ea ferè locationũ formula eſt, ut colonus eo recte præbẽdo tritico defungi poſſit qđ ſummæ bonitati uno ſolido cedat, & interdũ eo qđ ſemiſſe tantũ ſolidi: modiũ aũt noſtrũ (ut iã dixi) duodenos ſextarios cõtinet, & ſextarius binos medimnos: hac ratiõe ſingula iugera quotãnis beſſem ſextarij noſtri .i. octonos modios pẽſitare inueniũtur. Cũ tamẽ in eo tractu nullũ agrũ reſtibilẽ eẽ ſciã. Sic enĩ fert agri colatio, ut triticarius ager à meſſe triticea altero anno ſemeſtre aliqđ gen⁹ frugis capiat, ut ordeũ uel auenã uel quid aliud leuioris fœtus: tertio aũt anno nouali agitato ceſſet, quod et aruũ et ueruactũ appellatur ab antiquis. Itaq; planũ fit agrũ noſtrũ bonitate Siculo nõ cedere, quẽ Cicero cũ VIII. & X. acceptũ reddere ſemen dixit, q̃q̃ id poſtea uiderimus, nũc id tantũ argumenta noſtra adiuuet, quibus aſſerere cõtendimus medimni Romani et minæ noſtræ paritatẽ. Noſtri aiũt agricolæ arpẽnũ quale dixim⁹, ſeſq̃medimnũ ferè poſcere, ut bene ſeratur aruũ. Colu. de ſatiõe loquẽs lib. XII. pinguis agri iugerũ ſi ſolutus & ſiccus ſit, quaternos tantũ modios tritici poſcere tradidit: ſi cretoſus aut uliginoſus, quinos. Hoc cũ à noſtratib⁹ anxie inquirerẽ, uix cõſtare opiniões deprehẽdi, id quod ex uarietate ſoli et mẽſurarũ cõtingit: q̃tũ tamẽ colligere potui, plena .i. mediocris pinguis agri mẽſura ſolo dẽſo dodrantẽ minimũ poſcit, interdũ etiã dextantẽ .i. decẽ modios Romanos: ſoluto et minime uliginoſo ſolo nũc ſeptenos nunc octonos: minimus modus agri reliquis etiã cõpetentibus, ſenos modios, id eſt medimnũ poſcit. His conuenit dictũ Columel. lib. II. Iugerũ (inquit) agri pinguis plerũq; modios tritici quatuor, mediocris quinq; poſtulat: adorei modios nouem, ſi eſt lætum ſolum: ſi mediocre, decẽ deſiderat, nam quãuis de menſura minus autoribus conuenit, hanc tamen uideri commodiſſimã

Marlianum prædium.

Aruum.

Veruactum.

Ratio ſementis.

diſſimā docuit noſter uſus. Et paulo inferius: Nobis ne iſtā quidem quā prædiximus menſuram ſemper placet ſeruari, quod eā uariat aut loci aut tēporis aut cœli conditio. Proinde quā proportionē iugerum Romanum, id eſt duodetriginta millia & octingenti pedes, ad Pariſinum arpennum habet, id eſt ad duodequinquaginta & quadringentos, eandem ferè habent quaterni quinq; modij ad ſeptenos & nouenos. Leontinum iugerū non admodum diſparile noſtro minimo fuiſſe oportet, quod tantundem frumenti poſceret, id eſt medimnum in ſingula iugera, ſi tamen Cicero ueritati inſeruiit potius quàm exaggerationi criminis. Arpenni aūt uocabulo non licenter uti uideor cum id apud Columellam legatur. Ariſtoteles in ſecundo Politicon autor eſt Solonem Athenienſem quatuor cenſus Athenis inſtituiſſe. Quorum primus fuit eorum qui pentacoſiomedimni dicti ſunt, id eſt quingentis medimnis cenſi. Secūdus eorum fuit qui Zeugitæ dicebantur, ab equis iugalibus. Tertius Hippas, ab equis. Quartus Theticus dicitur, qui eorum erat qui Thetes, id eſt opifices erant, hoc eſt operas ſuas locantes. Primum, ſecundum & tertium ad magiſtratus & honores admitti uoluit, eosq; diuitum nobiliumq; appellatione cenſeri. τὰς δ᾽ ἀρχὰς ἐκ τῶν γνωρίμων καὶ τῶν εὐπόρων κατέστησε πάσας, ἐκ τῶν πεντακοσιομεδίμνων καὶ ζευγιτῶν καὶ τρίτου τέλους τῆς καλουμένης ἱππάδος. *Plutarchus in Solone: Cum magiſtratus (inquit) omnes locupletibus relinquere uellet, reliquam autem reipublicæ gubernandæ partem promiſcuam facere, ad quam antea plebs aſpirare non poterat, ad cenſus ciuium ſe contulit, & qui in ſiccis atque humidis cenſi erant, in primo ordine locauit, & pentacoſiomedimnos uocitauit. In ſecundo autem eos qui equos alere poſſent, aut trecētis cenſi forent, & hos hippada ſoluentes ab equis nūcupauit. Zeugitæ uero tertij cenſus hoīes uocati ſunt, q ducētorū medimnū cēſum explerēt. Quo hæc meli⁹ intelligātur, Pollux li. 8. de hoc loquēs ita inqt:* τιμήματα δ᾽ ἦν τέτταρα. πεντακοσιομεδίμνων, ἱππέων, ζευγιτῶν, θητικῶν. οἱ μὲν ἐκ τοῦ πεντακοσιομεδίμνου μέ-

Arpennum. Cēſus Athenienſium.

τρου

τρὺ ὑγρὰ καὶ ξηρὰ ποιεῖν κληθέντες. ἀνήλισκον δ' εἰς τὸ δημόσιον, τάλαντον. οἱ δὲ τὴν ἱππάδα τελοῦντες, ἐκ μὲν τοῦ δύνασθαι τρέφειν ἵππους, κεκλῆσθαι δοκοῦσιν. ἐποίουν δὲ μέτρα τριακόσια. ἀνήλισκον ἢ ἡμιτάλαντον. οἱ δὲ τὸ ζευγίσιον τελοῦντες ἀπὸ διακοσίων μέτρων κατελέγοντο, ἀνήλισκον δὲ μνᾶς δέκα. οἱ ἢ τὸ θητικὸν, οὐδεμίαν ἀρχὴν ἦρχον, οὐδὲ ἀνήλισκον οὐδέν. Quorũ uerborũ huiuſmodi eſt ſentẽtia: Quatuor cenſus Athenis fuiſſe, pentacoſiomedimnos, hippeis, zeugitas, theticos. Pẽtacoſiomedimnos aũt, id eſt quingenũ medimnos ideo appellatos, quòd quingenûm medimnûm numerum uel menſurã ſiccis & humidis facere poſſent, hosq́; in publicũ ſumptus facere ad talentũ. Hippeis aũt id eſt equites ex eo dictos uideri quòd equos alere poſſent, eosq́; mẽſuras trecẽtas facere, et publice ſemitalentũ impendere. At uero qui iugationẽ penderẽt, à ducẽtis mẽſuris cõſcribi ſolitos eſſe, & publice decem minas cõſumere. Poſtremæ notæ eos eſſe qui theticũ penderẽt, id eſt opificiariũ uel mercenariũ, eosq́, nec magiſtratũ gerere, nec publice quicq̃ ſumpt⁹ facere. Licebatq́; ex uno ordine ad aliũ trãſire, ut idem Pollux autor eſt. Ex hoc autẽ inſtituto prodierũt (ut arbitror) munera perſonalia, quorũ mentio fit in lege ultima de muneribus et honoribus in Pandectis. Seruius etiã Tullius hoc exemplo claſſes quinq; ciuium Romanorũ deſcripſiſſe uidetur. Prima claſſis in octoginta centurias diſtributa, ex ijs qui centũ millibus æris aut maiorẽ cenſum haberent, quæ ſumma à nobis mille aureis noſtris æſtimata eſt, Octoginta aũt cẽturiæ in quadragenas ſeniorũ, ac iuniorum diuiſæ. Ita ut ſeniores ad vrbis cuſtodiã præſto eſſent, iuniores ut foris bella gererent; quibus arma imperata, galea, clypeus, ocreæ, lorica, tela in hoſtem haſtaq́; & gladius. Secunda claſſis intra centum uſq; ad quinq; & ſeptuaginta milliũ cenſum inſtituta. Tertiæ claſſis quinquaginta millia cẽſus fuit. Quartæ, quinq; et uiginti millia. Quinta & ultima, undecim millibus cenſebatur, id eſt centũ ac decẽ aureis noſtris. Reliqua aũt multitudo cuius eſſet inferior cenſus, immunis militia facta. Equitũ etiã ex primoribus ciuitatis duodecim

Cenſus Romani et claſſis.

cẽturias ſcripſit, quibus ad equos emẽdos dena millia æris ex publico data, et qbus equos alerẽt uiduæ attributæ, q̃ bina millia æris in annos ſingulos penderẽt. Dena millia æris ego cẽtenos aureos intelligo ad binos equos emendos, & uicenos ad alendos, id eſt bina millia. Hæc omnia (inquit Liuius) in dites à pauperibus inclinata onera. Ex his intelligimꝰ in infantia vrbis Romæ primarias opes fuiſſe mille aureos. Propterea Plinius libro XXXIII. Nõ erat, inquit, apud antiquos numerus ultra centũ millia. Itaq; hic & hodie multiplicatur, ut decies centena millia, aut ſæpius dicãtur. Fœnus hoc fecit nũmusq; percuſſus. Quẽ locũ ex uetuſto ſic lego: Itaq; eſt hodie: multiplicãtur hæc, ut decies cẽtena millia aut ſæpius dicantur, hoc ſenſu: ut olim non erat numerus ultra centũ millia, ſic nec hodie, quia cũ ad centũ millia peruentũ eſt, per multiplicationẽ fit progreſſus, dicendo decies cẽtena millia, aut uicies, aut cẽties, quæ ſummæ antiquis ignotæ fœnore excreuerũt. Idem: Seruius rex primus ſignauit æs: antea rudi uſos Romæ Rhemeus tradit. Signatũ eſt nota pecudũ, unde & pecunia appellata. Maximus cenſus centum millia aſſiũ illo rege fuit, & ideo hæc prima claſſis. Vt igitur Romæ prima claſſis cẽtenariorũ fuit, ſic Athenis quingenariorũ, qui quotãnis pẽdere poſſent medimna uini & olei et frumẽti quingena, ſic enim ex Polluce intelligẽdum puto. Quingẽta autẽ medimna in Attica quæ plurimo importato frumẽto utebatur, ducentis quinquaginta aureis æſtimare poſſumus: & quingẽta uini medimna .i. mille amphoras totidẽ penè frãcicis, pro quibus quingentos aureos ponemus, quibus ſi addamus totidẽ olei amphoras neſcio quid æſtimare debeã. Apud Demoſthenẽ πρὸς φορμίωνα Chryſippus quidã negotiator ita ad iudices loquitur: ὅτι γὰρ ὁ σῖτος ἐπετιμήθη πρότερον, καὶ ἐγένετο ἑκκαίδεκα δραχμῶν, εἰσαγαγόντες πλείους ἢ μυρίους μεδίμνους πυρῶν, διεμετρήσαμεν ὑμῖν τῆς καθεστηκυίας τιμῆς, πέντε δραχμῶν τὸν μέδιμνον. Cũ aũt frumenti auctũ eſſet pretiũ, & ad ſedecim drachmas excreuiſſet, importato frumẽto ultra decem millia medimnûm, iuſto et legitimo pretio uobis admẽſi ſumus

Plinij locus.

Romani nullum numerũ habent ultra centũ millia.

ſumus quinis drachmis in medimnum. Hac Demoſthenica ratione ſextarius Pariſinus circiter aureo uno fuiſſet, hoc eſt drachmis decem. Igitur qui Athenis eum prouentum quingentûm medimnûm habebant, talentũ impendere publice tenebantur, hoc eſt ſexcentos aureos. Verum intelligimus illam æſtimationem cenſus non ſtrictam fuiſſe, ut pentacoſiomedimni dicerentur qui quotannis eam ſummam corradere poſſent, ſed qui tantum pendere poſſent, talento eſſe taxatos. Parum tamen hoc explicatum eſt ab autoribus. Interpres Ariſtophanis pentacoſiomedimnos dictos dicit eos qui tot menſuras arare poſſent. πεντακοσιομεδίμνους διὰ τὸ γεωργεῖν τοσαῦτα μέτρα οὕτως ἐπωνόμαζον. *Equites autẽ eos dictos qui trecentas mẽſuras ararent, nomẽ ex eo ſortitos quòd equos alere poſſent, ſiquando opus eſſet. Qui cum primũ ſexcenti fuiſſent, poſtea urbe aucta mille & ducenti eſſe cœperunt: his licebat comatos eſſe licet ditiores eſſent quingenarij, id eſt pentacoſiomedimni. Oportebat ergo ciues eos diuites eſſe, qui tantũ telluris ararent, aliunde etiam diteſcentes, ut negotiationibus maritimis propter ſitum urbis & fœnore traiectitio. Opificum autẽ ordini licebat & iudicare & concionem habere, ut idem autor inquit:* δικάζειν καὶ ἐκκλησιάζειν. *Hactenus illi rempublicã attingere poterãt. Copioſos*
Athenienſes diuites. *autem Athenienſes fuiſſe ex Thucydide nouimus, qui libro ſecundo Periclem eorum ducem ita inducit de opibus eorũ diſſerentem, ut dicat confidere eos debere, nec incurſu hoſtiũ perterreſieri. Bello enim gerendo conſilio & ui pecuniæ plurima obtineri. Athenienſibus autem ſexcentorum talentorum obuentionem annuam eſſe, quæ quotannis ferè tributi nomine à ſocijs eorum penſitarentur, præter alios prouentus. Eſſe præterea ſignati argenti in arce ſex talentorum millia, fuiſſe autẽ aliquando plurimũ nouem millia ſeptingenta. Ex quibus in arcem & publicas alias extructiones erogatũ fuiſſe q̃d nũc illi ſummæ deſit.* τὰ δὲ πολλὰ τοῦ πολέμου γνώμῃ καὶ χρημάτων περιουσίᾳ κρατεῖσθαι. θαρσεῖν τε ἐκέλευε προσιόντων μὲν ἑξακοσίων ταλάντων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ φόρου κατ' ἐνιαυτὸν

αὐτῇ

ἀπὸ τῶν ξυμμάχων τῇ πόλει, ἄνευ τῆς ἄλλης προσόδου. ὑπαρχόντων δὲ ἐν τῇ ἀκροπόλει ἔτι τότε ἀργυρίου ἐπισήμου ἑξακισχιλίων ταλάντων· τὰ γὰρ πλεῖστα τριακοσίων ἀποδέοντα μύρια ἐγένετο. Sex millia talentûm tricies ſexies cẽtenis millibus aureorũ noſtrorũ æſtimare ſolemus. Suidas autor eſt redditus publicos Athenis Prytanea appellari: et eo nomine metallorũ uectigalia & fori.i. rerũ uenditarum, et portoriorũ intelligi, et quicquid à ſocijs uel ſubditis pẽſitaretur, & quicquid ex manubijs uel rebus publicatis rẽdigeretur: Quorũ, inquit, nominũ cumulus bina millia talẽtûm propemodum cõficit. Athenæus aũt lib. XII. ſcribit Duridẽ in hiſtorijs prodidiſſe, Demetriũ Phalereum, cuius multa eſt mẽtio apud Ciceronem, Quintilianũ, Pliniũ, & alios, cũ Athenis reipub. adminiſtrandæ præeſſet, mille ac ducenta talenta in poteſtate habuiſſe quotannis. Ex quibus cum minimã partẽ in ſtipendia militũ & reliquas reip. partes tuendas conſumeret, reliqua per ingeniũ morũ incontinentiam luxurioſe dilapidabat. Epulis quotidianis lautis & opiparis q̃plurimos conuiuas accipiens, & ea parte magnificentiæ Macedonicas cœnas ſuperans. Alioquin nitore & lautitia uitæ Cyprios & Phœnicas prouocans, cum cœnationum pauimẽta ſingulari artificio uermiculata, etiã unguentis perfunderentur. Δημήτριος δὲ ὁ φαληρεὺς χιλίων καὶ διακοσίων κατ' ἐνιαυτὸν κύριος γενόμενος. καὶ ἀπὸ τούτων βραχέα δαπανῶν εἰς τοὺς στρατιώτας καὶ τὴν τῆς πόλεως διοίκησιν. τὰ λοιπὰ πάντα διὰ τὴν ἔμφυτον ἀκρασίαν ἠφάνιζε. Hæc uerba ſatis ſignificant publicos redditus Athenarũ mille & ducentorũ talẽtûm fuiſſe. Diximus alibi Athenis Iſocratẽ rhetorẽ uiginti talẽtis orationẽ unã uendidiſſe. Plutarchus autẽ autor eſt Demoſthenem in eadem urbe totidẽ talentis unius diei reticentiam uendidiſſe Harpalo, qui Alexandrum Magnũ fugiens Athenas ſe contulerat: licet hiſtoria ab aulo Gellio in decimo aliter referatur. Hoc tamen penè conuenit quòd Demoſthenes nocte aureo calice accepto cum uiginti talentis argenti, in concionem poſtridie ueniens collo lana & faſcijs obligato, cum cenſere iuberetur,

Prytanea.

Demetrij profuſio.

Athenienſiũ redditus.

Demoſthenes magno ſilentiũ uẽdidit.

& pro

& pro cõcione dicere quid de Harpali poſtulatis ſtatuendũ eſſet, nutu oſtẽdit ſe irraciuiſſe, nec proloqui poſſe. Quo tẽpore ij qui munere Harpali corruptum eſſe ſciebant, ridentes dicere cœperunt, concionatorem hominẽ et popularẽ noctu argyranche corruptum, id eſt angina argentaria. καὶ γενομένης τάχιστα τῆς νυκτὸς ὁ Ἅρπαλος ἔπεμψεν αὐτῷ τὴν κύλικα μετὰ τῶν εἴκοσι ταλάντων. Et paulo poſt: καὶ μεθημέραν εὖ καὶ καλῶς ἐρίοις καὶ ταινίαις κατὰ τοῦ τραχήλου κατειλιξάμενος, εἰς τὴν ἐκκλησίαν προῆλθε, καὶ κελευόντων ἀνίστασθαι καὶ λέγειν, διένευεν ὡς ἀποκεκλῃμένης αὐτῷ τῆς φωνῆς. οἱ δὲ χλευάζοντες, οὐχ ὑπὸ συνάγχης ἔφραζον, ἀλλ' ὑπὸ ἀργυράγχης εἰλῆφθαι νύκτωρ τὸν δημαγωγόν. Id eſt. Interdiu aũt Demoſthenes pulchre & concinne lana & faſcijs obuoluto collo in concionẽ prodiens, cum quidã eorũ qui aderant ſcandere in pulpitũ & dicere eũ iuberent, nutu ſignificauit quaſi obtuſa uox ſibi eſſet. Quo facto homines quidam ingenioſi cauillantes, non angina noctu oratorẽ, ſed argẽtangina correptum eſſe dixerunt. Idẽ Thucydides libro tertio, autor eſt Athenienſes Mithylenẽ obſidentes, cũ iam magna ex parte pecunias ſupradictas conſumpſiſſent in eo bello quod cũ Lacedæmonijs eorumq́; ſocijs ſuſceperant, & pecunijs egerent ad obſidionem peragendam, tũ primum tributũ in ciuitate inſtituiſſe, & ducenta talenta ad bellũ contuliſſe, emiſſis etiã nauibus XII. ad pecunias à ſocijs cogendas. προσδεόμενοι δὲ οἱ Ἀθηναῖοι χρημάτων εἰς τὴν πολιορκίαν, καὶ αὐτοὶ ἐσενεγκόντες τότε πρῶτον εἰσφορὰν διακόσια τάλαντα ἐξέπεμψαν, καὶ ἐπὶ τοὺς ξυμμάχους ἀργυρολόγους ναῦς δώδεκα. Quod uero diximus de quingenarijs Athenienſibus qui impendere talentũ publice tenebantur, ita intelligo non ut quotãnis tributi nomine impenderent: tributũ enim Athenienſes non pendebant, ut ſupradictũ eſt ex Thucydide, ſed ut cũ opus eſſet, id quod ex oratiõe Demoſthenis intelligi põt quæ περὶ συμμοριῶν inſcribitur, id eſt de Symmorijs, quaſi dicas de decurijs munera obeuntium, id quod intelligi non poteſt niſi ſummam & ueluti argumentum orationis eius colligamus. Eſt autem eiuſmodi. Cum rex Perſarum

Oratio Demoſtenis de muneribus trierarchiæ.

expeditionẽ

expeditionem in Græcos & præcipue in Athenieſes facturus diceretur, populus Athenienſis tumultuari cœpit, quaſi'q; ducē quærere qui Athenieſiū exercitu inſtructus obuiam ultro Perſis in Lydiam procederet. Quod cum Demoſthenes temerarium eſſe uideret, nec tamen aperte damnare & diſſuadere auderet, cenſere cœpit prius de apparatu belli cogitandum, & quonāmodo ſuppetere copiæ bellicæ propulſando tāto bello poſſent. Itaq; ex ditioribus urbis centū decurias duodenûm hominum deſcribendas cenſuit quas ſymmorias appellat: hic ordo trierarchæ appellantur, id eſt triremium præfecti quaſi nauarchi: q̃q̃ ſymmorias tantum uiginti facit, ſexagenûm hominum: quas rurſus in quinas partes duodenûm hominū diſtribuit, ſic enim inquit: ἐκ τοίνυν τούτων οἶμαι δεῖν ποιῆσαι συμμορίας εἴκοσιν ὥσπερ νῦν εἰσὶν, ἑξήκοντα σώματα ἐχούσαν ἑκάστην. τούτων δὲ τῶν συμμοριῶν ἑκάστην διελεῖν κελεύω πέντε μέρη κατὰ δώδεκα ἄνδρας, ἀνταναπληροῦντας ἀεὶ πρὸς τὸν εὐπορώτατον τοὺς ἀπορωτάτους. Ex his mille & ducentis exiſtimo claſſes uiginti faciendas eo modo quo nūc factæ ſunt, ſexagena corpora unamquanq; habentē. Earum'q; ſingulas diuidendas in quinas decurias cenſeo duodenûm hominum, ita ut ditiſſimo cuiq; egētiſſimi in decurijs ordinādis coniungantur. Ita aūt conſtitutis claſſibus, id eſt ſymmorijs, & diuiſis decurijs, trecentas naues triremes faciendas eſſe cenſet, & rurſus eas in uiginti partes tribuit ſingulas denumquingenûm nauium. Ita ut ex primo, ſecundo & tertio cētenario, cuilibet claſſi quinæ diſtribuātur, et ſic unaquæq; claſſis ſingulis decurijs ternas rurſus tribuat. Hac conſtitutione claſſium triremium trierarcharum'q; facta: Quoniam uero (inquit) cenſus eorum ſex millium eſt talentorum, oportet & facultates quoq; certo ordine ac formula conſtitui, et in ſingulas decurias ſexagena talenta tribui, ut ſingulæ claſſes quinquies ſexagena talenta ſortiātur, id quod his uerbis ab eo dicitur: εἶτα πέντε ἑξήκοντα ταλαντείας εἰς ἑκάστην τῶν μεγάλων τῶν εἴκοσι συμμοριῶν ἐπικληρῶσαι, τὴν δὲ συμμορίαν ἑκάστῳ τῶν μερῶν μίαν ἑξηκον-

D ταλαν-

ταλαντεῖαν ἀποδοῦναι. *Hoc autem ideo ſtatuit, ut ſi leuius bellum inſtet, centum nauibus tantum res geratur, & ſexagenis in ſingulas decurias talentis impenſa ſuppeditetur, & duodeni trierarchi ſint: ſin grauiore bello ducentis nauibus opus ſit, tricena in ſingulas decurias talenta impenſam conferant, & ſena ſint corpora trierarchiæ munus obeuntia: quòd ſi grauiſſimo bello premantur, ſingulæ decuriæ ad uicena tale͂ta & quaterna corpora contraha͂tur.* ὅπως ἂν μὲν ὑμῖν ἑκατὸν δέῃ τριήρων, τὴν μὲν δαπάνην ἑξήκοντα τάλαντα συντελῇ, τριήραρχοι δ' ὦσι δώδεκα. ἐὰν δὲ δέῃ διακοσίων, τριάκοντα μὲν ἢ τάλαντα τὰ τὴν δαπάνην συντελοῦντα. ἓξ δὲ σώματα τριηραρχοῦντα. *Hoc facto armamenta nauiu͂ æſti͂manda primum cenſet, quæ qualiáq; nauibus commoda aut neceſſaria ſint, eadem ratione in claſſes ac decurias tribue͂da: omniáq; ſortito expediri, ut cum rei gerendæ tempus uenerit, quam quiſq; nauem ſortitus ſit, eam inſtructam in tempore recte præſtet. verum Demoſthenes uniuerſam huius conſtitutionis (quam ipſe ſyntaxin uocat) rationem in tres ſummarias partes diuidit: In trierarchos enim & eorum facultates, & in triremes primam partem ſtatuit. Secundam in facultates omnium diuitum & pauperum ciuitatem habitantium, à quibus ſumptus ſuppeditari oportet. Tertiam parte͂ delegat claſſiario militi, & loco, id eſt armamentario & nauali. Prima pars explicata eſt, tertia͂ hoc modo proſequitur: Decem tribus erant Athenis, unicuiq; igitur tribui tricenas naues aſſignat: decies enim tricenæ fiu͂t in ſumma trecentæ. Has rurſus tricenas trifariam diuidit, id eſt in terdenas: tribus enim apud Athenie͂ſes in treis partes diuidu͂tur quæ trittyes ab ipſis appella͂tur, quaſi tertiæ tribuum partes: nos quia uerbu͂ latinu͂ no͂ habemus, triétes nu͂c dicemus. Vnicuiq; igitur trie͂ti denas naues imple͂das tribuit, cum belli gerendi te͂pus fuerit: tu͂ unicuiq; tribui tricenas ſtationes nauiu͂ co͂ſtruendas aſſignat in pyræeo portu Athenienſi, ut ſingulæ ſtationes ſingulas triremes capiant: et diſtributione͂ pare͂ in trie͂tes ut ſupra facit, ſortitóq; etia͂ oi͂a uult tra͂ſigi, ut dece͂ tribus dece͂ loca ſor*

tian-

ſtantur tricenis ſtationibus faciendis, & trierarchi ſortito in loca & ſtationes diſtribuātur. Hæc munera Tele in Liturgiæ & Iſphoræ à Græcis appellātur. Quæ uerba nullo diſcrimine ab oratore uſurpantur in oratione quæ πρὸς λεπτίνην quaſi apud Leptinen non cōtra Leptinen inſcribitur. Ab his minoribus præſtationibus immunes erāt trierarchi claſſici ciues, hoc eſt primæ claſſis munifices. Sic enim inquit ille in proxime dicta oratiōe: οἱ μὲν τοίνυν πλουσιώτατοι τριηραρχοῦντες ἀεὶ, τῶν χορηγῶν ἀτελεῖς ὑπάρχουσι. οἱ δ' ἐλάττω τῶν ἱκανῶν κεκτημένοι, τὴν ἀναγκαίαν ἀτέλειαν ἔχοντες, ἔξω τοῦ τέλους εἰσὶ τούτου. Atqui ditiſſimi cum ſemper in munere trierarchiæ occupati ſint, à theatralibus præſtationibus immunes ſunt. Quorū aūt facultates infra cēſus ſunt, ij quū neceſſariā immunitatē habeāt, ne hoc quidē munus obibūt. Munera aūt publica uno nomine Liturgiæ dicūtur. Quorum genera ſunt Choregia id eſt præſtatio ſuppeditādo choro inuēta liberaliū ludorū tēpore & Panathenæorū: Heſtiaſis, id eſt cōuiuatio, ſeu epulū tributim exhiberi ſolitū. Gymnaſiarchia oleū palæſtræ ſuppeditabat priuato ſumptu. Iſphora dicebatur collatio ad ſtipēdia militū. Reſtat pars ſecūda apparatus, id eſt collatio uniuerſæ ciuitatis ad ſtipēdia militū. Hanc partē Demoſthenes præſtrinxit oratoriæ. Videbat enim gratioſam eſſe orationē ad populū non poſſe quæ populi facultates exhauriret. Cum ergo uideret immani collatione opus eſſe, maioreq́ facultatū parte q̄ ut tunc populus nondum aduentu hoſtis perterritus, ferre poſſet ſi à ſe taxaretur, nec minorem dicere uellet, id eſt eam quæ populo tolerabilis eſſe tunc potuiſſet, tandem ſeipſum oratoriæ interrogans & uiciſſim reſpondens ita inquit: τίς οὖν ἐσθ' οὗτος ὁ πόρος; ὃ νῦν μὲν οὐκ ὤν, ὑπάρξων δ' ἔτι. αἰνίγματι γὰρ ὅμοιον τοῦτό τε ἐγὼ φράσω. ὁρᾶτε τὴν πόλιν ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι πᾶσαν ταυτηνί; ἐν ταύτῃ χρήματά ἐστιν ὀλίγου δέω πρὸς ἁπάσας τὰς ἄλλας εἰπεῖν πόλεις. ταῦτα δ' οἱ κεκτημένοι τοιοῦτον ἔχουσι τὸν νοῦν, ὥστ' εἰ πάντες οἱ ἐνταυθοῖ λέγοντες φοβοῖεν, ὡς ἥξει βασιλεὺς, ὡς πάρεστιν, ὡς οὐχ οἷόν τε ταῦτ' ἄλλως ἔχειν. καὶ μετὰ τῶν

Tele.

Liturgiæ.

Choregia.

Heſtiaſis.

Iſphora.

λεγόντων ἴσοι τὸ πλῆθος τούτοις χρησμῳδοῖεν, οὐ μόνον οὐκ ἂν εἰ-
σενέγκαιεν, ἀλλ' οὐδ' ἂν δείξαιεν, οὐδ' ἂν ὁμολογήσαιεν κεκτῆ-
σθαι. εἰ μέντοι τὰ νῦν διὰ τῶν λόγων φοβερὰ, ἔργῳ πραττόμενα
ἴδοιεν, οὐδεὶς οὕτως ἠλίθιός ἐστιν ὅστις οὐχ ἱκανὸν δοίη καὶ πρῶ-
τος εἰσενέγκαι. Quodnam igitur eſt hoc uectigal? id quod nunc
quidem nõ eſt, tunc autẽ futurũ eſt? Equidem ſimile quid ænigma
ti dicere hic non dubitem. Ecquid hanc ciuitatẽ omnem o uiri Athe
nienſes cernitis? In hac ego ipſa parum abeſt, qui in dicam tãtum pe
cuniarum eſſe quantum in alijs omnibus ciuitatibus: atqui qui eas
poſſident, huiuſmodi mentem habent, ut ſi oratores omnes terrere
eos uolentes, regem uẽturum dicant, atq; etiam aduentantẽ, quod-
que hæc aliter habere ſe nequeant, ad hæc ſi cum ipſis orationẽ ha-
bentibus futurum ita prædicant totidẽ fatidici, ne ſic quidẽ pecu-
nias oſtenſuros eſſe putem, aut profeſſuros eas, nedum ad collatio
nem daturos. Quod ſi ea quæ nunc uerbotenus terrifica iactãtur,
reapſe geri ſenſerint, nullus utiq; uſqueadeo ſtultus eſt, quin &
prolixe dare & in primis conferre uelit. Ecquem enim eſſe credi-
mus, qui bona ſua cuncta perdere tandem malit, q̃ fortunarũ ſua-
rum partem pro capite, ac reliquis ſuis fortunis in medium affer-
re? Deinde ſenſim progrediens, quaſiq; obrepens tenaci auaritiæ:
Neq; enim nunc, inquit, inquirendum modum collationis puto, qui
melius in re præſenti ſtatuetur. Quippe ſi inire nunc rationẽ eius
uelimus & ex præſenti ſenſu animorũ taxare, in riſum res abibit.
Sed ineamus ſané. Sit aliquis qui dicat centeſimam ſe collaturum,
nempe ſexaginta talenta is dixerit: age quinquageſimã quiſpiam
dicet? hic duplum dictæ ſummæ dixerit: et quid hoc eſt ad mille et
ducentos camelos qui uehere pecunias regi ab iſtis dictitatur? Sed
uideamus porro. Vultis igitur ut duodecimã conferamus, quingen
ta ſcilicet talenta? at neq; id ferre poſſitis: neq; ſi ſtatim deponatis,
idonea ſit pecunia, quæ tanto bello ſatis eſſe poſſit. φέρε δὴ, τὴν ἑκα-
τοστὴν τις ἐρεῖ νῦν. οὐκοῦν ἑξήκοντα τάλαντα ἐρεῖ; ἀλλὰ πεντηκο-
στὴν τις ἐρεῖ τὸ διπλοῦν, οὐκοῦν ἑκατὸν καὶ εἴκοσι. καὶ τί τοῦτ' ἐστὶ

πρὸς

πρὸς διακοσίας καὶ χιλίας καμήλους ἃς βασιλεῖ τὰ χρήματ᾽ ἄγειν φασὶν οὗτοι; ἀλλὰ ἔστω, βούλεσθε δωδεκάτην ἡμᾶς εἰσοίσειν, πεντακόσια τάλαντα; ἀλλ᾽ οὔτ᾽ ἂν ἀνάσχοισθε. οὔτ᾽ ἂν εἰ κατάθοιτε. ἄξια τοῦ πολέμου τὰ χρήματα. Hæc eſt ferè ſumma eius orationis quantũ ad id quod quærimus pertinet. Cuius ſenſus non facile cuilibet explicabilis, memorabilis tamen mihi uiſus eſt, propter collationis rationẽ ſingulari inuẽto expeditã. Ex prædictis aũt apparet totius ciuitatis cenſum ſex millibus talẽtûm æſtimatũ à Demoſthene. Sexaginta enim talẽta cẽteſima pars eſt ſex milliũ, et quingenta duodecima. Quare quod ſupra diximus de talentis ſex millibus in claſſes & centurias diuiſis, nõ de cenſu tantũ mille, ac ducentorum trierarchorũ intelligendũ. Demoſthenes his uerbis ſignificat, de diuiſione ſupradicta loquens: ἐπειδὴν δὲ ταῦτα οὕτως ἔχοντα ὑπάρχῃ, κελεύω ἐπειδὴ τίμημά ἐστι τὸ τῆς χώρας ἑξακισχιλίων ταλάντων ἵν᾽ ὑμῖν καὶ τὰ χρήματα ᾖ συντεταγμένα, διελεῖν τοῦτο, καὶ ποιῆσαι καθ᾽ ἑξήκοντα τάλαντα ἑκατὸν μέρη. Cũ uero hæc ita cõſtituta fuerint, autor ero uobis ut cẽſum regionis qui ſex millium eſt talẽtûm, diuidẽtes, centũ partes faciatis ſexagenûm talentûm: ut uobis quoq; pecuniæ certa formula cõſtitutæ ſint: Regionẽ agrũ Atticũ ſignificãs qui in cẽſu Athenienſiũ erat. In enarrationibus Demoſthenis quæ incerto autore circũferuntur ita legimus: τὴν δὲ οὐσίαν τὴν τῶν χιλίων καὶ διακοσίων τριηραρχῶν τετιμῆσθαί φησι ταλάντων ἑξακισχιλίων. Bona aũt mille et ducentorũ trierarchorũ cẽſa eſſe dicit talẽtis ſex millibus. Hac ratione ſinguli quinis talẽtis cenſi erãt .i. ternis millibus aureorũ noſtrorũ, quæ millies ac ducenties multiplicata, tricies ſexies centena millia aureorũ coronatorum fiũt. Harpocration aũt in lexico decẽ oratorũ, οὐχ ἅπαν φησὶ τὸ πλῆθος διῄρητο εἰς τὰς συμμορίας Ἀθήνησιν, ἀλλὰ μόνοι οἱ πλούσιοι καὶ εἰσφέρειν τῇ πόλει δυνάμενοι. Non omnis, inquit, multitudo Athenis in Symmorias diſtribuebatur, ſed diuites ſolũ, & qui conferre ciuitati pecunias poterant. Quare Demoſthenes (inquit ille) cum mille et ducentos dixit in oratione de ſymmoriis

Symmoritæ. *habita, ditiſſimos ſignificauit. Symmoritæ autem dicebantur qui*
Tribules. *eiuſdem claſſis erant, ut tribules qui eiuſdẽ tribus. Huiuſmodi autẽ diuiſio populi facta fuit poſt tẽpora Solonis, ſublata illa formula triplicis cenſus quingenariorũ equitum et iugariorũ. Suidas: Trierarchia, inquit, munus eſt ſumptuoſum. Oportebat enim naues habere paratas & omni parte ad bellũ inſtructas, eorum ſumptu qui hoc munus gerebant. Idem autem Demoſthenes cum ante tempus actionum Philippicarum uideret populum Athenienſem omni ordine ſolutũ, theatris tantũ & ſpectaculis intentũ, pecunias publicas partiri, nec pacis nec belli tẽpora inſtitutaq; dignoſcentẽ, orationem habuit, quæ περὶ συντάξεως dicitur, id eſt de ordinatione ac conſtitutione ciuitatis. Cuius orationis ſcopus is fuit: ut populus*
Hoplitæ. *Athenienſis in certos ordines redigeretur, id eſt in milites, qui hoplitæ id eſt armati uel grauis armaturæ dicebantur, & in equites, & in alios qui extra hos ordines erant. Ex ijs aũt quæ ab autoribus tradita in manibus uerſantur, uix (ut arbitror) plena cognitio haberi poteſt ſupradictorũ, quale eſt quod de pentacoſiomedimnis diximus, & de trierarchis, & ſex talentorũ millibus: niſi illum cenſum ad annuũ prouentũ referamus: ut diuites eos fuiſſe intelligamus qui quinûm talẽtûm reddituu cenſi, munera trierarchiæ obire cogebãtur: quod cõuenire uidetur cum eo quod de quingenarijs &*
Animaduerte. *trecenarijs dictũ eſt. Cum id accurate inquirerẽ incidi in dictũ eiuſdẽ Demoſthenis in prima cõtra Aphobũ oratione, in qua orator circũuentũ ſe eſſe à tribus tutoribus dicẽs, & bona ſua fraude*
Demoſthenis facultates. *eorũ ſuppreſſa & interuerſa, quæ illi pauca à patre relicta eſſe dicebant, ipſe uero ad quatuordecim talenta fuiſſe contenderat, poſt narrationem ſtatim ita inquit:* τὸ δὲ πλῆθος τῆς οὐσίας ὅτι τοσοῦτ᾽ ἦν τὸ καταλειφθὲν, μέγιστοι μὲν αὐτοὶ μάρτυρές μοι γεγόνασιν. εἰς γὰρ τὴν συμμορίαν ὑπὲρ ἐμοῦ συνετάξαντο κατὰ τὰς πέντε καὶ εἴκοσι μνᾶς πεντακοσίας δραχμὰς εἰσφέρειν, ὅσονπερ Τιμόθεος ὁ Κόνωνος καὶ οἱ τὰ μέγιστα κεκτημένοι τιμήματα εἰσέφερον. *Quòd uero tãtæ eſſe facultates à patre meo relictæ, maximi mihi teſtes ijdem*

ipſi facti ſunt: ſiquidẽ in claſſibus ordinandis ipſi pro me profeſſi ſunt, ut in uicenas quinas minas quingenas ipſi drachmas conferrent, quãtũ ſcilicet conferebat Timotheus Cononis *& ij qui maximos tunc cẽſus poſſidebant.* His *uerbis orator huiuſmodi facere enthymema uidetur.* Cũ *nomine meo tutores ipſi mei in claſſes diuitũ relati, & tantũ conferre profeſſi ſint quantũ qui plurimũ, planũ fit me quoq; diuitẽ ab eis æſtimatũ.* Deinde *recitatis teſtimoniis, ita ſubdit:* δῆλον μὲν τοίνυν καὶ ἐκ τούτων ἐστὶ τὸ πλῆθος τῆς οὐσίας. πεντεκαίδεκα ταλάντων, τρία τάλαντα τίμημα, ταύτην ἠξίουν εἰσφέρειν τὴν εἰσφοράν. Manifeſta *eſt igitur per ea quæ audiſtis relictarũ mihi fortunarum copia: ſiquidẽ quindecim talentorũ cenſum tria talenta, collationẽ pro me profitendam cenſuerunt.* Ex *duobus his locis collatis intelligendũ relinquitur quod* Demoſthenes *de ſex millibus talentûm dixit, de mille ac ducentis dixiſſe: & quod illi quinis talentis cenſi in capita dicuntur, exæquatis tenuiorum cum copioſiorum fortunis, ita intelligendum, ut quinta tantum parte bonorum cenſi eſſent: ut* Demoſthenes *facultates ſuas quindecim talentûm fuiſſe ex eo argumentatur, quòd tutorum profeſſione pupillari nomine facta, tribus talentis cenſus ſit.* Qua *ratione & ditiſſimi cuiuſq; ſubſtantia cenſebatur, ea lege ut hactenus conferre teneretur ſi ratio ita poſceret belli adminiſtrandi.* Hoc *eſt enim quod dixit in uicenas quinas minas, quingenas drachmas conferre: hoc eſt, quintum quẽq; denarium ut more noſtro loquar.* Vigintiquinq; *enim minæ duo millia & quingentas drachmas ualent: ſic fit ut ſex millia talentûm ad triginta millia creſcant: ne temerarium ſit quod* Demoſthenes *dixit de pecuniarum copia quæ* Athenis *erant, & intelligimus immunem plebem eſſe inopem.* Hoc *confirmari & certius conſtitui ex oratione eius pro* Cteſiphonte *poteſt in qua ſe rem trierarchicam lege lata præclare conſtituiſſe gloriatur.* Cuius *legis hæc uerba ſunt:* τοὺς τριηράρχους αἱρεῖσθαι ἐπὶ τὴν τριήρη ἀπὸ τῆς οὐσίας κατὰ τίμησιν, ἀπὸ ταλάντων δέκα. ἐὰν δὲ πλειόνων ἡ οὐσία ἀποτετιμη- Lex trierarchica.

D 4 μένη

μὲν ἢ χρημάτων, κατὰ τὸν ἀναλογισμὸν ἕως τριῶν πλοίων καὶ ὑπηρετι-
κοῦ ἡ λειτουργία ἔστω, κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ ἀναλογίαν ἔστω καὶ οἷς ἐλάττων
οὐσία ἐστὶ τῶν δέκα ταλάντων, εἰς συντέλειαν συναγομένοις εἰς τὰ
δέκα τάλαντα. *Trierarchos elegi in ſingulas triremes pro mo-
do cenſus, qui ſcilicet denis talentis cenſi eſſent. Quòd ſi pluris in
cenſu factitando æſtimatæ eorum eſſent facultates, pro portione
quoq; collationis & muneris obeundi neceſſitatem eſſe, uſq; ad na-
uigia terna in ſingulos & eòrum remigium: eadem etiam ratione
obſeruanda in iis quorũ cenſus minor eſſet claſſico, id eſt denûm
talentûm, ita ut plures in idem munus contributi legitimũ & claſ-
ſicum cenſum æquarent, & ſingulas triremes expedirent. Ea au-
tem lege promulgata factum eſſe Demoſthenes gloriatur, ut qui
prius ſenideni trierarchiæ munus obibant, ii ſinguli binas trierar-
chias obirent, quod mirum eſt:* καὶ δυοῖν ἐφάνη τριήραρχος ὁ τῆς μιᾶς
ἕκτος καὶ δέκατος ὢν πρότερον συντελής. *Et ea lege ita ſubleuatos
inopes eſſe ait, ut diuites ad iuſtum collationis modũ adacti ſint,
quod ipſe* τὸ γιγνόμενον *appellat: idq; reipſa & euentu patuiſſe, ut
pote cum imperatis triremibus nemo eorum qui ad munera redacti
erãt, aut munus detrectarit oblato ſupplice libello magiſtratibus,
aut in uincula ductus ſit: aut nauis ulla inſtrumẽto defecta in por
tu relicta ſit. Ante hanc trierarchiæ conſtitutionem ſæpe uariata
eſt ratio eius muneris, ut autor eſt interpres Demoſthenis in ora-
tionem* κατὰ Μειδίου *his uerbis:* πολλαὶ περὶ τὰς τριηραρχίας ἐγί-
γνοντο μεταβολαὶ διὰ τὸ μέγεθος τοῦ ἀναλώματος, καὶ ὅτε μὲν σύν-
δυο ἦσαν, ὅτε δὲ σύντρεις, καὶ ὅτε δὲ καὶ δέκα τριήραρχοι, ὅτε δὲ χίλιοι. καὶ
ὅτε μὲν ἡ πόλις τὴν κατασκευὴν καὶ τοὺς ναύτας παρεῖχεν. καὶ μόνον
διὰ τὴν ναῦν ἐτριηράρχουν. ὅτε δὲ σύμπαντα οἴκοθεν οἱ τριήραρχοι
παρεῖχον. *Multæ autem circa trierarchias mutationes extiterũt,
propter magnitudinem ſumptus eius muneris, & nunc bini trierar
chi, nunc terni in ſingulas naues fierent, interdũ ſenideni: fuit etiã
cum mille eſſent trierarchi: & rurſus fuit tempus cum ciuitas pu-
blice trierarchis nautas & armamenta præbebat, et trierarchi na*

uem

uem tantum præbebant. Fuit etiam aliâs cum & nauem & armamenta & nautas trierarchi præberent. Demoſthenes uero nouiſſime binas etiam naues uni trierarcho attribuit. ὁ γοῦν Δημοσθένης ὕστερον δυοῖν τριήρων ἕνα τριήραρχον ἐποίησε. Hoc idem ex ipſo Demoſthene confirmari poteſt in ea oratione. κἀγὼ μὲν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἐτριηράρχουν εὐθὺς ἐκ παίδων ἐξελθὼν, ὅτε σύνδυο ἦμεν οἱ τριήραρχοι. καὶ τὰ ἀναλώματα πάντα ἐκ τῶν ἰδίων οἴκων, καὶ τὰς ναῦς ἐπληροῦμεν αὐτοί .i. Atq; ego quidē (inquit) illo tempore trierarchus eſſe cœpi ſtatim atq; è pueris exceſſi, tumq; bini eramus trierarchi, omnē ſumptū ex priuatis familijs ſuppeditabamus, ita ut et nauium apparatum ſupplementumq; ipſi præberemus. Et paulo inferius: τηνικαῦτα δὲ τοῦ πράγματος ἥπτεται ὅτε πρῶτον μὲν διακοσίους πεποιήκατε συντελεῖς ὑμεῖς. παρ' ὧν εἰσπραττόμενοι τάλαντον, ταλάντου μισθοῦσι τὰς τριηραρχίας. Tum demum autem Midias trierarchiam attigit cum primum mille ac ducētos collatores conſtituiſtis: à quibus iſti talentum exigētes talēto trierarchias obeundas locant. εἶτα τὰ πληρώματα ἡ πόλις παρέχει. καὶ σκεύη δίδωσιν. Tum ſupplemēta et armamēta reſpu. præbet. Verba ſunt oratoris eleuare contēdētis munus trierarchiæ, quod Midias & diuites nonnulli graue eſſe ſibi iactabant tanq̄ uniuerſi muneris redemptoribus præbitoribusq;, eo ſe nomine populo Athenienſi imputantes. Ex quibus uerbis intelligimus illos mille ac ducentos talēta ſingula pēſitare ſolitos, id quod ſupra dictum eſt.

Hic obiter unum locum apponam eiuſdem autoris quem à nemine noſtri tēporis ſatis intellectum eſſe puto. In eius enim orationis epilogo iudicū miſericordiā captans, ita inquit: καὶ νῦν κομίσασθαι τὰ ἐμαυτοῦ ζητῶν, εἰς κίνδυνον καθέστηκα τὸν μέγιστον. ἐὰν γὰρ ἀποφύγῃ με οὗτος, ὃ μὴ γένοιτο, τὴν ἐπωβελίαν ὀφλήσω μνᾶς ἑκατόν. Nūcq; cum res meas recuperare contenderē in maximū diſcrimen adductus ſum, utpote qui centū minis continuo multandus ſim, ſi (quod abominor) iſte ab intentione mea abſolutus euadat. Quibus uerbis hoc ſignificat orator, orationem tutelæ quæ infamiam tutori ob dolum

Loc⁹ Demoſthenis explicatus.

Locus aiadtendus.

lum, id eſt. κακουργίαν damnato irrogabat ut apud Romanos ſic apud Athenienſes, non temere aduerſus tutores intendi ſolitā. Maior enim factus, id eſt, δοκιμασθεὶς, hac actione agens niſi reū per ageret & ſecundū ſe iudiciū obtineret, ſexta parte cenſus ſui multabatur, quæ in reū abſolutū cedebat. Demoſthenes centū minas epobeliæ nomine ſibi taxauit, ſi in eo iudicio aduerſos calculos ferret. Ex quo intelligimus ſexcentis eum minis cenſum fuiſſe, hoc eſt decem talentis. In ea autem oratione Aphobus tutor ei obiecit quòd decem talenta in cenſu haberet, cum ipſe ſpoliatum ſe à tutoribus

Epobelia. *& ad inopiam redactum conquereretur. Epobelia uerbum eſt ſatis frequens apud oratores, ex hoc dictū quòd in quamlibet drachmam calumniæ reus obolo multaretur cū ſeni eſſent oboli in drachma. Sed Suidas intellexit ſextam partem æſtimationis litis. Harpocration ſextam partem cenſus intellexiſſe uidetur, id quod Demoſthenis locus ſignificare mihi primore ſenſu uiſus eſt: Sed cum tertiam orationem in eundem legerem, intellexi Aphobum unum ex tutoribus decem talentis damnatum tutelæ iudicio, quanti ſcilicet orator litem illam in intentione libellari æſtimarat. Sic enim inquit: οἱ δικασταὶ δ᾽ ἀκούσαντες εἰς οὓς ἐφῆκε ταῦτα καὶ τοῖς τούτου φίλοις καὶ τῷ διαιτητῇ περὶ αὐτῶν ἔγνωσαν, καὶ δέκα ταλάντων ἐτίμησαν. Iudices autē ad quos ipſe ab arbitris prouocarat, cum hæc audiſſent, eadem ipſi quoq; cum arbitro atque eius amicis ut compromiſſarijs cenſuerunt: eiq; litem decem talentis æſtimauerunt. Hæc uerba Demoſthenis circa finem eius orationis quæ πρὸς Ἄφοβον ψευδομαρτυριῶν inſcribitur, leguntur corruptiſſime in libris quidem impreſſis: ſed ea nos ſic emendanda affirma-*

Loc' Demoſthenis emaculatus. *mus. Quoniam igitur litem talentis decem, id eſt minis ſexcentis æſtimarat: ἐν τῷ ἐγκλήματι τῷ αὐτοῦ, id eſt in libello intentæ actionis, ideo centum ſe minis, id eſt mille aureis noſtris periclitari cum infamiæ nota dixit, quæ ſexta pars eſt æſtimationis litis. Cæterum Plutarchus diuitem patrem Demoſthenis fuiſſe dicit, & in copia bonorum ſeptē annos natum filium Demoſthenem reli*

quiſſe

quiſſe. ἀπολειφθεὶς δ' ὁ Δημοσθένης ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἑπταέτης ἐν εὐπορίᾳ, μικρὸν γὰρ ἀπέλιπεν ἡ σύμπασα τίμησις αὐτοῦ τῆς οὐσίας πεντεκαίδεκα ταλάντων, ὑπὸ τῶν ἐπιτρόπων ἠδικήθη. Relictus autẽ à patre Demoſthenes ſeptẽnis in abũdanti patrimonio (ut qđ oĩbus ſupputatis paulo minus quindecim talẽtis æſtimaretur) à tutorib⁹ per iniuriã fortunis euerſus eſt, cũ partẽ bonorũ eius in rẽ ſuã uerterẽt, partẽ per incuriã perderent, ita ut ne præceptoribus quidem eius mercedẽ docendi ſoluerent. Quindecim talẽta nouẽ millia aureorum noſtrorũ ualent. Ita quæ ſumma Romæ poſt ſpoliatum orbem à Romanis, Aeſopi patinam æquare non potuiſſet, Athenis diuitiarum nomine cenſebatur. Idem Demoſthenes circa finem orationis eius: καίτοι πῶς οὐ δεινὸν εἰ ἕτεροι μὲν οἶκοι ταλαντιαῖοι καὶ διταλάντιοι καταλειφθέντες, ἐκ τοῦ μισθωθῆναι διπλάσιοι καὶ τριπλάσιοι γεγόνασιν, ὥστε ἀξιοῦσθαι λειτουργεῖν, ὁ δ' ἐμὸς τριηραρχεῖν εἰθισμένος, καὶ μεγάλας εἰσφορὰς εἰσφέρειν, μηδὲ μικρὰς δυνήσεται διὰ τὰς τούτων ἀναισχυντίας. Atqui non acerbũ mihi eſſe nõ põt, quòd cũ reliquorũ ciuiũ domus talentares & ditalentares tutorib⁹ oblocantibus duplo triploq́; copioſiores factæ ſunt, ita ut dignæ tãdem uiderentur quæ muneribus publicis obeundis aſcriberentur: mea autem domus quæ olim trierarchiæ muneri aſſueuerat & collationibus penſitandis, nunc ne tantulam quidẽ collationẽ ferre poterit iſtorum impudentia. Oecum, id eſt domũ oratores græci pro uniuerſis facultatibus & cenſu accipere ſolent, quẽ loquẽdi morem lingua Francorum refert. Verum ex his uerbis intelligimus & trierarchiam & collationem iiſdem capitibus incubuiſſe, ac ignominioſum fuiſſe munera iſta diſpendioſa non obire. Sunt & alia ad eãdem rẽ pertinentia quæ ex hac & altera in eundẽ tutorẽ oratione colligere potuiſſem: ut quædam eſſe bona quæ in cenſum non uenirent, quæ atele, id eſt immunia à græcis appellantur: ſed hæc ſufficere uiſa ſunt, & nõ nihil etiam iis qui Demoſthenẽ ſunt lecturi ꝑfutura. Quod aũt de locatione domuũ Demoſthenes dixit, de domibus inſtructis intelligendũ eſt ut diximus, ut de officinis cũ ſeruis opificibus.

Οἶκος.

A tele. Ἀτέλ.

opificibus. Nunc à medimno ad inferiora deſcendamus, & id quod
Sextarius. quærimus certiſſimo quoq; ueſtigio legẽdo perſequamur. Sextarius
Cotulæ. (ut inter omnes conuenit) cotulas binas capit, quæ latine heminæ
Heminæ. dicuntur: Quanquã hac uoce Italica etiã antiqui græci uſi ſunt: ut Athenæus libro decimoſeptimo: τὴν δὲ κοτύλην καλεῖσθαι καὶ ἡμίναν. Sextarius inde dictus quòd ſexta pars ſit congij. A` ſextario enim ut à principio ordiri oportet, huius enim menſuram ſi tenuerimus, omnia prona deinceps erunt. Cato capite quinquageſimoſeptimo: Vinum familiæ, ubi uindemia facta erit, loram bibat menſes tres, menſe quarto heminas ſingulas. In menſe congios ternos: menſe quinto, ſexto, ſeptimo, octauo, in dies ſextarios ſingulos: In menſe congios quinos. Nono, decimo, undecimo, in dies heminas ternas. In mẽſe unam amphoram. Cato menſe quarto heminas ſingulas in dies ſingulos epotas congios ternos facere dicit, id eſt ſextarios denos octonos, & ſextarios ſingulis diebus epotos ſequentibus menſibus quatuor, in menſe quinos dicit eſſe congios, hoc eſt tricenos ſextarios: & rurſus alijs menſibus in dies heminas ternas, in menſes ſingulas amphoras eſſe docet, id eſt quadragenos octonos ſextarios, uel nonagenas ſenas heminas, qua ratione tamẽ quæ ternæ uel ſenæ heminæ deeſſe uidentur ſi tricenos dies in menſem ſtatuamus. Sed aliter Cato rationem colligere tam commode non
Amphora. potuit niſi amphoram pro nonagenis heminis diceret, etiam ſi amphora eo amplius ſex heminas capit, cum aliud uerbum menſuræ non haberet: & alioquin habuiſſe uidetur rationem intertrimenti liquoris, id eſt eius quantitatis quæ deperit et intercidit cum uinũ uel lora heminatim bibitur. Simile eſt quod heminas ſingulis diebus potas, in menſes congios ternos facere dicit: hac enim ratione menſis ſex & triginta dies habet, qui ſi exacte taxare uoluiſſet, duos congios & ſemiſſem dixiſſet: ſed noluit tam anguſte rationẽ præſcribere. Satis tamen apparet ex eo loco, in congio duodecim eſſe heminas quæ ſex ſextarios continent. Sed & illud iam tenemus quod maxime ad rem pertinet, ſextariũ ſextam decimã partẽ

eſſe

eſſe modij, quæ tertia pars eſt amphoræ, quippe cum in amphora Cato ſex & nonaginta heminas ponat, & ſextarius citra controuerſiam binas heminas capiat, ſi amphora ter modiũ capit (ut prædictum eſt ex carminibus ſupradictis) modius ſextarios ſedecim cõtinebit, id eſt duas et triginta heminas, quæ tertia pars eſt amphoræ. Sed de modio citanda ſunt exẽpla. Cato: Vbi ſementẽ parauerit, glandẽ parari legiq́, cõuenit, & in aquã conijci. Inde ſemodios ſingulis bubus dare oportet, ſi laborabũt. Columella de bubus aratorijs loquẽs lib. VII. *Bubus pro tẽporibus anni pabula diſpẽſantur. Ianuario mẽſe freſi et aqua macerati erui quaternos ſextarios mixtos paleis dare conuenit: uel lupini macerati modios, uel circerculæ maceratæ ſemodios. Idem ſi grano abſtinemus et regionis copia permittat, cum fronde laurea & ilignea glans adijcitur, quæ niſi ad ſacietatem detur, ſcabiem parit. Poteſt etiam ſi prouentus uilitatem facit, ſemodius fabæ freſæ præberi Nouẽbri menſe ac Decẽbri, per ſementẽ quantum appetit bos tantũ præbendũ eſt: plerunq; tamen ſufficiunt ſingulis modij glandis, & paleæ ad ſatietatẽ datæ, uel lupini macerati modij, uel erui aqua cõſperſi ſextarij ſeptení permixti paleis, uel cicerculæ ſimiliter maceratæ ſextarij duodeni, uel ſinguli modij uinaceorum. His exemplis conijcere poſſumus modium Romanũ non diſparẽ fuiſſe ei mẽſuræ quẽ bœotium noſtrates uocant, cũ ſit diurnus cibus bouis aratoris modius aut ſemodius pro uarietate pabuli. Apud nos equis uiatorijs per diuerſoria cibus ſtatus eſt in dies ciſtellæ ternæ auenæ, ut in Italia ordei. Sic enim ſemper tulit ſtabulariorũ formula. Sed ſtrigoſis equis cũ longis itineribus fatiſcunt auctarium noctu dari ſolet, id eſt quarta ciſtella. Hæ quaternæ menſuræ bœotium uel boſſellum noſtrũ triticariũ implẽt, qui modus pabuli eſt omnibus iam ſarcinarijs equis per ſtabula uiatoria ſtatutus. Diximus amphoram binas urnas capere, quæ ſingulæ uicenos quaternos ſextarios continent. Hoc ex eodem autore libro decimotertio comprobabitur his uerbis: Ex hac compoſitione quantũ in ſextarios muſti quadragenos octonos adijcien-*

Modius. Modius.

ciendum ſit, incertũ eſt: quoniã pro natura uini æſtimare oportet quid ſatis ſit, cauendũq; ne cõdiuus ſapor intelligatur: ego tamen ſi humida fuerit uindemia, trientẽ: ſi ſicca, quadrantẽ medicaminis in binas amphoras miſcere ſolitus ſum, ita ut quatuor urnarũ eſſet muſti modus. Vrna autẽ quatuor & uiginti ſextariorũ. Plinius libro XIIII. de nimio potu uini loquẽs: Famã apud Græcos Alcibiades meruit, apud nos cognomẽ etiã Nouellus Tricõgius Mediolanẽſis ad procõſulatũ uſq; è pretura honoribus functus, tribus congijs (unde et nomẽ illi fuit) epotis uno impetu, ſpectante, miraculi gratia, Tyberio principe in ſenecta iã ſeuero atq; etiã alias ſæuo: ſed ipſa iuuẽta ad merũ pronior fuerat. In antiquis tamẽ non Nouellus Tricongius ſed Nouellus Torquatus legitur, & recte, alioquin fruſtra Plinius adiecıſſet, unde et nomẽ illi: Quis enim non intellexiſſet etiã Plinio tacẽte? Neq; ipſa iuuẽta lego ſed ipſi, id eſt Tyberio, ut iuuẽta ſit rectus caſus. Et paulo poſt: Tricõgij rara gloria. In omnibus antiquis legitur Torquato rara gloria. Idẽ paulo inferius: Tergilla Ciceronẽ Marci filiũ binos cõgios ſimul haurire ſolitũ ipſi obijcit, Marcoq; Agrippæ à marcido ac temulẽto ſcyphũ impactũ. Pliniũ autorẽ habemus decẽ & octo ſextarios uini, id eſt tres cõgios uno hauſtu epotos à Torquato & duodecim à Ciceronis filio: quare nõ uideo quonã modo intelligi poſſit quod apud Politianum legitur, quòd amphora triplex efficit ſextariũ. Tranquillus in Tyberio: Ignotiſſimũ quæſturæ candidatũ nobiliſſimis ante poſuit ob epotã in conuiuio propinante ſe uini amphorã. Tranquillus uini amphoram, id eſt octo congios ſeu duodequinquaginta ſextarios uno conuiuio ab homine uno hauſtos dixit. Quòd ſi amphora ex area cõſtaret quoquouerſus quaternũm pedum, ut Politianus uoluit, ne de duodecim quidẽ bibaciſſimis hominibus ita credi poſſet. Poſt hæc antiquitatis monumenta cum menſurarum modos deprehendere magnopere cuperem, ad pondus examinare rem inſtiti: quo facto cum nec ex carminibus illis nec ex Plinio reſponderet, nihil potius tandem inueni quàm id quod apud Iſidorum non optimum

Plinij locus.

Ciceronis filius temulentia inclytus.

mum ipſum autorem, ne harum quidem rerum, le gitur: uſqueadeo (quod Plinius aiebat) nullus liber tam malus eſt, ut non aliqua ex parte proſit. Hemina (inquit ille) appẽdit libram unam, quæ gemi nata ſextarium facit. Sextarius enim duarum librarũ eſt. Hoc cum *legiſſem ilico tres libras nummularias, id eſt ſeſquilibram negotia toriam in lance grandiuſcula ſtatui, cuiuſmodi ſunt lances quibus ad argentum expendendum utuntur, in oppoſita lance aquam fun dere famulum qui mihi aſtabat iuſſi, quoad rem deducerem ad exa ctum æquilibrium, id quod aſſecutus ſum adijciendo uiciſſim adi mendoq; aqulam argentea ligula: tum uaſcula ſtannea implendo, non uſualia illa quidem & ex ſupellectili ſumpta, ſed iuſtæ omni no menſuræ quibus uenditando uino cauponantes uti ſolent: tandẽ cõperi duas libras Romanas, id eſt duodenarias, quæ tribus octo narijs, id eſt nummularijs reſpondent, eam omnino eſſe menſuram quã ternos ſemiſextariolos lingua uernacula huius urbis appellat, qui dodrans eſt eius menſuræ quam pintam eadem lingua uocat. Hoc comperto cum uaſculum illud dodrantale tritico primæ boni tatis implerem, identidemq; in modium id eſt boſſellum transfun derem, non ante æquatum ad ſumma labra reddidi quàm ſedecies impletum itidem uaſculum in modium transfudi. Id cum ad pin tam exigerem, duodecies exhauſi exacta obſeruatione tranſuaſan do. Hac ratione cum cotula geminata ſextarium faciat, qui bilibris eſt, oportet eam libralem eſſe id eſt ſex & nonaginta drachmas pẽ dere: ita oxybaphus, qui cotulæ quarta pars eſt, quatuor & uigin ti drachmarum erit, hoc eſt quadrantale: & cyathus, qui ſextarij duodecima pars eſt, ſedecim drachmas pendebit id eſt ſextantem Romanæ libræ. Noſtra uero pinta duodecima pars eſt modij: id eſt amphoræ ſexta & triceſima. Illud teſtandum habeo, quòd quic quid de menſuris liquidorum dixi uel dicturus ſum, id de ijs in telligi uolo, quas regias hac in urbe appellamus, de quibus ius dicere decurionum eſt Pariſienſium, alioquin nulla dari certa do ctrina poſſet, cũ multipharij menſurarum ſint moduli, et ferè eua riantes*

Pulchrũ dictũ Plinij.

Oxybaphus.

ciendum ſit, incertũ eſt: quoniã pro natura uini æſtimare oportet quid ſatis ſit, cauendũq́, ne cõdituus ſapor intelligatur: ego tamen ſi humida fuerit uindemia, trientẽ: ſi ſicca, quadrantẽ medicaminis in binas amphoras miſcere ſolitus ſum, ita ut quatuor urnarũ eſſet muſti modus. Vrna autẽ quatuor & uiginti ſextariorũ. Plinius libro XIIII. de nimio potu uini loquẽs: Famã apud Græcos Alcibiades meruit, apud nos cognomẽ etiã Nouellus Tricõgius Mediolanẽſis ad procõſulatũ uſq; è prætura honoribus functus, tribus congijs (unde et nomẽ illi fuit) epotis uno impetu, ſpectante, miraculi gratia, Tyberio principe in ſenecta iã ſeuero atq; etiã alias ſæuo: ſed ipſa iuuẽta ad merũ pronior fuerat. In antiquis tamẽ non Nouellus Tricongius ſed Nouellus Torquatus legitur, & recte, alioquin fruſtra Plinius adieciſſet, unde et nomẽ illi: Quis enim non intellexiſſet etiã Plinio tacẽte? Neq; ipſa iuuẽta lego ſed ipſi, id eſt Tyberio, ut iuuẽta ſit rectus caſus. Et paulo poſt: Tricõgij rara gloria. In omnibus antiquis legitur Torquato rara gloria. Idẽ paulo inferius: Tergilla Ciceronẽ Marci filiũ binos cõgios ſimul haurire ſolitũ ipſi obijcit, Marcoq́; Agrippæ à marcido ac temulẽto ſcyphũ impactũ. Pliniũ autorẽ habemus decẽ & octo ſextarios uini, id eſt tres cõgios uno hauſtu epotos à Torquato & duodecim à Ciceronis filio: quare nõ uideo quonã modo intelligi poſſit quod apud Politianum legitur, quòd amphora triplex efficit ſextariũ. Tranquillus in Tyberio: Ignotiſſimũ quæſturæ candidatũ nobiliſſimis ante poſuit ob epotã in conuiuio propinante ſe uini amphorã. Tranquillus uini amphoram, id eſt octo congios ſeu duodequinquaginta ſextarios uno conuiuio ab homine uno hauſtos dixit. Quòd ſi amphora ex area cõſtaret quoquouerſus quaternũm pedum, ut Politianus uoluit, ne de duodecim quidẽ bibaciſſimis hominibus ita credi poſſet. Poſt hæc antiquitatis monumenta cum menſurarum modos deprehendere magnopere cuperem, ad pondus examinare rem inſtitui: quo facto cum nec ex carminibus illis nec ex Plinio reſponderẽt, nihil potius tandem inueni quàm id quod apud Iſidorum non optimum

Plinij locus.

Ciceronis filius temulentia inclytus.

mum ipſum autorem, ne harum quidem rerum, legitur: uſqueadeo (quod Plinius aiebat) nullus liber tam malus eſt, ut non aliqua ex parte profit. Hemina (inquit ille) appēdit libram unam, quæ gemi nata ſextarium facit. Sextarius enim duarum librarū eſt. Hoc cum legiſſem ilico tres libras nummularias, id eſt ſeſquilibram negotia toriam in lance grandiuſcula ſtatui, cuiuſmodi ſunt lances quibus ad argentum expendendum utuntur, in oppoſita lance aquam fun dere famulum qui mihi aſtabat iuſſi, quoad rem deducerem ad exa ctum æquilibrium, id quod aſſecutus ſum adijciendo uiciſſim adi mendoq́; aqulam argentea ligula: tum uaſcula ſtannea implendo, non uſualia illa quidem & ex ſupellectili ſumpta, ſed iuſtæ omnino menſuræ quibus uenditando uino cauponantes uti ſolent: tandē cōperi duas libras Romanas, id eſt duodenarias, quæ tribus octo narijs, id eſt nummularijs reſpondent, eam omnino eſſe menſuram quā ternos ſemiſextariolos lingua uernacula huius urbis appellat, qui dodrans eſt eius menſuræ quam pintam eadem lingua uocat. Hoc comperto cum uaſculum illud dodrantale tritico primæ bonitatis implerem, identidemq́; in modium id eſt boſſellum transfunderem, non ante æquatum ad ſumma labra reddidi quàm ſedecies impletum itidem uaſculum in modium transfudi. Id cum ad pintam exigerem, duodecies exhauſi exacta obſeruatione tranſuaſando. Hac ratione cum cotula geminata ſextarium faciat, qui bilibris eſt, oportet eam libralem eſſe id eſt ſex & nonaginta drachmas pēdere: ita oxybaphus, qui cotulæ quarta pars eſt, quatuor & uiginti drachmarum erit, hoc eſt quadrantale: & cyathus, qui ſextarij duodecima pars eſt, ſedecim drachmas pendebit id eſt ſextantem Romanæ libræ. Noſtra uero pinta duodecima pars eſt modij: id eſt amphoræ ſexta & triceſima. Illud teſtandum habeo, quòd quicquid de menſuris liquidorum dixi uel dicturus ſum, id de ijs intelligi uolo, quas regias hac in urbe appellamus, de quibus ius dicere decurionum eſt Pariſienſium, alioquin nulla dari certa doctrina poſſet, cū multipharij menſurarum ſint moduli, et ferè e ua

Pulchrū dictū Plinij.

Oxybaphus.

riantes per regiones urbis, prout cuiuſq; regionis ſolũ huius & illi us ditionis imperio mero paret. Aridorum aũt mẽſuras trinicarias intelligi uolo, quoniã minores ſunt iјs quibus auenã admetiuntur. Hac ratione uſus, comperiſſe me arbitror (nec temere ut ſpero) amphoram eſſe octauã partẽ eius uaſis quod modiũ uini dicimus. Modiũ uini Pariſinũ tricenos ſenos ſextarios noſtros capit. Sextarius aũt octonas eas quas pintas dicim⁹. In aridis aũt pro amphora quadrantẽ ſextarij habemus, id eſt ternos boſſellos: pro quibus uas trimodiũ habemus dimidiatũ medimnũ. Sic fit credibile quod à Tranquillo dicitur epotã uno conuiuio ab uno homine uini amphorã. Ex hoc æſtimare licet tres modios annulorũ Carthaginẽ miſſorum ab Hannibale poſt Cannenſem cladẽ, uel unũ modiũ ſecundum alios annales. Ecce autẽ rurſus deintegro controuerſia ab eodem autore quicũ toto penè hoc opere certandũ nobis fuit, & diſceptatrice tamẽ plerunq; exẽplarium uetuſtate ſecundũ nos (ut ſpero) iudicatũ eſt, id quod hic ſperare non datur. Quippe in omnibus exẽplaribus ita legitur apud Pliniũ, unũ nobis ipſum uitiligatorẽ (ut eius ipſius uerbo utar) in hoc opere oppoſitũ. Sic igitur apud Pliniũ li. XXI. legitur: Drachma Attica (ferè enim Attica obſeruatione medici utuntur) denarij argentei habet pondus, eadẽq; ſex obolos pondere efficit, obolus decẽ calchos. Cyathus pẽdet per ſe drachmas decem. Cũ acetabuli mẽſura dicitur ſignificat heminæ quartam partẽ, id eſt drachmas quindecim. Mna quam noſtri minam uocant, pendet drachmas Atticas cẽtũ. Huius loci autoritate carmẽ illud emanaſſe puto apud Priſcianum de cyatho.

Amphora. *Modius.*

Loca Plinij corrupta rẽ cõtrouerſam faciunt.

Bis quinq; hunc faciunt drachmæ ſi appendere tentes:
Oxybaphus fiet ſi quinq; addantur ad illas.

Primũ igitur ad hoc reſpondere poſſum, non magis hoc dictũ contra me pugnare, ꝗ contra Pliniũ ipſum, ſi ei litẽ retorquere tabulis (ut dicitur) ab eo obſignatis uelimus. Si enĩ denarius Atticæ drachmæ pondus habet, quonã modo iuſtũ fuit ex libris argenti octuagenos quaternos ſignari, id quod ipſe lib. XXXIII. dixit. Id etiã contrariũ

trarium eſt ei dicto quod apud Priſcianum legitur, tres denarios Romanos, quatuor drachmarũ inſtar eſſe. Præterea quonãmodo conuenit id quod libro duodecimo de thure loquẽs, inquit: Inueniri guttas thuris quæ tertiã partẽ minæ id eſt undequadraginta dena riorum põdus æquent: uel ut in antiquis duodetriginta, & in quibuſdam undetriginta. Quid quòd libro decimoquarto de nectarite loquẽs, quadraginta denariorũ põdus pro quinq; uncijs poſuit? Vt ex Dioſcoride ad uerbũ probabimus. Hæc ut uniuerſa colliduntur, ſic ſingillatim alterũ alteri aſtipulatur. Vt enim illud duodecimi cũ dicto triceſimitertij conuenit (ſiquidem ter duodetriginta octogintaquatuor fiũt) ſic cũ uiceſimiprimi loco pugnat, ubi denarius & drachma æquãtur. Rurſus quòd quadraginta denariorum pondus pro quinq; uncijs ponitur, hoc argumentũ eſt quòd Plinius in libra ſex & nonaginta denarios eſſe uoluit, & totidẽ drachmis æquauit. Quid igitur hic faciã? hæream? ſuſcepto id operi omnino nõ cõgruit: opus enim perfectũ recte præbiturũ me approbaturũq; ſpopondi, uel eorũ arbitratu quos iudices elegi. Hanc legẽ locando opere memini dictã eſſe. Periclitер? Vereor ne audaciæ id plenũ ſit. Sed quãdo flectere nõ datur, potius adeundũ periculũ eſſe cenſeo, q̃ tot dierũ diſpẽdio cœptũ iter abrumpendũ. Tanto igitur piaculo me obſtringã ut Plinij autoritatẽ uel argumentis ualidiſſimis ſuperiorem eſſe aut negẽ aut dubitem? Quid ni id faciã? cũ multis in rebus non modo cum iuratiſſimis autoribus uetuſtatis pugnãtem eum oſtenderim, ſed etiam ipſum ſecum, quod pleriſq; in locis emẽdatorum culpa contigit: ex quo fit ut lectio Plinij obſeruantiſſimũ quenque lectorem maxime nunc torqueat. Qua in re adnotanda Hermolaus Barbarus, cuius nunquam ſine laudis præfatione memi niſſe debeo, paulo religioſior fuiſſe mihi uidetur, præſertim aſſumpto caſtigatoris titulo ſeueriſſimo: debuit certe altera præſertim cenſura denuo ſtilo exacuto uel ad uiuum expungere, ne rebellarẽt tot ulcera quorum multa ſanaſſe ſe non immerito gloriatus eſt. Ego ut ingenio puſillo tantum nomen ſuſtinere nequeam ut ſubca- Hermolaus Barbarus.

ſtigatorē Plinij profiteri me audeā, ſic ea quæ occurrunt uitia, & commentātem me morantur, ſi ſanare ingenij ui non poſſim, commonefaciendis ſtudioſis ueluti ſcalpro circūſcribam, ne latius error ſerpat. Atqui ſic exiſtimo, præuaricationis notā effugere eum medicum non poſſe, qui quæ reſtituere ſanitati nequit, uelut non animaduerſa, ſilentio tranſmittit: q̄q̄ uir ille magnus ac non modo ſtilo graui doctrināq; eximiam redolenti cōmendabilis, ſed etiā ſententijs ſeuerus, in quibus mores probi eluceſcere uidētur (quæ duo pariter in paucis æqualibus memoriæ eius agnoſco) in altera editione ita gloriatur, quaſi monſtra quædam errorū uelut latitātia mācipia deprehenderit, quæ prioris editionis tumultu oculos eius effugerant, à quibus ipſe pœnas ſumpſerit flagitij prioris & fugæ, ut ipſius uerbis utar: in quo mihi profecto longe falſus fuiſſe uiſus eſt: neq; enim aliter eum dixiſſe atq; exiſtimaſſe puto. Quippe ut plurima errata emendauerit, plura tamē eum fugiſſe aut certe flagitioſiora non dubito, quæ ut acriorem ſagacioreq́; fugiti uarium non maneant (quandoquidē undecunq; doctiſſimus fuiſſe, ut ætate illa, uidetur) certe otioſiorem poſcunt, huicq́; uni rei aliquādiu feriatū. Hermolao aūt uenia fortaſſe danda eſt, qui Ariſtoteli & Themiſtio uertēdis intētus, tumultuarias nimirū caſtigationes Plinij uelut animi cauſa aggreſſus eſt. At ego ſecundi meriti id eſſe exiſtimo, errorū uel librariorū uel emendatorū, uel autoris deniq; ipſius, ſi res ita ferat, lectores admonere, etiam ſi meliora inuenire nequeas. Exiſtet enim olim immo propediem qui ulteriora inueſtiget.

In iurādum etiā in antiquorum ſcriptis. Quòd ſi ſemper in autorū quātūuis receptæ autoritatis uerba adacti, ne unguē quidē latū ab eorum dictis receſſerimus, nihil habebit utiq; poſteritas quod inuētis maiorū ſuorū addat. Atqui maiores noſtri ſi poſt centū annos ignaua etiā ipſi antiquitatis ueneratione ducti, nihil nouarū rerū aggredi auſi fuiſſent, literas nūc illuſtratas bona ex parte deſideraremus. In quis ego Laurētiū Vallēſem Her-

Laurentij Vallenſis laus. culis Alexicaci nomine dignum eſſe cēſeo, qui nullius unq̄ hominis offenſione aut ſcriptoris autoritate deterritus eſt quo minus ue-

riuatem à monſtris uindicare niteretur. Equidē etſi leonino me ter gore clauaq; munitū eſſe cum eius notæ commētatoribus nō ſentio, ut cuiuſuis ærumnæ Herculē futurū me profiteri cōfidā, in umbra culis mecū ipſe domeſticis, non in campo ſub magiſtris antiquitatis exercitatus, hunc tamen ſemiermē fiduciā ad ueritatē tuendam afferre mihi uideor. Itaq; omnes eſſe animatos, præſertim Francos cupio, quandoquidē externi quoq; iam cum antiquis literarū gloria certant. Hic igitur ut cōminiſci multa poſſim ſic nihil potius factu rus ſim fortaſſe, q̃ ut dicam Plinium quæ de ponderibus hic cōſtitue re uoluit, in ſequentibus libris de medicinis dicturus, ea ex cōmentarijs medicorum tranſcripſiſſe, qui græce ipſi bona ex parte ſcripſerant. Id quod idem ipſe Plinius conteſtari uidetur cum inquit: Et quoniā in menſuris quoq; ac ponderibus crebro græcis nominibus utēdum, interpretationē eorū ſemel hoc in loco ponemus. Non eadem aūt pondera medicinalia & negotiatoria fuiſſe ex eo conijcio, quod hodie pharmacopolæ alia drachma in cōponēdis pharmacis utūtur, & alia in rebus quas uēditantes appēdunt. Medicinales drachmas nouem in uncia eſſe dicunt, qua ratione in ſingulas libras noſtras ſedecim drachmarum pondus decedit. Quin & Celſus libro quinto de ſimpliciū facultatū mixtura loquēs: Sed & antea, inquit, ſciri uolo in uncia pōdus ſeptē denariorū eſſe. Vnius deinde denarij pōdus diuidi à me in ſex partes, id eſt ſex uncias, ut idem in uncia denarij habeā quod græci habēt in eo quē obolum appellant: id ad noſtra pondera relatū paulo plus dimidio ſcrupulo facit. His uerbis Celſi medicinæ autoris XII. drachmæ ex libra Romana decedunt, quod ratā proportionē habet ad deceſſionē libræ noſtræ qua noſtri medicamētarij in tēperādis medicamentis utuntur. Vt enim libra noſtra ſeſquitertia eſt ad antiquā librā relata, ſic ſedecim tertia parte duodecim ſuperant. Verū id immutauit Celſus quod denariū in ſex ſuas unciolas diuidere maluit q̃ in ſex obolos, ſeu in ſex ſemiſcrupulos, hoc ideo fortaſſe, quod obolū græcum grauiorē eſſe paulo ſemiſcrupulo Romano ſcribit. Quod niſi Celſi locus.

de medicinali ſemiſcrupulo intelligas pugnabit cũ Pliniano dicto. Huic rurſus opinioni refragatur quod Plini⁹ centũ drachmas Atticas in mina ponit, quod iuſtũ eſt pondus minæ. Quare nihil ulterius cauſari nũc in animũ induxi, ut quiſq; pro captu ſecũ ipſe hoc faciat. Satis aũt habui hoc dicere, experimento me cognouiſſe ſextarium Romanũ dipondiũ pẽdere, id quod rurſus mihi credi nolo niſi argumẽtis optimis probauero. Iãprimũ ipſe Plinius lib. XVIII. de tritico loquẽs ſic inquit: Tritici genera plura quæ fecere gẽtes. Italico nullũ equidem cõparauerim cãdore ac põdere, quo maxime decernitur. Et paulũ infra: Nũc ex ijs generibus quæ Romã inuehuntur leuiſſimũ eſt Gallicũ atq; è Cherrõneſo aduectũ: quippe nõ excedũt in modiũ uicenas libras ſi quis granũ ipſum pẽderet: adijcit Sardiũ ſex libras. Alexandrinũ & triẽtes. Hoc & Siculi pondus. Bœoticũ totã librã addit. Aphricũ & dodrãtes. His uerbis Plinius docet quod deterrimũ ſit triticũ, id põdere in modios uicenas libras. Quod aũt longe optimũ ut Aphricũ, ſeptẽ & uiginti libras et dodrantem. Hoc cũ ego probare uellẽ, tritici ſex ſemiſextariolos noſtros, id eſt ſeſquipintã pro captu bilancis admẽſus, in altera lance depleui, & ponderibus identidem examinatis ad parẽ tandem libram perueni. Hoc cum in lectiſſimo tritico feciſſem põderaq; adnotaſſem, ad aliud triticũ tranſii. Erãt enim mihi puluini duo Frãcicani tritici ſulcatim (ut aſſolet) in horreo diſpoſiti, ut eodem ex agro, ſic non eadem ſegete: cum igitur ex eo ſimiliter eandem menſuram pẽſitarem, hoc diſcriminis adnotaui, ut quod in eis puluinis eximium eſſet & axacte excuſſum uentilatumq;, eius mẽſura iam dicta leuiter agitata, & radiolo ſtricta, dipondium noſtrũ & quadrantem penderet: lance etiam peſſum eunte. Quod aũt negligentius uentilatũ, & nõnulla ex parte lolio et melãthio mixtũ, aut alia ſeminum inanitate, id duas libras & quadrantẽ ſiciliquo minus in æquilibrio teneret. Hæc mẽſura, id eſt ſex ſemiſextarioli (quos ſextarios duos Romanos iudicatum iri omnibus fortunis meis cauere non dubitarim) ſi quis diligenter animaduertere uelit et ueritatem

Sextarius Romanus.

Pondus tritici.

modu-

modulis ac ponderibus explorare,ſeni inquã ſemiſextarioli octauã partem modij efficiunt,quorũ pondus triticeũ ſi octonario multiplicetur,fient in ſumma duodeuiginti libræ noſtræ, lectiſſimi quidem tritici, deterioris aũt id eſt quiſquilijs ſeminũ mixti duabꝰ uncijs minus, id eſt ſiciliquis octo. Porrò cũ libra noſtra(ut ſæpe dixi)zygoſtatica qua merces appẽſiles negotiatores admetiuntur, quadrante maior ſit libra Romana, fit ut duodeuiginti libræ noſtræ,quatuor & uiginti Romanas libras æquent. Ita fit ut triticũ noſtrũ in agro qui Frãcia dicitur natũ, duabus libris Siculo leuius ſit:cuius tamẽ ſupremã notã exiſtimo ſemiſſem aut quadrantem uigintiquatuor libris addere poſſe. Hoc genus experimenti cũ cuiuis obuium ſit & expoſitũ, non eſt cur alia Plinij autoritate uel uera uel mendoſa, impugnare ueritatem quiſpiam citra pertinaciæ reprehenſionem poſſit. Hic ſiquis ſelibras legat, ut quædam habent exemplaria antiqua,ut ſit,adijcit Sardium ſelibras, hoc etiam amplius id quod agimus confirmabit: cum Plinius dicat grauiſſimum frumentum libras unam & uiginti & dodrantem pendere,et nos experimento didicerimus quod optimum apud nos ſit frumentum, id in modios Romanos quaternas et uicenas libras pendere. Quare ſi Plinius in põdere non deceptus eſt, uel noſtrum triticũ etiam Africæ præſtantius eſt, uel libra Romana maior aliquanto fuit q̃ nos eam eſſe ſtatuerimus: & tamen periculum nullum eſt(ut arbitror)ne minorem fecerimus libram,cum menſuras auxiſſe uideamur quæ pondere deprehenduntur. In hanc enim tantum partem errare potuimus,utpote cũ Plinius ſextariũ centũ et uiginti drachmarũ faciat,quẽ nos bilibrẽ fuiſſe cõtendimus,id eſt drachmarum centũ et nonaginta duarũ: qua ratione hemina libralis fuit,quam Plinius ſexaginta drachmarũ fuiſſe dicit,id eſt tertia parte minorem,atq; eo amplius. Carmina aũt quæ apud Priſcianũ leguntur, ſextariũ uiginti unciarũ eſſe ſtatuũt,quo fit ut noſter ſuperquintꝰ ſit eius,id eſt quinta parte ſuperans. De hoc quid ſtatuã nõ habeo, niſi Pliniũ puto ſelibras, id eſt dimidiatas libras ſcripſiſſe, ſed nõ

ſatis pondus compertum habuiſſe. Quod rurſus ne credas facit id quod ipſe alibi dicit eodē libro: Siligineæ farinæ modius Gallicæ, XXII. libras, Italicæ duabus tribus'ue amplius. Hæc uerba ſignificant Pliniū diligenter hæc inquiſiuiſſe, & præterea duas & tres libras addit Italicæ ſiligini, nō tantū ſelibras. Itaq; ſi uerū eſt Pliniū hæc exacte inquiſiuiſſe, & ipſe eo in loco non corruptus eſt, neceſſario dicemus triticū non Gallicū tantū ſed & Francicū ponderoſius eſſe illis quæ à Plinio enumerata ſunt. Fortaſſe etiā Plinius libras illas uicenas, centenarias libras intellexit, hoc eſt minales, quales libras argētarias fuiſſe oſtēdimus, hoc eſt plenas libras: qua exiſtimatione paulo plus dextāte ad ſupradictū pōdus accedit, hoc eſt octoginta drachmæ & aliquid amplius. Hoc ſi admiſerimus, nō ideo tolletur ſcrupulus, quia adhuc noſtrū paulo amplius libra una ſuperabit. Vt tamen cū ijs libris ſentiā qui ſelibras habēt, facit cōtextus uerborū ſenſim ad librā et dodrantē perducentiū rationem. Et præterea Plinius nō ſex libras ſed ſenas dixiſſet, quia uicenas dixerat, quod ualidius argumentū eſt. In hoc obice aqua hæreat neceſſe eſt. Sed ſi Plinius alteri cuipiā uel libero uel ſeruo ponderis examinationē tædioſam credidit, uel calculo deceptus eſt, nō magnopere mirū eſt, cū Cicero in Catone, Laërtē ſtercorantē agrū apud Homerū faciat alicuius fide deceptus. Nec enim in primo libro nec in XVI. nec in ultimo id legitur Odyſſeæ, in quibus tātum Laërtis meminit Homerus; niſi in obſeruatione aliquid me latuit. Verum ne uanitatis arguar temere à primo quoq; hoc probare uolente, monitos hoc ad pondus examinaturos uelim, in expendendo tritico multum id referre quonā modo mēſura impleatur. Si enim non modo leuiter agitetur implendo, ſed diu quatiatur aut manu prematur, ante, ūam radio exæquetur, pondus non leui momento creſcet. Intereſſe etiam arbitrātur triticū recens tritū ſit & uentilatum, an diu in horreo aſſeruatū, cuiuſmodi (ut dixi) noſtrū erat in puluinis ſulcatis digeſtum. Illud enim recens ab ariſta, & pulchrium eſſe aiunt & grauius, hoc ut tēpore exuctum, ſic leuius eſſet

Plinij locus.

Ciceronis erratum in Catone.

certe apud nos uendibilius eſt ex eadẽ ſegete qđ eodẽ menſe batui
tur & in forum aduehitur, uidelicet quod plus farinæ & panificij
reddat. Verũ qui hoc quod diximus tritico expendendo fecerit, tũ
demũ aquæ pondus expleret, futurũ enim recipio ut quæ menſura
tritici duas libras noſtras & quadrantẽ pepẽderit, id eſt ſex et trĩ
ginta uncias, eadẽ treis libras noſtras, id eſt quatuor Romanas põ
dere aquæ efficiat, ut ſit inter triticeũ aqueumq́; pondus proportio
ſeſquitertia, qua ratione bilibrẽ fuiſſe ſextariũ antiquũ neceſſe eſt,
id quod Iſidorus ex quopiã autore antiquo ſcripſit: etiã ſi Plinius he
minam ſexaginta drachmarũ eſſe dicit, quod perinde ualet, atq; ſi
ſextariũ libræ unius & quadrantis eſſe dixiſſet. Hoc idẽ in hordeo
expertus, cõperi ſextariũ pendere quindecim uncias & tres drach
mas: qua ratione quaterni ſextarij quinas libras Romanas & ſeſcũ
cem efficiunt, & modius uicenas libras & ſelibram: quod non con
uenit cum dicto Plinij, qui de frumentis loquens: Leuiſſimũ (inqt)
ex his hordeũ raro excedit XV. libras. Quare noſtrũ diſſimile eſſe
Italico dicendum eſt. Quanq̃ Columel. libro II. de hordeo loquens
ita dicit: Alterum quoq; genus hordei eſt, quod illi diſtichum, Ga-
laticum nonnulli uocant, ponderis & candoris eximij, adeo ut triti
co mixtũ egregia cibaria familiæ præbeat. Seritur circa Martium
menſem. Diſtichum hordeum uocat & Galaticum, hoc eſt Gallicũ
quod culmum habet binis uerſibus ariſtatum, cuiuſmodi eſt noſtrũ:
hoc Columella reliquo ponderoſius eſſe dicit. Quare conturbari Pondus
nos Pliniano hoc uerbo non oportet, quaſi ijs quæ diximus ex eo- tritici.
dem ipſo Plinio refragante. Extat in actis decurionum huius uer-
bis medimnum lectiſſimi tritici appẽſum iuſſu decurionum fuiſſe,
inuentumq́, eſſe pondus centum & ſedecim librarum: quæ ratio ef
ficit in modium undeuicenas libras noſtras et quadrantes. Proxi-
ma nota in modios undeuicenas libras et ſextantes non exceſſit.
Sed propterea ego minus pondus inueni, quod modium Romanum
ſecutus ſum non Pariſinum. At inter amphoram Romanam et no-
ſtrum quadrantem tantũ intereſſe teſtatus ſum quantum inter mẽ

ſurã raſam & cumulatã. Quód aũt libræ Romanæ modũ deprehenſum habeamus ex ijs quæ de re nũmaria diximus, ſatis intelligitur: poteſt tamen id & alijs adminiculis probationum confirmari. Columella libro VII. de cibarijs aratorũ boum loquens: Martio & Aprili debet ad fœni pondus adijci, quia terra proſcinditur: ſat erit aũt pondo quadragena ſingulis dari. Quadraginta pondo Romana, noſtra ſunt triginta. Fœni aũt faſces apud nos, ſi iuſti ſint ponderis, duodenas libras pendent, & interdum ternas denas. At huiuſcemodi binos indies cũ auenæ ciſtellis tribus equi ſinguli ſarcinarij aut iugales poſcunt, qui quidẽ ſint mediocri magnitudine. Hi duas & triginta libras Romanas pẽdent. Trecenas aũt libras bubus ſingulis ſufficere Ianuario & Februario Columella affirmat. Martio aũt & Aprili quũ labor intenditur, quadragenas, aut quũ grani eſt pœnuria. Ita hac parte libræ Romanæ ad noſtrã relatæ analagia congruit. Sextarius igitur Romanus eã menſurã capit, ut diximus, quã ternos ſextariolos lingua noſtra appellat. Sed abſurda eadẽ lingua appellatione utitur, cũ ſextariũ uocat ſextam ac triceſimã partẽ modij noſtri, qui octies amphorã capit, præſertim cũ ſemiſextariũ appellemus paruulã mẽſurã, et omniũ quæ uæneant minimã, id eſt ſecundã & triceſimã ſextarij noſtri, quã ego ſextariolũ uoco. Id tamen uocabulũ, id eſt ſemiſextariũ in uſum linguæ noſtræ uernaculæ ex eo ueniſſe puto quód græci cotulã, id eſt heminã hemixeſtũ appellant, ut autor eſt enarrator Ariſtophanis & Suidas. Ad quã uocẽ græcã magis alludere uidebitur hic uernaculus ſermo, ꝙ ad dimidiũ ſextariũ, ſiquis attente conſiderarit. Verumenimuero ſextarius Romanus in duodecim cyathos diſtribuitur. Ad cuius rei pleniorẽ intelligẽtiam præfari illud habeo quod plene omnibus notũ eſt: antiquos cũ hilariori conuiuio ſeſe ad potus ſolutiores inuitabant, tot cyathos hauſtibus ſingulis ebibere ſolitos, quot erant literæ nominũ amicarũ. A quo more illud epigramma Martialis emanauit in primo libro.

Semiſextariolus. Hemixeſtos. Mos ſympoſiacus antiquorum.

Næuia ſex cyathis, ſeptem Iuſtina bibatur.

Quinq;

Quinq; Lycas, Lyde quatuor, Ida tribus.
Omnis ab infuſo numeretur amica falerno.

Inde aūt inuēta ſunt uocabula triens, quadrans, quincūx, ſeptunx, & reliqua, quæ non magis pocula quàm menſuras ſignificant, id quod aperte ex eodem poëta libro octauo epigram. nobis datur intelligendum:

Det numerum cyathis, Inſtantis litera Ruffi:
Autor enim tanti muneris ille mihi.
Si telethuſa uenit promiſſaq; gaudia portat:
Seruabor dominæ Ruffe triente tuo.
Si dubia eſt, ſeptunce trahar, ſi fallit amantem,
Vt iugulem curas nomen utrunq; bibam.

Septuncem pro hauſtu ſeptem cyathorum dixit, tot enim ſunt elementa in recto Inſtantis, & trientem pro phiala & hauſtu quatuor cyathorum, & rurſus in undecimo quincūcem pro quinq; cyathis, & beſſem pro octo.

Quincūces & ſex cyathos beſſemq; bibamus,
Caius & fiat Iulius & Proculus. *& lib. XII.*
Poto ego ſeſtantes, tu potas Cinna deunces:
Et quereris quòd non Cinna bibamus idem.

Deunces undenos cyathos intelligit, ut ſeſtantes binos. Hinc factū eſt ut nomina illa poculorū apud autores celebrentur, ut lib. I. diximus. Nunc aūt ſic colligo. Cū ſextarius Romanus in duodecim cyathos diuideretur: ea uero eius uaſis quā pintā dicimus ſit menſura, ut qui tantū uini etiā primarij quotidiano prandio bibat, uinoſior dici iure non poſſit: qui aūt dodrantē eius non excedat, id eſt ternos ſextariolos, parcus uini fortaſſe aut certe ſobrius dici mereatur: non potuiſſe ſextariū Romanū in tot cyathos commode diuidi, ſi minor is ea menſura fuiſſet, quam dodrantē appellaui. Cū enim trientē quadrantēq; poculorū uocabula apud Iuuenal. & Perſium, & Celſum legimus, ego legitimā menſurā intelligo quæ uno hauſtu biberetur. Reliqua nomina infra ſupráq;, menſuras magis q̄ po-

toria uaſa fuiſſe puto. Nam & apud Celſum quadrans pro modi-co pôtu ponitur: Si quarto (inquit) die cum horrore febris reuertitur: uomere oportet, deinde modicum cibum ſumere, uiniq́; quadrãtem. Et lib. I. *Poſt uomitum ſi ſtomachus infirmus eſt, paulum cibi, ſed huius idonei, guſtandum: & aquæ frigidæ cyathi tres biben-di ſunt.* Cyathos hic dixerat quod quadrantẽ in ſuperiore exemplo dixit. Et alibi: *At qui tarde concoquunt, & quorum ideo præcordia inflantur, qui'ue ꝓpter ardorẽ aliquẽ noctu ſitire cõſueuerũt, anteq̃ conquieſcant duos tres'ue cyathos per tenuẽ fiſtulam bibant.* Dioſcorides de abſinthio: καὶ ἀνορεξίας καὶ ἰκτερικοὺς θεραπεύει τὸ ἀφέψημα αὐτοῦ καθ' ἑκάστην ἡμέραν λαμβανόμενον ὅσον πλῆθος κυάθων τριῶν. *Decoctũ eius cibi faſtidia, et arquatũ morbũ ſanat ſi quotidie terni cyathi ebibantur.* Ternos cyathos pro mediocri potu dixit q̃ uno hauſtu ſumantur. Et lib. III. Celſus de curatione lentarũ febriũ loquẽs: *At ſi diu frigus eſt, & torpor & iactatio corporis, nõ alienũ eſt in ipſa febre dare mulſi tres aut quatuor cyathos, uel cũ cibo uinũ bene dilutũ.* Idẽ de inſanientib' loquẽs totũ ſextariũ impleuit: *Opus eſt aũt cibo infirmo, maximeq́; ſorbitiõe: potiõe aquæ mulſæ: cuius ternos cyathos bis hyeme, quater æſtate dediſſe ſatis eſt.* His uerbis in ſingulos potus ternos cyathos febricanti taxatos intelligimus, & per dies ſingulos ſextarium. Alibi de cardiacis loquẽs: *Si uerẽdũ eſt ne deficiat, tũ & intrita ex uino, & hoc ipſum auſterũ quidẽ, ſed tamen tenue, meracũ, egelidũ ſubinde & libera liter dandũ eſt adiecta polenta, ſi modo is æger parũ cibi aſſumit: idq́; uinum eſſe debet, neq́; nullarũ uirium, neq́; ingentiũ. Recteq́; tota die ac nocte uel tres heminas æger bibet: ſi uaſtius corpus eſt, plus etiam.* Tres heminas diurnas Celſus cardiacis ſtatuit, niſi uaſtioris ſint corporis, et uini meraci. De qb' Plin. loquẽs li XXIII. *Cardiacorum (inquit) morbo unicam ſpem in uino eſſe certũ eſt. Dari utiq́; non niſi in cibo debet, nec à ſomno, nec præcedente alio potu, id eſt non niſi ſitienti, nec niſi in deſperatione ſumma.* Hoc Iuuena. ſignificat cum inquit:

Cyathus.

Cardi

Cardiaco nunq̃ cyathum miſſurus amico.

Tres heminæ ſeſquiſextariū explent: ex quo apparet iuſtā ꝓpemodū potus menſuram hoī cardiaco ſtatutā eſſe. Nā cū hoī ſano iuſta mēſura ſit ſextarius in ſingulos epulatº, cardiaco nouenos cyathos taxauit, uel ſenos .i. binos quadrantes ſi ter epulantes cardiacos intelligamus. Et de cœliacis: *Obſeruādū (inqt) nequis aut cibus, aut humor uniuerſus detur, ſed paulatim.* Ergo per interualla tēporis *ſat eſt cyathos binos ternoſ'ue ſumere & cibum proportiōe huius.* Et inferius: *Potui uero aqua pluuialis decocta, ſed quæ per binos ternoſ'ue cyathos bibatur.* Cyathis autem antiquos potus ſui menſuram metiri ſolitos etiam inter epulas ex eo coniicio, quod ſerui quidā ad cyathos ſtare uel eſſe dicebantur: ut ſerui ad limina, et ad pedes. Tranq. in Cæſare: Sed C. Mēmius etiam ad cyathum et uinū Nicomedi ſtetiſſe obiecit. Iuuena. ſat. XIII. Ad cyathum ſtare.

Nec puer Iliacus formoſa, nec Herculis uxor
Ad cyathos.—

Hoc græci κυαθίζειν dicunt, quo uerbo Plautus in Menech. uſus eſt. *Non ſcis quis ego ſim, qui tibi ſæpiſſime cyathiſſo apud nos quādo potas.* Cyathus à græcis ob id etiam ἀντλητὴρ & ἀρυστὴρ, & ἀρύστιχος, & ἀρίταινα dicitur, & à quibuſdā οἰνοχόη. Quæ oīa uocabula ab hauriēdo uel fundēdo uino dicta ſunt. Stare igitur à cyathis à latinis dicti ſunt, quos græci οἰνοχόους appellāt. Apuleiº pocillatores uocauit. Pincerna nō auſim affirmare probū eſſe uocabulum, etiam ſi Aſconius in prætura urbana uſus eſt, ſi uera ſunt eo in loco exemplaria. Pincerna à græco deducitur, cui conuiuæ dicunt identidē πίνειν κίρνα, id eſt miſce uinum uel tempera uinū ut bibā. Honeſtū id olim munus fuiſſe docet Athenæus libro X. qui apud græcos morē fuiſſe tradit, ut nobiliſſimi iuuenes in cōuiuijs ſacris publicis id munus obirent: nec minº apud Romanos. καὶ παρὰ ῥωμαίοις δὲ οἱ εὐγενέστατοι τῶν παίδων τὴν λειτουργίαν ταύτην ἐκτελοῦσιν ἐν ταῖς δημοτελέσι τῶν θυσιῶν. Eſt aūt cyathiſſare ut ex eodē Athenæo nouimº κυάθῳ οἰνοχεῖν, i. cyatho uinū bibēdū admetiri.

Cyathi græca nomina.
oenochoi.
Pocillatores.
Pincerna.

Cyathiſſare quid ſit. Cyathi amicitiæ, amoris, Demetrij, Antigoni.

Quare Athenienſes in conuiuijs ſolutoribus inuicē propinantes cyathos amicitiæ, & cyathos amoris, & cyathum Demetrij nomī natim poſcebant, ſingulis potionibus: ut quaternos amicitiæ, & ternos amoris propinantes, & cyathū præterea Demetrij uel Antigoni, qui duo extremi ab aſſentatione inoleuerunt, exoleſcente priſca Athenienſiū libertate et generoſitate, ut idē autor prodidit lib. VI. de adulatoribus loquens. Perſius:

Sed tremor inter uina ſubit, calidumq; trientem
Excutit ē manibus. —

Plin. pro menſura poſuit. Silueſtriū quidē prunorū baccæ uel ē radice cortex in uino auſtero ſi decoquantur, ita ut triens et hemina ſuperſit, aluū et tormina ſiſtunt, id eſt ut quatuor cyathi ex ſex ſuperſint. Tranquil. in Auguſt. Vini quoq; natura parciſſimus erat, non amplius ter bibere eū ſolitū ſuper cœnam, in caſtris apud Mutinā Corneli⁹ Nepos tradit: poſtea quotiēs largiſſime ſe inuitaret, ſenos ſextātes nō exceſſit: aut ſi exceſſiſſet, reijciebat. Senos ſextantes, p ſextario dixit, ſed ſignificare uoluit, ſenis hauſtib⁹ ſextarium tatū bibere eum ſolitū.

Beroaldus.

Philippus Beroaldus diligens enarrator, ac multæ lectionis, ſextantes ſenos ſex pocula intellexit binas ūni uncias continentia, ſicut et apud Martialem trientes et quincunces deuncesq;. Antonius Sabel. in eo loco, ſenos ſeſtantes (inquit) ad mē ſuram, an ad pondus rēferas in dubiū uenire poteſt: ſed melius ad menſurā, ut ſit ſeſtans menſuræ genus, ut quincunx apud Martialem. Beroaldi opinio, nec Pliniano dicto, nec noſtro conuenit, (tamen ita Plinius ſcriptum reliquit, ut cyathus pendeat per ſe drachmas decē et hemina ſexaginta) quippe Pliniana ratione ſeſtarius centū et uiginti drachmas trahit: At Beroaldus duodecim unciarum ſenos ſeſtantes eſſe dixit, id eſt ſex et nonaginta drachmarū, quos planum fecimus ex Martiale duodenos cyathos ſignificare. Quare inſignis hæc fuit hallucinatio, et penè par illi de ſeſtertio.

Calderinus.

Calderinus uir ingenioſus et grauis enarrator, nouo genere hallucinatus eſt apud Iuu ena. ſa. VI. illo in loco: De quo ſextarius alter

ducitur

Ducitur ante cibum. Sextarius alter, inquit, id eſt duo ſeſtantes, uidelicet arbitratus ſextariũ à ſexante dictũ non à ſexta congij parte, cum ſextarius ſexies ſextantẽ capiat, ſextãs non magis duas uncias, q̃ ſextã cuiuſq; rei partẽ ſignificat. Sed horum uerborũ ſignificatio à nullo, quod ſciam, recte ac plane adhuc enarrata eſt. Romani autẽ ſextarium quaſi legitimam ac quotidianam uirilis potus menſuram ſtatuentes, ab eo quaſi ab aſſe incipientes, reliqua uocabula partes eius fecerunt, quo modo & nos pintam uirilẽ menſurã ponentes ſemiſſem eius parcis uini deſtinamus, dodrantem autem continẽtibus, quadrantẽ ægrotis, ſeſquipintã bibacibus, in quotidiano quidẽ cõuiuio. Auguſtus igitur uini parciſſim⁹ dictus eſt à Trãquillo: qui ſuper cœnã plerunq; ita ſibi tẽperabat, ut ternos ſextantes, id eſt, dimidiatã aliorũ menſuram biberet, & cum licentius bibere ſtatuerat, ſextariũ non excederet, ac ne excedere quidẽ poſſet citra reiectionẽ, quippe uir infirma ualetudine, ac graues & periculoſas ualetudines per omnem uitam expertus, ut autor eſt idem Tranquillus: ob id etiam cibi minimi, adeo ut ante initũ uel poſt dimiſſum conuiuiũ ſolus cœnitaret, cum pleno conuiuio nihil tangeret, quo certiorem rationẽ cibi potuſq; teneret. Hoc mihi conuenire uidetur cum eo quod diximus ut qui uini modice ſit appetẽs, dodrãtem noſtrũ, id eſt ternos ſextariolos quotidiano conuiuio bibat, qui ſi etiam quadrantẽ huic addat, ut plenam menſurã noſtram bibat, quam pintam dicimus, ne ſic quidẽ uinoſus dici debeat, et tamẽ hæc menſura ſedecim cyathos implet. Hoc cum exacte conſiderarẽ, dodrantem prædictũ quem ſextariũ Romanũ eſſe dico, in treis trientes diuiſi totidẽ calicibus ſumptis, & rurſus in quatuor calices quadrantales æquis diſtributionibus: quo facto eũ eſſe captum menſuræ cognoui, ut qui firmo ſtomacho ſit, & interdicto medicorũ non prohibeatur, quominus ducere poſſit ex œnophoro quantũ ſitis appetat, is hauſtu primo cœnæ quadrãtem ſiccare debeat, adaita etiã aquæ tertia, aut quarta parte, ſi tamen ſitim expectauerit. Qui autem bibacior paulo fuerit, etiã triẽtem: de ſobrijs loquor, ſed de ijs

ſobrijs

ſobrijs qui iuſtum hauſtum diluendis cibis ducere ſoliti ſunt, quales pleriq; ſunt noſtratium hominū, quibus quidem uini potus uitio nō uertitur, id eſt qui inter uinoſos nō cenſentur. Nullus enim modus temulentiæ aſſuetis & perpotatoribus conſtitui poteſt. Nec rurſus de ijs loquor qui ſemper ſiticuloſi pytiſſantium more guſtatorū lin ctu magis q̄ potu uillum tranſmittere ſolent: omnino quadrantem ſtomachi firmæ conſtitutionis, trientem etiam ſitibundi modū cū aquæ rata portione eſſe dico idq́; intra temperantiam. Quare ab antiquis indita hæc eſſe nomina ternis quaternisq́; cyathis affirmauerim: tametſi Auguſtus ſextantil us utebatur, cui Antonius Muſa ſextantarios modulos, id eſt dimidio minores legitimis indixerat: quare quātum ſobrij homines bibere ſoliti ſunt quotidiano potu, tantum Auguſtus bibebat cum largiſſime ſeſe inuitauerat. Quod ſi uerum eſſet id quod apud Plinium legitur de hemina & acetabulo, id eſt ſeſquicyatho, ſextarius cētum et uiginti drachmarum eſſet, id eſt minor tertia amplius parte quàm noſter dodrans, nec pintæ dimidium caperet. Hoc enim pondere probare unicuiq; noſtrum licet: quod quàm ſit abſurdum nemo non intelligit, ut tantula menſura in duodenos cyathos diuideretur, & in ſolutis perpotationibus & conuiuiorum hilaritate, cum ſine lege ac ſine modo bibitur, quadrantes trienteſq́, & (cum plurimum) ſeptunces pro numero elementorum nominum biberent, quantum ſcilicet quiſq; hodie ſobriorum uno impetu familiari cœna bibit: ſeptunces enim ea ratione ſextariolum noſtrum non excederent, qui modulus eſt (propè dixerim) potionis medicamentariæ. Antiquos autem parciore uino uſos non eorum eſt dicere qui bicongium Ciceronem M. filium, Tricongium Torquatum apud Plinium, et apud Trāquillum potorem amphorarium legerint, quibus hodie ſi pares in Gallia inuenirentur, mōſtri inſtar haberetur, apud quos Germanorum militum bibacitas hoc biennio inter miracula celebrata eſt: quotidianis enim cōuiuijs ſinguli quaternos quartarios abſumere dicebantur: qua ratione nouem conuiuæ binas amphoras exor

Auguſtus Cæſar quantum biberit.

Bicongius Ci. M. fili⁹. Tricongius Torquatus.

bebāt

bebant. Hanc bibendi palmam æquare noſtratium hominum profligatiſſimi uini potores numero triginta nō poſſent, duntaxat ut alternis diebus id facerent qđ illi ſingulis factitabant. Quid quod ipſa carmina quæ apud Priſcianum legūtur, & ſecū & cū Plinio pugnant? Cum enim de cyatho dicant:

Bis quinq; hunc faciunt drachmæ ſi appendere tentes,
Oxybaphus fiet ſi quinq; addantur ad iſtas.

Alio loco ita legitur,

Nam libræ ut memorant beſſem ſextarius addet,
Seu puros pēdas latices ſeu dona Lyei.
Addunt ſemiſſem libræ labentis oliui.
Selibramq; ferunt mellis ſupereſſe bilibri.
Hæc tamen aſſenſu facili ſunt credita nobis,
Nanq; nec errantes undis labentibus amnes,
Nec merſi puteis latices, aut fonte perenni
Manantes, par pondus habent. —

Quonā igitur tandē modo conuenit ut hemina quæ dimidiatum ſextariū efficit, ſexagenas drachmas pendeat, & ſextarius libram & beſſem, hoc eſt centū & ſexaginta? Si enim de centū & nonaginta duab⁹ drachmis, ſeu duab⁹ libris Romanis, trientē .i. duas et triginta abſtuleris, reliquæ erunt centū & ſexaginta. Nos cū hoc ꝓbaremus aqua puteali utebamur, nec ſcrupuloſe differentiā aquarū exquiſiuimus, nec in alio liquore rē experiundā duximus, cū iā tenere ueritatē uideremur. Ex græcis aūt autoribus uix rē cōſtituere poſſum⁹. Pollux libro IIII. cotulā tertiā partē chœnicis eſſe tradit, & medimnū chœnicas octo & quadragīta capere, & ſextarium octo chœnicas. Cotulæ *κοτύλη τὸ τρίτον τῆς χοίνικος. ὁ δὲ μέδιμνος, χοίνικας ὀκτὼ καὶ τετταράκοντα. ὁ δὲ ἑκτεὺς, ὀκτώ. Hoc dictū diſcrepat cum uerſibus illis in quibus ita legitur:*

At cotylas quas ſi placeat, dixiſſe licebit
Heminas recipit geminas ſextarius unus.
Qui quater aſſumptus fit graio nomine chœnix. Chœnix.

Adde

Adde duas, chus fit uulgo qui eſt congius idem.
Pollux heminam tertiã partem chœnicis facit, hæc carmina octa-uam. Chus (inquit Suidas) mẽſura eſt Attica capiẽs cotulas octo. Feſtus heminã quaſi hemis, id eſt dimidium ſextarij dictã eſſe au-tumat. Rurſus Suidas : μέδιμνον μοδίων ἕξ, ὡς εἶναι μέτρον ξεστῶν οβ' ἤτοι λιτρῶν ρή. Id eſt medimnũ modiorũ ſenũ eſt, ut ſit menſura xeſtas duas & ſeptuaginta capiens, id eſt libras centum & octo. Quo dicto ſignificatur xeſtem ſelibrã pẽdere, id eſt centũ & XII. drachmas & ſemidrachmã: libra enim Attica ſeptuagenas quinas drachmas pendet. Sic modius qui ſexta pars eſt medimni decem et octo librarũ erit, ita ſextarius quæ ſextadecima pars eſt eius, erit quatuor & octoginta drachmarũ & ſemiſſis, quod cum Plinij di-cto non conuenit. Quòd ſi litran, id eſt libram Atticam pro mina intelligamus, ut Hermolaus uoluit, & Plinius interdũ fecit, ſexta rius centũ ac duodecim drachmarum & ſemis erit, quod nihilo ma gis conuenit. Quòd autẽ Plinius librã pro mina acceperit, patet ex Dioſcoride, ubi de oxymelle loquitur libro quinto : λαβὼν ὄξους κοτύλας πέντε. καὶ ἁλὸς θαλασσίου μνᾶν μιάν, μέλιτος μνᾶς δέκα. ὕδατος κοτύλας ι. μίξας ἕψησον, ἄχρις οὗ δεκάκις ἀναβράσῃ, καὶ ψύξας καταγγίσον. Hoc Plinius ad uerbũ lib. XIIII. ſic uertit: Oxymel uocarunt mellis decem libris, aceti ueteris hemi nis quinq;, ſalis marini libra, aquæ pluuiæ ſextarijs quinq; ſuffer-uefactis decies, mox elutriatis. Quod ille minã, Plinius libram di-xit: quod ille heminas decem, Plinius ſextarios quinq;. Rurſus Pli nius de eo genere uini factitij loquẽs, qui cẽchrites dicitur quòd ex milij ſemine fiat, libram et quadrantẽ pro mina tranſtulit: cũ enim de adynamo factitiorũ primo dixiſſet, ita ſubdidit: Proximũ fit è milij ſemine maturo cum ipſa ſtipula (libram & quadrantẽ in con gios duos muſti macerant) & poſt ſeptimum menſem transfuſo. Dioſcorides: δεῖ δὲ λαμβάνειν τὴν πόαν σπέρματος πλήρη πέ-πειρον σὺν τοῖς κλάδοις, καὶ μνᾶν μίαν βάλλειν εἰς οἴνου χοὰς ϛ'. ἐᾶν δὲ ἑπτὰ μῆνας, καὶ οὕτω μεταγγίζειν. Accipere autẽ oportet

herbam

herbam ſemine plenā maturo cū ramulis, et eius unā minam in uini congios binos mittere, et ſic ſeptē mēſibus relinquere, ita à ſeptimo mēſe diffundere. Sed corrupte apud Dioſcoridē *Ceſtrites et Ceſtros pro Cenchrites et Cenchros in libris impreſſis legitur: ſic.n. legi debet:* τοῦ κεγχρίτου: *quū Plini⁹ miliū dicat. Verius eſt tamē Pliniū errore exemplaris deceptū, Cenchritē pro Ceſtrite intellexiſſe. Eſt aūt ceſtrū latine betonica herba dicta, ut in Dioſcoride lib.* IIII. *apparet in principio, qui pſychotrophū alio nomine uocat utrobiq;, quaſi herbā frigidis locis gaudētē, quæ hodie ſic agnoſcitur, ex qua fit uinū betonicatū. Hoc aūt Plinij dictū uel ex Dioſcoride, ut multa alia uerſum eſt, uel ex alio autore, qui ijſdē uerbis cū Dioſcoride ſcripſit. Hoc enim non ſatis conſtitui poteſt utrū Plinius Dioſcoridē legerit, quē ut identidē ijſdē uerbis ſequitur,* **An Plinius** *ſic nusq̄ nominatim citat, ita ut nonnunq̄ à* Dioſcoride *accepta diſ-* **Dioſcoridē** *ſimulandi furti gratia transformare uideatur: ut in hoc loco: in-* **legerit.** *terdum aliū ſecutus uideatur, ſed uel à quo Dioſcorides tranſcripſerit, uel ille à Dioſcoride. Plinius latinū hominē Seſtiū Nigrum* **Seſtius Ni-** *medicinæ diligentiſſimū appellat, de Caſtoreo loquens libro trice-* **ger.** *ſimoſecundo, qui Niger græce ſcripſit: cum Plinij uerba cū Dioſcoride collata, ex ipſius Dioſcoridis libro traducta eſſe uideantur. Nam Dioſcorides Nigrum in hoc ſecutus non uidetur, cū eum inter Aſclepiadas recenſens improbet: & is tamen à Plinio etiā citatur ubi Salamādræ meminit lib.* XXIX. *his uerbis: Seſtius Venerē* **Salamādra.** *accēdi cibo earū ſi decoctis interaneis & pedibus & capite in melle ſeruentur tradit, negatq; extingui ignē ab ijs. Dioſcorides libro ſecundo:* σαλαμάνδρα εἶδός ἐστι σαύρας. ἔστι δὲ νωχελὴς, ποικίλη, μάτην πιστευθὲν μὴ καίεσθαι. *Et inferius:* φυλάσσεται δὲ ἐν μέλιτι δὲ ἐντεριθεῖσα, τῶν ποδῶν καὶ τῆς κεφαλῆς ἀφαιρεθέντων εἰς τὴν ἀντιδότων χρῆσιν. *Hæc uerba ita cum Plinij uerbis congruunt, ut ab eodem autore uterque ſumpſiſſe uideatur, quo modo & à Crateua uterque ſumpſiſſe aliqua non diſſimulat. Alibi Plinius de Opobalſamo loquens: Alexandro Magno res ibi gerente toto die æſtiuo unam*

concham impleri iuſtum erat. Omni uero fœcunditate è maiore horto congios ſenos, è minore ſingulos, & cum duplo repēdebatur argento: uel potius, cum et duplo, ut in emēdatioribus. Hoc Dioſcorides non ad tempus Alexandri refert, ſed ad ſuum his uerbis. ῥεῖ δὲ ὀλίγον, ὡς καθ᾽ ἕκαστον χρόνον μὴ πλεῖον ἢ ἓξ ἢ ἑπτὰ χόας συναθροίζεσθαι. πωλεῖται δὲ ἐν τῷ τόπῳ σταθμὸς αὐτοῦ πρὸς διπλοῦν ἀργύριον. Fluit tenui gutta & pauca, ita ut unoquoq; anno non amplius q̃ ſeni aut ſepteni congij colligantur: cum uenditur ibi, duplici argenti pondere rependitur. Cum Plinius idem cum Dioſcoride dicat, apparet tamen eum alium autorē ſecutum. Sed ex eo reſtituendus Plinius hoc modo: Omni uero fœcunditate è maiore horto congios ſenos ſingulis annis. Quonam modo enim ex ſingulis cōchis congij ſeni fierent? et præterea abſurdum eſſet Plinium de ſingulis diebus id dixiſſe cum duplo argento rependeretur. Quòd ſi nihil addere uolumus, exiſtimo ſic legendum: Anni uero fœcunditate, hoc eſt totius anni etiam fertilis fœtu. Verum hæc de Plinio et Dioſcoride obiter dicta ſunt. Credo tamen Plinium latinos etiā autores aliquos obſeruaſſe, & ob id miſcellaneas interdum deſcriptiones tradidiſſe, quæ nec planè cum Dioſcoride conueniant. Hoc igitur in loco Plinius libram Atticam & quadrantem pro centum drachmis, id eſt pro mina dixiſſe uidetur, ſiue hoc innouare ei uiſum ſit, ſiue ex græco alio acceperit, qui litram ſcripſiſſet, id eſt libram, & drachmas uiginti quinq;, qui eſt quadrans non libræ ſed minæ: nam alioquin Plinius parum religioſe græca hæc uertiſſe uidetur, aut certe parum conſtanter ſi quis diligenter animaduertat. Theodorus Gaza uir doctiſſimus utraq; lingua chum ſine choa, ſextarium tranſtulit, & hemichoum ſemiſextarium, diuum Hieronymum in hoc imitatus, qui Ezechielis quarto choeis Atticos duos Italicos duos ſextarios eſſe dixit. Interpres Ariſtophanis in Equitibus: χοῦς μέτρον ἀττικὸν χωροῦν κοτύλας η´ Chus (inquit) menſura eſt Attica capiens hemmas octo, quod cum uerſibus illis nō congruit, qui choa duodenas cotulas capere tradunt, ut idem ſit congius

Chus.

gium & chus, quod Plinius itidē in ſuperiori exemplo uoluit. Athenæus libro decimo de temulentia loquens, inter maxime uinoſos homines Alexandrum enumerat. Autorem autem citat Ephippium in libro de Alexandri & Epheſtionis funere: Erat (inquit ille) inter Macedones Proteas bibendi certamine clarus. Hunc in conuiuio Alexander poculo bicongio prouocauit (bicongium nunc appello quem ille dichum græce dixit.) Quum igitur Alexander bibiſſet, Proteas rege multum laudato qui egregie tantum calicem exorbuerat, & ipſe quoque ea fide atque integritate bibit ut ab omnibus plauſu exciperetur. ἀλέξανδρος γοῦν αἰτήσας ποτὲ ποτήριον δίχουν, καὶ πιὼν, προὔπινε τῷ πρωτέᾳ. καὶ ὃς, λαβὼν, καὶ πολλὰ ὑμνήσας τὸν βασιλέα, ἔπιεν, ὡς ὑπὸ πάντων κροταλισθῆναι. Mox Proteas eodem poculo cum regem prouocaſſet bibiſſetq́; Alexander generoſe conatus iterum calicem eundem ducere, cum partem iam traxiſſet, reſupinata in lecti puluinar ceruice poculum manibus emiſit. Quo ex certamine in ualetudinem incidit, à qua tandem iugulatus eſt, ut Ephippius tradidit, qui ab alijs hiſtoricis in hoc diſſenſit: eum enim ueneno ſublatum dicunt. Fabularem autem eam hiſtoriam eſſe ex eo conijcere licet, quod ſubdidit, id regi contigiſſe ob Thebas oppugnatas, uidelicet infenſo Liberi patris numine qui Thebis natus eſſe dicitur. καὶ ἐκ τούτου νοσήσας ἀπέθανε, τοῦ διονύσου φησὶ μηνίσαντος αὐτῷ, διότι τὴν πατρίδα αὐτοῦ τὰς θήβας ἐπολιόρκησε. Idem Athenæus alibi eodem libro: μίλων ὁ κροτωνιάτης ὥς φησιν ὁ ἱεραπολίτης θεόδωρος ἐν τοῖς περὶ ἀγώνων, ἤσθιε μνᾶς κρεῶν εἴκοσι, καὶ τοσαύτας ἄρτων, οἴνου τε τρεῖς χόας ἔπινε. Milo Crotoniata, ut autor eſt Theodorus Hierapolitanus in libris de certaminibus Græciæ, minas uiginti carnium, & totidem panis eſitabat, & tres congios uini bibebat. Congius id eſt dichus in hoc & ſuperiore exemplo idem non fuiſſe uidetur, cum Milo una cœna tres congios abſumeret, & Alexander uno hauſtu duos biberet. Oportet enim eam menſuram liquidi congruere cum pondere aridi pulmentarij & panificij. Veritatem igitur

Alexander Macedo uinoſus.

Proteas.

Milonis uoracitas.

Congij diuerſa acceptio.

eam efficit autorũ diuerſitas, qui menſuras quiſq; patriæ ſuæ ſecuti ſunt, aut eorũ certe de quibus locuti ſunt. Xeſtes aũt qd ſit apud græcos non facile dixerim. Dioſcorides de Schiſto lacte loquens: λύσει δὲ πρὸς τὸ μὴ ὑπερζεῖν τὸ γάλα ἐν τῇ ἑψήσει, ποτηρίῳ ἐκ ψυχροῦ συνεχῶς ἀποψᾶν τὸ χεῖλος τῆς χύτρας. καὶ ξέστην ἀργυροῦν πλήρη ὕδατος ψυχροῦ καθιέναι. Hoc Plinius libro XXVIII. ſic trãſtulit: Quũ feruet ne circunfundatur præſtat cyathus argenteus cum frigida aqua demiſſus, ita ne quid infundatur. Cyathũ Plinius pro Xeſte dixit: alibi ferè ſextariũ uertere ſolet, ut lib. XIIII. Fit abſinthites in XL. ſextarijs muſti, abſinthij Pontici libra decocta ad tertias partes, uel ſcopis abſinthij in uinũ additis: ubi refragantibus omnibus exẽplaribus ex Dioſcoride ſic lego: Fit abſinthites XLVIII. ſextarijs muſti, abſinthij Pontici libra, decoctis ad tertias partes. οἱ μὲν κατὰ τοὺς μ΄. καὶ η΄. ξέστας τῶν ἰταλικῶν κεραμίων, μίξαντες ἀψινθίου ποντικοῦ λίτραν μίαν. ἕψουσι μέχρι τὸ τρίτον ἀπολειφθῇ. Quidã aũt, inquit, duodequinquaginta ſextarijs Italicarũ amphorarũ miſcentes librã unam abſinthij Pontici, decoquũt quoad tertia pars reſidua ſit. Et nectaritate: ὁ δὲ νεκταρίτης οἶνος σκευάζεται ἐκ τοῦ ἑλενίου. ὃ ἔνιοι μηδικὴν. οἱ δὲ σύμφυτον. οἱ δὲ ἰδαῖον φλόμον. οἱ δὲ ὀρέστιον. οἱ δὲ νεκτάριον καλοῦσιν. ἑλενίου ῥίζης ξηρᾶς ὀγκίων ε΄. ἐνδήσας εἰς ὀθόνιον καθίει εἰς χοᾶς ς΄. γλεύκους. Plinius totidẽ penè uerbis: Inuenitur & Nectarites ex herba quã alij heleniũ, alij medicã, alij ſymphyton, alij idæon & oreſtion, alij nectareum uocant, radice ponderis XL. denariorũ in ſeſtarios ſex muſti addita. Hoc tantũ refert quòd ille quinq; uncias dixit, Plinius aũt XL. denarios, ea ratione qua centũ denarij minã efficiũt, ut ſæpe diximus. Sed illud aduertendũ quòd chum pro ſextario Plinius intellexit, quũ alibi ut diximus pro congio acceperit de miliato uino loquẽs, quo modo & ubi de myrtite loquitur: nã quũ Dioſcorides dicat: δεῖ λαβόντα τῶν μελαίνων μυρσινῶν τοὺς ἀκρέμονας, βάλλειν εἰς τοὺς β΄. τοῦ γλεύκους χοᾶς. Plinius: Græci, inquit, myrtiten hoc modo faciũt, ramis teneris cũ ſuis folijs in albo muſto decoctis tu-

ſis,

ſis, librã in tribus muſti congijs deferuere faciũt. Congios nunc tranſtulit choas quũ prius ſextarios uertiſſet. Rurſus Dioſcorides de Rhodite: ῥόδων ξηρῶν κεκομμένων μνᾶν μίαν ἐνδήσας εἰς ὀθόνιον καθὲς εἰς γλεύκους ξέστας η΄. μετὰ δὲ τρεῖς μῆνας διυλίσας μετάγγιζε. i. roſæ aridæ contuſa folia ad minã unã in linteolũ alligata demittito in muſti ſextarios octonos, & poſt tres mẽſes percolatos in aliud uas trãsferto. Plin. aũt ſic: Roſæ folijs tuſis, in linteoloq; in muſtũ colatis cũ põduſculo ut ſidat, XL. põdere denariorũ in ſextarios uicenos muſti, nec ante tres mẽſes uaſe aperto. Hunc locum immutauit Plinius, ut nec Dioſcoridẽ, nec eundẽ cum Dioſcoride autorem ſecutus primore ſenſu uideatur. Dioſcorides præcipit in octonos ſextarios muſti minã unã roſæ tuſæ cõijci. Plinius in ſextarios uicenos quinq; uncias. Quare fieri potuit, ut Plinius uel librarij uel à manu ſerui uitio notã minæ pro nota unciæ intellexerit, & Xeſtas pro cotulis acceperit: ſic fit ut quum ſingulas uncias roſæ tuſæ octonis heminis uini ſufficere exiſtimarit quadraginta denariorũ pondus, id eſt quinq; uncias quadragenis heminis ſtatuerit, quũ ad uerbũ referre Dioſcoridis locũ nollet, aut eius quem Dioſcorides ſecutus eſt. Idem: E napis fit, X. denariorũ pondere in ſextarios binos muſti addito. Dioſcorides: βουνίου οὐγγίας δύο κόψας, καθὲς εἰς κοτύλας γλεύκους τέσσαρας. i. napi uncias duas cõtuſas in quatuor muſti cotylas demittito. Secundũ hoc non decem denariorũ, ſed ſedecim legendũ eſt apud Pliniũ. In antiquis exemplaribus numerus ille corruptus eſt, ut in quibuſdã deſit, in nonnullis duûm, non decem legatur. Verũ Plinius libens facit: ut octo denarios pro uncia dicat: Quòd aũt Plinius modulos et numeros ex Dioſcoride mutet interdum, ſeruata tamen proportione, exemplũ eſt in mentione hyſſopitæ: Similiter, inquit, fit hyſſopites è Cilicio hyſſopo uncijs tribus in duos congios muſti coniectis, aut tuſis in uinum. Dioſcorides: ὑσσωπίτης ὁ ἐκ τοῦ κιλικίου ὑσσώπου κάλλιστός ἐστι. δεῖ δὲ ἐν τῷ κεραμίῳ τοῦ γλεύκους λίτραν μίαν τοῦ ὑσσώπου κεκομμένων τῶν φύλλων προσδεδέναι. Hyſſopites, inquit, qui ex

hyſſopo Cilicio fit, optimus eſt, addere oportet amphoræ muſti libram unam hyſſopi foliorum contuſorum. Hoc Plinius mutatis (ut diximus) modulis uerbisq́; rettulit. Idem eſt enim in amphorã, id eſt in octo & quadraginta ſextarios libram unam hyſſopi conijcere, & in duodenos ſextarios, hoc eſt binos congios quadrantem,

Ceramium. id eſt uncias treis. Hic obiter adnotãdum, ceramium græcum idem eſſe quod amphoram, quod & eodem autore planum fit in mentione abſinthiati uini, quam ſupra poſuimus. Dioſcorides de elelisphacite: ὀγγιὰς ἡ ἐλελισφάκου εἰς γλεύκους ἀμφορέα ὅ ἐστι κεράμιον, καὶ θεὶς, id eſt Saluiatum ita conficitur, ſi uncias octonas ſaluiæ in muſti amphoram, quod ceramium dicitur, demiſeris. Idem Plinius de aromatite. Fit apud alios nardi & malobathri ſelibris in muſti congios duos additis. Dioſcorides: ὁ δὲ διὰ συριακῆς νάρδου καὶ κελτικῆς καὶ μαλαβάθρου σκευάζεται οὕτως. ἑκάστου ἡμιμναῖον λαβὼν εἰς δίχουν γλεύκους κάθες. Dictum id eſt choas duos Plinius haud dubie congios binos tranſtulit. Dioſcorides: ὁ δὲ οἰνάνθινος σκευάζεται οὕτω. λαβὼν τῆς ἀγρίας ἀμπέλου τὸ ἄνθος ξηρὸν οὔσης ξηρὸν, μνᾶς δύο εἰς μετρητὴν γλεύκους πρὸς ἡμέρας λ΄. εἶτα διυλίσας ἀπόθου. Hoc Plinius ſic uertit: Fit è labruſca hoc eſt uite ſylueſtri, quod uocatur œnanthinum: flores eius libris duabus in muſti cado macerati poſt xxx. dies mutantur. quod Dioſcorides metretam dixit, Plinius caddum tranſtulit, quód & ipſum græ-

Metreta & caddus. cum eſt, ſed utroque noſtri utuntur. Metreta enim Cato & Columella utuntur. Eſt autem congiorum decem ut autor eſt Dioſcorides libro quinto his uerbis: ἔστι δὲ ὁ μετρητὴς χόες δέκα. Decem autem congij ſexaginta ſextarios ualent, id eſt amphoram et quadrantem. Pollux tamen in decimo de uocabulis ait: Cratinum comicum metretam amphoram appellaſſe. Idem etiam Philochorum tradit in libro quem de lingua Attica compoſuit, ſcripſiſſe caddũ et amphorã apud antiquos idem fuiſſe: ideoq́; hemiamphoriũ, id eſt ſemiamphorã, etiam hemicaddũ dictũ: uerũ Epicarmũ, caddum et amphorã ut diſtincta poſuiſſe. In carminibus quæ apud Priſcianũ

legun-

leguntur caddus & amphora Attica pro eodẽ ponũtur his uerbis:

Attica præterea dicenda eſt amphora nobis,
Seu caddus, hanc facies noſtræ ſi adieceris urnam.

Quibus uerbis ſignificatur Atticã amphorã & caddũ ſextariorũ duorũ et ſeptuaginta fuiſſe.i. duodecim congiorũ, quo fit ut Attica amphora hemiolia Romanæ fuerit amphoræ. Ego Dioſcoridis opinioni accedere malim. De græcis quibuſdã uocabulis nihil fixũ ſtatuere poſſumus, quandoquidẽ Plinius id præſtare nõ potuit, quippe quũ nec ipſis græcis de ea re cõueniat, quæ pro locorũ urbiumq́; uarietate, ac tẽporũ fortaſſe, identidẽ euariarũt: nã et in hac urbe (ut diximus) tot menſurarũ ratio, à uicorũ aut certe regionũ magiſtris repoſcẽda eſt, quam nemo unus tenet. Sed nec librã græcam Plinius à latina diſtinxiſſe manifeſte uidetur, quod meminerim me adnotaſſe Hoc tamẽ tenebimus, amphorã et ceramiũ eandẽ mẽſurã, ut metretã et caddũ, quod uerbũ apud Pliniũ et alios noſtros ſæpe legitur: Si quis tamen animaduertat orationẽ Demoſthenis quæ πρὸς τὴν λακρίτου παραγραφὴν inſcribitur, mirabitur pretiũ uini importati in Pontũ ex urbe quadã Thraciæ talentũ argenti ſtatui etiã cũ naulo & apparatu neceſſario, et tot ceramia icoſoro naui importata eſſe. τὰ δὲ τρισχίλια ταῦτα κεράμια ἄγειν δεῖ εἰς τὸν πόντον εἰκοσόρῳ. Quibus uerbis conijcere licet ceramium Atticum Demoſthenis tempore minus fuiſſe amphora Romana, niſi potius intelligamus ceramia Thracica nõ Attica ex urbe Menda in Pontum importata. In qua oratione ſtamnum & ceramium pro eodem ponit: Medimnum etiam tenebimus ſex modios capere, id eſt duodequinquaginta chœnicas, ſeu duodequinquagies binos ſextarios. Porrò ſextarium Medimni octo chœnicas efficere, id eſt ſedecim ſextarios: nam hemimedimnus quatuor & uiginti chœnicum eſt, cuius bes triteus à Græcis diſſyllabo nomine nuncupatur, id eſt tertiarius, ſedecim chœnices continens, & duos & triginta ſextarios. Triens aũt hecteus itidem diſſyllabo nomine dicitur, octo ſcilicet chœnices capiẽs, ſic ab eis dictus quòd medimni ſit ſextarius,

Ceramium. Thracicũ idẽ quod ſtãnũ.

Chœnix. τριτεύς. ἑκτεύς.

Quatuor chœnices hemihectum dicitur, id eſt ſemiſextarius medimni, q. & hemihecteũ dicitur, ut apud Ariſtophanẽ Nubibus: περίδου νῦν ἐμοὶ εἰ μὴ τετράμετρόν ἐστιν ἡμιεκτέον, id eſt fac nũc mecum ſponſionem ni tetrametrũ ſit ſemiſextarius. Semiſextarium tetrametrum appellat, id eſt quatuor menſuras continentẽ, quatuor chœnicas ſcilicet. Eſt aũt comica alluſio ad carmen tetrametrum. Nam quod Socrates de pedibus dixerat poëticis, id Strepſiades poëticæ ignarus ad chœnicas rettulit, quaſi alia metra menſuraſq́; non noſſet q̃ uaſcularia, ex cuius poëtæ enarratore & ex Polluce illam medimni diuiſionem collegimus. Quanq̃ hoc confirmat Harpocration in lexico oratorio in uerbo ἡμίεκτον: qui etiam medimnũ chœnicas duodequinquaginta capere dixit, & modium qui ἕκτος appellatur, octo chœnicas. Quòd ſi medimnus ſex modios Italicos capit, ut locupletiſſimis teſtibus comprobatũ eſt, quũ ſextarius medimni ſint octo chœnices, chœnicẽ binos ſextarios, et quaternas cotulas capere neceſſe eſt: modius enim ſedecim ſextarios capit. Nec conſentaneum eſt id quod à Polluce dictum eſt, cotulam tertiam partem chœnicis eſſe, quaſi ſcilicet chœnix ſeſquiſextarius Italicus fuerit: quo minus probanda Theodori Gazæ uiri medici opinio, qui ſextarium quodã in loco uertit. Nihil aũt certius inueni q̃ quod apud Heſychiũ legitur, qui Anaſtaſii imperatoris tempore ſcripſit, cum res Romanæ iam Græcis hominibus planè innotuiſſent: Cyathus (inquit ille) capit liquoris uncias duas. δέχεται δὲ κύαθος ὑγροῦ τινὸς οὐγγίας δύο. Si Cyathus uncias duas capit, et ſextarius igitur uncias capit quatuor & uiginti id eſt centum nonaginta duas drachmas: & ſic ad momentũ extremũ conuenit nobiſcũ Heſychius. Nec cyathus decem drachmas ſed ſedecim capere comprobatur, qui numerus duodenario multiplicatus duas libras conficit. Heſychiũ aũt de Romano cyatho locutum ex eo patet quòd uncias duas Romano uocabulo dixit: quare confectã (ut arbitror) probationem habemus. Comperto enim cyathi modulo, reliqua dubia eſſe nequeunt. Herodotus in Polymnia, id eſt libro ſeptimo de co-

ἡμίεκτον.

Cyathus ſecundum Heſychium.

pÿs

pijs Xexis loquẽs, Græciam inuadentis: ὄυτω πεντακοσίας τε μυριάδας καὶ εἴκοσι καὶ ὀκτὼ καὶ χιλιάδας τρεῖς καὶ ἑκατοντάδας δύο καὶ δεκάδας δύο ἀνδρῶν ἤγαγε ξέρξης ὁ δαρείου μέχρι σηπιάδος καὶ θερμοπυλέων. Ita bis (inquit) et quinquagies centena & octoginta tria millia, et ducẽtos uiginti homines Xerxes ad Thermopylas uſq; duxit. Et paulo poſt: ὥστε οὐδέν μοι θῶυμα περίσταται προδοῦναι τὰ ῥέεθρα τῶν ποταμῶν ἐνίων, ἀλλὰ μᾶλλον ὅκως τὰ σιτία ἀντέχρησε, θῶυμά μοι μυριάσι τοσαύτῃσι, εὑρίσκω γὰρ συμβαλλεόμενος εἰ χοίνικα πυρῶν ἕκαστος τῆς ἡμέρης ἐλάμβανε, καὶ μηδὲν πλέον, ἕνδεκα μυριάδας μεδίμνων τελεομένας ἐπ᾽ ἡμέρῃ ἑκάστῃ. καὶ πρὸς, τριηκοσίους τε ἄλλους μεδίμνους καὶ τεσσαράκοντα. id eſt: Itaq; mirum mihi non uidetur quorundã amniũ fluenta defeciſſe tot hominũ millia: ſed quonã modo frumentum ſuppetierit tot hominũ millibus, id uero mirum uideri poteſt: ſiquidem ut chœnicẽ frumenti quiſq; in ſingulos dies acciperet, ac nihil amplius, ſubducta ratione inuenio centena dena millia medimnûm quotidie abſumi potuiſſe, et trecenta præterea quadraginta medimna. Hoc loco uertendo Laurentius Vallenſis uir de literis meritiſſimus errore lapſus eſt tanto ingenio indigno. Sic enim uertit: Quo minus miror proditum eſſe fluenta quædã non ſuppeditaſſe: magis miror unde tot myriadibus cibaria ſuppetierint. Nã ſubducta ratione ſic comperio, ſi ſinguli quotidie ſingulas frumenti chœnicas, id eſt ſemodia nõ amplius accepiſſent, abſumpta fuiſſe ſingulis diebus centũ millia medimnorũ, & trecentos ac quadraginta medimnos, qui ſinguli conſtant è ſenis modijs. Sic legitur in libris impreſſis: ſed centum & decem millia Laurentiũ ſcripſiſſe non dubito. Mitto igitur quòd illa uerba, proditũ eſſe fluenta non ſuppeditauiſſe, male uerſa ſunt: quia Herodotus id affirmare uidetur, amnium fluenta prodidiſſe, hoc eſt deſtituiſſe exercitum tantum. Hoc igitur ut mittamus tanquam ab interprete aliud agente uerſum, ne hoc quidem dixit Herodotus quid chœnix, quid medimnus caperet. At Laurentius utrunq; ex perſona ſua interpretatus, in

Vallenſis erratum.

altero longe falſus eſt. Videamus igitur quonãmodo rationem inie rit, ut hæc uerba ad Herodotum adderet. In undecim myriadibus, ut locutus eſt Herodotus, id eſt in centum ac decem millibus et trecentis medimnis mille ac centum hecatontadas, id eſt centenarios millium eſſe planum eſt, hanc ſummã ſexies ducere debemus ut ex medimnis ad modios ueniamus, quo fit ut iam ſex millia ſexcẽti decem & octo centenarij millium fiant. Tũ eam ſummam rurſus duplicabimus, ut ex modijs ſemodij fiant, id eſt chœnices, ut Laurentius uoluit: ſic fiet ſumma centenariorũ tredecim millia ducenti ac triginta ſex. Hanc centenariorũ ſummam ſi ita partiamur, ut ex centenarijs millenarij fiant quas chiliadas Herodotus appellat, fient omnino mille trecenti uiginti tres millenarij, & ſex cẽtenarij, id eſt tredecies centena ac uiginti tria millia ſexcenti homines totidem & chœnices. Reſtant quadraginta medimni in ducentos et quadraginta modios diuidendi: & hi rurſus in quadringentos octoginta ſemodios & chœnicas, qui numerus predictæ ſummæ accedit, ut ſint tredecies centena uiginti quatuor millia & octoginta. Qui numerus longe abeſt à quinquagies bis centenis millibus, & reliquis numeris excurrentibus. Quare planum fit Laurentium Vallenſem nunq̃ non ferè acrem hominem & uigilantem, tamen oſcitanter hunc locum traduxiſſe, penè ut nihil penſi habuerit, & lectoribus Herodoti qui Græcum non obſeruant exemplar inſigniter impoſuiſſe. Sed autorem eum cum Herodoto habemus Medimnum non latine modium, ſed ſex modia ſignificare, quod Politianus ignoraſſe uidetur, et ante eum nonnulli librorum græcorum interpretes. Quare apud Plutarchum in Lucullo, quod legitur Lucullum pœnuria cõmeatuum preſſum quum in Mitridatem infeſtis copijs contenderet, triginta ſecum millia Galatarum duxiſſe, qui totidem modia tritici portarent, exiſtimo medimna legendum eſſe: ut ſinguli ſenos modios geſtauerint, homines præualentes corpore. Nam apud nos geruli frumentarij uulgo duodenos modios ex portu in horrea portãt: quare Galatæ homines præ

ualidi

ualidi ſenos onere uiatorio modios geſtare potuerunt, qui minores erant noſtris, ut ſupra docuimus, quanto menſura raſa à cumulata diſtat: et præterea medimni illi fortaſſe minores erant Atticis. Huius tamen rei fides apud exemplaria græca ſit, quæ nobis uidere non contigit. Vt igitur mentem Herodoti aſſequamur de chœnice, age fac modium, non binas tantum chœnicas, ut Laurentius uoluit, ſed octonas cepiſſe, id quod ſupra diximus: hoc poſito, ſumma ſex millium ſexcentorum decem et octo centenariorum, nõ duplicato tantum, ſed octuplicato creſcet, fientq́; duo et quinquaginta millia nongenti quatuor & quadraginta centenarij, qui bis & quinquagies centena nonaginta quatuor millia quadringentos faciunt. Par eſt enim dicere bis & quinquagies centena nonaginta millia, & bis quinquagies millies centena milliesq́; nonaginta. Sic in ſuperiore numero tredecim millia ducenti centenarij, efficiunt centies tredecim millia & centies ducenta, hoc eſt tredecies centena & uiginti millia. Ergo ſi bis & quinquagies nonaginta quatuor millibus et quadringẽtis chœnicibus, quadraginta medimnos, id eſt ducentos & quadraginta modios addideris, & pro his octies multiplicatis mille nõgentas & uiginti chœnicas, fient in ſumma bis & quinquagies nonaginta ſex millia trecenti & uiginti uiri & totidem chœnices, & computatione græcorum myriades quĩgentæ & uiginti nouem, & præterea ſex millia trecenti ac uiginti uiri. Myrias (ut ſæpe dixi) decem millium numerum ſignificat. Apud Herodotum autem numerus hominum legitur myriades quingentæ uiginti octo, & tria millia ducenti & uiginti: ita fit ut numerus chœnicum ſuperet numerum hominum tredecim millibus & centum, quod errore calculi factum eſt, ſiue Herodoti culpa, ſiue emendatorum fuit. Intelligimus tamen (id quod quærimus) Herodotum cenſuiſſe chœnicem, non ſemodiũ, ſed modij octauam partem eſſe. Eſſe autem errorem calculi in hoc loco nõ magis mirũ eſt, q̃ eo loco ubi tributorũ Perſidis fit mẽtio, ut ſupra adnotatũ ẽ. Q̃d aũt in ſupiore calculo lapſus nõ ſim, q̃q̃ loco lubrico, facile

ſciri

ſciri poteſt, ſi quis numerum medimni, id eſt centum & decem millia trecenta & quadraginta ſexies ducendo, ex medimnis ad modios tranſeat, ſic enim iam fient ſexcenta ſexaginta duo millia quadraginta: quæ rurſus octies ducta, ut ex modijs chœnices faciamus, fiunt in ſumma, quinquagies bis nonaginta ſex millia trecentæ & uiginti: tametſi ſiue uno, aut altero loco, ſiue in pluribus lapſus ſim in ſummis ſupputandis, indulgendam mihi ueniam facile ab optimo quoq; uiro promitto, modo ne calculi errore ductus, falſo quippiam conſtituerim, id quod uitaſſe me omnino exiſtimo: nec tamen (quæ eſt humana conditio) temere aliquid affirmauerim, ut omnino regreſſum mihi ad maiorem etiã ueniam negem, quam ne ambitioſis quidẽ precibus & penè ſupplicibus (ſi res ita tulerit) expoſcere grauabor. Quippe cum ne eximij quidem ſcriptores extra aleam fuiſſe hallucinandi quotidie reuincantur: quo minus ita exiſtimari uelim quaſi mihi firmius aliud præſidiũ actionum etiam mearũ omniũ eſſe nedum ſcriptionũ credam, q̃ in ara (ut ingenue fatear) miſericordiæ ſitum. Quòd ſi Caſſiani quidã iudices tam præfracta inuenti fuerint ſeueritate, ut omnem mihi ueniæ ſpem abſciſſam eſſe pronuntient (id enim unum uereor) candidiſſimum quenq; lectorem (ut ſpero) licebit appellare, ijsq; ſuppremum calculum porrigere qui ex bono & æquo ius dicunt de multa meritoq; ſcribẽtium. Nam iure ad eos prouocandi ſublato, quotuſquiſq; experiri audeat, uel aduocata facundia fretus atq; ſubnixus? Atenim in auſpicando hoc opere nullum me iudicẽ reiecturum eſſe præfatus ſum dũtaxat non neſciũ iudicandi, nempe eo ſtaturus omnino quod docti cenſuiſſent. Vbi nunc igitur illa fidutia operis arbitratu omnium approbandi? Equidem non ideo hæc dicenda duxi quòd conſcientiam non eandẽ nunc in fine ſuſcepti operis feram, quam iam inde ferebam à primordio: neq; ille animus concidit rei cõpertæ ſecuritate præfidens, ſed altiores ſpiritus in principio ſublati ut attentionem mihi facerem, peroraturo me ſenſim ſubmittere ſe debuerunt hominũ beneuolentiæ: ut ſi deducenda re in iudicium et pertra-

Deprecatio ad lectores & iudices huius operis.

pertractanda aliquid imprudens offenderim, (ut eſt humana natura tenoris inoffenſi neſcia,) id iuri certo ne obſit: id uero ita condonari mihi poſtulo, ſi iure communi atq; omnibus uſurpato poſtulo, quod ſi mihi nō negatur, nihil iam lectores moror quo minus de capite & exiſtimatione mea in conſilium ſtatim eatur. Hanc enim ſortem (ut ſpero) deo bene iuuante in urnam coniecimus. Quapropter Mineruā, Mercuriumq́; huius generis iudiciorū præſides, potentesq́; uimq́; omnē imaginariā numinū priſci æui ſuffragijs atq; ſuperſtitione literarū ſtudio præfectorū, oro atq; obteſtor, ſi liberalium diſciplinarū antiſtites ſyncera iugiq; obſeruantia colui, ex quo primum, licet ſero, his ſacris initiatus fui, huius ut iudicij euentum mihi bonum, fauſtū, felicemq́; faciant. Cuius uoti compotē ita futurum me ſentio atq; expoſco, ſi omniū maxime ſtudioſorū hoc ſacramentum bona fide ſuſcepi, conſtanterq́; ſeruaui: qua uel una re maxime dijs litari ſolet ipſis. Neq; enim tot ſtipēdijs Mineruæ faciendis æra unq̄ merentē me, nec queſtus ambitusq́; blandimentis ac ſignis philologiæ quiſq̄ uidit emanſitantē, ſed nec uxor, nec liberi eiuſdem ſacramenti iamiam futuri tyrunculi, procaciſſima duo ſtudiorum auocamenta, diecculā unq̄ mihi unam exemēre temporis literis deſtinati, dūtaxat quantum mihi licuit à munere publico feriari. Vtinamq́; diuina benignitate commodior antehac nobis ualetudo rebus cæteris competiuiſſet: alacrem certe ac ſui iuris animū præſtiteram, earumq́; rerum curis uacantē quæ identidem interpellare literarum ſtudia dictitātur: quin ne ſic quidē etiam miſſionem unq̄ ab ſtatiuis ijs caſtris poſtulare certum eſt, quorum nunq̄ emerita ſtipēdia ſtrenuiſſimo cuiq; fuiſſe cenſeo, tametſi inter cauſarios profiteri multis ipſe nominibus potuiſſem, et ad rem quoquo modo immigrare faciendam, cuius ſiue conſtantiæ ſiue pertinaciæ exemplum à nullo adhuc noſtratiū proditū eſſe noui. Etenim praua hominum noſtrorū opinione, temporumq́; iniquitate factū eſt, ut res ijs literaria decoxiſſe uideatur, qui poſt adoleſcentiā, quum cauſas ipſi poſſent actitare, aut circa patrimoniū augendū quoquo

modo

m..ſat agitare, literarum ſtudijs uacare maluerunt, quod ge..mus otiare uulgus etiam prudentum & ceſſare appellat, uidelicet cuiuſq; operæ nauatæ fructum in numerato poſitum eſſe credentes: philoſophiæ, philologiæq́; (qui eſt amor literatæ ſapientiæ) in-
Philologia ania, ieiuniaq́; nomina cauillãtes, atq; ijs demum decora eſſe dictitantes, quos res atq; fides per ignauiam umbratilẽ ſocordiãq; defecerint. Nuper tamen inſtauratæ utriuſq; linguæ felicitate ſtudia iuuenum noſtrorum magnopere exarſerunt: pauci enim literarum admiratione ducti pertinaci ſtudio multorum æmulationẽ excitauerũt, ſimul Italorũ induſtria, q libros ĩ dies alios atq; alios ediderunt, literarũ bonarum nomen non pridẽ noſtris inauditum, primum inuiſum, deinde neglectum, poſtremo feſtiuum ac plauſibile eſſe cœpit. Nunc etiam eouſq; honori habitum, præſertim literarũ græcarum autoritate (quæ ab initio ipſæ prodigioſæ, ac propemodum diræ putabantur) ut ij qui maxime refractarij per inſcitiam futuri uidebantur, liberos ſuos ijs literis inſtituendos iam percupide tradant, nominatim etiam quaſi ex formula cauentes, ut literis bonis probatisq́; eruditi reddantur. Hic iam eſt animorũ habitus, tametſi paucis ad frugem bonam euadere contingit, non ingeniorum culpa (ut Francomaſtiges uolunt) ſed hominũ errore, q paucorum annorum cultu acquieſcentes, literarum & ſtudij fructum in ima uena inquiſitionis reconditum eſſe neſciunt. Sicut oĩum artificiorum indicaturam expolitio facit. Sed ſic quoq; iuuat multos exiſtere, qui uel præcoci fructu ſtudiorum gaudeant. Et ad alia uitæ inſtituta tranſeuntes, partim honorem literatis habeant, partim etiam literatorum ipſi uideri numerũ augere uelint. Eſt enim ea ratio animorum culturæ, ut uel ſerotina, uel præmatura, uel incohata tantũ, nunq̃ frugiperda ſit. Qui aũt uel quæſtuariæ ætatis uel ambitui iam maturæ & accommodatæ diſpendio, diſciplinis etiam ciuilibus ſtudere citra compendij ſpem inſtituant, rarĩ inueniuntur hodie: quando perire id omne tempus putatur multorũ opiniõe, quo nec res plenior fit, nec faſtigiũ hoĩs creſcit gerẽdis

magi

magiſtratibus. In rebus aũt humanis nulla (ut quidẽ reor) maior eſt indignitas, q̃ quũ fortuna undiq; conſtãs omniumq́, rerũ aut plurimarum ſecura literarũ amœnitatem floccipendens, inertiã ut blãdam amplectitur, quod raro non euenit, aut quum ſtudiũ literarũ flagrans in claris ingenijs improbitate fortunæ res mediocris deficit. Sed ut ad me redeam, & ſi crimen nõdum agnoſco, eiurare tamen ueniæ petitionẽ nolim, ſi ita forte commodũ ſit: etenim (ut eſt humani ingenij male firma natura) uereor necubi lapſus ſim imprudens, quũ tot loca lubrica pertranſierim. Sed & illud ſubinde recurſat, ne piaculare exiſtimetur, aut certe ſuapte conditione inuidioſum, me hominẽ nulla autoritate nixũ, nullis præceptis magiſtrorum imbutũ, maieſtatem ſæpe Pliniani nominis attentaſſe, ſuperioris æui opinione conſecrati, q̃q̃ non meũ hoc exemplũ, ſed tertias iam manus (ut minimũ) cenſorias pertulit, & ſic quoq; doctorum ſententia longe abeſt, ut ex reis falſi autoribus impoſturæq́; temerariæ animaduertẽdæq́; publice eximatur. Quotus enim quiſque hodie flagitijs eius adnotãdis abſtinet? (libri dico non autoris) ut quiſq; commentantium aliquid potuit comminiſci? Nec id mirũ uideri debet: omnes enim iamdiu inquirimus ueritatem: quam per exoletiſſima utcunq; ueſtigia confuſiſſimaq́; inueſtigaſſe palmariũ ſemper exiſtimatum eſt. Hac uia maiores noſtri linguam utranq; bona ex parte reſtituere nobis. Quid ni igitur eorum ueſtigijs inſiſtentes, longiſſime etiam abſtruſas repetamus reliquias ueritatis? In hac autem indagine maxime nos torſerunt fallacia quædã mendoſa'que ueſtigia, quæ primore aſpectu certa, in tenebras tandem erraticas ferebant. Ibi deprehenſa cura ac uigilantia ſæpe hærere coacta eſt, cœptamq́; interdum inquiſitionẽ abrumpere animi deſtinationem ſubita. Reuocabat me ſubinde reprehenſabatq́; abſoluendæ rei deſperatio, uerebarq́; interdũ, ſi per confuſanea perplexaq́; ueſtigia rem indagare pergerem, cuius exitũ certũ inuenire nõ eſſet, ne in ambigioſum quoddã opus inſinuarẽ incautus. Hic ſi quis à me quærere inſtiterit, qui fieri tandẽ potuit, ut idem autor

Plinius

Plinius in diuerſis exemplaribus ſui prorſus diſſimilis factus ſit? Hoc enim ſæpe affirmauimus: Huic ego primũ illud Homericum *reſpondere non dubitem,* ex libro Iliados *undeuiceſimo:*

Αλλὰ τί κεν ῥέξαιμοι · θεὸς διὰ πάντα τελευτᾷ,
πρέσβα Διὸς θυγάτηρ ἄτη, ἣ πάντας ἀᾶται.
Sed quid agam? dæmon proles Iouis, omnia uerſans,
Euentu uario, nulli non officit Atæ.

Ata. *Quid enim aliud cauſæ eſſe dicam, q̃ quòd dea quædam potẽtiaq; malefica per omnia humana acta bacchatur* Ata *nomine, ſtygij* Io*uis filiarum natu maxima: quæ homines infortunio quodam ſemper afficere gliſcit, humanis ipſa rebus exitum nunc dirum, nunc noxium et incommodum inducens.* Hanc ego Atam latine Noxam *appellare ſoleo:* Hebræi Satanam *appellauerunt.* Deinde *illud* Virgilianum *addam ex poëmate* Georgico:

— Sic omnia fatis
In peius ruere, ac retro ſublapſa referri,
Non aliter quàm qui aduerſo uix flumine lembum
Remigijs ſubigit, ſi brachia forte remiſit.

Et reliqua. Nam & Plinius ipſe ſi nunc reuiuiſcat, & ab eo quæratur, cur multis in locis commode intelligi nequeat, ſic forſan reſpondeat, ex eodem poëta.

— ἐγὼ δ᾽ οὐκ αἴτιός εἰμι,
Αλλὰ ζεὺς καὶ μοῖρα καὶ ἠεροφοῖτις ἐριννύς.
Haud ego cauſa fui, ſtygius ſed Iuppiter, *atq;*
Eumenis in tenebris graſſans, ac parca maligna.

Id eſt, Nolite committere ut id mihi uitio uertatis, cuius ego inſontem planè me oſtendere poſſem, & cuius culpa debet in Iouẽ illum ſtygium, ac parcas ipſas reijci, Erinnyńq; illam dirã tenebrarum incolam, quæ maleuola numina, rebus humanis infenſa maleficam noxam interturbandis & corrumpendis operibus actisq; mortaliũ omni hora ſummittunt. Profecto admirari ſæpe ſubit tam late ſerpſiſſe errorum contagia, ut omnia exemplaria quibuſdam in locis

itidem

itidem deprauata fuerint. Sed ſic natura cōparatum eſſe ſcimus, ut ſitu ſqualoreq́; omnia obducantur, quæ diu cōdita in lucem non proferuntur: ut terras incultas ſenticeta occupent, ſegeteſq́; neglectæ lolijs & carduis præfocentur. Hac ratione antiqua uolumina ſeculis imperitis uitiata ſunt, exemplaribus alijs alijſq́; tranſcribēdis. Sed iam à digreſſu in uiam redeundum. Ex loco igitur Herodoti ſupradicto argumentū habemus ualidiſſimū, chœnicem frumenti eam eſſe menſurā, quā unus homo quotidie abſumere poſſit. Eſt enim chœnix (ut ait Suidas) cibarium diurnum: ἡ δὲ χοῖνιξ ἡμερήσιος τροφή. Declarat hoc & illud uulgatum Pythagoræ ſymbolū. ἐπὶ χοίνικος μὴ καθίζειν. Super chœnice ne ſedeas. Cuius eſt hæc ſententia: Quum unius diei uictum parauerïs, ne eo ſtatim acquieſcas, id quod facere ſolent, qui in diem uiuere dictitantur, in craſtinum non proſpicientes. Quod ſciū à ſenſu humano potius q̄ diuinitus emanauit: Nam dominus noſter ſectatoribus ſuis contrarium dogma tradidit, ſed & omnibus Chriſtianis hoc quodā modo genus uitæ præſcripſiſſe uidetur, quū in oratione inquit: Panē noſtrum quotidianum da nobis hodie: & ſic quoq́; in diē orare nos docuit, ut docet Cyprianus in enarratione oratiōis dominicæ. Quo fit ut tantū inter quoſdā homines hiantes auaritia, & inter ueros Chriſtianos conueniat, quantū inter Ariſtippū & Diogenē. Hui (inquiet aliquis) huiuſmodi ueritatis priſca reputatio, nunc inter prudentes riſu excipi ſolet: perinde quaſi euangelica lege tacito cū ſenſu mortalitatis chriſtiani homines ſoluti eſſe poſſint, nec eo etiā hodie iure genus humanum teneatur, quod moribus in deſuetudinem abijt. Sed melius eſt nunc eam diſputationem non attingere, quæ priuatum ſibi otium poſcit. Homerus Odyſſea decimonona circa principium chœnica pro cibo uel pane potius accepit, apud quem Telemachus Vlyſſis filius ad Eurycliam nutricē ita inquit:

Chœnix.

Οὐ δὲ ἄεργον ἀνέξομαι ὅσσιν ἐμῆς γε
Χοίνικος ἅπτηται, καὶ τηλόθεν εἰληλουθώς.
Nam quencunq́; mea dignabor chœnice, prorſus

Haud ceſſare ſinam, quanquam procul aduena fertur. Hunc hominem quanquam ex longinqua regione hoſpitem, domi tamen inertem ſedere non patiar & panem meum compreſſis manibus eſitare. Athenæus libro tertio autor eſt Clearchum quendã uerborũ aucupem ex ijs quos ipſe onomatothetas uocat, quaſi uerborum innouatores, nominumq́; aucupio gaudentes, chœnicem hemerotrophidem appellare ſolitum: quod uocabulũ diurnum alimentum ſignificat. Proinde ſi chœnicem pro duobus ſextarijs intelligamus, ut certe intelligere debemus, is erit modus diurni cibarij, ut miles quiſq; Darianus octonis diebus frumenti modiũ unum accipere debuerit, id eſt ſeſquimenſe medimnũ. Hæc menſura (ut arbitror) gomor ab Hebræis dicitur. Statuta enim à domino hæc menſura erat colligendæ uiritim mannæ in ſingulos dies, ut ſcriptum eſt Exodi XVI. capite. Rabanus tamẽ tres chœnicas cepiſſe dicit. Sed ijs quæ diximus de chœnice, conſentaneũ eſſe uidetur id quod à Marco Catone dicitur, quod in uulgatis exẽplaribus mutilatum eſt: Familiæ, inquit, cibaria, qui opus faciẽt per hyemẽ tritici modios quaternos, per æſtatẽ modios quaternos ſemis: uillico, uillicæ, epiſtatæ, opilioni modios ternos, cõpeditis per hyemẽ panis pondo quaterna, ubi uineã fodere ceperint, panis pondo quina, uſq; adeo dum ficos eſſe cœperint: deinde ad panes quaternos redito. Hactenus ille. Hoc autem intelligere debemus, minore modo contentos eſſe poſſe, qui pulmentaria cum cibarijs habeant: uel qui opus non faciant, ut uillicus & epiſtates, qui operis magis præfecti q̃ operarij ſunt. Epiſtates enim curatorem operis ſignificat. Docet hoc Columella libro duodecimo de officio uillicationis loquens. Cæterum quòd illa uerba Catonis ſupradicta de menſtruis cibarijs intelligantur, conijcere poſſimus ex uſu antiquorum, quibus mos fuit (ut autor eſt Donatus in Phormionem Terentianum) quaternos frumenti modios quolibet menſe ſingulis ſeruis admetiri, idq́; demenſum appellatum eſſe uel à menſe, uel à metiendo: ex quo more, inquit ille, Terentianum illud emanauit:

Marginalia: Onomatothetes. — Gomor. — Epiſtates. — Demenſum.

Quod ille unciatim uix de demenſo ſuo ſuum
Defraudans genium comparſit miſer, id illa uniuerſum
Arripiet, haud exiſtimans quanto labore ſit partum.

Frugi enim mancipia minori mẽſura ſeſe tolerantia, peculiũ inde augebant. Id demenſum Lucæ duodecimo ſitometriũ dicitur, quod incõmode tritici menſura uerſum eſt ab interprete. Hæc ego quũ ſcriberem piſtorẽ accerſiri iuſſi, ideo mihi notum, quòd pane ab eo utebar, & ipſe emercandi frumenti cauſa interdum ad me uentita bat. Cum hæc igitur ab eo ſciſcitarer, uix tandẽ extudi ut fatere- tur, uerebatur enim ut ſenſi, ne quid in panificũ nationẽ imprudẽs effaretur. Sed quum fidẽ feciſſem nihil me huiuſcemodi cogitare quod ille ſuſpicari poſſet, eò ægre hominem perduxi, ut diceret ex ſextarijs ſingulis noſtris, id eſt binis medimnis tritici probi, panes primariæ notæ ſedecies duodenos minimũ factitari. Primario aũt pani iam cocto & tepido duodenas uncias lege municipali taxatas eſſe, id eſt libræ noſtræ dodrãtem. Petenti autem quantum in fur fures abiret, reſpondit hemimedimnũ, id eſt quadrantẽ ſextarij no ſtri. Porrò ſecundarios panes pondo quaternûm librarũ fieri ſole- re quãtum quini panes primarij penderent, quanquam ſinguli ſe- cundarij pro quaternis tantum primæ notæ cederent uænirentq́;. Id ideo inſtitutum, quoniam nihil furfurum in eo pane eſſet qui è maſſa conficeretur cribro ſuccreta pollinario, ideóq; huius cando- rem in ſecundario pane compenſari pondere. Cum pondera tunc & panes expediri iuſſiſſem, ad libram parem propemodum reſpõ derunt: tametſi uncia ſæpe decedit in ſingulas libras, indulgentia eorum qui legis cuſtodes conſtituuntur. Eſt autem primarij no- ſtri panis ea omnino magnitudo, ut qui plurimum panis eſitet, non ultra binos etiam recentes in ſingulos dies abſumat, id eſt ſin gulos in ſingula conuiuia, etiam diſtrictis (ut fit) ſummis cruſtis. Qui aũt medıocris in panis eſu ſit, etiam dodrante Romano in ſin gulos conuictus ſatietur. Hac ratione fit ut è ſingulis modijs ſenide ni panes redigantur, qui octonis diebus uiritim ſufficiunt, et quar

Sitometriũ. Panificiũ Pariſienſe.

ta pars ſuperſit in furfures ſecreta. Celſus libro quarto de ijs loquens qui fluore alui laborãt: Alia uia eſt ubi uelis ſupprimere, cœnare, deinde uomere, poſtero die in lecto conquieſcere, ueſpere ungi, deinde panis circa ſelibram ex uino amineo mero ſumere, tum aſſum aliquid, maximeq́; auem: poſtea uinum idem bibere: idq́; uſq; diem quintũ facere. Selibrã panis tantũ eſſe dico quantus eſt dimidiatus noſter primarius. Hac igitur ratione cõperimus quaternorum modiũm excretam farinã affatim in mẽſem ſuppetere, ita ut furfures ſuperſint quartã partem implentes. Verum hoc de ijs intelligendum, qui liberaliora uitæ inſtituta ſequuntur: eſt enim alia ratio ſellulariorũ artificũ, eorũq; qui artes operoſas factitãt, quiq; ijs opificijs uitã tolerant, quæ multa corporis fatigatione conſtãt. Hos enim uberioribus cibarijs uti, ac craſſioribus neceſſe eſt, præſertim quum cibarij magna parte pulmentarij uice utantur, ac ter ferè aut quater in dies epulentur: his ternos dodrantes partim ſecundarij panis, partim poſtremæ notæ ſtatuo: adde etiam heſterni panis, id eſt qui iam conſederit, aut etiã ante triduũ cocti. Sed & inter eos artificiorũ uarietas, & corporũ fatigatio refert: pluſculo enim pane gerulis opus eſt & helcyarijs, & id genus operis, q̃ ſarcinatori aut ſutori qui ſedentario tantũ opificio incũbunt. Artificijs igitur remiſſioribus, qualia ſunt eorũ quos græci chirobios appellant, quaſi manu uictũ quæritantes, quos quidã uentrimanos dixerunt, quaterna (ut ſummũ) pondo ſufficient panis ſecundarij, id eſt quaterni dodrantes noſtri. Verũ piſtores paniſiciũ in tria genera ferè diuidunt, in primarium panẽ, qui candidus dicitur, in ſecũdæ notæ panem qui ciuilis dicitur: hunc Celſus libro ſecundo autopyrum uerbo græco appellat, cui nihil pollinis tenuiſſimo incerniculo ademptũ eſt, & in ſecundo genere firmitudinis alimentariæ ponitur. Tertium genus cibarium appellat Celſus quaſi plebeium, quem infirmiſſimum eſſe tradit in alimenti ratione: hunc noſtri poſtremæ notæ aſſignant. Sic igitur ſtatuo: Quemadmodũ lautiore uictu utentes binis libris Romanis cãdidioris panis ſatiãtur, quod

Selibra panis. *Chirobij.* *Panis tria genera.*

nec

nec corporis labore exerceantur, & pane acceſſionis uice utantur. ſic artificibus remiſſioris operæ quaterna pondo ſuffectura dico panis ſecūdarij. Intenſioris autem operæ mercenarijs, quales ſunt baiuli, phalangarij, & malleatores, & alij improbo labore laſſeſcẽtes, quos Cicero quodā in loco fæcẽ urbiū appellat, ex Xenophonte in œconomico, qui eos βαναύσους uocat, & ex Ariſtotele, ijs ut paulo plus quaterna pondo Romana tribuerim, ſic craſſioris panis, præſertim (ut diximus) quòd pane iurulento pro pulmentario bona ex parte ueſcantur. Hoc conuenit cum dicto Catoniano, qui compeditis per hyemẽ panis pondo quaterna taxauit, ubi uineā fodere cœperint panis pondo quina, uſqueadeo dum ficos eſſe cœperint: deinde ad panes quaternos redit. Pulmentarium enim tenue, id eſt ficos unius libræ loco cedere uoluit. Nullus eſt enim in urbibus etiam infimæ ſortis mercenarius, qui non pulmẽtarium aliquod cum pane adhibeat in uictum. Panis noſter cibarius quaternūm ſit librarum: huius dodrantem, id eſt quaterna pōdo Romana cuiuis ſufficere exiſtimo, quòd dodrans quaternos panes librales, id eſt Catonianos æquat. Nunc ſi ulterius ratiocinari placet, cōperi percunctando ab illo piſtore, ex medimno tritici probi octies duodenos (ut minimū) dodrantales panes confici, ita ut quadrans furfurum reliquus ſit. Siquidẽ conſtat ex ſenis modijs tritici probi, id eſt ex medimno octonos cumulatos, & interdum octonos, & quadrantẽ farinæ redire. Si igitur furfuribus cum polline confuſis panes dodrantales fiāt, ex medimno denos duodenarios, & octonos panes habebimus: ut facile eſt colligere, ſi qs in ſingulos modios ſenos denos panes numeret. Fiunt enim pro octo modijs farinæ octies ſeni deni, id eſt centū & duodetriginta. Nūc ſi in dies ſingulos ternos panes dodrantales numeremus, hebdomada qualibet paulo minus unum modium abſumet, ita duodetriginta dies quaternos modios abſument, hoc eſt panes octoginta quatuor, quibus ſi duas addas hebdomodas, hoc eſt quatuordecim dies, qui duos & quadraginta panes poſcunt, fiunt centum & uiginti ſex. Reſtant duo panes ex

medimno. Ex quo fit ut quaterni medimni in undetriginta dies ſufficiāt. Et hactenus ita loquor, quaſi quarta pars tantū in furfures abeat, et octo tantū duodenarij candidi panis ex medimno redeāt. Hoc enim à paniſice comperi. Nunc ſi addas id quod ille reticuit, abunde quaterni modij in menſes tricenarios ſufficient, id quod Cato ſtatuit. Compertū enim habeo ex ijs qui ex iuriſdictione hoc inquirere potuerunt, & ex cōmentarijs Decurionū, poſſe ex medimno non modo octies duodenos, ſed etiam eo amplius ſenos, octonos'ue redire, quod ille panifex fateri magis grauabatur, q̄ inficiari pergebat. Hæc ſi quis exacte æſtimare uellet, omnino conueniūt cum Catoniano dicto, qui uillaticis operis per hyemem quaternos modios ſtatuit, & quaternos ſemis per æſtatē, & cōpeditis, id eſt ergaſtularijs ſeruis, qui uincti fodiebant, aliud'ue opus faciebant, per hyemē panis pondo quatuor: & ubi iam intenditur labor, hoc eſt foſſuræ tempore, panis pondo quina, uſq; dum ficos ederent, quo tempore ad quaterna pondo eos redegit. Terna pondo noſtra, quaterna Romana ualent, ut ſæpe diximus. Quaterna noſtra, quina Romana et quadrantē: qui modus ijs ſtatuitur, qui pulmentario non ueſcerentur, ſed panē tantum eſitarent. Ex hoc planū fit, quē modulū Herodotus & antiqui per chœnicem intellexerūt, cui ſeſquipinta noſtra haud dubie reſpondent. Hæc ideo longius repetenda duxi, quòd menſurarum, ponderumq; modus mutua probatione deprehēditur. Age uideamus porro. Ex ijs quæ diximus apparuit, ex ſingulis modijs ſedecim pondo candidi panis & ſemiſſem fieri, & large quartam partem in furfures abire, nam multo plus in actis municipalibus inueni. Diximus etiam ſupra, modiū tritici probi uigintiquatuor libras, et eo aliquid amplius pēdere: quare neceſſe eſt, ut quadrans furfuris ſemiſſem pollinis pendeat, ut tres modij quadrātes, ſedecim libras: reliquus autem quadrans octo libras pēdeat. Non idē aūt eſſe pondus panificio & tritico ex eo conijcio, quòd aliquid humoris in pane reſidet: id incertū eſſe & uariū ex Plinio uidetur li. XVIII. qui Balearici tritici modios tricena pōdo panis

panis reddere tradit,ſed circa Cluſium & Senas fieri lege certa naturæ ut tertia portio pani ad pondus grani accreſcat. Catonis autem uerba ſignificare uidentur ex ſingulis modijs tricena pondo panis redire:quaternos enim ſeſtarios tricenis diebus taxat:& paulo poſt,quaterna pondo panis in dies ſtatuit:qua ratione fit,ut quaterni modij centũ & uiginti pondo panis reddant. Ex hoc tamen conſtituere nihil poſſumus,niſi id quod ſupra dictũ eſt. Verũ illud attexẽdũ ex eodẽ Plinio lib.ſupradicto,quod ad rẽ mihi magnopere ptinere uiſum ẽ.Similago(ĩqt)ex tritico fit laudatiſſima.Ex Africo iuſtũ eſt ẽ modijs redire ſemodios,& pollinis ſextarios qnq;:ita enĩ appellãt in tritico,quod florẽ in ſiligine. Præterea ſecundarij ſextarios quatuor furfurũq; tantũdẽ. Panes uero ẽ modio ſimilaginis CXXII.ẽ floris modio CXVII.Pretiũ huic annona media in modios farinæ,XL.aſſes,ſimilagini caſtratæ octonis aſſibus amplius.Siligini caſtratæ duplũ.Paulo aũt ſupius Plin. dixerat,ẽ ſiligine lautiſſimus panis piſtrinarũq; opa laudatiſſima. Ex Plinij igitur uerbis hoc colligo,Africũ triticũ præſtãtiſſimũ fuiſſe:ex cuius farina primũ ſimilago quæ & ſimila dicitur, cribro tenuiſſimo à polline cernebatur,ita ut ex polline teſtãte ſecundariã ueluti ſimilã elicerent,et craſſiorẽ rurſus pollinẽ à furfurib⁹ laxiore incerniculo ſuccernerẽt. Similagini aũt pretiũ aſſes quadragenos ĩ modios fuiſſe mediocri annona:qua ratiõe duo medimni Romani,q ſextariũ Pariſinum faciũt, duodeqnquaginta denarijs ualuerũt, hoc eſt duodecies quaternis.Quatuor enĩ denarij,XL.aſſib⁹ ualuerũt. At caſtratæ ſimilagini eo ampli⁹ octoni aſſes in modios accedũt, & ſiligini caſtratæ (q̃ fruges erat Italica,hoc eſt triticum delicatiſſimum,& candidiſſimum)eius ſummæ duplum, hoc eſt aſſes ſenideni,in modios ſingulos.Quod ita intelligo,ut modij floris tenuiſſimi huiuſmodi ſiliginis ſenis & quinquagenis aſſibus uænierint. Quare ſubducta ratione conſtat duodecim eius modios, id eſt ſextarium noſtrum ſexcenis ſeptuagenis binis aſſibus mediocri annona fuiſſe, id eſt ſexagenis ſeptenis denarijs:quæ minimo minus à

Pollis. Flos.

Similago ſimila ue.

nobis undenis francicis & dodrantibus, id eſt quinis denis ſolidis æſtimantur. Porrò *duodecim modij ſimilaginis ratione à* Plinio *po ſita ex quatuor et uiginti tritici modijs fiebant, quos ſæpe iam diximus duos noſtros ſextarios æquaſſe, niſi quatenus raſa menſura à faſtigiata diſtat.* Quippe *cum dicat* Plinius *ex modijs ſemodios redire, & pollinem primarium & ſecundarium reſtare, ex ſiligine autem* Campana*(ut ipſe inquit)quaternos ſextarios redire iu ſtum erat, hoc eſt modij quadrantem: quo fiebat ut duodeni modij*

10. Plinij explicatus. *quadrantem: quo fiebat ut duodeni modij caſtraturæ ex duodequaginta ſiliginis modijs incernerētur.* Et *ita rationem tenemus & intelligentiam Pliniani dicti, quod haud ſcio an hactenus non intellectum tranſmiſſum ſit à legentibus. Sed quod apud* Pliniũ

Plinij locus *ibidem legitur, iuſtum eſt è grano* Campanæ*, quam uocant caſtratã, è modio redire ſextarios quatuor ſiliginis: fortaſſe ſimilaginis legi debet.* Et *ibidem poſt duos uerſus:* Duplum *etiam pretium ſiliginis caſtratæ, ita intelligi poteſt, ut in modios ſex & nonaginta aſſibus conſtiterit, id eſt, altero tanto amplius q̃ ſimila propter rationem ſupradictam.* Quod *ſi rectè apud* Plinium *in loco ſuperius citato ſiliginis legitur, inſignem intelligemus ſignificare non mo-*

Siligo quid *do granũ delicatiſſimi & primarij tritici, ſed etiam medullam ſiliginei grani.* Id *quod fortaſſe* Celſus *his uerbis ſignificat libro ſecũ*

Celſi locus *do ca.* XVII. Ex *tritico firmiſſima ſiligo: deinde ſimila: deĩde cui nihil adeptum eſt, quod autopyrum græci uocant.* Infirmior *eſt ex polline, infirmiſſimus cibarius panis.* Sic *enim locus ille legitur in libris emendatis, licet & uulgatis mutilatus ſit.* Iuuenalis *ſatyra* V.

Sed tener & niueus molliq; ſiligine factus,
Seruatur domino.—

Huiuſmodi *delicias frumenti hodie non habemus, ex quibus* Romani *antiqui opera piſtoria faciebant, quæ aliqui dulciaria,* Suetonius

Opa piſtoria *mellita appellauit: cum inquit de luxu* Neroniano *loquens:* Indicebat *& familiaribus cœnas, quorũ uni mellita quadragies ſeſtertiũm conſtiterunt.* Quod *ut credamus efficit* Lampridius*, qui de*

Heliogabalo loquēs: Habuit (inquit) dulciarios tales & lactarios, ut quæcunq; coqui de diuerſis edulibus exhibuiſſent, uel ſtructores uel pomarij illi, modo de dulciarijs modo de lactarijs exhiberent. Celſus de his loquens: Scire (inquit) oportet mel & caſeum inter ualentiſſima eſſe, quo minus mirum eſt opus piſtorium ualentiſſimū eſſe, quod ex frumento, adipe, melle, caſeo, conſtat. Ego cum Romæ eſſem annos abhinc decem, panem quotidie eſitabam quo pontifex Iulius ueſcebatur. Erant panes paruuli quos quis facile inuolare manu poſſet, ſi bene memini, ſed candidiſſimi & ſuauiſſimi, quales (ut arbitror) Plinius CXX. ex modijs ſingulis ſimilæ factitari ſolitos ſcribit. Erat tum annona percara Romæ & per Italiam. Sed cum interrogarem quanti uæniret id triticum ex quo tam lautus panis fieret, tanti eſſe eum panem dicebant, ut cum rationem extemporali ſupputatione, & in digitos deducta inirem, eius farinæ ſextarius noſter amplius ducatis duodecim Romæ eſſe uideretur: quod an uerum eſſet non comperi, nec inquiſiui: neque etiam tum meo uictu Romæ ſtabam, ut id inquirere ſuccurreret. Similago σεμίδαλις à Græcis dicitur: Pollin autem πάρυς. Primo loco apud eos ponitur ſemidalites panis qui fit ex ſimilagine. Secundo chondrites qui ex alica. Tertio aleurites, & deinde ſyncomiſtus qui triticea farina fit non ſuccreta. Secundum hoc aleurites idem eſſe uidetur cum autopyro. Sed illud animaduertendum in uerbis Catonis, quòd uillaticis ſeruis ſolutis qui opus faciunt, quaternos modios in menſes ſtatuit, uinctis autem ſeruis in dies ſingulos quaterna pondo, quod ut in eandem quantitatem redit, ſic conditionem uariam ſolutorum mancipiorum & ergaſtulariorum facit. Illi enim peculium parſimonia augere poterant, ut ex Terentio & Donato diximus: hi in pœnam dati expeculiati quoque erant. Vt autem hanc rationem colligamus, in medimno ſeni ſunt modij, & in modio octonæ chœnices, & chœnix cibarium diurnum: ita medimno duodequinquaginta homines quotidie ſatiantur, ex Pariſino ſextario ſex & nonaginta: ſic

Panes Iu. Pō. Max.

Panes græcanici.

G 5 fit

ſit ut modius Pariſinus mille centũ & quinquaginta duobus ſuffi-ciat. Porrò *Spartianus autor eſt, Seuerum Pertinacem imperato-rem* Romanum *morientem reliquiſſe canonem frumentarium in ſeptennium ſuffecturum, ita ut ſeptuagena quina millia modiûm quotidie abſumi poſſent, id eſt ſena millia duceni quinquageni ſex-tarij noſtri.* Q*uo fit ut ratione prædicta ſexcena millia plebeiorũ teſſeras frumentarias acciperent in diem chœnicarias: hunc enim numerum efficit modiorum iam dictorum numerus octonario multiplicatus, uel numerus ſextariorum nonagies ſexies ductus.* H*actenus de medimno, modio & chœnice, & ijs menſuris quarũ mentio ſuperius facta eſt: tranſeundum ad reliquas.* Q*uadrantal latine dicitur ſchema mathematicum, quod græce cub⁹ dicitur, ut autor eſt* Gellius: *propter quod docti ferè quadrantal amphoram eſſe opinantur, propter formam teſſerariam quam habet, & alio-quin autoritate* F*eſti ſubnixi, id tamen non habeo quo modo con-ſtituam.* Iam *primum Cato de uino græco loquens:* M*uſti q.* XX. *in ahenum, aut plumbeum infundito, ignem ſubdito, ubi ebullierit ui-num, ignem ſubducito, ubi iam uinum refrixerit, in dolium qua-dragenarium infundito, ſeorſum autem in uas aquæ dulcis qua-drantal unum infundito, ſalis modium unum: ſinito muriam fieri: ubi muria facta erit, eodem in dolio infundito, poſt dies* XXX. *dolium oblinito, ad uer in amphoras diffundito. q.* XX. *dubium eſt utrum quadrantalia an quartarios intelligere debea-mus, ut paulo poſt, aquæ marinæ quartarium unum ex alto ſumi to quo aqua dulcis non accedat, ſeſquilibram ſalis frangito.* In *antiquo tamen libro non quartarium, ſed q. legitur.* Alibi: *Po-ſtea ſumito bituminis tertiarium, & ſulphuris quartarium, con-terito in mortario per ſe utrunq;.* Idem *alibi:* V*bi hauſeris de ma ri, in dolium fundito, nolito implere, quadrantalibus quinque mi nus ſit quàm plenum.* Idem: V*inum familiæ quo utantur muſte quartarios* X. *in dolium indito, aceti acris q.* II. *eodem infun dito, ſapæ quadrantalia duo, aquæ dulcis, q.* I. *hæc rude miſceto*

ter

Canon frumentarius.

Quadrãtal.

ter in die, dies quinq; cõtinuos. Hoc in loco quadrantalia pro amphoris quis intelliget? cum de uino odorato loquens quod non familiæ, ſed domino concinnabatur: Poſt dies (inquit) XL. diffundito in amphoras, & addito in ſingulas amphoras ſapæ ſextariũ unum. Rurſus de uino Coo loquens: In dolium (inquit) quinquagenarium infundito aquæ marinæ quadrantalia decem, tum acina de uuis miſcellis decarpito de ſcapo in idem dolium, uſq; dum impleueris: manu comprimito acina ut combibant aquam marinam: ubi compleueris dolium, operculo operito. Hoc quadrantal amphoram ſignificare uidetur, ſi quinquagenarium dolium à quinquagĩta amphoris intelligamus. Iucundus Veronenſis profeſſione architectus, ſed antiquariorum diligentiſſimus, nuper Catonem imprimendum curauit: in quo cum multa uerba emendauit reſtituitq;, tum cap. LVII. locum mutilatum ita reſtituit: Summa uini in ſingulos homines intra annum quadrantalia octo: Quæ uerba ſi recte emendateq; reſtituta ſunt, fateri nos cogũt quadrantal & amphoram idem olim fuiſſe. Cum enim octo menſibus Cato uinum familiæ bibendum ſtatuat, id eſt à quarto ad duodecimũ in eo numero comprehenſum, quarto menſe ternos congios taxat, & ſequentibus uſq; ad nonum quinos, nono, decimo, undecimo, & duodecimo ſingulis amphoram indulget: & eo amplius ſaturnalium & compitalium nomine ſingulos uel binos congios in capita: fit ſumma ſex & quinquaginta uel ſeptem & quinquaginta congiorum, qui ſeptem amphoras efficiunt. Quare octauam amphoram intelligimus benigno additamento à Catone ſtatutam. Rurſus Plinius libro decimoquarto: Publius Licinius Craſſus, & L. Cæſar cenſores anno urbis conditæ DCLXXV. edixerunt ne quis uinum Græcum Amineumq; octonis æris ſingula quadrantalia uenderet: hæc enim edicti uerba ſunt. Tanta uino Græco gratia erat, ut ſingulæ potiones in uno conuictu darentur. Sic apud Plinium omnium exemplarium fide legitur: q̃ uerba ſi non mẽdoſa ſunt, hoc ſignificãt ſingula quadrãtalia uini græci, q̃d in tanta

Iucundus Veronen.

Locus Plin.

tanta autoritate erat, ut ſemel in conuictu uno miſceretur, octonis aſſibus, id eſt paulo plus ternis ſeſtertijs nũmis uæniſſe taxationẽ edictali. At Columella libro quarto ita inquit: Vtq; trecentis nummis quadragenæ urnæ uæneant, quod minimũ pretiũ eſt annonæ, conſumant tamen ſeptẽ culei ſeſtertiũm duo millia & centũ nummos. Quadragenas urnas uiginti amphoras ualere notũ eſt, præſertim Columellæ æſtimatiõe. Quare Columel. maximã uini utilitatẽ nõ infra quinos denos nũmos in amphoras deſcẽdere affirmauit. Quod dictũ omnino Pliniano loco refragatur. Nam & ipſe Plinius alibi de Opimiano loquens, centũ nũmos ſtatuit Opimiano uino, non inueterato, ſed recenti aut etiã muſteo. Hic ne octonis millibus legendũ eſſe contẽdamus, facit magnitudo pretij quod octoginta aureis æſtimamus, id eſt tribus millibus & ducentis ſeſtertijs. Nam & Plinius ipſe eodẽ libro ita inquit, de pretio uini loquens: Rara quippe adhuc fuere, nec niſi importatis ſingulis teſtis millia nummũm. Nulla autẽ teſta minor eſſe poteſt amphora. Quadrantal (inquit Feſtus) uocabant antiqui amphorã, quod uas pedis quadrati octo et quadraginta ſextarios capit. Plautus: Anus hæc ſitit, quantillũ ſitit? modica eſt, capit quadrantal. Quid ſi dicamus quadrantal uas ita dictũ à Latinis priſcis ut cybiũ à Græcis? idq; ex eodẽ Feſto alibi his uerbis: Cybiũ dictũ eſt quia eius medium æque patet in omnes partes, quod genus à geometris cybos dicitur. Vnde etiã teſſellæ quadratæ cybi dicuntur. Nihil aliud de quadrantali conſtituere poſſumus, quod ad menſuræ quidẽ modũ pertinet. De forma enim conſtat: nec de loco quidẽ Plinij ſupradicto. Hic enim eſt unus eorũ quos cõploratos eſſe puto. Quod ſequitur ſtatim apud Pliniũ in eodẽ capite in omnibus exẽplaribus corruptum eſt: Quibus uinis autoritas fuerit ſua in menſa, M. Varro his uerbis tradit: L. Lucullus puer apud patrẽ nunq̃ lautũ conuiuium uidit, in quo plus ſemel Græcũ uinum daretur. Ipſe quum redijt ex Aſia millia cadorũ congiorum diuiſit amplius centũ. C. Cenſius quẽ prætorẽ uidimus, Chium uinũ in domum ſuã illatum dice-

Cybium.

Loca Plinij quædã deplorata.

dicebat tum primũ quum ſibi Cardiaco medicus dediſſet. Hortenſius ſuper decem cados hæredi reliquit. In uetuſto exemplari non cados, ſed cadum legitur: quare non decem cados (quod ridiculũ eſt) ſed decem millia cadûm lego. Cuius emendationis ſubſcriptorem habeo Nonium*, qui locum hunc ita citat in mentione cadi ex* Varrone *de uita patrũ: Hortẽſius ſupra decẽ millia cadûm hæredi reliquit. In ſuperiore autem loco non millia cadorum congiorũ ſed millia cadûm congiariûm, ex uetuſtorum obſeruatione lego. Sunt autem congiarij cadi qui congium tantum capiunt, id eſt ſenos ſextarios Italicos. Centum millia huiuſmodi cadorum, amphoras ualebant duodecim millia & quingentas, & modios Pariſinos mille quingentos & circiter ſexaginta. Hortenſii autem x. millia cadorũ æſtimare nõ poſſum poſt uarietatem opinionum de cado: ſed tamen non poteſt maior eſſe ſumma Hortenſii quàm* Luculli. *Culeus menſura eſt uicenas amphoras continens, uel urnas quadragenas, qua nulla maior mẽſura liquoris, ut aiunt illa carmina.* Plinius *libro decimoquarto de uinea Palæmonis grammatici loquens: Digna opera quæ in cecubis ſetiniſq; proficeret, quando & poſtea ſæpenumero ſeptenos culeos ſingula iugera, hoc eſt amphoras centenas quadragenas muſti dedere. Ac ne quis uictam in hoc antiquitatem arbitraretur, idem Cato denos culeos redire ex iugeribus ſcripſit: Hæc ſunt (ut arbitror) menſurarum uocabula Græcis Latiniſq; autoribus celebrata, quæ interdum ipſa ad ſpeciem et formam quãdam uaſis, magis quàm ad modum quendam certumq; referuntur. Nam quum Cato in inſtrumento uillici amphorã quinquagenariam enumerauit, eam intelligi uoluit quæ duobus ſextarijs maior ſit iuſta menſura: ut nunc quadragenarios modios dicimus, qui modulis quatuor legitimam mẽſuram excedũt: ſic urnam quinquagenariam dixit Cato, quæ amplius duabus urnis legitimis capiat. Pro hoc Columella de uino dulci loquens: Quum deferbuerit, inquit, in ſextarios quinquaginta irim bene pinſitam, nec plus unciæ pondere addito: quinquaginta ſextarios pro amphora quin-*

Congiarius cadus.

Culeus.

Quinquagenaria amphora.

quinquagenaria dixit. Et rurſus: Ex hac compoſitione quantum in ſextarios muſti quadragenos octonos adijciendũ ſit, incertũ eſt, quoniã pro natura uini æſtimari oportet quid ſatis ſit. Ego tamẽ ſi humida fuerit uindemia, trientẽ: ſi ſicca, quadrantẽ medicaminis miſcere ſolitus ſum, ita ut quatuor urnarũ eſſet muſti modus. Vrna aũt quatuor et uiginti ſextariorũ, pro amphora octo et quadraginta ſextarios dixit. At quũ alibi ita inquit: Omne uinũ quũ condieris, nolito ſtatim diffundere, ſed ſinito in dolijs liqueſcere: poſtea quũ de dolijs aut de ſerijs diffundere uoles, uere florẽte roſa defecatum ꝙ *liquidiſſimũ in uaſa bene picata & pura transferto: ſi in uetuſtatẽ ſeruare uoles, in cado duarũ urnarũ* ꝙ *optimi uini ſextarium aut fecis generoſæ recentis ſextarios tres addito. Hoc in loco amphorã dicere poterat niſi ad formã uaſis reſpexiſſet. Sic Plinius cados cõgiarios dixit, ac ſi cõgios in cadũ formatos diceret. Amphoræ formã teſſerariã eſſe docuimus. Cadi formã turbinatam, id eſt coni et ſtrobyli, hoc eſt nucis pineæ ſimilẽ fuiſſe ex Plinio intelligimus, qui lib.* XVII. *de aloë loquẽs turbines cadorũ dixit. Vtebãtur aũt antiqui etiã ad ſalſamẽta condẽda. Idẽ Plinius* XXXII. *Quin & teſtis cadi ſalſamentarij tuſis cũ axungia uetere ad parotidas utũtur. Amphorã in ceruicẽ gracileſcere ſolitã ex Catone intelligimus, cũ inquit: Amphorã defracto collo purã impleto aquæ puræ. Columella: Dolia quoq; & ſeriæ cæteraq; uaſa ante quadrageſimũ uindemiæ diẽ picãda ſunt, atq; aliter ea quæ demerſa ſunt humi, aliter quæ ſtant ſupra terrã. Idem: Tum in ſerias ſingulas, quæ ſint amphorarũ ſeptenũ addito medicaminis põdo unciã, ſcrupula octo gypſi. Seria formam certam uaſis denotat, non certam menſuram. Plinius libro decimoquarto. Magna & collecto iam uino differẽtia in cella, circa alpes ligneis uaſis condũt, infodiunt'que terræ tota aut ad portionem ſitus, aut cœlum præbent: alij impoſitis tectis arcent. Dolium autem quadragenarium & quinquagenarium Cato quum dicit, dubitari poteſt an quadraginta quinquaginta'ue congiorum, aut quadrantalium dixerit, an totidem*

Cadus. Amphoræ forma. Seria. Dolium quadragenariũ.

ampho

amphorarum:ut quum de græco uino loquens ita inquit:Muſti.q. XX. in ahenũ aut plumbeũ infundito, ignem ſubdito,ubi ebullibit uinum,ignem ſubducito,ubi iam uinum refrixerit,in dolium quadragenarium infundito. Et paulo poſt: *Poſt dies triginta dolium oblinito, ad uer in amphoras infundito.* Et rurſus alibi: *In dolium quadragenarium infundito aquæ marinæ quadrantalia decem: tum acina de uuis miſcellis decarpito de ſcapo in idem dolium uſquedum impleueris:manu comprimito acina, ut combibant aquam marinam: ubi compleueris dolium operculo operito,relinquito qua interſpiret:ut triduum præterierit,eximito de dolio, & in torculario calcato, & id uinum condito in dolia lauta & pura et ſicca.* Hoc in loco quinquagenarium ab amphoris dictum accipio, quum ex eo dolia plura impleantur, quo modo ex quadragenario plures amphoras. Octonæ amphoræ modium noſtrum faciunt, id eſt Pariſinum,cuius iuſta menſura ſex et triginta congios noſtros capit, quos uulgus ſextarios nulla ratione uocat. Sic ſingulæ amphoræ decem & octo quartarios noſtros capiunt, hoc eſt ſextarios Romanos duodequinquaginta. Quaternæ amphoræ ſemodios noſtros faciunt. Cadus uero noſter quem lingua uernacula ueſtigia latinitatis retinens,Caccũ uocat,& trientem modij facit,amphoras duas & beſſem capit, hoc eſt duodenos congios Pariſinos. Fidelia,inquit Nonius,uas Samium ad plurimos uſus. Perſius: Menſuræ Pariſinæ. Fidelia.

> Nec tamen inuideas quòd multa fidelia putet
> In locuplete penu. —

Plautus in Aulularia: Sed ſi reperero o fides,mulſi congialem plenam faciam tibi fideliam. Eodem modo dixit congialem fideliam, quo Plinius cadum congiarium. Fideliam lingua noſtra filietã corrupto uocabulo dicit. Orca uas erat Hiſpanicũ,ut ex Varrone cõijcio lib. I. de re Ruſt. Sæpe ubi conditũ nouũ muſtũ,orcæ ut in Hiſpania feruore muſti ruptæ,necnõ & dolia, ut in Italia. Feſtus orcæ formã dat his uerbis: Orca genus marinæ belluæ maximũ,ad cuius ſimilitudinem uaſa ficaria orcæ dicuntur. Sunt enim teretes Orca.

atq; uniformi ſpecie: cui congruit dictum Perſij:

— *Anguſtæ collo non fallier orcæ.*

Licet Hermolaus lib. xxxv. *amphoræ ſpecie orcam fuiſſe autore* Probo *citato dicat: uas fuit uinarium oleariumq́; & ſalſamentarium, atq; ſalgamarium: cuius ratio non menſura ſed ſua forma cõſtat. Dolia certam menſuram non habebant, ſed quædam olim fieri*

Dolium. *capaciſſima ex* Columella *intelligimus, qui de picandis dolijs loquens, ita inquit: Sunt autem ſeſquiculearibus dolijs picis duræ põdo uicena quina ſatis. Seſquiculeare dolium* Columel. *triginta amphorarum dolium appellat: quam iuſtam menſuram et uſitatam fuiſſe ex eius uerbis coniicere aliquis poſſit.* Dolia *(inquit* Nonius*) uaſa ſunt grandia quibus uinum reconditur.* Vitruuius *lib.* vi. *ſignificare uidetur legitimam dolij olearij magnitudinem culearem fuiſſe, his uerbis: Cellarum autem magnitudines ad fructuum rationes & numerum doliorum ſunt faciendæ, quæ quum ſint culearia, per medium occupare debent pedes quaternos.* Plautus *in* Pſeud. *Anum illam doliarem, claudam, craſſam* Chryſidem. *Ventricoſa autem fuiſſe dolia ex ſupradicta loco* Vitruuij, *& ex* Columella *libro* xiii. *admonemur: Sic enim inquit de uaſis ſalgamarijs loquens: Hæc uaſa dedita opera fieri oportet patente ore, & uſq; ad imum æqualia, nec in modum doliorum formata, ut exemptis ad uſum ſalgamis, quicquid ſupereſt æquali pondere uſque ad fundum deprimatur, quum ea res innoxia penora conſeruet, ubi non innatent ſed ſemper ſint iure ſubmerſa: quod in utero dolij uix fieri poſſet propter inæqualitatem figuræ.* Rurſus Plinius *dolij magnitudinem aliam ponit, libro nono de polypo loquens qui in* Betica *captus eſt: Oſtendere (inquit)* Lucullo *caput eius dolii magnitudine, amphorarum quindecim capax.* Vina *autem in doliis inueteraſcere non ſinebant antiqui, ſed in amphoras & cados diffundebant. Inde illud ſatyrici poëtæ:*

Ipſe capillato diffuſum conſule potat,

Et Horatii *in epiſtolis.*

Vina

Vina bibes iterum Tauro diffuſa.—

Id eſt Tauro iterũ conſule inueterari cœpta. Plinius libro XIIII. *Apothecas fuiſſe & diffundi ſolita uina anno* DXXXIII. *Vrbis apparet indubitato* Opimiani *uini argumento, iam intelligente ſuum bonum* Italia. *Qui hunc morem ignorat, intelligere hic nequit* Senecæ *dictum in quinto epiſtolarum ad* Lucil. *Ariſton aiebat malle ſe adoleſcentem triſtem, quàm hilarem & amabilem turbæ: uinum enim bonum fieri quod recens, durum & aſperũ uiſum eſt, non pati ætatem quod in dolio placuit, id eſt quod muſteũ adhuc, et à lacu recens maturum iam potui uiſum eſt. Culeus modios noſtros duos & ſemis capiebat, id eſt ſexaginta* Romanos. *Magnum autem uas fuiſſe ex eo apparet, quòd in culeo ſcorteo dãnati lege* Pompeia *cum cane et gallo & uipera inſuebantur, ut apud* Tranquillum & Modeſtinũ *iuriſconſultum legimus.* Cæterũ Cato *cum dixit:* Vinum *in dolijs hoc modo uænire oportet.* Vini *in cuneos ſingulos quadragenæ & ſingulæ urnæ dabuntur, non ad iuſtam menſuram reſpexit, ſed ad morem negotiatorum, qui acceſſionis nomine in ſingulos culeos ſingulas urnas ſtipulabantur.* Cu*leos nunc ſeſquimodiales habemus, id eſt duodenũm amphorarum, cuius uocabulum uulgare ad latinum alludit, quo genere* Ligeris *fluuij accolæ utuntur.* Eſt *et aliud genus culei maioris captus, quos* Tonellos *appellant.* Columella *libro decimotertio:* Odores *autem uino ferè apti ſunt qui cum defruto coquuntur: Iris, fœnum græcum, ſchœnum, harum rerum ſingulæ libræ in defrutarium, quod ceperit muſti amphoras nonaginta, quum iam deferbuerit & expurgatum erit, tum adijci debent.* Et *rurſus idem:* Cum *amphoras muſti nonaginta in defrutario decoxeris, ita ut iam exiguum ſuperſit de coctura, quod ſignificat decoctum ad tertias, tum demum medicamina adijcito.* Defrutarium *appellat ahenum prægrande quo muſtum coquitur, ad ſapam aut defrutum facienda, quo modo hodie quoque fit.* Nam & Cato *in inſtrumento uillici ahenum unum* XXX. *culeorum enumerat id eſt ſexcentarum am-*

Diffund. uina.

Culeus.

Defrutariũ.

phorarum, & aliud decem culeorum, quod ducentas amphoras capit. Quare apud Catonem dolium quadragenariũ, quadragenũm amphorarum capax intelligo, idq́; ex collatione locorũ, licet cuiuis intelligere. Cato capite centeſimo: Schœnũ (inquit) & calamum in pila cõtundito, quod fiet ſextarium unũ: quadragenario in dolio confundito, ut odoratũ fiet. At uero Columella loco ſupradicto libram unã dixit ſatis eſſe nonaginta amphoris muſti: quæ ad tertias decoctæ, triginta fiunt amphoræ defruti. Quare quũ Plinius dicit de uinis quæ inueterauerunt: rara quippe adhuc fuêre, nec niſi importatis ſingulis teſtis millia nummûm: nõ de dolijs, ſed de amphoris et cadis intelligo. Quippe etiã alioquin uina diffuſa exportabantur, nec in dolijs diu eſſe ſinebantur, quæ propter magnitudinem exportari facile non poterant, præſertim quũ eſſent fictilia.

Batus. *Batus et Corus Hebraica ſunt uocabula, ut docet Ioſephus lib. VIII.*
Corus *antiquitatum. Batus capit ſextarios ſeptuaginta duos. Corus aũt medimnos Atticos unũ & quadraginta, ut ipſe lib. III. inquit circa finem. Quare corus maior erat modio noſtro triticario, qui centũ & quadraginta quatuor modios capit Romanos. Proinde falluntur illi qui quadraginta non medimnos ſed modios capere corũ ſcripſerunt, errorem eorũ ſecuti qui medimnũ, modium latine interpretantur. Strabo de Taurica cherroneſo loquens, quam frumento abundaſſe ſcribit & ob id georgiam appellatã eſſe:* Λεύκωνα δέ φασιν ἐκ τῆς θεοδοσίας ἀθηναίοις πέμψαι μυριάδας μεδίμνων διακοσίας καὶ δέκα. *Leuconẽ (inquit) aũt ex Theodoſia uicies ſemel centena millia medimnûm frumenti Athenienſibus miſiſſe. Quo loco interpres ducentas & decẽ myriadas modiûm tranſtulit, quum totidẽ myriadas medimnûm Strabo ſcripſiſſet. Hæc amplius octoginta quinq́; millibus modiûm noſtrorum ualent. Hic*
Liberalitas Hieronis *licet æſtimare q̃ta fuerit liberalitas Hieronis Syracuſanorum regis, qui, ut autor eſt Valerius libro. IIII. audita clade qua Romani apud Traſimenum lacum afflicti erant, trecenta millia modiorum tritici, ducenta hordei, auriq́; ducenta & quadraginta pon-*

do Vr

do Vrbi Romanæ muneri miſit:quod ne Romani nollent accipe-re,in habitum id Victoriæ formauit,ut eos religione motos munifi centia ſua uti cogeret. In alijs exemplaribus pondo ducenta quinquaginta legitur:adeo numeri(quod ſæpe teſtamur)in exemplaribus autorum omniũ corrupti ſunt. Nam & apud Liuium CCC. *uiginti pondo leguntur,libro ſecundo de ſecundo bello Punico, his uerbis:* Legati Syracuſani in ſenatum introducti nuntiarunt cædem Caij Flaminij exercitusq; allatam,adeo affeciſſe regem Hieronem, ut nulla ſui propria regniq; ſui clade magis moueri potuerit. & paulo infra:Iam omnium primũ ominis cauſſa uictoriã auream pondo CCCXX.afferre ſeſe,acciperent eam tenerentq;, & haberent propriã & perpetuam:aduexiſſe etiam CCC. mil. modiorum tritici,ducenta hordei,ne commeatus deeſſent,& q̃tum præterea opus eſſet, quo iuſſiſſent ſubuecturos:quæ ne accipere grauarentur,magnopere ſe patres conſcriptos orare. *Libra auri nõ minus centum aureis ſolatis æſtimari poteſt: quare ducenta quinquaginta pondo ut minimũ uiginti quinq; millibus ualuerũt. Quod ſi Liuiũ ſequimur,eo amplius ſeptem millibus donum illud fuit. Trecenta autẽ millia modiorum tritici duo millia modiũm noſtrorũ & paulo minus centum ualent,etiã ut modios Italicos non Siculos intelligamus,quorum differentiam antea adnotauimus. Hæc,ſi æſtimationem Ciceronianam ſequamur(ut minimũ)decies ſeſtertiũm ualuerunt,et quinq; & uiginti millibus auri taxabuntur. Ducenta millia hordei quanti ualuerint,ex tritico æſtimari poteſt. Hæc igitur liberalitas non tam magnifica quàm munifica fuit, ex animo donantis æſtimabilis magis quàm ab opibus.* Libra auri. Quartarium apud Catonem ſic congij quartam partem ſignificare exiſtimo, ut tertiarium tertiam , & ſextarium ſextam . *Amurcæ (inquit ille) in uas æneum indito congios duos, poſtea igne leui coquito, rudicula agitato crebro,uſqueadeo dum fiat tam craſſum quàm mel: poſtea ſumito bituminis tertiarium,& ſulphuris quartarium, conterito in mortario per ſe utrumq;.* Columella libro decimotertio. Quartarius

In ſextarios duodequinquaginta fermenti libram, fici aridæ pondo quadrantem, ſalis ſextariũ, hæc ſubterito & ſubtrita cum quartario mellis aceto diluito. Quartariũ in menſura pro quadrante congij intelligo: ut in pondere pro quadrante libræ. Nos brochum appellamus ſeſquiſextariũ Pariſinum, qua menſura dimidio maior eſt urna: nam ſedecim urnæ modiũ noſtrum faciũt, id eſt quatuor uiginti brochos. Vrna ut diximus etiam hemiamphoriũ ſeu ſemiamphora dicitur. Illud admirari ſubit, quonã modo modolos antiquos urbs noſtra ſeruare potuerit, etiã græcos, quod ne magnopere mirer, facit quòd etiam uerba ipſa græca lingua ipſa uernacula tot ſeculis ſæpius immutata retinet. Iamprimũ medimnũ uocabulum lingua uernacula incolume penè ſeruat, ſecunda tantũ & tertia litera intertritis, mimnã uocans, quaſiq; per ſyncopen proferens, huius dimidiũ diminutiue idiomate noſtro formans. Modius autẽ Gallicum uocabulũ eſt & aridorũ & liquidorũ menſuræ: non modum priſcũ, ſed uariũ pro locorum uarietate obtinens. In alijs uaſis noſtris & conditorijs et modularijs etiã etyma græca agnoſco.

Mẽſuræ Pariſinæ antiqua uocabula retinẽt.

Cheopina.
χέπίνειν.
Pinta.

Prima menſurarũ noſtrarum deorſum auſpicando cheopina à nobis dicitur, ex eo (ut arbitror) dicta, quòd ea tantum funditur uel hauritur uini, quantũ homo ſitibundus uno hauſtu abſumere poſſit. Hæc duplex pintam efficit: ex eo uocabulo detortam, quod Græci pitynam appellant, uas quoddã uinarium ſignificantes. Ex pityna enim per ſyncopen pitna, deinde tranſpoſitione pinta dicta. Pino enim græce bibo ſignificat. Minima menſura hemiſextus à nobis dicitur. Quod mere & integre græcũ eſt, hoc eſt dimiatus Xeſtes. Eſt enim Xeſtes hemina, ut ſuperius diximus. His quæ demonſtraui hoc corrolariũ addã, huius urbis homines non modo Romanas Atticasq; menſuras uſu linguaq; pertinacibus ad hoc æui conſeruaſſe, ſed etiam Solonis drachma & mẽſuris ab eo legislatore emodulatis uti hodie, id quod ex oratione Andocidis oratoris Attici probare facile eſt, quæ περὶ μυστηρίων inſcribitur. De ſtatu enim Atheniensium loquens poſt euerſam triginta tyrannorum oligarchiam pro-

Hemiſextus.
Xeſtes.

Solonis drachma et mẽſuris utũtur Pariſienſes.

propter quam populus in pyræum ſeceſſerat, pſephiſmaq́;, id eſt plebiſcitum quoddam referens ob componendam populi diſcordiã promulgatum, ita inquit: Τισαμενὸς εἶπε, ἔδοξε τῷ δήμῳ πολιτεύεσθαι ἀθηναίους κατὰ τὰ πάτρια· νόμοις δὲ χρῆσθαι τοῖς σόλωνος, καὶ μέτροις καὶ σταθμοῖς· χρῆσθαι δὲ καὶ τοῖς δράκοντος θεσμοῖς, οἷσπερ ἐχρώμεθα ἐν τῷ ἔμπροσθεν χρόνῳ. *Id eſt, Tiſamenus tulit, populuſq́; ſciuit, ut Athenienſes regerentur inſtitutis patrijs, legibuſq́; uterentur Solonis, eiuſq́; ponderibus et menſuris: Simul ut legibus uterentur Draconis, ut anteactis temporibus fecimus. Ex his uerbis colligimus, menſuras Atticas ponderaq́; ad autorem Solonem relatas eſſe, quas cum Romani ab Athenis cum legibus mutuati ſint, & nos à Romanis acceperimus, apparet id planè confectum quod aſtruendum duximus. Quartarium autem di-* Quartar. *cimus non quartam partem alicuius maioris menſuræ, ut Latini uocauerunt, ſed uas quod quatuor menſuras caperet, id eſt quaternas cheopinas: ſic tertiarium, quod tres. Porrò quartarios quaternos ſextarium nulla ratione lingua uernacula uocitauit, quæ quidem hodie aſſignari poſſit in ijs menſuris quas habemus, quare latine congium potius q̃ ſextariũ dixerim, ut Græci choa dicunt. Brochus à uerbo græco brecho dicitur, quod fundo ſignificat. Bro* Brochus. *chus enim uas eſt fundendo uino accommodatum, implendis deplendiſq́; culeis & conditorijs, & uino quocunq; modo tranſuaſando. Hoc græci œnophorum ex eo appellant, quòd comportando uino aptum ſit. Inde illud ſatyrice dictum à Iuuenale:*

—Tandem illa uenit rubicundula, totum
Oenophorum ſitiens, plena quod tenditur urna Oenophor.
Admotum pedibus.—

Lagena uas eſt ea forma qua hydriæ fictiles hodie à Bellouacis im Lagena. *portantur, à tereti enim collo diſtenta uentris laxitas iterum ſenſim ad imum gracileſcit. Docet hoc Columella libro* XIII. *de ſeruandis malis loquens: Nihil tamẽ certius aut melius, inquit, experti ſumus, quàm ut cydonea maturiſſima in lagena noua quæ ſit pa-*

tentiſſimi oris, deterſa lanugine quæ malis ineſt, cõponantur leni ter et laxe, ne collidi poſſint. Deinde quum ad fauces uſq; fuerint compoſita, uiminеis ſurculis ſic tranſuerſis arctentur, ut modice mala cõprimant, nec patiantur ea quũ acceperĩt liquorẽ ſubleuari, tum ꝙ optimo melle uas repleatur, & reliqua. Plinius lib. XI. *Summum gulæ fauces uocantur, poſtremũ ſtomachus, hoc nomine eſt ſub arteria iam carnoſa inanitas adnexa ſpinæ, ad latitudinem ac longitudinẽ lagenæ modo fuſa.* Idem lib. XXVIII. *Auri grauitati prodeſt urina capri uel tauri, aut fullonia uetus calfacta uapore per lagenæ collũ ſubeunte.* In ſuperiore tamẽ exemplo, antiqua quæ uidi exemplaria non lagenæ modo, ſed lacunæ habent, uel laciniæ potius, hoc eſt flexuræ ſinuoſæ. Nec mihi lagenæ formã ſtomachus habere uidetur, qui cõfectionibus faciẽdis aliquãdo interfui, & ſtomachũ cũ uẽtriculo ſpiritu diſtentũ uidi, potiuſq; cucurbitæ formam leniter inflexæ, & ab ſummo imoq; tubulatæ habere exiſtimarim: nolim tamen hoc in loco periclitari ut aliquid de hoc

Stomachus ꝓprie dictus ſtatuã. De ſtomacho proprie accepto Ariſtoteles lib. I. de hiſtoria animaliũ ita inquit: τελευτᾷ δὲ διὰ τοῦ διαζώματος εἰς τὴν κοιλίαν σαρκώδης ὢν τὴν φύσιν, καὶ τάσιν ἔχων, καὶ ἐπὶ μῆκος καὶ ἐπὶ πλάτος. Per ſeptũ tranſuerſum in uentrẽ pertinẽs, ibiq; deſinẽs, natura carnoſus & in longitudinẽ latitudinẽq; intenſionẽ admit-

Ventriculus tens. De uẽtriculo aũt qui abuſiue ſtomachus dicitur ab autoribus: ἡ δὲ κοιλία ἡ τοῦ ἀνθρώπου ὁμοία τῇ κυνείᾳ ἐστίν. οὐ πολλῷ γὰρ τοῦ ἐντέρου μείζων. ἀλλ' ἐοικυῖα ἐντέρῳ τινὶ εὖρος ἔχοντι. Vẽtriculus aũt hominis canino ſimilis eſt, ut qui non multo inteſtino maior ſit, ſed ſimilis inteſtino latiori. In his uerbis nihil ſimile dicto Pliniano uidetur. Quare Plinius de ſtomacho & uentriculo ſimul locutus eẽ uidetur ſub ſtomachi nomine. Anguſtias enim ſtomachi excipit uẽtriculus in quo cibus cõcoquitur, quaſi in inteſtino quodã laxiore, quã Cicero aluũ appellat in ſecundo de natura deorum, &

Lagena. tortuoſam eſſe dicit, quod non conuenit cũ lagenæ forma. Lagenam nomen fuiſſe menſuræ teſtis eſt Athenæus his uerbis lib. VI.

Λάγυνον δὲ μέτρον λέγουσιν εἶναι ὄνομα παρὰ τοῖς ἕλλησιν, ὡς χόας καὶ κοτύλης, χωρεῖν δὲ αὐτὸ κοτύλας ἀττικὰς δώδεκα. Lagenā mēſuræ nomen eſſe aiunt apud græcos ut chum & cotulā, duodecimq́; cotulas Atticas capere. Seria uas erat uariæ capacitatis ad multos uſus accommodatum. Colu. lib. XIII. de uino dulci faciendo loquens: Tū in ſerias ſingulas quæ ſint amphorarū ſeptenū addito medicaminis pondo unciā, ſcrupula octo gypſi. Erant enim ſeriæ grandia uaſa ut dolia, unde uinū ad uetuſtatē ſeruādū in uaſa minora diffundebatur. Idē: Poſtea quū de dolijs aut de ſerijs diffundere uoles, uere florēte roſa defæcatū q̃ liquidiſſimū in uaſa bene picata & pura transferto, ſi in uetuſtatē ſeruare uoles, in cado duarū urnarū q̃ optimi uini ſextariū, aut fæcis generoſæ recentis ſextarios tres addito. Idem de myrtite uino loquens: Poſt nonū diē q̃ id factū eſt, uinū purgatur, & ſcrupulis aridæ myrrhæ ſeria ſuffriatur, operculūq́; ſupimponitur, ne quid eo decidat. Hoc facto poſt decimū diē rurſus uinum purgatur, & in amphoras bene picatas, & bene olidas diffunditur. Ego tamen non aridæ myrrhæ ſcrupulis ſuffriandā ſeriā puto, ſed ſcopulis aridæ myrti ſeriā ſuffricādā. Seriā oblonga forma fuiſſe puto, & in ſummo ceruicatā. Idē. Colu. de ſalſura ſuillæ carnis loquens: Sed quum ad fauces ſeriæ peruentū eſt, ſale reliqua pars repletur, & impoſitis ponderibus in uas comprimitur: eaq́; caro ſemper conſeruatur, quæ tanq̃ ſalſamētū in muria ſua permanet. Fidelia qua forma fuerit legiſſe me non memini, ſed fictiles & uitreas apud Columellam legimus. Hæc habuimus de menſuris quæ diceremus. Sed obiter uidendum quid ſit quod Apocalypſeos ſexto capite in deſcriptione tertij ſigilli legitur: Bilibris tritici denario uno, & tres bilibres hordei denario uno. Hoc quum ego mirarer, græce ſic repperi ſcriptum, Χοῖνιξ σίτου δηναρίου, καὶ τρεῖς χοίνικες κριθῆς δηναρίου .i. Chœnix frumēti denario, & tres chœnices hordei denario: ac ſi diceret, quātū q̃s die uno frumēti abſumere pōt, denario uno uēditur. Interpres chœnicē tritici duas libras pēdere exiſtimauit, & ideo

Seria.

Fidelia.

Apocalſe.

bilibrem tranſtulit. In quo uerbo exponendo Liranus ſomnia narrare mihi uidetur. Inter ſcholia autem quæ in eũ librũ edita ſunt, legimus chœnicem duos ſextarios Romanos ſignificare, quod quũ ſit uerum, non bilibris tritici ſed trilibris uerti debuit, ſi ſic loqui neceſſe fuiſſet: tantum enim pendet ſextarius tritici Romani, quum modius teſte Plinio quatuor & uiginti pondo pendeat. Græce tamen non tritici, ſed frumenti legitur: quod quum ſit nomen generis, libralis ſextarius eſſe potuit ſi leuiſſimum genus frumenti appenderetur, ut hordeum. Verumenimuero ut unde exorſa eſt hæc commentatio eò tandem cludatur, triens, quadrans, & alia nomina ab aſſe & uncia deriuata, non modo pondera, ſed etiam menſuras infra ſextarium, nummorumq́; uocabula ſignificarunt. Quare quũ de menſuris dictum ſit, reſtat ut de nummorum ſignificatione, exempla citentur. Plin. libro. XXXIII. Nota æris fuit ex altera parte Ianus geminus, ex altera roſtrum nauis: in triente uero et quadrante æra. Hic quadrans, teruntius aliter dicitur, de quo ſatis diximus. Erat enim aſſis & libellæ quartarius: deni autem quadrantes ſeſtertium ualebant, & quaterni ſeſtertij denarium. Ita fit ut pro ſportula deni ſeſtertij darentur, quos denis caroleis & ſemiſſe æſtimandos eſſe dico. Caroleos noſtri denarios, quaſi dextantes aliquando uocitarunt. Ita ut aſſem, noſtrũ ſolidũ eſſe exiſtimemus, duodenos denariolos ualentem: tanti eſt illa ſportula à Iuuenale Martialeq́; decãtata, quæ merces ſalutationum erat olim, & togatis, id eſt comitibus & aſſeclis dabatur rectæ cœnæ loco. De qua Iuuenalis:

Quadrãs et Teruntius.

Sportula, id eſt centum quadrantes.

—Nunc ſportula primo
Limine parua ſedet turbæ rapienda togatæ.
Sed quum ſummus honos finito computet anno,
Sportula quid referat, quantum rationibus addat,
Quid facient comites, quibus hinc toga, calceus hinc eſt?

Martialis identidem centum quadrantes uocat, miſellos appellãs ob tenuitatem pecuniæ, præſertim Romæ, ubi omnia cara erant,

ut ex præcedentibus liquet. Columel. hoc ſtrinxit in præfatione rei Ruſticæ his uerbis: An honeſtius dixerim mercenarij ſalutatoris mendaciſſimum aucupium, circumuolitantis limina potentiorũ, ſomniũq; regis ſui rumoribus augurantis? Ex hoc tamen conijcere opes diuitũ Romanorũ licet, qui numeroſæ turbæ quotidianam hanc mercedem darent. Tranq. de initio principatus Neronis loquens: Adhibitus ſumptibus modus, publicæ cœnæ ad ſportulas redactæ. Auguſti autẽ inſtituto diuites cœnam rectam dabant, q̃ maioris erat & liberalitatis & impẽſæ: Propter quod Martialis:

Cœna recta

Promiſſa eſt (inquit) nobis ſportula: recta data eſt.

Sportulam enim præ recta contemnendam arbitrabantur. Idem Tranq. in Domitiano: Sportulas publicas ſuſtulit, reuocata cœnarum rectarum conſuetudine. Hactenus de ſportula. Seſtans nummulus erat quadrante minor duas uncias ualens. Plin. libro ſupra dicto: Populus Romanus ſtipem ſpargere cœpit, L. Poſthumio, Q. Martio COSS. tanta pecunia erat, ut eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit. Nam quod Agrippæ Menenio ſextantes æris in funus contulit, honoris id, neceſſitatiſq; propter paupertatem Agrippæ, non largitionis eſſe dixerim. Vnciaria ſtips apud eundem lib. XXXIIII. cap. V. dimidio minor eſt ſextantaria, par fermè obolo noſtro. Apud Græcos hæc ratio nummulariæ rei fuit, ut obolus Atticus octonos chalcos ualeret, licet Plinius denos dicat libro XXI. Bini autem chalci, id eſt æreoli quadrantem efficerent, quod ab eis tetartemorium dicitur, & per ſyncopen tetartemorum, ob id alio nomine dichalcum uocitatum. Chalci aũt quaterni hemiobolium .i. ſemiobolus dicebatur: ſeni autem chalci triẽs dicebatur, immutata ratione ſermonis: non enim triens dicebatur tertia pars oboli, ut tetartemoriũ quarta, ſed qđ tres eſſent partes oboli, id eſt, dodrans, ita fit ut triens maior ſemiſſe, id eſt ſemiobolo fuerit: ferè tamen apud Græcos tritemorum, id eſt triens pro tertia parte cuiuſq; rei accipi ſolet, ut quum dicũt, τριτημόριον ταλάντου, ἢ τεταρτημόριον ταλάντου, id eſt trientem quadrantemq; talenti,

Seſtans

Ratio rei nũmariæ apud græcos.

Chalcus.

Dichalcum.

& quadrantem diei pro ſex horis. Theodorus Gaza in tractatu de menſibus: ἡμέραις τριακοσίαις καὶ ἑξήκοντα καὶ πέντε ὁριζόμενος ἡμῖν ὁ ἐνιαυτὸς ἔσται κατὰ τὴν ἡλίου περίοδον, προστιθεμένου τοῦ καὶ μορίου ἡμέρας ἐπ' ἔλαττον ἢ ὡς τεταρτημόριον τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ Λ. Dieb⁹ igitur (inqt) trecentis & ſexaginta quinq; finitus nobis erit annus ſecundū ſolis ambitū, duntaxat addita huic Triobolū. *numero parte quadā diei quæ minuſcula ſit, q̃ quadrans. Triobolū alio nomine hemidrachmiū dicitur, ſenos enī obolos drachma efficit, ut autores ſunt Plinius & Pollux, & alij. Triboli nota ab altera parte effigiem Iouis, ab altera noctuam habebat, quam illi* Noctuam Athenas. *glaucen appellant. Ex quo factum arbitror prouerbium, Noctuam Athenas, γλαῦκα εἰς ἀθήνας. contra eos negotiatores uſurpatum, qui eas merces in emporia important, quæ ibidem uernaculæ ſunt & multæ, q̃q̃ ad auem noctuam referri uulgo ſoleat, quæ in Atti*-Tetrobolum *ca frequens uidetur. Tetrobolum quatuor obolos dicebant, hoc eſt beſſem drahmæ: numiſma erat habens effigiem Iouis ut triobolū, & poſtica parte binas noctuas. Diobolū duos obolos ualebat, qui tries erat drachmæ. Obolus primā habet breuē, ſed in cōpoſitiōe ꝓductā, ut in diobolo, triobolo, tetrobolo: διώβολον, τριώβολον, τετρώβολον. Cū ergo drachma Attica quaternis ſeſtertijs Romanis ualeret. i. denario uno, ſeſterti⁹ Romanus ſeſquiobolū Atticū ualuit, ut obolus oīno ſemiſſem noſtrū & denariolū ualuerit, ac ſi ſeptūcialē nūmulū haberem⁹. Hac ratiōe diobol⁹ ſeptenos ſeſtātes noſtros* Homo triboli. *ualebat: quare Plau. in Pœnulo quū dixit: Nō ego hō triboli ſum, niſi ego illi maſtigiæ exturbo oculos atq; dentes, ſic intellexit, ἄξιος τριωβόλου, ut Græci loquuntur, id eſt non æſtimandus triobolo Attico ſeu duobus ſeſtertijs. ſic alibi: Aruſpex non homo trioboli: genitiui ſunt ſchemate græco enuntiati. Et trioboli igitur hominem uocat uocabulo monoptoto, ut nauci hominē antiqui dixerunt & fru*-Diobolaris. *gi. Idē in eodē Pœnulo: Seruorū ſordidulorum ſcorta diobolaria. Feſtus meretrices diobolares appellatas ex eo dicit, quòd duobus obolis ducerentur. Diobolaria ergo ſcorta dixit tanti proſtantia,*

quāti

quanti ſolidus noſter eſt & ſeſtãs. Solidus noſter (ut ſæpe dixi) notus etiã eſt trãſalpinis et externis finitimis. Quũ aũt hæc ſcriberẽ, ducatus unus probi characteris quadraginta ſolidis noſtris permutabatur. Cæterũ nos oboli uocabulũ à græcis mutuati ſumus. Romani enim eo non utebantur. Quod autẽ recte hos nummulos æſtimarim, his exemplis cognoſcitur. Proſtibula enĩ ſcorta & in lupanari proſtantia ſermone uulgari ſolidũ unũ merere dictitantur, qđ conuenit cũ diobolo. Bos etiã olim numiſma erat Atticũ, bouis nota percuſſum didrachmũ alio nomine dictũ. Inde hecatombœum dictũ, quicqnid duabus minis Atticis æſtimabile eſſet .i. ducentis drachmis. Inde Hecatombœa arma apud Homerum Iliados ſexto, ut quidã uolunt, ubi Homerus permutationem armorũ Diomedis & Glauci ſcripſit, cuius meminit Iuſtinianus in præfatione Pandectarũ, & nos explicuimus in Annotationibus noſtris. Ab eo numiſmate notũ eſt apud Græcos adagium, βοῦς ἐπὶ γλώττης βέβηκεν. Bos ſuper linguam ſitus eſt uel firmatus, contra eos uſurpatũ, qui aut pecuniæ autoramento loquendi libertatem perdiderũt, aut multæ irrogandæ metu quæ dicẽda ſunt reticent. Huiuſmodi multi in Francia, ut alibi ſæpe fuerunt: quod genus hominũ cum ſemper noxiũ reb⁹ bene gerẽdis fuit, tũ uero illi deterrimi atq; exitiabiles, qui non bouem modo in ore, ſed ouem in fronte, uulpem in corde gerunt. Quod genus ſi à clauo ſummæ rei Gallicæ longiſſime ſummotum ſemper eſſet, longe melius prouidentia nobiſcum uideretur egiſſe. Sed ad hunc locum pertinere uideretur, id quod ab Aulo Gellio dicitur libro x. noctium Atti. Coniectare autem (inquit) ob eandem cauſam poſſumus, quòd Italia olim eſſet armentoſiſſima, multamq; quæ appellatur ſuprema, inſtitutam in ſingulos dies duarum ouium, xxx. boum, pro copia ſcilicet boũ, proq; ouium pœnuria. Sed quum eiuſmodi multa pecoris armentiq; à magiſtratibus dicta erat, adigebantur oues boues'que alias pretij parui, alias maioris: ea'que res faciebat inæqualem multæ pœnitionẽ. Idcirco poſtea lege Aterina cõſtituti ſunt ĩ oues ſingulas æris deni,

Didrachmũ.
Hecatõbœũ.
Prouerbium

in

in boues æris centeni. Minima autem multa eſt ouis unius. Suprema multa eſt eius numeri quē diximus, ultra quā multā dicere in dies ſingulos ius non eſt, & propterea ſuprema appellatur, id eſt ſumma & maxima. Quādo igitur nunc quoq; à magiſtratibus populi Romani *more maiorū multa dicitur uel minima uel ſuprema, obſeruari ſolet ut oues genere uirili appellentur: atq; ita* M. Var*ro uerba hæc legitima, quibus minima multa diceretur, cōcepit* M. Terentio, *quando citatus neq; reſpondit, neq; excuſatus eſt, ego ei unū ouē multā dico. Ac niſi eo genere diceretur, negauerūt iuſtam ui deri multā.* Feſtus: *Peculatus, id eſt furtū publicū dici cœpit à pecore, tunc quū* Romani *præter pecudes nihil haberent.* Plinius *libro* XXXIII. *Vtinā poſſet è uita in totū abdicari aurū, ſacra fames, ut celeberrimi autores dixere, proſciſſum conuicijs ab optimis quibuſq;, & ad perniciē uitæ repertū. Quantū feliciore æuo, quū res ipſæ permutabantur inter ſe, ſicut &* Troianis *temporibus factitatū* Homero *credi conuenit, quanquā & ipſe miratus aurū, exiſtimationes rerū ita fecit, ut centum boum arma aurea permutaſſe* Glaucum *diceret, cum* Diomedis *armis nouem boum, ex qua conſuetudine multa legum antiquarum pecore conſtat etiam* Romæ. Plinij *uerba* Gellij *autoritate, qui ſub* Adriano *imperatore ſcripſit ita interpretanda ſunt, ut multa* Romæ *pecore conſtaret uerbotenus: nam minima multa in ſingulos dies erat ouis unius æſtimatio priſca, id eſt denarius unus, ſeu aſſes deni. Summa autem multa triginta boum & duarum ouium æſtimatio, id eſt tria millia & uiginti æris, id eſt trecentæ et duæ drachmæ. Hoc cōſentaneum eſſe uidetur cum eo quod dicitur in lege ultima de modo multarū in codice* Iuſtiniani. *Illa enim lege omnes iudices infra pcōſularem poteſtatem ultra quadrantem auri multare quenquam uetantur. Libram auri obryzi diximus centum & duodecim ſolatis aureis æſtimandam eſſe. Huius quadrans paulo minus triginta aureis coronatis ualet, id eſt argenti drachmis trecentis. Proconſulare autem imperium ſummam multam non ultra auri ſemiſſem dicere*

De modo multarū.

cere poterat, id eſt aureos ſexaginta. Hactenus coërcita erat omnis poteſtas pro contumacia quidem punienda, aut leui admiſſo. Nam delicta priuata, ut concuſſio, & furtum, ulterius multari poterant. Hodie apparitores et uiatores, qui uel interdicto uel iuſſu iudicum aliquid uel iubent fieri, uel uetant, ferè centum librarum argentĩ multam interminari ſolent, ſi quid contra iuſſum edictũ' ue factũ, aut admiſſum fuerit. Eodem titulo permiſſa erat poteſtas præfecto prætorio uſque ad quinquagenas libras auri pro ſummo maleficio multandi, quod non ad dignitatem præfecturæ, ſed ad flagitij atrocitatem refero: quum proconſul qui intra ſemiſſem arctatur, omne imperium habuerit, ut ex titulo de officio proconſulis intelligimus, et præterea ex principum Romanorum conſuetudine. Moris enim fuit principibus Romanis & Cæſaribus, ut accepta ſtatim purpura, tribunitiam poteſtatem & proconſulare imperium extra vrbem aſſumerent inter alia Cæſareæ dignitatis uel principatus inſignia. Tacitus libro duodecimo: Virilis toga Neroni maturata, quo capeſſendæ reipublicæ habilis haberetur, & Cæſar adulationibus ſenatus liberius ceſſit, ut uiceſimo ætatis anno conſulatum Nero iniret, atq; interim deſignatus procõſulare imperium extra vrbem haberet, ac princeps iuuentutis appellaretur. Apud eundem libro decimotertio, Agrippina contra Neronẽ filium excandeſcens, & exprobrans quòd matris beneficio, id eſt ſuo, Nerò ad imperium aſſumptus eſſet: Baiarum, inquit, ſuarũ piſcinas extollebat, quum meis conſilijs adoptio & proconſulare ius & deſignatio conſulatus, & cætera adipiſcendo imperio præpararẽtur. Lampridius: Interfecto, inquit, Vario Heliogabalo, Alexander urbe Arcena genitus, Varij filius, conſobrinus ipſius Heliogabali, accepit imperium, quum ante Cæſar à ſenatu eſſet appellatus, interfecto. ſ. Macrino: Auguſtumq; nomen idem recepit, addito etiam, ut & patris patriæ nomen, & ius proconſulare, & tribunitiam poteſtatem, & ius quintæ relationis, deferente ſenatu uno die aſſumeret. Capitolinus de Maximo & Balbino: Decretis ergo omnibus impe-

Tribunitia poteſtas et proconſulare imperiũ.

imperatorijs honoribus atq; inſignibus, percepta tribunitia poteſtate, iure proconſulari, pontificatu maximo, patris & patriæ nomine meruerunt imperium. & in M. *Philoſopho: Suſcepta filia tribunitia poteſtate donatus eſt, atq; imperio extra Vrbem proconſulari.* Ius pretoriū *Præſides autem prouinciarum, ius tantum prætorium habebant, quod inferioris erat imperij quàm proconſulare. Vopiſcus in Probo: Accepto igitur hoc ſenatuſconſulto ſecundum orationem permiſit patribus, ut ex magnorum iudicum appellationibus ipſi cognoſcerent, proconſules crearent, legatos conſulibus ius prætorium præſidibus darent, quas leges Probus ederet, ſenatuſconſultis proprijs conſecrarent. Ex quibus uerbis intelligere poſſumus præſidibus prouinciarum dari ſolitam à principibus pretoriam poteſtatem, & quibuſdam rectoribus proconſularem: quod ius Probus imperator ad ſenatum detulit. Cuius hodie inſtar eſt, quòd curia ſuprema præſides prouinciarum et præfectos ad iuſiurandum adigit, & principum conſtitutiones prius animaduerſas & conſideratas promulgandi ius habet. Mirum uero mihi uiſum eſt in numiſmatibus antiquis inter titulos imperatorios hoc non legi. Cōtra id, quod diximus de multa maxima apud priſcos, exemplum apud eundē Gell. lib. nono, ubi de Appij Cæci filia loquitur; quæ ob unū improbū uerbū ab ædilibus multata eſt. Ob hæc mulieris (inquit) uerba tā improba, ac tā inciuilia ædiles plebei multam dixerunt ei æris grauis* XXV. *millia: id factū bello Punico primo. Vigintiquinq; millia æris ducentorū & quinquaginta boū multā æquarunt, id eſt totidē aureorū noſtrorū. quare (ut dixi) ſuperius dicta non de multa maleficiorum et criminum, ſed de multa contumaciæ intelligenda ſunt. Nam apud Athenienſes qui iure eo regebantur à quo iura Romana originem primam ducunt, magnas fuiſſe maleficiorum multas ex Demoſthene apparet, qui in oratione* ὑπὲρ κονδύλου, *quam contra Midiam habuit hominem prædiuitem, quodam loco ita inquit:* ὑμεῖς ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι σμίκρωνα δέκα ταλάντων ἐτιμήσατε. καὶ σκίτωνι τοσούτων ἑτέρων, δόξαν

τι παράνομα γράφειν. καὶ οὔτε παιδία, οὔτε φίλους, οὔτε συγγενεῖς, οὔθ' ὁντινοῦν ἐλεήσατε τῶν παρόντων ἐκείνοις. *Vos autem iudices Smicroni multam talentorum decem irrogaſtis, & totidem aliorũ Scitoni, ob id quòd rogationem quandam iniquam & legibus aduerſam promulgaſſet: quam pœnam nec eius liberi, nec amici, nec cognationis aduocationisq́; eius interceſſio ſupplex & miſericordiam implorans deprecari potuerat. Quin & ipſe Demoſthenes acceptorum uiginti talentorum conuictus ob ſilentium Harpalo uenditum, quinquaginta talentis multatus eſt: quam ſummam cũ nec conficere poſſet, nec uinculorum tædium ferre uellet, clam in exilium abijt. Hæc multa non minor eſt triginta millibus aureûm coronatorum. Hic operæpretium eſt æſtimare leges ſumptuarias, nõ illas priſcas quæ denos æris in dies ſingulos ſtatuebant impenſæ eſcariæ, ſed recentiores et poſt uictam Aſiam latas, de quibus Gellius libro ſecundo, ſic inquit: Poſtea L. Sylla dictator cum legibus priſcis ſitu atque ſenio obliteratis, plerique in patrimonijs amplis belluarentur, familiam pecuniamque ſuam prandiorum gurgitibus proluiſſent: legem ad populum tulit, qua cautum eſt, ut calendis, idibus, nonis, diebus ludorum & ferijs quibuſdam ſolennibus ſeſtertios tricenos in cœnam inſumere ius poteſtaſque eſſet: cæteris autem diebus omnibus non amplius ternos. Poſtremo lex Iulia ad populum peruenit Cæſare Auguſto imperante, qua profeſtis quidem diebus ducenti finiuntur: calendis, idibus, nonis, & alijs quibuſdam feſtiuis trecenti: nuptijs autem & repotijs, ſeſtertij mille. Eſſe etiam dicit Capito Atteius edictum, diui'ne Auguſti an Tyberij, non ſatis commemini: quo edicto per dierum uarias ſolennitates à trecenis ſeſtertijs uſque ad duo millia ſumptus cœnarum propagatus eſt, ut his ſaltem finibus luxuriæ efferueſcentis æſtus coërceretur. In libris impreſſis ſeſtertij millies pro ſeſtertij mille legitur, quę æſtimatiõe noſtra quinq; et uiginti aureis æſtimãtur coronatis. Quòd ſi Gelli. ſeſtertia mille ſcripſiſſet, quinq; & uiginti millia intelligerẽ, ſi ſeſtertiûm millies, cẽtuplicato ſummi*

Multa Demoſtheni indicta.

Leges ſumptuariæ.

ma creſceret. Sed animaduertendum mihi uidetur à denis aſſibus leges ad ſeptenos & ſemiſſem ueniſſe, hoc eſt ad ternos ſeſtertios etiam Sylla dictatore, cuius priuignus Scaurus theatrũ luxu fidẽ excedente extruxit. Ridicula igitur lex Syllana mihi fuiſſe uidetur, quæ id ſanciret quod nemo ſequeretur. Notanda igitur illa Augusti, quæ ducentos ſeſtertios in ſingulas cœnas taxauit, hoc eſt aureos quinq; noſtros, & diebus feſtis trecentos: nuptijs autem & repotijs, id eſt poſtridie nuptiarum ſeſtertios mille: quæ ſumma lõge abeſt à ſumptu quem in nuptijs factitamus. Ex *prædictis patet quid centuſſis apud* Lucillium *fuerit, id eſt quadraginta ſeſtertij, qui legẽ ſumptuariam centuſſem uocitauit ob centum aſſium taxationem, ut autor eſt Macrobius in* III. *Satur.* V*nde cœnæ cẽtenariæ à* Tertulliano *dictæ. Priſcæ autem* Romanorum *pauperta tis indicia ſunt, quæ à* Valerio *lib.*IIII.*ſcribuntur de pauptate, ex quo uerba hæc tranſcribenda duximus: Itaq; cum ſecundo Punico bello* Cnæus *Scipio ex* Hiſpania *ſenatui ſcripſiſſet, petens ut ſibi ſucceſſor mitteretur, quia filiam uirginem adultæ iam ætatis haberet, neq; ei ſine ſe dos expediri poſſet, ſenatus ne reſpu.bono duce careret, patris ſibi partes deſumpſit, conſilioq; uxoris ac propinquorum Scipionis, conſtituta dote, ſummam eius ex ærario erogauit, ac puellam nuptui dedit. Dotis modus* XL*.millia æris fuit, qua non ſolum humanitas patrum conſcr. ſed etiam habitus ueterũ patrimoniorum cognoſci poteſt: nanq; adeo fuerunt arcta, ut* Tatia C*æſonis filia maximam dotem ad uirum* X. *millia æris attuliſſe uiſa ſit.* Et Megalia *quia cum quingentis millibus æris mariti domum intrauit, dotatæ cognomẽ meruit.* Q*uadraginta millia æris noſtro numiſmate quadringentos coronatos ualent, quingẽta millia æris quinq; millia aureorum. Propter quam ſummam per* An*tonomaſiam* Megalia *dotata uocitata eſt.* Dotes *autem poſtea creuiſſe ex* Iuuenale *didicimus, apud quem decies centena millia, & bis quingenta legimus:*

Centuſſis. — *Priſcorũ Romanorũ paupertas.* — Dotata Megalia.

Bis quingenta dedit tanti uocat ille pudicam. *alibi.*

Et ritu decies centena dabuntur
Antiquo, ueniet cum ſignatoribus auſpex.

Decies ſeſtertiûm (ut ſæpe diximus) quinq; & uiginti millibus aureorũ noſtrorũ æſtimari poſſunt. Hoc addendũ: Seneca de conſolatione ad matrem: Scipionis filiæ ex ærario dotem receperunt, quia nihil eis reliquerat pater. Aequũ me Hercules erat Populũ Romanum tributũ Scipioni ſemel conferre, cũ à Carthagine ſemper exigeret. O felices uiros puellarũ quibus Populus Romanus loco ſoceri fuit. Beatiores' ne iſtos putas, quorũ pantomimæ decies ſeſtertio nubũt, q̃ Scipionẽ, cuius liberi à ſenatu tutore ſuo in dotem æs graue acceperunt? His uerbis liquet decies ſeſtertiûm & decies cẽtena idem eſſe. Strabo libro IIII. de Maſſilienſibus loquens: τῆς δ' λιτότητος τῶν βίων καὶ τῆς σωφροσύνης τῶν μασαλιωτῶν οὐκ ἐλάχιστον ἄν τις θείη τοῦτο τεκμήριον, ἡ γὰρ μεγίστη προῖξ ἐστὶν αὐτοῖς ἑκατὸν χρυσοὶ, εἰς ἐσθῆτα πέντε, καὶ πέντε εἰς χρυσοῦν κόσμον. πλέον δ' οὐκ ἔξεστι. *Frugalitatis aũt uitæ & continentiæ Maſſilienſiũ maximũ hoc indiciũ exiſtimari poteſt, quòd dos apud eos maxima cẽtum ſunt aurei, & eo amplius in ueſtẽ quinq;, & in mundũ muliebrem aureũ quinq;: amplius aũt doti dicere nõ liceat. Cẽtũ aureos Romanos Strabonẽ intellexiſſe puto, tunc enim quũ ſcripſit Strabo, oĩa Romanis parebãt in Gallia. Ex prædictis etiã apparet quãti æſtimari debeãt ſportulæ ſolẽnes in prouincia Pliniana, quarũ fit mẽtio in epiſtolis ad Traianũ, his uerbis: Qui uirilẽ togã ſumũt, uel nuptias faciũt, uel ineũt magiſtratũ, uel opus publicũ dedicãt, ſolẽt totã Bulen, atq; etiã è plebe nõ exiguũ numerũ uocare, binos'q; denarios uel ſingulos dare: mille enim denarij centũ aureos ualẽt, duo millia denariûm, ducẽtos aureos: quare illæ ſportulæ tanti aut pluris conſtabãt, cũ ipſe dicat, ita uereor ne ij qui mille homines, interdũ etiã plures uocãt modũ excedere, & in ſpeciẽ dianomes incidere uideantur, id eſt diuiſionis & largitionis. Criminoſum enim uerbum diuiſionis erat propter ambitus ſuſpicionẽ, ſed in omnibus Plinij exemplaribus hoc uerbũ uarie corruptũ eſt. Nunc ut fauſta*

Decies ſeſtertiûm.

Dotes Maſſilienſes.

Dianome diuiſio.

ac felici clauſula diſputationem hanc peragamus, percurramus ea quæ in euangelio legũtur. Iam primũ Matthæi decimo: Nonne duo paſſeres aſſe uæneunt? οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσαρίου πωλεῖται; aſſis duos ſextantes noſtros ualuit, id eſt denariolos quatuor. Et Lucæ XII. οὐχὶ πέντε στρουθία πωλεῖται ἀσσαρίων δύο; Nonne quinque paſſeres uæneũt aſſibus duobus, id eſt dipõdio? Quare Cicero pro Quintio dupondiũ pro pecuniola poſuit: Si dupondius, inquit tuus ageretur Sexte Neui, ſi in paruula re captionis aliquid uererere, nõ ſtatim ad C. Aquiliũ aut ad eorũ aliquẽ qui conſulũtur cucurriſſes? Et Matthæi XX. Denarius diurnus tres ſolidos et ſemiſſem ualet, quãti uinitores ferè cõduci ſolẽt: συμφωνήσας μετὰ τῶν ἐργατῶν ἐκ δηναρίου τὴν ἡμέραν: pactus cũ operarijs denario in diem. Quòd aũt denarius fuerit Romanus ex eo apparet quòd capite XXII. dicitur: Oſtẽdite mihi numiſma cẽſus: at illi obtulerunt ei denariũ, in quo effigiẽ Cæſaris fuiſſe dicit: οἱ δὲ προσήνεγκαν αὐτῷ δηνάριον. Ex quo apparet in denario fuiſſe effigiẽ Cæſaris Auguſti uel Tyberij, et tales hodie denarij circũferuntur, ne quis de eo dubitare poſſit. Plinius libro ſexto. Annij Plocamij qui maris rubri uectigal à fiſco redemerat, libertus, circa Arabiã nauigans Aquilonibus raptus præter Carmaniã, quintodecimo die Hippuros portũ Taprobanes inuectus, hoſpitali regis clemẽtia ſex menſium tẽpore imbutus alloquio, percõtanti poſtea narrauit Romanos et Cæſarẽ. Mirũ in modũ in auditis iuſtitiã ille ſuſpexit, quòd pares põdere denarij eſſent in captiua pecunia, quũ diuerſæ imagines indicarent à pluribus factos. Hæc Plinij uerba improbant, eorũ opinionẽ qui rei nũmariæ æſtimationem hodie conſtitui non poſſe putarunt, ea maxime ratione quòd ut conſulũ & principũ tẽpore uariata põdera numiſmatũ fuerũt, ita pro cuiuſq; percutientis arbitrio numiſmatis põdus et indicatio euariauerit. Id quod Blõdus Flauius libro V. Romæ triũphantis affirmauit, antiquitatis diligentiſſimus inquiſitor. Cum enim ad eam partẽ ueniſſet, & eam ſibi tranſmittendã uideret: Hæc omnia, inquit, qualia per ſingulas ætates

Loca in euãgelio explicata.

As & aſſis.

Dipondius.

Denarius diurnus.

Blondi opinio.

ætates fuerint examuſſim oſtendere non magis difficile q̃ impoſſi bile fuerit: nõ ſolũ quia obſcuris et noſtra ætate ignotis uerbis ſunt à maioribus tradita, ſed quia omnis ferè ætas ſuã habuit cudẽdi ua rietatem & formã. Videmus enim multos ex conſulibus priſcis ſui uultus cuſiſſe nummos ſemper menſura et pondere uariatos. Quod maiore poſtea ſtudio principes factitarunt. Et paulo inferius de talenti uarietate loquens idem penè pronunttat, & ad extremũ in genue fatetur ſe rem difficillimã & ſitu uetuſtatis obductam nec ingenio nec diligentia ſuperare potuiſſe, cum nulla extarẽt priſco rum uolumina in quibus aperta dictorum uerborum mentio fieret. Ipſe tamen libro tertio eiuſdem operis cum hanc rem tentare uel let: Hanc nos difficillimam, inquit, numerorum & ponderum ue tuſtiſſir conſuetudinem, ad noſtri temporis collationem inuiti hoc lo ctamus, quam infra ſuo loco tractare conſtituimus. Et pau .ı, cum in denarijs, quos aureos fuiſſe uolebat, æſtiman dis pere hallucinatus eſſet, centum millia æris, id eſt pri mæ claſſis cenſum ſub Seruio rege, decem millibus ducatorum ta xauit, quem nos mille tantum aureis coronatis æſtimamus. Nunc redeamus ad rem. Ioannis ſexto: Ducentorum denariorum panes non ſufficiunt eis, ut unuſquiſque modicum quid accipiat: διακοσίων δηναρίων ἄρτοι οὐκ ἀρκοῦσιν αὐτοῖς ἵνα ἕκαστος αὐτῶν βραχύ τι λάβῃ. Deinde ſubdit: Diſcubuerunt ergo uiri numero quinque millia. Ineamus nunc rationem. Ducẽti denarij uiginti au reos noſtros ualent, id eſt quinque & triginta Francicos. Com moda apud nos annona eſſe dicitur, quũ terni primarij panes quin cunce uæneũt, qui nũmus uulgo albulus appellatur. Si igitur cõmo dam annonã ſequamur, et qualis eo anno fuit quũ hæc ſcriberẽ, in ſingulos Frãcicos duodequinquaginta quincũces numerabim⁹: quẽ numerũ ſi tricies quinquies ducas, mille ſexcenti et octoginta quin cunces fient, qui ſinguli quum ternos panes faciant, fiunt in ſum ma panes quinque millia & quadraginta: qua ratione unuſquiſq; panem unum habere potuit, & ſic pane ſatiari, quod cõuenire cum

Cẽſus primæ claſſis.

dicto euãgeliſtæ non uidetur, ſed fortaſſe carior erat annona Hie roſolymis, id quod facile crediderim ex Strabone, qui agrũ Hieroſolymitanũ ſterilẽ eſſe dicit: nam & hic ſæpe panis primarius ſextantibus uænit: qua ratione quatuor millia & ducẽti panes eſſent. Marci etiam VI. *ita legitur:* ἀπελθόντες ἀγοράσωμεν δηναρίων διακοσίων ἄρτους, καὶ δῶμεν αὐτοῖς φαγεῖν. *Eamus emptum panes ducẽtis denarijs, et demus illis ut edant, quaſi ſcilicet ducẽti denarij ſatiare turbã tantã poſſent, quod apud Ioannẽ hyperbolice refertur, in quo agnoſcimus ſtuporẽ diſcipulorũ, qui mirarẽtur dominũ tantã turbã paſcere uelle, quũ id nõ poſſe fieri arbitrarẽtur. Marci* XII. καὶ ἐλθοῦσα μία χήρα πτωχὴ ἔβαλε λεπτὰ δύο, ὅ ἐστι κοδράντης: *et accedens una uidua paupercula, iecit minuta duo, quod eſt quadrãs. Quadrantes aũt æreos fuiſſe patet ibidẽ, ubi dicitur, ieciſſe æs in gazophylaciũ, pro quo græce* χαλκὸς *dicitur. In Actibus apoſtolorũ, ſiue acta appellare malimus, capite* XIX. *ita legitur de exorciſtis Iudæis: Multi aũt ex eis qui fuerãt curioſa ſectati, cõtulerunt libros, et cõbuſſerunt eos corã omnibus, et cõputatis pretijs illorũ, inuenerũt pecuniã denariorũ quinquaginta milliũ.* καὶ εὗρον ἀργυρίου μυριάδας πέντε. *ſic enim ad uerbũ legitur, & inuenerũt argẽti myriadas quinq;. quod interpres recte trãſtulit, quinquaginta millia denariûm, nõ ut Plutarchi interpretes in Antonio et Põpeio, millia nũmûm pro denariorũ millibus, uertẽs: qua ratione quadruplo minor fit ſumma, ut ſupra adnotatum eſt. Hæc ſumma quinq; millia aureorũ noſtrorũ ualet, ne temere putemus librorum ſummã à Luca Apoſtolorũ ſcriba cõmemoratam: id enim omnino admiratione dignũ, tanti libros adiurationũ comparatos. Triginta aũt argenteos, quos pretio Iudas perfidiã indicare ſuſtinuit Iudæis licentibus, nõ triginta denarios fuiſſe propterea arbi-*

Argenteus quo Chriſtus diuenditus.

tror, quòd ubiq; argẽteos legi, nunq̃ denarios, id eſt græce argyria, non denaria. Scio hodie in æde diui Ioannis Lateranẽſis Pariſius oſtẽdi argenteũ unũ, qui ex illis triginta eſſe dictitatur quos Iudas in templũ abiecit, characterẽ diuerſum à denario Romano habentem.

bentem. Habet enim effigiẽ hominis non luſcã eminente altera ma la, ut Romana numiſmata uiſuntur, ſed aduerſam & integrã, & à tergo floſculũ, utrinq; nullo indice: pondus, ut cõijcere licet, non enim attrectatur, ſed trans uitrũ cernitur, didrachmũ eſſe poteſt, ſi ſatis cõmemini. Ex *ijs aũt quæ adnotauimus alia quoq; oĩa intel ligi æſtimariq; poterũt, nec aliquid eſſe puto quod non ſit à me de- prehenſum in ijs, quæ apud autores legi: unumq; tantum eſt, cuius omnino periculũ recipere in me nolim, quod apud Vitruuiũ libro* III. *legitur, ubi de ſenario et denario loquitur his uerbis:* EX *eo etiã uidẽtur ciuitates Græcorũ feciſſe, uti quẽadmodũ cubitus eſt ſex palmorũ, ita in drachma quoq; eo nũero uterẽtur. Illæ enim æreos ſignatos uti aſſes, ex æquo ſex quos obolos appellant, quadranteſq; obolorum, quæ alij dichalca, nõnulli trichalca dicũt, pro digitis uigintiquatuor in drachma conſtituerunt. Noſtri aũt primo decem fecerunt antiquum numerũ, & in denario denos æreos aſſes conſtituerunt, & ea re compoſitio nummi ad hodiernum diem denarij nomen retinet: etiamq; quartam eius partem, quod efficiebatur ex duobus aſſibus et tertio ſemiſſe, ſeſtertium uocitauerũt. Poſtea quoniam aduerterunt utroſq; numeros eſſe perfectos et ſex & decem, utroſq; in unum coniecerunt, & fecerunt perfectiſſimum decuſſi- ſexis. Huius autẽ rei autorem inuenerunt pedem. E cubito enim quum dempti ſunt palmi duo, relinquitur pes quatuor palmorum. Palmus autem habet quatuor digitos. Ita efficitur uti habeat pes ſexdecim digitos, & totidem aſſes æreus denarius, uel ut in alijs exemplaribus, æratius, neutrum tamen recte: denarius enim nunq̃ æreus fuit apud* Romanos, *nec drachma apud* Græcos, *ſed ante ar gentum ſignatũ æreus decuſſis ut cẽtuſſis æreus fuit.* Q*uare non æreus ſed æreos legendum eſt, ut ad aſſes referatur. Sed ex hoc* Vitruuiano *loco id habemus, quod ſupra ex autoribus* Græcis *colle gi, drachmam in ſex obolos diuidi, & obolos ſingulos in quaternos quadrantes, quos dichalcos, id eſt binos chalcos ualentes appellãt, uel trichalcos, id eſt ternos chalcos ualẽtes: ſic fit ut numerus qua-*

tuor & uiginti ex ſenario quater ducto impleatur: quare uerũ eſſe non poteſt, quod apud Pliniũ legitur in fine libri uiceſimi primi, quód obolus decem chalcos habeat: aut enim obolus octo chalcos habuit, id quod nos diximus, et ſic in quaterna dichalca diuiditur: aut duodenos, ſi quadrãtes trichalci, id eſt ternarij fuerunt, quod non Athenis, ſed alibi fuiſſe puto, ſicubi fuit. Quod aũt ſequitur, uideamus an uerũ ſit: Vult enim Vitruuius Romanos ſic denariũ et eius partem ad pedis rationem rettuliſſe aliquãdo poſt argẽtum ſignatum, ut Græci drachmam & eius partes ad cubiti retulerunt: quo fit, ut ſic denarius ſedecim aſſes ualuerit, ut pes ſedecim digitos habet. Citetur nunc Plinius de hoc ſententiam dicturus: ſic enim inquit libro XXXIII. Argentũ ſignatum eſt anno vrbis DLXXXV. Q. Fabio conſule, quinq; annis ante primum Punicum bellum: & placuit denarius pro decem libris æris, quinarius pro quinq;, ſeſtertius pro dipondio ac ſemiſſe. Libræ autem pondus æris imminutum bello Punico primo cum impenſis reſpublica non ſufficeret, conſtitutumq́; ut aſſes ſextantario pondere ferirentur: ita quinque partes factæ lucri, diſſolutumq́; æs alienum. Poſtea Annibale urgente, Q. Fabio maximo dictatore, aſſes unciales facti, placuitq́; denarium ſedecim aſſibus permutari, quinariũ octonis, ſeſtertium quaternis: ita reſpublica dimidiũ lucrata eſt. In militari tamen ſtipendio ſemper denarius pro decẽ aſſibus datus. Nota argẽti fuere bigæ atq; quadrigæ, et inde bigati quadrigatiq; dicti, mox lege Papyriana ſemunciales aſſes facti. His Plinij uerbis ſignificatur propter pecuniæ penuriã factũ eſſe, ut denarius ſedecim aſſibus permutaretur: et tamẽ Vitruuius ratiõe id dicit, nõ neceſſitate factũ, et ſuo etiã tẽpore, id eſt ſub Auguſto denariũ ſedecim aſſes ualuiſſe. Sed rurſus in dubiũ uenit quod à Plinio dicitur: Si enim Fabio dictatore, aſſes unciales facti ſunt, quonã modo id fieri poteſt, ut reſpublica dimidiũ tantũ lucrata ſit, præſertim quũ ſuperius dixerit Plinius, in ſextãtarijs aſſibus quinq; partes lucrifactas? quum enim aſſes librales facti fuiſſent ab initio, ſi uncia pro libra oblocari po-

ri potuit, undecim partes lucrifactas oportuit: deinde ſi denarius, qui decẽ aſſibus ualebat, ſedecim permutari cœptus eſt, & ſeſtertius, qui duos & ſemis, pro quaternis, dimidiũ lucri factũ non eſt. Hoc melius ex Feſto intelligitur, qui de hoc loquens ita inquit: Sextantarij aſſes in uſu eſſe cœpere ex eo tẽpore, quo propter Punicũ bellũ ſecundũ, qđ cũ Annibale geſtũ eſt, decreuerũt patres, ut ex aſſibus, qui tũ erant librarij, fierent ſextantarij: ut populus ære alieno liberaretur, & priuati quibus debitum publice ſolui oportebat, non magno detrimento afficerẽtur: ſeptẽnioq́; uſus eis fuit ut priore nũmo, ſed id nõ permanſit in uſu. Ex his uerbis dico initio ſtatim belli ſextantes ꝓ aſſibus locari cœptos, uel aſſes ſextantis pondere, qđ idẽ eſt. Poſtea uero Annibale arctius urgẽte, quum Italia paſſim bello flagraret, ærariũq́; iã exhauſtũ eſſet, ex ſextãtarijs unciales eſſe decretos: & ſic dimidiũ lucratã rẽpu. quæ unciã pro ſextãte ſoluendo defungebatur, id enĩ dimidiũ, refertur ad proximũ aſſem ſextãtariũ, nõ ad priſtinũ librale. Fabiũ & conſulẽ & dictatorẽ fuiſſe certũ eſt in bello Punico ſecundo, ut apud Liuium legitur libro ſecundo, & libro IIII. de bello Punico ſecundo. Hoc autẽ quod dictum eſt à Plinio, factũ eſſe credo anno tertio belli Punici poſt Cannẽſem cladẽ, quo tẽpore propter penuriã argenti triumuiri menſarij rogatione Minutij tribunipl. facti ſunt (ut autor eſt Liuius libro III. eiuſdẽ belli) apud quos triũuiros omne aurũ, argẽtum, æsq́; ſignatum certatim ab omnibus delatum eſt collatione uoluntaria, autore eodem lib. ſexto: q̃q̃ eo anno Liuius Fabiũ Buteonẽ dictatorem fuiſſe prodiderit. Proinde denarium illum qui ſedecim aſſibus permutabatur, non eum fuiſſe dico qui prius denis aſſibus ualebat, hoc eſt centenis uicenisq́; uncijs, ſed alium multo deteriorem, qui ſenas denas uncias priſcas ualebat, cuiuſmodi quinarius octonas, & ſeſtertius quaternas. Hoc & apud maiores noſtros aliquando factitatum legimus inuento regum in nummaria difficultate, ita ut argenti libra in immenſum æſtimaretur, & inde nũmi eadẽ ratiõe cuderẽtur: q̃ppe niſi & argẽtũ infectũ et numiſma

Aſſes ſextantarij.

Imminutio monetæ.

parili ratione congruerent, cõmercia hominum expediri non poſſent. Quare (ut dixi) quonam modo illud dictum Vitruuij intelligi debeat, affirmare non auſim, niſi Vitruuiũ, qui numeri utriuſq; perfectionem hominum quoq; iudicio probare uolebat, propoſito ſuo aſtruendo inſeruiuiſſe credamus: ut id quod aliquando difficili reipu. tempore factum erat, pro legitimo atq; arbitrario apprehenderit. Sed rurſus Varro *rem in controuerſiam reuocat, qui libro primo de lingua latina ſic inquit:* Denarij dicebãtur, quòd denos æris ualebant, quinarij, quod quinos: ſeſtertius, quod ſemis tertius. Dupondium enim & ſemis antiquus ſeſtertius eſt. *Hæc uerba* Varronis *cum uerbis* Plinij *lib.* III. *ubi ſeſtertiorum meminit, indicare uidentur ſeſtertium qui erat ab initio, non eundem fuiſſe cũ eo qui tempore* Varronis & Plinij *ætate fuit.* Eodem pertinet uerba Feſti in uerbo ſeſtertius. *Hoc igitur ut conſtituere non auſim, affirmare non dubitem me in ijs quæ dixi non eſſe hallucinatum, propterea quod* Plutarchum & Appianũ *autores ſecutus, &* Suetonium Tranquillum & *alios, centenas drachmas ue lcentenos denarios, millenos æris, & quadringenos ſeſtertios poſt tempora belli* Punici *ſecundi ualuiſſe ſemper dixi.* Quod ſi belli Punici tempore *ratio nummaria argenti æriſq; immutata eſt opibus* Romanorum *acciſis, finito ſtatim bello in priſtinum ſtatum redijt: ut* Feſt⁹ *de aſſibus ſextantarijs dixit.* Pondus etiam denarij quum primum *ſignatus eſt, drachmale fuiſſe propterea exiſtimo, quod nullam autoritatẽ idoneã memini quæ id falſum eſſe doceat: nã & præter numiſmata à nobis enumerata, habuimus denarium unum uetuſtate exeſum, eodem cum alijs pondere, in quo ab una parte caput galeatum erat, ſub cuius mento* X. *litera uidebatur, denarij (ut coniiciebam) nota: in auerſa parte lupa erat ſtans ſub arbore, capite in uentrem demiſſo, ubera infantibus præbens: quantum autẽ ex charactere fugiente percipere potui, infantes ingenicolantes manum uberi cum ore admouebant, quibus lupa diuaricans corpore expor recto ubera ſubmittebat. In infimo margine,* Roma *uerbum erat.*

In

In latere, duo hæc uerba. Sex. Po. quod nomen conſulis fuiſſe puto eius ſeculi, quo primum argentum ſignatum eſt. Arbor autem ficus erat ruminalis cuius meminit Feſtus. Itaq; in nummo aureo argenteoq́; æſtimãdo ſcrupulus nullus eſſe debet, & ut eſſẽ uerum ponamus quod à Vitruuio dictum eſt, in aſſis tantũ & quadrantis ſextantisq́; æſtimatione deceptus ſum, id quod nihil ad magnarum rerum æſtimationem deprehendendam obſtitit. Cæterũ quod Plinius dixit, argentum ſignatum eſſe anno Vrbis quingenteſimo octogeſimoquinto, quinq; annis ante primum bellum Punicum, haud ſcio an perperam legatur, etiam ſi exemplarium omnium in eo una fides ſit. Iam primum Eutropius hiſtoricus primum Punicum bellũ contra Pœnos ſuſceptum autor eſt, anno Vrbis CCCCLXVII. Poſtea anno undequadrageſimo ſupra quingenteſimum Quintus Fabius Maximus dictator aduerſus Annibalem miſſus in ſecundo bello Punico. Porrò defunctos Annibalis bello Romanos Macedonicum bellum excepit, anno quinquageſimo ſupra quingenteſimũ, eodem Eutropio autore. Quare oportuit ſignatum fuiſſe nummũ argenteum ante annum quingenteſimum, ſi quidem ante bellũ Punicũ primũ ſignatus eſt. Deinde Euſebius in Chronicis autor eſt, argentum primũ Romæ ſignatum anno quinto poſt Tarentum à Romanis captum, qui fuit annus mundi quater milleſimus nongenteſimus uiceſimus. Auguſtus autẽ triumphũ Actiacum egit, à quo ſtatim ſolus dominari cœpit, anno mundi centeſimo ſeptuageſimo ſupra quinquies milleſimum, qui fuit annus Vrbis circiter ſeptingenteſimus. Atqui ab Auguſti triumpho ſi annorum numerũ retro colligas, ducentos ac quinquaginta ad bellum Tarentinum confectum reperies: tot enim interſunt anni ab anno quater milleſimo nongenteſimo uiceſimo, ad quinquies milleſimum centeſimũ & ſeptuageſimum. Licet Euſebius à condita Vrbe uſq; ad Cæſaris dictaturã annos ſeptingentos & quatuor effluxiſſe dicat. Sed id parũ refert ad id qđ agimus inueſtigandũ. Deniq; L. Florus in prima epitome, ſecundam Vrbis Romæ ætatẽ, à Bruto & Collatino cõ

Quãdo argẽtum Romæ primũ ſignatum.

ſulibus primis ad Appiũ Claudium, Quintum Fuluium conſules ducentorum circiter annorum intercapedine terminat: ut primã ætatẽ quæ ſub regibus acta eſt ducentorum quinquaginta. Appio aũt Claudio conſule Romanus populus mare primum trangreſſus eſt bellı gerendi cauſa. Ex libro aũt Liuÿ quintodecimo nouimus paulo ante primũ bellũ Punicũ, populũ Romanum primũ argento uti cœpiſſe. Quapropter planum fit numeros corruptos eſſe apud Pliniũ in loco ſupradicto, et ante annũ quadringenteſimum quinquageſimũ, ſecundũ Luciũ Florũ, qui ſub Hadriano principe ſcripſit, ſecundum Eutropiũ qui ſub Iuliano, ante annũ CCCCLXXX. argenteum nummum extitiſſe. Nunc ſi Pliniũ emendare uelimus, id facere poterimus eius ſcriptoris autoritate quem Plinius ipſe ſe qui ſolitus eſt. i. Titi Liuÿ, qui in præfatione libri triceſimi, annos quadringentos LXXVIII. ab Vrbe condita uſq; ad Appium conſulem, qui primus bellum Carthaginenſibus intulit, fluxiſſe ſcripſit. Quare apud Plinium anno quadringenteſimo ſeptuageſimo octauo legendum eſt, ſi Plinius Liuium ſecutus eſt. Eutropius Liuium ſecutus eſſe uidetur, ſed in eo diſcrepat, ſi ueri ſunt apud eum numeri, quod anno quingenteſimo quinquageſimo cœptum eſſe bellum Macedonicum ait: cum apud Liuium libro triceſimo legatur: Anno quingenteſimo quadrageſimo ab Vrbe condita P. Sulpitio Galba, Gn. Aurelio conſulibus bellũ cũ rege Philippo initum paucis menſibus poſt pacem Carthaginenſibus datã. Hic rurſus alius ſuboritur ſcrupulus, uſqueadeo apud autores numeri extantes negotiũ lectitantibus exhibent. Si enim à primo Punico bello cœpto ad ſecundum finitum tres tantũ & quadraginta anni interſunt (id enim tradit Liuius in ſupradicta præfatione) quonammodo ſi ſtatim Macedonicum Punicũ bellum ſecundum excepit, ab anno quingenteſimo & quadrageſimo factum eſſe credetur, cum inter utrunq; numerum duo & ſexaginta anni interſint. Simile eſt quod in epitome Liuÿ libri quadrageſimi noni legitur. Anno ſexcenteſimo et altero ab Vrbe condita ludos Diti patri

tri ad Tarentũ ex præcepto Sybillæ factos, qui anno primo belli Punici, quingenteſimo & altero Vrbis conditæ facti erant. Et rurſus in Epitome libri triceſimi primi, bellũ Macedonicũ cœptũ eſſe anno quingenteſimoquinto, quæ duo dicta planè refragãtur ijs quæ apud Liuium leguntur, nunc aũt tranſmittenda, cum nihil ad rem præſentem pertineant, admonitione tamen digna. Sed ne de hoc loco Plinij emẽdando aliquis poſthac dubitet, Pliniũ ipſum teſtẽ in ſeſe citabimus, qui eodẽ lib. alio loco ita inquit: Lucius Scipio tranſtulit in triumpho argenti cælati pondo M. quadringenta quinquaginta, & uaſorũ aureorũ pondo centũ millia anno conditæ Vrbis quingenteſimo ſexageſimo quinto. Hoc quod Plinius dicit anno quingenteſimo ſexageſimo contigiſſe, cõtigit poſt Antiochũ uictũ, quẽ Romani poſt Philippũ regẽ Macedoniæ aggreſſi ſunt, cũ tamen bellũ illud Macedonicũ finito demum ſecũdo bello Punico cœperit. Ex prædictis apparet uehementer illos falli qui numiſmata argentea oſtentant, quaſi à Bruto exactore regũ percuſſa, atq; etiam ab ipſis regibus ſignata. Non omittendum uidetur in hac adnotandarum rerum ſylua (quæ ut in memoriam ipſæ ſubeunt, ſic in ordinem rediguntur) id quod à Thucydide lib. III. Peloponneſiaci dicitur, milites ſingulos pedeſtres & claſſiarios binas drachmas in dies accipere ſolitos. De claſſe enim Athenienſium loquens, quam & inſtructiſſimam & numero & pulchritudine nauiũ fuiſſe affirmat, ita inquit: Itaq; æſtate una uniuerſæ naues ducentæ & quinquaginta fuerunt: quæ res maxime pecunias eorũ exhauſit, cũ ſumptu Potidææ. Nam qui Potidææ erãt milites præſidiarij, binas drachmas merebant, ita ut miles alteram drachmã miniſtri nomine acciperet. ὥστε αἱ πᾶσαι ἅμα ἐγίγνοντο ἐν ἑνὶ θέρει διακόσιαι καὶ πεντήκοντα νῆες. καὶ τὰ χρήματα τοῦτο μάλιστα ὑπανάλωσε μετὰ ποτιδαίας. τὴν δὲ ποτίδαιαν δίδραχμοι ὁπλῖται ἐφρούρουν. αὐτῷ γὰρ καὶ ὑπηρέτῃ δραχμὴν ἐλάμβανε τῆς ἡμέρας. *Et paulo poſt:* νῆές τε αἱ πᾶσαι τὸν αὐτὸν μισθὸν ἔφερον. *Naues'que omnes idem ſtipendium acci-*

cipiebant

cle. in Codice imperatorio, duabus partibus minor magnitudo, id eſt ſubtripla huius Ciceronianæ taxatur. Herodotus aũt libro VII. de copijs naualibus Xerxis loquẽs, ita inquit: Ad Sepiadẽ uſq; ad Thermopylas exors malorũ Xerxis exercitus fuit: multitudo autẽ adhuc erat, ut ego cõiectura aſſequor, ex nauibus quidem ab Aſia profectis numero mille ducẽtis ac ſeptẽ, eorũ duntaxat qui iam inde ab initio conuenerant millia ducẽta & quadraginta unũ et quadringenti uiri, ducenos ſcilicet uiros in ſingulas naues numerantibus. Porrò inter claſſiarios indigenas triceni Perſæ, Medi et Sacæ in naues eaſdẽ aſcenderant, quæ multitudo ſex & triginta millia & ducentos decẽ uiros prioribus copijs aggregat. καὶ πλῆθος ἦν τηνικαῦτα ἔτι ὡς ἐγὼ συμβαλλόμενος εὑρίσκω τόσον, τῶν μὲν ἐκ τῶν νεῶν τῶν ἐκ τῆς ἀσίης ἐουσέων ἑπτὰ καὶ διηκοσίων καὶ χιλιέων, τὸν μὲν ἀρχαῖον ἑκάστου τῶν ἐθνέων ἐόντα ὅμιλον, τέσσαρας καὶ εἴκοσι μυριάδας, καὶ πρὸς χιλιάδα τε καὶ τετρακοσίους, ὡς ἀνὰ διηκοσίους ἄνδρας λογιζομένοισι ἐν ἑκάστῃ νηΐ. ἐπεβάτευον δὲ ἐπὶ τουτέων τῶν νεῶν χωρὶς ἑκάστων τῶν ἐπιχωρίων, περσέων τε καὶ μήδων καὶ σακέων τριήκοντα ἄνδρες. οὗτος ἄλλος ὅμιλος γίνεται τρισμύριοι καὶ ἑξακισχίλιοι καὶ πρὸς διηκόσιοί τε καὶ δέκα. His uerbis apparet eam fuiſſe magnitudinẽ olim mediocrium nauium, ut ducẽtos claſſiarios milites caperẽt, & eo amplius tricenos capere poſſent, id quod uerba ipſa autoris cõijcientis ſignificare uidentur. Eas aũt naues triremes fuiſſe autor ipſe Herodotus prodidit his uerbis alio in loco: τῶν δὲ τριήρεων ἀριθμὸς μὲν ἐγένετο ἑπτὰ καὶ διακόσιαι καὶ χίλιαι, Triremiũ aũt numerus fuit mille ducẽtæ et ſeptẽ. Si cui igitur uacet ad calculũ exigere id quod ab Herodoto dictũ eſt, is inueniet in ſingulis triremibus ducenos & tricenos epibatas fuiſſe. Inter minora aũt nauigia Herodotus numerat lembos quinquagenûm & tricenûm remorũ, quos ipſe πεντηκοντέρους & τριηκοντέρους appellat. Legimus et apud antiquos fuiſſe non modo trium ordinum naues, quas triremes noſtri, Græci trieres appellant (in quibus per ſingula tranſtra terni remiges ſedẽt,

Claſſis Xerxis Perſarũ regis.

Triremes et quinq; remes

ſuum

mes & ulteriora uocabula. ſuum quiſq; remum ducentes, ita ut qui naui intimus eſt, is maximum remum tractet) ſed etiam quadriremes & quinqueremes & ſex ordinum naues: quin & à græcis hepteres & enneres & deceres uocabula inuenta ſunt, quæ naues ſeptenûm nouenûm denûmq; ordinum ſignificāt. Plinius libro VII. Biremem Damaſthenes primum feciſſe autor eſt: triremē, Thucydides, Amnoclē Corinthiū. Quadriremē, Ariſtoteles, Carthaginiēſes: quinqueremē inſtituit Neſichthon Salaminius: ſex ordinū, Xenagoras Syracuſius: ab eo ad decemremē, Neſigiton. Alexandrū Magnū ferunt inſtituiſſe ad duodecim ordines: Philoſtephanus, Ptolemæum Soterē ad quindecim: Demetrium Antigoni, ad triginta: Ptolemæum Philadelphum, ad quadraginta: Ptolemæum Philopatorē, qui Tryphon cognominatus eſt, ad quinquaginta. Plutarchus de Demetrio Antigoni in uita eius ita inquit: Vnde illud eſt non minus uere quàm eleganter dictum: Demetrij opera magnitudine ſua etiam amicis ſtuporem, pulchritudine uero etiam hoſtibus delectationem ſolita eſſe afferre. Atqui inter alia memoratu digna, & naues duas confectas ab eo aiunt, quarum altera ſedecim remorum ordines, altera quindecim habebat: & machinas nonnullas miro ingenio expugnandis urbibus fabricatas, quæ quidem ſpectantibus hoſtibus incredibilem admirationem præbebant, id quod Lyſimacho eueniſſe tradunt: qui tametſi ſupra alios reges inimicus eſſet Demetrio, tamen quum ab eo Solos in Cilicia obſidente, petijſſet, ut ſibi liceret machinas eius naues'que inſpicere, atque is benigne id concedente Demetrio omnia opera inſpexiſſet, adeo ſtupefactum aiunt & magnitudine & pulchritudine, ut ei uiſæ ſint non humano, ſed diuino ingenio conditæ. Idem alibi: Itaque Demetrius ad regnum paternum recuperandum (quod arduum & difficile factu uidebatur) toto animo conuerſus, breui tempore paulominus quàm centum millibus peditum, decem equitum coactis, claſſem deinde quingentarum nauium uarijs ex locis ſtudio incredibili atq; induſtria comparauit. Et paulo poſt: Omnes aūt admirabātur non ſolū mul-

Demetrius Poliorcetes.

tiudi-

titudinem, ſed etiam magnitudinem eorum operum quæ inuſitata mole longe aliorũ conſuetum modũ excedebant. Nemo enim repie batur qui nauem ſedecim ordinum aut quindecim uidiſſet. Verum poſtea Ptolemæus q Philopator dictus eſt, unã quadragĩta ordinũ faciendam curauit, quæ proculdubio omnes alias naues quæ antea uiſæ fuerant, magnitudine ac mole ſua magnopere ſuperabat, ut quæ in longitudinẽ ducentos ac octoginta, ab imo uſq; ad tranſtra duodequinquaginta cubitos pateret. Remiges in ea ad quatuor millia, nautæ ad quadringentos erant, & præter hos paulominus tria millia armatorum, qui foros eius obtinentes eadẽ uehebantur. Sed hæc (inquit) non tam ad uſum q̃ oſtentationem fabricata uide batur, earum ſimilis machinarum quæ penè immobiles ſunt. Deme trij autem naues non modo magnitudine & arte mirabiles, ſed eti am ad certamen bellicum, uſumq́; hominũ aptæ atq; habiles erant. Athenæus libro v. de opulentia Aegyptiorum loquẽs, & præcipue Philadelphi Ptolomæi: Multis autem (inquit) regibus Philadel phus, cum diuitiarum magnitudine præſtitit, tum etiam ſtudio in genti incubuit, ad apparatum omne genus, inſtrumentumq́; regi um magnifice ambitioſeq; comparandum. Quare nauium ma gnitudine reges omneis longe ſupergreſſus eſt. Maximas naues habuit triaconteres, id eſt tricenûm ordinum duas, icoſerem unam quæ uicenûm erat, quatuor quæ ternumdenûm, duas quæ duode nûm, quatuordecim quæ undenûm, triginta quæ nouenûm, trigin taſeptem quæ ſeptenûm, quinque quæ ſenûm erant. Quinûm au tem ordinũ habuit decẽ & ſeptẽ, altero tãto plures partim quater nûm ordinum, partim quaternûm & ſemis, quas triremiholias appellãt. Reliqua multitudo nauigiorũ quæ p uarias imperij partes diſtributa erãt, quatuor millũ numerũ excedebat. τὰ γοῦν μέγιστα ἦν τῶν πλοίων παρ' αὐτῷ, τριακοντήρεις δύο, εἰκοσήρης μία, τέσσαρες δὲ τρισκαιδεκήρεις, δωδεκήρεις δύο, ἑνδεκήρεις δεκατέσσαρες, ἐννήρεις τριάκοντα, ἑπτήρεις τριάκοντα ἑπτὰ, ἑξήρεις πέντε, πεντήρεις ἑπτακαίδεκα. τὰ δ' ἀπὸ τετρήρους μέχρι τριημιολίας, διπλάσια τούτων.

Memorabile nauigium.

Naues Philadelphi.

De

Remorũ lõgitudo imanis in naui Philopatoris.

Reliquus apparatus.

De magnitudine autem nauis Philopatoris eadem omnia quæ Plutarchus dixit, & eo amplius addidit longiſſimos in ea remos duodequadraginta cubitorum fuiſſe, ab ea parte plumbatos quæ manu remigum continetur: ut eo libramento nixus tollentium brachiorũ adiuuaretur, cum pars remi ſcalmo alligata quaſi æquilibrium faceret, & uſum grauioris remi faciliorẽ redderet. Tum partes eius omnes exequitur, apparatumq́; tantæ moli numero & magnitudine reſpondentem, ut proras duas & totidem puppes habuiſſe, & ſeptem roſtra, & gubernacula quatuor. Idem autor eodẽ li. tradit Hieronem Syracuſanorum regẽ, Romanorũ amicitia pertinaci nobilem, cum circa ſacrorũ certaminũ gymnaſiorumq́; apparatũ ſtudioſus eſſet, tum etiam ad naues fabricandas ambitioſius animum intendiſſe, duntaxat quæ frumentationibus uiderentur eſſe commodiſſimæ. Huius igitur generis multas Hiero cum fabricandas mandaſſet, unam in primis memorabilem perfecit. Ad quã ædificandam materiã in Ethna monte cædendã indeq́; deuehendã curauit, quæ ſexaginta triremibus conficiendis ſatis eſſe potuiſſet: quo dicto nauigij magnitudinem conijciendam nobis reliquit. Ad nauticũ aũt inſtrumentũ cum æs, ferrũ, cannabim, reliquaq́; quibus opus erat, partim ex Italia, partim ex Iberia, partim Rhodano flumine comparaſſet, trecentos operi faciendo fabros artificesq́; adhibuit ac materiæ dedolandæ, præter adminiſtros fabricæ ſubſeruientes opificijs, præfecto ſummæ operis architecto Archia Corinthio. Quos ipſe cũ magnopere hortatus eſſet ad opus aggrediendum, inſuper etiã dies totos operis ſe curatorẽ exactorẽq́; præbuit. Hac diligentia, his artificibus, hoc architecto rex ille Siculus dimidium tantũ nauis intra ſex menſes perfecit. Quo facto incohatã eo modo nauẽ in mare deducendã mãdauit, ut illic extremæ manus opificiũ adipiſceretur. Verũ cũ de ea in mare deducẽda excitata quæſto multis cõtentionibus eſſet, ad extremũ Archimedes ille mechanicus famigeratus, ſolus deducẽdã ſuſcepit, paucis adhibitis opis, cõpactaq́; clauicula machinali, quod ſuſcepit perfecit: tanta mole

Nauis frumentaria Hieronis.

nauigij

nauigij confeſtim in mare deuoluta, eius machinæ momento cuius idem ipſe princeps inuẽtor fuit: ὡς δὲ περὶ τὸν καθελκυσμὸν αὐτοῦ τὸν εἰς τὴν θάλασσαν πολλὴ ζήτησις ἦν, ἀρχιμήδης ὁ μηχανικὸς μόνος αὐτὸς κατήγαγε δι' ὀλίγων σωμάτων, κατασκευάσας γὰρ ἕλικα, τὸ τηλικοῦτον σκάφος εἰς τὴν θάλασσαν κατήγαγε. *His peractis alteram nauigij partẽ totidẽ alijs menſibus Hiero conſummauit: cũ interim clauis æreis denarũ librarũ plurimis materiã cõpingeret,* Claui denarum librarũ. *aliquibus etiã ſeſquiplis eius põderis, qui præ craſſitudine nõ aliàs adigi poterant q̃ materia præterebrata. His clauis coſtæ nauis arrectariæ cũ aſſamẽtis trãſuerſarijs coagmentatæ, tegulis inſuper plumbeis adactis ualidius aſtringebantur, quibus etiã ſub ipſis linteola cõcerpta cũ pice infarcta erant. Erat ea nauis apparatu quidem uiginti ordinũ remigij, ædificij uero cõtignatione triplici. Harum infimam contignationem oneri & mercibus delegauerat, ad quam deſcenſus ſcalis multiplicibus erat. Ad mediam contignationem tranſitus alter erat arte mechanica factus, in qua ipſa cœnationes erant numero triginta, ſecundum utrunque latus nauigij extructæ. In ijs lecti quaterni ſtrati uiris accõmodati: inter quas nauclericum conclaue quinque lectorum capax erat. Præterea thalami tres in eadem contignatione erant, culinaq́; ſupradictis locis ſubſeruiens ad puppim ædificata. Omnes autem ſupradictæ cœnationes pauimento ſtratæ erant, teſſellis uermiculato lapidis omnis generis. In eo pauimento Troiani belli fabulamentum uſſendo artificio concinnatum legebatur: Cum alioquin ea omnia ædificia tectis laqueatis & poſtibus exornati ſpectabili opere eſſent. Summa pars nauigij gymnaſium habebat, ambulationesq́; laxas pro portione magnitudinis ſuæ, quas etiam ipſas ſimul ambientes horti omnĩ genere ſtirpium complectebantur, fictilibus in uaſis & plumbeis conſitorum, ſimul hederæ uitesq́; opacabant pampinis ac corymbis inumbrantes, quarum radices alebant dolia terræ plena, pariter quidem illæ cum hortis machinamento irriguæ. Ab his erat Aphrodiſium, id eſt conclaue Veneri deæ dicatum, inſtrumentum etiam*

Contignatio xxx. cœnationũ capax & reliqui nauis apparat⁹

Aphrodiſiũ.

ipſum triclinari lectiſternio, pauimētoq́; ſtratū, achate lapide aliiſque uariis & nitentibus diſtinctio, cuiuſmodi lapidum copia in Sicilia reperitur. Ac parietes quidem habebat cupreſſinis tabulis aſſibuſq́; contextos, laqueatumq́; tectum eadem materia. Fores etiā ex ebore & odorata materia compactas, atq; eo amplius pictura ſigillisq́; exornatas. Deinceps erat exhedra quinq; lectorū capax, quorum parietes poſteſq́; buxo compacti erant, inibiq́; bibliotheca: & in lacunari ſphæra, ad imitationē eiꝰ ſolarij effícta quod in Achradina ſitum erat, quæ inſula eſt Syracuſarum. Huic loco balneum iunctum erat, in quo tres lecti cum ſolio metretarum quinq; capaci, quod ex lapide uario ſcalptum erat, & tribus æneis caldarijs. Mitto nūc habitationes militibus deſtinatas, iiſq́; qui ſuper ſentinam erant. Mitto equorum præſepia ab utroq; latere nauigij numero dena ſita, cum frenis & ſtratis, & omni equitum inſtrumēto, eorūmq́; miniſterij atq; equorum pabulo. Præterea lignariū & clibanos, focos & piſtrina, aliaq́; miniſteria in proiecturis nauis prominentia. Quid dicam athlantes nouenûm pedum altitudinis certis interſtitijs firmatos, ut ſcalpturas prominentes ſummæ contignationis mutulorum uice fulcirent? Quid turres octo? binas in prora & puppi, & per utrunq; latus extructas, in muriſq́; propugnacula. Præter hæc machina erat in medio cataſtromate ſuper tripodes excitata Archimedis etiam inuentum, ſaxa tritalentaria telaq́; miſſilia duodeuiginti pedum facile eiaculans ad quadringētos cubitos, quod ſpatium eſt ſtadij. Hæc & alia machinamēta propugnatoria, ut coruos, lupos, & in ſummo malo carcheſia ænea lapidum conceptacula ad lapidationem faciendam in hoſtium nauigia, longum eſſet enarrare. Stabant enim in uno terni, in alijs bini aut ſinguli hoīes lapides eiaculātes, quos ſerui in foris nauis ſtātes uitilibus qualis tempore pugnæ ſuggerebant trochleis ſubuehentes. Idem Archimedes cochleam commentus erat, tantæ nauis ſentinæ ab uno homine exhauriendæ. Verum ut nauigij magnitudo ac uaſtitas animo concipi poſſit, nonnulla adijciam ex iis quæ Athe-

Cochlea miranda.

Nauis ma-

Athenæus ſcripſit ad hoc maxime pertinentia: ἦν δὲ καὶ ὑδροθή-κη κατὰ τὴν πρῷραν κλειστὴ, δισχιλίους μετρητὰς δεχομένη ἐκ σανίδων καὶ πίττης καὶ ὀθονίων κατεσκευασμένη. παρὰ δὲ ταύ-την κατεσκεύαστο διὰ μολιβδώματος καὶ σανίδων κλειστῶν ἰχ-θυοτροφεῖον. τοῦτο δ᾽ ἦν πλῆρες θαλάττης, ἐν ᾧ πολλοὶ ἰχθύες ἐ-τρέφοντο. *Erat, inquit, in eodem nauigio ſecundum proram aquæ conceptaculum concluſum, capax duorum millium metretarũ, aſ-ſamentis & pice & linteorum farctura cõpactile. Iuxta quod rur ſus piſcina coaxatione & implumbaturæ conſtans, plena aquæ ma rinæ, ita ut in ea commode magna copia piſcium facile aleretur. Idem alibi:* σῖτόν τε ἐνεβάλλοντο εἰς τὴν ναῦν μυριάδας ἕξ. ταρί-χων δὲ σικελικῶν κεράμια μύρια. ἐρεῶν τάλαντα δισμύρια, καὶ ἕτερα δὲ φορτία δισμύρια. *Frumentum autem negotiatoriũ in ea naui exportabant ad millia ſexaginta, ſalſamenta Sicula ad ca dûm decem millia, lanarum talenta uiginti millia, & alterius mer cis altera uiginti millia: prætereaque commeatus uectorum nau-tarumque ſexaginta millia. Frumenti dixit, non addito modiûm uel medimnûm: ego tamen medimnûm eum intellexiſſe puto, ex mo re loquendi Græcorum coniecturam faciens, & præcipue Sicu-lorum, ut ex ſuperioribus apparet. Hæc duo millia & quingen tos modios Pariſinos faciunt. Modius autem Pariſinus quatuor & uiginti medimnos Atticos capit. Decem millia cadorum uel amphorarum, mille ducentos & quinquaginta modios itidem Pariſinos. Lanarum & reliquarum mercium talenta qua-draginta millia. Talenta Pariſina triginta millia efficiunt, ut nũc craſſiore calculo libras Atticas uel minas, ſex & nonaginta dra-chmarum intelligamus, id eſt duodenûm unciarum. Sic fiunt pon do noſtra duodeuicies cẽtena millia. Libra enim noſtra eprtriam proportionem ad Romanam libram habet, id eſt tertia parte maio rem. Hanc ſummam ſi ad culeos duplares redigere uelimus, qui tri modia noſtra efficiunt, hoc eſt quatuor & uiginti amphoras, et in culeos ſingulos bina millia pondo ſtatuamus, id quod hodie nauicu-*

gnitudo ac uaſtitas.

Modius Pariſinus.

Talenta Pariſina.

Libra Pariſina.

Culei duplares.

larij faciũt, qui anniuerſarios commeatus meritorijs nauigijs ſuſcĩpiunt ut ſtatim uidebimus, fient nongenti culei trimodiales: quibus ſi mille ducentos & quinquaginta modios illos addideris, erunt in ſumma mille trecenti ſedecim culei. Nunc ſi exquiſitius perſequi uelis & ſemuncias in ſingulas libras addere, ſumma librarũ quinq; & ſeptuaginta millibus excreſcet, quæ additamẽtũ ſeptẽ & triginta culeorum & ſemiſſis efficiunt. Et hæc omnia præter aquã dulcem, præter piſcinã, præter tot dietarũ inteſtinum inſtrumentũ, præter annonam uectorum & pabulum equorum. Hanc tamen nauem longe magnificentia & ſplendore apparatus anteceſſit nauis fluuialis Thalamegos nomine, quam Philopator ſupradictus in delicijs habuit Nilo pernauigando, longitudine ſexcentorũ pedũ, latitudine quinq; & quadraginta: ab infima parte ad edituſſimũ dietarũ faſtigiũ, altitudine pedũ paulo minus ſexaginta. In qua dietas & cubicula & alia ædificia uoluptuariæ uitæ accommodata, ambulationũ porticus duplices ambibant, proram & utrunq; nauis latus complectentes quingentorum pedum ambitu. A puppi autẽ nauis patens, è regione proræ ueſtibulum habebat ex ebore & aliæ primæ notæ materia conſtãs, per quod ingredientes porta quadriforis excipiebat, & ex atrio in œcũ, id eſt in prægrande cõclaue ferebat, uiginti lectorũ capax: cum utrinq; per ueſtibulum ingredientibus patentes crebræ feneſtræ auras perflantes commode admitterent. Reliqua ſunt eiuſmodi, ut ſi quis omnia ad uerbum proſequi uelit & poſſit, fidem ſint exceſſura. Illud autẽ quod de Caio Cæſare memoriæ traditũ eſt, ut reliqua eius acta, non magnificentiæ eſſe puto, qui fabricaſſe cedrinas liburnicas dicitur, gemmatis puppibus & uerſicoloribus uelis, magna thermarũ et porticuũ & tricliniorũ laxitate, magnáq; etiã uitiũ & pomiferarũ arborũ uarietate, quibus diſcumbens de die inter choros ac ſymphonias litora Campaniæ peragrabat. Noſtrorũ autem temporũ opera, quæ maxime magnifica eſſe creduntur, ſi cum illis contendãtur, propè eſt ut perinde eſſe uideatur, ac ſi formicã elephãto cõpares. Sed principes

Thalamegos nauis fluuialis Philopatoris.

Liburnicæ cedrinæ Caij Cæſaris.

cipes et opulenti hodie priſcarũ rerũ ignari, ſeſe in rebus mediocribus, & paruis admirantur, ſola ignorantia beati ſi argumentari uelimus. Quo magis deſpicari et floccipendere eorũ ſortem licet, ijs quidem qui felicitatẽ nec pondere nec numero metiũtur. Hæc ideo retuli, quòd multi opinãtur ideo apud hiſtoricos magnũ numerum nauiũ lectitari, quòd antiqui nauigiolis uterẽtur præ ijs nauigijs, quæ memoria noſtra uiſa ſunt: ſed uidelicet eorũ eſt id cẽſere, qui priſci æui magnificentiã memoriæ ſuæ finibus circũſcribunt, uetera male æſtimantes: quorũ ſi quis hodie nauem Demetrianarũ *nauium ſimilem uideret, id eſt quindecimremẽ uel ſedecim, ut* Græci *appellant,* ἑκκαιδεκήρη, πεντεκαιδεκήρη, *rem omni æuo inauditam uidere ſe exiſtimaret. Legũtur et apud antiquos nauigia triarmena, id eſt tribus uelis inſignia.* Atheniẽſes *aũt claſſiarijs opibus et copijs claruiſſe, cũ ex* Thucydide, *tum ex* Plinio *nouimus, qui libro ſeptimo de ijs loquens, qui uariarum artiũ ſpeciminibus editis enituere:* Laudatus, *inquit,* Cteſiphon *Gnoſius æde* Epheſianæ *Dianæ admirabiliter fabricata:* Philon Athenis *armamentario mille nauium. Legimus apud eundem* Plutarchum *in* Antonio, *in bello* Actiaco Antonium *præter copias terreſtres circiter quingentas naues pugnaces habuiſſe, in quibus permultæ octonûm ordinũ atq; etiam denûm fuerunt, alioquin omnibus armamentis egregie inſtructæ: ex quibus cum optimas elegiſſet, à triremibus ad decemremes quatuor & uiginti millia pugnatorũ impoſuit, cum claſſe conflicturus eſſet. Magnum autem fuiſſe numerum nauiũ electarũ ex eo apparet, quòd cũ* Cleopatra *cum* LX. *nauibus et* Antonius *quinqueremi aufugiſſet, trecentæ captæ in eo prælio eſſe narrantur à* Plutarcho: *quo fit ut pauciores cẽtenis milıtibus in ſingulis nauibus fuerint.* Hodie *maiorem numerum ſtipant (ut audio) in aciem maritimam prodituri. Verum onerarias naues primæ magnitudinis duntaxat negotiatorias, ſed tamen quæ tormentis muniuntur, non ultra centũ et octoginta culeos ferre dicunt, id eſt nonaginta tonellos, ut nauiculariorũ uerbis utar. Minimæ enim magnitudi-* *Onerariæ naues.*

K 3 *nis one-*

nis onerarias quadragenarias eſſe aiunt: mediæ notæ ſeptuagenarias & octogenarias: maximas aũt quæ in mari occiduo uideãtur, ferè centenarias, raro maiores eſſe. Tonellum *ego trimodium culeum appellauerim: tres enim modij noſtri tonellum unũ efficiunt, id eſt culeum geminatũ.* Ita *fit ut maximè onerariæ noſtri tẽporis plerunq; nõ maiores ſint illis, quas* Cicero *in* Lycia *fuiſſe dixit: de noſtris loquor, nam* Germanorũ *naues duplices et triplices noſtrarum eſſe dicũt.* Octogenariæ *enim naues ducenta & quadraginta modia noſtra capiũt: at duo millia amphorarũ, ducenta & quinquaginta modia noſtra æquaſſe docuimus.* Eſt *aũt à formula nauicularium factitantiũ, ut in ſingulos culeos duplares bina millia põdo numerent: tanti enim pẽdere uini tria modia noſtra dictitãtur: ſic fit ut ſalis aut alterius grauiſſimæ mercis uectura ad bina millia pondo hac appellatione nuncupetur: ut ſi nauis centũ et octoginta millia pondo ferre commode poſſit cũ inſtrumento machinario, ea octogenaria uocitetur.* Ex *prædictis igitur patet quãtæ fuerint antiquorũ naues, etiã ſi pauciores olim milites pro portione in naues imponebant, quàm pro noſtri temporis more, quantũ coniectura aſſequi ex hiſtoricis poſſumus.* Etenim *ſi quis omnia quæ commemorauimus diligenter animaduerterit, iudicabit (ut ſpero) nõ fallaci me coniectura ductum eſſe in menſuris indagandis.* Non *me latet apud* Aeginitam *legi minam* Atticã *ſedecim uncias habere, &* Romanam *uiginti.* Sed *nec* Pauli *autoris adnotata illa eſſe puto, nec ſi* Pauli *ſint, ad rem quam agimus pertinere.* Sumptum *eſt enim illud dictum ex medicorum uſu, ut ſupra ex* Celſo *adnotauimus, nõ ex antiquitate.* Nunc *ad id redeundũ quod penè præterij.* Dixim⁹ *ſupra duodequinquagenos nũmos ex auri libra percuſſos, cui dicto pugnare uidetur id quod dicitur libro decimo* Codicis *imperatorij in l.* Quotiens, *in titulo, de ſuſceptoribus: duobus ſcilicet & ſeptuaginta ſolidis perſolutis acceptã ferri librã auri debere.* Quapropter *adnotandum habuimus, id non de aureis priſcis intelligẽdum, qui ad formulas primas nummi aurei exacti ſunt, aut* pau-

Culeus trimodius.

Libri auri in iure.

paulo ab ijs imminuti: nam imminutũ poſtea eſſe põdus formarum ex his uerbis Iſidori intelligim⁹. Solidus, inquit, apud Latinos alio nomine ſextula dictus eſt, ideo quòd his ſex, uncia cõpleatur: hunc autem uulgus ſolidũ aureum uocat, qui ſolidus dicitur, ideo quia nihil illi deeſſe uideatur. Solidũ enim antiqui integrum dicebant: & totum hoc dictum Iſidori adiuuat Pomponij autoritas in l. Numiſmatum, in titulo, de uſufructu in Pandectis his uerbis: Numiſmatum aureorũ uel argẽteorũ ueterũ, quibus pro gẽmis uti ſolent, uſufructus legari poteſt: immutata enim forma percutiendi nũmi, quæ ueteres nummi extabant, non nũmi uice, ſed gemmarũ & rerũ in delicijs habitarũ cenſebantur, quo modo fit hodie. Antiqui aurei (ut diximus) binas drachmas pẽdebant, hoc eſt ſenos ſcrupulos, et qua terni in uncias ſignabãtur, ſic ex libra Romana duodequinquaginta fiebant, hoc eſt ex duodecim uncijs: pondere autem imminuto, ex binis drachmis terni nummi fieri cœperunt, hoc eſt ſeni ex uncia. Ita fit ut auri libra duobus & ſeptuaginta aureis impleretur, licet antiqua libra nummaria centenas drachmas caperet, ut mina Attica, ut ſæpe iam dictum eſt. Numiſmatis autem imminutio eo tempore facta eſt, quo Romani imperij opes tenuiores factæ ſunt principum multorum nequitia, qui luxu perditi, priuatorum opes tributis exhauſerunt: quãq̃ Romanæ uires ſeſe ipſæ confecerunt, cum Auguſti plures eodẽ tempore ab exercitibus facti, ciuilia bella & inteſtina pro externis gererent: ſic mundus ad inopiam redactus, tenuiore pecunia uti cœpit, id quod neceſſe fuit, cum multum pretijs rerũ deceſſiſſet. Hoc idem Frãcia experta eſt: Si quis enim huius temporis numiſma cum antiquo examinet exploret'que, dimidio uberĩus illud hoc inueniet & pondere & indicatione, atque eo etiam amplius. Nos enim Philippeos habuimus geniatos plus ſeſquiſolato pendentes. In his genius eſt alatus liliata inſignia tenens: Extant & alij Philippei ſceptrati nonnulli, alij etiam ſoliati, rege intus trabeato, iura pro poteſtate reddente: ibi maieſtatem regiam planè expreſſam agnoſceres, qualem hodie nemo me-

Solidus.

Numiſma extenuatũ.

Priſca Franciæ numiſmata.

mo meminit, rege utroq; veſtigio leonibus innitente. Hi triplici forma percuſſi ſunt, ſed q minima ſignati ſunt, binos ſolatos trahũt: qui maxima & grauiſſima, ij pondus habent ſecundũ Eduardeos Angliæ maximum, eisq́; proximũ. Hoc genus omniũ quæ uidi (tãetſi nullius generis non habui quod quidem hodie extet) ſcite formatum erat. Hos & roſatos Eduardeosq́; pondere ſuperant Carolei Aquitanicæ, qui fortes appellantur: in quibus dux armatus genu nitens leonẽ manibus Herculis more elidit: ſed ſuperiorũ indicatura pecuatorũ ſimilis eſt, quos Ioannes rex ſignauit, triplici et ipſos forma & magnitudine, omnes primã auri notã obtinentes. Quãto autem hodie ieiunior ſit et exanguior (ut ita loquar) res nummaria, ex eo certe conſtare poteſt, quòd qui Francici extant nummi equites pediteſq́; olim uiginti ſolidis ualentes, (unde Francicos hodie quoq; appellamus) nunc ſolidis quadraginta edicto etiam principis æſtimantur, pluris etiã in foro permutabiles. Quòd ſi inquirere in finitimas nobis prouincias inſtiteris, eandem apud eos, ut apud nos olim & hodie rationem reperies: prorſus quaſi confinibus prouincijs Francia conſtituendæ rei nũmulariæ rationem præſcripſerit, id quod optima ratione iudicare quis poteſt. Neq; conſiſtere cõmercia potuiſſent, quæ nobiſcũ ſemper finitimi miſcuerũt, niſi eandem auri notã afferrent quam acciperẽt. Itaq; quandiu aurum primariũ ſignatum eſt in Frãcia, tandiu ipſi quoq; finitimi populi eodẽ genere uſi ſunt. Nunc autẽ & noſtratis, & externi nulla uncia niſi concreti uiſitur & æroſi. Verumenimuero qui hodie extant imperatorij aurei poſt priſcos illos didrachmos ſignati, ponderi prædicto non reſpondent à ſanctione imperatoria taxato. Vidimus enim & Conſtantini Magni, & Iuliani & Magnẽtij, et aliorum recẽtiorum, ſed in omnibus quos expendimus ita imminutum põdus erat, ut ſeni & ſemis non planè unciã æquarent, ſepteni excederent. Vnum etiã Iuſtiniani principis uidimus quẽ nobis oſtendit Chriſtophorus Longolius uir egregie doctus, & rerum antiquarũ ſtudioſus: ſed ne is quidẽ iam dictis grauior erat. Quare ſu-

Longolius.

prædictam legem de duobus & ſeptuaginta ſolidis ideo latam puto, quòd imminuto pōdere nummi, libræ quoq; aureæ æſtimatio & pondus ſenſim imminuebatur: quapropter ne tandē imminutio inualeſcēs, rem nummariā conturbaret, imperator certū modū imponere uoluit: quanq̄ ſi quiuis legem illā diligenter cōſideret, nō tam in uniuerſum ſtatuere de auro ſignato uidetur, q̄ de auro tributario, ut fortaſſe indulgentia principis aliquid antiquis penſitationibus remittere lege illa uoluerit: id enim ſæpe fit, ut maneant antiqua uectigalia, aut penſitationū uocabula, & tamen minore ſumma aut æſtimatione ſtipendiarij defungantur. Cur autem aurei *ſolidi quoq; dicantur, his uerbis* Lampridij *declaratur in* Alexan*dri uita: Vectigalia publica in id contraxit, ut qui decē aureos ſub* Heliogabalo *præſtiterant, tertiam partē aurei præſtarent, hoc eſt triceſimam partē: tumq; primū ſemiſſes aureorū formati ſunt: atq; etiam cum ad tertiā partem aurei uectigal decidiſſet, tremiſſes, dicente* Alexandro *etiā quartarios futuros, quando minus non poſſet: quos quidem iam formatos in moneta detinuit, expectans, ut ſi uectigal contrahere potuiſſet, & eoſdē ederet, ſed cum non potuiſſet per publicas neceſſitates, conflari eos iuſſit, & tremiſſes tantū ſolidosq; formari.* Hactenus Lāpridius. *Intelligimus igitur aureos integros appellatos eſſe integros eo tempore, quo ſemiſſes & tremiſſes fieri cœperunt.* In iure autē ciuili quod nunc habemus, non *una aurei æſtimatio eſt, ut multi exiſtimant, nec ſemper ſeptuagenos binos in libras accipiendos cenſeo, ſed pro t͞pe aliquid ſtatuentium principū æſtimationem faciendā: ut, uerbi gratia, in lege prima de uarijs & extraordinarijs cognitionibus* Vlpianus *de honorario aduocatorū loquens, ita inquit: Licita autē quantitas intelligitur pro ſingulis cauſis uſq; ad centū aureos. Centū aureos hoc in loco pro duobus auri pondo intelligo.* Nam Vlpianus Alexandri *tempore ſcripſit, nondū imminuta priſci numiſmatis forma, niſi ſi pauca ſcrupula auaritia ipſorū legitimo pōderi detraxit, ut ſupra docuimus.* Viſuntur enim hodie Mamææ *matris eius numiſmata:*

Aurei æſtimatio in iure

Honorariū aduocatorū.

& ego omnium imperatorum uidi eadem forma ab Auguſto ad Commodum Cæſarem. Sed ad hoc quod diximus, non ſolum argumentis, ſed etiam Taciti autoritate comprobare poſſumus, qui libro undecimo de tempore Claudij principis loquens: Continuus inde (inquit) & ſæuus accuſandis reis Suillius, multiq; audaciæ eius æmuli, nam cuncta legum & magiſtratuum munia in ſe trahens princeps, materiã prædandi patefecerat: non quicquã publicæ mercis tã uænale fuit, quã aduocatorũ perfidia, adeo ut Samius inſignis eques Romanus quadringentis nũmorum millibus Suillio datis, et cognita præuaricatione, ferro in domo eius incubuerit. Igitur incipiente Caio Silio conſule deſignato, conſurgunt patres, legem'que Cintiam flagitant, qua cauetur antiquitus, ne quis ob cauſam orãdam pecuniã donũ'ue accipiat. Deinde obſtrepentibus ijs quibus ea cõtumelia parabatur, diſcors Suillio Silius acriter incubuit, ueterum oratorũ exẽpla referẽs, qui famã in poſteros præmia eloquẽtiæ cogitauiſſẽt pulcherrima, alioquin & bonarũ artiũ principẽ ſordidis miniſterijs fœdari, ne fidẽ quidẽ integrã manere ubi magnitudo quæſtuũ ſpectetur: quod ſi in nulliꝰ mercedẽ negotia tueãtur, pauciora fore: nũc inimicitias, accuſationes, odia et iniurias foueri, ut quomodo uis morborũ, pretia medẽtibus, ſic fori tabes, pecuniam aduocatis ferat. Et paulo infra de Suillio et alijs aduocatis loquẽs, qui cauſam diuerſam tuebãtur: Cæſarẽ, inquit, circunſiſtunt anteacta deprecantes, & poſtquã annuit tacens, incipiũt. Quem ullum tanta ſuperbia eſſe ut æternitatem famæ ſpe præſumat, uſui & rebus ſubſidiũ præparari, ne quis inopia aduocatorũ potentioribus obnoxius ſit: neq; tamen eloquentiã gratuito contingere, omitti curas familiares, ut quis ſe alienis negotijs intẽdat: multos militia, quoſdã exercendo agros tolerare uitã: nihil à quoquam expeti, niſi cuius fructus ante præuidetur, prompta ſibi exempla: quantis mercedibus P. Clodius & Caius Curio concionari ſoliti ſint, ſe modicos ſenatores, qui à republica nulla niſi pacis emolumenta peterẽt: cogitaret plebẽ quæ toga eniteſceret, ſublatis ſtudiorũ pretijs etiã ſtudia

Lex Cintia.

ſtudia peritura, ut minus decora. Hæc ita haud fruſtra dicta princeps ratus, capiendis pecunijs ſtatuit modum uſq; ad dena ſeſtertia, quæ egreſſi, repetundarum teneretur. Qui locus tribus uerbis corruptus eſt in exemplaribus quæ circunferuntur. His uerbis Taciti apparet Vlpianũ licitam quantitatẽ appellaſſe eam quæ Claudiano ſenatuſconſulto taxata erat eo tempore quo aduocati inuidia maxima flagrabãt ob delationes & perfidiã præuaricantiũ. Dena aũt ſeſtertia dena millia nummûm ſeſtertiûm ualẽt, ut ſatis oſtẽdimus, hoc eſt centies centenos ſeſtertios: atqui nos alibi docuimus et ratiõe & autoritate, ſingulos aureos cẽtenos ualuiſſe nummos, hoc eſt uicenas quinas drachmas, ita ut auri ad argentum proportio maior eſſet duodenaria. Quare planũm fit dena ſeſtertia & centenos nummos eandem fuiſſe ſummã: ſed Vlpianus aureos dicendo, temporis ſui conſuetudini ſeruiuit iam obſoleto more loquendi per ſeſtertia. In lege Nonnulli, de accuſationibus, Digeſtis: Pauper dicitur, qui minus quàm quinquaginta aureos poſſidet. Quinquaginta aureos auri libram intelligo propter Hermogenem eius dicti autorem, qui æqualis Alexandri imperatoris fuit. In lege Si duobus communia, de legatis: Iuſtinianus uarie pretia mancipiorum taxauit: minimum autem pretium non infra uiginti ſolidos, maximum non ſupra octoginta intendit. Solidos non dubie aureos eius temporis intelligere debemus, qui ſubſeſquipli erant priſcorum aureorum, ita ut triceni ſolidi uicenos aureos ualerent. Qua ratione fit, ut minimũ pretium ſerui triginta noſtri aurei fuerint, ſummum autem, cẽtum & uiginti, quæ æſtimatio longe minor eſt illis, quas in præcedẽtibus ex Plinio & alijs collegi, pretijs ſcilicet iam rerum omnium deminutis. Sed nec illi aurei recentiores auro obryzo ſignati ſunt ut antiqui: ex quo apparet recentiores principes numiſma bifariam minuiſſe, pondere ſcilicet & auri indicatura, quomodo & noſtri fecerunt, & totus deniq; occidentis orbis, id quod inſtitutum aiunt, ne aurum nobiliſſimum et argentũ purũ quod duodenarium appellant, uſu ac collybo deterreretur. Plinius

autor

autor eſt Liuium Druſum in tribunatu plebis octauã partem æris argento miſcuiſſe. Et rurſus alibi: Miſcuit, inquit, denario triumuir Antonius ferrũ: miſcentur æra falſæ monetæ, alij è pondere ſubtrahunt. Denariũ nunc appellamus Caroleum nummũ argẽteum, qui antiquũ ſeſtertium ualet. Aſſem autẽ appellare poſſumus, quem duodenarium uocamus, & ita in partes diuidere, ut antiqui ſuum aſſem diuidebant, in ſui generis partes, quadrantes ſextantesq́; dicentes: ſic unciæ loco erit denariolus, quẽ Græci chalcum dicunt: ſic quinarius & ſenarius, uel quincunx & ſemis, qui quinos & ſenos denariolos ualent ſeſtertios dudum ſignauimus, qui duos ſolidos & ſemiſſem ualerent, ſed iam rari uiſuntur, facti enim nõ placuerunt. Extant & trepondij pridẽ ſignati groſſi, curij uocitati ab autore prædiuite auorum memoria. Centuſſem dicere poſſumus pro ea ſumma quam alternis propè uerbis negotiatores centũ ſolidos appellant, ut decuſſem pro decẽ. Licet enim uerba antiqua in uſum noſtrum interpolare, quæ quidem æui ſitu non putida facta ſunt. Vidimus poſt quadrienniũ edictũ præconio promulgatũ, quo omnibus numiſmatis priſcis uſus abrogabatur, tam noſtratibus q̃ externis, perinde quaſi nullus nummus locabilis eſſet, qui non æqualis noſtræ memoriæ fuiſſet: quod edictũ unius hominis impotentia principi extuderat, qui omnia penè omniũ magiſtratuũ munia ſui iuris ac poteſtatis fecerat, quũ muneris ſui uices proprias uix tertio quoq; actu obiret. Sed q̃uis minax ac tumultuoſum præconiũ, cõſenſus hominum iure optimo neglexit, præſertim autore ſublato de medio: quod enim tandẽ edictum iniquius excogitari potuit, & in maiores noſtros magis iniuriũ, quàm monumenta memoriamq́; regum perpetuo delere? Eo enim mandato id agebatur, ut optimum quodq; numiſma conflaretur, & inde pecunia notæ omnino deterioris quaſſaq́; ſignaretur. O improbum inuentũ, & ſi fieri poſſet memoriæ hominũ eximendum. Olim magiſtratus Romani, et poſt eos republica ſublata, principes iconicos ſe fingi in numiſmate uolebant, quaſi nomen ſuum latiſſime longiſſimeq́; proditurі: quo nomine

Denarius noſter.

Aſſis partes hodiernæ.

Centuſſis.

Numiſmata antiqua peſſimo inſtituto, noſtro tempore aliquãdiu abrogata.

mine ad noſtram uſq; ætatē permāſit eorū memoria, uelut ſtatuis per totū orbē erectis. Quod cum noſtri principes olim imitati eſſent, ſimilē eis gloriā ætas noſtra inuidiſſe olim dictitabatur, unius hominis uel paucorū crimine, tametſi utinā ipſe ſeculū ſuū noſtrūq; hac una nota inuſſiſſet. Huiuſmodi hominū uel temeritatē, uel ruſticitatem arguit lex prima de ueteris numiſmatis poteſtate, undecimo libro Iuſtiniani Codicis, his uerbis: Solidos ueterū principū ueneratione formatos, ita tradi ac ſuſcipi ab ementibus & diſtrahentibus iubemus, ut nihil omnino refragationis oriatur, modo ut debiti pōderis ſint & ſpeciei probæ: ſcituris ijs qui aliter fecerint, haud leuiter in ſe uindicandū. Verū ea quæ diximus de amphora et mēſuris cæteris, rurſus in dubiū uocabuntur, cum locus ille Plinij ſuccurrerit ubi de uino Opimiano loqtur. Locus Plinij de uino Opimiano.
Quare etſi procul à me abeſſe ſuſpicionem illam uolo, quaſi obtrectaturientis more hominis & delatoria (ut dicitur) curioſitate in commentarios inquiſiuerim ſcriptorū noſtro ſeculo clariſſimorū atq; exiſtimatiſſimorū, facere tamen nequeo, quin in operis huius coronide Hermolaū Barbarum uirum ſumma laude dignū, iterū ad diſquiſitionē doctorum hominum reuocē: non quòd manibus uirorū doctorū diē dicere gaudeā, qui uadimoniū obire apud ſuperſtites nequeunt, ſed quod ueritatē aſſerere in lucē uolens, locupletes eius rei uades, quos nobis uiuens reliquit, citādos omnino ad hoc iudiciū duxi: præuaricationis enim inſimulari aut certe obliuionis poſſem, ſi locū illum Plinij ſilentio præterirē, qui ut ab Hermolao intellectus eſt, id quod nos diximus de uncia euertit, ob quod omnino fuit res in iudicium deducenda. Plinius igitur libro decimoquarto de uini generibus loquēs, quæ in autoritate fuerunt: Alicui anno, inquit, fuit omniū generū bonitas, L. Opimio cōſule, cum C Gracchus tribunus plebis ſeditionibus agitatis interemptus, ea cœli temperies fulſit (cocturam uocant) ſolis opere, natali vrbis ſexcenteſimo trigeſimoquarto: durantq; adhuc uina ducētis ferè annis in ſpeciē redacta mellis aſperi. Etenim hæc natura uinis in uetuſtate eſt: nec potari per ſe queunt, niſi peruincat aqua, Coctura.

cat aqua,uſq; in amaritudinẽ carie indomita:ſed cæteris uinis cõmendãdis minima aliqua mixtura medicamẽta ſunt: quo fit ut eius temporis æſtimatione in ſingulas amphoras centeni nummi ſtatuantur. EX *ijs tamen uſura multiplicata ſemiſſibus, quæ ciuilis ac modica eſt, in Caij Cæſaris* Germanici *filij principatu annis centũ ſexaginta ſingulis uncias uini cõſtitiſſe nobili exemplo docuimus, referentes uitem* Pomponij Secundi *uatis,cœnamq; quam principi illi dedit:tantum pecuniarum detinent uini apothecæ.* Hunc *locum ita legit* Hermolaus,*& ita ſe emendaſſe teſtatur,quem in altera editione enarrans poſt explicatam de uſuris retractionẽ :* Vt *redeamus,inquit,ad propoſitum,Si amphora,id eſt(ut* Feſto *placet)octoginta uini libræ ſub* Opimio *centum nummis ualuit, faciunt autem octoginta libræ nongentas ſexaginta uncias, efficitur ut ſemiſſes uſuræ, hoc eſt nummi ſeni annorũ centum ſexaginta nongentos ſexaginta nummos inferant,atq; ita ſingulæ uini unciæ ſingulis nummis uſuræ nomine conſtiterint.* Hactenus *ille cum dixiſſet,quaſi penſo ſuo abſoluto,ad alia tranſit, cum magna(ut uidetur) ſecuritate compertæ rei defunctus.* Primũ *ſiue hoc dixerit* Feſtus,*ſiue non,id quod datur accipio, id eſt uini amphoram octoginta librarum eſſe:hac enim ratione efficitur, ut ſextarius ſit unciarum uiginti.* Nam *quum duodequinquaginta ſextarijs amphora impleatur, ſi libris duodequinquaginta totidem beſſes addas,ut ſint duodequinquagies uicenæ unciæ,fiunt octoginta libræ.* Quin *& ipſe* Hermolaus *in priore editione:* Amphora,*inquit,uini quadrantal latine dicta* Feſto Pompeio,*congios octo cõtinebat,id eſt ſextarios* XLVIII.*ſextarius uncias uiginti* Feſto,*ſed* Africano *libras duas aut tres, nunquam tamen plures duabus heminis:ita fit ut ſingulæ amphoræ* LXXX.Feſto,*uel* XCVI. Africano *aut certe* CXLIIII.*uini pondo capiant:quibus in* XII. *uncias reſolutis,efficiuntur aut nongentæ ſexaginta unciæ, ſi octoginta pondo ſunt: aut mille centum quinquaginta duæ, ſi nonaginta ſex:aut mille ſeptingentæ uiginti octo,ſi centum quadraginta quatuor.* Ex *quibus*

uerbis

uerbis tametſi ambigere magis q̃ ratione colligere doceamur, tamē (ut dixi) quod à me ſtat, id cupide accipio, & in rem meam uerto: hac enim autoritate probo ſextariũ uel dipōdiũ fuiſſe id qđ aſtruere conor, uel certe unciarũ uiginti, cum apud Pliniũ legatur quindecim unciarum eſſe, id eſt libræ & quadrantis, quod nullo alio teſtimonio ſubſiſtere poteſt. Verum illud non concedo, ut uncia uini duodecima libræ pars ſit: nec in ſextario uncias uini uiginti eſſe dico, ſed duodecim, et in amphora quingẽtas ſeptuaginta ſex, quas Hermolaus nongentas ſexaginta eſſe putauit, id quod ante ex Martiale abunde probatum eſt: alioquin ſextarius qui citra cõtrouerſiam in duodenos cyathos diuiditur, nõ unciarum uicenûm, ſed duodenûm tantum eſſet, ſi uncia uini apud Plinium ad pondus nõ ad mẽſuram referretur, quod nec Pliniano ſextario, nec Pompeiano congruit, quodq́; Hermolaum non animaduertiſſe mirum eſt, præſertim cum Plinium in manus accepiſſet: quota eſt enim uncia pars libræ, tota eſt cyathus ſextarij: & uncia tam ad quotam partem, quàm ad pondus refertur apud autores, & (quod maius eſt) interdum ad longitudinem uel craſſitudinem, ut in primo libro oſtenſum eſt à nobis. Plinius libro XVIII. de medica loquens: Si ſit humidũ ſolum herboſum'ue, uincitur, et deſciſcit in pratũ, ideo protinus altitudine unciali herbis omnibus liberãda manu potius q̃ ſarculo. Vuncialem altitudinem pollicarem intelligo, id eſt digiti & trientis ut Frontinus autor eſt. Nimirũ Hermolaus blandiente calculo deceptus eſt: ſiquidem cum centies ſexagies ſenos nummos cũ octuagies duodenis uncijs ad unum quadrare ſubducenda ratione inueniſſet, ilicet non excuſſum quod arridebat admiſit: ultra enim addubitare eum non ſinebat deprehenſæ uſurarum rationis fiducia geſtiens: quod tamen affirmare uereor, ne plenum ſit audaciæ. Ipſe enim Hermolaus de altera ſua editione ad Antoniũ Caluum ſcribens Venetum patritium, ita inquit: Peruenit quidem res ad umbilicum, ſed nullus tamen dies eſt quo non fiat aliqua acceſſio: nunc cum impreſſoribus agitare cœpi lente, de induſtria

rem

rem differens, ut diutius in fermento ſit: nihil time, diligentiã adhibituri ſumus, qualem in altera editione prætermiſſam ſæpe mecum queſtus es. Et paulo inferius: Multo aũt, inquit, plus operis et laboris adij quàm putabam, quòd omniũ rerum quæ in cœlo et ſub cœlo ſunt gnarũ eſſe oportet, qui Pliniũ profitetur intelligere, tãto magis qui caſtigare. Hæc uerba ſignificant Hermolaũ magnam animaduerſionẽ adhibuiſſe ſecundæ caſtigationũ editioni. In hoc igitur loco ego numerũ nummorũ deeſſe dico, ſicut & in alijs quibuſdam locis apud Pliniũ, qualis eſt ille libri decimiſeptimi in principio de Lucij Craſſi domo: & libro XXIII. de argento Carthagini imperato, ut in ſuperioribus adnotauimus. Quare ſic legẽdum puto: Quòd ut eius tẽporis æſtimatione in ſingulas amphoras centeni nummi ſtatuantur, ex ijs tamen uſura multiplicata ſemiſſibus quæ ciuilis ac modica eſt, in C. Cæſaris Germanici filij principatu anno centeſimo ſexageſimo ſingulas uncias uini conſtitiſſe nobili exẽplo docuimus: ut ſenſus ſit apertus hoc modo, et omnino extricatus, ſicq; Pliniũ locutum intelligamus. Quare ſi eius tẽporis. uel ſic: Verũ ſi temporis Opimiani æſtimatione in ſingulas amphoras centenos nummos ſtatuas, ex his tamen uſura multiplicata ſemiſſibus in Caij Cæſaris principatu anno centeſimo ſexageſimo, & reliqua. Verba ſunt enim Plinij, coniectura aſſequẽtis id quod dicit: Si, inquit, conſulatu Opimij uinũ illud centenis nũmis ualuit, (id quod uerisimile eſt) & interuſurij ſemiſſium ratio habeatur, neceſſe fuit anno cẽteſimo ſexageſimo, quo tempore Pomponius cœnam Caligulæ dedit, uncias uini ſingulas tot nũmis conſtitiſſe. Hermolaus hũc locũ caſtigans duo uerba mutauit, illud quo ſit pro quod ut, & ſingulis pro ſingulas legens. Anno autẽ centeſimo ſexageſimo lego, ſenſu ita expoſcẽte, et alioquin ab antiquo uno exemplari admonitus. Hic etiam periclitari libet & aliquid comminiſci, ut ineũdæ huius rationis formam aperiamus, utq; ſi nobis collimare non cõtigerit, poſt nos exiſtat aliquis qui à ſcopo nõ aberret: ſic enim artes conſummatæ ſunt, alijs ſuper alios commentantibus, ani-

[Margin: Locus Plinij emendatus.]

[Margin: Collimare.]

bus, animorumq; contentio ad eam tandē peruenit quā Græci Euſtochiam, id eſt animorū & oculorū intentionem nō aberrantē appellant, noſtri collimationē dixerunt, quaſi tragulā quandam perſpicaciæ ad inuentionis ſcopulū limis oculis intendentiū: quanquā ſunt qui collineationē appellare eam malint, à lineis uiſualibus in unum locū contentis. Hoc uelutiiure gentiū utentes, poſt doctiſſimorum hominū ſententias, & noſtram in mediū ſæpe in hoc opere attulimus: nec qui poſt nos ſententiā dicturi ſunt, aſſentiēdi magis quàm cenſendi exemplū amplectentur ſi operā prolixe literis impenderint, alioquin chartarū inani diſpendio tot libri noui ſub prælo quotidie mitterētur. Id modo ne referat Gallus an Italus ſit qui ad ſcribendū animum appulerit. Quod non ideo dico, quaſi hoc nobis inſtituto Italia literarū bonarū magiſtra interdixerit, quæ nulli non laudē ſuam benignitate ſumma ut bona quoq; ſua impartit: ſed noſtratiū hominū improbitas memoriæ ſemper obuerſatur, cui nunquā ſatis uidebor reſpondiſſe: qui utinā ipſi tam Italos q̄ Italiā amauiſſent, melius enim (ut arbitror) & nobis & honori ſuo conſuluiſſent. Semiſſes igitur uſuræ centū & LX. annorū, id eſt centies ſexagies ſeni nūmi (ut Hermolaus dixit) nongētos ſexaginta nummos efficiunt: quibus ſi ſors addatur (quā ipſe omiſit) fiūt mille & ſexaginta: ita Hermolai ratio procedere non poteſt, cum ſortis & uſurarum ratio habenda ſit. In amphora aūt octo & quadraginta ſextarios eſſe conſtat, & duodecim cyathos in ſextario, quos numeros ſi inter ſe ducas, fiunt cyathi quas uncias Plinius dixit, quingēti ſeptuaginta ſex. Si ergo apud Plinium ſic legas, ſingulas uncias binis conſtitiſſe, & ſubintelligas nummis: quod fieri ex præcedentibus poteſt, duo & nonaginta nummi plures erunt, quàm ut ſumma eorū duplicata mille & ſexaginta nummis ad unū congruant: ſumma enim cyathorū duplicata, mille centū & quinquagintaduo erit: Ita Plinius duobus et nonaginta nūmis uſuras auxerit. Quòd ſi uſuras uſurarū reputemus, octauo quoq; anno & quinto menſe anatociſmus renaſcitur, id eſt centeſimo & uno menſe: qua ratione cen-

Euſtochia.

Italici.

L

ne centum annis uſura ſubnaſcens, duodecies ſenos nummos peperit, id eſt duos & ſeptuaginta: & ſexaginta annis, paulominus duos & quadraginta, qui fiunt ſimul pro fœnore iterato centum & quatuordecim. Ita Plinius exacte uidetur ratione ſupputaſſe.

Anatociſmus antiquis uſitatus.

Anatociſmum autē uſitatū fuiſſe antiquis notius eſt quàm ut oſtendere neceſſe ſit: quapropter fortaſſe non uini apud Plinium ſed binis legendum eſt, nam uini uerbum omnino eo in loco non cogruit ut ſuperuacaneum: ſic fiet ut ſextarius quatuor & uiginti nummis conſtiterit, id eſt ſolidis noſtris uiginti, quod omnino magnū fuit pretium: cū ea ratione amphora, quæ octaua pars eſt modij noſtratis, duodequinquaginta Frācicis cōſtiterit, qui hodie quatuor et uiginti ducatis ualent: cū nemo noſtra memoria apud nos binos modios uini pluris uēdiderit quantūuis cara annona: ita uini pretium centū & ſexaginta annis duodecies penè multiplicatū erat, cū ſingulæ amphoræ millenis cētenis quinquagenis binis nūmis uenderētur: & tanti cyathus poſt tot annos uēditus eſt, quanti ſub Opimio ſextarius uēdebatur. Hæc ratio etſi ſpecioſa uidetur, tamen admittendam affirmare non auſim. Adhuc enim ita ratio inita eſt quaſi non modo incolume uinū, ſed etiā non imminutū fuerit. Nihil igitur ex amphora centenūm nūmūm Plinius deperijſſe centum ſexaginta annis exiſtimauit, præſertim cū ad craſſitudinē mellis aſperi redactū eſſe dicat. Ego uero ex uino noſtro coniecturā facies, id uinū ad ſeptimas minimū partes exuctū fuiſſe cēſeo: cui diſpendio ſi nūc addas id quod intercidit in alia atq; alia uaſa ſemper etiam ipſa aliquid ſorbētia, trāsfundendo, id quod tot annis neceſſe fuit, totiesq; mutatis dominis & apothecis: uix decimā quanq; amphorā poſt tēporis tantā intercapedinē reſiduā fuiſſe credo: ut fortaſſe non binis nūmis ſed uicenis legendū ſit: id uerba ipſa Plinij mihi ſignificare uidētur, cū inquit: Tantū pecuniarū detinēt uini apothecæ: nec alia res maius incrementū ſentit ad uiceſimū annū, maiusue ab eo diſpendiū non proficiente pretio. Vina enim ſignificat ad uiceſimū annū ita cōmode ueteraſcere, ut uſuras etiā ſemiſſes pen

ſitare

ſitare poſſint: ſed ſi ultra aſſeruētur, ut nullo pretij augmēto mirū in modum deminuātur. Sic igitur colligo, quaſi ipſa per ſe caries cōgios octonos quos amphora capit, ad totidē ſextarios contraxerit æuo ipſo abſorbente: deinde ut diffuſionis & tranſuaſionis diſpēdium ſextarios ad beſſes aut dodrātes redegerit, teſtis ipſis ſemper combibētibus. His duobus intertrimētis ſi ſpecimina guſtātibus data, iuncturāq; cauponationis heminariæ quadrātariæq; addideris & quod aliâs intercidit, quis iam addubitet ad uicenos nummos pretium in uncias extendere, quod ſemiſſes uſuræ ad binos nūmos & ultra intēderant? Id quod ſi admittamus, ſextarij ſinguli nummis ducenis quadrigenis conſtiterunt, id eſt ſexagenis denarijs. Qua ratione pretiū paulominus centū & uiginti partibus auctum eſt centum & ſexaginta annis, quod fortaſſe nō incredibile erit, ſi quis reputet quòd minima aliqua mixtura (ut Plinius dixit) medicamēta erant, cæteris uinis cōmendandis: ut portione per hoc magna exorptū uinū eſſe intelligamus: in quo exucto liquore uini uis remāſiſſet incolumis & uiuida. Hoc quū admiratione dignū eſſet, ideo Plinius retulit, ita ut nobile exemplū uēdiii plurimo uini appellet: id tamen minus mirū facit piſcis mullus Romæ ab homine priuato octo millibus nūmûm emptus, id eſt ducētis aureis noſtris. Hoc enim creditu difficilius eſt q̄ amphoram uini præſtātiſſimi et medicamentarij ducentis & octoginta octo aureis uæniſſe: tanti enim amphora ſupradicta ratione conſtitit. Hanc etiam opinionē adiuuare poteſt id quod Plinius libro duodecimo inquit de Opobalſamo loquens his uerbis: Nec manifeſtior alibi fraus, quippe millibus denariûm ſextarij empti uendente fiſco, trecētis denarijs uæneunt. Si enim Plinij tēpore cū largior iam fœtura ſucci eius erat, ſinguli ſextarij ſynceri liquoris centenis aureis uendebātur, nō magnopere mirū eſt inuſitatæ atq; omni æuo inauditæ uetuſtatis uinum, quod medicamenti loco cederet, ſenis aureis uænū iiſſe. Verū illud ipſe miror, quòd anno Opimiano .i. natali ipſo uini Opimiani, Plinius ſingulis amphoris cētenos nummos taxandos exiſtimauit

Opobalſami pretium.

 qua

qua ratione culeum noſtras, id eſt ſeſquimodius Pariſinus tribus argenti libris ualuit, hoc eſt triginta aureis noſtris. Quòd ſi eo anno omnium generũ bonitas fuit in Italia, cuius tot uini nobilitates Plinius libro ſupradicto enumerauit: quonã modo fieri poteſt ut tanti amphora uænierit? præſertim cum feraces uites habuerit ut idem autor tradit: quippe in Gallia ut gelicidiũ, uredo & ſideratio ſequens, & has cœli iniurias procella excipiens, ſummã caritatẽ inferant, id quod memoria mea non ſemel contigit, nemo tamen meminit hac in vrbe modiũ uini qui amphoras octo capit, duodecim aureis uænire, duntaxat uernaculi: tametſi hic habeamus omnium propè generũ, id eſt albi, helui & intenſe rubẽtis, nigriq́; quæ nulli importatorũ cedunt duntaxat iugi uſu menſæ, tametſi pretio aliquantulum cedant nõnullis importatis, quæ ſtrenuiora eſſe creduntur titillandis palatis. Vinoſiorũ hoc hominũ iudicio factũ, qui uina noſtratia, id eſt agri Pariſini retuſo mucrone eſſe dictitant: nec ſatis lancinare linguas guſtu feruido & acuto. Alioquin ſanorũ iudiciorũ conſenſu conſtat uina Francica, id eſt Pariſina omnibus numeris bonitatis præ cellere, tametſi halitu ut illa externa uertiginem non cieant. Sed ne illa quidẽ aduentitia & caput tentantia quauis inopia uini ſupradictũ pretiũ excedunt: quod de ijs intelligi nolo, quorũ ſingulæ potiones uno conuictu dantur. Qualia ſunt Luſitanica, pſeudocretica, & omnino quæ ſapæ uice ſumuntur: & pro Liberi bellarijs cedunt. Verum de pretio uini audiamus Columellã ſic dicentẽ libro tertio: Quippe ut deterrimi generis ſint uineæ, tamen ſi cultæ ſint, ſingulos utiq; culeos uini ſingula eorũ iugera peræquabunt: utq; trecentis nummis quadragenæ urnæ uæneant (quod minimũ pretiũ eſt annonæ) conſument tamen ſeptem culei ſeſtertiûm duo millia & centũ nummos. Ea porrò ſumma excedit uſurã ſemiſſium. Atq; hic calculus quẽ poſuimus, græcini continet rationẽ: ſed nos extirpãda uineta cenſemus, quorũ ſingula iugera minus quàm ternos culeos præbent. Minimũ pretiũ annonæ Columella eſſe dicit, quũ trecenis nũmis quadragenæ urnæ uæneunt,

Vini pretiũ apud antiquos.

neunt,id eſt uiginti amphoræ,quod perinde eſt ac ſi dixiſſet quum ſingulæ amphoræ quinis denis nummis uæneunt. Si igitur uiliſſima annona uinũ in amphoras quindecim nũmis erat: exiſtimo mediocri annona amphorã tricenis nummis uẽdi ſolitã: ut ſumma fuerit annona, quadrageni quini uel quinquageni nummi: dira et prodigioſa etiam ſexageni, aut ſummũ ſeptuageni. Sed caritatis annonæ ac uilitatis ratio duplex, alterã copia & penuria moderatur, alterã prima ultimaq; nota mercis facit. Huius igitur loci explicatio ſit in medio poſita, ut pro captu cuiq; cõminiſci quicquã liceat: ne in immenſum creſcat hic liber, ſi lites litibus reſoluere pergeremus: eſſe enim huius incœpti eam rationẽ uidebam, ut ſi indulgere ſtilo uoluiſſem, connexa rerũ ſeries in altũ ſæpe relatura nos eſſet: ac nihilo ſecius tamen libens feci ut locum quendã ex libro Columellæ tranſcriberẽ propter inſitã ac peruulgatã opinionẽ inter noſtros de uitiũ cultu, & eius agricolationis alea. Is igitur autor docere uolens uberrimũ eſſe uinearũ redditum: Atq; ut omittam, inquit, ueterem illã felicitatem aruorũ, quibus & ante iam Marcus Cato, & mox Varro Terentius prodidit ſingula iugera uinearũ ſexcenas urnas præbuiſſe: his certe tẽporibus & Nomẽtana regio celeberrima fama eſt illuſtris, et præcipue quã poſſidet Seneca uir excellentis ingenij atq; doctrinæ, cuius in prædijs uinearũ iugera ſingula culeos octonos reddidiſſe plerunq; cõpertũ eſt. Nam illa uidentur prodigialiter in noſtris Ceretanis accidiſſe, ut aliqua uitis apud te excederet uuarũ numerũ duũm milliũ: ut apud me octingentæ ſtirpes inſitæ, intra bienniũ ſeptenos culeos peræquarẽt: ut primæ uineæ centenas amphoras iugeratim præberent: cum prata & paſcua & ſyluæ, ſi centenos ſeſtertios ſingula iugera efficiant, optime domino conſulere uideãtur. Nam frumenta maiore quidẽ parte Italiæ quando cum quarto reſponderint uix meminiſſe poſſumus. His uerbis Columella clariſſimus autor rei ruſticæ, teſtatur nullum genus agriculturæ aut prædij fructuoſius eſſe uinea. Oſtendimus ſupra iugerũ minus eſſe beſſe arepenni Pariſini:

De cultu uitium.

quãquam Columella libro ſexto dicat ſemiiugerum à Gallis arepẽnam uocitari: & idem autor cenſet extirpandũ uinetum eſſe, quod minus tribus culeis, præbeat in iugera, id eſt ſexagenis amphoris. Varro libro primo: In qua terra, inquit, iugerũ unum denos et quinos culeos fert uini, quot quædã in Italia regiones. Sed ut has Varronis uineas raræ felicitatis omittamus, Senecæ uineas Columella octonos culeos ferre ſolitas tradidit, id eſt cẽtenas et ſexagenas amphoras in iugera. Quod quia rarũ fuit, rurſus iis omiſſis alias uideamus quæ mediocres habebantur, id eſt quæ cẽtenariæ erant quinq; culeos reddẽtes iugeratim. Vt igitur cẽtenas amphoras, id eſt duodenos modios noſtros & ſemodiũ uinea mediæ notæ præbuerit, & ſingulis amphoris minimũ annonæ pretiũ ſtatuamus, id eſt quinos denos nũmos, mille ac quingentos nummos aniuerſario uectigali reddidit. Quod ſi mediocrem annonam æſtimare uelimus, hæc ſumma duplicabitur, ut ſint ære noſtro quinq; & ſeptuaginta aurei coronati: hodie ex iugero & triente Romano, id eſt iugero Pariſino ſi quis centenas amphoras annuatim ferret, id eſt duodecim modios noſtros & ſemiſſem duntaxat uini non minimæ notæ, quam noſtri familiarẽ appellant, hic Baccho litaſſe dictitaretur: rariq; ſunt in hoc agro qui tantum percipiant etiam infimæ notæ, & tamen apud Columellam hic reditus iugeri Romani mediocris inuenitur: quare planũ fit uinearũ cultũ apud nos non ſuopte uitio, ſed cultorũ, damnoſum exiſtimari. Quum enim hic ferẽ rei ruſticæ tractationẽ ignoremus, & qui nobis fodiũt & putant, omnia ex cõmodo ſuo faciãt, fit plerunq;, ut nec exacte nec tẽpeſtiue cultus uitiũ abſoluatur, quũ in vrbe exiſtẽtibus dominis opus in agro fiat. Propterea Plinius libro decimooctauo: Profecto, inquit, opera nõ impenſa cultura conſtat, & ideo maiores fertiliſſimũ in agro oculũ domini eſſe dixerũt: atq; ita loquor quaſi uinitores peritos habeamus, cum uix decimus quiſq; artem ſuam nouerit. Inde fit ut ſumptus uineæ fructum ſæpe deuoret: quod tamẽ ne deterrimo quidem cultu iis contigit qui uitiferum ſolum eligere nouerũt. Sed

cum iam omnis collis campuſq; uitibus conueſtiatur, neceſſe eſt inſcijs cultoribus plurima uineta nõ reſpondere, præſertim in hoc tractu in quo carbunculatio à gelicidio alternis propè annis ſentitur. Quare cum à prima germinatione uſq; ad quintum nonas Maias (qui dies ultimus eſt decretorius uitibus) gelicidium timeatur, & huic periculo exemptis iterũ uis maior impendeat, quæ nullo nõ anno alicubi ſtragẽ infert, ſimul uredine ab æſtu caniculæ, aut aquæ cœleſtis inopia uuæ ſæpe retorreſcant, id quod cum hæc proderem egregium prouentum uinearum bona ex parte perdidit, niſi aut diligentia aut felicitas adiuuet, eſt ferè quod expenſum uitibus queribundi feramus. Quanta autẽ priſcorum frugalitas & q̃ ſtrenua fuerit diligentia in agricolatione, ex lectione Varronis & Columellæ in uniuerſum patet, cuius uelut unum ſpecimen illud adnotaſſe ſatis erit, quod Varro libro primo de uinearũ cultu loquẽs ita inquit: Saſerna ſcribit ſatis eſſe ad iugera octo, hominẽ unũ: et Columella libro XIIII. Nam ut ampliſſimas impẽſas uineæ poſcãt, non tamẽ excedunt ſeptẽ iugera unius operã uinitoris. Hodie autẽ quotus quiſq; uinitor tribus iugeribus ſufficit? Ita fit ut uineas non uinitoribus colẽdas locemus, ſed cultorũ mancipibus. Propterea in agro Pariſino uineta magno excoluntur, cũ multis in locis Galliæ paruum ſumptum q̃uis feraces uites poſcant: quod et incuria dominorum, & ignauia uinitorũ ita inueteratum eſt, ut conſtitui apud nos res ruſtica nequeat, ruſticis unanimi cõſpiratiõe tuẽtibus quod à maioribus acceperunt. Verum (ut ad Plinium redeam) ſi centenos nummos in amphoram ſtatuamus anno Opimiano & centenas amphoras in iugerum, qui mediocris eſt prouentus Columellæ, uideamus quonam tandem redditus euaſurus ſit: centies centeni nummi decem millia nummûm fiunt, quæ nos ducentis quinquaginta aureis æſtimare ſolemus: quo fit ut nõ immerito fortaſſe Pliniana exẽplaria eo in loco ſuſpecti poſtularim, quomodo et in alijs nonnullis locis, officio (ut mihi quidem uidetur) ſtudioſi hominis functus qui in medium conſulit. Nam illud Columellæ in loco

Fertilitates ſoli memorabiles.

à nobis antea citato: Nam frumenta maiore quidem parte Italiæ quãdo cum quarto reſponderint, uix meminiſſe poſſumus, cũ quartodecimo legendũ eſſe notius eſt quàm dici debuerit, ex Varrone *libro primo cuius hæc uerba ſunt:* Q*uare obſeruabis quantũ in ea regione conſuetudo erit ſerendi: ut tantum facias quantũ ualet regio ac genus terræ: ut ex eodẽ ſemine aliubi cum decẽ reſpondeat, aliubi cum quindecim, ut in* Hetruria *locis aliquot*. In Sybaritano *dicunt etiã cum centeſimo redire ſolitũ*. Nec mirũ id Italiæ tribui, *cum* Plinius *tradiderit agrum* Babyloniũ *cum quinquageſimo fœnore meſſes reddere, diligentioribus agricolis etiã cum centeſimo: de quo* Herodotus *in primo ita inquit:* τὸν δὲ τῆς δήμητρος καρπὸν ὧδε ἀγαθὴ ἐκφέρειν ἐστὶ ἡ βαβυλονίη χώρη, ὥστε ἐπὶ διηκόσια μὲν τὸ παράπαν ἀποδιδοῖ, ἐπειδὰν δὲ ἄριστα αὐτὴ ἑαυτῆς, ἐνείκῃ ἐπὶ τριηκόσια ἐκφέρει. Id eſt, *ad cerealẽ autem frugẽ uſq; adeo bona eſt regio* Babylonia, *ut plerunq; ducena reddat: ubi autẽ bonitate ſeſe ipſa uincit, ibi etiã ad tricena*. Plinius *libro quinto:* Libyphœnices *appellantur qui* Byzantiũ *incolũt: ita appellatur regio* CCL. *millibus paſſuum per circuitũ fertilitatis eximiæ, cum cẽteſima fruge agricolis fœnus reddente terra*. Et *libro decimooctauo:*

Tritici fertilitas in Africa.

Tritico *nihil eſt fertilius, hoc enim natura ei tribuit, quoniã eo maxime alat hominẽ, utpote cum è modio ſi ſit aptũ ſolum, quale in* Byzantio Africæ *campo, centeni quinquageni modij reddãtur: cũ centeſimo quidẽ &* Leontini Siciliæ *campi fundunt alij q;, & tota* Betica, *& in primis* Aegyptus. *Hoc dictũ* Plinij *nõ conuenit cum uerbis* Ciceronis *ſuperius à nobis citatis de agro Siculo, cũ decimo reddẽte*. Non hyperbolice igitur dominus noſter in euangelio Mat*thæi capite decimotertio, fructum ſummũ ad centeſimã frugẽ auxit*. Verba Plinij *libro decimooctauo hæc ſunt à* Theophraſto *ad uerbum traducta:* Babylone *tamen ſegetem bis ſecant, tertio depaſcunt, alioquin folia tantũ fierẽt. Sic quoq; cum quinquageſimo fœnore meſſes reddit exilitas ſoli, uerum diligentioribus cum centeſimo*. Sic enim Hermolaus *rectè emendauit*. Theophraſtus *libro octauo de*

xo de Stirpibus: τὸ δὲ τρίζον τὰ πρόβατα ἐπαφιᾶσιν. οὕτω γὰρ φύει τὸν καυλόν· εἰ δὲ μὴ, φυλλομανεῖ, γίνεται δὲ μὴ καλῶς ἐργασαμένοις, πεντηκοντάχοα, τοῖς δὲ ἐπιμελῶς, ἑκατοντάχοα. *Et tamen in antiquis exemplar.bus & in impreſſis ante Hermolaum ſic legitur: Sic quoq; cum quintodecimo fœnore meſſes reddit exilitas ſoli, uerum diligentioribus cum centeſimo quinquageſimo, quod mirũ eſt, cũ ad uerbũ Plinius locũ Theophraſti uerterit, niſi quòd duo illa uerba, exilitas ſoli, apud Theophraſtũ non ſunt, nec uidentur conuenire, cum Theophraſtus pieram terrã illam appellet, id eſt pinguem, & Plinius ipſe præpinguẽ & denſam, ut potius felicitas quàm exilitas legi debeat: & mirũ ſit Hermolaum hæc uerba ex Theophraſto agnouiſſe, cum exile ſolum contrarium ſit læto & affluenti. Quod autẽ ſequitur: Neq; eſt cura difficilis: quàm diutiſſime aquari gaudent, ut præpinguis et denſa hubertas diluatur, ſic emendandũ cenſeo ex antiquo uno libro: quàm diutiſſima aqua riganda. Theophraſtus.* ἡ δὲ ἐργασία τὸ ὡσπλεῖστον χρόνον ἐμμένειν τὸ ὕδωρ, ὅπως ὕλην ποιήσῃ πολλήν. πίειραν γὰρ οὖσαν καὶ πυκνὴν τὴν γῆν δεῖ ποιῆσαι μανήν. *Id eſt, cultus aũt eſt ut ꝗplurimo tempore reſideat aqua, & multã herbæ materiã faciat. Pingue enim ſolum et denſum oportet rarũ fieri. Idem Plinius capite ſequẽti: Similis ratio ſed felicitas maior Babyloniæ Seleuciæ, Euphrate atq; Tigri reſtagnãtibus: quoniã ibi rigandi modus manu temperatur. Alioquin etiã aquari uerbũ hoc loco nõ conuenit. Cum de agro noſtro qui pinguiſſimus eſſe uulgo dictitatur, agricolas multos interrogarim, nunquã exculpere potui ut cum decima fruge reddere ſemen faterentur, niſi ſiquãdo ſumma anni ubertate id contigit, uel in nouali recens proſciſſo. Quo magis mira illa felicitas agrorũ uideri debet: ſed & in eo culpã aratorũ noſtrorum eſſe crediderim, nam Varro cum quintodecimo in Hetruria reſpondiſſe dicit, quũ Columella, uix cum quartodecimo reſpondiſſe meminerit, quod nõ effœto ſolo, ſed negligẽtia agricolarũ factum puto, qui à priſtina diligentia iam Claudij imperatoris uel Neronis tempore deſciuerant,*

Plinij locus.

rant, ſub quo Columella ſcripſit. Verum animaduertenda Columellæ uerba ſupradicta: Cum prata, inquit, & paſcua & ſyluæ, ſi centenos ſeſtertios ſingula iugera efficiant, optime domino con ſulere uideantur. Ex quibus uerbis conijci poteſt quantū ſeſtertius ualeret: quippe hodie prata ſcimus & uidimus, quæ annuos quater nos Frācicos domino pēſitare ſolita ſint fœniſici in luſtrū oblocata, ita ut cōmode ſecū eo pacto putet actū: Atqui centū nūmi æſtimatione noſtra duobus aureis et ſemiſſe ualuerūt. Sed quoniā diximus qualis fuerit redditus uinearū, reſtat ut uideamus quantū fuerit pretiū. Columella libro quarto: Vinitor licet ſit emptus ſex uel potius ſeſtertijs octo millibus, cum ipſum ſolū ſeptem iugerū totidē millibus nummorū partū, uineasq́; cum ſua dote, id eſt cū pedamētis & uiminibus binis millibus in ſingula iugera poſitas duco. His uerbis Columella uineā cōſeri in ſingula iugera tribus millibus nūmûm ſignificat: quibus ſi operā uinitoris addas, quatuor iam erunt millia, ſine uſuris biēnij ſemiſſibus quo uinea nouella ceſſat. Hæ ducentos quadraginta nūmos ualent, ita ſingula iugera amplius centenis aureis noſtris conſerebātur. Plinius uero eo in loco ubi Opimiani uini meminit, de arte colendæ uineæ loquēs: In noſtra, inquit, ætate pauca exempla conſummatæ huius artis fuere. Verū eo minus omittenda, ut noſcantur etiam præmia, quæ in omni re maxime ſpectantur. Summam ergo adeptus eſt gloriam Acilius Stelenus è plebe libertina LX. iugerûm non amplius uineis excultis in Nomentano agro, atq; æque quadringentis nummis uænundatis. Magna fama et Vetuleno Egilao uel potius Aegilao perinde libertino fuit in Campaniæ rure Linternino, maiorq́; etiam fauore hominum, quoniā ipſum Africani colebat exiliū: ſed maxima eiuſdē Steleni opera Rhemmiū Palæmonem aliâs grammatica arte celebrem in hiſce XX. annis mercatū DC. millibus nummûm in eodem Nomentano, decimi lapidis ab vrbe diuerticulo. Eſt autem uſquequaque nobilitas uinetis per omnia ſuburbana, ibi tamen maxima: quoniam & neglecta per indiligentiam prædia perhauriat, ac ne

in peſ-

Animaduertēdus locus.

Pretium uinearum.

in peſſimis quidem elegantioris ſoli hæc aggreſſus excolere, nõ uirtute animi, ſed uanitate. Quæ primo notata mira in illo fuit. Paſtinatas enim de integro uineas cura Stelenum imitatus, ad uix credibile miraculũ perduxit intra octauum annum CCCC.M *. nummûm emptori addicta pendente uindemia: cucurrit'q́; nõ nemo ad ſpectandas uuarum in ijs uineis ſtrues literis eius altiores, contra id pigra ciuitate ſibi patrocinante, nouiſſime* Annio *Seneca principatu traditiõis ac potẽtiæ quæ poſtremo nimia fuit ſuper ipſum: minime utiq; miraturi* Anneum *tanto prædij eius amore captum, ut non puderet inuiſo aliàs et oſtento futuro tradere palmam eam emptis quadruplicato uineis intra decimum ferè curæ annum: digna opera quæ in* Cecubis Setinis'q́: *proficeret, quando & poſtea ſæpenumero ſeptenos culeos ſingula iugera, hoc eſt amphoras centenas quadragenas muſti dedere*. Ac *ne quis uictam in hoc antiquitatem arbitraretur, idem* Cato *denos culeos redire ex iugeribus ſcripſit*. Hunc *locum (ut arbitror) ita legebat* Hermolaus, *in quo ex pridem impreſſis tria aut quatuor uerba mutauit, ut uidere eſt in eius caſtigationibus: & cum prius* CCCC. *nummûm legeretur, ipſe millibus recte addendum cenſuit*. Ego *uero hunc locum mendis adhuc ſcatere puto, & duobus in locis ab* Hermolao *corruptum: quem quia emendari à me non poſſe uidebam, tranſmittendum diu cenſui: ſed quoniam aliud exemplum non ſuccurrebat unde oſtendere id quod nunc agitur poſſem, conſilium mutaui, ita tamen ut ſeruatis anxie antiquis exemplaribus, addito quod comminiſci potui, locum aliquanto magis perſpicuum minus'que mendoſum referrem*. Hermolaus *in altera editione hunc locum declarare cupiens*: Videtur (*inquit*) Steleni *uinetũ primo* CCCC. *mil. uæniſſe, tum* DC. *millibus mercante* Palæmone, *non à* Steleno, *ſed ab emptore primo, demum quadruplicato pretio comparatum à* Seneca. Ego *aliter cenſeo, quare ſic legendum exiſtimo*: Sed *maxima eiuſdem* Steleni *opera* Rhemmio Palæmoni *aliàs grammatica arte celebri in hiſce* XX. *annis mercato rus ſexcẽtis millibus num-* **Plinij locus.**

bus nummûm in eodem Nomentano. Ex *uetuſtiſſimo libro in quo hæc per datiuum leguntur, Palæmoni & celebri: nec mercatũ, ſed mercatorijs, ex quo mercato rus legendũ dico: alioquin fruſtra* Plinius *dixiſſet in eodẽ* Nomentano, *ſi de uineto ſuperiore ipſe intellexiſſet*. Maxima *igitur fama fuit* Palæmoni *opera Steleni*. Eſt *enim opera ſeptimus caſus non accuſandi: nec Palæmon opera, id eſt agricolationes Steleni mercatus eſt, ſed ad rus emendũ opera Steleni uſus eſt, qui iam documentũ induſtriæ ſuæ ac ſolertiæ dederat uænundato uineto* CCCC. *millibus nummûm*. Sequitur: Eſt *autem nobilitas uinetis (uel mercis ut in omnibus antiquis legitur) per omnia ſuburbana, ibi tamen maxima, quoniã neglecta per indiligentiam prædia perhauriat*. Malim, *ut in antiquis & pridem impreſſis legitur, parauerat: hoc ſenſu*: Quum *aliâs uineæ magno ibi uænirẽt propter uicinitatẽ, tum illa maxime Palæmonis in pretio erant, quia illa cõparauerat negligentia dominorũ coli deſita, ex quo noualiũ uice cenſebantur: quod* Plinius *ſignificat dicens eũ uineas paſtinaſſe, quod renouaſſe ſignificat*. Vix *tamen hoc congruit cum* Columella *libro quarto, quum in ponenda uite reſtibilis uineti ultimã conditionem eſſe cenſeat*. Quare *fortaſſe* Plinius *uanitatẽ in eo arguit; ſed uanitatẽ in eo intelligo potius quòd uineas de integro paſtinauit quaſi reſtibile uinetũ & carioſum, quum uineæ tantum neglectæ indiligẽtia cultorũ fuiſſent, nec repaſtinatione indigerent*. Et *inferius*: Cura *Stelenum agricolã imitatus, lego, cura Steleni dum agricolã imitatur: ſic enim antiqua habẽt exẽplaria*. Et *rurſus inferius*: Cucurrit'q; *non nemo ad ſpectãdas uuarum in ijs uineis ſtrues, literis eius altiores pigra ciuitate ſibi patrocinante*. In *pridem impreſſis, altioribus pigra in ciuitate legebatur, ſed* Hermolaus *illud in expungendũ cenſuit, & altiores legendum, hoc ſenſu: habuiſſe cauſam Palæmonẽ grammaticũ quamobrem agrorũ curã literis anteponeret, cum ad id deſidiã ciuitatis ſibi patrocinantẽ uideret*. Ego *autẽ altioribus reponendũ hoc modo cenſeo*, Literis *eius altioribus pigra uicinitate ſibi patrocinãte, hoc ſenſu*

Paſtinare quid ſit.

Plinij locus.

ſenſu: ut uicini quibus confines uineæ Palæmoni multo minus red debant diligentia pari non exculta, referrent cauſam tanti prouētus in doctrinā Palæmonis, qui grammatica arte celebris fuit, ſaty rici teſtimonio qui inquit:

– Cede Palæmon. Et rurſus: – Odi

Hanc ego quæ repetit uoluēq; Palæmonis artem.

Meminit & Quintilianus. Huc pertinet illud eiuſdē Plinij libro decimooctauo: Caius Furius Creſinus ē ſeruitute liberatus, cum in paruo admodū agello largiores multo fructus perciperet, quàm ex ampliſſimis uicinitas, in inuidia magna erat ceu fruges alienas pelliceret ueneficijs: quamobrem à Sp. Alpino curuli die dicta metuens damnationē, cum in ſuffragiū tribus oporteret ire, inſtrumentum ruſticū omne in forum attulit, & adduxit filiā ualidam, atq; (ut ait Piſo) bene curatā ac ueſtitā, ferramēta egregie facta, graues ligones, uomeres ponderoſos, boues ſaturos, poſtea dixit: Veneficia mea Quirites hæc ſunt, nec poſſum uobis oſtendere aut in forū adducere lucubrationes, uigiliasq; & ſudores: omniū ſententijs itaq; abſolutus eſt. Sic igitur uicinitas non nauatæ in cultu operæ, ſed doctrinæ cuidā reconditæ tribuendā cenſebat uberiorē fructuum perceptionē. Sequitur, ut nō puderet inuiſo aliàs et oſtē to futuro tradere palmā eam emptis quadruplicato uineis. Vbi in uetuſto alias regiones, & oſtentaturo legimus, in alio oſtentatur: quare legendum cenſeo, inuiſuro alias regiones & oſtentaturo: ut Plinij locus. *intelligamus Palæmonē tanto pretio ea regione exactū, alium locum quæſiturū in quo oſtentare pretiū induſtriæ ſuæ poſſet. Reliqua ita corrupta cenſeo, ut ſenſus cōmode elici nequeat. Veniamus nunc ad id quod quærebatur. Si ſexaginta iugera quadringentis millibus uænierūt, quæ decem millibus aureorū à nobis æſtimātur, ſex iugera mille aureis conſtiterunt, ut in ſingula iugera centenos ſexagenos ſenos & ſemiſſem ſtatuere debeamus. Si hoc pretium ex Columellæ ratione æſtimetur, non uideo cur ſummā laudem propter hoc adeptus ſit Acilius, quod Plinius inquit: propterea ſuſpe-*

ctum

ctum numerum habeo, nam & in quodã antiquo legi LX. iugerũm non amplius uineis excultis in Nomentano agro, atq; æque numero uænundatis, ut fortaſſe ſic Plinius ſcripſerit, atq; æque numero ſeſtertiũm uænundatis. Qua ratione ſumma laus fuit in ſingula iugera centenis millibus nummũm uineam uendidiſſe, alioquin non magnopere creuiſſet pretiũ, quod non conuenit cum cultu ruris alterius, quod quadruplicato intra decimũ uenditum eſt, cuius etiam uindemia pendens quadringẽtis millibus nummũm addicta eſt. Rus autẽ illud cuius Plinius modũ non poſuit, centuriã intel-

Centuria. ligo de qua Columella loquẽs ita inquit: Centuriã nũc dicimus (ut Varro ait) ducentorũ iugerũm modũ, olim aũt ab centũ iugeribus uocabatur cẽturia: ſed mox duplicata nomẽ retinuit. Cato centuriã uitiariã poſuiſſe uidetur centũ iugerũm cũ inquit, habere oportere quindecim mancipia uinearũ iugeribus centũ. In olivueto modica centuria (inquit Varro) erat ducentorum iugerũm. Ergo hic ſi centenariam uineam intelligamus, ſexcentis ſeſtertijs emptam, ſingula iugera in ſuburbano ſenis millibus conſtiterunt, id eſt centenis quinquagenis aureis coronatis, & pretio quadruplicato intra decimum annum, ſexcenis, in quibus diligẽti cultu eouſq; profectũ eſt à Rhemmio, ut octauo anno uindemiam pendentem in iugera centenis aureis uendiderit, quod Plinius miraculũ uix credibile dixit. Vt enim octonos culeos in ſingula iugera ſtatuamus, hoc eſt uicenos modios Pariſinos quinis aureis uindemia cuiuſq; modij conſtitit. Hæc tamen ſumma multo minor eſt ſuperiore, ſi ſexagies ſeſtertiũm legamus, & rus centuriam fuiſſe intelligamus. De his uineis loquens Columella libro quarto, & Senecæ blandiens tunc potentia & autoritate apud Neronẽ præualenti, ita inquit: His certe temporibus & Nomentana regio celeberrima fama eſt illuſtris, & præcipue quam poſſidet Seneca uir excellentis ingenij atq; doctrinæ. Cuius in prædijs uinearũ iugera ſingula culeos octonos reddidiſſe plerunq; compertum eſt. Ego autem compertum habeo in præfectura Pariſienſi uineta eſſe, quæ etiam hunc numerũ exceſſe-

ceſſerint in ſingula iugera noſtra, quæ illic ſunt maxima. Igitur quadruplicatum pretium quater & uicies ſeſtertiũm fuit, quod nũmo noſtro ſexaginta millia aureorum ualet: Ex quo apparet Sen*ecam non fruſtra prædiuitem appellatum eſſe à Iuuenale: nam & ipſe apud Tacitum libro decimoquarto ad Neronem inquit: Quartuſdecimus annus eſt, ex quo ſpei tuæ admotus ſum, octauus ut imperium obtines: medio temporis tantum honorum atq; opũ cumulaſti, ut nihil felicitati meæ deſit, niſi moderatio eius. Et paulo infra:* Ego'ne *equeſtri & prouinciali loco ortus, proceribus ciuitatis annumeror?* Inter *nobiles & longa decora præferentes nouitas mea enituit? ubi eſt animus ille modicis contẽtus? Tales hortos inſtruit, & per hæc ſuburbana incedit, et tantis agrorũ ſpatijs tam lato fœnore exuberat? una defenſio occurrit quòd muneribus tuis obniti non debui. Sed uterq; menſuram impleuimus, et tu quantum princeps tribuere amico poſſet, & ego quantum amicus à principe accipere.* Mihi *ſubueniendũ eſt, cum opes meas ultra ſuſtinere nõ poſſim: in hoc uitæ itinere ſenex, & leuiſſimis quoq; curis impar, præſidium peto: iube opes meas per procuratores tuos adminiſtrari, et in tuam formam recipi: quod temporis hortorum, aut uillarum curæ ſeponitur, in animum reuocabo. Verba ſunt Senecæ ab amicis admoniti, quòd ab inimicis apud* Neronem *inſimularetur, quaſi ingentes & priuatum ſupra modum euectas opes quotidie augeret ut* Taciti *uerbis utar. Inſtãtem igitur perniciem prouidẽs, ad principem ultro adijt, immenſi cenſus ceſſionem facturus ut uitæ conſuleret, quod obtinere ei non licuit.* Nunc *ſi reputare uelimus quantæ fuerint illæ opes, audiamus* Suillium *Senecæ inimicum & inter alia quoque exprobrantem apud eundem autorẽ libro* XIII. *his uerbis: Qua ſapientia, quibus philoſophorum præceptis intra quadriennium regiæ amicitiæ ter millies ſeſtertiũm parauiſſet?* Romæ *teſtamenta & orbos uelut indagine eius capi.* Italiam *& prouincias immenſo fœnore hauriri.* His *uerbis cũ ſuperioribus intelligimus Senecã magnos redditꝰ ex agris et fœnore pecuniæ habuiſſe.*

Seneca prædiues appellatus.

Seneca ad Neronẽ accuſatus.

Quòd

Quod ſi ſeſtertiûm ter millies quarto iam anno imperij Neronis quæſiuerat, ut Suillius dixit: quid exiſtimemus eum habuiſſe octauo eiuſdem imperij anno, quãdo orationẽ illã ad Neronem habuit? Ter millies (ut alibi diximus) cenſus fuit maior Craſſiano, hoc eſt ſeptuagies quinquies centena millia aureûm huius temporis. Olim autem à cenſu notæ erant opes hominũ, non ut nunc occultæ, profeſſio enim neceſſitatis erat. Ceterũ ex prædictis feracitas uinearum antiquarũ declaratur, cum Plinius dicat: Ac ne quis uictã in hoc antiquitatem arbitraretur, idem Cato denos culeos redire ex iugeribus ſcripſit: & ut redditus optimus intelligeretur, ſubdidit Plinius, efficacibus exẽplis non maria plus temerata conferre mercatori, non in Rubrum litus Indicum'ue merces petitas quàm ſedulum ruris larem: ſed tanta copia in Cecubis & Setinis Falernisq; non fuit, quæ primæ autoritatis erant, ut ex Plinio & Columella nouimus: Nomentanus enim ager feracitate non autoritate præſtãtiæ illuſtris erat. Propterea addidit ea uerba Plinius, digna opera quæ in Cecubis Setinisq; agris proficeret. Prodigio autem ſimile eſt uitẽ unam, id eſt unam ſtirpem exceſſiſſe uuarum numerum duorũ millium, quod Columella dixit, & id dictũ de uite pergulari puto. Vnde idem alibi: In Albano generis Aminei uitis notas habuimus, numero quidẽ perpaucas, uerum ita fertiles, ut in iugo ſingulæ ternas urnas præberent: In pergulis autẽ ſingulæ denas amphoras peræquarẽt. Nunc citetur locus Plinij libro decimo octauo, ubi de ſumma fertilitate loquitur: Ciuitas, inquit, Africæ in medijs ſita arenis Syrtis petentibus Leptim, quæ magna uocatur Tacape, felici ſuper omne miraculũ riguo ſolo, ternis ferè paſſuum millibus in omnem partem. Fons abundat, largus quidem ſed certis horarũ ſpatijs diſpenſatus inter incolas. Palmæ ibi prægrãdi ſubditur olea, huic ficus, fico punica, illi uitis, ſub uite ſeritur frumentum, mox legumen, demum holus, omnia eodem anno, oĩaq; aliena umbra aluntur. Quaterna cubita eius ſoli in quadratũ, nec ut à porrectis metiãtur digitis, ſed in pugnũ contractis, quaternis denarijs

Fertilitas ſtupenda ſoli.

denarijs uænundantur. Super omnia eſt biferã uitem bis anno uindemiare: & niſi multiplici partu exinaniatur ubertas, pereãt luxuria ſinguli fructus: nunc uero toto anno metitur aliquid, conſtatq́ fertilitati nõ occurrere homines. Hactenus Plinius. Age ineamus rationem: Quaterna cubita, plena et iuſta, in quadratũ hexapoda noſtram faciunt, id eſt tricenos ſenos pedes: quæ menſura octingẽties multiplicata duodetriginta millia & octingẽtos pedes explet. Nos enim ſuperius docuimus iugerum Romanum octingẽtas hexapodas habuiſſe. Sic fit ut iugerum Romanũ eius ſoli Africi duodecim millibus & octingentis ſeſtertijs nummis conſtiterit, quæ ære noſtro trecentis & uiginti aureis coronatis ualent: & tamen ita rationẽ ſubduximus, quaſi plena cubita fuerint. Magna eſt hodie opinio agri noſtri ſuburbani, qui uliginẽ contrahit à colluuie urbis, holeribus & acetarijs et raphanis & leguminibus ſeritur, & interim pergulis circumueſtitur, ne hyeme quidem niſi ſæuiſſima ceſſans: ſed pretium eius ut arbitror ad tertiã partem illius Africani nõ accedit. Vnum autẽ reſtat dicendum, quod conſulto in finem operis dilatum eſt, ut in mentione domini noſtri faſtigium operi imponatur. Matthæi decimo legitur, ὁ διδάσκαλος ὑμῶν οὐ τελεῖ τὰ δίδραχμα; Magiſter ueſter non ſoluit didrachma. Et rurſus: Vade ad mare & mitte hamũ, & eum piſcem qui primus aſcenderit tolle, & aperto ore eius inuenies ſtaterem, illum ſumens da eis pro me & te. πορευθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν βάλε ἄγκιστρον. καὶ τὸν ἀναβαίνοντα πρῶτον ἰχθὺν ἆρον. καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ εὑρίσεις στατῆρα. ἐκεῖνον λαβὼν δὸς αὐτοῖς, ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ. Sic tamen proprie uerti poteſt: Magiſter ueſter non penſitat didrachma? per interrogationem. Eſt autem didrachmũ nummus binas drachmas ualens, quomodo & tetradrachmũ quaternas, quod uerbum apud Liuium legitur, ut ſupra adnotauimus. Caſſius ad Ciceronẽ. Nam iam ternis tetradrachmis triticum penes Dolobellã eſt niſi ſi quid nauibus Laodicenorũ ſupportarit, cito fame pereat neceſſe eſt. Famem inſtantẽ ſignificat ex caritate frumenti, quum medimnus duo

Soli Lutetiani fertilitas.

Didrachmũ.

Tetradrachmum.

denis drachmis ueniret, id eſt ſeni modij Romani et ſemiſextarius noſter ducato uno. Liranus apud Matthæũ, drachmã ſenis denario lis æſtimat, et ſic qlibet, inqt, capitaneus domus ſoluebat annuatim duodecim Turonenſes. Ego autẽ tantũ didrachmũ ualuiſſe quantũ ſeptem ſolidos noſtros Turonicos dico. Hoc eſt ſepties tãtum quantum Liranus exiſtimauit. Exodi trigeſimo capite dicitur: Siclus XX. obolos habet: media pars ſicli offeretur domino. Qui habetur in numero à uiginti annis & ſupra, dabit pretiũ. Diues non addet ad medium ſicli, & pauper nihil minuet. Ioſepus libro ſeptimo belli Iudaici de triumpho Veſpaſiani loquens quem egit de Iudæis ui ſubactis: Stipendium, inquit, ubicunq; degerent Iudæis indixit, binas drachmas ſingulis annis inferre in Capitoliũ iuſſit, ita ut antea Hieroſolymorum templo pendebant. Intelligimus ergo id quod in Exodo dicitur, typum fuiſſe tributi quod Iudæis à Romanis iniunctum eſt: non enim primum à Veſpaſiano id factum eſt, ſed ab Auguſto qui cenſum imperauit Iudæis Cyrino præſide. Veſpaſianus autem non in Iudæa tantum hoc tributum indixit, ſed Iudæis ubi terrarum cunq; agerent. Didrachmum igitur denos obolos Hebraicos ualebat, ſed duodenos Atticos: nec didrachmũ in ſingulos patresfamiliarũ, ut Liranus cenſuit, hoc eſt in capita familiarum, ſed in ſingulos homines ſtatutum, quomodo olim ſemiſiclus in numerum hominum, id eſt uiritim non domeſticatim conſtitutus, in eos quidem qui maiores uiginti annis eſſent: quod perinde eſt, ac ſi binas operas in ſacra publica conferre iuberentur: nam drachma merces eſt diurna, ut ſupra docuimus de denario diurno loquẽtes, cuius fit mentio Matthæi XX. Stater igitur tetradrachmus erat, ut & antea dictũ eſt. Nunc igitur in hac mentione ſtateris, æſtimentur, ſi fieri poteſt, diuitiæ hominis unius priuati, quantũ meminerim maximæ. Pythius is eſt Bithynius, quem Herodotus in VII. prodidit Dario Perſarum regi uitem auream & platanum donauiſſe. Poſteaq; Xerxi Darij filio quũ in Græciã infeſto exercitu tẽdens Celænis urbe Phrygiæ iter faceret, obuiam profectũ, regem

ipſum

Margin: Tributum Iudaicum. — Stater.

ipſum atq; omnẽ eius exercitũ hoſpitio ſuſcepiſſe, xenijsq; magnificis donauiſſe, pecuniã etiã in id bellũ præbiturũ ſe pollicitũ: quam pollicitationẽ admiratus Xerxes, aſtantes percũctatus eſt quiſnam hominũ eſſet Pythius, q̃q; pecunijs abundans, qui hoc ultro ſpopondiſſet. Cui cũ reſpõſum eſſet, illũ eſſe Pythiũ, qui patrẽ eius Dariũ uiſendo illo munere uitis ac platani aureæ donauiſſet, ac tum quoq; nihilominus hominũ ditiſſimus ſecundũ regẽ eſſet. Rurſus admiratus Xerxes, & ad Pythiũ conuerſus, ſciſcitari cœpit q̃ ingentis pecuniæ fiducia ad pollicitationem illam ueniſſet. Ad ea Pythius, quum ad mare, inquit, Græciæ deſcẽdere te audiſſem, ſtatim opũ mearum rationem inire aggreſſus ſum. Iam tum enim in animum induxeram pecuniam tibi dono dare in bellum id gerendum. Subducta igitur ratione, argenti quidem talenta duo millia, auri uero myriadas quadringentas, ſtaterum Daricorum ſeptem millibus minus habere me comperi quæ tibi dono dare ſtatui: mihi autem uictus ex mancipijs & agricultura ſuppetet. His uerbis Xerxes delectatus, ut tecum, inquit, paria faciam, pro hac liberalitate hoſpitem te meum facio. Quadringentas uero myriadas nummûm de meo explebo datis tibi chiliadibus ſeptem, ut quadragies centenis millibus Daricorum ſtaterum nihil deſit. Proinde quæ hactenus poſſediſti poſſideto, memento' que talem te ſemper præſtare. Hæc enim te facictem, nec in præſens, nec in futurum pœnitebit. Hæc ſunt enim uerba Xerxis apud Herodotũ. σοὶ ὦν ἐγὼ ἀντὶ αὐτέων γέρεα τάδε δίδωμι, ξεῖνόν τε σὲ ποιεῦμαι ἐμόν. καὶ τὰς τετρακοσίας μυριάδας τοι τῶν στατήρων ἀποπλήσω παρ' ἐμεωυτοῦ, δοὺς τὰς ἑπτὰ χιλιάδας, ἵνα μή τοι ἐπιδέες ἔωσι αἱ τετρακόσιαι μυριάδες ἑπτὰ χιλιαδέων, ἀλλ' ᾖ τοι ἀπαρτιλογίη ὑπ' ἐμέο πεπληρωμένη. κέκτησό τε αὐτὸς τά περ ἐκτήσαο. ἐπίστασό τε εἶναι αἰεὶ τοιοῦτος. οὐ γάρ τοι ταῦτα ποιέοντι οὔτε ἐς τὸ παρεὸν, οὔτε ἐς τὸ μέλλον μεταμελήσει. Plinius libro XXXIII. de immenſis opibus hominum ſingulorum loquens: Congregate, inquit, & excedẽtes numerũ opes, quota tamen portio erunt Ptolemæi, quem Varro tradit

Diuitiæ Pythij memorabiles.

Pythius Bithynius.

Pompeio res gerente circa Iudæam octona millia equitum ſua pecunia toleraviſſe. Mille conuiuas totidem potorijs uaſis, *mutantem uaſa cum ferculis, ſaginaſſe.* Quota uero illæ ipſæ (*neq; enim de regibus loquor*) *portio fuerit* Pythij Bythinij, *qui platanũ aureã, uitẽq; nobilem illam* Dario *regi donauit.* Xerxis *copias hoc eſt ſepties* LXXXVIII. *millia excepit epulo, ſtipẽdium quinq; menſium frumentumq́; pollicitus, ut è quinq; liberis ſenectuti ſuæ in delectu unus ſaltem concederetur.* In *antiquis exemplaribus legitur mille millia hominũ excepit.* Vterq; *autẽ numerus mendoſus eſſe uidetur ex* Herodoto, *qui peditatum* Xerxis *ex* Aſia *contractum ter et uicies centena millia hominũ fuiſſe dicit præter ſeruitia & frumẽtatores: præter claſſem cuius magnũ numerũ facit.* Hunc *igitur numerum hominum* Pythium *hoſpitio ſuſcepiſſe uerisimile eſt, quoniã tantas copias terreſtres habuit* Xerxes, *quum in* Phrygiam *uenit.* Nam *poſteaquam* Helleſpontũ *tranſiit numerus exercitus ſeruitijs & comitatu ſupra quinquagies auctus eſt, ut in ſuperioribus dictũ eſt, quum de chœnice loqueremur.* Sed Plinius *fortaſſe* Herodotũ *autorem non ſecutus eſt, ſed* Trogum, *qui* Xerxem *ex regno ſuo ſeptingenta hominũ millia coẽgiſſe dicit, et trecẽta ex auxiliaribus.* Quare Plinius *ſcripſiſſe exiſtimari poteſt ſepties octoginta millia, ut ſubintelligatur centena uerbum, ut ſupra docuimus: ut ſit ſepties cẽtena octogintaocto millia.* Quod *ſi ex* Herodoto *reſtituere placet, ſic legẽdũ:* Decies *ſepties octoginta millia.* Nam Herodotus *præter peditatum etiam octoginta millia equitum fuiſſe autor eſt.* Cum *autem* Plinius *dicat* Pythium *quinq; menſiũ ſtipendium & frumentum exercitui* Xerxis *pollicitũ eſſe, quinq; filiorũ ſuorũ nomine, ut tantũ uni uacationẽ militiæ impetraret, exiſtimo quadragies centena millia ſtaterũ* Daricorũ, *tanto exercitui in ſtipendiũ et frumentũ coëmendũ ſufficere in quinq; menſes potuiſſe.* Vt *igitur minimum numerũ ſequamur, id eſt ſeptingenta millia, fac ut ſinguli in menſem ternos aureos coronatos acceperint, hac ratione in ſingulos menſes ſtipendium uicies ſemel centenis millibus ſtetit,*

qua

quæ ſumma quinquies ducta ob quinq; menſes centies quinquies centena millia efficit. His equitatus ſtipendiũ addẽdum, quibus tre centa millia auxiliariũ addere nunc nolui, quia nondum contracta erant auxilia, quæ poſt tranſitũ Helleſponti ſeſe Perſis adiunxerũt ex Macedonia, Theſſalia, Epiro, & Græcia. Nunc igitur de ſtateribus Daricis uideamus. Stateres quidã Alexãdrei, quidã Darici, quidã erant Philippei. Sed ſtater aureus minã argenti ualebat. Pollux, ὁ δὲ χρυσοῦς στατὴρ μνᾶν ἠδύνατο. καὶ τὸ ἐν τοῖς ἱσταμένοις τὴν μνᾶν τῆς ῥοπῆς στατῆρα ὀνομάζουσι. Aureus, inquit, ſtater minam ualebat: nam & in iis quæ appenduntur pondus minæ ſtaterem nominauerunt, καὶ ὅταν εἴπωσι πεντστάτηρον, πέντάμνουν δοκοῦσι λέγειν. et quum dicunt pentaſtaterũ, id eſt quinq. ſtaterũ pondere, dicere uidentur pentamnon, hoc eſt quinqueminale. Hoc ſi eſt uerum, ſtater unus aureus quaternos minimũ aureos nũmos Romanos ualebat: quatuor enim aurei Romani quadringentos nõ amplius ſeſtertios ualebant, ut ſatis demonſtratũ eſt, ut fuerint ſtateres aurei unciales, cuiuſmodi ferè Luſitanici hodie aurei uiſuntur denis aureis æſtimabiles. Demoſthenes πρὸς Φορμίωνα. Φορμίων δέ φησιν ἀποδοῦναι Λάμπιδι ἐν Βοσπόρῳ ἑκατὸν καὶ εἴκοσι στατῆρας κυζικηνούς, ὁ δὲ κυζικηνὸς ἐδύνατο ἐκεῖ εἴκοσι καὶ ὀκτὼ δραχμὰς ἀττικάς. Phormio autem dicit reddidiſſe ſe Lampidi in Boſphoro centum & uiginti ſtateres Cyzicenos. At ſtater Cyzicenus duodetriginta Atticas drachmas ualet. Et paulo poſt: τῶν μὲν τὸ ἑκατὸν εἴκοσι στατήρων γίγνονται τρισχίλιαι ἑξήκοντα. ὁ δὲ τόκος ὁ ἔγγειος ὁ ἐφεκτὸς τῶν τριάκοντα μνῶν καὶ τριῶν καὶ ἑξήκοντα, πεντακόσιαι δραχμαὶ καὶ ἑξήκοντα. Atqui centum & uiginti ſtateres fiunt tria millia trecentæ ſexaginta. Fœnus autẽ terreſtre ſeſquiſextum, triginta trium minarum & ſexaginta, quingentæ fiunt drachmæ & ſexaginta. His uerbis apparet ſtaterem Cyzicenum paulominus tribus aureis coronatis ualuiſſe, ſed Atticos ſtateres & Perſicos uberiores multo fuiſſe & pondere & indicatura coniiciendum eſt: & Perſicos, cum Babylonium talentũ ephe

Stater multiplex.

ctam proportionem ad Atticum habuerit. Stateres autem aureos hic intelligimus ex iis quæ ſequuntur: etiam ſi Pollux ſtateris appellatione non magis aureum quàm argenteum intelligendum cenſuerit. Sed notãda uerba Demoſthenis. Tria millia trecentæ ſexaginta. Et rurſus: Triginta trium minarũ & ſexaginta. Vbi drachmas ſubintelligi uoluit, communi more loquendi apud Græcos, ut apud Romanos nummi intelliguntur, ut alibi ſæpe diximus. Quo modo autem apud Romanos argentea numiſmata drachmalia ſignabantur Athenienſium imitatione, & aurea didrachma erant, ſic apud Athenienſes & Perſas & Macedonas ſtateres aurei geminato pondere ſignabantur, hoc eſt octonis drachmis. Certe numiſma unum hoc triennio argenteum uidi, cuius lemma erat ΛΥΣΙΜΑ'ΧΟΥ ΒΑΣΙΛΕ'ΩΣ, *Lyſimachi regis: cuius pondus tũc nõ examinaui, nec alioquin nũmum magnopere conſiderandum duxi, quòd nihil tum harũ rerum cogitarẽ, quare nec mihi oblatum mercatus ſum. Hoc aũt anno quũ anxie perquirerem, & ter quaterq; argento repẽdere paratus eſſem, in tertias, quartasq; manus perueniſſe cõperi, et tandẽ hinc exportatũ: ſed quũ ab iis percũctarer, qui maxime meminiſſe uidebãtur, quantũ põderis trahe-ret, aiebat unus ſe exiſtimare ſemũciale numiſma fuiſſe. Id ille mihi facile perſuaſit, quòd alter maius etiã põdus meminiſſe ſe dicebat, et ea mihi magnitudo numiſmatis oculis obuerſabatur, quæ (ut minimũ) æquaret denariũ Mediolanẽſem: Reſciui etiã à tertio in cuius tũc manu eẽt, id eſt cui ipſe id dono dediſſet (in quartã enim manũ uenerat) ſed uidere mihi poſtea nõ cõtigit. Siue aũt ſtater is fuerit, ſiue non: Daricus tamẽ ſtater nõ minus denis aureis noſtris ualuit, id eſt argẽti mina: qua ratiõe fit, ut quadragies cẽtena millia Daricorũ, quadringenties cẽtena millia coronatorũ ualuerint. Nunc igitur apparet Pythiũ Bithyniũ nõ modo ſeptingẽtis et octoginta millibus, ſed planè decies cẽtenis millibus atq; adeo decies ſepties cẽtenis, et equitatui præterea et claſſi ſtipendiũ et frumentũ ſuppeditare in quinq; mẽſes potuiſſe. Hic obiter nõnihil dicendum de mi-*

Stater Lyſimacheus.

de militari ſtipẽdio: cuius modus cũ parũ antehac ſtatui potuiſſet, hiſtoria Cornelij Taciti Romæ nuper edita reſtitutis aliquot libris, nobis occaſionẽ dedit, et anſam aliquid de eo explicãdi. Stipendiũ militare quo tẽpore inſtitutũ fuerit, Liuius libro IIII. ab Vrbe condita docet de Anxuris expugnatione loquẽs his uerbis: Oppidũ uetere fortuna opulentũ tres exercitus diripuere, eaq́; primũ benignitas imperatorũ plebẽ patribus cõciliauit: additũ deinde oĩm maxime tẽpeſtiuo principũ in multitudinẽ munere, ut ante mentionem ullã plebis tribunorũ'ue decerneret ſenatus, ut ſtipendiũ miles de publico acciperet, cũ ante id tẽpus de ſuo quiſq; functus eo munere eſſet: nihil unq̃ acceptũ à plebe tãto gaudio traditur. Idẽ paulũ infra: Poſtremo indicto iam tributo edixerũt etiã tribuni auxilio ſe futuros, ſi quis in militare ſtipendiũ tributũ nõ cõtuliſſet. Patres bene cœptã rẽ perſeuerãter tueri: cõferre ipſi primi: et quia nondũ argentũ ſignatũ erat, æs graue plauſtris quidã ad ærariũ conuehentes, ſpecioſam etiã collationẽ faciebãt. His Liuij uerbis apparet cur æra merere milites dicãtur, curq́; ærariũ dictũ ſit, ab ære ſcilicet graui nondũ argenteo nũmo percuſſo. Tacitus uero libro I. ab exceſſu Auguſti, de ſeditione Pãnonica loquẽs quæ circa initium principatus Tyberij cõtigit, ita inquit, uerba ſeditionẽ agitãtium referẽs: Quãdo auſuros expoſcere remedia, niſi nouũ ac nutantẽ adhuc principẽ precibus uel armis adirẽt? Satis per tot annos ignauia peccatũ, quòd tricena aut quadragena ſtipẽdia ſenes, et pleriq; trũcato ex uulneribus corpore tolerẽt: ne dimiſſis quidẽ finẽ eſſe militiæ, ſed apud uexillũ retentos, alio uocabulo eoſdem labores perferre: ac ſi quis tot caſus uita ſuperauerit, trahi adhuc diuerſas in terras: ubi per nomen agrorũ uligines paludũ, uel inculta mõtium accipiant. Enimuero militiam ipſam grauẽ infructuoſam, denis in diem aſſibus animam & corpus æſtimari. Hinc ueſtem, arma, tentoria, hinc ſæuitiam centurionũ & uacationes munerũ redimi. At Hercule uerbera & uulnera, durã hyemẽ, exercitas æſtates, bellũ atrox, aut ſterilẽ pacẽ ſempiterna: nec aliud leuamentum q̃ ſi cer- De ſtipendio militari.

tis ſub legibus militia iniretur, ut ſingulos denarios mererent, ſextuſdecumus ſtipendij annus finẽ afferret, ne ultra ſub uexillis tenerentur, ſed iiſdem in caſtris præmiũ pecunia ſolueretur. An prætorias cohortes quæ binos denarios acciperent, quæ poſt ſedecim annos penatibus ſuis reddantur, plus periculorũ ſuſcipere? Et paulo poſt: *Reſponſum eſt à concione, mandata eſſe Clementi centurioni quæ præferret. Is orditur de miſſione à ſedecim annis, de præmijs finitæ militiæ, ut denarius diurnũ ſtipendiũ foret, ne ueterani ſub uexillo haberentur.* Et rurſus de inſtaurata ſeditione loquens: *Igitur uolutatis inter ſe rationibus placitũ, ut epiſtolæ nomine principis ſcriberentur, miſſionẽ dari uicena ſtipendia meritis: exautorari qui ſenadena feciſſent, ac retineri ſub uexillo cæterorũ immunes, niſi propulſandi hoſtis.* His uerbis apparet ueteranos milites aliquando tricena ſtipendia implere ſolitos, aliquando quadragena, aliquando uicena: nec ullum tempus perpetuo ſtatutũ fuiſſe. Simul ueteranos militia exautoratos non ſtatim miſſionem adipiſci ſolitos, ſed indulgentiore militia ſub uexillis retineri quoad præmia & colonias acciperẽt. Ex quo planius intelligitur id quod Tranquillus in Tyberio ſcribit: *Atq; etiã miſſiones ueteranorũ rariſſimas fecit, ex ſenio mortẽ, ex morte compendiũ captans.* Verũ ut ſupradictis Taciti uerbis intelligimus denos aſſes diurnũ ſtipẽdium militare fuiſſe, ita eadem uerba hoc ſignificare uidentur denarium maius ſtipendium aſſibus denis fuiſſe: ut fortaſſe hoc adiuuare id poſſit quod ſuperius hoc eodem libro diximus de denario quem Vitruuius ſedecim aſſibus ualuiſſe tradidit Auguſti tempore: quanquam olim ſignato ſtatim argento denarius decem aſſibus ualuiſſet. Quam rurſus opinionem euertere uidetur Plinij dictũ libro triceſimotertio his uerbis: *Poſtea Annibale urgẽte, Q. Fabio Maximo dictatore aſſes unciales facti: placuitq; denariũ ſedecim aſſibus permutari, quinariũ octonis, ſeſtertiũ quaternis. Ita reſpub. dimidium lucrata eſt. In militari tamen ſtipendio ſemper denarius pro decẽ aſſibus datus.* Hoc igitur lectores uiderint, ac ſtatuerint

Veterani.

Aſſes ſtipendiarij.

pro ſuo quiſq; captu, aut arbitratu, quando id ſummã rei à nobis cõpertæ et explicatæ labefactare nõ poteſt, ut alibi diximus. Milites aũt Romanos diurno ſtipẽdio denariũ meruiſſe congruit cũ eo qđ ex Thucydide ſcripſimus, de claſſiario milite qui ſuo miniſtriq; nomine binas drachmas merebat apud Athenienſes. Tricenæ drachmæ, id eſt ſtipendiũ menſtruum tribus aureis coronatis ualebant. Centuriones uero duplex ſtipendium, & equites triplex merebãt. Quare Liuius libro ſeptimo ab vrbe condita: Aeque, inquit, impotens poſtulatum fuit, ut de ſtipẽdio equitũ (merebãt aũt triplex ea tempeſtate) æra demerentur, quòd aduerſati cõiurationi fuiſſent. Hac ratione Liuij equites nouenos noſtros coronatos merebant in menſem: nunc noſtri octonos & ſemiſſem merent. Prætoriani autẽ milites duplex ſtipendiũ merebãt, qui caſtra circa urbem habebant quaſi ſtipantes principẽ. Erant enim & prætoriani milites & cohortes urbanæ, quod Tranquillus his uerbis ſignificat de Auguſto loquens: Legauit prætorianis militibus ſingula millia nummûm, cohortibus urbanis qngenos, legionarijs trecenos nũmos. Licet igitur hinc æſtimare opulentiã imperij Romani ſub Auguſto, qui centũ et quadraginta legiones ſub ſignis prouinciatim diſpoſitas habuit, cum unaquæq; legio minima æſtimatione in annuo ſtipendio ducena millia aureûm coronatorum ferret, etiam ſine equitũ ſtipendio. Denæ enim cohortes quingentariæ in legionibus erant, & centuriones duplex ſtipendium habebant. Auctum autẽ poſtea militum ſtipendium fuiſſe ex eo apparet, quòd Tranquillus ait in Domitiano: Addidit & quartũ ſtipendiũ militi aureos ternos. Hæc uerba ſignificare uidentur ſub Domitiano quartũ incrementũ milites accepiſſe. Sed Tranquillus dubium id nobis reliquit utrũ menſtruos aureos an potius annuos intelligamus: ego tamen mẽſtruos intelligo. Milites etiã præter pecuniã annonas & ſagula & frumentũ interdum accepiſſe legimus apud hiſtoricos, & præſertim apud Lampridium in Alexandro. Non me præterit Flauium Blondum libro ſexto Romæ triumphantis hæc aliter tradidiſſe: ſed ei non

Stipendiũ militare.

aſſenſus ſum. Hæc ut libro noſtro tumultuarie adderem me compu lit Franciſcus Deloinus iudicum unus centenariæ famigeratæq́; curiæ: qui ut eſt inter iuris peritiſſimos antiquarũ rerum ſtudioſiſſimus, huius loci Taciti Cornelij tempeſtiue me admonuit, quũ altera forte editione liber noſter ad hunc locum impreſſus eſſet: ut ſi poſtridie admonitus eſſem, locum nullũ hæc additiũcula inuẽtura capacem ſui fuerit. Librũ apud nos attulerat uir literarũ ſacrarum profeſſor facũdiſſimus omniũq; bonorũ autorũ conquiſitor & indagator ſagaciſſimus Guilielmus Paruus, agẽs in comitatu principis, ſacerq́;(ut ita loquar) oricularius eius. Eum librũ Deloinus cum ab eo utendũ rogaſſet, aut iure potius amicitiæ præcupide ſumpſiſſet, (unus enim tantum apud nos erat,) me quoq; ipſi ambo legere eum uoluerunt, ut in aliqua libri hiulca parte id quod de ſtipendio militari Tacitus ſcripſerat, adſuerem. Hæc ferè ſunt, quæ de re numaria menſuriſq́; dici potuerũt: cuius rei ſemina ſe libaſſe Hermolaus Barbarus longe ingenio nobis doctrinaq́; multiplici præſtans in gloſſematis illis gloriatus eſt quæ in Pliniũ edidit gloriæ ſuæ ſegetem, ac materiam, quẽ tamen autorẽ ſic quoq; ad nos perueniſſe dico, ut ſeminarium laudum ſtudioſis omnibus in eo quotidie renaſcatur, etiam ſi ille primitias decerpſit. Sed quum ipſe multa de talẽto, ſeſtertio & libra colligẽtis quidẽ more nõ deligẽtis cõmemoraſſet, poterã, inquit, plura, ſed quæ carptim, curſimq́; uel ut ſemina materiæ difficillimæ libauimus, dilato in aliud tẽpus pleniore cõmẽtario ſufficiant. Mihi uero ille farraginẽ autoritatũ diuerſiſſima tradentiũ, immo(ut planè dicã) ſegetum antipathiam miſcuiſſe uidetur, & in unum ſemina diſſidentia confudiſſe, ex quibus frugem aliquã bonam quonã modo ſperare potuerit & promittere non intelligo, aliorum autẽ erit iudicium. Nos commentationis ab eo promiſſæ, ſed erronea(niſi fallor) indagine incohatæ, cæcas & perplexas ambages à capite rem exorſi, ita exploraſſe uidemur, & à limine ſtatim introrſus perſpectas lucul ẽtis ueſtigijs remeabiles feciſſe, ut in Meandros potius digreſſionũ inſinuaſſe(ſic enim

Epilogus huius operis.

Hermolaus Barbarus.

enim res ferebat) quàm in labyrinthum quendam diſputationis iudicari debeamus. Deprehenſi aliquibus in locis hæſimus, uel uerius ſubſtitimus, nuſquam tamẽ aut flexu præuaricationis, aut ſaltu reticẽtiæ uel obliuionis, aut deniq; præcipitio temeritatis elapſi, ponderum & menſurarum tractationem ita explicauimus, ut res natura inter ſe cognatæ, nominum etiam communionẽ & ueluti gentilitatem agnoſcerent. Horum librorum editione tertium iam aut quartum ſub prælo repetita, cum & noſtra & omnium (ut audiebam) opinione nihil tam meum unius, immo uero tam proprium, atque adeo peculiare, quàm ponderum & menſurarum reiq; nummariæ tractatus atq; conſtitutio eſſe uideretur, in hiſce libris enucleata noſtræq; ætati & poſteris haud dubie reſtituta, abhinc paulominus biennium Lugduni inter aulicos agenti liber forte mihi oblatus eſt, ſub nomine Leonardi Portij Vincentini uiri iuris conſulti, nuſquam gentium ipſe (ut ita loquar) atque ante tempora ſeculáq; editus. Cuius cum unam & alteram chartam legere, reliquasq; celeri manu euoluere tantum mihi licitum eſſet, ſummam iam tum eius operis & argumentum, magnificamq; profeſſionem, non item genium animaduertere potui, nec poſt ea quicquam eius libri aut uidi aut audiui, quoad ue re, ut opinor, iã adulto idẽ liber inſtauratiuius in hac urbe paſſim uænire ac circũferri cœpit, mirifico titulo, aureosq; monteis tantũ non pollicente, nec unũ illud modo cornu copiæ à priſcis decantatum, ſed gemina Amaltheæ cornua præ ſe ferente: nullum etiam tum ipſe nec loci nec temporis indicẽ habens, præter inſigne officinæ Frobenianæ: eũ aũt nuper dono mihi datũ ſumma cũ ipſe cupiditate nec uero ſine uoluptate percurriſſem, ſtupore primũ inſolito percul ſus et correptus, ecce autẽ inquã mecũ ipſe, deinde animo agonẽ iam meditante ſuppreſſo, diu rem ſilentio tranſmittendã eſſe duxi: idq; animo nõ admodũ ægro feciſſem etiam in poſterum: niſi rei indignitatem amici perpẽdentes ſenſim hoc extudiſſent, intelligere iam ut non nollem in meam utiq; necẽ coitionẽ eẽ factã: futurũq; omnino affirmaſſent, ſi pergerem

In Portium Leonardum.

rem in tam atroci conſignataq; iniuria placidis hominibus trãquillitatiſq; amantibus nimiũ me probare, fraudem ut capitalẽ atq; poſtea inexpiabilem in meipſum admitterem. Quaſi uero (aiebant illi) ſi furem nocturnũ uir bonis ac moderatis moribus uideat omnia ſua cum ramento expilantẽ & exportantem, Cratetis ille animo conniuere debeat & renidere, aut ori digitos apprimere ne ſilentium rumpat. Eſt enim hæc iniuria huiuſcemodi qua percellere exiſtimationem ille tuam conatus eſt, efficietq; (niſi ſtrenue tu tibi affueris) ut in iudicium primo quoq; tempore ipſe rapiendus ſis: boniſq; & æquis hominibus de furto tam manifeſto calculus, ac de coitione circumuentioneq; porrigendus: aut ſolum tandem tibi exilij cauſa uertendum, certe quidẽ publico tibi carendũ ſit. neq; enim tu nõ uides Budeæ quod omnibus perſpicuum eſt, eum ipſum librũ ad pudorem utiq; tuum ſuggillandum quoquo circũferri gentium, reumq; te uaniloquentiæ hoc facinore conflato, conſulto, cõpactoq; apud omneis eſſe factum: quippe qui ſummam inuenti fiduciã toto opere tuo de Aſſe & partibus eius præ te tuleris: atq; ut tuum, ut inauditum, ut bona fide prolatũ, decimũ iam annũ in ære tuo numeres ut ſi quid unquam: cuius tamen uindecim Portius nuper ſibi nec opinatum inuenit. Huiuſcemodi autẽ uaniloquentiæ fraudem multamq; planè capitalẽ eſſe merito quiuis cenſeat, eoq; in te capitaliorem, quòd alia ſtudij legitimiq; ſpecimina antea tu in publicũ dediſti: quæ quis tandem ipſa tua fuiſſe credat, ſi quidẽ hæc palma poſt decennij fidutias à te abiudicetur? quando uero hic minus non cuiuſuis eſt argumẽti atq; translatitij (nullũ enim, ut opinor, poſt hominum memoriã ſimile tantã in ſcenam & par ei prodijt) quàm potero breuiſſime exordium eius ipſe tenoremq; congruum exordio enarrabo. Annum abhinc plus minus decimũ Baptiſta Egnatius uir de literis eximie meritus, annotationes in Suetoniũ edidit: in quibus à principio ſtatim Leonardi Portij qui cũ mihi res agitur, hiſce uerbis meminit quæ ſubijciã: exponens enim illud ex Cæſaris dictatoris uita: Forũ de manubijs incohauit, cuius area ſuper ſeſt. millies

millies conſiſtit:indicareq́; uolens locum eſſe corruptum & obſcurum, aliaq́; huiuſcemodi loca antea fuiſſe non intellecta: attulit autem, inquit, huic malo opem primus (quod ipſe ſciam) Leonardus Portius Vincentinæ nobilitatis præcipuũ decus, libello iam abhinc quinquenniũ huic uni rei deſtinato, in quo ſumma breuitate & dilucidiate priſcos numeros argenti, et auri uſum apud ueteres, numiſmata & eorũ pretiũ attigit. Et paulo poſt: Nos igitur, ut ingenue fateamur, Portiũ ſecuti, mille ſeſtertia non millies legendum exiſtimamus: quoniã ea ſumma fidem omnẽ excedat. Nam ſi millies ſeſtertium legas, erit tanta pecuniæ uis profuſa ut iniri ratio uix poſſit: ſed à Plinio diſſentiet, et reliqua. Hæc in annotatiõibus illis cũ legiſſem, inceſſit ilico mihi ſuſpicio, et ſi non magnopere anxia, neſcio quid iam ſtrui et adornari ad noſtri imminutionẽ Aſſis: præſertim cũ de eo loco Trãquilli li. tertio de Aſſe ita ſcripſiſſem: Ego ut ſeſtertiũm millies legam apud Tranquillum adduci nõ poſſum, cum ea ſumma fidem omnino exceſſura ſit ſi ſuperficiẽ operis pro portione areæ æſtimandã relinquamus: potiusq́; ſeſtertia mille, et apud Plinium ſeſtertijs mille & ducentis probarim, ſi alterum eligere cogar: & ſi omnino minor ſumma eſt quàm ut Plinius inter miranda poneret: quare nihil conſtituo niſi hoc tantũ quòd hic locus corruptus eſt. Hactenus ego in libro de Aſſe. Ex eo igitur loco præcipue ſuſpectare fraudẽ cœpi: Aſſiq́; meo metuere ab illo Vincentino cecropide: placere enim aliquantulũ Aſſem noſtrũ in Italia quoque ſecundoq́; rumore excipi, docti aliquot uiri fidem mihi fecerant: unde inuidiã iam enaſci porroq́; exarſuram ex literis eorum ſubodorabar. Verum ipſe cum Egnatij elogium illud uidiſſem ab homine Tuſco admonitus (ut fit inter loquẽdũ) ſtatim ad Egnatium ſcribere conſtitui, & erat ſcribendi iam ante occaſio oblata. Ioãnes enim Golierius uir elegans, Inſubriæ quæſtor, Egnatij amicus ut ex Suetonij editione clarum eſt, affirmabat Egnatiũ cõtrahendæ inter nos amicitiæ cauſa ultro ad me ſcripſiſſe. In mea igitur epiſtola ad Egnatium, cum multa ad eam rem qua de re nunc

agitur,

agitur, pertinentia: tum uero uerba hæc ſcripta erant quæ ſubiecimus. Te autem non oſcitanter librum meum legiſſe è commẽtarijs tuis intelligo in Suetonium editis. Portio uero & mihi ut candide & grauiter teſtimonium te accommodaſſe mihi credere imperaui: (Hoc enim & ætas tua poſcit, & uitæ adhuc actæ honeſtas: eaq; ampliſſima in urbe autoritas quam te obtinere audio) ita præclare actum eſſe mecum interpretor, quod non unus (ut arbitrabar) ab omnibus diſſentire uideor qui poſt auorum noſtrorum memoriam ſcripſerunt de ſeſtertijs & talentis & eorum æſtimatione. Sed & Portiana commẽtatione & Egnatiano calculo inuẽtum meum cõprobatum eſt poſtquam liber meus trans alpes legi cœptus eſt. Id demum deprecor ne libris quinq; de Aſſe & partibus eius editis: et quoquogentium (ut audio) iam dilapſis altera etiam editione emendatioribus, ipſe ære non meo negotiari per prouincias ſed mutuatitio uidear: neq; enim ante hoc tempus uerſuram facere ſolitus ſum ut famam aucuparer nomẽq; inter copioſos ac claſſicos dare poſſem: quominus nunc in animum inducerem ea trans alpes mutuari, quæ non modo in patria, ſed etiam in Italiæ luce uenditarem & ubiq; terrarum. Nec tamen Portio quod ſuum eſt inuideo, modo id ſine ulla mea captione obtineat: & eſt res huiuſcemodi fortaſſe quæ duorum eſſe poſſit: certe tu eadem de re duos (ut aiunt) parietes illeuiſti. Hæc non eodem contextu in ea epiſtola: ſed tamẽ iiſdem uerbis ſcripta erant. Hodieq; epiſtola ſtatim poſt edita cum alijs multis noſtris, huius dicti teſtis futura circũfertur, eius dies eſt quintus Calend. Decemb. anno ſupra milleſimum quingenteſimo duodeuiceſimo. Huic ipſi epiſtolæ reſcripſerit Egnatius, nec ne reſcripſerit neſcio, certe nihil ad me peruenit, cum interim Grolierius multa Egnatij uerbis excuſarit, ad extremũ etiam eum reſcripſiſſe dixerit et ſcire ſe affirmarit. Hæc prima ſeſtertij ſtructura: hic natalis nominis Portij: hæc incunabula (ut audio) Portianæ nobilitatis quod quidem ad literarũ decus pertinet. Hoc deniq; primordium eius telæ quæ poſt ſeptenniũ detexta eſt filo nec candido nec

nec tam ſcite intorto q̃ perplexo, atq; ita detexta ut quidē & textus & uerba eius præferūt, tumultu aut Gallico aut Germano ab homine actuoſiſſimo Portio abſolutā eſſe telam diceres: cum tamen tempore breuiori nobilis illa Penelopeia pertexta ſit identidēq; retexta. Tantæ moræ cauſam, incœptiq; tam præcipitis et uæſani rē moram cum ego inquirerē, præcipuā eſſe cauſam reperi, quod homo interim recta (credo) conſciētia fretus, liquida mēte præditus, occaſioni imminebat ſi quid mihi accidiſſet, quo licētius eam laudis noſtræ hæreditatē cerneret: placabilius enim homo perit⁹ actū irī meis cum manibus ab ſeſe q̃ mecum intelligebat. Sed graue tardas expectare colos, homini (ut opinor) uiſum eſt. Quare aleam iecit, ingenium periclitatus eſt: & uiuo uidentiq; (quod aiunt) ereptu-rum hanc palmam ſe ſperauit: cum interim in toto opere nullum ſit artificium, niſi ruſticum atq; hircoſum: nullus prætextus niſi ſqual lidus & ſordidus: nullum commentum lepide uafrum, planoq; dignum: omnis operis fidutia in impudentia proiecta, in uanitate putida, in audacia præcipiti eaq; inermi poſita eſt. Quo fit ut huius criminis perſecutio uel recriminationis potius atq; defenſiōis, unica ſit & ſimplex mihiq; expedita. Hoc dico: ſi cui forte animi cauſa nugis feriato tantiſper eſſe uacet & libeat, cui quidem aliquando ipſi in Aſſe noſtro animi etiam cauſa fortaſſe aliâs aliquot dies ſucciſiuos occupare contigerit: is Portij librū percurrito, id ſi facē re uel oſcitanter inſtiterit futurū eſſe recipio, ut uno, eodē, continuato perpetuoq; furto, omnia Aſſis mei inuenta, oēs autoritates, ſeſtertia omnia, omnia pondera, omneis menſuras, eorumq; uocabula omnia, totidemq; numero, non uno plura, niſi quid me fugit, nō dico ingenioſe ſublecta, ſolerter & uerecunde ſuppilata, iudicet, aut artifici manu decerpta: ſed ut furto tricapitali latrocinioq; atrociore, palā et aperte cōpilata exclamet atq; auerſa: id porrò furtum cū tā immane ſit, et fœdū, ipſum tamen furē tam manifeſto tēneri (o hominem perhebetem) ut inficiando eſſe non poſſit: ſeu indicia argumentaq; certiſſima, ſeu ueſtigia ad furtorum congeriem

riem ferentia male ſtructam & inconditam: ſeu teſtimonia quæramus exceptione maiora. O facinus inconſultũ, etiam ſi de iure ipſe reſponſitare publice titulo libri ſui profiteatur. Iam primum uiſendum illud ingenij furacis degenerisq́; monumentũ, ad nepotes trinepotum(ut credo) manaturũ, ſine die, ac conſule, aut Venetorum duce, nullo anno dominico editum & peruulgatũ: quantã habet in dicij uim, quantã ſigni argumentiq́; ad fraudẽ explorandã? ad circũuentionem Aſſis mei demonſtrandã? ad coitionem in caput meũ factam, in lucẽ proferẽdam? mitto quòd omen habet ad librũ publico decreto ſic damnandũ & antiquandũ, ut etiã in actis ciuilibus animi tam degeneris(ut Codro ſit nobilior) memoria circũcidatur atq; oblitteretur. At commendationem atq; teſtimoniũ habet Baptiſtæ Egnatij, uiri & mihi amici, ut refellere pudeat, & probitate et doctrina prædití, ut pigeat: Addam etiam ſi libet prolixe de me & magnifice meriti, ut poſtea oſtendam. Sed tamen nec amicitiæ ius atq; officium: nec eius uiri exiſtimatio integra(quam libẽter & prolixe fatebor, ſi hoc unum factum recipere me ſinat quoad hanc controuerſiam cum eo deciderim) inhibere me poſſunt, quominus lege agam in cauſa capitali, ac iure meo oſtendam ipſum ſibi in ea re non ſatis conſtitiſſe, idq́; beneuolẽte deo amicitiæ præſide facturum eſſe confido: eatenus certe ne teſtimonio eius lædar. Itaq; homine & literarũ elegantium perito, & ciuilis iuris non experto, non iniquo(ut ſpero) in hoc quoq; utemur, ut refelli teſtimoniũ ſuũ non ægreferat in cauſa hominis nimium ſibi amici. Dedit enim clarius atq; luculentius animi autoritati ſpecimen quaſiq́; deſponſi iam inde annotationibus editis, quàm ut ad prudenteis iudices & ſeueros elogium illud ſuum eblanditũ quoquo modo uel expreſſum teſtimonij pondus habiturum exiſtimare debuerit. Nec(quod bona eius uenia dixerim amicitiaq́; conſtante) id literis bonis eſt operam nauare commendabilem, amicitiæ prærogatiuã conſcientiæ anteferre conſpicuæq́; rei euidentiæ: & quod alterius eſſe occupationis iure ignorare iam ſi uelis non poſſis, id blanditijs & ambitui quaſi pro poteſtate

poteſtate tribuere & elargiri. Certe quidē *cum uiro cætera mihi probato, hoc expoſtulare cum bonorū æquorūq; hominū uenia, cum pace diuina licebit atq; eius etiā ipſius (ut ſpero) cum gratia, quod delatū mihi loco et tēpore opportuno teſtimoniū in annotationibus ſupradictis, nullā meā ob culpā nouo exēplo irritū facere uoluerit. Quid enim aliud id eſſe dicā, quod idem ipſe nullo die, nullo anno diuerſum illi teſtimoniū atq; etiā è diametro oppoſitū aliud emiſerit? abſit ut uiri tū mihi amici, tū apud omnes doctrinæ merito gratioſi, obtrectare nomen in animū inducā: id demū in querelā deducere me teſtor quod ſine cauſæ quā nunc ago diſpendio atq; præuaricatione præterire nō poſſum.* Hoc dico, hominē *primariæ exiſtimationis inter linguæ latinæ inſtauratores, eiuſmodi teſtimonium* Portio, *idq; iterū, ferre nō potuiſſe, ut non religione obſtringeret animū ſuum, officinæq; illuſtris fidē atq; autoritatē ſuggillatione afficeret.* Quodq; *domeſticæ ipſe amicitiæ, quod neceſſitudini procaci atq; flagitatrici lōgè plus æquo ultraq; aram* Mineruæ *tribueri (ut nūc germanā omittam religionē) id uero doctis hominibus, duntaxat æquitatis & honeſtatis conſultis atq, retinentibus, nulla probare facundia, nulla autoritate poterit.* Ecquis enim unq̄ meminit *tale exēplum eſſe proditū? tu'ne cū ſis ſumma exiſtimatione celebris, eximia eruditione præditus: in albū iudicū inter primos relatus, cauſam omni iure lapſam, nullius patrocinio meritā, una tua ut tabella ſuperiorē facias? iuſq; ſuapte ui certiſſimū, uniuerſorum præiudicio confirmatū tuis autoritatibus præiudicatū, tēporis præſcriptione conſtitutum, ratum & fixum, cōuellere aut labefactare una ſubſcriptione audeas? nec quæſtionē modo rei conſenſu conſilij iudicatæ atq; finitæ referas (id enim fortaſſe etſi in re tam liquida ridiculum eſt, tamē exemplo non malo fieri poſſet) ſed etiā hominī à te non alieno, in iuſta poſſeſſione acquieſcenti ac ſecuritate ſopito, indicta cauſa rem abiudices, quā non modo iure gentiū atq; humaniore, ſed etiā ciuili atq; uſu longo ſuam fecerat? uide quæſo etiā atq; etiā ut id ius eſſe poſſit, uide ut id in me exēplum ſtatueris nō*

N *peſſimo*

peſſimo publico. Aiunt qui Egnatium nouerunt, fide, religione, pudore, ſpectatũ uirum atq; probatum eſſe: nihilq; minus unq̃ ex ingenio ſuo moribuſq; feciſſe: ſiquidẽ eius opera id factum eſt, nec item aliâs ipſum diſſimilem ſui fuiſſe: & quidem ipſe mihi libentius nihil perſuaderi ſino, quàm homini obreptũ eſſe tanto tempore, aut odio certe, tædio, & aſſiduitate extortum id officium munus'que amicitiæ inauſpicatæ, ut Venetijs uir dignitatis retinentiſſimus, de ſtatu ſuo non decedere ſed declinare ſuſtinuerit, offenſionem ut uitaret neceſſitudinis Vincentinæ, odioſæ. Flagitatricis, quæ æquum, bonum & honeſtum conniuere perpulit aut annuere importunæ immani'que confidentiæ. Sed mox id fortaſſe, nunc quod agitur agamus. Elogium igitur illud iam alterum totius'que libri editionem ut ſuſpectam poſtulauimus, indicio tam uehementi, argumento'que tam ſuapte ui conſtanti, uix ut elidi poſſint ueſtigio ita impreſſo coitionis in meum Aſſem factæ, ut deleri iam nequeat. En tibi alterum indicium ab eiuſdem Egnatij perſona in hoc mimo argumento'que adumbrata. Nam cum iandiu obſoleuit iſte mos inter eos qui ſuapte fidutia freti ſunt, epiſtolas commendatrices à doctis eblandiendi: tum uero nunquam ijs libris eas prætexere in uſu fuit, qui rerum uiſendarum antea'que inauditarum profeſſionem præferrent, quippe quod ſatis eos uendibiles faciat aut index aut titulus. At liber Portij eum titulum habet, eiuſmodiq; rerum explicationis ſponſorem, unde non iam lactis hauſtum gallinacei ſperare, ſed etiam Tantali talenta poſſis, ut fuit olim in prouerbio: adeo hominem in literis infantem non puduit cothurnos ſibi grandioreis aptare: credo ut riſu hominum liber exciperetur. His & iam dictis accedat indiciorum ſignorumq; cohors quingentaria: ex libri lectione otioſa, lectori non hebeti, ad euertendam huius ſtrophæ architecturam: utique cum ea antiſtropha quam beneuolente prouidentia obſtruere Portianis inſidijs in mentem tum mihi uenit cum ad Egnatium ſcripſi, eam'que epiſtolam peruulgandam ideo eſſe duxi, quod repetita die teſtimonium Portiano Se-

ſtertio perhiberi uidebam, cum ante biennium in Italia Aſſis meus ut probus, ut bona fide percuſſus paſſim admitteretur, hominum æquitate ut cenſeo in hoc mihi indulgente ob egregiam uoluntatem potius quàm doctrinam, id'que longo interuallo ipſe animaduerti, cum meas copias recenſerem quibuſdam in locis neglectas & inconditas. Eſt autem Portij ſtructura cum inſcite & abſurde digeſta, tum uero ipſa in uniuerſum machina qua me cum Aſſe meo de gradu deieciſſe primarijs proximo nunc (ut audio) triumphat: adeo inconſulte ab homine iuris conſulto adornata, ſic imperite librata, primore ut aſpectu inſidias prodere, atque ut prædo etiam ipſe cuius negotium agitur, & fœdam coitionem & diu me ditatam impoſturam, & ſeſe etiam ipſum impoſtorē ſtolidum planum'q; planè bardum indicare uideatur: uſqueadeo difficile eſt in tus premere erumpentes notas conſciētiæ. Verum age fac rem uafre & ſolerter eſſe concinnatam ab eo: eſto ut omnia etiam ſint ab iſto conſentanee congruenter'que attexta ijs quæ in annotationibus orſa fuerant, atque ijs quæ in libro Portiano prætexta ſunt, do illi ut ab inſtituto commēto ad ſummam operis manum nihil offenſionis fuerit: audiamus iam teſtimonium uiri grauis atque eximiæ fidei, teſtis non à me rogati, non mihi autorati, nulla neceſſitudinē niſi literaria coniuncti, ſed forte (ut ſpero) fortuna oblati, uel diuina potius prouidentia quæ hactenus à meliore cauſa ſtetit: is eſt Andreas Alciatus, *non meus, ſed Portij: non noſtrâs, ſed tranſalpinus: non mei ordinis, ſed iuris conſultorum hodie decus lautioris doctrinæ probatæ'que merito, quam non ægre cum iuris prudentia iungi poſſe docuit, exemplum'que induſtria ſua prodidit: in cuius ego ordinis olim offenſionem inconſulto feruore incidi. At in eodem ordine Portius magnifice ſeſe infert: in ea officina ut manceps pro imperio (ut fertur) ac poteſtate agit, eo denique nomine præcipue cenſetur: nam literarum humaniorum ſtudium autorum'que priſcorum lectionem atque emendationē, non ſucciſiuis horis, ut alij ſolent, ſed tumultuarijs tantum*

furtiuiſq; deſtinauit ut eius uerba indicant. Neq; uero Alciato aut mutuum perhibeo teſtimoniũ, aut ita perhibeo ut cauſæ & tempori ſeruiã, nec rurſus ille mihi liberalius æquo teſtimoniũ impertit, ut me in ære ſuo habeat: qui homini in Italia negotianti uſui eſſe non poſſum, præſertim in ſuis iam copijs domeſticiſq; uerſanti. Pridem etiam cum ei ſuccenſerẽ (iure an iniuria nihil ad rem pertinet) ſed cũ ad Longoliũ ſcribens, quodã loco quererer Alciati iniuriã, quod eum dicerẽ Aſſis noſtri documẽta in Diſpũctionũ quodã loco ab eo fuiſſe eleuata, quaſi aut copia autoritatũ defecta, aut ieiuniore argumentatione comprobata q̃ ut præcidere anſas cauillãdi poſſent, ſi quis improbius inficiari uellet: cum contra ego contenderẽ ita à me omnia plana facta & penè demonſtrata, ut confeſſionẽ omnibus uiderer expreſſiſſe quãuis pertinacibus, ita illi epiſtolæ ad me Alciatus reſcripſit, ut ſtomachari potius eum et acriter & diſerte, quàm à me gratiã ea epiſtola inire uelle quiuis arbitraretur. Ea epiſtola in tertio Diſpũctionũ eius libro inſerta eſt quæ Baſileæ non pridem inſtauratæ ſunt: ibi ille quodam loco: Nam cũ liber hic tuus (inquit) nuper fuiſſet editus, Venetijſq; ego cũ Egnatio, Portio, quibuſdãq; alijs doctis uiris de eo uerba facerẽ, aſſeruiſſetq; Portius eiuſdẽ ſe argumẽti libellũ ſcripſiſſe, eumq; de ſinu prompſiſſet, egregie tractata ab eo pleraq; deprehendi: nam & denarij æſtimationem ex numiſmatis illis quæ cum hac nota ✱ nuſquã non reperiuntur recte inibat: indeq; ad nummi, ad argentei quoq; ſeſtertij ualorẽ rationabatur. In eo à traditionibus tuis diſſentiebat quod decies ſeſtertiûm, decies centena millia minime interpretabatur, ſed cæterorũ qui uulgo ſcripſerant ſententiã ferè probabat. In hũc ego cum antilogias (ut ait ille) afferrẽ, exq; tuis argumẽtis confutare opinionẽ hanc aggreſſus eſſem, ijs ille omnibus ita reſpondebat, ut cum tu ex collatione autorũ oſtendiſſes eam loquẽdi formulam inter ſe differre, ipſe apud eos autores hoc differre non negaret: ſed ideo non probari ut decies ſeſtertiûm magis decies centena millia quàm decies decem millia uel decies mille ſignificaret: aiebatq;

batq; poſſe ita diſſolui ut uno in loco de ſeſtertijs nūmis actum crè damus, alio de ſeſtertijs argenti: quas acuti hominis et in legalibus ſtudijs exercitati reſponſiones cum non carere cauillo aſſererē, nihil tamen tunc ut in tumultuario ſermone occurrit, & reliqua. Hic cine eiuſmodi teſtis ut reijci ab homine pudente citra ruborē poſſit? nonne uero hoc eiuſmodi teſtimoniū eſt, atq; ita oblatū ſic ab homine aliud tum agente prolatū, ut ipſa (ut ita dicā) ueritas protuliſſe uideatur? mihi quidē uidetur. Age per me iam licebit ut Andreas Alciatus, iuris imprimis conſultus, uir integra opinione prœditus, Mediolani atq; Auenione illuſtris iuris interpretatione, commentum hæc eſſe cauſa mea, ſi quidē credi poteſt, exiſtimetur: niſi inſigni elogio, eoq; præſcriptione maiori id eius teſtimoniū adiuuetur & confirmetur: quandoquidē impudentia proiecta & deplorata nunq̄ ita deprehēſa eſt ut inficiando nō ſit, niſi ita in anguſtū redegeris eam ut uerſare ſe nequeat. Idem Egnatius cuius epiſtola columen eſt atq; ornamentū aſcititium, uel amuletū potius, illius libelli rerum comploratarū nobis reſtitutoris, cuius amuleti fiducia in publicum è tenebris exijt, atq; ex illo ſinu Portij ſeſe tandē protulit: ipſe inquā Baptiſta Egnatius, quē honoris cauſa toties nominādum habui, in iiſdem annotationibus in Suetoniū, cū id eſſet quod ſupra cōmemorauimus de Portio ſuo præfatus, poſt unam & alteram chartā, expoſiturus illud in Auguſto: Senatorū cēſum ampliauit, ac pro octingentorū millium ſumma duodecies ſeſtertiûm taxauit: hæc uerba de me ſcripſit: Ingenui (inquit ille) eſt hominis fateri per quē didiceris: & me hercule hunc locū perobſcurū, nec ulli quod legerim cognitū, Budæus ex Gallia uir à ſecretis regis primarius feliciter attigit: cuius eo libentius mentionē facio, quod annotationibus ſuis in Pandectas antea ſatis celebris, & tralationibus quibuſdā Plutarchi nobilis, nuper editis quinq; de Aſſe & partibus eius libris, adeo clarus euaſit, ut non poſſit non ſummopere ab omnibus cōmendari: qui duodecies ſeſtertiûm & centies & millies differre plurimū à duodecim centū & mille docuerit. Cuius ſen-

tentiam eo libentius ſequor, quod non minus doctrinæ præ ſe fert q̃ candoris. Huius elogij uerba nonne ita ab homine graui & probo conteſtata eſſe uidentur ſcriptoq́; conſignata, ut integra tum mente et compoſita hominem fuiſſe intelligeres: id utiq; iam inde agente prouidentia ut fauces ſtrangularet Egnatij elogium Portianæ confidentiæ? nonne is teſtis è familia Portij ac penè è ſinu eius productus eſt; ut cauſam iure lapſam, calumnia ſola fultam, tanti temporis ſilentio deſertam, conſtantis deniq; famæ præiudicio damnatam, etiam iugulare uideatur? Hic exiſtit quæſtio, utrum aqua hæreat (ut aiunt) in his Egnatij teſtimonijs, nec ne hæreat? Hoc enim omnino conſtituẽdum eſt hanc controuerſiam iudicaturis. Etenim ſi Egnatius memor erat ſupradictorũ uerborum quæ in annotationibus de me ſcripſerat, quonam tandẽ modo in illa epiſtola libelli Portiani uindice atq; uẽditatrice hæc uerba ſcripſiſſe eundẽ ipſum credamus? Et iacuiſſet hæc ſane pars rei literariæ, niſi Portius noſter cum maiorũ ſuorum gloria celebris, tum ſua laude illuſtris, rẽ obſcuram primus tentare auſus, feliciter illuſtraſſet. Equidem cum hæc ſcribens atq; alia eius epiſtolæ uerba perpenderem, propius nihil factum eſt, quàm ut dicerem atq; ducerẽ Egnatium huius editionis conſilio parum affinem eſſe, quo fit ut nunc ſuperiore illa noſtra uerecunda atq; amica expoſtulatione bona ex parte eum liberem. Quis enim credat homini ſingulari eruditione, ſumma grauitate, integra exiſtimatione prædito, tanti fuiſſe amico tali quo iure quáq; iniuria obſequi, ut offendere eo obſequio non modo ad populum, ſed etiam ad ordinem ampliſſimũ Venetijs, ad primoresq; doctorum non recuſaret, cuiuſmodi in ipſo ſenatu complureis eſſe nouimus & uidimus? ipſe quidem certe adduci non queo ut credam illam epiſtolam ab Egnatio eſſe ſcriptam, ac ne ſubſcriptam quidẽ, aut alio modo agnitam quàm patientia pœnitendæ, ſi integrũ eſſet, amicitiæ accommodanda. Neq;, quod quidam aiunt, libens mihi perſuadeo, Egnatio eſſe obreptum homini acri & circunſpecto, eoq; minus quod alij cauſabundi dictitant, amicorum crebris allegatio-

gationibus, multorumq́; annorum ambitu eblanditum tandem ipſi ac pene id extortum recuſanti & auerſanti, diu deniq; poſtulati iniquiſſimi omen reijcienti, ut id aliquando committeret, ipſe illiberali ut obſequio perſonæq́; ſuæ indecoro obſtringeret cõſcientiam, cum eo quoq; ut famæ diſcrimen ad primores populumq́; adiret. Quo magis deteſtandam immanis huius furis importuniq́; procacitatem eſſe quiuis iudicet, qui in huiuſcemodi quoq; poſtulatis morigeram eſſe debere amicitiam exiſtimauit, exemplumq́; capitale cõſignatum literis teſtatumq́; prodidit in caput utiq; amici uiri probati incubiturum, niſi eo nomine amicitiam famoſam & infauſtam clare ipſi renũtiarit prima quaq; occaſione: certe quidem digna eſt epiſtola, quam maxime ſubditiam quiuis qui Egnatiũ *nouerit exiſtimare poſſit*. Sin *id negetur, ita certe ab eo ſcriptam neglectim & defunctorie, ac uelut reclamante conſcientia, diſſimile ut eam eſſe cæterarum ſuarum ſcriptionum uoluerit, ut ipſe quoq; ſui eſſe diſſimilis tantiſper ſuſtinuit. Poſtremo quiduis potius quam libenter, aut ſponte, atq; integra uoluntate eam epiſtolam ſcripſiſſe, quã propter prouideret ipſe ilico poſſe ſecum agi tabulis obſignatis famoſaq́; actione*. Atq; *hæc ita dico, ut ijs probandis*, Egnatio *magis conſultum homini ita de me merito, q̃ cauſæ meæ cupiã, ne ille aut inter ſe pugnantia, aut tanto nomine tã clara exiſtimatione indigna prodidiſſe uideatur*. Etenim *fac eſſe ut ille quæſitæ autoritatis oblitus, iugi eadẽ ſuppliciq́; poſtulatione hominis opibus et factione ſubnixi uictus, ſuaſorũ autoritate perpulſus, intercapedine ſeptennij exoleuiſſe elogiũ illud crediderit quod in manibus hominũ adhuc fuit, eritq́; in poſterũ, cuius tandẽ Portius teſtimonio iam utetur? cuius patrocinij fiducia liber ille manifeſtò cõfeſtim deprehendendus, è latebris exiens in publicũ prodibit? cuius fidẽ implorabit ubi omniũ conuicio, ut impudẽtia tantũ perdita cõcerpẽdaq́; uanitate cõcretus, omniũ conuicio exceptus erit? niſi uero ſi quis erit qui iuriſconſultorum placitis audiendum teſtimonium eius dicat qui aduerſus fidem teſtationis ſuæ uacillarit, aut niſi ſcriptis eiuſdem ho-*

minis credendum eſt fidem ſibi mutuo derogantibus. Neq; enim ſeſtertiũm duodecies & centies & ſimilia, in lucẽ explanationis primus è tenebris obſcuriſſimis adduxi Egnatij teſtimonio: & non illa epiſtola liminaris, Portio palmã euſdẽ inuenti deferens paláq; pronuntians, falſam habet inſcriptionẽ, ſiquidem Egnatius conſtanter teſtatus eſt. Neq; ipſe tum Egnatius meminerat quæ de Portio ante ſcripſerat in illis annotationibus: ac de me elogiũ pronuntiatum, non præceps, ſed meditatũ: non quodlibet, ſed elaboratũ: non parce, ſed benigne delatũ non meminerat: nam aut utrunq; obliuione tranſmiſerat, aut neutrũ: nec uero ſi rurſus utrũq; meminerat, non etiã recordabatur quanto ſe crimine id ſcribẽdo alligabat, quãta religione obſtringebat & propemodũ ſcelere. Simul enim ſubibat ipſi utiq; cum tabulæ à ſe obſignatæ in publicũ prodijſſent, ſecum ex ijs ipſis agi poſſe non modo inconſtantiæ, ſed etiã iuris gentium uiolati, niſi ſi non id eſt uiolare ius gentium, quod Franco aut Gallo homini iuſto mancipio quæſitum ſit, id prædoni improbiſſimo ambitioſe aut alioqui indulgere & elargiri. Eat igitur eat inquam Portius, amicis' que ſuccenſeat, qui epiſtolam illam furtiui inuenti aſſertricem, abſurde atque inſcite prodeuntem ſubornauerunt. Ita homini deprehenſo, deſtituto, patrono, teſtibus, teſtimonijs'q; defecto; id ſolum ſupereſt ſuam ut in claſſem præproperẽ redeat, et publico poſthac careat, quando impudẽtiæ (quæ præſentis interdum numinis inſtar habet) litare hoc ſacro non potuit: atq; ita redeat, ut ſi hactenus tam immani importunaq; audacia defunctus ſit, clementer ſecum ſuperos egiſſe inferos'q; fateatur. Mihi uero præter indicia, ſigna, argumenta, documentaq;, quæ affatim tum aliunde ſuppeditant, tum ex Aſſe meo ſcatent, & exuberant, teſtis eſt unus refutatione maior ut antea docuimus, clare, dilucide, uocaliter, pro teſtimonio loquens, fidem ille quidẽ ſibi cũ cõſtantia & grauitate aſtruẽs tum opportunitate, id adeo ut hoc uno firmamento ſi cætera non ſuppeterent, cauſa mea non modo niti et ſtare, ſed etiam cauſæ aduerſariæ longe præſtare poſſet, ac plures

tribus

tribus (ut ita dicam) mereri, accedente utiq; prærogatiua compoſitionis Aſſis noſtri, non inconditæ, non indigeſtæ, nō tumultuariæ, ſed accuratæ, ſed ſolicitæ, ſed ſeſe urgētis & anxiæ: poſtremo quæ notas omneis habet indiciaq́; probæ mentis nec male ſibi conſciæ: cum iſte contra uelut alias res agens, librū argumentoſum ſupina ſecuritate calamo incōcinno percurrere uideatur potius quàm ſcribere: ut intelligere quiuis poſſit qui librū eum poſt Aſſem meū legerit, omnia ex Aſſe noſtro in Seſtertium Portianū nullo negotio eſſe tranſcripta: quanquam nō tam tranſcripta eſſe iudices, quàm re geſta ab homine craſſa (ut dicitur) Minerua horridaq́; imbuto, illotis, tetris, calloſisq́; manibus ſummas rerum decerpente. Hominem *uaniſſimum* Portiū, *liuoreq́; ſimul ac ſtolida ambitione cæcum, qui* Egnatium *uirū & doctrina ſingulari et induſtria celebratū ac de ipſo multorū opinione ſupramodū meritum iam inde ab annotationibus editis, ſic per ora mortaliū traducere ſuſtinuerit fiducia amicitiæ ſanè inauſpicatæ: conſilio tam ſtolido, tam cæco, tam præcipiti, fidem ut illi, teſtimoniū ſibi atq; patrociniū in cauſa profligata ademerit: adeo cuius hominis elogio librū ſuum approbare publice meditatus eſt, eius ipſius autoritatē eadē ſe opera eleuare præ ſtupore non ſenſit.* En *ſcitā concinnamq́; impoſturā tot annis meditatam & inſtructā ſcilicet quàm auſpicato ſuſceptā et exorſam, tam ſecunda aui prolatā et editam.* V*erumenimuero operæ erit (ut opinor) pretiū unum aut alterū libri lepidi & elegantis cōmemorare locum, ut inde ſpecimen lectores ſumant probitatis autoris.* I*amprimum libro primo:* A*ccedit, inquit, ad comprobationē cōputatio pulcherrima* C*iceronis in oratione tertia in* V*errē, cū ex libellis publicanorum conatur detegere* V*erris furta: quæ cum mihi naturam huius aduerbij duodecies præcipue demōſtrauerit: quid de illius et aliorum ſimiliū ſignificatione ut decies & uicies & reliquorū obſeruauerim, hinc ſumpta occaſione obiter, & reliqua.* D*einde poſtquam rem à nobis paucis uerbis explanatā, longa ipſe & perplexa diſputatiōe obſcurare conatus eſt, uidelicet ut in duobus libellis ali*

quid ſaltē non furtiuū dixiſſe uideretur, ex amœna tandē digreſſione tanq̄ de aſino (quod aiūt) ita decidit ut ad furta quaſi ad uiā inſtitutā rediret. In hoc, inquit, loco addatur locus Gellij, *qui multipliciter huic meæ cōmentationi ſuffragatur. Nos aūt in* I. Aſſis *noſtri libro utranq; autoritatē citauimus, ſubductaq; ratione plene explicauimus, cū eo ut in illo* Ciceronis *loco inuēti noſtri fiduciam primū collocaſſe nos teſtaremur. Idem porrò* Portius *cū de aureo numiſmate, auriq; ad argentū proportione copioſe in* Aſſe *noſtro tractata et explanata, nonulla pingui Minerua homo ruſticus qua ſi Samio uaſe hauſiſſet, in ſuumq; librū atramēto ſutorio dignū turbide, lutulēterq; transfudiſſet: Ex his, inquit, declarabitur ratio ſatis obſcura, & ut exiſtimo uſq; nūc ignorata. Hic hic quæſo lector æſtimet, nūquid hæc aſſeueratio hominis ſumma (credo) fide prædıti: (cū decus ſit patriæ) fidē arrogat ijs quæ ab* Egnatio *in annotationibus ſcripta ſunt? an mendaciū potius laudatori ſuo in libelli fronte adumbrato exprobrat & obijcit? Neq; uero* Egnatij *tantūmodo, cuius teſtimonia iſtius impudēti ſtoliditate inter ſe collidun- tur, fidē hæc aſſeueratio labefactat, ſed etiā* Alciati *de decies et cēties ſeſtertiūm ſumma fide teſtificātis. Quis igitur huic iā libro fidem habeat? omni fide caſſo, omni autoritate lapſo. Quis ipſi libri autori, uel ſeſtertiū nummū credat, omnibus iā copijs, omnibus facultatibus nūc euerſo? cū nuper ſeſtertijs, talētisq;, ære, auro, argēto, lōge copioſior omnibus æqualibus, maioribus, ſuperſtitibus ac fato functis exiſtimari uellet: ita quē ad cœlū uaniloquentia repente quaſi ſomni uehiculo ſuſtulerat, haud ſcio an de cœlo præcipitē inconſulta gloriæ cupiditas detraxerit ac turbarit. His ſimilia ſunt quæ ille de ſtipēdijs militaribus, de cenſu ſenatorio, de mēſuris mēdaciſſime ſibi aſcripſit. Quod facinus diu ac multū admiratus ſum ab homine eſſe ſuſceptum qui tum iuriſconſulti appellatione cenſeretur, tum in ditione* Venetorum *auum ciere, ut fama eſt, non obſcurum ac porrò etiam poſſet. Sed nihil æque obſtupui, quàm duo loca* Plutarchi *à nobis enarrata plenè & explicata, eū eſſe auſum*

ut ſua

ut ſua, ut ante inaudita, ut ſibi palmaria cōmemorare: ut quo in loco numeros omnes impudentiæ etiā ſuæ, ſuiſq́;, Portius ſupergreſſus eſt. Vnus eſt in Antonio de ſeſtertiûm decies, alter in Pompeio de opibus Romani imperij, quæ etiā (ſi diuis placet) ſuſtinuit homo illiteratus palàm dicere ſe è Græco exēplari latine emēdaſſe, cum interim in horũ altero homo circũſpectus, ita ſe interuerſa inuenti gloria implicuerit, ita furti mēdacijq́; laqueis induerit & irretiuerit, ut adhuc in luto fœdiſſimæ ac flagris digniſſimæ hallucinationis hæreat. Nam cũ Plutarchus ſcripſerit Romani imperij uectigalia poſt Pompeij triumphũ ad octo millia & quingētas myriadas excreuiſſe, hoc eſt, ut Latini loquuntur, ter millies & quadringenties cētena millia nũmûm, ut nos in tertio libro de Aſſe docuimus, iſte literariæ lucis inſtaurator, antiqtatis interpolator, ætatis ſuæ decus, ſummā auxit decuplicato, è chiliadibus myriadas faciēs flagitioſe & portentoſe: eāq́; appellat octuagies quinquies decies millia aureorũ Italicorũ. Quem locum ut opinor emendabit cũ Græce melius didicerit, aut cum iterum Aſſem noſtrum legerit atq; intellexerit. Pergit etiam porro, blandoq́; errori atq; arridēti indulgens, arctius ſenſim arctiuſq́; ſuis ſe commentis implicat uaniloquentiſſime, quoad furta furtis cumulans, improbe tandem expilata ſtolide aſtruēdo deſtruit. Vt aũt intelligeres animoſum ipſum ſtrenuumq́; furem eſſe, nec aceruos tantos Aſſis noſtri primoribus (ut aiunt) digitis delibaſſe: non ſatis habuit ipſe tot ſeſtertia, toties ſeſtertiûm, talentorum tot millia, tantam æris, auri, argenti uim à nobis iandiu publice expoſita & conſecrata, uno ſpiritu confidentiæ depeculari: uſuras etiam eorum centeſimas, ſemiſſes & alias: (o durum acerbum'que creditorem) floccifactis ſanctionum interdictis, ut debitas abſtulit. Quin & palmarium plaudendum'que inter ſuos fore exiſtimauit epulatu'que dignum in prytaneo, ſi ſpolia & Gallica & opima cum ramento auferret, gētiſq́; Francicæ nomē memoriæ eximeret. Eadē porro ſolertia, eadē doctrinæ fidutia erectus, ſimul collectæ (credo) antea opinionis

in li-

in literarũ elegantiũ profeſſione prærogatiua fretus, mẽſurarum reſtitutionem emetiens, omniáq; operis à me ut ſuſceperã præſtiti hominumq́; aſſenſu probati, corollaria contrectans, ut quodq; belliſſimum fuit raptuq; facillimũ, abſtulit, in illamq́; ſarcinã furtoiũ tumultuariam cõgeſſit: neq; enim uacabat digerere homini (ut ipſe inquit) negotioſiſſimo: qui tamen (quod mirêre) rem diu expoſitam & iacentẽ, atq; à nullo dum præ magnitudine atq; intractabilitatẽ ſublatam, aliud agens ipſe, atq; obiter tentatã, primoribus (ut dicitur) digitis ſuſcepit, ſuſtulit, circuntulit cum ſtupore hominũ: huiuſcemodi enim operis abſoluti rationẽ uiſendi etiã etiáq; libri amœna lectio præfert. Id uero ægre (ut opinor) quãplurimis probabit, etiam ſi omneis tribus ſtultorũ laturum ſe ſperauit, quod ex tãta rerum copia cum permulta cõpilando, plurima miſſa facere præ imperitia infantiáq; cogeretur, nihil tamen intactũ reliquerit, nihil non præcerptũ & libatũ: adeo uideas omnia Aſſis noſtri inſignia, omnia loca illuſtria, ab homine iuriſconſulto Portio, ſuillo penè more obtrita & conculcata. Hic eſt Portius lectores, qui Hermolao Barbaro uſuræ centeſimæ indagationẽ inſtituenti facem primus intelligentiæ prætulit. Quo facilius contra inculcatã opinionẽ homines ſibi, perſuadeant non temere, nõ ab re, non immerito qua de re nunc agitur, decus palmáq; ſibi abripuiſſe. Sic enim inquit libro ſecundo de uino Opimiano loquens: Hac computatione obiter uſuræ ſemiſſium cõprehenduntur, quas noſtris ſeculis diu non bene cognitas, mihi olim applaudebã uel ſolum uel inter paucos intellexiſſe. Poſtea longo interuallo Hermolaũ inter noſtræ ætatis literarũ aſſertores eminentiſſimũ, in prima editionẽ ignoraſſe: in ſecunda non ſuo fortaſſe inuento, ſed ex alicuius relatione cognouiſſe animaduerti. Enimuero hominẽ liuidum (exclamet hic aliquis) qui tan diu errare homines ordinis ſui paſſus ſit: ac fortaſſe etiã (ut eſt liuoris ingenium) ad hodiernũ uſq; diem ſiuiſſet, niſi aut Hermolaus aut alius id facere inſtituiſſet. En cui iniurato nõ ſecus credas quàm utraq; manu aram tenenti & adiuranti: en qui cum in tenebris mi

ces:

ces:en cuius oratio natales generoſiſſimos indicet & clamitet. Cur autem homini candido in mentẽ tanto interuallo uenerit, Hermolaum hominẽ Venetum laudationis prætextu hac nota præſtringere, quaſiq́; ſtatuæ eius caput auferre, rationẽ inire nullã potui, niſi ut crederemus non ab Iucundo architecto Veronenſi amico olim meo, Hermolaum erroris primũ admonitum fuiſſe, ſed ab amicis familiaribusq́; Portij rem proditã Hermolao, quibus ſimplicius arcana ſua credebat: cuius rei laudẽ ſibi non eſſe ab Hermolao honorifice delatam, uir æquitate ſumma merito nimirũ ſuccenſuit. Id quod facile ijs perſuaderi poterit, qui etiã me cõmentarios eius uſq; Vincentiam ſuppilandos mandaſſe arbitrabuntur, ut inde libros illos de Aſſe componerẽ. Verũ ut finis principio, & utrunq; medio congrueret, utq́; omnia eodẽ ſpiritu confidentiæ uecordis & conclamatæ apta, & coagmentata eſſe ſciremus, librũ triuialis ac ſutorij artificij pari coronide claudendũ, eiuſdẽq́; impudentiæ clauſula abſoluendũ eſſe duxit. Ad rem enim magnopere pertinere ratus ſum, ipſa autoris uerba referre: Iam ſatis, inquit, ſuperq́; ſit mihi homini occupatiſſimo, et uarijs et moleſtiſſimis curis implicito, & (ut alia omittam) iam decẽ filiorũ patri, ſeſtertio iam pluribus annis perfecto, ad demõſtrãdos antiquorũ mores hæc pauca inſuper aggregaſſe: Pleraq; uero alia quæ olim ſtudio uigente cõmentauerã negotia nunc ſupprimunt, quæ tamen & ipſa aliquando fortaſſe edẽtur, ſi uita, et otiũ ſuppetat. Dediſſet huic Philoctetæ Hercules aut arcum ſuũ aut clauã: nõne nobis omneis ærũnas exantlaſſet, ad mõſtra è literis exterminanda? Quid hoc homine facias? aut quid ſi eum ames, ipſi faciendũ libro iam iterum emiſſo prolatoq́; cenſeas? Quidnam aũt potius quàm ut attritæ frontis crimen atq; ignominiam, excuſando ſtupore præcordiorũ auertat & deprecetur? Hic dicerem nec ne diu addubitaui, quod compertũ habeo ab oculatis teſtibus, de præclara illa commentatione lingua uernacula elucubrata, duobusq́; amicis credita, ut latina fieret ſtilo q̃ appoſitiſſimo ad fidem faciendã ab autore ipſo eſſe ſcriptã: ſiue negotijs auocatum

fuiſſe

fuiſſe credere debeamus, id quod ipſe eã ob cauſam (ut opinor) non ſemel teſtatus eſt, ſiue hominẽ elegantia Accurſiana imbutum piguit hac ætate ſtilũ reconcinnare: ita in libri cõpoſitione latina architecti opera tantũ functus eſt, præterquã in infimo calce operis, id eſt in ea clauſula quã proxime trãſcripſimus, in qua ſtructuræ ſuæ ſpecimen ideo nobis dedit, ut res ſatis uulgata perſpicua quoq; fieret. Atq; hæc quæ diximus, ab eo ſcripta ſunt peruulgataq́; Venetijs non uerecunde, cum ante duodeuiginti menſes quinq; libri noſtri de Aſſe & partibus eius ibidem impreſſi fuiſſent, in officinaq́; Aſulana omni die, omnibus horis uulgo contrectarentur. Hic quæro ſi huiuſcemodi facinoris quod nõ ſine ſuggillatione ac dedecore patriæ admiſſum eſt, ab actore publico quæſtio poſtuletur: aut ſi me aliquãdo tũ meo, tũ publico nomine iuris præſidiũ, ordinis ampliſſimi fidẽ, ſenatꝰ imperijq́; clariſſimi nomẽ implorãte, in eo enim ſenatu olim multas horas ſedere honoris gratia mihi cõtigit patritiorũq́; indulgentia, cũ res feriæ et uiſendæ me arbitro agerẽtur: ſed ſi ut eſt huius facti indignitas uenerãdusq́; cõuētus æquitas, me iniuriã conquerẽte quæſtio ea de re decreta exerceatur ecquis hũc hominẽ ſeruare aut Tullius aut Demoſthenes, ecquæ oratorũ cohors noxæ et pœnæ eximere poterit? quis cũ eo deſcendere in cauſam, quis ſubſcribere audebit? Age iam ſi ſententiæ de inaudito crimine, cõpertoq́; & cõuicto rogētur, ecquis eſt qui non extremũ aliquod exemplũ in iſtũ edendũ eſſe cenſeat, ut patria ipſa religione ignominiaq́; ſoluatur: in eoq́; reo ſtatuendũ qui rem inauditã auſus eſt, ne quis in poſterum alligare imperiũ illuſtre tetro facinore audeat? atq; ita ut iuriſconſulti in eam ſententiam cupide certatimq; tranſeant, quorum ordo iſtius ſcelere haud dubie impiatus eſt niſi in eum ſeuere ilicoq́; uindicetur. Fabius libro quinto: Nec mihi uidentur, inquit, Areopagitæ cum damnauerũt puerum coturnicum oculos eruentem aliud iudicaſſe, quàm id ſignum eſſe pernicioſiſſimæ mentis multisq́; malo futuræ ſi adoleuiſſet. Si id Areopagitæ in puero exemplum prodendũ cenſuerunt ob malæ mentis indolẽ,

quid

quid in uirum ipſi, quid in ſenem ſtatuiſſent ob inexpiabile mentis deploratamq́; proteruitatē? Ecquis porrò poſt hominū memoriā & in ciuili uita cōpoſitus, & claris natalibus ortus, & inter iuriſconſultos profeſſus, tam proterua ac profligata mente fuit, ut ſimili commento inſtiterit, alieni tantiq́; laboris fructū, alienæ laudis copioſam ſatis meſſem, nō dico carpere et imminuere, aut hic illicq́; libare et ſublegere, (hoc enim trāslatitiū crimen eſſet) ſed uſq;quaq; ducta falce uanitatis furtiq́; permetere? idq́; adeo, optimā ut partē auferre, reliquam proculcare mallet: quàm id ſaltem integrum relinquere quod auertere non poſſet? Iam uero ut ne improbus eſſe ſibi tantiſper dum animo exulcerato ſatisfeciſſet, meditatus ſit, idq́; dolori liuoriq́; condonare debeam, num etiam tanta ſecordia, ea in curia præditū eſſe me exiſtimauit, ut uiuens, uidēs, ſentiens, pignorum tam multorū taliumq́; poſſeſſionē, in qua plena ſecuritate acquieſcebam, interuerti atq; diripi à quoquam, nedum à Portio *uincentino ſinerem?* Ego'*ne ut tantum tribuerem aut* V*incentinæ nobilitatis uertici, aut maiorum gentium iuriſconſulto, ut ei* Francici *nominis faſces induſtriæq́; noſtræ mediocris ſubmittendus eſſe ducerem? ut harpocratica infantia prædoni uincentino patientiā accommodarē? ut ſeptem liberorū parens mariū et ſuperſtitū (quoniā ipſe eo ſe quoq; nomine admirari uidetur) ijs debitā, deſpōſam, deſtinatāq́; hæreditatē, inſano penè labore florētis ætatis uigētisq́; cōparatā agere ferreq́;* Portiū V*incentinum & expilare perpeterer ignauo ſilētio? nec furtum illud atrociſſimū atq; immaniſſimū, luculentāq́; prædā auerſam ac diuexatā, conſpicuā ciuili uociferatu teſtatiſſimamq́; facere? in ſinu (credo) indignari atq; ingemiſcere uirum bonū oportebat, eamq́; in optima parte bonorū illatā calamitatē, iniuriāq́; deuorare, aut inter domeſticos tantū muſſitare queriq́; religioſe. Sanè uero quoniā mihi res eſt cū hoīe et æquo & moderato, honeſti pariter decoriq́; reſpiciēte. Nā per diuos iā immortales, quotuſquiſq́; faceret, hoīm quidē recta fretorū cōſciētia, nec ſui nataliūq́; immemorū, ut quū atrociſſima iniuria famoſáq́; ab eo*

homine

homine affectus eſſet, unde minime metuēdū uidebatur; hominūq; fidem implorare quiritando æquitateq; poſſet, non lege uti mallet ciuiliq; præſidio, quo famæ conſuleret, quàm inerti uerecundiæ indulgendo, ſilentiū fouere, blandamq; tranquillitatē amplecti parē tem degeneris ignominiæ? At etiam homo omni lepore orationis, omni ſcribendi peritia niſi formularia defectus, autolycū (ut Plautus inquit) furem ſe fore confidebat, et furtū quāuis luculentū, q̄libet manifeſtum, ita immutaturum ſperabat aut diſſimulaturū, ne agnoſci à me poſſet manifeſtoq; comprehendi, cum ſuo indicio ut ſorex ipſe manifeſtus ſit. Quis enim unquā tam ſtolide, tā abſurde, tam putide huiuſcemodi argumenti fabulā in medium attulit? adeo cui nec ius nec fas nec æquū ob oculos uerſabatur præ animi libidine nulla mea culpa ægri atq; faucij, is nec me nec meos, nec ſe nec ſuos, nec decorū ætatis & perſonæ ſuæ, nec hominū iudicium reſpexit niſi quo modo gliſcenti in dies cupiditati clauſis oculis obſequeretur. Atqui iſtam audaciā atq; inſolentiā obſtupeſcere magis homines olim atq; execrari poterunt, quàm eius modū rationemq; inire. Quam enim aut inſolentiā, aut cōfidentiā, aut hominū conteptum eſſe dicas, hominē quod ad literarū bonarū doctrinā pertinet, terræ filium et lumbricū, librarum, ſeſtertiûm, talentorūq; tantā uim, ponderum menſurarūq; numeros, modos, uocabula, recta, priſca, Romana iuxta latináq;, adhæc priſcorū monumentorū reſtitutionem atq; emendationē, rei antea lapſæ deformis iacentis & inconditæ conſtitutionē ac reconcinnationem promittere, proferre & profiteri, qui ne libellā quidem unā argenti probi, puri, ſui, ut fuit olim in ſermone, in toto eo libro oſtendere uere poſſet, ſi (ut factū iam oportebat) ad iudiciū quoddā ſeuerū Areopagiq; ſimile obtorta ceruice raperetur? tantum'ne operæpretiū Portius homo nouus rei literariæ afferret? antiquitatis partē cōploratā reſtitueret Portius? diſceret ergo latine Portius ſi id ſibi credi cuperet. Fama eſt hominē ſuperis, inferis, mortalibus æque iratū atq; infenſum, quod mihi eius rei palmā quantula eſt illa cunq;, ab omnibus deferri, ocu

lis ægris

lis ægris cerneret, præſertim quòd Venetijs libri mei eſſent editi uænalesq; in tabernis haberentur, eò mœroris euaſiſſe atq; æmulationis ut has intemperias in luculentā noxam ſuam ciuerit. Olim enim paucula de ſeſtertio nummo denarioq; utcunq; deprehēderat, ut quibuſdā ex hominibus audiui qui rem probe noſſe poterant: quibus tamen ex ipſis aureā ſibi ſtatuā aliquando ad diui Marci conſecratum iri ſperauerat: à qua ſpe cū decidiſſet, os iſtud ſilice durius ut ſermo eius indicat, non modo frictione atterere, impudētiaq; loricare (ut ita dicā) ſtatuit, ſed etiā in dei hominūq; offenſionē impingere: ad quē tandē cūq; exitū res euaſura eſſet. Neq; uero aliud quicq̄ penſi habuit ut uerba eius clare demonſtrāt, niſi ut nos hominesq; noſtros ad quos etiā ipſos hæc res atq; iniuria pertinet, hoc libello prolato rumperet atq; ureret: ſic enim futurū exiſtimauit: eademq; opera à ſuis ciuibus plauſum ſe præſtigiæ laudēq; aſſecuturum. Quaſi uero Itali literarū elegantiæ pridē dudūq; magiſtri, iam degeneres eſſe cœperint, à maiorūq; moribus inſtitutisq; deſciſcere: ut iam nō ſua doctrina induſtriaq; cōmendabili apud exteras gentes inclareſcere malint, hæreditariāq; gloriam tueri & retinere, quàm maligna eruditione atq; ſubdola exterorū laudē peruellere ac lancinare (ut deterioris notæ ſcriptores pauci facere nuper inſtituerunt) aut aperta barbaraque improbitate diripere & auertere. Itaq; ſtolidus homo longe (ut audio) opinione falſus eſt, qui in cauſam tam inuiſam atq; ignominioſam incubituros doctos homines arbitratus eſt, nec noxam contagij pariter cū omine auerſaturos. Quod niſi aduerſo ipſe numine atq; aui inauſpicata extra ſuam claſſem periclitari ingeniū inſtituiſſet, nimirū nunquā id commiſiſſet, ut aduerſus duorū hominū elogia grauiſſima impoſturam populo facere aggrederetur, uanitatisq; immanitate atq; confidentiæ iudicij publici acumen præſtringere. Quanto enim & ad deū innocentius, & ad homines cōmendabilius, & ad opinionē doctrinæ quoquomodo aucupandam homine erat appoſitius, ſi poſt illud Egnatij in annotationibus de ipſo teſtimonium multorum opinione

O æquo

æquo liberalius: et alterū Alciati in Diſpunctionibus ſanè benignū quoq; ipſum & prolixū (ut nūc meā teſtationē ad Egnatiū omitā) non inuitus facere uiſus eſſet, ut quod meum erat unius omniū conceſſione, complurium etiā bona pace, ipſe quoq; mihi ſaluum nec controuerſioſum eſſe ſineret? nec illum liuorē quo ſtatim à conteſtatione illa noſtra ad Egnatium uri cœpit, tandiu in ſtomacho illo crudo fouiſſet, inde ut uomica maleuolētiæ enata & cōcreta ipſe cum rumperetur, egerere eam purulentam atq; expectorare fœdiſſime ſubactus eſſet. Nunc autem inuidiæ atque confidentiæ intemperijs uſqueadeo & tranſuerſus homo et præpoſterus actus eſt, ut in Aſſis noſtri ſanè copioſo tractatu, quaſi in ſtagno quodā prægrandi, uerriculo rapinæ tractim ducto, nihil ſibi reliquū fecerit, quod altero ductu inde poſſet auferre ſi iterum conaretur idem facere. At uero prudentioris erat paulo pudentiorisq; furis uelut in antiquitatis quodam ſinu ſic expiſcari ſingula, ut lectiſſima quædam inde ſumeret, unde non æque perſpicuum & clarum futurum eſſet furtū, aut ita circunſpecte & modeſte ſumere, ut ego nec ſpecioſe conqueri poſſem ſi uellem, nec actione experiri ignominiam irrogante. Sed ſcilicet id agebatur hoc incœpto tam præcipiti, non ut ille librorum de Aſſe compendium ſcripſiſſe, ſed ut mihi ſcribendi commentarium præſcripſiſſe, argumentoſæq; commentationis collegiſſe exiſtimaretur, quaſi' que materiam exaſciatam dediſſe, id certe mihi hæc uerba quæ ſequuntur, quodam loco ſcripta libri primi, ſignificare uiſa ſunt hominis ſenſus expiſcanti. Sed cum ingenui ſit, inquit, ſi quid boni perficere non poſſumus, ſaltem uoluiſſe præ ſe ferre: ſatis erit mihi homini negotioſiſſimo, & alia profeſſione diſtracto, alteri cui otium & ingenium magis ſuppetat, occaſionem præſtare perficiendi quod incohaui. Hic quæſo lectores quaſi iudices cognoſcite ingenuum propoſitum hominis iuriſconſulti. Ita enim omnia ſtringit in tranſitu & perplexe, ut mihi uelut homini literarum tātum cultus aſcriptitio, cætera immuni & temere feriato, utpote curis omnibus muneribus'que uacāti, in ſummis ipſe

publicis

publicis priuatisq́; immerſus animi occupationibus, thema de Aſſe & partibus eius ſcribendi propoſuiſſe, primaq́; manu(ut dicitur) incohaſſe uideatur. Liniamēta igitur duceret ille præſcriptor operi noſtro congruentia, ut non ego prioreis occupaſſe, atque ut tardo bardoq́; homini anteuertiſſe crederer, ſed ut ad illa Portiani Seſtertij præſcripta Aſſem meum concinnatum fuiſſe & confectum ſimilius eſſet ueri. Sic enim fortaſſe factum eſſet, ut rei nuper inuentæ, milleq́; annorum interuallo latinitati relatæ decus cum controuerſum mihi feciſſet, inter planos proteruioreis coronam ipſe ſibi lemniſcatam referret. At nunc unus omnium uaniloquorum ineptiſſimus, omnium oculis ad riſum deſignatus, paſſim cauillis expoſitus, quid aliud q̃ ignominiā laturus eſt quā ſibi ipſe cæca æmulatione iuſſit? Ne autē tragœdias ciere cupidius uidear, libenterq́; proſequi, uela nunc indignationi atq; ſtomacho contraham, res iam ut ſuapte natura tragicæ ſimilis in comœdiam uertat. Nuper cum in amicorum circulo familiari ſermo (ut fit) excitatus de hoc Portiano facto, ut commemorando fuiſſet, liber etiam ab uno in mediū prolatus, chartulatim percurreretur, ad ſummā rerum in trāſcurſu colligendā, inſigniorāq́; furta ex Aſſe noſtro recognoſcenda, incidimus tandē in eum locū Ciceronis quem ſupra cōmemoraui, de furtis Verrinis ab accuſatore deprehenſis ex tabulis publicanorū. Cuius loci gloriā Portius ita ſibi uendicat et tribuit, ut ſanctiſſimo iureiurando paratū & geſtientē adiuuare furtiuæ uendicationis fiduciam credere eum poſſis. Ibi cum ego q̃uis renidens librū legerē, ſubamarulēte tamen fremere uiderer & commoueri rei indignitate, quæ ut ubiq; ipſa fuſtuariū in eo libro meretur ſi digna animaduerſione facinus uindicaretur, ita ijs in locis capitalis eſt, in quibus locis iſte non iam imponere opinioni publicæ (deſperabat enim tot oculis tā acribus nebulā uanitatis ſe offundere poſſe) ſed ſcurrili improbitate ſtomachū laceſſere hoīm æ gorū, cōmouereq́; cōcupiuit. Cuiuſmodi eſt hic locus, et alter de uſuris ex Columel. ab eo ſi credimus emēdatus, cū ijs quos ſupra receſuimus, in q̃bus homo nul

lius frontis, ſpecimina atq; exempla impudentiæ perditæ proder poſteritati, pulchrũ eſſe arbitratus eſt, hisq; uelut inſignibus quibuſdam ſpectãdis inſtaurãdæ antiquitatis cõmentarium diſtinguẽ re: uerũ ut dixi, cũ in eo eſſemus ſtupẽtis admirationis, ut iam præſidiũ alexicacon ori pectoriq; ductu dextræ pleriq; opponeremus, (ut ferè aſſolẽt qui prodigia depellũt, aut aliquid uehementius abominantur) atqui inquit is qui librum protulerat, & Verrina furta Budeæ & Portiana iiſdem è tabulis (ut uideo) maxime inclaruerunt, ut fortaſſe Vincẽtinus iſte Portius generis illud decus à Verre Romano, nobili atq; inclyto expilatore duxerit. Certe quidem ut Portius Verri, ſic Portiana furta Verrinis furtis feſtiua ſatis atq; ominoſa alluſione reſpõdent, quibus etiã nec inaudita illa quidem audacia, nec impudentia cedunt antea inuſitata. Proinde cũ Portij libellos duos, quaſi expilatoris cuiuſdã inſignis ſarcinas inculcatas cũ expenderis, illud tibi eiuſdẽ oratoris in quinta (ut opinor) oratione cõtinuo ſubibit, ut exclames: Quod huiuſcemodi unq̃ lectores Euerriculũ in illa prouincia fuit, in illóq; illuſtri Venetorum imperio? Vt enim ille Verres Siciliẽſis omnia euerſa, deterſa, caſſáq; reliquerat et inania, ita iſte Verres Seſtertianus pauperiẽ longe latéq; in fortunis tuis fecit, quas tu fortunas in primis cenſeri in rebus tuis uelle præ te ſemper tuliſti, ut optimo iure à te quæſitas nec deteriore poſſeſſas. Enimuero (inquit alter) aduerſo hũc Mercurio furũ numine, furtiuũ hoc facinus ſuſcepiſſe Verrẽ iſtum Seſtertianũ talentaréq; oportet, quãlibet ſibi ſolers atq; ingenioſus eſſe uiſus ſit: Quippe qui ne teruncium quidem ex tot talẽtis è toties ſeſtertiûm, in rem ſuã uertere homo imperitus potuerit. Nam quid omnino autoritatis priſcæ, quid documẽti, quid probi numiſmatis ad aſtruendũ Seſtertiũ ſuũ cõtulit, ob qđ furti & cõcepti & manifeſti crimine nõ miſere ſeſe fœdéq; alligauerit? ſi quidẽ ſingulas ſpecies perſequi, ac non in unũ uniuerſumq; furtũ cumulate experiri, expedire tibi cõuenireq; cenſuiſſes? Ita huic improbo Tãtalidæ, ob uaniloquẽtiam incredibilẽ pro Tantali talentis (ut dicitur) priſciq; ærarij

ærarij reſerati gloria furaciter contrectata, capitalis ignominia quaſi ſaxum impẽdet: uſq; adeo è re ille ſua magis, exiſtimationeq; patriæ fortaſſe conſiliũ cœpiſſet, ſi in iuris triuialis ſtudio in quo labor ei ſucceſſerat, ut audio, acquieſcere ad extremum ſibi perſuaſiſſet: nec ſero & inauſpicato gloriam è literis elegãtibus homo ineptus quærere inſtituiſſet, eorũ æmulatione extimulatus felicius literis imbutorũ qui inde non pridẽ cœperunt magnopere ſtudiũ iuris cohoneſtare. Certe quidẽ (inquit alius) cõſultius fuiſſet homini urgentiſſimis (ut ipſe inquit) negotijs impedito, extra ſuam claſſem iſta ætate nõ proſilire, atq; ex iuris cõmentarijs tanquã è uaſto quodam turbidoq; ponto in quo ætatẽ ipſe cõtriuit, expiſcari licentius quod ſibi potiſſimũ duceret: ut ex more eſt hominũ qui iure recepto probato'que in inſtitutũ euaſit, maiorũ ut inuẽta poſteri excipiãt, ac pro ſuis utãtur: ex quo fit ut eximie ab antiquis dicta, recẽtiores mutato tantũ ſcribendi loco in ſuã laudẽ tranſcribant: ea'que ratione ea diſciplina amplior in dies ac luculentior fiat: idq; maiorũ gẽtium iuriſconſulti cũ faciunt, tam bonis id moribus cõuenire arbitrantur, quàm ſi auorũ oſſa legerent, atq; in religioſo quodam loco familiæ ſuæ conderent. Quorũ iſte alumnus ac diſcipulus, Aſſem utiq; tuum & partes eius, quæ ſatis ad ſtomachũ doctorum facere exiſtimabat, ſua itidem facere ſeptẽ annos uertẽteis meditat^9, atq; inter monumẽta ingenij ſui cõdere, hoc tantũ præter illũ morẽ ordinisq; inſtitutũ uidetur mihi feciſſe, quòd te adhuc ſuperſtite id auſus eſt facere. Ibi ille primus, equidem, inquit, exiſtimo Portium Vincentinũ cum cerneret tot annorũ conſenſu, occupationisq; iure ualidiſſimo eam laudẽ induſtriæ tibi ſemel eſſe delatam, quaſi rei nummariæ atq; omniũ Aſſis partiũ, uocabulorũq; inde emanantiũ enarratione abſoluiſſes, unde ſeſtertiani cognomen ſibi gẽtiq; ſuæ in poſterũ conditurũ ſperauerat: neq; id quidẽ modo, ſed etiã talentici: facinus illud præ mœrore atq; ægritudine animi conſciuiſſe, ab audacia utiq; ſtrenua'q; confidentia conſilium mutuatus ac iuris ſubſidium. Videbat enim homo acutus, altero etiã anno Egnatij an-

 notatio-

notationibus Aſſem tuum anteuertiſſe:cum nominis Portiani nat_a_ lis æqualis eſſet illis annotatiōibus.Itaq; quod de Agamēnone apud Homerum *Achilles inquit,amiculo ille impudentiæ fretus ac loricatus,haud dubitāter fecit,ut res ex Aſſe decerptas, in libellumq́; collatas, Venetijs primum,deinde in Germania, quando repetita die retrorſumq́; ementita omnino non licebat,nullo ſaltem anno,nullo loco edendū ipſe mandaret,crederet ut quis poſſit in inſula Thomæ* Mori *hominis ingenio & doctrina illuſtris,librū eſſe editum, quo ex libro legem normamq́; haberemus æſtimandi antiqui numiſmatis: nimirū ut nulla non alia promulgatione ea prior haberetur quæ nulli eſſet ſecunda, aut certe quæ nullius antegreſſæ omnino meminiſſet. Quare quod antea* Budæe *memini te dicere, facilem & ſimplicem huius criminis perſecutionē eſſe,id ualeat ſanè quatenus ad te ad tuosq́; pertinet, cui ſatis eſt fortaſſe uindicias uincere, ne in fraudem ex contemptu ignominioſam incidas, non item quatenus ad nomen omne* Francicū: *huius enim genio ueluti donarium quoddam lydium Aſſem tuū dedicaueras, cuius de iure quicq̄ remittere planè eſſet præuaricari. Quocirca falſi crimē,cū publicam animaduerſionem habeat, quæſtio de eo publica ſubſcriptione poſtulanda eſt à ſenatu longe hodie omnium ampliſſimo, ſub cuius ditione hoc crimen admiſſum eſt,in cuius etiā fide literarū bonarū genius pridē eſſe cœperat,tutelaq́; iuris ad eas pertinentis. Siquidem,inquam,q̄ poſtulatu id æquū eſt & in procliui ſitū, tam mihi quoq; cordi futurū eſſet,ſi pœnā ille penderet:nūc uero in ea eram ſententia,ut ſi ius meū obtinere, luculentaq́; noxā uitare alia actione potuiſſem,rē meā à fure condicere ut iuriſperiti loquūtur,q̄ furti experiri queribunde atrociterq́; mallē. Vereor aūt ne ut homini in patria nobili(ut opinor)iuriſq́; ſcientia claro euenit, quærēdæ ut laudis cupiditate,aut aliâs inſtinctus, ſciēs,prudens, meditato & cōſulto cōmitteret,tranſuerſus uanitate mentis ut raperetur et auferretur:Sic & mihi quoq; uehemētius contendenti Archilochiū quippiam exciderit pluſquam cauſa poſceret,unde ex ingenio meo*

erupiſſe

erupiſſe uiolentius atq; exiſſe è poteſtate mētis uiſus ſim. Cuius rei
opinionem aut moliri, aut admodū imminuere poterit (niſi fallor)
iniuriæ acceptæ indignitas, quā oculis auribusq́; legēdo audiēdoq́;
hauſtā, diu nequicq̄ deuorare nixus ſum & cōcoquere. Verum al-
tera libri editio, id eſt Germanienſis, mihi patientiam laceſſere &
prouocare, amicis eo amplius conſcientiam haud dubie exprobrare
uiſa eſt. Quorum autoritati hoc tribuēdum eſſe duxi, ut audaciam
proteruiloquentiamq́; retunderē hominis mihi infenſi, nullā aliam
ob cauſam, quàm quia res ita nata cum inſtituto meo tulit, integrā
ut eam palmā auferrem hominū iudicio, cuius palmæ frondē ipſe
unam fortaſſe aut alterā prærepturus ille fuerat ſi mihi anteuer-
tiſſet: Sic enim ipſe mihi credere imperaui, ut benigniore me uta-
tur, quem ne teruncio quidē dignatus eſt. Proinde optimū quenq;
lectorum æquiſſimūq́; oro atq; obteſtor, ut quæ antea dixi, nō tam
à me ſcripta cupide, quàm reſcripta queribūde ipſi interpretētur.
Nam quæ accuſationis ſpeciē primore fronte præferunt, ſi digne
æſtimētur, ſi res tota perpēdatur, non obiecta magis quàm reſpon
ſa uidebuntur. Quid enim aliud ille liber, quàm mihi totā furti fu-
ciq́; factitati inureret, niſi à me refelleretur? At id fieri non potuit
quin autoris ipſius caput cum fortunis peterem, neque conficere
huiuſcemodi monſtrum libri potui ut non uitalia ferirem ac repe-
terem: qui cum ab homine prorſus ipſe nemine quicquam ea de re
quæ nunc agitur, accepiſſe me aſſeueraui, non ſcripto, non uerbo,
non nutu: quid aliud quàm flagitioſo mendacio atque adeo per-
iurio me obſtrinxi, ſiquidem ipſe Portius drachmas ſingulas ue-
ritatis in ſingula talenta miſcuit uanitatis. Niſi uero hominis
integræ fidei aſſeueratio (qualem me exiſtimari cupio) conce
ceptis uerbis de ſcripto pronuntiata, non habet inſtar iuriſiurandi:
ut fœdiorem exiſtimare lectores iſtius oris mentisq́; duritiam de-
beāt, qui à fronte libri ad calcē inoffenſo curſu aſſeuerationis uſus
eſt in menſuris iuxta & ponderibus in nummarioq́; tractatu, etiā
ſi multis in locis titubare conſpicue ſolitus eſt, atque ita hærere

in luto diſſimulationis undiq; deprehenſæ, ut pedem expedire inde nequeat, nec niſi fœde lutulentũ efferre: in loco etiam uideas hominem ſalebrã unam & alterã ſuperantẽ ſaltu præuaricatricis im pudentiæ. Quotus agitur quiſq; cõmitteret duntaxat hominũ uoca lium, ut cum rationũ ſummam ſibi direptã eſſe, cum uitæ actæ decus ereptum cerneret, cum fortunarũ capitis'q; periculũ faceſſitũ, nec niſi implorata ſuorũ exterorũ'q; fide intelligeret res ſuas ſeruare poſſe, periculũ'q; arcere, nõ quàm poſſet exaudibiliſſima uoce furẽ, raptorẽ, expilatorẽ'q; proderet, omniũ'q; coëuntiũ aſpectui ſubijceret. Age porro, ſi taciturnitatẽ in huiuſcemodi calamitate ſibi ignominiæ, ſi fraudi luculẽtæ, ſi noxæ capitali, futurã eſſe ſciret: num etiã tum aut furis exiſtimationi conſulendũ, aut lateribus ſuis parcendũ eſſe cenſeret, ne conuiciũ furi faceret? & in ſinũ potius inertis patientiæ atq; tranquillitatis confugeret, quàm ad arã legum, induſtriæ'que uirilis opem ac præſidiũ? etenim proh ſuperũm hominũ'q; fidem, num ille me aut irraucuiſſe, aut animũ iam deſpondiſſe, aut omnino inter homines agere deſiiſſe, aut denique (quod aiunt) artem deſiuiſſe arbitratus eſt, qui huiuſcemodi ſe iniuriam lucrifacturum credidit? an potius ita me floccifecit, ut etiã experiri cõcupiuerit quouſq; iraſci deſtomachari'q; poſſem? Certe ſi quid ei ipſe eſſe aut uiri aut etiã hominis uiſus eſſem, nunquã me tam contempſiſſet, ut etiam ex hominũ numero delere ſe confideret, qui inita (ut aiunt) ſubducta'q; ratione rem tam improbã tandiu meditatus eſt. Quare uenia (ut opinor) dolori noſtro dãda eſt ab optimo quoq; uiro: quandoquidem nec gemitu ſedari potuit, nec annua bima'ue die exoleſcere. Lateris cõtentione opus erat, ut con ſciẽtiæ rectæ animo'q; obſequerer, ut rei indignitatẽ teſtarer etiã atq; etiã. Accedit quod cum inſtituto meo indulgere hac ætate ſtatuiſſem, iniuriæ'q; magnitudinem modice placide'q; excipere, con tentus obiter atq; aliud agens hominẽ perſtringere (rei enim euidẽtiam maiorẽ eſſe cenſebam aliquando, quàm ut uocẽ meam magnopere poſceret) hoc uide ſis inquiunt unus et alter amicorum, famæ

meæ

meæ ſtudioſi ac mihi cōdoleſcētes, homo Vincētinus in tua ſumma'q; tuorū futura ignominia gloriā it ſibi atque ſuis nō mediocrē quæſitum, ſi non hodierno fortaſſe tempore, at certe in poſterū. Dū'q; tute ſecordem patientiam damnoſam'q; amplecteris, ille improbus triumphū quendā Gallicum plaudēte patria acturus eſt, trophæa'que erecturus. Ibi ego (quid enim iam aliud) ut uideo, inquam, uirī amici ueſtrum de hac re iudiciū, homini prouocanti ut planè reſpōdeam neceſſe eſt, quandoquidem nec iacenti oratione indicari, nec animo non affecto refelli tanta iniquitas poteſt, nec præceps impudentia molli fronte retundi. Ita'q; facturū ſpōdeo ac recipio primâ quâq; occaſione, ne mihi & patriæ in tanto articulo defuiſſe dicēter. Hic aūt locus ad id maxime aptus opportunus'que uiſus eſt, cum librū rēcognoſcerē atq; locupletarem rogatu mancipis chalcographorum. Quid tum (dicat aliquis) doctioribus igitur te præferendum cenſes? Siquidē uni tibi hanc operā uindicas in commune nauatam. In hoc uno ego uero, cæteris in rebus ijs libens cedo quibus omnia propemodum debeo. ſic ſua hactenus cuiuſq; fuit in reparatione latinæ linguæ palma. Hoc ius non modo æqualiū noſtrorum, ſed etiam poſteritatis erit, etiam ſi ius obtinere nunc Gallī apud iudices Gallós nequeunt. Neq; uero prærepta unius aut alterius rei gloria, commentandi quoq; in poſterū materia conſumpta, quæ adhuc larga ſupereſt. Hoc tantū refert quòd clariorū quidem illi aut pluriū palmarū decora tulerunt: ego fortaſſe inter exigua ingenia qualibet acquieſcere palma & debeam & poſſim: ſed alios ita uelim animatos eſſe, noſtrates præcipue, quorū maxime gratia hoc opus ſuſcipiendū duxi, ut maximū quodque decus ſic in medio poſitum eſſe putent, ut ingeniū tantum & diligentiā referre non genus & cœlum putent. Sic fiet ut in huius laudis curriculo Italia omnium gentiū magiſtra, lampadē (quod aiunt) Galliæ nō tradat, ſed commodet: aut tradat quidē ſed fidutiariā uel precariā, uel potius det utendā uſu nobis et illis promiſcuo. Quid ni enim ſperemus quod alijs non negatū eſt qui longius remoti ſunt? Rumpantur li-

Miſopatrides. cet Miſopatrides,id eſt patriam ciuesq́; ſuos exoſi. Natura Gallos hac dote non fraudauit,tãetſi huius ætatis moribus,uel paucorũ hominum uitio qui rerũ arbitriũ tenet, factũ eſt,ut literarũ bonarũ ſtudiũ nihil ad reipublicæ moderamen pertinere uideatur. Rempublicã ſemper appellare inſtitui abuſiue fortaſſe, in qua plurima ad priuatã utilitatẽ referri exiſtimãtur. Propter quod uidemus eõ iam maieſtatẽ publicã decidiſſe, ut cenſu ciues opibusq́; multo magis,q̃ ſenſu & probitatis moribus cẽſeantur. Hinc illa ſtulta ac ridenda quorundã reputatio, qui nulla prorſus arte memorabili imbuti, ob uulgares quidẽ ut apud Romanos facultates,ut apud nos propemodum principales, nõ ſe modo copioſos,ſed etiã(ſi dijs placet)beatos arbitrãtur: quũ ſi ad Romanos modulos diuitis appellationem metiamur, perpaucos hodie norimus præter primores procerum,quorũ cenſus centies & quinquagies ſeſtertiũm æſtimetur.

Comparatio diuitiarũ noſtri tempõris cum antiqua opulentia. At tantã ſummã Pallas homo libertinus accepit, idq́; decreto Romani ſenatus,ob id quod referendũ ad curiã cẽſuiſſet de fœminis, quæ ſe ſeruis cõcubitu miſcuiſſent,eaq́; relatione ſtatutum,ut quæ ignaro domino ad id prolapſa probaretur, in ſeruitutẽ ſui cenſenſiſſe uideretur. Cuius rei autorẽ Tacitũ,Pliniũq́; oratorẽ habemus. Idq́; ſenatuſcõſultũ poſtea à Iuſtiniano principe ſublatũ eſt. Quis autẽ hodie eorũ qui aurũ metiri non numerare dicũtur,uel etiã qui pala uerſare aureos grumulos dictitãtur, ducẽties ſeſtertiũm poſſidere creditur? At Aeſopus tragœdus poſt cœnas illas luxu ſtupẽdo memorabiles,tantundem hæredi filio reliquit,unde margaritas ipſe ſorbendas conuiuis appoſuit non mediocris pretij. Age,Curio tribunus plebis nonne ſexcenties ſeſtertiũm æris alieni habuiſſe memoratur? quod perinde eſt ac ſi nunc dicas quindecies cẽtena millia aureorum: tanti tamen & pluris Cæſar ciuis adhuc Romanus nondum dictator,in Gallia res gerens,conciones eius ad populum licitatus eſt & redemit. Paulus conſul Romanus mille et quingentis talentis eidem Cæſari eodem tempore autoritatem ſui conſulatus addixit,ea demum lege ut Rempublicam exagitanti patiẽtiam

accom-

accõmodaret. Iam ſenatores Romanos qui defecti facultatibus di cerentur, quingena quotannis ſeſtertia ſolitos accipere à principibus conſtat, queis honeſtam (ſic enim aiebant) paupertatem tolerare poſſent innocenter. Nunc uero quotus quiſq; tantum habet penſitationis annuæ, ſi paucos gentilium regis excipias? Contra Nero perditis iam rebus, ſenatum Romanum coëgit centies ſeſtertiũm ſibi quotannis penſitare: quam ſummã ſine ſtupore meminiſſe iam nemo poteſt. Mitto quòd Ciceroni oratori qui ſemper à Romanis tenuis exiſtimatus eſt, ſuperficies ædium ſenatus conſulto non minoris quinquaginta millibus aureũm noſtrorum æſtimata eſt, et uillaticum ædificium pluris quàm duodecim. Seneca etiam uir philoſophus, ut ex eius monumẽtis apparet, ſed rerum actui ſummo præpoſitus à Nerone, quadriennio ter millies ſeſtertiũm quæſiuit, quod certe neceſſe eſt ut fidem ſcriptis eius & autoritatem deroget. Si enim ſcripta eius æſtimentur, nemo unquam animoſius calcaſſe diuitias, & pauperiem ſecuram aſtrictius eo amplexus fuiſſe uidebitur. Tarius Ruffus (quod penè omiſi) infima natalium humilitate conſulatum militari induſtria meritus, circiter mille ſeſtertiũm liberalitate Auguſti congeſtum agris coëmundis exhauſit, ut autor eſt Plinius libro decimooctauo quo in loco millies legẽdum eſt. Seneca autor eſt Lentulum Augurem eodem Auguſto principe quater millies ſuum uidiſſe, quanti hodie decem primorum Galliæ patrimonia eſſe uix poſſunt, etiam quãti plurimo uænire poſſunt æſtimata. Ab hoc numero principem tantum & generum eius eximo, cui regnum debetur ſi regi ſuperſtes fuerit. Quonã modo igitur beatos exiſtimare poſſumus, qui omneis cogitationes ſuas, omneis animi ſenſus, omneis uitæ actiones, omnia publica, priuata'que officia, & uiuendi denique moriendi'que rationem ad cumulandas opes referunt, qui in priuatis hodie fortunis eſſe non niſi deſpicabiles poſſunt? Vnum tantum genus hominum excepi neceſſe eſt, quod omnium ipſum generum minime eſſe exceptum oportebat. Hi ſunt ſacerdotes, quos nunc fermè ſolos ſecundũ reges & prin-

Seneca. *Tarius Ruffus.* *Lentulus ditiſſimus.*

cipes opulentos eſſe cernimus & plurimũ opibus tribuere: quod genus unum reges inter amicos habent, in quo ſe ſuamq́; admirentur potentiam. Nulla *enim æquæ parte uitæ beatores ipſis mortalium eſſe licet.Hic mihi quæ memini uidiq́; reputãti exclamare ſubit,miſeram te ſimul & fortunatã* Franciã,*tu ut maiorũ placita ſenatuſconſultis ſacroſanctis confirmata,tot annorũ uſu comprobata,ambitione nunc ſcelerata antiquare contendas? & ſingularẽ prærogatiuam pontificatui ſummo non eblanditã,non expreſſam,non emẽdicatam,ſed maiorũ noſtrorũ merito poſtulatã, exornatam,repenſam,ut tibi uni iure priſco, à maiorũ gentiũ pontificibus prodito in rerum ſacrarũ cõſtitutione uti liceret, nunc indultæ legis abuſu feſtines ire perditũ? unde igitur tibi frontẽ peculiarẽ illam ſanctionem citandi qua tu tantopere gloriare uelut decore quodã religionis? unde libertatẽ aut fidutiam* Chriſtianiſſimã *te uocandi, ſi non qua religione eximiũ nomen,legemq́; pietatis tuæ teſtem comparaſti, eadem religione tu ipſa retinere uis?* O *plaudendũ erratũ hoſtib⁹ tuis illis qui hoc tibi felicitatis regniq́; fortaſſe palladiũ,uelut cœlo delapſum munus inuident,quo uel ablato uel intercidente tu perinde fortunata eſſe non potes.* Vide *quæſo ne te nimiũ terrigenis illis credas quos ob id gigantes appellauit antiquitas,qui titulos amplitudines architectantes,* Aloidarũ *exemplo theomachiam meditari uidentur.* Nam *ut illi immaniũ ſpirituum homines* Pelion Oſſæ *aduoluẽtes,& ijs rurſus* Pindũ & Othrim Lapitharũ *ſedẽ ſubuehentes,in cœlum tandẽ ſcandere,& ſuperis uim afferre cogitabant: ſic iſti pontificatus & antiſtitia alijs alia adaggerantes, ipſa ſtrue diſſentanea rerũ male cohærentiũ, uim inferre ſuperis ſacriſq́; canonibus quos patres innocẽtia præditi ſuaſerunt, merito dictitantur.* Horũ *nonnullos nec prudẽtia nec doctrina commẽdabiles uir quidã acer apud nos quũ uideret,dicere haud infacete ſolebat,abſurdos oportere eſſe choragos illos aut certe diſſolutos,qui* Herculis Titanumq́; *perſonas uenuſtulis cupidinibus temere et ſæpe accommodarent.* Harum *enim rerum culpã à capite & uertice*

Palladiũ regni Frãciæ, ſanctio pragmatica.

Gigantes terrigenæ.

Chriſtia-

Chriſtiani nominis publicus conſenſus arceſſit, qui niſi recte conſtitutus ſit, inferiora ab eo membra morborũ cauſas trahunt. Quare in uotis eſſe piorum identidẽ uidemus ſtatim atq; illa indignitas oculis obuerſatur, ut aut columen eccleſiæ componat prouidentia, aut certe aliud cõmodius & congruentius faſtigiũ reponat. Id'que merito in uotis eſt. Columine enim uitioſo uel infirmo, tectũ ædis ſacræ aut corruat neceſſe eſt, aut fœde collabefactetur, tum ſubin de turbinibus et procellis omnia intus pateant, errorũ nebulæ ſubeant, decumbẽtibusq; pruinis interiora frigeant, ut ne ignis quidẽ ille charitatis æternus ultra manere poſſit. Neq; uero me latet ipſa domus fundamenta in petrã firmiſſimã artifici manu iacta, nulla ui poſſe conuelli uel ſubrui, non aërea, non terrena. Nam ne operis quidem compages diuina manu coagmentata, ullo diſturbari machinamento poteſt: ſed decor operis in aſpectu & expolitio emendata non manent, ex quibus autoritas ut ædibus ſic ædi cõparatur. Nunc autẽ pietas & religio huius ædis æditua magno uociferatu queruntur, eam proportionẽ aſſeruatam non eſſe, quam architectonicæ manus primũ modulatæ ſunt, id quod caput eſſe conſtat dedecoris luculenti. Huius inconcinnitatis cauſam homines ad Mercurium referunt inſtitorẽ, qui iam inde ex quo lumen mũdi regere, & auriga ſummi currus eſſe cœpit, non ut olim Phaëton quum ſe in currum lumninoſum ſuſtuliſſet, conflagrationẽ orbi intuliſſe, ſed tenebras potius teterrimas offudiſſe dictitatur: unde factũ eſſe cõſtat, ut in caſtris ſacroſanctis plerunq; nihil recte atq; ordine conſtitutum eſſe uideatur. Primũ uix decimus quiſq; ordines ducentiũ decumana porta ingredi exiſtimatur, deinde laxiſſime quidã tendentes uix gregario militi locum ueſtigialẽ relinquunt. Adde quod nec manipulos recenſere, nec cohortes ipſi concenturiare nouerũt. Quid quod plures ſtationes obtinent, qui uni ſatis eſſe nequeunt? quid ſi etiam omneis eas deſerentes, longiſſime per urbes expatiari uidentur, hoſtilis ipſi incurſus & populationũ ſecuri, nec minus ſtipendia illis procedunt, quàm ſi ab ſtatiuis pedẽ tranſuerſum non

Alludit ad ignẽ Veſtæ.

diſce-

diſcederēt? Iam illud cuiuſmodi eſſe dicemus, quòd qui pluriū uicē
gerunt, ij immunes plerunq; ſolēt eſſe, ut ne uitē quidē ſaltē centu-
rialem in ſpeciē teneant, cuius metu munifices in opere milites con
tineant? quid qui perpetuā immunitatē habent, regū & principum
latera indecore ſtipātes, æterna animi deſtinatione à ſtatiuis ca-
ſtris domini emanſitantes? qui ſi diſciplina caſtrorū ualeret, pro ca
ſtris ipſis uigiles excubare deberēt. Hæc fierent ſi in auguſtali or-
dines & uacationes nō uænirent? ſi non atra inauſpicataq; Celæno
cōtactu ſuo fœdiſſimo res puriſſimas atq; ſanctiſſimas quotidie im
piaret? Etenim per CHRISTVM ipſum ſacerdotij conditorem,
utrum qui ſcelerata porta in eccleſiam caſtrēſem irrupiſſe ſe ſciūt
(de quibuſdā loquor nō de plurimis) in eccleſiam ouantē & cœle-
ſtem admiſſum iri ſe putant? num commerciū aliquod ſuperis eſſe
ſperant cum ijs qui cothurnatis flagitijs ſe ſacráq; Chriſtiana con-
ſcelerare nō timēt? Proinde uideamus qdnā habet ſimile hodiernus
antiſtitū ſtatus et ſacræ ciuitatis procerū, cū CHRISTO ciuita
tis eius conditore & comitatu ipſius. Nonne ſi in uniuerſum cleri
noſtri faciē cultūq; cōſideres, dicere cogaris ſponſam (ut ita dicā)
ſponſo nuntiū remiſiſſe, ſuasq; ipſum ſibi res eam habere iuſſiſſe? Il
le paupertatis aſſertor, & ærūnoſorum ſignifer, cohorte etiā pulla
ta ſemper ſtipatus erat. Hi opibus circunfluentes & delicijs otióq;
torpidi, cōſpicui in aula uolūt eſſe ſericato lautóq; comitatu: atq; in
ter hos (ſi ſuperis placet) Hieroduli quidā uidentur homines ſacræ
ſeruituti mācipati, quos ne in publicū quidē prodire moribus deuo-
torum cōuenit, niſi operam interim religioni & pietati nauare ui-
deantur. Ille cum nihil poſſidere uiſus eſt, tum ſuos omnes aſſeclas
omnium fortunarum poſſeſſione deiecit. Hi unde illi deiecti ſponte
deceſſerant, quum eorum ſint ſucceſſores, uelut interdicto recupe
ratorio opulentam etiam bonorum poſſeſſionem repoſcunt. Auſpi-
ce igitur Mercurio contracta ſponſalia non pronuba pietate, nec
charitatem nec reuerentiam coniugij ſacroſancti retinent, nec ad
frugem aliquam bonam ſalutaremq; perueniunt. Age quanam tā-
dem

dem cauſa ſacroſanctos eſſe ſe uolunt? nempe quod homines inſignibus CHRISTI amicti inter arma orthodoxa inuiolabiles ſemper fuerunt, non aliter atque caduceatores hodie paludati inter acies commeant. Si igitur geſtamina & exuuiæ CHRISTI ſacroſanctos eos ac reuerendos faciunt, nonne cultus et habitus Chriſticolis diſſentaneus profanos eos facit, quod quidem in ipſis eſt? O ſtultam hominum opinionem. Atqui ſi ueneranda cruce quaſi claua Herculis Alexicaci, ſi lituo ſummoueri ſe turba ab eis patitur pullata iuxta & purpurata: ſi magiſtratibus & honoribus fungentes, faſces eis ciuiles & prætextatas ſummittunt, & quidem cum ſumma animi æquitate, ampliora utique ea inſignia exiſtimare debebant: quæ Teletarches ipſe CHRISTVS cerimonijs ſuis conſecrauit, & quibus etiam ſceptra regum ſummitti nonnunquam conſtituit, quàm faſtum luxu conſpicuum, qui proceres tantum & potentatus decet, & quo uno ſuſpici ſe maxime diuites à plebecula uolunt. Quòd ſi cæteri hominum ordines exemplo ab eis prodito exuere dei reuerẽtiam & pontificale obſequium in animum inducerent, conſecrataq́; à maioribus patrimonia ſacroſancta non haberent, nec piaculum eſſe putarent eos uiros uiolare quos CHRISTVS dominus noſter delicias ſuas uocauit: quid iſtis tandem fieret quis citra culturam & ſementem (ut aiunt) omnia naſci uidemus? Erubeſcant igitur aliquando, & caueant ne animos ſaltem militareis & feroces exoluant religione: & quandoquidem ipſi ſacra profanis permiſcuerunt, uideant etiam etiam'que ne eorum licentiam uuulgus hominum albam (ut dicitur) amuſſim eſſe interpretetur, quæ diſcrimen ſacri profani'que ſuſtuliſſe iam uidetur. Sed quando in opulentia regia & redditibus opimis ſumma eorum felicitas ſita eſt: quæro quo tandem titulo ea ſe poſſidere credant: neque enim quolibet titulo fructus ſuos faciunt. Atqui ut omnia genera rerum legitime quærendarum recenſeant, nullum (ut opinor) aliud inuenient quo iuſte atque innocenter hæc poſſidere poſſint quàm pro donato. At hoc titulo poſſidenti non ſatis eſt Amuſſis alba.

rem

rem ſibi eſſe donatam opinari, ſed reuera donatã eſſe oportet: alio quin eam uſu facere ſuam nõ poteſt, quũ titulo careat. Mitto quod ſiquid mei iudicij eſt (ut utar antiquo uerbo ſententiã dicentium) hæc non eis donata dici debent, ſed fidei commiſſa: quod uerbũ non modo fidem bonã, ſed etiam neceſſitatẽ rerum reſtituendarũ agno ſcit: id quod ſi non in omnia, certe in ea ſacerdotia ualet quæ fiducia contracta aut deferuntur aut conferuntur. Sed quoniã priſca iam ſeueritas uetuſtatẽ non præferre creditur, ut id quod dictum eſt prætercam, certe peculiari ſe titulo ſeu fidei commiſſum ſeu do natum tenere non negabunt. Quod ſi fateantur, num etiã tum fructus ita ſuos facient, ut & helluari, & obligurire, & per luxũ pro fuſiſſimum abſumere ex animi ſui uel libidine uel ſentẽtia poſſint? niſi uero non peculiare eſſe poteſt quod à domino ſeruus, & clericus ſeruus accipit, in coloniã ipſe dominicã ſua ſponte aſcriptus. Accipit autẽ in Francia aut à domino proximus paracleto ſuffragato re, quod rarũ eſt, aut à ſummo domini atrienſi, quod frequẽter euenit: quod autẽ ſecus quæritur id eſt ſacrilega indicatione, id à prædone poſſeſſum in ius tranſire non poteſt. Sic fit ut nihil peculij habeant quod non ſit profectitiũ, & ut ad calendariũ factitare debeant & diurnũ: niſi ſi fortaſſe antiſtitũ actus lege euangelica tabularum conficiendarũ neceſſitate ſolutus poteſt eſſe, quũ antiſtes aut cœnobiarcha nunquã officio perfunctus eſſe uideatur, antequã omnia penſa familiæ exegit accurate. Neq; enim antiſtites promi condi penus dominicæ cenſentur eſſe, & ſummæ rei familiaris diſpenſandæ præeſſe, & non uniuerſi actus cui præſunt ratio ad nũmum eis conſtare debet. Nam quod placita maiorũ inferiores & minutulos actus pontificialis liberalitatis et muneris eſſe uoluerũt, id ideo factũ eſſe clarũ eſt, quod ut uicariorũ olim errata atrienſes præſtabãt, ſic illorũ iſti tenentur uel perperã uel negligenter trãſactis, uſqueadeo ut eorũ reliquamenta horũ fide ſtare credantur & affirmẽtur ab autoribus claſſicis. Quoniã uero hæc meminiſſe nequeunt qui bonam partẽ ætatis inter aulicos agũt omni lege ſolutos

(etiam

(etiam ſi legitimam ipſi perſonam ſtandi in eo conuẽtu habere non putantur) de ſummo ſanè iure decedamus, & de ſuo ac domeſtico & cõtubernali tantũ actu tabulas eos proferre poſtulemus. Fac igitur (quoniã id mediocre eſt) in paginã acceptorũ decẽ eſſe millia aureorũ relata, quantulã eius ſummæ partẽ expenſam domino ferre poſſunt, qui nihil aut parũ in uſus pios uertunt? Age recitentur expenſorũ nomina, proh ſuperi immortales, in cupedias, in delicias popinales, & in luxũ menſariũ, in equitiũ numeroſum & elegans, in inſtrumentũ lautũ epiſcopij, in ſupellectilẽ, in uaſa argentea, in ueſtẽ ſtragulã & peripetaſmata, in ſtipendiũ cohortis honorariæ ſericatorũ & calamiſtratorũ, in auitiũ & accipitrarios, in uenaticũ miniſteriũ inſtrumẽtũq;, in ferculorũ ſtructores, in ſcurras, in ludios, in acroamata, in thymelicos, in eos quos à cauillis habent & à uoluptatibus, in deliciarũ mille nomina. Adde etiã ſi placet, in aleã, & in ea deniq; quæ non niſi ſubdititio nomine in rationes referuntur, & quæ in ea cadunt quæ feriatos oblectant, et animi cauſa uel morigeris uel aliter obſequioſis expenſantur. In his nominibus ita conſumptã acceptorum ſummã inuenies, ut uix decima pars in erogationes pias & in rem dominicã ſuperſit: et hactenus ita loquor homo obliuioſus quaſi in libros coẽmundos nihil attribuatur, & in eos quos antiſtites noſtri (ut credo) à ſtudijs habere ſolent. Certe multi ſunt eiuſmodi, multi inquã ſunt, queis omnino decebat bonis interdictũ eſſe, & curatores, ut furioſis dari, aut aliàs mente captis, id quod nullo iure pontificio cautũ eſſe mirũ eſt. Ecquæ enim eſſe maior dementia poteſt, quàm ſi ſeruus per nequitiã peculiũ dilapidet à domino profectũ ſeueriſſimo, qui uitæ & necis horrendæ liberã poteſtatẽ habeat? Quomodo igitur helluones ſacri patrimonij paria cum rationibus domini facient ad extremum, qui nihil nunc penſi habere uidẽtur quominus ampliſſimorũ ſacerdotiorum redditus in delicias & nugas & faſtũ ab eo ordine abhorrentem prodigẽt? atq; ita prodigant, ut non ſibi tantũ damnoſi & exitiabiles eſſe, ſed etiã conſpicua luxuriæ periculũ & errorẽ contuẽ-

In luxum pontificalẽ.

tibus creare uideantur? qui quum eos nec dei nec legum uident eſſe metuentes, ſenſim et ipſi ſacræ legis exuunt reuerentiã. Niſi uero putamus prægrandes à maioribus noſtris uberesq́; poſſeſſiones, nõ modo gentilitijs hæreditatibus detractas, ſed etiã iuri humano & commercio exemptas, ut libidini et uoluptati ſacerdotali ſeruirent, opimaq́; prædia optimo eos iure ac nulli uectigalia tenere uoluiſſe: eorum ut aſſeclis cincinnatulis prælautoq́; cultu nitentibus ſtipendia penſitarent: aut prædia & prætoria coëmpta magno atque ædificata, propinquis relinquerent? Dominus noſter è prouincia iamiam deceſſurus palàm uociferatus eſt, ſe uiam eſſe & ueritatẽ: Num igitur aut ipſe aut eius e ueſtigio ſequaces hæc exempla prodiderunt? Nuncubi in ea uia quã inierunt, harũ rerum ueſtigia reliquerunt? Ecquando autẽ hæc ueſtigia in montẽ ferre ſacrum uiſa ſunt? poſtremo ecquis hanc uiam ſecuit eorum quidem quos decreta pontificia inter diuos referendos eſſe cenſuerunt? Verum (ò ſuperi boni) quonã modo CHRISTI *imitatores eſſe poſſunt, qui & parens ipſe charitatis et aſſertor ſummittentiũ ſe animorũ fuit, ſi familiæ domini benigne non faciunt, aut ſi animo ſublimipeta eminere ſuper cæteros & ſuſpici omni modo geſtiunt? O religionẽ neglectam, ò mores euerſos & præpoſteros. Hi fartores & cupedinarios, & luxus uoluptatisq́; inſtitores adiuuant, quos frugalitatis & continentiæ autores eſſe decebat, ut domeſtica parſimonia quæſitis, egentium & deſtitutorum multitudini opitulari poſſent. Quòd ſi ij qui profana patrimonia uel hæreditate uel iuſto mancipio acceperunt, conficiendarum rationum lege non ſunt ſoluti (id enim reſponſis eorum cauetur qui diuini iuris prudentes fuiſſe perhibentur, nec ratione caret. Nam quis noſtrum non precario poſſidet quicquid habet & uectigale poſſidet? Sed nos exitiabili errore ducti, aduentitia nobis omnia eſſe credimus & omni præſtatione libera quæ titulo quocunq; ciuili parauimus). Si igitur profanæ facultates, & omni religione puræ, ita tamen affectæ ſunt primogenio iure, & ita in fide ſumma poſitæ rerum omnium conditoris,*

qui quiduis quocũq; tempore pignerari pro poteſtate poteſt, ut uni cuiq; mortalium accepti debeat & expenſi ratio apud deum conſta re, niſi nexum ad extremum uult inire: quid ijs fiet ſeruis nequam qui nihil non habent peculiare, & nulla non in parte peculij contur bare noſcuntur? utrum uerba pro rebus creditori eidem & domino ſperant ſe reddituros? At is nomina ſe exacturũ fœneratoria acer bitate prædixit. Nunc centeſimo comite feroces & opibus æmulis regiæ opulentiæ, maxima tum pecunia miſeri appellabuntur. Num igitur debita tũc trãſcribere licebit, aut expromiſſores dare? quos? Nullus enim præſto erit qui expenſum ſibi aliquid ferri uelit, eorũ quidem quibus dominus fide ſua dari iuſſit, nec dominus acceptum feret quicquid non in pias aut honeſtas erogationes expenſum eſt, atq; in rem ſuam uerſum, & in pauperum. Age quonam tandẽ mo do rationes ſuas domino approbabunt, qui omnia uel pleraque non CHRISTO, *nõ paracleto, nõ ſanctis ſuffragijs, ſed Mercurio, ſed cõmercio, ſed ſacrilegæ ambitioni accepta retulerunt? Reſtat ut uel alogiſtiam meditetur, ſi obtineri in eo iudicio poteſt, aut ad dicti protinus non ducantur ſed trahantur. O Cimmerias huius ui tæ tenebras, quæ plerunq; trans nebulam præſentis ſenſus non cer nit: fit autem neſcio quomodo ut mens humana uel aulicis delini mentis uel uoluptarijs titillata, ultra id non proſpiciat quod adeſt uel quod inſtat. Inteſtinos enim oculos præſtringũt fulgetræ quæ dam micantes imaginariæ felicitatis, quæ per aſſentationum (ut ita dicam) nubila ſalutationum'que illiberalium eliduntur in illa rapida tempeſtate tollentis eos fortunæ. Accedũt ambitio & cupi ditas oculorum meræ ſuffuſiones, quæ ueras rerum ſpecies eos ui dere non ſinunt, imagines ludibundas oculis obtendentes, uiſus lu dificatriculas. Qui ſi ad ſeceſſum ſtudiorum annos ſaltem uitæ iam uergentis ac decliuis compararent, atque oraculorum conſpi cilijs ſacrorum'que ſpeculaminum uterentur, futura ſanè ut præ ſentia certiſſime cõtuerẽtur. Supradicti uero erroris germana eſt præteritorũ obliuio ſurrepens. Etenim qui futurã animorum con-*

ditionem non prouidentes, delicijs uitæ præſentis libenter acquieſcunt: (ſi tamen in hac uita deliciæ eſſe poſſunt) ij meminiſſe nequeunt arbitrũ eundẽ & creditorẽ deũ ex edicto ſuo perpetuo ius dicturũ eſſe interminatũ: ut Caſſianã quidẽ ſententiã horrere debeamus, niſi planè ſtupidi & capti mente ſimus. Nam cũ edictũ tot præconijs tam minacibus proditũ, tot actuarijs exceptũ, tot ſcribis tam grauibus perſcriptũ, tot teſtibus claſſicis obſignatũ habeamus et probatum, quorũ etiam partim nõ dubitarunt capite cauere quæ repromiſit dominus aut interminatus eſt, partim omnibus fortunis oppoſitis fide ſua eſſe iuſſerunt: quid cauſæ eſt quin ſciẽtes prudentesq́; impingamus in offenſionẽ eius à quo prouocatio non eſt, ſicut nec apud eum deprecatio ſimul ac in iudiciũ uentũ eſt: immo uero quin uiui uidẽtesq́; ab hoſte teterrimo obtorta gula trahamur? Cur igitur nos hæc ueritatis inuolucra, maieſtatẽ etiam ſapientiæ ſi ad manum aſpicias, præferẽtia, quaſi uiſa quædã per nebulã (ut aiũt) primi ſomni concepta, deſpicari pergimus? niſi uero hæc deſpicari non uidemur, qui iuſtitiæ diuinæ ſeueritatẽ non timemus, tum illis tot oraculis intentatã quotidie lectitãdis, tum rerũ euẽtis diſtrictã ad quæ nõ animaduertimus, uelut ad inculcatas ſanctiões antiquatæ iam legis auribus occalleſcẽtes. Scilicet hoc illud eſt: omneis rationes noſtras in benignitate & miſericordia herili repoſitas habemus. Hac ſpe deterrima mãcipia hilariter unã ac nequiter agimus. Quin igitur accingimur ad eam benignitatẽ quoquomodo prouocandam? Videamus per ſuperos immortales ne contẽptus hic ſit potius diuinitatis, quàm meditatio quædã ueniæ conſequẽdæ. Commenta ſunt iſta ueteratoris ſpiritus, qui primæ noxæ ſuaſor & impulſor, in hanc errorũ Odyſſeã genus humanũ deduxit. Quanquam impudens eſt atq; improba noſtra hæc deprecatio, nõ cauſam perorandam meditantiũ, ſed diſſolutam miſericordiã oſcitanter implorantium, utiq; qui ex uinculis ſcelerũ & delictorũ unicuiq; noſtrũ cauſam eſſe dicendã ſciamus, iudiciũq́; ſemel ſubeundũ nulla prouocatione. Nunc quãdo unũquenq; blandiri ignauiæ ac iniquitati ſuæ iuuat,

ſuuat, uideamus quo iure, qua actione, qua formula cernere eā hæreditatem poſſimus, quam CHRISTVS *dominus noſter teſtamēto illo ſuo in procinctu nūcupato ſequacibus ſui reliquit. Si quis (inquit) uult poſt me uēnire, tollat crucē ſuam. Hæredes ſuos futuros tollere crucē, quenq; ſuam, & ſe ſequi è ueſtigio iuſſit: alioquin indignos hæreditate ſua pronuntiauit. Quibus uerbis quid aliud agit, niſi eis qui in albū æternæ prouidentiæ referendi ſunt, præſcribit, ut per ea ueſtigia quæ ipſe inter mortales agēs impreſſit, æternam beatitudinē inueſtigandā habeant: ut per huius ſeculi ærumnas atq; inculpatæ uitæ ſalebras ad ſummā tranquillitatē & ſecuritatē tranſeāt, quæ legitima pars eſt hæreditatis quā* CHRISTVS *ipſe familiæ ſuæ ſpopondit, & adeundā reliquit. Hanc hæreditatem ſi ſummo & legitimo iure (quod ius quatuor tabularum appellare poſſumus) adire iam nequimus: (quandoquidē diuorū & beatorū reliquias quaſi oſſa gigantū heroumq; miramur, quorū ſimiles nullos edunt ætates iam effœtæ) ac certe libētes faciamus ut formula quadā indulgentiore æternam bonorū poſſeſſionē aut petamus aut poſtulemus. Id enim ſanè perinde ſit ac ſi legitimo & antiquo iure inter hæredes cēſeremur, ſiue ſummū ius dominus id eſt euangelicum ſeculis infirmioribus remiſit, ſiue potius ita nunc credi ex uſu uitæ delicatioris eſt. Sed uideamus quæſo ut ſecundū tabulas bonorū poſſeſſionē petamus, quandoquidē nec iniuſtas eas tabulas nec inductas aut irritas eſſe nouimus. Neq; uero bonorū poſſeſſores erimus aut hæredes, et nō commoda incōmodaq; hæreditaria iure in nos tranſibunt, ſiquidē bonorū appellatio in utranq; partem ualet, etiā indulgentiore iure, quod prætoriū uocant. Ita fit ut nec hæredes eſſe* CHRISTI, *nec bonorū poſſeſſores queamus, ſi præſentis uitæ delicijs perfrui laboramus. At nos uelut agnatione quadam infirmioris naturæ & poſthumæ licentiæ, nec iam eam legem ferētes quam deus immortalis ſanguine* CHRISTI *ſui chariſſimi ſanxit, teſtamentū diuinū & æternum ruptū iri nobis diro errore perſuademus, aut irritū tandē quoquomodo factum iri qua-*

ſi uero dominus idem & pater ad hæreditatem impios liberos ſeruosq; contumaces admiſſurus ſit: nec alios olim obſequentiores & bonæ frugi quæſiturus, in quos caducas partes tranſcribere hæreditatis ſuæ poſſit: tametſi id teſtamentum quonammodo rumpi poteſt, quũ in eo nullus præteritus ſit? etiam ſi primis ceris pauperes inſtituti ſunt, & ab eodem gradu exhæredes facti diuites ſarcinis prædii. Quare ſi ſupplicia impiorũ euitare, & ſuperûm præmia mereri concupiunt, hoc uidere debent & præcipue antiſtites, cum quibus nunc nobis res eſt, nec per redundanteis opes uitã delicatã traducant: ſed ut ſeruatoris noſtri exemplo, qui ærumnoſam ſuis uitam præſcripſit & indigã, ſarcinas & ipſi ſuas mulis (ut dicitur) Marianis conuehant: quod nihil eſſe puto, q̃ inter cruciatos dominum ſigniferum è ueſtigio ſequi. Huc adde charitatẽ comitem fidelißimam, dignũ tranſuerſum à uiro bono non diſcedẽtẽ. Adde animi æquitatem in ſpem ſemper intentã, quaſiq; uiatici largam benignamq; ſuppeditatricẽ: iam intelliges nullũ eſſe hoc mollius uehiculum, etiã ſi per prærupta, et cõfragoſa, uia nobis ineunda ſit. Quis autẽ hæc reputans compotes eos mentis exiſtimare poſſit, qui quũ uni pontificatui uix queant ſatis eſſe, alterũ etiã addere uel plureis non dubitant? quis non mentẽ captos ſacerdotes iudicare, qui modũ utriuſq; paginæ nullũ eſſe arbitrantur, quũ ipſi maxime inita, atq; ſubducta ratione actum ſuum domino probare tentantur? At nunc pontificatui cœnobiarchiam, quaſi coniugem adiungere, tam ſolenne apud nos cœpit eſſe, ut mancus pontificatus, aut celebs alioquin eſſe uideatur, perinde atq; ſi ſemiuirum coniugẽ eſſe cõtendas, qui cum uxore concubinã non habeat. Ego uero hæc in pleriſq; ſacerdotibus tam inter ſe diſſidere cenſeo, q̃ coniugẽ & pellicẽ in hominibus profanis: etiam ſi de hac re iuriſprudentũ antiquorũ reſponſa annos ferre (ut dicitur) hac ætate non uidentur, mundo iam præcipiti. Quanquam quid aut confidentius admitti aut amentius poteſt, q̃ eum diẽ nõ extimeſcere, quo dominus noſter ſententiã laturus eſt de cuiuſq; meritis, iiſdem ipſis cõſcriptis et aſſidẽtibus et uitæ diſſi-

Muli Mariani.

tæ diſſimilitudinem iſtis exprobrãtibus, quos poteſtatis in nos ſuæ autores nobis laudant? In quo admirari ſubit hominum uæcordiam uel dirum quendam furorem, qui ſucceſſorio iure putant ad ſe à CHRISTI *pediſſequis poteſtatem, non etiam ſanctitatis & continentiæ demiſſæ neceſſitatem, tranſmiſſam & delatã. Enimuero palmariũ illud (credo) apud deũ inuentũ, fiducia contracta antiſtitia retinendi quæ inter ſe aliâs colliduntur titulis diſſidentibus: uidelicet quaſi perpetuæ fiduciæ non inſtar plenũ habeãt tituli legitimi quod ad fruenda quidem ſacerdotia pertinet, aut quaſi impoſtura fieri poſſit diuinitati. Quid enim refert mandati an negotiorum geſtorum teneantur: an ex cõtractu uel quaſi, cum utraque actio bonam fidem agnoſcere debeat? Proh dei hominum'que fidem, gratum id eſſe prouidentiæ credam, ut qui uirilem operam implere non uidentur, ter aut quater, & ultra antiſtites appellentur, & qui tres ciere ſacros canones nequeunt, ternis ſæpe litui turbam doctorum ſummoueant? Illi'ne ut fiduciaria legitimis antiſtitia coniungant, quaſi in hominum penuria ſinguli multorum prouincias obire nunc cogantur, quum tot graues uiros, doctrina & moribus commendabiles uitam primorum (ut ita dicam) dignorum ſuctu urſino more tolerare uideamus? Præclarum uero exemplum, & in uniuerſum ad religionis orthodoxæ decus atque incrementum pertinens, homunculos bonarum artium ignaros, tituloſis & multorum uerſuum appellationibus inſignes haberi & auguſtos: quum interim docti uiri, ac uitæ ſanctioris ornamentis prædici, puris nominibus nuncupati, ac capite tantum cenſi, cum ſuggillatione cultus diuini egentes uitam tranſigant? Profecto ſi uere res humanas æſtimare poſſemus, nos magis mõſtrificos iſtos eſſe quàm Geryones illos in fabulis decantatos iudicaremus. Concionator quidam perlepidus & facetus cauillari non pridem ita eos ſolebat, ut diceret, huiuſmodi iſtos ſibi uideri quales ſunt quæ in ædibus ſacris mutulares ſtatuæ pilis aut columnis imponuntur: ut enim illic ſimulacra quædam uelut oneri cedentia uidemus,*

mus,quæ uel mutulorũ uicem ſuſtinent,uel extra abacos mutulorũ proiecta ſunt,eamq́; ſpeciẽ intuenti præbẽt,ut magnopere niti ope ri ferendo atq; inſudare uideantur, quũ re uera ſenſu ſint carẽtia, ac nihil ipſa facie nitentiũ ſaxeam adiuuent firmitatẽ: ita atlantes

Atlantes. *iſtos ſummis ſcapis columnarũ in fano domini ſuperpoſitos,tituloſa illa amplitudine appellationũq́; maieſtate, uenerandorũ ſenum inſtar ſanctitatemq́; præferre tum ſpeciẽ luculentam præbere gra uiſſimorum patrũ ſanctuarium domini fulcientiũ,& cœlũ(ut ita dicam)ſuſtinentiũ.Sed ſtupidã eorum ignorantiã,aut incuriã diſſolutam intuenti,patere nihilo eos ſtrenuiores ſtatuis lapideis eſſe, quod ad munia quidẽ ſacroſancta pie ac religioſe obeũda pertinet, & ad maieſtatẽ legis diuinæ inter homines religioſe & accurate conſeruandã:quod firmamentũ eſt maximũ ædiũ diuinarũ.Proinde ut monſtra hominũ antiquitas nunquã cœlo delapſa eſſe cẽſuit, ſed terrigenas eos et poëtæ & ſacri uates appellauerũt,ut gigantum nomen indicat, & ad perniciem mortaliũ editos eſſe cecinerunt,eorũ internicionẽ aut diuinæ potentiæ,aut heroicis ærumnis utriq; dedicãtes:Ita nos precari ſperareq́; debemus ſummũ quendã pontificem cũ ſuo ſenatu q̃primũ exiturum, qui diuino numine inſtinctus,cũ ob alia in re eccleſiaſtica conſtituenda promerita,tum uero ob hunc ipſum laborẽ Herculis* Alexicaci *appellatione nobilitari uelit,quin & ipſum iam extitiſſe credere fortaſſe debemus:ete-*

Leo X. *nim q̃ nũc ſummæ rei Chriſtianæ præeſt,lætis auibus renũtiatus, tantam etiã alioquin expectationẽ ſui excitauit,ut inſignẽ omnino ac nobilẽ facturus pontificatũ ſuum clariſſimis inſtitutis putetur. Eſſe autẽ iſtos gigantes elogio grauiſſimo illius ſapientis apparet, qui in parabolis ſymbolicis inquit:* Vir qui aberrauerit à uia iuſtitiæ,in conuentu gigantũ requieſcet. *Atqui nos uiã iuſtitiæ eſſe diximus quam* CHRISTVS *nobis præiuit inter mortaleis agens. Ipſe enim præmonſtrator fuit uiæ ferentis in cœlum. Ipſe eorum fuit* Hercules *portentorũ,quæ ne uirtus quidẽ heroica cõficere aut*

Gigantes. *ſuperare potuit.Porrò gigãtũ pedes in draconũ uolumina deſiiſſe*

fabulæ

fabulæ tradiderunt. Quo figmento priſci ſignificare uoluerunt nihil rectum iſtos homines, nihil arduū cogitare, ſed omneis eorum actus, omneis animi ſenſus humi ſerpere, uel uerius deorſum uergere ad inferos. Hæc decora, hæc monſtra ex religione recta & clariſſima & in cœlū ſemper intēta tolli, cum optimus quiſq; hodie & grauiſſimus primi, ſecundi, & ultimi ſacerdotū ordinis poſcit, & hoc unum in uotis habet, tum intereſt exempli in uniuerſum recte atq; ordine conſtitui rem clericā et eccleſiaſticā: ne reliqui ordines ultra tam grauiter opinentur de ordine ſanctiſſimo ſacerdotum, cuius omnia facta, dictáq; magnopere pertinent ad exemplū. Atqui neceſſe eſt, ut noſtræ memoriæ antiſtitū licentia luxu plena, ſtultitiam priſcis exprobret, qui diſciplinæ tenaces euangelicæ, uoluptatem ac diuitias procul à contubernio ſuo ſummouerunt: aut ut eorū ſanctimonia impietatis iſtos inſimulet ac manifeſtos reddat, qui fortunæ magis quàm ueritati litare cupiētes, religionem orthodoxam (quantū in eis fuit) in inſulas relegarunt deliciarum neſcias. Quis enim eſt hodie quin ſciat & prædicet eò ſeueritatē eccleſiaſticam maieſtatēq; decidiſſe, ut quos diſciplinæ exactores eſſe ſeueriſſimos oportebat, omniumq; officiorū arbitros & prætores ad pietatē religionēq; pertinentiū, ij remiſſiorē uitā & licentiæ atq; incuriæ plenā non modo amplecti, ſed etiā foueri tueriq; uideantur? Hoſce autē homines quis credat, quum hoc faciāt, fidē bonam rectāq; agnoſcere? Quin & eò iam ueniſſe nos puto (dicā enim quod ſentio) ut ſine culpa fortaſſe is ceſſare nequeat qui neglecta cōſtituturus, cōuulſa reſtituturus, incēdiua digeſturus ab omnibus exiſtimatur. Fit enim mire interdū ut publica expectatione maior multo grauiorq; perſona ſummos honores gerētibus imponatur quàm ut munere ſuo tranſlatitia laude peragēdo perfuncti eſſe uideantur. Quis autē neſcit haud ita pridē ſelectos lapides ſanctuarij, ita uel diſperſos uel diſiectos fuiſſe, ut collapſa eccleſiæ maieſtate ipſa iam dei ſponſa ueluti fidei cōiugalis oblita nō modo à ſponſo ſecubare, ſed etiā nullo pudoris reſpectu per triuia

*plateasq; euagari licenter uideretur, merereq́; prouinciatim? quin
paſtores ipſos ueluti fugitiuos, nō dico gregis deſertores, ſed etiam
factos abactores nō meminit? quid ipſos præſulum coryphæos nō-
ne ita præpoſtere ſe atq; impure geſſiſſe uidimus, ut quos ad cōpo-
ſiti decoriq́; ſtatus habitum & ſpeciem formare chorum decebat, et*
Emmelia. *eam ſaltationem docere, quæ emmelia dicta eſt ab emendati mo-*
Pyrricha. *tus & pacati compoſitiq́; concinnitate, pyrricham illi ipſi (ò ſum-
mam indignitatem) præire, id eſt armatam non dubitarent, à ſan
ctitate prorſus ordinis abhorrentem. Ita'ne uero qui ad ſacra et ſpi
ritalia certamina prodeuntium, ſummi unctores erant, & qui tum
ij fortaſſe belli autores eſſe debebant, pro aris & finibus ſacris in
profanos & impios populos decernendi, ijdem ipſi laniſtæ chriſtia
narum uirium uideri maluerunt, ut ad internicionem nominis ſa-
croſancti inter ſe confligerent? Quum hæc igitur ita eueniſſe con
ſtet, atq; eas res ab illis fuiſſe geſtas, ut alter uir ingenioſior quàm
religioſior, de calice iræ domini, alter uir uehemens & acer, etiam
de furoris bibiſſe hauſiſſeq́; uiſus ſit, uterq; autem dum animo ſuo
nimiū obſequitur, fas nefasq́; miſcuiſſe: hic eo amplius pollutorum
ſacrorum religione auguſtum & ſacroſanctum uerticem obſtrin-*
Leo X. *xiſſe compertus ſit. Conſentaneum eſt utiq; ut Leo qui diuino (ut
credimus) numine, illis de medio ſublatis, et fortaſſe de cœlo tactis
ſubinde in locum eorum ſuffectus eſt, is nunc orbe propemodum
tranquillo et compoſito, architectonica iam ratione dominici diuer
ſorij maieſtatem inſtaurare laboret, priſcis etiam modulis aut cer-
te priſtinis adhibitis: nam & ipſe ſuffectus ſtatim nutantem ſan-
ctuarij cōpagem celeri manu ſtabiliuit: ſic enim res nata ferebat,
ut ſtructorum manibus adhibitis præſentiſſimi conſilij tibicine ful
ciret, atq; ordinis interim ampliſſimi concordia ueluti conſil ula-
ret. Proh ſuperi immortales, qui ſtatus ille fuit, qui decor rei cleri-
cæ, quæ religionis reuerentia, quum omnia prope in hoc orbe quà
ſacra quà profana, uæcordiæ frenis regerentur, fatali inclinatio-
ne mundi? quum primigeniæ noxæ ſuaſor, à* CHRISTO *quon-
dam*

dam detectus animorum poſſeſſione, immo uero ſciſſa gaudens diſcordia palla, ultro citro, commeans, furoris faces utrobiq; ſuggereret, & Romæ quaſi in arce religionis incendiũ miſceret? et hinc ſenatus ſtultitiæ & temeritatis (ut ingenue fatear) illinc peruicaciæ inuſitatæ ac fanaticæ frontem fronte conterentes, ut ille propheta inquit, decreta futilia impiaq; conſcriberent in æde Bellonæ coacti: quum cleri magiſter ſanguinarius, effractis timoris diuini repagulis, feras (ut ita dicam) in populum contumacem quidem (neq; enim inficias eo) ſed tamen populum domini immitteret, & Gallorum partes earumq; fautores diris execrationibus deuouens, ſcelere pluſquam tragico orbem penè totum religione ſolutum in deuotos concitaret? Id quod cum in religionem à populo (ut aſſolet) & pia nobilitate traheretur, mirum eſt quòd ij qui decretis utrinq; interfuerant, uel eorum autores fuerant, religione alligari ſeſe non intelligebant: qui utinã iam planè exoluti ſint tanto pietatis uulneri cicatrice nunc obducta Leonis prudentia. Enimuero ſi (quod ominari nolim) religionis ipſi uertici aliquid acciderit, uel ſacri ſenatus pius ille impetus ita relanguerit, ut extemporali ſemiruti fani reconcinnatione acquieſcere in animũ induxerit, nec ſartũ ac tectum contuberniũ domini præſtare ad priſci perpetuiq; edicti formulã conte derit (dũtaxat quantũ ferre ratio huius ætatis poteſt, neq; enim ad uiuũ ulcera in corpore tam delicato reſecanda cenſeo) quid aliud q̃ inani expolitione, aut tectorio quodã ſpecioſi conſilij perlucentẽ ruinã interlitam eſſe temerarius rumor cauillabitur? Cuiuſmodi culpam reprehenſam eſſe ab Ezechiele *ſcotinouate puto, capite decimotertio oraculorũ ſuorum. Quid uinea domini, nonne ita degenerauit in labruſcas, ut primo quoq; tempore repaſtinanda uideatur, & ex ſitu & carie negligẽtiæ, paſtino quodam reſtituenda cenſuræ? Certe manum poſcit ipſa & flagitat ſolertis & induſtrij uinitoris, qui palmites fructuarios et munifices à pãpinarijs et inanibus internoſcat. Nam quũ uel inſcitia uel incuria pampinatorũ maxima adhuc quæq; uitis ita in materiẽ inanẽ frondeſq;*

frondeſq; eluxuriauerit, ut uinitores non fructui ſed ſtirpibus con ſuluiſſe uideantur: factū eſt, ut immunes pampini plurimis ſinguli ſtatuminibus non modo impedati, ſed etiā impediti omnia late occuparēt, & uuibus recte exputatis & frufigeris locus in uinea nō eſſet, aut ita certe locus præūbratis eſſet, ut ſtatumine eas uel nullo uel infirmo uinitores adminicularentur, nec fructus eorū in ſolem prodire, & exemplo eſſe poſſet. Atq; in hac deformitate culturæ & penuria fructuariorū palmitū, ſubſidiarij nunc rari ſubmittuntur, qui quidē ſpem certā proximi fœtus polliceri exiſtimentur. Hæc igitur animaduertere etiā etiamq; ſummū domini uinitorem neceſſe eſt, & falce canonicæ cenſuræ ad eū modū circuncidere quē unaquæq; ſtirps ferre poſſe uideatur, ut in reſtibili uineto eam faciem agnoſcamus quæ nō abhorrere dicatur ab ea forma quam dominū eiusq; operarios uineæ colendæ prudētes olim inſtituiſſe notum eſt. Neq; non eadem deformitas in agricolatione cernitur & cæteris in partibus familiæ domini. Iamprimū latifundia ijs uillicis cōmittuntur, quorū delicatæ manus et otioſæ callo nunquam obduruerunt ſtiua in ſulco tenenda præſularis diſciplinæ. Deinde operariorū decurias in agrum inductas uidemus, partim libere licenterq; ſpatianteis, partim opus arbitrariū nullo ſub monitore facienteis. Horrida uero culturæ facies quum in centuriali fœcundoq; aruo uideas grandiores glebas obiacentes, ac ſcamna quædā cruda nullo uomere iterata doctrinæ probabilis, q̄ agricola remiſſus & præuaricator tranſmiſit inſubacta. Cuiuſmodi eſſe ſcimus ſacerdotes quoſdā primarios omniū artium imperitos et rudes, nullo animi ornamēto excultos, nulla crate rerum aduerſarū occatos et ſubactos, ut ad frugē aliquā bonā uitæ ſanctioris peruenirent: Qualeſq; Homerico uerbo, inertia terræ pondera appellare poſſumus. Hic eſt enim fermè habitus, hæc ſimilitudo quorundā ſacerdotum, de quibus nūc loquimur, qui in circūfluenti opulentia ſaginati, otioq; ac ſecuritate marcētes, & uelut in cœno uoluptariæ uitæ luxuq; redundantis obruti, ut inertes in aruo ſulci qui limo ob-

Inertia terræ pondera.

mo obducti ſunt, ne ſemen quidẽ ſibi creditum reddunt, nedum fru-ctum afferunt cum fœnore multiplici. Deus immortalis, cuiuſmodi antiſtites eos eſſe, aut ſacerdotes dicemus? quid animi habere, quid penſi & cogitationis credemus? quã æternorum bonorũ ſegetem ipſi ex hac ſui aliorumq; cultura demeſſum ire ſperant? Laudent ipſi unum tantũ harum rerũ autorẽ, eorum quidẽ qui publica religione conſecrati leguntur, & ego dabo manus. Inferorũ'ne igitur ſupplicia plebeculæ terricula eſſe credũt, et ea quæ de æterna beatitudine ſcripta ſunt, argumenta theatrica? Quam ſpem autem ſalutis habere poſſunt, qui cum ſint principes ſacerdotes meridie in ſcopulos impietatis impingunt? & quũ ſplendore uitæ prælucere familiæ dominicæ deberent, erroris nobis et hallucinationis caliginem terrã ob oculos offundunt? Atqui in hac ætate quicquã à uia ueritatis deflectere, nihil aliud eſſe puto quàm impingere in ſcopulum meridie, id quod inquit Eſaias ſacrorũ uatum Homerus: Etenim per deum per'q; ueritatẽ ipſam, poſſunt'ne aliquo tempore mortales cognitã magis ueritatẽ & cõpertam atq; comprehenſam tenere, & manibus deniq; palpare, et ad manũ cõtueri, quam nobis habere diuinitus contigit, poſt omniũ errorum præſtigias exploſas, et poſt redditã religioni orthodoxæ plenã tranquillitatem. Heu pietas, heu priſca fides: Maiores noſtros publicis decretis cõſecratos et inter diuos relatos, certa et explorata ueritatis perſuaſione dimouere nemo ne admotis quidẽ cruciatibus potuit, quũ tamen adhuc omnia errorũ caligine permixta uiderentur, nec ea fide abducere in quã ſemel ſacramento dicto uenerant, cum omnia adhuc paſſim bellis inteſtinis arderent. Nos in ueritatis contubernio nati, uberibus ſapientiæ lactati, in gremio (ut ita dicã) doctrinæ ſupernæ educati, ſed delicijs ſecularibus coaliti & deprauati, ad ſolem conniuemus, oculos caliganteis ad nebulas detorquentes, quas è terra inferneq; exortas ipſi non ignoramus. Qui ſi ueritatẽ ſatis animaduerteremus, nõ ipſam modo mortaliũ contubernalẽ dum ſacris operantur, ſed etiam quæ ſe totã eis indulget hauriendam in cordiſq;

Eſaias ſacrorum uatũ Homerus.

cordiſq; receſſus penitus admittendam, ſanctifico illo cruſtulo quo animos humanos ueritas ipſa CHRISTVS *quotidie pigneratur & uendicat: ſuperi boni quàm ex alta contemplationis ſpecula faſtum & opulentiam non iam ſecularem, ſed uix etiam luſtralē contemneremus? Quàm ridiculos eſſe iſtos, quàm miſeros iudicaremus, qui immaneis titulos ſuſpicientes, Optimos propemodū Maximos appellari ſeſe geſtiunt? Sed quis iam ſacris operantium ſatis hoc agere uidetur? ut antiquo uerbo ſacrificali loquar. Equidem magnopere ipſe admirari ſoleo, cum me in penetralia animaduerſionum abſtruſi, tantam humani animi acrimoniā tam uehementer hebeſcere ad ueritatem comprehendendam, & memoria tenendam.*

In præcepto rū CHRISTI *cōtemptores.*

Quum enim humanarum legum ſanctiones uel minantes ſupplicia uel ſpondētes præmia, ita uel hortando uel uetando imperij ſui maieſtatē retinere uideamus, ut ſtrenuiſſimus quiſq; uel æterni nominis cupidiſſimus, præ cupiditate referendi præmij uel palmaris uel compendiarij, rationē propemodū nullā temporariæ lucis habere exiſtimetur: prudentiſſimus autē quiſq; ac ſui amantiſſimus, ita minacibus edictis obtemperet, ut non niſi uæcordes homines aut lucis tædio capti, in fraudē quoquomodo capitalē incidant, qui fierē poſſe dicemus, ut tot chriſtianæ legis capita homines ſanè mentis pro nihilo penè ducant? Quippe cū humanæ leges, quæ quidem aliquid uetēt, minaces tantummodo eſſe ſoleāt ſiquid ſecus dolo malo admiſſum ſit: lex charitatis & innocentiæ, qua nemo nō æquali ſorte tenetur, non minus modo horrēdis & inauditis antea, ſed etiam præmij et operæpretij cētuplicata pollicitatione, atq; adeo ſexcētuplicata ſancta eſt. Et nihilo ſecius mens humana ſpiritalibus auribus capta, pollicitationes iuxta atq; interminationes diro ſtupore publice priuatimq; trāſmittit. Videlicet ſic natura cōparatū eſt, ut cordatiſſimi ad ſenſilia præcepta mortales, ad intelligibilia atq; in ſpe aut expectatione poſita, excordibus ſimiles ſint. Quod futurū prouidēs uates deo plenus in funebri carmine, quas threnodias uocant, funere elatam eccleſiæ maieſtatem in uniuerſum queribunda

Threnodiæ.

itate cecinit, & ſigillatim animæ cuiuſq; chriſtiano ſacramento in-tiatæ: Ait enim eccleſiam uel animam humanam, quæ quondam diuinæ diſciplinæ tenax, templum domini dicebatur, & ſcamnum pedum eius (quippe cuius mores et inſtituta è ueſtigio ſequebatur) obrepente ſenſim rerum caducarum deſiderio de cœlo ita eſſe detractam, ut quæ prius rerum æternarum contemplatione cœleſti uita præſumpta, inter ſuperos agere uidebatur, & imaginaria diuinitatis intelligentia acquieſcere, nunc cœlo delapſam, in caligine multiplici erraticorum effectuum eſſe merſam, ut propemodum dominus in obliuionem ſui ſanctuarij ueniſſe uideatur: ac ne id quidem modo, ſed etiam regnum Hierarchicum *& principatus eius, atq; ordines mirifice diſtinctos deſcriptosq; euertiſſe, aut certe ipſa contaminaſſe: eorum etiam caſtella, ac propugnacula diſturbaſſe, cornu eius confregiſſe, & brachium ſuum quod prius ei porrigebat ad hoſtem propulſandum, retrorſus auertiſſe, & poſtremo in eo regno omnia uaſta igni flammisq; reddidiſſe. Quibus uerbis myſtice exauditis, quid aliud q̃* CHRISTVM *intelligimus ut eccleſiæ, ita animæ ſacris ſuis initiatæ ſponſum, infenſum eidem ſponſæ, ex cõtubernio ipſam ſuo depuliſſe, id eſt ex innocẽtiæ & ſanctitatis ſtatu, atq; adeo ex editiſſimo theoriæ gradu ignominioſe deieciſſe, quaſi ſtupri compertam: atq; eam ob rem ilico factum eſſe, ut hoſtiles copiæ peruigiles excubias agentes, eccleſiæ uel animæ præſidia ſatellitio diuino uacua nactæ, pro arbitrio ſuo irrumperent, & præſidiaria manu in poteſtatem redacta, arce etiam religionis potirentur, uel animi principatu. Ita quum principes ordines* Hierarchiæ, *& mentis atq, intellectus humani principatum, aduerſarij humanæ naturæ potentatus uelut in deditionem acceperint, à quibus nũc res ſumma uel eccleſiæ uel animæ magna ex parte regitur, quum ſubeunte rerum fluxarum amore pietas & ratio depulſæ rerum perdiderint habenas: quid ſupereſt, niſi ut ambitione & & cupiditate & libidine omnia utrobique ardere uideantur? Quas ob res* Threnodus *ille uates lamentabili carmine dolorẽ ſuũ teſtatur.*

teſtatur, multiplici tropo orationis inculcatũ. Dolet enim atq; mœret ipſe ſalutem comploratã generis humani ſibi uideri ob fractam ab clero huius ætatis teſſerã (ut ita dicam) hoſpitij, atq; amicitiæ, inter diuinam pridẽ humanamq́; naturã in ara cruciata CHRISTI *ſanguine confarreatæ, unde adoreã æternam ſperare mortalibus, & in cœleſtiũ collegiũ cooptari licebat, ſi iure gentium ſtetiſſent quod* CHRISTVS *promulgarat.* Ecquis eſt *autẽ obſecro qui ſi ſtatũ eccleſiæ, motum, flexum, habitum, affectiones denique corporis & animi & ſeſſiones ipſas æſtimet quales non pridẽ uidimus, ullam rationẽ haberi oraculorũ, aut omnino ſacrorũ monumẽtorum iudicet? quaſi uero non monodias in funus animarũ entheus ille uates, ſed plane nænias effatus ſit.* Non *pontificiã iuriſdictionem ita degeneraſſe cernimus ex charitate priſca, ut ubi æqui boniq́; & benignitatis ſinus ſolebat eſſe, ibi litiũ officina capturarũq; improbiorũ nunc eſſe uideatur?* Inde *illa formularũ aucupia, & rituum pontificiorũ cautiones ad circũſcribendã familiã domini concinnatæ.* Inde *multarum compendia præſulibus enata, acceptorũ paginas luculẽter augentia.* Indidẽ *ſacrilegæ nundinæ earũ rerũ, quæ in cõmercio humano ſine piaculo eſſe non poſſunt.* Mitto *nũc teſſeras non modo ueniales, ſed etiã uænales, impunitatẽ ſcelerum, & ſolutionẽ ſacrarũ legum ſordida benignitate largiẽtes.* Itaq; *ſacroſanctos canones melioribus annis factos, ut ijs uelut regulis uita clericorũ dirigeretur, & uelut patrũ præſcriptis poſteri formarentur, iam in amuſſeis plumbeas euaſiſſe quis non uidet? quales olim fuiſſe canones* Lesbiæ *ſtructuræ tradit* Ariſtoteles. Nam *ut canones plumbei & molles non ſtructurã operũ tenore æquabili dirigunt, ſed ex ſtructorũ cõmodo & abitrio flexiles ſtructuræ accommodantur, ſic canones pontificij ex uſu eccleſiæ antiſtitũ flexiles plumbei & cærei facti ſunt, ut iandiu inſtituta maiorum & ſanctiones põtificiæ non moribus regendis uſui eſſe, ſed (propemodum dixerim) argentariæ factitandæ autoritatẽ accõmodare uideantur.* Quotus *enim quiſq; qui gratias factas annalium legum,*

& colli-

& collidentium inter ſe ſacerdotiorum æſtimarit uacationes iſtas legum, & non ſolutiones uocarit? nec iſtos non una aut altera lege aut munere digna aliqua de cauſa, ſed planè ſacramento ſolutos eſſe contenderit? Hæc cum finiũ chriſtianorũ luculentis diſpendijs expiata ſæpe ſciamus fuiſſe hiſtoriarũ teſtimonio, numine non obſcure iram ſuã in ſuos diſtringente: mirũ eſt ſanè quòd ſacroſancti potentatus ſolutos ſe eſſe omni lege confidunt, propterea quòd inſtitutis põtificijs principes ſacris inaugurati è cœlo iura petunt, ne de maioribus quidẽ ſceleribus capitis cauſam dicẽtes. Miſeri ipſi quidem ſi apud ſupremũ diſceptatorẽ mitiore tranſigi conditione cenſent, ſceleſti & deplorati ſic illic omnino nõ diſceptari ſperant. Qui ſi aliquando recordari poſſent diuino tribunali apparere tortuum illud ſatellitiũ Minois & Radamanthi, pœnas, furias, erinnyas & alaſtoras, eas ipſas animas captantes, quas in reatũ impulerunt: certe quamuis animo excæcati & uæcordes, tamen toto corpore cohorreſcerẽt. Solenne tamen regibus Franciæ ſemper fuit rerum ſuarũ ſummã ijs hominibus credere quorum ſecus uel conſulta uel admiſſa ipſi uindicare nequeant. Noſtra ætas uidit unũ in rerũ actu ſummo liberoq́; præfectũ, qui à uinea domini procul agẽs rationes imperij noſtri ex ſentẽtia animi ſui putabat, inſcite aut incõmode circũcidens: in quo actu aulicũ omne miniſteriũ ei ſubſeruiebat. Hic uir quidẽ haud improbus fuit, animiq́; haud degeneris, ſed regendis fatis intẽtus anginariũ pyrũ uorauit: unde Frãci propemodũ ſtrangulati ne queri quidẽ aut expoſtulare ſunt auſi, quoad ille inter aulicos ſimul & uiuos agere deſiiſſet. Qui etiam ipſe cum in opulento faſtu ſeſe ingurgitauiſſet, hauſtũ inde calicẽ erroris nobis exitiabilis iuratiſſimis amicorũ ſucceſſorumq́; propinauit, cuius utinã manibus omniũq́; prædictorũ ſummus ille iudex errorum gratiã ad extremũ fecerit. Sed enim (quod dicere cœperamus) ſtatus ciuitatis orthodoxæ è ſede ſeueritatis & diſciplinæ cõuulſus, manũ quandã Pæoniã poſcit, ut apte & placide in eam reponatur, luxataq́; eccleſiæ mẽbra in artus ſuos aliquando redeant:

Q. ſic fiet

ſic fiet ut principes eccleſiæ non auro obryzo, non argentea ſupellectili, nõ opimis obuẽtionibus, et numeroſis titulis opum ſuarũ magnitudinẽ metiãtur: quæ gazas regũ prouocare, nõ diuitias priſcorum antiſtitũ æmulari uidẽtur, ſed bonis internis, ſed copia doctrinæ, ſed ijs animæ CHRISTO *deſpõſæ dotib⁹, quæ in cordis ſcriniolis, tanq̃ in gazophylacijs myſtici fani condũtur. Etenim qui ad ſuperos uiã nõ modo affectare, ſed etiã alijs ſternere munireq́; uoluit exiſtimari, quiq́; id omni titulo omniq́; functione munerũ ſuorũ profitẽtur, ij* CHRISTVM *diuinitatis emiſſariũ, ac ſalutis humanæ ſponſioniſq́; magnificæ ſequeſtrẽ neceſſe eſt ut ſequãtur, qui eam uiam primus ſecuit & aperuit: ſi non eueſtigio, ut maiorũ illi gentiũ pontifices olim fecerũt, at certe proſpectu quàm longiſſimo. Hæc uia cũ unica ſit (una eſt enim tantũ ueritas) eã quoquo modo ingrediendũ nobis eſt, nam & ipſe præmonſtrator ſuperne delapſus, non modo illac ire, ſed etiã uenire eos iuſſit, quos in numeros æternos delectus ſui retulit.* Nunc uero cũ ab hac uia principes noſtri orbis ordines, profani iuxta atq; initiati diuerſiſſime expatientur, quid inde ſequatur nemo oculatus nõ uidet: etiã ſi omnes ferè infra pulpitũ exiſtẽtes muſſare nõ dubitant. Quæ (malum) autem inſania eſt hanc errori publico indulgere patientiã? Ego' ne ut credam fidem eos bonã agnoſcere, qui ſub exuuijs domini noſtri, aram & ſacra tenentes, & ipſum deniq; dominum exoſculantes, eiuſdem ipſius placita & inſtituta floccipendant, eiſq́; diuerſiſſima pugnãtiaq́; amplectantur? Aſſeclæ & comites CHRISTI dum inter homines agebat, quibus ille decedẽs è prouincia, uelut iuratiſſimis miniſtris prouincias detulit, quoad in illis fuerunt, nauiculariã ſolicitã factitãtes, in procellis agitati, nihil ſui habuiſſe, nihil unquã ſibi poſſediſſe tradũtur. Iſtos aũt qui illorũ prouincijs ſucceſſerũt, eadem cum illis poteſtate præditos (id quod ipſi gloriabunde prædicant) proh ſuperi, nõ pudet argentariã facere, opulentiamq́; redundãtem omni ſibi ope uendicare & cumulare, à qua illi inter diuos relati eorũ ipſorũ autores cupide ſe abdicabãt, diſciplinam ipſi

In prauos CHRISTI aſſeclas epiſcopos.

parẽtis

parentis ſapientiæ et ueritatis conſertis (ut aiunt) digitis retinentes. Ecquid aût eſſe abhorrētius & magis diſſentaneū ab innocētia & ſimplicitate diſcipulorū CHRISTI poteſt, q̃ ſacerdotem ad altare ſacra facere, et interim comitatū eius ſericatū, comptulum, calamiſtratū, uerſicoloribus inſignem, machæra ſuccinctū, altera manu capulo ferri ſubnixū, altera accipitrē geſtātem, ſanctuariū dominicū ſtipare & oberrare menſæ ſacræ ſummoto clerico miniſterio, geſticulatione gaudentē proterua et profana? At huiuſcemodi ſpectaculi indignitatē oculis ſæpe detortis exorbere obmurmurātes cogimur. Itaq; eò iam indignitatis atq; inſolentiæ uentū eſſe populus uociferatur, ut quos Hieronomos eſſe decebat, hoc eſt ſacræ diſciplinæ & inſtitutionis magiſtros et exactores, autores ipſi fuerint diſſoluendæ atq; explodendæ continentiæ. Vnum eius rei remedium præſentiſſimū eſſe certum eſt, ſic in conſtituenda aliquando re clerica & eccleſiaſtica, opimorū redditūum circūfluentia ad certū quendā modū decentēq; circūcidatur, pro captu & dignatione cuiuſq; iſonomia tandē non ciuili et populari, ſed ex proportione geometrica relata, quod ius eſt optimatū. Hæc enim ſentina degrauans exhaurienda eſt omnino primo quoq; tēpore, ne ſacroſancta nauis peſſum eat tandē coorta quadā tēpeſtate maiore. Hoc autem Leonē decimū pontificum uerticē, & ſymphoniacorū domini choroſtaten præſtare, cū moribus eius, et doctrinæ, tum uero auſpicijs initi ab eo pontificatus conuenit: ut & ipſe & ampliſſimus purpuratorum patrum ſenatus, tanquam in naui apoſtolica iam expeditiore ſedentes canere turbæ nauticæ celeuſma uideantur. Abſit enim abſit inquam ut quod de Iulio ſiue iure ſiue iniuria creditum eſt, ſuperis eū & mortalibus fucum factitare cogitaſſe, & cōcilij obtentu fruſtrari bonorū & ſapientiū expectationē piam, id de eo quoq; ſuſpicemur pontifice maximo qui difficillimo tēpore et rebus propemodū perditis & profligatis omnium ſeniorum ſuffragijs renuntiatus eſſe dicitur: prærogatiua tribu doctrinæ ſuffragātium & indoli magnæ ſpei atque pontificiæ: id'que ijs comitijs in quibus nec

Hieronomi.

bus nec uitiū ullū obueniſſe fama eſt, nec obnūtiationē ullā extitiſſe, aut interceſſionē cuiuſquā, quæ cōſpiranti patrū uolūtati poſſet quoquo pacto incōmodare. O præſentiſſimā uim numinis, quā ſuffragia ineuntes patres (ut uocātur) reuerendiſſimi hauſiſſe repente creduntur. Verum id præcipue homines tū ſtupebant, morē tanto interuallo relatū obſeruādi de cœlo, atq; id eo tēpore quū id minime futurū quiuis exiſtimaret. Adde quòd eius eſt ſi cuiuſquā pontificij iuris cōſtitutio, qui literarū ſtudiū quod iandiu à publica quidem beneficentia per pontificū inſcitiā incuriāq; frigebat, memorabili in omne æuū exēplo excitatū ire dictitatur. Atqui ego hunc decimū claris olim rebus actis decumanū fore ſpero, quādo quidē ueteres omnia decumana magna eſſe cenſuerūt. Is igitur cū deo beneuolente labantē ſacroſancti ordinis maieſtatē cōfirmabit, et priſcū decus ac dignitatē clero populóq; reſtituet. Verumenimuero ut redeam ad id quod dicere inſtituerā, quū translatitij & penè uulgares priſcæ ætatis cenſus, ingētes hodie & penè inuſitati exiſtimentur mūdo iam uergēte ad pauperiē, ego demiſſi animi & anguſtæ mentis eſſe arbitror, toto (ut dicitur) pectore incūbere ad cōparandas opes, quū ea in re gloriā aut famā in poſterū nemo póſſit aſſequi, ac ne uoluptatē quidē niſi per tranſennā ſentire. Nā ut hians auaritia ingētia lucra cū ſumma deuorat uoluptate, ſic raptim deuoratorū ſaliua nunquā in os recurſat: ut cibus etiā ſuauiſſimus in ingluuiē trāſmiſſus inexplebilē, nullo delectat edentē reguſtatu: quo fit ut auaritiam ferè intendi uideamus pro portione quæſtus. Quare in literata innocētia ut olim ita hodie & uerioris uoluptatis & ſolidioris gloriæ maius & copioſius argumentū eſſe cenſeo. Siquidē homines ingenio mediocri præditi, in ſapientia inquirēda omnibus ueſtigijs monumētorū quæ maiores reliquerunt, quum in dies maiora ea inueniant atq; impreſſiora, uoluptate quoq; ſenſim fruuntur acriore, etiā ſi inuentis illis haudquaq̄ acquieſcāt, quū rerum humanarū captus implere auidā mentē intelligendi nequeat: eadēq; eſt ratio unicuiq; in memoria ingenij ſui atq; induſtriæ pro

denda,

denda, qua nulla hodie nec eminentior nec diuturnior poteſt eſſe gloria. Auaris autẽ & quæſtuarijs quid aliud immodici quæſtus faciũt, niſi curarũ aceruũ anxietatũq; exaggerãt? adeo qui magnarum opum congeries ſtruũt, malorũ quoq; ſibi & perturbationum (ut aiũt) iliadas pariũt. Eant igitur philopluti diuitiarũ amore perditi, quos CHRISTVS *ut Craſſianos magis q̃ chriſtianos limine ſuo repulit, uitæ ſuæ inſtitutũ admirẽtur ſi lubet ut beatũ. Studium etiã literarũ irrideant ut inane & ieiunũ, duntaxat nõ quæſtuoſum, quæ philologia nũcupatur. Nos enim nobis perſuaſimus ijs incrementorũ gradibus quibus multi hodie ad ſummas opes uel honores ſummos unguibus (ut dicitur) omnibus arrepẽtes euadũt, aſcẽſum in cœlũ non arduũ eſſe ut uulgo dictitatur, ſed præcipitẽ potius ac urgentẽ deorſum. Mitto quòd* CHRISTVS *pauperũ ſe uindicem & aſſertorẽ, diuitũ reiectorẽ frequẽti cõcione profeſſus eſt. Non dico quòd interpolli humanitate per* CHRISTI *ſacramentum, poſt eiuratũ mundi faſtũ in purifica perfuſione luſtralis ei⁹ aquæ qua natura humana ſibi natalibuſq; reſtituitur, alia prorſus ſtudia hominũ eſſe cõuenit, q̃ ut ad tẽporariũ aliquod bonũ ſpectare uideãtur. Iſta non ad normã ueritatis, nõ ad exẽplũ* CHRISTI *& ad canonẽ uitæ per innocentiã agẽdæ nunc exigimus: ſcimus hãc rationẽ licentia temporũ ita exploſam eſſe, ut aureis iam non habeamus ferẽdæ ueritati. Vt omnia hæc tranſmittã, nõne etiã ſenſus humani iudicio longe uidẽtur aberrare, qui titulofis nominibus aucti, & nomenclatura honorũ uel prædiorum feroces, quaſi his cothurnis fortunæ in uiros prægrãdes euaſerint, puſilli tamen eſſe quaſiq; ridiculi grallatores uulgo intelligũtur: utpote qui nullis aut paucis bonis ſuis atq; animi locupletes eſſe noſcantur? Atqui hoc ferè huius ætatis fert cõditio in Francia præcipue, ut homines ſingulari ignorantia prædití, ſæpe etiã ingenti luxu perditi, ſummis ac multis honoribus præditi ſint. Nam & illi ipſi ſi aut oculis aut mente quoquomodo cernere germanã huius uitæ beatitudinem poſſent uerasq; diuitias, haud dubie ſuam ſortẽ deflerent ut inopẽ*

Philoplutos carpit.

& egentem. Cuius rei inter prudenteis compertæ & confeſſæ, au torem tamen laudabo tum ſcriptorũ omnium opinioſiſſimũ, tum re rum humanarũ æſtimatorem callentiſſimũ. Nam ut Tireſias olim Thebanus qui utrunq; humanitatis ſexũ uiciſſim habuiſſe traditur, *idoneus iudex eſſe uiſus eſt apud quẽ Iupiter & Iuno diſceptarent*

Solomon. *utrius ſexus maior eſſet uoluptas: Sic Solomon qui ditiſſimus idem ſapientiſſimusq́; fuiſſe elogij ſacri autoritate creditur, unus eſt (ut opinor) omnium qui hoc poſſit rectiſſime iudicare, & in cuius ſen tentiã pedibus omnes ire debeamus. At is in eo libro qui autore in-*

Interpretis libri Sapientiæ errata. *certo (ut multi opinantur) inſcribitur ſapientis Sapientia Solomo- nis, ita de ſapientia loquens capite (ut opinor) ſeptimo inducitur: Antiquiorem eam ſceptris habui ac ſolio regio, et diuitias nihil eſſe duxi cũ ea cõparatas.* Et rurſus: *Venere aũt mihi bona omnia unà cum illa, & innumerabilis opulentia in manibus eius. Sic enim uer ti debuit ille locus, etiã ſi honeſtas pro opulentia eo in loco & alibi in eodem libro ſæpenumero legatur. Magis mirum eſt totũ eum li brum admirabili ac recõdita doctrina plenum, ab ignaro interpre te uerſum eſſe: quo apparet quantam ignominiam irrogarint diuo* Hieronymo *ij qui eam traductionem eius eſſe aſſerunt.* Ignorãtiæ *autem interpretis omnino hoc tempore, hac literarũ claritate, hoc pontifice non ferendæ, unum aut alterum dare ſpecimen ſatis erit.* Primũ in eodẽ capite ita legitur: τροπῶν ἀλλαγὰς καὶ μεταβολὰς καιρῶν, ἐνιαυτοῦ κύκλους καὶ ἀστέρων θέσεις. Dedit, inquit, mihi *deus ut ſcirẽ ſolſtitiorũ uiciſſitudines & mutationes tẽporũ, anno rum orbes & ſtellarũ ſitus:* In ea autẽ editione quã ignari literarũ *græcarũ, ſacroſanctã eſſe contendunt, ut iure recepto cõprobatã, ita legitur: Viciſſitudinũ permutationes & cõſummationes tempo rum, & morũ mutationes, diuiſiones temporũ, & anni curſus, & ſtellarum diſpoſitiones.* Ex quibus uerbis nullus ſenſus cohærẽs eli- *ci poteſt: quid enim morum mutationi cum temporum conſumma- tione? quis autem non percipit interpretem præter abſurdam inter pretationem et cæſurarum confuſionẽ, etiam æquiuocatione dece-*

ptum

ptum in uerbo tropon, quod ſola accentus diſtinctione ſolſtitiorum & morũ ſignificat? Sequitur in eadẽ editione: Vim uentorũ & cogitatiões hominũ διαλογισμοὺς ἀνθρώπων quod ego ſermocinationes uertiſſem, hoc eſt diſputandi rationes. Quid illud quale eſt capite ſecũdo ubi Epicureorũ ſentẽtia taxatur qui interitũ animæ cũ corpore aſſerũt, in qua ſentẽtia Plini⁹ ſecũd⁹ fuit: ὅτι αὐτοσχεδίως ἐγεννήθημεν, καὶ μετὰ ταῦτα ἐσόμεθα ὡς οὐχ ὑπάρξαντες. ὅτι καπνὸς ἡ πνοὴ ἐν ῥισὶν ἡμῶν. καὶ ὀλίγος σπινθὴρ ἐν κινήσει καρδίας ἡμῶν. οὗ ἀποσβεσθέντος τέφρα ἀποβήσεται τὸ σῶμα. Id eſt quia temere geniti ſumus, & poſthac erimus uelut nõ exiſtentes: quoniã fumus eſt ſpiritus in naribus noſtris, & modica ſcintilla in motu cordis noſtri, qua extincta corpus euadet in cinerẽ. Interpres noſter uel ignorantia, uel ſupina emẽdandi exẽplaris inertia lapſus, ita tranſtulit, & eũ ſecuti ſacri interpretes ita legũt: Quoniã fumus afflatus eſt in naribus noſtris, & ſermo ſcintillæ ad cõmouendum cor noſtrũ, quia extinctus cinis erit corpus, uidelicet quaſi nõ ὀλίγος σπινθὴρ, ſed ὁ λόγος autor libri ſcripſiſſet. Illud nõ minus ridiculũ capi XII. Deuoratores ſanguinis & autores parẽtes animarum inauxiliatarũ perdere uoluiſti: ubi autores pro obtruncatores uerſum eſt ignorantia linguæ. καὶ αὐθέντας ψυχῶν ἀβοηθήτων ἐβουλήθης ἀπολέσαι. & obtruncatores animarũ deſtitutarũ perdere uoluiſti. Hoc enim loco αὐθέντης idẽ ſignificat quod αὐτόχειρ, licet aliquãdo autorem ſignificet. Eodem capite: Tu autem dominator uirtutis cum tranquillitate iudicas, & cum magna reuerentia diſponis nos. σὺ δεσπόζων ἰσχύος, ἐν ἐπιεικείᾳ κρίνεις. καὶ μετὰ πολλῆς φειδοῦς διοικεῖς ἡμᾶς. Sic uerti uere potuit: Tu potẽtiæ imperitãs, ex bono et æquo iudicas, et cum multa indulgẽtia regis nos. Quis enim unq̃ epiyciã tranquillitatẽ uertit? Hæc obiter adnotata ſufficiũt ad id quod nunc agimus. Sed Solomon rurſus de ſapientia loquens capite octauo eiuſdẽ libri: μύστις γάρ ἐστι τῆς τοῦ θεοῦ ἐπιστήμης, καὶ εὑρετὶς τῶν ἔργων αὐτοῦ. Id eſt initiatrix eſt enim ſcientiæ dei & inuentrix operum eius: qui locus itidem oſcitan-

ter interprete tranſactus eſt. Proinde ſi Solomon omniũ rerũ humanarũ diuinarũq; intelligẽtiſſimus, ſapientiã initiatricẽ ſcientiæ dei operumq; eius inueſtigatricẽ appellauit, & regiã opulentiam præ ſapiẽtiæ poſſeſſione aſpernabilẽ eſſe dixit, atq; etiã cũ ſapiẽtia omnia bona ſibi obueniſſe quaſi cõmutatũ eius affirmat: quanto magis compendij ſtudiũ poſthabere debemus ſtudio literarũ? ſiquidem hoc ſtudiũ perducere nos ad intelligentiã ſapientiæ poteſt. Intelligentiam autẽ admirationẽ ciere ſolet, & admiratio deſideriũ eius inueſtigãdæ. At inueſtigatio adeptionẽ parit, & adeptio fruitionem: ita fruitio beatos facit, in ſuprema ſorte humani faſtigij conſtitutos, quã Democritus Euthymiã uocauit, quaſi dicas felicem et rectã animi conſtitutionẽ: cuius hanc ſummã maxime eſſe dico, ut res omneis ſenſiles & caducas altiſſima mente calcemus, intelligibiles & æternas ſemper animo uolutemus. Id enim demũ eſt humani ſacramenti intelligentiã tenere, quũ animũ ſublimẽ in rerũ humanarũ æſtimatione, demiſſum & ſupplicẽ & æterni boni poſtulatione ſeruamus. Hæc illa eſt humilitas apud priſcos poſita ignominiæ loco, à CHRISTO aũt autore manãs, cuius propria eſt illa fũctio in animo ut quiſq; optime ſeſe noſcat, quod dictum antiquitas ueritatis imprudẽs, autori tamen deo conſecrandũ putauit. De hoc animi habitu cũ innocẽtia coniũcto dici illud ueriſſime poteſt:

Euthymia.

Ingrediturq; ſolo & caput inter nubila condit.

Sperati porrò ſummi boni atq; etiã promiſſi pign⁹ hic nullũ maius habere poſſumus, q̃ illã Euthymiã, donũ haud dubie diuinũ, quo uitam illã cœleſtẽ quodãmodo præſumũt quibus id diuinitus datũ eſt: qui orbis eſt ex omnibus numeris humanæ felicitatis aptus in ſeſe ſemper cernuus, id eſt in bona ſua & animi, nõ in externa pronus: aliud nec principiũ nec finẽ aliũ quærẽs in hoc ſeculo quidẽ quàm in ſeſe poſitũ. Hæc eſt in uita humana ſummi boni medulla, quã ueluti theſaurũ in ſacrario ſapiẽtiæ conditũ tot philoſophorũ claſſes omnem lapidẽ molientes (ut eſt in prouerbio) inuenire nequiuerũt. Exiſtimabant enim nõ ex deo ſed ex ſeſe ita aptũ eſſe ſapientem, ut

in eo

in eo planè ſitũ eſſet an ipſe talis eſſet. Nos autẽ ex ſacris monmentis accepimus arbitriũ tantũ noſtri iuris eſſe, rectã aũt firmãq; animi conſtitutionẽ muneris eſſe diuini, ſed ita promiſcui ut nulli recte atq; ordine id petenti negetur. Huius ſummi boni formam habitumq; deſcribens ille ſapientũ (ut ita dicam) Plato in parabolis ita inquit: Beatus homo qui inuenit ſapientiã. Longitudo dierũ in dextera eius, et in ſiniſtra illius diuitiæ & gloria. Ex quibus uerbis patet beatitudinẽ huius ſeculi in inuentione ſapiẽtiæ ſitã eſſe: nec immerito. Lõgitudo enim uitæ atq; anni uiuendi in dextera eius, & in ſiniſtra eiuſdẽ opulentia & gloria. Atenim hæc de ſapientia in cõfeſſo ſunt apud omneis q ſe probatæ et ueræ perſuaſiõis tenaces uideri uolunt: quis enim negare audeat quæ oraculorum inſtar habent? Sed quæ nos hodie ſtudia literarũ uocamus, nihil eò pertinẽt: quid enim literis priſcis cum ſtudio ſapiẽtiæ, quæ à CHRISTO *genus ducit? Quare ſapiẽtiæ oracula in rem noſtram uertere non poſſumus, quibus per mæandros multiplices ſeculariũ ſcriptorũ diſcendi curriculũ auſpicãtibus, ad nullã unquã metã labor euaſurus eſſe uidetur, ac ne ad legitimã quidẽ aliquã aut frugiferã ſcientiã peruenturus. Quippe qui numeroſæ aut diſertæ orationis aucupio ſenſus omneis accõmodantes, in luto ſemper hæremus lectionis illecebroſæ & blandientis: ex e[illegible]rũ (ut arbitror) numero quos grãdiloquus ille uates Ezechiel ca[illegible] XXIII. chaldæorũ pigmẽtis et Babyloniorũ lenocinijs nim[illegible]ptos eſſe teſtatur: earũ rerũ uſu animũ polluiſſe uociferãs, rebusq; diuinis cõmẽtãdis atq; animaduertẽdis ineptũ reddidiſſe. Quo loco ego aſcẽſores equorũ appellatos ab eo eẽ cẽſeo, q eloquẽtiã uel metricã uel nũeroſam et oratoriã figurisq; diſtinctã nimiopere concupiſcũt orationẽ proſa & pedeſtri, nõ contenti ſenſa mentis & cõceptus ſimpliciter indicare. Huic inertis ſegnitiæ patrocinio atq; obiectamento nũc ut obiter reſpondeã, ſymbolicum illũ concionatorẽ excitabo, qui capite ſeptimo cõcionis ſuæ ita inquit: Luſtraui uniuerſa animo meo, ut ſcirem, & cõſiderarẽ & quærerẽ ſapientiã & rationẽ, et ut cognoſcerẽ impietatẽ ſtulti*

Summũ bonum.

 & erro-

& errorem imprudentiũ, uel ut græce legitur, circuiui ego & cor meum ut cognoſcerẽ & conſiderarẽ, & quærerẽ ſapientiã & calculum, & ut cognoſcerẽ impij amentiã & moleſtiã & erraticũ circuitum. ἐκύκλωσα ἐγὼ καὶ ἡ καρδία μου τοῦ γνῶναι καὶ τοῦ κατασκέψασθαι, καὶ τοῦ ζητῆσαι σοφίαν καὶ ψῆφον. καὶ τοῦ γνῶναι ἀσεβοῦς ἀφροσύνην καὶ ὀχληρίαν καὶ περιφοράν. Dico igitur eos *qui ad philoſophiã hodie ſtudiũ ſuũ collaturi ſunt, ſapiẽtius eſſe facturos, ſi non à rudimentis literarũ ſtatim ad eam tranſierint: ſed uelut gnaui ac ſtrenui indagatores, per omnia omniſq; diſciplinæ monumenta ſapientiã ueſtigauerint: non ut ij ſolent hodie qui ſapientiam quæſtui habere inſtituentes, tẽporis cõpendia ſequuntur doctrinæ diſpẽdio, quæ numeroſiſſima pars eſt ſtudentiũ in omnẽ genere diſciplinæ. Vt enim aues in locũ arduum ſubuolaturæ, non à ſolo protinus eum locũ rectis lineis petunt, ſed uolatu uerticoſo eo cõmodius euadunt & facilius: Sic animus humanus in contẽplationem ſapientiæ melius per cochliã iuſtæ diſciplinæ ſcandere & intelligentius poteſt, quàm ſi protinus ab infimo genere doctrinæ ad ſummum genus diſcendi cõpendio euaderet, ſcanſilem diſciplinarum ſeriem tranſiliens.* Hoc modo Solomon encyclopædiæ gyro luſtraſſe ſe omnia ingeniorũ monumẽta ſignificat *ut ego quidẽ interpretor: noſq; hortari uidetur ut per omnia philoſophiæ ſecularis & priſcæ dogmata, ueſtigia ſapiẽtiæ ſiqua ſunt (ut certe multa ſunt) colligere nõ grauemur, ac lucũ ſaltũq; opacũ & abſtruſum in quo ipſa ſtabulatur, iuſta et perpeti indagine accurataq; cingamus: ſic fiet ut quũ ad ſtudia ſanctiora & monumenta ſacroſancta peruenerimus, & uelut ad cubile ueritatis et ſapientiæ propius acceſſerimus, iacẽtem quidẽ illic ſed inuolutã ipſam certius agnoſcamus.* Hac uia & ratione cum & commodior eſt & certior ſapientiæ in*dagatio: tum uero quũ ad ſpeculandã ipſam ex edito euaſeris, uberior eſt multo conſtantiorq; contemplatio, nec tam facile de gradu intelligentiæ et perſuaſionis certæ deijcitur, qui molli aſcẽſu et anfractuoſo euaſit, q̃ is qui recta per arduũ aſſilijt uel arrepſit.* Etenim

Solomon Encyclopædiã nouit.

*nim per deũ immortalẽ quid aut præſtãtius eſſe ad doctrinæ maie
ſtatem putamus, aut ad cõpertæ ueritatis fiduciã firmius & ſtabi-
lius, quàm quũ per infima mediáq; ſtudia ad culmen ſpeculaminum
ſubuectus ſis: noſſe uel anguſtas porticus, in quibus Stoici ſeſſitan-* ſectæ philo-
do & ſoritas aceruãdo ærũnoſas cõtriuerunt ætates: uel excipulas ſophorum.
*amœnas ab illo uerſuto animarũ aucupe in hortis concinnatas, in
quibus Epicureorũ animi omni abſterſa religione uoluptate ad ex-
tremũ deliniti ſunt: uel erraticas & expatianteis ambulationes Pe
ripateticorũ, qui tantã uim differendi in nugis conſumpſerunt: uel
deniq; copiã ubertatemq́; dicendi in academia illa famigerata, odo
randa tantũ non etiam tractanda aut propius aſpicienda ueritate
profuſam? ut nunc eos omittã qui nihil conſtituendo et de omnibus
addubitando annos bonos perdiderunt: quaſi in labyrintho philoſo
phiæ currendũ cõſtituiſſent: ſed quando harũ rerũ omniúq; priſcæ
doctrinæ cognitio, uel oratiõe proſa uel metrica traditæ, ſine lati
næ linguæ peritia cõparari nõ poteſt, quæ etiam ipſa græcæ lin-
guæ adiectione fit adminiculatior: hic diſcendi curſus certis man-
ſionibus diſtinctus ſit neceſſe eſt: quarũ modum & rationem uel ho
minum propoſitum, uel ingenium, uel fortuna temperat. Quare* Encyclo
qui hunc orbem doctrinæ quodã rectæ rationis circino ita circum pædia.
*ſcripſerit ut uel augere uel contrahere pro re nata aut ingenij ca-
ptu aut uitæ inſtituendæ neceſſitate nouerit, is ſi intra eum orbem
ita includat eloquentiã ut per omneis eius partes æqualiter fuſam
teneat quaſi in corpore ſanguinẽ, is demũ mihi uidebitur ad ſapiẽ
tiam inueſtigandã uberrimũ quoddã uiaticũ atq; etiã ampliſſimum
attuliſſe. Neq; nunc de eloquentia illa mirifica loquor rerũ omniũ* Eloquentia.
*tractandarum arbitra, quã fuſiorem eſſe ampliorémq; uolũt quàm
ut illa circuncurrente linea præſtitui aut definiri poſſit. Hoc ego
inſtrumentum philoſophiæ ex opibus (ut ita dicã) Chaldæorũ atq;
Aegyptiorũ coactũ, præſtantius eſſe arbitror ad uitã hanc etiã per
uoluptatẽ (honeſtã quidẽ et probabilem) tranſigendam: quàm diui-
tiarum cumulos quãlibet opulẽtos, non ſtoicis ipſis confectarijs, ſed*

aulicis

aulicis (ut nouimus) auctarijs aceruatos, adde etiã (ſi placet) & ad futurã uitã per gloriã illã adipiſcendã, quæ mortuorũ apud poſteros memoriã in perpetuũ renouat, cũ in manibus hoĩm libri eorũ ſemper uerſentur uiuantq́; .i. ingeniorũ morũq́; ſimulacra tempore non peritura. Cõtra aũt diuitiæ etiã Perſicarũ aut Lydiarũ æmulæ, quũ in uita uel auaris anxiã ſolicitudinẽ, uel profuſis ignominiam, liberalibus etiã interdũ ſtultitiã ab aſſentatoribus pariant, qd poſt mortẽ cõferunt, niſi ſi (quod rarũ eſt) in pias largitiões erogationesq́; miſericordiæ exhauriãtur? Oĩm (ut opinor) diuitũ Crœſi & Midæ noĩa multo famigeratiſſima fuerunt. At ille calamitate & ſummo atq́; ignominioſo uitæ diſcrimine magis ꝙ̃ diuitijs inclaruit, hic auribus aſininis nõ aureis inſignibus innotuit. Ex eo enim in prouerbiũ uenit quod multos otacuſtas .i. auricularios & emiſſarios haberet, rumorũ captatores & ſermonũ delatores, cuiuſmodi habere ſolent principes mali qui ſtimulãte cõſcientia ſecuri eſſe nequeũt. Pythius Bithynius longe ditiſſimus hoĩm priuatorũ fuiſſe memoratur, de quo ſuperius diximus. Is tamen munificẽtia inuſitata magis ꝙ̃ opibus celebratus eſt, qui platanũ aureã uiteq́; illã famigeratã, Dario regi donauit: Xerxis copias .i. ſupra decies cẽtena millia hoĩm epulo ſuſcepit, & inſuper frumentũ & ſtipendiũ exercitui quinq; menſiũ pollicitus eſt, ut maximo ex quinq; filijs uacationẽ militiæ impetraret. Ob quã poſtulationẽ à Xerxe indignabũdo hac pœna barbarica multatus eſt: ut filiũ ſuũ occiſum in duas partes diſſectũ aſpiceret, cũ inter ambas corporis medietates ab utraq; uiæ parte diſiectas exercitus pertranſiret: qua calamitate maxime Pythius fortaſſe nõbilitatus eſt. Qui igitur fieri poteſt ut diuitiæ felices in hac uita poſſeſſores ſui faciant: aut nobiles in poſterũ? Mihi quidẽ diuitiæ nihil aliud quàm tragicum choragium uidentur eſſe, ad uſum temporariæ ſcenæ à fortuna accommodatũ. Quid enim eſſe dicas aliud uitã adminiſtratiuã, ꝙ̃ ſcenã quandam hominũ perſonatorũ operã ſuã & induſtriã populo oſtentantium, ludos (ut ita dicã) edente diuina prouidentia? Hoc igitur choragio

Vera huius uitæ gloria.
Crœſus & Midas.
Otacuſtæ
Pythius Bithynius.
Diuitias eleuat.

ſi recte atq; ordine actũ quiſq; ſuũ peragãt. Sin ſecus eueniat, futurum eſſe dico ut male ac damnoſe cum eis fortuna egiſſe uideatur, quæ ut choragus temerarius & præpoſterus eam ipſis perſonam impoſuit uel impegit potius, cui ferendæ non erant. Eorũ igitur qui honeſtiores perſonas gerũt cũ plurimos in actu ſuo conturbare uideamus (ut appoſito uerbo utar) eorũ tandẽ errata nedũ reliquamẽta præſtent neceſſe eſt ij uelut fortunæ ac temeritatis miniſtri, qui nulla publicæ charitatis ratione ducti, quũ eos promouerent, fide ſua etiã ipſos eſſe iuſſerunt. Sic enim fert ratio ſupremi ac poſthumi ratiocinij, etiã ſi iure moribus cõſtituto fide eorum eſſe non ſolẽt apud homines. Tandẽ aũt appello non ſeculũ unũ & alterum, ſed luſtrũ unũ fortaſſe aut ſummũ tria, uita enim in potentatu diuturna eſſe non ſolet. Tandẽ igitur ratio cuiuſq; functionis & actus à CHRISTO *ſummo diuinitatis (ut ita dicã) inſtitore, et generis humani creditore atq; etiã fœneratore cẽteſimario repoſcetur. Etiã ſi Galliæ noſtræ moribus (proh miſera populi cõditio) omnia atrienſium errata, conturbamẽta, reliqua ſecus admiſſa, & quæcunq; promi condi præmordẽt, ſuffurãtur, cõpilant & interuertũt, mediaſtini luunt. Nam quũ ſint ipſi ad omnia mandata nõ modo expoſiti, ſed etiã dicto audiẽtes, quicquid actores uel uicarij, promi uel ſupprominõ modo delirarint uel conturbarint, ſed etiã quicquid acciderint, circunciderint, ſuppilauerint, etiã ut reſpublica ab ipſis actoribus idoneis & locupletibus ſuũ ſeruare poſſit, tamen præſtare ſolent, et ſi peculiũ nõ habent (ô morẽ iniquiſſimum) nexum ſtatim ineunt. Sic magnis reis apud nos licet ob noxã plebẽ dedere, & alijs ſuper alias pecunijs imperatis ſuccidaneam culpæ ſuæ ſubdere. Expeditius enim id eſſe uiſum eſt q̃ aut reos iſtos cothurnatos, aut eorũ fortunas pignerari, qui ſi crimẽ fateri aut culpam agnoſcere cogerentur, ſacra opertanea in uulgus efferrẽtur, quibus nemo nõ initiatus eſſe ſolet eorũ qui nutu oculi ſumma quæque circũagunt, qui linguis fauere norunt in articulo, aut diris obſtrepere ijs quibus collibuit. Quæ cauſa fuit ut nonnulli aliquãdo*

inter

inter reos recepti, patronos potentes inuenerint, à quibus impeden ti ſupplicio & penè præſenti erepti, quæſitores etiā ipſos ſubinde fortunis euerterent. O magnā, ò beatā, ò memorabilē gloriā illius Briarei, qui non modo legibus reos & populi uotis, ſed etiā Ioui & ſummæ curiæ raptim potuit excutere: ob id (credo) facinus recte manes eius conditos exiſtimare debemus. Is fuit cui nullum unquam fortuna præter ſummū et ultimū obſequiū negauit, quē quæſtorū ærarij natio ut deum Aeſculanū ſumma ueneratione coluit: eius enim præſentiſſimo numine ſeruati ſunt aliquādo mācipes argentariā factitantiū, quū ob repentinas quorundā diuitias opulentiſſima factio inuidia ſumma flagraret. Vt aūt luculentius potentiæ ſuæ ſpecimen ederet, reis primum ampliatis, mox codicillos ueniales nouo exemplo inuito ac frementi principi extudiſſe dicitur, atq; ita formulā tēperaſſe, ut nec deprehenſi rei crimen agnoſcere cogerētur, et iudices rei cōpertæ & cōuictæ, ſummi Curionis amicos inter reos in poſterū recipere uetarētur: quo uelut euerriculo omniū delationū atq; animaduerſionū tantā impunitatis fiduciā feroci hominū generi inſtaurauit, ut legibus hodie non teneri ea factio exiſtimetur, cui princeps omnia concredidit, ut pro qua ſponſor ſemel et probitatis expromiſſor interuenit petaſatus ille Curio. Iure igitur moribus noſtris cōſtituto non modo magnis reis ſed etiā ſceleratiſſimis licet ſordes ſuas in caput populi et in oculos ordinū excutere, atq; eo amplius feras in plebem immittere: ſi earum fremitum in cauea ſuſtinere nequeant, quo nullū unq̄ atrocius ſcelus Nero dicitur excogitaſſe, nec tamē peregiſſe. Quid enim eſt aliud feras in plebē immittere, q̄ uolones profligatiſſimos nullo ſtipēdio ſed fide tantū autoratos, per rura palāteis, bacchāteis, graſſanteis, plebeculā tributis exhauſtā obterēteis circūagere? niſi uero eos circūagere non uidētur qui ſtipendio fraudatis (ò ſcelus tricapitale) liberū permittunt diripiendi arbitriū. At uero iure perpetui edicti quo edicto ad ſummū tribunal propediē ius dicetur, noxa caput ſequetur, certe ordinū ductores qui cauſas rerū male geſtarū haud

ita pri-

ita pridem dederunt,non modo addicti ſed etiam uincti dabũtur, Gordij'q; nodo conſtricti,id eſt eo ſcelere quod ante diem extremũ ſoluendum non curauerint. Hi ſunt enim ipſi qui noxam luculentam nocuiſſe noſcũtur, quos nunc plebis ſuſpirantis miſereſcere nõ ſubit: qui ſi leges ualerent in aulicos, actus utiq; eorũ quos potẽtiæ ſuæ amplitãdæ præficiũt inſtitores, aut quos tranſuerſi propinquitatis amore promouẽt, noxis omnibus ſolutos liberosq́; præſtare deberent. Nunc quum impune id faciũt, potẽtiæ ſuæ blandiũtur,nec quantumuis in rebus ſecularibus conſiderati,uidere hoc mentis oculis hebetibus,& noctuinis queunt,uerſuram ſe facere ingẽti ſtipendio. Deus enim fortunatis hilaritatem ſæpe, conſceleratis & impijs impunitatem ſæpiſſime fœneratur. Hoc eſt cur gaudeant, cur felicitate & potẽtia ſua fruantur maximi curiones Franciæ. Quãobrem ſeſe ſortemq; ſuam illam ſplendidam admirentur,& nos ciuili iure uiuenteis atq; in ordinem redactos, ex edito ipſi loco et legibus inacceſſo deſpiciant. Quidni enim ſibi placeant quibus diuinitus datum eſt ut boni iuxta ac mali meriti homines quos uiſum ſit, in illas Macarũn inſulas euocẽt quaſi in coloniam ſuam, quas ipſi beatorum putãt ſedem eſſe perpetuam. Inſulas iſtas ego actus primarum & ſecundarum partium in rerumpublicarum adminiſtratione eſſe cenſeo, in ſalo & iactatione ambitionis et cupiditatis ſitas. Hac enim ratione tantum iſti hominum beatores eſſe poſſunt, ut fauonio inconſulti fauoris quos uelint uel homines uel familias ex obſcuris natalibus in locum illuſtrem ſinuatis uelis prouehant. Contra'que quos oderint, aut qui eorum placitis et inſtitutis incommodi eſſe uideantur, aquilone quodam tranſuerſo procul ab emporio honorum diſiiciant, aut omni aura efferentis ſeſe famæ ſuppreſſa,in uadis deſtitutos conſeneſcere ſinant: aut ſi maior aliqua eos tranſuerſos egerit offenſio,inſigni aliquo naufragio fortunis omnibus ut euertant. Dictata ſunt iſta aulicæ iuriſprudentiæ, quam curia illa profitetur, non ſummo iure, non ex æquo et bono iudicans, ſed iure moribus illis conſtituto et ciuili aduerſo ex dia-

In eos qui indignos promouent.

ex diametro. Cuius tamen interpretes ſunt maximi curiones et coryphæi: ad quorũ mores & placita aulici quidã recocti iuris illius conſultiſſimi reſponſa ſua tẽperant. Huius curiæ illud eſſe inſtitutum dicitur, ut de rebus omnibus ſacris, profanis, bellicis ac pacatis referatur, de paucis iudicetur: ut in maximorũ Curionũ non modo ſententiã ſed etiã nutũ ac uoluntatẽ eatur: nec pedibus tantum tranſeatur ut olim in Romano ſenatu, ſed & manibus et uultu aſſenſioni atq; etiã aſſentatiõi ſcite aſſeruiatur. Illud ſanè memorabile poſt aliquot hoſce annos contigiſſe dicũt, ut quũ ferè omnia decreta per diſceſſionẽ facta ſint de rebus quidẽ arduis, nullũ tamen per diſſenſionẽ aut diuiſionẽ ſententiarũ factum ſit: uſqueadeo uel pedarij in ſententiã principũ trãſilire didicerũt, uel ipſi potius ſententiarum principes cenſendi anſam conſultis præciderũt: quo minus miremur tam claros exitus rerũ noſtrarũ extitiſſe, quas in ſuperos & mortales mirifice ſuſcepimus. Superi boni, quàm erit illuſtre, quàm ſplendidũ, quàm memorabile ad poſteritatis opinonẽ, rebus bene conſultis à quibuſdã qui ſeſe utriuſq; uertices iuris exiſtimari uolebant, factũ eſſe ut liberi parentẽ, inofficioſum quidẽ, ſed parentẽ tamen, & gens pientiſſima ſummã arcẽ ſedemq́; religionis inuaderẽt, ob idq; piaculum maieſtatẽ clariſſimæ prouinciæ priſtinosq́; ſpiritus, ſubito dei numine decidiſſe: ut Galli abſterſa præſentis animi criſta lepores eſſe ſibi galeati uiderentur: pluſq; in calcaribus ſpei quàm in enſibus ponerẽt. Equidẽ haud libens ſummũ in rerum adminiſtratione locũ mereri uelim, ſi tantũ ipſe munus quoquomodo obire poſſim, ut ſimile aliquod dedecus aut portentũ auſpicijs meis accidiſſe prodatur. Præſtare enim arbitror nomen uiri probi & honeſti memoriæ prorſus eximi, quàm male & incommode poſteris innoteſcere. En propter quod ciuilis uitæ trãquillitatẽ, ſtudiorũ amœnitatẽ, & deniq; uitæ æternæ contemplationẽ poſthabere debeas, ut in oculis uel auribus unius prouinciæ per theatrũ aulicũ cum ſtrepitu comitũ clientũq; tranſueharis, aduerſis ſæpiſſime cuneis, gradibus, & orcheſtra: tãetſi ut maxime ſecũdo populo te oſten-

te oſtētes, tamē ſi trāſeūtis gloriæ ſpectes celeritatē, hoc quidnam eſt aliud ꝙ ueluti plauſum inanē per tranſennā mereri? Nam ut illud mūtā quòd grādi plerūq; ætate, quòd uerſatili ſcena, quòd lubrico ac præcipiti ferè proſcenio prodeūt, certe quū alij actores recēti gratia flagrātes ſubierūt in cuneos aut in ordines, neceſſe eſt exacti ueteres ut faceſſant, aut inter theatricū miniſteriū turpiter (*ſubſeruiāt.*

— Tunc Tartarus ipſe
Bis patet in præceps tantum tenditq; ſub umbras,
Quantus ad æthereum cœli ſuſpectus Olympum.

Etenim quū latine loquentiū cōſuetudo eos olim in cœlo eſſe diceret, qui omniū ore celebrarētur præ potētia, uel rerum egregie geſtarū gloria: ego tragicos iſtos reges & tēporarios quū ex flagrantiſſimæ gratiæ præcipitio deciderūt, in tantū frigus delabi uideo, ut penè exēptos ex memoria credas, è numeriſq; expunctos. Ita fit ut in Tartarū rigentiſſimū ruiſſe uideātur, cū ij qui nullo iā famæ plauſu excipiūtur, latine frigere dicātur. Quāta eſt aūt eorū ſublimitas, quāta eorū admiratio, quātus omniū ſuſpectus, quum uelut fortuna ſuccollāte tollūtur, altero tanto maior eſt deorſum altitudo, quū ab ea deſtituti inſultantiū oculorū cōiectu (ſic enim euenire ijs aſſolet) uelut quodā faſcino exareſcere uidētur: tot enim miſeros homines oculorū radijs lācinari neceſſe eſt, quot in hominū ipſi obuios aſpectus incurrerint, dū quiſq; ob præteritā obſeruantiā nō liberā ſed obnoxiā, pœnas ſibi deberi putat. Sed fateamur ſanè ut ſunt humana, eos eſſe felices: tātummodo hoc exigamus ut actus ipſi ſuos recte ac decore peragāt, & quiſq; eorū uideat quid ſui ſit muneris, quā perſonā ſuſtineat, quantū ab ea oneretur. Nūc aūt cū ita mores inclinatos eſſe uideamꝰ, partim ut ambitio et cupiditas, partim diſſoluta diſciplina grauitatē & honeſtatē è medio ſuſtulerint, quis eos felices exiſtimare poſſit? nam quomodo nō miſer eſſe poteſt, qui in cothurno uel prætexta, uel comitiis perſonam uel ſupparaſitantis induit, ut latus cingere maximi curionis, & officioſus eſſe potētibus uideatur? At hoc factitari ab ornatiſſimo quoq; uidemus,

Frigere in aula.

*ex diametro. Cuius tamen interpretes ſunt maximi curiones et co-
ryphæi : ad quorũ mores & placita aulici quidã recocti iuris illius
conſultiſſimi reſponſa ſua tẽperant. Huius curiæ illud eſſe inſtitu-
tum dicitur, ut de rebus omnibus ſacris, profanis, bellicis ac pacatis
referatur, de paucis iudicetur: ut in maximorũ Curionũ non mo-
do ſententiã ſed etiã nutũ ac uoluntatẽ eatur : nec pedibus tantum
tranſeatur ut olim in Romano ſenatu, ſed & manibus et uultu aſ-
ſenſioni atq; etiã aſſentatiõi ſcite aſſeruiatur. Illud ſanè memorabi
le poſt aliquot hoſce annos contigiſſe dicũt, ut quũ ferè omnia de-
creta per diſceſſionẽ facta ſint de rebus quidẽ arduis, nullũ tamen
per diſſenſionẽ aut diuiſionẽ ſententiarũ factum ſit: uſqueadeo uel
pedarij in ſententiã principũ trãſilire didicerũt, uel ipſi potius ſen
tentiarum principes cenſendi anſam conſultis præciderũt: quo mi-
nus miremur tam claros exitus rerũ noſtrarũ extitiſſe, quas in ſu-
peros & mortales mirifice ſuſcepimus. Superi boni, quàm erit illu
ſtre, quàm ſplendidũ, quàm memorabile ad poſteritatis opinionẽ, re
bus bene conſultis à quibuſdã qui ſeſe utriuſq; uertices iuris exiſti-
mari uolebant, factũ eſſe ut liberi parentẽ, inofficioſum quidẽ, ſed
parentẽ tamen, & gens pientiſſima ſummã arcẽ ſedemq; religionis
inuaderẽt, ob idq; piaculum maieſtatẽ clariſſimæ prouinciæ priſtĩ
noſq; ſpiritus, ſubito dei numine decidiſſe : ut Galli abſterſa præ-
ſentis animi criſta lepores eſſe ſibi galeati uiderentur: pluſq; in cal
caribus ſpei quàm in enſibus ponerẽt. Equidẽ haud libens ſummũ in
rerum adminiſtratione locũ mereri uelim, ſi tantũ ipſe munus quo
quomodo obire poſſim, ut ſimile aliquod dedecus aut portentũ au-
ſpicijs meis accidiſſe prodatur. Præſtare enim arbitror nomen uiri
probi & honeſti memoriæ prorſus eximi, quàm male & incommo
de poſteris innoteſcere. En propter quod ciuilis uitæ trãquillitatẽ,
ſtudiorũ amœnitatẽ, & deniq; uitæ æternæ contemplationẽ poſt-
habere debeas, ut in oculis uel auribus unius prouinciæ per theatrũ
aulicũ cum ſtrepitu comitũ clientũq; tranſueharis, aduerſis ſæpiſſi
me cuneis, gradibus, & orcheſtra: tãetſi ut maxime ſecũdo populo
te oſten-*

*te oſtẽtes, tamẽ ſi trãſeũtis gloriæ ſpectes celeritatẽ, hoc quidnam
eſt aliud q̃ ueluti plauſum inanẽ per tranſennã mereri? Nam ut il
lud mittã quòd grãdi plerũq; ætate, quòd uerſatili ſcena, quòd lu-
brico ac præcipiti ferè proſcenio prodeũt, certe quũ alij actores re
cẽti gratia flagrãtes ſubierũt in cuneos aut in ordines, neceſſe eſt
exacti ueteres ut faceſſant, aut inter theatricũ miniſteriũ turpiter
(ſubſeruiãt.*

— Tunc Tartarus ipſe
Bis patet in præceps tantum tenditq; ſub umbras,
Quantus ad æthereum cœli ſuſpectus Olympum.

*Etenim quũ latine loquentiũ cõſuetudo eos olim in cœlo eſſe dice-
ret, qui omniũ ore celebrarẽtur præ potẽtia, uel rerum egregie ge
ſtarũ gloria: ego tragicos iſtos reges & tẽporarios quũ ex flagran
tiſſimæ gratiæ præcipitio deciderũt, in tantũ frigus delabi uideo,
ut penè exẽptos ex memoria credas, è numeriſq; expunctos. Ita fit
ut in Tartarũ rigentiſſimũ ruiſſe uideãtur, cũ ij qui nullo iã famæ
plauſu excipiũtur, latine frigere dicãtur. Quãta eſt aũt eorũ ſub-* **Frigere in aula.**
*limitas, quãta eorũ admiratio, quãtus omniũ ſuſpectus, quum uelut
fortuna ſuccollãte tollũtur, altero tanto maior eſt deorſum altitu-
do, quũ ab ea deſtituti inſultantiũ oculorũ cõiectu (ſic enim eueni-
re ijs aſſolet) uelut quodã faſcino exareſcere uidẽtur: tot enim mi-
ſeros homines oculorũ radijs lãcinari neceſſe eſt, quot in hominũ
ipſi obuios aſpectus incurrerint, dũ quiſq; ob præteritã obſeruantiã
nõ liberã ſed obnoxiã, pœnas ſibi deberi putat. Sed fateamur ſanè
ut ſunt humana, eos eſſe felices: tãtummodo hoc exigamus ut actus
ipſi ſuos recte ac decore peragãt, & quiſq; eorũ uideat quid ſui ſit
muneris, quã perſonã ſuſtineat, quantũ ab ea oneretur. Nũc aũt cũ
ita mores inclinatos eſſe uideamꝰ, partim ut ambitio et cupiditas,
partim diſſoluta diſciplina grauitatẽ & honeſtatẽ è medio ſuſtule
rint, quis eos felices exiſtimare poſſit? nam quomodo nõ miſer eſſe
poteſt, qui in cothurno uel prætexta, uel comitis perſonam uel ſup
paraſitantis induit, ut latus cingere maximi curionis, & officioſus
eſſe potẽtibus uideatur? At hoc factitari ab ornatiſſimo quoq; uide-*

*mus, ut qui id non faciat, is aut abſurde uerecundus eſſe aut refra-
ctarius aut aduerſis placitis prouidentiæ natus exiſtimetur. Quid
qui in pōtificio cultu, & ſacroſanctæ dignationis habitu ſcurrileis
uctus imitantur & uelut in tragico amictu mimos & planipedes
actitāt? (nam id ita uſitatū eſt, ut qui paulo modeſtiores ſunt, ij et
alijs inuiſi ſint, & magnā laudē hac una uirtute mereātur) nū etiā
illos felices eſſe dicemus? neq; uero alienā ipſi perſonā ab illoq; ſuo
faſtigio abhorrentē libētes & cupidi induūt, et eos ſortis ſuæ orna
tusq; nō pudet, neq; nō eos ſortis ſuæ aut pœnitet aut pudet, & nō
ſunt planè miſeri: et hi ſunt, quos hodie propemodū ſolos diuites eſ-
ſe diximus. Ita patet quid ſequatur ſi paulo argutiores eſſe perga-
mus. Linguis enim fauere neceſſe eſt, cū ad ſacroſanctos uentū eſt.*

De ijs qui ſe totos ſtudijs literarū dederunt.

*Quare multo mihi fortunatius eſſe eorū inſtitutū uidetur, qui lite
ris ſe totos quàm qui opibus dederūt comparandis. Dūtaxat quibus
Solomōis uoti liceat eſſe cōpotes, ut nec maleſuada egeſtate eouſq;
urgeātur, quo ſecus de uirtute atq; honeſtate iudicēt, nec rurſus dī
uitijs redundātibus in cogitationes uaneſcāt, aut erraticas aut im-
pias. Nam quū literarū peritia ad oblectationē frui, et uitæ per uir
tutē ac decus agēdæ, tāquā inſtrumēto uti ſolēt: tū eo amplius poſt
huius uitæ curſum memoriā ſui in æuū prorogare hac eadē faculta
te poſſunt. Quanquā hæc fortaſſe naucifaciēda ducerē, niſi etiam
præſtantis doctrinæ adminiculis uti bonos et graueis uiros ita exī
ſtimarem, ut cōtra temerarios caſus celſi ſemper et recti eſſe per-
gerēt, & aduerſus fortunæ infeſtioris impetus animo præſentiore
confirmarētur: ſicut ad humanas iniquitates eoſdē ita ſe cōpoſitos,
collectoſq; tenere par eſt, ut quicquid obuenerit, uelut decretū pro
uidentiæ æqui boni faciāt.*

Quis tenor ſtudiorum tenendus ſit.

*Eſt aūt is tenor ſtudiorum tenēdus, ut à
carceribus diſcendi per ſpatioſum illud ſtadiū diſciplinarū, quæ li-
berales dicūtur, ad metā ſeculariū literarū proueniant, et in flexu
ne cōmittant, ut aut acquieſcendū eſſe aut diutius hærendū putēt.
Sed quo curriculū totū peragant, rurſus à meta ad carceres et ad
emiſſariū denuo aliud ſpatiū non currant ſed ingrediantur & in-*

cedant:

cedant: quod pronũ iam ipſum eſt, & ſpei bonæ plenum ſalubriſq; uoluptatis: ſiquidẽ cum in eo eſt ſpatio exhauſti iam laboris orbicularis fructus præſentarius, quũ uelut indagine cinctã ueritatem tenebunt, tum etiã multo maius præmiũ futurum æternũq; ſperatur. Eſt enim ea demũ uera ratio philoſophandi, non fallacẽ ſtudiorum amœnitatẽ, non inane nomen beatitudinis perſequens, ſed recta & honeſta uia ueram & ſolidã gloriam haud inauſpicato petesſens. Hanc uiam quærendæ doctrinæ ſummũ illud par amicitiæ Gregorius & Baſilius Græci, & eorũ ætati ſuppares Hieronymus & Auguſtinus cũ tenuiſſent, et ante eos omnes Cyprianus & Lactãtius, et deinde Hilarius, aliĳq; anteſignani partiũ chriſtianarum maiorũq; gentiũ theologi, quorũ hodie reſpõſis ad interpretationem diui iuris utimur, ad extremũ iudicio iam ſolido ad ſacroſanctum ſtudiũ ſapientiæ, quaſi ad Bulææ Themidis oracula uenerunt, quã conſiliatricẽ latine appellare poſſumus. Scire enim auebãt homines ingenioſi quo modo uiam inire poſſent ad propoſitum finem, quaſi in patriã ferentẽ, quã ciuitatẽ ampliſſimã eſſe conſtat nomine Vranopolin, ſuperis hominibuſq; communẽ dũtaxat qui nihil in ſeſe impie aut perfide admiſerint: in eaq; regiã eſſe ſapiẽtiæ, quam prouidentiã antiqui latini ut Græci pronœã uocitare uoluerunt: in qua numeris omnibus ſcientiæ atq; intelligẽtiæ beatiſſimæ animi humani ſimul cũ omni miniſterio & ſtipatu diuinitatis fruũtur, cũ ordinibus illis ſcilicet cœleſtibus inenarrabili ratiõe deſcriptis. Hos Eſaias prophetiæ decus, argentũ et aurũ ſuũ ad CHRISTI *obſequiũ cultũq; teſtatur attuliſſe, quo uerbo tum rerũ intelligentiam nullo errore concretã, ſed ad puritatẽ excoctam, tum eloquentiæ nitorem ſplendoreq; ſignificat. Has enim illi priſci opulentas facultates in ſcribendis eloquendiſq; rerũ diuinarum enarrationibus conſumpſerunt. Verum hoc ĳs probare non poſſumus, qui ignorantiæ patrocinantes, eloquentiam ut curioſam, à ſacriſq; ſtudĳs alienam recuſant: ob id ſemper inuiſam inertiæ, quòd forulis omnibus antiquæ bibliothecæ excutiẽdis, ac diu multumq; diſcendo*

Bulæa Themis.

Eloquentia ignaris tantũ inuiſa.

nullũ ad quæſtũ ab ingenuis cõparatur. At nos philoſophiã argẽtea
ſupellectili ſacris operantẽ, auguſtius et amplius ſapiẽtiæ litare cõ
Samijs uaſis non litandũ. tendimus, q̃ ſi ſamijs aut plũbeis ſacra libamina auſpicetur et pere
gerit. Quis enim in ſacris, fictilibus uaſis aut ſtanneis uſus eſt, quũ
idem ipſe argẽteo inſtrumẽto nõ careret? Illud uero rurſus ſummo-
pere uidendũ ne quod ſanctuario domini uſui eſſe poteſt, id in ſi-
mulacra impietatis conſletur, aut in uſus uoluptatis aut alioqui in-
quinetur. Quare ego miſerabilẽ eorũ eſſe ſortẽ cõtẽderim, qui quũ
magnã iam partẽ laboris exantlauerint uel in flexu acquieſcunt ut
diximus, quaſi pẽſum encyclopædiæ cõfecerint, uel diutius adhære
ſcunt in humanioribus literis animo iam ſeneſcẽte, nimio utiq; uenu
ſtatis eloquẽtiæ, ac leporis amore capti & irretiti, eorũ planè ſimi-
Ad Lotophagos hærere. les qui apud Homerũ in diuerticulo uiæ ad patriã ferẽtis, aut Lo-
tophagorũ ſodalitate, aut Sirenum cãtu deliniti patriæ meminiſſe
nõ poſſunt. Nã quid eſt aliud ſocios nauim in patriã tẽdentẽ egreſ-
ſos, Vlyxis in patriã feſtinãtis et uiæ peragẽdæ ſemper inſtantis
reminiſci noluiſſe, quàm in uita huius ſeculi uoluptatẽ illectricẽ ſa
Vlyxes. luti prætuliſſe? Vlyxes aũt nobis quidã fuerũt ij quos ante dixim⁹,
orthodoxæ perſuaſiõis. i. collimãtis philoſophiæ uindices, nõ pallia
ti illi quidẽ Vlyxes, ſed paſtophori: qui multa & uaria eruditione
imbuti, quũ oĩa penè genera philoſophãdi partim pererraſſent, par
tim præterijſſent, ſalutẽ ſuam tandẽ anxie ſociorũq; perquirebant,
quæ nihil eſt aliud q̃ aditus in patriã. Talis enim ſtatim Vlyxes il
le famigeratus deſcribitur à poëta. Atq; ut ille uir heroici ſpiritus
Polytropus. & polytropus ab Homero dictus. i. multifaria ingenij dote, multi-
plici morũ cognitione, uerſatiliq; ſolertia præditus, inferos adijſſe
dicitur: ſic qui in cœlũ mẽte ſcãdere, ad plenãq; cõtemplationẽ di-
uinarum rerũ euadere cogitat, cõmodius mihi facturus eſſe uide-
tur, ſi uenietẽis annos in rerũ humanarũ intelligẽtia bona ex parte
cõtriuerit, et maturo iam ſacris diſciplinis ingenio, ad uerã philo-
ſophiã ſe cũ omni cõmentandi apparatu cõtulerit. Quod mihi per
inde eſſe uidetur, atq; ſi quis ex floraliũ ſpectaculo ad Eleuſinia my
ſteria

ſteria trāſeat et quaſi migret. Quicquid enim à uetuſtate ſacrorū noſtrorū exorte diſcimus, id ego præuiā ac præcurrentē diſciplinā eſſe iudico ad uerā et theologicā philoſophiā nos deducentē. Et eā ob rē à Græcis propædeumata dicta .i. ea documēta quæ præſciſcere nos oportet priuſquā accedamus ad rerū grandiorū arcanarumq́; cognitionē. Hoc labore exhauſto, uelut cōfecto ſex dierū labore, tū demū ſabbatiſmū domino dicare moribus chriſtianis cōuenit, & ſanctuariū ſapiētiæ iam feriatos adire. Ibi uidere eſt hiſtoriam mirificā, euētus uarios, carmina pluſquā heroica & cothurnata, cōciones panegyricas, orationē figuratam ac uerſicolorē, tropis diſtinctā et formis ſententiarū, omnimoq́; locutionē humano captu auguſtiorē atq; ſublimiorē. Adde ſymbola Pythagoricis multo argutiora, dicteria ſententioſa, ſcotinis inuolucris ſenſuū implicata, ut profanas aures fugiāt, ambagesq́; omne genus multipliciter inuolutas. Quid dicā omnē rerum naturā nō humano ſed diuino ingenio indicatā & apertā? omneis hominū mores, omneis ſenſus humanos brutosq́; explicitos? res omnino capaces præſtantiſſimarū mentiū, dignasq́; quibus non modo toto (ut dicitur) pectore incumbere, ſed etiā quibus illiqueſcere toto corpore atq; intabeſcere debeam⁹. Huius ultimæ et ſummæ cōmentationis maieſtati, poëtica & oratoria oratio copiaq́; omnis differēdi eloquēdiq́; ratio, cōcedat neceſſe eſt: ut humani captus altitudo ingenij faſces diuinis ſummittat monumentis et oraculis: et quidē ita ſe feciſſe uir ſummæ doctrinæ Gregorius Nazianzenus teſtatur, cuius autoris exemplū imitari percupide debemus, ne literarū cognitione ſecularium quaſi bacillo arūdineo nixi, in ueritatis cognitione & uiæ philoſophicæ progreſſu grauiter cōcidamus. Sed citetur teſtimoniū locupletiſſimi autoris ueritatis, & in literis ſecularibus in primis eruditi. Qui uelut in literis diu multūq́; negotiatus & feliciter, inuēto tandē unione, & ſummi boni teſſera, peragrādi finē facere cōſtituit: eūq́; liceri fluxarū rerū contēptu, atq; in eo uno poſtea acquieſcere. Sic aūt ille ait:

Μοῦνον ἐμοὶ φίλον ἔσκε λόγων κλέ@, οὓς συναγείραν

Propædeumata.

Lectio ſacroſancta.

Memorabilis locus.

Gregorius Naziāzen⁹.

Ἀντολίη δύσις τε καὶ ἑλλάδος εὖχος ἀθῆναι.
Τοῖς ἔπι πολλ' ἐμόγησα πολὺν χρόνον. ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς
Πρηνέας ἐν δαπέδῳ χριστοῦ προπάροιθεν ἔθηκα.
Εἴξαντας μεγάλοιο θεοῦ λόγῳ, ὅς ῥα καλύπτει
Πάντα φρενὸς βροτέης στρεπτὸν πολυειδέα μῦθον.
Sola fuit cordi nobis facundia, quantam
Orbis eoa manus ſimul occiduumq́; coëgit
Tractus, & illuſtres Græcorum gloria Athenæ.
Sed ſimul ac tandem multo peperiſſe labore
Contigit ante pedes CHRISTI *afflictam ipſe reliqui.*
Cedit enim ſummi ſermoni numinis omne
Humanæ mentis uarium ac uerſatile uerbum.

Quibus uerbis intelligimus uirũ illum ſummo ingenio præditum, ſummo ſtudio deditum, multam ac diuturnã operam eloquẽtiæ & poëticæ dediſſe, ad quarũ rerum ſtudiũ tota mente ferebatur. Sed quum tandẽ ueniſſet ad ſtudiũ ſacræ philoſophiæ et ſacramentũ ſalutis humanæ intelligere cœpiſſet, cuius fuit unus CHRISTVS *interpres et antiſtes, ilico ipſum illa omnia literarũ ornamenta in conſpectum domini abieciſſe, uidelicet agnoſcentẽ & animaduertentem quicquid in literis ſecularis philoſophiæ ac philologiæ uidiſſet longe id abeſſe à diuinis oraculis, atq; à ſermone ipſius diuinæ ſapientiæ. Sacra enim ſcripta omnẽ haud dubie elocutionẽ mẽtis humanæ uincere intellexit, quamlibet figuris diſtinctam orationem ac multiplici eloquio elaboratã, præ diuini ſermonis ui ac fulgore obſcurari atq; elangueſcere. Ego quidẽ certe in ea ſum opinione ut exiſtimem tropos oratorios multo ſublimiores efficacioresq́; in ſacra lectione inueniri, quàm in priſcorum Græcorum Latinorum'ue monimentis, poſſeq́; oratoriã phraſim fieri ea lectione multo locupletiorem: ſed id perſuaderi ijs uix poteſt, qui humanorum ſcriptorum lepore ac ſuauitate capti, horridi ſtatim & refractarij ſtili lectione deterrentur. Neq; uero concinnitatem eloquentiæ in ſacroſanctis libris requirere, ſed uim ſublimitatemq́; ſententiarum conſe-*

De ſacroſanctis ſcriptis.

conſectari debemus, etiam ſi hauſtos inde ſenſus in ſcripta uenuſtiora transferre, & pigmentis externis reddere floridiores, nec ius nec fas prohibet. Præſtātiſſimæ enim gēmæ argento potius craſſo quàm auro includuntur, ne thecæ nitentis aſpectus, quoquo modo pertinere aut accedere ad æſtimationem tam pretioſæ rei uideatur. Et alioqui deus arcere profanos uoluit ab oraculis ſuis, qui orationis pigmenta & elegantiæ lenocinia, non ſenſus arcani & myſtici nucleum eliciendum putant. Hic autem exiſtit illa Theophraſti querela de bræuitate uitæ, quæ uelut in tyrocinio philoſophiæ ſanctioris flagrantes animos deſtituit. Iamprimum Talthybius ille cœleſtis Eſaias præconio urbano et eleganti, ac figuris illuminato, aduentantis ſapientiæ & ueritatis ſacramentum uociferans, ſacrisq́; (ut ita dicam) leporibus diuinisq́; ſalibus conditus & iucundus, à quo tandem ſatis explicari per totam uitam poteſt? Hunc ſequitur (ut ita appellem) Idæus, Troiæ captiuitatem fatidico præconio atque lamentabili municipibus ſuis pronuntians: cuius explicatio mirificam quandam enarrationem commentationem'que poſcit. Hos duos ſequitur numeroſa turba uatum (quos ſalutigeros proprie appellare poſſumus) res cœleſtes entheis rapſodijs effata humano captu omnino maioribus. Horum enim uocibus altiloquis quidem & canoris, ſed parum in hoc mundi ſtrepitu exauditis, humanæ conditionis ſacramentum prouidentia in omne æuum deprædicauit. In uniuerſum autem ſacros illos uates camœnas quaſdam altiores eſſe dixerim arcana cœleſtia per ſatyram cantitantes, eorum'que uaticinia eodem pertinentia, citharam quandam auguſtam eſſe & cœleſtem paracleti plectro in uarios modos numeros'que pulſatam: cuius pſalmata percipere eorum eſt demum, qui aures à cātu profano feriatas, quod rarum eſt, ſacrisq́; carminibus initiatas habent atq; dicatas. Iam uero ipſe triſmegiſtus (ſic Solomonem uoco) antiſtes ſapientiæ, germanæq́; philoſophiæ parēs, nōne tribus libris cū eo qui ſapientia Solomonis inſcribitur, omnia philoſophiæ placita figurate complexus eſt? ita

Quare uerborū phucū reſpuāt res ſacræ.

Eſaias.

Hieremias.

Solomō triſmegiſtus.

*philoſophū ab incunabulis inſtituens,ut affectibus ad obſequiū redactis mentē tandē in arce Mineruæ, & in ipſius(ut ita dicā)cōtubernio ſapiētiæ iā ſeſe indulgētis benigni⁹ collocet:id eſt aūt ſummū bonū,quod annos plus mille hūana philoſophia omnib⁹ indagās naturæ ueſtigijs nō antequā ſe indicāte ſapiētia & prodēte inueniſ re potuit. Sed parentē eius penè omiſi lyricū illū uatē omni quālibet heroico uate longe ſublimiorē:cuius poëmata humanarū diuinarumq́;rerū deſcriptione argumētoſa,ipſum(ut ita dicā)*Mercuriū *interpretē poſtulāt:quē ego* CHRISTVM *interuentorē diuinæ atq́;humanæ naturæ proprie eſſe cēſeo,cœli*⁹ *ipſum ad genus hoc mortale delapſum,mādatáq́;cœleſtia deferentē humanitatis habitu.Hic eſt enim ſermo,hoc uerbū,hæc ratio,quibus diuinitatis principiū ſummū,arcana ſacramenta mortalibus enarrauit,quo etiam ipſo ante uſus erat uniuerſi architecto,naturæq́;cōditore:ob idq́;à ſummo euāgeliſta logos* Græco *uerbo uocatus eſt.* Ecce tibi *in ſermone(ut aiunt)ipſa ſapiētia, q̄ genus humanū næuo illo primæuo iniuſtū, purifico rore uelut aquula ſmectica .i. emaculatorio lauit, atq́; è cōditione obnoxia,Orciq́;adeo lōgo nexu et mācipio exēptū natalibus reſtituit. Hæc libris quatuor didaſcalicis(quæ euangelia uocantur)bona ex parte figuratis,philoſophiā quā olim* Socrates *è cœlo in terrā deuocarat,è terra rurſus in cœlū ſupráq́; cœlos ocius erigit.Etenim quæ ille ſymbolicus cōcionator ambagioſe & allegorice de ſapiētia dixerat,ipſa de ſeſe ſapiētia proloquitur aperte & luculēter: tāetſi griphos illa quidē interim ex cœleſti ſympoſio allatos mortalibus propoſuit,nectar ambroſiáq́; magnopere redolētes: atq́; ut olim* Promethe⁹ *ignē æthereū è cœlo* Mineruæ *uſus cōſilio rapuiſſe dicitur hominibusq́;dediſſe,ſic dei ſapiētia ignē æternum charitatis humano generi cōmunicauit:cuius ſcintillas quaſdā pſeudophiloſophia in diſputationū ſuarū fomitibus aſſeruabat, è* Iudæa *utiq́; quaſi è ciuitate cœleſti quoquo modo petitas. Hūc ignē æternum noſtra ætas extinctū atq́; etiā oppreſſum penè uidit, æditorum ſanctuarij nō tantū neglig ētia,ſed etiam uæcordia.* CHRISTVS

Mercurius eſt CHRISTVS.

CHRI-

STVS aũt.i.ueritas et ſapiẽtia, uelut Ianus quidã gemin⁹ utriuſq; naturæ particeps, utrũq; teſtamẽtum diuinitatis, inſtrumentumq; utrũq; indagandi ſummi boni coniũxit, finẽ æui priſci cũ principio renouati mũdi connectẽs, dierũq; ipſe antiquorũ inſtaurator innocẽtiæ fermè priſcæ mortales reſtituit. Iam uero ſapientiã ſequitur è ueſtigio ſuus ille Hypophetes Paulus, uir ad unguem diuinæ manus factus, atq; inter oẽs ueritatis emiſſarios lectiſſimus, eius fani ſapientiæ architectus, cuius formã ſymbolica graphide antiſtes ille ſapiẽtiæ Solomon quondã deliniarat. Idẽq; ſacra ſapiẽtiæ ijs gentibus impertiuit, quæ antiquiſſimo decreto myſterijs arcebãtur ut indignæ ac profanæ. Hic eſt qui claſſico prædicãdæ ueritatis edictũ alterius natalis in Aſia et Græcia tã ſtrenue et ſublimiter quàm clare atq; exaudibiliter promulgauit, ut qui mũdi aut dæmonis mãcipio hæreditario tenebãtur, uelut altero matris enixu ingenui naſcerentur, priſcaq; noxa ſoluti. Quid ille liber unus euãgelij Ioannis, nonne ſacrariũ penè totũ ueritatis cõtinet? Hic eſt ille ſeruus domini receptitius, qui ſapiẽtiæ ipſi ſuper cœnã incũbens, hauſtã diuino numine ſapiẽtiam inenarrabili libello poſteritati tradidit. Eiuſdem Apocalypſin.i. annales rerũ nondũ geſtarũ, quid aliud quàm Parcarũ cõmentaria eſſe cẽſeas? Illic enim effuſa uaticinia omnẽ ſeriẽ fatorũ, oĩa prouidẽtiæ calẽdaria in poſterũ continẽt, etiã ſi Oedipode (ut aiũt) cõiectore indigẽt. Iob aũt alũn⁹ ille ſapiẽtiæ, inſtitutionem ſacrorũ cõtinet Athletarũ: qui liber unus dramaticus uelutiſpectaculũ quoddã uiſendũ eſt, Philoſophus ſcilicet cõſummatus & abſolutus edẽs ſpecimẽ ſui. In eo fortuna plagis multiplicibus ſæuiẽs, æquanimitas nuſq̃ inſtãti urgẽtiq; aduerſariæ manus dãs ac ſuccũbẽs, uelut in cãpo tolerãtiæ, & aduerſitatis infeſtiſſimæ committũtur. Quo ex agone tandẽ æquus animus uelut Hieronices i. ſacri certaminis uictor, Agonothetæ dei iudicio pronũtiatur. Iam libri quinq; Moſis (ut rẽ à capite, quod dicitur, arceſſamus) cũ ſapiẽtiæ architecturã atq; opificia naturæ primordia, tẽporis incunabula, uitæ tyrociniũ continẽt: rurſus luſtrationẽ orbis, ſacrorum

STVS Ian⁹ geminus.

Paul⁹ Hypophetes ſapiẽtiæ.

Sacrariũ ueritatis.

Apocalypſis Parcarũ cõmentariũ.

cerimoniarũq; ritus, religionũq; natales & pietatis mirifice deſcri ptos: iuris etiã gentiũ elementa, legũq; fundamenta cõplectuntur, quibus humani mores diuinitus cõfirmati ſunt. Tũ uero in illis pro uidentiam planè eſt agnoſcere, ex altiſſimo ſinu diuinitatis ſe pro ferentem, ſummi etiã boni adipiſcendi rationẽ humano generi in- dulgentiſſime exordientẽ. Certe quidẽ Geneſeos liber hiſtoriã quã dam admirabilem refert & ænigmaticam prouidẽtiæ, auguſtioris cuiuſdam faſtigij natalẽ hominibus immortalitatemq; beatiſſimam mortalibus parturiẽtis. In his aũt libris res arcanæ à profanisq; mẽ tibus abhorrentes, ita proditæ ſunt diuina ſolertia, ut ad proſopo- pœiarum ueritatẽ, figurarum nouitatẽ, affectuum mirificam ex- preſſionem, accedat ſublimitas ſententiarũ atq; ſenſuũ gemina ter- geminaq; diuinis ingenijs interpretũ enucleata. Super oĩa uero eſt beatæ iamiã futuræ uitæ, ſi ſapimus, ſecuritatisq; ſempiternæ, ſum moq; bono acquieturæ æſtimatio, mirifice illa quidẽ in ijſdem mul tifariamq; adũbrata, tanta ſpe animos, tamq; certa profundens ac pignerãs, dũtaxat fide bona lectitantiũ, res omneis ut temporarias calcare tãtiſper deſpicereq; cogat. His alijsq; ſacroſanctæ diſcipli- næ monumẽtis (nõnulla enim prætereo prudens) uidere eſt per ne bulam captus humani ingenij, quæ præmia eos maneant, qui calca tis fortunis tẽporarijs & caducis, in expectationẽ ſummi boni ſpes omneis ſuas rationesq; cõtulerunt. Sed quũ tot anſas certiſſimæ do ctrinæ nobis dederit prouidẽtia, mirum eſt quòd ſapientiã tenere quaſi lubricã, fluxã, aut euanidã non poſſumus. Quid igitur in cau ſa eſſe dicamus? utrũ quòd ſpes præferuida in diem longiorem ſibi ſtipulari nequit: at ſapientia labores et moleſtias repræſentãs, præ mia & lætitiã in futurũ pollicetur? an potius quòd acreis ſenſus ad ſenſilia ꝑcepta et cõcreta, hebetes ad intelligibilia et abſtracta no- bis natura dedit? Primũ hoc dico, ſtudij ſapiẽtiæ fructũ etiam non aſpernandũ in hac uita repræſentari. Deinde ſummi boni expecta tioni nõ magis annos quàm annũ, nec dies quàm diẽ, nec horas ꝙ ho ram cedere, ut uiceuerſa ſummi mali timori atq; horrori. Semper

enim

enim nos excubare ſapientia iuſſit, & ad omne momentum diei & noctis accerſentis fati præſtolari uadimoniū. Vt aūt his copijs doctrinæ ſacræ in corde humano inſtructis, & tanquā in procinctu ſtātibus, nō regna, nō poteſtates, nō diuitiæ cōparantur aut adminiſtrantur, ſic oēs animi ſenſus ſuapte natura petulātes & cōtumaces, ita ad obſequiū rationis redigūtur, ut homo pacē & conſtantiā ſecum ſeruare poſſit: quod ſummū bonū cum philoſophia priſca in uniuerſum eſſe cenſuit, tum uero CHRISTVS ſapiētia proautor & cōſtitutor, extremum elogium condens, legati loco quàm amplißimi comitui ſuo reliquit. Quāta igitur animi alacritate, quàm ſtrenue, quàm conſtāter incumbere ad ſupradictorū librorum lectionem debemus, & eo amplius ad eorū philoſophorū qui amplius diſertiusq; cōmentationibus res figurarū inuolucris cōditas, in lucē eruere pijs enarrationibus ſcriptionibusq; contēderunt? Nam quicquid laboris in literis & ſtudijs ſecularibus conſumpſerimus, eius laboris largißimum fructū in illa lectione demetemus, ſi tamen defecato (ut dicitur) ingenio, ſi perpurgata mente ad id ſtudium acceſſerimus. Illud enim ſtudiū, ut rudimentum diſcendi exiſtimare debemus, hoc ut progreſſum & faſtigium: ſi quidem ex hoc ſcientiæ fonte perenni atq; inexhauſto quāuis magnifica, quāuis copioſa, quamuis ſublimis manare poteſt oratio, ſi modo nobis ſtipendia quidem implere in utroq; ſtudio contigerit: in hoc uero demū præmia ſperare operæ nauatæ et emeritæ. Quid autem gentilitia ſcripta ad intelligentiam ſacroſanctæ doctrinæ conferant, malo diuo Hieronymo credi ad magnum tum oratorem Romanum ſcribentī quàm mihi hoc arrogare ut demonſtrare nitar. Tum primum autē perueniſſe nos ad illam euthymiam, philoſophiæ antiquæ ut decantatam ſic incognitam ſentiemus, animos (ut ipſi aiebant) humanos beata undiq; ſecuritate imbuentem, quum fiducia cōpertæ ueritatis laborum omnium rationem conſtare nobis intelligemus. Hanc Euthymiam Eſaias eleganti metaphora fiduciæ contubernium appellauit: in quo animus humanus à rerum humanarum lectione & commen-

Tranquillitas animi.

Euthymia.

commentatione emeritus,rerũ cœleſtiũ & æternarũ cõtẽplatione paſcitur,delectatur,fruitur: ſed ſcilicet tot tãtasq; res nõ capiunt anguſtiæ cordis humani, niſi curis turbulentis uacui, nec alias res agẽtis. Quantũ eſt aũt in ea meditatione intelligere philoſophiam

De uera phiLoſophia. *ante* CHRISTI *aduentũ uelut planũ quendã fuiſſe,uel præſtigiatorem ingenijs humanis uarie illudentẽ,cuius Dædalea cõmenta atheos & uoluptarios aliaq; portẽta ſectarũ excitauerũt, id qđ*

Paulus. Paulus ille Vranognomon *aſſertor'que orthodoxiæ,teſtatus eſt ad* Coloſſenſes *ſcribẽs.* Nos igitur *germanã philoſophiã religioſe adire uenerabundiq; debemus,ut quũ à lectione gentilitiorũ ſcriptorũ quaſi à uoluptarijs fabularum argumẽtis,ad ſapiẽtiæ & ueritatis fanũ ſemel acceſſerimus,ueluti ſtudio iam ſerioſo uernãtes ſenectutẽ priſcæ ignorãtiæ paulatim exuamus,ac nouũ quendã & inſtauratitiũ hominẽ libẽtes induamus.Hæc enim una eſt diſciplina humanæ naturæ magiſtra,quæ hominis gubernacula exculpere ſtolidis ſenſibus poteſt, & intellectui ac menti tenẽda porrigere et moderãda,etiã ſi naturæ ui atq; imperio appetitus eſt proreta.Quare hoĩes qui nõ bonis tantũ externis,ſed etiã æternis ſtudẽt,hoc uidere etiã atq; etiã oportet, ut quod nautæ prudẽtiores facere dicuntur, ut ſacrã quandã anchorã ad extremũ ſalutis ſubſidiũ habeant, hoc ipſi imitari contendant, cõtraq; turbidiorũ affectuũ æſtus & iactationes fortunæ, lectione ſacra uelut anchora paſſim & ſem-*

Animaduerte. *per utãtur.* Hoc *enim retinaculo ac rationis ſubſidio ſæuiente tempeſtate ita nos firmare cõuenit,ne tranſuerſi in ſcopulos noxiæ alicuius offenſæ,aut in uada curarũ externarũ uento quodã cupiditatis repẽte rapiamur.Proh deus immortalis, eſt'ne aliquis tã aduerſis placitis prouidẽtiæ natus,duntaxat eorũ qui* Palladis *ſacramẽto bona fide dixere,qui quũ hæc animo accurate reputauerit,deſul-*

De cõtẽnendis diuitijs præ ſtudio ſapiẽtiæ. *toriãq; fortunæ uiciſſitudinẽ perpenderit,ac uitæ humanæ breuitatem,nõ* Crœſi & Midæ *diuitias,* Tantaliq;*(ut aiũt)* talẽta *pro nihilo ducẽda præ ſolida philoſophantium felicitate iudicet? et eos qui opum externarũ poſſeſſione in medio poſita, quaſiq; inter homines cu-*

nes cupiditate & auaritia præditos controuerſa, ad ultimum uitæ diem fortuna diſceptãte contẽdunt, nõ dico de precaria poſſeſſione rerũ, atq; in fortunæ mãcipio ditioneq́; poſita, ſed de aſini (quod Græci dicũt) umbra uel litigare uel laborare, uel ſeſe miſere affli-ctare? Ego uero etiã (id quod ijdẽ Græci in prouerbio dicũt,) oẽs iſtos theſauros nõ in cellulis cordis, ſed in promptuarijs fortis fortunæ et temeritatis cõditos, carbones tandẽ recte exiſtimãti uiſum iri contenderim. In quibus enim bonis maxime mens humana nimia ſui diffidẽtia imbuta, iure gentiũ & ciuili cõtra naturã recepto, parare ſibi præſidiũ ſubſidiumq́; cõſueuit: eorũ bonorũ affluentiũ ope non tam adiuuari diuites plerunq; quàm aduri quis nõ uidet? Num quis hoc neſcire poteſt quoſdã aliquãdo uæſana ſtimulãte cupiditate per fas nefasq; cenſus ſuos auxiſſe? cuius ordinis eſſe dicuntur, quos exẽteratores reipub. uocãt, & eos ipſos tamẽ ut fuit aliquãdo reipub. noſtræ cõſtitutio religioſe adiri oportebat, ſi quid æqui boniq́; à principe (ò ſummã indignitatẽ) impetrandã haberes. Hoc genus exagitat hiantis auaritiæ peruigil & inquies cogitatio, quæſitis iam ſemper aliquid acquirẽdi: ob quod eam priſci poëtæ Alecto uocauerũt, nomine ſanè appoſito & cõgruo, furiarũ unã eſſe dictitantes, quas inter miniſteriũ Orci dedicauerũt: & ego beatos eos putẽ quos conſceleratis animis ditatos eſſe ſciã, ſed ſint uel fuerint tam hominũ feliciſſimi quàm omniũ fortunatiſſimi, atq; opulẽtiſſimi eſſe uel fuiſſe noſcũtur, nũ ideo eorũ ſortẽ ſuſpicere & æmulari debẽt, qui à philoſophia didicerint, ijs tandẽ cũ Orco rationẽ eſſe habendã? Mitto nũc ſpintrias aulicos improbe ingenioſos, ex genere æruſcatorũ: qui rerũ noxiarũ inuẽtores, acuti & ſolertes uiderĩ populari pauperie nõ uerẽtur, dũmodo in aula innoteſcãt nihil pẽſi habẽtes. Iam uero Siſyphidas illos quàm beatos eſſe dicemus qui ethelodouliæ mãcipati (ſic enim appellatur ſpõtanea ſeruitus) ſaxũ illud ambitionis irrequieto labore ſubuoluũt non modo humeris & ceruice, ſed etiã uertice? Saxũ inquã illud prægraue & aſperum, quod interdũ ab aulæ ſummo gradu in mediũ relabitur, et nonnũ-

quam ad ultimum tam præpoſtera plerunq; fortunæ improbitate, ut in illa ſchola ima ſummis ingenia nō modo permixta uideamus, ſed etiam ſuperpoſita. Miſeram uitæ ſortem, atq; ut cætera ſuauē eſſe fateare, eo quidem certe grauem ingenuis animis, & propemodum enecantem, quòd ambientium natio, quaſi ex hiſtrionio genere oriunda ſemper perſonata uidetur, & geſticulatrix eſſe. Hæc autē moleſtia ambitus comes, ſenſus degeneres & obnoxij, actusq; per omnia illiberaliſſimi, introſpicienti patent, ijs qui primore rerum aſpectu acquieſcunt, non patent. Siquidem ut aulicæ potentiæ ſtrepitus & faſtu & comitatu frequenti beatus, uibranti quodam fulgore oculos contuenteis præſtringit, et præ admiratione ſui coronas circunfuſas ſummouere ſpecie luculenta uidetur: ſic ſi trans ſplēdorem inanis tectorij perſpicere poſſis, uel liberos eorum actus intra ſcenam populo iam non ſeruientes uidere, ibi tum ibi triſtia omnia ac lurida anxietate ſcatentia apparent, prorſus ut tetri ergaſtuli ſpeciem illic uideas ingenuis et candidis moribus inacceſſi. Verum (ô lubricum ambitionis errorem) quid illud eſſe dicam, quòd cordati alioquin uiri, nec cupiditate trāſuerſi, quum id quod diximus & dicant & ſentiant, uinculáq; ergaſtuli excipuloſa prouideant, fit tamen ut ſi propius adire detur, in ea ſe ſcientes prudētesq́ue induant: quum tamen id ipſi maxime fugitare uideātur? Vtrum quòd iam memores in re præſenti fiunt? an potius inſinuantes in locum illecebroſum, oculis & ſenſibus & mente capiuntur? utrum ſtulta fiducia freti quaſi exuendi nexus rationem teneant, periculum facere incognitæ rei uolunt? et eas plagas inire quæ mihi tenaciores Vulcanijs illis uidētur, quæ Martis Venerisq́ue ſtuprum irretiuiſſe dicūtur? quas Homerus in Odyſſea tradidit nec uiſibiles nec ſolutiles nec ui quātalibet fuiſſe eluctabiles. Scilicet ille eſt error æternus mētis humanæ, quæ carceres ambitionis tranſiliēs, non percipit ita pronū eſſe id ſtadiū ad mediū uſq; ſpatium, & inde ad metā ſenſim arduū: ut illic nullo ſufflamine procurrentes bigæ cōtineri, hic urgeri ad metā nulla cōtentione poſſint: tum

demum

demum aurigans altior iam ſpiritus fera intelligentia docetur nullum modũ aut finẽ ambitionis eſſe, quum ſemel rationis frenos momorderũt cupiditas & elatio præceps quaſi Aethon & Podargus equi duo iugales. His enim bigis genius ille lucifugus: (quẽ appoſitiſſimo (niſi fallor) nomine Laoplanũ appello quaſi mũdi totius popularem impoſtorẽ) ſapiẽtes multos huius ſeculi per theatrũ reipu. adminiſtrãdæ plauſibili ſpecie trãſuehit, & ſæpe trãſuerſos rapit. Sed ut apud Homerũ Vulcanus Martẽ et Venerẽ irretitos, omniũ deorum oculis ſubieciſſe narratur, ut de iis quiſq; ſuperûm ſententiam ludicrã & cauillatoriã ferret, illiq; in rebus Veneris deprehẽſi pœnas ſtupri penderent, in cõplexu obſcœno & pudẽdo omniũ cauillis expoſiti: Sic in cæcis illis interdũ laqueis uidemus homines antea exiſtimatiſſimos, non modo ſatyriſcorũ iocis ludibrio haberi, ſed etiã bonorũ grauiumq; uirorũ calculũ atrũ mereri. Etenim qui ad honores aſſumpti quos obnixe ambiuiſſe noſcũtur, nihil iam penſi habere manifeſto reuincũtur q̃ ſibi conſtãter factisq; ſuis cõgruenter loquantur: aut ita ſe in pleriſq; rebus agendis gerunt, nihil ut quicq̃ laborare uideãtur q̃ cõueniẽter priſtinæ uitæ degãt qua magnopere antea probabãtur: qd aliud q̃ fateri atq; etiã profiteri uidentur, ſe quæ olim recte, quæ grauiter, quæ conſtanter egerunt, non uirtuti & probitati, ſed ambitioni perditæ et cupiditati dediſſe? An etiam fortaſſe ſecundæ res acrioribus (ut ita dicam) ſpecillis explorant mentes hominum? & inde ortum illud dictum: Magiſtratus oſtendet uirum, ut inquit Ariſtoteles. O ſenſus inops plerunq; humana prudẽtia, quũ eo ſe abũdare maxime arbitretur. Viſendũ. uero ſpectaculũ pſeudocatones irretitos uidere uel Roſcios aulicos, aduerſo omniũ cuneorũ graduũ rumore ſe in dies magis ac magis in maculas implicãtes: quũ interim triſteis frontes atterẽtes dictitent ſummopere iis plagis extricare ſe cupere: planis illi quidẽ triuialibus omnino improbiores humi decumbentibus, qui quiritatu ſubdolo uiatores ludificari ſolẽt, fidem hominum implorãtes ut manum ſibi porrigant. Itaq; illud iam priſcum nũc omniũ ore in iſtos

uſurpa-

uſurpatur: tollat eũ qui nõ nouit. Ego quidẽ certe in ergaſtulo piratico ad ſcalmũ alligatus eſſe malim, q̃ in illis plagis deprehẽſus oĩm ordinũ probra impudẽter obaudire. Sed præclarũ illud quod ibidẽ uidimus, Cynicos & momos triduo Harpocrates factos: tanta uis eſt medicati calicis quem Circe illa Dædala curionũ magiſtra ijs aliquãdo propinat quos ad ſacra ſua opertanea intromittẽdos cenſuit. At uero modeſti & graues, ut apes exarmatæ aſpernabiles, uirtute tantũ & probitate macti hactenus iuſſi ſunt eſſe. Itaq; ualeant iſti, omneſq́; in Ariſtippea ſchola philoſophãtes, quos ego non philoſophos ſed ſophophilos uoco, nõ amorẽ aut morũ aut ſapiẽtiæ, ſed ſcitã quandã uafram'q; amicitiã profitẽtes, quorũ eſt illa cyria (ut dicitur) doxa .i. placitũ imprimis ratũ approbatũq;: Amicitiã citra aduerſam fortunã, ultra aras colendã eſſe, qualẽ illam fuiſſe Theſeiã fabulãtur ad inferos uſq; cũ fortuna ſequacẽ. Docti enim & probi iſtorũ uitã offenſatricẽ eſſe intelligẽtes, execrari et auerſari debẽt: alioquin philoſophiæ fructũ quonã mõ ſperare poſſunt, qui gratuitã ſibi operã & ſtatariã poſcũt? Qui aũt in caſtris ambitionis & cupiditatis indecore ſtipẽdia æraq́; merẽt, nõ ſtatiuis illi mãſionibus ſed Nomadũ moribus gaudent. Quomodo aũt tranquillitate animi gaudere, aut omnino rationẽ quandã certã & probabilem ſequi poſſunt .i. humanã uitã agere, quos immodicis affectibus obſequẽtes, nunquã ſecũ (ut dicitur) uiuere, nunquã apud ſe eſſe nouimus? Age quãdo eorũ ſenſus uacare rationis poſtulatis credemus, eiusq́; monitis auſcultare, qui in ea officina opificiũ exercẽt in qua feſto profeſtoq́; noctu & interdiu nõ ceſſatur? nũcubi aũt ſecuri et alacres animo ſunt, qui nullũ portũ tutũ, atq; à iactione & tẽpeſtate curarũ remotũ reſpiciũt? Hoc quũ in omnes ualet ambitione perditos: tũ uero exitiabile propè eſt ijs quorũ uitæ inſtitutũ ſeceſſum ac ſecretũ ſibi poſcit, quales ſunt qui aris aſcripti ab aula non abnoctant. Iamprimũ aulicæ ambitionis comites ſunt neceſſitas colendi eorũ qui primos curionũ ordines ducũt, & ſtudiũ ſeſe illis uenditandi per omnia obſequia. Has ſequitur timor offendendi eorũ qui

gradu aut ſtatu dimouere ac deijcere poſſunt, aut ad maiora ſenſim aſpirãtes deturbare & percellere. At hæ ſunt remoræ quædam tenaciſſimæ omniũ actionũ à ſeueritate atq; integritate proficiſcentium. Eadẽq; officij fungẽdi auocamẽta in eos quoq; ualẽt qui procul ab aula ciuileis ordines regẽtes, fauonio quodam aulico impleri actionũ ſuarũ uela & proceſſuũ cupiunt: id quod nullo non tẽpore factitari à ſolertiſſimo quoq; ambientiũ conſtat, ex quo ſordere cœperunt & faſtidiri mores planè ciuiles & urbici. Hoc genus iam olim ſeueritatis aciẽ obtudit in omni parte adminiſtrandarũ rerũ, atq; in omni ordine ferè maieſtatem integritatis imminuit. Neq; enim aliter incorruptus honos integritatis & officij unicuique uel curiæ uel ordini conſtabit, quàm ſi inter hos & illos erũt cõmercia dirempta. O uenefica beneficia quæ à præpotentibus manãt. Adeo nõnullos uideas pridie ferociter probos, mãdatáq; potentiæ aulicæ ingenue abnuẽteis, poſtridie ita in obſequiũ cõpoſitos, ut in naſſam curionũ beneficẽtiæ ceruices prius inflexas inſeruiſſe nõ dubie iudices: Siquidẽ nulli crimini uirtus adumbrata minus inficiãdo eſſe poteſt. Quis enim nõ intelligat eos inter metũ ab illis, & pudorẽ ab his atq; ab honeſtate, uerſare ſentẽtias & in omneis partes uacillabunde torquere: ne in alterã partẽ magis uergãt quàm uel ambitioni inſtitutæ uel honeſtati cõuenit? Solẽne eſt aũt rerũ potiẽtibus cuiuſq; ordinis decus uel aulici uel ciuilis uno uel altero autoramẽto ita ſibi obſtringere, ut in omni parte reipub. uirtus libero motu uel habitu uerſare ſe nequeat: uſq; adeo adminiſtratiuæ uitæ et prætextatæ ratio moribus hominũ inique comparata eſt, niſi uirtus ſibi ſemper inſtãs aduerſus inſidias eiuſcemodi excubet. Ita fit ut toga ciuilis in uniuerſum modũ ſuũ uel claſſem ſupergreſſa, & alienæ culpæ cõtagione uel imbuta uel aſperſa, maieſtatẽ retinere ſui honoris uix putetur. Hæc cauſa uiros cætera egregios in offenſionẽ ſæpe iudicij popularis impegit. Hi aũt et huiuſcemodi errores ſunt eorũ hominũ qui Mineruã ſapientiæ præſidẽ potentemq;, non in Athenæo (ut ita dicam) ſed in larario uenerãtur & colunt. Nam Minerua in Athenæo nõ

In larario colenda. Athenæum, id eſt ædem Mineruæ, ego inſtrumentum utrunq; fidei noſtræ eſſe puto: in eo nos ſapiētiam quærere oportet & uenerari repertā, nō ut ij homines faciūt qui ſenſu humano freti, omnia ſibi cōſulta domi, id eſt in ſuopte ſenſu eſſe confidunt: quos erroris luculenti freno ſe & alios ſæpe rexiſſe cōpertum eſt. Vt igitur uiris prudētibus & doctis ad rerū publicarū adminiſtrationē accedere, & honores magiſtratuúq; gerere ac petere interdum laudabile eſt & magnificū, contrà q; hæc omnino repudiare et auerſari, inertis fortaſſe aut ignaui animi iure exiſtimetur eſſe, id enim fert omnino ratio diſciplinarū ciuiliū: ſic toto (quod aiunt) cœlo (ut appoſite loquar) errare mihi uidentur qui ſe ambitioni uæcordi quaſi equo effreni furētiq; uehendos permiſerunt: ij ſunt enim qui nullo certo uitæ degendæ atq; inſtituendæ conſilio ferūtur, ſed quo eos cunq; impetus tulit, & qua fortunæ temeritas aditum præbuit & tranſitū, inconſulto feruore rapiūtur. Atqui huiuſcemodi nubigenas illos fuiſſe crediderim quos poëticæ fabulæ centauros nominauerunt, homines quoſdā ſemiferos, in equos deſinētes: Quo figmēto quid aliud q̃ eos homines ſignificari putemus, qui ex humanis ac cōpoſitis ſenſibus in ferociā tandē equinā degenerāt? cuiuſmodi illos eſſe uidemus, qui rebus ſecūdis inſoleſcētes, mox è poteſtate rationis exeunt ſenſibus moderātis, tū ciuilitatis ac priſtinæ ſortis obliti, eos qui in ſuo ordine ſe cōtinēt, aut qui moribus municipalibus uiuunt, & eo acquieſcūt quos ſors ciuilis tulit & natalium modus, aſpernātur, & uelut à ſe propulſant ferino calcitratu. Hos ſtimulat nō calcar æmulæ uirtutis ad decus aliquod eximiū ſecundo rumore cōparandū, quod incitamentū eſſe ſolet generoſis mētibus ad publica munera capeſſenda, aut ad ſuſcipiēda magna egregiaq; facinora, ſed inanis quædā aura uel popularis uel aulica, qua proceſſus ſui uela ſinuari futiles homines gaudent atq; triumphant: ob id fortaſſe centauri appellati, quaſi inani aura inſtincti, nec ſolidam ipſi nec uerā gloriā conſectantes. Quin & ipſis parentē eſſe aiunt euandā quandā nubē, eorū (ut interpretor) indicē uanitatis, ipſam

Centauri.

pro

Pro Iunone Ixioni eorũ genitori ſuppoſitã ludibrio memorabili. Eſt Iuno.
enim Iuno dea præſes(ut antiqui uoluerunt)legitimi ueriq; potentatus atq; honoris. Proinde ualeant iſti Ixionidæ literarũ ſtudij & philoſophiæ deriſores, & in amplexus ſe effundant uitæ ſibi deamatæ. Nos enim literarũ amore præoccupati riuales eorũ eſſe nequimus, ut imaginaria rerũ ſecundarum fruitione certiſſima bona mutemus, quæ à philoſophiæ amœniſſimo ſtudio manare didicimus. Vt autem hedera proceriſſimam quanq; arborem complexa, non ante eam dimittit, quàm ſenſim exuctam & uiuido humore exhauſtam ad tabem necemq; perduxit nexu tenaciſſimo: ſic ingenia præclariſſima quæ ſeſe prorſus ambitioni dederũt, non ante quàm aliquid eis ſecus accidit, ab eius contubernio lento tenaciq; explicãtur. Id adeo facile eſt ex euentu iudicare. Quem enim unquam iſtorum urbana officia reducem habuerunt libero ultro citroq; cõmeatu? quiſnam autẽ ueſtibulo iſtius ambitionis aliquo caſu exactus, ita poſtliminio in ciuilem uitam rediiſſe uiſus eſt unquam, ut non exulare magis in urbe q̃ aulica prouincia deceſſiſſe uulgo exiſtimaretur? Solenne tamen illis eſſe cõſtat qui mordicus poſtes aulæ, fibulaſq; prætorij omni ope retentant, uota clara identidẽ laribus in reditum nuncupare, quaſi urbanæ uitæ deſideriũ ultra ferre nõ poſſint: Scilicet hic regibus labor eſt, aut ea uoluntariorũ comitũ inopia premũtur, ut inuitos iſtos promiſſis ingentibus aut precibus retentẽt: Videlicet Gallia tam inops eſt uirorũ, aut reges noſtri nõ habẽt unde præmia ſequacibus ſui perſoluãt, ut unus & alter muneris obeundi in ſanctiore cõſilio aut in ſenatu caſtrẽſi et uiatorio neceſſitate teneãtur. O uaniſſima ſemper ambitio, in mendacijs tam apertis fidẽ tuam labefactas? ecquis eſt hodie tam in rebus aulicis peregrinus, aut omnino in moribus hoĩm iudicãdis tã minime malus, tã hebes, tã choridon, tã ſtupidus, quin ſtatim querulis iſtorum uerbis illud prouerbiale reclamet: Quære peregrinũ? Eſt enim clarior iſtorũ Callipidarũ fruſtratio q̃ ut quenq̃ non ruſticum fallere queat, aut quoquo modo latere. Nũ eos quotidie pedatim deſcẽdẽtes

*inde uidemus quo ſingultim feſtinare uideramus? quòd ſi per de-
tractationẽ ſtationibus ſuis uel ſacris uel profanis nõ abſunt, qui cõ
uenit quũ quotidie cõmeatum flagitare ſe dictitẽt, nũquã impetra-
re eos poſſe? uel quũ in dies ampliora munera ſibi ſuiſq; impetrare
noſcãtur, nõ ſumma eos animi æquitate muneribus aulicis aſſerui-
re? De ijs ut arbitror ſilendũ eſt (ne ſacroſanctã exiſtimationẽ læ-
damus) qui auguſtã illã cauſiã nõ uitæ ſanctitate, nõ illæſæ famæ
cõmẽdatione, nõ probabili aliquo cõſilio mereri, ſed aulici ambitus
decẽnali ſeruitute, ſed ampliſſimi honoris ſuggillata reuerẽtia, ſed
faſtus & inſolẽtiæ ſpiritu inſtigãte aliquãdo uiſi ſunt. O rem præ
clarã, & chriſtianis inſtitutis congruã, honorẽ ſacrificũ aulicis offi
cijs mereri. Abſit aũt ut id aut dicã aut ſentiã quod quidã incommo
de faceti cauillãtur, aulã ſolere Gallicã ſcurras albatos raſoſq; cir
cunferre, qui etiã ludibrio haberi ſe nec ignorẽt nec ægreferant. Il
lud certe præterire nequeo quod uidimus, nondũ planè cõploratis
pontificibus epitaphios illis agonas in aula quaſi parẽtalia certamĩ
na ab iſtis excitari, nõ ludicros ſed capitales, tam aduerſo rumore
ut puderet nos audire. Vtinã aũt huius culpæ rei arceſſerẽtur qui
in omni uitæ parte uitiũ aut peccãdi licentiã profitẽtur. Sed quid
illis futurũ eſt qui frontẽ præ ſeueritate obducere nõ deſinunt, &
turpiũ facinorũ exẽpla prodere nõ erubeſcũt? & poſt hæc etiã ſi-
mulatio fallere nos ſperabit? Mitto nunc ſectoriã eorũ improbitatẽ
qui exuuias ſacras nõ modo uiuentiũ ſed etiã ſtãtium ambulantiũq;
petũt, quãdoquidẽ magnorũ uirorũ autoritas huic crimini ut alijs
obtẽditur. Reuertar ad illos purpuræ cãdidatos qui obſcuris ſæpe
natalibus orti, & nullo ingenij ornamẽto prædi ti, regibus æquales
uideri aut aſſidere uolũt. Quid enim eſt quod tãtopere iam admi-
remur beatulas illas cauſias, quæ ſordere in Frãcia præ multitu-
dine, eorũq; leuitate uidẽtur, qui ne in ſacroſanctis quidẽ & uiſen
dis geſtaminibus auguſti uel uenerãdi eſſe poſſunt. Pridẽ id decus
ut eximiũ et opimũ regalibus tantũ extis promitti uidebatur, ut de
cebat, nũc minorũ etiã honorũ auſpicijs & plebeiæ fortunæ nõ ne-*

In competito res ſacerdotiorũ factioſe dimicãtes.

gari

gari uidetur ex quo inauratis cornibus hoſtiæ paſſim litare cœperunt. Quis enim hos iam magnopere ſuſpiciat, qui haud ita pridem unũ uiderit dibapha purpura ferocẽ æmula cãdoris beatiſſimi: quũ cohortẽ ipſe purpuratã quocũq; poſt ſe traheret, inter eos tam eminens quàm inter galeritas upupa? Species igitur nũc eadem & dignatio, autoritas ad populũ nõ eadẽ. Neq; uero in uniuerſum honoribus autoritas ſua reſtituetur & maieſtas, priuſquã ſordidis aut puſillis ingenijs ſummæ decora uirtutis petere fas eſſe deſierit, & ſacroſanctos ampliſſimosq; ordines rerũ noſtrarũ ſumma nũdinari capitale eſſe cœperit: quod utrunq; nobis uidere utinã mox contingat. Summa aũt diſputationis eò pertinet, ut intelligatur eorũ gloriã qui ſummũ bonũ in loculis cõditũ eſſe putãt, uel faſcibus aut infulis maiorũ auſpiciorũ adhærere, mortuis illis ſuperſtitem eſſe non poſſe: ijſdẽq; ſæpe morientibus aut gradu potẽtiæ deiectis (quod mortis inſtar ciuilis putatur eſſe) proſperata gloria infamiã agnaſci, aut certe perpetuã ignominiã. Eius rei quũ innumera ſunt antiquitatis documẽta, tũ uero recẽtia proferre nunc exẽpla poſſemus ſi id ad rẽ pertineret. Quotũ enim quẽq; uidimus aut meminimus iſtorũ integra perſona atq; integro ſtatu deceſſiſſe (ut iuris uerbo loquar) qui nihil nõ uiuẽtes honori tribuerũt? Porrò autẽ ut fugaciſſimus ſemper ſplẽdor eſt gloriæ pigmẽtis adumbratæ: ſic ueræ, eminẽtis & expreſſæ claritas nulla carie, nullo ſitu uetuſtatis exoleſcit: et eſt eiuſmodi gloria nõ in æs aut in auro inciſa, ut illorũ, ſed ſtilo exacuto & nitido impreſſa cedrinis in tabulis quæ carie non intereunt, ut quæ reſtibili traducũ natura prodatur in omne æuum. Atqui huiuſmodi eſt gloria non opũ cõgeſtarũ, nõ uitæ per ſummos honores indecore trãſactæ, ſed rerũ egregie uel geſtarum uel ſcriptarũ, quæ in alios aliosq; traduces propagãda, æternitati dedicata quodãmodo uidetur. Porrò aũt ut ſine aqua & igni ſacrificium aut cõſecratio nõ rite peragitur, ſic ſine ſtilo & eloquentia nulli⁹ aut principis aut populi geſta ad poſteros inclareſcere poſſunt, & æternæ memoriæ commendari & cõſecrari. Proinde etſi ante-

Vera gloria & expreſſa.

Eloquentia publice neceſſaria.

antehac memoria noſtra quidam homines officinæ magiſtratuum honorumq́; præfecti, cupide fēciſſe noſcūtur, tum ut ſtudioſi & literati, tum innocētia modeſtiaq́; prædıti parū plauſibile nomen in adytis aulicis habuerint, quaſi ab actu rerū reiectanei: contra'que imperiti & procaces, et in tenebris perſpicaces, uel earū rerū amaces in quæ cōmercio proborū prudētiūq́; non fuerūt, pleraſq́; reip. partes nominū ſuorū fama læta, triſti, ancipiti replerint, non ideo relangueſcere ſtudioſorū contētio debet aut philoſophantium. Eſt enim eſt abunde philoſophis geminos illos fructus ſperare Euthymiam et Euthanaſiā, res duas q̄ maxime expetēdas. Illā ſcilicet beatam & conſtantē numeris omnibus ſecuritatē, dūtaxat quod ad bona corporis & fortunæ pertinet: hanc hilarē animi ac ſpe bona perfuſam in morte æquitatē. Illis autē perdite ambitioſis quodnā eſſe maius ſuppliciū poteſt in uita per aulicā geſticulationē agenda, q̄ hominē in corde conditū, qui nō niſi ueritati ſeruire poteſt, ab homine externo conſpicuoq́; diſſidere, qui ſcenæ tantū ipſe ac populo ſe oſtentat, ad oculosq́; theatri quaſi ad ſpeculū nō afformat ſed effingit? quis enim iſtos Chamæleontes ignorat, reconcinnantes ſeſe identidem ad mores aulicæ potentiæ, ut tabulas olim ſuas clariſſimus ille pictor Apelles reformare ſolebat ad uulgi iudiciū? Eſt autem id natura comparatū, mentē male ſibi conſciā cū homine externo & uultuoſo diſſidere hominēq́; etiā hominis pudere, quū ui ueritatis cæca tormēta adhibentis fateri quiſq; cogitur apud acta rogitantis conſcientiæ ſuæ, ſe nō eum eſſe hominē quem uultus profitetur. Atqui iſti quos ſolertes aulicos & ueteratores appellari uidemus, quū per omneis uitæ actus perſonati ludiorū more uideātur, nō intelligo qdnā affirmare poſſint ſerio ſe in republica aut bona fide egiſſe: certe in ijs quæ ad uerū fiūt locus præſtigijs nullus eſt: Bona fides ſe ad manū aſpiciendā & cōtrectandam præbet: ſimulatio ſe uultuum inuolucris multiplicibus occulit & uerſicoloribus. Proh ſuperi immortales quid eſt ſi hæc impoſtura et fallacia non eſt? ſi enim cōpoſiti iſtorū uultus cū cordis motu turbulēto diſſidēt, quonam

Euthymia. Euthanaſia. Cōtra ſimulationē aulicam.

Chamæleontes aulici.

quonam tandē modo inſontes eſſe poſſunt? Atqui hoc poſcit ueritas quā nobis CHRISTVS nō modo in terris agēs præiuit, ſed etiā lege promulgata præſcripſit, ut quando natura ſympathiam eſſe inter mentē & frontē eius indicē cēſuiſſet, ſummopere id uideremus: ne homo qui in fronte eminet & toto ſe promit aſpectu, ſimul is ſermo qui ore uerſatur, & in aures ſe inſinuat, ab eo homine eoq; ſermone diſſideret qui extra præcordia caput nō exerētes, interiores uocātur. Quid autem totos dies precamur & à deo petimus niſi ut fiat uoluntas eius in cœlo & in terra? At id quid aliud ſignificat, niſi nos docet & hortatur ut corpus cum animo cōgruat? materia à forma nō diſcrepet? Homo ipſe interior, et exterior idem ſit? Quid igitur ijs hominibus facias? quid cū ijs diſſeras qui aulicarū cerimoniarum antiſtites eſſe uolunt, & ſimul probitatis opinionē atq; etiā ſanctitatis aucupari? proinde qui utilitatis aut potentiæ aſſequēdæ nimiū ſtudioſi, ad iſtorū mores ſe afformare contēdunt, ut ſummis curionibus induſtriā ſuā probent: ij non modo literis, & honeſtati ſalutē, ſed etiā CHRISTO & ueritati ut dicant neceſſe eſt. Ita ſequitur ſi Stoicis cōſectarijs eos urgere pergamus, ut hanc ab inuitis confeſſionē exprimamus: ad gloriā ſe & beatā uitā comparandam non ſupernate uia, ærumnoſa quidem ipſa et confragoſa, ſed infernate plauſtraria & militari progredi: et hanc autem et illam ineuntibus uiam uadimonium tandem ad ſummum tribunal obeundū eſt: quod in incertū diē cōſtitutū, nullis nec opibus nec faſcibus comperendinari poteſt. Quando igitur ipſi aliud ſemper agentes (ut dicitur) cauſam ſibi dicēdam meditari uidentur? qui aduentante ſæpe ſummi et ultimi imperij uiatore et interdum lictore, diem uel perendinū uel craſtinum dicturo, conſilia de ineundis (ô cæca mens hominū) honoribus nouis agitāt. En cur diſciplinarū cultū, literarum elegantiā, humanitatē, leporē, amœnitatē homines abijcere debeant, et philoſophiā deniq; ipſam rerū humanarū diuinarūq; interpretē, tranquillitatis ac ſecuritatis parentē quod ſummum in hac uita bonū eſt; ex qua non opes uulgares et aſpernabiles ſperare

Sermo interior.

& parare, ſed uelut ex cornu Amaltheæ ſumma omnia poſſunt haurire & copioſa. Quid enim nõ inuenias in Pandectis illis germanæ philoſophiæ? ſed ſcilicet hæc homines in terrã in eiuſq; uiſcera cernui & intẽti, Alcinoi (ut dicitur) apologum eſſe credũt, aut Arimaſpea carmina, res quidẽ illa uiſendas, ſed à nullo uiſas enarrantia: eoſq; Phæacas eſſe putãt, qui animi bonis capti, eò ſpes oẽis ſuas referãt quo nemo uiuus acceſſit, & unde nemo rediit. Sic plagiarius ille dæmonarches lucifugis emiſſarios animos humanos ſolicitans, à doctrina philoſophiæ abducit, & uelut ex Iouis liberatoris præſidijs, ſic à præceptis CHRISTI deductos & abſtractos aulico nexu aſtringit. Inde illa præclara axiomata aulicacademiæ, in eos ſemper mores uergere in quos aula prona ſit: Corpore & anima aulicæ potentiæ aſſeruiendũ eſſe ei quidẽ, qui aliquo in numero eſſe uelit. Fortunatos magis quàm probos obſeruãdos atq; colẽdos eſſe. Eum demũ recte in officina aulica perpolitũ eſſe, qui omneis numeros ſimulationis teneat. Impudentiã & diſſimulationem præſentiſſima duo numina uiris acribus & induſtrijs eſſe. Odia & ſimultates in loco ponendas eſſe, uiciſſimq; reſumendas. Nunquã offenſionẽ condonandã niſi fortunatis eſſe. Inimicos in articulo oppreſſos ad internicionẽ proculcare. Tum illa plutacademica in æde Plutonis inter oracula cõſecrata: Qui rem facere uelint, diuinis præceptis aliquãtiſper obaudiendũ eſſe. Tãti eſſe unũ quenq; quantũ poſſidere uideatur. Qui pauperiem fugere per fas nefaſq; neſciant, ijs ſuperos nõ dubie iratos atq; aduerſos eſſe. Male de ſe hæredibuſq; mereri, qui religioſe rem ampliat. Strenuiſſimi cuiuſq; atq; ingenioſiſſimi eſſe penates ſuæ gentis architectari, uel promouere quàm poteſt ampliſſime, in eiſq; rem augere quàm cumulatiſſime. Qui in hac uita inter armentarios cenſi ſint, in futura etiã ſubulcos fore: primarũ enim claſſiũ homines, in altiſſimo quoq; ordine cœlitũ proportione beatos ac diuos fore credunt. His & huiuſcemodi proloquijs homines in Plutonis porticu philoſophãtes, dogmata mirifica aſtruunt, in quorũ aſſiduis cõmentationibus ego

Alcinoi apolog° apd Homerum.

Arimaſpea carmina.

Axiomata aulicacademiæ.

Plutacademica proloquia.

ego nullam erroris intercapedinem et uacationẽ eſſe puto. Etenim quum timor domini autor nobis eſſe debeat omniũ rerũ expetendarum atq; fugiendarũ (nam abſq; eo dignum tantũ exere et peccabis ut inquit ille) quonã modo rationis habenis regũtur qui plus fortunæ & temeritati caſuum, quàm ueritati atq; pietati tribuunt? in quos inuehens Eſaias uatũ facile princeps, fortunæ eos menſam appoſuiſſe teſtatur ac ſuper eam libaſſe. Aut qui cõuenit eã uitã hallucinatricẽ non eſſe atq; offenſatricẽ, quæ per denſiſſimã caliginẽ rerum humanarũ ingrediens (quã uitã aulicã eſſe dico) nulla prælucente face ſapientiæ aut doctrinæ ſalubris, rapide promouetur?

Memorabile dictũ Eſaiæ.

Atqui ſapiẽtiæ præcepta & monita nemo ſatis ſine oraculis nouit: et eorũ oraculorũ antiſtes eſt philoſophia. Ita patet ſine philoſophis aut ſine philoſophia uitã rectè inſtitui ac cõmode nõ poſſe. Quum enim mẽs humana, quæ principatũ animæ tenet, iudiciũ rerũ facere ſine ſenſibus corporeis emiſſarijs ſuis nequeat, illi autẽ partim ſuapte hebetudine hallucinãtes, partim ab noxio genio, circulatore ipſo & archiplano ſolertiſſimo, circumuenti, rerum ſenſibiliũ ſpecies falsò ad eundẽ principatũ deferãt: fit ut mẽs in arce humani corporis ſedẽs, nec cauẽdas res nec admittẽdas iudicare probe ſciteq; poſſit agnoſcere.

Philoſophiã homini eſſe neceſſariã.

Accedit quòd prouidẽtia quos in albũ illud ſuum atq; æternũ retulit, eos fortunis interdũ euerſos, alioqui quoq; male multatos exercet, & per tolerantiã inſontẽ & inculpatã ex ſententia ſua probat: iſtos aũt fortunatos & temeritatis alũnos arbitrio ſuo ipſorũ & prudentiæ permittit, cui nimium ipſi confidunt. Quos genius ille impoſtor excipiẽs, præſtigijsq; allectos ſibi mancipans, ideo quietos à moleſtijs, & ſartos (ut dicitur) & tectos ab omnibus tuetur incommodis, incautiores ut eos ſecuritate inoffenſa, in dies efficiat. Scit enim in huiuſcemodi homines liberã ſibi cũ uolet manuũ iniectionẽ fore. Inde ille ſtupor humani iudicij euentus rerũ admirãtis, atq; in errorẽ ſæpe eorũ reuoluti & implicati qui negãt prouidentiã. Superi ac diui ueſtrã fidẽ: adeo'ne erroris perpetui nebula nos offudit tenebrarũ ille præſes, ueritatẽ rerum

Relati in album æternæ prouidẽtiæ.

Geryones tergeminus.

ut cernere ne ſole quidẽ illuſtriſſimo poſſimus? Adeo'ne Geryones ille tergeminus ſuperbia, cupiditas et uoluptas (tres aduerſariæ poteſtates è terra et inferis enatæ)infeſtus eſt ætati noſtræ, ut ſapientiæ præcepta toties inculcata memoria fideli cõplecti, et compreſſis(ut dicitur)manibus retinere nequeamus? nonne omnia quæ uidemus, à deo prædicta ſunt? an alterũ tandẽ Herculem expectamus post CHRISTVM Alexicacũ, qui mõſtra hæc è terra atq; ab inferis ad hominũ perniciẽ emiſſa cõficiat? an ut iterũ ad Troiã magnus mittatur Achilles? et iterum CHRISTVS humanitatis decus redeat, oculisq́; noſtris conſpicuus occurrat?

CHRISTVS uere fuit Hercules Alexicacus.

Exclamatio cõtra iniquitatẽ tẽporũ.

O cœli et terræ omniũq; animorũ conditor optime ac maxime, omniũ ſeculorũ illuſtrator et inſignitor, omniũ errorũ exploſor, et morũ emendator, qui regnis et prouincijs præſtites genios et cõſiliatores eorumq; rectoribus prouide ſtatuiſti, quiq; principũ mẽtes freno tuæ prouidẽtiæ regens, flexanimo ſæpe numine à ſtudio rerũ noxiarũ et exitiabiliũ, ad honeſtiſſimũ quodq; propoſitũ ſaluberrimumq́; detorques: erit'ne ſeculo noſtro tẽpus quãdo homines ſuo magis ac proprio cẽſu et dotibus à te profectis, q̃ fortuita poſſeſſione rerũ fluxaq; publice cenſebuntur? neq; enim ante id tẽpus futurum uidetur ut ſolidæ germanæq; uirtutes in Frãcia eluceſcãt, q̃ tu in delicijs habere exiſtimaris: quãdo antehac raras prodeunteis in publicũ uidere nobis licuit, etiamſi in umbraculis ſeceſſus et priuatæ uitæ latuiſſe credimus. Vnde factũ hiſce paucis annis, ut per omneis ordines illa quæ dicuntur Catorthomata apud nos requirerentur, id eſt præclara quædã uirtutis exempla, numeris omnibus officij publici abſoluta, quaſi officia in adminiſtranda repub. ad amuſſim uirtutis directa et emẽdata. Nam cũ in paucis familijs ſeminariũ beatorũ haberemus atq; copioſorũ, quid mirũ eſt ſi inuiſa publice uirtus, ab ijsq́; è proſcenio exacta qui choragiũ noſtrum in poteſtate ſua improbe tenuerũt, poſt ſcenã latere uoluit, aut in cuneos ſe ſtipare promiſcue ſeſſitantiũ? quãdo nec ei ſtare in medio licebat per tẽporũ iniquitatem, nec in ordinibus ſedere promptũ erat per ſordes omnia nundinantium.

Catorthomata.

nantiū. Falſò igitur literarū ſtudioſos nonnulli criminantur ut umbratili uita marcētes, ut in luce atq; celebritate torpentes, ut rebus gerendis honoribusq; inutiles. Nam qui in ſolē prodire, & aulā interuiſere ſine contēptu ſui literarūq; ſuggillatione nequibāt, nō inuiti faciebāt fortaſſe ut in exhedras & porticus, & in omnia uirtutis & philologiæ diuerſoria ſe conferrēt, quaſi in præſidia quædā philoſophiæ amœniſſima. Neq; enim tum innocēter actuoſum eſſe, nec gratuito licebat integráq; exiſtimatione in publicū prodire ut quidē erat hominū opinio. At uero iidē ipſi ſi mox fortaſſe edictum principis exierit (pauliſper enim ariolari iuuat) ut homines iā non prædijs, non ſupellectili, nō alijs pignoribus ol noxijs fortunæ, ſed cultu atq; ornamēto ingenij, & mūdo (ut ita dicā) nō muliebri, ſed uirili cēſeātur, in quibus nihil licet fortunæ pignerari: iidē inquam ipſi caput ilico prolaturi ſunt nō abiectū, non abditū, nō demiſſum, ſed aduerſus fortunæ et tēporum iniquitatē ut conditū ſic erectū, quos nōnulli opinione falſa ducti gaudere nūc putāt blattarū cōtubernio: et q tū nō neſcij eorū improbitatis qui fatorū uim modūq; in Frācia tēperabant, boni tamen conſulebant ſtudio ſe literarū, auocamento reipublicæ amœniſſimo diſtineri: ij ſi aditus publicos patere uirtuti ſenſerint in poſterum, ad profeſſionē ſui nō inter proletarios, ſed inter mente cordeq; cenſos continuo coibunt, omniq; inſtrumēto uitæ ciuilis per uirtutē agēdæ. Tūq; illi claſſici fortaſſe ludibrio habebuntur, qui nullum teſtem locupletē aut fide dignum eſſe credunt, qui non idem copioſus ſit opibusq; circūfluēs. Neq; uero philoſophia lucifuga eſt, neq; iners, neq; otij gaudens ueterno, neq; deſidioſe ſellularia ut multi criminātur, neq; nō ipſa rebus gerendis uacare poteſt, & forenſia induere prætextáq; uideri, cum tempus ita tulit, et decus eam ad id prouocat: ſed diſſimulationem, ſed fœdam aſſentationē, ſed deſultorias amicitias, anniuerſariasque morum mutationes auerſatur: nec ſub comico uultu tragicas ſimultates occulit, quibus rebus noſtro tempore in aula maxime quæſita eſt autoritas & retenta. Quemadmodū autem Socrates

olim

olim philoſophiam è cœlo in urbes deuocauit, et coëgit de rebus ad ciuilitatē pertinētibus diſputare: ſic philoſophos quoſdā rebus gerēdis idoneos, in forū ingredi aliquādo & in publicū prodire decet, induſtriāq; ſuā approbare in repu. egregie ac ſtrenue adminiſtrāda. Quòd ſi interdū ſtudioſi homines in celebritatē uel ciuilem uel aulicā nō prodeunt: non ob id delineſcūt, ſed uelut ex cōſpicilio ſeceſſus, iactationes atq; æſtus ambitionis obſeruāt, et in eos homines perſpicaci æſtimatione inquirūt quos fortuna famaq; omniū oculis auribusq; expoſuit. Quis enim eo tēpore libēs in rerū actu uerſaretur cū quidā ob redundāteis opes nec innocenter quæſitas nec ſine publica calamitate, beati & primarij homines aq; etiā ſummæ fortis haberētur: qui ſi nūc ad calculū ſeuere reuocarētur, talentū unū auri puri, probi, ſui (ut fuit olim in ſermone) demonſtrare nequirent? quum uiri ingenioſi & cultu doctrinæ elegātis perpoliti, aut quacūq; eximia facultate cōmendabiles, à commūijs aulicis exploſi, & tanquā ſexagenarij de pōte deiecti eſſe dicerētur? quū fecunda uirorū bonorū doctrina fugeretur, totoq; orbe accerſeretur quod priuatim fructuoſum, in uniuerſum luctuoſum eſſe ab omnibus cernebatur? quum re nulla magis homines creſcere quàm cothurnatis facinoribus tragicisq; auſis cœpiſſent, nō legū cōſtitutionūq; conniuētia, quas multas ſanè & præclaras habemus, ſed præpotentiū hominū coitione, qui oīa præſidia reipub. cōſtituendæ occupauerant? quū in ſinus priuatos & exiguos ampliſſima reſpub. clariſſimaq; ceſſiſſet, quæ in capite redimito, grandi quidē ipſo & auguſto ſed infirmo iamq; nutanti ſedere nō poterat? quū inopes repente facti diuites, mutationē fortunæ faſtu & improbitate ſermonis profiterentur? quum ij ferè ſoli opima decora ab optimo principe ferrēt, quos nobis malorū omniū ſementē feciſſe nobilitas nō obſcure ferebat, & populus obmurmurabat? quū ſummæ cupiditatis & licētiæ omni lege pudoreq; ſolutæ uirus lenta cōtagione manās, omneis penè bonos mores & honeſtos paulatim imbuiſſet? denique cum in ea quæ à cura rerū humanarū diuinarūq; curia (ut opinor) appellata

eſt, ita

eſt, ita ſibi quiſq. gentilibuſq; curaret & ſolicitus eſſet, ut maximus quiſque curio maxima incuria maieſtatis publicæ ac diuinæ teneri crederetur, ij que maxime negotia reipublicæ populo faceſſerent, quos caput & fortunas opponere pro populo decebat, ac unâ etiā diſcrimine intercedere nequid grauius aut turpius in rempub. decerneretur? Hæc enim omnia cū noſtra ætas & meminit & uidit, tum uero aliâs plerunq; imperij noſtri felicitati incōmoda fuerūt. Cumulus aūt indignitatis fuit, quū iam eò uentū eſſet ut nauclerus tantæ nauis fatali incuria uel fidutia potius incōſulta, nec in prora, nec in puppi ſederet, ac ne impudēte quidē tēpeſtate nautarum officia uiceſq; recognoſceret: nec qui ad clauū ſedebāt rerum communiū iacturā ad ſe pertinere magnopere arbitrarētur, docti iam olim ex naufragio fragmentū arripere: certūq; etiā nauclero ipſi eſſet extremā potius neceſſitatē expectare, q̄ nouo ſupplemento prorā puppimq; propemodū iam inanes explere. Quum charitate frigente, biante maxime auaritia, ardēte inuidia & ſimultate, languente pietate, exoleſcēte ſceptrorū priſtina maieſtate, iam nec ſuperi, nec mortales extrema deformitatis exēpla ferre poſſent. Hæc et huiuſmodi alia ideo frequēti⁹ in hoc opere meminiſſe mihi ſubiit, quòd homines ipſe queribūdos identidē meminerā eas res ætate noſtra Frāciæ cōtigiſſe, quæ gentē bello paceq; clariſſimā in orbē degenerū ſocordiumq; populorun coēgiſſe uidebātur: ſiue id culpa unius contigit, ſiue fatali inclinatione rerū. Atqui maior eſſe nulla potuit indignitas, q̄ ſumma nobilitate & doctrina à gubernaculis inclytæ gentis deiectis, quaſi floſculis regiæ coronæ decuſſis, homines haud clara ſorte nataliū ortos, ſumma infima et media in poteſtate habere, qui nec ius nec fas nec æquū bonūq; noſſent, nec bonis æquiſq; omnino bene cuperent, triaq; tantū illa uerba fari poſſent: do, dico, addico: quū regni opulētiſſimi bona quibus collibitum eſſet ita dilargirētur, ut ſibi neceſſitudinibuſq; ſuis belliſſimū quicq; reciperēt, reliqua præcerperēt. Vnde cōtigiſſe uidemus, ut in gurguſtijs quidā nati educatiq;, domos ac ſtirpes archite ctati ſint grandiorum

diorum penatiũ æmulas, quæ triduo excitatæ, publicoq́; diſpendio expolitæ, haud ſcio an mox collapſuræ ſint, ſi ſummus tandẽ Iupiter in membranas cœleſtes reſpexerit, ut eſt in Græcorũ prouerbio, id eſt ſi merita cuiuſq; ex actis diuinitatis & commentarijs ſupernis recognouerit. Nuper autẽ quum res noſtræ in eo ferè ſtatu eſſent, proh ſuprema prouidentia, quodnam nobis documentũ tuæ potẽtiæ flexæq́; felicitatis dediſti? Nam quum hæc poſtrema ſimul ſcriberetur à nobis, ſimul liber ſub prælis impreſſorum ſupra dimidiam partẽ exactus eſſet, ecce calẽdis Ianuarijs ſublato rege Ludo-

Mors regis Ludouici XII.

uico (cuius utinã cũ manibus deus gratioſe & clemẽter egerit) tanta uno die mutatio rerũ facta, ut qui prius digito cœlũ attingere poſſe ſperabãt, protinus humi ſerpere demiſſoq́; animo uiderentur, nec funebribus lachrymis (ut aſſolet) ſed ueris & intus obortis lugere & deplorare: uſqueadeo occaſus ille multis ſalubris (ut quidem nunc ſpes eſt uniuerſorũ) paucis eſſe maleficus & noxius uiſus eſt. Sideratos eſſe diceres qui ante triduũ omnia ad ſe cũ fortuna trahebãt, ut ferè eſt ſolẽne in uiciſſitudine huiuſcemodi rerum. In uniuerſum aũt is erat habitus animorũ & uultuũ, ut diuturnas ſordes reipub. excuſſas eſſe crederes, ut in luctu Hilaria ſanè feſtiua celebrare uideremur. Secutus eſt unus & alter dies per munificentiã & benignitatẽ trãſacti iãdiu deſuetas, quũ rex nouus idẽ primusq́;

Franciſcus rex.

Franciſcus, ſed regere iandiu eruditus ac populo chariſſimus, tyrocinium regni faciẽs, ingenij ſui ſpecimẽ ordinibus præberet ſalutatũ coẽuntibus. In quo ſceptrorũ auſpicatu, quũ ipſe imtẽtiſſime obſeruarẽ, uerba multa audiui feliciter ominoſa, ſignaq́; adnotaui: quæ ſi ratũ nobis auſpiciũ nõ faciãt ad id quod publica uice optamus & ſperamus, nõ uideo quid poſthac mẽtes humanæ augurari debeant, aut quãdo nobiſcũ prouidẽtia in gratiã reditura ſit. Certe in funere tripudiũ ſoliſtimũ fuit, & feſta frõs reipub. quicquid inde præ-

Prodigioſum fulmen.

ſagiendũ fuit. Nam et ante triduũ fulmẽ læuũ per totã prope Frãciam extiterat, quod ante nemo meminerat eo tẽpore ne in uno quidem loco accidiſſe: omnimoq́; ea tunc hominũ conſtans erat opinio,

hactẽ-

hactenus expiata noſtra eſſe peccata, Franciciq; regni maieſtatem ſuo genio reſtitutã. Poſt id prodigiũ una & altera nox interceſſerat: uenit ad me homo mihi & affinitate coniunctus, & amicitia ſumma deuinctus Frãciſcus Deloinus, regius conſiliator in prima & honoratiſſima decuria curiæ cẽtenariæ, inter primos iuriſcõſultorum his & literis & ſtudijs maxime & fauens & incumbens. Is quũ me in hoc opere ualde intentũ offendiſſet, cuius finẽ urgebam ne impreſſores opus accelerãtes mihi anteuerterẽt, inſtitit mecum hac de re conferre: nõ tã quòd à me ea de re diſſentiret ut poſtea intellexi, q̃ ut mecũ diſſerẽdo ab nimia me auocaret ſcribẽdi contentione: incaluerat enim mihi animus præſentiũ tunc rerũ indignitate mediãda. Tum uelut proludẽs, quũ ponè ſtans uidiſſet quæ ſcribebam: Ohe, inquit, odioſe facis atq; refractarie, qui tẽpori & fortunæ animum accommodare non labores. Quid enim tãtopere ſtudium hoc ſapiẽtiæ aut liberalis omnino doctrinæ exoſculare, quod frigere nunc in aula tu quereris ignorantiæ patrona? Inania enim nunc nomina uidemus doctrinæ & uirtutis algere, & ſtudia literarum damnoſa amantibus ſui eſſe. Quid mirũ, inquam, quum & ea quæ de ſuperis inferisq; traduntur, quæq; tot ſacris monumentis, tot oraculis, tot ſanctarũ animarum elogijs conteſtata ſunt, uix tertius quiſq; iſtorum non argumẽta tantũ dramatica eſſe putet, ſi quidem hominum mentes ex habitu geſtuq; ſerioſo, non ex ſermone tantum ſpecioſo æſtimentur: tantum abeſt ut huius temporis aula doctrinæ & uirtutis amore teneatur. Tum ille: Quin igitur Budææ utilitati conſulis? eorũq; exemplis admoneris, qui magno ætatis oleiq; diſpẽdio ingeniũ atq; animum literarũ ſtudio excolẽdum cenſuerũt? præſertim quum tu ipſe clamites ſtare Gallica ingenia in hac ſcena non poſſe niſi alios hellanodicas (ſic enim ut arbitror appellatis ingeniorũ iudices) Frãcia noſtra nacta ſit. An tu aliter cẽſes inquã, qui ſcias quoſdã rerũ arbitros noſtratium hominum ingenia laudare non ſolere, niſi more faſcinantium? à quibus cum beneficij loco peteretur, ut linguis tantum fauerent, ut quondã ſolebat in

Franciſcus Deloinus.

Hellanodicæ

bat in ſacris Harpocrates, nõ ſatis illi quidẽ habuerunt, quos merĩtos non neſcirent, teſtimonio ſuo fraudaſſe, niſi etiã eos premerent apertiſſime. Quando igitur, inquit, inanis ſtudiorũ meſſis hactenus ferè decoxit in Frãcia, & nũc maxime ingeniorũ flos eſſe tibi frugiperdus uidetur, quin aliud interim conſiliũ ipſe capis è re nata? & à ſtudiorũ cultu damnoſaq; obſeruãtia ad colendos mores huic ætati placẽteis contentionẽ iſtam animi cũ omni inſtrumento atq; ornamẽto eius trãsfers? Sanè uero inquã quaſi liberũ ſit et integrũ animo Mineruæ autorato iam quinq; & uiginti ſtipendijs, abrupto nũc mentis impetu & penè præcipiti ad Iunonis tranſire præſidia, poſitaq; doctrinæ et philologorũ cãdida, in cãdida proti nus ambitus & petitorũ uideri, hoc' ne eſt decori & honeſtatis rationem habere? etiã ſi eo cultu permultos omni arte ac facultate liberali defectos, ad horrea uſq; ſumma uidem⁹ copioſos eſſe factos. Quid ni eſt? inquit ille. Sero Phryges ſapiunt:

Flos frugiperdus.

Omnis Ariſtippum decuit ſtatus & color & res.

Valeant inquã iſta inter eos qui ad rẽ faciendã attentiores eſſe ſolent nimiũq; ſolertes. Ego Ariſtippeos iſtos uerſicolores nõ probo: quotus enim quiſq; honeſtatis & conſtantiæ ſtudioſorũ faceret, ut in quibus partibus conſectãdis militareis annos, & uenientem uitæ partẽ uigentẽq; cõtriuiſſet, earũ poſtea partiũ cauſam, hominũ aut temporũ iniquitate dãnaret? quid ſi igitur in his ſtatiuis diuinum numen uerſari libẽtius atq; præſentius exiſtimaret, num etiã tum ille cum fortuna in diuerſa præſidia tranſiret? At enim fors fortuna humanarũ rerum arbitra, maiora illic ſupplemẽta & uberiores cõmeatus ſuggerit, & ſuggerat ſanè, num ideo tu malis, aut quiuis bonorũ & grauiũ, inter Autolycos illos cẽturiari qui comitũ turba clientũq; lautorũ ſtipatu nos ſummouent, q̃ inter deſtitutos Ariſtides cẽſeri qui cõpoſita et inſonti fortuna acquieſcũt? Equidẽ qđ ad me attinet, nec Ariſtippeũ placitũ uerſatilis philoſophiæ probo, ut aliũ atq; aliũ utilitatis cauſa ſubinde me faciã, niſi ſi ſalua tueri id modeſtia poſſim & cõſtãtia: quod quemadmodũ fieri poſſit nõ

Autolyci ſolertes depeculatores.

uideo: nec Pythagoricã illã metẽpſychoſin agnoſco, ut repente aliũ me quàm literarũ amantẽ eſſe uelim, aut nunc anthropolatres eſſe poſſim, qui prius phileleutherus fuerim. Nec enim Vertumno tam benigno natus ſum, ut ab hoc uitæ inſtituto quod certa ratione ac meditata probaui, ad aliud ab eo diuerſiſſimũ transẽã: nec ſi maxime cupiã, liberũ eſſe id mihi ſinent ij qui ſciũt ſummis illis Ariſtippeis Democritũ gelaſinũ me ſemper eſſe uoluiſſe. Sed uide, inquit, ut ita rationẽ iſtã tuã ſubducas retinẽdi literarũ amoris, ne ad mãticam (quod aiunt) res tibi reditura ſit. Ad manticã autẽ? An putas prouidentiã tantũ de philoſophia permiſiſſe fortunæ, quã uitæ inſtituẽdæ atq; degendæ magiſtrã nobis dedit, ut ad inopiã ſubſidiorum uitæ redigere eam poſſit? Nihil agis mi Franciſce, etiam ſi magna tua apud omneis autoritas, apud me maxima ſemper fuit. Neq; enim quod tibi in conſilijs grauiſſimi uiri ijdemq; doctiſſimi factitãt, ut in tuã ſæpe ſententiã tranſeãt, doctrinæ id eximiæ & exiſtimationi tribuentes, id ego nunc imitabor in hac controuerſia, quæ in meo magis foro quàm in tuo diſceptatur. Iamprimũ nõ ſemper ijſdẽ præcentoribus hortamenta canentur in Francia, ut omnẽ ſpem in poſterũ uectores abijcere debeant, aut iacturã ſtudioſi facere exantlati iam laboris. Adeſt tempus fortaſſe quod multi non prouident, quũ in ſtudia literarũ incubuiſſe laudis ſummæ loco ponetur. Quare etſi aura fauoris iſtorũ Aeolorum nos prorſus deſtituit, non cõtinuo eſt cur uela proceſſus huius literarij reflacceſcere ſinamus, quæ fauonio ipſa ſpei bonæ in portũ quendã certũ & hoſpitalem conſilij fixi, ac meditati feruntur. Deinde (id quod rei caput eſt) cũ omneis opes noſtras omneis ſpes & copias non in ædem Saturni ſed in arcem Mineruæ cõgeſſiſſe nos meminerimus, quid eſt quamobrẽ magnopere angamur ne in diſpendiũ tandẽ loculariorum ſtudiorum curſus exeat? mirũ uero quin in compendiũ quæſtumq; luculentũ. Atqui ego præclarũ eſſe puto, ne ſtrigmẽta quidem clariſſimi certaminis ſeruare uoluiſſe, nedum oleũ et operam nos doleã in eo perdidiſſe, tantũ abeſt ut locularia iſta commoda

Aeoli in aula

T   *reſpi-*

reſpiciam: Et eſt diuina benignitate unde ſtudioſam ætatem tolerare poſſimus, non modo ex horto, ſed etiam è macello: ſed fac eſſe improbiorem fortunam, quid tum? ſubſidium rei familiaris à parſimonia non ſordida aut pudenda, ſed honeſta & liberali petemus. Hoc enim præſtabilius eſſe putamus quàm ut fortunatorum faſtui philoſophiæ nunc alumni lenocinari ſuſtineant. Equidem ex literarum ſtudio didici philoſophiam ſuffugiũ eſſe tutiſſimum atq; amœniſſimum inter optimam conſcientiam deſtitutis & iniquiſſimam fortunam. Habet enim habet inquam illa tolerantiam æquanimitate conditam pro anodyno calamitatum. Hic amor, hæc amœna nobis manſio, hoc ſtudiũ iucundiſſimum, quàm prudenter à nobis ſuſceptum nunc non diſputo: quando iſtis lucripetis approbare id nequeo, conſtanter quidẽ certe & obnixe retentum. Mirum uero (ut nunc ex æquo tecũ procul ab arbitris & familiariter agam) niſi tu aliquo ambitionis illicio captus es, qui hoc mihi conſiliũ ſerũ & indecorum afferas, q̃q̃ aliud fert fortaſſe uitæ tuæ ratio, quæ in celebritate ſummorũ uirorum uerſans, & oſtentationi neceſſario ſubſeruiens, libera prorſus eſſe & intacta ab ambitione non poteſt: ad quam alioquin quoq; procliuũ eſſe te animaduertiſſe uideor, natura magis q̃ iudicio. Quare mea quidẽ cauſa licet de hoc negotio in utranq; (ut aiunt) ut conquieſcas. Facilior autẽ hac de re ratio eſt cum iis qui doctrinam et literarũ peritiã quæſtui paſſim habẽdam eſſe cenſent: nam ego à ſtudio philoſophiæ honorariũ fortaſſe eſſe petendum, non idem operæpretiũ duco, ſi tamen ipſa per ſe non ſatis putatur eſſe. Eſt enim eſt huiuſcemodi philoſophia, multa ut in ea plerunq; deſiderentur, ſed pauca flagitẽtur. In quo uitæ inſtituto, minimo iure fortunæ bona noſtra poſſidemus, et deceſſionis diẽ ceſſiſſe è prouincia à deo nobis iniũcta nunq̃ nõ exiſtimamus: æquitas aũt animi & mens paucis contenta, reliquiq; affectus animi comites philoſophiæ, in quo alio uitæ genere æque inueniũtur? ſuper omnia eſt obfirmata ſemper ratio aduerſus ſupremam neceſſitatẽ, animiq; præſentia excubans ad obeũdum æquanimiter uadimoniũ mortis.

Anodyna medicamẽta

mortis. Philoſophiam ſemper uocamus nõ uanam,non tumidã,non diſputationibus rerum naturaliũ elatam commentatricem, nõ mantica & ſqualore inſignem,ac ſeſe populo uendĩtantem: ſed ſapientiæ illum amorem quem Græci Vranoſcopum dicunt,quaſi in cœlum ſemper arrectum: Earum rerum indagatorem,quæ non perſuaſione gentium à maioribus tradita,non commentis & ſpeculaminibus humanarũ mentium conſtant,ſed quæ elogijs diuinis,& oraculis teſtata ſunt humanum captum excedentibus. Vt aũt qui peregre proficiſcuntur,quum ad urbes aliquas ſermone hominum celebratas uenerunt,eos quos appellant Xenagogos adhibẽt qui eos ad loca urbium earum memorabilia deducant, resq; uiſendas cuiuſq; loci demonſtrent, quo modo hodie Venetijs urbe inclyta factitari uidemus, (quotus enim quiſq; id nõ facit eorum peregrinorum qui cognitionis cupidi ſucciſiuas horas rebus agendis detrahũt?) ſic homines in hac uita peregrinanteis ſtudio literarum uti decet quaſi quodam Xenagogo: ſi ijs quidem ipſi natalibus orti ſint, aut aliâs idonei qui eas res uiſant & ſpeculentur, quæ cognitu quammaxime dignæ exiſtimantur: quanquam huiuſmodi inſtitutio quam antiqui liberalem ideo appellauerunt,quòd & ciues ciuiliores & homines humaniores facit,ad uitam iſtam ualet quaſi peregre trãſigendam hilarius et commodius. Philoſophia aũt illa ſublimipeta (quam ob id docti & pij uiri Vranophronẽ uocauerunt) non modo Xenagogos, ſed etiam eo amplius Pſychagogos Chriſtianis eſſe ſolet: eius enim ſtudiũ animas à cogitatione rerum ſub ſenſum cadẽtium concretarũq; abductas,ad ſublimiũ et cœleſtiũ rerum ſpeculationẽ ſubuehit, mirificiſq; eius ſtudij illectamẽtis eò tandẽ perducit,quo animæ ſuapte natura & cõditione uergũt. Hoc unum ſtudium ſoli deo ſe probat,nec ut alia ſtudia literarũ populo ſe uẽditat. Agedũ Franciſce cõpone nunc cum hac tranquillitate uitæ aulicã turbulẽtiam,iſtorumq; beatorum obnoxiam obſeruantiam, ad quam tu me hortaris, & aude q̃uis argutus & diſertus unum ultra uerbũ addere. Imprimũ (quandoquidem tu mihi,ut dicitur,bilem concalefe-

Philoſophia proprie appellata.

Memorabilis locus.

Xenagogi.

Liberales artes cur dictæ ſint.

Philoſophia Vranophrõ Pſychagogosq;.

Conuenæ et Apolides in aula.

Elogiũ uitæ aulicæ.

ciſti) in illa cõuenarũ ciuitate uel apolidũ potius qui ſine lare, ſinẽ ſedibus uiuunt, quonã tandẽ pacto recte uita inſtitui poteſt? niſi uero componi rite penates poſſunt? et uitæ ratio recte atq; ordine in eo loco conſtitui, ubi colluuies ambitionis, cupiditatis, ſimulationis, impoſturæ, curioſitatis delatoriæ, fraudis ueteratoriæ, inuidiæ faſcinatoriæ, ſuperbiæ titanicæ, faſtus deniq; & impotẽtiſſimæ inſolentiæ diuerſoriũ habet, & cõmune conuenticulũ: ubi nunquã ſupremis curis locus eſt, nunquã rebus ultimis cõſulere uacat, inæternumq; proſpicere. Viſendus uero conuẽtus, in quo ſtropharũ opifices, noxiarũ rerũ ſpintriæ, nec dicẽdi cenſendiq; artifices, nec iuſti iniuſtiq; prudẽtes, primas ſæpe & ſecũdas ſumma indignitate ferunt. Hic eſt enim aulicarũ rerũ ſtatus, aut certe fuit memoria noſtra, ut eſt opinio conſtãs inter prudẽtiores, qui quãdiu futurus ſit, in manu eſt prouidẽtiæ. Ecquis eſt aũt honeſtatis amans & cõpoſitæ uitæ, qui non modo ſine moleſtia, ſed etiam ſine rubore poſſit in eo comitatu uideri, in quo omniũ ſentẽtijs itur in potentiorũ laudẽ dignorũ iuxta indignorũq;? in quo rumorũ aucupes, criminũ conſarcinatores, auræ temerariæ captatores, aſſentandi artifices, blãditiarũ magis quàm eloquẽtiæ gnari, in omnẽ obſequẽdi neceſſitatem ſeſe induſtriãq; ſuam potẽtiæ uenditãtes, diuini cultus uel neſcij, uel negligẽtes: hominũ uiuentiũ inter diuos relatores officioſi & comes atq; etiã elegãtes acresq; eſſe dicũtur? Veritatis aũt tenaces, curã honeſtatis atq; integritatis antiquiſſimã habentes, liberalioris inſtitutionis retinẽtes, pudori imprimis conſulendũ eſſe atq; exiſtimationi ducẽtes, aut ruſtici aut tardi aut ſocordes iudicãtur? Quis enim aut edictorũ cœleſtiũ prudẽs, aut interdictorum metuens nõ prorſus ineptire inter aulicos ſemper uiſus eſt, aut etiam delirare? quare in eo licẽtiæ & erroris gurgite demerſi, nec in cœlum poſtea ſuſpiciũt, nec unquã inde ita exiſtunt ut emerſiſſe uideãtur: id quod clariſſimis quotidie exemplis innoteſcit: Prorſus quidem (inquit ille) ſi ita in ambitũ & faſtũ ſeſe ingurgitarint, ut regreſſus ipſis ad uitam ciuilẽ poſtea liber non ſit, aut ſui obliti ſint, cuiuſmo-

Crimina aulici cõuẽtus.

cuiuſmodi nõnullos helluones honoris & pecuniæ nouimus, quorum hians perditaq; cupiditas quærẽdo intenditur. At uero liberaliter homines inſtituti, et literarũ ſtudio perpoliti, certos cuiuſq; rei numeros eſſe ſciunt, intra quos tantũ moueri modeſtia dictante didicerunt. Tibi uero Gulielme eo facilius anſam cupiditatis atq; ambitiõis porrigo, quòd te in re ferè nulla immodicũ animaduerti præterquam in literarũ ſtudio, à quo nec rei unquã familiaris iactura reuocari, nec ualetudinis incõmodæ tædio potuiſti. Vidi enim te & miſertus ſum annos plus ſeptẽ ita infirma ualetudine, ut uelut dioſcuri alternis uiuus mortuuſq; uiderere. Itaq; libẽtius te in eum (ut ita dicã) campũ immitto, in quo te longius latiuſq; non expatiaturum ſcio. Idq; maxime ut iſtam philologiã amicam tuam & iugẽ contubernalẽ crimine magno liberes. Scio enim medicos amicoſq; multã ſæpe tibi capitalẽ interminatos, niſi eius amore (ut propè dixerim) inſano interdiceres tibi primo quoq; tẽpore: qui te lenta tabe exugere exeſſeq; cõpertus eſt. Quandiu enim quæſo hãc fœminæ mihi affinis & dilectæ pellicẽ in thalamo & geniali interdũ lecto retines? Quam uſqueadeo deperire uideris ò coniugũ omniũ uirorũq; ingratiſſime atq; inuenuſtiſſime, ut non uxoris blandiijs, non ſuauijs eam unquã poſthabueris, etſi tot te illa pignoribus perquam tibi charis uinctũ tenet & obſtrictũ, quippe quæ bis triũ te liberorũ iure decẽnio reddiderit & auctũ & ornatũ, cũ etiã alioqui tibi ſit è ſententia: Qui te ſæpe commentantẽ obturbant iucũdo quiritatu, unica cũ ſororcula luſitantes, pueriliterq; ſupploſitantes tripudio quodã ueluti ſoliſtimo. Quid ſi igitur (inquam) moderationis frenos in illa uitæ licentia momorderim, atq; inter indomitos illos hominũ affectus, philoſophiæ iugum proterue excuſſerim: nũ tu præſto eris auriga cũ uoles qui mihi moderere? ſed fac me tecũ ſentire, et in hac re quoq; autore te, ut in pleriſq; alijs uti uelle, qui fieri id poſſe putas, ut qui moribus municipalibus nõ modo imbutus eſt, ſed etiã in ijs ita callũ obduxit, adeo contraxit habitũ planè ut fingi denuo ac omnino reformari non poſſit, & ut in prouerbio eſt

Dioſcuri Caſtor & Pollux.

uernaculo,qui iam maduit et contractus eſt:is ad aulicos ritus nũc afformare ſeſe aut certe aſſimulare ementiriq́; aulicũ hominẽ poſſit? Hoc *enim perinde eſſe puto, atq; ſi me natura uerecundum,iubeas exuto ſtatim pudore frontem acriter perfricare ad ſummam uſq; impudentiam: quod quemadmodũ tueri poſſis,ipſe certe nõ uideo,præſertim qui me à teneris (quod aiunt) unguiculis noueris.* V*erum eſto,frõtem quoquo modo perfricare potero,etiam' ne ſermonem ita effingere,ut fronti duriori ſermo etiam adulterinus cõmentitiusq́; ſubſeruiat?* Hæc *alijs ꝙ prona ſint neſcio,mihi certe habitus illos geſtusq́; et flexus corporis ſermonisq́; nõ tenenti,nec alioquin etiã gnaro figuratæ iſtius aulicæq́; urbanitatis, ſi quãdo inter illos* Logo*dædalos loquor & flexiloquos,identidem ſolœciſmũ admittere contingit,etiam ſi lepidus eſſe aut diſertus loquitando mediter : non enim numeros aſſequi poſſum aulicæ iſtius elegantiæ, quæ ſuam quandam palæſtram habet anniuerſaria mutatione menſtruaq́; interpollabilem: ſine cuius peritia moueri,aut proloqui nemo non inconcinne poteſt riſumq́;(ut opinor)non in circulis ciere.* I*am uero ueſtem illam ancipitem aulico utiq; homini penula magis neceſſariam , an tu habilem eſſe cenſes philoſophiæ alumnis? quid? cothurnis illis aulicis quemadmodũ pares eſſe poſſumus?* T*herame nes illos à te intelligi uolo, qui ita tẽperare officia,ita iura amicitiæ interpretari nouerũt, ut inter ſimultates exercẽtes ipſi utrinq; gratiam ſummam ineant,quũ neutris plenũ germanũq; officiũ exhibeant .* H*æc & alia permulta eius inſtitutionis documenta quum nec tenere ſatis poſſim , ingenij fortaſſe refractarioli uitio,nec in ore ſedeant* R*omanæ affecto mancipatoq́; facũdiæ,per me licet ut alij natura ſciti & elegantes, illuſtreis ſe & beatos faciant in uita tenebricoſa:me uero lubentẽ curia illa nunꝙ tenebit,quũ etiã ſi maxime cupiam, ne longo quidem uſu ſuũ facere & perpetuũ poſſit.* Q*uin & ut imperare mihi poſſim iſtos fortis fortunæ conciliatores colere,ſtipare, & eorũ faſtidia perpeti , (neq; enim aut turpe eſſe credo eos homines obſeruare quibus apud principẽ gratia flagrare*

grare ſplendereq́; cõtigit, ſi non eoſdem ad populũ & ordines infamia atq; inuidia flagrare uideamus, nec ita me hebeti ingenio eſſe puto ut non id efficiã ſi uelim quod omnibus obuiũ eſt et pronũ.) Vt igitur iſtos beatores hominũ liberali quadã obſeruantia, proſequi poſſim, nõ tamen eorũ riualis eſſe uelim, ut eam quoq; unã adamem quã ipſi cõſertis (ut dicitur) manibus amplexantur. Siquidem ut eſt hodie aulicarũ rerũ ſtatus & facies, uix tertius quiſq; hominum ratione͂ habere futuræ uitæ atq; æternæ uidetur: uſqueadeo uæſanus ille amor honorũ & diuitiarũ, excordes homines immemo resq́; reddit. Prorſus certe (inquit ille) ſi quide͂ eſt nimius, tibi enim hac de re aſſentior, ut meminiſti ſæpe me tecũ diſputare ſolitum. Etenim cũ in corde hominis religioni noſtræ auſpicato initiati perſidere amor rerũ diuinarũ debeat, atq; etiã deus ipſe humanæ animæ ſponſus, quaſi in thalamo ſic in corde cum pacta ſibi anima acquieſcere: (hoc enim poſcit Chriſtiani hominis ſacrame͂tum in prima luſtratione ſuſceptũ) is certe cor habere non uidetur, qui mentem ad captũ rerum cœleſtiũ natam, ac dei conſortiũ, ad commoda fortunæ & externa ita trãsfert, ut nunq̃ apud deũ, ac ne apud hominem quidem ipſum homo eſſe uideatur: id eſt ſua negotia & propria æternaq́; curare, ſed alias ſemper res agere, ut eſt in prouerbio. Etenim ſcelerati illi ſpiritus, Orci emiſſarij, earũ ſæpe rerũ ſequeſtres (ut uidetur) atq; interuetores, quæ in aula tranſigũtur, ambitionis et cupiditatis affectibus uelut uncinis cardiulcis corda hoĩm etiã doctiſſimorũ e͂ ſede ſua euellunt, ut exe͂plis lucule͂tis poſt memoriam tuam meamq́; cognitum eſt: adijciunt enim ſubdoli inſtinctores ſuauitatem quærendi aut uoluptatem honores aſſequendi, cum quibus uelut catapotijs quæ anodyna uocant medici, hamus ille cardiulcus, id eſt eximendo cordi aptus, nullo ſenſu uoratur. At uero philoſophia uitæ inſtituendæ magiſtra cordatos homine͂s reddit, humani etiam ipſa alioquin animi excitatrix ad uirtutem capeſſendã. Iſtos enim aulicæ diſciplinæ alũnos, hamo iam uorato & pernicie intus graſſante uidemus futuri æui ſecuros malis ſuis

Curia aulica excordes homines facit.

Anodyna catapotia.

Philoſophia cordatos facit.

indormire ſomnum Epimenidis: nec antequã uadãte in craſtinum uiatore mortis, quicquam ſummæ & ultimæ curæ animo agitare. Tunc trepidos illos uideas, uel uerius ſtupidos diſiecta uaſa ſua uelut in tumultu colligẽteis: et ut ſero fortaſſe quoquo modo reſipiſcẽteis, ſic nondũ Adraſtiæ legis formulã intelligenteis, qua formula cauſam ipſi ad ſummũ tribunal dicturi ſunt. Hæc eſt enim iuſtitiæ ſummæ ſeueritas ex bono illa quidẽ atq; æquo iudicãs, non ex iure gentiũ, non ex humani ſenſus placitis, non è principũ ordinũ huius ſeculi reſponſis. Cuius interpretationem deus idem & homo ſacris quatuor uoluminibus eorũq; appendicibus enarrauit, iis quidẽ quĩ aures nõ audiẽdæ tantũ, ſed etiã exaudiendæ atq; etiã hauriendæ æquitati ſortiti ſunt. Philoſophia uero è contẽplationis ſpecula aduentantem mortẽ prouidẽs, cuius diem ceſſiſſe homini iam inde ab auſpicatu uiuendi ſpirandiq; intelligit, uix unquam opprimi aut occupari morte necopinata poteſt. Cõpoſitos enim penates illa ſuos ſeruans, in procinctu ſemper excubat, quaſi nũquam nõ illo imminẽte tumultu quẽ in horã incertam prædixit is imperator, qui pro uigiliarũ teſſera Herculis ærumnas militibus ſuis dedit. Ipſe enim CHRISTVS uerus fuit Hercules qui per uitã ærũnoſam omnia monſtra ſuperauit & edomuit. Hæc & alia huiuſcemodi philoſophiæ dictata mihi excidiſſe putas, qui me ineſcatũ illiciis aulicorũ cauillaris? Cuius rei ſuſpicionẽ ita à me abeſſe uelim, ut tamen hãc eſſe ſententiã meam intelligas, aulicã uitam ſapienti non ſtatim ut ſphingẽ quandã exitialiter ambagioſam præſumpta in uniuerſum atq; in omne tẽpus opinione fugiendã eſſe aut auerſandã: ſed eam inſtituendæ uitæ rationem uel ætate hominis, uel ſorte oblata, uel neceſſitate tẽporis tẽperari, uel cõmoditate debere. Atq; ut obſignatis iam literis tecũ agam, qui modo philoſophiã nec inertẽ ad res gerendas eſſe dicebas, nec ſolifugã: nunc ipſe pedẽ efferre eam extra pomœria uetas, atq; adeo propemodũ extra limen ædium priuatarum, uidelicet quaſi ad ſolẽ & puluerẽ caligaturã, aut quaſi conuenarum illum ſermonẽ aſpectumq; nõ laturam. Vide igitur ut con-

*ſtanter hæc tibi & congruēter dixeris.Mihi quidē multa ferre ui-
detur ciuilis & humanioris inſtitutionis ratio, multa tēporū condi
tio,multa ingeniū cuiuſq; et captus,& naturæ aptitudo ad hoc ad
illud genus uitæ uerſatilis,quū res hoc familiaris poſtulauerit:quæ
omnia obſeruare debēt(ut opinor)literarū ſtudioſi,ne ſtudium ipſi
ignauū animi tantū, & uoluptatis inſtituiſſe cauſa,nō etiā ad ſub
ſidium uitæ accōmodaſſe uideātur.*Hoc quū Cato,cum Brutus ille
Ciceroni probatus,*cum Seneca, cum alij permulti literarū erudi-
tione præditi factitarūt,ut à ſtudiorū ſeceſſu ad celebritatē rerum
adminiſtrandarū trāſirent,tum etiā publicarū hodie rerū intereſt
magnopere.Quin & ad priuatarū imaginū claritatē,et nominis
cuiuſq; gentilitij illuſtrationē id ipſum ſuapte ui maxime ualere ſo-
let,etiam ſi nunc friget temporū iniquitate , ut tu antea queſtus es
ipſe.*Proinde ut Craſſus orator ille *nobilitatus elogijs* Ciceronis,
*in eiuſdē autoris dialogis inquit, ſe quū honores antiquo more pre
henſandi ſingulorū peteret,(ſic enim tum ferebat ambiendi ratio)
ſolitum eſſe à ſe Scæuolā ſocerū ſuum iuriſconſultū grauiſſimū di
mittere, cū ei ita diceret ſe aliquātiſper eſſe uelle ineptū:ſic ſi olim
aut propediē tēpus exiſtat,quū uiri doctrina eleganti perpoliti,in
ter aulicos agere honeſte ac cōmode poſſint, cur non etiā libētes fa
ciant ut quod moribus ciuilibus conuenit , pace philoſophiæ ad ali-
quot annos uerecunde ſuſcipiāt , ad aliudq́; inſtitutū uitæ non mi-
grent,ſed cōmeent? id quod ſi fieri per occaſionē oblatā bona philo-
ſophiæ uenia nequit,quid cauſæ eſt tandē quin literarum ſtudioſi,
ut caudices marcidi tantū in tenebris fulgeant?* Enimuero Budæe,
*ut philoſophiæ ſtudioſi circunferre philoſophiam manſionatim ne-
queūt ; ſic ab literarū ipſi amore quaſi quodā* Lyſania *comite nunq̃
derelinquuntur,qui moleſtias omneis inſuetæ uitæ diſcutit.Pera-
ctis autem ſtipēdijs honeſtæ ambitionis quæ nullo ipſa certo nume-
ro præfiniūtur,ſed alia quadā ratione modū ſuum ſortiuntur: tum
demum philoſophia receptui canēs, iterum ſibi reddit homines qua
ſiq; natalibus,ſic ingenio reſtituit, quos aut ambitio ciuilis aut cu-*

Philoſophia *loco & tempore ad res gerēdas prodire ex umbraculis debet.*

Lyſanias *comes,triſtitiæ diſcuſſor.*

 piditas

piditas non improbata in claris ingenijs, liberæ ſeruituti ac temporariæ mancipauerant. Quòd ſi refractaria illa unàq; infenſa philoſophia uiri gaudentes ſtudioſi, inexpiabili odio diſſidere cum ratione ciuili aulicaq; perſeuerarint, quid aliud quàm in mãtica Cratetis (ut aiunt) extremum fati uadimoniũ expectare dicentur. Hæc eſt mea hac de tota diſputatione ſententia, quam ut fuſius ipſe (ut opinor) atq; eloquentius dixiſſes: ego cenſentis more & deliberantis, ut in curia ſumma ſolemus, non exornãtis more dixi. Quaſi uero, inquam, tu leuiter hanc artem dicendi attigeris, in qua tibi iam par eſſe non poſſum, ut uideo, ut niſi te ſtudiũ iſtud iuris nimiopere teneret, in quo tu matutinas horas pomeridianas que collocas: (nec immerito, ferè enim primarij uiri eo ſtudio inclaruerũt) ſcribendi nobis occaſionẽ facile prærepturus fueris. Vnus aũt tu à regno hoc cõdito inuẽtus es, qui modũ in ea re tenere poſſis quæ modum nullũ nouit, annos & dies ut præſtituas ſtipẽdijs cupiditatis æra in comitatu principali merẽtis: et rurſus cũ emeritã ipſam quoquo modo ſenſeris, uelut cauſariæ aut ueteranæ miſſionẽ à ratione ut imperatrice poſtules. Quis uero poſt hominũ memoriã miſſionẽ ante ab aula poſtulauit, q̃ uno ipſe aut altero ſtipendio ære dirutus fuit? quaſi uero ratio ambitionem & cupiditatẽ exautorare poſſit, quas liberũ arbitrium ſacramẽto ita obſtrinxit, ut non milites illæ quidem, ſed deuotæ potius dici debeant. Cedò nunc unum igitur quem uel in præcipiti canitie miſſionẽ impetraſſe fateamur, nam multos numeris expunctos ipſi nouimus, qui falſò inter cauſarios uoluntariosq; profitentur, periti autem rerum nouerunt planè exautoratos eſſe, quibus illi fruſtra fucũ factitare nituntur. Proinde Deloine aut tu ex ſententia animi non loqueris, aut parũ noſſe uidere naturam et pellaciã eius belluæ quã uulgus hominũ curiam, perſpicaciores autem Androſphingem uocitãt: cuius ambages diſſoluere ſi aulicarũ rerum homines conſultiſſimi nequeunt (quotus enim quiſq;, ut dixi, explicare ſemel ab eis ſe potuit?) quomodo temerarium nõ eſt eam rem arbitrij noſtri futurã exiſtimare? Mitto

In mantica Cratetis philoſophari.

Contra aulicos qui rationem & honeſtatem receptui canentẽ non audiũt.

Androſphix.

nunc

nunc quod ſi eius uitæ dies atros ac candidos numeres, multis parti bus maiorem illorum numerum inuenies, etiam ſi eos tantum ſpe- ctes qui potentiæ ſucceſſu obſeruantiam omnium ad ſe trahunt, ne dum ſi unum è multis conſideres, quibus anguſte & incōmode ten- torium habere in caſtris tumultuarijs illis nō ſtatiuis neceſſe eſt: in quorū manipulis ſimiles noſtri ſi ſacramēto adacti ſint, cēturiari ſo lent. Atqui, inquit, ſic exiſtimo uirū literarū uere ſtudioſum, hone ſtatis amantē, & dei metuentē, nunq̄ ita deprehēſum, ita indagine q̄libet apta, nexa, arctaq; cinctū eſſe, quin liberū arbitriū à philoſo phia uindice hominū & aſſertrice cōmonefactū, & excitatū, eas plagas (ut aiunt) ipſi ſummiſſurū ſit, quibus nōnulli perdite ambi- tioſi circunduſos eſſe ſe fingunt, nullo interlapſu exituq; relicto. Hic etiam tu delicias facies, & fortuita hoſpitia anguſta'que cauſabere, homo credo uitæ uagæ & peregrinæ inſolens: ceu uero neſciam Italiā te & urbem Romam non ſemel adijſſe difficillimo tempore, partim animi cauſa, partim cum poteſtate: cum tu liberā legationem ſuſcepiſſe diceres e uiſendæ Italiæ gratia, quā tu admi- rabare, et in ipſo etiā aulæ comitatu pridē munia obiuiſſe. Sed rur ſus quod me illicio aliquo ineſcatū eſſe dicebas, qui ſoles omnia con citatius in huiuſcemodi eloqui: num tandē tibi uideor, aut grauita- tem magiſtratus mei imminuiſſe, aut anteactæ uitæ opinionē qua- lis eſt cunq; de me, cuiuis homini aut cauſæ aduerſo rumore addi- xiſſe? Addidiſti etiā me tibi eſſe uiſum ad ambitionē pronū, nō tam propoſito q̄ ingenio. Nā etſi ambitionē honeſtā claris ferè ingenijs aut cognatā eſſe uideo aut agnatā, geſtientis tamen ambitionis cul pam, quam turpē ſemper eſſe cēſui, haud libēter agnoſcā: & tamē ioculari hac tua reprehēſione admonitus, uereor ne quid imprudēs in ea re admiſerim, ut eſt humana cōditio: aut ex ſtatu cōſtātiæ et grauitatis alicubi exciderim, ut imminuiſſe maieſtatē huius magi- ſtrat⁹ atq; ordinis uidear. Amabo te mi Budæe ſi qd in me tale ani maduertiſti, obiurgato me ſtrenue, ac pro ea amicitia quā iā tot an nos colimus. Noſti enim me nihil unq̄ antiquius bonorū et grauiū exi- ſtima-

ſtimatione habuiſſe, duntaxat ſecundum rectã conſcientiam, cuius deus unus & ſolus explorator eſt. Cum aũt iudicium tuũ nũquam aſpernatus ſim, tũ uero maxime intelligo tibi me notũ eẽ, utpote cui in uſu familiariſſimo indicare me quamſimpliciſſime ſoleã, ſimul illud memini ſæpe te mecũ ita eſſe collocutũ, nihil ut cõmodius eſſe poſſe diceres uiro in magiſtratu conſtituto, ad magnosq; honores aſpiranti, quàm ſi amicum ſibi unum delectũ ac probatũ adhiberet caſtigatorẽ, aut certe emiſſariũ & ſubauſcultatorẽ, qui ad ſe uelut iure ſuo referret cuiuſmodi eſſet populi de moribus eius actibusq; iudicium: quæ actio eius motusq; cuneorũ plauſum frigus'ue, quæ aduerſum rumorẽ ordinũ, quæ bonorũ & grauiũ calculum mereri uideretur: ſic enim futurũ eſſe, ut iure improbari nõ poſſet qui oĩm propè arbitratu ſeſe emẽdauiſſet. Hoc aũt cum pauci animaduerterent, hactenus factũ eſſe, ut egregij ſæpe uiri ſuummos ſtatim honores adepti, ad populũ (ut dicitur) & ordines offenderẽt, ſuarũ ſcilicet ipſi inconcinnitatũ ignari, quæ per ora tot hominũ magno ſtrepitu peruulgãtur. Quod uero ad me attinet, ut ambitionis ſuſpicione uindicare me non admodũ laboro: ſic hoc deprecari perue lim, ne cupiditas trãſuerſum egiſſe, aut extra numeros probitatis et honeſtatis extuliſſe uideatur. Nec enim mei obliuiſci ipſe poſſum, nec perſonæ quã mihi cum literarũ ſtudium flagrantiſſimum, tum uero collegium grauiſſimũ ampliſſimumq; impoſuit, in quod non pœnitendis (ut opinor) auſpicijs ipſe adoptatus ſum. Sed quid ego hæc tecũ nequicquam? qui me propemodũ ab incunabulis & crepũdijs nouiſti, & cui me iam tot annos explorandũ bona fide ad manumq; aſpiciendũ præbui? ut notiores animi mei ſenſus omnes ei ſacerdoti eſſe nõ poſſint, quẽ à confeſſionibus religioſis habeo, quàm tibi Budæe mens mea pernotuit. Ibi tum ego renidẽs, equidem, inquam, Deloine uideor te non leuiter commouiſſe: cuius rei indices ſunt malæ iſtæ tuæ pleniores inſolito rubore ſuffuſæ: id quod niſi ut facerẽ in mentẽ mihi ueniſſet, nunquam iſti facundiæ utiq; par eſſe potuiſſem. Etenim quis tibi hoc cõcedat, ut mihi te ſemper Scæuolam,

Loc⁹ animaduertendus.

uolam, & quũ uoles etiam ut ſubinde Craſſum præbeas? Vt enim ſi quid in foro tuo poſſim (tuum aũt ueco in quo primaria eſſe autoritate te dicũt homines doctiſſimi) ſed ut ſiquid ad intelligentiam enarrationemq; iuris ueſtri ciuilis cõminiſci aliquando & afferre in medium poſſim, quod ex ea penu prompſerim quæ uobis iuriſprudentibus uſualis eſſe nõ ſolet (cuiuſmodi nõnulla in annotationibus noſtris ſcripſimus in Pandectas editis, et uerũ fortaſſe ſcribemus, ſiquãdo eò animũ retulerimus) id totũ iudicio tuo tuiq; ſimiliũ ſubmitto. Sic te uiciſſim decebat amicitiæ ſaltẽ iure doctrinæ mihi faſces in ea re ſummittere, qua in re nõ ætatulã quidẽ (quod uehemẽter doleo) ſed ætatis bonã partẽ te ſtimulãte cõtriui, etiã ſi ui maiore ingenij tu in eadẽ ipſa re nos ſuperare uideare: quippe ius hoc poſcere amicitiæ noſtı, ut inter differendũ ſimulata interim et affectata uel infantia uel inſcitia, ab amico uinci te patiare: cũ ſi nihil de contentione remittas, poſſis animũ eius ægritudine nõ leuiter ſauciare. Itaq; quãdo te nihil mihi (ut uidebã) condonaturũ, uincere alia ratione nõ poterã, non inuitus ipſe feci ut acriore altercãdi uelitatione te è ſtatu peruicacis facũdiæ depellerẽ: quæ copioſius uerba uobis iuriſconſultis non uſitata fundere, quàm ut è libris tantum iuris hauſtam eſſe quis eam credat: quanquam haud admodũ lubens facio, ut eam tibi facultatẽ tantam concedã homini in alijs ſtudijs occupatiſſimo, quam omniũ difficillime artiũ cõparari contendere tecũ ſoleo. Sed enim id penè muto quod nuper de te affirmaueram. Ambitioſum eſſe te natura dicebã, non propoſito, nunc natura ab ambitione abhorrere te uel uerius ab ambitu dico, nõ uẽ fortaſſe propoſito. Nemo eſt enim omniũ quos noui ingenio & doctrina præditos, qui minus te prehenſare homines, aut colere potẽtes, & omnino numeros implere ambitus iuſti atq; efficacis aptus ſit: ſi quidẽ oportet eos qui hoc ſcite facere uolũt, quo iure quaq; iniuria morigeros ſe ſpondere poſtulantibus, ad feſtiuoſq; uultus ſemper eſſe fictos et compoſitos, etiã ſi probi uiri eſſe animo obfirmauerint. Alioquin fruſtrari nemo poteſt aut deuorare moleſtiã adeuntium,

tium, æqua, iniqua, expedita, perplexa improbe poſtulantium: quorum in odium & iurgium etiam incidas neceſſe eſt, quaſiq; in campo & inter comitia offendas atq; impingas, ſi quid æqui boniq; nõ obſequioſe dixeris. Ita qui ritus eius diſciplinæ tenere uelit, hunc neceſſe eſt duplicem quam uocant philoſophiam & ancipitem noſſe: ut exotericus ipſe ſit & eſotericus: nec idem inteſtinus homo ſit & externus, ſermo tantum ſpecioſus & urbanus ac uultus blandus & feſtiuus inter ſe non diſcrepent. Ad hanc autem diſciplinã et alias quas homines ambituros percallere oportet, cum parum te docilem ſemper animaduerterim, miror cur tibi in mentem uenerit Ariſtippi meminiſſe, quem omnis (ut inquis ipſe) decuit ſtatus & color & res: quaſi uerſatile mihi ſit, & tibi cum uoles futurum ſit ad iſta ingenium. Quo modo autem tu non ineptam ſententiam hanc tueris contra tuum inſtitutum, qui quum non ignores illic hominum iudicia atq; etiam propoſita ferè eſſe corruptiſſima, eis tamen ſuadeas in eo conuentu eſſe uiuendum qui in ſimplicitate & candore morum ſpes omnes ſuas repoſitas habeant? Neq; etenim mihi ludibundi ſunt oculi, quibus in occurſu & in circulis iſti uenuſtuli gratioſi eſſe didicerũt: nec lepores illos urbanitatis aulicæ noui, quibus pro illecebris logodædali ad aucupandã famam ſcitæ comitatis et emerẽdam utuntur. Quum ille rurſus ſermonem excepiſſet, nuntius regiæ mortis diſputationem abrupit conſternatione ſubita. Poſt aliquot autem dies cum eum domi offendiſſem otioſum (interuiſere enim ſæpe inuicẽ ſolebamus) continuo ut aſſedimus: Ecquid, inquit, Budæe aliud tibi in mentem uenit de diſputatione noſtra? an in ſentẽtia permanes? Vides enim triduo eam mutationẽ rerum factam, ut iam alius omnino ſenſus publicæ mentis exiſtat, diuerſiq; mores eſſe inolituri putentur: ut ferè omnia circũagit & plurima inuertit regni noui exortus: certe uox famæ publicæ iucũdiſſima ad aures omniũ fermè ordinũ uenit natali huius regni. Atqui eò, inquã, penè euaſimus, ut non facundia tantũ tibi huius diſputationis palmam ſed etiã rerũ euentus fortaſſe daturus ſit. Nam ſi feſtis huius

principatus auſpicijs rerum gerendarũ progreſſus reſpõderit, erit omnino cur uirtus et doctrina exeant ex umbraculis, et ferre ſolẽ, ut dicitur, puluereq́; non renuãt: Id adeo licet ex præteriti et præſentis tẽporis contẽtione æſtimare. Quum enim ante orba reſpublica ſummis magiſtratibus eẽt, maximaq́; munia partim uicarijs operis obirentur, partim omnino non obirentur: primũ nihil nec recte ſatis nec ordine (id quod neceſſe erat euenire) fiebat: deinde uelut abdicatis uel abrogatis magiſtratibus informis ac deſtituta reſpub. iniurijs inteſtinis externisq́; expoſita & obuia iacebat. Cuius indignitatis cauſam nunc magnopere non inquiro: id tantum dicam quod fama circunfert, in duas illa quidem ſententias diuiſa: partim hominum culpam à uertice ipſo arceſſebant, qui bona magis uoluntate, quàm ſtrenua & cordata ſolertia fuiſſe à multis exiſtimatur: partim ad actores ipſos rerũ diſpenſatoresq́; copiarũ ſummum crimen referebãt, qui hebetes oculos domini non uerẽtes, nec ab auribus eius magnopere metuẽtes, quas obſirmatæ obaudiẽtiæ cera obſtructas eſſe confidebant, in libera adminiſtratione ſummæ rerũ remiſſi fuiſſe dicũtur, et tumultu ſecuri (ſic enim homines tũ ſobrij loquebãtur) aut nimiũ ſeſe in arduis conſulẽtes, ut prudẽtes dictitabant. Cõmune aũt utriſq; crimen ab hoĩm ſermone illud erat, quod orbæ rerum ſummæ tutores ut ſuſpecti poſtulari nõ poterant, cum honorarij ex diadematico genere adhibiti nulli eſſent, qui cuſtodes ſaltem adminiſtrantiũ in ſpeciẽ eſſe uiderẽtur: ex qua rerũ deformitate (ut parciſſime loquar) ſecuta eſt ea Frãcici nominis ſugillatio, quæ ſine inſigni mutatione rerũ diſcuti nõ poterat. Affuit igitur precibus nõ publicis ſed populi dũtaxat, ut ſperamus, tutelare numen Frãciæ, quũ calendis Ianuarijs rex ſocer fato functus Frãciſcum nobis regem æquo animo reliquit, ut filiam quoq; ſuam reginam relinqueret. Proh ſuperi immortales quid hic primum quid poſtremum exequar? Iampridem calendæ Ianuariæ quid non polliceri ad inſtaurandam rei Frãcicæ formam ac dignitatem uidentur? quo die ſtrenæ uice aurea (ut antiquo uerbo loquar) fortuna

Frãciſcus calendis Ianuarijs rex appellatur.

ad eum

ad eum regem trāſiuit qui & corpore & animo implere uices ſummi imperatoris poſſit ut ſi quis unquam maiorum. Deinde nominis eius omen nonne certā ſpem præmōſtrat illuſtrādæ gloriæ noſtræ: cum à condito hoc imperio Franci nūc primum de ſuo uocabulo denominatum habere regem cœperint? Iam uero manus illæ cinctrices ſummorū magiſtratuum, nonne militū mentes afflictas inſolita ignominia, humiq; propemodū ſerpentes ordinū omniū animos triduo ita erexerunt, ut altiores etiam priſtinis ſpiritus excitarint? prorſus ut magnificū quoddā atq; amplū huius regni principiū fuerit hoc maxime nomine. Nullum enim auſpicatius eſſe poterat (ut quidem eſt hominū iudicium) quàm ut pacis belliq; artes lōgo ſummorum magiſtratuum interregno conſopitæ, ſtatim uelut è ſomno diuturno expergiſcerentur: Quare Cācellario primo quoq; tempore dicto, uiro eximiæ doctrinæ & induſtriæ, cum in purpura ſumma probatæ, tū aliās principi ipſi ſpectatæ & cognitæ, quid aliud quàm ueluti iuſtitium diuturnū ſolutū eſſe uiſum eſt? Eſt enim ille magiſtratus inter togatos ſummus: cuius domus (quod Nomophylacium dicitur uerbo priſco) iuris cuſtodia, legum ac conſtitutionum præſidium, oppreſſorū aſylum, flagitioſorū ſcopulus, æquitatis officina, ara ſupplicū, & iure ſummo lapſorū adminiculū eſſe debet. Atqui (inquit ille) cum de eo magiſtratu in annotationibus tuis loquerère, originemq; eius à Minois tempore repeteres, nullis propè finibus munia eius circunſcripſiſti, quaſi unus ille honor ad ſe ſummam omnium rerum munerūq; traheret, cum principis uires propemodum impleret, præſertim ut eſt hodie ratio gerendi eius honoris. Nunc ut uideo partes eius magiſtratus tanquam Nomophylacis tantū exequeris, quaſiq; antiſtitis cuiuſdā æqui & boni & uiuæ legis indulgētiæ, cuius interpretationē à benignitate principali poſtulaturi, nomophylaciū uelut oraculum quoddā clementiæ principalis ſupplicìter adeunt: quem magiſtratū quādiu deſiderauimus, tandiu æqui boniq; oraculū obmutuiſſe creditur: quod nūc quum luculento aditu princeps patefecerit, et alias quoq; partes inaneis in republi-

Margin notes: *Cācellarius Franciæ.* — *Nomophylacium.*

republica conſtituenda repleuerit, utiq; imperium iuri & legibus, & dignitatẽ ſuam imperio, & regnum deniq; ipſum ſibi reſtituiſſe dicetur: ſed perge porro. Omnia *enim hæc quæ nunc dicis, in cauſam meam uertam, quaſi nõ tibi aqua ſed mihi iam ſoli fluat.* Quid *mea refert? inquam, quum iamiam tibi herbam porrecturus ſim, quòd ad controuerſiam quidem ipſam, non quòd ad me pertinet: iuuat etiam me uictum à te in publica lætitia fateri: ita te ſuperiorem fecit non tua tantum facundia aut mea mala cauſa, ſed euentus felicior: cuius utinã expectatio ita nobis ſatisfaciat, ne tibi rurſum huius rei quã conie ctura iudicauimus, controuerſiam olim ipſe referre poſſim.* Atqui, *inquit, non uideo Budæe quid ultra cauſaturus ſis, omnia nunc uides ex ſententia animi tui contigiſſe.* Cancel*larius is eſt factus quem tu maxime exoptabas, non tua magis cauſa quàm omnium qui in literarum ſtudium ſpes ſuas contuliſſent.* Is *eſt* Antonius *à* Prato, *uir non modo literarum amore captus, ſed etiam literarum amantiſſimus, qui cum doctis in uniuerſum & ingenioſis nimirum fautorem ſe præbebit, & apud hunc noſtrum* Au*guſtum alterum* Mœcenatem, *tum uero proprius & æternus tibi erit ſuffragator: utpote qui iandiu (ut noſti) omnia tua cauſa cupiat: id quod & ſi tibi auditum compertumq; eſſe non dubito, ipſe tamen tibi fidem facere uberiorem debeo, quicum ille pridem dudumq; familiarius ſermonem his de rebus factitauit: de quo hoc tibi tantum dicam, quoniam parcus eſſe ſoleo (ut noſti) in laudibus hominum uiuentium.* Hunc *(niſi fallor) habebis imitatorem, & (quod maius eſt) æmulum* Guidonis *à* Rupeforti, *ſummi illius uiri, cuius tu memoriam (ut arbitror) illuſtriſſimã apud poſteros reddes clariſſimo aliquo elogio: ut quidem te ſemper affici erga illius manes uideo, ſiquando in ſermone mentio eius incidit.* Prorſus, *inquam, recte opinaris, ſi quidem ipſe aliquid poſſim dicendi facultate: neq; enim eſt aut fuit unquam hominum quiſquam cui ſecundum parentes plus me debere exiſtimarem, etiam ſi nihil eſt aut fuit quod ei acceptum referre poſſem: ut qui eo tempore mortuus ſit quo mihi*

Antonius à Prato cancellarius.

Guido à Rupeforti.

abſenti & propemodum inuito optime cupere ac magnifice cœpe rat. Ita fortuna cui nihil adhuc præter otium literariũ debeo, obſtitit ne illius beneficia calendariũ meum implerent uel augerent: tu enim noſti fruſtra me ab eo nuntijs & literis eius chirographis acceſſitum, cum ego ualetudinem tum mihi incommodiſſimam excuſarem, ille autem exiſtimaret per detractionem ualetudinariũ me eſſe & falsò cauſarium: & iterum me admonens ægreferret ignauo me literarum ſtudio animum maioris fortunæ deſpondiſſe, eo me maxime nomine increpitans (ò uirum ſumma laude dignum) quòd eam ignominiæ notam & literis & ſuo tempori inurerem, quaſi docti homines neglecti tum uiderentur & abiecti, cum tamẽ nulla arte homines memorabili præditi, opima interdum decora, opinione doctrinæ temeraria ferrent. Gratum eſt autẽ mihi quòd eius uiri nunc memoriam refricas nunq̃ non uiris bonis iucundiſſimam: cuius utinam tam uere imitatorem hunc Antonium ſpoponderis, q̃ ego libenter hanc ſtipulationẽ ab eodem ipſo fecerim ſi liceat: ad quod etiam eum ſuapte ſponte animatum eſſe fama eſt: id quidem certe decet. In utroq; enim eorum ingenij ac fortunæ partes ita æquæ fuerunt, ut utri plus debuerit ille, hic nunc debeat, uix cõſtituere poſſis. Ille ſummo magiſtratu honorificentiſſime delato nõ petenti accerſitus, ſtatim eò euaſit unde altius ſubuehi non poterat: hic nihil nõ facile & ſcanſim aſſecutus eſt, quo togæ prætextæ aſpirare ius fuerit. Verum ille præſtantiſſimi ingenij ornamentis inſtructus, et fortunæ adminiculis erectus, quum fato conceſſiſſet, memoriam ſui magiſtratus clariſſimã reliquit atq; teſtatiſſimam: Hic eandẽ ſortẽ adeptus, quid in extremo eodẽq; ſummo uitæ actu ſit geſturus, quod faſtigium laudis anteactis uitæ partibus aditurus, adhuc in expectatiõe eſt: quare (quod eſt in prouerbio priſco) hic magiſtratuum uertex qualis ſit, ipſe uir mox oſtenderit. Nunc quoniam tu tantopere me urges, cauſam haud dico quin doctrinæ & uirtuti ex receſſu prodeundũ ſit, & generoſa ambitione documẽtum ſui dandũ, uel in atrio regiæ uel in aula interiore, ſi pateant

eis

tis aditus: nō etiam ſi inter miſcellaneā turbam poſſint quouis mo
do irrumpere aut arrepere. Hoc tamen exigā ut doceas, cæteris in
partibus rempublicā ita eſſe conſtitutā, ut illis uelut matronis qui-
buſdam pudicis & honeſtis, tuto & citra pudoris ſuggillationē li-
ceat in publicū prodire. Scilicet, inquit, ab armatis iſtis metuis, qui
neſcio qua fama excitati primas & ſecundas parteis ſuas hoc rege
ſperant fore. Ego autē accinctos uiros ita rerū potituros arbitror,
ſi non plus armis ꝗ conſilio tribuant: cuius rei argumentū duco ab
ipſo loricatorum uertice, quem omnium uotis expetitum princeps
rei ſummæ militari præfecit. Nempe ducem, inquam, Borbonianū Dux Borb
dicis? Illum ipſum, inquit, ſuperi boni quem uirum, quantum princi nianus ma
pem, ꝗ magnum futurum ductorē ſi numini diuino (ut ſperamus) ſter equitū
res Francicæ cordi fuerint. Atqui, inquam, memini quum auſpicā
do regno princeps cancellario ſtatim creato, hunc magiſtrum equi
tum abſentem tum dixiſſet, ut uotis hominum & famæ flagitanti
ſatisfaceret: quanta omnium lætitia, quàm certa ſpes quam'que
magnifica expectatio per omne genus hominum excitata ſit. Quis
enim rei ſummæ coſtitutionem non ſperaret, qui cenſuram milita-
rem magiſtratum deſitum & penè obliteratum reuocatam uide-
ret? Deinde cuius prudentiæ fuit, quàm recte uoluntatis, regem ut
primo quoque tempore, ſic non tumultuarie, non propere eum du-
cem enſe quidem dictatorio, ſed illi hæreditario cingere: quem cla
ris documentis cognitum, fama iandudum auguratrix, & præro-
gatiua uota omnium ordinum deſignauerant? Magnum erat per
ſe cenſuram armorum, quaſi'que regimen reſtituiſſe morum milita
riū: Nomen enim ipſum eius honoris multum habet reuerentiæ ad
diſciplinam rei militaris utcunque retinendam: ſed maius multo
fuit ei duci iniungere qui generis ſplendore auguſtus, moribus ge-
neroſis inſuper uenerandus, belli pacis'que artibus æque pollens,
in prætexta, in paludamento uiſendus, in conſeſſu, in procinctu
cordatus, domi & militiæ, in urbe & ſub ſignis gratioſus: Martis
(ut ita dicā) & Palladis ſuffragia tuliſſe uidebatur. Atq; equidem

Deloine nunc in memoriam mihi uenit eius temporis quod hiſce annis uidimus, quum tu rebus afflictis mœſtus, tanquam præſciſcente animo diceres, te uiam unã ſalutis uidere, ſi dux Borbonianus ſummæ rei militaris admoueretur. Nam cum autoritas multum, tum morum maieſtas plurimum in ductoribus exercituum ualent, quibus hic dono quodam Palladis præditus eſt: eum uero omneis uirtutes habere dictitabas huius regni tutelares. Quas eſſe pietatem imprimis aiebas & religionis reuerentiam, prudentiam, continẽtiam, liberalitatem, magnanimitatem, et conſulendi peritos prudentesq́; ſolertiã, quæ regum maximorumq́; ducũ ſumma laus ſemper fuit. Addebas ſeuerum ſimul & clemẽtem eſſe, eo tẽperamento ut nunquam iracundus niſi in animaduertendis indignitatibus aut ſceleribus uideretur: & cum firma ac decora corporis conſtitutione natura præditus eſſet, ad naturæ commoda acceſſiſſe educationis diſciplinam dicebas ſub ſocru fœmina cordatiſſima, quæ numeros omneis memoriter teneret inſtituendorum principum: quippe quæ regis filia eadem & ſoror regnum olim ſecundo rumore adminiſtraſſet. Itaq; quum eum regem habeamus, qui cum ſpecimẽ ſui tum aliâs tum in decurſione militari, & ſimulacro ſplendidiſſimo pugnæ iuſtæ factitauiſſet, ad regnum ſtatim aſſumptus eſt, & mox magiſtrum equitum gentilem ſuum dixit, eum uirum (ut uno uerbo abſoluam) quẽ fata rebus noſtris alleuandis debebant: cuius ſi ætas maior indoli reſponderit, ne Momus quidem Aeſopi inueniet quod in eo reprehendat, eademq́; prouidentia princeps reliquas reipublicæ partes conſtituturus eſſe uideatur: non inuitus faciam ut in tuã tandem ſententiam tranſeam, & uiris ſtudioſis etiam autor ſim ut in ſpem accingantur capeſſendæ reipublicæ: quippe ſi ad liniamenta præſcripta ætatis florentiſſimæ princeps regni ſui curſum uirilem peragere contenderit: haud periculum erit, ne uirtus aulicæ ſuperbiæ ut dudum mancipetur. Abſit enim ut hoc rege, his proceribus, his conſultis qui rerum potituri eſſe exiſtimantur, uirtus & doctrina tam turpiter in aula ſeruientes cultuq́; indecoro cernantur

tutelares regni uirtutes.

tur quàm olim Hercules *in* Lydia. *Vidimus quam indolem futuræ maieſtatis princeps in tyrocinio, id eſt nondum* Remis *inauguratus oſtendit: quanto honore, quantis liberalitatibus* Cæſarem *(ut ita dicam) ſuum, ſororis ſuæ uirum, ducem optimum & regiæ indolis proſecutus ſit: quos uiros ſummæ rerum ſecundum ſe præfecerit, quanta pietate parentem olim indulgentiſſimam, nunc officioſiſſimam colere & obſeruare inſtituerit: ut ſi ad huius auſpicatus præſcriptum uniuerſam ipſe formam principatus deliniarit: ſpondere auſim apocataſtaſim quãdam inſignem priſcæ* Francorum *gloriæ exituram.* Francia *quidem certe tantarũ rerum expectatione excitata, animos illos alacreis denuo iam ſuſtulit, quos haud ita dudum tacta de cælo abiecerat.* Exiſtimant *enim omnes ſupplicationibus populi cataractas cæli apertas eſſe, & lucem nobis redditã.* Cuius *ſpei cum omen haud aſpernandum habemus à nomine* Franciſci *regis ductum, tum uelut repromiſſore deo acquieſcimus: qui ſignis et oſtentis clariſſimis lætitiam nobis publicam ratam feciſſe exiſtimatur.* His *tam magnificis, tam regijs rerum adminiſtrandarum primordijs ſi hoc quoq; acceſſerit, ut literis & doctrinæ honos habeatur à principe & primoribus, haud ſcio an nihil ſit quod addi ad regni amplitudinem poſſit.* Id *quidem certe fidenter affirmauerim ad poſteros memorabile maxime fore, nos ex obſoleta & triſti ſocordiáq; facie regni, nulla aut diurna certe tantum temporis intercapedine in magnificentiſſimam regni ſpeciem atq; alacerrimam tranſiuiſſe, unamq; tantum noctem confinium fuiſſe ſceptrorum ſqualentium atq; nitidiſſimorum: uſqueadeò numen aliquod* Vertumni *repente nos circumegit, uelut theatro quodam uerſatili, quod utinam benignitate diuina fauſte & feliciter regi, rectoribus, nobiſq; regendis eueniat.* Vidimus *dudum* Gallici *nominis genium antea ſemper cultum ac nitidum planipedis habitu in theatrum tot finitimarum gentium ſub choragis imperitis & bona ex parte puſillis inductum.* Iidem *(ut ſpes eſt) uidebimus propediem in cothurnum priſtino altiorem excitatum.* Si *modo qui ſummam rerum te-*

nebunt hoc intelligere intellectumq́; meminiſſe poterunt, Mineruæ, quàm Bellonæ *numen maius ac præſentius ſemper ab* Alexandro Magno Romaniſq́; *ducibus exiſtimatum eſſe, qui imperia ipſi maxima ac clariſſima omnis æui condiderunt. Vt enim magiſter equitum dux ſummus, & polemarchi creati uiri decora multa militiæ meriti quaſi optiones eius allecti, bellicis in rebus ſpeciem quandam magnificam & tanto imperio dignam præbebunt, recte atq; ordine conſtituentes omnia: ſic in rebus pacatis conſiliarios adhiberi neceſſe eſt earum rerum adminiſtrandarũ prudentes, quæ procul à claſſicis tranſiguntur, aut ipſos bellicarum rerum conſultos quaſi quoſdam* Neſtores *utraque facultate pollere: id quod fieri nequit ſi literatos oderint, aut ſpreuerint: magno enim errore regibus olim noſtris ac ſummæ nobilitati perſuaſum eſt,* Galliæ *campos naturam,* Martis *(ut aiunt) orcheſtram eſſe, non etiam muſarum odeum uoluiſſe, in quo regum ac ducum geſta clariſſime celebrãtur. Qua de re quoniam multa in præcedẽtibus libris diximus, non neceſſarium hic habeo longius rem proſequi. Proinde faſtigiũ principale nihil generoſius inſtituere, nihil auguſtius uelle poteſt, quàm ut rebus bellicis quaſi in tumultu conſtitutis, literarum ſtudioſos excitare quamplurimos contendat: partim à conſilijs ei futuros, muneraq́; togata ac ciuilia obituros, partim res noſtras monumentis literarum illuſtraturos: id quod* Alexander Magnus *quũ maxime exoptaret, uix aſſequi potuit: ob quod* Achillem *felicem identidem appellabat, cui contigiſſet ipſi poſt mortem* Homerum *præconem rerum ſuarum habere.* Reges *autem noſtri ne* Chœrilos *quidem ſuarum rerum ſcriptores habuerunt, ut qui nihil exiſtimarent literas pertinere ad memoriã ſui ſuorumq́; æternitati prodendam: qua temporum incuria factum ut res eorum geſtæ & inſtituta patria autorum ſilentio ſepulta ſint, uel ita memoriæ prodita, ut autores pudendos magnarum rerum laudare uereamur.* Quam *gentis noſtræ ignominiam ſi reges & proceres ſatis æſtimare potuiſſent, præclare cum uiris literatis hactenus actũ eſſet.*

Verum

Verumenimuero quando ea quæ ad hunc principatum pertinent nunc primum ineuntem, non tam in commendatione ac laude poſita ſunt quàm in coniectura atq; expectatione, ſuſtinendum nobis ulterius iudicium ad progreſſum uſq; rerum magnifico iucundóq; omine incohatarum: ne ſi quid ſecus acciderit (quod ominari nollim) aut in rebus ſecundis atq; plauſibilibus proceres mãdragoram (ut fit) biberint, præpropere ipſi occaſionem res inexploratas laudandi admirandiq; arripuiſſe uideamur. Quod quum dixiſſem, & ille annuiſſet, dirempto hoc colloquio ſermonem alium quæſiuimus. Eam autem diſputationem noſtram ſimul animi cauſa huic operi attexendam eſſe duxi, ſimul ut monumentum eſſet æternum (ut ſpero) amicitiæ noſtræ. Deloinus enim & Budæus inſigne par amicorum in hac urbe exiſtimatur eſſe.

FINIS LIBRI QVINTI ET VLTI
mi Gulielmi BUDÆI *Pariſienſis à ſecretis regijs, de*
Aſſe & partibus eius, diligenter recogniti
& aucti. In typographia Soteria-
na ad calculum Ro-
manum.
M D XXVIII.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

GVLIEL=
MI BVDAEI PARI
ſiēſis, ſecretarij regij, de
Aſſe & partibus
eius, BREVIA=
rium.

nummorum ad Cruciatos Germanicos.

Quinq; denarioli Turonici ualent uno Cruciato Atheſino.

Caroleus nummus ualet duobus cruciatis.

Coronatus aureus ualet quatuor capitibus, quos teſtones uulgus appellat, hoc eſt, octoginta Cruciatis uel paulo plus, præſertim ſi ſit ſolatus.

Groſſus Pariſieñſis ualet ſex Cruciatis. Tantidẽ ualet Groſſus Argentoratenſis, uulgo eyn ſchilling gros.

Solidus Turonicus, hoc eſt, duodenarius, quẽ uulgus Gallorũ Duſſenum uocat, ualet duobus Cruciatis ad ſupputationem Baſilienſem: Ad Lugdunenſem uero duobus denariolis amplius.

Caroleus ualet decem denariolis Turonicis.

Solidus Turonicus ualet duodecim denariolis Turonicis, hoc eſt, duobus cruciatis.

Supputatio Aſſis & partium eius ad monetam Baſilienſem.

As uel Aſſis, res quæuis in parteis duodecim diuiſa. Eſt aũt liquidorũ, ut Aſſis uini: Põderũ, ut libra: Monetæ, ut alibi ſolidus, alibi Plaphardus, alibi duodenus. Hæreditas etiã Aſſis dicitur, ut ſæpe apud hiſtoricos & iuriſperitos. Itẽ zodiacus, et omnino (ut diximus) res quã in parteis duodecim partimur. Exẽplũ de moneta Baſilienſi.

1	Vncia	ein helbling.
2	Sextans	ein rapp, aliâs ein angſter.
3	Quadrans	dry helbling.
4	Triens	ein fierer.
5	Quincunx	ein krutzer, aliâs ein funfer.
6	Semis uel ſemiſſis	ein halben plaphart, aliâs ein ſechſer.
7	Septunx	ſiben helbling.
8	Bes uel beſſis	ein duppel fierer.
9	Dodrans	ein halben ſchuuitzer batz.
10	Dextans	ein halben Coſtentzer batz
11	Deunx	eylff helbling.
12	As uel Aſſis	ein plaphart, aliâs ein ſchilling.

GVLIELMI BV DAEI PARISIENSIS, SE-
cretarij regij, Breuiarium de Aſſe.

AS, QVI ET ASSIS DICI- *tur, in duodecim uncias diſtribuitur. As quaternos denariolos noſtros ualuit, & pauxillo plus. Sic fit, ut duo aſſes & ſemis ſeſtertium faciant, id eſt, Caroleum noſtrum & ſemiſſem denarioli.*

Duo Aſſes, ſextans dicebantur, quod numiſma paruum fuit, cuius meminit Plinius & Liuius.

Quadrãs etiã nũmulus: & ualebat Aſſis quartã partem, & Triens tertiam. Semis autẽ duos quadranteis ualebat.

Apud Græcos drachma in ſex obolos diuiſa eſt, et in triẽteis, quadrãteiſq;. Seſquiobolus Athenis erat Romæ ſeſtertius.

Seſtertius, & nummus idem erant apud Romanos.

Seſtertius æſtimatione noſtra decẽ Turonicis denariolis, & ſemiſſe denarioli ualuit.

Denarius quaternos ſeſtertios nũmos ualebat, hoc eſt, quaternos Caroleos noſtros, & binos denariolos Turonicos, ex eo dictus denarius, qđ pro decẽ Aſſibus locaretur æreis et cederet in ſolutũ.

Seſtertius ex eo dictus eſt, quod duos Aſſes, & ſemiſſem ualeret. Qua ratione quaterni ſeſtertij denarium Romanũ ualebãt. Et ſeſtertius dictus, quia tertius ſemis eſt, duo ſunt ſolidi Aſſes, et ſemis: hic etiam nummus dicebatur, & argenteus erat.

Libra Romana, quæ & mina, & pondo dicitur, centenos denarios, ſeu quod idem eſt, centenas drachmas habebat. Cum igitur denarius quaternos ſeſtertios æquaret pondere & æſtimatione, liquet in libra Romana quadringentos fuiſſe ſeſtertios, & duabus libris et ſelibra, mille ſeſtertios: qua ratione fit, ut ſeſtertia ſingula

numero

numero plurali millenos ſeſtertios ualeant, hoc eſt, duas libras, & ſemiſſem. Vt enim ſeſtertius nummus dicitur, ex eo quòd duos aſſes & ſemiſſem ualebat, hoc eſt, duas libras æris grauis, & ſelibram. Ita ſeſtertia numero plurali & genere neutro ideo dicuntur, quòd ſingula duas libras & ſelibram argenti ualerent, hoc eſt, ducentos & quinquaginta denarios, ſiue mille ſeſtertios, quod idem eſt. Sic fit, ut decem ſeſtertia, & decem millia ſeſtertiûm nummorum pro eodem ab antiquis dicerentur.

Mille ſeſtertij, æſtimatione noſtra, uigintiquinq; coronatorum ualent. Dicitur autem mille ſeſtertij, & mille nummi: uel mille ſeſtertiûm, & mille nummûm: uel copulate, mille ſeſtertiûm nummûm.

Cum autem mille ſeſtertij, id eſt, ducenti quinquaginta denarij, duas libras argenti, & ſemiſſem ualerent, ſequitur ut libra Romana, *quæ & mina dicitur & pondo, decem aureos coronatos ualuerit.* Coronatos *aũt ita intelligi uolo, ut ſinguli trigintaquinq; ſolidos ualeant, quod eſt legitimum pretium.*

Igitur decem millia nummûm, uel decem millia ſeſtertiûm, quod idem eſt, ducentos, & quinquaginta aureos coronatos ualebant. Hæc etiam decem ſeſtertia dicuntur, cum ſingula ſeſtertia, ſingula millia ſignificant.

Decies ſeſtertiûm, idem eſt quod decies centena millia ſeſtertiûm, quæ ſumma centies maior eſt decem ſeſtertijs. Idem eſt enim decies ſeſtertiûm, quod mille ſeſtertia. Cum enim ſingula ſeſtertia millenos nummos ſeſtertios ualeant, ſi mille ſeſtertia millies multiplices, fient decies centena millia, quem lingua uernacula millionem uocant.

Decies igitur ſeſtertiûm, centies ducentos & quinquaginta aureos ualet, hoc eſt, uigintiquinq; millia. Sic fiet, ut millio Romanus *uigintiquinq; millia coronatorum ualeat.*

Hoc igitur tenere oportet, quod quemadmodum, cum à nummis ſeſtertijs, ad ſeſtertia genere neutro fit trãſitus, numerus millies

lies multiplicatur. Ita cum ad eam loquutionem uētum eſt, quæ per aduerbia numeralia enuntiatur, ſeſtertia ſingula conduplicata creſcunt: ut uerbi gratia. Si centum ſeſtertia dicam, centum millia ſeſtertiûm intelligere debeas. Quod ſi centies ſeſtertiûm dicā, non iam centum ſeſtertia, ſed centies centena ſeſtertia, ſeu centies centena millia ſeſtertiûm, intelligendum ſit.

Vt autem facilis, & obuia ſit unicuiq; earum ſummarum intelligētia, quæ apud autores identidē legūtur, hoc meminiſſe oportet, quod ſequitur: ut quæuis ſumma etiam in digitos deduci poſſit, ſine calculis, aut abaco.

Decem ſeſtertia	ducenti quinquaginta aurei.
Viginti ſeſtertia	quingenti aurei.
Triginta ſeſtertia	ſeptingenti, & quinquaginta.
Quadraginta ſeſtertia	mille aurei.
Quinquaginta ſeſtertia	mille ducenti, & quinquaginta.
Sexaginta ſeſtertia	mille & quingenti.
Centum ſeſtertia	duo millia & quingenti.
Ducenta ſeſtertia	quinq; millia.
Quadringenta ſeſtertia	decem millia coronatorum.

Cenſus equeſtris ſub Iulio Cæſare.

Quingenta ſeſtertia	duodecim millia & quingenti.
Sexcenta ſeſtertia	quindecim millia.
Octingenta ſeſtertia	uiginti millia.

Cenſus ſenatorius ante Auguſtum.

Mille ſeſtertia	uigintiquinq; millia.
Mille ac ducenta ſeſtertia	triginta millia.

Cenſus ſenatorius ſub Auguſto.

Notandum quod ſupra mille ſeſtertia Romani ferè ſemper per aduerbia loquebantur, infra mille nunquam per aduerbia loquuti ſunt, hoc modo.

Decies

Decies ſeſtertiûm,id eſt mille ſeſtertia,uigintiquinq; millia.
Duodecies ſeſtertiûm triginta millia aureorum.
Cenſus ſenatorius ſub Auguſto.

Quindecies ſeſtertiûm triginta ſeptem millia & quingenti.
Vicies ſeſtertiûm quinquaginta millia.
Tricies ſeſtertiûm ſeptuaginta quinq; millia aureorum.
Quadragies ſeſtertiûm centum millia aureorum.
Quinquagies ſeſtertiûm centũ uigintiquinq; millia aureorũ.
Sexagies ſeſtertiûm centũ quinquaginta millia aureorũ.
Centies ſeſtertiûm ducenti quinquaginta millia aureorum.
Tanti æſtimatus eſt unio Cleopatræ.

Quadringenties ſeſtertiûm decies centena millia,id eſt, millio.Millies mille,id eſt,millio.
Tanti æſtimatus eſt à Plinio ornatus Lolliæ.

Millies ſeſtertiûm uicies quinquies centena millia,id eſt, duo milliones,& quingenta millia.
Bis millies ſeſtertiûm quinquagies centena millia.
Cenſus Lentuli auguris ſub Auguſto.

Quater millies ſeſtertiûm decem milliones dicuntur,hoc eſt,centies centena millia.
Decies millies ſeſtertiûm uigintiquinq; milliones.
Quadragies millies ſeſtertiûm centum milliones.
Vicies ſepties millies ſeſtertiûm coëgiſſe Tiberius dicitur, id eſt, ſexagintaſex milliones, & quinquaginta millia aureorum coronatorum,ut noſtro ſermone loquar.

Libra Romana in duodecim uncias & ſemunciã diuiditur, & uncia in octonas drachmas.Sic fit ut centenæ drachmæ libram & minam,ſeu pondo faciant.

Drachma in terna ſcrupula diuiditur . Sic fit ut ſint uicena quaterna ſcrupula in uncia.Pariſienſes drachmam groſſum appellant,

lant, & ſcrupulum appellant denarium, & binæ drachmæ ſterili-
ni quinq; dicuntur, id eſt, quadrans unciæ.

Hæc de pondere dicta ſufficiant.

GRAECORVM SVPPVTATIO.

Mina apud Græcos idem eſt quod libra & pondo apud Romanos: hæc centum drachmas continebat, hoc eſt, ter centum denarios Romanos, ſeu quadringentos ſeſtertios.

Mina igitur decẽ aureos coronatos ualuit. Et drachma tres ſolidos Turonicos & ſemiſſem, quanti ſcilicet denarius Romanus æſtimatus eſt à nobis, hoc eſt, quaterni nummi.

Talentum multiplex fuit, ut in libro noſtro latiſſime enarratum eſt: ſed talentum Atticum quod plurimum celebratur ab hiſtoricis, ſexaginta libras ualuit, ſeu minas, hoc eſt, ſex millia denariorum, uel drachmarũ, quæ ſexagies denos coronatos ualẽt, hoc eſt, ſexcentos.

Talentum	ſexcenti aurei.
Decem talenta	ſex millia aureorum.
Quindecim talenta	nouem millia aureorum.
Viginti talenta	duodecim millia
Quinquaginta talenta	triginta millia aureorum.
Centum talenta	ſexaginta millia.
Ducenta talenta	centum millia & uiginti.
Quadringenta talenta	ducenta & quadringenta millia.
Mille talenta	ſexcenta millia.
Duo millia talentûm	mille & ducenta millia.
Decem millia talentûm	ſexagies centena millia.

Tanti funeraſſe Alexander Epheſtionem dicitur.

BREVIARII BVDAICI
DE ASSE,
FINIS.

צִיר אֱמוּנִים לְמַרְפֵּא

Orandum eſt ut ſit mens ſana in corpore ſano.

Οὐκ ἔστι ὑγιείας κρεῖττον οὐδὲν ἐν βίῳ.

ለሕኝ:ዘወጥበብ:ፈውሽ::

Santin O.
Restauro
del Libro